RERVM POLONICARVM
Tomi tres:

QVORVM PRIMVS OMNIVM POLONIÆ REGVM, A LECHO PRIMO GENTIS DVCE, AD STEPHANVM BATHOREVM, etiamnum Regem: tum Principum Lituaniæ, chronologicam recensionem, ac singulorum res gestas complectitur:

ADIECTA RECENS HISTORIARVM IN NOstram ætatem incidentium continua narratione.

II. PROVINCIARVM, QVÆ VNO SARMATIÆ Europææ nomine vulgò veniunt, chorographicam descriptionem continet.

III. RES SINGVLARITER A POLONIS IN Valachia gestas, Orationes item & Epistolas sceptri Polonici negocia concernentes habet.

ALEXANDRO GVAGNINO, EQVITE AVrato peditumque præfecto authore.

Wagner Comitis a Gvagnis
in Hedervár 1775.
Ks. 96, 096.

1584.

BIBLIOTH: ACADEM: DORPAT:

FRANCOFVRTI
Excudebat Ioann. Wechelus, impensis Sigis. Feyerabendij.

A.M.N. MÚZEUM KÖNYVTÁRA
HAZAVITT A M.N. MÚZEUMI CZECH, SNKE. KÖNYVTÁRÁBÓL
Raamatukogu
5165

EPISTOLA NVNCVPATORIA,

AD

ILLVSTREM,

AC GENEROSVM DOMINVM, DN. MARCVM FVGGERVM, DOMINVM IN KIRCHberg,& Weissenhorn,&c. atque vrbi Imperiali Augustę Vindelic. Præfectum in Republ. spectatissimum : Dominum, & Mecœnatem suum clementem.

VIRTVTEM omnes admirari, illustris, & generose vir : etiam homines ab ea planè alienos, constat: tùm mirabiles sui amores excitantem, tum verò maleuolos stupore percellẽtem. Quæ qui-

dem, ſi non priuatis modò parietibus delite-
ſcat: verùm publicã vtilitatem potiùs tue-
atur, quàm in proprio cõmodo acquie-
ſcat: vera demum, & genuina virtus dici
meretur. Cõmunẽ enim generis humani,
ac potiſsimùm patriæ ſalutẽ cõſiderans, in
conſtituendo quarumlibet Rerumpubli-
carum ſtatu ſingularem ſapientiam: in ad-
miniſtrando moderatam prudentiam: in
conſeruando grauem cõſtantiam: nec non
interdum erga ciues intra officij ſui limi-
tes retinendos iuſtã ſeueritatem: denique
eam animi, morumq; compoſitionem am-
plectitur, quæ publicè, priuatimq; prodeſ-
ſe omnibus velit, obeſſe nulli. O rarã vir-
tutem! ideoq; beata felicitate florentiſsi-
mas Reſpublicas, quibus ea potiri datum
eſt. Neq; verò quiſquam exiſtimet, va-
rio, & ineuitabili (ſi diis placet) philoſo-
phorum fato eam quoque ſubijci: itaque
modò huic, modò illi magiſtratui vel ca-
ſu obuenire, vel eripi. Impia hæc, & à
Chri-

Chriſtianis hominibus reiecta eſt opinio:
diuinitus eam & concedi, & negari piè
aſſerentibus. Teſtis eſt Daniel, propheta
luculentiſsimus, qui rerũ principatus pro-
uidenti DEI OPT. MAX. nutu ſtabili-
ri, & trãsferri edocet: imperantium effre-
nem quidvis audendi tyrannidem: &
huic ſeſe aſsimilantem populi proteruiam
politiarum periodum ſtatuens. Quemad-
modum enim, inquit Demoſthenes, ex er-
ratis, quæ inter nauigandum cõtingunt, ſi
quis nauta peccet, leue & paruum adfer-
tur damnum: verùm ſi gubernator aber-
ret, omnibus ſimul nauigantibus cõmune
infortunium, ac periculũ creatur: ſic pri-
uatorum hominum delicta non in plebis,
ſed in ipſorum capita recidunt: magiſtra-
tuum autem, & Remp. adminiſtrantium
peccata in omnes ciues deriuãtur. Nónne
ſumma Monarcharum poteſtas, vna ex-
tirpata familia ad alterã proſapiam: imò
de natione in nationem: mutatis ſubinde

perſonis, & regnis: hac ratione deuolutá eſt: donec Romani (quorum virtus maximè emicuit) inuerſa Reipub. forma, ad Monarchiæ tãdem faſtigium euecti fuerint: penes quos hodi[illegible]quoq;, quamuis ſuis debilitata viribus, conſiſtit? Nónne continua hiſtoriarum tam ſacrarum, quàm prophanarum ſeries oſtẽdit, quàm miranda ſemper, & exitioſa plerunq; tyrannidem, impietatem, ſeditiones, libidines, & alia eiuſdem generis nefaria ſcelera vbiq; locorum, & in quibuſuis imperijs ſequatur conuerſio? Memorabile, proh dolor, exemplum ſeſe offert, calamitoſus regni Conſtantinopolitani, atq; cæterarum gentium immani Turcarũ furori cedẽtium, ſtatus. Luget Græcia, luget Aſia, & Africa: nec non plures Europæ prouinciæ: ſub Chriſti Ieſu ſeruatoris noſtri protectione olim potentiſſimæ regiones. Nónne etiam noſtra hæc ſecula eiuſmodi Rerump. vices nobis exhibent, dum quædã in priſtinam ſe li-

ſe libertatem vendicarunt: quædam præterius, & æquum ſeruitutis iugo premuntur: quædam verò inter ſpem, & metũ anxiæ, quò ſe inclinent, dubitant? Concedis ergò, ni fallor, principes ſuo exemplo vel cõmodare vel nocere ciuibus: eaq; re vitæ probitatem, res, & fortunas tũ ſuas, tũ ciuium: adeoq; adminiſtrationẽ, ius, & iuriſdictionẽ omnem vel penitus euertere: vel, ne quid detrimẽti capiat Reſp. in primis curare poſſe. Concedis etiã, ſolam virtutẽ efficere, vt princeps non ſolùm ſui amore dicto audientes ciues habeat: ſed etiam diuino DEI omnia moderãtis fauore, & auxilio nixus, incolumẽ imperij ſedem conſeruet. Quænam autem illa virtus ſit, quidve operetur, haud difficile eſt cõijcere: ſi quoddam benè cõſtitutæ Reip. regimen cum exquiſita hiſtoriarum lectione cõtulerimus: prudẽtia nanq;, fortitudine, iuſtitia, & clementia opus eſt: quæ nimirum fulcra ſunt ſtabiliendi regni, & colu-

mnæ. Hac ſiquidẽ ſuis viribus vnita virtute parcitur ciuibus: iure, & legibus viuitur: virtus priuata præmium conſequitur: vitium pœnis coërcetur: in aduerſis rebus fortunæ nõ facile ceditur, nec in ſecũdis ſuperbitur: ſed inſidijs, ſeditionibus, atq; periculis patriæ vndiquaq; imminẽtibus imperterritè obuiam itur: ac deniq; ratione, & iudicio cõſtituitur, & gubernatur Reſpublica. Atqui nõ cuiuis eò aſpirare licet, heroicæ indolis, atq; excelſi animi munus eſt: cui præterea longus rerũ vſus, & multarũ literarum, præſertim hiſtoriarũ, cognitio pulcrè reſpõdeat. Nam eruditio, & plurimarũ rerum ſcientia inſitã à natura: ſeu, vt melius dicam, à Maioribus iure quaſi hæreditario acceptã ingenij vim magis accendit: &, quod maximũ eſt, vehementem animi generoſi impetũ abſq; vllius iniuria temperat: qua ſi deſtituatur, perſæpe in pernicioſam Reip. tyrannidem, & exitium deſinit. Exempla huius

huius rei apud fide dignos rerũ geſtarum autores paſsim obuia ſunt, tũ eorum, qui ob literarum imperitiam Reſpublicas per ferocientis ſpiritus vehementiam tyrannorum more peſſundederũt, fœdeq; perierunt: tum verò illorum, quibus de patria ſua optimè meritis per gloriam virtutis, & eruditionis in perpetuum viuere cõtigit, innumera: vnum ſaltem è millibus ponã, Carolum V. diuæ memoriæ: Imperatorẽ non minus literatum, & prudentem, quàm iuſtum, & magnanimũ. Qui memor illius Iuſtiniani, Imperatoriã Maieſtatem nõ ſolùm armis decoratam, ſed etiam legibus oportere eſſe armatam: vt vtrunq; tẽpus & bellorũ, & pacis rectè poſſit gubernari: & princeps Romanus non ſolùm in hoſtilibus prælijs victor exiſtat: ſed etiam per legitimos tramites calumniantium iniquitates expellat: & fiat tam iuris religioſiſsimus, quàm victis hoſtibus triumphator magnificus: heroicã, & verè

Imperatoriam mentem frequenti literarum lectione in tantum oblectabat, & informabat, vt iuris, & historiarũ maximè scriptores, nec in medio quidem armorum strepitu è manibus deposuisse perhibeatur: Imperij Romani acris defensor, & pacis restaurator: nec nõ multis regnis ob excellentẽ cum felicitate iunctã virtutem terror ingens, & formidabilis. Eiusmodi Heroas hoc rerum Polonicarum quoq; chronicon plures repræsentat, fortibus ausis, & magnis victorijs insignes: atque sua virtute eò progressos, vt Imperij sui fines longè, lateq; extenderent: Boleslaum quoque huius nominis primum Otthonem tertium Romanorum Imperator axiomate regio dignissimum arbitraretur.

Reliquum est, vt (quod more obseruatur) quæram, cuius patrocinio chronicon hoc, ex recensione tot, tantarumq; heroicarum virtutum per se amabile: viris doctis, & bonis cognitu dignius etiam & iucun-

iucundius fiat: te videlicet, illustris, & generose vir, præcipuum Fuggeranæ familiæ decus, & ornamentum, operi huic multis modis conueniens. Quis enim negarit, quin Fuggerorum familia generoso virtutis stimulo eousque peruenerit, vt iam prorsus ad Reipubl. administrationem nata: prudentia, & omnis generis disciplina instructa: atque vsu diuturno assuefacta esse videatur. Illud certum est, eo primum tempore cognitam & perspectam eiusdem virtutem fuisse, quo non vllo clariore, & oportuniore vnquam potuisset: patria scilicet sub D. Carolo V. in extremo discrimine constituta. Cùm enim Tribunitijs, vt tum tempus & res ferebat publica, aliquandiu furoribus exagitaretur: atque plebs inquieta Tribunorum manu contra Magistratum armaretur: camq; ob caussam graue Imperatoris, alioquin clemẽtissimi, odium, et indignationẽ iustam pateretur: mirũ est,

quantus in iuuanda patria, & reconciliandis ciuibus Antonij parentis: nec nõ Ioannis Iacobi, & Georgij patruorum tuorum ardor, & indefessa animi constantia apparuerit: vt à DEO OPT. MAX. horũ trium fratrum, Antonij præsertim virtute, ex faucibus Hispanorum prædã spirantium, & quæuis atrocia minantium, Augustam ereptam esse, haud obscurè pateat. Hinc proculdubio nemine repugnãte, de Antonio Fuggero verè dixerim, quod Xenophon Agesilao suo tribuit: inquiens, eundem, vbi existimasset patriæ profuturum, neq; labores fugisse: neq; à periculis abductũ esse: neq; pecunijs pepercisse: neq; corporis, neq; senectutis imbecillitatẽ obtendisse: patriæ deberi ratum, vt ciues saluis aris, & focis tutò viuerent. Designati me hercule magistratuum honores à D. Carolo V. in Rep. Augustana septemvirales Antonio: consulares Ioanni Iacobo: atq; senatorij Georgio publicæ amoris in patriam

patriam approbationis instar sunt: eò certè laudabilioris, secundum Imp. Theodosium: quòd nec prece, nec precio illos ambiuerint: sed ob merita, & vitæ integritatem vltrò oblatos, absq; vlla tergiuersatione, subierint: atq; summa cum laude iustitiæ, & fidei ita gesserint, vt amarentur à plurimis, timerentur à paucis: nõ priuatim modò admirabiles, sed & publicè apud omnes. Encomium eruditionis, prudentiæ, mãsuetudinis, grauitatis, & in omnes, præsertim pauperes, beneficentiæ: quæ peculiaris huic familiæ esse solet: quis nõ videt tam Imperatorum, regum, principum, & magnatum gratiam, & amicitias haud pœnitendas: quàm virorũ tum doctorum, tum bonorum animos: imò exterarum quoq; nationum: quibus eadem virtus innotuit: fauorẽ singularem Fuggeris conciliasse. Equidem vt, quanti familiam hanc faciam, quámve te Maioribus tuis omninò similem mirer, & admi-

rer: licet forsitan non pro rei dignitate, attamen ex animi mei affectione, declarem: idcircò præsens hocopusculum, ducum, & regum Polonorum, atq; rerum ab his gestarum conspicuum ordinem continens, illustri, & generoso tuo nomini offero, dedico, consecro: ea lege, & conditione, vt non solùm ipse sereno, & clementi vultu dicatum suscipias: sed lectum etiam, & comprobatum tua cõmendatione gratum magis, & acceptum reddas: quæ quãtum ponderis apud quosuis habitura sit, minimè me fallit. Quò enim doctior quisque, & apertior fuerit, eò æquius & honorificentius de tuo iudicio senserit: non ignarus, te Maiorum tuorum vestigijs inhærentem, nullum simulationi, nullum affectibus locum relinquere: sed candidè omnia, & solerter agere: vtpote historiarum quotquot sunt omnium peritissimum, & multa multarum rerum experientia edoctum. Accedit Reipublicæ admi-

administratio: cui præfectus, tantus es, quantum te tua in capessenda illa virtus ostendit, magnus meritò, & clarus: eo maximè statu, quo nisi animus præsens & fortis prudentiæ, & vigilantiæ opituletur: verendum sit, ne paruo momento res magnæ subuertantur: & cum ciuibus Respublica simul ipsa concidat: id, quod DEI OPTIMI MAXIMI clementia in Christiani sanguinis hostes redundet, votis supplicibus precor. Gratuletur igitur sibi Augusta de te, collegisque tuis rerum iam potiuntibus: viris sapientia, & fide spectatissimis: quibus nihil religiosius, nihil antiquius esse ducitur patriæ, ciuiumque suorum salute: atque vestrum sequuta consilium, & ductum: fugata Ate, quæ nullibi non suo nomini vnquam magis respondit, atque hoc deploratissimo seculo: tranquilla pace, & concordia animorum perpetua

fruatur. Quæ quidem, tanquã Rerump: incrementum, lucro cuilibet longè præferenda: vera tamen pietate, & aſsidua ad DEVM OPT. MAX. *oratione expetenda eſt: qui ſolus, & vnus politias conſtituit, & florentes tuetur: Nanque,*

Te penes, alme DEVS, rerum eſt diſponere ſummam:
Te duce, ciuilis iuſſa capeſſit homo.

Vale, illuſtris vir, cum tota Fuggerana familia, cõiuge ac ſobole generoſa: qui perpenſis animi dotibus, excellens: corporis bonis, omnibus amabilis: fortunæ ſucceſſibus dignus eſſe videris: meq; tibi, meosq; commendatos habere digneris. Datæ Francofurti ad Mœnum, Calend. Aprilis, anno reparatæ ſalutis humanæ M. D. LXXXIIII.

Tuæ Illuſtri generoſitati
deuotiſſimus
Sigiſmundus Feyerabenius
typographus.

PANEGYRICVS, AD STEPHANVM I. POLONORVM regem potentiſſimum,

CHRISTOPHORI WARSEVICII
Equitis Poloni.

INCREDIBILEM lætitiam, STEPHANE rex, quam ex tot, tantisque rebus præclarè abs te geſtis omnes concipimus, vix aliquis non dicam verbis ornare, ſed ne enarrare poteſt. Neq; enim ſolùm calamitatem nobis detraxiſti, verùm etiam dignitatem auxiſti, & noua inſignia honoris, & adiumenta felicitatis comparaſti. Quo nomine quantum debetur virtuti & fortunæ tuæ, vtinam mihi eſſet tantundem eloquentiæ? Quis enim dubitaret, & admiratione audientium, & voluptate legentium, & eorum qui commemorantur gratia, nullum mihi dari poſſe maius argumentum, præſtantiusque dicendi? Sed ego quò tibi deberi plura video, & quò minus præſtare poſſim, meum ipſe recognoſco; eò fugit & reformidat id magis animus, & in anguſtum mea redigitur oratio. Dicendum enim eſt de ſummi & ampliſſimi REGIS laudibus, dicendum de tot tantisq; rebus geſtis & victorijs ipſius, quas, ſicuti difficile eſt explicare omnes, ſic

nefas vel aliquas præterire: quo magis ſummo ingenio & eloquentia opus eſt, & nihil niſi eximium ſolertia, excultum diligentia, debet afferri. Verùm dum temeritatis notam cuncti vitamus, ne ingrati animi reprehenſionem potius incurramus, audendum aliquid eſſe puto, & præſtare vt ſi minus diſerti & ſapientes, at ſaltem non ingrati videamur. Ac primùm verba facienda ſunt de cauſſis belli; demum de progreſſu & curſu ipſius, & cùm hoſtis in inferendis iniurijs libido animiq; impotentia, in omni turpitudinis genere incredibilis luxuria; tum verò ſumma æquitas in decernendo; conſiderata tarditas in ſuſcipiendo; admirabilis celeritas & felicitas tua in gerendo bello; & in victoria præclara moderatio, & manſuetudo ſummatim eſt exponenda. Quain te ita me, REX, geram, ne aut veram detraxiſſe, aut falſam affixiſſe laudem tibi videar; & ad accuſandum eum hoſtem deſcendiſſe, ſtudio aliquo maledicendi vel calumniandi. Quamquam quod facere alicui videtur non turpe, id mihi factum ab eo referre, cur ſit turpiſſimum, & ſi in mortuorum laudationibus, niſi ſimul cum virtutibus notentur & vitia, ſuſpecta eſt omnis oratio: in commemorandis viuis id fieri (vt mea fert opinio) quanto magis debet: partim vt à turpitudine ad honeſtatem; ab inhonorata & ingloria vita, ad decus & gloriam auocentur; partim ne cum laruis tantùm certare & viuorum vitia diſſimulare potius videamur: niſi forte metus nos impediat aliquis, qui tamen ingenuis & in libertate hominibus natis, nec mentem opprimere, neq; linguam obſtringere debet, quò minus velint rebus ſua nomina dare, & vt ille inquit, Scapham ſcapham appellare.

pellare. Nemini ergo eſt dubium hoc bellum contra Moſchum tuum, voluntate ſerum, neceſſitate iuſtum, beneficio erga rempub. gratum, fama glorioſum, exitu maximè vtile & ſalutare extitiſſe. Etenim cùm omnia bella, quæ pro aris & focis, pro patria, pro tuendis finibus, pro conſeruandis libertatibus ſuſcipiuntur & geruntur, iuſta ſunt, tum contra Moſchum iuſtiſſima; qui non princeps ſed tyrannus, non homo ſed bellua ex fœditſſimorum flagitiorum colluuione conflata, potius diceretur. Legimus olim veteres, inter deos locum Herculi non aliunde tribuiſſe, niſi quòd contra Diomedem regem Thracum, qui carnibus hoſpitum equos paſcebat, arma ſumſerat, & in fruſta diſſectum patibulo affixerat. Legimus Phylantum non alia de cauſſa celebrari, niſi quòd Dryopum regem Apollinis Delphici fanum violare auſum, regno exuerat, illudq; incolendum Melitenſibus præbuerat. Legimus deniq; quos honores, quos hymnos, quos cantus, quas & quales ſtatuas, ijs, qui tyrannos occiderant, homines Græci tribuere conſueuerãt; vt exſtaret ad memoriam poſteritatis ara virtutis. At enim Ioanne Baſiliade magno Moſchorum duce, quis vnquam immanior fuit aut eſſe potuit? plures ille homines ſua manu interfecit quàm alij iuſſerunt, plura genera mortis alijs attulit, quàm omnes tyranni excogitauerunt. Non Dionyſius, non Claudianus, non Nero, non Caligula, non omnes ij quorum aliquando nobilitata eſt crudelitas, non dicam ſuperiores, ſed pares iſti fuerunt. Nam quid ego immanitatẽ, quid ferociam, quid libidines, quid ſtupra, quid ſcelera & flagitia ipſius omnia commemorem? Quis ita ſe & fortunas abdi-

dit, quis domum clauſit, quis vitam obſepiuit, quis pudicitiam permuniuit, vt ab iſtius portenti vi & rabie tuta maneret? Quę vnquam fuit, eſt, aut erit barbaria quam non iſtius deterrima crudelitas ſuperaret? Et erit qui dubitet ad hunc tantum & tam inauditum tyrannum, ſuæ parricidã patriæ, hoſtem ipſius naturæ, expertem omnis humanitatis, prædonem alieni iuris, vindicandum datum & deſtinatum diuinitus te fuiſſe. A quo tot & tantis iniurijs & contumelijs prouocatus, quanta moderatione & patientia fueris vſus, quãquam omnibus cognitum & perſpectum eſt, tamen & ego id tacitus prætereire nullo modo poſſum. Summum enim ſtudium, ſumma fuit cura & ſollicitudo tua, vt omnia prius quàm armis cum eo experire, & vt intentatum nihil relinquere viderere, quod ad Chriſtiani ſanguinis profuſionem vitandam, & ad pacem concordiamq; ex æquo cum eo conſtituendam, pertineret. Huc tui toties ad eum miſſi internũcij, huc literæ, huc legationes, huc mandata legatis data, huc poſtulata ſemper tendebant. Quibus rebus omnibus profectum eſt apud eum nihil, & tantum abfuit vt ſuperbus & crudelis hoſtis, ea moderatione animi, & poſtulatorum tuorum æquitate, à libidine ad pudorem, ab audacia ad timorem, ab amentia ad rationem auocaretur: quod etiam illa ipſa inflammari libidine, ardere amentia, efferri ſuperbia tantò magis cœpit, & ea quæ ad pacem & mutuam ſubiectorum tranquillitatem vergere iam cœperant, turpiter nefarieq; violauit. Nam vt illa quę Sigiſmundi Auguſti temporibus fecit ſilentio præteream, vt inſidioſę pacis iniecta ſpe Polociam occupatam, vt legatos regis & reip. nomine ad eum miſſos,

ſos, viros graues & præſtantes indigniſſimè tractatos; vt Pernauiam ſub Henrico rege, ab eo captã non commemorem; enimuero ignoratur quàm crudelis & perfidus hoſtis Moſchus erga te fuerit. Cùm enim legatis tuis, ad ſe veniendi poteſtatem feciſſet, ſecuritatemq; promiſiſſet, repẽre vt Pruſſicis tumultibus ſedandis occupari & longius abeſſe te intellexit, an Liuoniam prouinciam, ſepimentum Lituaniæ, ſociam reipub. antiquæ pietatis veſtigium, Balthici maris præſidium non inuaſit, & crudeliſſimè diripuit? Eſt autem Liuonia non (vt ipſe ait) ipſius hæreditaria, ſed Marianorum militum, Teutonici ordinis vetus domicilium, quam ante annos quatuor & viginti inter Guilhelmum Furſtenbergium ordinis illius principem, & inter Guilhelmum Marchionem Brandenburgicum, & Rigenſem archiepiſcopum, bello & diſſenſione orta, cum religione & libertatem ſimulamiſit. Siquidem perfidiam & leuitatem ſemper manet pœna, & mutatio religionis ſtatum cõmutat libertatis. Quod quomodo euenerit paulo altius repetere me, & auram clementiæ ac benignitatis tuę ad hunc demiſſum orationis meæ curſum in altum prouehendum, implorare oportebit. ERAT Liuonia in duas diuiſa partes, quarum altera magiſtratui eccleſiaſtico, hoc autem eſt archiepiſcopo Rigenſi, & quatuor alijs epiſcopis, magiſtro Teutonici ordinis altera ſubiacebat. Itaque cùm antea ſemper Cruciferorum magiſtri, archiepiſcoporum Rigenſium, quibus cùm Rigam primariam Liuoniæ ciuitatem imperio tenebant, & omnium adeò eccleſiarum patrimonio inhiarent; tum verò Furſtenbergius Guilhelmum archiepiſcopum in arce Cocen-

Liuonia

hauſen aperta vi inuaſit, & captiuum fecit: qui, quoniam Sigiſmundi Auguſti regis Poloniæ & magni Ducis Lituaniæ cõſobrinus fuerat, & Rigenſium archiepiſcoporum patrocinium ad magnos Lituaniæ duces, more maiorum pertinebat, miſſus eſt Gaſparus Lanćius à rege internuncius eo nomine in Liuoniam: quem cùm Liuones occidiſſent, bellũ eſt contra eos motum, & florentiſſimus exercitus ab ipſo Sigiſmundo Auguſto ductus in expeditionem. Cui cùm ſe impares viribus & potẽtia Liuones animaduertiſſent, pacem repente petere, ſupplicesque fieri omnes ei non dubitauerunt, quam facilè interponente ſe pro ijs Ferdinãdo Cæſare ad Pozuolum obtinuerunt. Huius verò expeditionis contra Liuones exitum, magnus Moſchouiæ dux apud ſe admiratus, & eadem ſe præſtare poſſe cõtra Liuones ratus; Derpatenſibus, tanquam vicinioribus, maiorũ ſuorum ius in hac parte cauſatus, pecuniam imperat, & niſi ea vel quamprimum ab ijs ſolueretur, cunctæ Liuoniæ bellum & exitium denunciat. Fit ea de re inter Liuones conſultatio; communicantur conſilia; dimittuntur in Moſchouiam legati: qui cùm initio (vt ferunt) pecuniam ſe attuliſſe affirmaſſent, demũ verò ad rem cùm eſſet ventum, eam non repoſuiſſent, barbarus & immanis hoſtis, tantò magis irritatus, legatis redire iuſſis, cum centum & triginta hominum millibus eos inſecutus eſt, ac ſubitam in Liuoniam irruptionem fecit; vſq; adeò, vt mox Wiſſemburgam & Naruam, deinde verò Derpatum, à cuius ciuitatis epiſcopo in ſpem futuræ gratiæ adiutus fuiſſe dicitur: tandem & Mariemburgam occuparet, & incredibilem captiuorum numerum in Moſchouiam ſecum

cum abduceret. Sic Liuones magnam cladem & vaſtitatem à Moſcho paſſi, & in rerum ſuarum deſperationem pene abducti, ad Ferdinandum Cæſarem & ante, & tum cùm poſt inaugurationẽ ſuam Francoforti Auguſtæ comitia celebraret, legatos mittunt; & tam ab eo quàm à cunctis Romani imperij ordinibus auxilium efflagitãt, & niſi celerrimè auxilium eis feratur, ſub iugum barbari & crudelis hoſtis ſe neceſſariò ituros eſſe, nec aliter facere poſſe teſtantur. Neq; verò Imperatorem tantùm, ſed & Daniæ & Suetiæ reges & multos alios principes eo nomine adeunt & implorant. Sed tarò ſit, vt ij, qui ſua cõmoda & rationes ſpectant, alienis difficultatibus & periculis ſubueniant. Quapropter deſperatis omnium auxilijs, ad Sigiſmundum Auguſtum Poloniæ regem, poſtremò Liuones confugiunt; apud quem cùm ſemel & iterũ coràm, per legatos quàm ſæpiſſime auxilium poſtulaſſent, cumque & propter Lituaniæ vicinum malum atq; incẽdium, & propter regis ipſius gloriam & amplitudinem eam Liuoniæ prouinciæ tutelam vtilem & neceſſariam ei eſſe, ſemperq; fore docuiſſent; tandem in fidem & clientelam recipiuntur, certis pactis & condicionibus, Liuonibus quidem ipſis quam rei aut reipub. commodioribus, quę durarunt certo temporis ſpatio, & Liuones variam & inſtabilem fortunam experti ſunt, mutationemq; rerum ſuarum grauiſſimam pertulerunt. At verò Sigiſmundus Auguſtus rex, cùm per annos aliquot maximis ſumtibus Liuoniam defendiſſet, & Ericum eius nominis quartum decimũ Suecię regem, præter omnem expectationem arma cõtra Liuones cepiſſe, & hoſtes deniq; alios eius prouinciæ auctos eſ-

se cognouisset, pactis prioribus stare nec posse, neq; debere se dixit. Sed Nicolaum Radiuilum in Olica & Niesuies ducem ac Palatinum Vilnensem, summæ auctoritatis & amplitudinis virum, ad Liuones ea de causa ablegauit; qui in re tanti momẽti præstare cùm nihil posset, illud quidem impetrauit, vt Guilhelmus archiepiscopus & Gotthardus Kethlerus magister, quem ætate ingraescente Furstembergius non ita multo pòst à Moscho captus, ibidemque mortuus, in locum suum suffecerat, ad regem se venturos esse, Vilnam reciperent, & cum Palatini Vilnensis auctoritate, tum verò arce Terues munitissima & Liuonibus infestissima à Nicolao Radiuilo, tum Trocensi, nunc Vilnensi Palatino, sub Moscho expugnata, ad eam rem magis adducerentur. His ergo Vilnam aduenientibus, cùm post lõgas & multiplices disceptationes, euidentissimis rationibus declaratum fuisset, nisi communibus tam Polonorum quàm Lituanorum viribus Liuoniæ defensio susciperetur, à tot tantorumq; hostium rabie & interitu non posse eam prohiberi. Polonorum verò auxilia, nisi deditione, non Lituaniæ tantùm, verùm etiam Poloniæ facta adduci non posse. Tandem ad extremum, cùm perditis Liuonum rebus nemo succurreret, & vt fortunæ suæ præsidia aliunde quærerent, cùm tam Cæsar ipse, quàm imperium non obscurè annueret, Poloniæ Lituaniæq; pariter deditionẽ fecerunt, & ea pacta cõuenta Grodnæ primùm, deinde verò & Lublini, in maximis totius regni comitijs, quibus Lituania cum Polonia est vnita, per legatos suos iureiurando sanxerunt & confirmauerunt. Ad eum modum magistri Liuoniæ statu, in ducis Curlandiæ permutato, huic

huic regno adhæsit, & est associata Liuonia, quę Deo opt. max. sic permittente, non secus ac sedes quędam belli & dissidiorum facta, graues subinde & varios motus, multiplicesq; dominatus experta est, & pecunias quàm maximas exorbuit, & immensis laboribus ac periculis regi & defendi necesse habuit, quoad tu, STEPHANE rex, in regem eligerêre. Quem, vt suprà dixi, Prussicis tumultibus sedandis occupatum, cùm Moschus animaduertisset, Liuoniam quã spe & cupiditate iampridem deuorauerat, aperta vi & crudelitate inuadere non dubitauit. Atque id quidem eò fecit libẽtius, quò certis auctoribus Germanici magistratus spe & expectatione iniecta, multos ad defectionem, & res nouas spectare in Liuonia intellexit. Fit enim vt homines spe fallaci & opinione ducti, sæpe melioribus noua imperia anteponant. Verùm posteaquã Moschus grassari in Liuonia cœpit, & nihil minus quàm de Germanico magistratu cõstituendo cogitare, imò etiam odio Germani nominis flagrare, & in sanguine totiusq; Liuoniæ cinere exultare. Liuones sanè facti mox pœnituit. At verò hostis nihil prius habuit quàm vt sine vlla sexus, ætatis & conditionis differentia, tot hominum millia immanissimè trucidaret, & inauditam crudelitatem atq; tyrannidem suam in Liuonia passim & vbique exerceret. Iam verò legatis tuis ad eum venientibus, quàm superbus, quàm contumax fuerit, quàm multa arrogauter de se, quàm leuiter de alijs coram eis dixerit, longum esset commemorare. Principiò genus suum explicare est orsus, & à Prusso quodam nunquam aliàs lecto vel audito, quem Octauij Cæsaris fratrem, & se ab eo progeniem quartamdeci-

mam dixit esse, originē suam deriuauit. Quem cùm in Prussia & Liuonia ciuitates multas exædificasse affirmasset, in aliquot huius reip. prouincias ius se habere asseruit. Neq; verò hac & tanta verborū vanitate cōtentus fuit, verumetiam apertam vim & crudelitatem statim adhibuit. Nam cùm legati tui in ijs pacificationis literis, quas Moscho dederant, nullam mentionē Liuoniæ facerent, totā Liuoniam & Curlandiam vsq; ad fines Prussię sibi reddi confestim ille postulauit; & nō ad similitudinē literarū legatorum tuorum, sed ad arbitrium suum perscriptas literas superbè & minaciter eis obstruxit: tandem verò legationem, qua illas pactas, ne dicam coactas formulas, infirmare, quàm cōfirmare potius voluerat, in Poloniam amandauit. At enim nihil incōsideratius committitur, nihil periculosius suscipitur, nihil difficilius peragitur, quàm legatio. Cùm enim legati Moschi legationē exponere suam secus nollent, nisi detecto capite, & in pedes erectus, de tyranni valetudine tu prius interrogares. Postquā id negatum, & legationem vt exponerent suam imperatum eis fuisset, ira perciti & indignati, nō modò nō perfecta, sed ne quidem affecta legatione Cracouia exire, & ad Moschū sese referre maluerūt. Qui immissō in Liuoniā exercitu, Vendenā principū Teutonici ordinis olim domicilium, præter tuam & omnium opinionē oppugnabat. Quod cùm per insignē faceret iniuriam, effectū est præpotentis Dei ope & benignitate, & tua, tuorumq; ducū felicitate, REX, vt ille exercitus ipsius tam magnus, paruis à tuis copijs, Sucricis cum auxilijs cōiunctis, Andrea Sapiha, nobili & egregio duce profligaret, & amplius viginti tormēta bellica prægrandia,

dia, & admirabilis artificij, tuam in potestatē peruenirent. Ita tu demum, cùm bello vniuersa arderet Liuonia, & de quiete sua sollicita esset Lituania, cōsumtis tot studiis & laboribus tuis, quæ cum magno Moschouiæ duce in cōstituenda pace frustra susceperas: habito Grodnę cōuentu, & amplissimis Lituanorum auxiliis imperatis; non tua tuorumque tecta contra eum amplius defendere, sed armis hostē aggredi apud te constituisti, cùm iam illud bellum omnibus omnium ordinum sententiis, Warsauiensibus comitiis antè decretum, & grandi tributo imperato, ad exteras etiam gēres & nationes perlatū fuisset: quod antequā gereres, Wenceslaum Lopatinscium cum literis, quibus causas & rationes susceptī contra Moschum belli expliçabas, in Moschouiam ad eū dimisisti, demū verò grauem & maturā consultationem cum Senatu alijsq; militarib. viris inire placuit, quonam armorū tuorūvim conuertere potissimū deberes. Quo loco, multa te in vtramq; partē versare animo, & mentis oculis collustrare oportuit, vt ea quæ cōtra eum hostem eras gesturus, non tam impetu & fortuna, quàm consilio & prudētia gessisse magis viderere. Est enim patefacto aditu & vestibulo, felicior res dimidio, & bella gerunt armis & cōsilio. Erat fateor nō nemo, qui, relictis arcium & munitionū oppugnationib. in ipsa veluti penetralia hostilis ditiōis pficisci operępretiū iudicabat; ppterea quòd exercitui tuo à prelij & dimicatiōis fortuna, quā ille vitaret, periculū esset nullū, & cùm oīs bellorū gerēdorū ratio, pgressum habeat arduū, tū verò arces & munitiones capere esset, fuissetq; semp difficillimum; adeoq; Polonis & Lituanis maximè, quorum nō perequè in

expugnandis munitionibus, quàm in vincendis prę-lio hostibus, aliàs viguisset industria: & deniq; quod ijs, qui nouis imperijs studerent, eumq; tyrannum è medio tolli inprimis cuperent, aduẽtantis exercitus fama, animum & quasi ansam præbitum iri videretur. Polocia verò, quæ oppugnanda ante alias arces sese offerret, manu & natura munitissima, & omni apparatu belli instructissima, vel diuturnã obsidionem ferre posset. Atq; hæc quidem cùm essent per se magna, tum illud longè maius atq; grauius, quòd Polocia magno Ducatui Lituaniæ, atq; adeò ipsi Vilnæ, nulla alia firmiore munitione interiecta, periculosissimè impenderet; ex qua dum in alijs remotioribus regni partibus versaris, non modò affligendę Lituaniæ; verùm etiam diripiendæ Vilnæ, potestatem esset hostis habiturus. Et cùm non modò rerum recuperandarũ communis reipub. caussa, sed quoad eius fieri longissimè posset, remouendi hostis gratia bellum illud susciperetur; haud abs re videbatur fore expeditionibus bellicis, propinquiorem sedem aliquam & quasi officinam comparare, ex qua integri & recẽtes milites, in hostile solum penitus ducerentur, & instrumenta impedimentaq; belli ad res cum maiori celeritate & felicitate gerendas, transportarentur. Postremò, Polocia (qua munitiorem arcem hostis non haberet) expugnata, Moschos, de alijs retinendis diffidere; tuos verò spem concipere oportere: tantumq; abesse, vt id, quod locus ille permunitus diceretur, tibi, tuisq; deberet adeò terrori esse, vt etiam in primis in tanto militum ardore, oppugnandus videretur; & vel hęc reliqua gloria capiendarum expugnandarumq; arcium, Polono & Lituano nomini,

mini, duce & auspice te, adiungenda: præsertim cùm munitiones à tergo relinquere nullis vnquam bellis gestis, fuerit obseruatum; & commeatu, milite, auxilijs, receptu deniq; ipso vltro se excludere, admodum sit inconsultum. Hæc cùm visisset sententia, extrema Iulij die, Vilna Suirum est itum ad lustrandas percensendasque copias. Deinde per Hlubokie & Postaui, Dzisnam, ac demũ & Polociam. Quo in itinere quantam & quàm incredibilem difficultatem, quantam viarum asperitatem expertus sis, quantum incommodorum molestiarumq; pertuleris, non facilè dicendo explicari potest; & properat mea ad ipsam oppugnationem oratio, quæ, qualis, & quàm ardua fuerit, vix alicui qui rem oculis non subiecit esset credibile. Fuit certè talis vt & propter defensorum fortitudinem, & propter loci naturam, & propter artem apparatumq; belli, & propter iniurias ac tempestates ipsius cæli, cum difficillimis arcum oppugnationibus possit non immerito comparari. Etenim cùm aliàs semper, tum eo maximè tempore, palam omnibus fieri Deus opt. max. voluit, & ab eo cunctas peti & ad eum solùm referri debere victorias. Ac per multos continuos dies tantũ pluuiarum cælitus demisit, vt & militum operæ impediri, & ducum industria languescere & vis ipsa parum aut nihil proficere videretur: Eo accedebat summa prę-sidiariorum cum incredibili mortis contemtu, in defendenda arce obstinatio; vsq; eo, vt non manifesti interitus metus, ad aliquam vel minimã animi consternationem; non sublata auxiliorum spes ad desperationem, non deniq; regiæ clementiæ & mansuetudinis fiducia, ad deditionem eos adduceret. Con-

ſtabat exercitus tuus, ex tribus quatuor ve nationibus, eratque & viris, & armis, & equis, & omni apparatu ornatuque belli inſtructiſſimus. Eſt autem opinio, quo inter ſe plures nationes coeunt, eò virtutis æmulationem, in eis magis excitari. Sed & Polonorum virtus, & Lituanorum celeritas, & Vngarorum audacia, & Germanorum conſtantia ſui diſſimiles fieri iam quodammodo cœperant; & cùm hoſtium peruicacia, tum tempeſtatum iniuria, expugnandæ arcis rationes omnes maximè retardabat. Quibus in anguſtijs angoribusque animi, cùm diu multumque eſſes verſatus, tandem Auguſti dies nona & vigeſima, ſimul cum ſerenitate initia etiam attulit victoriæ, non magna adeò Chriſtiani ſanguinis profuſione, & exiguo tuorum interitu parte, ſumma verò moderationis tuæ laude & admiratione, quæ talis atque tanta fuerat, quòd hoſtis ipſius præfecti, & perquam plurimi milites, tua vexilla ſequi, & tuæ dextræ non modò in prælijs, verumetiam in ſeruandis promiſſis firmiſſimè ſe committere non dubitauerunt. Erat porrò eiuſdem hoſtis vicina Polociæ arx, Socolum nuncupata, cui præter vetus præſidium ei arci impoſitum, inerant ſex millia militum, ex ipſis Prætorianis magni Ducis, ſelectiſſimorum. Hanc tu, ſi non expugnatam relinqueres, nec ex belli ſuſcepti conſilio, neque ex dignitate tua, neque ex rei abs te geſtæ fortuna, futurum iudicauiſti. Itaque miſſo ad eam Nicolao Mielecio Podoliæ Palatino, & ſummo copiarum Polonicarum præfecto, viro præſtanti virtute, ingenio & felicitate prædito, tam citò, tamque facilè in poteſtatem tuam eam redegiſti, vt arx incendio ſubito orto conflagraſſe; hoſtium vltra quatuor

quatuor millia cæſa fuiſſe vna die memorentur. Iam interea Sythno, Craſno, & Touroulia, hoſtiles munitiones tres, tuis à militibus occupatæ erant. Iam Philo Comite capitaneus Orſchanenſis in magni Ducis Moſchouiæ ditiones, longius excurrerat, & duobus millibus hoſtilium pagorum incenſis, Smolenſcique ſuburbijs ambuſtis, totam illam regionem quoquo verſus depopulatus fuerat. Iam Conſtantinus Oſtrogiæ dux, cum Michaele Vilnieniecio, Braczlauienſi Caſtellano, & Ianuſio filio, Boryſthenem tranſgreſſus, & in hoſtilem ditionem turmis Tartarorum aliquot miſſis, longè lateque omnia peruaſtarat, & vſque ad Starodubum Radohoſtiam, & Podczepoticum, populationibus prolatis, ingenti cum præda domum redierat. Iam denique armorum tuorum, non dicam fama, ſed terror vniuerſam Moſchouiam ſic peruaſerat, vt non ex rumore bellum, ſed ex clade nuncium Moſchus expectaret. Reſtabat Suſſa, quæ quoniam in medio captarum erat poſita, eam quoque breui eſſe futuram tuam, haud vana coniectura prædixiſti, eiusque deditione poſſeſſe, nuntium, Vilnam antequam attigiſſes, accepiſti. Ad eum modum hoſtilibus arcibus ſex occupatis, nec multo pòſt duabus etiam alijs Nieſczerda, & Cozlani captis, & multis hoſtium millibus occiſis, neque adeò multis ex tuis deſideratis, cùm anni tempus alienum à gerendo bello te excluderet, Vilnam es reuerſus, & bello quod media hieme apparatum, ineunte æſtate ſuſceptum, exacta confectum, dici poteſt; tuis te amabilem, hoſtibus formidabilem, exteris gentibus nationibusque admirabilem reddidiſti.

Erat tum cùm hæc gereres magnus Dux ad Plescouiam, quæ olim libera, sub imperium nunc eius cessit,& arcium oppugnationem, militumque suorum cædem à longe audiebat: & vt tyranni natura superbi & timidi sunt, vtque in prospera fortuna superbos & cõtumaces, in aduersa humiles & abiectos se adeò præstant, cùm Lopatinscium internuncium tuum initiò arctius detinuisset, capta demũ Polocia, ad se eum accersiuit,& humanius multò habuit. Tandem verò consiliarios suos (si consiliarij & non mancipia ipsius dici potius debent) ad senatores tuos, per Lopatinscium mittere literas voluit; quibus illi vt ad pacem & concordiam hortarentur te impensissime flagitabant. Quorum tu postulatis intellectis, ad comitia quæ iampridem indixeras, Warsauiam profectus es, & interim dum iter facis, Grodnęq; subsistis, Gasparum Bekescium ex maximo & diuturno labore, quem in expugnanda Polocia susceperat, repentino morbo correptum, virum admirabili ingenio,& rerum vsu præstantem amisisti. At verò Warschauiam postquam esset ventum, & res in deliberationem posita, vtrum bellum prosequi, an secus præstaret: mirum est quàm varię & multiplices sententiæ, non modò ordinum, sed hominum fuerint. Docebat nomine tuo Ioãnes Zamoscius, regni cancellarius, quid ea victoria fructus, quid gloriæ, quid emolumenti reipub. attulisset, & quo est ingenio, facultateq; dicendi, ad prosequendum cum felicitatis & laudis communis cursum vniuersos hortabatur. Moschum eum esse, qui Cazonios & Astracanios Tartaros sub imperium suum subiugasset: qui Selymi Turcarum imperatoris per magnum exercitum

tum decennio ante, aut paulo amplius dissipasset: qui Sueuos, qui Liuones, qui Tartaros sæpius fugasset atque profligasset. Hæc omnia ornamenta illi esse adempta, & nobis haud dubiè restituta: simulque & expugnandarum arcium, qua antea carebamus, gloriam, vel hac sola expeditione cõparatam. Polociam totius propugnaculum Lituaniæ, matrem negociatorum, receptaculum fortissimorum militum, patriam fidelissimorũ ciuium, perfido hosti ereptam, & in pristinam positam libertatem. Sed est huius sæculi labes quædam & veluti macula, vt præsentibus nequaquam faciari, & semper requirere aliquid, fastidireq; nouitates homines magis videantur. Sic enim præclarè abs te gestis & confectis rebus, aderat nihilominus inuidia comes fortunæ, & virtutis perpetua; multique vt à bello desisteretur, & pax atq; tranquillitas reipub. potius restitueretur, non tam ipsius caussa reipub. quàm priuata nescio qua cupiditate ducti videri volebant auctores. Rem cum eo hoste aiebant esse, qui in vastis & remotissimis regionibus habitaret, & prælij ac dimicationis fortunã nunquã esset experturus, & bellum trahendo, aduentitium exercitum facilè victurus, & in angustias redacturus. Fortunam vagam esse volubilemque deam, quam, ne sedes mutet reuerenter habere, & pressis manibus tenere oportere. Multorum principum casum ad misericordiam, & ferendam illis opem excitasse quàmplurimos, & vnam esse victis ad salutem viam, omnem ipsem salutis & incolumitatis amittere, & in armis atque dextris eam collocare, neque temere à prudentissimis bellatoribus, fugienti hosti aureum pontem sternendum esse sermonibus vsurpari. Po-

ſtremò in tanta caritate annonæ, ſterilitateque agrorum, bellum ſuſtineri amplius non poſſe, & in aliud tempus magis opportunum differri potius debere; nedum aliena quærimus, noſtra exinanire & peſſundare videamur. Lituania & Ruſſia nihil eſſe miſerius, quæ à viginti amplius continuis annis, tot bellorum calamitates pertulißet. Sufficere hoſtem eſſe longius reiectum, & vt timeat nihilq; in poſterum eiuſmodi audeat coercitum: belli immenſum eſſe pabulum, & eius neruo pecunia, hoſtem magis abundare. Summam ſubditorum illius obediendi promtitudinem eſſe, eos denique arces & munitiones, præ omnibus alijs gentibus & nationibus fortiter tueri & defendere cõſueuiſſe; nec aliquid eſſe ſperandum minus, quàm vt proditorum & trãsfugarum opera, in hoc bello adiuuemur: propterea quòd vt non diuturnus eſſet magiſter officij metus: ita coniugum & liberorum cariſſima pignora, quæ omnium ſubiectorum ipſius, cùm vel minima belli ſuſpicio increbruit, in Tyranni manu reſtricta & incluſa tenerentur. Atque hæc quidem eorum, quibus aut non geri, aut differre bellum placebat, ſententia opinioque fuerat. Verum enimuero maior & potior hominum pars ijs argumentis & rationibus ad ſuadẽdum bellum, & perſequendam victoriam ducebatur. Primùm, quòd veteri maiorum ſuorum exemplo & inſtituto, magnus Moſchouiæ Dux cum Poloniæ regibus, per magna verborum & fidei vanitate perpetuò laboraret, nec aliquid niſi coactus faceret: & promiſſis ſuis credi facilè non debere, plurimis & euidentiſſimis rationibus iampridem demonſtraſſet. Hic inducias eas quas poſtularet non aliò pertinere,

nere, niſi vt arcibus & munitionibus ſuis ad omnem obſidionis vim erectis & cõfirmatis demum in longioribus regni partibus, occupato rege, Liuoniam diripiat, & arcibus ciuitatibusque, quas in ea habet ſecurè potiatur: Liuonibus verò ſocijs & clientibus reipub. deeſſe, qui fidem & auxilium noſtrum perpetuò implorarent, videri indigniſſimum, ſimul & periculoſiſſimum. Siquidem vna alteram inuitaret iniuria, & cùm incommodis ijs quæ facta ſunt, tum verò illis, quæ infieri ei poſſunt, prudens quiſque & cordatus homo maximè moueatur. Iamque eos qui vincunt, & cur, aut quomodo vicerint non intelligunt, vincique rurſus ab hoſte ſe turpiter paterentur, indignos haberi, quibus Deus opt. max. aliquid opis & benignitatis ſuæ largiatur, & quorum calamitate ac exitio, ad miſericordiam aliquis moueatur. Moſchum ferum & crudelem hoſtem, ſatis ſuperque eſſe, etiam ſi verbis quàm reipſa Chriſtianum magis ſe profiteatur. Hunc ſi non Chriſtiano, at certè Romano nomini infeſtiſſimum, & eum qui loco & occaſione nacta inimico peperciſſet, eſſe, fuiſſeque ſemper imprudentiſſimum. Dandam ergo operam, vt non tã de continuando & proſequendo contra eum bello, quàm de continuandi & proſequendi rationibus, haberentur conſilia. Etenim non modò bello, ſed vel belli metu ac ſuſpicione affligi rempublicam, nemo ſanus in dubium vocat. Tibutum & priuatarum rerum iacturam, grauem futuram nunquam, cuius eſſet merces, ſpes gloriæ & immortalitatis ſempiterna, & quam vt pluuias & tempeſtates ſplendor & ſerenitas; ſic tranquillitas & ocium & voluptas peracto bello, ſequeretur. Pecu-

niam denique neruum belli dici quàm esse potius existimandum, & ex Alexandro Magno contra Darium, aut ex Romanis contra Græcos, exemplum documentumque capiendum. His in vtramque partem sententijs cùm diu multumque disputatum, & bellum tandem esset decretum, tu, quæ tua prudentia, & in gerendis rebus cura & sollicitudo est, protinus illud apparare, tu militem conscribere, tu arma, tu commeatus disquirere cœpisti. Erat autem superioris belli, non admodum grata & iucunda omnibus memoria. Sic enim fit vt admirari quàm tractare arma sit longè facilius, & cùm domi, tum militiæ multa experiri & perferre miseros mortales oporteat. Itaque præteritarum rerum recordatione vix parem, ne dicam superiorem anni proximi exercitum collectum esse te aliquis iudicabat: quas tu difficultates & hominum opiniones omnes, addo etiam fraudes & proditiones in te, & in rempub. factas, ita omnino peruicisti, vt diuina ope & benignitate fretus, ad expeditionem eam quam susceperas, expeditus ires, & nulla cuiusquam fraude aut machinatione retardatus videre. Iam Moschus cùm aperta vi minus posset, arte & cuniculis fortunam tuam subuertere volebat, & suis ad te non tam oratoribus quàm exploratoribus subinde dimissis, quorundam animos ad proditionem spe & precio sollicitabat. Et cùm multo antè id fecisset, tum verò per Naszekinum quendam suum internuncium longè diligentius fecit. Qui vt erat mente non obtusa præditus, Gregorium Oscikum, furentem audacia, scelus anhelantem, pestem patriæ nefariè molientem; quo cum clandestina haberet consilia, reperit, & cùm

& cùm legatos pacificationis gratia ad Moschum vt mitteres frustra postulasset, literis & respõsione statim accepta, denuo audientiam abs te petijt, ac insequenti die Vilna ne discederes, vtq; legatos sui principis præstolarêre, postulauit. Fuit id admirationi omnibus, vt meritò esse potuit, venia discedendi accepta internũcium hostis ad te redire, & noua mandata exponere, omniaque hæc technarum & fallaciarum plena, & extrahẽndi temporis caussa comparata videbantur. Quæ tu nihil magis quàm ferẽda dissimulantissimè, & Naszekinum speculatoris quàm oratoris partibus potius fungentem, sine vlla acerbitate dimittendum, & vel hosti ipsi tempus aliquod certum assignandum, quo legatos ad te pacis gratia, si vellet mitteret, & interim metueret abs te nihil iudicauisti. At Oscikum tanquam putidum aliquod & sanguine, hoc est, dilectione patriæ carens membrum, cùm nec inficiandi ratio, neque defendendi facultas amplius ei esset, instante senatu, iubentibus legibus, clamante patria, iustitia socia, vindice pœna è medio sustulisti. Atque ita demum rebus omnibus quę ad hanc tantam expeditionem pertinebant maturè & diligenter prouisis, teque & tuis Deo opt. max. suppliciter commendatis, & à Gregorio XIII. pont. max. per Paulum Vchanium eximia industria & animo virum, sacrato ense & galea accepta, quintadecima Iulij die Vilna egressus es, & Wczasnikos versus, milliaribus quinquaginta inde distantes, vbi copiæ omnes tuæ debuerant confluxisse, per Minsko, & Borissouo, respectans identidem, & operiens alios lentis itineribus contendisti. Quo vt peruentum erat, habita est deliberatio, quonam belligeran-

di institutum tuum, vim suam & potestatem exerere ante omnia deberet; & vt improuisum nisi esset, antequam magni Ducis fines & ditiones attingeres. Neque id iniuria. Cùm enim in omnibus alijs rebus, tum maximè in ijs, quæ ferro peraguntur, nefas est dicere, non putaram. Volabat iam pridem fama, te ad oppugnandum Smolenscum, sicuti superiori anno ad Polociam profecturum; quòd ea via tormenta bellica secundo flumine Caspla, ad aliquot saltem à Smolensko milliaria vehi possent: & quod æquum magis esset, recuperare Smolenskum, quod antea erat Lituanorum, quàm appetere alienum, si quid aliud esset quod dici deberet tuũ, tenebrijs antiquitatis admodum esse inuolutum, & quod ibi hostem quærere, multò esset melius, vbi & munitionem extruxisse (qua expugnata omnia essent peruia) & exercitum collegisse quàm maximum diceretur. Neque verò Smolensko Moscho ademta, Seuerienscm ditionem vniuersam, potestatis tuæ esse futuram aliquis dubitaret; & hostem ea capta animum vel maximè desponsurum omnes crederent, cùm eius titulo inter alios se insignire, & illam arcem, tanquam propugnaculi loco suarum ditionum haberevideretur. Sed enim in consilijs bellicis prima & maxima virtus est silentium. iam enim augurantibus sic de te cunctis, & ipso Moscho, Smolenscum oppugnatum ne ires, vehementius suspicante, tu Magnam Lukam versus ingressus es iter, quod & senatorum penè omnium magna esset eam ad rem consensio, & prouinciæ Liuoniæ atque adeò Lituaniæ, si diuertere bellum hostis vellet defendendæ ratio, & vel minima in eam partem Moschi suspicio, ita suaderet, & quod

quod credibile maximè esset, hostem eò, quò exercitum iturum coniecturam faceret, deiectis roboribus, alijsque artibus omnem aditum præclusisse, aut impediturum certè esse: & quod parum interesset, tuum ne quod hostis posset dissidium, an hostile aggredere re; & quod denique Magnæ Lucæ agris & regione esset ferax, & opimum magis in tota Moschouia nihil, ad quam defendendam hostis venturus, &, quod in votis maximè omnium fuerat, prælij fortunam tecum experturus, ab ipso Seremeto captiuo tuo, qui apud eum exercitus duxisset, omnibusque alijs diceretur. Neque verò vlla in re est lubricum & fallax magis, quàm de futuris euentibus iudicium. Attamen non tam consilia felici exitu comprobata delectare, quàm veritas in disputatione limata erudire nos consueuit. Stante ergo sententia, vt Magnæ Lucæ oppugnatio potissimum institueretur, lustratis veteranorum militum ad Lukomlam copijs & Georgio Farensbeko, egregio & militari viro, regis Daniæ Marschalco, cum certa equitum Germanorum manu eò loci veniente: itum est primũ Vitepscum, vbi Lituanorum copiæ ornatissimæ obuiam tibi sunt progressæ: demum Suratum, apud quam arcem tanquam in confinio hostilis ditionis positam, rapidissimum & maximum flumen, Dhuna, stratis pontib. superandum erat. Tu interea Ioannem Zamoscium regni cancellarium, summi animi & consilij virũ, ad expugnandũ Vielisum Vitepsko dimisisti. Distabat illud 16. à Vitepsko mill. & vniuersę eius regionis cerui cibus, impositum, ac natura & arte permunitum, à forti etiam præsidio hostili tenebatur. Quã ille arcem vt hosti carissimã ita Russię infestissimam, tor-

mentis admotis, diebus quàm pauciſſimis per deditionem cepit, & quaſi à dextro latere, tibi, & tuis copijs excubiarum loco factus, Magnam Lukam contendit. Tu ipſe Vſuiatum profectus es, & eam magni Ducis munitionem, Lituaniæ ademtam, ac Olgerdi magni Ducis Lituanorũ olim ſedem, Nicolao Radiuilo, amplitudine familiæ, & rebus geſtis clariſſimo imperatore, cum alijs ſenatoribus & nobilitate Lituanica, eorumque voluntarijs & præſtantibus copijs præmiſſis, poteſtatis tuæ effeciſti. Mittere tum hoſtis ad te literas, & internuncios, & dimiſſæ iampridem legationis ſpe diſtinere te, & ab itinere cœpto, te trahere inſtituit; & ſuis adeò literis illis iuſſerit verſus Dauidis, quibus à profuſione Chriſtiani ſanguinis homo videlicet patiens & moderatus te dehortatur. Tu mihi his mouebare, eius artibus & fallacijs, ſed quaſi ex compoſito, & veluti quadam lite damni & iniuriæ cõteſtata cùm ad VI. Auguſti diem, ſicuti per Naſczekinum aſſignaras oratores, Moſchi non veniſſent, inſequenti die Vieliſum poſſediſti, & breui poſt Vſuiatum, die eiuſdem menſis ſextadecima, cùm neq; tunc vt literis ſuis denuo miſſis pollicebatur, legati ipſius adueniſſent per deditionem accepiſti: dimiſſis omnibus cum fortunis & facultatibus qui in præſidio fuerant, ſaluis, quòd hac clementiæ & manſuetudinis tuæ fama alios quoq; ad deditionem, faciliores eſſe futuros iudicares. Sed in barbaris & in ſeruitute hominibus natis, ſeueritas quàm placabilitas, multò magis poteſt. Iam verò dũ Surazo, Vſuiatum, & inde Magnam Lukam proficiſcebâre, quot & quanta incommoda ferre, & quantas viarum ac ſiluarũ difficultates ſuperare fuerit te neceſſe (quamquam

quam ſecura moleſtiarũ recordatio habet aliquando voluptatem) longum eſſet percenſere. Summa quod ego quidem ſciam fuerunt incõmoda omnia, immenſa itineris longitudo, ſiluarum denſitas tanta, per quam via aperiri ferro vix poterat, paludes & torrentes tranſitu difficiles, regiones ob vaſtitatem ſuperatu incredibiles, ita, vt hæc expeditio tua, cum longiſſimis & difficillimis omnium regũ & ætatum expeditionibus iure ac meritò conferatur. Nõ Turcæ in Perſidem, non Hiſpanorum ex vltimis Hiſpaniæ oris, in Germaniæ inferioris prouincias, non illa in Syriam quingentos ante annos Chriſtianorum expeditio, longior & difficilior fuerat, non denique Chriſtianorum regum & principum alius poſt Vitoudum, ſua contra Moſchum arma longius protulerat. Interea rerum Moſchouitica illa tandiu expectata ſuperuenit legatio, verbis & barbaro faſtu quàm rebus magis inſtructa, cuius ego ineptias ſi percenſere vellem, dies ipſa me deficeret. Principiò negabant legati ſe mãdata ſui principis expoſituros, niſi tu etiam ab oppugnanda arce prius recederes, teque in Lituaniam referres; id cùm nec licere, neq; decere vt poſtulabant, reſponſum eis fuiſſet, in tentoria ſua ſe receperunt, tanquam in viam planè ſe daturi. Demum verò, cùm dies aliquot ſilentio tranſegiſſent, & ardere arcem ex rumore accepiſſent, audientiam repente poſtulant, & legationem expoſituros ſe eſſe pollicentur. Iam dubitabat nemo, Moſchos illos non tam oratores quàm licitatores cenſeri potius debere, & ſui diſſimiles non eſſe futuros, quò minus plauſtra verborum tantum afferant, & ad extrahendum tempus diſquirant tendiculas. Sed

tamen, ne vel in hac parte desideraſſe aliquid iure viderentur, denuo ad te honorificè (vt ſemper aliàs) deducuntur. Fit ſummum ſilentium, adeſt maxima frequentia virorum præſtantiſſimorum, ſimul verò & illius (ſi dijs placet) orationis eorum, & tormentorum ad arcem tuorum exauditur ſonus. Tum illi nõ tam ea quæ ad pacem ſpectarent, ſed quæ animum tuum magis irritarent proferunt: longa ſerie Principis ſui ad te legationes, & rurſus ad illum tuas commemorant: damna & iniurias abs te ei factas exaggerant: & nequid tale in poſterum fiat, poſtulant: & omnem iracundiam ſiue indignationem principem ſuum, depoſuiſſe ergate teſtantur, quod etiam ſi ſecus fuiſſet, & ipſe legatorum loco veniſſet, tu ferre non inuitus poteras. Eſt porrò in more poſitum & conſuetudine Moſchorum, vt cùm primã quaſi partem legationis ſuæ abſoluerint, reliquum exponant ſenatui, & de fœderibus conditionibuſq; pacis cum ijs tractent. Diſceditur ergo ex tuo, in aliud tentorium; aſſident legatis conſiliarij; fit de conditionibus diſceptatio, quæ erant perquam ridiculæ, nempe Polociam & alias captas per te arces, vt Moſcho reſtitueres, fœdus perpetuum cum eo (ſi placeret) iceres, & id genus alia. Quæ cùm eis non ſucceſſiſſet, mox aliam ingrediuntur viam: neque renuunt vt Polociam habeas, & in Liuonia arces eas, quæ ab ipſius perfidia tibi erant relictæ retineas, vtque arce Iezierzyſcze & Vſuiata iam poſſeſſa pro captiuis illius, potiare. Mouere iſta ſtomachum poterant, & oratores vel licitatores illos potius, tot tantisq; cum ineptijs in conſpectum tuum admitti amplius videbatur indigniſſimum: tu tamen nec publicè neque priua-

priuatim, ne verbo quidem vllo violari eos permiſiſti: ſed cùm dicerent ſe habere in mandatis, vt ſi quæ eſſent, de quibus conuenire tecum minus poſſet, per literas vel internuncium, ad magnum Ducem referrent: cum illorum tuum etiam internuncium in Moſchouiam dimiſiſti, ad magnum Ducem literis datis, quibus perpetuam voluntatem tuam ergo Chriſtianam rempub. declarare, & te pacis atque tranquillitatis cuſtodem eſſe ſignificare voluiſti. Interim die ac noctu arcis durabat oppugnatio, & vix vnius diei itinere aberant internuncij, cùm magnitudinem ignis conſpicati, captam iam arcem eſſe facilè iudicauerunt. Erat ea in aperto campo, & poſt tantam ſiluarum magnitudinem in amœna quadam planicie poſita, in quam exuſta per ipſoſmet hoſtes, prægrandi & pulcrè extructa ciuitate magnus ſeſe ciuium & agreſtium numerus intulerat. Fit ergo ea qua capitur die cędes quàm maxima, vix cum aliquo ſexus vel ætatis vel etiam conditionis alicuius diſcrimine, & quamquam pueris & fœminis, & viris adultis aliquibus vita fuerit ſeruata, tamen maxima hoſtium pars furore militari & impetu cadit. Præfecti arcis quos Palatinos vulgò dicunt, in munitiones cancellarij captiui deducuntur. Vieiko, qui tanquam præſes & cuſtos omnium, nuper miſſus à Moſcho fuerat, homo nequiſſimus & adminiſter voluptatum, tyrannidiſque ipſius trucidatur; omnia denique fletu, ejulatu & cædibus complentur. Admoneras eos tu, vt regiæ clementiæ fidere, quæ nulli vnquam defuiſſet, quàm ſupremum diei exitum expectare potius vellent: ſed nihil eſt ſpe vitæ mains, & nihil fallacius, quæ ſi vix deſtituit morientes, quid

deſtituat armis pro victoria contendentes? Quo loco venit mihi in mentem diei illius quo tu electo caſtrorum loco cum vniuerſis copijs tuis ſub arcem deſcendiſti. Præibant tot equitum haſtatorum millia inſtructis ordinibus, ſequebantur ſelectiſſimi pedites ſuis agminibus, ingens erat equorum fremitus, ſplendorque armorum, & tubarum ſonus, tot arcium & pugnarum victrices bombardæ, & infinita curruum, quadrigarum, & impedimentorum millia, terga claudebant: omnes denique copiæ, viris, equis, armis, gemmis, auro & argento ornatæ, & terris quodammodo graues, ſuis inauratis & pictis vexillis diſtinctæ ſpectabantur: ſic vt terra mugire, torrentes ſiſti, montes & arbores geſtire præ admiratione earum viderentur. Quas ſummum arcis excipit ſilentium, quale aut deditionis ſpem facere, aut vero hoſtium in extremis difficultatibus & periculis perferendis obfirmatum animum prænunciare conſueuit. Qui certè talis ac tantus exſtitit, vt haud ſcio an obſtinatio hoſtium admiratione, an verò peditum tuorum, maximeque, Vngarorum veteranorum virtus prædicatione digna magis fuerit: quorum fortitudo in periculis, labor in operibus, patientia in laboribus, induſtria in aggrediendo, conſtantia in perſequendo hoſte, maxima enituit. Quos vtiq; crudelitatis & immanitatis damnari ab aliquibus audio: nec verò & ipſe illius diei victoriam ſecus terminari potuiſſe & debuiſſe exiſtimo, & illud certè contendo omnes eos qui interfecti ſunt, furore Martis occidiſſe, non ira tuæ victoriæ: & Vngaros dignos eſſe laude magis quàm conuitio. Qui cùm à ducentis penè annis, cõtra Turcas Chriſtiani nominis hoſtes bella geſſe-

ſerint, tamen non modò ſuperſint aliqui, ſed in his tam longinquis regionibus militent, & pro principis ſui, atque huius reipub. gloria à Danubio, à Tibiſco, à Saua, à Draua, à Maroſſa procul, vix non ad Mæotidem lacum, & in vltimas Aquilonis latebras, armorum ſuorum vim, terrorem que extendant. Nõ Vngari crudeles ſed perfidi Moſchi, non illi feroces, ſed iſti ingrati & immemores beneficiorum ſunt cenſendi. Quod enim eſt maius beneficium quàm huius lucis vſuram alicui dare? vita & facultatib. cùm iure & meritò poſſis non eum priuare? At Moſchos iſta expertos eſſe omnia nemo eſt qui negare poſſit. Vita eſt ijs data, non latronum more, ſed victoriæ lege: non ſicuti quidã ſtructis inſidijs gloriantur, vitam ſe dediſſe ijs quibus nõ ademerint, ſed iuſtè ac legitimè bello denũciato & ſuſcepto, & eo iure habito, quod diuina Nemeſi armis & victori datur. Facultates poſtremò eorum ſunt ijs reſtitutæ, ſi eorum & non tyranni debent potius appellari. Teſtis eſt eius rei Polocia, teſtis Suſſa, teſtis Vielizium, teſtis Vſuiatum, ex quibus arcibus ij qui in præſidio erant cuncti dimiſſi ſunt, & quò volebant cum liberis, coniugibus fortunisq; ſuis tutò ſeſe receperunt. Agè porrò, quid eſt minus hominis quàm ingratũ eſſe beneficiorum, etiam minimorum? Aliter enim exſoluitur gratia, & aliter pecunia. Pecuniam qui retinet non diſſoluit, qui reddidit, non habet: gratiam & qui retulit habet, & qui habet diſſoluit. At verò in Moſchis tam ingrati ſignificatio animi, tam immemor mens beneficij, tam nulla ratio humanitatis & officij deprehenſa eſt quam vix credi poteſt. Siquidem ij quos dimittere placuit non ſolùm Lucam ingreſſi ſunt, ſed

hortatores etiam auctoresque ad obstinationem alijs fuerunt. Qui tamen omnes sic dederunt manus, vt cùm aliàs, tum verò id temporis maximè verum fuerit illud quod dicitur, fatis volentes duci, nolentes trahi ad interitum. His ita gestis, tu arcem reparare quam ferè vniuersam flamma absumserat aggressus es, quod in eius restauratione totius illius expeditionis fructus positus esse videretur. Quod dum facis, duo etiam alia, mea quidem sententia es assecutus. Primum, quod tantum tamque maximum exercitum, qui centum hominum & centum equorum millibus amplius constabat, mirum in modum refecisti: res omnes non modò ad necessitatem, verùm etiam ad voluptatem loco illo subministrante. Alterum quòd non modò arces & munitiones hosti eripere, sed & ipsum si egredi & prælio experiri fortunam tecum voluisset, vno in loco diu multumq; expectare es visus. Sed profugerat iampridem ille Slobodam vltra Moschouiam, & vt homines cupiditate aliqua perditi, siue fanatici, ægritudini animi sui, vino & somno medicinam quærunt: sic & Moschus, vt quasi exultare suis in illa calamitate videretur, vxorem tunc (vt feruut) & ipse duxerat, & filij maioris natu sponsalicia celebrabat: copias tamen suas varijs in locis habebat distributas, quas, vt ex literis eius apud captiuos inuentis patet, vt nõ tam aperto Marte quàm furtim & à lõge exercitum tuum carperent & infestarent, ille tam strenuus & glorioſus imperator identidem admonebat. Has cùm ante etiam milites tui fudissent, ita vt nunquam ex nostris, quos pabulatum profectos aliquando ceperant, impune Moschi triumpharent: tum verò ad Turopczum vt con-

vt confluxisse aliquot eorum turmas audiuisti, vt non armorum tuorum vim & formidinem, eò quoque proferres, facere non potuisti. Primùm ergo Georgius Barbi Vngarus, veteranus & industrius præfectus, mox & Stephanus Zbaraſcius, Braczalauiensis Palatinus, vigilantissimus & animosissimus dux, cum aliquot equitum millibus est abs te missus. Et distat quidem Turopczum sedecim à Magna Luka milliaribus, ob summamque viarum asperitatem, & siluarum densitatem aditum habet perdifficilem; ita vt non minus in faciendo itinere laboris quàm in confligendo cum hoste periculi inesse videatur. Eò posit infinitas molestias & difficultates cùm miles tuus peruenisset, ab ipsis hostibus ciuitas exusta est. Moschorum verò & Tartarorum copiæ, tuos, quos longè pauciores fuisse suspicabantur, sub ipsis quasi arcis propugnaculis in planicie expectabant. At verò vsque eò est terribilis victor exercitus, vt vel sine armis geminet sæpius victoriam. Iam enim stante aduersa acie, & militum tuorum ordinibus instructis, armisque prælucentibus, persequente adhuc nemine, hostes terga vertunt, & nullo virtutis argumento edito, repente omnes fugere incipiunt; quos miles tuus insecutus trucidat, & capit quamplurimos: sic, vt inter illustriores captiuos alios Demeczin quidam, cognomine Czeremissa, fauore & gratia sui principis, apud suos clarus, & Natzczekin alter, qui postremò Vilnę hostis ipsius internuncius apud te fuerat, tuam in potestatẽ peruenerint. Nusquã autẽ tam dicaces homines reperiũtur quàm sunt Moschi, & nunquã tam fit eis malè quin remittant animum, & liberius loquantur, pro vt in hac re.

Viderat Nicolaum Oleſnicium, familiarem tuum, cùm eſſet interrnuncius Naſczekin Vilnę, quem cùm illo in loco, ſed diſpari fortuna rurſus vidiſſet, quàm varia dinerſaq;, inquit, ſunt Oleſznici tempora. Nuper cui obuiam progredi cuncti nõ dubitabatis eum nunc demum vinctum & captiuum ducitis. Idem abs te Vilna, cùm in Moſchouiam proficiſceretur quendam, qui pro ductore datus ei fuerat ad magnũ Ducem vi ſecum rapuerat, & miris tormentis vt ſubijceretur cauſſa & auctor extiterat, vt conſilia tua ſi quæ ſciret, omnino explicaret. At enim faciendum nõ eſt vt decoro & honeſtati remittamus nuncium impunitans ſpe & fiducia. Homines quamlibet locis & regionibus diſiuncti, præter voluntatem & opinionem ſuam aliquando conueniunt, & ſui quenque ſceleris ſua manet pœna. His ita præclarè geſtis & confectis rebus, nõdum quieſcebat regalis mens & animus tuus. Oppugnabatur Neuelia à Ioanne Drohoſtaiſcio, Polocenſi Palatino, vix nõ ex eo tempore quo Magnæ Lucæ oppugnationem tu etiam fueras aggreſſus, quòd eam arcem inter Polociam & Lukam relinquere hoſti eſſet inconſultiſſimum; & quòd arx ſiue munitio altera, Iezerziſcze nuncupata, perinde atq; anno ſuperiore Suſſa ſeſe deditura, capta Neuelia crederetur, vt mox opinionem euentus comprobauit. Verùm ea Neuelij oppugnatio paulo erat languidior & propter præſidium quod ei arci inerat fortiſſimum, & propter tormentorum, & deniq; propter militum tuorũ à quibus oppugnari cœpta fuerat paucitatem. Non Palatinorum hortatu qui in Luca capti, & ad Neuelienſes vt ſe dederent miſſi fuerant, non minis non terroribus, non vitæ & gratiæ

gratię pollicitationibus profectũ fuit aliquid: ſumma erat hoſtium obſtinatio, mira quidẽ in conquirendis & iaciendis telis in tuos inuentio, incredibiliter inſultare tuis, ſuis verò qui ſeſe dediſſent, perfidiam exprobrare, & præfidere ſibi videbantur. Itaque Ioannem Bornemiſſam, Bornemiſſæ illius clariſſimi viri filium, qui contra immenſum Solymanni Turcę exercitum ſub Ferdinando Cæſare Agriam defendit cum certo Vngarorũ peditum numero & tormentis ad eam arcem expugnandam denuo miſiſti. Sed omnino eſt mirabile, quantos tyrannidis metus in animis hominum relinquat aculeos. Iam enim ſiue fide in principem, ſiue verò crudelitatis & ſæuitiæ ipſius metu in defendendis ſtrenuè arcibus ſic peruicaces Moſchi fuerant, vt periculi nullius vi, nullo metu mortis, nulla gratiæ ſpe ab inſtituto dimoueri poſſent. Erupit ſimul atq; Bornemiſſa venit, nõ parua eorum manus, & cùm in munitionibus liberius vagantes, & nihil tale ſuſpicantes, tuos eſſet aggreſſa, non paucos vulnerauit, aliquos etiam interfecit. Bornemiſſa quidẽ ipſe, & ſtrenui militis, & vigilantis ducis tulit eo die nomen. Nec multo pòſt, ſuis inuſtam ab hoſte maculam, ſubdita arci flamma, eademque per deditionem occupata, egregiè abſterſit. Ex qua arce, vt & alibi feciſti, omnes eos qui in præſidio fuerãt, vita & facultatibus eorum ſaluis dimiſiſti. Supererat Zauolocia, & Siebiezum, & Opoczka, tria hoſtilia propugnacula, quibus hoſti ademptis, per immenſa terrarum ſpacia, imperium tuum prolatum iri, & Ruſſia Lituaniaque tuta futura eſſe videbatur. Et quantum à Luka, Neuelia, tantum ab vtraq; Zauolocia, veluti in triangulo poſita pene di-

ſtabat. Hanc ad Zauolociam cancellarium mittere, & te ipſum Neuelium proficiſci quaſi in reditu placet. Philo interim Cmita, poſt captam Polociam, Palatinatu Smolenſcenſi auctus, qui certis militum auxilijs coadunatis, primùm quidem flãte, mox reflante fortuna contra Moſchos ad Smolenſcum dimicauerat, & à te demum accerſitus eò venerat, arci præficitur. Curantur omnia quæ tum ad impetum hoſtis propulſandum, tum ad obſidionis difficultatem perferendam ſpectant: miles, tormenta, & id genus alia relinquuntur, & quod antè poſuiſſe debueram, tua cura, tuo ſtudio, tuo diurno nocturnoq; labore, arx ipſa perficitur. At tandem Neuelium iter ſuſcipitur, in qua dum de locorum & temporum rationibus in quibus miles hiemaret habetur conſilium, Iezierziſcum ſeſe dedidit. Palatini Vilnenſis cuius eſt ſumma apud hoſtes fidei & auctoritatis opinio, & aliorum ſenatorum Lituaniæ interuentu. Quæ arx ſiue munitio vt loco & natura munita eſt, ita arte & ſtructura omnino admiranda. Eò etiam ij, qui ad magnum Ducem ierant reuertuntur internuncij. Iam paulo loqui cœpit Moſchus ciuilius, & Dhunam flamen, cuius argenteas ripas, aureum fundum, apud ſe eſſe olim dicebat, cum arcibus cunctis quæ ei adiacent reſtituturum ſe eſſe tibi promiſit. Quam deliberationem omnem, tu ad comitia reieciſti. Et quia iam ſæuire hiems cœperat, & tam viris quàm equis alimenta defecerant, domum quiſque reuerti, & ex horrida regione referre vel quàm primùm pedem, nemo non habebat conſtitutum. Tua vnius in tot tantisq; incommodis ad omnia perferenda incredibilis percalluerat patientia: ſed dandum nihilominus

nus fuerat precibus aliquid, neceſſitatiq; communi. Quocirca miſſis ad cãcellarium equitum & peditum nouis auxilijs, per maximam, & non ſolùm tranſitu difficilem, verùm etiam aſpectu ipſo horribilem ſiluam, Polociam es profectus, eamq; vnius aut alterius diei itinere mira celeritate ſuperaſti: cùm reliqui omnes plures dies in ea hæſiſſent, & aliqui cùm nec regredi, neque progredi poſſent, currus, equos, arma & ſupellectilem abieciſſent, ſuſpenſos iam tenere cœperat multos Zauolociæ oppugnatio, quæ arx vndiquaq; circũfuſa aquis, & in colle poſita, erat perquam difficilis expugnatu, apud quam militum tuorum caſum, de quo incerto auctore allatus rumor Polociam fuerat, dolere videbare. Sed tamen quæ tua prudentia & in gerendis rebus experientia eſt, ſine cæde & ſanguine illa non fieri poſſe affirmabas. Imperatoris eſſe quàm pauciſſimorum, ſõlius Dei opt. max. interitu nullius conſtituere victoriam. Ac ſic demum Polocia Dziſnam profectus, Zauolociam captam eſſe audiuiſti. Quæ perdiderit ſanè aliquos, ſed tamen & ipſa hoſti tuo perijt. At verò hæc nimirum laudanda quæ claudit opus eſt victoria: & cùm apud arces alias non fruſtra tentaſſe fortunam fuerit pulcrum, tũ apud Zauolociam pulcerrimum. Quamuis non tantum equorum & fortunarum, ſed etiam multorum virorum bonorum iactura, hæ tot expugnationes arcium conſtiterint. Quorum mors naturæ debita, patrię eſt potiſſimùm reddita, & quorum vitæ virtus ſocia, interitus comes gloria fuit. Amiſimus quippe ſuperiori anno ad Polociam Michaelem Vadas, peditum Vngarorum prefectum, & Ioannem Curoſſium equitem Polonum, omni po-

ſteritatis memoria dignos,& præſtantes viros. Amiſimus ad Sokolum Kamienſcium, Viſſocium, & Iacobum Suiecinium, & Iacobum Borukouium & Nicolaum Cloczeuium, vt paucos in multis cõmemorem. Hoc verò anno, Procouitium ad Vſuiatum, ad Lukam Petrum Cloczeuium Caſtellanum Zauichoſtenſem, & capitaneum Malogoſtenſem, ſtudio in remp. & obeundis legationibus, ad exteros commẽdatum: Ruſſinium, Drohobuzium, Petrum Gergel Leski amiſimus: ad Neueliam Bernhardum Golubicium,& Staniſlaum Rucium, nobiles centuriones deſiderauimus. Tandem verò & ad Zauolociam Chriſtophorum comitem Rozrazeuium, genere, virtute, induſtria & rerum vſu prædituм, & Martinum Veierum, Erneſti illius Veieri, nepotem (qui omnibus ferè bellis, quę quadraginta annis ſunt in Europa geſta, interfuit,& aliquibus præfuit,& qui nunc etiam comitem ſe tibi præbuerat) eripuit nobis fortuna. Verùm ita ſe res habet, vt magnę & memorabiles res nõ fiant ſine magno & memorabili plurium interitu. Non poteſt non acerbiſſimus eſſe caſus illorũ, qui ſua morte victoriã nobis pepererunt: ſed enim pericula vitari queunt, mortem effugit nemo. Maxima incommoda & detrimenta paſſi & experti ſumus: at vel ſummarum voluptatum capit nos obliuio, niſi amaritudo dulcedini miſceatur. Denique danda eſt opera vt non tam mortẽ eorum qui eam timuerunt nunquam, lugere & deplorare, quàm virtutẽ imitari videamur. Tu ſaluus & incolumis redijſti, in quo noſtra omnium ſpes eſt repoſita; quem conſeruatorem patriæ, firmamentum ſalutis & libertatis, vindicẽ libertatis ſuæ cuncti agnoſcunt, & bello

& bello fatentur eximium, & præſtantem ducem. Cuius ego in rebus geſtis enarrandis nõ abutor conſcientia, cui nullas mea aut veras adimit, aut falſas annectit laudes oratio: & ad quem prędicandum ſumma induſtra aliquem, non ſecus ac olim Appellem ad pigendum, aut Lyſippum ad fingendum Alexandrum Magnum accedere oporteret: & de cuius excellenti virtute, magnitudine animi, conſilio, grauitate, moderatione, clementia, non Græcæ, nõ Latinæ, non barbaræ literæ conticeſcent. Quæ cùm ita ſint STEPHANE REX, fruere gaudio & lætitia ea, quam tibi præſtãs regiaq; virtus & felicitas tua comparauit: retine nomen quod habes, bellatoris optimi, moderatiſſimique victoris, & te maiora indies manentem ſumma cum alacritate diuinitus præſtolare. Dei opt.max. idem qui fuit ſemper mos & natura eſt, vt in dandis beneficijs non ſit cõtentus vno, ſed cui largiri ſua munera cœpit, ſi gratus fuerit, potiri vel pluribus atq; maioribus cum patiatur. Quo per omnes honorum gradus aſcenderis noſti, quæ verò in hoc ſolio fortuna te maneat, quam tum, cùm ad illud nondum aſcenderas, faciliorem (vt mea fert opinio) coniecturam capis. Atq; ita velim ſtatuas antitheſin illam eſſe, ſemperq; fuiſſe veriſſimam: Maieſtatem regum à ſummis ad media difficilius detrahi, quàm à medijs ad ima præcipitari: & rurſus à medijs ad ſumma, quàm ab imis ad media deduci eſſe facilius, virtutiſq; quàm ætatis curſum multò celeriorem. Si modò & illa ima, & hæc media dici in te poterũt & debebũt. Et ſi in rebus tuis fortuna aliquando multum, non minus certè prudentia potuit. Siquidem res abs te geſtæ vt à conſtituto ducuntur ini-

tio;ſic etiam certo terminantur fine,ſemperq; tu habes vt incipiendi rationem,ſic & deſinendi modum: & imperium tuum Oceano, & gloriam nõ terminas aſtris (vt ingenioſus cecinit Poëta) ſed pace, cõcordia atq; ocio regni tui, neq; ad immortalitatẽ & laudem tui nominis ſanguine hominũ,& corporibus occiſorũ ſternis tibi viam: ſed cõſeruata Dei opt. max. religione,ciuiumq; tuorũ ac reip. libertate,pro qua cùm bellum geras, & in eo victor & triumphator ſemper euadas:tamẽ nemo eſt qui te alio vultu in bellũ euntẽ,quàm ex bello redeuntẽ cernat. Sic in te nec prudẽtia cedit fortunę, neq; ipſa fortuna tumet & effertur ſecũdo rerũ & proſpero flatu. Quẽ in rebus modum tenere nõ poſſes,niſi hic ſenſus, hæc mens, hæc ratio armorum tuorũ ſemper fuiſſet, vt nõ tuum ſed Chriſti imperium, nõ tuam,ſed Dei immortalis gloriam aſtris terminares. At verò ſi C. Iulius Cæſar,qui nõ minus moderati animi laudes, quàm triumphos, & imperia quæſijt, vt eas gentes quas Cn. Pompeius paulo antè domuerat, paruo negotio ſe ſubiugaſſe demõſtraret, dicere de ſe veritus nõ eſt,veni,vidi,vici, quid ni tu etiã ſimile aliquid dicere de tã ſuperbo & crudeli hoſte parta victoria poſſis? Et quiſquã dubitabit, eo, qui Cazanios & Aſtracanios Scythas ſibi ſubiecit, qui Auſtrũ verſus ad mare vſq; Caſpium,ad Aquilonẽ, ad fluuiũ Obbi,& ad extremos Lappones imperiũ ſuum ptulit,qui Danorũ,qui Sueçorũ regibus,qui Liuonibus, qui Tartaris, qui Turcis denique ipſis formidabilis, & toto terrarum orbi admirabilis fuit, coercito, pluſculum aliquanto laudis poſſe te iure ac merito ſibi vendicare? Perfectis profectò id quod ante te nemo, vt maius hoc & grauius cũ Moſcho

ſcho bellum,quàm ferè illæ cunctæ,quæ Conſtantino Oſtrogio ad Orſcham, Ioanne Tarnouio ad Starodubum, Nicolao Radiuilo ad Iuanskum, Staniſlao Leſniouolio ad Neuelium, Romano Sienguſko ad Sullam Ducibus, initæ ſunt cum eodem pugnæ videatur. Pacem abs te Moſchus petit quam ſemper contemſerat; conditiones eius accipit, quas dare aliàs didicerat;legatos ad te ſuos mittit quos expectare conſueuerat. Hic cùm ad Cazanios & Aſtracanios Scythas ſubigendos iturus, ſemel Polociam oppugnaturus, iterum Sigiſmundi Auguſti ad Radoſzkouicze contra eum exercitum educentis bellum à ſe propulſaturus tertiò iuraſſet, & ſubditis ſuis omnia libertatis iura, ſarta tecta ſemper fore falſo promiſiſſet.idem & nunc fecit(vt aiunt)aduentantis exercitus tui terrore, & malefactorum ſuorum permotus conſcientia neque facto aliquid prius habuit, quàm vt & ſubiectorum ſuorum beneuolentię præſidia,&tuorum,ſi qua fraude poſſet auxilia contra te ſibi compararet. Videt ſiquidem nobilium & præfectorum ſuorum numerũ in poteſtatem tuam quàm maximum eſſe redactum. Videt Cyprianum Magnæ Lukę archiepiſcopum, à quo & Polociæ archiepiſcopatũ adminiſtrari cõiunctim voluit. Videt Baſilium Iuanouicz Mikulinski, Telato Wski, Demetrium Michaylouicz, Szczerbaty Obolinski, Matthæum Iuanouiz Rzo Wski, Ioannem Hrehorouicz Suſſin, Petrum Iuanouicz Volinski, Lukianũ Trzeciako W, occupata Polocia, in poteſtatẽ tuam peruenisſe. Videt Seremetũ ad Sokolum captũ, qui tot & tantis rebus contra Scythas gerẽdis, exercitibus in expeditionem ducendis apud eum prę fuerat. Videt in Vieliza Paro-

lin Bruczow,& Basilium Basmakow,in Vsuiata Michaelem Vieldzeminow,Ioannem Ascarow,in Magna Luka Theodorum Likow, Michaelem Kassin, Georgium Atissakow, Basilium Ismaelis filium: in Neuelia Ioānem Cramissa,Mindzanum Koliczow, Ioannem Bibikow, Stephanum Bobron: in Zauolocia Basilium Soborow,qui Astracaniorum & Cazaniorum Tartarorum subigendorum dux auctorq; fuerat; Ioannem Slobin & Basilium Nazimor qui peditatui prærat, captos & detentos esse. Videt Demeczin Ceremissam, omnium libidinū & consiliorū suorum cōscium,& Nasczczekinum,non pacificationis, sed molitionis nunciū, prodromū perfidię, tyrannidis satellitem suæ,in militum tuorum manus ad Turopczum incidisse,vt Borisseium Seinum, Andream Palecium, Michaelem Licium, Basilium Kriuoborscium, Ignatium Bludow, & Voieico magni nominis duces & prefectos ipsius,multosq; alios occisos, & penè infinitos captos, ac in potestatē tuam, tuorumque redactos; tormenta bellica amplius ducenta illi erepta, magnam commeatus, maximā apparatus bellici vim & copiam ablatam,non commemorem.Horum ergo morte, illorum captiuitate,& cùm tot arcium,tum virorum interitu,cùm opum & facultatum, tum nominis & existimationis suæ iactura, vehementer commouetur: harum rerum lacerat,harum cruciat eum recordatio: hunc denique eundemq; exitum, qualis & alios tyrannos semper mansit,cum metu & horrore circumspectat. Liuoniam quomodo restituat atq; reddat tibi, nunc reuoluit secum, nunc hæret animo, & acerba eius rei cognitione penè totus contabescit; nunc cū spe, nūc cum

cum metu confligit; nunc imperij augēdi cupiditate nunc amittendi formidine cruciatur. Turpe esse ducit ea quæ tantis latebris & tenebris obscuritatis suæ lucem attulit, quæ nauigationem in varias orbis terrarum partes, quæ cum exteris gentibus nationibusque cōmerita illi aperuit prouincia sese priuare: sed rursus quibus dolis & fraudibus eam quęsierit,quàm perfide tecū, quàm insidiosè cum tuis ciuibus, quàm immaniter & tyrannicè cum omnibus egerit recordatur. Hæc ita abire nō posse diuturnitatis custodem metum infidum esse, semperq; fuisse, genium tuum fortiorem illius videri, fortunam superiorem indies euadere cogitat,atq; considerat: tot deniq; fraudes& periuria,tot mortes & supplicia, non iam adultis,sed pueris & infantibus omnium consiliorum expertibus, per se illatas tacitus secum recognoscit, & conscientię angoribus,scelerumq; cruciatibus, tanquam furiarum tædis ardentib. dies noctesq; terretur. Postremò præterlapsa illa tempora cernit in quibus nō bello, sed belli metu calamitatem reipub. afferebat, & quib. maximas clades& spoliationes oppidorum, vastitates agrorum, interitum legum, cædē ciuium apparabat: reuixisse Vitoudum intuetur, qui non in suorum tectis, ruinis & incendijs, sed in alienis agris, fortunis, domicilijs, cum eo non dicam hoste quod leuius nomen est, sed cum violatore fidei, cum contemtore pacis, cum auctore inauditæ crudelitatis, cum patrono nequitiæ, cum labe & dedecore pudicitiæ bella gerit. Quem quidem Vitoudū adesse iam, & tecum sic loqui videre mihi videor,Salue heroum præstantissimè,decus & præsidium istius reipub. Bathorei generis & nominis gloria,cuius eximiam vir-

tutem & in gerendis bellis felicitatem, quam antè laudari audiebamus, nunc re ipsa experimur. Tibi ego non statuas auro vel argento nitentes, nõ triumphos arescentibus laureis, sed longè his maiora & augustiora insignia, honoris & ornamenta dignitatis decerno, atque tribuo. Te non inter minorum gentium populi, rectores aliquos, sed inter summos reges & monarchas, qui respub. gubernarunt, ornarunt, propagarunt, iure ac meritò collocandum puto. Tibi fert acceptam suam Transyluania libertatem, Lituania pacem, Polonia dignitatem: te tui ciues amant, hostes timent, socij venerantur, exteræ gentes & nationes admirantur. Suscepisti bellum, fama & opinione magnum, necessitate iustum, beneficio erga rempub. gratum, progressu & consecutione glorioſum: perfregisti hostem natura barbarum, voluntate perditum, fide & religione vanum, superiorum temporum iniuria clarum, tuis regnis & prouincijs infestum, inaudita crudelitate memorandum: cuius impotentia animi in supplicijs, libido in stupris, cupiditas in rapinis, superbia in contumelijs tanta est, semperque fuit, vt nemo non modò augere vel exaggerare eam oratione, sed ne enumerare aut consequi possit. Quo cum eum qui tibi restat actus, solito animi viriumque robore prosequaris. Temeritatem eius consilio, malitiam candore regio, fallendi & simulandi artificia perspicaci prudentia, furorem potentia tua superato. Nihil tibi eorum deest, quibus imperia & regum opes continentur. Est felicitas, quæ diuina quadam sorte datur, est prudentia quæ bono, nescio quo naturæ comparatur. Quæ quantò maiora & augustiora sunt,

sunt, tantò sibi sedem eodẽ in loco rarius quærunt, & vix aliquando sociantur. At vtrumque illud quod diuinus Plato ad summam perfectionem pertinere ait, in te est vno, summa videlicet potentia & sapientia. Quid enim te solertius? quid felicius? quid admirabilius dici aut fingi potest? Sit mirum C. Iulium Cæsarem, oppressa republica ab imis ad suprema adscendisse, te non oppressa, sed expressa ipsius libertate regno esse potitum, quanto est magis admirandum? Sit glorioſum Matthiæ Coruino Hunniadis filio, à Georgio Podebracio Bohemiæ rege, ex carcere & vinculis extracto, vna die & regnum & libertatem, obuenisse: tibi non vnius Regis studio, sed multorum hominum iudicio, post tot pericula, discriminaque vitæ, delatum etiam regnum esse quanto est, eritque semper glorioſius? præsertim cùm non te locus, quàm tu locum magis exornes, neque tibi splendoris plus regnum, quàm & tu regno afferas & concilies: & cùm in administratione gubernationeque reipub. nihil tam arduum & difficile inueniatur, quod tu & labore vincere, & fortitudine animi tueri, & felicitate superare, & celeritate tua non possis conficere. Nam vt ea quæ in Transyluania gessisti tacitus præteream, vt quãta omnium cõsensione electus, quanta constantia defensus sis, quot, quantasq; difficultates, æmulos, pericula superaris, quàm fortiter & feliciter res contra eos gesseris non cõmemorem, vt de ijs quæ ad Lubieschcuium lacum, contra Gedanen: Ioãne Zborouio Castellano Cneſnẽſi aut ad Vendenã cõtra Moschos, Andrea Sapiha, strenuissimis fortunatissimisq; ducib. victorias retuleris non loquar:

vt iſta, inquam, omnia quæ fuerunt, ſunt, & erunt ſemper maxima, ſilentio trāſeam: quid hoc Moſchouitico bello, cui nō modò interfuiſti, verùm etiā præfuiſti maius & admirabilius fuit, aut eſſe potuit? Quę poſt hominū memoriam, oppugnatio ancipiti contentione, duces, & milites diſtractos, arctius Polocia tenuit? Quæ arx ſiue munitio maius præſidium Socolo habuit? quid ToroWlia, quid Craſno, quid Sythno, quid Nieſczerda, quid Caziani, ditionibus tuis magis infeſtum, & quaſi ceruicibus eorū impoſitum fuit? quę ſuperiori anno cuncta, armis tuis ceſſerunt, & ſub tuum ac huius regni imperium poteſtatemq; peruenerunt, quid verò de huius anni rebus abs te geſtis & victorijs tuis loquar? quid Vielizium, quid Vſuiatum deditione captū, quid Lukam, totius Moſchouiæ horreum, belli armamētarium, exercituum hoſtilium diuerticulum, occupatam proferam? aut quid deniq; Neueliam, quid Iezierziſcze, quid Zauolatiam poſſeſſam? quid hoſtis copias ad Turopczum fuſas, quid tot tantosque duces & præfectos eius captos, quid tot tormēta bellica, quid tantū commeatum & apparatum belli ei ereptum commemorem? Et erit cuiuſquam tanta dicendi vis, tantaq; copia, aut tantū flumē lectiſſimorū verborū & ſententiarum, quibus aliquis nō modò complecti orando, ſed percenſere numerando hæc omnia queat? Memorētur omnium ætatum, regum, gentium, & nationum expeditiones, prædicentur tot, tantique alij bellatores, terra mariq; res geſtæ eorum celebrentur, erit inter horū laudes aliquid loci tuo etiam nomini, & maximas copias, longiſſimas & difficillimas expeditiones, & admirabiles victorias, audientes & legentes tuas, poſteri

poſteri obſtupeſcent. Quæ cùm in omnium opinione magna, tū illa certè maxima, ac omni laude & prędicatione digniſſima, magnitudo conſilij, dicēdi granitas & copia tua, literæ, cura, cogitatio, magnarū rerum vſus & cognitio, omnes denique artes, tam belli quàm pacis. Geſſi & ego res varietate ſua magnas, locis diuerſas, regionibus infinitas, rara celeritate admirandas, Moſchi huius maiores per domui, Cruciferos in Pruſſia & in Liuonia vici, cū Scythis ſæpius, cum Temeriano eorum duce ſemel (quo habuit maiores copias mortalium nemo) ad flumen Vorkla, licèt non feliciter, fortiter tamen ſigna cōtuli; exhorruit ad tubarum mearum ſonum, ſæpenumero Scythia, ſenſit me virum eſſe Moſchouia, vidit Polonia, audiuit Germania. Verùm vt, quod res eſt, fatear, ea, quæ in te admiror & ſuſpicio, ad perennem immortalitatis, & gloriæ viam mihi defuerunt: nec tam ornamenta pacis, quàm adiumenta belli curę mihi fuerunt. Tibi verò non modò caſtrenſe munus ſordet nullum, non ſolùm operibus militum adeſſe, ſpeculatum egredi, caſtra & ſtationes obire, in ſole, in puluere quotidie verſari, primus inire prælium, poſtremus ex prælio excedere didiciſti, verūetiam multas alias habes huius bellicę ſocias, & beneuolentiæ ſubiectorum tuorum effectrices, regales eximiasq; virtutes. Iam humanitas tua ea eſt, vt quantò te altius effert fortuna, tātò te geras ſumniſſius: & qui omnib. dignitate es ſuperior, facilitate rurſus & comitate anteire te, vel ab infimis non permittis: manſuetudine & placabilitate es tanta, vt non fortuna inflāmare indignationem victoris, ſed bonitas lenire videatur: & nō minus hoſtes victi, ſumma cū animi ſui vo-

luptate te victorem intuentur, quàm interim dum vincuntur, fortunam fortitudinemque tuam extimescunt. Opes & facultates regni non ad tuum compendium, sed ad reipubl. commodum & ornamentum, non vt auaritiæ prædam, sed vt instrumenta bonitatis conuertis. Ius ita dicis, vt æquitate non precio illud definias; & nec odio, neque gratia in aliquem moueare, neque tenuioribus potentiam, neque potentioribus inuidiam apud te finis obesse. Quòd si duabus maximè rebus fortitudine & iustitia regalè solium firmatur, & ipsa respublica continetur. Quid Polonia felicius? quid Lituania beatius te regnante & imperante dici vel haberi potest? cùm vtra virtutum earum magis præstes non facilè dixerim, & an fortitudine, quæ stabile iudicium conseruare, quæ labores suscipere, quæ adire pericula, quæ despicere mortem docet: an iustitia regina virtutum omnium, fidei & æquabilitatis patrona, nominis & laudis auctrice, verecundiæ socia, magistra officij potius antecellas. Quæ, quoniam non modò in castigandis malis, verùm etiam remunerandis bonis consistit iustitia, videndum est, ne in illam quam in hanc partem magis prolabare. Quòd si in alterutrum vitiorum eorum quæ cum hac virtute pugnant incurrere deberes, neque illam mediam virtutis viam retinere posses (nolle enim te nunquam dixero) non tam seuerus quàm benignus, neque tam in congerendis quàm in bene collocandis facultatibus reipubl. diligens & attentus videri; &, vt facis, diligi quàm metui malis. Quòd si ipsum talem non fuisse me aliquis dicat

eat vel sentiat, næ haud ille posteriores quàm priores cogitationes prudentiores esse intelligit, & artem gubernandæ reipubl. esse vnã, cuius perfectam expletamque cognitionem nemo fuerit assecutus. Tu certè debes esse is, qui & sapientibus ratione, & rudioribus exemplo, de barbaris documento, virtutem tuam probes, & in summa potestate, summa moderatione animi, prudentiaque vtare. Propterea quòd, vt apum, sic & hominum reges debent carere aculeo, & quod non tam est regium malè meritis quàm optimè de se meritis referre quod debeas: & quod à parsimonia, à frugalitate, & ab aliquibus virtutibus generis eiusdem œconomi & patres familias commendantur. Reges certè & principes, à liberalitate, à splendore & magnificentia in primis laudantur, linguis & literis omnium celebrantur, æternitati consecrantur, & quo denique nihil habet vis animi tui sapientius, nihil amplitudo maius, nihil fortuna præclarius, quàm scire & velle beneficia collocare. Sed quid verbis hoc loco opus est multis? quid currentem incitare necesse est? aut cur hæc tenuis & impolita oratio, laudibus tuis celebrandis non potius finitur & terminatur mea? O felicem Lituaniam patriam, Samogitiam altricem, Russiam adiutricem meam, quę abste non dicam rege, sed patre, non domino sed patrono gubernatur. Per te est ciuibus meis pax data, per te calamitas detracta, per te dignitas restituta: Tu dum es in negotio, illi fruuntur ocio: tu dum teneris difficultate, illi lætantur tran-

quillitate & pace: tuis postremò occupationibus, laboribus & periculis, illorum rationibus, commodis & ornamentis prouidetur. Tu quemadmodum istas disiunctissimas terras, non tam passibus, quàm curribus, nõ tam hostium sternendis cadaueribus, quàm occupandis arcibus superasti, ita vtinam ad hunc plenum siderum & quietis locum, posteaquam & naturæ, & gloriæ, & reipub. satis diu vixeris citius peruoles; & sicuti imperij & instituti nostri sors similis fuit, ita sempiterno æuo vna fruamur. Atque hæc quidem rex Vitoudus tecum. Iam verò ego eiusdem insistens vestigijs, te Deus opt. max. quem omnium regnorum conditorem, regiæ auctorem amplitudinis, victoriarum & triumphorum datorem, summa fide & constantia Rex Stephanvs colit, semperque coluit; oro & obtestor, vt quemadmodum hęc resp. tuis auspicijs creuit, sicuti ipse ad gubernacula eius nutu & voluntate tua peruenit, ita illam integram religione vera, stabilitam libertate, opibus firmam, copijs auctam, ocio & tranquillitate florentem efficias. Rei verò nostro vitam quã maximè diuturnam, constantem, æquabilemq; fortunam & victoriam, & denique pro hac caduca & mortali conditione regnandi, in illo animorum concilio & cœtu perpetuum & immortale imperium largiare.

FINIS.

COMPENDIVM CHRONICORVM POLONIÆ SECVNDVM SERIEM

& successiones omnium principum regumq; gentis, à Lecho primo duce authoreq; Polonorum, vsq; ad modernum regem Henricum Valesium ordine seruato.

LECHVS PRIMVS DVX ET AVTOR Polonorum.

Qva modò Sarmatia est, quondã deserta fuerunt
Inuia, post magnas Deucalionis aquas.
Primus in hac Lechus populum deduxit agrestem,
De patria pulsus seditione domo:
Dalmata vir, Pharijs claro patre natus in agris,
Quos rapidus curuis Crupa pererrat aquis.
Colle super pulcro properatæ mœnia Gneznæ
Struxit, & a nidis nomen habere dedit.
Omine permotus: multas ibi namq; videbat
Per vicinum aquilas nidificasse nemus.
Exule patre sumus, sed plurima regna per orbem
Principia exulibus dant sua, Roma notho.

EX hac gente bellicosa Slauonica, siue Sarmatica, cuius deductionem copiosè descripsimus, duo illustres magnanimique principes ortum duxerunt, quorũ vnus Cechus, alter Lechus appellatur, fratres germani, hi exantlatis superatisque multis & difficillimis laboribus, miserisq; bellicis temporibus illis turbulentis, in Illyrico & Dalmatia, domesticæ seditionis (quę ex pace cõpositis bellis oriebatur) pertæsi, vegetiora nobilioraq; nacti ingenia, viuendi aliam rationẽ elegerunt, cum exercitibusque suis à castris suæ tribus Slauonicæ, ciuili bello dissidente, ex Croatia Illyrici regione sese subduxerunt. Occidentem versus in Germaniæ ditiones contendentes, regiones sitas inter fluuios celeberrimos Albim & Veleram occupauerunt, ciuitatemq; cum arce munitam in ripa Veseræ condiderunt, cui nomen Bremiæ indiderunt, vt significarent se in ea onus miseriæ deposuisse. *Bremia* enim Slauis, onus sonat, & hucusque hæc ciuitas Bremen à Germanis appellatur, illiq; multa & præclara bella cum Germanis de sedibus decertantes gesserunt, multęq; ciuitates & arces terrore eorum perculsæ, libenter se illis dediderunt. Atq; ita Cechus ad Danubiũ & Albim fluuios in Boëmia antiqua Germanorũ colonia, quæ nunc Boëmia dicitur, primum domicilium habuit, incolis regionis priorib. partim expulsis, partim inter suos connumeratis. Deinde Austriam, Lusatiam, Moraviam, Misniã ditioni suæ subegit. Lechus verò frater suus magnanimus heros vlterius cum suo exercitu, anno quo diuina potestas humana in specie ad salutem nostram cælitus sese

Lechus & Cechus fratres germani.

Lechus cum Cechofratre in Germania ditionibus Bremen ædificant.

Cechus in Boemia cõsedit.

Lechus primus Polonorum dux & auctor.

sese demisit 550. processit, inuestigandi eligẽdiq; pro sui arbitrio causa sedes cultiores, primoq; ab Occidente in septentrionalẽ plagam se conferens, hos in campos, vbi nunc Polonia, peruenit, ad Vistulamq; fluuium, vnde Vandali Sarmatica gens surrexerat, consedit: ibique cum suis requieuit. Deinde à Vistula ad Oderam vsque fluuium Orientem & Septẽtrionem versus, omnes has prouincias, vbi nunc est Silesia, Marchionatus Brandẽburgensis, Prussia, Mekelburga, Pomerania, Holsatia, Saxoniaq; armis imperio suo subegit, quibusdam incolis earum partim cæsis, partim expulsis, cæteris verò in gratiam susceptis. Cùm igit imperiũ suum strenuo Marte sic dilataret, Regulus quidam Germanorum Lechũ ad duellum euocauit, vt secũ de imperio ferro decertaret, cui id fortuna obtulerit. In primoque congressu Lechus Germanum trucidauit, regnumq; illius cum omnibus maritimis regionibus, quę nunc Pomeranię nomen retinent, Marte concedente, occupauit. Pacato itaq; imperio suo, deserta Poloniæ peragrans, loca munitiora ciuitatibus, arcibusque erigendis idonea circumlustrabat, forteq; reperit locũ inter lacus paludesq; lutosas natura & opportunitate loci munitum, vbi primam omnium Poloniæ ciuitatem & arcem fundauit, quam Gneznam à nidificantium multitudine aquilarum appellauit: Nidus enim auium Slauis *Gniazdo* dicitur. Ariolorumque & aruspicum consilio aquilam albam cum expansis ad volandum alis pro insigni stemmateq; patrio sibi elegit, qua in vexillis cæterisque signis bellicis vtebatur, & ab hoc tempore hoc celebre stemma à regibus Poloniæ gestatur. Itaque à Lecho primo duce autoreq; Polono-

Quidam de tempore adnẽtus eorũ dubitant.

Imperij Lechij promotio.

Lechus Regulum Germanię duello cecidit.

Gnezna prima Poloniæ ciuitas.

Insigne Potentarum regum aquila alba.

rum Poloni, à Ruthenis cæterisq; Slauis Lechitę, Bohemi verò à Czecho, Czechi appellantur. Hoc verò nomen quo Poloni vocantur, à regionis planicie campisque quos incolunt apertis retinent. Campus enim, vt diximus, *Pole* significat. Multis itaq; præclaris gestis exactis, rebusq; in Polonia omnibus rectè constitutis; extremum diem feliciter clausit.

Poloni vnde dicti.

Post mortem Lechij nihil certi de legitimis hæredibus successoribusq; eius reperitur, magnaque hac de re historiographorum Polonorum lis est, sed hic testamento moriens legauerat, vt aliquem dignum virũ ex sua gentę de patria & rebus bellicis bene meritum, summæ rerum præficerent, cui in omnibus obtemperarent.

VISIMIRVS ex nepotibus Lechij, princeps Polonorum, cùm ad Danorum fines vsque imperium suum extenderat, & ob vicinitatem à rege eorum Syuardo varijs excursionibus infestaretur, vndecunque potuit auxilia coëgit, nauesque adornauit, & armato milite compleuit, ex quibus vnam ingẽtem fabricâsse dicitur, cuius solo aspectu Dani perterriti fuêre. Nauali itaque prælio fortuna auspicante, Syuardum regem cum ingenti classe Danorum occurrentem strenuè fudit, fugauitq;, & ad interiora terræ hostes persequens, has insulas in Dania, Rugiam, Hemeriam, Feondiam, Salendiamque occupauit, plurimasq; ciuitates & castra in eis Polonorum præsidijs munita, extruxit, vbi ad hæc vsque tempora hæ omnes ciuitates nomina à Polonis Slauonico idiomate indita retinent, vtpote Wisimer, à Wisimiro, Lubeca vrbs opulentissima & populosa, Danczik siue

Poloni Danos nauali prælio superant, insulasq; eorum occupant.

Ciuitates à Polonis fundata.

siue Gedanum ciuitas celeberrima, ad mare Germanicum à Polonis contra Danorum excursiones arcendas in primis condita. Prædictum itaq; Danorum regem filio eius in obsidem sumpto, Wisimirus vectigalem sibi efficiens, & rebus in Dania rectè dispositis, multimodis spolijs onustus classem in Poloniam reduxit. Hocque primo nauali prælio Poloni quasi quodam tyrocinio instructi cum inimicis nauali prælio bella gerere animosiores effecti sunt. Tandẽ aliquot annis exactis, Syuardus Polonorum iugũ ægrè ferens, conspiratione cum Holsatis, Suetijs, Danisque aduersus Polonos facta, exercitum numerosum contra eos eduxit, sed secundò maiori clade cum tota suorum manu in Scania à Polonis prostratus est, ipse verò pernici fuga clapsus mœrore & dolore ob amissum exercitũ deploratumque rerum suarum casum consumptus, spiritum exhalauit. Wisimirus verò magnam Daniæ partem imperio suo subegit. Postea multis præclaris gestis editis, finibusque imperij Polonici prolatis absque posteritate decessit.

Dani iterũ à Polonis prosternuntur.

Syuardus mouitur.

DVODECIM PALATINI.

CVM itaq; tota domus Lechij decessisset, Poloni libertatem strenuè asserentes, neminemq; extraneorum principum sibi imperare patientes, duodecim Palatinos (vt dicitur) viros præcipuos ex sua gente solenni conuentu Gneznæ celebrato, ad rempublicam gubernandam subornant, quam viginti annis administrabant. Sed multis & diuersis imperantibus discordiæ & ambitionis impulsu, bellis ciuilibus cladibusque mutuis & intestinis sese afficiebant. Finitimæ verò gẽtes præcipuè Germani discor-

Multorum imperium dãnosum.

dia Polonorum considerata rebellare cœperunt, iugoq; excusso suas prouincias ab eis occupatas recuperauerunt. Hoc detrimentum & diminutionẽ imperij sui Poloni ex pluralitate gubernatorũ animaduertẽtes, comitijs generalibus celebratis, ad Cracum quendã siue Crocum, virũ tunc temporis insignẽ de genere Cechij orirundum, sceptra deferunt.

CRACVS PRINCEPS POLONORVM.

E Luctata iugo multorum patria, CRACVM
Præfecit rebus lata lubensq; suis.
Finibus hic pepulit Gallos, qui nostra ruebant
Inruia, exusta post mala Pannonia.
Inuitus regni tenuit quoque sceptra Bohëmi,
Et rexit geminum, carus vtriq;, solum.
Tunc habitasse draco fertur sub rupe Vaneli,
Dirus vicini depopulator agri.
Sulphure farcit onem CRACVS, *monstro obijcit: ille*
Interijt ingens bellua victa cibo.
Conditur à CRACO CRACOVIA: *fabula Grachi*
Friuola Romani iam mihi, quæso, tace.

CRacus nepos Cechij Boëmorum principis, ad imperij Polonici fasces communibus omnium suffragijs euectus, finitimas gentes iam Polonis rebellantes, iugumq; excutientes coërcuit, finesque regni ab omni insultu hostium tutauit. Gallorũ copias prostrauit, quæ Hũgaria deuastata in Poloniam excurrebant. Tandem pacato armis imperio, desertaloca solitudinesq; agricolis adornauit, ciuitatem celebrem cum arce in scopulo Vanel dicto ad Vistulam fluuium condidit, quam à suo nomine Cracouiam appellauit. In hoc autem scopulo draco ingens tunc

Cracouia Poloniæ metropolis à Craco fundatur.

tunc temporis delitescebat, qui sordido suo anhelitu cùm esuriret, de antro prorepẽs multos velut peste quadã inficiebat, per ciuitatemq; & loca circũiacẽtia grassando, omnia obuia deuorabat. Quã ob caussam incolę ciuitatis ordine tria iumẽta per diem ei ad antrũ offerre cogebãtur. Cracus igit Princeps suorũ deploratũ statũ videns, cùm iam omnibus iumẽtis expilarent, pellẽ vituli excoriati, sulphure, nitro, pice infarcire iussit. Quod vbi hora cõsueta ad antrum draconis opponeretur, bestia prorepens, famelica, iumentũ putans, venaculum illud deglutijt. Cumq; in eo illa materia igne sulphureo accedente accensa esset, de antro sese prorupiens in Vistula aquam tamdiu sorbebat; quousq; medio creparetur. Cracus tandẽ princeps rebus imperij rectè dispositis, Cracoque & Lecho filijs, filiaq; Vanda relictis è vita tubbatus est.

Draco in Cracouia.

Draco artificiosè peremtus.

IVstis Craco gentili ritu persolutis, Poloni cõuentu celebrato, Cracũ secundum, natu maiorẽ Craci filium, in solium paternũ substituũt, sed Lechus frater iunior ambitione tumens, inuidensq; illi imperium, inter venandũ eum occidit, dixitq; falsò lacrymas addens, eum equi lapsu, dum temere persequitur ferã, dilaniatũ, strangulatumq; esse, atq; hac arte callidus imperium assecutus est: sed paulò post dolo in lucem prodeunte regno pulsus, fugatusq; est.

Lechus fratrẽ Cracum trucidat.

VANDA VIRAGO.

COnnubij ob crebram virgo formosa repulsam
Teutonici bello VANDA *petita ducis.*
Hosti congreditur: vincit. Magno ille pudore
Incumbit gladio, se peremitq; suo.
At victrix: mea virginitas sit victima vobis
O superi, per quos est mihi sospes, ait.

Rotogari effugi thalamos: sic fata, sub alti
Se fluuij rapidas præcipitauit aquas:
Bactra Semiramidē, Tomyrin Scythaq́, ornet, vtriq́,
Quam meus ante ferat laude POLONVS *habet.*
Æquentur regnis, æquentur Marte, licebit,
Æquari VANDÆ *quæ, rogo, morte potest?*

ANNO à nato Christo 730. Vanda filia Craci in ordine ducum Poloniæ quarta, vnica legitimaque hæres regni, omnium acclamatione ad imperij fasces euehitur. Hæc summa prudentia, & rara fortitudine rempublicam (virginalem cœlibemque vitam ducens) strenuè gubernabat, non aliter atq; illa Penthesilea, Orithiaque. Erat autem formosa & pulcerrima nimis, vt pulcritudine sua plurimos principes ad se alliceret, & veluti hamo pisces caperet, vnde *Vanda* vel *Venda* quæ dictio Slauis hamum quo pisces capiuntur sonat, appellata est. Ritagoras igitur princeps Germanorum virtute illius, prudētia, atq; pulcritudine commotus, procos ad illam destinauit, solicitans vt sibi nuberet, illa verò obstinatè connubium repugnando procos vacuos sæpius dimisit. Quapropter Ritagoras putans se ab ea contēptum, Poloniæ bellum indixit, terroreq́; & vi ad cōiugium eam cogi sperabat. Illa è contra impauida celeriter vndecunq; auxilijs coactis, eum in conflictu bis capitali & cruenta clade fudit: ipse autem pernici fuga elapsus, præ pudore quòd virginis manu fusus fugatusque fuerit, nolens testē sui dedecoris Solem amplius esse, gladio proprio se se interemit. Vanda verò memorabili victoria Polonis relicta, prout dijs virginitatem deuouerat, volens voti compos esse de ponte

Vanda Ritagorā Germanorum Principem fudit.

Vanda in Vistulam de pōte triumphās desilijt.

ponte in Vistulam se se præcipitauit, sicq; aquis obruta interijt. Cadauer illius repertū est in ostijs Dlubnę vbi Vistulam influit, atque in scopulo vno milliari à Cracouia in Mogilà gentili ritu sepulta est.

Demum post Vandam nullo successore legitimo existente, iterum duodecim Palatinos, vt vnusquisq; prouinciæ suæ præesset, Poloni elegerunt, vnde magnum detrimentum diminutioque regni, velut & prius subsecuta sunt. Quæ enim in inimicos arma essent conuertenda, in se conuertebant: ambitioneq; flagrantes, mutuis cladibus inter se dissidebant, qua de causa Marcomanni, Hunni, & Germani, Poloniam vndiq; angustabant.

Duodecim Palatini iterum.

PREMISLAVS SIVE LESKO primus.

REstituit patriæ magna virtute ruinam
LESCO *suæ, miris vsus in hoste dolis.*
Sub nemore hostis erat: Lesko sub nocte silenti
Appendi galeas per nemus omne iubet.
Sed oritur, galeas accendit: id obnius hostis
In nemus, instructi militis arma putans.
Nil reperit: species quia Lesco remouerat illas,
Sic nostros Morauis terga dedisse putat.
Castra mero celebrat, belli securus: in antris
Lesco venit tenebris: castra sopita capit.
Æternumq́, hosti dat somnum: longa Polonis
Otia: finitimis fœdera, iura, metum.

ANNO Virginei partus 750. ex his bissenis Palatinis intestina bella mutuò mouētibus, vnus Premislaus Lesko, non sua, sed patriæ commoda quęrebat. Cumq; Moraui Poloniam vastarent, ille p tem-

pore coacto inſtructoq; exercitu, hoſtes iam ſpolijs & exuuijs onuſtos ad ſua reuertentes, inſecutus eſt: in quos ad montem, vt dicitur Caluũ, vbi nunc templum ſanctæ Crucis conditũ eſt, ſub altis nemoribus caſtrameratos impetũ fecit: ſtatimq; ſe in abdita ſyluarum cum ſuis ſubduxit. Hoſtes verò armis arreptis, in ea loca vbi Leſco eis ſe apparuerat venientes, neminem inuenerunt, perterritumq; exercitũ Polonorum fugere credentes ad ſua caſtra reuerſi ſunt. Cumq; iam tutiſſimè omnia agerent Bacchо indulgentes, Premiſlaus nacta occaſione ex abditis ſyluarum cum ſuo exercitu, intempeſtiua nocte inopinatos, ſomnoq; oppreſſos Moranios, magna vi, à frõte, & à tergo inuaſit: omneſq; ad vnũ cruento prælio funditus trucidauit, & ſpolia captiuoſq; recuperauit. Qua inſigni victoria clarus, omniũ ſuffragijs, ſpreta pluralitate gubernatorum, regni habenis præficitur, multisq; egregiè geſtis editis, ruinisq; patriæ magna virtute reſtauratis, abſq; poſteris è viuis deceſſit.

Premislaus Moranios proſtrauit.

LESCO SECVNDVS.

ATtulit huic regnum variorum curſus equorum,
Et prater morem, Sors oculata ſuum.
Dignus erat regno, quamuis patre natus agreſti
Ruſticus, & modici iuſtus arator agri.
Non bello quam pace minor: mireris in illo
Hoc, qui nulla vnquam nouerat arma, viro.
Ante oculos voluit monumentum vile priorũ
Fortunæ ſagulum, ſemper habere ſuos,
Et tamen illius non legerat ille poëtæ,
Sarmatico dignum carmen in orbe legi.
Fortunam reuerenter habe, quicunq; repente
Diues ab exili progrediêre loco.

Anno

ANNO à Chriſto nobis cælitus miſſo 780. Premiſlao Leſcone abſq; poſteris decedente, de electione monarchæ voces communes, & ſententiæ ſenatorum diſcrepabant: communiq; omnium conſenſu, poſt multas litigationes, hunc modum eligendi principis conſtituerunt: columnam ante Cracouiam ſtatuerunt, deſuperq; diadema & ſceptrum regale poſuerunt, ac palam omnibus & ſingulis præconiis proclamatione notum fecerunt, vt quicunque à flumine Pradnik dicto, equi ſui celeriori curſu ad columnam ſubordinatam cæteros anteueneret, monarcha deſignaretur. Quidam igitur iuuenis infimæ familiæ, ſed aſtutus & callidus, re diligenter conſiderata, clauos ferreos in via qua currendum erat occultè infixit, terraq; occuluit, præſignita ſibi ad currendum via. Inter currendum autem equi omnium ferro ſubordinato ſaucij ſubſtiterunt, nemoq; ad columnã ex illa multitudine, ſolummodo ille peruenit: & ſic principatu dolo acquiſito, potitus eſt. Sed occulta fraus illico innotuit. Paulò enim pòſt duo iuuenes ex plebe ludentes ſimbolo iacto, per illa loca curſu pedeſtri à fluuio Pradnik ad columnam prædictam decertabant, ambobusque ſaucijs effectis vnus leuius claudicans primus columnam attigit, ſocius verò ſuus clauos in terra conſiderans brauium ei denegabat: cauſſamque ad ſenatum detulit: vbi patefacta eſt peruerſa aſtutia Leſcij: qui dolo ſupradicto, ad regni faſces euectus erat. Omnes igitur nobiles & magnates de iniuria coram ſenatu expoſtulantes, Leſconem ſolio deiectum tractu equorum membratim dilaniari, dilacerariq; fecerunt. Ille verò qui ludendo pedeſter ad columnam venerat,

Modus electionis certare equis.

Equorũ curſu de imperio decertatur.

Dolus Leſcij.

Dolus apertur.

Præmium fraudis.

Lesco plebeius ad regnū euehitur.

Lesco secundus appellatus, communi omnium acclamatione regno præponitur. Hic quamuis plebeius esset, attamen talem se præbuit, ac si regali ortus esset prosapia: idque totis diebus vitæ suæ diligenter obseruabat, quod ornamentis regijs solenniter induturus, vestes quas olim ex vili lana gerebat, desuper indueret; pro monumento prioris vitæ id habens: vtque fortunam instabilem, quæ sursum eleuatos ad ima deijcit, eluderet. Quam cōsuetudinem multi principes Polonorum solenniter obseruabāt. Tandem Lesco plurimis heroicis gestis exactis, filioque huius nominis tertio relicto, vitam cum morte commutauit.

Mos Lescij.

LESCO TERTIVS.

Quàm fuerit belli cupidus, quàm Martis amicus
Iste, vel hoc signo discere quisq; potest:
Cùm sub eo patria pax arma quieta teneret,
Bellandi fieret nullaq; causa domi:
Impatiens otij, Græcos contra, atq; Latinos,
Pannonibus toties auxiliaris erat.
Viginti genitor varia de matre nothorum:
Infamat quantum tanta libido virum?
Sæpe licèt magna, post multa trophæa legantur
Et Cypriæ studijs incubuisse diuos.
Quod si defendi exemplo non posset Achillis
Lesco, & Alexandri, Mars quoque mœchus erat.

FVnebribus exequijs Lesconi gentiliter persolutis, Lesco filius eius, huius nominis tertius in ordine Principum Poloniæ septimus, monarcha salutatur. Hic à moribus paternis minimè degenerauit, omnes finitimos hostes sedauit. Imperiique sui fines in pace & securitate curauit. Postea otij impatiens, Hungaris, Saxonibusq;, aduersus Carolum Magnum Romanorum imperatorem auxilia suppeditabat. Tandem anno Domini 801. cum Boēmis, Pomeranis, Prutenisque à Carolo in Silesia cruento prælio ad Oderam fluuium prostratus est. Cui filius Popilius ex legitimo thoro natus (viginti enim illegitimos natos ex concubinis, Pomeraniæ duces generarat) successit.

POPELVS PRIMVS.

An ne tibi lectum tantum, lasciue, reliquit,
Non etiam clypeos, armaq; dura pater?
Et Veneri tantùm iussit seruire? Gradiuo
Non etiam, ô noster Sardanapale, suo?
Quandoquidem in fratrum tam multa gente tuorum,
Legitima solus coniuge natus eras.
Successisse etiam patrijs te laudibus æquum
Non tantùm vitijs, imperioq; fuit.
At genitore tuo felicior, ipse fuisti,
Hac in tam rari parte, POPELE, *boni:*
Quòd tibi tu similem genuisti; quiq; putaret
A cuculo cuculum degenerare, nefas.

POpelus huius nominis primus Lescij tertij filius, qui à Germanis Osserich dicebatur: patre decedente, regni habenas regendas suscepit, anno Domini 815. Hic à virtute paterna degenerauit: in vrbe Cracouiensi sede spreta, eam in Gneznam, demum in Cruschiciam transtulit: ibiq; arcem in lacu Goplo condidit. Nil amplius de eo scribendum restat: cùm nulla egregia gesta memoriæ digna ediderit; semper enim libidinibus delicijsque indulgebat.

Sedis translatio.

Arx Goplo.

Mos execrãdi ſeſe Popeli.

Hac verò execrandi particula ſæpiſſime vtebatur, dicens: O vtinam à muribus corroderer, quod quamuis non ipſi ſed filio eius prout inferius dicetur contigit.

POPELVS SECVNDVS.

DVm timet hic regno pelli, vir inutilis, & cum
Coniuge conſultat, quid malè iuuis agat.
Vim morbi ſimulat: patruos accerſit, & illis
(Viginti fuerant) toxica miſta dedit.
Orta cadaueribus vis murum eruput: & illum,
Vxorem, natos, vndiq; dente petit:
Dilaniat, fruſtra medios fugiebat in ignes,
Fruſtra in Goplæas perfidus hoſpes aquas.
Diſcite iuſtitiam, qui propter lucra paratas
Fertis & exertas ad ſcelus omne manus.
Eſt Deus, eſt ſcelerum vindicta, eſt pœna malorum,
Vnde putes minimè poſſe venire, venit.

ANno ſalutiferi Virginis partus 830. Popelus ſecundus, patri in regno ſuccedens, à moribus eius libidinoſis minimè degenerauit: poſtpoſitisque negotijs reipub. vanis otijs, choreisque, & delitijs domeſticis indulſit. Inſuper nõ ille ſed vxor eius, quam inſano amore proſequebatur, pro ſui peruerſo arbitrio imperabat. Quapropter magnates & equites regni, eum vt hominem nihili, Sardanapalum Poloniæ appellantes, ſpreuerunt. Popelus verò re conſiderata, veritus ne Polonia aliquem ex patruis ſuis in locum ſuum ſubſtituerent: vxoris aſtuto conſilio infirmitatem ſimulauit; patruosque omnes qui viginti numero erant, principes Pomeraniæ accerſiuit, & decumbens in lecto, obnixè ab eis rogauit,

Aſtuta ſimulatio infirmitatis.

vt vnum filium ſuum ex duobus, regno ſe decedente præficerent, quod libenter patrui ſe facturos ſponderunt, ſi magnates regni conſenſerint. Regina verò interea poculum cum veneno mixto adornauit, & vnicuique bibendum pro ſanitate regis obtulit. Egreſſi illi à rege, maxima corroſione ex veneno hauſto excruciati, omnes pariter expirauerunt. Regina autem cum lætitia dixit: deos in eos quod malum regi, domino ſuo machinati fuerint, iuſtè animaduertiſſe. Ideo cadauera eorum inhumata quaſi perfidorum, in lacum Goplo reginæ iuſſu, proiecta ſunt. Statimque Deus iuſtus iudex & vltor nefandi homicidij, murium vim numeroſam, dictuque horrendam, ex illis cadaueribus mira quadam metamorphoſi, excitauit, quæ regem in arce lautè conuiuantem, vxoremq; & filios eius cum terribili ſtrepitu vndiq; inuaſerunt: & neq; armis, neq; igne ſe arceri paſſæ ſunt. Rex metu inauditi inuſitatiq; periculi perturbatus, in arcem quæ eſt hucusque in lacu Goplo, iuxta Cruſphiciam oppidum, cum vxore & filijs profugit: mures verò adhuc plures terram & aquas cooperientes, cum horridis ſibilis eum perſequebantur: Nautæ præſens præ oculis exitium videntes, timentes ne in medio lacus nauem corroderent, ad ripam otiùs appropinquantes, aufugerunt. Popilius quoque in turrim natura loci munitam, & aquis opportunè circumfluam cum ſuis ſe recepit: vbi cum vxore & liberis à muribus corroſus, conſumtusque eſt, vt ne monumentum quidem eorum relictum fuerit.

Grande tur peque factum.

Mira iuſtaque Vindicta diuina. Ex cadaueribus mures.

Popelus à muribus cũ vxore & liberis corroditur.

PYASTVS CRVSPHICENSIS.

O Priscos hominum mores, ô nescia fastus
Simplicitas, ingens ô probitas, & amor!
Non puduit proceres homini dare sceptra Polonos
Qui modò cultor agri Crusphiciensis erat.
Ob solas virtutis opes, virtutis honorem,
Qua vir in exigua floruit ille casa.
Hoc orti de fonte duces, regesq; Poloni
Durauêre dies, ad Ludouice tuos.
Compita Crusphicia veterum, nostro estis in orbe
Euentu gemini nobilitata ducis.
Regnum ruricolæ deferri: à mure vorari
Regem: res aque prodigiosa fuit.

ANno incarnationis diuinæ 842. Popilio secundo à muribus portêtosè absumpto, multæ controuersiæ in Chrusphicienſi conuentu de electione principis exortæ sunt. Erat autem tunc temporis in Crusphicia Pyastus quidam vir simplex, virtute tamen & pietate præstans. Huic eodem conuentus tempore filius natus est, cui ad nomen solenniter gentili ritu imponendum, mellis mulsati duo vasa præparauit, propter conuiuas tractandos, porcumq; mactauit. Interdum aiunt ad eum duos viros ignotos venisse peregrino habitu (quos Paulum & Ioannem martyres Romanos ferunt esse:) Hi in palatium vbi electio celebrabatur non sunt admissi, à Pyasto verò humaniter hospitio excepti fuêre, infantemque natum gentili more subraserunt, nomenque ei Semouiti imposuerunt, & tandem discesserunt. Tunc temporis autem in Crusphicia ob magnum confluxum populi ad comitia electionis plurimi commeatus,

tus, pabulique penuria laborantes, ad Pyastum vt sibi aliquid pro victu venderet, veniebant, qui singulis gratis necessaria suppeditabat, quantum cuique opus fuerat, carnis autem suillæ & mellis, panisq; copia, apud eum non deficiebat: nam incrementa omnium rerum à Deo copiosissimo largitore & remuneratore illi procedebãt. Omnes igitur manum diuinam cum Pyasto esse videntes, cõmunibus suffragijs & vocibus, monarcham eum salutant, regnumque oblatum, quamuis agresti familia natus, strenuè cum summa fortitudine, & dexteritate viginti annis gubernauit. Postea 120. annis ætatis suæ exactis, relicto filio Semouito extremum diem clausit. Ex huius sanguine duces regesque Polonorum ad Ludouicum Hungarum vsq; genus duxerunt.

Hospitalitas largaru munerum.

Pyastus rusticus regni fasces obtinet.

SEMOVITVS.

Sic & Alexander iuuenis vix illa suarum
Ingressus rerum limina magna periit:
Vi SEMOVITE *pene patriaq; relinquis acerbos*
Mœrores, iustam mortuus ante diem.
Ense tuo electi de nostro turpiter agro
Vltra Carpathium, Pannones vsq; iugum.
Tota tibi soluit Pomerania victa tributum:
Fluctibus & nostris accola quisq; suis erat.
Quattuor annorum sunt, hæc omnia, quid si
Non abrupta tibi tam citò vita foret?
Quamus, quantumuis modicæ sub tempore vitæ
Maxima qui gessit, vixit abundè diu.

ANno humanæ redemptionis 895. Semouitus patri gentili ritu iustis persolutis, ad regni fasces euehitur. Hic insigni prudentia, fortitudineque, &

Virtus Semouiti.

prouidentia, populum sibi commissum regebat, omnesque hostes à finibus imperij sui sæpissime fugabat, Hungaros, Boemos, Cassubios, Pomeranosque ad tributum sibi pendendum compulit, multisque præclaris gestis editis, quatuor in regno duntaxat annis exactis. Patria in pace relicta, immatura morte peremptus est, relicto filio Lescone quarto.

LESCO QVARTVS.

QVam pater inuictis Semouitus fecerat armis
Pacem, Sauromatis attuleratq; suis:
Filius est illam miro complexus amore,
Et vitæ summam fouit ad vsq; diem:
Vir cuius mores nemo reprehendere possit,
Aut nisi quem pugnæ classica bella iuuant.
Sed cur bella geras, frueris qui pace? quid optes,
Contentus proprio qui potes esse, meum?
Gloria ad arma vocat multos, laudumq; cupido,
Spes præda multos diues ad arma vocat.
Vtraq; bellandi caussa iniustissima solam
Quæ pacem quærunt prælia, iusta voca.

ANno Virginei partus 902. Lesco quartus patri Semouito iuuenili ætate, in principatu successit, sub tutoribusque ad annos competentes erat. Postea imperium à patre pacificatum relictum, in pace à nemine lacessitus regebat, patrijs & auitis virtutibus correspondens, relictoque filio Semomislao immatura ætate è viuis decessit.

SEMOMISLAVS,

VLtimus iste fuit nostrorum ex ordine regum,
Ignaris falsos qui coluêre deos.

Huio

Huic peperit coniunx oculorum luce carentem
Hæredem: sterilis cùm foret antè diu.
Mos erat infanti, vitæ vt compleuerat annum,
Ludere, quod vellet nomen habere pater.
Ergo dies venit simul illa, recepit ocellos,
Ostentum dubia plebe stupente puer.
Res ea signabat, discussa nocte POLONOS
Visuros lucis lumina vera nouæ:
Visuros illo CHRISTVM *sub rege negemus,*
Quod bona præstituat quaque futura DEVS.

ANno à Christo nato 921. Semomislaus patre è viuis decedête regni habenis præficitur. Hic etiam ex auitis moribus minimè degenerauit, filium vix in senecture & ipsum cæcum obtinuit, cumque in Gneznam primates & equites regni ad subradendum nomenq; imponendum filio gentili ritu conuocatet, Miescone eum appellârunt. Postea conuiuio indulgentibus in primo mense accubitu, nunciatum est patri, filium cęcum visum recepisse, omnibusque conuiuis attonitis, cum claris apertisq; oculis infans affertur. Cumque rex ab ariolis scisciteretur quid hoc sibi velit? responderunt, sicut hic infans gratia deorum est illuminatus, sic per eum Polonia in breui illuminabitur, quod & factum est. Tandem Semomislaus finibus imperij in pace relictis vitam cum morte transmutauit.

Semomislao filius cæcus nascitur quipostea illuminatur, figuram illuminandæ Poloniæ per Euãgelium præfagiens.

MIESCO PRIMVS

CHriste, sub hoc ad nos venisti principe, ab hoste
Possessas Stygio commiseratus oues.
Cesserunt idola tibi: Mars, Lada, Gemelli,
Cynthia, Pluto, Ceres, Iupiter, Aura, Venus.

Fœmina te nobis ostendit prima, Bohemo
Sanguine: prima crucem nos docuitq́, tuam.
Sic tu prima quidem nobis es causſa ſalutis,
Ipſe DEVS, *mulier, causſa ſecunda fuit.*
Illa tuo tingi Meſconem fonte maritum
Fecit: terra ſuum est tota ſecuta ducem.
Plurima tũc data ſunt tibi templa, nouemq́, cathedræ,
Et, quas ſacrifici dilapidamus, opes.

ANno domini 962. Mieſco qui erat cæcus natus, patri ex more funebribus exequijs peractis; communi omnium acclamatione in monarcham Poloniæ eligitur. Hic concubinas ſeptem habuit, nullam tamen ex illis fœcundauit, quamobrem maximo mœrore diſcruciabatur. Quapropter frequenter à quibuſdam Chriſtianis ſolicitabatur, vt Chriſto cum ſua gente nomina daret, ſi velit earam ſobolem à Deo obtinere. Chriſtianorum itaq; perſuaſionibus adductus, procos ad regem Bohemię Boleſlaum, qui fratrem germanũ diuum Venceſlaum nefariè occiderat, deſtinauit, matrimonium filię eius expetens: cui rei Boleſlaus libenter annuit, hac conditione ſi ſacrum baptiſma cum ſuis ſuſciperet. Mieſco itaque cum vniuerſa gente ſua alacriter baptiſatus eſt anno Domini 965. Mieſconiſq; priori nomine immutato, *Mieczslaus* appellatus eſt, quaſi gladio nomen acquirens clarum. Mandauitque confeſtim omnibus & ſingulis ſuo imperio ſubiacentibus, die ſeptima Martij, idola omnia vanorum deorum comminuere, demolire, igneq; cõſumere. Nam antea quaſlibet vanas creaturas Solem, Lunã, Auram, quam *Pogwiſd* appellabant, cultu diuino proſequebantur.

Poloni fidẽ Chriſti amplexantur.

Idola demoliuntur.

bantur. Præterea Iouem quem illi *Ieſſam*, Plutonem quem *Lacton*, ſiue Lactonem, Cererem quã *Niam*, cuius templum Gneznæ celeberrimum erat, Venerem quam *Marzanam*, & Dianã quam *Zieuoniam* gentili lingua appellabant, Lælum quoque & Poletum Romanis Caſtorem & Pollucẽ appellatos, pro dijs colebant. Et adhuc in compotationibus illa gens nomine eorum vtitur, Lælum Poletum vociferantes. Solebant autem viri, mulieres, iuuenes, & ſenes horum deorũ ſuorum, diebus feſtis ad luſus & choreas pariter conuenire, maximè verò 25. die Maij, & 25. Iunij. Quam congregationem populi *Stado*, id eſt, agmen appellabant, quod adhuc apud Ruthenos & Lituanos paſſim in villis obſeruari videtur. Poſt dominicam enim conductus Paſchæ ad diui vſq; Ioannis Baptiſtæ feſtum, mulieres & virgines diebus feſtis ad choreas turmatim conuenire ſolent; Ladonemq́; canentes, & *Lado Lado* frequentius ingeminatis manibus, complaudẽtes in gyrum choreas ducunt. In Sileſia quoque confini Poloniæ 17. die Martij, quo videlicet tempore hæc idola demolita ſunt, pueri in villis & oppidis ex more recepto ſimulacrũ quoddam, ad ſimilitudinem mulieris conficiunt, opidoque turmatim egreſſi quandam cantionem ingeminantes ſimulacrum illud de Ponte in flumen præcipitant. Expurgata itaque ab idolis Polonia Mieczſlaus princeps, ad euidentius ſignum Chriſtianitatis inſtituit, vt infra officium Miſſæ, dum Euangelium prælegeretur, ſinguli virorũ ad medium gladij è vaginis depromerent, quo ſe teſtarẽtur propter Euangelium Chriſti ad mortem vſque decertare paratos eſſe. Multas eccleſias, parœcias & epiſcopatus

Ritus religionis gentilis Polonorum.

Mos Polonorũ antiquus infra lectionem Euangelij.

fundauit,copioſisque prouentibus ditauit. Ex vxore Bohema *Dambrowka* dicta,filium Boleſlaum Chabri ſuſcepit, quæ poſt partum paulò pòſt deceſſit, Gneznæ ſepulta eſt, alteram verò Mieczſlaus in matrimonium accepit, Iuditham filiam Ieſſæ principis Hungarorum, quæ ei filium Mieczſlaum genuit. Tandem multis Chriſtianitatis monumentis in Polonia relictis,è viuis feliciter migrauit. Deſtinauerat quoq; legatos ad ſummum pontificẽ Benedictum, diadema regium ab eo poſtulans, quod illi denegatum eſt, ſuſpicabantur enim nondũ eum perfectum Chriſtianum eſſe.

BOLESLAVS CHABRI, PRIMVS rex Poloniæ.

VIci,deuictos cepi cum rege Bohemos,
Subiecí Morauos, Saxonioſq́, mihi.
Caſſubios populoſq́, freti cis littora noſtri,
Et Pruſſos,dubia teq́,, Ruthene,fide.
Imperij fines poſitis ex ære columnis
Signaui,Herculeum ſic imitatus opus.
Nec mihi templa minus curæ,quam caſtra fuerunt:
Hac quoq, laude patri cedere nolo meo.
Regia ab egregio ſortitus ſtemmata Othone
Sum Gneznæ (Gneznæ ,tunc meus hoſpes erat)
Quæ quicunq, fac ſis hoc dignus honore,
Quo tunc ,magno iudice, dignus eram.

ANNO à Chriſto nato 999. Boleſlaus huius nominis primus ab heroicis geſtis Chabri appellatus, Mieczſlai filius natu primus, communi omnium acclamatione in faſces regni euehitur. Corpus diui Alberti epiſcopi Pragenſis, ex Pruſſia in Gne-

Diui Alberti corpus è

Gneznam magno cum labore honorificè tranſtulit,quem gẽtiles Pruteni, iuxta Saunm fluuium prope oppidum maritimum Feſchaus, ſalutifera pabula animæ ferentem,crudeliter occiderunt,ad cuius buſta Gneznæ plurima miracula, virtute diuina edita ſunt. Eodem tempore Otto tertius, Romanorum imperator, acerba infirmitate preſſus, iamque animam agens, audiens tanta miracula ad ſepulcrum diui Alberti in Polonia fieri, voto vouit ſe buſtam illius, ſi de infirmitate leuaretur, acceſſurum, atq; ſtatim poſt votum promiſſum, ſanitatem integram diuina benignitate recepit. Cumq; vota perſoluturus religioſus imperator ad Poſnaniam vrbem maioris Poloniæ appropinquaret, Boleſlaus ſplendido equitatu nobilium & magnatum Poloniæ cinctus, obuiam ei proceſſit,honoremq; vt Cæſari hoſpiti exhibens,varij coloris pãnos precioſos,ſericeos quoq;,& id genus alios in via per 7. milliaria Polonica, à Poſnania in Gneznam vſque ſternere fecit, & vltro citroque data ſalute, illa inſigniter ſtrata via vterque manibus iunctis, multa inter ſe cõferentes,pedeſtri itinere ad Gneznam vſq; peruenerunt. Ingreſſus itaque deuotus imperator limina templi, pronus prouolutus ad ſepulcrum diui Alberti, ardẽti corde Deo omnipotenti, quod mirabilis ſit in ſanctis ſuis, gratias agit,votoque perſoluit. Tandem honorificentiſſimè ſumptuoſiſſimeque per aliquot dies,à Boleſlao tractatus, multisque & ſplendidis muneribus ab eo donatus eſt, quibus hoſpitalitatis officijs Otto in ſe exhibitis conſideratis, Boleſlaum eodem in templo Gneznæ imperiali diademate ſolenniter coronauit, eumque regem Poloniæ declarauit, &in

Pruſſia in Gneznam trãſfertur.

Otto imperator ex voto diuo Alberto facto, ſanatur.

Otto imperator in Poloniam venit.

Boleſlaus Cæſarem ſplendidè & lautè honorem exhibet.

Otto Boleſlaũ Poloniæ regẽ creat, ſuoq; diademate coronat.

æternũ authoritate imperiali confirmauit, ab omnibusque tributis & obsequijs Romanis imperatoribus pendẽdis, posteros eius omnes in regno sibi succedẽtes immunes fecit. Deinde in digressu quo euidentius vinculum societatis inter se cõciperent. Otto imperator Boleslao nono regi lanceã sancti Mauricij, clauumque de cruce Christi donauit. Boleslaus verò vicissim illi brachium sancti Adalberti pro munere hospitalitatis dedit, quod Romæ in templo diui Bartholomæi imperator posuit. Insuper vinculo consanguinitatis sibi iuncti sunt. Otto enim neptam suam, filiam Palatini Rheni, nomine Rischã, in matrimonium locauit. Tandem imperatorem ad sua reuertentem Boleslaus cum insigni pompa, splendidoq; equitum & magnatum Polonię agmine, ad terminos vsq; regni sui, honorificè deduxit.

Boleslaus Bohemos, Russos, Prutenos & Pomeranos sternit.

Hic primus rex Poloniæ omnia, summa cum prouidẽtia & fortitudine administrauit, supra modumque bellicosus extitit. Marte enim felici omnes finitimos hostes frequenter strauit, regnaq; eorum sæpius, nullo repugnãte, peruastauit; Bohemiæ regem Boleslaum cum innumeroso exercitu fudit, regnũq; eius, nullo repugnãte infestis armis vastauit; & ipsum captum execare fecit. Iaroslaum quoq; ducem præcipuum Russiæ validissimo exercitu fretum insidiosè contra se procedentem, memorabili, cruentaque clade, prostrauit; Kioviam vrbem Russiæ metropolim cepit, indeque thesauros ingentes asportauit, & omnes principes Russiæ tributarios sibi effecit. Prutenos, Saxones, Cassubiosque, & Pomeranos debellauit; cum Ruthenis ad fluuium vsque Tyram, & Borysthenẽ fines suos posuit; cum Prutenis, Cassubijsque,

que, & Saxonibus ad fluuium Albim, vsque ad mare Germanicum siue Balticũ imperij sui terminos constituit, Herculemq; imitatus, ad perpetuam rei memoriam columnas æreas illic collocauit. Sicque imperio suo amplissimè dilatato, relicto Miescone filio è viuis decessit.

Boleslaus fines imperij suiprolatat.

MIESCO SECVNDVS.

DEgener, imbellis, gula, crapula, sordibus vxor
Vxoris totus fœmina, lurco nihil.
Hic erat: vxor erat, rex, princeps, omnia, nostrum
Asperius quouis angue perosa genus,
Teutonibus tantùm æqua suis: quam credis ab illa
Tractata est miseris terra Polona modis?
Tunc Boleslai nobis periêre labores,
Ruperunt nostrum regna subacta iugum.
Vt rapuit tantum mors fausta phrenitide regem,
Pellitur è regno, rixa fugitq; suo.
Dant pœnas scelerum: furor hunc, dolor abstulit illam,
At longo fato dignus vterq; fuit.

ANno Virginei partus 1025. Miesco II. patre defuncto, ad regni habenas moderãdas euehitur. Hic ex moribus patrijs degenerat: postpositisq; negotijs reipublicę cõiugis consilio vtebatur, & imperium à patre amplissimum relictum, suis libidinibus diminuit, debilitauit, laboresque patrios perdidit. Tandem ab omnibus spretus, infirmitate correptus, relicto Casimiro filio, è viuis decessit.

Miesco degeneratur.

Mortuo igitur Miescone, multæ controuersiæ circa electionem principis exortæ sunt. Quidã enim ad Casimirũ filium eius sceptra deferenda volebant: cæteri verò timentes ne mores paternos peruersos

sequeretur, huic sententiæ acerrimè repugnabant. Tandē regina Mieſconis regis relicta, videſ̃ ſe à Poloſ̃ nis ſpretam, ad fratrē Cęſarem in Saxoniam, accepto Caſimiro filio, coronaq́ regni & ingentibus theſauris regalibus ſublatis profecta eſt. Interim filium Caſimirum ſtudendi gratia Pariſios miſit: vbi tandem in monaſterium Cluniacenſe ingreſſus, ſacris initiatus eſt. Poloni verò multis annis hęrede legitimo orbati, cum ſui & reipublicæ ingenti detrimento, in Gallia eum quærere coacti ſunt, qui eis multis de cauſſis denegabatur ab Abbate Monaſterij. Tandem vix magno cum labore impenſiſq́ue Polonorum, per Benedictū nonum pontificem à profeſſione abſolutus eſt, pœnitentia Polonis indicta, pro eo quod dominum ſuum hęredemq́; legitimum expulerint, vt ab vna quaque perſona quotannis obulum vnum Romano pontifici penderent, quod vocatur debitum ſancti Petri. Item vt ſinguli viri crines ſupra aures tonderent. Deinde vt præcipuis feſtis diebus linteo albo pro cingulo vterentur.

Regina cum filio Caſimiro exulat.

Debitum S. Petri.

CAZIMIRVS PRIMVS.

INnocuus cum matre puer CASIMIRVS *eodem*
Exilio, matris crimine, pulſus erat.
Cluniaci placuit ſibi vita monaſtica: ſeruus
Quam cuiuſquam hominis, maluit eſſe Dei:
Nos ſumus interea ſine principe, ſubdita cunctis
Terra, dolor fuerit, qua numerare malis.
Reddimus electo regnum, multa ille reuerſus
Reſtituit melior vix patre, dignus auo.
Maslaum domuit ciuili Marte furentem,
In reliquos manſit pax ſibi grata dies.

Quòd

Quòd Deus innocuis adſit, quòd corruat inſons,
Maiori vt ſurgat laude: videre potes.

ANno Domini 1041. CAZIMIRVS huius nominis primus, è monaſterio acceptus, Mieſconis ſecundi filius, tertius rex Poloniæ, Gneznæ cōmuni omnium applauſu ſacro diademate coronatur. Hic primum in latrones deprędatoresq́ue qui tunc temporis in regno paſſim latrocinabantur animaduertit. Demum regiones tributarias à regno deficientes ad ingum priſtinum redegit. Maſlaum ducem Maſſouiæ bello furentem inteſtino, cum Prutenis & Piecingis conſpirantem, ad Viſtulam fluuium cruento prælio proſtrauit, iuxta Plocsko ciuitatem. Tandem Maſlaus exercitum coēgit: ſed iterum à Caſimiro funditus fuſus, deſperatis ſuis rebus ad Prutenos profugit, vbi varijs tormentis examinatus laqueo vitam finiuit. Ab hoc Maſlao Maſſouia appellata eſt. Poſtea Caſimirus pacato vndique regno, relictiſq́; tribus filijs, Boleſlao, Vladiſlao, Mieſcone, & filia Suuatochna, extremum diem feliciter clauſit. Monaſterium in Tyniec eius Regulæ quam ipſe olim profitebatur, regalibus, ſumptuoſiſſimiſq́ue immunitatibus & bonis opimis fundatum dotauit.

Caſimirus Maſlaum cum Prutenis bello vincit.

Maſſouia denominatio.

BOLESLAVS AVDAX.

QVam bello magnus, quàm magnis ſtrenuus auſis
Boleslaus erat, tam truculentus erat.
Vaſtauit Morauos, Hunnos, te Ruſſe, Bohemos,
Vaſtauit patria nec minus arua ſua.

Cuncta libidinibus complebat, cuncta rapinis,
Cuncta ignominijs, sanguine, cuncta metu.
Pontificem secuit frustratim recta monentem:
Vrbis pontificem, maxime Grace, tuæ.
O scelus, ô portentum, ô nostri infamia regni,
Non tibi sacrilega tunc cecidêre manus?
Vnde, & vbi perijt, ne iam dubitate Poloni,
Raptum sub Stygijs obruit orcus aquis.

ANno salutiferi Virginei partus 1068. Casimiro Boleslaus filius ab heroico animo Audax appellatus, communibus omnium suffragijs, rex declaratur. Huic statim Vratislaus Bohemię rex bellum indixit: infestisque armis in Silesiam vastaturus excurrit. Boleslaus re comperta, armato milite cinctus, celeriter contra eum contendit: cuius aduentu Vratislaus perterritus, relictis castris terga pudenda dedit. Boleslaus verò eum in meditullium Bohemiæ persequens, eam vndique peruastauit: spolijsq; multimodis onustus, ad sua nullo repugnante reuersus est.

Boleslaus Bohemiam vastat.

Postea anno sequenti, Boleslaus validioribus copijs coactis, Morauiam, Bohemiamque iterum infestis armis peruastauit: donec eũ V[illegible]is Bohemiæ rex, maius periculum timens reconciliauit. Perdomitis igitur ab vna parte Bohemis, & Morauis, à Prutenis tandem & Pomeranis infestatur: quos Boleslaus ad fluuium Ossa vndiq; circumuentos, ad internecionem prostrauit, & deleuit: Pomeraniamq; & plurimas munitiones Prussiæ, ditioni suæ subegit: & ipsos Prutenos sub iugum compulit, anno domini 1059. Interea Bela hæres regni Hungariæ, ad Boleslaum

Iterum Bohemiam infestat.

Pruteni cũ Pomeranis fisti Boleslao fiunt.

leslaum exulans profugit: auxilium contra fratrem Andream (à quo regno pulsus erat) implorans. Boleslaus itaque infestis armis in Hungariam cum Bela cõtendit. Henricique imperatoris copias, Bohemosque & Teutones, partes Andreæ defendentes profligauit: vbi & ipse Andreas rex interemptus est. Sicque Bela auxilio Boleslai ad regnum peruenit. Boleslaus verò rex in Poloniam reuersus, vnicam heredem ducum Russiæ, Viseslauam nomine, in matrimonium accepit, iureq; dotis Ducatus quosdã Russiæ acquisiuit. Kiouiam quoque metropolim Russiæ vi cepit, vbi hybernum tempus transegit, vniuersamque Russiam terrore suo compleuit, & cõcussit, adeò vt complures duces (parum se tutos in Russia putantes) fugã Græciam adornauerint. ciuitates omnes oppidaq; & munitiones plurimæ, vltro se ei dediderunt. Postea Præmisliam ciuitatem celebrem, vnam ex Ducatibus Russiæ expugnauit, & exussit, sed arcem propter exundationem fluuiorum, capere non potuit: quæ ei postea certis sub conditionibus dedita est. Tandem in Hungariam cum exercitu profectus, inimicitias inter Belæ hæredes, & Salomonem Hungariæ regem composuit: exinde recta in Russiam reuersus, Volodimiriam & Chelmiam ciuitates cum suis prouincijs occupauit: postea totum Ducatum Volhiniæ cepit. Inde rectà in Kiouiam exercitum duxit, vbi Suuatoslaum principem Russiæ cum ingentibus copijs sibi insidiantem cruento prælio profligauit, fugauitq;, ac omnes vires Russorum prorsus debilitauit, multumq; temporis in Kiouia transegit, vbi in delicias libidinesq; venereos, & cætera vitia prolapsus est. Postea septennio in castris exacto in Polo-

Boleslaus in Hungaria triumphat.

Russiã & Kiouiã quoque capit.

Præmislia dedita.

Hungariam petit.

Volsniam expugnat.

Suuatoslaũ fugat, fudit que.

Episcopum Cracouiæ diuum Stanislaũ occidit.

niam reuersus, diuum Stanislaum episcopum Cracouiensem occidit, membratimque dissecare fecit: cuius postea corpus diuina prouidẽtia insimul compactum coactumque, & honorificè sepultum, multis miraculis claret, prout latius in Polonor ũ Chronicis patet. Conscius itaque Boleslaus perpetrati facinoris pœnitentia adactus, cum filio Mieczslao regno relicto in ignotas regiones profectus est: vbi in habitu peregrino vitam clausit. Filius verò Mieczslaus postea in patriam reuersus est.

Boleslaus exulat voluntarie.

VLADISLAVS HERMANNVS.

PLurima rescidit fratris decreta tyranni
Hermannus, Latio par pietate Numæ.
Hunc spurius vetitis vexauit filius armis,
Sed pius arma tulit propietate Deus.
Vincitur impietas Goplęa ad stagna paludis,
Induit inq; feras debita vincla manus.
Dic, qui multa legis, quot dignos laude, piosq;
Legeris, historia per genus omne nothos?
Telogonus, qui piscepatrem obtruncauit Vlyssem,
De turpi Circes natus amore fuit.
Proditor Æneas patria est, ne crede Maroni:
Romulus occisor fratris: vterq; nothus.

ANno à Christo nato 1082. Vladislaus Hermannus fratri Boleslao in regno successit. Hic ex Iuditha Vratislai regis Bohemorum filia, filium Boleslaum tertium suscepit, Kziuouosti ab ore recuruo appellatum. Ex secunda verò vxore, Henrici 4. Romanorum imperatoris filia, tres filias produxit: multas ecclesias monasteriaque construxit & ditauit. Prussos, Pomeranosq; rebelles cruento prælio pene

fluuium

fluuium Druuãcza profligauit, ad deditionem q; coëgit. Interea Bratislaus, Bohemorũ princeps videns regẽ bello in Prussia occupatũ, magna damna Poloniæ intulit. Rex itaq; Siecziechum Palatinũ Cracouiensem cum filio suo Boleslao nouẽ annos habẽte, contra hostes destinauit, quos vnà cũ principe Bratislao strenuè fuderunt: & Moraniam vndiq; ferro & igne vastãtes peragratum: spoljsq; multis onusti, in pace ad regẽ reuersi sunt. Tandem nunciatũ est Hermanno regi, Pomerar os fœdifragos Miedzirzecze arcẽ munitissimã in finibus Saxoniæ interceptisse. Boleslaus igitur 12. annorũ iuuenis partẽ cohortis è cum lacrymis solicitat, vt sibi copias propter recuperandam arcem cõmitteret, cuius audaciæ, prouidẽtiæ, animositatiq; ex admissas, legionem vnã cum certis rectoribus illi cõmisit. Cęterorum exercitui Siecziechũ Palatinũ Cracouiensem præfecit. Arcem itaq; obsessam fortiter oppugnarũt: sed quia in loco natura munitissimo sita erat, ideo incassum laborabãr. Qua de causa dux exercitus obsidionẽ soluere suadebat: sed Boleslaus regius filius à proposito eũ retraxit, & militibus confirmatis domos & tuguriola circa arcem, hyemis tempore imminente, erigere iussit, vt videretur arcem se per hyemem oppugnare velle. Qua re conspecta, Pomerani obsessi ad Boleslaum cum muneribus supplices veniunt, se & sua ei offerentes: Quos ille liberos dimittens, arcem recuperat: prudentiaque sua omnia damna à Pomeranis illata resarcijt; ad patremque ingenti cùm præda ouans, reuertitur. Postea Hermannus senio confectus, multis, fortibus, præclarisque gestis exactis, vitam cum morte feliciter commutauit.

Prussos Hermannus & Pomeranos domat.

Bohemia à Polonis vastatur.

Miedzirzecze interceptæ.

Astutia oppugnationis.

Miedzirzecze à Polonis recuperatur prudentia Boleslai.

BOLESLAVS KRZIVOVSTI.

Hic quinquaginta pugnauit prælia, signis
Collatis, casu non variante fidem.
Pugnauit quoties, toties & vicit: eorum
Nomina quos vicit, quod breue claudat opus?
Cæsaris Henrici magnas fudisse cohortes,
Sat sibi, si deessent cætera, laudis erat.
Mœrore interijt: quòd prorsus inermis ab hoste
Fœdifrago victus fraude, doloq; semel.
I, modò Pompeij numera mihi Roma, triumphos,
Nos Boleslai prælia: maior vter?
Pompeium Cæsar bello prostrauit aperto:
Fraus potuit nostrum vincere sola ducem.

ANno domini 1103. Boleslaus Krziuousti ab ore recuruo siue retorto (quod ex morbo contraxerat) appellatus, patre è viuis sublato, communi omnium applausu, regni habenis præficitur. Hunc Zbigneuius monachus, frater illegitimus sceptra sibi inuidens, in primis lacessiuit. Borinoinmque Bohemiæ regem, & Suatopolkum ducem Morauiæ, contra eum commouit: quos Boleslaus egregiè per Zeliflaum ducem exercitus sui profligauit. Anno deinde sequenti validioribus copijs coactis, in Morauiam excurrit, quam nullo repugnante, ferro, & igne, peruastauit. Tertiò Boleslaus exercitum in Bohemiam & Morauiam duxit: dumque agrum hostilem vndique armis & flamma peragraret, Bohemi ex insidijs in loco arctissimo in eum impressionem fecerunt. Rex verò strenui militis & imperatoris officium agens, vnum ex hostibus primus gladio interemit. Dersniak quoque eques Polonus, secundum hasta transfixit. cæteri Poloni animosiores effecti, Bohemos fugientes insigni clade profligârunt. Tandem Boleslaus Pomeraniã armato milite aggressus, eam vndiq; peruastauit: plurimisque oppidis & munitionibus occupatis, spolijs onustus, ad suos reuersus est. Accidit autem dum, post hãc insignem victoriam, in festo dedicationis templi apud quendam nobilem conuiuium celebraret, recreationis gratia, centum duntaxat equitibus cinctus, venatum processit: vbi tria millia Pomeranorum insidiantium incidit, in quos ipse rex veluti leo rugiẽs, primã impressionem fecit: tribusque interfectis, suos animosiores reddidit. Quidam verò Pomeranus in ipsum regem collimans, equũ sub eo transfixit: attamen à persequendis hostibus equo altero nacto, haud destitit: donec multo cum labore à tanta obstinata audacia vix retractus fuerit: victorque ad suos conuiuantes, profligatis hostibus rediit. Interea Borinogius rex Bohemiæ exulans ad eum venit, auxilium contra Suatopolgum nepotem suum implorans, quem Boleslaus in regnum reduxit, Boemiamque peruastauit. Tandem in Pomeraniam expeditionem adornauit, qua vndiq; peruastata, Bielgradũ arcem munitissimam cum ciuitate, & multitudine Pomeranorum, expugnauit: cæteræ autem ciuitates & munitiones, vtpote Camenecia, Golimberg, Vielim, Czarnkouia, libenter sese ei dedidêrunt. Postea Boleslaus irritatus Bohemiam deuastauit: Zbygneuiumque & Gueuonirum Pomeraniæ Duces rebelles, & fœdifragos, fudit cepitque.

Zbigneuius monachus.

Zeliflaus Bohemos Moranosq; profligauit.

Boleslaus Moraniam Bohemiãq; vastat.

Bohemi vrò fligantur.

Pomerania vastatur à Boleslao.

Henricus 4. Romanorum imperator, Boleslao ob damna Bohemis sæpissime illata infensus, cõiun-

Boleslaus strenuè dimicat.

Bohemus auxilium impetrat.

Expeditio Boleslai in Pomeraniam.

Henricus 4. Cæsar in Boleslaum arma extollit.

ctis viribus cum Suuatopolgo rege Bocmiæ, validissimas copias contra eum in Silesiam duxit, Lubusaque ciuitate expugnata, Glogouiam vrbem Glogouiensis Ducatus sedem, acerrimè, frustra tamen oppugnauit: magna & crudeli strage in militibus accepta. Boleslaus quoque valida Polonorum manu stipatus, contra imperatorem & Bohemos processit: & in exercitu suo proclamari fecit, vt quicunque se talem virum præbuerit, qui Suuatopolgum Bohemiæ regem occiderit, ille dono insigni in sempiternum cum posteris suis remuneraretur. Vnus igitur Bohemus in castris Polonicis militans conditionem datam accepit, exploratáq; habens castra Bohemorum ad tentorium vsq; regium peruenit, & horribiliter in vocē prorupit dicens, Fuge, fuge ô rex. Multitudo enim Polonorum nos vndique inuasit: regem itaque ex tentorio prosilientem lancea transfixit, & ad Polonos frustra insecutus aufugit, ac muneta promissa stemmaque Oxa dictum securim videlicet accepit, & in magnam familiam Poloniæ excreuit. Henricus tamen imperator magna damna Polonis in Silesia exercuit, quem cùm Boleslaus ad amicitiam iustis conditionibus perducere non posset, armato Polonorum milite accinctus, in aurora impetum in Cæsarianos fecit, distantia vnius milliaris à Vratislauia vrbe Silesiæ, sicque ad vesperam vsque acriter decertabant. Boleslaus autem cum fortiori agmine Polonorum & Silesianorum in acies Cęsarianas à latere irruit, totumq; exercitum dispersit, fugauit & ad internitionem prostrauit, vt ipse imperator fuga sibi consulens vno duntaxat seruo comitatus vix euaserit. Poloni verò spolijs exuuijsque occi-

Boleslaus repugnat.

Conditiones fertur à Boleslao, si quis Bohemiæ regē occiderit.

Bohemia rex occiditur.

Arma Oxa.

Acre & memorabile certamē Boleslai cum Henrico Cæsare.

Henricus Cæsar fugitur & fugatur.

occisorum ditati victoriæ palmam obtinuerunt, adhuc locus in quo conflictus erat Polonicè, *Pśie pole*, id est, caninus campus appellatur: nam illic multitudo canum ad cadauera humana confluxerat, vt multo tempore vix prætereuntes tuti transire possint. Tandem anno sequenti Henricus imperator expeditionem Romam versus obuiam summo pontifici adornabat, timensque ne Boleslaus se absente prouincias suas vastaret, legatos ad eum destinauit, rogans eum sub certis conditionibus habita dignitate imperatoria, vt ad se Bambergum veniret, promittens illum huius conditionis nequaquam pœnituisse. Vbi Boleslaus veniens imperatori omnia obsequia ad quæ præstanda attrahebatur, in perpetuum renunciauit, abdixitque & consanguinitatis vinculo (vt fit inter pacificantes principes) sibi iuncti sunt. Boleslaus enim sororem imperatoris Adchleydam nomine, Vladislaus verò filius eius Christinā filiam eiusdem imperatoris in matrimonium accepit, sicq; pace composita captiuos vtrinq; restituerunt.

Pśie pole.

Poloni triumphant.

Henricus cū Boleslao amicitiam inire optat.

Anno deinde Christi 1113. Pomerani & Pruteni postposito iuramento inopinate in Massouiæ Ducatum excurrerunt, regionemque totam infestis armis peruastauerunt, sed eius oræ præfectus hostes cum spolijs reuertentes inopinate aggressus, omnes trucidauit & spolia abegit. Hac perfidia Pomeranorum Boleslaus exacerbatus, instructis copijs contra eos processit, Nakloque arcem in qua erant 10000. Pomeranorum graui obsidione cinxit, sed obsessi ad quindecim dies inducias impetrauerunt, hac conditione, vt si intra concessum tempus nullum auxilium à suis haberent. Interea verò nunciatur Bole-

Pruteni & Pomerani fœdifragi trucidātur.

Naklo obsidetur.

slao, Pomeranorum & Prutenorum quinquaginta millia in subsidium obsessis clanculum per syluas aduentare. Quorum castra Boleslaus explorata habēs, à fronte & à tergo in eos impetum fecit, omnesque inopinatos funditus prostrauit, quorum 4000. cæsa sunt, cæteri capti & fugati. Nakloc enses verò se & arcem cum cæteris ciuitatibus regni vltro dediderunt. Postea Pomerani cū Prutenis vires magnas insimul coniunxerunt, omnes tamen à Boleslao velut à leone fortissimo iugulati, princepsq; eorum perpetuis carceribus mancipatus est. Rex itaque rebus in Pomerania & Prussia rectè constitutis, expeditionem in Daniam regionem trāsmarinam nauali classe adornauit, anno Domini 1124. vnde thesauros ingentes abstulit, regnum verò vltro oblatum respuit, & thesaurarium regni Danici cum tota familia in Poloniam transtulit, cuius posteri hucusque in Polonia & Prussia celebres restant. Duniniq; à Dania vocantur. Boleslaum itaque è Dania in Poloniam reuertentem principes Russiæ seditiosi bello appetierunt, & quo magis eum irritarent, principem Halicien sem consanguineum regis expulerunt. Quos Boleslaus egregiè vltus est, Præmislien semque ducem cum ingenti exercitu prostrauit, vbi tres duces Russiæ in conflictu occubuerunt. Postea Iaropolhi ducis Kioviæ consilio astuto omnes principes Russiæ aduersus Boleslaum regem conspirauerunt, vtq; eum facilius sub prætextu amicitiæ obruere possent, legatos ad eum destinauerunt, obstringentes se omnes tributarios, ac subditos Poloniæ regno fore, vtque ducem Halicien sem in locum pristinum reducere optabant. Rex igitur nihil mali suspicans expeditionem

Pomerani vincuntur.

Iterum Pomerani sternuntur.

Boleslaus in Daniam nauigat.

Rutheni in Boleslaum concitātur.

Insidiæ Boleslao parantur.

nem in Russiā paruis copijs cinctus adornauit, cumque ad Halaciam ciuitatem appropinquaret, ecce principes Russię cum auxiliarijs copijs Hungarorum quasi congratulantes ei ex insidijs eruperūt, regemque vndiquaque circumdederunt. Rex autem astutiam Ruthenorum cōsiderans, milites suos qui pauci erant, ad resistendum hosti fœdifrago fœcunda oratione confirmauit. Sed Palatinus Cracouien sis admonitione regia minimè morus cum præcipua ala equitum, cui præfectus erat, inter primū tumultum aufugit. Rex verò rem aliter non posse fieri videns, strenui militis & imperatoris officium agens, primo cum suę aulę equitatu Hungaros aggressus est, quos strenuè repressit & prostrauit. Viribusque resumptis cum validis Ruthenorū copijs manus acriter conseruit, iamque Ruthenorum acies inclinabantur, dum recentes legiones auxiliares validiores, Polonos vndique circumderunt, viresque eorum perfregerunt, equus sub rege ipso confossus vt intestina ex eo profluxerint, alium tamen eques ei suppeditauit, sicque vix à suis ad fugiendum cōpulsus illesus euasit. Quapropter mœstus animo angebatur, non tam Ruthenorum fœdifragorum insidias, sed Palatini Cracouien sis perfidiam turpissimā execrans, cui pellicum leporinum, & colum instrumentum quo mulieres fuso fila ducunt, liniąque fasciculum, & cordam misit, indicans eum lepori in fugiendo similē esse, & quod indignus sit vir, sed mulier haberi: resque muliebres & non viriles potius tractare, suspendióque dignum. Palatinus itaq; ille, in desperatione adactus, in campanili oratorij sui fune campanæ sese suspendit, cuius nomē propter posterorum dedecorem in Chroni-

Boleslaus circumuenitur.

Palatinus fugit conflictum. NB.

Boleslaus strenue sese defendit.

Donum Palatino profugo à Boleslao dignum mittitur.

Castellanus Palatino Cracouiensi dignior titulo.

cis reticetur, ab hocq; tempore Castellanus Cracouiensis, Palatinum autoritate dignitateq; antecellit. Boleslaus autem quotidie aduersam fortunam execrando tristitia consumptus, sumptis sacrosanctis Sacramentis extremum diem clausit, annos ætatis suæ 54. regno 36. annos præfuit, in ecclesia cathedrali Plocensi sepultus. Porrò nullus rex Poloniæ ad hæc vsq; tempora illo felicior bellicosiorq; extitit. Omnes enim reges & monarchæ finitimi vndiq; in eum irruebant: ille verò eos strenuè casu non variante, fidem propugnabat, & regna eorum secundum arbitrium suum militis strenui & imperatoris mœnia obiens peragrabat. Conflictus cum hostibus principales & memorabiles ac publicos 47. commisit, exceptis congressibus excursionibusq; paruis, qui sæpissime euenie bant, excepto quoq; hoc vltimo certamine, quod cum eo Rutheni astutè commiserant, ex quo ille nō secus atq; ille Hector Troianus, Hannibalq; Carthaginensis suo Marte sese strenuè defendens, aciesq; hostiū instructas fortitudine, dispergens euasit. Adhuc vitæ superstes filijs suis imperium disposuit, Vladislao natu maiori Cracouiensem, Siradiensem, Silesiæq; & Pomeraniæ Ducatus legauit. Boleslao Crispo Massouiam, Dobriniam Cuiauiamque. Mieslao Gnesnensem, Posnanensem, Calisiensemq;. Henrico verò Lublinēsem, Casimiriensemq; tractum testamento ordinauit. Casimiro autem omnium iuniori quicquam reliquit. Admonentibusque se de eius sorte senatoribus, respondit: An ignoratis, inquit, quod in curru quatuor rotæ currentes necesse habent, vt aliquis eis insideret, quod & factum est, vt inferius dicetur.

47. cōflictus Boleslaus victor abijt.

VLA-

VLADISLAVS SECVNDVS.

QVatuor in natos regnum diuiserat æquis
Partibus, egregia cum ratione, pater.
Ladislae, tibi cessit Cracouia natu
Maxime: auaritia maxime, Marte nihil.
Fratribus eiectis solus dum quaris habere
Omnia, possessis pelleris ipse bonis,
Coniuge cumq; tua, quæ rem tibi suasit iniquam,
Victus in externam profugis exul humum.
Ignorata tibi fuit alea? discere in illa,
Contentus proprio viuere quisq; potest.
Namq; aliena petens perdit sua lusor, & aurum
Dum cupit, amisso flens abit ære domum.

ANno Domini 1140. Vladislaus secundus, Boleslao patri in regno successit. Hic ex moribus patrijs degenerauit, vxorisq; impulsu forte sua nō contentus, fratres suos Ducatibus exuendos proposuit, cosque bello appetijt, auxiliaribus copijs à principe Russiæ acceptis. Henricus itaque, Boleslaus & Crispus, cum Mieczlao in arcem Posnanensem fratris metu sese receperunt: quos Vladislaus oblitus fraternæ caritatis, grauiter obsedit. Iamq; obsessi penuria victus coacti deditionē moliebantur: sed veteranorū militū persuasione confirmati, aleam belli tentare proposuerunt: nactaque occasione, cùm hostes choreis temulenti indulgerent, intempesta nocte exarce cum ingenti vociferatione vnusquisque facem accensam manibus gestando, eruperunt, castraque hostium incenderunt, & ipsos hostes ferro protriuerunt. Vladislaus vix turpi fuga elapsus est: quem fratres victores Cracouiam vsque insequuti sunt.

Vladislaus degener.

Vladislaus fratres oppugnās ipse fugatur regnoq; exuitur.

Sed postea in Germaniam ad cognatos vxoris suæ aufugit: quem postea vxor cum filijs secuta est. sicque proprio viuere non contentus, alienis inhians, sua amisit.

BOLESLAVS QVARTVS Crispus.

Dum cogit Prussos ad Christi dogma Polonos,
Amisso euenit milite Crispus, opes.
Transfuga aurebat nostros malesidus, iniquum
Transgressos Ossam pertrahit inq; locum,
Inconuestitum viridanti cespite cœnum,
(Aiergo in siluis abditus hostis erat)
Insilit: inclusos cœno suffocat in illo,
Vix pauci incolumes se eripuêre fuga.
Mens generosa dolo, quia nil agit, ipsa malignis
Oppotuna dolis, insidiisq; capi est.
Et quia metitur proprijs virtutibus omnes
Est in pernitiem credula sæpe suam.

ANno domini 1146. Boleslaus Crispus, à capillis contortis dictus, fratre Vladislao seditioso expulso, habenas regni suscepit. A Conrado imperatore frequenter solicitabatur, vt aliquam regionem exulanti fratri concederet, quod ille strenuè repugnabat. qua de caussa imperator in Silesiam exercitum duxit: sed pluribus damnis à Polonis affectus, re infecta discessit. Eadem de causa cum Friderico Barbarossa imperatore, Boleslaus bella gessit. Inimicitijsque vtrinque compositis, Vladislaum fratrem ex Germania reuocatum, in gratiam accepit: qui postquam aduenit, in Ploczko ciuitate non sine veneni suspitione, spiritum exhalauit. Tandem anno Domini

Cum Conrado imperatore & Friderico Barbarossa bella gerit.

Vladislaus in Poloniã reuertitur.

mini 1164. rex cum fratribus triplici exercitu instructus, in Prussiam descendit, quam ferro & igne latè peruastauit, ad Christianismum Prutenos solicitans, donec se baptisari spopondêrent: sed demum baptismo spreto, contra Polonos in Massouiam excurrerunt: contra quos dnus Boleslaus cum fratribus exercitum duxit. Interea verò, ad Polonos duo Prutemi, sub prætextu exulũ astute defecerũt, qui se totius Prussiæ hitũ exploratissimè nosse affirmabant: ideo eos Poloni, duces belli sibi delegerũt: qui exercitum per idè inter densissimas palustres silvasq; silvas induxerunt, vbi in palude quadam cespite viridanti contecta, tanquam muscæ in pice hæserunt: vt nec vlterius progredi, nec retrogredi potuerint. Pruteni autem ex insidijs prorepentes, Polonos ingenti clade affecerunt, vbi Henricus Lublinensis, & Sendomirsiensis dux, frater Boleslai, strenuè dimicando occubuit. Princeps verò Boleslaus in Poloniam reuersus est, qui postea multis gestis extrenuè peractis, extremum diem clausit. Anno Domini 1171. ætatis suæ 29. in arcis ecclesiæ templo, Cracouiæ sepultus.

Pruteni à Boleslao oppugnantur.

Prussi è Prussia fraudulenti.

Profugis nõ credendum.

Poloni fundantur.

MIECZLAVS SIVE MIESCO tertius.

Sæpe dies oritur nitida face, nec tamen illi
Credderis: subito nubilus esse potest:
Grandine messores lapidare, tonitribus orbem
Concutere: & rapidis frangere fulminibus.
Ecce senex noster, regni cum cepit habenas,
Vir bonus, & placidi fratris imago fuit.
Mox sobole ingenti generis, affinibus, auro
Inflatus: cœptam destituere viam.

Nil illo peius, nil & crudelius illo,
(Audace excepto) patria nostra tulit.
Sed tamen est pulsus: Nunquam impunita tyrannis
Sarmaticis feritas scilicet vlla fuit.

ANno Domini 1174. Mieczslaus senex, fratri Boleslao Crispo in monarchia successit. Hic rapax, crudelis, seuerusq; in subditos extitit, & tyrannidem ingentem exercuit: qua propter ab omnibus diris execrationibus maledicebatur. Episcopus itaq; Cracouiensis Gedeon nomine, cum cæteris senatoribus consilium occultè inijt, de Casimiro in locum eius substituendo: & nacta occasione temporis, cum Mieczslaus rex in maiorem Poloniam discessisset, ad Casimirum fratrẽ eius iuniorem, quamuis inuitum, sceptra detulerunt.

Mieczlaus tyrannus regno exuitur.

CASIMIRVS SECVNDVS IVSTVS cognominatus.

TRactus ad imperiũ precibus, lacrymisq; suorum,
Imperij fractas surgere fecit opes.
Percussit scelerum fratris iusto ense ministros,
Sacrificis pacem, ruricolisq; dedit.
Qui modò calcati sub direptore iacebant,
Ingq; suis rebus nil habuêre esui.
Intulit in patriam corpus, Roma vsq; petitum,
Diui qui floris nobile nomen habet.
Mista dedit domino scelerati aconita ministri,
Inter solennes perfida dextra dapes.
Trusit & insubitum, patria plangente, sepulcrum,
Delicias hominum, deliciasq; deũm.

Anno

ANno salutiferi Virginei partus 1104. Casimirus facinus fratris aboleuit, in comitijsq; generalibus Lancitiæ celebratis, omnes qui erant caussa intestinæ dissensionis dignis supplicijs affecit. Fratrem postea Mieczslaum in gratiam accepit, Gnesnensemq; tractum & Posnaniensem ei concessit. Tandem Pruteni & Pomerani Casimiri regis clementia considerata, vltro se ei obtulerunt. Interea verò Lituaniæ ciuitas Brestia, à Polonis defecit. Eò itaq; rex cum exercitu profectus, ciuitatem cum arce cepit: eosq; qui erant caussa defectionis, dignis supplicijs affecit. Inde rectà in Russiam profectus, Seuoldũ & Volodimirũ duces rebelles, cruento prælio fudit. Rege autem in Russia militãte, Mieczslaus senex priorem dignitatem affectans, Cracouia potitus est, arcem tamen capere non potuit, ciuitate verò suis præsidijs firmata, ad comparandum maiorẽ exercitum, profectus est. Casimirus autem ex Russia exercitum reducens Cracouiam libenter intromisit, de seditionis seminatoribus, dignas accepit pœnas. Postea non oblitus cædis Henrici fratris cladisque Polonorum, in Prussiam exercitum duxit: quam vndique armis peragrauit, Prutenosq; & Pomeranos tributarios sibi effecit: Cracouiamq; reuersus, anno Domini 1194. extremũ diem clausit: non sine veneni suspicione. Eius cura & impensis corpus sancti Floriani Roma Cracouiam allatum est, anno Domini 1184.

LESCO QVARTVS.

CVm sene benaui patruo, sed an impius ista
Sit facto, iusti discutitote viri.

Esset vter rerum dominus, certauimus: at me
Id velle in patriam, nudus adegit amor.
Ne paterer regnare lupum, maiore petentem,
A quo pulsus erat, cum feritate gregem.
Dum labor: inuadit Pomeranus balnea, inermem,
Dat non sperate, meq; meosq; neci.
Quanto igitur rerum dominis securius æuum
(Quod quidam scripsit) cernite pauper agit?
Tempora sunt, loca sunt quæuis metuenda potenti,
Quod viuit, totum est cura, pericla, metus.

IVstis Casimiro persolutis, Lesco filius eius à crinibus Albus cognominatus, ab omnibus rex salutatur; anno Domini 1194. Mieczslaus tamen senex, patruus eius monarchiam regebat: pro qua postea, vario Marte cum eo Lesco bella gessit. Tandem comitia generalia in Zueyman ciuitate celebrauit, ad quæ plurimi magnates, & principes Poloniæ conuenerunt, vbi citatus est mandato regio Suantopolus, capitaneus Pomeraniæ, qui tributum 10000. marcarum argenti per aliquot annos iuxta pacta regi non pendebat, qui, occasione per exploratores nacta, armata manu ad ciuitatem prædictam inopinatè accelerauit, diuersoriaque obruens, qui se defendere volebant, interfecit. Regis statim tumultus caussa qui in balneo tunc temporis erat, significatur. Ex balneo itaq; exiliens, cum paucis famulis equis conscensis, aufugit. Suantopolus verò eum insequutus, vt fœdifragus, & nequissimus sine vlla dignitatis ratione, trucidauit, Henricum quoq; Vratislauię principem, letali vulnere affecit, & plures alios trucidauit: anno Domini 1227. Cadauer Lesconis per suos relatum

Lesco cum Mieslao patruo de monarchia certat.

Lesco nefariè occiditur à Pomerano fœdifrago.

relatum, in Basilica Cracouiensi cum maximo luctu terræ mandatum est.

BOLESLAVS QVINTVS Pudicus.

TArtaricus furor, in cineres regnante Pudico,
Sarmatiæ totæ pene redegit opes:
Inflammas abijt Cracouia quicquid & agris,
Porrigitur ripas Odera, ad usq; tuas.
Fugerat ad Ingros princeps quia viribus impar
Ad confligendum cum subito hoste fuit:
Stanislae, tuos cineres tellure leuauit:
Et sacrum in fastus fecit habere locum.
Coniuge consenuit cum virgine, virgo maritus:
Addictus studijs, casta Diana tuis.
Bochnenses reperit thesauros primus: & inde
Sarcijt a diris damna recepta Getis.

ANno Domini 1243. Boleslaus Pudicus, patri crudeliter occiso, in regimine succedit. Eo regnante multa mala Poloniam premebant: id verò ob principū plurali[illegible]m, qui tunc temporis 24. erāt. Quod malum tādem prius redintegratum est. Tartarorum enim 100000. Poloniam Russiamq; populabundi venientes, vtramque regionem crudeliter vastabant: ciuitatibus, villisque succensis, captiuos educebant. Rex igitur Boleslaus cum Henrico duce maioris Poloniæ, cæterisque principibus cōtra Tartaros vnanimiter progressi, prælium cū eis acre commiserunt. Iamq; Tartari inclinabantur: sed quidam vexillifer Tartarorum, cum vexillo, in quo erat scripta litera Græca tali modo, X, processit, superius verò in cuspide hastæ, erat caput quoddam terribile in-

Tartari in Polonia crudeliter grassantur.

Poloni cum Tartaris dimicant.

fixum, arte magica confectum, ore fumũ vaporemq; sordidum in Polonos euomẽs: quo velut peste quadam infecti, & incantationum vi fascinati, vires amiserunt. Sicq; funditus à Tartaris nõ secus, atq; à grandinibus frumenta, prostrati sunt. Cupientesq; Barbari numerum occisorum peruestigare, auriculam vnicuique dextram amputantes, nouem saccos magnos eis impleuerunt, vbi diminuta est multitudo principum Poloniæ, Silesiæ, atq; Russiæ. Tunc temporis Tartari totã ferè Russiam, & Poloniam, Hungariæq; & Germaniæ partem, flamma ferroque peruastauerũt, terroreq; inaudito omnia cõpleuerunt.

Incantationis vis.

Poloni à Tartaris funduntur.

Auricularum nouem saccis implentur.

Anno Domini 1269. visus est in cælo exercitus equestris, inter se acerrimè confligens.

Miracula, monstraq; in Polonia.

Eodem anno mulier quædã nobilis, in terra Cracouiensi triginta sex pueros vno partu edidit.

Eodem anno in Calissia ciuitate vitulus duo capita, septemque pedes habens enixus est, cuius cadauer nec à canibus, nec auibus commestum, permansit.

Bolesłaus postea rex exactis in regno 37. annis, è viuis decessit absq; prole: cælibem enim vitam (vnde Pudicus appellatus est) duxisse fertur.

LESCO SEXTVS NIGER.

Quanta locustarum, quo nos hæc scripsimus anno,
Appulit in nostros agmina, ventus, agros:
Agmina tanta ferunt in nos venisse Getarum
Sub Nigro, & primum congeminasse malum.
Iis cessit solis, alioqui semper in hoste
Cum quocunq; iniit prælia, victor erat.

Arma

Arma Ruthenorum, ductore superba Leone
Et magna, exigua contudit ille manu.
Obtinuit quoties Lituanum & Iazygas (hoc iam
Interijt nostro funditus ense genus.)
Multa in Christicolas nil laudum habitura fuerunt
Bella: lacessitus sed quia vicit, habent.

Anno Domini 1279. Lesco Niger dux Siradiensis, mortuo fratre Bolesłao Pudico, habenis regni præficitur. Quem statim pericula insecuta sunt. Tartari enim validis copijs Russiam, & Poloniã iterum crudeliter peruastauerunt.

Tartari Poloniam vastant.

Tandem anno Domini 1280. Lesco rex meliori fortuna vsus, Leonem principem Russiæ superbum, cum ingenti exercitu Tartarorum & Russorũ cruenta clade prostrauit, Russiæque prouincias fugato hoste, infestis armis peruastauit, ex quibus multis trucidatis, sex millia captiuorum abduxit.

Lesco Niger Leonẽ Russiæ ducem prostrauit.

Postea anno à Christo nato 1282. Lituani in terram Lublinensem valida manu excurrerunt, ingentemq; captiuitatem hominum eduxerunt: quos Lesco collectis vndecunque pro tempore copijs persequutus, ad Nemen & Narew fluuios insecutos, clade cruenta prostrauit, captiuosq; liberauit. Cæsa sunt tunc temporis 14000. Lituanorum infidelium.

Lituanorũ 14000. cæduntur.

Demum anno Domini 1285. Lituani collectis maioribus copijs, per abdita syluarum in Lucouiensem tractum excurrerunt: quos Lesco simili modo assecutos fudit, & fugauit, spoliaque & captiuos ademit. Tandem multis gestis strenuè editis è viuis decessit: Cracouiæ terræ mandatus est.

Iterum Lituani funduntur.

HENRICVS PROBVS.

Teutonibus solis claues permiserat vrbis,
Quæ regni titulum possidet vna, Niger:
Illi Silesium furtim sub nocte silenti
Mœnibus accipiunt, cui struduêre, ducem:
Nobilium contra, contra decreta senatus,
Nam cui legitimè sceptra darentur, erat.
Perfida pars vicit: regnat Probus, exultat hæres,
Sed res parta dolo non diuturna fuit.
Silesij Henricum dubio rapuêre veneno:
Quòd factis alter, nomine & alter erat.
Qui fraudem in vita coluit, rem fraude parauit,
Qua perijt: dignus fraude perire fuit.

ANno à Christo nato 1290. Henricus Probus dux Vratislauiæ, Lesconi Nigro in regnum successit. Episcopus quoq; Cracouiensis cum cæteris proceribus, Boleslaum, Massouiæ ducem ad regnum vocauerant: sed ab Henrico eiectus est. Tandem Vladislaus Cubitalis (ad quem etiam monarchia iure naturali competebat) dux Siradiensis, adiunctis sibi in auxilium maioris Poloniæ equitibus, cũ Henrico de regno acriter contendebat, exercitumque eius cruenta clade in Silesia ad Sienieram ciuitatem, prostrauit: vbi ducis Glogouiensis filiam, & Sprotauiæ principem occidit. Vnusquisque eodem tempore ex Silesijs insignem victoriam reportauit: & victor Cracouiam vltro deditam occupauit. Sed Henricus denuo ad expugnandam Cracouiam, exercitum duxit: quem Teutones ciues clandestino noctu in ciuitatem immiserunt: adeò vt Vladislaus vix cuculla monastica indutus, effugerit. Et sic Henricus regno

Discordia principum Poloniæ de monarchia.

Cracouia hus capitur.

gno potitus est. Sed paulo pòst, anno in regimine nõ exacto, è viuis decessit: non sine veneni suspicione: Vratislauiæ terræ mandatus.

PREMISLAVS SECVNDVS.

OBscelus Audacis, raptum diadema Polonis,
Rettulit istius gloria, luxq; viri.
Magnus erat, tantum peperit qui primus honorem
Nobis: munus & hic qui renouauit, erat.
Splendidus, antiquis certans heroibus omni
Virtute, in summo quam decet esse viro.
Caditur insidijs, celebrans solenne Lyci,
Inuidiam virtus dat sibi, & illa necem.
Et cautè, & timidè, genio seruite potentes:
Exitio multis lux genialis erat.
Hac Cyrus interijt, Macedo interijtq; Philippus,
Hac est Argolicis, Troia cremata, rogis.

ANno Domini 1295. Premislaus princeps maioris Poloniæ & Pomeraniæ, regni habenis præficitur. Hic omnibus principibus finitimis terrorem incusserat: ideo Marchiones Brandenburgenses, impulsu regis Bohemię Venceslai, nacta occasione, cùm rex ipse die S. Dorotheæ cum suis conuiuaret, èx improuiso in eum irruerunt: multisq; vulneribus affectum (quamus sese strenuè cum suis aulicis defenderet) occiderunt. Septem tantum menses regno præfuit.

Premislaus rex occiditur.

VENCESLAVS BOHEMIÆ REX.

AD Venceslai vsq; dies, Auguste, Bohemi,
Scortea Sauromatis tota moneta fuit.
Nummus erat pellis, detracta animantibus illis,
Quas aspergillos patria nostra vocat.

Hoc ego dum cuidam narro, qui strangulat amplo
Arcas argento, semper egenus ait:
Ergo putrescebant tunc nummi? O dura priorum
Tempora: tunc nasci res miseranda fuit.
Gratia magna Deo, quòd homo sum natus in isto
Seculo: cùm pelles non nisi sutor habet.
Quòd si quando Deus mala vult sæcla illa reuerti,
Tunc ego, tunc superi, miluius esse precor.

ANno Virginei partus 1300. Vladislaus rex Bohemiæ ad regnum Poloniæ vocatur. Cum Vladislao Cubitali de regno acriter contendebat, omnesque possessiones & arces ei ademit, quibus non Polonos sed Bohemos præfecit. Vladislaus verò omnibus spoliatus (ad quem monarchia iustè competebat) in Hungariam exulans perrexit, inde Romam petijt. Demum Roma in Hungariam reuersus, sumptis ab Hungaris auxiliaribus copijs, varijs excursionibus Bohemos in Polonia infestabat. Postea Pelcen, Visliciam, & Lelouiam arces occupauit. Tandem post nebulam (vt dicitur) Phœbo illucescente, Venceslao Bohemo è viuis sublato, Vladislaus Cubitalis regno multis ab annis expectato potitur. Hic Venceslaus Bohemus, primus monetam argenteam, grossos videlicet Bohemicos, in Poloniam intulit: qui adhuc in vsu Cracouiæ passim habentur. Primòverò frustulis quibusdam argenti, pellibusque aspreolorum, & cæterarum rerum transmutatione, necessaria comparabant. Eo quoque regnante, Cracouia muro cincta est.

Peregrinatio Vladislai exulis.

Vladislaus regno potitur.

Argentea moneta in Polonia.

VLADI-

VLADISLAVS CVBITALIS VVLGO Lokietek.

COrpore paruus eram, cubito vix altior vno:
Sed tamen in paruo corpore magnus eram.
Non ego Prussorumq;, Bohemorumq; cruorem
Jactabo, cladem nec Gedimine tuam:
Fortunam vici, cum qua mihi bella fuerunt,
Vt niger è terris triste volârat iter.
Ter cecidi regno: per te Rhamnusia semper
Post lapsum erexi maius ad arma caput.
Corde viris opus est magno, non corpore: magnum
Qui strauit Goliam, nonne pusillus erat?
Ingentem paruus Polyphemum vicit Vlysses.
Sed tamen ille hominem: tam graue numen ego?

ANno Domini 1306. Vladislaus Cubitalis, post multa pericula perpessa, frequẽtibusq; repulsis exantlatis, monarcham Polonię se gerere cœpit. Hic eodem anno, collecto exercitu, contra Henricum ducem Glogouiæ, in Silesiam processit: quã flamma, ferroq; nullo repugnante peruastauit. Postea anno Domini 1320. Vladislaus prędictus dux, in verum regem & monarchã Poloniæ coronatur cum Heduigi consorte sua: ab eoq; tempore ecclesia Cracouiensis iure coronãdi Poloniæ reges primùm dotata, & priuilegiata est. Primò enim in loco minimè tuto Gneznæ coronabantur. Demum anno Domini 1326. validioribus copijs ex Lituanis, Ruthenis, & Polonis conscriptis, rex Vladislaus, cædem fratris Præmislai vlturus, in prouincias Marchionum Brandeburgensium infestis armis excurrit: omniaq; ab Odera fluuio & à Brandeburga, Francofordiam vsque

Vladislaus Silesiam vastat.

Cracouia pro coronatione regum delecta.

In Marchiã vastabũdus contendit.

in latitudinem & longitudinem igne, & gladio pertuastauit: multisque spolijs onustus, cum sex millibus captiuorum, ad suа in pace reuersus est. Cum Crucigeris Prussiensibus plurima bella gessit. Postea cùm præfati Crucigeri iniustè in Polonia grassarentur, eorum iniuria rex prouocatus, exercitum in Prussiam duxit, cum validissimis; Teutonicis copijs, anno Domini 1331. mense Septembri, ingenti armorum fragore acerrimè conflixit, ac primas acies Polono milite protriuit, fugauit & dispersit. Postea viribus recentes phalanges Teutonicorum (quibus præerant Commendatores Russer de Plauno Comes, & Otto magnus de Brunsdorff) contra Polonos processerunt, bellumque redintegrauerunt: omnes tamen à Polonis prostrati sunt. Cæsa sunt in eo cõflictu 4000. Crucigerorum Prussiensium, cum plurimis Commendatoribus. Postea Vladislaus Cubitalis infirmitate correptus, extremum diem vitæ Cracouiæ clausit, anno Domini 1333.

Cum Crucigeris acre certamen.

Crucigeri prostrãtur.

CASIMIRVS MAGNVS.

Nil hoc splendidius, nil magnificentius vno est,
Quodcunq; illius respiciatur opus.
Legibus armauit patriam placidumq; sub illo
Libertas ad nos protulit alma caput.
Oppida tot cinxit muris, quot pæne per omne
Hoc regnum muris oppida cincta vides.
Tres simul hospitio excepit cum Cæsare reges,
Cum tibi dat neptem, Carole quarte, suam.
Rex ingens opibus, bello, pietate: quid illum,
Quid premis infami Cypria soia notha?

Hunc

Hunc dici Magnum, est iniuria magna Poloni,
Iure suum nomen, Maximus, esse potest.

ANno Domini 1333. Casimirus Magnus, patri iustis persolutis, rex cõmuni omnium acclamatione salutatur. Regnum oblatum ex omni parte in primis pacificatur: in seditiososque, & passim latrocinantes animaduertit. Postea anno Domini 1339. Ludouicum nepotem ex sorore, Caroli regis Hungariæ filium, successorem post se in regno Poloniæ assignauit, & declarauit, constituitq;. Tandem 1340. Casimirus armata manu in Russiam progressus Leopolim regionis metropolim cepit: vnde thesauros ingentes asportauit. Deinde ad Volodimiriam contendit: qua expugnata, Cracouiam triumphãs exercitum reduxit. Denuo in Russiam validioribus copijs cinctus descendit: hasq; prouincias, cum ciuitatibus ad deditionẽ compulit, Premisliam, Haliciam, Leopolim, Sanociam, Lucouiam, Volodimiriam, Lubaczouiam, Treblouiam, Tustaniam, & complures alias, quæ hucusque à regno Poloniæ non separantur. Tertiò Casimirus anno Domini 1349. exercitum in Russiam duxit, arcesque quas nondum possederat, suæ ditioni subegit.

Casimirus Leopolim cepit.

Volodimiriam expugnauit.

Casimirus Russia prouincias tributarias redidit subiugauitq;.

Postea anno Domini 1363. Casimirus rex Carolo 4. Romanorum imperatori, neptim suam Elisabetham, ducis Stolpensis filiam in matrimonium dedit: ad nuptiarumque solennia ipse Carolus imperator, Ludouicus quoque Hungariæ, Petrus Cypriæ, Sigismundus Daniæ reges, Otto Bauariæ, Semouitus Massouiæ, Boleslaus Suidniciæ, Vladislaus Opoliæ duces, satis splendido apparatu Cracouiam con-

Ad nuptiarum solẽnia tres reges imperator, & multi principes à Casimiro inuitantur.

uenerunt, absolutoq; nuptiarum conuiuio, quidam ciuis Cracouiensis, Vierinok nomine, à Rheno oriundus, thesaurarius regius, hos omnes reges & principes cum imperatore, lautissimo conuiuio aliquot diebus excepit, muneraq; insignia singulis obtulit.

Casimirus à pedis fractura mortuus.

Anno tandem Domini 1370. Casimirus rex, iuxta Przedboriam ciuitatem, inter venandum, ceruum insequens, equo succumbente pedem fregit: à quo vulnere spiritum exhalauit Cracouiæ: ibidemque sepultus. Hic omnes ferè ciuitates & arces, in Polonia muro cinxit: plurimasq; arces & Basilicas condidit. Legibus quoque tam equestribus, quàm ciuilibus patriam locupletauit, quæ hucusq; vigent; & omnes reges antecessores suos, summa dexteritate in promouendis thesauris & prouentibus regni superauit: ideo Magnus iure appellatus est.

Casimirus bonus pater familias.

LVDOVICVS HVNGARVS.

NOn quia vir fuerit, nequaquã Ludouicus, & vltor
Crudelis nostras non bene rexit opes.
Sed quia Pannoniæ, dum plus amat arua paterna,
Linquebat sæuis istud ouile lupis.
Qui nouit quid agant famuli, si longius absit
(Præsertim fuerit qui minus asper) herus.
Hic videt ærumnas, quas multa absentia veri
Pastoris nostrum tum cumulabat auis.
Illo rege quidem leges creuêre: sed illo
Rege tamen, robur non habuêre suum.
Lex nisi tutores habeat, contra arma potentum:
Est quod araneolus subtrabe nectit opus.

DEcedente Casimiro Magno absq; hærede masculino legitimo Ludouicus rex Hungariæ nepos

pos eius, anno Domini 1370. sacrum diadema Polonicum suscepit. Eo in Polonia regnante nihil memoria dignum gerebatur: sed homicidia, latrociniaque passim exercebantur, propter absentiam illius. Qui verò de iniuria sibi illata in Hungariam ad regẽ proficiscebantur, hi à rege ad reginã: à regina verò ad factores regios, & à factoribus ad gubernatores in Poloniã cum literis relegabantur, plurimisq; iniurijs, & angustijs Polonia tunc temporis, premebatur.

Postea anno Domini 1381. Ludouicus filiã suam Mariam, Sigismundo Marchioni Caroli quarti Romanorum imperatoris regis Bohemiæ filio, desponsauit, regemque Poloniæ post se futurum declarauit. Qui in Poloniam armata manu veniens, quasdam rebelles puniuit: rectaque contra Massouię ducem exercitum duxit, qui etiam sceptra iure propinquitatis affectabat. Massouia itaque flamma & ferro peruastata Posnaniam maioris Poloniæ metropolim profectus, ab omnibus honorificè pro monarcha agnoscitur. Interea verò Ludouicus Hungariæ & Poloniæ rex è viuis decedens, Albæ regiæ sepelitur, anno à Christo nato 1382. Regno Polonię 12. annis præfuit. Poloni itaque Ludouici regis morte audita, consilium clandestinum inierunt, vt Sigismundo relicto pro hærede regni, Ludouici regis filiam ad se reciperent: eamque in matrimonium tali principi, qui rempub. rectè gubernaret, ab hostibusque vindicaret, locarent. Regina itaque Hungariæ Ludouici coniunx, filiam Heduigim in Poloniam misit, quæ honorificentissimè à Polonis proceribus accepta, sacro diademate solenniter Cracouiæ ex more coronata est.

Sigismũdus Caroli filius regnum Poloniæ & obtinere tentat.

Poloni Sigismundo spreto pro hærede regni filiam Ludouici accipiunt.

Iagielo Lituanus. Heduigim Poloniæ hæredem cum regno sub conditionibus petit.

Anno igitur Domini 1385. Iagielo magnus Dux Lituaniæ certior factus de Heduigis reginæ ex Hungaria in Poloniam aduentu, pulcritudine, moribusque eius honestis commotus, oratores ad eam fratres suos, Skiergielonem, & Boriſſum cum perampliſ muneribus destinauit: coniugium regnumq; dorale expetens, promittens se cum vniuersa gente sua baptisaturum, omnesque ciuitates & arces cum suis prouincijs, quas Lituani à regno abstraxerunt, & etiam captiuos liberaturum: insuper etiam Magnum ducatum Lituaniæ cum regno Poloniæ vniturum, & incorporaturũ; Sileſiam, Pruſſiam, Pomeraniam armis re uperaturum, thesaurosque omnes in vsum regni Poloniæ conuersurum; omnia denique quæ ad amplitudinem reipub. Poloniæ, & ad incrementum totius Christianitatis spectarent, acturum curaturumque. Hæc legatio Lituanorum, grata periucundaque Polonis erat: sed regina eam detractabat: à barbari enim matrimonio abhorrebat. Nam adhuc patre viuente, Wilhelmo Austriæ duci desponsata erat: ideo illum priorem sponsum ardenti animo complectebatur. Qua de causa oratores Polonorum legationem Iagielonis Lituani, ad reginã Helisabetham in Hungariam detulerunt, quæ in omnibus se contentam esse respondit, quidcunque boni proceres regni constituerint. Legati igitur Polonorum in Lituaniam profecti, vt Iagielonem in Poloniam cum promiſſis muneribus, Heduigi reginæ maritum, adduxerunt. Interea verò Wilhelmus Austriæ dux, certior rerum Polonicarum factus, Cracouiam splendido aulicorum equitatu stipatus cum ingentibus muneribus, ad præcipiendum matrimonium

Oratores in Lituaniam pro Iagielone.

Wilhelmus Austriacus Cracouiam venit.

nium venit, à reginaq; alacriter acceptus, multa conuiuia quotidie alterutrum celebrabant, choreisque honestè tamẽ & modestè indulgebant: qua de causa proceres Poloni Wilhelmum Austriacum apud reginam videntes acceptum, gratumque hospitem, & propensam vtriusq; erga se voluntatem animaduertentes, in arcem eum deducunt: cum regina desiderato matrimonio copulant. Sed Iagielonem aduenisse audientes Wilhelmum ex arce propellunt, portasque post eum obserant. Cuius expulsionem regina animo egrè ferens, suis manibus seras portę frangere, & contundere cœpit: optatis cum eo nuptijs in ciuitate fruitura. Sed per cõsiliarios longa dissuasione à proposito retracta est. Wilhelmus verò videns sibi proceres Poloniæ apertè & obstinatè aduersari, de aduentuque Iagielonis audiens, è Cracouia cum suis (relictis thesauris) clandestinè discessit.

Wilhelmus Austriæ dux, Cracouia ejicitur.

IAGIELO SIVE VLADISLAVS Lituanus.

Hic gentilis erat Lituanus de stirpe Iagello,
Vir bonus, & tantas inter honestus opes.
Mox est cæleſti princeps baptiſmate tinctus,
Quem subitò est dominum gens imitata suum.
Hinc dotale capit pulcra cum coniuge regnum,
Et tribuit Litauis signa Polona suis.
Rege sub hoc memorem suscepit Pruſſia cladem,
Sæpius & rigidus concidit ense Getes.
Quam multa in regno struxit delubra Polono,
Monstrat Gymnaſium sat puto Crocatuum.
Et linquens gratos ex iusta coniuge natos,
Lucida fulgentis scandit ad astra poli.

Lituanus in regnum Poloniæ acceptus.

ANno à Christo nato 1386. Iagielo magnus Dux Lituaniæ (cuius genealogia in Lituaniæ descriptione latius patet) cum fratribus suis Borisso, Suidrigielone, & Vitoldo, Cracouiam satis splendidè 12. Februarij venit: vbi ab omnibus ingenti cum lætitia acceptus & in arcē honorificè deductus est. Itaq; 14. die Februarij, cum fratribus in fide Christiana instructus, sacro baptismi fonte abluitur, & Vladislaus appellatur. Eadem die baptismo absoluto matrimonium cum regina Heduigi contraxit, magnumque Ducatum Lituaniæ, Samogitiæ, Russiæ, sicut promiserat regno Poloniæ incorporauit, vniuit, diplomatibusque, & iureiurando cōfirmauit. Tandem hebdomada elapsa in regem Poloniæ solenniter constituitur, & sacro diademate coronatur. Postea nuptiarum solennis peractis, Iagielo cum regina in maiorem Poloniam sub Quadragesimæ tempore profectus est, propter pacificandas seditiones, quæ per Domaratum capitaneum generalem maioris Poloniæ, & Vincentium Palatinum, excitabantur. Rebus itaque in Polonia maiori compositis, in Lituaniam expeditionem adornauit, nolens eam amplius cultui idolorum & dæmonum vacari: in Comitatu suo magnam procerum, & equitum Poloniæ cateruam habens. Archiepiscopus quoque Gnesnensis, plurimisque ecclesiasticorum, & Semouitus Massouiæ, Conradusque Olensniciæ duces cum secuti sunt. Vilnæque solenniter conuentu indicto, sub initium Quadragesimæ, de vano idolorum cultu abolendo tractare cœperunt, sicque illa gens barbara Lituaniæ, & Samogitiæ sacro baptismi fonte lauata est. Portò turmatim stantes aqua lustrali (nomine vnicuiq;

Lituania Polonia adiuncta.

Expeditio in Lituaniā Iagielonis.

Lituania & Samogitia ad fidem Christi conuertitur.

cuiq; turmæ, Stanislai vel Petri, &c. impositō) aspergebātur, prout latius in descriptione Lituaniæ patet.

Rebus in Lituania pius rex rectè dispositis, Vitoldum patruelem summæ rerum præfecit, in Poloniamq; reuersus rectà in Silesiam exercitum duxit, arcesque & ciuitates sub Vladislao duce Opolienſi rebelli cepit: Krzepice, Bobolicze, Olstin, Brzeznice, Oltreseuo, & Grabouo dictas, Boleslauiecz arx septem annis obsidebatur, quam postea Ofka ducissa vidua, penuria cōmeatus coacta regi subdidit. Dux igitur Opolienſis reliquas arces quadraginta millibus florenorum, videns se eas non posse defendere, Crucigeris Prussiensibus vendidit, quas illi suis præsidijs munierunt: sed rex destinato exercitu cæteras arces ditioni suæ subegit.

Iagielo arces in Silesia recuperat.

Opolienſis dux arces vendit.

Moritur anno Domini 1399. Heduigis regina, de cuius vitę sanctimonia testātur annales Polonorum. Postea anno 1400. regi Cilicienſis Comitis de Hungaria filia Anna Cracouiam allata est.

Heduigis moritur.

Tandem anno Domini 1410. rex armatis copijs cinctus contra Prussienses Crucigeros profectus, superato Vistula fluuio ad Ciernienſko oppidum castra metatus est, vbi etiam Vitoldus patruelis regius cum suis Lituanis & Tartaris venit. Semouitus quoque & Ianusius Massouiæ duces, suas cohortes adduxerunt, viribus itaque coniunctis castra ad Tanebrigum & Grimoaldum oppida mouerunt. Interea verò rege officium missæ manè in tentorio audiente, duo nuncij alterutrum sese anteuertentes venerunt, nūciantes iam iam imminere sibi Prutenos. Attamen rex pius à diuino officio quin prius absolueretur discedere noluit: quo absoluto mili-

Expeditio cōtra Prussienses Crucigeros.

Iagielonis deuotio.

tem in acies celeriter inſtruxit, quinquagintaque vexilla Polonorum ordine ſuo diſtribuit. Vitoldus ſimiliter copias ſuas contra hoſtem rectè direxit, quadragintaque vexilla Lituanorum iuſto ordine diſpoſuit: quibus Tartarorum manum ingentem adiunxit. Interea verò magiſter Crucigerorum Pruſſienſium, Vlricus Iungingen illudens regi, duos gladios euaginatos, totidemq; clypeos ei dono miſit, dicens: Quid remoraris prælium ô rex, ſi tibi deſunt gladij, en tibi vnum, fratriq; tuo Vitoldo alterum mitto: ſi verò campum ad ordinandum exercitum arctum habes, ego tibi ſuo cedam. Rex igitur pius gladios oblatos humiliter accipiens ingemuit dicēs: Quamuis armis omni generis abundo, attamē hoc munus per quod mihi ſignum victoriæ (Deo fauente) datur, libenti animo accipiam. his dictis, ſigna vtrinque canuntur, inde maximo clamore infeſtis ſignis concurritur: Tartari & Lituani arcubus & ſagittis aſſueti, creberrimo telorum iactu æthera obumbrant, à Teutonibus tamen in primo conflictu fugati ſunt, in quorū locū Poloni armis & viribus recentes, cum ingenti ſonitu, armorumq; fragore ſucceſſerunt, Prutenasq; acies perfregerunt; & vndique circumdatas, ad internecionem funditus proſtrauerunt. In hoc cōflictu magiſter Crucigerorum Pruſſienſium, Vlricus cum ſuis Comēdatoribus (quos Siluius 300. recenſet) occubuit: Duces quoque Stetinenſis & Oleſnicienſis capti, cum multis alijs præcipuis Germanis equitibus. Cæſa ſunt tunc temporis 50000. Prutenorum, Teutonicorum. Siluius verò 40000 teſtatur. Ingentes exuuias ex caſtris Prutenorum Poloni tulerunt: victoriamq; inſignem obtinuerunt, & vexilla

Superbia Crucigerorum.

Humilitas Iagelonis.

Certamen acre instur.

Magiſter Crucigerorum caſus omniſq; exercitus ſuus proſtigatus.

Ordinis cōmendatores erant quaſi Palatini prouincijs cōmendatis præſidentes.

& vexilla hoſtium præcipua 50. ad perpetuam rei memoriam Cracouiæ in Baſilica arcis poſuerunt. *Poloni triūphant.*

Denuo crucigeri auxiliares copias ex Saxonia, & à Sigiſmundo Romanorū rege corraſerunt, quibus Poloni pro temporis neceſſitate exercitu conſcripto occurrerunt: manuſque cum eis conſeruerunt. Interea quidam eques Polonus Ioannes Miſſai exercitum Crucigerorum ſtrenuè dimicando, ad vexillum vſque principale pertranſiuit. Vexilliferoque trucidato vexillum arripuit, & poſt tergum ſibi infixit, ad ſuoſque acies diſuci berans incolumis redijt. Crucigeri itaq; vexillo orbati, ordinibus ſolutis, terga verterunt, quos Poloni inſequentes per agros & ſyluas pallantes paſſim trucidabant, in quo conflictu 10000. Teutonicorum cæſa ſunt.

Alius cōflictus Polonorū cum Crucigeris.

Poloni palmam Victoriæ è Crucigeris obtinent.

Eodem anno Hungarorum copias duodecim vexilla habentes, in Poloniam excurrentes, Poloni fuderunt. Poſtea anno Domini 1414. rex cum Vitoldo ingentem in Pruſſiam exercitum Polonorum & Lituanorum: (quod Crucigeri promiſſis non ſtarent) duxit, plurimasque ciuitates & munitiones expugnauit. Militibus autem & equitibus Lituanorum in bello bene meritis inſignia ſtemmataque nobilitatis Poloniæ pro donatijs diſtribuit.

Poloni Hungaros trucidant.

Poloni cum Lituanis Pruſſiam diripiunt.

Tandem anno Domini 1432. rex Iagielo ſenio confectus multis geſtis ſtrenuè editis, Vladiſlao & Caſimiro hæredibus relictis, vitam cum morte feliciter cōmutauit. Cracouiæ in Baſilica arcis ſub marmoreo ſacrophago vbi ſua imago expreſſa eſt, terræ mandatur.

Lituani inſignia nobilitatis Polonorum accipiunt.

Iagielo moritur.

VLADISLAVS QVINTVS.

Ladislae tibi regale Polonia sceptrum
Contulit, ob proprij splendida facta patris.
Hinc quoq; & Vngaricus defert diadema senatus,
Et quæ sunt lati ingera multa soli.
Egregia verò tu præditus indole regnas,
Ac regis imperio subdita regna tuo.
Nec piguit Macedum fines vastare remotos,
Nominis vt foret gloria nota tui.
Donec inire petit tecum trux fœdera Turca,
Quod facis: at latius frangere Papa iubet.
Cui tu dum pares, te ad Varnam Marte paludem
Fudit Amurates, & tua castra capit.

Polonus Hungariæ rex coronatur.

IAgielone Vladislao è viuis decedente, Vladislaus filius eius, anno Domini 1434. habenas regni moderandas suscepit. Tandem anno 1437. Sigismundo imperatore Romanorum, rege Hungariæ & Bohemiæ fatis concedente, Vladislaus, Hungariæ procerum assiduis precibus, ad regnum Hungariæ suscipiendum vocatus est. Itaq; anno 1440. in eo profectus, Budæ coronatur.

Vladislaus arces Rascia recuperat à Turcis.

Vladislaus Turcas profligat.

Anno Domini 1443. Vladislaus expeditionem bellicam contra Turcas suscepit, arcesque in Rascia ab eis occupatis recuperauit. Audiens tandem Turcas contra se processisse, Ioānem Hunniadem Palatinum Transiluaniæ, cum armatis copijs Polonorum & Hungarorum aduersus eos destinauit, qui absque rumore in Turcas irruens omnes funditus prostrauit & dispersit. 4000. captiuorum & nouem vexilla abduxit, omnesque Slauonicas prouincias Macedoniam vsq;, Hungari cum Polonis peragrarunt. Turcarum

carum verò imperator exercitum propter Romaniam & Macedoniam defendendam in montibus collocauit. Bassa itaque Turcicus numeroso exercitu fretus, victoriam sperans cum Polonis & Hungaris conflixit, sed spe frustratus cum Turcarum viribus ingenti clade à Christianis prostratus est: adeò vt Turcarum imperator Amurates ad regem Vladislaum legatos pro pace impetranda mittere cogeretur, omnes possessiones, arces & ciuitates in Rascia occuparas restituendo, quibus restitutis, ad decem annos fœdus vtrinque iecerunt, & iureiurando confirmârunt. Interea verò Iulianus cardinalis, legatus Apostolicus ad regem venit: multisque & varijs persuasionibus hoc fœdus irritum fecit, regemque summi pontificis potestate à iuramento, quo se Turcis obstrinxerat, absoluit: vtque expeditionem aduersus Turcam Christiani nominis hostem cum vniuersitate Christianorum susciperet, persuasit.

Turca proligantur.

Turca pacem petit.

Papa fœdus frangere suadet.

Vladislaus contra Turcas.

Anno igitur 1444. armatis copijs Rex contra Turcarum imperatorem Amuratē processit. Amurates verò re comperta inconstantiæ, leuitatique Christianorum admirabatur, quod Dei sui nomen flocci penderent, exercitu itaq; validissimo ex Asia conscripto, ad Varnam paludem iuxta littus ponti Euxini, prælium acre cum Christianis cōmisit, quos vndiq; circundatos cruenta clade prostrauit, vbi & rex inclitus strenui militis, & imperatoris officium adimplens occubuit cum multitudine Polonorum, quæ clades ingentis mœroris planctusque toto orbi Christiano causa extitit.

Hungari & Poloni cum rege suo à Turcis ob fœdus fractum profligati.

Præfuit Vladislaus Poloniæ regno decem, Hun-

gariæ verò quatuor annis. Anno verò ætatis suæ vigesimo primo, ad Varnam à Turcis occisus est, consilio summi pontificis parens, qui eum ad frangendum fœdus barbaro hosti impulerat.

CASIMIRVS QVARTVS.

POst fratrẽ Casimirus adest, quem Turca peremit.
Sarmaticas iustus qui regit vltor opes.
Eripit & captas Marianis fratribus vrbes,
Æthera terribili discutiente modo.
Hoc duce sacrificij magnas sensêre repulsas,
Hic vbi Castaliam Vistula voluit aquam.
Hinc repetit Mariæ non vi, sed munere castrum,
Prussiaci quod tunc incoluêre duces.
Hunc quoq; Choynitium multis licèt inde peremptis,
Sensit, & illius quæ ditionis erant.
Ducentem reliquæ felicia tempora vitæ,
Fata grauem nobis eripuêre ducem.

ANno humanæ redemptionis 1447. Casimirus magnus dux Lituaniæ, fratri Vladislao Poloniæ & Hungariæ regi, à Turcis perempto in regimine succedit.

Homagium Palatini Valachiæ. Valachi funduntur.

Anno Domini 1448. Petrus Valachiæ Palatinus in verba regis iurauit: tributumque debitum & obedientiam se præstiturum obstrinxit, quem Bochdamus frater ex illegitimo toro natus dominatu propulsare nitebatur: sed ipse à Polonis cum exercitu pulsus, fugatusque & trucidatus est. Tandem anno Domini 1454. legati à nobilibus, ciuibusque Prutenorum venientes, regi se in clientelam & patrocinium subijcientes venerant. Crucigeri enim intolerabili

lerabili onere adinuentitijsq; eos exactionibus premebant, vxores à viris, virginesque teneras vi tollebant, possessiones, iumenta colonis abstrahebant, vulgum in seruitutem redigentes, eorum opera velut iumentorum in arcibus, mœnibusque erigendis vtebantur, quos rex certo tributo indicto in clientelam suscepit, & sicut pro temporis breuitate potuit, exercitu conscripto, in Prussiam contra Ludouicum Crucigerorum magistrum infestis armis contendit. Ludouicus quoque ingentem exercitum Teutonicum opposuit, prælium itaque ad ciuitatem Choynicze atrox oboritur. Primam alam Crucigerorum Poloni perfregerunt, funditusque profligauerunt; & Baltazarem ducem Zeganensem occiderunt, Bernardumque Stumbarg ducem exercitus ceperunt: vbi verò ad vnam cohortem Polonorum malè ordinatam peruentum est, Poloni Prutenorum vim sustinere non valentes, solutis ordinibus terga verterunt, quos rex frustra tamen vt conuerterentur admonebat: parumq; abfuit quin ipse hostium manus effugerit, multi Poloni cæsi, 300. verò captiuorum abducti sunt.

Prussi à Crucigeris adrem Poloniæ deficiunt.

Tyrannis Crucigerorum.

Expeditio in Prussiã.

Dux Zeganensis occisus.

Clades Polonorum à Crucigeris.

Rex tandem nouis copijs cõscriptis Prussiam infestis armis aggreditur, plurimasque munitiones & ciuitates expugnauit, & occupauit. Prussiæ autẽ magister non habens vnde stipendium suis militibus persolueret, Marienburgam arcem præstantissimam eis in potestatem dedit, quousq; illis stipendium persolueretur. Qui arcem Casimiro regi pro summa 476000. florenorum, anno Domini 1457. vendiderunt, eamque cum omnibus tormentis, instrumentisque bellicis dediderunt. Postea magister Prussiæ

Rex Prussiam vastat.

Marienburga Polonis venditur.

iniuriam à rege sibi illatam vlturus, quasdam munitiones regis in Prussia expugnauit: qua de caussa rex armata manu egressus, Crucigeros cum validis copijs cruenta clade ad internitionem prostrauit: ipse verò Ludouicus magister vix elapsus est: sicque Poloni (quamuis magna cum difficultate) omnibus arcibus Crucigeros exuerunt.

Crucigeri funditus profligati.

Pax cum Crucigeris.

Tandem anno Domini 1466. Casimirus rex ciuitate arceque Choynici vi expugnata, concordiam fœdusque perpetuum, suffragijs multorum principum adductus, cum magistro Prussiæ & ordine Teutonico inijt. Ab hocque tempore Pomeraniæ Ducatus, Michlouiensis quoque & Culmensis terra, regno Poloniæ adiuncta est, pro quibus Poloni 180. annis, armis cum Crucigeris decertabant.

Pomerania recuperata.

Casimirus moritur.

Tandem anno Domini 1490. Casimirus rex multis egregijs gestis exactis, vitam cum morte feliciter Grodnæ in Lituania commutauit, filios sex Vladislaum, Casimirum, Albertum, Sigismundum, Fridericum, Alexandrum: filias verò septem, Heduigim, Zophiam, Annam, Barbaram, Helisabetham, &c. genuit. Vladislaus post mortem Matthiæ communibus Hungarorum suffragijs, in regnum Hungariæ euehitur, qui etiam postea regnum Bohemiæ in tutelam suscepit. Albertus verò patri in solio successit, Alexander magnum Ducatum Lituaniæ, Sigismundus Glogouiæ, sorte acceperunt. Fridericus episcopatum Cracouiensem & Posnanienſem accepit, postea inter Romanos patres cardinales scilicet connumeratus.

Casimiri proles.

IOAN-

IOANNES ALBERTVS.

Ducis Ioannes Alberte binominis agmen
Sarmaticum matre id perhibente tua.
Instauraso nouo, sed frustra Marte tumultum,
Vlturus patrui funera mœsta sui.
Nam Dacus variat primo quod dixerat ore,
Te contra Turcam velle iuuare ferum.
Instruit horrendos te contra perfidus hostes,
Et fudit populos Marte iuuante tuos.
Vnde nemus nostris patuli memorabile fagi,
Dum sol syderico tramite currit, erit.
Sic igitur multis non faustis obrutus actis,
Te rapuit iuuenem Parca seuera ducem.

ANno à Christo nato 1492. Casimiro rege è viuis ad superos commigrante, Ioannes Albertus filius in locum eius substituitur: sacroque diademate solenniter insignitur. Ad quem oratores Venetorum venerunt: cuncta prospera, fortunamque contra hostem Christianum propitiam illi exoptantes. Postea Turcarum legati inducias petêres venerunt: cum quibus rex fœdus ad certum tempus pepigit.

Legatio Venetorum.

Oratores Turcarum inducias petunt.

Tandem anno 1494. Albertus rex cum fratre Vladislao Bohemiæ & Hungariæ rege, in Liuocza conuentum habuit: consultantes quomodo cõiunctis viribus, cædem crudelissimam Vladislai patrui sui, vlcisci possint, propositumque constitutum nemini reuelabant. Sed Turcarum imperator omnium exploratissimus erat: qua de caussa legatum magnum ad regem Albertum propter confirmandum fœdus destinauit. Interea verò Stephanus Palatinus

Conuentus Alberti regis cum Vladislao rege Hungariæ fratre cõtra Turcam.

Turca inducias petit.

Valachiæ, vt feudalis, à rege auxilium contra Turcas implorauit: qua de cauſſa rex apertam occaſionẽ vlciſcendi barbari hoſtis nactus, ingentẽ validiſſimumq́ue exercitum ex Polonis, Lituanis, Maſſouitis, Ruthenis, Prutenisq́ue & Sileſijs conſcripſit: expeditionemq́ue in Moldauiam contra Turcas celeriter adornauit. Vbi ſtatim ſigna aduerſæ fortunæ apparuerunt, equus enim generoſus in quodam paruo torrente, iuxta Leopolim Ruſſiæ ſub rege ſuccubuit, pauculoq́ue aquę obrutus eſt. Leopoliçetiam eques quidam Polonus Sropski dictus, inſanæ mentis clamabat dicens: Noſtri in ſuum malum proficiſcũtur. Fulmen quoq; quendam equitem in tentorio cum duodecim equis interemit. Palatinus autem Moldauiæ regi commeatum pabuliq; neceſſaria & vniuerſo exercitui, ſe ſuppeditaturum promiſit. Rex itaque falſis eius promiſſis fidem adhibẽs, vbi in Valachiam exercitum induxit, ad Palatinum, vt promiſſis ſtaret, contra Turcasq́ue expeditionem ſecum adornaret, miſit. Ille verò perfidus reſpondit: Caueat ſibi rex à Turcis vel ab alijs, quod auſus ſit in ditiones meas, me inſcio venire. Rex verò ſecũdò & tertiò eum admonuit, vt promiſſa perſolueret: ſed Palatinus hæc flocci pendebat: qua de cauſſa Poloni itidẽ exacerbati arma quæ in Turcas paraverant in ſuos conuerterunt. Soczauamq́ue Valachiæ metropolim obſederunt: quam grandioribus machinis bellicis admotis oppugnarunt. Sed Vladiſlaus rex Hungariæ inter regem fratrem ſuum, & Palatinum inimicitias per legatos compoſuit. Fœdere itaq; alterutrum firmato: rex infirmitate, partim ex aduerſa fortuna, partim ex nimijs curis correptus, in Poloniam cum vniuerſo

Expeditio Alberti contra Turcarum imperatorem infelix.

Signa aduerſa.

Perfidia Palatini Valachia.

Arma in Turcas parata in Valachos conuertuntur.

uerſo exercitu reuertitur. Cumq́ue in meditullium ſyluæ ampliſſimæ (quæ *Bukouia*, à faginis arboribus dicitur) penetrarent: vbi arbores ſucciſæ erant, Stephanus Palatinus Valachiæ fœdifragus, contra ius diuinum & humanum, à fronte & à tergo armata manu in regis copias irruit, ingentiq; & cruẽta clade Polonos inopinatos oppreſſit, captiuorumq; multitudinem abduxit. Inter quos inſigniores erant, Nicolaus Palatinus Ruſſię, Gabriel Comes à Tenczin, Ioãnes Zpigneuius Capitanei Marienburgenſis filius, & alij complures qui ſanguine ſuo vitam regis redimerunt. Vbi adhuc ſigna huius cladis infelicis oſſa videlicet albentia in hac ſylua ipſemet vidi, cùm magnificus dominus à Lasko, Palatinus Siradiæ, Deſpotam Heraclidem in occupanda Valachia iuuaret, in cuius caſtris ego peditum præfectus fui: anno Domini 1562. Sed ad rem redeo.

Valachus Polonos fœdere fracto ſternit.

Anno Domini 1493. menſe Ianuario, & Februario tantus calor, quod in illis regionibus mirum eſt, in Polonia extiterat, vt pomeria florerent, aues nidificarent, gramẽnaq; pulcerrimè vireſcerent. Poſtea menſe Martio tanta frigora ſubſequuta ſunt, vt hæc omnia gelu arefacta marceſcerint.

Calor inſuetus.

Anno ſequenti iuxta Cracouiam in villa Czatna dicta, mulier quædam puerum cum leporino collo, & auribus peperit: qui ore aperto hiabat. Non multum pòſt altera mulier ſerpentem cum puero edidit: qui ſerpens puerum ad inteſtina vſq; corroſit.

Monſtra nata in Polonia. Aliud monſtrum.

Anno Domini 1499. Cracouiæ Iudæa mulier vitulum bicipitem peperit, qui vnum caput in cauda, aliud verò in principio habebat: cauda verò in tergo ſita erat, pedes ſeptẽ in dextro latere, in ſiniſtro ve-

Tertiũ monſtrum inter Iudæos natum.

rò nullum habebat: multo tempore extra Cracouiam hoc monstrum, vt ab hominibus videretur expositum erat.

Ioannis Alberti regis mors.

Anno Domini 1501. Albertus rex Cracouia in Prussiam profectus, Toruniæ apoplexia correptus extremum diem clausit. Ætatis suæ 41. anno, regnauit octo annis totidemq; mensibus.

ALEXANDER.

Multa laborati hoc recinunt de rege libelli,
Quam duri promptus Martis ad arma fuit.
Nil illum morbi, nil frigora sæua mouebant,
Vt non incœptum perficeretur opus.
Sapius insano compressit Iazygas arcu,
Et dedit horrenda millia multa neci.
Indigna vlciscens sæui periuria Moschi,
Illius constans abstulit vltor opes.
Nec tantùm bello studuit, sed legibus æquis,
Subiectam patiens est moderatus humum.
Illa ducis laus est certò verissima magni,
Qui sacra, qui iustum cum pietate colit.

Perfidia Valachorũ vlciscitur.

Anno à Christo nato 1501. Alexander Magnus dux Lituaniæ, fratri Alberto in regimine successit. Postea anno Domini 1506. expeditionem in Valachiam adornauit, multasq; arces ad Tyram fluuium sitas sub Valachis expugnauit. Eodem anno in Lituaniam profectus, Vilnæ infirmitate correptus est. Interea verò Tartarorum 20000. populabundi in Lituaniam excurrerunt, contra quos rex Stanislaus Kiskam Lituanum cum armata manu destinauit: ipseq; sua persona semiuiuus ferè exercitum sequutus est, recensitisq; copijs in Lida arce remansit.

Tartarorũ à Lituanis fusa 20000

Lituani

Lituani igitur inopinatè in Tartaros securos, ad Kleczo oppidum ingenti impetu irruerunt, quos ad vnum cruenta clade fuderunt, & spolia, captiuosq; abegerunt. Quæ victoria cùm regi iam iam animam agenti nunciaretur, ille, quamuis beneficio linguæ priuatus, manus tamen in altum extollens, suspirásque cum lacrymis Deo gratias egit, omnibusque circumstantibus manum porrigens, ad superos commigrauit: anno ætatis suæ 45. Vilnæ vbi & sepultus quiescit: quatuor annis, & mensibus octo Poloniæ regni sceptra tenebat. Magno verò Ducatui Lituaniæ 14. annis præfuit.

Alexander moritur.

SIGISMVNDVS PRIMVS.

Cùm iurârat atrox deuicto Glinscius hoste
Suspectam, pulsa suspitione, fidem.
Qui caperet regni post mortem fratris habenas,
Tota Sigismundum terra Polona cupit.
Hoc, qui magnatum tunc nemo tenacior æqui,
Maior consilijs, & pietate foret.
Dos regum decorabat eum clementia, solus
Dog Iagelona stirpe superstes erat.
Prostrauit fretum numeroso milite Moschum,
Millia quo bello bis cecidere decem.
Quantus amor populoq; suo, externisq; monarchis,
Tantus erat Turcis, & tibi Theuto, tremor.

Anno Domini 1507. curato sumptuosè funere Alexandri regis, Sigismundus frater eius dux Glogouiæ, & Opauiæ Capitaneus generalis, magnus dux Lituaniæ regni gubernacula suscepit. Hic lapsam ferè rempub. Polonam humeris suis e-

Moschouia depredatur.

rexit, qua rectè constituta, & vndique pacata aduersus Moschouiæ principem Basilium armatas copias duxit Tartaris Præcopensibus in auxilium sibi acceptis: arcesque plurimas expugnauit, & suorum præsidijs muniuit.

Eodem anno Tartari in prouincias Russiæ excurrerunt, contra quos Castellanus Leopoliensis, cum quingentis equitibus Polonorum profectus, gentem barbaram auspice Deo inopinatè oppressit, & profligauit, spoliaq; abegit.

Tartari profligati. Valachus Poloniam infestat.

Anno 1509. Palatinus Valachiæ fœdifragus in Russiam armata manu excurrit: Leopolimque spoliauit, vnde thesauros plurimos abstulit, Rohatiniam arcem deditione cepit, de Polonorumque contra se expeditione audiens, in Valachiam aufugit, quem Poloni insequuti, damna in Valachia ferro & igne nullo obstante (ipse enim Palatinus in abditis syluarum latitabat) maxima intulerunt. Hasque munitiones, Dorochiniam, Sczepanouice, Czarnouicze, Botusaniam, Chocimiam ceperunt, Soczauam metropolim regionis grauiter oppugnarunt: sed re infecta multimodis spolijs onusti, vniuersa regione peruastata, ad sua reuertuntur. Cumque Tyram siue Nestrum fluuium traijcerent, Valachij nacta occasione è syluis ad pugnandum instructi erumpunt, cum quibus equitatus aulæ regiæ qui adhuc in hostili ripa remanserant, manus acriter commiserunt, à tergoque hostium aliquot cohortibus Polonorum clandestino trãsmissis, omnem exercitum Valachiorum fuderunt.

Poloni vlciscuntur, Valachos egregiè.

Valachi caduntur à Polonis.

Postea anno Domini 1512. Tartari Præcopenses stipendiarij regis, in 24000. equitum in Russiam excurre-

currerunt, ad Visniouiciumq; in Podolia castrametati sunt, ad quorum vim reprimendam Poloni & Lituani expeditionem susceperunt: certamenque acre cum eis commiserunt, & dum vna ala Polonorum ad castra hostium vbi captiui Polonorum Lituanorumque erant, penetrârunt: captiuos soluentes, ad arma excitarunt. Statim igitur captiui soluti à tergo, illi à fronte in Tartarorum ordines solutos irruerunt: quos paruo negocio fuderunt, & celebrem victoriam impari Marte obtinuerunt.

Tartari in Russia grassantur.

Poloni triũphant de Tartaris.

Anno 1514. Sigismundus rex audiens Smolensko arcem munitissimam in ditione Lituanorum à Moschouiæ duce Basilio captam, exercitum ad vlciscendum hostem duxit. Moschus verò 8000. equitum contra regem destinauit: Polonorum autem, & Lituanorum copiæ 35000. non excedebant. Constãtinus itaq; Ostrouuski dux exercitus, strato ponte pedites vltra Borysthenẽ iuxta Orsham oppidum transfert. Equitatus verò augustum vallum sub ipso castro Orshæ superat. Mox vbi dimidia pars exercitus Borysthenem transiret, nunciatur Ioanni Andreæ Celadin, cui summa rerum à Moscho commissa erat, vt hanc exercitus partem inuaderet. At ille respondit: si partem hanc exercitus oppressérimus, quid postea faciemus: cùm cæteri metu perculsi terga vertent, expectemus tantisper dum totus exercitus transferatur: tantæ enim sunt vires nostræ, vt circumuentos hostes Moschouiam vsque velut iumenta agere possimus: tandem quod vnicum restat totam occupemus Lituaniam. Signa itaque vtrinq; canuntur, Moschouitæ primi in Lituanos impetum faciunt: illi haud timidi strenuè resistunt. Postremò

Expeditio regis contra Moschorum ducem.

Cõstãtinus Ostrousti.

Andreas Celadin.

Certamen acre cum Moschouitis.

maxima vi certatur; Lituani ſtudio cedentes ad collem vbi tormenta collocata erant, ea in Moſchos inſequentes exonerant: extremamq; aciem eorum in ſubſidijs collocatã feriunt, turbãt, dirimũtq;: hoc nouo belli genere Moſchi perterriti terga vertũt, quos Lituani cum Polonis conuerſi omnibus copijs effuſis inſequuntur, fugant, confodiunt, cæduntq;, bellum ſola nox diremit. Eſt inter Orsham & Dubrounam, fluuius Cropiuna dictus: in cuius dubijs & altis ripis Moſchi fugientes, tot ſubnerſi, vt curſus fluminis impediretur. Capti ſunt in eo conflictu omnes militiæ præfecti, & conſiliarij, qui ad regẽ miſſi ſunt. Ioannes verò Celadin ſupremus dux exercitus, cum duobus præcipuis viris, Vilnæ in compedibus ferreis detinebatur. Cæſa ſunt tunc temporis Moſchorum 42000. capti 2000. exceptis ijs qui in fuga aquis obruti ſunt. Ex Polonis & Lituanis 300. duntaxat occubuere, ab hoc tempore Moſchouię dux campeſtre prælium nõ audet regi Poloniæ opponere. Moſchouiæ principes accepta ſuorũ clade, Smolensko continuò relinquens in Moſchouiam fugit: Lituanicus verò exercitus Smolensko obſedit: ſed eam capere non potuit, bene enim firmatã Moſchus reliquerat: tribusq; alijs caſtris citra Smolensko occupatis, quibuſdam peruaſtatis præda onuſti ad ſua reuerſi ſunt.

Moſchouita crudeliter profligũtur.

Numerus Moſchorum occiſorum.

Moſchus fugit.

Smolensko obſidetur.

Conuentus regum Poloniæ & Hũgariæ cum imperatore.

Anno Domini 1515. menſe Iulio, Sigiſmundus Poloniæ, & Vladiſlaus Hungariæ Bohemiæq; reges, fratres germani, cum Maximiliano imperatore Viennæ Auſtrię conuentum inſigni ſplendidoq; apparatu habuerunt.

Bona ducis Mediolani filia Sigiſmundo nupta.

Tandem anno Domini 1518. Bona Ioãnis Sforţiæ ducis Mediolanẽſis filia, Sigismundo regi Cracouiam

uiam allata eſt: cui epiſcopi, magnates, equitesq; Polonorum, inſigni ac ſplẽdido apparatu obuiam proceſſerunt. Hæc anno Domini 1520. filium Sigiſmundum Auguſtum Cracouiæ in abſentia regis peperit.

Magiſter Pruſſiæ ordinis Teutonici regis ſui gum ſubit.

Anno 1525. Albertus Marchio Brandenburgenſis, magiſter in Pruſſia ordinis Teutonici, poſt plurima bella & ſimultates cum Polonis ſuſceptas, videns fruſtra contra ſtimulum calcitrare, regni Polonię Sigiſmundo iuramentum Cracouiæ ſolenniter præſtitit, habituq; ordinis abiecto in ducem ſæcularem Pruſſiæ creatus eſt.

Maſſouia Polono regi ceſſit.

Poſtea anno Domini 1526. decedentibus immatura ætate Staniſlao & Ioanne ducibus Maſſouiæ: Ducatus Maſſouiæ regi Poloniæ ceſſit.

Sigiſmũdus Auguſtus coronatur.

Anno Domini 1530. Sigiſmundus ſecundus Auguſtus, patre viuente ſacro diademate ſolenniter Cracouiæ coronatur, decem duntaxat ætatis ſuę annos habens.

Valachus Polonian infeſtat.

Anno 1531. Petrilo Palatinus Valachiæ infeſtis armis in Pokuciam irruit, Snijatinq; & coloniã cum adiacentibus pagis exuſſit. Rex itaq; ſex millibus militum pro ſtipendio conſcriptis, Ioannem de Tarnouia Comitem eis præfecit, contra Valachiosq; deſtinauit. Poloni igitur ad Obertinã caſtra metati ſunt, in loco munitiſſimo. Petrilo verò Palatinus Valachię cum quinquaginta millibus Valachiorum, & Turcarum atque Hungarorum in colle editiori ſeſe apparuit: tormentaq; bellica aliquot in Polonos direxit: nihil tamen effecit. Poſtea vtrinque tormenta exonerantur, plurimosque Valachiorum Poloni globis glandibusque ferreis trucidant. Inde infeſtis armis maximo clamore vtrinque concurrunt, gladijs, lan-

ceis, omniq; telorum genere res geritur. Poloni fortitudine, Valachij multitudine superabant. Postea Poloni tormenta, bombardasque in Valachos exonerant, exercitumque eorũ fudunt, dissipant, & vndiq; affligunt. Sicque Valachij ordinibus solutis terga vertunt, quos Poloni omnibus copijs effusis insequuntur, fugant, cædunt, turbant, trucidantque. Itaque omnis generis rerum copia ex castris eorum onusti, quinquaginta maioribus tormentis ablatis, milleq; captiuis insignioribus abductis, ad regem reuersi sunt cum insigni victoria.

Acer conflictus.

Poloni Valachos profligant.

Tres soles.

Anno Domini 1532. in Morauia supra Olomunciam tres soles apparuerunt.

Anno 1535. Ouczina tutor, gubernatorque moderni ducis Moschouiæ, valida manu in Lituaniam excurrit, quam igne & ferro pernastauit, quindecim milliaribus à Vilna reuersus est. Rex itaque Poloniæ milites stipendiarios, voluntariosque, quibus Ioannem de Tarnou præfecit, in Moschouiam destinauit, cum quibus Lituani vires suas coniunxerunt, finesq; hostiles ingressi arcem Homel expugnarunt, suisque præsidijs munierunt. Inde recta ad Starodub arcem munitissimam, in qua OWczina, Suyski, & KoluczoW cæterique proceres Moschorum erant, contendunt: eamque grauiter tormentis bellicis adactis oppugnant. Moschouitæ quoque quorum numerosa multitudo in arce fuit strenuè sese defendũt. Arx ex roboribus ædificata terraq; & lapidibus propugnacula, & parietes impleræ erant: ideo tormenta incassum exonerabantur. Postea pulueribus, bombardarijs suppositis, arcem incenderunt: thesaurosq; ingentes quibusdam flamma absumptis asporta-

Moschouitæ Lituaniam vastant.

Poloni in Moschouiã cõtendunt.

runt. OWczina gubernator totius Moschouiæ, Suijski, KoluczoW, cæteriq; magnates & proceres Moschouiæ capti sunt. Vulgi verò multitudo exercitum regium numero 60000. superabat: qua de caussa Ioannes Comes de TarnoW, supremus dux exercitus, omnes senes, plebeios, & parum idoneos decollari iussit, iuuenibus, nobilibusque & virginibus relictis.

Starodub capta.

Anno Domini 1548. Sigismundus rex multis gestis præclaris summa cum laude strenuè editis, imperioq; in pace relicto, & reipub. rebus rectè dispositis, vitam cum morte feliciter commutauit, ipso die solenni Paschę, ætatis suę 81. annos, menses duos, & dies septem peregit, Cracouiæ in Basilica arcis honorificè 26. die Iulij sepultus:

Sigismũdus moritur.

Martinus Bielski Polonus, qui annales Polonorum vulgari lingua conscripsit, facit mentionem, in principio imperij huius Sigismundi primi: nobilem quendam Iacobum Melstinski, prætorem de Brezinij ciuitate, ex lenitate quadam animi, seu potius desperatione, nomen autoritatemque Christi sibi asciuisse, Petrumq; Zatorski ciuem Cracouiensem, ceterosque sibi similes latrones duodecim, secundum numerum apostolorum elegisse: singulisque nomina apostolorum imposuisse: se verò Iesum Christum appellasse. Qui per villas vbique ambulantes, prodigia morionum, & prestigiatorum more exercebant: sycophantasq; alios, & latrones velut mortuos subornantes fuscitabant: pisces in paludes lutosas primò impositos, vbi nunquam eos nasci possibile erat, in nomine Christi sui manibus capiebant: panes in fornaces imponebant: in nomine Christi cum illic an-

Melstinski se Christum fore finxit.

Latrocinium infigit.

rè non essent, depromebant, cum ingenti simplicis vulgi admiratione. Quodam tempore ad Cestochouiam monasterium diuæ Virginis imagine celebre, prædictus Christus cũ suis apostolis vbi adhuc ignotus erat, venit, cumque illic aliquot diebus moraretur, vnum ex suis quasi obsessum à dæmone subornauerunt, cuius opera victum acquirebant, cum sua coquina carerent: ille enim quasi dęmophoretus per hospitia, diuersoriaque ambulans, carnes de coquinis rapiebat, in suosq; proijciebat, qui cruce illas munientes carnes comedebant. Illic autem ingens erat confluxus populi tũc temporis ad diuę Virginis imaginem, quæ ibi perinde, vt apud nos in Loreto miraculis celebris est. Prædicti itaq; sicophantę, illum obsessum suum, ad altare diuæ Virginis ducunt: duplici veste ad id studiò præparata indutum, in cuius intercapedinem necessaria imponere possit: lapillos verò intra indusium à corpore ei imposuerunt, cumq; ad altare deduceretur, ille è manibus ducentium furibundus, sese propripiens, in altare oblationibus pecuniarijs onustum irruit, pecuniasq; de altare rapiens in vestis duplicatæ intercapedinem eas imponebat. Monachus verò ab altari diuino officio intermisso aufugit: cæteri monachi stupidi accurrentes cingulũ illius resoluunt, putantes eum pecuniam intra indusium posuisse: sed lapilli duntaxat quos antè studiò imposuerat, in terram exciderunt: pecunia verò in veste duplicata remansit. Monachi igitur mœsti pecuniam arte dæmonis in lapillos transformatam putantes, exorcismos, orationesque supra lapillos sine intermissione fundunt: vt deinde in pristinam formam transformarentur: sed cum lapilli immutati in sua

Exorcismi supra lapillos.

sua forma perseuerarent, monachus librum Agendam (vt dicitur) indignabundus in terram proiecit dicens: adhuc talem dæmonem nunquam experti sumus: abite cum eo ad omnes dæmones. Hoc latrocinio prædicti sicophantę perpetrato, cum illa pecunia rectà in Silesiam vicinam Poloniæ perrexerunt, simplicem vulgum suis præstigiationibus seducentes, vbi ad quandam matronam nobilem, in quodam pago diuertentes, dicunt ad illam: Christus te cum suis apostolis visitat ô mulier, ideo te offer illi, & saluabitur anima tua. Illa verò virum domi non adesse, in cuius absentia id sibi non licere, respondit. Cui Apostoli dixerunt: Habesne mappas vel telam ad sacrificandum: mulier verò ligaturam telæ illis obtulit. Qui dixerunt, hanc nobiscum accipiemus, Christusque tibi benedicet, vt tibi linum abundantius crescat, ostende aliam si habes telam: quam cùm similiter accipere volebant, mulier dixit: non dabo vobis hanc: maritum enim timeo. Illi autem frustulum fomitis cum in igne telam inuoluentes mulieri reddiderunt: quam illa nihil suspicans in cistam reposuit. Itaque cista à tela, à cista verò domus accensa in flammam abijt. Vir igitur illius vxoris reuersus, domum conflagrantem inueniens: causam scisciatur, cui vxor se malè Christum cum suis Apostolis tractasse respondit: ideo hanc plagam iniustè in se permisisse. Vir autem ira excandescens, latro hic inquit nequissimus, & non Christus fuit. Ideo cum vicinis malefactores persequitur, quos in quadã villa insequuti sunt. Ille itaq; pseudochristus re animaduersa ad illum qui vocabatur Petrus dixit: Petre, iam mea passio, calixq; quẽ bibiturus sum appropinquat,

Aliud latrocinium pseudochristi.

Fuga pseudochristi. Cui Petrus: Et mihi vt video Domine imminet. Christus verò dixit: Petre, ego aliter non possum, nisi per fenestram hinc euadere. Ad quem Petrus: Et ego te quoad viuam non derelinquam Domine, sed quocunque tu fugeris, sequar te. Sicque ille Christus per fenestram, Petro sequente, aufugit: cæteri quoque Apostoli quà potuerunt euaserunt. Quos vilani vnà cum suo Christo insecutos, & vndique circumuentos baculis, fustibusque præustis cadunt, dicentes: Prophetisa nobis Christe cum tuis Apostolis, qua in sylua hi baculi creuerint. Sicque plagis emendati vitam suam pœnitentiam agentes, postea emendarunt, dicentes: Difficile est nobis Christi passionem, Apostolorumq; tormenta subire.

Pseudochristus cum Apostolis baculatur.

SIGISMVNDVS AVGVSTVS.

Sigismundus 2. Augustus. ANno salutiferi Virginis partus 1548. iustis Sigismundo primo honorificè sumptuosèq; persolutis, Sigismundus Augustus, filius eius magnus Dux Lituaniæ, regni habenas moderandas suscepit, quas summa cum prudentia & fortitudine in pace gubernauit.

Prima vxor Augusti. Hic anno Domini 1543. Ferdinandi Romanorum Hungariæque & Bohemiæ regis filiam Helisabetham, matrimonio sibi copulauit, quæ Cracouiam honorificè allata est. Postea immatura ætate & sine prole anno Domini 1545. decimaquinta lunij è viuis decessit.

Secunda vxor. Deinde Barbaram Lituanam ex domo Radiuilorum, quę antè Gastoldo Lituano nupta fuerat, duxit. Inuita matre regina Bona, proceribusq; Poloniæ repugnantibus, hocque matrimonium indignè ferentibus,

tibus, & parum abfuit quin rebellio eorum cœpta, in pernicioſam ſeditionem abiſſet. Hæc quoq; non multo poſt è viuis ſublata eſt ſterilis: non ſine veneni ſuſpitione, quam rex Cracouia, Vilnam vſq; metropolim Lituaniæ deduxit, ibidemque in Baſilica arcis diuo Staniſlao ſacrata, honorificè tumulauit.

Hac mortua ad redintegrãdam cum Ferdinando amicitiam, & affinitatem comerſus, alteram filiam eius Catharinam, quam Franciſcus dux Mantuæ viduam reliquerat, germanam ſororem Heliſabethæ duxit. Nuptiarum ſolennia celebrata ſunt Cracouiæ 31. Iulij, anno Domini 1553. quam poſtea ſterilitate cauſata repudiauit: Maximilianoque fratri, Romanorum imperatori, in Germaniam honorificè remiſit. *3. vxor.*

Tandem anno Domini 1557. iuſtiſſimũ bellum aduerſus Guilhelmum Furſtemberk, magiſtrum Liuoniæ ordinis Teutonici ſuſcepit: centenisque millibus equitum & peditum electorum, tam Polonorum quàm Lituanorum Ruthenorumq; accinctus, in Liuoniam ſua perſona contendit, Sed Liuoniæ magiſter difficilè contra ſtimulum calcitrare videns, ſupplex pacem efflagitat, prælium q; deprecatur, & ſe cum vniuerſo ordine, & tota ditione in fidẽ & clientelam regis ſubmittit, prout latius in Liuoniæ deſcriptione patet. *Angustus contra Liuones cõtẽdit.*

Tandem princeps Moſchouiæ anno Domini 1558. hæreditarij cuiuſdam iuris & denegati tributi prætextu numeroſo cum exercitu in Derptenſem Liuoniæ prouinciam excurrit, Derptamq; ciuitatem epiſcopalem cum arce cepit, ac plures munitiones temporis ſucceſſu expugnauit. Itaque Sigi- *Bellũ cum Moſchorum duce.*

ſmundus Auguſtus rex, Liuones feudales & clientes ſuos ſtrenuè propugnando bellũ (pio dolore ſtimulante) cum Moſchouiæ magno Duce ſuſcepit, quod vario Marte tam in Liuonia quàm in Ruſſia alba, diu durauit, & in hunc diem fœdere intercedente perſeuerat.

Dux Moſchouiæ Poloczkam capit.

Anno Domini 1562. ſub tẽpore Carniſpriuij Februarij 23. die, Ioannes Baſiliades, magnus Dux Moſchouię, trecentenis millibus armatorũ coadunatis in ſua perſona Poloczkam dura oppugnatione cepit, vnde theſauros dictu incredibiles, captiuorumq; octuaginta millia quibuſdam cæſis, in Moſchouiam abduxit. Iudęos verò omnes baptiſmũ abhorrentes, aquis DWinę fluuij ſubmergere fecit. Solummodo Polonos ſtipẽdiarios remuneratos, liberos dimiſit.

Poſtea anno Domini 1564. magnus Dux Moſchouiæ, detẽtis oratoribus Lituanorum, diutius in Moſchouia, exercitum celeriter conſcripſit, quem abſolutis oratoribus in Lituaniam populabũdũ deſtinauit. Hic exercitus in duas partes diuiſus vnus à Smolensko duce Strebrnij, alter à Poloczka duce Soiski cõtendebat, qui in campis Czaſnicienſibus ad Vlam fluuiũ caſtrametatus eſt, Nicolaus verò Radiuil Palatinus Vilnenſis, dux exercitus Lituanię ſupremus,

Moſchouitæ funduntur.

& Gregorius Chodkiewicz campiductor, rem certam ab exploratoribus de illis tenẽtes, parua manu hoſtes aggrediuntur, ſecurosq; & inopinatos cędũt, trucidãt, cõfodiunt, fugãtq;: qui per ſyluas & agros, paludes, partim à colonis cęſi, partim aquis ſubmerſi ſunt, quorũ 30. mil. occiſa eſſe cõpertũ eſt. Ibidẽ Petrus Soiski ſuprem⁹ dux exercitus Moſchouitici vulneratus fuga euadens, à ruſtico ſecuri (cũ magno dolore Lituanorum, quòd viuus nõ caperetur) occiditur, Vilnã delatus honorificè in Ruthenorũ Baſilica ſepelitur. Alius verò exercitus, qui à Smolensko ad Orshã cum duce Srebrnij cõtendebat, audita ſuorũ cruẽta, infeliciq; clade, metu pertetriti, omni bellica ipſaq; copioſiſſima ſupellectili abiecta, in pedes ſeſe coniecerunt; turpiq; fuga ſaluti ſuæ conſuluerunt.

Soiski occiſus.

Srebrnij fugatur.

Anno Domini 1564. ipſo feſto diuæ Margaretę, magnificus dominus Staniſlaus Pacz Archidapifer ſacræ regiæ maieſtatis magni Ducatus Lituaniæ, ac locum tenens tunc temporis Palatinus Viteblienſis, cõlecto ex Viteblienſi Palatinatu exercitu, adiuncta curia ſua, & duobus centurionibus, alijsque cohortibus, quibus præfecerat duces, Iſidorum ſigniferum Viteblienſem, & Ioannem Snieporod tenutarium Viteblienſem, hi in armatura leui duorum millium, cõtra hoſtem Moſchum, qui tũc temporis arcẽ Iezeiriſcza tredecim millibus armatorum grauiter oppugnabat, proceſſerunt, manusq; actiter cõſeruerunt, & hoſtium perrupta acie tormenta obtinuerunt: vlterioremq; exercitum qui fugam cœperat, inſequuntur, trucidant, verberant, confodiunt, nonnullos captiuant: octoq; millia Moſchorum cæſa, cæteri armis abiectis quoquo potuerunt fuga ſaluti ſuæ conſuluerunt. Noſtri verò omnem ſupellectilem bellicam, & vniuerſa hoſtium arma, tormẽtumq; magnum, tela ignea, vexilla, bombardas, & id genus alia abſtulerunt, & ipſi Dei beneficio ſani & incolumes ſpolijs onuſti paucis in cõflictu deſideratis, ad Witepskam redierunt. Georgium autem ToWmak dux exercitus hoſtilis vix euaſit, qui poſtea viribus reſumptis, eandẽ arcẽ Iezeiriſcza

Moſchouitæ ſternuntur.

acerrima oppugnatione, & igneis telis expugnauit.

Postea aliquot annis vario Marte vtrinq; certatum est, magnis & paruis congressibus, arces quoq; alterutrum tentatæ & dux Romanus Sangusko campiductor exercitus Lituanici vires Moschorum debilitauit; paruaque manu magnas copias hostiles sæpius fudit. Sussam & Vlam arces Moschouiticas sæpius tentauit.

Dux Romanus.

Anno Domini 1567. 16. Septembris, nostrates ex Witebska in Sitno lacu Moschorum trecentos occiderunt, bombardas 120. pulueris, globorumque multitudinem, & spolia abstulerunt. Eodem anno pedites nostri ex Witebska 12. Decembris, sub arce Wielis multos Moschos prostrauerunt, cæteri ex ijs fugientes in Duna fluuio submersi sunt. Duo nobiles Alexius Simiczow, & Bachdanus Hrcori cum multis alijs captiui abducti.

Sitno lacus.

Moschouitæ cæsi.

Tandem anno Domini 1568. Sigismundus Augustus rex, conscripto validissimo exercitu, ipsoque electissimo plusquã centum millium cum tormentis, & omni supellectili bellica sufficienti sumptuosaque, in Moschouiam sua persona tendere proposuerat, ad Rodosko Wiczeque à Vilna 24. milliaribus progressus, ibidem castrameratus, aliquot hebdomadis trãsactis, re infecta exercitus parte dimissa, ipse Gronam reuersus est. Stipendiariorum militum, equitum, & peditum copias, cum tormentis magnis muralibus, ad Vlam arcem Moschorum expugnandam, destinauit, quibus illustrem dominum Ioannem Chorkie Wicz, capitaneum generalem Samogitiæ, virũ militiæ peritum, & in bellis de Carolo quinto optimè meritum, præfecit: sed quamuis

Expeditio in Raskouice regia.

Vla obsessa.

uis arcem grauiter strenueque oppugnarent, auxilio obsessis adueniente, re infecta obsidionem soluere coacti sunt, quam postea dux Romanus Sangusko inopinata irruptione cepit & exussit, anno Domini 1568. 28. die Septembris. Hostium maior pars cæsa, cæteri combusti, quidam in Duna & Vla fluuijs, qui eam præterfluunt, fugientes naufragio perierũt: pauci captiui abducti, ex nostris aliqui vulnerati, spolia magna, exuuias, pecuniæ argẽteæ multitudinem, & tormenta aliquot abstulerunt, & cætera multa instrumenta bellica. Victus maior pars combusta, arcem ipsam nostri occupauerunt, quam & nunc suis præsidijs tenent, attamen longè à priori structura, (vt eam Moschouitæ firmauerant) differentem. Hanc nos anno Domini 1564. cùm eam in primis Moschouitæ ædificare cœperunt obsideramus, nihil tamen nescio cuius cauilla (alter iudicet) effecimus, quamuis in strenua peditum oppugnatione quidquam defuerit. Ibi Nicolaus Venetianus Rotmagister peditum in Leplo, glande bombardæ ictus strenuè officium suum adimplens, hebdomada elapsa in Vitebsca occubuit. Ego quoque cum peditibus Rotæ meæ tormenta defendens, vndique hostili manu ex arce erumpente circumdatus, vim impetuosam sustinere non valens, vix de manibus ferè hostium, armata manu euasi.

Vla capta.

Venetianus occisus.

Eodem anno 1568. nostri pedites Viteblienses nocturna irruptione inopinata iuxta Vielisam arcem Moschouiticam ciuitatem exusserunt, hostiumq; 300. occiderunt, & spolia magna abegerunt, Ianuarij 5. die.

Vielis exustio.

Postea 17. Ianuarij, ijdem pedites nostri sub arce

Vswiat direpta.

Moschouitica VsWiat, ciuitatem septis penetratis, perfractisq; exusserunt, multis occisis bombardas & spolia exuuiasq; multas abstulerunt, parum abfuit, quin arcem ipsam caperent.

Kozacy. Corsari. Freibuteri.

Eodem tempore Ianuarij 18. Birula cum suis peditibus (qui vulgò *Kozacy* dicuntur,) id est, qui hostem furtiuè & inopinatè adoriri solent, Italicè Corsari, Germanicè *Freibuteri* dicuntur, qui in mari latrocinantur: sed Ruthenis huiusmodi *Kozacy* dicuntur, qui vias hostium circũsident, & furtiuè inopinateq; interdum decem *Kozacy* prædicti, ad centum Moschos ex insidijs irruunt, inopinatosq; trucidant, ex Moschouię terra à Ducatu Biela magnis spolijs onustus, cum captiuorũ multitudine Vitebskam redijt.

Vielis exusta.

Tandem 28. Ianuarij nostrates pedites ex Vitebska & Surasa arcibus, cum equitibus domini Palatini Viteblienſis Paczi, Vielisam circumusserunt, erumpentes hostes ex arce cum Rotmagistro eorum Poluiato occiderunt. Aulicos quoque magni Ducis præcipuos triginta, cum trecentis equitibus ad præsidium arcis ferendũ eadem nocte venientes, inopinatos in ciuitate fuderunt, cæteris fuga dilapsis, nondum enim in arcem quod intempestiuè venerint, intromissi erant, Ioãnem Michaelis Holouinũ insignem virum, magni ducis pincernam, captuum multis spolijs onusti Vitebskam adduxerunt.

Captini insignes.

Eodem anno 27. Maij die, in festo Ascẽsionis Domini, nostrates ex Moschouia cum magnis spolijs & exuuijs venerunt. Rotmagistrum cum vxore & septem nobiles, cum multis alijs captiuos adduxerũt.

VsWiat exusta.

Eodem tempore 29. Augusti Viteblienſes nostri, ciuitatem sub arce VsWiat exusserunt, captiuisq; & exuuijs

exuuijs onusti, Vitebskam redierunt. Huiusmodi autem excursiones innumeras nostri pedites Viteblienſes cum maximo damno hostili quotidie, dies noctesq; exercebant, propter suam vilitatem, videlicet: spolia enim magna referebant. Arcium reliquarum finitimarum excursiones taceo, nisi huius mentionem facio, cuius ipse præsidia egi.

Tartari Nahaicenſes cum Seremiet Vitebskam oppugnant.

Anno supradicto 1568. Septembris 29. die, in festo diui Michaelis archangeli noctu diem Veneris præcedente, Moschouitarum cum Tartaris Nahaicenſis Hordę, sex millia numero, sub Vitebskam venerunt, quibus præerant tres Palatini præcipui, Seremiet, Basilius Buturlin, & Hreori SzoboroW, duobus diebus sub arce exactis, ciuitate in duobus locis succensa nocte tertia sequente discesserunt.

Postea per legatos, oratoresq; generales, magnus Dux Moschouię & rex Polonię, fœdus ad tres annos vtrinq; percusserunt. Legati nostri anno Domini 1571. Varsouiam ad regem ex Moschouia fœdere cõfirmato redierunt, ex Polonia Palatinus InoWladislauiensis, ex Lituania Castellanus Samogitiæ.

Sigismũdus Augustus rex moritur.

In hoc fœdere anno Domini 1572. sereniſſimus, inuictiſſimusq; rex Polonię Sigismundus Augustus, magnus Dux Lituaniæ, Russiæ, Prussiæ, Massouiæ, Samogitiæ, Liuoniæ, &c. dominus & hæres, pacis in tota vita sua amantissimus, vereq; Christianissimus appellandus, obdormiuit in Christo, Iulij 18. die Knyssinię, in confinibus Lituanię, & Podlassiæ, Massouiæq;. Interregnum per integrum annum pacificum, & diuina ferè protectione cõmunitum, contra spem omnium, nullo finitimorum hostium ne quidem mussitante duravit.

Interregna regni Poloniæ fuêre nouem à Lecho primo authore & propagatore gentis, ab anno Domini, vt quibuſdam placet 550. vſq; ad hunc annum currentem 1572. in quo naturæ debitum perſoluit prædictus inuictiſſimus princeps Sigiſmundus Auguſtus.

Primum interregnum poſt Lechij deficientem progenié in Polonia extitit, cui poſtea incerto tempore Viſimirus, ſecundum quoſdam, Viſimiro autem Cracus ſucceſſit.

Secundum interregnum poſt Vandam Craci filiam, quæ de dijs virginitatem deuouens, victo tribus cruentis prælijs, Ritagora duce Germanorum, in Viſtulam ſeſe præcipitauit, poſtquam duodecim Palatini prouincias diſtributas texerunt.

Tertium interregnum cum equorũ curſu Præmiſlao ſterili decedente, de principatu decertarent, dum Leſconi infimæ familiæ iuueni ſceptrum obueniret.

Quartum interregnum poſt Popelum ſecũdum, Cruſphiciæ à muribus deuoratum, quando Piaſtus ille Cruſphiciẽſis ciuis, & agricola ſimplex, ſed probitate pollens, communi omnium cõſenſu monarcha deſignatus eſt.

Quintum interregnũ poſt Mieczſlaum ſiue Mieſconem 2. quando Rixa vxor ſua ſenatus conſenſu, imperium aliquot annis, cum detrimento regni adminiſtrauit, quæ poſtea ob ſuam peruerſitatem à Polonis iuſtè in Saxoniam ad fratrẽ imperatorem Romanorum, cum Caſimiro hærede innocuo excluſa eſt.

Sextum interregnum poſt Premiſlaum occiſum ab Othone Lango, & Marchionibus Brandemburgenſibus, quando Venceſlaum Bohemorũ regem, ad ſceptra regenda vocauerunt.

Septimum interregnum poſt Caſimirum Magnum Vladiſlai Lokietkonis filium, quando Ludouico Hungariæ regi habenas regni obtulerunt.

Octauum interregnum poſt Ludouicum Hungariæ & Poloniæ regem quando Iagielonem Lituanum, ad reginæ Heduigis filiæ Ludouici cõnubium vocauerunt, cui & regnum obtulerũt. Huius poſteritas ad hoc vſq; nonum modernum interregnum durauit. Sed ad rem vnde digreſſus ſum redeo.

Conuentus de electione regis.

Anno eodem 1572. ſtatim poſt mortem regis multi conuentus particulares, nobilium & procerũ regni, magniq; Ducatus Lituaniæ celebrati ſunt, de pacificãdis finibus tam Podoliæ à Tartaris, quàm Lituaniæ, Ruſſiæque à Moſchouitis, & de electione regis tractantes. Subinde multi legati & oratores, tam à ſummo pontifice imperatoreq; Romanorũ Maximiliano, quàm à rege Franciæ & fratre ſuo Henrico Andegauenſium, & Borboniorum duce, à rege Suetiæ, alijsq; monarchis, ducibus, & principibus circũiacentibus, aduenichant. Omnia tamen in pace diuina protegente clementia, contra ſpem omnium agebantur.

Tartari proſtrati.

Tandem anno Domini 1573. in Sabbato magno Paſchæ præcedente Tartarorum mille octingenti, cum ducibus Baca & Sieoza, in Podoliam ſub Baram arcem excurrerunt, vicisque aliquot & prædijs circumiacentibus ſuccenſis, cum ſpolijs reuertentes ab aulicis & ſeruitoribus Buczacij capitanei Camienecenſis, inopinata irruptione trucidantur,

confodiuntur,& spolijs abiectis cæteri in fugã conuertuntur.

Electio regis.

Electio incœpta est celebrari extra Vistulam Orientem versus apud Varsouiam in tentorio magno 7. Aprilis die, vbi omnis senatus regni,& magni Ducatus Lituaniæ de eligendo nouo rege cõsultabant. Interea Machmet Bassa supremus Constantinopoli,litteras intercessorias per oratorem suum ad senatum destinauit, intercedendo nomine imperatoris sui pro Henrico Andegauensium, Borboniorum duce, regis Galliæ fratre, in regem eligendo, multis conditionibus vtilibus regno proposuit. Hic legatus retentus erat à Buczacio Capitaneo Camienecensi,tandiu donec innotesceretur senatui. Venit itaque Varsouiam 12. Maij, auditus 17. absolutus, 21.

Orator à Bassa Turcarum.

Orator imperatoris Turcarum.

Postea ab ipso imperatore Sultano Zelim orator Achmet Czaus venit, imperatoris sui gratiam, amicitiam & beneuolentiam omnem senatui denuncians, rogando sinceriterq; optando, quatenus aliquem ex suis dignum virum, in regem eligere dignarentur, ex hijs præcipuos proposuit, Iacobum Vchanski archipræsulem Gnesnensem, primatem regni,Ioannem Fierlei de Dambrouicza Palatinum Cracouiensem, regni Marschalcum, Georgium Iazlowieczi Palatinum Russiæ, Nicolaum Mieleczki Palatinum Podoliæ, quod si id facere renuerint,obnixè rogauit, vt huiusmodi regẽ ab extraneis quærerent, qui fœdus & amicitiam cum imperatoribus Turcarum & Tartarorũ auxiliares copias,ad quemuis hostem eorum si oporteret reprimendum. Pro quo beneuolenti auxilio senatores ei gratias egerunt:dicentes,sibi benignitate diuina ad quemlibet hostem

Legatio Turcica.

hostem propulsandum vires proprias sufficere, huiusmodiq; auxilijs minimè egere.

Itaq; post multas consultationes,Henricum Andegauensium,Borboniorumq; ducem, eligendum censuerunt, aliquot Palatinatibus Cracouiæ videlicet,Sendomiriæ, & Podoliæ non consentientibus, priusquam sententiæ de religione in suo statu concluderentur, & iura, ac leges cum immunitatibus nobilium rectè constituerentur: sed in eundem regem in quem cæteri consentiebant.

Archiepiscopus itaque Gnesnensis,primas regni, Henricum prædictum Andegauensium ducem, regem electum esse denunciauit. Quamobrem commoti sunt domini Marschalci, & cæteri ordines ad quos hoc officium pertinebat, multiq; re incontinuata,domos suas repetere proposuerant. Postea diuina affulgente gratia,dissidijs vtrinque compositis,insimul conuenerunt: Maijq; 13. & 14.diebus, pacta & conditiones ad libertatem, immunitates, leges & iura regni, magniq; Ducatus Lituaniæ,cum legatis Francicis Henrici ducis statuerunt. quæ omnia iuramento solenniter (cuius formam episcopus Cracouiensis tradebat) prædicti legati confirmauerunt, & firmiter tenenda, administranda, augendaq; semper à duce suo,rege futuro promiserũt. His solenniter peractis,omnes & singuli,tam Poloni quàm Lituani vnanimiter cõcordibus vocibus,& suffragijs electum & confirmatum regem Polonię, magnumq; Ducem Lituaniæ, &c. supranominatum ducem Andegauensium Henricum Caroli regis Galliæ fratrem, denunciauerunt, solenniterq; confirmauerunt. Quem Ioannes Fierlei de

Dambrouicza Palatinus Cracouiensis, Marschalcus regni Poloniæ, & Ioānes Chodkiewicz, capitaneus Samogitiæ, Marschalcus generalis magni Ducatus Lituaniæ, Lituanis proclamauerunt. Sicq; rebus omnibus conclusis, Varschouiæ in ecclesiam diui Ioannis: tam catholici quàm euangelici conuenerunt: concordibusq; vocibus vnanimiter, Te Deum laudamus, & alia secundum ritum ecclesiæ Romanæ decantauerunt: bombardas & tormenta grandia, ad lætitiam exprimendam explodentes.

Concilio nondum dimisso tabulæ electionis confectæ sunt. Ad eas in Galliam perferendas, & salutandum regem electum, delecti tam à senatu Poloniæ, & Lituaniæ, quàm ab equestri ordine, tredecim oratores magno nati loco, & singularis prudentiæ viri. Legationis principem locum obtinebat Adamus Conarski episcopus Posnaniæ, eius collegæ Albertus à Lasko Palatinus Syradiensis: Ioānes Comes à Tenczin Castellanus Voinicensis: Ioannes Tomiczki cum Nicolao filio, Gneznensis Castellanus, Andreas Comes à Gorka: Ioannes Herbortus Castellanus Sanocensis, Stanislaus Criski Castellanus Raciaznensis: Nicolaus Christophorus dux in Olika & Nieswiez, Ioānes Zamoiski Belsensis præfectus: Ioānes Zborowski Odalanouiciensis: Nicolaus Fierlei Casimiriensis: Alexāder Prunski Palatinides Kiouiensis: qui petita quidē facultate, nondū tamen impetrata per Germaniam transeundi, accelerantes in Galliam salui peruenerunt. Parisijs 14. Calendas Septembris feliciter appulerunt, nullo suorum in itinere relicto, quorum præter legationis principes & complures nobilissimos adolescentes, in comitatu erant

Legati in Galliam.

tu erant amplius ducenti quinquaginta: omnesque à rege Carolo & suis procuratoribus cōmiter quacum decebat reuerentia susceptī, omnibus officijs blandè hospitalitatis tractabantur.

Conclusionibus autem & conditionibus vltro citroq; alterutrū absolutis & compositis, frequentibus conuiuijs lautissimè apparatis interuenientibus, rex electus Henricus omnibus rebus ad tantum iter cōparatis, Parisijs valedixit. 4. Calen. Octobris. Abeuntem vniuersa Gallica nobilitas, ciuium omnium turmæ faustis omnibus sunt prosecuti.

Henrici regis Parisijs discessus.

Rex Carolus proposuerat cum vniuersō comitatu ad vltimos regni fines cum fratre amantissimo progredi, nec prius diuelli, quàm ad Germaniæ limites ventum esset: verūm in ipso itinere morbo correptus propositum mutare coactus est: animo & corpore fratris discessum ægrè ferens. Rex electus, fratre Carolo amantissimo infirmo relicto, à Catalonorū finibus Nansium peruenit: vbi à duce Lotharingiæ sororio, cum omni comitatu, lautissimo hospitalitatis apparatu exceptus est. Tunc temporis verò duplex gaudium accidit nā Claudia cōiunx ducis filiā recēs enixa erat: cui in sacrosancto baptismo, Posnanienſem episcopum, & collegas, Christiano ritu sponsores esse voluit.

Itinera Henrici regis.

Postea valedictione sororio data, Henricus ad imperium citato cursu pergens Blamontum peruenit, vbi cum Catharina carissima matre, & Francisco duce Alenconiorum fratre dilectissimo, cum Margaritaq; sorore amantissima, & alijs proceribus Galliæ vltimò amplexus est. Eum in Poloniam vsque sedis Romanæ nuncius episcopus Montisregalis, &

magna nobilitatis Gallicæ caterua, duces & comites magnoq; in illis regionibus natali loco viri sexcenti fere, cum suo comitatu Gallico, præter Polonos secuti sunt. Germaniæ principes Blamontum vsque regi obuiam venerunt, vtpote Christophorus Friderici Comitis Palatini filius, princeps Patuæ petræ cum Ludouico fratre, per quos velut itineris duces rex Tabernas oppidum deducitur, vbi ab episcopo Argentorati susceptus est incredibili hospitalitatis officio, cum vniuerso comitatu. A Tabernis per Nemetes & Vangiones ad Rhenum fluuium celeberrimum venit, quo superato, ad Fridericum Comitem Heidelbergæ agentem diuertit, qui etiam regem & insperatum hospitem, summa hospitalitate prosecutus est. Trãsito postea Rheno, ad Vangiones reuertitur, & Moguntiam peruenit, à cuius vrbis antistite cum sexcentis equitibus Germanis, honorificè exceptus est: Rhenoq; fluuio tertiò superato Francofordiam ad Mœnum sitam contendit, vbi etiam à ciuibus summa cum obseruantia tractatus fuit. Francofordia mouens Fuldam oppidum in vigilia natalis Domini peruenit, vbi festis transactis, Vahicum appulit, vbi etiam à Wilhelmo Lãdgrauio cum tribus equitum Teutonicorum millibus occurrente, maximo hospitalitatis honore susceptus est. Postea superatis Visurgi & Albi fluuijs in Saxoniam intrauit, ibiq; à Casimiro Saxoniæ principis genero, cum duobus millibus equitum, nobilitatis Saxonicæ armatorum salutatus est, & ad fines ipsos regionis honorificè perductus. Locris postea à legato Maximiliani imperatoris mille quingentis equitibus cincto susceptus, & salutatus ad Marchiæ Brandeburgensis principis Poloniæ Vassalli, fines perductus, à cuius quoq; aulicis nullo officio hospitalitatis prætermisso honorificentissimè exceptus, Francfordiam Oderæ fluuio qui Poloniæ fines cum Germanis dirimit contiguam perducitur. Poloni itaque fines suos vltra Oderam iam læti considerantes, Deo omnipotenti vota persoluebant. Rex etiam Henricus imperatori omnibusque Germaniæ principibus, per quorum regiones iter habebat, pro fide publicè data, & sincerè conseruata, gratias immensas per facundum oratorem, suoq; ore proprio condignas egit. Tandem feliciter Miedzirzece oppidum Polonicum peruenerunt, vbi maximo cum gaudio à nobilitate gentis Poloniæ, proceribusq; & magnatibus summo apparatu, pompis, copijsq; instructissimis susceptus est. Post hoc in maioris Poloniæ metropolim Posnaniam honorificẽtissimè deductus, magnificentissimeque acceptus plures dies in ea transegit, & Cracouiam contendens, ad sepulturam Sigismundi Augusti prædecessoris sui solenniter honestandam, Albertum Marschalcũ Franciæ, Comitem Radesiarum præmisit. Quę tunc temporis ante aduentum suum solito more peragebatur, ea nunc nobis breuiter describenda videntur: nam cùm de sereniss. & potentissimi regis diui Sigismundi Augusti vitæ curriculo, rebusq; feliciter gestis, tum placida & beata ex hac mũdi colluuiæ emigratione, interregniq; felicissima trãquillitate multa superius cõmemorata sint, id vnum re humanissime Lector, desiderare amplius velle existimaui, qua is funeris pompa, & honore ad sepulturam latus, quoque splendore, & qua magnificentia, iusta ei fa-

Henrici regis in Germaniam ingressus.

In Saxoniã ingressus.

Ingressus Marchiam.

Ingressus in Poloniam.

cta essent, de qua re, quoniam ea quoque vt reliqua, honorificentissima ipsi meritò contigerunt, quàm potero paucis dicam.

Cùm enim iam annos 50. exegisset, & arduis curis ijsq; frequctibus regni debilitatus, & lenta morbi diuturni tabe confectus esset, integris planè vniuersis, & immotis animi sensibus, de ærumnosa hac vita, obitu sanè per quàm tranquillo, & pio discessisset, Knysiniæ quo se Varsouia Lituaniam inuisurus contulerat. De Knysinia postea Tikocinam arcem quam ipse ædificauerat munitissimam, duobus miliaribus dissitam, funus deductum, tandem Varsouiã vno quasi anno exacto, Varsouia Cracouiam cum magna senatorum pompa, regina sorore sequente, deducitur ad sepulturam, cùm iam felix aduentus regis electi Miedzirzeciam nunciaretur, ante Cracouiam aduectũ, Pradnik Curia depositum, triduoque exacto, omnibus pro iustis persoluendis tanto principe dignis præparatis, 15. Februarij die omnes senatores, & episcopi, ac equites qui ad id funus cohonestandum & expectationem futuri regis vndiquaque confluxerant, lugubri vestiti habitu, ad serenissimã reginulam Annam infantem, prudentissimam, pijssimamque & honoratissimam virginem, in arcem omnes sese conferunt. Similiter matronæ illustres tetris velamentis capita obuolutæ confluunt, quæ principem mœstam, atque adeò exanimatam ferè largissuisq; confectam lachrimis, amanter & diligenter consolabantur. Hæc dum fierent, interim æreæ campanæ, in ædibus sacris vrbis omnibus, & circumquaque in pagis vicinis parœcialibus, nusquam cessabant, quibus & vrbs ipsa, & omnis

mnis circumuicinia latè personuit: sic omnes senatores reginulam Pradnik vsque prosequuntur. Inde funus plumbeo loculo depositum serico viloso nigro obductum, stemmatibus & insignijs regni ornatum, octo equis absolutæ nigredinis deducitur, aulicis circumquaque serici viloli tegumenta longè per terram errantia tenentibus. Sequebatur verò longè honestissimus illustrium & ornatissimorum virorum comitatus, quibus omnibus vnus habitus atratus & lugubris erat. In his nobilissimi, grauissimiq; viri legati externorũ principum, archiepiscopusq; & episcopi cum abbatibus conspiciebantur. Infans mœstissima à legato summi pontificis & Venetorum oratore pedetentim deducebatur.

Hinc 32. pheretra serico viloso, & pannis aureis, holosericoq; preciosè tecta præferuntur cum insignijs regijs. Equi 33. similiter omnis generis sericei coloris tecti velamine, vtrunq; latus armis regni ornati deducuntur. Demum singularũ prouinciarum vexilliferi; vexilla terrestria, armati equites insidentes generosi præferunt.

Primò vexillum nigrum aulæ regiæ, aquila alba coronata cũ expansis ad volandum alis in campo rubeo præferebatur: aquilam verò omnia insignia prouinciarum regni cingebant.

Postea magni Ducatus Lituaniæ vexillũ rubeum equo curreti cum equite armato gladium supra caput tenẽti, ex alia parte quatuor columnis insigniebatur, in campo rubeo. Postea vexillum Goncza dictum cruce duplici in campo lasurino insignitum.

Cracouiensis terræ vexillum rubeum, aquila alba similiter insignitum.

Sendomirienſis terræ vexillum rubeum inſignitur, clypeo ſiue ſcuto diuiſo, in vna medietate lineas tres rubeas, & tres albas, in altera campum laſurini coloris cum tribus ordinibus ſtellarum portante.

Kaliſſienſis terræ, vexillum capite biſontis inter cornua coronam auream geſtante, per nareśq; circulum aureum habente, in campo more ſchachorum diſtincto albo & rubro inſignitur.

Poſnanienſis terra aquilam albam ſimplicem in campo rubeo geſtat.

Siradienſis terra leonis rubei & aquilę nigrę medietate, corona inſigniti.

Cuiauienſis leonis nigri, & aquilæ rubeæ coronatorum medietate.

Lancicienſis aquilæ albæ & leonis nigri coronatorum medietate.

Rauenſis terræ vexillum aquila nigra R, in pectore aureum geſtante inſignitur. Similiter Plocenſis littera P, in pectore ad differentiam ornata.

Belzenſis Grifone albo in campo rubeo inſignitur.

Lublinenſis terra ceruum in collo coronatum geſtat in campo rubeo.

Podolienſis tertę vexillum, Sole radianti in campo albo.

Leopolienſis, leone petram aſcendente in campo laſurino.

Premiſlienſis aquila aurea bicipiti coronata in campo laſurino.

Chelmenſis vrſo inter tres arbores, gradienti in campo glauco.

Dobri-

Dobrinenſis capite humano coronato ex corona cornibus eminentibus.

Vielunenſis agno Dei cum vexillo cruce inſignito, & calice, in campo rubeo.

Sadecenſis ſcuto diuiſo, in cuius medietate, tres lineæ rubeæ & glaucæ, in altera nouę ſtellas in campo rubeo geſtat.

Liuenſis aquilæ rubeæ & vrſi albi medietate coronati.

Drohicinenſis ſtemmate magni Ducatus Lituaniæ, ex alia parte aquila alba inſignitur in campo rubeo.

Ktouienſis ſancto Georgio draconem lancea feriente in campo laſurino, ex alia parte vrſo albo in campo viridi ornatur.

Ducatus Pruſſiæ aquila nigra, ex alis manu armata cum gladio prominente, vexillum rubeum ornabatur.

Ducatus Sileſiæ Grifone albo in campo rubeo vexillum inſignitur.

Palatinatus Valachiæ vexillum capite biſontis inter cornua ſtella & latere dexrro luna defectuoſa ornatum, cum circulo per nares tranſducto, in campo cæleſtino.

Zatorienſis Ducatus vexillum cæleſtini coloris, aquila alba literam Z, in pectore ornata inſignitum.

Oſwiecimenſis aquila nigra O, literam in pectore ornata in campo lazurino.

Maſſouiæ Ducatus aquila alba cum Ducali pileo in campo rubeo.

Slupcenſis Ducatus Grifone rubeo in campo al-

bo, vexillum insignitur. Similiter Pomeraniæ Ducatus ijsdem armis vtitur.

Ante funus regium magnificus dominus N. Mazcieiowski integra armatura cum equo tam affabrè facta subtilissimeque, tum argento, tum coloribus distincta, vt omnium oculos in admirationem conuerteret armatus, in manu gladium auratū punctura ad latus conuersum gestabat. Hunc sequebatur armiger atra veste circundatus hasta cuspide in terram conuerso cum vexillo, scutoque à lęua cum insignijs regijs armatus. Ensifer quoque regni gladium punctura cōuersum ad latus præferebat. Tum pomum typum mundi repræsentans, sceptrum, corona aurea à senatoribus, quibus id competebat, portabantur. Legati autem singularū prouinciarum antecedebant. Post nobilitatem succedebat vrbis senatus & populus longo ordine. Omnes quoque processiones omnium ecclesiarum præibant, longo honoratissimoque & præcedentium & comitantium agmine. Ex ludis deinde literarijs pueri de more antecedebant cum cantoribus, lugubres cantiones decantantes, hos almæ vniuersitatis doctores, & magistri, omnisq; studiosorum ordo insequebatur. Hinc plusquam 4. millia obscuro, & tristi habitu vestiti vulgus, cum funalibus & candelis vndique collucentibus ibat. Vbi iam in arcem ventum est, in ædem cathedralem, quæ vndiquaque defixis cereis collucentibus ardebat, funus honorificētissimè deponitur, regalibus supra imposītis. Exinde finitis cantionibus vsitatis & solennibus, oratione funebrem habuit abbas Magilensis, pietate & doctrina venerabilis; postea conuenientissimis decentissimisque cere-

ceremonijs exequiarum absolutis, in tumulū maiorum suorum deponitur. Postera die in omnibus ecclesijs episcopi omnes sacra celebrabāt, ad omnes sanctos, ad sanctum Franciscum, apud sanctam Annam, Stephanum, Marcum, apud sanctam & indiuiduam Trinitatem, & in arce apud diuū Stanislaum. Vexilliferi quoque singuli cum suis vexillis, & turba vulgus cum cęteris eadem vt prius processione cum equis totidem, & pheretris prædictis vrbem lustrabant, eques quoque ad funeris pheretrum catafractus vndique cassidem pro plumis cereis ardentibus circumuolutus, equo delabitur, hasta confracta, & gladio proiecto, cumque cantaretur Agnus Dei, cancellarius, & vicecancellarius sigilla regis mortui confregerunt: cæteri autem senatores sua sceptra posuerunt in altari. Ciues quoq; vrbis suas exequias funebres in ecclesia parochiali apud sanctam Mariam celebrabant.

DE CELEBERRIMO INGRESSV Cracouiam, & coronatione præclarissimæ Henrici Valesij, potentissimi & inuictissimi Poloniæ regis.

ANno quo diuina potestas humana in specie salutis nostræ restaurandæ gratia cælitus sese demisit 1574. curato solenniter sumptuoso funere diui Sigismundi Augusti, & depositis atris lugubribusque vestimentis, & pullis integumentis, omnes ordines regni, & magni ducatus Lituaniæ, Russiæ, Massouiæ, ac cæterarum regionum Sarmatiæ, in nouui regis desideratissimum aspectum anhelantes, tædioque visendi illius expectatissimi vultus, nō secus

ac patres in lymbo ardentes, animos affectionatissimos ad honores illius adiecerunt, nullisque sumptibus quamuis profusissimis ad cohonestandum tantum principem pepercerunt. Longum esset hic referre incredibilem, inæstimabilemq; vestitum, apparatum, quibus inter se cùm pompose Polonorum magnifici & profusi Lituani, & vinci impatientes cum Mallouitis Rutheni, magnificentissimis sumptibus concertabãt, & quisq; quibus potuit quàm maximo sumptu cõparatis, suum præcæterisim regem affectum ostentare nitebatur. Hi aureis, isti argenteis, illi holosericeis, alij polymitis, alij planis, alij villosis, tum infectis purpura, & tinctis murice & coccotum Attalica Semiramidaq; textura, & Phrygio opere elaboratis, insertisque cum vnionibus variarum gemmarum lapillis, resplẽdebant. Equi omnibus tales, quales Vergilius Turno fuisse describit, & Homerus ad Troiam narrat venisse Menonis, Euripidesque Rhesi Thracum principis. Ea erat pomparum solennitas, cui nihil adijci ad gloriæ magnitudinem potuisset. Cracouia quoq; vrbs regni caput & metropolis nihil ad tanti principis aduentum expectatissimum omisit, non sumptibus, non continuis laboribus quicquam pepercit, quid referam publicos, priuatosq; apparatus, quacunque ingrediturus erat rex, expurgatæ plateæ, frondibusq; abiectum, ac pinearum semper virentium exornatæ, parietes peripetasmatibus auro purpuraq; distinctis, & hinc longè pendentibus, in arce vbique radiabant, affixa longis tractibus in palatijs aurea balthea: tum aurea & argentea vasa instar scalarum per gradus exposita, crebris repercussi Solis radijs fulgurabãt, illa quoque

que olim pulueribus squalentia ob diuturnam regis mortui absentiam inaurata pauimenta, aurea lacunaria optimè extersa, excussa, & expolita resplendebant. Plebs quoq; passim portas, ac fenestras virentibus sertis coronabat, alij ad nocturna lumina funabula parabant, alij lignorũ strues congerebant, tormenta bellica in vallo & propugnaculis arcis, & vrbis disponebãtur, nullus aut ætate, aut valetudine tam imbecillis, qui otio detineretur, qui nõ aliquid ad publicum gaudium pari lætitia, diligentiaque, aut excogitaret, aut operaretur. Cumq; iam omnia apprime & plusquam perfectè apparata optatam diem expectarent, rex electus ad Balicias sesquimiliari à Cracouia distantẽ villam Palatini Cracouiensis hæreditariam aduenit, innumerata Gallorum, & Polonorum multitudine stipatus: ibi noctem ineffabili sua & omnium cum lætitia feliciter trãsegit. Die verò illa optatissima, & niueo calculo signanda illucescente, quę erat 18. Februarij. Cum discursu triũphali nobilium turmæ plateas vrbis complent, tantaque hilaritate cuncta gaudebant, & serena facie gestiebant, vt præter peculiarẽ morem, etiam equi & canes, & quęq; domestica hominibus animalia, iucundis gestibus, vocibusque exultare sentirentur, canoræque auiculæ suauissimos concentus, vltra consuetum adsonarent, exultantiumq; vocibus ipsum cælum reboaret. Phœbus pater, qui caput suum atris olim (ob regem mortuum mœrorẽ exprimens) nubibus occuluerat, obscura caligine pariter cum hominibus disiecta, igniuomis radijs coruscãs, propriaq; lucis candore resplendens gratissimus apparuit. Interque & post coronationem aliquot hebdomadis

assiduè lætus permãsit, vt non bruma, sed ver ipsum appareret. Antequam se autem è balicijs rex mouisset, de repẽte vndarum violenter altis de montibus cadentium in speciem effusa senatorum, equitum, populi, & totius vulgi, vtriusque sexus inæstimabilis multitudo, in occursum eius, magnifico ornatu, spectabiles, Xerxisque exercitum referentes, omnes campos extra vrbem, omnes montes, colles, aggeres, omnes vias, ac villarũ tecta, & summa arborum oppleuerunt, densissimisq; turbarum globis, principi suo quàm longissimè obuiam procedere gestiebant. Primus autem senatorũ archiepiscopus Gnesnensis Hungarico habitu ducentos hastatos equites fulgentes, holoserico auro intertexto, produxit, quos ipse insequitur rubea rheda, quam sex equi serico rubeo ornati trahebant, vectus in qua cum eo episcopi Posnanienses, Adamus Conarski, & Plocensis, Petrus Miscobski sedebant. Crux autem præferebatur. Hos Leopoliẽsis archiepiscopus Stanislaus Slomowski, cũ Camenecẽsi episcopo, subsequuntur, qui etiam splendenti equitatu roboreque militum magnum triumpho supplementũ addiderunt. Cracouiensis episcopus Frãciscus Crasinski, proximus fuit, quem Italico ornatu ducenti equites, holoserico vestiti, marturibus subducto & argento affabrè depicto, aureis torquibus insigniti, præcedebant. Eius vestigijs Cuiauiensis Stanislaus Carncouuski cum Chelmensi episcopo, & Lancicienſi Palatino viris & equis illustres insistebant. Castellanus Cracouiensis Hũgarico ornatu, primus post episcopos, ducentos hastatos equites auro & argento conspicuos, clypeisque & vexillis fulgentes produxit. Hinc

Hinc Palatini summa grauitate insignes procedunt, quorum primus Cracouiensis, cum fratre Sandomiriensi Capitaneo generali, trecentos viros, auro argento iuxta, ac equos Hungarico more, & Scythico supra modum exornatos producunt. Sandomiriensis quoque Palatinus, cum fratre Ensifero regni, ducentis quinquaginta equitibus tam ad pompam, quàm ad pugnam perfectè instructis holoserico auro & argẽto fulgenti Hungarico more pariter cum equis vestitis commitati prodeunt. Hos Oswiecimensis, Breſinensisq; Castellani subsequuntur, qui numero & apparatu hoc triumphale cumulabant agmen. Tandem Calissiensis Palatinus Hunnorum habitu instructam turmam clenodijs, monilibusq; corruscantem, & equis auro ornatis superbam ducebat. Hunc lumen patriæ, & firmum virtutum omnium propugnaculum Albertus à Lasko Palatinus Siradiensis visendo apparatu, cum quadringentis equitibus Hungarico, & centum Scythico more instructis procedit, qui omnium consensu facilè tulit in hoc triumpho partes priores, tanta enim cura suas apparauerat turmas, vt neque virum alio equo, neq; equũ alio viro indigere diceres. Postea Podoliæ Palatinus huic triumphi agmini 150. equitibus armatis decora quasi addidit corollaria. Deniq; Lituaniæ & Russiæ proceres promiscui, sumptuosè & profusè pomposi, acies tam ad bellum quàm ad triumphum instructas producunt, Quorum primus Nicolaus Georgius Radiuilus dux, Palatinus Vilnẽsis, decoris patriæ, & senatoris eruditi, ac solertis planeq; diuini ingenij equitatus, Polonorum adæquat laudem. Hunc Castellanus Trocensis decenter tam

virisquàm equis instructus commitatur. Hinc Ioannes Chodkieuicius Samogitiæ generalis capitaneus,&c. bello ac pace clarissimus, & ad res magnas gerendas natus procedit. Deinde eiusdem Ducatus thesaurarius supremus, & Minscensis Castellanus equis & viris auro corruscantibus superbi sequuntur. Postea Nicolaus Christophorus Radiuilus dux, curiæ Marschalcus Italico eoque sumptuosissimo equitatu cinctus. Tandem exercitum campiductor, incisor, dapifer, pocillator, hij Hungarico, illi Italico, isti Scythico, Moschouiticoque habitu & ornatu superbè instructi insequuntur, & alij innumeri quos recensere longum esset. Dies me deficeret, si ordine persequar singulos, qui viri, qui heroes, qui duces, ad illam celebritatem cohonestandam vndiq; confluxerunt. Apparebat Lituanorum equitatum tria millia superare, holoserico, gemmis, vnionibus, corruscantẽ. Post Lituanos proceres dux Cõstantinus Kiouię Palatinus cum duobus filijs, vno Italico, altero Moschouitico habitu ornato, præcedentibus trecentis equitibus superbè auro & argento rigentibus stipatus occurrebat. Braslauiensis quoque Palatinus Wolinios suos Scythico more pulcerrimè & sumptuosissimè vestitos ducẽtos produxit, pharetris, & arcubus auro corruscantibus. Tandem Culmensis, Mariemburgensis, & Pomeraniæ Palatini Germanico ritu superbas producunt acies. Dulscius quoq; Prutenus 36. equites loricis indutos & auro fulgentes adiunxit, eisdem. Hinc Comites à Tekin, Ioannes Woinicensis, & Andreas Belzensis Castellani, familia antiqua, & reb. insigniter gestis illustres 250. Hungarico more hastatos equites, clypeis, vexillisq; ac ve-

ac vestibus & equis auro micantibus, educunt. Eos Herbortones, ingenio & prudentia, libriśq; à se editis clari, cum ducentis Camenecensis, Sanich Wostensisq; Castellani cum cẽtum quinquaginta equitibus cincti. Andreas Wapowski cũ centum, & Biecẽsis ac Radomiensis cum octuaginta bene armatis egrediuntur. Post hos Stanislaus Comes Tarnow Castellanus Cechoniensis 200. equitibus, clypeis hastilisq;, & vexillis auro redimitis, murice tincta cocco & marturibus subducta vestitis, cum tormentis duorum curruum affabrè instructis progreditur.

Castellani quoque cæteri quos sigillatim numerare infiniti laboris esset, bene in acies instructi, & ad triumphum cohonestãdum tanti principis conuenientes, subsequuntur. Cancellarius quoq; cum thesaurario regni Hieronymo Buzinski omni virtute & patriæ amore senatores venerandi, suas copias insigniter adornatas præsentant. Post hos Marschalcus curię, Andreas Opalinski vndequaq; virtutibus absolutus vir, cum 75. equitibus Italico more egregiè exortiatis. Deinde vltimum agmẽ claudebãt capitanei ciuitatumq; & officiorum regiorum præfecti, qui etiam suas in acies pomposè instructi ingentem exercitum exprimebant, aliorumque aut adæquabant, aut superabant laudem: & vereor ne tantorum illustrium virorum splendore captus obuias imprudẽs alios præteream, alios verò absq; discrimine ponam. Lublinensis verò Palatinus Maciejowski cũ filio, & nepotib. insigni virtute præstantibus 200. equitibus cum vulturinis alis & clypeis ac vexillis Hungaricè terribilibus. Hos Dzialini, Secignieuiorum, Camieneciorũ, Ocielcij, Coscielecij,

Tomicij Caſtellani Gneſnenſis cum filio, Padnieuij, Barſi, Bonaronum, Miſcouij, Droieuij, Leſnio Wolij, Staskouij, Nemſtæ, Reiorum cum oloribus in tergis coronatis & lilijs in pectore ſuper clypeos ad ſimilitudinem cãdidarum aquilarum inſignitis, Noſcouij, Belzẽſis præfecti Zamoiſcij, alijq; innumerabiles & ineſtimabiles equitũ exercitus, vt ita dicã, omnib. portis, & ſuburbiorũ latebris ſeſe effundebãt. Aulici quoq; regis mortui officia ſua minimè neglexerũt, equi quoq; ſingulorũ ſenatorum, & equitum ducticij, magnã triũpho præbebant amplitudinem. Cubicularij etiã regis mortui, hi Italica, illi Hungarica ſpecie auro & argento, veſteq; prætexta fulgidi, cæteros claudebant, quibus nihil neque dici, neque fingi ſpecioſius poteſt. Poſt ſenatorum & equitum turmas, ciues cum plebe, ſubſequebantur, quorum equites Germanico habitu erant 120. pedites 4000. adæquabant, omnes fulgidis armaturis ſplendidi, ac diſcolori veſtitu & vexillis ſecundũ opificum cõtubernia, corruſcantes, ſimiliter Cleparianæ, Caſimirianæ, & Stradomianæ gentes. Exercitu omni per hunc modum diſpoſito, iuxta Lobzowium & Bronouice vicos ciuitatis. Rex ſuis Gallis, Guaſconibus, & magna noſtrorũ turba ſtipatus aduenit, tormenta autem vbique horribiliter interdum explodũtur, & taratantara, taratantara acriter reſonant, ibi epiſcopus Plocenſis Miſcouius facunda & Ciceroniana oratione, regem omnium ordinum nomine ſalutauit. Bibracus poſtea regio nomine affabiliter ad omnia reſpondit. Dehinc ciues Caſimirienſes, Cracouienſes, & Clepardienſes, cum ſalute humiliter impertiunt, qui etiam placida, & optimè ſperplena

plena reſpõſa retulerunt. Abſolutis ſalutationibus, rex ſingulos exercitus, agmina cõſtricta, oculis perluſtrat auidè, quę tanta erant hominum bene armata congeries, vt plerique vſu rerum bellicarum periti, eandem etiam valido hoſti opponi potuiſſe affirmarent, tormentorum magiſtri & ſcloppetarij tonitrua crebra iterant, reſonant, & concutitur ſonitu æther. Tandem rex circiter primam noctis horam vrbem ardentibus facibus reſplendentem diui Floriani portam ingreditur, albo equo & ſublimi altitudine illuſtri magnificentiſſimè epiphiato, phaleratoq; auro vndiq; refulgente vectus, cui inſidens altior omnibus eminebat, vt à cunctis cõſpiceretur. Conſules autem vrbis vmbellam auream vſque in arcem ſuper illũm portauerunt, veſte nigra pellibus pãtherinis ſuffulta indutus erat, Vaſcones ſclopetarij 40. & Heluetij cũ alabardis 60. duobus cum tympano & fiſtulo præeuntibus latera eius muniebãt, quibus holoſericæ virides veſtes, croceo colore diſtinctæ erant, in primo loco circa regem Niuerenenſis, & Dumeneius duces, Marchio Elbenſis, Duca de Gwiſa, alij primores Galli, & aulici regij, ſinguli honoris cauſſa inter binos Palatinos deducebãtur, ſequebantur & anteibant tympaniſtarum, tibicinum, cornicum, multitudo, ſinguli ſuum taratantara reſonantes. Succedebant quoque diuerſorum principum, & populorum, oratores & legati, populus promiſcuus per varias turmas & cuneos egrediens regem ſuum videre geſtiens, quo ille procedebat ferebatur, omnes ſui ordinis & decoris obliti quem ſors cuique locũ obtuliſſet, occupabat. Conſcendunt alij tecta, & ſummis pendent tegulis, alij

trabibus insident, alij columnis implexi, alij muris hærent, omnes fenestræ omnes rimulæ suis spectatoribus refertæ, perforati parietes, diruptæ macerries, quo oculos suos tam expectati regis spectaculo populus expleret, nullus locus non occupatus, ne ijs quidem qui non niti ruinosum & periculosum caperet vestigium. Cùm ad forum fuisset peruentum, tandem omnium aures tubarum clangore, & sclopperiorum bombardariorumque tonitribus obsurdueranr: in ipso autem Castrensis portæ vestibulo, arcus affabrè extructus erat triumphalis, taperis exornatus aureis, in quo tibicines officium suum strenuè adimplebant, in summitate verò turris aquila albâ subtiliter & artificiosè facta lilijs in pectore insignita, in omnes partes quo rex ibat circumuoluebatur, stridentibus alis, & capitis inflexione, ac quodam strepitu lætitiam quasi præferens. Cumque rex arcē ingrederetur, sclopetæ omnes, tum & maiores machinæ tanto strepitu, fulgoreq; exonerabantur, ac si Iupiter ipse quidquid vipiam, in thesauris suis fulminum, tonitruumque conclusum habuerit, id totum pariter, simulque nunc cælo demisisset, tum verò genere, tympanorum, tybiarum, tubarumque sonis nubes perstrepebant. Arcem ingressus vbi etiam supra, aquila affabrè facta alis applaudebat, in ecclesia diui Stanislai cathedrali, à canonicis salutatur, & postquam Te Deum laudamus, suaui melodia decãtaretur, ad reginalem maiestatem rectà deducitur, vbi vltro citroque data salute in palatium auro splendidum cœnaturus, & acquieturus pergit. Postridie verò rex in senatusconsultum veniens per Bibracum cancellarium priuatum,

uatum, omnibus ordinibus regni gratias egit: quod sibi integrum atque floridum tantum regnum diuinitus administrandum præstiterint, Deumque omnipotentem precatur, vt is ipsis, atque adeò toti Reipub. Christianæ sit salutaris, polliceturque daturum se sedulò operam, vt conceptæ de se apud illos opinioni cumulatè satisfaciat, & vt coronatio properaretur obsecrabat. Ad hæc sequenti die Sandiuoius Carncouius Refferendarius regni maiestatem regiam à nobilitate affabili oratione salutauit, in qua & Reipub. incolumitatem, & regiam dignitatem sufficienter deduxit, explanauitque, vt omnibus satisfactum videretur. Regio quoque nomine similiter responsum est, omnibus eum satisfacere, & salua omnia sibi cõcredita conseruare velle, & non tantummodo literis approbare, verùm etiam sanguine obsignare paratum esse. Eadem die sole occidente cum magna episcoporum caterua, & legato summi pontificis in rupeculam Casimiriæ, diui Stanislai (vbi occisus fuit,) ædem Polonorum patroni, deducitur, vbi Deo deuotissimè supplicauit, & sacris de more exosculatis, in arcem redijt. Quam visitationem sancti Stanislai in Rupella omnes reges ante coronationem obire debiti sunt, ex more recepto.

EXEMPLAR QVARVNDAM LITERARVM SVPER DISCESSV CHRISTIANISSIMI AC SERENISSIMI HENRICI III. GALLIARUM ac Poloniæ regis: itemq; illustrissimi senatus Poloniæ ad eundem regem.

INCERTO AVTHORE.

ORATIO DANZÆ AD SENATVM REGNI Poloniæ Cracouiæ congregatum habita.

HENRICVS Christianissimus & Serenissimus Franciæ & Poloniæ rex, dominus meus clementissimus, me die 18. huiusce mensis Iunij, hora nona pomeridiana, aut circiter ad se vocauit, qui primùm agnouit me fideliter, & diligenter Christianissimis regibus, auo, patri, & duobus ipsius fratribus inseruijsse, eademq; se à me obsequia certè expectare significauit. Et cùm ille de suo discessu mentionem fecisset, ingenuè fateor, me magnitudine periculi vehementer perculsum, perturbatumq; esse. Postea honorificè multa de regno Poloniæ loquutus, tandē testatus est, cùm ordines regni Poloniæ eum regem agnouissent, satis scire, illos se, vxores, liberos, fortunasque omnes vnà cum regno fidei ipsius commisisse, eam ob causam, se probi, digniq; regis officio nunquam defuturum, affirmabatq;, se nec eos nunc deserere, nec vnquam

quam deserturum. Adhæc, referebat, se amplissimum regni Poloniæ senatum, qui tunc hîc aderat, de obitu Christianissimi regis ipsius fratris certiorem reddidisse, & quanto desiderio regni Franciæ ordines eius in patriam reditum expeterent, declarasse. Præterea, reginam ipsius Serenitatis dominam matrem iam sæpius & scripsisse, quòd si maturè in regnum non rediret, eam tot hostium viribus, quibus vrgebatur, diutius resistere non posse, ab eoque summis viribus contendere, vt patriæ in tanto periculo consuleret sua præsentia, cum ipso absente id effici posse non speraret, dictum regni Poloniæ senatum illam quidem profectionem probasse. Verùm reliquos regni senatores prius conueniendos esse respondisse. Cùm verò regni Franciæ negotia eam moram non paterentur, sibi vel vitæ periculo patriæ necessitati esse subueniendum, statum regni Franciæ perturbatissimum, afflictissimumque esse narrabat, cùm prouincię omnes in armis essent, bellumq; nūc illic maioribus viribus, maioriq; animorum exacerbatione, quàm antea vnquam, gereretur. Adhæc, aduersarios ingenti classe littus Gallicum infestare, & principem Condæum cum sex millibus Germanorum equitum in Franciam proficisci, maioresq; copias per Germaniam, vicinaque loca cogi, quæ illum esse subsecuturæ, eam ob rem se non posse, nec etiam velle patriam in tanto periculo deserere, pro qua sanguinem fundere illi esset iucundissimum: scire eum, sibi moriendum esse, honestam verò mortem nunquam fugiendam, sed potius optandam. Hęc cùm fortissimi principis, magniq; animi officia sint, non dubium est, quin is ve-

rus, sincerusq; amor, quo reuerendissimæ, illustrissimæq; dominationes vestræ sint amplexæ, & confirmabitur, & augebitur, cùm illæ eum in pace moderatissimum, aquissimumque: in bello verò constantissimum, acerrimumque defensorem essent habituræ: Interim verò nobis Francis tristissimũ & quauis morte grauius. Et cùm reges Christianissimi hactenus, quacunque ire voluerint armis, & vera virtute sibi iter aperuerunt. Nunc videre hunc regem nostrum ea qua est ætate, vagum & in peregrina terra errantem omnibus supplicem esse: nec tam sua culpa, sed nostra caussa, & vero in patriã amore. Et quoniam ipsius Serenitas facilè prouidebat, dominationes vestras reuerendissimas & illustrissimas inopinatũ istum suum discessum molestissimè laturas, ille mihi sæpius iniunxit, vt graues, æquissimasque caussas, quæ illum tot, tantisque periculis se exponere cogant, dominationibus vestris reuerendissimis & illustrissimis declararem. Quibus intellectis sperabat, ea sibi nihil de ipsarum in illum beneuolentia remissuras esse: sed constanter in data fide perseueraturas. Hæc autem vt ille consequeretur facilius, significauit mihi, se ad quosdam regni illius senatores literas dedisse, & à me petebat, vt ipsis redderem, eosque suis verbis diligenter rogarem, ne illi hoc suo discessu offenderentur, sed institissima, necessariaque caussa perspecta, illum haberent excusatum etiam apud cæteros regni senatores & proceres excusarent, illum omnia ipsis clementissi. Principis officia polliceri, & cum ipsius Serenitas literas illas in suo cubiculo esse putaret, vni soli cubiculario qui tunc adfuit, iniunxit, vt mihi illas daret: qui respon-

respondit, nullas ibi literas esse, tunc ille promisit, se cutaturum, vt mihi altera die traderentur, & quoniam heri amplissimus senatus à me seriò petijt, vt si ipsius Serenitas mihi alia mandata, vel priuatim, vel publicè quibusdam deferenda demandasset, illa ego apertè declararem. Ego sanctè iuro & affirmo, ipsius Serenitatem nihil mihi iniunxisse, cuiquam dicendum, proponendum, & promittendum, quàm ea, quę exposui, videlicet, vt eius discessum apud omnes declarata vera caussa excusarem: eos, quibus scribebat, hortari, vt in veteri in eum fide & beneuolentia perseuerarent, ab ijsque obnixè peterem, vt eum quoque apud cæteros regni senatores, proceres excularent, & omnibus clementiss. & optimi regis officia promitterent: vt autem ipsius Serenitas propensissimum suum in hoc regnum studium, solicitudinemque testaretur, mihi quoque demandabat, vt dominationibus vestris reuerendiss. & illustriss. significarem, sibi consultum videri, vt in primis idonei legati ad ipsius Serenitatem eligerentur, qui magnis itineribus in Franciam contenderent: hac enim ratione fore, vt omnes facilius in officio vestris prudentissimis consilijs & authoritate continerentur. Nam vbi illi intellexerint, ipsius Serenitatem mortuo rege fratre pro motibus regni Franciæ sedandis, paceque sua præsentia conficienda à regni illius ordinibus supplicibus precibus, magna contentione euocari, & eam ob caussam militum regni Poloniæ senatum legatos mississe, vt eorum consilijs & intercessione pax æquissimis conditionibus facilius constituatur, sperandum est, quòd interim omnes regni Poloniæ legatis decernetur,

sunt expectaturi, & certè legatorum præsentia ad Francorum animos flectendos, & negotia publica ad optatum finem perducenda, profutura. Ego Carolus Danzæus, à Danzij, Christianiss. & serenissi Franciæ & Poloniæ regis consiliarius hæc quæ hoc scripto nomine ipsius Serenitatis declaraui, & confessus sum, vera esse testor & affirmo. Cracouiæ 22. Iunij, anno 1574.

Carolus Danzæus manu propria subscripsi.

LITERÆ SENATVS REGNI POloniæ ad imperatorem Romanum.

SAcra Cæsarea maiestas domine, D. clementiss. faciendum putauimus, vt sacram Cæs. maiest. vestram pro ratione vicinitatis & officij nostri certiorem faceremus de ijs, quæ proximè præteritis diebus apud nos acciderunt. Quanquam ea minimè ignota sunt S. C. maiest. vestræ, quin imò certò scimus, serenis. regem nostrum ditiones S. maiest. vestræ intrasse non satis pro regia dignitate, paucis duntaxat comitum. Qua ex re S. C. M. vestra facilè intelligere potest, serenis. regem nostrum præter scitum & opinionem nostram è regno discessisse: nam C. M. V. non ignorat, qua fide & obseruantia nos principes nostros prosequi soleamus, neque hunc serenis. regem nostrum debito honore priuaremus, si cum scitu & consilio nostro eam profectionem instituisset. Subsecuti sunt & officiales regni, & insequendo Plezinam vltra oppidum domini Premniz ditionis Maiest. vestræ processerunt: sed ab instituto suo nulla ratione se reuocari passus est. Reliquit quidem sua maiest. literas ad nos, quibus hoc regnum nobis commendat, & causas explicat, quam ob rem nos celauerit de profectione sua: nimirũ, vt serenis. matrem, patriam, & regnum illud florentiss. ab interitu vindicaret. Sanè vt primùm de morte Christianissimi regis Galliarum, fama apud nos increbuit, & successionem ad serenis. regem nostrum deuolutam esse, ne in eo quidem, quod illi naturaliter & hæreditatiue obtigit, serenis. regi nostro obesse voluimus: nam & de periculis omnibus, de salute & commodis regni illius non minus quàm de nobis ipsis cogitationem susceperamus, communicatisque consilijs de rebus omnibus statueramus prouidendum, adeò vt nullum serenis. rex noster fidelium subditorum officium in nobis desideraret. Sed eius rei culpa hæret non tam penes excellũm, & verè regalem ipsius animum, sed penes eos, qui eum priuato consilio ad hoc factum impulerunt. Ex quibus omnibus Sacra C. M. V. pro sua prudentia iudicare poterit, discessum hunc serenis. regis nostri his temporibus accidisse, quibus maximè ab hostibus Christiani nominis ex minima occasione metuenda sit omnis periculi suspicio in hoc regno potissimum, quod est quasi pro aliquo præsidio Christianis prouincijs collocatum, quæ quidem plurib⁹ verbis S. C. M. vestræ scribimus, primùm ad remouendam prætermissi officij erga serenis. regem nostrum culpam, ne quis in eo nos deliquisse arbitraretur: deinde verò vt S. C. M. V. ad eam fœderum & pactorum communionem, quæ M. V. cum regno Poloniæ intercedit, inuitaremus, rogãtes, vt quem-

admodum sanctè, & inuiolatè hactenus ea coluit, ita & nunc ea obseruare non desinat. Porrò negocium hoc omne S. C. Maiestati V. ita commendamus, vt nulli magis vnquam commẽdare possimus. Nam vt nollemus inuitum quenquam nobis imperare, ita non libenter videremus, nos tales existimari, qui nesciamus officio nostro vti, & voluntates principum moderari. Non deest nobis animus pro dignitate, & libertate nostra queuis consilia habere: sed Polonorum semper fuit reges, & principes suos colere, reuereri & honestis potiùs, quàm externis studijs & officijs eos prosequi. Quod reliquum est, nos, studiaq; nostra S. C. Maiestati vestræ commendamus. Data Cracouiæ, 21. Iunij, 1574.

Eiusdem S. C. Maiestati vestræ addictiss. seruitores, senatus regni Poloniæ, Cracouiæ congregatus.

REVERENDISSIMIS, ILLVSTRIBVS & magnificis dominis, senatoribus, nobilibus, & generosis equitibus regni nostri Poloniæ, & magni Ducatus Lituaniæ, Henricus Dei gratia Poloniæ rex, magnus Dux Lituaniæ, &c.

REuerendissimi, illustres, & magnifici domini, senatores syncerè nobis dilecti, vosq; generosi, & nobilissimi Equites, dici non potest, quanto cum doloris sensu in animum nostrum induxerimus, vt non expectatis inclyti huius regni comitijs, in Franciæ regnum, quod nobis nuper legibus, iureq; hæreditario obuenit, properandum statuerimus. Siquidẽ in merita vestra erga nos, in caritatem, & benevolentiam, qua nos complectamini, intuentes, non potuimus sanè sine lacrymis ac firmo dolore de hac nostra in Franciam profectione cogitare. Multa ante oculos obuersabantur, quę commemorare longum esset, idque planè vinceret recordatio beneficiorum vestrorum, ita vt omnino nobis certum & constitutum esset, Franciæ regnum administratione sanctæ reginæ matronæ concessa, & demandata, hîc non modò comitia expectare, verùm etiam si ita nobis videretur, integram ferè ætatẽ degere. Testis mihi Deus est, testes quoq; non pauci ex senatoribus, cum quibus simul atq; de morte Christianissimi regis fratris mei indicatum vobis est, copiosè de hac re egimus, atq; ex illorum sententia sub huius regni nostri sigillo ad serenissimam matrem meam mandatum amplissimum, quod *Regentiam* Galli vocant, misimus, priuatis etiam nostris literis illustrem principem Alanconium, Henricũ Nauarræ regem, & omnes Galliæ principes ac proceres sedulò monuimus, vt nostri desiderium æquo animo ferrent, nec aduentũ nostrum frustra expectarent. Ita profectò res se habent, mutãdi verò huius cõsilij, aut potiùs sententiæ nostræ, quæ penitus insederat animo, hęc fuit caussa, quę vobis, hoc est, prudẽtibus, ac sapiẽtib. viris spero probabitur. Hesterna die sub noctẽ ferè allatæ sunt nobis literæ à serenissima regina matre, & multis Galliæ proceribus, & primarijs viris, in quibus scriptum erat, necessarium omnino esse, vt quàm primùm dispositis equis ad celeritatẽ istuc aduolarem, in summo esse discrimine res Gallicas, actũ prorsus aliter videri de vetustissimo, nobilissimoque totius Europæ regno, nec vllam aliam

rationem esse tuendi, & cõseruandi nobis illius imperij, quàm si intra dies viginti ad summum Lutetiæ Parisiorum, vel saltẽ in finibus regni nos sisteremus. Multa erant alia diligenter perscripta in illis literis, ex quibus non modò periti rerum Gallicarum, sed etiam exteri non ignari rerum humanarum facilè possent intelligere, ilico & sine cunctatione nobis discedendum esse. Quamobrem lectis illis literis, apud me necessariò constitui, quanta possem maxima celeritate in Galliam proficisci. Cùm autem si de profectione mea cognitũ esset, multa imminere videbantur, quæ celeritatem, in qua omnia posita essent, retardarent, faciendum nobis putauimus, vt tacitè proficisceremur. Itineris Gallici ratio nobis non est ignota, nec ignorantur studia, & mores illarum gentium, per quas nobis transeundum est. Itaq; nihil opportunius, nihil securius visum, quàm vt omnes de profectione nostra celaremus, & subita ac festina abitione discessus nostri famam anteueteremus. Habetis paucis rationem consilij nostri. Reliquum est, sic vobis persuadeatis, nihil quicquã hoc facto de priſ no nostro erga vos, totumq; hoc nostræ Poloniæ regnum amore decessisse. Vos quoq; nobis illam summam, qua hactenus nos prosecuti estis, beneuolentiam, & obseruantiam integrã conseruabitis. Nullam certè nos vestri tuendi, ornandi, & augendi huius regni nostri occasionem labi, aut diffluere permittemus. Dignitatem nostram, & Poloniæ regni tantisper dũ absumus (aberimus autem, quàm minimũ poterimus) fidei, integritati, prudentiæ, & sapientiæ vestræ commendamus. Cupimus insuper & hortamur vos, vt primo quoq; tempore egregios

egregios viros ex omnibus ordinibus lectos, ad nos in Galliam mittatis, cum quibus seriò, & diligenter de omnibus, quę ad vtilitatem, & ornamentum huius nostri regni pertinent, tractabimus. Iterum atq; iterum salutem, concordiam, incolumitatem regni nostri, & existimationem nostram vobis quàm obnixè fieri potest commendamus. Benè valete. Cracouiæ, 18. Iunij, 1574.

Henricus rex manu propria subscrip.

REVERENDISSIMO IN CHRISTO patri, domino episcopo Cuanensi, sincerè nobis dilecto Henricus Galliarum, & Poloniæ rex.

REuerendissime domine sincere nobis dilecte, pro mutatione rerum, & temporum mutanda quoq; esse consilia, paternitas vestra non ignorat. Quod ipsum viri prudentes fecêre semper, & nobis nunc quoque necessariò faciendum est. Constitueram quidem superioribus diebus quemadmodum vestra paternitas de me bis intellexit, apud vos manere, saltem donec comitia indicta, coacta, & peracta fuissent. Nunc verò, cum ex literis sereniſſimæ reginæ matris meæ, quas hodie sub tẽpus cœnæ accepi, intelligam regnum Galliæ in eo esse statu, vt de toto illo amplissimo & nobilissimo regno nostro planè actum sit, nisi quàm primùm incredibili celeritate illuc peruenero, celare discessum meum æquum est propter multas causas, quas paternitas vestra cognoscet à nobili & generoso viro D. Danzæo

consiliario nostro, cui vt fidem adhibeat in omnibus rogo. Ego nihil magis cupio, quàm vtrumque regnum retinere: neque enim id nouum est, neque legibus vestris aduersatur, & erit Polonicæ genti perhonorificum & vtilissimum, cum habere regem, qui Galliæ simul imperet. Verùm, de toto isto negocio, quod grauissimum esse puto, mihi magnopere curæ est, vt debet esse, cum paternitate vestra copiosè ex animi mei sententia dictus Do. Danzæus communicabit. Puto me à vobis amari plurimùm, quemadmodum quoq; vicissim nihil est certè, quod non vestra caussa velim. Noui ingenium tuum, noui fidem, & integritatem. Hoc tandem peto, & à prudentia tua, ingenio & dexteritate illud expecto, quò contendat, & efficiat paternitas vestra, vt incliti senatus Poloniæ, & alterius quoque ordinis studia erga nos eadem maneant, quæ hactenus fuêre. Incumbe quæso totis viribus in eam curam, & solicitudinem, nihil nobis gratius quicquam posset accidere. Faciam autem, vt tu nec immemorem amasse, nec ingratum principem dilexisse videare. Bene valeat paternitas tua, sincerè nobis dilecta. Regnum nostrum vobis commendamus. Datæ Cracouiæ, 18. die Iunij, anno 1574. sub nocte.

Henricus manu propria subscrip.

ILLV-

ILLVSTRIBVS AC MAGNIFICIS dominis, domino Palatino Cracouiensi, & domino Zberowio Maresc. curiæ, sincerè nobis dilectis, & reuerendo D. Wolki Vicecancellario nostro, Henricus Dei gratia Galliarum, & Poloniæ rex, magnus Dux Lituaniæ, &c.

MAgnifici domini sincerè nobis dilecti, cogimur in Galliam nunc proficisci cõtinuato dierum, noctiumq; itinere. Nam ex literis sereniss. reginæ matris nostræ, quas hodie sub tempus cœnæ accepimus, intelleximus, regnum Galliarum in eo statu esse, vt nisi incredibili celeritate illuc perueneremus, regnum nostrum omnino pereat. Quo quidem nuncio valde commoti sumus: nec enim quicquam minus expectabamus, & motus Gallicos, aut leues esse arbitrabamur, aut eiusmodi, qui me absente, authoritate sereniss. reginæ matris meæ sedari possent. Sed postquam aliter esse video, nolo nũcipiẽ deesse. Itaq; nũc maxima celeritate in Franciam proficiscor: necessariò me id facturũ homines prudentes, qui Gallica norunt, statuent. Discessum meum celare operæpretium fuit propter eas causas, quas Magnificẽtię vestrę à nobili, & generoso viro D. Danzęo consiliario nostro intelligẽt. Ego vos, totamq; familiam vestram amaui semper, & quantùm animo licuit, libẽter ornaui, à vobis nũc omnia beneuolentiæ ac sinceræ amicitię officia expectans. Illud oro in primis, vt authoritate vestra, quantùm fieri poterit, omnia cõtendatis, vt incliti senatus studia eadem erga me absentẽ maneant, quę hactenus

fuêre. Verùm de hac tota re, alijsq; grauissimis multis rebus dictus dominus Danzæus meo nomine vobiscum aget copiosè, cui vt fidem habeatis, vehementer rogo. Datæ Crocauiæ, die 18. Iunij, 1574.

Henricus rex manu propria.

ILLVSTRI ET MAGNIFICO Domino à Tienszin Castellano Weinicensi subcamerario nostro, Henricus Dei gratia Galliarum, & Poloniæ rex, &c.

ILlustris, & magnifice domine, sincerè nobis dilecte. Non spontè quidem, sed coactè, & cogente rerum omnium necessitate in Franciam nunc maxima celeritate proficiscimur. Ex literis enim serenissimæ reginæ matris nostræ, quas hodie sub tempus cœnæ accepimus, intelleximus, eo statu esse res Gallicas, vt nisi expeditis equis illuc aduolauero, omnino de illo regno actum sit. Id quoque scriptum est ad me ab omnibus Galliæ proceribus ac primarijs viris. Quamobrem cunctandum mihi minimè putaui, ne mihi ipsi in tanto momento deesse videar. Discessum verò nostrum tacitum esse, operæprecium fuit propter incommoda itineris. Nouit enim sinceritas vestra, ingenia Germanorũ, & quanto odio prosequantur catholicos homines. Quid autem nunc à sinceritate vestra expetam, & expectem, nobilis & generosus vir Danzæus consiliarius meus exponet vobis: cui vt fidem habeatis, vehementer rogo. Hoc vnum tantùm addam, hac posteriore epistolę parte, te eum esse, quem ego summopere

pere amaui, quem plurimi feci, & cuius vicissim amicitiam, & beneuolentiam erga me sempiternam esse cupio. Bene valeat illustris sinceritas vestra. Datæ Cracouiæ, die 18. Iunij, anno 1574.

Rex manu propria.

ILLVSTRI ET MAGNIFICO Domino Radt Wiel duci in Olira, Mareschalc. curiæ Lituaniæ, sincerè nobis dilecto, Henricus Dei gratia Galliarum, & Poloniæ rex.

ILlustris & magnifice domine, sincerè nobis dilecte. Hæc ad te scribens, necessario itinere in Galliam ingredi cogor. Intellexi. n. ex literis serenissimę matris meæ, scriptis in eo statu esse res Gallicas, vt nisi intra 15. dies ad fines Franciæ appulero, actum esse videatur de toto illo regno. Id quoq; scripserunt ad nos omnes proceres, & primarij viri, fidē meam implorantes. Quamobrem cunctandum, & procrastinandum minimè putaui. Sed discessum meum dissimulandum existimaui, vt securiùs transeam per Germaniam. Noui enim ingenia Germanorum, & quanto odio catholicos homines prosequantur. Quid verò nũc à sinceritate vestra expectem, & expetam, nobilis & generosus vir dominus Danzæus cõsiliarius noster exponet meo nomine copiosè, qui has literas sinceritati vestræ reddet: cui vt fidem adhibeat, omnino cupio. Bene valeat sinceritas V. & me, vt hactenus fecit, diligat. Datæ Crocauiæ, die 18. Iunij, 1575.

Henricus rex manu propria.

LITERÆ AD SACRAM MAIESTATEM regiam à senatoribus regni Poloniæ scriptæ, cum quibus cubicularius maiestatis suæ, Viennam XX. Junij, Cracouia in expeditis equis delectatus est.

SEreniſſime rex, & domine, domine clementiſſime. Obſequia noſtra cum teſtificatione fideliſſima ſubiectionis noſtræ S. maieſtati veſtrę cõmendamus. Itáne meriti ſumus de ſacra maieſtate veſtra, vt prętet ſpem omnem, & expectationem noſtram, hinc diſcedere nobis inſcijs, ſacræ maieſtati veſtræ placuerit? Graues impulerunt cauſæ, S. M. V. & induxerunt ad hoc tam graue, & periculoſum iter. Sed grauius illud exiſtimamus eſſe, quod ſacra maieſtas veſtra inconſultis nobis, hoc fecerit, quaſi fidem fidelium ſubditorum ſuorum dubium faciens, neque res ſuas concedens illis, qui ſe, ſalutem, facultatesq; ſuas omnes, fidei ſacræ maieſtati veſtræ concrediderunt. Non deerat animus, non defuit facultas, nulla nobis ad aras vſq; (quod dicitur) S. M. V. ſequẽtibus. Sed neque S. M. V. bene apud ſe examinauit, quam eſt aggreſſa, neq; committere debuit, vt vltro ſe tot periculis obijceret. Precamur S. M. V. omnia feliciter ex animi ſententia euenire: ſed ita tamen, vt priùs illi Deus mentem inſpiret, ad nos, regnumque ſuum reuertendi. Vbi ſalua & incolumis Viennam S. M. V. peruenerit: rogamus ſacram maieſtatem veſtram, ne vlterius procedat, ne ſe maioribus diſcriminibus exponat, ne cum periculo ſuo maiores, & excellentiores hominum gradus appetat. Hic enim honòs, in quo maieſtatem veſtram Deus max. collocauit, eo eſt excellentior, quò proceſſit non à fortuna

fortunà, ſed à diuina voluntate, & proborum, & de maieſtate veſtra bene meritorum iudicio. Conſideret maieſtas veſtra, regnum ſe reliquiſſe planè periculis omnibus expoſitum, nullis fœderũ, & pactionum renouationibus confirmatum. Niſi dominus cuſtodierit, actum eſt de nobis, nulla nobis diligentia, nulla prudentia proderit. Nihil enim ſine ſacræ maieſtatis veſtrę præſentia ſtabile & firmum ſtatuere poſſumus. Petimus igitur à S. M. V. vt maieſtas veſtra memor ſit fidei ſuæ ac iuramẽti regno huic prę-ſtiti, memor expectationis ſuæ, quam ſemel de maieſtate veſtra conceptam eò vſq; retineremus: memor ad extremum ſalutis, & incolumitatis noſtræ, quam Deus max. maieſtatis veſtrę fidei commiſit, & poteſtati. Nos ſi deſeret maieſtas veſtra, vindicabit Dominus iniuriam populi ſui, neq; formidabit maieſtatis veſtræ actiones, noſtris malis, & periculis fortè grauatas. Hoc ſi impetrabimus è maieſtate veſtra, dabimus operam, vt in reducẽda maieſtate veſtra omne ſtudium, officium, & operam noſtram ſacræ maieſtati veſtræ comprobemus. Deum rogamus, vt ſacram maieſtatem veſtram ſacram & incolumen aſpiciamus. Datum Cracouiæ, die 20. menſis Iunij, Anno 1574.

Sacræ maieſtatis veſtræ ſubditi & conſiliarij.

Senatores regni Poloniæ Cracouiæ congregati.

EXEMPLVM LITERARVM A SACRA Cæsarea maiestate ad senatores regni Poloniæ datarum.

MAximilianus reuerendissimis,&c. Accepimus dominum, & vestras literas die 21. mensis Iunij iam elapsi datas, quæque ijsdem, pro solita vestra erga nos beneuolentia de sereniſſimi principis domini Henrici regis Franciæ,& Poloniæ, magni Ducis Lituaniæ, consanguinei,& fratris nostri carissimi istinc discessu nobis significanda duxistis. Cognouimus dominationes itaq; vestras, & vos celare non possumus, eundem sereniſſimum regem vestrum hisce diebus instituti itineris sui ratione ita ducente, huc venisse, tanta quidem celeritate, vt non modò planè nobis inscijs,ditiones nostras intrârit, sed parum etiam abfuerit,quin aduentus sui nuncium anteuerteret. Nos verò serenitatẽ suam eo pacto huc delatam,ita excepimus,vt ex mutua vicinitate, quæ cum Poloniæ regno nobis intercedit, dignũ & fraternæ, arctissimæq; necessitudini, qua sereniſſimis & Christianissimis Franciæ regibus iuncti fuimus, conuenire existimauimus. Sicque serenitas sua iter suum quàm citissimè perageudi desiderio hinc festinans,nudiustertius in Galliam perrexit.Porrò velim dominationes vestras, & vos vobis in mentem reuocetis,antiqua fœdera,& pacta, quæ ab antecessoribus nostris accepta cum inclito Poloniæ regno nobis intercedunt. Dominationibus V. & vobis sic perstitasum cupimus, nos, qui hactenus nihil magis curæ, vel etiam in nobis habuimus, quàm vt huiusmodi fœdera,atq; pacta firma,inuiolataque conseruarentur: adeoque omnibus, quæ huc pertinere visa sunt,nunquam defuimus, nec in posterum hac in parte fore dissimiles. Quod vt de vobis pollicemur, ita nihil diffidimus, quin, qua estis erga nos, regna, dominiaque nostra præclara,integerrimaq; voluntate, vestrũ vicissim in ijsdem fœderibus sanctè obseruandis, officium haud vspiam desiderari passuri sitis. De cætero, D. V. & vos, quibus mutuæ beneuolentiæ,& bonæ vicinitatis studia deferimus,rectè valere cupimus. Datum Viennæ, 1. Mensis Iulij, anno 1574.

EXEMPLAR LITERARVM AD HENRICVM ANDEGAVENSEM A Senatu, & Ordinibus regni Poloniæ.

SACRA CHRISTIANISSIMA, ET *sereniſſima maiestas regia,domine nobis clementissime.*

STudia obseruantiam nostram S. regiæ maiestati vestræ commendamus,à Deoque max. S. maiestati vestrę precamur optimam salutem,felicissimos rerum successus, vt S. maiestas vestra diu sana & incolumis sit,& lõgissimè ac felicissimè populis à Deo suæ fidei & gubernationi concreditis, imperet cum summa laude sua, & eorum, quibus præest, felicitate. Quæ fuerit vniuersi regni Poloniæ erga maiestatem vestram propensio, cùm rex à nobis electus, & ex remotissimis orbis partibus in Poloniam excitus esses, non est opus longioribus verbis maiestati

vestræ cõmemorare. Siquidem in memoria tua esse existimamus inter clarissimos principes, & orbis monarchas, te omnibus à nobis cõpetitoribus prælatum, in Poloniam ex Gallijs honorificè exceptum, sacro deinceps diademate coronatũ, & ita apud nos habitum, vt tibi libentissimè vitam, salutem, iura, libertates, & carissima quæq; in patria nostra pignora concredere, & in potestatem tuam tradere non dubitauerimus. Et sperabamus quidem nos imperij tui moderatione post interregni tempus illud luctuosum & difficile, quasi sole post obscurissimas tenebras elucente, regnũ Poloniæ splendorẽ suum recuperare posse, fecisseq; vtinã Deus max. vt expectationi de te nostræ exitus respõdisset, nec ea felicitas, quã ex imperio tuo cõceperamus, interfecta fuisset tristi reip. nostrę casu & perturbatione. Discessisti à nobis, serenissime rex, patriæ nostræ, imò quoque verò tuę, corpus integrũ tuo hinc discessu reliquisti mancum, ita vt quasi per te capite diminuto, patria nostra sine rege suo vitam ducat ægram, & nõ mediocri dolore sese conficiat. Auget etiam dolorẽ nostrum, quòd consilium discessus tui, & teipsum, vitam, dignitatem, maiestatemq; tuam his concredidisti, qui priuata magis apud nos obseruantia, quàm vlla fide publica se tibi esse obstrictos, agnoscere debuerunt. Nos tibi fidem nostram, nos obseruantiam, nos cultum, nos in prosperis & aduersis constantiam, sacramento oblato, obstrinximus. Nobis propterea, te, tuaq; cõsilia, tuas res cõcredere debuisti. Nos enim pro tua dignitate, pro gloria, pro salute, pro acquirẽdo non modò paterno regno, quod à Deo, naturaq; datum, amittere nullo modo potuisti, sed etiam pro alio

alio quouis imperio cõsequendo, fidem, studium, operam, vitã deniq; deuouissemus, te, tuamq; fortunam comitando. Legis annales nostros, fidem Poloni erga reges suos deseruêre nunquã. Polonorum nomen contra principes suos sinistra machinatione contaminatũ non esse. Reuocãdum est illud in animum tibi, quàm primũ de obitu Christianissimi regis Caroli IX. fratris tui desideratissimi, fama in Polonia peruulgata fuit, tuaq; fraterna viscera morte ipsius non mediocriter cõmota vidissemus, tute scis, non magis te, quàm senatũ, & vniuersam Poloniam acerbissimo casũ mortis illius perturbatam extitisse, quasi rex noster mortuus esset, ita mortem illius indoluit Polonia. Quid actũ est? quod erat officij tui, rem ad senatũ tibi tũc assistentem retulisti, deliberatum est, dictæ sunt sententiæ, dies luctus publici per vniuersum Poloniæ regnum constitutus & indictus est. Summa totius deliberationis erat, quid tibi faciendum, quomodo Gallię tumultuanti succurrendũ: qua ratione regnũ ad te naturali successione deuolutũ, retinendum. Hęc omnia, quæ erãt grauissima, nec ab vna parte reip. sed ab omnibus ordinib. constitui & finiri poterãt, in maiora regni comitia, te consulente, te annuente, te applaudente, reiecta sunt. In hac expectatione comitiorum quid actum sit, proh dolor, cõmemorare quid amplius opus est? Rege caremus in Polonia, at quomodo? neque hoc sine dolore reticeri potest: ita à nobis discessisti, vt vix impressum abitum discessus tui videre potuerimus. Sed dolorem & orbitatẽ nostram amplificare nolumus. Deus maximus, qui corda regum gestat in manibus suis, ille iudicet hoc factum tuum, ac be-

ne vertat hoc non modò Galliæ, quę te à nobis euocauit: sed patriæ quoq;, quę tuam fidem secuta, nunc de statu & felicitate sua laborare cogitur. Cuius quidem saluti prospectum esse volętes, quò nos patrię amor, quò necessitas ipsa, quò periculorum metus, & consueta cõsiliorum ratio vocabat, Warschauiam conuenimns omnes, vt orbitati patriæ, paci, & securitati publicæ consuleremus. Et caput quidem deliberationis nostræ hoc fuit vnum, vt regem haberemus in Polonia, cuius authoritate pax interna, & externa tranquillitas retineretur. Omnes te hîc regem optabamus, requirebamus: sed quẽ intueri, quem alloqui, quo cum agere potuissemus, habuimus neminem. Est certè verum, quod scribimus, sereniss. rex, non defuisse nobis animos, non occasiones, nõ commoditates, nõ etiam cautlas, vt patriam seruaremus, liberas voces ad eligendum nobis regem alium cõuertere, & spretæ patrię ignominiam, periculaq; imminentia noua regis electione detergere: sed natura, constantiaq; nostra vincit necessitatem eam, nec id quidem sine periculo, ne sequamur priùs, donec à te sciremus, an ad nos redire, nobis semper imperare, sceptraq; Poloniæ gestare velis. Voluntatem tibi esse quidem quis dubitet? regia virtus & natura tua non Septentrionis fortasse modo: sed regnorum aliorum quoq; imperium animis cogitat: sed voluntatem istam multis fortasse cogitationibus occupatam, aut temporum necessitate distractam, non vult Polonia magno cum suo malo experiri, te longum tempus expectando. Vis igitur rex noster esse? Venias quamprimum in regnum hoc, cape sceptra semel tibi data, accipe gladiũ regalem,

lem, quo nos defendas à vicinis hostibus, quorũ arma iam personant in auribus, micãt in oculis ex Walachia, Scythia, & Moschouia. Veniendum est autem maturè, ne consilia & machinationes hostium, longa tua expectatione matureſcant, & nos, regnumq; istud pessundent. Rege diu carere nõ possumus propter grauissima pericula, in quibus, tanquam in lubrico, versamur, quæ talia sunt etiam, vt à nobis nequeant, nisi præsente rege, tolli. Propter discessum enim tuum multis domi incõmodis affectũ est: bona regalia à militibus occupata, stipendia per se promissa, & non soluta, priuatorum in publica bona inuasiones, direptiones, occupationes. Non commemoramus licẽtiam, iniuriam, cædes, audaciam, quorundam perditorum, quidlibet faciendi. Nec vindicari absente rege, silente lege, cõuersis omnium ad extrema pericula oculis, vix facilè possunt. Ne igitur longa, irritáve tui aducẽtus expectatione nos suspensos reddas, & cunctatione tua regnũ maioribus periculis inuoluas, non ægrè feres, quod pro salute patriæ nostræ facimus, & tibi tẽpus in Poloniam veniendi assignamus. Hoc autem est, sereniss. rex, quatenus adhuc humeris nostris, pondus periculi huius sustinere posse, nos arbitramur, & te ad nos cõmodè ex Gallia in Poloniam peruenire, nobiscumque esse posse iudicamus: diem duodecimã mensis Maij proximè venturam, pro quo etiam tempore comitia magna, decreta & instituta esse scito, ad quod quidem tempus assignatum, ad ea quoq; comitia te vniuersa quoq; Polonia expectat, vt venias in regnum hoc, in comitia illa, quæ sunt instituta, vt deliberationes cum senatu, & ordinibus regni iuxta

morem & consuetudinem præscriptarum legũ absoluas, & pericula imminentia vnà nobiscum amoueas: tum etiam conditiones ab oratoribus tuis in conuentu electionis receptas, & iuramento firmatas, atq; cõditiones & articulos per legatos tibi oblatos, ac hos per teipsum Parisijs, illas verò per serenis. Carolum olim Galliæ regẽ fratrẽ tuum desideratissimum, sacramento roboratas, confirmes, expleas, & re ipsa præstes, ac in posterum Rempub. nostram præsens semper gubernes. Hoc ad officium tuum regale, & sponsionẽ factam, fidemq; datã, pertinere, maximè intelligimus, vt nõ dubitemus, te nõ magis curaturum esse, vt huc venias, quàm vt promissa expleas. Si verò, quòd à nobis vtiq; longè abesse cupiemus, ad nos venire nõ potueris, tardauerisq; cum nostro summo dolore tibi dictum, nunciatumq; volumus esse, omnes nõ posse amplius, quod cũ gratia tua dicere licebit, sine rege, sine lege viuere in Repub. nostra, conuersisq; nostris animis ad Deum, id faciemus, quod ad incolumitatem & salutem patriæ nostræ pertinere videmus, eamq; ab illo tempore, si nõ veneris, salua tua gratia, honoreq; nostro, obedientiam, & fidem datã tibi renũciamus, & noui regis, electionisq; cõuentũ indiximus, statuimus, promulgauimus, atq; id quidem ita certè, ita firmè, summa necessitate constricti, apud nos statuimus, vt nullis excusationibus, nullis modis, nullis ad extremũ rationibus, ab instituto nostro nos abduci patiamur. Non debes autẽ æstimare, serenissime rex, id nos animo erga te sinistro, aut consilio præpropero facere. Abest longè à nobis ea cogitatio: sed iudicare debes in primis, Poloniam ita esse constitutã, vt barbaris hostibus ad eam solam pateat aditus, ipsaque sola ad omnia Christiani orbis regna, sit quasi porta, quę nisi firmissimis claudatur præsidijs, non ipsa modò, sed multæ Christiani orbis prouinciæ, certum est, de salute sua periclitabuntur. Nos igitur hîc pro omnibus quasi excubias agimus, & vt tecutè dormiãt alij, nos insomnes oportet peragere noctes. Tale igitur regnum, quo modo sine rege, sine duce, sine capite esse posse existimas? Nosti potentiam Moschouiticam. Non est incognita tibi Scythica ferocitas, quæ cum Turcica potentia mixta, his diebus vicinam nobis Walachiam solo æquauit. Est regnum hoc cinctum & circumuallatum hostibus Christianorum Catholico nomini infensis, nostro verò infensissimis, quòd veteres ex se ductos triũphos, tunc maximè vindicare cupiant, cùm remp. hanc capite è rege suo videant orbatam, & tanti casus nouitate tumultuantur. Occasionem igitur oppugnandi nos & Rempublicam nostram habent illi percommodam. At dices fortasse, vires nobis esse tantas, modò velimus, posse nos etiam defendere patriam nostram, eamq; tibi seruare salua & incolumem, hostium insultibus ab ea pellendis. Est ita serenissime rex, pro patria nos nullis etiam extraneorũ, adiutos auxilijs fortiter pugnauisse, pręclarisq; triũphis latè & lõgè fines illius protendisse, paratos etiã esse, pro his tuendis & conseruandis, sanguinem nostrum effundere: sed istius optimæ voluntatis impedimenta tuo discessu tãta sunt effecta, quãta vix vllo vnquam tempore in Polonia fuerunt. Inimicitias, cum barbaris gentibus, non vnas sed multas, & graues, pro gloria, & libertate Christiana habemus, amicitias

quoque cum Christianis, vicinisque principibus, nullis per te fœderum & pactorum vinculis colligatas, ita retinemus, vt dubia potiùs, quàm certa sit eorum possessio existimanda. Quid horum quisque moliatur, quò adspiret, quid nectat, non videmus: tu verò considerare potes. Simus etiam superiores hostibus nostris, at eorum conatibus hinc inde irrumpentibus, quomodo sine capite, sine rege resistemus? Quomodò vires cõiunctas cõtra diuersos hostes habebimus? maximè, cùm regni huius pax, cum vicinis nulla per te pactorum renouatione firmata consistat. Bellum in Polonia, publico etiam edicto sancitum, sine rege, tanquam summo belli duce, ex præscripta lege fieri non consueuit, neque potest. Erit ne amplius sine rege Polonia salua? Minimè gẽtium, serenissime rex, regem oportet habeamus, aut te, aut alium, quem nobis Deus & fata prospexerunt. Durum est telum necessitas, qua abducimur, vt si rex præsens nobis noster semper nolis esse, alium, qui nobis imperet, eligamus oportet, te id minimè ægrè ferente, imò collaudante studia nostra seruandæ patriæ cupiditate tantopere incensa. Non dubitamus autem, serenissime rex, si ita tibi, & Deo videtur, vt rex noster ampliùs futurus esse non possis, quin nos & regnum hoc in tua gratia, & fauore, & beneuolentia perpetuò retineas, & in primis gratum, & memorem te studij, & obseruantiæ nostræ erga te præstes, quam tibi etiam omni studio, opera & diligentia comprobare studebimus, vt intelligas, erga te apud nos etiam nõ regnantem, non destitisse studia, beneuolentiam, obseruantiam nostram, quinimo duratura hæc esse omnia, quandiu in animis residebit tuæ erga nos gratiæ, & beneuolentiæ memoria. Quod superest, commendamus nos in gratiam maiestatis vestræ, Deumque maximum precamur, vt S. M. V. clementissimè seruet sanam & incolumem ad perpetuam Christiani nominis gloriam, & salutem obseruandam. Datæ Warschauiæ ex congregatione ordinum Poloniæ regni generali, die 18. Septembris, 1574.

Sacræ Christianiss. & serenissimæ Maiestatis V.

Seruitores addictissimi

Senatus, equestris ordo regni Poloniæ, & magni Ducatus Lituaniæ.

Clades DANTISCANORVM, ANNO M. D. LXXVII. 17. Aprilis.

A IOANNE LASICIO POLONO DESCRIPTA: IN QVA CAVSSÆ BELLI à sereniſſimo rege Poloniæ Stephano contra Gedanenſes ſuſcepti, referuntur.

MAGNIFICO VIRO, DN. IOANNI Zborowski, Caſtellano Gneſnenſi, duci copiarum aulico ſereniſſimi regis Poloniæ Stephani, Odolanouienſi, Kieskenſi, Volpienſiq; præfecto, ſenatori integerrimo, ſalutem & felicitatem.

MITTO ad te, ſtrenue imperator, hanc belli abs te, angelis Dei tuuantibus, confecti, deſcriptionem: vt geſta tua, tuorumq; fortium militum, quæ iam literis mandari incipiunt, nunquam eſſe moritura, niſi cũ hac vniuerſitate rerum, cognoſcas: & eò maiorẽ inde voluptatem percipias, ad maiora tãtò magis inflammeris. Qua in deſcriptione, tute noſti, quale meũ fuerit ſtudium, ne quid falſi eſſet. Si quæ præterij, ea ſupplere licet alijs. Dolenda eſt ſanè iſthæc Chriſtianorum

ſtianorum calamitas: at quid aliud magiſtratus ageret, imperata facere nolentibus? etſi nondum hic magiſtratus noſter ſuo vſus eſſe gladio, quem à Deo ad coërcendos malos accepit, videtur: id tantùm apparuit, quemadmodum pro eo regum illi rex ac defenſor pugnauerit: quum hoſtes non contenti eo, ſe vt intra mœnia continerent, defenderentq; foras etiam, regẽ ſuum oppugnaturi prodicrint. Quorum conſilia quem finem ſortita ſint, tu ipſe vidiſti, ego deſcripſi. Faxit igitur Deus, quandoquidem perduelles ne nunc quidem reſipiſcunt, vt de te, milite eodem tuo, & rege noſtro fortiſſimo, ſimilia ſcribere liceat. Attamen magis illud à Deo precor, vt, qua Gedanenſes ob peccata affecit cæcitate, eam poſt hanc cladem, animis illorum adimat: ne fortè accenſa magis vncti Dei ira, funditus euertantur: quod vt Ioannes Dantiſcus, ciuis illorum, ſupra annos XL. prædixit: ita & ego mihi videre iam videor. Vale, & pugna feliciter, decus ampliſſimæ Zborouiorum familiæ: hanc autem meam lucubratiunculã eodem animo, quo me miles, annis abhinc 19. in Gallia cõplexus es, quæſo te, accipe. Barcini, anno M. D. LXXVII. 20. Maij.

Tuæ dignitatis obſeruantiſſimus
Ioannes Laſiczki.

CLADES DANTISCANORVM, ANNO CHRISTI M. D. LXXVII. 17. die Aprilis.

A Ioanne Lasicio descripta.

ANtequam ad funesti Gedanensium suo cum rege belli descriptionem accedam, illud mihi præfandum esse videtur, ipsosmet Gedanēses tanti sui mali caussam fuisse: quod quidem præter hunc miserabilis pugnę euentum, ab irato proculdubio Deo profectum: ex conditionibus quoque à clementi rege ipsis non semel oblatis apparet. Nam quum rex Stephanus, quinto vt regnare cœpit, mense, (qui erat anni superioris September) firmandi regni sui caussa, Cracouia Marieburgum venisset, opinatus tantò facilius, quantò Gedanum propius omne negocium tansactum iri: factum necessariò est, senatu, qui cum rege fuit consulto, vt Gedanenses, rebelles pronunciarētur: quòd à Cossobucio secretario, Andrea Sborouio curię Marschalco, & ab alijs duobus senatoribus ad ipsos missis officij admoniti, nihil de sua obstinatione remitterent: quodq; ad caussę suę dictionem, fide bona vocati: quamuis commodè potuerint, tamen non venerint: quæ nota insontibus gratis, nihil quidquam illorum animos permouit: nullum in illis seriò placandi regis, contumacia offensi, studium apparuit: quinimo regi legem imponentes, vt antea, ita pòst, liberari ab eo fide Cæsari Maximiliano, à

no, à paucis appellato Poloniæ regi, præcipitanter data, volebant: triginta alijs conditionibus (quarum primæ, vt à quibusdam oneribns ab Augusto rege ipsis impositis liberi essent, & portorio ipsimet fruerentur) cum illo pacisebantur: militem in Germania, inconsulto rege, & regni senatu, conscribebant: portas interdiu, nullum habentes hostem, claudebant: non contenti generali regis iureiurando, legibus publicis, priuatisq; suis singulari quoque (regem hac ratione insidi animi arguentes) caueri postulabant: cōtumelioſis, & ab omni veritate alienis de rege laudatissimo, & regno, officinę Iacobi Rothi scriptis Germaniam implebant: Grebino, territorij sui capiti, in ipso regis conspectu, præsidia imponebant: vrbem suam tam milite mercenario, quàm validis propugnaculis, magis ac magis muniebant. Quibus eorum facinoribus benignus rex irritatus, arcem Grebinensem, 26. die Septembris occupat, præsidia cædit, & fugat, multos pagos, quos Zulawa illorum habuit, euastat. Perciti inopinatis cladibus, damnisque, impetrant quatridui commeatum, vt vrbe tutò exire liceret. Egressi suburbium, pagumq; ditionis episcopi Vladislauiensis, senatoris regni Polonię, igni comburunt: ac paulò pòst cœnobium, iuris eiusdem antistitis, intra sua mœnia, ac itēaliud extra, quod Oliuense vocatur, antiquis principum Pomeraniæ sepulcris clarum, euertunt: imbelles monachos, alios contrucidant, alios ludibrio habent: misêre tamen ad regem cum certis postulatis octo viros: ad quæ eiusmodi responsum, primis Octobris diebus, accipiunt. Rege copias suas ex agris illorum abducturo, ipsi quoq; suos milites dimitterent, iuſ-

iurandum darent, exteros iurare nolentes vrbe moterent, supplices veniam peterent, cõfirmationem iurium habituri, ad comitia regni venirent: tum decretũ ob contumaciam contra ipsos latum, & quæ vocarẽt grauamina iniustè sibi imposita, suo modo tollerentur. Acceptis his conditionib. nõ omnes illis probatæ: oblatas deinde alias, eodẽ modo aspernati sunt. Rursus impetrata 17. Nouembris, suis internuncijs, Constantino Ferbero, & Georgio Rosenbergio, vltro citroq; commeandi hisce legibus securitate, Calendis quoque Decembribus vlteriùs propagata, vt pacata ciuitate, dimissoque milite, ad regem venirent, delicti veniam petituri: rescribunt quædam à regis voluntate aliena: & quoniam conditionibus non satisfecerunt, retenti sunt à rege legati. Aliud semper, quàm par erat, & rex iustus volebat, respondentibus, humilibusque verbis superba scribentibus: extracta res est ad comitia Toronensia mensibus Octobri atque Nouembri, anni 1576. Gedanensium potissimè caussa celebrata. In quibus regia de ipsis sententia, ab omnibus prouincijs, ordinibusque comprobata est: deliquisse Gedanenses, & crimen contra maiestatem commisisse, inuenti. Quò, hoc cum responso, illi ijdẽ reuerterunt, quamuis rex exercitum abducat è Sulawa suum, ipsos tamen non esse id facturos: nec ad commune concilium, quum ad illud non pertineant, venturos. Mirabantur nostri hæc ab illis scribi, quum anno 1569. rex Augustus Lublini, aui sui Casimiri quarti, de cõcilijs, conuentibusq; Prutenicis illam legem, *Omnes causſas notabiles, ad terras Prussiæ pertinentes, cum communi consiliariorum earundem terrarum consilio tractabimus*: ita commodè interpretatus sit, vt ostenderit, non esse certum locum hisce causſis tractandis definitum: nec hinc senatum regni, sine quo nihil magni rex cõstituat, excludi: sed ex individuo Poloniæ cum Prussia vinculo, anno 1454. opera eiusdem regis facto, omnia communia sequi: non tamen leges harũ gentium confundi: ideoq; tali iurisiurandi formula, fidem suam regibus, & regno Poloniæ, consules ciuitatum Prussiæ atq; nobiles obstringere: *Ego N. iuro, quod serenissimo D. Sigismundo regi Poloniæ, & suis successoribus regibus Poloniæ, eiusq; regno fidelis ero: eiusq; maiestatis honorem, statum regium, & commodum Reipubl. regni, & terrarum Prussiæ pro viribus procurabo: suamq; maiestatem de omnibus damnis, quæ sciuero, certiorem faciam: & ea manifestabo fideliter: sic me Deus adiuuet.* Non destitêre porrò tempus terere varijs effugijs, clàm in Germania auxilia, conquerentes, rege prudenti futura prouidente, ac quę iam acciderunt, prædicente. Ad quem vbi Rosenbergius cum Henrico Lempka Iurisconsulto, vltimum ipsorum, ad ea quę 25. Ianuarij acceperũt responsum, multò aliud, quàm sperabatur, Bidgostiam attulissent: statutũ est, post diu tentatam, tandem etiam contemptam mitis regis patientiam, debellare superbos, & vi cogere ad officium ciuitatem, quæ potestati à Deo institutæ nollet subijci. Nam quid aliud, bonum regem facere oportuit? Adducam huc, quæ tum etiam illis gratificabatur. *Responsum sacræ maiestatis regiæ, internuncijs ciuitatis regiæ Gedanensis a maiestate regia ad eorũ supplicationẽ datum.* Sacra regia maiestas satis abundè omnia intellexit, quæ ciuitatis Gedanensis

nomine ab ipſius maieſtate petebantur. Exiſtimat autem, ad frequentes ciuitatis ſuæ Gedanenſis ſupplicationes, ſatis, ſuperq; ſenſum eſſe clemẽtia, conniuentia ſua regali: ita vt amplius vtendum ſibi eſſe nõ putet tam diuturna procraſtinatione, rerumq; & negotiorum propoſitorum dilatione. Verti ea in re iudicat dignitatem ſuam, expediteque rebus & conſilijs ſuis cenſet, vt iſta tractatio iam pridem inſtituta, nunc tandem finem ſuum ſortiatur, modo & ratione infrà ſcriptis. In primis concedit maieſtas regia, vt pro concludendis, vltimoq; fine terminandis conditionibus, à regia maieſtate ciuitati oblatis, iſto modo, quo regia maieſtas cõcluſit ac determinauit, in ſpacio ſex dierum maieſtati regiæ ſatisfiat, pleneque de his omnibus ciuitas regiæ maieſtati reſpondeat. Hi verò dies per reliquos menſis Ianuarij dies anni præſentis, ciuitati conceſſi eſſe cenſeantur. Primò quidem ducenta millia florenorum, numeri, & monetæ Polonicalis, regiæ maieſtati ciuitas perſoluere debet. Prima quidem, in ſpacio vnius menſis: alia verò cẽtum millia, prima die Martij, anni futuri 1578. regiæ maieſtati reponet. Et nunc etiam oblationi ſtatuum Pruſſiæ innitendo, duplicem acciſam ciuitas iuſtè & integrè contribuet, camq; in theſaurum regiæ maieſtatis inferet, prout id melius & vtilius ipſius maieſtati fore videbitur: de quibus omnibus obligationem forma concepta, quæ mittitur, faciat. Illa quæ merè regalia ſunt, quæ ex priuilegijs ciuitas Gedanenſis regiæ maieſtati pendere debet: ea quotannis exoluantur: iſta enim obligationibus aut exemptionibus vllis ſubijci non vult. De 4. tormentis bellicis, vnà cum puluere, globisq; bene præparatis,

paratis, ad vſum belli præſtandis, ciuitas regiæ maieſtatis voluntati ſatisfaciat: in eoque regiæ maieſtati morem gerat. De prorogatione temporis ad Palatium, aliaque ædificia regalia in ciuitate Gedanenſi extruenda, permittit regia maieſtas ex gratia, clementiaque ſua, tempus competens ciuitati ſe cõceſſurã eſſe. De portorio maris, negocium ad futurum regni cõuentũ reijcit: ita tamen, vt regiæ maieſtatis ſcriba peculiaris ibi adſit, iuxta priorem declarationem. Grauamina, quæ authoritate ſua citra conſenſum ordinum regni tollere poteſt, ea tollit: reliqua ad conuentum regni generalem differt, vt de illis ex ſententia ordinum decernatur. Quæ tamen regiæ maieſtatis de grauaminibus iſtis ſententia ſit, eam peculiari priuilegio ſuper his conſcripto declarauit. Si verò vult, aut magis cupit ciuitas, non abnuit regia maieſtas, vt omnes articuli, & omnia grauamina, ac omnes actus commiſſariales, inter quos & portorij negotium eſt, ita vt etiam ſcriba ad id non adhibeatur, ad futurum regni conuentum reijciantur. Reliqua tamen placationis capita, ac declaratio religionis conſeruandæ, ſtare debent loco, & tempore ſuo. Confirmationem iurium, & libertatum, iuxta formam præſcriptam, quæ mittitur, regia maieſtas ciuitati dabit: omniaq; priuilegia, iuxta illius contenta, conſeruabit, eamque authenticè nunc extradet. Si fortè ciuitati placeat grauamina omnia, articuloſque (placationis conditionibus & capitibus, tum etiam religionis conſeruatione, de quo ſpecialibus literis cauebitur, exceptis) ad futurum regni conuentum reijcere: literas reuerſales, prioribus nõ abſimiles, ciuitati dabit: quibus promittet, authoritatem

ſuam apud ordines regni interpoſituram eſſe, vt ciuitatis ratio habeatur, grauaminaque ipſius illegitimè irrogata diſcernantur, & abrogentur. Ante omnia ciuitas militem dimittat, regiam maieſtatem forma concepta deprecetur, cõuentis ſe ſtare obliget: fidelitatis iuramentum præſtet: omniaq; faciat, quæ ad ſubiectionis, fidelitatisq; officium ſpectant, & pertinent. In quorum omnium fidẽ ſigillum noſtrum apprimi iuſſimus. Datum Bidgoſtię 25. Ianuarij, anno Chriſti 1577. regni verò noſtri primo. His ſubſcriptio manus regiæ acceſſit. Dedit ijſdem die eodem priuilegium de grauaminibus, eodem quo dictum eſt modo, abrogandis, vſu Auguſtanæ religionis cõſeruãdo, omnibus priuilegijs legitimè impetratis cõfirmandis, deq; cæteris rebus, quadraginta capitibus cõprehenſis. Quę omnia quo animo acceperint, mœnibus conſiſi ſuis, id ex ijs liquet verbis, quæ de Gedanenſibus regia maieſtas ſenatoribus abſentib. vndecima Februarij Bidgoſtiæ perſcripſit. In primis, inquit, declarationem conditionum à nobis oblaturum illis dedimus: grauamina, quæ ipſi ſoli poteramus abrogare, dato priuilegio abrogauimus. Commiſſionis negotium, ad futurum regni cõuentum reiecimus: vt de eo ex omnium regni ordinum conſenſu decernatur, exemplum cõfirmationis iurium, amplißima forma, citra omniũ exceptionem, illis dedimus: vt nihil ſupereſſet, quod eorũ animos obſtinatos à præſtanda fidelitate, ac relinquenda temeritate, retrahere poſſe videretur. His ita conſtitutis, ſex dierum ſpatium datũ eſt, vt ſenatui & communitati ea omnia videnda mitterentur. Expectati ſunt ad 12. dies: quibus cunctationem hanc, certam pacem

pacem parituram eſſe credebamus. Ecce autem Roſembergius cum ſyndico aduenit: reſponſum nobis attulit, in quo nõ modò ea, quæ pacta & reſpõſo noſtro cõcluſa fuerant, inuerſa ſunt: verùm etiam multa alia adiecta, quæ non modo dignitatem noſtram, verùm etiam iura publica perſtringere videbantur. Etenim ducenta millia florenorum, quæ nos non placationis, ſed debitorum retentorum nomine, ab illis pacti eramus, quæ ipſi etiam tempore conſtituto ſoluere promiſerant, in tempus poſtea longiſſimum & incertum tranſtulerunt. Contributionem acciſæ abiecerunt: regalia noſtra, quæ nobis à ciuitate ſingulis annis pendi ſolent, in dubium vocarunt. Commiſſionem abrogare autoritate ſolum modo noſtra, extra conuentum, voluerunt: cum regno nihil ſe habere commune. Item alia, quę non commemoramus, ſcripſerunt. Quid ſaluo conductu durante fecerint, omnibus notum eſt: internuncijsq; pacis prætextu ablegatis, nihil minùs, quàm pacem in ciuitate tractarunt: hanc propugnaculis, & antemuralibus extructis munierũt: militem, qui dimitti debuit, auxerunt: eruptiones multas fecerunt: ex villis, & domibus nobilium prædas egerunt: villas incenderũt: euẽtus vt demõſtrauerit, illos nõ pacificationis, ſed ludificationis cauſſam nobiſcũ egiſſe. Tacemus eorũ innumera in nos & remp. cõmiſſa delicta. Iam videmus eorũ animos obcæcatos, in perniciem ſuam ruere. Sed nobis Deus teſtis eſt, quod lenis & clementis principis officio hactenus vſi ſumus, atq; cu[illegible] tamus, vt illos ad ſanã, rationiq; obſequẽtẽ mẽtem [illegible] educeremus. Nihil profecerunt hortationes, legationes, perſuaſiões, cũctatiões noſtrę. Expectatũ diu

est,cum summa nostra,& Reipub. indignitate:nihil est intermissum, quod ad quietem publicã retinendam pertineret. Quid igitur aliud restat faciendum, quàm ne nobis & Reipub.desimus: atque vt sequamur,& suscipiamus ea cõsilia,quę ratio suadet, & iustus dolor exprimit? Hęc rex Stephanus animi erga suos paterni.Porrò quod respõsum ad illorũ postrema verba, eodem tempore à tribunali regiæ maiestatis profectum sit,operæprecium est his addere:vt cuiuis notũ sit,nihil regẽ temerè, nihil iniquè, nihil præcipitãter egisse, quo cũ missis in custodiam Lencicienſem Ferbero, & Rosembergio cõsulibus,post decretũ contra omnes latum, remissus Lempka est. Prospiciebat animo sacra regia maiestas, dominus noster clementissimus,hæc omnia quæ agerentur à Gedanensibus impetrandis toties salui conductus prorogationibus, non aliò spectasse, quàm vt rem extraherẽt ad hoc ipsum tempus, quod ad detegenda apertè nefaria sua consilia magis idoneum arbitrabantur. Cuius illorum instituti cùm antè nõ parua indicia hæc essent, quod in tractationibus, à leuioribus postulatis orsi,grauiora,quoties legatos ad sacram regiam maiestatem remitterent, indies adderent:quibus tantum abest,vt pro patrato crimine omnium grauissimo, regiæ maiestati satisfacerent: vt etiam iam propè gloriãdo de crimine hoc admisso,magis,magisque offenderent, quod tamen sacra regia maiestas patienti ac paterno animo ferebat,ac ea, quæ ad iura illorum, & libertates augendas spectarent,illis concedebat,quę non rebellibus,verùm bene meritis de principe suo subditis deberentur:vt hac sua clementia eos ad officium reuocare posset: nihil

nihil tamen,vt videt,eos hęc benignitas mouit:cùm ad superiora postulata iniqua, hæc posteriora impia ac nefaria prorsus adiecerint,ita cõcepta,vt iam meditatum scelus prorsus detegant,& tam regiæ maiestati,quàm Reipub. communi regni Poloniæ, contra iusiurandum maiorum suorum, diuo Casimiro regi,eiusque successoribus ac regno datum,valedicant: nec publicis regni consilijs ac ipso regno, in cuius titulum ac ius, vt maiores ipsorum iurarunt, concessissent, quidquam commune habere, impudenter, & nefariè scribant. Iam verò sacra maiestas regia non solùm iniquitate,& insolentia postulatorum in dies lædebatur: verùm etiam alio genere iniuriarum, non modò ciuitate non exonerata (iuxta formulam salui cõductus, mittendorum ad regiam maiestatem oratorum dati) externo milite, verùm etiam maioribus conductis copijs,& nobilium ac aliorum subditorum sacræ regiæ maiestatis vrbi vicinorum pagis ac ædibus spoliatis, direptis, ac etiam exustis. Quamobrem,cùm iam apertè constet,obfirmatas in scelere perduellium Gedanẽsium mentes,humanitate sacræ regiæ maiestatis ac alijs leniorib⁹ rationibus ad officium reduci non posse: alijs grauioribus sacra regia maiestas vti, pœnasq; meritas de illis sumere necesse habet.Itaq; decretũ suum, quo illos perduellionis damnauit,iam iamq; publicat,& promulgat: omnem securitatem terra, mariq́ue illis adimit: & tanquam impijs in principem & patriam hominibus,aqua,& igni interdicit.

Bello sic indicto, & cura illius Ioanni Zborouio, vni ex ordine senatorio, demandata: postea quam Gedanenses cognouissent,quàm paucos milites rex

Stephanus, Grebino capto, & Sulaua depopulata, in agro ipsorum reliquisset: quasi nõdum satis tot malis, damnisq;, quæ illis rebellio attulit, afflicti: accersenda plura esse potiùs, quàm aliquid regi cõcedendum, qui illis nihil, nisi Batori esset: & si fortuna faueret, opprimendos esse paucos antè quàm plures confluerent, animis obfirmatis statuerunt. Iam verò ab illis, qui ad regem ventitabant, voces illæ audiebantur, posse ipsos, si modò vellent, nullo negotio nostros obruere milites: rati idem esse, velle quid & facere posse. Reiigitur huius auspicato aggrediundæ diu expectabant occasionem. Visum est Pascha percommodum, (septima Aprilis fuit) quũ omnes vbiuis Christiani cultui diuino maximè incumbere solent. Confisi ergo viribus suis, & Ioannis Colonicẽsis, ducis sui magno præmio ex Germania euocati, experientię: ad hæc omnibus necessarijs ad euertenda, diruendaque oppida bene instructi: hoc consilio vrbem egrediuntur crepusculo vespertino, vt oppresso milite nostro, & Derssauia, (Czceuum nos vocamus) in quam se tempore hyberno ex agro receperat, expugnata: ad Gnieuum, Nouum, Stargardum, cæteraque regia oppida procederent vastanda. Verùm nondum vrbe omnibus egressis, ea tempestas exorta est, (Deo profanatæ augustæ dici, & regis contemptus vindice) ijque cæli tonantis sonitus, & fulminis ictus auditi, vt vniuspropugnaculi pars auulsa, in fossam corruerit: equus ductoris, fulgore atque fragore attonitus, succubuerit: ipse sessor à satellitibus, quibus stipatus erat, suffultus: duo equites è ponte fossæ impositio, in aquam profundam delapsi sint, nec sine labore alter extractus, alter

ter aquis obrutus. Reducto itaque in vrbem exercitu, idem postera die, alijsque deinceps ab illis tentatum. Sed hæc ipsorum aduersus summum Prussiæ magistratum susceptа consilia, semper pluuia impediebantur. Ea tamen cæcitas hominum fuit, vt adeò aperta futuræ stragis omina, non Deo, à cœptis eos, quæ oderit dehortanti, sed sagarum veneficijs tribuerint: duasque eam ob caussam in carcerem compegerint: suspicati, à nostris conductas procellam incantamentis excitasse. Armant interim duas naues vectorias, totidemque minores, duplici via regios milites inuasuri. Tandem 16. die mensis eiusdem, sole ad occasum vergente, aduerso flumine Vistula sed ventis iuuantibus, Czeuum primùm oppugnatum contendunt: parte ab altera, tam equestres, quàm pedestres cohortes emittunt: de quorum lento progressu Zborouius, insignis virtutis imperator, à velitibus Strussij, qui tum in excubijs erant, certior factus, & quos sæpe ad pugnam prouocasset, mœniaq; illorum penè attigisset, nunc primùm prodire miratus: procedit illis eum suis obuiam: locum pugnæ commodum ad pagum Rokitki prope aquas deligit, &, donec propiùs accederẽt, locaque aquosa præteriret, ordinatis aciebus expectat. Substitere Dantiscani ad villam Langnaw, quæ paulò plus vno milliari distat Derszauia, præmissa ad excubias ea exercitus sui manu, quæ maior fuit omnibus Zborouij copijs. Hic Zborouius memor circumspecta celeritate nihil in bello melius esse: inuadendi securos, lætosq; consilium capit. Sed timens oppido, ne interea ab hoste nauibus egresso occuparetur, néve bono mutato loco, incõmodio-

re agenda res foret: prudenter illud mutat: nec tamẽ in oppidum redit, veritus ciuium proditionem: nam cum Gedanensibus facere videbantur. Dispositis igitur quaquauersum vigilibus, & misso cum 60. Tartaris, qui nauibus immineret, forti viro Andrea Carcho Wicio noctem in equis cum suis transigit. Oriente sole, septima decima Aprilis die, hostis appropinquare visus, nostris nonnihil multitudine illius perculsis. Conspexit & Colonienſis nostros, non absque stupore: quòd pauci, quos ad sui cõspectum fugituros putabat, tãtis cum copijs venientem expectarẽt. Illis ergo vltra fluuiolum, & lacum editiore loco constitutis, nostris ex aduerso stantibus, néve ab illa vi hominum magna circumdarentur cauentibus: incipit velitatio, duabus ferme horis ab ortu Solis, grauis nostris Cosakis (quos ferentarios, licet, seu velites vocemus) Germanus eques fuit, vndique armis tectus. Quibus confestim misit imperator in auxilium 20. Vngaros generosissimos, & Stanislaum Iordanum manu promptum iuuenem, cum 50. equitibus. Descẽdebat in arenam ipse quoque Colonicẽsis, veluti quidam suorum moderator. Ciebatur ergo prelium magna animorum alacritate, sed Germani ita cursitare, vt impetus hastatorum vitarent, idquevnum facerent, quo nostros illo pertraherent, vbi tormẽta ænea collocata erant. Quod vbi animaduertit Zborouius, datis de vitando periculo præceptis, miscuit hastatis equites è peditatu sumptos, cum tormentis longioribus. Defatigatis pugna, & cursu vtrisque, succesêre integri. E nostris Zolkienius cum turma Ioãnis Zamoiski, regni Poloniæ Vicecancellarij, nõ minus, quàm priores alacer pro-

cer prodit. Vulnerati aliquot Germani: vnus equo detrusus, equus alterius transfixus corruit: iam etiam duo à ferẽtarijs anteuenientes currentibus occisi fuerant, nostris saluis. Felix prælij principium incendit spectatores ad audenda facinora maiora: equis nostrum, ad clangorem tubarum, tympanorumque sonum, adeò gestientibus, vt ab sessoribus ægrè tenerentur. Quum tali pugnæ præludio detinentur nostri, Colonienſis misso illo pergendi vlteriùs ad oppidum obsidendum consilio, postquam vidit Zborouium pugnandi copiam haud impigrè facturum: suis vt consuleret, scpimentum è fillis trabibus, quas secum, vt alia omnia, vehebat, facit: nihilominus tamen ferme ducentos, ad nostros in acie destinendos mittit, astutè omnia: vt cuius rei bellicæ scientia, celebris in Germania sit ob defensam Magdeburgũ. Igitur collocata intra illud munimentum suorum bona parte, ipse interim cum tormentis, & lectissimis quibusq; viris, ab altero montium latere, nostros à tergo aggressurus, ad lacum Libissouienſem suis fatalem, iter intendit: ratus vndique comprehensos, nisi fugerent, suain potestate facilè futuros: vbi iussus properare centurio Rauscauius, respõdisse fertur, lentè festinãdum esse: videri enim sibi Polonos ad certamẽ magis, quàm ad fugam esse paratiores. Erat autem ibi in excubijs Temrukus, expertæ virtutis miles, cum 50. velitibus. Qui hostilem vim imparem esse suis viribus sentiens, maturè sibi subueniri petijt: laborantibus missum eueſtigiò subsidium. Zborouius, astu hostis deprehenso, quid facto opus foret (fugere enim ignominiosum esse ducebat) protinus init cum suis consilium. Vrgente

vndiq; periculo, non longa consultationi mora data, placet illuc omnem equitum, peditumq; globum conuertere, vbi ipsum caput hostium foret. Quum verò nostri vidissent, mutatum esse ab hostibus aptum ad pugnam locum, (nam & alij, qui munitione continebantur, ijsdem tramitibus ducem sequebantur) adducti sunt in spē victorię. Proinde extemplo disijciunt ponticulum fluuiolo impositum, ne ab velitationi deditis, & intra sepimenta latentibus, à tergo inuaderentur. Itaq; quum in illa potissimùm parte, quò properè tendebat Colonienſis, omnis belli vis sita esse videretur: nec periculum ab nauib. vi brachiorū vento aduerso tardè tractis, oppido incūberet: Zborouius suis præcipit, vt velitationi finē imponerēt: præterea ciuium magistrum dubię fidei confirmat, vt, si quæ vis hostilis ingrueret, saltem aliquot horas bona fide obsidionem sustineret: cuius rei causſa quinquaginta pedites Polonos cum tormētis manuarijs ei reliquisset, ipse breui, hoste, Deo adiuuante, superato, cum pluribus affuturus. Tum admonitus ab Haidonum ductoribus, quorum tres in acie cecidêre, vt prælium antè iniret, quàm hostis suos ordines planè explicaret, tormenta iam disposita, terra congesta muniret: fícta oratione addit suis animos, spe iam iam Vistulam traijciētis mille equitum, peditumq; auxilij: orat præterea omnes, vt alij alijs offensas condonent, pœnitentia placato Deo, suppliciter opem illius implorent, morti gloriam anteferant, hostes non numerent sed inuadant: néve eorum conspectu terreantur, qui breui tempore futuri sint in ipsorum potestate: quòd superbi, maledici, rebelles, cōtumacesq; sint: paucis antè mensibus

Oratio Zborouij ad milites.

bus ad Grebinum, Glowam, & alibi ab illis profligati: olim verò ab ipsorū auis atq; proauis ad quinquaginta millia cæsi, capti, fugati: omnino absq; bōoardis & munitionibus imbelles ac timidi: quod illico ipsimet experturi sint, modò pristinę virtutis, nominisq; sui, à cāpestri prælio accepti, memores pugnēt viriliter pro Christiano magistratu: Deo freti, vltore rebellionis, quem ducem habeant propitium, quiq; paruis copijs, tam iusto quàm hoc sit bello, ingentes superare soleat. His alijsq; istiusmodi dictis, mirum in modum recreati sunt omnes, & ad impar prælium accensi. Dehinc Haidones, velut in rabiem versi, (erat à meridie hora ferme prima) ab dextro latere, equites à sinistro, in hostem, vbi tormēta fuêre, irruunt: suos contra ipsum sclopos quinquageni exonerant: hastati sariſſas, ferētarij venabula in oppositos vibrant: alij arcus manu certa tendunt. Centuria verò Strussij, sublato clamore terrorem Germanis à tergo incutit. Nascitur pro formidine gaudium, multis ex aduersa parte cadentibus. At ab hoste emissa è tormentis iacula, perpaucis nocuerunt, hastas nō paucas cōfregerunt: quippe quòd equites incōmodo loco cederent, pedites autem, conspecto ardente puluere tormentario, supini caderent, pro mortuis ab hostib. habiti: rursusq; sclopis instructis, resurgerent. Damnosa hæc Germanis fuit carnis resurrectio. Quibus aliquātisper resistentibus, monet Haidones moribundus ductor ipsorū, vt si vincere vellent, abiectis sclopis victoriā retardantibus, acinacibus, recti capita securibus, tem cominus agerēt. Obsequuti monitori, manus cū hoste acriter cōserūt, & adiuuātibus equitib. ordines cōturbāt ferreo-

rum hominum poplites succidunt. Cæteri hastis & gladijs nunc pectora transuerberant, nũc capita petunt. Par gentis vtriusq; virtus & gloria: par hostium diuersarum gentium debilitas & formido. Aduolãt & turmæ aliquot equitum, quæ ad succurrendum lassis, à prouido imperatore in proximo collocatæ erãt, nequaquam alijs segniores. Paulò plus vna hora incerto euentu dimicatum. Vrgẽtibus nostris ferro, equis, clamore, cadunt primores Germani, denique & alij, viri proceri ac lacertosi, tormentis, in quibus illis omnis spes victoriæ fuit, & priuati, & frustrati. Dein magis ac magis instantibus nostris, terga vertunt reliqui, tanta festinatione, ac ita confertim, vt alius alium ponte detruderet. Magna pars festinè arma exuentes (miseram spem salutis) ad proximum lacum tranandum conuersi. Nimirum ea vis metus est, vt homo à quouis potiùs alio, quàm ab homine irato absumi malit. Quare magnus numerus in lacu demersorum visus. Pars suo cum glorioso duce, in lacum etiam impulso, vertit se in fugam: nostris eos ad tertiũ à prælio miliare (Prusiecz ruri nomen) summa contentione persequentibus, & magnas illorum strages edentibus. Non pauci montes, alij syluas Cassubicas & Pomeranicas, effuso cursu petierunt. Tunc illud euenisse visum, quod Moses malis prædixit: Efficiet (inquit) Iehoua vt corruas ante hostes tuos, & in quos vna via exieris, eosdem septem vijs fugias: quibus in rerum omnium penuria seruietis: illi verò imponent ceruicibus vestris iugum ferreum, vsque ad vestrũ exitium. Intacti illi, equis currus trahentibus conscensis, profugerunt, qui extremum agmen claudebant. Permulti è montibus & syl-

& syluis à regio milite extracti, ad imperatorem trepidi adducebantur. Post victoriam aiunt Haidones Zborouio, ab inclementia illos auocanti, hisce verbis respondisse: Si nos hosti parceremus, ille victor eodem modo quo nos nunc (quæ dicentes, hos è captiuis detruncabant, illos mutilabant) in te sæuijsset. Fugientes persequentium tantus erat ardor, vt ad signum inclinata die receptui datum, non nisi ducenti equites, bene cruentati, ad ducem oppido opem laturi redierint: alij pòst, cum præda sequuti. Vbi Haidonum ductores orauit Zborouius, vt suos ad alterum hostem adoriendum conuocarent. Qui licèt non minùs quàm equites cædendo defessi, noctisque præteritæ vigilia atque diei inedia fracti forent, tamen simul omnes præeunte Zborouio, illos qui è nauibus iam ad alteram ripam stantes, & nuncios de victoria suorum opperientes, globos machinarum muralium aduersus oppidum incassum eiaculabantur, inuadere, aggrediq; cupiebant. At hi casu suorum, ex aduẽtu nostrorum, & globis tormentarijs contra se eiaculatis, cognito: domo, vbi traiectus est, incensa, & omni quæ in ea fuit cereuisia epota, supellectile direpta, fugere incipiunt: paululumque prouecti, (nam ventus aduersabatur) se post insulã abdunt. Interim Mariæburgo, ad preces Zborouij, nostris subsidio venit Stanislaus, filius Ioannis Kostkæ, prefecti Mariæburgensis, cum suorum globo, & quatuor tormentis telorum: cui persequendi hostem ab illa eadem ripa, datum negotium: quod bene cœptum, non minori fortuna peregisset, ni & nox obscura, & ventus secundus, fugientibus opem tulisset. Quàm autem salui hi quoq; domum reuer-

terint, parum liquet: illud certũ, multoties à noſtris fuiſſe globis tormẽtarijs petitos. Qui cladi ſuperfuerũt, capti mille, prẽter illos quos vicina nobilitas fugientes cõprehendit: aliquot ita opulenti, vt vitam multis nũmũm aureũm millibus redimere cupiant: Vidiſſes decẽ, plus minus, Germanos ab vno vinciri, vel Polono, vel Hungaro: vinxit & quædã mulier duos: (tantus pauor pectora illorum occuparat) ac quodã è noſtris vincula quærẽte, protulit ſua ſpõte è ſinu captiuus: En (inquit) habes: colliga manus, vitæ parce. Occubuêre in acie 4427. viri: id ex illis qui iuſſu imperatoris occiſos humabant, cognitum. In fuga cæſorum, & aquis obrutorum, quum hæc ſcriberem, nondũ erat collectus omnis numerus: non paruus, opinor, ſi modò victus verũ fateri vellet. Tẽdebat iam tot cadauera, quorũ lacus atq; viæ plenæ erant, terra obruere: à feris & alitibus multa depaſta. Inuẽti à veſpillonib. ſeu duo ſeu tres, qui ad tertiam vſq; à pugna diem, denudati vti omnes alij, morte ſimulata, inter occiſos latuerũt: rogati verò cur nõ interea temporis fuga vitæ conſuluiſſent, reſponderunt, metu Haiducorũ inclementium, qui ſibi inſtare viſi ſemper eſſent, aſſurgere auſos nõ fuiſſe. Signa pedeſtria quinq; adempta, vnum equeſtre: idq; erat maximũ, & AVREA LIBERTAS, aureis literis ſcriptum habebat. Scilicet rex eam illis eripere voluit: qui ſe omnium iura, publica & priuata, & quam quis profiteretur religionem, incorruptè ſeruaturum, ſemel ad aram ſanctè promiſit, idq; adhuc præſtitit. Tormenta ænea magna ſeptem: parua triginta, tribus vecta curribus, ablata: currus 150. relicti: armaturæ ter mille quingentæ, è ſpoliatis ad ducem comportatæ,

portatæ, & tormenta manuaria permulta: quibus iacturæ militum compenſatæ ſunt. Largitus eſt alia quoq; dona Zborouius cuiq; fortiſſimo: adeò munificè, vt ipſe nihil planè è præda ſibi reliquerit, contentus ſua gloria, quæ illi ex re bene geſta nata eſt: tamẽſi hanc etiam ab ſeſe amouens, ſoli Deo, à quo profectam manifeſtè videbat victoriam, & felicitati regis ſui, triplici iam triumphoin ſigni, libenter tribuat. Quis enim, niſi impius, hoc ſolius Dei beneficio factum eſſe nõ fateretur, vt bis mille viri, 12000. ſiue 14000. hoſtium, profligarint, maioriq; ex parte cæciderint? Fallus eſt hoc & agnouit pius rex cùm illo loci veniens vbi pugna peracta eſt, hæc proferret: *Non nobis, Domine, non nobis, ſed nomini tuo da gloriam.* Regij verò milites (quod mirẽre) ſolùm duo deſexaginta occiſi, centum triginta vulnerati: hos inter nõnulli, dum tormentis potirentur, fœdè ambuſti, quòd magiſter tormẽtorum, viſo extremo diſcrimine, dolio pulueris nitrati ignem iniecerit: quo ipſe vnà interijt. Horũ nomina, ni pigeret poſſem referre: ſed breuitatis habenda eſt ratio. Equi 38. cæſi, 65. faucij ac læſi. Reperta apud pleroſque omnes Germanos, varij generis vincula, noſtris ligãdis parata, quę ipſorum met brachia ſenſerũt. Ita illud verè dictũ à Solomone: Parari equum ad pugnẽ diem, ſed Dei eſſe victoriam. Illud immanius, cõfectas ab illis fuiſſe glandes venenatas, quæ ſurſum è tormentis breuioribus (quę duo fuêre) iectę, mortem illis adferrent, quoſcunq; earum ſcintillæ attingerent. Faſtũ porrò illorum, & ante victoriam triumphũ, illud arguebat, quũ ſui generis vicinos prẽmonerẽt, maturè migrarent aliò cũ precioſa, quaq; ſupellectile,

ne quid hoſtile à milite experirentur: quorum dictis quidam oppidani territi, ſua Grudzadzum, alij aliò auehebant. Quinetiam in ipſo procinctu, alter præbibens alteri, hic tres, quinque ille, alius decem Polonos vinctos, vir vxori, miles amicæ, adducturum ſe promittebat, & pro vno capone pingui tres ſe captiuos daturum ſpondebat. Præter hæc, vrbe exiturri, ſpectatores alloquebantur, eos ipſi quoque comitarentur ad pugnam breuem quidem, ſed longæ, opimæque prædæ: (perrecturos ſe vltra Derſzauiam opinati) vel ſaltem extra vrbem opperirentur reduces cum ſpolijs Polonicis atque Vngaricis. (ita paucitas noſtrorum deſpecta ab illis fuit) Stabat ergo populus in montibus belli euentum expectans. Primum, eumq; certum, irati numinis ciuitati nuntium carnifex attuliſſe dicitur. Non credita res diu, mutilis curſim carnificem ſequentibus, fidem meruit: & poſſe abs rege vinci ſuperbos ſubiectos, vt antè Lanſcorona, Grebinum: ita Derſzauia declarauit. Conſtãs fama eſt, paulo minùs ſexcentis mulieribus Dantiſcanis hoc prælium viduitatem, nõ paucioribus reor orbitatem attuliſſe. Cumque Colonienſis in vrbem anhelus refugiſſet, hiſce illas cum eo verbis expoſtulaſſe: Redde nobis, ſceleſte, viros: redde filios, redde cognatos, quos tu non eduxiſti, ſed ſeduxiſti: victuros, ſi intra portas ſe cõtinuiſſent. Is Zborouio denuntiaſſe fertur, ſe de integro fortunam belli experturum, ſumptis ſecum vrbis clauibus, ſi ſuperetur, victori tradendis. Quod an credam ambigo, quum tanta ſit ciuium conſternatio, tantus mulierum & natis orborum parentum dolor atque plangor. Addere animos poſſunt Danica, ciuitatumque maritimarum auxilia. Et Gedanenſes quidem ita attriti ſunt, die, menſeq; eodem, ſed anni alterius, quo Stephanus Batorius, primùm ex Hungaria Cracouiam (quæ regum ſedes eſt) ingreſſus, regnum inijt. Afflicti autem, non ob ſolam diu meditatam rebellionem, (non enim temerè vrbem ſuam magno ſumptu & ſtudio, muris, propugnaculisque aliquot annos firmabant) ſed etiam propter tetra de bono rege, regnoque ipſius, à quo Gedanum alitur, ſcriptis prodita mendacia, & in ipſa vrbe iactata in regem conuitia: quum regi, qualis qualis eſt, neſas ſit maledicere: crimen, de altero falſum dicere. Adeò infelix prælium, tantum terrorem permultis incuſſit, vt clàm cum ijs quę facilè auferri poſſunt, emigrẽt ex vrbe, (metum illis aduentu in Pruſſiam fortunati, animoſiq; regis, quotidie augente) nec vlturi ignominiam, ad tympani, auctoſtipendio, trium dierum pulſum, dare nomen militiæ alia lege quiſquam voluerit, quàm ne pugnatum foras educatur. Ij miſſum ad ſe à Zborouio cum literis tubicinem, quibus eos addeponendam rebellionem, cuius pœnas luiſſent, inuitabat, interemerunt. Quibus Zborouius iratus per obſcurum quendam libertate donatum captiuum, denuntiari iuſſit, ſe 50. ex illuſtrioribus captiuis, in ipſorum cõſpectu palis infixurum, ni ſibi parricidas traderent. Ad hæc illi, ab irato ſuis peccatis Deo ſe punitos eſſe cõfeſſi, traditurosque homicidas reſcripſerunt, & ad colloquium cum imperatore & Ioanne Koſtka, Voiuoda Sendomirienſi, ſe admitti petierunt.

Habuit Zborouius, Gneſnenſis Caſtellanus, non plures milites 2027. Prima equeſtris centuria, ipſiuſ-

met erat:altera, Andreę Fierlei, Caſtellani Lublinẽ-
ſis: tertia, Oſſolinij Krzeſſouienſis Præfecti: quarta,
Kaſanouij: quinta, Nicolai Goſtõski: ſexta, Adami Bali-
nij: ſeptima, Zebrzydouij: octaua, Leſniouolſcij: no-
na, Gnieuoſij. Staniſlai Iordani 50. ſolùm eq̃tes fuę-
re. Ex voluntarijs, Ioannes Zamoyſcius, Procãcella-
rius, 37. Hieronymus Goſtonskius, 10. Staniſlaus
Przyienskius, 16. ex aulicis autẽ regijs Ioannes Ten-
cinius comes, Caſtellanus Voynicenſis, 50. equites
habuit. (ſunt Caſtellani ſecundi à rege ordinis ſena-
tores: Voiuodæ, quos Paſatinos vocamus, primi)
Zloſtouius 7. Iacobus Pilchouius totidem, Malicius,
5. Bielawskius, 4. Procopius Pieniazek, eques Mal-
tenſis, 6. Hungari 40. quorũ cognomina ignota mi-
hi ſunt: nota virtus & fortitudo. Hi omnes, nu. 132.
haſtas prælõgas, ſcuta, breues ſclopos, & gladios du-
plices gerebant. Huſſarorum nomen habent. Veli-
tes 215. fuerũt: quibus, præter acinaces, venabula, ar-
cus, loricæ, arma ſunt: 100. Struſſij, Pręfecti Bratiſla-
uiẽſis: 50. Tenruki: 30. Scythæ regij: totidem Andreæ
Comitis Gorkani, Caſtellani Miedzyrzecenſis: 5.
Andreæ Karchowskij. Hos appellãt Koſakos: equi-
tes celerrimi. Regios Staniſlaus Gizitzki etiam tum
(opinor) ducebat, miles celeberrimus. Pedites verò
regij, generis Hungarici & Slauonici, ſtupendæ au-
dacię atq; agilitatis, 600. Haiduci patrio ſermone vo-
cati: imperatoris, 30. Fierlei, 100. è quibus 50. oppidi
defenſio iniuncta erat. Tormẽta cãpeſtria duo tan-
tùm: his multò minora, Haken Germanis dicta, 27.
Contrà, Gedanenſium cohortes pedeſtres ſex fuę-
runt. Quæ erat imperatoris, viri cætera egregij, ni o-
peram ſuam rebellibus nauaſſet, 600. viros cõple-
ctebatur:

ctebatur: centurionis Kleuneri, 500. Lemkæ, 600.
Eſterreicheri, 600. Rauſawi, 500. Verſteinij, 300. E-
quites mercenarij, 400. ciuiles totidem. At ciuium
numerus, omnibus quaſi ad certam victoriam cupi-
dè ruentibus, cõfeſſione captiuorũ, vel 8. vel 10000.
ſuperabat. Vt enim diues opum, ita populoſa eſt ci-
uitas Gedanenſis: cuius portu nullus alius in Ocea-
no Germanico nobilior: aqua profunda, muris &
aggere prælto, ita munita, vt inexpugnabilis eſſe
videatur. Si igitur 8. tantùm millia oppidanorum, ad
excutiendum iugum regium egreſſorum poſueri-
mus, numerus omnium militũ 12000. minus 100.
efficit: ſi duobus plus, (nam captiui variant) 14. ſunt
millia. 12. igitur viri vnum militem regium fugie-
bant. Hæ fuerunt Gedanenſium copię, ſanè magnę:
quibus freti, Magiſtratui, toti Pruſſiæ diuinitus da-
to, reſiſtere voluerunt; nolle ſe vnctum Dei oſcula-
ri, quem ille præ cæteris ſeptem competitoribus de-
legit, oſtenderunt. Regem prudentem, pium, cle-
mentem, quem alij omnes reuerentur & amant: ſo-
li infeliciter oppugnauerunt: & (quod illi moleſtiſ-
ſimum eſt) à ferendo Ruſſis contrą Tartaros auxi-
lio, qui eodem tempore in Ruſſiam irruerant,
auocauerunt: cuius cauſſą, vt æquior
eſt, ita fortuna ſuperior
futura.

SVPPLEMENTVM DE REBVS GESTIS INTER REGEM POLONIÆ, Stephanum, & magnum Ducem Moschouiæ: anno Domini 1579. in Augusto.

CONstat ex lectione historiarum, inter Polonos & Moschos, diuturna bella extitisse. Dum vel maximè Moschus Lituaniæ aliquot prīcipatus & prouincias sibi vsurpare voluit. Poloni verò vbi Iagellonem magnum ducem Lituaniæ, qui Wenceslaus dictus, in regē assumpserunt, regnum cum Lituanico principatu cōiunctum, & armis Polonorum defensum. Hoc videre est locupletissimè apud Cromerum historiographum Polonum. Et licèt multis præclaris victorijs Sigismūdus primus, Poloniæ rex de hoste Moscho potitus est: tamē sub Augusto Sigismūdi filio cæpit dux Moschorū, valde esse infestus Polonis, & toti Lituaniæ. Atq; prætendere cæpit sibi nescio quius in Liuoniā, quæ ante aliquot annos dedit se in fidē & clientelam regis regniq; Poloniæ. Quare occupato rege Polono: & etiā oscitāte, impetū fecit in Liuoniā, eam est depopulatus: arces & oppida multa occupauit: Et deinde in Februario ante annos viginti, arcē Polosko in Lituania, minus diligenter munitā obsedit, & per deditionē capit. Paulo post alias arces & ditionē Polokensem, quæ satis ampla est, in Lituania accepit. Sic res illi succesſere Moscho

feliciter: quamuis Poloni collectis copijs sæpius vnà cū Lituanis, volucrint recuperare amissa: sed hæc nō potuere suā sortiri effectū, ob varios Reip. Poloniæ casus aduersos. Nimirum ppter interregna, cū Sigismūdus Augustus obijt, & Henricus Valesius electus: Deinde cū Hēricus Valesius inde discederet, & Poloni de noua electione soliciti, Stephanū Battori principē Trāssyluaniæ elegerūt. Quocirca postquam in locū Henrici Valesij, Stephanus Battori est suffectus, dedit operam, vt ea quæ ad dignitatē regni pertinerent, persequeretur. Et cùm iam inducię cū Moscho propter Lituaniæ principatum æstate superiori finiēdæ essent: haberet q; rex Polonus apud se legatos principis Moschorū: qui satis superbè pro more gentis legationē suam obire voluerāt: existimauit è re totius regni esse, si armis aperiret nomē famam q; Polonicam, & repeteret possessiones à Moscho iniustè acceptas. Indicitur itaq; bellum aduersus Moschū: conscribitur vndiq; à rege Polono miles, siue Polonus, siue Germanus, siue Hungarus fuerit. Vnde factū est, vt à vere vsq; ad ipsam æstatē rex tantū laboris impēderit: q; expeditiōe publica facta, exercitū mouerit in ipso Aug. mēsis principio aduersus Moschū: Quod quàm illi fortunatum fuerit, ex edicto regis q; iussit fieri pre feliciter gesta aduersus Moschū videre est: illud edictū, vt est Cracouiæ typis expressū, hic subijciemus.

EDICTVM REGIVM DE SVPPLICATIONIBVS OB *rem bene aduersus Moschum gestam.*

STEPHANVS Dei gratia rex Poloniæ, magnus Dux Lituaniæ, Russiæ, Prussiæ, Massouiæ, Samogitiæ, Liuoniæ, Kijouiæ, Volhyniæ, Podlachiæque, &c. princeps Transyluaniæ.

Vniuersis & singulis, reuerendissimis, reuerendis, magnificis, generosis regni nostri consiliarijs, dignitarijs, officialibus, nobilibus, atque alijs ordinibus omnibus syncerè & fideles nobis dilecti. Quod superioribus proximis omnium reipubl. ordinum comitijs decretum fuit, vt bellum hoc anno contra magnum Moschorum Ducẽ administraremus, curæ nobis pro regio nostro munere, nostroque in rempub. studio esse siuimus: & contractis exercitibus nostris, comparatoque aliquo partim contributionum pecunijs, partim (quod cõtributionum pecunię minimè satisfacerent) alijs rationibus belli apparatu, extrema Iunij die Vilna ad copias nostras recensendas lustrandasque Suirum discessimus. Quo quidem in loco, multa nos diligensque deliberatio tenuit, quorsum nos potissimum cum exercitibus nostris in hostem conferremus, quidque rectissimè & quàm maxima cum vtilitate reipubl. nobis ante omnia, bello aggrediendum esset. Rebus verò omnibus in accuratam considerationem vocatis, ex iudicio & senatorum nostrorum & aliorum militarium virorum, qui nobis aderant, eam tandem in sententiam descendimus, vt primam nostrorum armorum vim ad Polociam oppugnandam conferri oportere concluderemus: quod quidem ea arx cæruicibus magni Ducatus nostri Lituaniæ, atque adeò ipsi ciuitati nostræ Vilnensi, nulla alia firmiore munitione interiecta immineret, ex qua nobis in alijs remotioribus regni locis occupatis, oblata occasione summam non modò Lituaniæ diripiendæ, sed Vilnæ etiam adoriendæ facultatem hostis habiturus videretur. Faciendum præterea necessariò nobis visum est, vt cùm bellum hoc non modò rerum communis reipub. recuperandarum caussa, sed hostem quàm longissimè remouendi, grauiusque coercendi gratia susceptum habeamus, expeditionibus nostris in his potissimum regionibus maximaanni parte, aut frigoribus grauissimis, aut imbribus assiduis militię infestis, tum quoq; ob vastitatem difficillimis: propinquiorem aliquã sedem & quasi officinam, quam ipsa Vilna esset compararemus, ex qua quidem officina, quam maximè integrũ recentemq; penitius in solum hostile ducere militem, & belli instrumenta impedimentaq; minore cum negocio ad res cũ celeritate felicitateq; gerẽdas transferre possemus. Quãta enim cũ difficultate ac detrimẽto Vilnę illud facturi essemus, breui hoc itinere, quò cũ exercitu nostro ꝓgressi sumus, magna nostra cũ molestia cognouimus. Accessit & illud, quod hac arce qua firmiorẽ maioremq; hostis nullã habet, expugnata de alijs retinẽdis hostem eò magis diffidere, & occupãdis militẽ nostrũ sperare doceremus. Tantum verò abfuit, vt nos eò deterreri oportere iudicaremus, ꝙ locus ille ab omni opere belliq; apparato

tu firmiſſimus eſſe, perhiberetur: vt hoc potius de principio nobis recentibus militum noſtrorum viribus animisque, quàm ijs militiæ diuturnitate afflictis tentandum exiſtimauerimus. Cùm igitur nihil factu potius vtiliusque iudicatum eſſet, nos factis ab inuocatione opis diuinæ auſpicijs, Suiro primùm illuſtrem Nicolaum Radziuil Palatinũ Vilnenſem, cum aliquibus equitum peditumque Lituanorum copijs, & certo Vngarorum numero, cum generoſo Gaſparo Bekkieſz Polociam præmiſimus itinerum claudendorũ cauſſa, ne quid à magno Moſchorum duce præſidij accederet, quo & ſi maioribus in magna etiam viæ difficultate itineribus peruenisſet, tamen cùm iam antè noſtras ad hoſtem literas miſiſſemus, quibus bellum ei diligenti cum explicatione cauſſarum denunciauimus, biduo antequam noſtræ illæ copiæ ad Polociam acceſſiſſent, equitum & peditum aliquid ab hoſte in arcem immiſſum eſt: adhibita verò à Palatino Vilnenſi, poſteaquam propinquo ad arcẽ loco conſediſſet, ea diligentia eſt, vt pòſt nullius ſubſidij hoſtilis acceſſio facta ſit. Nos cum exercitu noſtro & tormẽtis impedimentisq; bellicis, in ſumma viarũ iniquitate quã pluuiarũ aſſidua magnitudo, & horũ agrorũ natura effecit, minorib. itinerib. ſubſequuti fuimus, interea àcopijs noſtris quæ præceſſerant, arces tres, Koſiana, Kraſne, & Sithno per excurſionẽ celeriter occupatæ, & incẽdio deletæ ſunt. Vndecima Auguſti die proximè Polociam cum copijs omnibus noſtris mouimus, & propinquo ad mœnia loco caſtra metati ſumus, arcem ciuitatemq; tribus locis obſidione cinximus, eademque die locis omnibus munitiones, foſſasq; propius hoſtem

hoſtem agere iuſſimus. Poſtridie ciuitatem nõ mediocriter foſſis & aggere, & propugnaculis & parietibus denſiſſimis, tum quoq; præſidio firmã ea maximè de cauſſa, quòd illo loco nos à propinquiore ad arcem acceſſu prohiberet, incẽdimus, ac totam paucis horis deleuimus. Tum longius munitionibus noſtris ad ipſas arcis portas promotis, omni conatu in arcem expugnandam incubuimus. Oſtenderat vi ſua prępotens Deus, in manu ſua rerum gerendarum poteſtatẽ eſſe, & aſſiduas pluuias pluribus diebus ita immiſerat, vt & operæ militum maiorem in modum impedirentur, & oppugnandi ratio etiam atque etiam retardaretur. conſtitit tamen militi noſtro maximis etiam in incommodis ſingularis animorum ad omnia obeunda tolerandaque ardor, ſic vt in ſumma pluuiarum iniquitate, altiſſimoque luto nihil prætermitterent, quæ ad oppugnandum pertinere poſſent, hoſtibus contra omnes noſtros conatus acerrimis animis, & incredibili tormentorum vi, ita dies noctesque propugnantibus tanta peruicacia, & flammas à noſtris illatas extinguentibus, & vim omnem depellentibus, vt ſe tormentorum telorumque noſtrorum iniurijs certatim offerent, & ſuccumbentibus alijs alij cõfertim ſuccederent, oſtenderentq; Moſchos arcium defendendarum vi atq; ardore cæteris omnibus gentibus antecellere. Reſpexit verò tandem nos ſua benignitate clementiſſi. Deus, conceſſitque, vt quæ prima nobis paulò ſerenior dies viceſima nona Auguſti illuxit, ea incendium à milite noſtro arci illatum ſit, ſumma cum contentione atque diſcrimine, cùm ſe miles noſter in foſſas dimittere, & Polottam flumen ſu-

perare, deniq; arduum cliuum cui impositum propugnaculũ erat subire, & manibus materiã ignemq; inter infestissima creberrimaq; hostium tela inferre necesse haberent, quod incendiũ cùm vehemẽtius exarsisset, & munitionis anterioris, in quo sclopetariorum domicilium fuit, aditum aliquem patefecisset, teneri militũ nostrorum ardor non potuit, quin per ipsam flammã irrumperet, atq; hostem ferret, à quo tamen cœpto cùm propugnatione hostili, tum maximè flammæ vi reiectus est, paruo cum nostrorum neque amplius viginti septem pluribus tamen vulneratis, hostium tamen ad ducentorum interitu. Dederat aliquam hostis eadem die deditionis significationem, quam nõ seriam fuisse animaduersum fuit, cum nouis se munitionibus flammæ altitudine nostris conspectum eripiente circumdare deinceps cognitum esset. Nulla igitur cum intermissione oppugnationis vim omnem adhibendam, nullumq; hosti quiescendi, aut se firmius muniendi spacium concedendum iudicauimus, posteroq; die ignem in alias munitionis partes miles in quo equites etiam erant, qui misso equo in pedes descenderant, intulit, quo cum iterum aliqua muri pars deleta esset, & cliuũ in quo propugnaculum antea igne absumptum erat tenuisset, ac inde ad latus hostilium fossarum ac munitionũ illa párte deleta tumultuario opere factarum fossas ac munitiones ducendo præsidiarios circuire ferè cœpisset, atq; sic in potestate hostis esset, nos & sanguini Christiano parcendũ & operam dandã rati, vt arce quàm maximè integra cũ tormẽtorum aliorumq; belli instrumentorũ apparatu potiremur, quæ hostis ipse ad extremum

mum iniecto igne delere posset, facta omnibus vitę gratia permisimus, vt qui nobis militare vellent (quorum qui velint magnus sanè est numerus) fortunas omnes suas incolumes conseruarent, atq; stipendia nostra mererent, quibus redeundi in Moschouiam animus esset id nobis permittentibus atq; omnem securitatem præstãtibus facerent. Palatini, Basilius Iuanouicz, Mikolinski Telakowski, Demetrius Michalouicz Szczerbati Obolinski, Matthæus Iwanouicz Rzowski, Iwan Hrehorouicz Susin, Petrus Iuanouicz Volinski, Lukian Tretiakow Rakou filius scriba, qui partim præfuere, partim in arce fuere cum se spõte dedere, ac gratię nostrę permittere nollẽt, captos in custodijs habemus, & arcẽ ipsam præsidio nostro immisso iã obtinemus. In qua quidẽ arce, q eam defendissent, & arma tulissent vltra sex millia fuisse cõpertũ est. Nostri cũ ingressi essent, passim magnã cadauerũ insepultorũ numerũ reperetũt, tum tormentorũ ae pulueris tormẽtarij globorumq; tantã vim deprehenderũt, quãta in arce aliqua Christiani orbis his rebus instructissima posset reperiri. Quos quidem rei gestæ successus vt in primis ad Deum præpotentem referimus, ita illi summa animi pietate agimus gratias, ac sync: & fid: vestras hortamur, vt easdẽ pro bene gesta re publica agant simul etiam cõprecentur, vt quæ gerenda supersunt, quæq; in hostẽ hunc deinceps etiã suscipiemus itidẽ clementissimè fortunare dignetur. Quod illũ pro sua benignitate, & causę quę hęc nobis arma induit bonitate facturum confidimus. Nos quidem ad res pro communi republ. gerendas, omne animi studium curam, laborem, operam, sanguinem,

adeoq; vitam noſtram cupidè ſemper promptéque afferemus. Datum ex arce noſtra Polocenſi die vltima mẽſis Auguſti. Anno Domini M. D. LXXIX regni vero noſtri anno IIII.

Stephanus rex ſſzt.

Ex hoc edicto videre eſt, quàm fauſta & fortunater fuerit hæc prima regis Poloni expeditio, quæ hanc inclementiſſimè anni tempore ſuſcepta fuerat: Nam intemperies tanta aëris & pluuię continuę videbantur prænunciare infelicem & irritam fore illam expeditionem: At regis ſtrenua virtus, hæc coram impedimenta ſuperauit, præterque ſpem & opinionem hoſtis caſtra metatus eſt ante arcem Polosko: qua, vt ſuprà dictum, capta non ſubſtitit, donec totam illam prouinciam recuperaret. Magna vis, iumentorum & equorum ob pabuli defectum, & corruptam annonam propterea pluuias periit nihilominus rex non conquieuit, donec quod volebat, perficeret. Nam hac arce Polosko ſic feliciter capta, progreditur vlterius, & diuiſo exercitu, Polonorum, Hungarorum, Lituanorum, alias arces obſidet, capitque partim vi, partim deditione. Lituani miro ſtratagemate arcem Turowla ceperunt, dum ſcilicet vnam partem arcis verſus planitiem ſtrenue defendit hoſtis: milites aliquot Lituani collem noctu conſcendunt, & ingreſſi aliquot per foramen, qua tormenta eiaculantur, clamant, impetum faciunt in Moſchos, per ſcalas alij aſcendunt: & ſic illa arce potiti. Sokol arx tertia, quę accipiter Latinè dicitur poteſt, fortiſſima & bene munita, obſeſſa fuit à Polonis

lonis, quibus præeſt imperator Milecius, vir ſummus, animoſus, & gloria maiorum clarus, Podoliæ Palatinus: hæc defendebatur à bellicoſis viris Moſchouitis, qui tam viriliter repugnarant, vt non ſine vtriuſque gentis & Polonorum & Moſchorum clade capta ſit: ferunt enim ad tria millia Moſchorum ibi interfecta: Atque iſtud eſt feritatis & immanitatis barbaræ indicium, quod Moſchouitæ quotieſcunque Germanum militem capere poterant, tum illum dilaniatum & diſſectum, ac pulueri bombardico infartum, ita extra arcis mœnia eiaculabantur: vt odium ſuum in gentem Germanicam reipſa teſtarentur. Inter dedititios captus eſt præfectus militum Fedor Waſſelouicius Seremiczius, qui erat ipſi magno duci Moſchorum ob ſuam fortitudinẽ pergratus & amabilis: cuius viri iacturam grauiter tulit magnus dux. Milecius cum Polonorum exercitu, ne quid deeſſet, ad perfectum victoriæ triumphum, caſtra mouet, & grauiter iudicat arcem vnã reſiduam eſſe, quæ niſi capiatur: futurum ſit, vt perpetuis incurſionibus Plocenſis agere recuperatus infeſtetur. Eſt autem arx illa Suſa, in ſumma planitie & paluſtri loco poſita: cuius acceſſus eſt perdifficilis ob profundas paludes. Tamẽ cũm obſeſſi viderunt Polonũ imperatorem nihil remittere de ſua diligentia, lapſi animis: tandem ſe dedunt & veniunt in poteſtatem Polonorum, certis legibus & conditionibus præſcriptis. Vbi arx illa Suſa tradita fuit, ibique magna vis tormentorum & commeatus bellici inuentus fuiſſet: de conſilio regis arx illa deturbata & euerſa, ne & hoſti amplius eſſet vtilis: neue in ea ſeruandà Polonio multum cõſumeretur. Sunt poſtea ab exer-

citu regio aliquot arces captę & euersæ: veluti Krasno, Sithno, & Kosiani: id quod prudẽter à Polono factum, ne tot arcibus muniendis, vires exercitus diminuere cogeretur. Itaque rebus sic perbene & laudabiliter, Dei auspicio, peractis, Rex disposuit in hybernis militem cùm equites tum pedites: Et deinde indicit comitia regni, vt incœptum bellum cum hoste potenti, ad salutem totius regni perficiat. Celebrata sunt comitia Calendis Decembris, vbi ab omnibus Ordinibus assensum est, vt rex fortunã belli sequatur, & occasionem datam recipiendi omnia amissa à maioribus arripiat, ratioque nerui bellici, tam tributisque alio pacto regi est concessa. Sic sperabatur quod in Februario anni istius, & toto hoc anno perget rex Polonus aduersus Moschum: Quod vtinam felix faustumque sit, ad salutem & incolumitatem illius potentissimi regni, quod est Germaniæ maceria & propugnaculum aduersus feros hostes & barbaros.

Amen.

EDI-

EDICTVM REGIVM SVIRENSE AD MILITES.

EX QVO CAVSSÆ SVSCEPTI in magnum Moschouiæ Ducem belli cognoscentur.

STEPHANVS Dei gratia rex Poloniæ, magnus Dux Lituaniæ, Russiæ, Prussiæ, Massouiæ, Samogitiæ, Liuoniæ, & princeps Transyluaniæ, exercitus sui cuiuscunque nationis, atque ordinis militibus. Etsi tanta & tam nota omnibus iniuriarum magnitudo est, quas magnus Moschouiæ Dux regno nostro Poloniæ, magnoque Lituaniæ Ducatui adhuc attulit, vt arma hæc, in quibus hoc tempore versamur, sera potius cunctis, quàm vel præpropera, vel non satis iusta cuiquam visum iri æbitremur: tamen cùm studium nostrum satis expleri non possit, quo desideramus, vt quæ suscipimus gerimusque, cum æquitate iustitiaque nos suscepisse, ij penitius intelligant, ad quos caussa quæq; attinere videatur: faciendum nobis hoc in bello existimauimus, vt exercitus nostri, cùm eos nõ tantùm ex regni nostri Poloniæ, magnique Ducatus Lituaniæ, verùm etiam Hungariæ atq; Germaniæ, alijsq; nationibus exteris compositos habeamus: certius vel recẽtiora cognoscant, quæ inter nos, posteaquam regni huius nostri principatum gerendũ suscepissemus, & magnũ Moschorũ Ducem interceßissent: quę quidẽ istiusmodi sunt, vt facilè pateat, nihil à nobis ptermissum esse, q

ad principis Christiani officium, ad vitandum Christiani sanguinis discrimen, ad constituendũ ex æquitate cum eo hoste concordiam, pertinere posset: ab illo autem, quæ susceptа actaq; sunt, omnia cum hostilibus iniuriis coniuncta, & ad arcium, ciuitatum, ditionumque nostrarum circumuentionem & detrimentum, nostríque nominis dedecus comparata fuisse. Nos quidem simul ac in regnũ hoc nostrum peruenissemus, vt cæteros principes Christianos, partim ordinum regni nomine, ita etiam magnum Moschouiæ Ducem de accessione dignitatis potentiæque nostræ, deque optima nostra cum eo etiam pacis constituendæ colendæque voluntate, fecimus per internuntios nostros certiorem. Et dederat verbis, non nullam tum significationem mutuę voluntatis atq; studij sui erga nomen sanguinemq; Christianum, & literas addidit, quibus ampliori alicui legationi nostræ securitatem accommodabat, & peculiari epistola, quæ etiamnum nostra in potestate est, confirmabat, se imperasse suis, vt dum mutuo inter nos per legatos res agerentur, ab omni iniuria maleficioque in nostros se abstinerent, exposcens vt eadem ad nostros mandata daremus. Etsi verò tam callidè hæc simulare non enim posset, quin se etiam tum proderet, verbis in nomen nostrum valde iniuriosis, infestus illius erga nos animus, tamen cum eo se vsque tantùm iactaturam eius esse superbiam, in posterum verò illum ad mentẽ meliorem, & publicæ pacis, & suorum salutis curam aliquam reuocatum iri existimaremus: habita à nobis eius literarum confirmationi fides est: pro qua quidem inducia, & mandata nostris dedimus, vt cum Moschis indu-

inducias diligẽter cõseruarent, & ad ipsum Moschouiæ ducem, legatos quàm amplissimos, magnificum Stanislaum Kryski Massouiæ Palatinum, Nicolaum Sapiha, Palatinum Minscensem, ac Theodorũ Skumin curiæ nostræ Lituaniæ thesaurarium misimus. Quæ dũ à nobis fiunt, ille violata promissi fide (qua nos inducti, tantùm abest, vt ab eo, dum nostri ad illum legati proficiscerentur, hostile aliquid pertimescendum putaremus, vt tuta nobis atq; amica omnia pollicemur) subitò nulla, aut renuntiatione induciarum, aut belli denuntiatione adhibita, cum exercitu ipse, adeoq; vnà filius natu maior Liuoniam inuasit, ac fraude potissimum. & conspiratione adductis in potestatẽ subditis nostris, in libertatem, liberos, coniuges, vitam, ac sanguinem Christianorum hominum crudelissimè flamma ferroq; grassatus est: arcibus nonnullis ditionis nostræ, dum extremis in finibus regni nostri necessariò versamur, insidiosè occupatis: quo tempore, quæ illius in trucidãdis per acerbissimos cruciatus captiuis truculentia, quæ flagitiosa in vexandis honestissimis nobilissimisq; feminis turpitudo, quàm inexplebilis in hauriendo sanguine Christiano sitis, & in omni genere iniuriarum immanitas fuerit, cõmemorari satis non potest: & qui supersunt crudelitati, & modis aliquibus se ex illa acerbitate liberarunt, satis ista testãtur. Accesserant iam tum oratores nostri ad ipsos Moschouię fines, cùm inexpectatum de his Moschi cœptis accipiunt nuncium, quo quidem permoti, ad fines Moschouiæ substiterunt: nosq; faciunt de violata pace, de qua literis suis magnus Moschouię Dux nobis confirmauerat, diligenter certiores. Etsi verò ab

illo hæc fieri indignissimè perspiceremus, tamen adducti, studio consulendi Christiano sanguini, atque hęc sine maiori Christianarum vtrinque prouinciarum vastitate, atque incendio ad tranquillitatem & pacem reuocādi: mandata nostris oratoribus dedimus, vt se nihilominus ad ipsum magnū Moschouiæ Ducem conferre pergerent, & penitius, quis illi pacis nobiscum colendæ sensus esset, explorarent: ablatas verò à Moscho eo tempore res, contra literarum fidem, vt repeterent, & quæ subditis nostris ab illo calamitas proximè illata esset: eam modis omnibus sarciri postularēt. Quid tum verò? cùm peruenissent oratores nostri, ac Moschus agere cum illis per homines certos suos cœpisset, subitò ad omnē superbiam, atq; animi impotentiam descēdit. Liuoniam tion modò ab omni pacificatione, verùm etiam mentione facienda exclusit: nos dignitatemq; nostram regiam, ijs verbis atq; scriptis, à quibus non modò principem virum, eumq; Christianū, verùm quemuis etiam cuiusuis ordinis abhorrere quàm maximè decet, acerbè violauit, in regnum nostrum Poloniæ, magnumque Lituaniæ Ducatū ius sibi arrogauit, idq; vanissimis modis asseruit, dum à Prusso nūquam inter mortales cognito aut nato (quem Octauij Cæsaris fratrem, generis verò sui auctorem fuisse contendit) orsus, ab eo se esse propaginē quartam decimam significauit: quibus quidem generis sui vanissimis deliramētis, sibi ius per quam absurdè in vniuersum Poloniæ regnum, magnumq; Lituaniæ Ducatum, aliasque prouincias vendicare instituit. Ac hæc omnia, cùm post multas variasq; actiones, nostrorum oratorum, cum consiliarijs magni Moscho-

Moschouiæ Ducis, quos eam ad rem designarat, de certa inducіarum ratione cōuenisset, nostríque pro eo ac vtrinque conuenerat, suas de eo literas perscripsissent, & magno Moschouiæ Duci tradidissent: ille suas, quas è conuerso daret, non (vt facere par erat) ad similitudinem literarum earum, quas oratores nostri obtulissent, veritatemque mutuæ inter legatos nostros eiusque consiliarios conuentionis: sed ad arbitrium libidinemque suam ita perscripsit, vt induciàs ad Liuoniam pertinere nollet, quinimo non modò eam sibi cum Curlandiæ Ducatu, verùm etiam quicquid nobis vsque ad Prussiæ fines ditionum est: (interest autem ipsius Lituaniæ pars) credi à nobis oportere significaret: quas suas literas ita perscriptas, cùm in eas iusiurandum dedisset, nostris oratoribus per vim superbè obtrusit. Qua de re cùm nos oratores nostri ante suum è Moschouia discessum, facerēt certiores, ad magnū Moschouiæ Ducem, ex aulicis nostris, internuntium misimus, nobilem Petrum Haraburdam, iterata cum testificatione propensionis nostræ, colendę cum eo pacis atq; concordiæ, idq; rei Christianæ consulendi caussa, qua quidem in testificatione luculenter ostendimus, si cōmune idemq; vtriusq; nostrum iuramentum esse deberet, cōmunem eo iuramento inter nos atque omnes prouincias nostras pacem comprehendi oportere. Neq; enim honestati atq; rationi cōgruere, si iusiurandum, de pace inter duos susceptum, bellum quacunque de prouincia inter eos ipsos consequatur, quodq; sanctissimum cōcordiæ vinculum sit, in eo locus hostilitati relinquatur. Conuenire præterea nobis, tanquam principibus

Christianis,nos vt dictis factisq; omnibus, ita maximè religiosæ illi iurisiurãdi affirmationi,cõstantiam adhibere. Curandũ igitur esse,vt ne qua inter nos fides,rectęq; factorum nostrorum conscientię, vis afferatur. Quæ nostra æquitatis optimiq; studij plena cohortatio, tantùm abest vt ponderis aliquid apud Moschũ habuerit,vt internũtium nostrum, postea quam admisisset audisseteq; à se longè remouerit, & in modũ captiui diu inuitum retinuerit: cumq; suos ad nos legatos misisset, in Liuonia missis iam ad nos legatis suis, arces nostras, ac sigillatim Vendam bis oppugnauerit.quod cùm per insignem faceret iniuriam, effectum Dei præpotentis beneficio est, vt & exercitus ille à nostris copijs, cùm ad eas Suetica auxilia accessissent,deletus sit, & in potestatẽ nostram tormenta,aliaq; quibus nostra oppugnabat,cuncta peruenerint. Sub id ipsum tempus legatos Moschicos ad nos Cracouiam, in ipsum regni nostri quasi domicilium atque sedem admisimus, cum eo tum loco, permagna propè vndiq; gentium Christianarum,frequentia hominum versaretur, legati exterorum regum, principum, atq; nationum adstantes eorum in oculis, cùm eos audiendi caussa ad nostrum senatum nostrum perhonorificè,vt fieri inter principes par est, introduci curassemus, à fastu suo, nostræque dignitatis contemptione orti, ad explicanda, quæ haberent mandata, nulla cohortatione se passi sunt adduci: quod à magno suo Duce præscriptum sibi esse significarent, ne quæ apud nos verba facerent, nisi nos antè, quæ à nobis superbè atq; ad derogandum dignitati nostræ, in quodam genere habẽdi sibi honoris flagitaret,præstitissemus. Quod cùm

cùm nobis minimè committendum iudicassemus, neq; illi à fastuosa pertinacia se deduci sinerent, etsi iterum atq; iterum ab illis,vt dicerent, contenderetur,indictis rebus è senatu nostro, atq; adeò Cracouia discessèrunt, atq; ita re vlla non modò non confecta,sed ne affecta quidem dicive ab ijs cœpta,permisimus vt se in Moschouiam referrẽt. Quæ omnia, vt perspicuè testãtur, quale nostrum extiterit suscipiendæ cum hoste illo concordiæ pacisq; studium, quod consulendi sanguini ac trãquillitati Christianæ desiderium, ita ostendunt planissimè, magnum Moschouiæ Ducem eò potissimum incumbere,hoc agere,huc omnes sensus conatusq; suos conferre,vt nobiscum hostilibus iniurijs perpetuò dissideat: & cùm ditionibus nostris, tum nomini amplitudiniq; nostræ modis omnibus derogatum velit. Misit ad nos postea per nuncium suum literas, quibus à nobis postulat, vt in ea inducias verba, quę citra oratorum nostrorũ assensionẽ perscripta ostendimus, iusiurãdum daremus, legatis suis redeundi ad se potestas fieret,& si visum nobis esset,oratores ad se iterum mitteremus, qui de Liuonia secum agerent. Quàm autem & ab æquitate,& ab officio dignitateque nostra alienum sit,ad ea nos iureiurãdo descendere, quibus non modò assensum nullum vnquam accõmodauimus, sed de quibus nos cogitationem aliquam suscipere non oportere intelligimus, quis non perspiciat? Quî enim nos eius crudelitati Liuoniam, Curlandiæ Ducatum, ditionesque alias nostras, quæ Lituanici iuris intermediæ inter Liuoniam & Prussiæ fines sunt,permittere possimus,quę nobis pro regio nostro sacramento, quod in nostra

regni inauguratione verbis solennibus dedimus, omni fide, cura, conatu tuenda, & ab aliena potestate, vitæ etiam nostræ discrimine defendenda intelligimus? quod quidem officium nostrum, vt nobis antiquissimum commendatissimumq; semper fuit, ita alienæ ab eo voluntatis significationem nullam vnquam dedimus, neq; de ea oratores nostri quicquam polliceri potuerunt, atque adeò constat, minimè pollicitos esse. Nam quę illi in verba cautionis sue de inducijs perscriptę iurarunt ea ab omni istiusmodi concessione longè remota sunt. Quæ verò non modò pacis inter principes feriendæ, sed inter priuatos etiam cõuentionis alicuius ineundæ ratio, quæ vis, quæ necessitudo esse possit, vbi res alterius non modò nulla consensio voluntasq;, sed ne quidem suscepta aliqua cogitatio accedat? non vtrinque voluntatibus ad consensionem adductis, & literis non tantùm sententiarum, sed propè verborum omnium similitudine perscriptis, negotium administretur? Quod quidem ita administrari & solere & oportere, hunc ipsum hostem nostrum fugere haudquaquam potest, vt non iuris æquitatisq; memorem, at ea tantùm recordantem, quæ in sanciendis inducijs, & pace ferienda, inter serenissimos prædecessores nostros, atque eius maiores, adeoque cum illo ipso, ante hac suscepta atque vsurpata fuerunt. Neque verò minus, quàm superiora illa & hoc iniquum est, quod magnus Moschouiæ Dux, nos in literarum suarum verba iurare voluit. Quæ quidem literæ, etsi ex voluntate atq; consensione vtriusque nostrûm, ac literis oratorum nostrorũ congruenter scriptæ fuissent, tamẽ vt ille in cautionis suæ formulam iam iurasset, ita nos in nostram iurare conueniret: tantum abest, vt à nobis in eas literas iusiurandum rectè possit exigere, quæ ab ipso pro arbitratu suo perscriptæ, ab animi nostri sententia, mandatisque nostris, & legatorum nostrorum assensu, plurimum dissidẽt. Quæ omnia quàm plena iniuriæ doliq; fuerint, quis nõ facillimè perspiciat? cuius quidem doli studia, ex eo se etiam ostendere, quod quæ communicata, gesta, actaque inter oratores nostros, & eos, quibus agendi cũ nostris Moschouię Dux negocium dederat, quæque ab ipso Duce constituta fuerant. Legati eius, cùm ad nos Cracouiam venissent, profiteri atque explicare minimè voluerunt. Ad has verò omnes fraudum technas, mox armata vis, apertæque iniuriæ accesserunt, cùm non modò Liuoniam assiduis direptionibus ac bello infestam habere Moschouiæ Dux non desineret, verùm etiam in finibus Vitepscẽsibus, in ipsa magni Ducatus Lituaniæ ditione, propugnaculum nuper collocaret, ac per suos rei militaris præfectos, illis etiam locis subditos nostros trucidaret, alios crudelissimè diriperet, se deniq; maximis delectibus habitis, magis magisq; contra nos armaret: qua quidẽ de re, cùm non modò ad nos illustris Curlandiæ ducis, & Rigẽsium, simul etiã nostrorũ in Liuonia præsidiariorũ quotidiani nuncij ac litteræ peruenirẽt: sed summa etiam imploratio opis defensionisque nostræ accederet, nullo modo debuit potuitque belli administratio diutius à nobis differri. Proinde iustissimis istis grauissimisq; caussis adducti, repudiandas minimeque iuramento nostro confirmandas Moschi literas, de inducijs ab ipso arbitratu suo præscriptas nobis esse

iudicauimus: quinimo ipſas in Moſchouiam ad magnũ Ducem, expoſitis quibus id faceremus de cauſſis, per internuncium noſtrum remiſimus, ac hoſti illi bellum iuſtum legitimumque indiximus, cùm iam tum ille maximas contra nos copias ad Pleſcouiam coactas haberet. Quod ad oratores attinet, quos remitti poſtulauit: etſi qui neq; literas, quibus fidẽ legationis ſuæ facerent, nobis reddiderint, neq; vllam legationis partem explicarint, exploratorum potius quàm oratorum loco haberi à nobis meritò potuiſſent, tamen quod oratoribus noſtris in Moſchouia ſignificatum intellexiſſemus, legatos eos ad nos miſſum iri, nihil illis in omni genere & honoris habẽdi, & laucia conferendi vllo loco ditionum noſtrarum deeſſe ſuimus, permiſimusq;, vt quod facere obſtinauerant, nullis rebus apud nos expoſitis, ſe in Moſchouiam referrent. Quod verò poſtulabat, vt noſtros oratores, qui de Liuonia agerent, iureiurando prius in eius literas de inducijs dato, iterum ad ſe mitteremus, non perſpicimus, quid agi de Liuonia per oratores poſſit, ſi antè iurati in eius conditiones (quod expoſcit) non tantùm de Liuonia atque Curlandia, verùm etiam parte noſtratum Lituaniæ ditionum, quæ mediæ Curlandiam ac Pruſſiam dirimunt, decederemus. Minimè igitur nobis committendum eſſe intelligimus, vt noua legatione, nihil aliud, quàm prouinciarum noſtrarum iacturam, ac nominis noſtri indignitatem aliquam incurramus. Intelligi atq; adeò cerni arbitramur, quale noſtrum fuerit ſtudium, vitãdi omnem Chriſtiani ſanguinis profuſionem, quod noſtrũ pacis tranquillitatisq; deſiderium, pro quo quidem nos, iis rationibus,

tionibus, quæ ſuprà expoſitæ ſunt: experiri pacis cõciliationem cum hoſte illo cõtendimus, atq; omnia indignitatum genera, quæ maieſtati noſtræ regiæ ab magno Moſchorum Duce allatæ eſſent, libenter tranquillitati publicæ atq; ſaluti, ſanguini, fortuniſque hominum Chriſtianorum condonauimus: verùm his noſtris omnibus ſtudijs ad concordiam pacemq; propenſis, tantum abeſt, vt quidquam ab eo æqui bonique conſecuti ſimus, vt ille hoc magis effrenatę ſuperbię atque impotentiæ animi ſui indulſerit, & quæ ad contumeliam noſtram, noſtriq; regni & magni Ducatus Lituaniæ detrimentum pertinere poſſent, ſuſceperit. Cui quidẽ rei, vt modum aliquando finemque ſponte ſua facturum illum deſperemus, facit inueterata iam perpetuaq; eius cum ſereniſſimis prædeceſſoribus noſtris ſimili genere agendi ratio, quam quidem ex ea iniuria æſtimare licebit, qua diuum Sigiſmundum Auguſtum ſereniſſimum prędeceſſorem noſtrum affecit, cùm miſſos ad ſe ex ordine ſenatorio ſplẽdidos oratores Palatinum Inouladiſlauiẽſem, & Caſtellanum Samogitienſem cõtumeliosè tractauit, & modis indigniſſimis contra gentium iura violauit, hominem nobilẽ ex ſereniſſimi prædeceſſoris noſtri aulicis ſpoliauit, & cùm res quaſdam precioſiores inſpiciẽdi cauſſa accepiſſet, ſuperbè retinuit: mercatoribus qui vnà veniſſent, magnam mercium vim eripuit, equos in oratorum illorum conſpectu productos ferro diſſecari curauit: à qua indignitate vindicanda, cum diuum illum anteceſſorem noſtrum mors (quę breui ſubſecuta eſt) excluſiſſet, nos per oratores noſtros poſtulauimus, vt iniurias eas id temporis illatas, ſar-

cire ſtuderet, cui quidem poſtulationi noſtræ nullum animus eius, iniurię pertinaciſſimus, reliquit omnino locum. Quid illa, quæ ſereniſſimo antecеſſori noſtro Henrico regi per litteras de pace vtrinq; retinenda promiſerat? & contempta promiſſi fide, non ita multò poſt capta Pernauia, alijsque Liuoniæ arcibus in poteſtatem ſuam redactis violauit? Qua quidem fidei vanitate, maiores etiam eius erga ſereniſſimos prædeceſſores noſtros propè omnes vſos eſſe perſpicimus. Neque enim obſcura eſt plurium qui iſta verè memoriæ prodidere conſenſio, & maiorum iſtius Ducis Moſchouiæ literis, quę in tabulario magni Ducatus noſtri Lituaniæ ſeruantur, comprobari poteſt, quàm ſæpe magni Moſchorum duces ſereniſſimis Poloniæ regibus, pace ſuſcepta, ac iuriſiurandi religione ſancita, ad tranquillitatis fiduciam adductis, & contra barbaros nominiq; Chriſtiano infeſtos populos bella regentibus fidem impiè fregerint, pacta omnia violauerint, & redintegrato bello, vel à neceſſaria prædeceſſores noſtros cõtra Ethnicos defenſione, vel pulcerrimis pro Repub. Chriſtiana cœptis reuocarint, & obſiſtere ſuis iniurijs coegerint. Quorum maiorum in dictis factisq; inconſtantiam, fraudem & inſidias, hic Ioannes Baſilij filius, hoſtis noſter, non modò omnem in ſe admiſit, verùm etiam auxit, idq; tum maximè egit, cùm litteris miſſis ad diuũ Sigiſmundum Auguſtum ſereniſſimum antecеſſorem noſtrum, de ſecuritate oratoribus præſtanda, qui ad ſe de pace concilianda mitterentur ſcriptis, ſubitò Polotiam inuaſit occupauitq;, conſimili fraude erga nos vſus, cùm poſtea quàm nobis fiduciam pacis attuliſſet, repente Liuoniam

niam armis oppugnauit, & tamen nos, regnum noſtrum Poloniæ, magnum Lituaniæ Ducatum à defenſione eius prouinciæ excludere inſtituit. Quandoquidẽ igitur ſpes nulla nos tenere amplius poteſt, ad mentem fidemq; meliorem magnum Moſchorum Ducem ſe vnquam recepturum eſſe, quinimo iniurias veteres recentioresq; nouis quotidie magis magisq; accumulet, certæ pacis fiduciam nullam afferat, omnia ad nos circumuenier dũ deroganduмque cùm nomini, tum ditionibus noſtris ſuſcipiat, nos adhibitis atq; adeò conſumptis omnibus ſtudijs noſtris, quibus fida atq; æqua inter nos pax conciliari, & rei languiniq; Chriſtiano conſuli poſſet, expleto iam omni officio regis Chriſtiani, hanc rẽ & Deo præpotenti, oculis hæc ſuis iuſtiſſimis aſpicienti, & legitimę vindicationi permittendã iudicamus. Quo nomine remiſſis illis inſidioſis induciarum literis, bellum iuſtum legitimumque, Ioanni Baſilij filio, magno Moſchorum Duci denunciauimus: quo bello multiplicem nobis, cùm ab ipſo magno Moſchorum Duce verbis literisq;, tum ab eius legatis factam contumeliam, allatasque ſubditis noſtris acerbiſſimas multis iam annis iniurias, & detrimenta omnia, quæ regnum noſtrum magnusque Lituaniæ Ducatus accepit, armis propulſare & vindicare in animo habemus. Vt verò perſpicuum ſit omnibus, nos ad eorum, qui magno Moſchorum Duci parent, hominum Chriſtianorum calamitatem aut ſanguinis profuſionem minimè ferri, declaramus nos ita armis noſtris moderaturos eſſe, vt ne ijs (quanta maxima cura ac ſtudio caueri poterit) quiſquam violetur, qui non aut in præſidijs, aut acie ſuo periculo

propugnandas hostis nostri partes susceperit. Nam vt ab vno magno Duce caussas omnes, quibus in arma hæc impellimur, profectas esse intelligimus, ab vno nos honorem dignitatemq; nostrã oppugnari, ac prouincias nostras illius vnius libidine appeti ac sitiri perspicimus: ita in vno illo vindicare omnia, vnius refrenata audacia grassandique atrocitate, in posterum tranquillitati publicæ pacique Christianæ (si fieri vlla ratione posset) consulere desideramus. Quæ cùm ita sint, spe vel potius fiducia magnã sumus, & DEVM OPTIMVM MAXIMVM quod bellum grauissimis iustissimisque atque adeò pernecessarijs de caussis iniuimus, nobis, exercitibus nostris, ac Reipub. vniuersę, quam obtinemus, bene & feliciter fortunaturum esse, & principes Christianos, adeoque omnes homines, qui ista accipient, facilè arbitraturos nos ad bellum hoc per magnum nõ temere neq; vlla profundendi sanguinem Christianum (cui prodesse, consulere, cauere semper studuimus) cupiditate ferri, sed ad ea hostilib. tot temporum per summam atrocitatem crudelitatemque exercitiś iniurijs impelli, nostra dignitate, & regni nostri magnique Lituaniæ Ducatus cæterarumque prouinciarum nostrarum statu, & subditorum nostrorum salute, fortunis, vita, sanguine, quem hostis ille truculentissimus iam nimium diu immaniter hausit, necessariò commoueri, consilio iudicioque omnium regni nostri magniq; Lituaniæ Ducatus ordinum duci, dignique nos fidam stabilemq; tranquillitatem, & publicam inter populos Christiani nominis pacẽ concordiamq; spectare. Quæ quidem belli nostri caussæ, quæq; animi consilijq; nostri ratio,

tio, etsi de militum nostrorũ studijs, alacritate, fortitudine, fide, nobis dubitationẽ nullam relinquit: hortamur tamen vt animum ad res nostro ductu in hostem hunc nostrum gerendas magnum fortemque adferant, existimentque & gloriæ & felicitatis summam in eo potissimum versari, si pro tam iusta honestaque caussa dimicetur: subditi nostri diuturnas grauesque iniurias hostiles, vel à se vel ciuibus suis adhuc perpessas, hoc tempore pro more, virtute, rebusque gestis maiorum suorum & vindicandas & in omne tempus sibi depellendas statuant: extranei pro vicinorum salute, suam in discrimen vocare, fortissimeq; armis cõtendere pulcerrimum, necessitudini quę vicino ad vicinum est conuenientissimum, & delere proximi parietis incendium, suę suorumque securitati vtile existiment: omnes sibi tam iusto in bello summa fortium factorum studia esse adhibenda iudicent: quorum hoc maior laus atque gloria quemque consequetur, quò in grauiore hoc maioreque bello cõtra crudelem vniuersi propè generis humani hostem nobiscum versabitur. Nos profectò cuiusque militum nostrorum virtutem, fidem, operam, conatum in omni genere præclarè factorum, ea beneuolentia, gratia, munificentia prosequemur, vt neminem gestæ abs se fortiter rei pœniteat, omnes intelligant, nos cuiusque industriæ, fidei, fortitudini sua præmia ornamentaq; libenter tribuisse. Suiri, die duodecima Iulij, ANNO DOMINI, M. D. LXXIX. REGNI verò nostri anno QVARTO.

RERVM

RERVM POST CAPTAM POLOtiam contra Moſchum geſtarum narratio.

CApta Polotia, & iam antè in vicino arcibus tribus, Coſiana, Craſna & Sithna deletis, tres omnino arces, Turoulia, Socolum & Suſſa in Polocenſi ditione hoſtiles ſupererant, quas hoſti relinquere, neque ex belli ſuſcepti conſilio, neque dignitate ſua, neque rei abs ſe geſtæ fortuna rex eſſe iudicauit. Turoulia quatuor ſupra Polotiam arcem milliaribus, ad Dhunã flumen, quo loco illud Turoulia amnis illabitur, ſita eſt, ſic vt duorum amnium confluxu maxima parte cõprehendatur, quaq; in continentem patet, inter vtriuſque præterlabentis fluuij ripas, lacum tranſuerſum, tanquam obicem, obiectum habeat. Quod inter Polocenſem arcem, atque inter Vlam, Vitepſcium, aliasq; arces & ciuitates, altius in Dhunæ ripis ſitas, quæ ſemper in poteſtate regum Poloniæ retentæ ſunt, media Turoulia interceſſet, facilè à regijs caſtris ad Polotiam poſitis, commeatum excluſit, qui commodè ex locis ſuperioribus poterat importari: quæ res non mediocriter in exercitu annonę caritatem atq; adeò inopiam auxerat. Qua de cauſſa, circũſeſſa primùm Polocia, Franciſcus Zucus à Nicolao Radiuilo Palatino Vilnenſi, tentãdæ certis cum copijs per celeritatem rei cauſſa ad arcem Turoulam miſſus eſt. Verùm quod & præſidio firmo, & defenſioni diligenter intenta locus teneretur, & pauca minoraq; belli tormenta Zucus ſecũ traxerat, effici ex ſententia nihil potuit. Socolam ab arce Polocenſi quinque milliaribus ea via diſtãtem, quæ Septentrionem verſus rectiſſima Pleſco-

Pleſcouiam ducit, duorum itidem concurrentium fluminum, Dryſſę & Niſcię, cõplexus continet: ea in arce prętet vetus pręſidium, quod tuendi Polotiam aditus cauſſà firmũ ſemper inerat, Theodorus Baſilij F. Seremetus, & Boriſſus Baſilij F. Seinus, Andreas Pelecius, Michael Georgij F. Lycus, Baſilius Criuoborſius Palatini, clari cũ propinquitate Moſchouiæ Ducis, alijtum rebus antea geſtis omnes copiarum prętecti, cũ magno Moſchouiticę nobilitatis ac ſclopetariorũ numero cõfederant, poſteaquã ſe ab aditu Polocenſis arcis, primùm à Palatino Vilnenſi obſeſſis itineribus, mox ipſa obſidione regia excluſos eſſe intelligerẽt. Acceſſerat huc etiam Georgius Bullahacus cum duobus millib. ſclopetariorum, partim Dunenſium, partim Volienſium, qui ad Dhunę & Volhię fontium paludes ob perpetuas cum Tartaris dimicationes, cæteris belli vſu ac iaculandi peritia facilè præſtãt. Quod hi omnes magno diſcrimine noſtrorum ex propinquo caſtris imminerẽt, dũ oppugnatur Polotia, Lituanicę quędã copiæ primùm Ioãne Volimińſcio, deinde Chriſtophoro Radiuilo, qui in Lituania regi à poculis eſt, dimicandi ſtudio Socolam excurrunt: ſed q hoſtis arce & munitionibus prope arcem extructis, aut propinquo tormentis ſuis ſpacio in tuto ſe teneret, velitationibus tantùm, nonnullis vtrinq; deſideratis, res geſta eſt. Vtramq; arcem rex occupata Polotia iuſtis copijs oppugnandã ratus, Nicolaum Mielecium Podolię Palatinum, ſummum copiarum Polonicarum prætectum, cum equitatu Polonico ſtipendia merente, cumq; peditatu Polonorum, ac Germanorum cohortibus Socolam mouere; Vngarorũ copias Turouilã accede-

re iubet: ipse vt medio loco omnem in partem ca-
sumq; inretus esse posset, motis transPolotiã castris,
ijsque secundum flumen Dhunam metatis (quòd
pristinum castrorum locum, obsidioni quidem op-
portunum, cùm ad cingendum maxima ex parte
arcem, tum ad prompta munitionibus omnibus, ex
quibus miles oppugnabar, auxilia afferendum, assi-
dui imbres iam antè iniquissimum, & valde quàm
cœnosum effecerant) ad Polotiam permanet, cu-
ratq; quod ad arcem Polocensem, qua munitiones
aut flamma conflagrant, aut tormentis verberatæ
vitium fecerant, instaurandum pertineret: simul et-
iam arci Palatinum præfecit Nicolaum Derohostai-
scium, in quem iam antè, regno primùm inito, non
inani omine ius nomenq; eius magistratus contu-
lerat: hunc ipse in possessionem mittit, præsidium
iustum imponit, & quibus circum locis miles fini-
bus tuendis rectè collocetur constituit: templi et-
iam, quod monumentum diuinæ ad victoriam opis
esset, ædificationem decernit. Interea dum quæ o-
pus erant ad Socolæ & Turouliæ oppugnationem
expediuntur, & miles vasa colligit, visum est Palati-
no Vilnẽsi, de Turoulia leuioribus copijs experiri, &
quid hostibus in recenti consternatione fiduciæ es-
set tentare. Mittitur cum aliquo numero equitũ ex-
pediriorum armaturæ leuioris, quos Cosacos nomi-
nant, Constantinus Lucomscius Vlensis præfectus,
quem Turoulienses præsidiarij conspicati, cùm pa-
uor maiorem quàm pro numero militum speciem
copiarum obiecisset, exercitum vniuersum adesse
rati, per auersam portam se properè omnes eij-
ciunt, ac fuga euadũt, Palatinis suis desertis: qui cùm
arcem

arcem sibi non deserendã putarent, ac soli in ea per-
manerent, ad quartam Septembris diem cum arce
& belli apparatu ac commeatu omni regiam in po-
testatem peruenerunt. Arci ita occupatæ miles ille,
qui ceperat, præsidio relinquitur. Is dũ inter ligneas
munitiones ac domos tæda ædificatas indiligenter
ignem habet, tormentisque maioribus gratulatio-
nis & lætitiæ caussã iaculatur, temere incendio caus-
sam præbuit: quod sublatũ paucis post diebus, quàm
capta esset, arcem deleuit, vt non minore celeritate,
quã occupauerat, Turouliam miles amiserit. Quod
quidem hoc iniquiore animo à rege acceptum est,
quò præsidio hostili Sussam etiam tum obtinenti,
Turoulia nostræ potestatis facta, omnem subsidij
aditum & commeatus accipiendi spem, certius eri-
pere potuisset. Interea rerum Palatinus Podoliæ So-
colam (à qua Dunenses cohortes fama aduentantis
exercitus permoti contra imperium præfectorum,
vt est genus illud militũ leue, & insolens disciplinæ,
iam antè in Moschoniam redierant) cum copijs pro-
greditur, & Drissam flumen imbribus proximis ad-
modum redundans ponte subirario opere effecto,
transmittit, hoste quod facere in procliui erat, nihil
repugnante, qui in aduersa ripa ociosè tantùm ine-
quitans, inani metus faciendi studio, clarèvt exaudi-
rià nostris facilè possent, subinde inter se sciscitaban
tur, adessent apud se Astracanorum, adessent Casa-
norum copiæ, quas alter adesse magna itidem voce
respondebat. Flumine superato Palatinus nulla
cum mora propius hostem mouet. Qua accesserat
inter vtrumq; flumen non ita magno ab arce inter-
uallo sylua est, in qua maximam equitatus partem

tendere iubet, peditatui imperat, vt munitiones, in quibus versarentur, & tormenta dirigerent, fossa atq; aggere subitò efficiant: quas Poloni secundum Nissam, Germani iuxta Drissam ita ad arcem perducunt, vt cùm iusto iam ab ea spacio abessent, trásuersæ ab Nissia Dryssam, itidemque ab Dryssia Nissam versus promouerentur, atq; opera vtriusque nationis committerentur: vltra Nissiam amnem minorem, qua promptum hosti effugium patebat, Ioānes Zabarasius Palatinus Braslauiensis cōsistere & curare iubetur. Munitionibus perfectis, ac tormentis, vt visum erat, collocatis, cùm iam tum in vesperū dies vergeret, qui torméta administrant, periclitari rem globis candentibus instituunt, tribus tantùm in hostiles ditiones perlatis, cùm alij alijs locis periculum incendij afferrent, & ijs restinguendis hostis detineretur, tertius eo loco, quo nascens primùm fumus mox flamma ab hoste nō facilè potuit deprehendi, vires cepit. Ab hoc incēdium ortum, cùm magnam hostilium munitionum partem subitò complexum esset, hosti summam defensionis desperationem attulit. Quocirca vt perditis trepidisque rebus, & flamma se iam longius latiusque fundente, pars magna hostium globo temere facto, porta, quę meridiē versus ad Nissam vnà patebat, cōfertim erumpunt: quibus ex proximis munitionibus Poloni impigrè occurrunt, & obsistunt. Perducitur eodem properè signo sublato Germanorū sclopetariorum cohors: sic hostis in arcem flammamque reijcitur, quem dum nostri magna vi premunt, se, atq; signa portę arciq; inferunt. Dabat mox hostis intra arcem desperatis rebus magnas cùm armis tum verbis dedendi

dendi significationes, quas cùm miles Germanicus Russicę linguę nescius, prętereà Polocensis prędij crudelitate, qua immanissima in captiuos omnes ac potissimū Germanos fuerant, irritati, minimè acciperet, cædemq; acerrimè misceret, ille desperata salute totis viribus cōtrà dimicat, quæq; supra portam custodię erant, cataractā è turri portę imminentem in irrumpentes deijciunt, sic nostros receptu alios, alios aditu subsidioq; excludunt. Atrox inde vtrinq; pugna fuit, æquata vtrorūq; desperatione ob incendij vim, & vndiq; se circūfuderat ac pluribus locis dimicātes inter se pari interitu victi ac vincētis extinguebat. Ad dextera arcis partē per munitiones ostiū fuit, ad quod qui nostrorū errādo perlati sunt, integri euasere. Interea foris milites, quanta vi maxima possunt cataractā moliuntur, atq; opere magno perstringūt: patefacta via, qui nostrorū supererāt, saucij propè omnes atq; ambusti, pariter cū hoste erumpunt, inferūt se integri alij prædæ ex ipsa flamma rapiendæ caussa. Pars magna hostium aut in munitiones aut stationes Germanorum incidit, qui omnes per irā militarem & linguæ ignorantiam interfecti sunt, in his Borissus Seinus, Andreas Palecius, Michaël Lycus, Basilius Criuoborscius Palatini cæcidēre. Quib. in Polonorū potestatē peruenire cōtigit, plęriq; omnes, cùm qui aliquo aut munere aut numero fuissent, pro se quisq; nomē ederet suum, facilè apud linguæ intelligentes seruati sunt, ac captiui habentur: quorū in numero Seremetus est, vt rerū gestarum fama, ita & corporis specie vultuq; & animi sermonisq; cultu cæteris præstantior, & Mesoiadus Dunensium aliquot cohortium præfectus, qui post

militum etiam ſuorum diſceſſum, cum cæteris præſidiarijs in arce permanſerat. Arx ipſa cùm iam incendio occurri non poſſet, conflagrauit. Hoſtium ad quatuor millia cæſa, quos ex lectiſſimo, & quidē prætoriano milite magni Ducis fuiſſe, & ſi ex captiuis cognitum eſt, tamen etiam ex ipſa corporū ſtratorum forma & proceritate, animisq; perditis in rebus adhibitis, tum prædæ ratione potuit intelligi. In qua quidem præda maior & pecuniæ, & veſtis preciosę, & aliorum ornamentorū numerus fuit, quàm vt gregarij militis fuiſſe videri poſſet. Captiuorū ea multitudo eſt, vt & penes præfectos copiarum permulti ſint, & Polonorum militum propè ſint nulli, qui in poteſtate non ſingulos, alij plures habeant. Suſſæ oppugnatione, quàm ſuſcipere difficilem & ſpacioſi lacus, & paluſtria circum loca, & autumni ipſius tempeſtas reddituræ erant, temereque militem iam antè maximis incommodis affectum nouis periculis obijcere, regi viſum non eſt: cùm potiſſimùm arcem eam, penitius Lituaniam verſus ſitam, & ab omni ſuorum ſubſidio, & commeatus conſequēdi poteſtate excluſam, (vt vis nulla adhiberetur) ſponte dedituram ſeſe non dubitanter exiſtimaret. Itaq; præſidia tantùm militum ſtipendiariorum circūquaq; in ſtatiuis diſponit, quæ Moſchos ab aditu ad Suſſanos arcerent. Neq; fefellit ea regem exiſtimatio: nam & ipſe Moſchouiæ Dux, diffidens Suſſam amiſſa Polotia retineri poſſe, ſexta primùm, tum iterum decima ſeptima Septembris die, mandata ad Petrum Theodori F. Coliceum, Palatinum Suſſenſem ac præſidiarios omnes dederat, vt templi imaginibus & libris, omniq; apparatu ſacro in terra defoſſis,

foſſis, aut quacunq; alia cura adhibita, ne in hoſtium poteſtatem peruenirent, arcem incenderent: bellica tormenta, ac puluerem tormentorum omnem igne delerent: tum operam, qua euadere poſſent, diligenter darent, ac ſaluti ſuę cōſulerent. Hęc mandāta cùm (quò certius perferrentur) per plures nuncios Suſſam miſiſſet, nonnulli eorum in arcem perueniunt: vnus à regio milite interceptus, ad Palatinum Podoliæ cum literis perducitur. Sub idipſum tempus, Palatinus Polocenſis dat Suſſa literas, quibus ſignificat, ſe Polotiæ cū parte exercitus, à rege ijs cum mandatis relictum, vt quicquid ea in prouincia hoſtile ſupereſſet, modis omnibus tollere contenderet: Regē ſumma placabilitate & clementia principem, quam ſuæ voluntatis ſignificationem dediſſet, cùm primum magno Moſchouiæ Duci bellum indiceret, ea in voluntate etiamnum permanere: eorum, qui magno Duci parerent, hominum Chriſtianorum cædem & ſanguinis profuſionem haud-quaquam expetere. quinimo illi parcitum ac conſultum velle: acceptas iniurias in autore ipſo magno ipſorum Duce vindicandas ſtatuere, niſi verò eſſent, qui iſtas iniurias ſuo diſcrimine ppugnare vellent. quod vt illi ne ſuſcipiāt, illorum maximè referre, hortari ſe, arce ſponte ſua potius abſcederent, impetrabili venia & ſalute, quàm vim atque oppugnationem experirentur. Palatinus Podoliæ Moſchi literas ad Palatinum Suſſenſem, ac præſidiarios, qui dedi arcem poſtularent: illi ſalutem, & rerum quæ cuiuſque eſſent auferendarum poteſtatem, atque in Moſchouiam tutò ſe referendi conceſſionem pacti, arcem cum omni bellico apparatu commeatuq;

Palatino Polocenſi militibuſq; à Palatino Podoliæ miſſis, ſexta die Octobris dedunt. Iam antè Philo Kmita capitaneus Orſanenſis, cui aliquot turmæ equitum, & peditum ſtipendiariorũ cohortes, erant in eam rem aſſignatæ, coacta non mediocri finitimis in locis ex nobilitate alijsque incolis militum manu, in Moſchi ditiones excurrit, magnamque omnia populando vaſtitatem affert: ad duo millia pagorum incendit, & Smolenſciæ ſuburbijs ambuſtis, magnum ex eo agro hominum, magnũ pecudum numerum agit: ſuoſq; nullo detrimẽto accepto, intra fines reducit. Idem non multò pòſt Conſtantinus Oſtrogiæ dux, cum Michaële Viſniouecio Caſtellano Braſlauienſe, & filio Ianuſio Boryſthenem tranſgreſſus, facit, expeditiſſimas quaſque Tartarorum aliorumq; turmas præmittit, has longè lateque populari, & terrorem vaſtitatemque in hoſtico circumferre iubet: ipſe cum reliquis copijs Czenihouiam progreditur, caſtrisq; ad arcem metatis, oppugnationem ſuſcipit, ipſaq; ciuitate incendio deleta, vim omnem arci expugnandæ adhibet, ſed quod ea præſidio firmo, cui nihil ad omnẽ propugnandi apparatum deeſſet, teneretur: acerrimeq; locum Moſchi defenderẽt, in caſtris paucæ peditum cohortes eſſent, afflictæ maximis tempeſtatum iniurijs, miſſa obſidione, vicina circum loca omnia diripit, totaq; Siuerienſi ditione vaſtata, ac populationibus ad Staroduẽbam, Radohoſtiam, ac Podczpouiam vſq;, per leuiores equitum turmas factis, præda ingenti acta, diſceſſit. Simili ſucceſſu Meciſlauienſis præfectus laroſlauam oppidũ, pagosq; quàm plurimos euertit. Rex poſteaquam dierum quinquaginta ſpacio, ſex

arcibus captis, ad quas Sulla non ita multo pòſt ſeptima acceſſit, prouinciam omnem Polocẽſem mira agrorum fertilitate, magna fluminum opportunitate præditam, octauo decimo pòſt anno, quàm eſſet ab hoſte occupata, bello Reipub. recuperaſſet, Polotiam præſidijs, fines copijs firmaſſet, decima ſeptima Septẽbris die, illo de loco diſcedit. Vehementi quidem ſtudio ferebatur, vt cœptũ felicitatis curſum vrgeret, & cùm magna hoſtes locis omnibus conſternatio ingensq; pauor teneret, longius arma ſua in hoſtiles ditiones proferret. Sed cùm & prẽteriti temporis iniurię, (quibus miles admodum afflictus, equorum ingens numerus enectus fuerat) & grauiores autumni tẽpeſtates, indies ingraueſcentes, iſti voluntati & ſtudio planè repugnarent, omni cura in comitia omnium Reip. ordinum habẽda incumbit, cumq; iam antè ex caſtris de ea deliberatione literas ad regni ſenatores dediſſet, rediens in Lituaniam, ea ad diem vigeſimam ſecundam Nouembris Varſauiæ habita iri edicit, in quibus conſilia de bello diutius adminiſtrando ſuſcipiantur. Dum Vilna rex ad comitia proficiſcitur, è Moſchouia per nũcium Moſchicum literæ afferuntur, à duobus legatis Nouogrodiæ duce Ioanne Theodori, F. Mſciſlauienſi, & Mikita Georgij F. Romanouicio Sacharino, ad Nicolaum Radiuilum Palatinum Vilnẽſem, & Euſtathium Volouicium Caſtellanum Trocenſem, Pleſcouiæ die trigeſima octaua Septẽbris ſcriptæ, hoc omnino argumẽto. Cùm offenſæ duorum ſummorum principum eò progreſſæ ſint, vt arma vterq; ſumpſerit, quib. Poloniæ rex Polotiam expugnarit, magnus Moſchouiæ Dux vindicare viciſſim

id factum in animo habuerit: se cum reliqua nobilitate Moschouitica ad principis sui pedes se abiecisse, obsecrasseq; vt sanguini Christiano consultum atq; parcitum vellet. Istis precibus principem suum reliquisse locum, & belli expeditionem repressisse, nūc mutuo studio ipsis atque alijs regis Poloniæ consiliariis, apud regem suum elaborandum esse, vt ad similem voluntatem & sistendi cursus sui bellici, & pacis cum magno Moschouiæ Duce locis omnibus, tam regni Poloniæ, quàm magni Ducatus Lituanię, atque etiam Liuoniæ caussa suscipiendæ adducant; in primis verò ab eo impetrent, vt in regiam suam se referat, ac copijs suis omnibus tam in Lituaniæ quàm Liuoniæ finibus imperet, se ab omni in Moschos maleficio atque iniurijs abstineant. Hæc eadem magnum suum Ducem diligenter facturum, rediturum ad sedes suas, suosq; à vi atq; iniuria, cohibiturum. Interea temporis dandam vtrinque operam, vt principes missis inter se oratoribus rem vtilem & perneccssariam pacem ac concordiam suscipiant. In extremo literarum excusant, cur Basilius Lopatinscius, quem rex ad magnum Moschouiæ Ducem ante expeditionem suam cum literis miserat, quibus se bellum illi facturum iustū legitimunque denunciabat, adhuc in Moschouia detineatur: promittuntq;, simul vt principum se vterque ad sedes suas retulerit, se operam daturos, vt cum mandatis sui principis de pace consilianda ad regem oratores remittatur. Sub idem tempus Philo Kmitha, Orsacensis præfectus ad regem literas mittit, quas à Palatino Smolensciano acceperat. Iis Philonem Palatinus certiorem facit, se à magno suo Duce mandata

data accepisse, ne quam regijs finibus atque ditionibus vim aut iniuriam adferat. Monere igitur, vt mutua etiam Philo præstet: neque permittat, vt sui fines transgressi, hostile aliquid in magni Ducis Moschouiæ ditionibus committant. Allatis lectisque vtrisque literis rex omnem eius deliberationem ad comitia referendam esse iudicauit.

EDICTVM DE SVPPLICATIONIBVS, A SERENISSIMO POLONIÆ REGE STEPHANO,

Wielicoluco ex Moschouia missum, die 5. mensis Septembris, anno Domini,

M. D. LXXX.

STEPHANVS Dei gratia rex Poloniæ, magnus Dux Lituaniæ, Russiæ, Prussiæ, Massouiæ, Samogitiæ, Liuoniæque, &c. princeps Transyluaniæ, &c. reuerendissimis, reuerendis, magnificis, generosis, nobilibus, famatis, archiepiscopis, episcopis, Palatinis, Castellanis, regni nostri senatoribus, præterea cuiusuis ordinis subditis nostris, syncerè fidelibus nobis dilectis, gratiam nostram regiam, reuerendissimi, reuerendi, magnifici, generosi, nobiles, famati, syncerè fideles nobis dilecti. Vtrumq; facimus quàm libenter, vt & ea quæ decernuntur, comunibus Reipub. comitijs geramus, & de rebus à nobis gestis, synce: & fidelita: vestras faciamus certiores. Cùm superioribus proximis Reipub. comitijs placuisset, bellum cōtra magnum Moschouiæ Ducem susceptum continuari, nihil prætermisimus, quod

posset ad illud rectè atq; ordine administrãdum, & in primis ad exercitus cùm veteres retinendum, tum nouos conscribendum pertinere: quib. omnibus, postquã vt ad Czasniciam (quo loco nos & Russiæ contra iniurias Moschi præsidio esse posse: & ad primarias alias atque alias arces hostiles peropportunos aditus habituros intelligebamus) certo die conuenirent, edixissemus, nos Vilna profecti, eodem ad octauam Iulij mensis diem peruenimus: ac inprimis frequentiore, & senatorum nostrorum & hominum militarium conuentu, de belli administratione, & quò potissimum arma in hostem inferremus, ad concilium nostrum retulimus: in quo & si variæ initiò dictę sentẽtię fuissent, eò tamẽ descensum postea est, vt Vielicolucum nobis cum exercitu ante omnia mouendum, eamq; arcem omni conatu oppugnandum concluserimus: secuti quàm maximè, cùm ipsam seriem & quasi tenorem gerendarum rerũ, qui nos ex locis, anno superiore proximo expugnatis & receptis Vielicolucum vocare & ducere visus est: tum Russię defensione, quàm vniuersam eo loci cum exercitu progressi, nos ab hostili vi tueri posse intelligebamus: præterea Lucensis arcis situ, fama, ditionis amplitudine, vbertate, qua exercitus nostri fine ditionum nostrarũ detrimento ali ac sustineri possent, opportunitate deniq; ad signa nostra penitius in hostilia loca inferendum, eoque hostem ad aliquam prælij dimicationẽ eliciendum: cæteraque deinceps ex Vielicoluco facilius promptiusq; administrãdum adducti. Habito igitur exercitus nostri delectu, ex agro Czasnicienſi Vitepscũ profecti sumus: quo in itinere, cùm arces duas hostiles,

hostiles, Vielisium vnam, in Dhunæ ripa, Vitepscio ex superiore fluminis loco oppositam, atq; alteram Vſwiatum, quæ ad amnem cognominem in Dhunam fluuium illabentem, & propius Lucum versus ferentem, sita est: excluſuras nos tormentorum & cõmeatus ad exercitus nostros supportandi commoditate accepissemus, & cætero quum studium nobis esset Dhunam flumen magis magisq; ab hoste in potestatem nostram vindicãdi, quò res maiore celeritate conficeretur, magnificum Ioannem de Zamoscie regni nostri cancellarium, & cum ijs copijs, quas hoc in bellum nobis adduxit, & alijs additis Vielisium oppugnandi caũſſa præmisimus, qua ex arce, cùm vnius diei oppugnatione prælidiũ hostile feliciter deiecisset, nos ea potiti, præmissis primo agmine copijs Lituanicis Vſwiatum cum exercitu accessimus: locumq;, munitionibus oppugnandi causſa iam actis, metu potius admodo tantũ quàm ipsa adhibita deditione cepimus. Inde contractis in itinere copijs omnibus, quas duarũ illarum arcium oppugnatio diuiserat, mouimus, ac superata locorum inde ab Czasnicia incredibili vastitudine, itinere summo cum labore militum ac ingenti difficultate, quà Vſwiatum, qua Vielisium exercitus iuêre, per assiduas densissimasq; syluas facto, Vielicolucum progressi, ad arcem XXVI. mensis Augusti die castra metati sumus, quæ in castra cùm id temporis oratores ab magno Moschouiæ Duce ad nos venissent, eos nulla interposita mora audiuimus. Verùm cùm à nobis contra omnes nostras rerum gerendarum rationes, contraq; dignitatem nostram postularent, vt nos in Lituaniam cũ exercitu referremus,

negarétq; nisi id ante omnia fecissemus, se per principis sui mandata quicquam de ipsa legationis caussa dicere posse: nos, repudiata & postulationis indignitate, & insidiosa tergiuersatione non cessandum rati, eundem Ioannem de Zamoscie cancellarium, cum copijs suis attractis, cæterisq; quas ad Vielisium habuerat, & maxima parte omnis peditatus trans flumen propius arcem castra alia facere, ibiq́ue curare iussimus, illaq́ue ex parte nulla mora munitionibus, quibus visum est locis actis, & quo oportebat perductis, ipsis Kalend. Septemb. oppugnationem maiore apparatu ac conatu suscepimus: nihilq́ue aut lenitatis, aut terroris prætermisimus, aut oppugnationis non adhibuimus, quo integra arce potiremur. Verùm cùm & præsidiariorum summa loci retinendi pertinacia esset, & vltima sibi expectanda coniurassent: & arx non modò loci natura, in edito planissimis circũ locis, partim intra fluminis Louati, partim intra lacuum cõplexus sita, nec tantũmodò consuetis ante hac Moschis parietum dẽsissimorum cõtignationibus firma, sed aggere etiam densissimo ac latissimo ex cespite extrinsecus obducto, tũ qua flumen aut lacus non ambiunt: fossa maiore munitissima esset, ac omnino Polotiam omni genere firmitatis superaret. ad hæc præsidium validum & Polotiæ aliarumq́ue arcium propugnatione è quibus à nobis anno superiore impetrata salute discesserant, exercitatius inesset, vt omnino sine maiore militum nostrorũ interitu, ac diuturniore obsidione, si in instituto permaneremus, necessariores nobis incendio experienda fuit, quod cum magna militum nostrorum virtute & discrimine, primum ex Vngarorum

garorum peditum munitionibus allatum, & hoste incredibilem in modum restinguente, sæpius triduum repetitum atque diutius altum esset; ac deinde ex altera etiam parte per militem Polonicum, & attractas illas cohortes aggere ad propugnaculum maius, ad ligneas vsq; substructiones suffosso, in nocte ante quintam Septembris diem maius conflaretur, præsidium verò, quoad igni iam temperari nullo modo posset, ab obstinatione hostili nõ discederet, factum est, vt & arcem flamma, & ferrũ quidquid propè hominum in arce fuit, per militarem iracundiam hostili illa pertinacia, & acceptis in oppugnatione incommodis, & eorum qui Polotia ac cæteris ex arcibus iam antèoccupatis impune dimissi fuerant: hunc in locum ad hostilia reditu irritatam, quinta istius mensis die prima luce deleuerit. Dum hac in oppugnatione versati sumus, oratores magni Moschouiæ Ducis iterum apud nos dicendi potestatem sibi fieri petiuerunt: qua impetrata cùm ea exponerent, quæ honestæ nobis & Reipub. paci & sarciendis incommodis, quæ ab eo hoste accepta sunt, minimè satisfacerent, leuioraq́ue omnia quàm nostra dignitas & iura Reipub. paterentur proponerent: ostendimus nos ad istiusmodi descendere non posse: cumq́ue illi alia mandata se hoc tempore non habere dixissent, & à nobis peterent, dare ad magnum suum Moschouiæ Ducem literas liceret, quibus cum de nostra voluntate atque conditionibus redderent certiorem, ne quid prætermisisse videremur, quod facere ad spem iustæ honestæq́ue pacificationis posset, & nostras dedimus ad Moschum literas, & oratores dare suas permisimus: ad

quas cum responderit, qua voluntate sit, certius fortasse cognoscemus.

Nos hęc Sinc. & fide. vestras scire voluimus: cumque ea quæ adhuc bene feliciterque gesta sunt, vni Deo grata, cum animi pietate acceptum referamus, parq; sit, vt illi volenti, & propitio, & nos & omnes in Repub. nostra, ad cuius hæc vtilitatem, amplitudinem, laudem in primis redundant, gratias agamus: hortamur sinc. & fid. vestras, ad ea omnia gratarum mentium studia, quæ supplicationibus alijsq; rebus, quoties bene gesta est res publica, suscipi cõsueuerunt. Quemadmodum hîc res porrò administranda, & hic locus nobis tuendus sit, de eo hoc tempore consilia cepimus: quæ deinceps è Repub. geri à nobis hoc bello posse, videbuntur, in ijs studium, consilium, curam, operam omnem nostram libenter consumemus. Bene valeãnt sinceritates & fidelitates vestræ.

Datum ex castris nostris ad arcem nostram Vielicolucum die 6. Septembris, anno Domini, M. D. LXXX. regni verò nostri anno quinto.

Stephanus rex ſſzt.

ORATIO

Oratio

CHRISTOPHORI WARSEVICII, AD SERENISSIMVM STEPHANVM, REGEM POLONIÆ:

QVA, EXPOSITO TOTO BELLI negotio, cum Ioanne, magno Moschorum Duce, XV. Ianuarij ad Zapolsciam confectam pacem gratulatur.

PAcis nuncium, Stephane rex, habes, quam Christo opt. M. de Virgine nato cælitus Angeli venerant olim nunciatum. Perfectum est tandem summi Dei benignitate erga nos, & tua quadam veluti vigilia regali, eximiaque virtute vt contra magnum Moschouiæ Ducem, iustè & legitimè bello abs te suscepto, & prosperè fortiterque gesto, in tot annis & bellatoribus, quibus cum bella gessit, penè omnium solus, ad pacis conditiones quas volebas acceptandas adegisse eum videare. Quo equidem nomine & tibi & Reipubl. in primis gratulor, & præstanti virtuti felicitatique tuæ, omnia præmia & insignia honoris, & ornamenta laudis ac gloriæ, iure optimo deberi, agnosco & profiteor. Quid enim aut beneficio carius, aut fama & opinione maius accidere potuit, quàm quod vt diuturnam quietem, prænunciam tempestatis, maximum & grauissimum bellum, sic demum instar solis, post

den ſiſſimas tenebras, optatiſſima pax, terrorem belli eſt ſubſecuta? Et verò iucundũ eſt ſemper nomen pacis, & res ipſa ſalutaris, qua & deſiderio expectantium, & voluptate exultantium, & eorum, qui ſunt eius ſeruatores gloria, vix admirabilius aliquid dixeris. Sed nimirum fert hoc humanarum & diuinarum ius legum, conſuetudo gentium, ratio ipſa muneris & dignitatis regum, vt ſuæ ſubiectos poteſtati, omni iniuria & calamitate, prohibeant & defendant. Res porrò bello geſtas, plus quàm pacem admiremur. verùm ſi caſu non conſilio, temeritate, non neceſſitate, bella ſuſcipiantur & gerantur, vel maxima quæq; vis expers rationis & conſilij, mole ſua ruit, nec ſine vicißitudine aliquid poteſt eſſe diuturnum. Quo magis venerari & ſuſpicere te cuncti debemus qui vt ocium metiris dignitate, ita bella geris & adminiſtras neceſſitate: & vt armorũ caplendorum certam tenes rationem, ſic deponendorum modum. Quippe cùm non ea mens inſtitutumque tuum ſit vel fuerit, vt in luctu & ſanguine eorum, quos ex præſcriptione diuinæ legis non minus ac te ipſum diligere debes, nominis & imperij tui titulos proferas, & per omnia diuina, & humana iura impotenter graſsére, ſed armorum tuorum vis & ratio tota eò ſpectauit, vt imbelli multitudini ſacerdotibusque & religioſis viris, alijsque id genus ſubiectis tuis, digna profeſſione pax nõ deſit, & vt ea quæ per manus tradita accepiſti, non tantùm ſarta tectaque conſeruare, verùmetiam quoad eius fieri maximè poſſit, ornare, & augere videâre. Hoc animo & conſilio ductus, Polotiam primùm, deinde Velicolucũ atque ita & Pleſcouiam, demum oppugnare aggreſſus es.

ſus es. poſtéaquam, tot literis, legationibus & admonitionibus tuis cũ grauiſſima teſtificatione deſiderij pacis, apud magnum Moſchouiæ Ducem nihil eſſet profectum. Quæ omnia & quale initium ac progreſſum habuerint, & quo exitu terminata ſint, nullus eſt, vt opinor, in orientis & obeuntis ſolis & Aquilonis, Auſtríve partibus locus, ad quem fama, & lætitia earum rerum non peruenerit. Nam & Polociam, quam ſub Sigiſmundo Auguſto rege, certa ſpe inducíarum per literas facta, magnus Dux à Lituania auulſerat, in priſtinum ſtatum libertatemq; poſuiſti: & aliquot millibus hoſtium ad Socolum cæſis, orbi terrarũ teſtatus es, illud eſſe bellũ iuſtum, quod eſſet neceſſarium: illa arma glorioſa, quæ non ad innocẽtis ſanguinis profuſionem, ſed ad ſui ſuorumq; defenſionem: non ad inuidioſas opes minimeq; ferendã potentiã, ſed ad Dei opt. max. cultum, gloriamq; propagandam, reges & principes caperent atq; conuerterent. Quod tum vel maximè patuit, cùm ad eius victoriæ monimentum, non ſtatuas vel trophæa, non mutum aut tacitum aliquid, ſed domum orationis, ſacrarium pacis, templum Deo opt. max. Societatis Ieſu extruxiſſes: vt cuius eſſet victoria, eidẽ daretur & honos, & à quo profectũ, eidem ferri acceptum beneficium videatur. Etenim multa multis, ſoli Deo opt. max. cũcta debẽtur. Tandem verò in ſequenti anno, contra hunc eundem Moſchum, ſubſecuta eſt expeditio tua altera Velicolucenſis, & multarum aliarum arcium expugnatione clariſſima, in qua quàm longum & difficile iter emenſus fueris, quomodo te erga captiuos geſſeris, & quid potiſſimum in eo ſpectaueris longum eſſet

In expeditione prima anno 1579. Serenſ. regis Poloniæ cõtra Moſchũ. Literæ pacis & legationes M. ſuæ regia à Moſche non ſuſceptũ tur. Polotia capitur.

Moſchus certa Socolum caditur.

Arcus triũphalis Deo extruitur Polotiæ.

In expeditione ſecunda anno 1580. Velicolucum & cætera arces expugnantur.

commemorare. Illud quidē non prēteribo, etiam in medio cursu, & quasi ardore belli, à fide pacis cōditionibus alienum te non fuisse: & magni Ducis oratores (si oratores & non speculatores potius appellandi fuerant) in ipsa castra ad te admisisse. Sed diem illos de die ducere, & nihil nō simulatè agere cognitum est. Itaq; capta & expugnata Velicoluco hostilibus copijs eis Turopeciā fusis & fugatis, Velisia, Neuelia, Zauolotia, Iezerisicia in potestatē tuam redacta, Vilnam reuersus, & mox Varsouiam ad comitia profectus es. Quo vel legatos quoq; illos ducere placuit, vt quid & illi postularent, & tu velles, & Resp. expediret ab ordinib. regni cognosceretur & decerneretur. Sed vix in illa tāta, non dicā ordinū, sed hominum multitudine aliquis reperiebatur, qui ijs quas illi offerebant conditionibus acquiescendum, & à bello desistendum arbitraretur. Non obscurè præseferebant omnes Liuoniam prouinciam, pro qua bellum susceptum & gestum esset, sub Moscho recuperari oportere: & vel grauissimas quasq; difficultates, iacturas atq; detrimenta potius subeundas quàm vt nomine infidioſę pacis, pactio seruitutis Liuoniæ afferretur. Nec nō tot præstantium virorum militumq; casus in bello, cum gemitu & lacrymis notabatur: siquidem omnium iacturarum iactura maxima hominum est, & videri debet. Quocirca in eam curā potissimum incubuisti, vt tertiam belli expeditionem contra Moschum, vel quàm primùm apparare potuisses, neq; aut tenuitas ærarij, aut angustia tēporis, aut tædium & facieras belli, aut itineris longitudo, à persequēdi hostis celeritate te retardauit. Duxisti exercitū, haud scio, an etiā quàm antè florentiorem, copiarum numero, varietate gētium & nationū, vsu & exercitatione bellandi planè mirandum: ita vt Plescouia, ad quam vis & ratio armorum tuorū conuerti in primis debuerat, postquam Ostrouia paucis horis oppugnata, per deditionem esset capta, breui etiam in potestatem tuam redigi posse videretur, & hæc demum occupata, nō modò Liuonia hosti eripi, verùm etiam ad maiora audēda & molienda occasio & materia præberi posset. Sustine sustine rex, si Deus opt. max. ab imminenti interitu multitudinem cōseruauit eam, quā nec consuetudo benignitatis, neq; iudicium clementię tuę, contra furorem Martis, superbiamq; victorię seruare fortasse potuisset. Hoc quidem tibi adempti nihil, quinetiam id, quod quæsieras, habes, & Liuonia pro qua bellū susceptū gestumq; abs te fuerat, potire. Nemoq; sapiens culpę potius, quàm fortunę, id iudicabit telum. Moschis verò, quę vnquam lętior illuxisset, dies quàm ea, qua præter suam omniumq; opinionem sunt diuinitus ab interitu conseruati? siquidem vitę lætitia, quem nascendi conditio certior sit, semperq; fuerit. Oppugnauit olim terror ille gentium, tot molitor cladium, Aquileiam per triēnium Solymānus Turca cum innumerabilibus copijs Viennā: Carolus Quintus Cæsar Mettim frustra tentauit. Quidēnum quod conatibus eorū euentus non respōderint in eo quo tempori necessitatiq; paruerant, & fortitudinis laudem secuti fuerant protinus honorem & existimationē concoxerunt suam? Minimè gētium. Magnorum enim hominū gestas res, exitu metiri par non est, sed iustitia & æquitate. Et quanquam prosper & æquabilis fine vlla offensione

Oratores Velporium ex speculatores Moschi in castra regia admittuntur.

Rex Varsoniam ad comitia reuertitur: ibi Germanimi consensu omniū ordinū rex sierum in Moschouiā proficiscetur.

In expeditione tertia anni, 1581.

Ostrouia capitur.

Plescouia oppugnatur.

bellorum curſus in primis delectat, tamen neſcio quo modo aduerſis interdum caſibus in bello etiam illuſtramur: & nõ ſemper cùm volumus oblata, aliquãdo etiã deſiderata res magis nos recreat atq; reficit. Quo magis hoc tuum Pleſcouiẽſe bellum glorioſum eſt, & videri poteſt, in quo nec tentatæ irruptionis infeſtus caſus, neque alienum anni tempus, neque multa alia incommoda de ſtatu mentis ſolitaque conſtantia animi te deturbauerunt. Quin etiam virtute & fortitudine tua talem exitum ſortitũ eſt, qualibus iuſtitiæ & æquitatis radicibus, vel inde ab initio innixum fuerat. Perijt tandem is abs te pacem, qui intra quadraginta annos nullas ad te literas daturum ſe, miſſurúmve internuntium, paulo antè minabatur. Ceſſit Liuonia is, qui ne Liuonia inſereretur literis pacis, mẽtióve vlla de ea fieret, à legatis tuis ante omnia poſtulauit. Denique, is qui tam gloriosè & magnificè & loqui, & ſentire de ſe multa auſus fuerat: quiq; diffidens ſuæ, alienæ virtuti & amplitudini fruſtra inuiderat, ſupplex tibi eſt factus: & eas conditiones pacis poſtremò accepit, quas tot latebris fallaciarum, & miſſione legationum ſubterfugere videbatur. At quomodo id non faceret? tua rex, & celeritate apparandi, & ſcientia adminiſtrandi, & fortitudine continuandi belli, tuiq; exercitus famis, frigoris, difficultatumq; omnium, incredibili tolerantia adactus & compulſus? Quid enim per Deum immortalem exercitu illo laborioſum? Quid ad omnes difficultates & diſcrimina vitæ ferenda, obfirmatum magis fuit aut eſſe potuit. Equidé quoad per ætatẽ grauiſſimasq; occupationes licuit legi, & vidi aliquid, nec nõ meminiſſe poſſum ductum & exer-

Moſchi elatus & tumidus animus ad peẽdam pacem impellitur.

exercituum multorum, quorum in omni genere belli gerendi, nobilitata eſt patientia, ita tamen ſtatuo, nec pabuli vel commeatus quærendi difficultate, nec longitudine viarum, nec intenſiſſimi frigoris magnitudine, nec ferocia & crudelitate hoſtium erga captiuos, vllius exercitus labores & pericula, cum tuo poſſe cõferri. Memorabilis illa eſt eritq; ſemper, Alexandri Magni militum perſeuerantia, quorũ opulentos Perſas inopia Græcos, luxurioſos continentia, Indos deſides, vigilantia, Caucaſum poſtremò ipſum, ſiti, labore, inedia ſuperauit. Ac ne vetera memoria repetere videamur: quàm graue & difficile bellum Caroli V. Cæſaris ad Alligerium, quàm moleſta & exitialis Merenſis obſidio fuerit, quis ignorat, vt tot tantorumq; aliorũ bellatorum, eorumq; exercituum incommoda ſilentio trãſeam. Sed inter horum geſtas res, erit etiam, vt opinor, aliquid loci tuo, tuorũq; nomini: & haud ſcio, an exercitus fortitudinem & conſtantiam legens & audiens tui, non aliquis obſtupeſcat. Quis enim media hyeme in media Moſchouia in caſtris vnquam permanſit? Manſit miles tuus. Quis in præduro & immenſis frigoribus cõcreto ſolo vallum tulit, corbes vimineos contexuit, munitiones exſtruxit? cuncta hæc miles fecit & perfecit tuus. Quis adeò totis & tam lõgis, tamq; intempeſtis noctibus hybernis excubias egit? egit miles tuus. Quis nõ modò cũ hoſtibus, ſed etiam cum elementis ipſis pugnam ſibi deſumpſit? ſumpſit miles tuus. Ac breuiter, nullum difficultatum, nullũ laboris, nullum tædij & patientiæ eſt genus, in quo non exercuerit exercitũ tuum hæc bellorum abs te geſtorum ratio aut conditio, ſi-

ue quęrendi victus & pabuli gratia longissimas profectiones susceptas: siue tot manifesta mortis & fortunarum pericula adita à tuis, quis consideret: siue cum ferocissima gente, varia eorum certamina, leuioraq; prælia, & excursiones hostium infinitas intueatur, in quibus milites tui duce & authore te, ferè semper victoriam reportarunt. Cessit malitia iustitię, fraus & dolus veritati, temeritas rationi, furor virtuti: vis deniq; ipsa vi victa est, nec quo se contra te Moschus iactet vel excuset, habet. Fac Plescouiam irruptione tentatam, in potestatem tuam non venisse. Quid tum postea? Enimuero ignoramus optabilius esse, semperq; fuisse, in hostili ditione armorū suorum vim, & terrorē longè lateq; proferre, quàm vnius vel alterius expugnatæ ciuitatis mœnibus includi & mancipari: ita, vt si optio eligendi detur, capiendæ vrbis spe, nonnunquam excidere, quàm capta & possessa aduentui hostium opponere se non posse, malle videres non neminem, & quidē omnis belli gerendi & administrandi ratio difficilis est, capiendarum arcium & ciuitatum difficillima. Quid? & erit qui nesciat, in quanta trepidatione Moschus fuerat, cùm tu hac eadē in bellum expeditione Plescouiam ipse profectus, aliquā exercitus tui partem in penitiora Moschouiæ Polotia dimisisses. Quæ tanè pars cū Christophoro Radiuilo Castellano Trocen. duce, imitatore auitæ & patriæ virtutis singularis, maximis & difficilimis itineribus Stariciam propè venisset, incredibilè dictu est, in quantā desperationem Moschus adductus fuerit, si quidē in fugam versum biduo triduóve latuisse, sunt qui asseuerent, suam certè filiorumq; suorum coniuges, & ancillarum

Dux ipse Moschouia pra nimio terrore in abdita spelunc arum loca detrudatur.

sum greges, cum amandauisse Staricia cōstat: quandoquidem nō solùm de vastitate agrorum, tantisq; suorū cædibus, ad ipsius aures constans & perpetua fama quotidie peruolaret: sed adeò flāmas & incendia à tuis excitata è fenestra ipse intueretur, & singulis momentis ijs adhuc deteriora cum metu & horrore expectaret. Hęc similiaq; vulnera, ac (quod horum nō postremū est) perpetua illa cōscientię carnificina magno Duci de pace cogitationē iniecerunt, cùm videret, ne ei quidē exercitus tui parti resistere se potuisse: & in quo spem ponebat maximam, mensęs aliquot effluxisse, quibus vel maximis illis frigoribus durantibus, vtiq; obsidio Plescouię non soluebatur. Quid de se futurum esset, si aut Plescouia caperetur, aut ea relicta in penitiora Moschouię ingrederetur hostis, prospiciebat animo: & tū externum, tum & internum malum magnopere verebatur: nempe morbi ij, qui in venis & visceribus inclusi latent, quā qui apparent, ægrius curātur. Dimisit ergo ad te internuntium, & vt pacificationis cum eo gratia, legatos Zapolsciam mitteres, quo propediē essent venturi sui, magnopere contendebat. Cuius tu postulatis, ne tui ipsius dissimilis videretur, qui semper honestam pacem, vel exploratæ victoriæ, anteferre te velle testatus es, refragari nec potuisti, neq; debuisti: præsertim cùm adeò Pont. Max. authoritas eo quoque accessisset, qui à Moscho literis & legato habitis, Antonium Posseuinū Societatis Iesu sacerdotem, maximis quibusq; & grauissimis rebus rectè & scienter tractandis, in primis probatum, ad te, & Moschus suo nomine ablegauerat, & ad Christianā pacem paternè vtrumq; hortabatur. Proinde biduo

Internuncium ad regē de pace tractanda mittitur.

Ad quā accessit authoritas summi pōtificis, per legatum sua sanctitatis.

Rex legatos Zapolciam mittit.

ante, quàm ipſe ex caſtris diſceſſiſſet, miſiſti Zapolciam legationem ampliſſimam cum mandatis, non obſcurè prę ferẽs, ſi cauſſa belli, quę eſſet Liuonia à magno Duce è medio non tolleretur, bellum etiam ipſum ceſſare non poſſe nec debere. Diſtat verò Zapolzia viginti propè à Pleſcouia milliaribus: via, qua magni Ducis inſtituto, equi ad celeritatem Nouogardia, Zauolociam & Velicolucum, aliàs diſponebantur. Cuius circumuicinam regionem omnem, magno & incredibili metu, hoſtibus incuſſo, miles tuus ita occupauerat, vt neſcio quo modo in media Polonia ſeu Lituania quàm in Moſchouia ipſa verſari ſecurius potuiſſet. Quo quidem ipſo magni Ducis legati, non nihil de ſe ſolliciti, ad locum tractandę paci deſtinatum aliquãto poſterius, quàm tui aduenerant, & Poſſeuinus, qua ſpe & cupiditate conſtituendæ pacis exarſerat, ad eos profectus fuerat, vt

Tractatur de pace.

nulla interpoſita mora, pacis tractatio ſequeretur. Id adeò cùm eſſet factum & varijs ſermonibus, atq; diſceptationibus, dies quamplurimi dati, tandem de Liuonia tibi reſtituenda, quæ ante omnia ab ijs poſtulabatur, mandata habere Moſchi legati confeſſi ſunt, & vt viciſſim arces aliquot, eo bello abs te occupatæ magno Duci concederentur, efflagitauerunt. Eſt Moſchis fides Græca, ſiue ritum & doctrinam, ſiue mores eorum ſpectes. Itaque quicquid in quæſtionẽ diſceptationemq; ab eis veniebat, id diligenter verſare animo & circumſpicere cogitatione oportuit. Turpe namq, labi & decipi in ijs, quæ mutare nunquam poſſis. Erat præterea memoriæ proditũ, Ioannẽ magni iſtius Ducis auum, ſub Caſimiro Poloniæ rege, & magno Lituaniæ Duce præterfu-

dus ictum, Magnam Nouogardiam poſſediſſe. Quæ aliàs libera & immunis per ſe ex pactione fœderis, à neutro eorum infeſtari, & ſubigi debuerat. Huius verò filium, & iſtius patrem Baſilium, ſub Alexandro, Starodubum, ſub Sigiſmundo I. Regibus Smolenſcum, iuriſiurandi religione violata occupauiſſe memorabant, nec non & ipſum hunc ſub Sigiſmundo Auguſto Polotiam, ſub Henrico Peruauiam, ijſdem artibus poſſediſſe. Quibus veſtigijs & quaſi impreſſis ſignis improbitatis atque fraudis territus, vel legationis illius fidem ſuſpectam habere aliquis potuiſſet, ſed timidi & ſuſpitioſi cogitatio impedit ſe ipſam, cùm maximè diſpicit & prouidet cũcta. Dandum erat temporibus aliquid, dandum rationi moriq; communi, cùm verũ ſit illud, quod dicitur, mille lies licèt homo fraudetur ab homine, vtiq; hominẽ cum homine viuere debere: dandus Pont. Max. ſuus authoritati & poſtulatis locus, qui diuino nutu & poteſtate, in altiſſima ſpecula paſtoralis vigilię poſitus, per longiſſimam ætatem qua vixiſſet, maximarum rerum momentis, ad certam rationis normam toties ponderatis, ampliſſimis legationibus pro ecclęſia obitis, & tot deniq; regnorum cladibus & mutationibus cognitis & perſpectis, nunc in hanc, nunc in illam partẽ Chriſtianę Reipub. inferet oculos: & tanquam ſolers quidã prouidusq; nauarchus, Chriſtianos reges & principes in his procellis & tempeſtate, ad concordiam hortaretur. Neq; verò & fletu ipſo lacrymiſq; legatorum magni Ducis vel ferreus aliquis commoueri nõ potuiſſet. Qui de cæde & interitu ſuorum, cùm aliquid inaudiſſent, (inaudiebant autem quotidie) aut cùm ſuos captiuos duci &

longè à patria auehi cernerent (quod cernebant ſæpiſſime) ſupplices manus in cælum tẽdere, & ad nomẽ pacis ſuſpiria geminare videbantur. Et horũ quidẽ (vt opinio mea fert) fictè aut ſimulatè nihil. Quinetiã ſi quis riſus fuerat, fuerat à cordolio. Quis enim non ingemiſceret, tãta vaſtitate agrorum, exitio facultatum, direptionibus arcium, cæde & interitu ciuium, euerſione patriæ, cõmotus & excitatus. Grauè erat Moſchis Polocenſe bellũ: nemo eorũ nõ indoluit clade ſuorũ ad Socolum. Velicolucenſi excidio quid miſerabilius fuit aut eſſe potuit? ad Turopeciũ ſuorũ copias fuſas & fugatas, præcipuos viros captos, tot arcium præfectos, tantã commeatus & apparatus bellici, omnis generis vim interceptã memineranr. Harum rerũ excruciabat & torquebat eos recordatio. Hoc aut caſu grauius, aut cõditione peius, aut iactura famæ & hominum, maius nihil eis videbatur. Quid verò de bello iſto Pleſcouiẽſi loquebar? dies me deficeret, ſi quot Moſchi in excurſionibus ab vrbe cæſi: quot dum ſuis opem ferre conãtur, per agros interfecti: quot capti, quot in ſeruitutẽ abducti ſint, vel fuerint, cõmemorare velim. Nã & tum, cùm in caſtris manebas, ferè ſinguli dies hoſtib. aut captis aut interfectis nouis gratulationibus celebrabãtur. Poſt diſceſſum tuum Ioãnes Zamoſcius regni cancellarius, & exercituum tuorum imperator, vir perpetuæ laudi & maximis muneribus obeundis in Rep. natus, tot hoſtibus captis, tot interfectis, tot cõtinuis vigilijs fameq́; fatigatis, ſuam & exercitus tui perſeuerantiam ita probauerat, vt non modò legatis Moſchouiticis ad conficiendam pacem ſtimulo fuiſſe, verùm etiam vniuerſæ Moſchouiæ maximum terro-

terrorem iniecíſſe, & dici & videri queat: præſertim cum Spitkone Iordano præfecto, vetuſtate generis, ſpectata virtute cõmendato certo nullius nomero, in penitiora Moſchouiæ immiſſo, agriſq; vaſtatis, & hoſtium occiſis plurimis, armorum ſuorum vim & terrorem in ipſam Nouogardiam intulíſſet. Nõ igitur mirum eſt, aut videri debet, ſi vel legari magni Ducis tanto deſiderio pacis & quietis, vt diximus tenebantur, & ipſe magnus Dux, cõditiones eas, quas ſubterfugere aliàs vilus eſt, tandem aliquando acceptauit. Non mirum ſi in Liuonia triginta quatuor arces, quas poſſidebat, tibi conceſſit. Non mirum ſi Derpatũ ſibi & ditionibus ſuis adeò adiunctũ, quæ prima belli Liuonici eius materia & quoddam velutiintegumentum fraudis fuerat, poſt tot ſuas ſuorumq́; legatorum inficiationes, tergiuerſationesq́; interpoſitas, reddidit. Non mirum ſi in Derpato ſeptuaginta & octo maiora tormenta bellica, & in omnibus arcibus, penè trecenta, & deniq; infinitum minorum bombardarum, apparatuſque belliçi vim & numerum, volens nolens, reliquit. Non mirum ſi tot & tam magni momenti captiuorum ſuorũ liberationem conditionibus pacis non inſeruit, ſed quoad eius fieri melius citiusq; poſſet, vt quiſq; eorũ redimeretur nõ recuſauit. Non mirũ ſi Velicoluca, Zauolotia, Neueliaq́; abs te redditis, & Pleſcouien. caſtellis quibuſdã relictis, decennalem ferire pacem tecũ non dubitauit. Non mirũ ſi primi belli trophęa & monimẽta tuæ victoriæ, Polotiam Nieſczerdam, Cozianam, Socolum, Turouliam, Sithno, Suſſam Craſnum: ſi ſecundi Vſuiatam, Veliſiam, & Iezieriſcum, quas antea tenebat, cũctas in poteſtate tua re-

Moſchus cedit Liuonia, relictis 34. arcibus cum tormentis maioribꝫ. & minoribus, aliſque inſtrumentis bellicis, & apparatu.

Captiui redimuntur.

Pax decennalis certarum arcium cauſſa fertur.

Arces præcipuæ per noſtros capta circa regem relinquuntur.

liquit. Non mirum ſi ſolitas illas licitationes & poſtulationes ſuas, de Liuonicæ hæreditatis, de Cazanij & Aſtracanij imperiorum titulis, tandem poſthabuit & neglexit. Non mirum ſi legatos ſuos (vt ex verbis eorum, cùm quid intemperantiùs loqui cœpiſſent, multò ſeſe admonẽtium, elici potuit) in dictis & factis ad moderationem eſt præter morem adhortatus. Non deniq; mirum, Græci ritus cùm ſit, atque adeò, cùm rex ſacrorum quidam, ſimulq; Imperator videri velit: & cùm pluſquã regiam, & pontificiam maieſtatem, in veſtitu, conſeſſu, & reliquis præſeferens, admirabilis neſcio cuius poteſtatis & intelligentiæ rerum, diuinitus ſibi datæ & concreditæ, apud ſuos exiſtimationem certa quadam arte & diligentia tueatur: ſi à Pont. Max. cuius nominis & gloriæ æmuli, leues & temerarij Græci ſemper ſunt & fuerunt, ad conſequendam à te pacem, fauorem & authoritatem, imploranit: & Antonium Poſſeuinum Pont. Max. nomine miſſum, tanquam quẽdam arbitrum, iſtius pacificationis fieri permiſit. Quid enim illo ſtimulis conſcientiæ compunctum? Quid infelicitate miſerum? Quid voluntate perditum? Quid metu abiectum magis dici aut cogitari poteſt? vetus eſt prouerbium: Nullam eſſe calamitatem ſolam. At hæ non vna aut altera: ſed conſpirarunt in Moſchum infinitæ. Vidit ille domi ſuæ proditorem: in caſtris deſertorem: ſociam thori repudiauit, liberos in omni turpitudine & ocio educauit. Sentit ſe eſſe ſuſpectum & odioſum ſuis, cùm & ipſe fuerit ſemper hoſtis ſuorum. Grauiſſimas habet inſidias eas, quæ latent in ſimulatione officij, & aliquo vinculo ſanguinis vel propinquitatis. Præceps in furorem

rorem agitur, & nuper mortis filij eſt cauſſa ſui. Reſtituit tandem vel inuitus Liuoniam: & cum Pruſſo neſcio quo, gentis ſuæ authore excogitato & confecto, Pruſſiæ ipſi adeò inhiaſſet, de qua ne verbum quidem apud ſe vllum fieri voluit: amiſit & Liuoniam Dei opt. max. iuſto iudicio, omninoq; admirãdo: quippe qui appetit aliena, perdit ſæpe ea quæ æſtimat ſua: ſicuti tu etiam hanc tam nobilem prouinciam, quam ille ſemper dixit & duxit ſuam, ſepimentum Lituaniæ, decus & ornamentum regni tui, tot diſtinctã caſtellis, refertam portubus, exaggeratam bonis omnibus, ex faucibus ipſius eripuiſti. Quæ ſi loqui poſſet, ita haud dubiè ad te verba faceret. Grates tibi ago rex optime, quòd poſt tertium & vigeſimum annum, ex quo Moſchus libidine dominandi incitatus, me meaq; aggreſſus eſt, dextera tua forti, & non magis in bellis ac prælijs, quàm in pactis & promiſſis ſeruãdis firma & laudata, ſublato metu & formidine belli, in priſtinã quandã dignitatis ſpem me reuocare dignatus es. Multa ego multis debeo. Sed vni tibi poſt Deum opt. max. acceptam fero libertatem. Præclarè olim Meinardus, & poſt eum Albertus epiſcopus, Chriſtianæ religionis & pietatis noſtræ authores, non deterius Bremem: hoc eodem nomine de me meriti ſunt & fuerunt. Grata Guilhelmi Cardinalis Mutinen. ex cõcilio apud Lugdunũ habito, in has oras miſſi, apud me viget memoria. Sed enim decora & ornamenta omnium, ſi tu iampridem obſita, ſqualore ſordida, tenebris veſtitu ſatis inuoluta, tu in priſtinam lucẽ & dignitatem poſuiſti: vt cùm multa illis plurima Cruciferis, tibi demum cuncta iure optimo debeamus. & ſicuti eſt

Moſchus præmio furoris filium necat, facitq; inuitus finẽ belli.

iucundior valetudo ijs, qui graui aliqua infirmitate impediti & lecto affixi diu admodum iacuerunt, sic & nos tãtopere desiderata, per te verò libertate parta vehementiùs recreamur. Sit clara & commemorabilis Platembergij apud nos: sit Hasencãpij virtus qui ordinis Teutonici magistri hîc aliquando fuerunt, & maxima grauissimaque bella pro communi salute & dignitate confecerunt. Enimuero ea, quæ tu pro nobis suscipere & gerere voluisti, & initijs læta, & progressu gloriosa, & exitu salutaria magis censentur, literis monimentisque nostris inserentur, ad memoriam posteritatis transmittentur: quãdoquidem vt & pater benignissimus, & bellator sapientissimus à meis tectis & domicilijs, in hostiles agros armis cõuersis & prolatis, quod iampridem sequutus, id assequutus es: vt ego à tot continuis bellis & calamitatibus respirare, & tandem nullam non gratiam à me tibi debitam, si nõ referre, attestari erga te possim. Sic olim vt virtus Mosis illustris & peruagata magis videretur, populum Israeliticum seruire seruitutem in Ægypto Deus opt. max. voluit. sic vt magnitudo animi Cyri esset clarior, Persas à Medis graui dominatu opprimi contigit: sic ad ostendendam virtutis præstantiam Thesei, dispergi aliquando Athenien. opportuit: sic deniq; (vt ad me ipse veniam) maximis & grauissimis malis affligi Liuoniam necesse fuerat: vt de tua præstabili virtute, fortitudine, moderatione, iustitia, nulla vnquam vetustas obmutesceret. Vicit nempe is, qui non insolenter efferri victoria sua, sed cuncta æquitate metiri videatur: neque cum Moscho immanitate sibi certandum, sed omni genere benignitatis, seipsum superandum potius

tiùs arbitraretur. En verò tibi bone vir superbia & tyrannis tua: qua tumens & inflatus, nescio quẽ non despicere præ te nuper videbâre. Quin nec vides ipse, tãquam alicui Polyphemo oculo vno, Liuonia, quo in diuersas orbis terrarum partes prospectabas, tibi adempto & cuisso: nimirum intelligis, quantas vires virtus habeat, & quàm longè melius fuerit, Hyeroni Syracusano, cùm priuatus esset, quàm Perseo Macedoni, cùm rex diceretur, esse similiorem. Hic enim præter regnum, regale in se habuit nihil: ille non tam regno, quàm regnum eo, indigere videbatur. Cogita quãtum interfit, inter veram & fucatã gloriam, & quomodo diligi, quàm metui præstet: neq; suorum tantùm, verùm etiam & externorum beneuolẽtia ad incertos temporũ casus, & belgia multos (vt aliquando dixit poëta ille: intro spectantia nulla retro) & ferro geri rem, non semper aurũ & argentũ neruum belli esse, malo tuo experire. Deniq; si sapis, cur non potiùs Agesilaum, Tymoleonem, Dionem, quàm Nabidim, quàm Phalarim, quàm Dionysium imitandum putes? fatiusq; esse vuere vitam Scipionis, quàm desiderare principatum Cæsaris. Quorum enim aliquis imitatur mores, eorum & exitum expectare debet. Vide quomodo Titus, Nerua, Traianus, Adrianus, Antonius, & Marcus apparitoribus, & doryphoris non egebant Romæ. & rursus, quomodo Caligulę, Neroni, Vitellio, neq; Orientis, neque Occidentis exercitus, opẽ ferre potuerint. Animaduerte tyrannorum vim & potentiam corporibus nostris esse persimilem, quę quoad bona vtuntur valetudine, latent in ijs incommoda

singula: nec facilè morbum ægritudinemq; deprehendas: statim verò vt grauior morbus aliquis incurrerit, & corpus aduersa valetudine vexari incipit, omnia etiam minima cum doloris sensu maximo repente commouentur & excitantur. Ad eum modum tyrannorum iniuriæ & contumeliæ, prosperitate veluti velo obductæ, delitescunt: simul atq; increpuit bellū, aut seditio tyrānus corruit: neq; quicquam violentū potest esse diuturnum. Sed quid ego te admoneam? & num humanitatē ab hominū hoste, ab immoderato modū, ab effreni disciplinam, à barbaro expectē doctrinā? cur non potius ad te mea vnde initium cœpit se conuertit oratio? Ego te Stephane rex, pro eo ac debeo, veneror & colo, neque vllum præmium virtutis, vllum insigne honoris, vllum monimentum laudis esse fierique posse existimo, quod tibi à nobis iure & meritò non debeatur. Tu ex seruitute in libertatem, ex profundissimis tenebris in lucem, à morte (vt ita dicam) in vitam me reduxisti; tu calamitatem omnem & squalorem mihi ademisti; tu & subsidia belli & ornamenta pacis attulisti. Paruit olim orbis terrarum Romanis, seruiuit Assyrijs, subiectus fuit Persis: at enim & Persarum disciplina dignitate Assyriorum, & humanitate Romanorum videbatur tolerabilior conditio seruitutis. Huic verò tam fœdo & impotenti domino subiecta si fuissem, quam lucem solatij, quod perfugium pacis, quem portum quietis sperare poteram vel debebam, in cuius regno, nihil aliud quàm flagitiosissima luxuria, quàm deterrima crudelitas, quàm contumeliosissima superbia, nihil aliud, quàm dolor & gemitus perpetuus audiuntur. Ergo

Ergo quàm maximas possum gratias tibi ago, rex, maiores etiam habeo, eiusque beneficij tui, memoriam erga me, nulla vnquam inobscurabit obliuio. Tu fac, vt sicuti speramus & optamus fore, pace concordia, tranquillitate, & ocio per te & in te perfruamur. Hæc Liuonia, si posset, apud te hodie diceret. Quæ quoniam non potest, id à nobis tacita requirit, vt præstanti virtute, rebusq; abs te gestis optimorum olim regum & principum memoriam in Polonia in animum nobis reuocemus & Lechos fortes, solertes Gracchos, Lescones strenuos, sapientes Cazimiros, audaces Boleslaos, moderatos Iagellones in te vno contemplemur: Deumq; opt. max. cuncti precemur, vt eum, quem per omnes omnium honorum gradus, ad regiam dignitatem extulit, quem potestatis suæ participem in terris, administrum iustitiæ, authorem pacis exteris admirabilem, suis venerabilem, hostibus fecit formidabilem, bonis omnibus auctum, & florentem, & quàm maximè diuturnum, & in omnes partes victorem esse, perpetuoq; fieri, patiatur.

FINIS.

ORDO QVALITER SERENISSIMVS REX POLONIÆ IVXTA VETEREM CONSVETVDINEM CORONATVR, ET QVÆ SOlennitas & cerimoniæ circa id seruari sint solitæ.

IN primis congregantur episcopi & consiliarij regni, aliiq; officiales, item abbates infulati, ad minus ex Diœcesi Cracouiensi, qui omnes conuenire tenentur, pro die statuto coronationis.

Rex itaq; electus parabit se vt dignè accedat mensam diuinam corpus Christi sumpturus in die coronationis, vnde ieiunio, eleemosyna, & confessione expiabit peccata sua. Sequenti autem die quæ erit Dominica, qua rex est benedicendus. Archiepiscopus & suffraganei, Abbates infulati, aliiq; Prælati omnes conueniunt mane in Cathedralem ecclesiam, omnes amicti stolis pluuialibus, mitris, infulis, superpliciis, & in genere sacerdotalium. Senatores quoque omnes, & equestris ordo congregatur, quibus sic peractis, processione ordinata per magistrum cerimoniarum, cum turibulo & aqua benedicta aliisq; episcopalibus ad ecclesiam palatium eunt, schola cum sacerdotibus & abbatibus ad scalas palatij remanentibus, soli episcopi cum archiepiscopo palatium ascendunt, ad deducendum principem in ecclesiam Cathedralem, qui amictu induitur per supremum regni Marschalcum, velpost magistrum cerimoniarum sandalijs, tunica, chirotecis, alba dalmatica & pallio siue cappa, quem sic ornatum

tum & inter barones primores q; regni stantem, archiepiscopus aqua benedicta aspergit, post hoc collectam dicit:

Deus humilium institutor, qui nos Sancti spiritus illustratione consolaris, prætende super hunc famulum tuum Henricum gratiam tuam, vt per eum tuum in nobis adesse sentiamus aduentum.

Hinc rex in ecclesiam per Cracouiensem, & Cuiauiensem episcopos deducitur, à dextra leuaq; apparentibus Palatino sceptrum, Vilnensi item Palatino pomum aureum, & Andrea à Zboro W gladium euaginatũ, episcopi cum archiepiscopo cruce præcedente, abbates infulati, & cæteri principes suo ordine quilibet suæ cedebant. similiter duces Franciæ, & externorum principum legati. Regalia suprad icta a senatoribus quibus portabant accepta in altare deposita sunt, rex in solio sistitur, ante quem archiepiscopus certas orationes pronunciat.

Antequam autem rex coronaretur, orta est magna controuersia, ratione confœderationis inter quosdam Catholicorum, & Euangelicos sub interregno facta, episcopis eandem, vti diuinis pariter, ac Ecclesiasticis contrariam legibus, ipsisq; inuitis, & reclamantibus factam, improbantibus, Euangelicis contra, propter rerum suarum securitatem, omnino firmam haberi contendentibus, sed postea omnis illa contentio, inuento medio Deo volente sedata fuit, & pace facta vnus episcoporum dicit subsequentem Orationem.

OMnipotens sempiterne Deus, cælestium ac terrestrium moderator, qui famulum tuum ad regni fastigium, dignitatemque dignatus es prouehere, concede quæsumus vt à cunctis aduersitatibus liberatus, & ecclesiasticæ pacis dono muniatur, & ad æternæ pacis gaudium, te donante peruenire mereatur, per Christum Dominũ nostrum, Amen.

Finita oratione admonet diligenter regem, de fide, de pietate in Deum, & de alijs virtutibus regis discens:

Cùm hodie per manus nostras optimè princeps, qui Christi saluatoris nostri vices in hac re fungimur, quamuis indigni sacram vnctionem, & regni insignia sis susceperturus, bene est, vt te prius de onere, ad quod destinaris aliquantulum moneamus. Regiam hodie suscipis dignitatem, & regendi fideles populos tibi commissos curam sumis: præclarum sanè inter mortales locum, sed discriminis, laboris, atque anxietatis plenum: verùm si consideraueris, quod omnis potestas à Domino Deo est, per quem regnant reges, & legum cõditores iusta decernunt, quodque de grege tibi commisso, ipsi Deo rationem redditurus, primùm pietatem seruabis, Dominum Deum tuum tota mente ac puro corde coles, Christianam religionem ac fidem Catholicam, quam ab incunabulis professus es, ad finem vsque inuiolatam retinebis, eamque contra omnes aduersantes, pro viribus defendes. Ecclesiarum prælatis ac reliquis sacerdotibus, condignam reuerentiam exhibebis, ecclesiasticam libertatem non conculcabis, iustitiam sine qua nulla societas diu cõsistere potest, erga omnes inconcussè administrabis, bonis præmia

mia, noxijs debitas pœnas imponendo, viduas, pupillos, pauperes, ac debiles, ab omni oppressione defendens, omnibus te adeuntibus benignum, mansuetum, atq; affabilem pro regia tua dignitate præbebis, & ita te geres, vt non ad tuam, sed ad totius populi vtilitatem regnare, præmiumq; benefactorum tuorum, non in terris, sed in cælo expectare videaris, quod ipse tibi præstare dignetur, qui viuit & regnat Deus, in sæcula sæculorum.

Absoluta oratione interrogat illum episcopus hijs verbis:

Vis fidem sanctam, à Catholicis viris traditam tenere, & operibus iustis seruire? R. Volo.

Vis ecclesijs ecclesiarumq; ministris tutor & defensor esse? R. Volo.

Vis regnum à Deo tibi commissum, secundum iustitiam patrum tenere, regere, & defendere? R. Volo.

Et in quantum diuino fultus suffragio, ac solatio omnium fidelium suorum valuero, ita me fideliter per omnia actурum esse promitto.

Finita interrogatione, rex coram archiepiscopo genua flexus capite adaperto, dicit in hac verba: Ego Henricus, Deo annuente futurus rex Polonorum, profiteor & promitto coram Deo, & Angelis eius, deinceps legem & iustitiam, & pacem ecclesiæ Dei, populoq; mihi subiecto, proposse & nosse facere atq; seruare, saluo condigno misericordiæ Dei respectu, sicut in consilio fidelium meorum, melius potero inuenire. Pontificibus quoque ecclesiarum Dei, condignum & canonicum honorem exhibere, atque ea quæ ab imperatoribus & regibus ecclesiæ collata, & reddita sunt, inuiolabiliter obseruare: abbatibus, comitibus, & vasallis meis con-

gruum honorem, ſecundum conſilium fidelium meorum præſtare.

Poſt hoc, vtramque manum ponit ſupra Euangelia dicens: Sic me Deus adiuuet, & hæc ſancta Euangelia.

POSTEA DICIT ARCHIEPISCOPVS Collectam.

OMnipotens ſempiterne Deus, creator omnium, imperator angelorum, Rex regum, & Dominus dominãtium, qui Abraham fidelem ſeruum tuum de hoſtibus triumphare feciſti, Moyſi & Ioſuæ populo tuo prælatis, victoriam multiplicem tribuiſti, humilemque Dauid ſeruum tuum regni faſtigio ſublimaſti, & Salomonem ſapientiæ pacisque ineffabili munere ditaſti, reſpice quæſumus Domine, ad preces humilitatis noſtræ, & ſuper hunc famulum tuum Henricum, quem ſupplici deuotione veneramur, & in regem eligimus, benedictionum tuarum dona multiplica, eumq; dextera potentiæ tuæ ſemper hic & vbique circunda: quatenus prædicti Abrahæ fidelitate, Moyſi manſuetudine fretus, Ioſuæ fortitudine fultus, Dauid humilitate exaltatus Salomonis ſapiẽtia decoratus, tibi in omnibus complaceat, & per tramitem iuſticiæ inoffenſo greſſu ſemper incedat. Tuæ quoque protectionis galea munitus, & ſcuto inſuperabili iugiter protectus, armisque cæleſtibus circumdatus, optabilem de hoſtibus crucis Chriſti victoriam fideliter obtineat, & triumphum feliciter capiat, terroremq; ſuæ potentiæ illis inferat, & pacem ſibi militantibus lætanter reportet, per Chriſtum Dominũ noſtrum, qui vitæ

tuæ crucis tartara deſtruxit, regnoq; Diaboli ſuperato, ad cælos victor aſcendit: in quo poteſtas omnis regniq; conſiſtit victoria: qui eſt gloria humilium, & vita ſalusq; populorum: qui tecum viuit & regnat Deus, per omnia ſæcula ſæculorum, Amen.

ALIA ORATIO.

TE inuocamus Domine, ſancte Pater, omnipotens ſempiterne Deus, vt hunc famulum tuum Henricum, quem tuæ diuinæ diſpenſationis prouidentia in primordio plaſmatum, vſq; ad hunc præſentem diem iuuenili flore lætantem creſcere conceſſiſti: eum tuæ pietatis dono ditatum, plenumque gratia & veritate, de die in diem coram Deo & hominibus ad meliora ſemper proficere facias: vt ſumens ſuſcipiat, & miſericordiæ tuæ muro, ab hoſtium aduerſitate vndiq; munitus plebem ſibi cõmiſſam cum pace propiciationis, & virtute victoriæ feliciter regere mereatur, per Chriſtum Dominum noſtrum, Amen.

Poſt hæc archiepiſcopus genua flectit, & rex in faciem prouoluitur: Cantores autem canunt, choro correſpondente, & cum cantant hunc verſum: Et obſeruium ſeruitutis noſtræ tibi rationabile facias. R. *Te rogamus audi nos. Archiepiſcopus ſtans ad regem prouolutum, cum cruce dicit: Et hunc electum in regem: Coronandum, benedicere digneris.* R. *Te rogamus audi nos.*

Iterum canit: Et hunc electum in regem coronandum benedicere & conſecrare digneris. R. *Te rogamus audi nos.*

Post hoc episcopi omnes cum abbatibus genua flectentes, latanias prosequuntur supra regem pronolutum, quam cum finierint, archiepiscopus orationem Dominicam exorditur: Pater noster, &c. Et ne nos inducas in tentationē. R. *Sed libera nos a malo.* V. *Salvum fac servum tuum Domine.* R. *Deus meus sperantem in te.* V. *Esto ei Domine turris fortitudinis.* R. *A facie inimici.* V. *Domine exaudi orationem meam.* R. *Et clamor meus ad te veniat.* V. *Dominus vobiscum.* R. *Et cum spiritu tuo.*

OREMVS.

DEvs qui populis tuis virtute consulis, & amore dominaris, da famulo tuo Henrico sapientię spiritum, cum regimine disciplinæ, vt tibi toto corde deuotus, in regni regimine maneat semper idoneus, tuoque munere ipsius temporibus, securitas ecclesię dirigatur, & in tranquillitate deuotio Christiana permaneat, vt in operibus suis bonis perseuerans, ad æternum regnum te duce' peruenire valeat, per Dominum nostrum Iesum Christum, &c.

Benedic Domine hunc regem Henricum, qui regna omnia moderaris à sæculo, & tali eum benedictione glorifica, vt Dauidicæ teneat benedictionis & sublimitatis sceptrum; & glorificatus in eius protinus rapiatur merita: da ei tuo spiramine cum mãsuetudine, ita regere populum tuum, sicut fecisti Salomonem tuum continere regnum pacificum, sit tibi semper cum timore subditus, tibique militet cum quiete, sit tuo clypeo protectus, cum proceribus, & vbique tua gratia victor existat: honorificus cum

eum prę cunctis regibus gentium, vt feliciter populis tuis dominetur, & feliciter eum nationes adoret, viuat inter gentium cateruas magnificus, sit in iudicijs æquitatis singularis, locupletet eum tua perdiues dextera, frugiferam obtineat patriam, & eius liberis tribuas profuturam. Protella ei prolixitatem vitæ, & in diebus eius oriatur iustitia, à te robustum teneat regiminis solium, & cum iucunditate & iustitia, æterno glorietur in regno, per Christum Dominum nostrum, Amen.

Postea archiepiscopus sedet, rex verò genua ante eum pronolutus, Dalmatica & pinuali exuitur. Archiepiscopus autē intincto pollice dextro in oleo sacro vngit illi dextram à palma, ad cubitum, & inter scapulas, & in brachio dextro, dicens:

Vngo te in regem ex oleo sanctificato in nomine Patris & Filij & Spiritus sancti, Amen.

Pax tecum. R. *Et cum spiritu tuo.*

ORATIO.

VNgo te in regem ex oleo sanctificato Spiritus sancti gratia humilitatis nostræ officio in te copiosa descendat, vt sicut manibus nostris indignis, oleo materiali pingueścis exterius ablutus, ita eius inuisibili vnctione delibutus, impinguari merearis interius, eius quoq; perfectissima spirituali vnctione semper imbutus, & illicita declinare tota mente discas seu valeas, & vtilia animæ tuæ, iugiter cogitare, optare, atque operari queas, auxiliante Domino Iesu Christo, qui tecum viuit & regnat, Deus Dei fi-

lius Iesus Christus Dominus noster, qui à Patre oleo exultationis vnctus est, præ participibus suis, ipse per præsentem sanctæ vnctionis infusionem Spiritus Paraclyti, super te benedictionem infundat, eamdemque vsque ad interiora cordis tui penetrare faciat. Quatenus hoc visibili & tractabili oleo dona inuisibilia percipere, & temporali regno, iustis moderationibus executo, æternaliter coregnare ei merearis, qui solus sine peccato rex regum, viuit & gloriatur, cum Deo Patre in vnitate Spiritus sancti Deus, pro omnia sæcula sæculorum, Amen.

OREMVS.

OMnipotens sempiterne Deus, qui Azachiel super Syriam & Iehu super Israel per Heliam, Dauidem quoq; & Saulem per Samuelem prophetam in reges inungi fecisti, tribue quæsumus, manib. nostris opem tuæ benedictionis, & huic famulo tuo Henrico, quem hodie licèt indignis in sacro vngimine delingimus, dignam delibutionis huius efficaciam, & virtutem concede. Constitue Domine, principatum super humerum eius, vt sit fortis, iustus, prouidus, & indefessus regni huius, & populi tui gubernator, infidelium expugnator, iustitiæ cultor, & meritorum remunerator, ecclesiæ tuæ sanctæ, & fidei Christianæ defensor ad decus, & laudem tui nominis glorioſi, per Dominum nostrum Iesum Christum filium tuum, qui tecum viuit & regnat in vnitate Spiritus sancti Deus, per omnia sæcula sæculorum, Amen.

Christe perunge hunc regem in regimen, qui vnxisti

xisti sacerdotes, & prophetas, reges, & martyres, qui per fidem vicerunt regna, operati sunt iustitiam, atque adepti sunt repromissiones, tua sanctissima vndat, & cordis illius intima penetret, & promissionibus quas adepti sunt victoriosissimi reges, gratia tua, dignus efficiatur, quatenus in præsenti sæculo feliciter regnet, & ad eorum consortium in cælesti regno perueniat, per Dominum nostrum Iesum Christum, qui tecum viuit & regnat, &c. Vnctus est oleo lætitiæ præ consortibus suis, & virtute sanctæ crucis potestates aëreas debellauit, tartara destruxit, regnum Diaboli superauit, & ad cælos victor ascendit, in cuius manu victoria, virtus & potestas consistunt, & tecum viuit & regnat per omnia sæcula sæculorum, Amen.

Deus qui es iustorum gloria, & misericordia peccatorum, qui mitisti filium tuum vt pretiosissimo sanguine suo genus humanum redimeret, qui conteris bella, & es propugnator in te sperantium, & sub cuius arbitrio, omnium regnorum continetur potestas, te humiliter deprecamur, vt præsentem famulum tuum Henricum in tua misericordia confidentem, in præsenti regali sede benedicas, eique protinus adesse digneris. & qui tua expetit protectione defendi, omnibus sit hostib. fortior, fac eum Domine beatum, & victorẽ de inimicis suis, corona eũ corona iustitiæ & pietatis, vt ex toto corde, & tota mente in te credens, tibi deseruiat, sanctam tuam Ecclesiam defendat & sublimet, populumque à te commissum iustè regat, nullum ius insidiantibus malis iniustitiam vertat. Accende Domine cor eius,

ad amorem gratiæ tuæ, per hoc vnctionis oleum, vnde vnxisti reges & prophetas, quatenus iustitiam diligens, per tramitem iustitiæ familiariter populum ducens, post peracta & disposita in regalia excellentia annorũ curricula, ad te peruenire mereatur, per Dominum nostrum Iesum Christum, &c.

Prospice omnipotens Deus serenis optatibus hũc gloriosum regem Henricum, & sicut benedixisti Abraham, Isaac, & Iacob, sic illum larga benedictionis spiritualis gratia, cum omni plenitudine potentiæ irrigare, atque perfundere dignare, tribue ei de rore cæli, & de pinguedine terræ abundantiam frumenti, vini, & olei, & omnium frugum opulentiam, ex largitate diuini muneris, longa per tempora, vt illo regnante sit sanitas corporum in patria, & pax inuiolata in regno, & dignitas gloriosa regalis palatij, maximo splendore regiæ potestatis omnium oculis fulgeat, luce clarissima claresçat, atque splendore, quasi splendidissimo, fulgore maximo perfusus lumine videatur. Tribue ei omnipotens Deus, vt sit fortissimus protector patriæ, & consolator ecclesiarum, atque cœnobiorũ sanctorum, maxima cum pietate munificentiæ, atque sit fortissimus regum, triumphator hostium, ad opprimendos rebelles & paganas nationes, sitq; suis inimicis, satis terribilis, præ maxima fortitudine regalis potẽtiæ. Optimatibus quoque & præcelsis proceribus, ac fidelibus suis regni sit magnificus, & amabilis ac pius, vt ab omnibus timeatur & diligatur. Reges quoque de lumbis eius per successiones temporum, futurorum egrediantur, qui regnum hoc valeant regere totum, & post gloriosa tempora, atque felicia præsentis vitæ gaudia

gaudia æterna in perpetua benedictione habere mereantur. Quod ipse præstare dignetur qui viuit & regnat in sæcula sæculorum, Amen.

Postea episcopus aliquis, coram manu gestans, inuncta loca detergit, dicens:

Deus, Rex regum, & Dominus dominantium, per quem reges regnant, & legum conditores iura decernunt, dignare propitius benedicere hoc regale ornamentum, & præsta vt famulus tuus rex noster Henricus, qui illud portaturus est, ornamento bonorum morum, & sanctarum actionũ, in cõspectu tuo fulgeat & post temporalem vitam, æternam gloriam quę temporis non habeat finem, sine fine possideat, per Dominum, &c.

Demum induit regem pluuiali, & Dalmatica, dicens:

Accipe pallium, quatuor initijs formatum, per quod intelligas, quatuor mundi partes, diuinæ potestati esse subiectas, nec quenquam posse feliciter regere in terris, nisi sibi potestas fuerit collata de cælis.

His absolutis archiepiscopus manus abluit, & deposita infula dicit confessionem. Rex verò deductus in solium orat, & post alleluia in Missa, orationes pro rege aliquis episcoporum dicit. Postea rex igenu flexo, archiepiscopus gladium porrigit, dicens:

Accipe gladium desuper altari sumptum per nostras manus licèt indignas, vice tamen, & auctoritate sanctorum apostolorum consecratum, regaliter tibi concessum, nostróque benedictionis officio, in defensionem sanctę Dei ecclesiæ, diuinitus ordinatum, ad vindictam malefactorum, laudem verò bo-

norum, & memor esto eius, de quo Psalmista prophetauit dicens: Accingere gladio tuo, super femur tuum potentissime, vt in hoc per eandem vim equitatis exerceas, molemq; iniquitatis, potenter destruas. Et sanctam Dei ecclesiam, eiusq; fideles propugnes, atq; protegas, neq; minus sub fide falsos, quàm Christiani nominis hostes execres, ac disperdas, viduas atq; pupillos, clementer adiuues, & defendas, desolata restaures, restaurata conserues, vlciscaris iniusta, cõfirmes bene disposita. Quatenus in hoc agendo virtutum triumpho, glorioſus iuſtitiæq; cultor egregius, cum mundi Saluatore, cuius typum geris, in nomine eius, sine fine regnare merearis, qui cum Deo Patre, & Filio, & Spiritu sancto, viuit & regnat Deus per omnia sæcula sæculorum, Amen.

Ibidem vlterius in Missa proceditur, & accingens illi gladium archiepiscopus, dicit:

Accingere gladio tuo super femur tuum potentissime, & attende, quod sancti, nõ in gladio, sed per fidem vicerunt regna.

Postea ei diadema imponens dicit:

Accipe coronam regni, quæ licèt ab indignis, episcoporum tamen manibus capiti tuo imponitur, in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti, quã sanctitatis gloriam & honorem, & opus fortitudinis intelligas significare, & per hanc te participem ministerij nostri, non ignores ita vt sicut nos in interioribus, pastores rectoresq; animarum intelligimur, ita & tu contra omnes aduersitates ecclesiæ Christi defensor assistas, regnìq; tibi à Deo dati, & per officij nostrę benedictionis in vice apostolorũ, omniumq; sanctorũ gimini tuo cõmissi, vtilis executor, perspicuusq;

spicuusq; regnator semper appareas, vt inter gloriosos atletas virtutũ gẽmis ornatus, & præmio sempiternę felicitatis coronatus, cũ redẽptore & saluatore nostro Iesu Christo, cuius nomẽ vicèq; gestare crederis, sine fine glorieris: Qui viuit & imperat Deus cum Patre & Spiritu sancto in sæcula sæculorum.

Demum pomum typũ mundi referens in sinistram & sceptrum in dextram ei dedit, dicens:

Accipe virgam virtutis atq; veritatis, qua intelligas te obnoxium mulcere pios, terrere reprobos, errãtes viam docere, lapsis manũ porrigere, dispergere superbos, & releuare humiles, & apperiat tibi ostiũ Iesus Christus Dominus noster, qui de semetipso ait: Ego sum ostiũ, per me si quis introierit saluabitur, qui est clauis Dauid, & sceptrũ domus Israël, qui aperit, & nemo claudit: claudit & nemo aperit, sitq; tibi auctor qui eduxit vinctũ de domo carcere, sedentẽ in tenebris, & vmbra mortis, vt in omnibus sequi eum merearis, de quo Dauid propheta cecinit: Sedes tua Deus in sęculum sæculi, virga æquitatis, virga regni tui, & imitando ipsum diligas iustitiam, & odio habeas iniquitatem, qui propterea vnxit te Deus: Deus tuus ad exemplum illius, quẽ ante sæcula vnxerat, oleo exultationis, præ participibus suis, Iesum Christum Dominum nostrum, qui cum eo viuit, & regnat Deus in sæcula sæculorum.

Inter offertorium, rex panem & vinum in altare effert, pacemq; (vt dicitur) exosculat, & sacrosanctum corpus diuinum accipit. Post hoc gladius ei discindi-tur. Absoluto sacro in thronũ medio templo ordinatũ deducitur, vbi ab archiepiscopo intronisatur & gubernaculis regni præficitur, dicente:

Sede & retine amodo locum tibi à Deo delegatum, per auctoritatẽ omnipotentis Dei, & per præsentem traditionem nostram omnium, scilicet episcoporum, cæterorumq; Dei seruorum, & quanto clerum sacris altaribus propinquiorem aspicis, tanto ei potentiorem in locis congruis honorem, impendere memineris, quatenus Mediator Dei & hominum, te mediatorem cleri & plebis, in hoc regali solio confirmet, & in regno æterno, secum regnare faciat, Iesus Christus Dominus noster, Rex regum & Dominus dominantium, qui cum Patre & Spiritu sancto, viuit & regnat Deus, per omnia sæcula sæculorum.

Tandem archiepiscopus exorditur, Te Deum laudamus, quo absoluto, stans à dextris regis dicit: Firmetur manus tua, & exaltetur dextera tua. R. *Iustitia & iudicium præparatio sedis tuæ.* V. *Domine exaudi orationem meam.* R. *Et clamor meus ad te veniat.* V. *Dominus vobiscum.* R. *Et cum spiritu tuo.*

OREMVS.

DEvs qui victrices Moysi manus, in oratione firmasti, qui quamuis ætate lãgueſceret infatigabili, sanctitate pugnabat, vt dũ Amalech iniquus vincitur, dum prophanus nationum populus subiugatur, exterminatis alienigenis, hæreditati tuæ possessio copiosa seruiret, opus manuum tuarum à nostræ orationis exauditione confirma: habemus enim nos apud te sancte Pater Dominum Saluatorem, qui pro nobis manus suas extẽdit in cruce, per quem etiam precamur altissime, vt tua potentia sustinente, vniuersorum hostium, frangatur impietas, populusq; tuus cessanti formidine, te solum timere conditorem, per eundem Christum Dominum nostrum. R. Amen.

OREMVS.

DEvs inenarrabilis auctor mundi, conditor generis humani, cõfirmator regni, qui ex lumbis fidelis amici tui, patriarchæ nostri, Abrahæ præelegisti regem sæculis profuturum, tu præsentem insignem regem hunc, cum exercitu suo, per interceſſionem omnium sanctorum vberi benedictione locuplerã, & in solium regni firma, stabilitate cõnecte, visita cum per interuẽtum omnium sanctorum, sicut visitasti Moysem in rubo, Iosue in castris, Gedeonem in agro, Samuelem crinitum in templo, & illa eum promissione, & syderea benedictione, ac sapientiæ tuæ rore perfundere digneris, quam Dauid in Psalterio, Salomon filius eius te remunerante percepit de cælo. Sis ei contra acies inimicorum, lorica in aduersis, galea in prosperis, sapiẽtia in protectione, clypeus sempiternus, & præsta vt gentes illi teneant hdem. Proceres atq; optimates sui habeant pacem, diligant charitatem, abstineant à cupiditate, loquantur iustitiam, custodiant veritatem, & ita populus iste pullulet, coalitus benedictione Trinitatis, vt semper maneant tripudiantes, armis gaudentes & in pace victores, per Christum Dominum nostrum, Amen.

Tunc rex accepto in manus sacro gladio, aliquos tum nobiles, tum consiliares viros, habita cæ-

rimoniæ dignitate, ad equestris ordinis dignitatem præcinctos prouexit. His peractis, rex in palatium deducitur cibum capessurus, vbi instructis mensis, accumbebat summum thronum ipse ac deinde per ordinem cæteri principes suas mensas accumbunt, tunc primores barones & senatores loca sua occupant. Marschalcis cæterisq; officiarijs munia regalia obeuntibus, Dapiferis Architriclinijsq; præeuntibus cum suis scipionibus, argenteis canistris panem, & auratis patinis varia iuceta, leucophaga, fricl ellas, tortas, & quicquid præclarum ars apetitia exquisitissimas sumptuosissimasq; per ordinem epulas copiosè apponunt, assa, elixa, iusculenta, frixa, pastillia, promulsidaria, pultaria, crustulenta, aliaq; lautissimorum edu liorum genera sapidissimis succorum, multimgis condimentis suffusa, quæ L. Luculli Romani mensas superabant. Tandem die Lunæ sequenti ijsdem quibus antea insignia præferentibus, in forum summa cum celeritate deducta, à ciuibus in edito solio ad id pulcerrimè iuxta prætorium fa ct o, iusiurandum & argenti ingentia peramplaq; munera accepit. Ibi etiam assumens in manum aureum pomum, tum euaginatum gladium aliquot strenuos & benemeritos viros equestri ordini asciuit, ac aurata militia condonauit. His perac tis ad Andreæ Zborouij nuptias pedes, omnibus plateis

plateis & tectorum summitatibus, multitudine oppletis, iuit. Peracto prandio hastiludia rege inspiciente exercebantur extra muros, ibidem & postera die sacra regia maiestas liberalissimè tractabatur. Samuel autem Zborowski qui ad coronationē nequexerat venire, centū viginti equites sumptuosissimo ornatu Hungarico ei ostenderat. Plurimi postea dies in audiendis gratulantium principum externorū legationibus & in quibusdā causis decidendis transacti sunt. Atque hanc vedescriptionem, Lector candide, boni consule. Vale, & nos redama.

COMPENDIVM CHRONICORVM LITVANIÆ, SECVNDVM SERIEM ET SVCCESSIONES DVCVM GENTIS A PRIMO HORVM conditore ad nouissimum ordine seruato.

PTOLEMÆVS ille vniuersi orbis geographus curiosissimus, his in regionibus quæ hodie à Lituanis colluntur, & quæ eorum ditioni vrpote Russia, Podolia, Volhinia, Podlasia, Samogitiaq; subsunt, hos populos colonias suas, (quorum hodie ne vestigium quidem apparet) antiquitus habuere recensetⁿ, Galindos, Bodinos, Genianos, Sudinos, Cariones, Amaxobios, Stabanos, Sturnos, Nascios, Asubios, Wibiones, Ombrones, inter Lublinam & Brestiam, Sargatiosque. Quos omnes ex Cimbris, Gothisq;, & Sarmatis ortum sumpsisse idem Ptolemæus asserit. Sarmatorum autem deductio cùm latius à nobis descripta pateat, Cimbrorum nomen, & successiones mihi explanandæ videntur. Cimbros itaq; à Gomero nepote Nohæ maximo natu filio Iapheto ortos esse, nomenq; ab eo per tot sęcula paululum immutatũ trahere consentiens

Lituania populi.

Cimbri vnde prognati.

sentiens omnium historicorum opinio est. Hæc posteritas Iapheti, cùm maiorem orbis terrarum partem, in Europa, Asiaq; minori occupauerit, quod ipsi cùm etymon nominis dilationem significantis, tum fausta Nohæ parentis imprecatio portendebant, pars eorum à Gomero orti, ad Bosphorum Cimmerium Mæotidis paludibus proximum, (qui de illis Cimmerius est appellatus) vltra fontes Tanais fluuij, vbi in Ducatu Rhesanensi Moschouiæ principi subiecto oritur, sedes suas habuerunt. Postea successu temporis, quod haud difficile illis fuit, per regiones propinquas, Russiam, Lituaniam, Liuoniam, & Borussiam, nũc Prussiam appellatam, & Cimbricam chersonesum vbi Succi, Dani, Holandi progressi, toto eo littore se passim diffundentes latè dominati sunt, & castrato paululum nomine, litteraq; interiecta Cimbri nuncupati. Quando verò & qua occasione hæc migratio contigerit, quoniam nulla gentis ab eo tempore monumenta extant, ex quib. id constare posset, ignotum est. Cæterum fuerunt semper Cimbri gens bellicosa, strenua, manu prompta, id enim res ab ipsis fortissimè audacissimeq; gestæ testantur. Hijs nam q; colonijs septentrionalibus relictis in numero trecentorum millium, per Germanorum regiones in Heluetiam, Galliamq; in primis penetrarunt. Deinde Hispanias populabũdi vastauerunt. Inde annũ circiter centesimũ decimum, ante natum Christum in Italiam excurrerũt, quam vastabundi passim deprædarunt, Romanorumque consulem Papyrium Carbonem, cũ vniuerso exercitu fuderunt. Postea ab eisdem M. Iunius Siluanus, & ipse Consul contracta infeliciter pugna, superaTomorum flumina.

Cimbrorum patria.

Cimbri Gallia & Hispaniam ingressi.

Cimbrorum in Italia bella.

tur. Aurelius deinde Scaurus Consulis legatus amissis copijs Romanis, in manus eorum viuus perueniens, à Bolo rege Cimbrorum occiditur. Id Tacito affirmante actum est, anno sexcentesimo quadragesimo post vrbem conditam. Tandem Romani maioribus copijs collectis in aditu Alpium contra Cimbros exercitum opponunt, fusi tamen & ad internitionem prostrati, vbi C. Manlius in pugna interfectus, occubuit. Octuaginta verò millia Romanorum militum cesa. Q. Seruilius Cœpio imperator exercitus, ex conflictu funesto vix cum denis elapsus, Romam tantæ cladis nuncius perueniens, bonis omnibus publicatis, ex decreto senatus, quod temeritate sua exercitum perdiderit, iugulatur. Aiunt Romanos vno in prælio maiori clade & detrimento vnquam affectos esse, quamobrem suspensis metu animis, de exitu imperij sui magnopere solliciti, præsentiáque rerum suarum periculo vehementer conturbati, cùm hostes exitium, vbi minitãtes propediem aduentare nũciarentur. Caium Marium ex Lybia vbi Iugurtham deuicerat, ducem bellicosissimum, & fortunatum vocauerunt, duobusque annis ab illa clade Romanorum elapsis, Marius, Cimbrorum & Teutonum, ad aquas Sextias cruẽto prælio ducenta millia fudit, tantaq; fertur cæsorũ multitudo, vt Massilienses congestis defunctorum ossibus, vineas eisdem obsepserint, sanguineque humano agri quasi stercore multo pingue scentes vberrimi, feraciss imique redditi sint. Itaque Cimbri attenuati & numero virib. sed animo minimè fracti, in vnum conglobati, Q. Catuli proconsulis exercitum in fugam verterunt, ad fluuiumq; Athesin cæstrame-

Infelix cum Cimbris Romanorum conflictus. eorũ stragis.

strametati sunt. Quo Marius summa celeritate aduolans, coniunctis copijs suis, cum exercitu Catuli, inito prælio 29. die Iulij centum quadraginta millia Cimbrorum occidit. Qua clade ad extrema redacti Italia egressi, patrias oras, vtpote Daniam, Prussiam, Suetiam, Litoniam, Lituaniamq; petierunt, ex quibus illi qui Lituaniam occupauerant Gepidæ nũcupati fuere. Hac verò in regione vbi Samogitia, Æneas Syluius Massagetas, gentem Plinio celebrem consedisse testatur. Lituanorum verò gentem, qui antiquitus Gepidi vocabantur ex Gothis oriundam. Erasmus Stella pulcris rationibus affirmat cum duce Litalano, siue LitWone, Vedenuti Prussię regis filio, anno Domini 573. in has regiones vicinas patris imperio quas olim Alani incolebant, venisse. Lituaniæque nomen à sui denominatione eiusdem indidisse. Samogitiam verò à fratre eiusdem Lituonis Saimone principe appellatam, idem Erasmus Stella in Prussia historia testatur, quę tunc temporis longè in Prussiam, & Liuoniam vsque extendebatur. Similiter Lotialos, siue LotWonos, qui nunc Liuones post Germanorum ingressum Latinis dicuntur, ab eodem LitWone cum LitWania pariter nomen traxisse. Hæ autem gentes, vtpote Pruteni, PoloWci, Samogitæ, Gepidæ, Lituani, Liuones, Curlandi, latWingi siue Iazyges & IaczWingi appellati, vt vnum idioma, ita eosdem mores, consuetudines, legesq; & bellorũ expeditiones in Christianos concordi Marte, semper habebant, nisi singulæ singulis principibus finibusq; certis dirimebãtur. IaczWingi autem fuerunt populi crudelissimi, in finibus Lituaniæ iuxta Massouiam, vbi hodie Podlassia colonias

Marius Cimbros fudit.

Cimbri in Italia.

Lituani à Cimbris orti.

Lituania, Samogitia & Liuonia denominatio.

IaczWingi, siue Iazyges gens crudelis.

suas habebant, qui in bello non referebant pedem, quin vincerent, aut vincerentur: ideo bellis assiduis interierunt; reliqui eorũ in Lituanos Russos, & Masfouitas ob vicinitatem abierunt. Opinantur alij Lituanos, à *Lituo* quod cornu venatorium significat, dictos esse, quorum opinio, vt anilis & stulta iure ab omnibus irridetur. Matthias autem Miechouiensis & Dlugosus Polonicæ historiæ indagatores, ac annales Ruthenorum testantur, Italos duce Palæmone, vel ob tyrannidem Neronis, vel promeritum exilium, aut ab Attila Hunnorum reges crudelissimas patriæ vastationes fugientes, has regiones, longa nauigatione superata, ex sinu maris Baltici, quod Prussiam, Samogitiam, Liuoniáq; alluit, per Nẽnam fluuium *Crononcm* Ptolemæo dictũ, classe ingressos fuisse, quod & ipsa gens Lituanica strenuè asserit. Quamplures enim dictiones Latinę, & Italicæ idiomati eorum intermixtæ habentur. Aiuntq; hũc Palæmonem (quem ipsum nomen Latinum, Italumq; esse prodit) cum certa comitiua ex nobilibus proprinquitate iunctis collecta, quorum præcipuos, Vrsinos, Columnas, Iulianos, Cæsarianos, Gaetaldos recensent, Lituanię nobilibus familijs & stemmatibus principia dedisse; vulgum verò Lituanorum vtpote colonos, & agrestes ex Gothis natos asserunt, in hancq; sententiam plurimi Polonicæ & Germanicæ, ac Russorum historiæ scriptores astipulantur, quorum iudicio & autoritati, nos quoq; acquiescentes cum eisdem sentire volumus.

Lituania à Lituo.

Itali Lituaniæ gentis propagatores.

Vulgus Lituanorum ex Gothis nobiles ex Italis orti.

Palæmon Italus primus dux Lituanorum.

Hic itaque Polæmon obinnatam industriam, à gente barbara princeps saluratus, eam coram nonnĩ ne patriæ suæ Italiæ (præposito articulo Italis in fe-

minini generis nominibus efferendis consueto) *Latia Italia appellasse* creditur, quæ postea longo temporis successu Italicis moribus, idiomateque in barbariem populi cõmutatis, Lituania dicta est. Quidam etiam eosdẽ Italos à littore maris Baltici, quod Prussiam, Liuoniam, ac Lituaniæ, Samogitiæ extrema alluit, eò quòd ibi prius consederint, Lituaniam cognominasse putant. Succedente postea Palæmoni quodam ex eadem gente principe, Itali recens Latinorũ nomen non modo deposuerunt, sed ignatam quoque & peregrinam eorum incolarum linguarum, apud quos principatum arripuerant addiscentes, in suam cooptarunt, viuendiq; normam & modum cum eiusdem barbaribus susceperunt. Cæterum hæc gens Lituana longo tempore à sui imperij primordijs obscura fuit, Ruthenorumq; iugo subiecta, vt princeps Kiouiensis Russiæ quondam mosoli sterilitatem, in signum tantummodo subiectionis exigeret: donec Mendolphus siue Mendog, & Witenen, Gediminusq; duces illustres heroica matris oppressa excitata, rebellionem contra Ruthenos, ab antecessoribus suis inceptam continuantes, vnus post alium in Lituaniæ imperio succedentes, Russiæ principibus partim strenuo marte, partim astu frequentius aggressis, & quasi debellatis, sensim adeò viribus creuerunt, vt iugo Ruthenis omnibus iniecto, etiam ad tributa sibi pendenda eos compellerent, quæ pluribus ab annis Ruthenis ipsi pendebant, ac pro periomatibus & subere aurum, argentumq; exigunt. Nunc Lituanorũ successus & seriem

Lituania ab Italia cognominata.

Lituania à Litore.

Lituani olim obscuri, Russis tributarij.

Lituani iugum Ruthenorum excutiunt.

à primis principatus,incremẽtis, ſecundum Ruthenorum opiniones aggrediar, à tribus fratribus Palæmonis nepotibus,initio ſumpto.

ORDO, GENEALOGIAQVE Ducum Lituaniæ.

Palamonis nepotes.

PAlæmoni ex Romanis patritijs genus ſuum ducenti, fatisq; in Lituania multis periculis exantlatis commigranti, tres nepotes (quos Ruthenitilios eiuſdem contra veritatem hiſtoriæ legitimos ſcribunt) in imperio Lituanico ſucceſſerunt, Borcus, Cunoſſius, & Spera nominati.

Borcus. Kunos. Spera.

Borcusq; arce ad Iuriam fluuium vbi in Cronone ſiue Nemnam exoneratur, in Samogitia erecta, à ſui nominis & fluuij cõpoſita denominatione, eam *Iurborg* quæ hucusq; durat, appellauit,imperiumq; in Samogitas exercuit.

Kunoſſow arx.

Cunos, verò vlterius procedens eadẽ in regione caſtrum Kunoſſow fundauit à ſuo nomine appellatum,ad quod regio ſubiacens pertineret.

Kiernus. Gybus. Kiernow arx, & ſedes magni Ducatus Lituaniæ.

Spera quoque Vilkomir arce ad fluenta Swentæ ædificata,ibidem dominari cœpit. Tandem Borco & Spera fatis concedentibus,Cunos in vtriuſque partes ſucceſſit, duosque filios Kiernum & Gybutum procreauit. Mortuo Kunoſſo, Kiernus filius in Lituania principatu ex vtraque ripa Wiliæ fluuij arrepto, KiernoW arcem Ducatus ſedem erexit. Hunc Lituaniam à littore & tuba ſiue lituo cornu venatorio, appellaſſe Rutheni & ipſa gens Lituanica nulla certa, probabiliq; ratione fulti autumant. Gybutus etiam KiernoWij Germanus Samogitiæ habenis præfuit, manuque coniuncta cum Kierno Ruſſiam apud BraſlaW & Poloczko longè lateque vaſtauerunt. Cumque exuuijs onuſti reuerterentur, Samogitiam à Liuonibus vicinis ſpoliatam inuenerunt, quam vlciſcẽtes Liuoniam viciſſim igne, & armis,vaſtatam diripuerunt.

Zuibundus dux Lituaniæ.

Kierno è viuis decedente Ziuibundus filius in Lituania ſuccedit, Gybuto verò in Samogitia MũtWil, hi quoque fraterna ſyncericate ſeſe proſequentes, pacificè gentium ſuarum habenis præfuerunt. Ruſſiæ principibus tributa perſoluentes, periomata videlicet ad balnea& conturnos de ſubere more gentis contextos. MuntWilo deinde Parcis vocantibus, non diu regnanti, Vikint filius in Samogitiæ principatum,euectus eſt.

Munt Wil Samogitiæ dux.

Vikint.

Batti Ruſſiam vaſtauit.

Interea verò cùm Batti Tartarorum imperator, Ruſſiam magna ex parte deuaſtaſſet, potentiamq; ducum eius diminuiſſet,& debilitaſſet, Ziuibundus Lituaniæ dux nacta occaſione ad iugum Ruthenorum excutiendum,& libertatem vindicandam,fraſtandam armata manu deſtinauit. Itaque ErdziWil tranato Vilia fluuio, NoWogrodek arcem & ciuitatem Ruthenorum occupauit, ibidemq; ſedẽ Ducatus ſui poſuit. Vlteriusq; caſtra mouendo ad Nemnam fluuium, ſcopulo, natura loci munitiſſimo reperto, caſtrum quod *Grodno* appellatur ibidem erexit. Tandem in Podlaſſiam cum exercitu penetrans Brzeſtiam, Mielnicum, Drohicinum per Batti Tartarorũ deſolatas arces Ruthenorũ occupauit, munituitq;,& omnẽ eam oram ſuam in ditionẽ paruo negotio redegit. In Lituania verò bene meritis exercitus ductoribus prouincias,vnicuiq;pro ſua di-

Grodno ædificata. Podlaſſia ab Erdiuila occupata.

Lituania à Litua tuba.

Rut-

gnitate, distribuit, Eixio ex quo Douoinorum familia creuit, regionem hanc vbi ab eo nunc Eixiski oppidum nuncupatur. Granso vbi Gransiski, Campæ verò ex quo Gastaldorum nomen in Lituania Osmianam dedit.

Eixis. *Gransis.* *Campa.*

Erdziuil igitur viribus in Russia & Lituania auctis, Tartarorum ZaWolhensium regem Kurdasum nomine cum suis copijs Ruthenorum regiones ex consuetudine depredantem apud Mozeram oppidum, in fluuio OkunioWka dicto prostrauit, fugauitq; Multis gestis heroicis exactis, fatis concessit. Mingailum verò & Algimuntum filios imperij successores reliquit. Algimuntus Samogitię prætuit.

Lituanię procceres. *Erdziuilus Tartaros sternit.*

Mingailo verò Polocensibus Ruthenis liberè ab iugo cuiusquam viuentibus bellum intulit, quibus apud Grodzecz arcem eorūdem quam exstruit debellatis, Poloczkam cepit, imperiumq; in Polocenses, ac Nouogrodenses latissimè exercuit, Ginuile & Skirmunto filijs, patriæ dominis relictis, è viuis decessit.

Mingailo dux Lituaniæ.

Skirmunt itaq; persolutis patri funebribus exequijs, Nouogrodecensium & Lituanorum habenas moderauit. Ginuil verò Poloczkam iure naturali deuolutā administrauit, qui ducta in matrimonium Maria TWerensium ducis filia baptizatus est, atque Georgius cognominatus, cum Pskouiensibus, & Smolenscijs acerrimum bellum pro patria gessit. Borisso filio in Polocensi Ducatu relicto, spiritum exhalauit.

Skirmunt. *Ginuil.*

Boris ex more patrij iustis persolutis, Poloczkam summa cum dexteritate moderauit, Basilicam sub titulo sanctæ Sophiæ in arce de lateribus coctis pul-

cerrimè sumptuoseq; erexit. Item aliam Saluatoris Iesu Christi, qui *Spes* Ruthenis dicitur, & monasterium virginum medium milliari à Poloczka, (vbi modernus dux Moschouiæ in oppugnatione Poloscæ, domicilium suum habuit) Borisliq; & Hlebi diuorum Ruthenici ritus ecclesias instaurauit ac dotauit. BorisloWo arcem & oppidum ad Beresinam fluuium, à sui nomine appellatam fundauit, ad quā vsque magnus Dux Moschouiæ fines suos pertinere contendit. Borisso decedenti Basilius RechWold filius in Polocensi principatu successit, qui ætatis plenus ad superos migrauit, relicta filia Poroskauia & Hlebo filio. Hlebus paucis annis in Poloczka exactis, fatis concessit. Poroskauia verò soror sua cælibem virginalemq; vitam ducens, in monasterio Ruthenici ritus vixit, postea deuotionis caussà cum quibusdam monachis Græcis, Romam petijt, ibidemq; mortua, ob vitæ sanctimoniam canonisata & catalogo sanctorum scripta Paraxidisq; Latinis secundum Ruthenorum opinionem appellata. Nunc à Polocensibus Ducibus, ad Lituaniæ principes redeo.

Borisso fundata. *Basilius RechWold.* *Poroskauia Poloczkæ Ducissa.*

Skiermunt filius Mingaili & frater Ginuili, Lituaniæ habenas viriliter moderans, Mscislauum ducem Lucensium cum copijs Russorum sibi occurrentem prostrauit, arcesq; Pinskam, & TuroWiam eisdem eripuit. Postea Balaklaium Tartarorum ZaWolhensium regem apud KeidanoW Russiam vastantem cum vniuerso exercitu fudit, fugauitq;.

Skiermunt Ruthenos prostrauit.

Tandem Russiæ principibus bellum intulit, eò quòd illum Lituania pellere niterentur. Mortisque successu copijs Russorū debellatis, Mozeram, Cer-

nihouiam, Karasouiam arces cum suis prouincijs expugnauit, imperioq; suo subiugauit, ac tribus filijs, Stroinato, Lauborto, & Pisslimonto in hæreditatem concessit.

Kukouoitus patruus Skiermonti in Lituaniæ & Samogitiæ principatu multis annis exactis, naturæ debitum soluit. Giedruslo verò genero, qui filiam suam Poiatam matrimonio copulauerat, principatum commisit, qui Lituaniæ & Samogitiæ habenis summa cum dexteritate administrans moritur, Ringolto filio relicto.

Giedrus.

Ringolt patri funebribus exequijs more gentili persolutis, Lituaniæ & Samogitiæ præficitur. In hūc principes Russiæ inuidia ducti, ob tributa non persoluta exacerbati conspirauerunt, quatenus Ducatu paterno exueretur. Itaque exercitibus conscriptis, in Lituaniam valida manu cum Tartarorum auxiliaribus copijs excurrunt, quibus Ringolt viribus Lituanicis & Samogitiæ accinctus occurrit, acriq; commisso prælio ad Nemnam fluuium iuxta Mohilnam, Tartarorum sex millia Ruthenorumq; ingentes copias prostrauit. In quo conflictu ex ducibus Russiæ, Demetrius Drucensis, Swetoslaus Kiouiensis, Leoq; Wolodimerensis occubuerunt. Ringoltus hac victoria & alijs multis clarus, rebus humanis excessit, cui Mindog filius in principatu successit, anno Domini 1340.

Ringolt princepes Russiæ sternit.

MEndog siue Mindog dux Lituaniæ, Samogitiæque, cōmunibus suorū acclamationibus creatus, cum Prussiensibus Crucigeris & Liuoniensibus multa præclara bella gessit, Smolenskam & Wolhiniæ duces imperio suo post varios conflictus subiecit.

subiecit. Boleslaum Pudicum regem Poloniæ 1243. anno à Christo nato, Danielemq; Russiæ monarchā & regē coronatum 1246. sæpius excursorijs pugnis, cruenta cum clade Christianorū molestauit. Massouiam, Dobriniam, Kuiauiā, igne ferroq; multis spolijs onustus frequēter peragrauit. Postea anno Domini 1252. à Cruciferis Prussiæ, Liuoniæq; inductus, fidem Christianā cum nōnullis Lituanis & Prutenis suscepit, deditq; literas Cruciferis Prussiæ (Magistro Henrico de Zalcza in ordine tunc temporis quarto præsidente) quibus astruit, & recognoscit, se ab illis multipliciter honoratū & adiutū, & ideo terras suæ ditionis, videlicet Samogitarum, Iacz Wingorum, Curo Wiensium, Weizōsium, & totā terrā Lituaniæ perpetua & irreuocabili donatione ipsis donasse & inscripsisse. Consilioq; fratrū Cruciferorum Prussiæ nuncios suos, nūcijs Magistri & Cruciferorū adiunctos, ad Innocentium papam quartū misit, profitēs se puritatem Christianam suscepisse, & coronā sūper Lituanos reguandi petens. In cuius fauorem Innocētius papa fratrem Heindericum olim prouincialem Poloniæ, & episcopū Armacanum, cum alijs episcopis de Riga Liuoniæ misit, qui Mendognem in regem Lituaniæ inunxerunt, sub eodē tamen anno, cum omnibus baptisatis ad pristinos idololatriæ feces, prioribus peiores redijt, siue dolore & pœnitentia amissarum terrarum, quas Cruciferis inscripserat, siue alia caussa commotus. Postea anno Domini 1260. Mendog, siue Mendolphus princeps Lituaniæ ordinatione Crucigerorū, regē se gerens ex Lituanis, Prutenis, Iacz Wingis, Samogitijsq; triginta millium exercitu coadunato, Massouię oram cru-

Mandog coronatur. baptisatur.

Mendog Christianā fidē sternit.

Massouia vastata.

deliſſimè depopulatus eſt, caſtrum Poloczko cum ciuitate exuſſit, deinde Pruſſiam inuadens, Cruciferis tantummodo caſtra tuentibus, ciuitates quas Cruciferi extruxerant flamma,& exciſione deleuit, omnesq; Chriſtianos illic repertos trucidauit, opumq; ſpolijs onuſtus in Lituaniam redijt. Item eodem anno Magiſtro & Cruciferis Pruſſiæ, erigentibus caſtrum Carſowin, in monte ſancti Georgij, à Lituanis, & Prutenis barbaris proſtrati ſunt, vbi Henricus de Horshuſen Magiſter Liuoniæ, & Henricus Marſchalcus Pruſſiæ cum multis alijs occubuerũt. Lituani autem caſtrum Carſowin & Heizburg macerati fame defenſoribus conquiſiuerunt. Ad caſtrum deinde Konigsberg obſidione promota Crucigeris repulſi ſunt.

Pruſſia à Mendog vaſtatur.

Maſſouiæ clades, & vbi Semouitus obtrũcatur.

Tandem Mendog valido collecto exercitu cum Swarnone Pruſſiæ principe, anno 1262. in Maſſouiam irrupit, vbi in vigilia ſancti Ioannis Baptiſtæ Semouitum ducem Maſſouiæ incautũ in curia Iaſdowi cum filio Conrado, & alijs militibus, occupauerunt. Swarno dux Ruſſiæ Semouitum ipſum crudeliter decollauit. Conradum verò filium ipſius, Mendog & Lituani cõſeruauerunt, & eodem anno ab eis redemptus eſt. Lituani itaque & Rutheni, vniuerſa Maſſouiæ ora & Cuiauiæ parte peruaſtata, cum immenſa præda hominum & pecorum, ſuccenſis opidis & villis in ſuas terras redierunt. Sequente deinde anno Lituani & Rutheni non contenti prima deuaſtatione in Maſſouiam iterum remearunt, & ea propter deſolationem nihil reperientes, Caſtellaniam Louicienſem ad archiepiſcopum Gneſnenſem pertinẽtem, igne & multiplicibus prædis conſumpſerunt: nemineq; defenſionem opponente, in terras ſuas ſuperbiendo diſceſſerunt.

Louicz exuſta.

Tandem Deus miſericors Polonis, Maſſouitisq; Chriſtianis propiciaturus, diſſenſiones ciuiles, inter Ruthenos & Liruanos immiſit. Nam Mẽdolphum, aliàs Mendog regem Lituanorum, nepos eius Stroinat cum Dowmanto genero eiuſdem, principatum Lituanicum ambiens, quieſcentẽ obtruncat, & duos filios eius, Ruklam, & Rzepicaſſam, ſicq; principatum arripuit, anno 1263. in quo & fratrem Towcilum Polocenſium ducem ambitione commotus trucidauit. Woiſalk autem monachus tonſus Ruthenicum ritum primò profeſſus, filius Mendolphi, patri occiſo parentando Stroinatum exprobrando illi nephariam cædem, anno Domini 1264. occidit. Itaq; Woiſalk monachus ducem Lituanorum ſe gerere cœpit, Poloniamq;, & Maſſouiam, ac Cruciferos crebris irruptionibus infeſtauit.

Mẽdog, cum filijs occiſus à Stroinate.

Touicinilus trucidatur.

Stroinat obtruncatur.

Anno autem Domini 1267. prædictus Woiſalk propter ſimultates & odia pro terris Ruſſię, quas ſibi appropriare nitebatur, in Wtowsko monaſterio Ruthenorum ſancti Michaëlis circumuẽtus à Leonne duce Ruſſiæ, qui & Leopolim fundauit, filio Danielis olim regis Ruſſiæ, occiſus eſt.

Voieſelk ingulatur.

Sublatis per huiuſmodi ſeditiones ducibus Lituaniæ, Vtenus ſiue Vcienus ex principum Lituanię proſapia familia Kitaurorum communi omnium acclamatione in magnum Lituaniæ Samogitiæque ducem ſubſtituitur, qui pluribus bellis cum Rutheno-nis, Cruciferiſq; Pruſſiæ exantlatis Swintoroho filio relicto è viuis deceſſit.

Vtenus.

Swintorohus paucis annis in imperio exactis,

Swintorohus.

Giermõtus.

Reipublicæ tamen negotijs optimè communitis, constitutisque, ex hac luce commigrauit, cui Germontus filius succedens, & ipse non multo tempore imperans, relictis Trabuso & Aligino filijs, in fata cõcessit. Trabus magni Ducatus Lituaniæ, Samogitiæ, & quibusdam regionibus Russiæ iure hæreditario ad se deuolutis imperans, bello & pace clarus oppidum à suo nomine cum castro hucusq; Trahy appellatum condidit, & quinq; filios legitimos Narimundum, Dowmantum, Holsanum, Giedrutum, Troidenum, procreauit, pluribusque egregijs gestis exactis, fatis interceptus est.

Trahus.

Persolutis gentiliter patri funebribus exequijs, eiusdem in magno Ducatu Narimuntus natu maior filius successit, sedemq; suam de Nouogrodek Kiernouam transtulit. Dowmant verò Vcianam castrum cum suo districtu tenuit. Giedrotus siue Giedrus, arcem ad lacum quendam à suo nomine Giedrote appellatam, condidit, in qua sedem sui principatus habuit, ex eo ad hæc vsq; tempora innumerabilis progenies extat propagata, ducum Giedrocensium titulo gaudentes, ac pro ducibus sese gerentes, & à Vilna Lituaniæ metropoli, quatuor milliaribus incipiendo, in Lituaniam vsque ditiones eorum extenduntur per 26. milliaria Polonica, plurimiq; eorum pauperrimi vix colonorum conditionem adæquantes, cæteris dominis inseruientes nihilominus tamen titulo ducum sese priuari pertinuit, atque aliter appellati ægrè ferunt: verè cum ex ducum Lituaniæ prosapia, genus suum ducunt, & armis Ducatus Lituaniæ antiquis, quas à Romanis importatas, ferunt Kijtauro videlicet secun-

Sedes de Nouogrodek in Kiernouam translata.

Duces Giedrotenses.

dum illorum opinionem vtuntur. Sed ad rem redeo. Holsam quartus Trabusti filius vltra fluuium Viliam versus Orientem procedendo, & Korablam amnem arcem sui Ducatus sedem, à sui denominatione Holsani appellatam condidit. Horum ducum Holsanensium Paulus episcopus Vilnensis moderni, verè reuerendissimi, domini Valeriani episcopi antecessor familiam terminauit. Ducatus verò ipse in ditionem regis cessit. Quintus Troidenus lat Wingorum, vbi nunc Podlassia, & Doinowiorum principatum vltro sibi oblatum accepit, vbi Rayrodam arcem hucusque manentem condidit, ad Biebram flumium.

His quatuor fratribus, Narimuntus secundum prærogatiuam natiuitatis, in magno Ducatu præpositus, coniunctis eorum viribus Poloniam, Russiam, Massouiamq; & Prussiam infestabant, Crucigeros quoq; sæpius, tam Liuonienses, quàm Prussienses oppugnabant. Postea Narimũtus cũ Dowmanto fratre bellum ciuile, quòd sibi vxorem rapuerat mouit: Vczianaq; quo se Dowmãtus receperat obsessa, vxorem recuperauit, & arcem conquisiuit. Dowmantum verò Ducatu exuit, fugauitque, qui Pskouiam fugiens in principatum à Pskouiensibus promotus est, quorum armis Polocenses Ruthenos Poloczka conquisita, suam in ditionem subiugauit.

Porrò Ruthenorum annales Narimuntum magnũ Ducem Lituaniæ primũ autorem stẽmatis siue insignij Lituanici, viri videlicet armati quo insidentis albo, gladium extensum super caput tenentis, in modum persequentis fugientes, vnde vulgariter *Pogonia* dicitur. Fatis tandem obtemperatis, Nari-

Insignia Lituania.

Troidenus Lituaniæ princeps.

munto, Troidenus frater in magno Ducatu Lituaniæ & Samogitiæ succeſſit, qui rebus omnibus imperij bene compoſitis, finibusq; ab incurſu Ruthenorum & Crucigerorum vndique tutatis, ſummo cum terrore finitimis gentibus principatum gubernauit, filius verò ſuus Rimuntus, quem ex Maſſouiæ ducis filia ſuſceperat baptiſatus, monaſticam vitam ex præſcripto Ruthenorum profeſſus eſt.

Pruſſiam Troidenus vaſtat.

Poſtea anno Domini 1278. Troidenus coadunatis Lituanorum, & Prutenorum, barbarorum copijs, quæ 30. millia pugnatorum excedebant, eas trifariam diuiſit, vnam partem in Maſſouiam, duas verò in terram Culmenſem contra Crucigeros deſtinauit, maximaq; parte Pruſſiæ ditionis Crucigerorum peruaſtata, caſtris Burgelaw, Lubaw, Chelm, expugnatis, maximam captiuitatem hominum & iumentorum in Lituaniam abduxit. Eodem anno terra Cuiauienſis circa oppidum Kowale, & Lancicienſis ciuitas à Lituanis, ſubita incurſione ſpoliata eſt. Poſtea Dowmantus Pskouienſium, & Polocenſium princeps, Troidenum natu minorem fratrem, magno Ducatui Lituanico dominari ægrè ferens, tres ruſticos ſubordinauit, pretio corruptos, qui eum de balneo euntem incautum obtruncarunt. Dowmantus itaq; copijs cõſcriptis validiſſimo cum exercitu, ad Lituaniam occupandam progreſſus, à Rimunto filio Troideni, ex monacho principe facto,

Troidenus trucidatur.

viribus Lituanicis profligatur, trucidaturq;, qui eius ſanguine parenti, victoriosè parentauit. Facta in Kiernowa conuentione omne ius hæreditarium in magno Ducatu abdicauit, ſæculariq; principatu ſpreto, vitam monaſticam cõtinuare delegit. Vitheneo verò

verò Samogitam de familia Kitaurorum ex Romanis principibus oriundum, virum ſtrenuum & magnanimum, in magnum Ducem Lituaniæ conſtituit: quamuis enim ſupereſſent patrueles ſui duo, Giedrocenſis, & Holſanenſis duces, ad quos magnus Ducatus iure hæreditario pertineret, ſed quòd erant puerili ætate ad imperium minus habili, ideo principatum ad eos deferri diſſuaſit, dicẽs: patruum ſuum Narimuntum felicis memoriæ, arma ſiue insigne magni Ducatus ſibi fabricaſſe, virũ armatum cum gladio equo inſidẽtem, ideo oportere, vt princeps, armis bellicoſis, ſtrenuè correſponderet.

VITHENES PRINCEPS Lituaniæ.

ANno quo verbum Diuinum ſalutiferum, humana in carne, mundo cælitus apparuit 1279. Vithenes communi omnium ſuffragio, princeps ſalutatus in Lituania, & magnę parti Ruſſiæ, latè imperauit, frequenterq; bella cum Polonis finitimis, Ruſſiæq; ducibus geſſit.

Annoq; Domini 1282. cũ Lituanis & Iaczwingis 24. die Septembris in terram Lublinenſem deuenit, & 15. diebus eam vaſtando, magnam prædam in Lituaniam referebat, Lesko autem niger rex Poloniæ, Lublini ex viſione angelica cõſolatus, ad perſequendosq; barbaros animatus eſt, quos cum parua manu Polonorũ militum inter Narew, & Nemencem q; millia barbarorum trucidauit, & ſpolia abegit, ac in ſignum victoriæ Lublini eccleſiam parro-

Lituani profligantur.

chialem sub titulo sancti Michaelis Archangeli fundauit.

Anno Domini 1286. Pelusa vnus ex ducibus Lituaniæ suas iniurias in Lituanos vlturus, ad Albertū de Millen, commendatorem in Konigsberg, secretò confugiens, viginti viros militares Teutonicos armatos sibi dari petijt, quorum principales erāt Martinus de Golin, & Conradus Twil Crucigeri, cum his ad locum vbi principes Lituaniæ conuiuabant perueniens, nocte incautos oppressit, 70. principales Lituanos dormientes, plurimamque multitudinem vtriusq; sexus trucidauit, sponsum & sponsam, cum matronis & virginibus, spolijs, clenodijs, vniuersisq; onustus in Konigsberg deduxit.

Lituani in nuptijs trucidantur.

Dobrzensis terra vastatur.

Anno Domini 1287. Lituani, Pruteni, & Samogitæ, furtiuo & silenti agmine, in terrā Dobrzinensem venientes, principalem ciuitatem Dobrzin, die Dominico, ciuibus sacris occupatis comprehenderunt, & trucidatis senibus atque lactantibus cęteros, spoliatis villis & oppidis, in miseram seruitutem abduxerunt.

Prussia vastatur.

Anno Domini 1289. exercitus Lituanorum, in numero octo millium armatorum, in terram Sambiensem Prussiæ, descendens, flammis, cædibus, & spolijs eam vastauit, & exuuijs onustus in propria redijt, Cruciferi decernere cum hostibus non audentes, 50. duntaxat Lituanos interceperunt.

Lituania vastatur.

Anno Domini 1291. Lituaniam Cruciferi Prussienses, vastauerunt, multisq; occisis septingentos captiuos abduxerunt. Postea & Mederabe castrum Lituanicum, commendator de Konigsberg cōquisiuit. Magister quoq; Prussię Memer, cum forti exercitu

citu Lituaniā aggressus, duos districtus, Pastonow, & Gerslow, in cinerem redegit, & cum multa præda captiuorum reuersus èst. Paucis post diebus Witenes Lituanorum dux terram Cuiauiæ hostiliter ingressus, cędibus & spolijs, circa ciuitatem Brzescie parratis, hominum & rerum prædam ingentem secum abduxit, & licèt Vladislaus Loktek & Casimirus, Cuiauiæ, & Lanciciæ duces, cum militibus suis, Magister quoq; Prussię Meinhardus tempestiuè eos fuissent insequuti, re tamē nulla memorabili edita, omnes abiere retrorsum.

Cuiauia vastatur.

Anno Domini 1293. Conradus Stange cōmendator de Ragneta circa festum S. Iacobi castrū Mindege in Lituania expugnauit, & magnam multitudinem Lituanorum, pluribus cæsis in Prussiam abduxit. Witenes autem cum multitudine Lituanorum, & Ruthenorum, Prussiam 80. diebus vastauit.

Lituania vastatur.

Prussia vastatur.

Postea anno Domini 1294. cum mille octingentis equitibus, per syluas & nemora, silenti agmine Witenen, in terram Lancicienſem post festum Pentecostes ingressus, primū in ecclesiam collegiatam Lancicienſem impetum fecit, & frequentiam populi, quæ illuc confluxerat trucidauit, alios verò captiuauit; prælatos, canonicos, & sacerdotes in seruitutem accepit; vestes sacras, & vasa diripuit, & qui supra ecclesiam cōfugerant, domibus ecclesiam circumstantibus accensis, suffocauit. At rura, deinde & vicos discurrendo, magnam prædam abigebat, redeuntemq; Casimirus dux Lancicienſis, cum militibus suis prope Sohaczouu, ciuitatem, in villa Troianouu consequutum, impari marte prælium cum eo commisit, vbi à multitudine Lituanorum con-

Casimirus à Lituanis occisus.

fossus strenuè dimicando, occubuit. Peracto prælio cuilibet Lituano 20. Christiani Poloni in sortem cesserunt.

Lituania vastatur.

Anno Domini 1294. Meinhardus Prussiæ magister, binos districtus Lituanorum PastoW & GierschoW vastauit. Eodem quoq; tempore cõmendator de Rugneta Lituanorum castrum Kijmel conquisiuit, & succendit.

Prussia vastatur.

Anno Domini 1296. Witenẽ, ingressus terram Culmensem, & districtum Colubiensem spolijs, & cædibus eas afflixit, deinde in Liuoniam vastatrices suas copias duxit, eamq; igne & ferro protriuit.

Anno Domini 1298. Lituani oppidum Strasburg in Culmensi terra vastauerunt, quos Crucigeri assequentes, partem prædæ abegerunt.

Postea anno Domini 1299. sexcenti Lituani Prussiam igne & ferro protriuerunt. Natangiamque districtum deprædati 300. captiuauerunt Teutones, plurimos verò occiderunt.

Vithenes à Gedimino obtrũcatur.

Hic Vithenes habuit magistrum stabuli, Gedimini nomine, virum ambitiosum & excelsi animi, qui imperium ambigens prædictum Vithenem dominum suum nacta occasione temporis obtruncauit, statimque magno Ducatu, & vxore domini occisi (quæ etiam in necem mariti consenserat) potitus est, atque hunc exitum Vithenes habuit. Chronica verò Ruthenorum hunc Gediminum legitimum filium Vithenis testantur, & legitimè eundem patri successisse, sed cæteri historici probabiliores ab eorum sententia discrepant.

GED-

GEDIMINVS MAGNVS DVX Lituaniæ.

ANno à Christo nato 1300. Gediminus imperio industriosè inter suos arrepto, latè illud propagauit, nonnulla parte Russiæ partim vi & armis, partim pactis occupata. Dum autem Lituaniæ habenas strenuè Gediminus gubernaret, à Ruthenisque & Polonis fines suos felici marte pacaret, Crucigeri, Prussienses, & Liuonienses armata manu, & conscriptis ex Germania validis copijs, Samogitiam hostiliter ingressi, quæq; obuia vastauerũt, KunoslOW arcem obsederunt, machinis eam quatientes, quam violenti irruptione ceperunt, & Gastaldum campiductorem Lituanię in ea captiuauerũt, vniuersamque terram Samogitię occupauerunt. Sequente anno Gediminus ad vlciscendas iniurias sibi illatas, in inuasa & violenter occupata Samogitia, Lituanorum copijs conscriptis, & Russię principum auxilijs, ac Tartarorum accinctus, contra Prussienses, Crucigeros & Lituanienses expeditionem egit, & ordinatis vtrinque aciebus à mane vsq; ad meridiem durissimo Martę, ad Okmienam fluuium pugnauerunt, donec Samogitarum exercitus, in ipso furore belli à Crucigeris ad Lituanos deficiens, Gedimini vires augerent, qui fortiter ordinẽ Teutonicorum dirupit, copiasq; eorum in fugam vertit, pleriq; ergo Almanorum, cum suis commendatoribus interfecti, alij in fuga capti, Gedimino præsentati sunt, quam victoriam prosperè, nactam persequens, in Prussiam contendit, duobusque castris Ragneta & Cilza conquisitis, ciuitatibus & villis circumquaque

Samogitia à Crucigeris occupatur.

Crucigerorum strages.

Victoria Gedimini.

ferro & igne deuaſtatis, magna ſpolia in Lituaniam triumphator abduxit, & Samogitiam totam recuperauit, præſidijs & incaſtellationibus Crucigerorum eradicatis. Hoc bello feliciter continuato, anno Domini 1304. in Ruſſiæ principes expeditionem parabat, Volodimirum Ducem Volhiniæ cum exercitu Ruſſorum trucidauit, Volodimiriamque cepit. Poſtea contra Leonem Lucenſem ducem

Gediminus principes Ruſſiæ profligat.

armata manu contendit, quo fugato Luczkum occupauit, & totam Volhiniam in ſuam ditionem redegit, Breſtiam exercitum reducens ibidem hibernauit. Tandem otij pertæſus maioribus copijs conſcriptis, contra Kiouiæ principem Staniſlaum proceſſit, Wruczaiumque, & Zitomiram, caſtra expugnauit, ipſam Staniſlaum Kiouiæ, & cæteros principes Ruſſiæ, Leonem Lucenſem, Romanum Branſcenſem, Olham Præſlauienſem, coniunctis viribus ſibi occurrentes, felici Marte profligauit, vbi Leo Lucenſis, & Olha Præſlauienſis occubuerũt, Staniſlaus verò Kiouienſis cum Romano Branſcenſi, fuga ſaluti conſulentes Branskam fugerunt. Gedimi-

Kiouia principatũ cum ſuis adhærentijs occupat.

nus autem victoria hac elatus, Bialygrodek, poſtea Kiouiam ipſam tunc temporis Ruſſiæ metropolim, Cercaſſos, Kanioẅiam, Putẅilam ſexaginta miliaria vltra Kiouiam, Slepouurotum, Branskum, Pereſlauiam, fauente Marte, partim vi partim deditione expugnauit, & totius ferè Ruſſiæ, Seueriæ, & Volhiniæ princeps facili negotio factus, in Lituaniam triumphantia caſtra reduxit.

Poſtea Gediminus de Kiernouua ad venandas feras caũſſa ſolatij, quinque milliaribus vltra Viliam fluuium emẽſis, nacto loco natura & opportunitate apprime munito, arcem ibidem erexit in lacu, ciuitatemq; eidem adiecit, quam vocauit Troki, in eam ſedẽ magni Ducatus de Kiernoua tranſtulit. Poſtea anno Domini 1305. Orientem verſus cauſſa venationis exercendę progreſſus, in quatuor milliaribus, vbi Vilna Vilię fluuio cõmiſcetur, plurimas feras nactus eſt, ibidẽq; in monte Krzyuuagora tũc temporis dicto, qui modò Turzagoria, vel Liſſa, id eſt, Calua vocatur, Vrũ feram grandẽ, ſua manu trucidauit, venationeq; laſſatus veſpera imminẽte in eo mõte pernoctauit, dormiensq; per ſomnium vidit, lupum ferreũ rugientẽ, in cuius vẽtre alij centũ lupi rugiebãt, experrefactus ſomniũ aulicis & ſtipatoribꝫ expo-

Stare Troki erecta in ſedẽ ducis Lituaniæ. Calua mons.

Somnium Gedimini de Lupo ferreo.

nit, quod varijs variè exponẽtibꝫ. Ledzieiko, ſacerdos ſuus gentilis (quẽ dicunt in nido Aquilę repertũ) qui etiã auguria, & futura plagire ſolebat, huius ſomnij arcana expoſuit, Lupũ ferreum rugientẽ, vrbẽ fortem, inſignẽ, & celebrẽ ſignificare, lupos verò in eo rugientes, multitudinẽ populorũ portẽdere. Qua de cauſſa Gedimino principi ſuaſit ciuitatẽ & arcẽ ibidem erigendam, & ideo Lezdzieko ſacerdos plurimis beneficijs, ob ſingularẽ virtutũ excellentiã autus eſt, de cuius familia pſtantiſſimi heroes ſemper fluũr, q belli pacisq; munia, maxima animi ingenijq; vi præclarè in Reipublicæ Chriſtianæ emolumentum obeunt. Itaque Gediminus perſuaſione Lezdzieko nis ductus, illico arces duas, vnam in monte excelſo, alteram in planicie inferiorem erigere munireq; fecit, ciuitatẽ etiã populoſam ædificare iuxta mandauit, quam Vilnam à Vilna fluuio præterlabente appellauit, & ſedem ſuam de Troki in eam

Vilna condita. Lezdzieiko ex quo Radiuiłones.

Vilna condita.

transtulit, ac feliciter principatus finibus prolatatis imperauit.

Anno à Christo nato 1306. audientes Lituani, dissidia in regno Poloniæ, per nemora, & inuia, in terras maioris Polonię, irrupeı̃t, & oppida Kalis & Stauissino, villasq; in vicinijs eorũ exusserunt, deprædarunt, senes, & impuberes trucidarunt, pluraq; millia prómiscui sexus, in Lituaniam abduxerunt. Eodem anno Henricus de Pleczko Saxo, magister Prussiæ, castrum Gartin in Samogitia præsidio Lituanorum munitam, sub tempore nebulę apertum, cum Teutonicis inopinatè cepit, & omnes Lituanos trucidauit. Multis demum peregrinis, ex Germania in Prussiam aduenientibus aliud bellum Lituanis illatum est, & districtu Karssowin spoliato, in Prussiam cum captiuis redierunt.

Polonia maior à Lituanis vastatur.

Anno Domini 1307. Lituani in die S. Galli, terras Syradiæ & Kalissiensem subitò irrũpentes, plurimam rapientes prædam, cædeque & igne plurima loca vastantes, concito gressu in Lituaniã redierunt.

Siradia à Lituanis vastata.

Anno Domini 1308. Olgerdus filius Gedimini cum Lituanis Prussiam ingressus eam ferro, & igne protriuit, prædamque ingentem abduxit. Hanc autem sibi Lituani, & Pruteni, Crucigeri vicissitudinem sæpissime alterutrum reddebant.

Anno quoque 1311. idem Olgerdus cum omnibus suis copijs, terras Prussiæ sub carnis priuio ingressus, per cædes & flammas magnam partem terræ in fauillam, & desolationem redegit, in Lituaniam cum quingentis captiuis reuersus, dijs suis libamina obtulit, quam cladem Cruciferi vlciscentes, vicissim terrã Samogitiæ vastauerunt. Lituani quoque

Lituani Prussiam, Crucigeri Lituaniam vastant.

que similiter eorum regiones deprædauerunt.

Prussia vastatur.

Anno Domini 1315. Samagitæ numeroso exercitu, Ragnetam cinxerant, & cùm longum tempus in obsidendo castro non expugnato consumpserãt, conculcatis segetibus & omnibus in circuitu vastatis, in Samagitiam redierunt. Olgerdus autem Samagitarũ cœptum continuans cum frequenti exercitu, castrum Trisinemel obsidione vallauit, pr[illegible]ctioneq; machinarum 17. diebus, expugnabat. Ducentos milites ab Henrico magistro Prussiæ missos, ad obsessos ingredi contendentes, ad vnum omnes profligauit. Anno Domini 1320. Henricus Marschalcus Prussiæ, cum bene instructo exercitu Lituaniam vastauit, circa Vornianij, interim verò Lituani, & Samogitæ, nihil ea vastatione detertiti; angustias vnius saltus, quem Crucigeri in redeundo transituri erant, occupant, & arboribus magnis succisis vias obstruunt, insidias parandas, dumq; Marschalcus cum exercitu ignarus insidiarum, syluam ingrederetur, à Lituanis & ipse, & exercitus vniuersus omnes ad vnum trucidantur.

Lituania vastatur.

Crucigeri profligãtur.

Eodem anno Lituani terram Dobrzinensem inopinatè excursione vastauerunt, & Dobrzin ciuitate exusta cum præda, ad sua reuersi sunt.

Dobrzin vastata.

Anno Domini 1322. Lituani Derptensem episcopatum in Liuonia vastauerunt, & quinque millia captiuorum abduxerunt. Eodem anno hyemis tempore Danid Capitaneus de Gartin Lituanus, frigore non torpens, ad Raualiam vsque Liuoniam vastauit. Ecclesias incendit, & sacra vasa recepit, & sex millia captiuorum cum ingentibus spolijs de Germanis, in Lituaniam abduxit.

Liuonia vastata Prussiæ castra expugnantur.

Henricus de Capion profligatur Massouia vastatur.

Deinde sub eadem hyeme Lituani & Samagitæ ciuitatem Memel, & tria castra in eius vicinio expugnauerunt, post hæc, districtum Viloun in Prussia adeuntes, strage magna edita, commendatorem de Capioun, cũ exercitu Teutonicorum occurrẽtem, occiderũt. Massouiam quoq; Dauid de Gartin, multis villis & oppidis succensis, vastauit.

Anno Domini 1323. Lituani clandestinis itineribus, in Dobrzinensem terrã Poloniæ, subitò irrumpentes, ipsam ciuitatem exusserunt, & captiuorum nouem millia eduxerunt.

Polousko exusta.

Dauid Capitaneus de Gartin, anno Domini 1324 Massouiam circa Polouusko, iussu Gedimini, deuastauit, & centum triginta villis exustis, trigintaque ecclesijs parochialibus deuastatis, quatuor millia captiuorum in Lituaniam deduxit. Alius quoque exercitus Lituanorum in Liuoniam discẽdens, eam pluribus in locis deuastauit. Sequenti autem anno 1325. Anna filia Gedimini principis Lituanorum, in coniugem duci Casimiro, filio Vladislai regis Poloniæ, cum omnium captiuorum ex regionibus Polonorum, per Lituanos receptorum redditione, pro dotalibus data, & pax Polonis carissima & desiderabilis, per hanc affinitatem à Lituanis data est.

Liuonia vastatur.

Filia Gedimini Casimiro filio regis Poloniæ nupta.

Pax Polonorum cum Lituanis.

Gediminus postea in oppugnatione castri Fridburg, quod Crucigeri in Samogitia erexerãt, à quodam Crucifero sagittandi perito, sagitta ignea per dorsum transfixus est, à quo vulnere spiritum exhalauit.

Gediminus occiditur. Gedimini proles.

Hic princeps septem filios ex vxore Vithenenis, domini sui occisi, suscepit, Montiuidum, siue Moniuidum,

uidum, Narimũdum, Olgerdum, Iauunutum, Keijstutum, Koriatum, & Lubarum, filias item aliquot, ex quibus vnam Casimiro regi Poloniæ datam diximus. Imperium viuens inter filios diuisit, vt Muniuido natu maiori Kiernouia & Slonimum, ciuitates cum suis prouincijs. Narimundo Pinskum cum suo tractu de Russis, vel bello partum, vel pactis quibusdã acquisitum. Olgerdo Krewo, Keijstuto Troki, Koriato Nouogrodek ciuitas cum suo territorio. Iauunuto verò (quem pater impẽsius diligebat) Vilna metropolis Lituaniæ, & summa rerũ obuenit. Lubartus Wolodimirienſem Ducatum Russiæ obtinuit. Nam cum Russam vxorem Wolodimirienſium Ducis filiam duxisset, ac socero hæres factus esset, nullam inter fratres sortem accepit. Ex his Olgerdus & Keijstutus coniunctissimè inter se vixere, & vegetiora nacti ingenia molestè tulerunt penes Iaunutum nihili hominẽ principatum esse. Itaque hi duo decedente è viuis patre Gedimino, Iaunuti de Vilna eijciendi, & principatu exuendi, consilium inierunt, diemque certam conatus perficiendi inter se constituerunt. Habebat etiam Olgerdus in Russia Vitepscensem Ducatum cùm vnicam eius oræ principis filiam vxorem duxisset. Itaque cùm eo profectus esset, non venit ad constitutam cum Keijstuto diem. Keijstutus verò vt voti compos foret, cum armatis copijs inopinatè Vilnã aduenies, arcem vtramque occupauit, Iaunutus autem inter primum tumultum elapsus in sylua à Keijstutanis perquisitus, captus & Vilnam adductus, in vinculaq; à fratre cõiectus est, paulo post Olgerdus ex Russia aduenit. Ibi præclarum inter coniunctissimos fra-

Sortes ex diuisa ducum Lituaniæ.

Iauunutus Gedimino patri in magno Ducatu successit.

Vilna capitur à Keijstuto.

tres de magno Ducatu suscipiendo, certamẽ extitit, Keijstutus enim Olgerdo velut natu maiori illud concedebat, Olgerdus vicissim Keijstutum sibi eum habere iubebat, quem ei fortuna, virtusq; obtulisset. Tandem sic inter eos euenit, vt Iauunutij portionem æqua lance diuiderent. Vilna tamen cum principatu penes Olgerdum maneret, neuter alterius ditionem inuaderet, sed vterq; alterius bona perinde ac sua curaret, si quid vel bello, vel quauis alia ratione deinceps veteris acquisiuisset, ex æquo vt inter se partirentur. Atq; his conditionibus fœdus inter se iecerunt, & iureiurando vtrinq; confirmarunt. Iauunuto verò Zaslauiensem Ducatum in Russia, fraterna misericordia concesserunt.

OLGERDVS PRINCEPS Lituaniæ.

OLgerdus principatu sub Iauunuto, per Keijstutum potitus, plurima bella cum Liuonien sibus & Prussiensibus Cruciferis finitimis, vario Marte gessit.

Olgerdus patrem in Crucigeros elciscitur.

Anno à Christo nato 1327. Olgerdus Lituanorum, Ruthenorumq; copijs conscriptis Prussiam hostiliter ingressus eam crudeliter vastauit, Crucigeris decernere cum eo, non audentibus, pluribusque munitionibus expugnatis, exercitum præda onustum in Lituaniam reduxit, de Teutonibus captiuis trucidatis, Gedimino patri nuper occiso à Crucigeris parentauit. Marchiam quoque nouam, eodem anno silenti agmine, adortus Francofordiam vsque & omnem oram circa Oderam fluuium, depopulatus est.

Marchia vastatur.

Tarta-

Tartarorum Regulos fratres Germanos Kutlubachum, Kaczbeium, & Dmeitrum profligauit, Podoliaq; eiecit.

Tartari ex Podolia eiecti.

Postea Dux Moschouię Demetrius Iwano Wiz potentia sua elatus, promisit se armata manu, vno mense elapso ditiones illius vastaturum, & Olgerdum in Vilna, cum gladio & igne sub Paschalis tempore visitaturum. Olgerdus autem tunc temporis Vitebskæ agens vomitem accensum, illi misit. Moschouiæ antequam extinguatur adfuturus, arciq́ue eius hastam illisurus. Confestim ergo collecto exercitu in Moschouiam breui itinere contendit, qua obsessa inopinatè tyrannum compulit, ad se exire, ibi pacis conditionibus ex voto firmatis, hastam ipsemet quemadmodum promiserat, ad arcem fregit, finibusque Lituaniæ vltra Mozaiskum sex milliaribus ex vna parte promotis à Moschouia vrbe duodecim milliaribus, ex alia ad Vhram fluuium, in Lituaniam triũphator redijt. Vniuersam ferè Russiam ditioni suæ subiugauit, cuius principibus olim Lituani tributa soluere cogebantur.

Olgerdus in Moschouia triumphat.

Suscepit autem ex Maria vxore Thwerensium ducis filia, duodecim filios, Iagielonem, (qui postea ad regnum Poloniæ vocatus erat) Skiergelonem, Borisum, Coributum, Vigundum, Korigelonem, Narimundum, Languinũ, Lubartum, Andream, & Butauum. Ex his omnibus Iagielonem natu maiorem dilexit pater, quod is & effigie, & virtutibus, vigoreq; animi expressius, patrem referebat, huncq; successorem sibi in magno Ducatu annuente fratre Keijstuto designauit. Keijstutus quoque sex filios habuit, Vitoldum, Patricium, Totiuilum, Sigismun-

Filij Olgerdi.

Keijstuti filij.

dum, Voijdatum, atq; DoWgotum, Vitoldum verò præ cæteris impensius diligebat, ingenio enim animoq; excelso pollebat, eumq; successorem sibi designauit. Inter hos duos Iagielonem scilicet & Vitoldum patrueles summa erat animorum, & voluntatum coniunctio.

IAGIELO PRINCEPS LITHUANORUM.

ANno Domini 1381. Olgerdo è viuis decedente, Iagielo paterno principatu fauente Keijstuto patruo potitus est. Multa bella vario euentu cum Ruthenis, Polonisque & Crucigeris Liuoniẽsibus, ac Prussiensibus gessit. Erat apud eum Voijdilo quidam rusticanæ & obscuræ familiæ homo, callidus & vafricia pollens, qui cùm primum pistrinam apud Olgerdum exercuisset, & industriam suam principi probasset, cubicularius, ac deinde pocillator fauente fortuna ei factus est, fuitque postea intimus secretarius Olgerdi quoadusque vixit, neque Iagielo quicquam de paterna beneuolentia in eum diminuit, quin sororem ei suam in matrimonium collocauit, quæ res non leuiter Keijstutum patruum Iagielonis offendit. Id vbi animaduertit Voijdilo veritus ne ei authoritate honoris & gratiæ periculum adiret, apud Iagielonem, Keijstutum, per contumeliam criminari cœpit, eoque cõsilijs suis iuuenem principem adduxit, vt is clàm fœdus cum Crucigeris Prussiensibus, aduersus patruum iniret. De eo fœdere Keijstutus Hosterodensis Commendatoris Crucigeri (qui filiam eius Ioanni Massouiç duci nuptam baptizarat) proditione certior factus est, tamen Vitoldo filio Iagielonis

Voidilo ex rustico principis gener.

Peruersum Voijdilonis consilium.

gielonis patruelis caussam diluente quieuit, donec Iagielo bellum cõtra Polocenses Ruthenos, quibus Keijstuti filius Andreas Harbati præfuit, suscepit, quo ei etiã magister Liuonien sium auxilia ferebat. Interea verò Keystutus sublata omni dubitatione, armata manu Vilnam inuasit, eamq; in potestatẽ suam redegit, filioq; Vitoldo accersito: (nam ille arma, cõtra patruelem carum nõ sumpserat) deprehensa [illegible] rum cum Prussiensibus Iagielonis munimenta ei ostendit, sed ab eo tamen exoratus Vilnam solummodo ademit Iagieloni. Kreuam verò paternam & Vitepskam maternam sortem retinere eum passus est. Woidilonem autem perfidiosè inter se inimicitias seminantem, laqueo vitam finire fecit. Paulo pòst, dum Keijstutus Nouogrodiam Seuerien sem in Russia oppugnat, Coributũ rebellem perdomãdo. Iagielo non modò Vilna per proditionem potitus est, verùm etiam Troki arcem oppugnatam deditione occupauit; deinde contra se vterq; cõparauerunt exercitus, Keijstutus è Samogitis & Ruthenis, Iagielo verò è Prussis & Liuonibus Crucigeris, ille vt recuperaret Trokos, hic vt defenderet. Sed cùm in conspectum venissent antequam infestis signis concurrerent, Iagielo per fratrẽ Skergelonem, Keijstutum, & Vitoldum filium eius sub specie colloquij ad se vocatos, cepit, Keijstutumq; carenis vinctum, Kreuam missum in carcere suffocare ordinauit. Vitoldum verò patruelem Vilnæ in custodia diu tius detinuit, neque Lituanorum procerum, neque magistri Prussien sium, Crucigerorum, neque fratrum & patruum deprecationibus, liberati potuit. Postea Creuam missus & morti destinatus, nocte

Keijstutus magnus dux Lituaniæ.

Vilna capitur à Keijstuto.

Voidilo suspẽditur.

Vilna recuperatur à Iagielone.

Troki capta.

Bellum Iagelonis cũ Keijstuto.

Keijstutus in vinculis trucidatur.

Vitoldus incarceratus.

Vitoldus è vinculis aufugit. quadam vxoris misericordia, doloque liberatus est: nam ea cùm liberam habuerit adeundi ad eum potestatem, commutato cum vna de duabus pedissequis habitu, veste muliebri indutum eduxit: imberbis enim erat, emissus ille in Massouiam ad Ioannem ducem affinem suum, atq; inde in Prussiam ad Cru*Vitoldus cū Crucigeris Lituaniam vastat.* cigeros cōfugit, à quibus obiurgatus, primùm quod ad eorum demum tempore suo societatem ipsorum expetéret: deinde benigne recreatus & bene sperare iussus est. Statimq; Crucigeri cum Samogitis, qui Vitoldo immensè fauebant, impetum in Lituaniam fecerunt, Trokique arcem expugnauerunt, & præsidijs impositis munierunt, sed eos postea illinc, re*Vitoldus ex Prussia reuocatur.* uersus ex Russia eiecit. Tandem Iagielo Vitoldum ex Prussia per internūcios reuocauit, Grodnensemque tractum, Brestiam, Drohicinum, Mielnikum, Bielsko, Surasum. Cameneciam & Wolkouisko oppida, cum suis territorijs concessit, fidemque & obsequium eius sibi conciliauit, ita vt is ne legatos quidem quoquam se inscio mitteret. Lituanorum annales, etiam Voliniam, & Podoliam ducatus Russiæ, Vitoldo tunc datam à Iagielone esse testantur. Paulo post hærede legitimo Polonorum regnum *Iagielo ad regnum Polonia vocatur.* post Ludouicum Hungarorum, deficiente, Iagielo ex magno Ducatu Lituaniæ, à Polonis ad regnū certis sub cōditionibus (prout latius in descriptione regum Poloniæ patet) vocatus est: cum fratribusque & patruelibus Cracouiæ (quæ est Poloniæ Metropolis.)

Anno Domini 1386. decimaquarta Februarij sacro fonte ablutus, & fidei Christianę præceptis initiatus, eademq; die solenni ritu cum Heduigi vnica regni

regni hærede Hungariæ regis Ludouici, & Poloniæ filia, matrimonium cōtraxit. Indultumque est con- *Iagielo baptisatus & coronatus.* uiuijs choreis & lusibus Cracouiæ complures dies, per quos dies Magister Crucigerorū, Prussiensium, Conradus Zelner, Lituanorum ducibus vacuam vi- *Zelner Magister Prus-sia Lituaniam vastat.* dens, (omnes enim in Poloniam cum Iagielone discesserant,) hostiliter eam duplici agmine, coniunctis viribus cum Magistro Liuoniæ aggressus est: quam longè, lateque ferro, & igne depopulauit, Lucomliam arcem in Russia vi cepit, & Andream Iagielonis fratrem apud Russos religionem Christianam professum, (quo authore expeditio illa suscepta erat) cum præsidio in ea reliquit, cui se quoque Polocenses, Rutheni dediderunt. Sub idem tempus Swetoslaus, Smolēnsciorum dux in Russia cir- *Swetoslaus Russiam vastat.* cum Vitepscum, & Orsha, arces depopulauit, & Mscislauiam vi cepit. Iagielo in Polonia re audita, *Iagielo arces recuperat.* confestim Skiergelonem, & Vitoldū cum Polonis voluntarijs, & Lituanis, in Lituaniam misit, qui festinantes cum Crucigerorum exercitum Lituania discessisse comperissent, Lucomliam arcem recepe- runt, inde Msczislauiam profecti, patuo negocio omnem eam oram, in potestatem suam redegerunt, Swatoslaumq; qui eam occuparat, occiderunt. Po- *Swatoslaus occiditur.* loczkam etiam recuperauerunt, de authoribusque *Andreas incarceratur.* defectionis, pœnas sumpserunt. Andreas autem dux regis frater, cuius authoritate hæc agebantur captus, integro triennio in arce Theczinensi Poloniæ squalido carcere detentus, postea suffragijs Vitoldi patruelis, & cæterorum fratrum, liberatus est. Nunc quomodo fidei Christianæ præceptis gens Lituanica cum suis Ducibus iniciata & sacro baptismo fon-

te lauata fuerit, pauca quæ ad rem pertinent nobis dicenda restant.

DE PRISCA RELIGIONE Lituanorum.

AD Iagielonis Vladislai regis Poloniæ ex ducibus Lituaniæ tempora, de quo in Polonorum regum descriptione copiosius diximus, tota gens Lituanica, & Samagitica priscæ multorum deorum, seu potius Dæmonum superstitioni dedita erat, in primisq; ignem, (quem sua lingua *Znicz*, vt rem sacram appellabant:) cultu diuino prosequebantur, eumq; in celebrioribus locis, atque oppidis perpetuum obseruabant, & sacerdotes cum ministris ad hoc munus obeundum adhibebant, quòd si incuria ministrorum ignis extingueretur capite plectebantur. Huiusque modi ignis Vilnæ metropoli Lituaniæ in arcis medio (vbi nunc Basilica diuo Stanislao dicata, erecta est,) perpetuò asseruabatur. Fulmen quoq; quod *Perunum* Slauonica lingua appellabant, pro deo colebãt. Lucos præterea & eximias procerasque arbores, in syluis singuli sacrosanctas habebant, easq; cultu latriæ venerabantur, ita vt violare eas ferro iniuriave aliqua nefas esset. quòd si Lituanus eiusdem fidei perpetraret, vt videlicet aliquam arborem, vel ignem quolibet modo dehonestaret, statim vel dæmonum violentia interibãt, vel membro aliquo arrepti priuabãtur. Solem fortè nubibus obscuratum credebant sibi succensi, ideo sese illi quo placaretur, deuouebant. Viperas item atque serpentes deos esse credebant, eisque cultum præcipuum exhibebant, & singuli patresfamilias,

Ignis Lituanorum idolum.

Fulmẽ idolum.

Arbores venerabantur.

Sol colebatur.

familias, ciues, coloni, & nobiles singulos, serpentes domi asseruare solebant, quos pro penatibus, & laribus familiaribus adorabant, lacq; & gallos gallinaceos, eis immolabant, eratque inauspicatum & exitiabile toti familiæ, quempiam ex eis violasse dehonorasseve, aut domi non fouisse: tales enim, vel bonis omnibus priuabantur, vel crudeliter laceratiinteribant. Erat autem apud eos quotannis solenne sacrificium, sub initiũ mensis Octobris post collectas fruges, ad quod frequentes, cum vxoribus & liberis seruisque, conueniebant: ac toto triduo opipare epulabantur, de hijs quæ dijs ad offerendum mactarant. Quod & nunc in Samogitia, Lituania & quibusdam locis Russiæ, ab agrestibus obseruatur, prout inferius suo loco dicetur. Ex bellis reuertentes manubias & vnum aliquem de captiuis præcipuum, & insignem virum victimæ loco igni consecrabant. Corpora mortuorum cum pretiosissima supellectili, qua viui maximè vtebantur, cum equis, armis, & duobus venatorijs canibus, falconeq; cremabant, seruum etiam fideliorem viuum cum domino mortuo, præcipuè verò magno viro, cremare solebant, amicosq; serui, & consanguineos, pro hac re maximè donabant. Ad busta propinquorũ lacte melle mulsato, & ceruisia parentabant, choreasque ibidem ducere solebant, tubas inflantes, & tympanas percutientes. Hic mos adhuc hodie in partibus Samogitiæ cõfinibus Curlandiæ ab agrestibus quibusdã obseruatur. Quos omnes errores & vanas superstitiones, Iagielo postquã cum Hedwigi hæredo regni Poloniæ vnica, vt suprà in serie regũ Poloniæ patet, matrimonium contraxit, abstulit, sedauit, &

Serpentum cultus.

Solennes epulæ.

Victimæ.

Sepulturæ.

Serui cremabantur.

Christianũ nomen Lituanis baptisini lauacro ablutis, indidit. Rebus enim in Polonia rectè constitutis, volens ne Lituania patria sua vlterius Dæmonum cultui vacaret, comitia generalia Vilnæ Lituaniæ metropoli, anno Domini 1387. ad initium quadragenarij ieiunij indixit, ad quas ingenti procerum & equitum Polonorum caterua stipatus, vnà cum regina in Lituaniam se contulit, archiepiscopum Gesnensem, & multos sacerdotes, ac pios homines, secum duxit. Semouitus quoq; & Ioannes Massouię, Conradusque Olesniciæ, duces, eum comitati sunt. Conuenerunt quoque Vilnam, Skergelo Trocensium, Vitoldus Grodnensium, Volodimirus Kiouiensium, & Koributus Nouogrodensium duces, fratres principis, & infinita equitum plebisque multitudo. Ibi de religione Christiana populariter suscipienda, ac de exterminando cultu falsorũ deorum, & omni superstitione diligenter actum, ipso rege, maximam ei rei operam nauante, non solùm hortando, & præmijs alliciendo, sed etiam docẽdo, cùm Polonici sacerdotes linguę gẽtilis ignari essent. Porrò gens barbara maiorum suorum, religiones ægrè relinquebat, sed cum mandato regis ignis sacer extinctus, templum araque eius vnde oracula à sacerdote edebantur, euersum esset Vilnæ, vbi nunc diui Stanislai templum, necatique serpentes, & succisi luci, arboresque sacræ, absque cuiusquam læsione, Lituani admirantes stupidique dicebant, quomodo dij nostri istis peruersis Polonis Christianis, hanc iniuriam dissimulant, seque lædi cœlestis manibus sinunt, quod si hoc aliquis nostrum perpetraret, cõfestim ira deorum interiret. Sed cùm Poloni præter opinionem barbarorum, idola euerterent, tum verò Lituani vanitate sua agnita, alacriores, ad principum suorum religionem facti sunt, plurimam ex his multitudinem rex aduectis ex Polonia pannis laneis albis, ad baptismum perduxit. Porrò cùm immensi laboris esset, singulos sacro fonte tingere, nobilioribus tantùm hic honor tributus est: reliquum verò vulgus turmatim distributum, aqua sacra à sacerdotibus aspergebatur, vnumque nomen singulis turmis, tam virorum quàm mulierum, in nomine Patris & Filij & Spiritus sancti, inditum erat, atque vna die triginta millia barbarorũ baptisati sunt, exceptis nobilioribus, & illis qui antè sacro fonte, in Polonia lauari erant, atq; ab eo tempore Lituani in fide Christi permanent.

Iagielonis in Lituaniã ad baptisandã gentem expeditio.

Idola Lituanorum demolita.

Lituani baptisantur.

SKERGELO PRINCEPS Lituaniæ.

IAgielo rex Poloniæ post baptisatam gentem patriam, in Poloniam reuersus, Skergelonẽ fratrem pro se, magno Ducatu Lituaniæ inuestiuit. Vitoldus verò excelsi animi vir, indignum ducebat deteriori, & nihili viro subesse, ideo Grodna, & Brzeste arcibus suis, valido præsidio firmatis, in Massouiam ad Ioannem ducem generum suum, cum vxore Anna, profugit, indeque in Prussiam ad Crucigeros contendit, à quibus humaniter acceptus est, quod ij per eũ facilè se Lituaniã, & Samogitia potituros esse sperarent. Itaque Vitoldus Prussiensium, & Liuoniensium Crucigerorum armis Lituaniam vexauit, sed cùm sibi fidem suspectam Crucigerorum videret, fratrem Iagielonem regem Poloniæ, per internun-

Vitoldus in Massouiam fugit, postea ad Crucigeros.

tios reconciliauit, & accepta ab eo ſpe adipiſcendi magni Ducatus Lituanici, inſcientibus Crucigeris in Lituaniam, veſtitus habitu Crucigerorum profugit, & vt aliquo cum munere ab hoſtibus reuerteretur, tres arces Crucigerorũ Samogitis confines, Iurgẽburgum, Mergenburgum, & Neginhaſun, fortè cùm velut ſocius & amicus intromitteretur, cepit, & exuſſit, prẽfectoſq; cum prẽſidiarijs militibus Crucigerorum partim trucidauit, partim in ſeruitutem abduxit. Cùm autem ſpem ſibi à rege datam de magno Ducatu diutius differri videret, conſilium cepit Vilnæ, per proditionem capiendæ, hoc modo: rumores ſparſit quaſi ſorori nuptiarum ſolennia Vilnæ facturus eſſet, currusq; centum ingentes præparauit, quos armato & delecto milite compleuit, & deſuper ſtramine texit, eosque quaſi carnes, & conuiuij neceſſaria, in arcem Vilnenſem duxit, verùm fraude intempeſtiuè detecta, ad arcem non eſt admiſſus. Sicque ſpe fruſtratus, in Pruſſiam reconciliatis ſibi deinde per internuncios Crucigeris profugit, indeq; biennio cum auxilijs eorum Lituaniam infeſtauit. Poſtea anno Domini 1390. Iagielo rex è Polonia ad reprimendas incurſiones Vitoldi in Lituaniam, armata manu venit, Camenecium cepit: Grodnoq; arcem ad Nemmem fluuium ſitam Vitoldi præſidijs munitam, poſt quinquageſimum diem obſidionis cepit, Vitoldo ſuis varijs technis, fruſtra tamen, cum Crucigeris auxilia ferente. Eodem anno matureſcentibus ſegetibus, triplici agmine Crucigeri in Lituaniam deſcenderunt, Vitoldi vindicandi reſtituendiq; prætextu: re vera autem vt Lituaniam ſibi ſubiugarent, vnum agmẽ Vitoldus

Vitoldus à Crucigeris fugit.

Vitoldus aſtu Vilnam capere tentat.

Vitoldus ad Pruſſiam fugit.

Iagielo Vitoldo obſtat.

toldus ducebat, alterũ magiſter Liuonienſium Crucigerorũ, tertiũ ipſe dux belli magiſter Pruſſiẽſium Conradus Valerodus, hoſtiliterq; regionẽ vaſtabãt, Troki oppidum igni cremarunt, hinc Vilnã, caſtra mota, arx verò Vilnenſis inferior, vix obſeſſa, à proditoribus Ruſſis & Lituanis ſuccenſa eſt, è quo incendio cùm ſeſe Corigelo frater regis & patruelis Vitoldi ſubduceret, ab hoſtibus captus & capite plexus eſt, cętera multitudo in ea arce, partim igne, partim ferro hoſtili cæſa eſt, quatuordecimq; millia hominum ibi periiſſe aiunt. Superiorẽ arcem Poloni cum Nicolao Moſcorouio præfecto tenebant, nec aut clade ſuorum, & conflagratione arcis inferioris, aut minis hoſtiũ, & oſtẽtatione capitis Corigelonis, ac ne acerrima quidẽ oppugnatione, quamuis pars muri maior deiecta erat, ad deditionẽ compelli poterant, loca deiecti muri ad extremũ corrigijs pecudum, (fimo terraq; deficiente) laxè prętendebant, & ſic tormentorũ ictus illudebant: denique corporibus ſuis aditũ hoſtibus irrumpere conantibus obſtruebant. Skergelo quoq; regius frater cũ ſuis Lituanis, & Ruſſis erumpens magnis cladibus hoſtes debilitabat. Demũ Octobris diebus, Pruſſienſes Crucigeri cum Vitoldo ingẽti ſtrage in Lituania edita ab obſidione diſceſſerunt. Æſtate ſequenti rurſus Vitoldus cum Crucigeris exercitũ ad Vilnã duxit, quã fruſtra reſiſtentib. ſtrennè Polonis aliquot diebus obſidẽs, re infecta reliquit. Et ne quicq̃ agere viderẽtur Crucigeri, reuertẽtes Vilcomeriã & Nouogrodũ caſtra viceperũt, interfectiſq; p̃ſidijs Skergelonis exuſſerũt. Deinde alij duab. excurſionib. Crucigeri cadẽ ęſtate Lituaniã depopulati ſunt, apud Cowſnamq; tres mu

Crucigeri in Lituaniam tendunt.

Lituania vaſtatur.

Vilna obſidetur capiturq;. Polonorum ſtrenua repugnatio.

Crucigeri iterum Lituaniam inuadunt.

Lituania iterum vaſtatur.

nitiones extruxerunt Menuerderum, Metenburgum, & Riteuerderum, vnamque Vitoldo concesserunt, reliquas verò duas suis præsidijs munierunt, ex quibus circumiacentem regionem infestabant. Tandem Iagielo rex Poloniæ Lituanorum calamitatis pertæsus, Henricum Semouiti Massouiæ ducis filium, ad Vitoldum in Prussiam, vt cum eo clandestino de pace ageret, & in Lituaniæ magnum Ducatum reuocaret, destinauit. Hocque modo inter regem & Vitoldum de pace conuenit, cùm rex ei magnum Ducatũ Lituaniæ, posthabitis fratribus germanis superstitibus, pollicitus esset. Vitoldus itaq; rebus suis cum Iagielone patruele, ex animi sententia compositis, Crucigeros atque Germanos mercatores Riteuerdero castro secum commorantes inopinatos comprehendit, incensaque arce, victos in Lituaniã abduxit, abeuntem, Crucigeri relictis duobus castris, persequuti, sed paruo negocio fusi prostratiq; sunt, & castella à Vitoldo vi capta & exusta. Veniens autem Vilnam Vitoldus cum captiuis & ingenti præda parta de Crucigeris, honorificè à Iagielone rege clementerq; susceptus est.

Vitoldus à Crucigeris fugit, damno illato.

VITOLDVS MAGNVS DVX Lituaniæ.

VItoldus reuocatus ex Prussia, anno Domini 1392 à Iagielone patruele rege Poloniæ, apud Lituanos atque Ruthenos, summæ rerum præfectus & magno Ducatu solenniter inuestitus est, iureiurandoque, & litteris consignatis, se in fide regi Poloniæ semper futurum spopondit.

Postea

Postea Swidrigelo & Skergelo indignè tulerũt, quod Germani fratres Vitoldo patrueli à rege posthabiti essent, bellaq; intestina aduersus Vitoldum commouerunt. Sed Swidrigelo cùm minus animi & virium haberet, ad Crucigeros in Prussiam profugit, & Lituaniam cum eis vltro in Vitoldum incitatis, crebris populationibus diuexauit, Surasumq;, Gartenam, & Stramelam arces Crucigeri in Lituania ceperunt. Skiergelo verò maiore animo & opibus præditus, armatis copijs ex suis corrasis, collectisque cum Vitoldo ad inimicitias deuenit. Quorum malorum sedandorum caussa, rex Iagielo rursus in Lituaniam venit, Skergelonemq; adiecto ei Cremenẽsi, Starodubẽsi, & Trocensi tractu placauit. Postea Coributus Vitoldo fratri rebellans ab eo dẽ in conflictu victus est. Tandem Vitoldus Orshan arcem Russiæ, iussu regis expugnauit, Vitebscumq; per deditionem sub Swidrigelone recepit, deinde duces Odrucenses, & princeps Smolenscensis Russi ad Vitoldum in Vitebscum supplices venerunt, & omnes se in potestate eius semper fore spopõderũt. Postea Vitoldus Zithomiriam, & Kiouiam metropolim Russiæ in potestatem suam redegit, expulsoq; Volodimiro duce Russo Skiergeloni fratri eam sicuti promisit, tradidit. Skiergelo tandem vltra Kiouiam Circassos, & Swinigrodum arces ad Borysthenẽ sitas cepit, nec multo post ipse Skiergelo ad venationem profectus à monacho quodam Russo, Humeno Metropolitæ vicario ad villam inuitatus, venenato poculo intoxicatus de medio sublatus est. Kiouiaque in cauernis subterraneis quæ Petzari dicũtur sepultus. Sunt autem Petzari specus

Swidrigelo fugit ad Crucigeros.

Lituania vastatur.

Skiergelo contra Vitoldũ bellũ mouit.

Vitoldus Corsbutũ vincit

Vitoldus Vitebskam, Orsham, & Kiouiam capit.

Skiergelo veneno moritur.

vastissimus, apud Kiouiam, illustrium ducum Russiæ sepultura clarus. Deinde Vitoldus Kiouiensibus præfecit ducem quendam Olgemundi filium. Rhesanensem autem ducatum Russiæ per Simonē ducem quendā, magna ex parte vastauit. Smolenskum deinde ipse contendit, & Glebum ducem eius orę iugum excutientem expulit, & alium Smolensęjs præfecit, eoq; ad Vitoldum Basilius dux Moschouię, inuitatus venit, postea honorificè, & liberaliter dimissus. Tandem Vitoldus per legatum suum Algerdum, ducem exercitus, Tartaros profligauit, tresq; eorum duces trucidauit.

Resanensiū Ducatū Vitoldus expugnat.

Vitoldus Tartaros fudit.

Vitol. Podoliæ ducem sternit.

Deinde Coriati filium Podolię ducem rebellantem, Theodorum nomine Vitoldus fudit, ipsumq; cepit, & Bratislauiam, Cameneciam, Smotriciam, Scalam, Ceruonigrodum, & omnem Podoliam in potestatem suam redegit, quam postea regi Poloniæ Iagieloni concessit. Interea verò Crucigeri Prussienſis, incitante Swidrigelone, qui ad eos profugerat, Lituaniam crebris incursionibus longè lateq; vexarunt. Castella quædam expugnarunt, Vilnamque caput gentis tentauerunt, à qua re infecta discesserunt. Lituani verò cum Polonis similiter in Prussiam excurrerunt, damnaque Crucigeris, tanta quanta illi in Lituania intulerunt.

Crucigeri Lituaniam vastant.

Postea Vitoldus, anno Domini 1396. expeditionem in Tartaros adornauit, ac tribum vnam, quam illi Hordam vocant, cum liberis abegit, exercitu eorum profligato, partemque captiuorum regi, & proceribus Polonis dono misit, reliquos in medio Lituanię supra Vaccam amnem, duobus milliaribus à Vilna, agris attributis, collocauit, qui illic manet vsque

Vitoldus Tartaros profligat, & in Lituania eos collocat.

vsque in hodiernum diem, boni ac diligētes patresfamilias & virtutis priscæ, armorumque non immemores, ritus patrios Machometicæ superstitiones seruant, & liberi legibus suis viuentes & ex æquo cum Lituanis, regis Poloniæ, magni Ducis Lituanię, imperium cognoscunt, vexillumque proprium, Arabicis litteris inscriptum, quo in bello vtuntur, habent.

In sequenti deinde anno Vitoldus frustra dissuadentibus Iagielone rege, & regina, alteram expeditionem maioribus copijs, in Tartaros fecit, ad quam permulti illustres de Polonica, & Germanica nobilitate viri gloriæ cupidi profecti sunt. Fuerūt autem in ea expeditione de Polonis maximè insignes & principes viri. Recensitis itaq; apud Kiouiam Vitoldus copijs, bonę spei plenus longo itinere, Tartarorum campestria inualit, tunc temporis apud Tartaros, Tamerlane in Scythia magna regnante, humili quidē loco nato, verūm scientia rei militaris, fortunæ beneficio, eo potentię prouectus erat, vt duodecies centena millia hominum haberet in exercitu, ac Turcis profligatis imperatorem eorum Baiazethem, (qui tunc temporis Constātinopolim obsidebat) captum in ferrea cauea, aureis catenis vinctum per totam Asiam circumuehebant: cæsa sunt tunc temporis Turcarum 200. millia. Anno Domini 1397. Hiberiā deniq; hic Tamerlanes, Albaniam, Armeniam, Persiam, Mesopotamiam, Asiam, & Ægyptū, incredibili celeritate vastauit, & occupauit, orbemq; terrarum sui nominis terrore implenerat. Iamq; transmissis Sula, & Psola fluminibus ad Campestria Tartariæ, Vitoldus cum suis, nullo repu-

Vitoldi expeditio in Tartaros.

gnante, peruenerat, cum Ædigam vnum ex ducibus Tartarorum potentissimum, Tamerlanis legatum cum innumerabilibus copijs, obuiam habuit. Vbi ad conflictum venit, Tartari vicerunt, non incruenta tamen victoria, quod nisi multitudine abundassent, virtute Vitoldianorum superati fuissent. cecidere ibi insignes viri, ex his fuere Iagielonis regis fratres, Andreas, & Demetrius, Coributus, & alij nouem duces Lituani, & Russi pauci viui capti. Vitoldus cum SWidrigelone patruele, Ostrorogóq; & Samotulio Polonis, pernici fuga euaserunt, Melstinius Polonus, cum fuga saluus esse posset, inter confertissimoss hostes sese coniecit, strenueque dimicando honestissimè occumbere maluit.

Vitoldiani profligantur.

Vitoldus Smolenscam capit.

Tandem anno Domini 1403. Vitoldus magnus dux Lituaniæ, cum Smolenscijs rursus rebellibus, bellum gessit, fretusq; Polonorum auxilijs arcem Smolenskam, in quam ciues, & nobiliores vxores, liberos opesq; suas contulerant, post diutinam oppugnationem, vi cepit: magnasq; opes in ea repertas partim Iagieloni regi in Poloniam transmisit, partim militibus, vt quisque meritus erat distribuit, cæteras arces deditione accepit, & principatum in prouinciæ formam redegit.

Vitoldus Lituones vlciscitur.

Deinde Crucigeri Liuonienses, in Lituaniam excurrerunt, quos Vitoldus cum præda reuertentes, vestigijs clàm insecutus, cùm ij domos diuersè abijssent, regionem illorum vicissim longè lateque vastauit, pagos & vicos incendit, oppidum cum arce munitum à Germanis Dunemburgum appellatum, ad DWinam fluuium conditum, vi cepit, quibus incensis in Lituaniam, se cum ingenti præda recepit. Nec

Nec multo pòst rursus Lituania hinc à Prussiensibus, illinc à Liuonienstbus Crucigeris, SWidrigelonis profugi, opera peruastata est. Tandem Iagielo rex, & Vitoldus, patriæ afflictæ vicem miserati, SWidrigelonem fratrem exulem è Prussia euocauerunt, Podoliaq; Ducatum in possessionem ei concesserunt. Postea SWidrigelo hac liberalitate regia minimè sanatus, homo ambitiosus & peruersus, nõ habens receptaculum apud Prussienses Crucigeros: (nam certis sub conditionibus, propinquos regis exules, ex Lituania susceperc, nequaquã Prussienses sese obstrinxerant,) ad Moschouiæ ducem Basilium profugit, arcibus quas in Russia tenebat succensis. Eodem anno 1406. Vitoldus pace nacta cum Crucigeris, transmisso Hugra flumine, primam expeditionẽ in Moschos adornauit, à genero duce gentis iniuria prouocatus, peruastataque longè lateque Moschouitica regione, præda onustus, in Lituaniam redijt. Postea maiori vi in id bellum, anno vno interim isso sese expediuit, fretus maioribus auxilijs Polonorum, & Crucigerorum, & vsq; ad Occam fluuium permagnum, Moschouia deuastata, populabundus peruenit, quominus autem fluuium transmitteret, SWidrigelonis patruelis nuper profugi (qui Moschouitis operã suã nauabat) armis prohibitus est: Impetrauit tandem à Vitoldo, Basilius Moschouiæ dux pacem, æquis sub conditionibus.

SWidrigelo ad Moschouiam fugit.

Vitoldus Moschouiã vastat.

Vitoldus Prussiam vastat.

Dum hæc aguntur Sigismundus Coributus Vitoldi frater, nihil de inducijs cum Crucigeris Prussiensibus compertum habens, abiente Vitoldo cum Lituanis in Prussiam excursionem fecit, & tribus oppidis, plurimisque pagis direptis, & succensis in-

Crucigeri Lituaniam vastant. Vitoldus latet.

gentem prædam asportauit. Quos vt Crucigeri vlciscerentur, nullam excusationē ignorantiæ admittentes, simili modo in Lituaniam per alias solitudines excurrerunt, in Wolkouisko oppidū improuisè impetum fecerunt, quo succenso multitudinē hominum, qui ad rem diuinam, festo die cōuenerant, captiuam abduxerunt. Vitoldus verò cùm septem milliaribus ab eo loco abesset, raptim in interiores syluas cum vxore sese abdidit, donec hostes discessisse cognouit, nunquam enim hostibus regiones suas vastantibus, occurrere ausus erat, sed illis discedentibus vicissim regiones eorum vastabat.

Deinde Vitoldus, anno Domini 1415. cōducto ingenti exercitu de Polonia, contra Pskouienses Russos expeditionem fecit, qui pacem magna vi auri, & argenti redemerunt.

Vitoldus Nouogrodenses capit.

Postea Nouogrodensibus Russis liberè viuentibus, Pskouiensium vicinis bellum intulit, quibus etiam supplicibus, & ingentia dona afferentibus pacem dedit.

Sigismūdus imper. cum Vitoldo gratiam init, & diadema ei pollicetur

Tandem Sigismundus Romanorū rex, inimicitias inter Iagielonem regē Poloniæ, & Vitoldū dissemināturus, societatem cum Vitoldo secretò iniit. Diademaq; regium, in initiam Polonorum ei dare pollicitus est, cupiebat id Vitoldus homo ambitiosus, & ingētis animi, sed ei obnixè Iagielo frater cum Polonis, ne voti cōpos foret obluctabatur, denegabatq;, vnde variæ controuersiæ vtrinq; intercesserunt. Postea à Sigismundo rege Romanorum draco aureus affabrè factus, pignus societatis, per legatos ei allatus est, expetitumq; ab eo iusiurandum de societate vtrinq; seruanda. Sed Vitoldus dracone pro hospitali munere accepto, iusiurandum nullum dedit, nec tamē à cœpto de ambitione diadematis regij destitit, legatiq; regis Romanorum de eo afferendo, certū tempus præscripserunt, ad decimū sextum Calendas Septembris. Hoc vbi rex Poloniæ Iagielo rescijt, Ioanni Czarnkouio Subcamerario Posnaniensi, viro impigro, negotium dedit, vt ad confinia Poloniæ, & Saxoniæ, legatos Romanorum regis, & Vitoldi, vltro citroq; comeantes obseruaret, intercipereq;. Statimq; Baptistam Cigalam Italum iurisconsultum Genuensem, & Sigismundum Rotum Germanum à Cæsare ad Vitoldum proficiscentes intercepit, excussosq; incōsultè dimisit. Litteras verò ab eis ablatas ad regem attulit. Missi autem hij erant, vt Vitoldo dubitationem omnem eximerent, diademaque ad tempus allatum iri, ab alijs legatis promitterent. Præterea vt confœderationes & societatem Prussiensium, atq; Liuoniensium Crucigerorum, Hungarorumq;, & Germanorum, cum Lituanis aduersus Polonos confirmarent.

Legati Caesaris intercipiuntur.

His cognitis Poloni nemine iubente, quasi subitis signis, armata manu apud Turagoram insederunt, pro patriæ tranquillitate & honore ad extremum Oceanū Germanicum, decernere parati. Iam legati cum diademate Prussiæ appropinquabāt, per quam profecturi erant, cum didicerunt à Polonis vias obsideri, & non ausi periculo sese committere, cùm duos menses frustra exspectassent, ad Cæsarem in Hungariā reuersi sunt. Nec multo pòst Vitoldus voto frustratus ex angore animi, anno Domini 1430. mense Septembri in Troki ciuitate spiritum exhalauit, cum octuagesimum annum excessisset.

Vitoldus moritur.

Vitoldi mores.

Princeps impiger & vegeto ingenio, abſtemius in omni vita nihil præter aquam bibere ſolitus, in victu temperãs, temporis perparcus, ita vt ſupra menſam iudicaret, & reſponſa legatis daret. Cæterum in Venerem procliuior, confecto enim feliciſſimè bello ſemper ſolebat relictis copijs in hoſtico, domum tranſmutatis equis, ad vxorem otius præcurrere. In externos liberalis erat, ſuos verò metu magis quàm beneficio, in officio continebat. Statura fuit mediocri, gracili corpore, radere barbam & genas ſolitus.

SWIDRIGELO PRINCEPS Lituaniæ.

Polons magnam Podoliæ partem occupant.

IVſtis Vitoldo, Vilnæ in arce perſolutis, Iagielo rex Poloniæ, Swidrigelonem fratrem germanum, patruelem Vitoldi, hominem nihili, & ebriolum, ſummæ rerum apud Lituanos præfecit. Poloni verò primores, patriæ vtilitati conſulentes, re animaduerſa Daugertum Palatinum Vilnenſem, qui Podoliam Vitoldi nomine adminiſtrabat, rerum omnium adhuc ignarum, euocatum ad colloquium ceperunt, arcemq; Kameneciam, Smotriciam, Skalam, & Ceruonigrodum occuparunt, & magnam partem Podoliæ facilè in poteſtatem ſuam redegerunt, ne in ditione Lituanorum deinceps eſſet. Vbi factũ hoc reſciuit Swidrigelo, homo violentus & in iracũdiam præceps, beneficiorum regis fratris oblitus, in eum (tunc temporis exequias funebres Vitoldi celebrantem Vilnæ) fremere, maledictisq; lacerare, palamq; vincula & necem regi, Poloniſq; qui cum eo aderãt minitare, cœpit: ita vt Poloni, die noctesq;

Iagielo rex cum Polonis in periculo.

ctesq; circa regẽ excubare cogerentur. Rex verò ſiue quod ſibi metuebat, ſiue quod Swidrigelonis incrementis impẽſius fauebat, Podoliam ei reſtituere aſſenſus eſt, caq; de re Tarlonẽ in Podoliam cũ literis & mãdatis miſit, qui eam Michaëli Babę Rullo, Swidrigelonis nomine recipiendam & obtinendã traderet. Andreas verò Tencinius, & Nicolaus Dreuicius, iuuenes ex nobilitate Polonica, qui annulũ ſignatorium habebant, amore patriæ ducti, litteras ad Michaëlem Buczacium, qui Cameneciam Podoliæ obtinebat, ſcripſerunt, regem extrema neceſſitate adactum, Podolia Swidrigeloni cedere, nunciantes, ſed vt non modò, non parceret mandatis regijs, verùm Tarlonem & Babam pariter comprehenderet. Eas litteras quoniam palàm ferri nequibant (Swidrigelo enim omnes iter in Poloniam capeſcentes excutiebat) cera obuoluerunt, & cõtexerunt, vt ſpeciem & ſimilitudinem cerei præ ſe ferrent. Tarloniq; legato dederunt, vt is cùm primùm Cameneciam veniſſet, cereum illum Buczacio redderet, atq; hæc verba adderet, vt ſi errare ille nollet, ex eo cereo vnà cum magiſtratu vrbano, lumẽ quęreret. Quę omnia Tarlo iuuenis omnium rerũ ignarus, bona fide perfecit. Buczacius præfectus cereum acceptum refringit, litterasq; inuenit. Tarlonem legatum & Babam comprehendit, in arcesq; Podoliæ intromiſſionem non admiſit. Poloni quoq; caſum regis ſui animaduertentes, exercitum ſine mora conſcripſerunt. Swidrigelo autem Polonos, arma parare ad vindicandum regem audiens, confeſtim eum ſibi reconciliatum, auroq; & argento liberaliter donatum liberum dimiſit. Tandem Swidrigelo

Lumen in cereo quæritur.

exercitū in Podoliam duxit, cui Iagielo rex cum armatis copijs Polonorum, anno Domini 1431. ad diem S. Margaretæ apud Luczkum ciuitatem occurrit, excurſorijs pugnis vtrinq; collatis, fœdus ad purificationis diuæ Mariæ feſtum inierunt. Interea verò Palatinus Valachiæ tributarius Polonorum, infeſtis armis in Poloniam deſcendit, cuius exercitum Poloni & Podoliani diſſipatum, & per agros, ſyluaſque pallantem, cruenta clade proſtrauerunt. Poſtea rex Iagielo in Swidrigelonem fratrem ſeditioſum, & ad ſanam mentē redire nolentem, Lituanos concitauit, Sigiſmundumq; patruelem, Vitoldi fratrem germanum, Starodubenſem ducem, ad inuadendum principatum Lituaniæ animauit. Statimque proceres Lituaniæ cognita voluntate regis, cum Sigiſmundo aduerſus Swidrigelonem ducem ſuum, ob nimiam crudelitatem conſpirauerunt, in eumque apud Oſmanam, tunc temporis agentem, impetum fecerunt, qui de inſidijs à Ioanne Muniuido præmonitus, pernici fuga in Ruſſiam euaſit, ideoq; poſtea adiun ctis ſibi Liuonienſibus Crucigeris, Lituaniam vexauit.

Valachi ſubduntur.

SIGISMVNDVS PRINCEPS Lituaniæ.

ANno Domini 1432. Sigiſmundus Keyſtuti principis Lituaniæ filius, dux Starodubenſis, in Ruſſia, regis Iagielonis patruelis, beneficentia & fauore Lituaniæ procerum, expulſo iuſta de cauſſa Swidrigelone ſeditioſo, rerum in Lituania potitur, & magno Ducatu ſolēniter in verba regis Iagielonis & procerum Polonię, Lituaniæq; iurans inueſtitur. Ideo

Ideò tertio magni Ducatus Lituanię cum regno Poloniæ vnio, incorporatioq; celebrata eſt.

Iagielo rex moritur.

Eodem anno rex Poloniæ Iagielo, vltima menſis Maij vitam cum morte feliciter commutauit, cui Vladiſlaus filius in regno, anno Domini 1434. ſucceſſit, qui poſtea rex Hungariæ creatus eſt, quo ex Polonia in Hungariam, anno Domini 1440. ad ſuſcipiendum regnum diſcedente, Czartorienſis dux Ruſſus, Sigiſmundum magnum Ducem Lituaniæ, dolosè, perfidioseque necauit Troki. Atq; poſt hūc magnus Ducatus Lituaniæ ad ſecundo genitos regnum Poloniæ tranſlatus eſt. Quapropter proceres Poloniæ cum ducibus Maſſouiæ Caſimirum hæredem regni Poloniæ, cum ducibus Maſſouiæ Caſimirum hæredem regni Poloniæ, Iagielonis regis filium, in magnum Ducatum Lituaniæ duxerunt, quem Lituani cum ingenti lætitia, ſuſceptum, communibus ſuffragijs, ſummæ rerum apud ſe præfecerūt. Qui poſtea Vladiſlao fratri, anno Domini 1447. in regno ſucceſſit. Magno verò Ducatu Lituaniæ Alexander filius eius ardentibus ſuffragijs Lituanorum, præpoſitus eſt.

Sigiſmundus dux occiditur.

Caſimirus magnus Dux Lituaniæ.

ALEXANDER PRINCEPS Lituaniæ.

ALexander Iagielonis nepos, Caſimiri regis Poloniæ filius, magno Ducatu Lituaniæ potitus, apud Ioannem magnū Ducē Moſchouiæ, filiam Helenam, in matrimonium accepit, in ſponſalibusque concluſum erat, vt templum Ruthenico ritu, in caſtro Vilnenſi deſtinato loco, exædificaretur, eique certæ matronæ, ac virgines eiuſdem ritus iungeren-

tur. Quæ cùm aliquanto tempore negligerentur, sumit socer causam belli contra Alexandrum, & triplici exercitu instructo, contra eum progreditur, primum, versus prouinciam Seueram, in Meridiem, secundum verò, in Occidentem contra Toropiec & Biela instituit, tertium in medio, versus Drohobus & Smolensko collocat, ab ijs exercitum in subditis retinet, quo ei maximè, contra quem Lituanos pugnaturos animaduerteret, succurrere posset. Postquam autem ad fluuium quendam Wedratch, vterque exercitus conuenisset, Lituani duce Constantino Ostrotki, maxima procerum, & nobilium frequentia septo, ex quibusdam captiuis, numerum hostium ac ducum quoque cùm cognouissent, magnam spem profligandi hostem concipiunt, portò cùm fluuiolus cõflictum impediret, ab vtrisq; transitus seu vadum quæritur. Primi autem Moschi aliquot superata ripa, Lituanos ad pugnam lacessunt, atque illi haud timidi resistunt, eosq; insequuntur, fugant, vltraque fluuiolum pellunt, mox vtrinque acies committuntur, prælium; atrox oritur. Interea dum vtrinque eodem ardore animorum, acriter certarent, exercitus Moschorum in insidijs collocatus, eo latere in medios hostes inducitur, Lituani metu perculsi dilabuntur. Imperator exercitus, vnà cum plerisque capitur, reliqui perterriti, castra hosti concedunt, se & arces Drohobus, Toropiec, & Biela pariter sese dediderunt: exercitus verò, qui Meridiem versus processerat, cui præerat Machmetemin Tartarus rex Cazanensis, fortè Bransko, ciuitatis præfectum comprehendit, Branskoque ciuitate potitur. Paulo pòst duo Germani fratres, Seueriæ

Moschus in Alexandrũ Lituaniæ Ducem iurat, &c.

Lituani funduntur.

Arces à Moschu capiuntur.

ueriæ principes, Semercici dicti, alioqui ducibus Lituaniæ obedientes, imperio Moschorum principis se tradunt. sic vnico conflictu, & eodem anno adeptus erat Moschus, quæ Vitoldus magnus Dux Lituaniæ multis annis, maximisque laboribus, obtinuerat. Porrò Moschorum dux cum hisce captiuis Lituanis crudelius egit, Constantinumque ducem exercitus præfectum, crudelissimis vinculis, pollicitationibusque solicitabat, vt relicto domino naturali, sibi seruiret, qui cùm aliam spem elabendi non haberet, conditionem oblatam accepit, in verbaque Moschorum principis iurauit. Et quamuis prædia, possessionesq; amplissimas, pro statu suæ cõditione habebat attributas, à principeq; summo amore prosequeretur, tamen aliquot ibi annis exactis, nacta occasione, per inuias syluas, in Lituaniam cum ingentibus thesauris profugit. Qui postea, anno Domini 1514. cum exercitu Polonorum & Lituanorum strenui militis, & imperatoris officium adimplens, sub Sigismũdo rege Poloniæ, octuaginta millia Moschorũ strauit, prout superius, in gestis Sigismundi regis Poloniæ patet. Sed ad rem redeo.

Duces Seueriæ Moscho se dedunt.

Octuaginta millia Moschorũ cæsa.

Alexander magnus dux Lituaniæ, postea decedẽte Ioãne Alberto fratre, Poloniæ rex creatus, liberatione captiuorum, cõtentus cũ socero Moschorũ principe Ioanne, ad sex annos fœdus iniit, anno Domini 1503. Postea anno Domini 1506. Vilnæ mortuus est, ibidemq; sepultus, ætatis suæ 45. annos habens. Præfuit magno Ducatui Lituaniæ 14. annis, regnum Poloniæ 4. annis & 8. mẽsib. administrabat, huic in magno Ducatu Lituaniæ, & regno Poloniæ Sigismũdus frater Germanus, huius nominis primus successit.

Alexander moritur.

Nouæ Gubernationis LIVONIÆ FORMA, RECENS A STEPHANO REGE POLONIÆ INSTITVTA, ANNO M. D. LXXXIII.

STEPHANVS DEI GRATIA REX POLONIÆ, MAGNVS DVX LI*tuaniæ, Russiæ, Prussiæ, Massouiæ, Samogitiæ, Liuoniæ, Kijouiæ, Volhiniæ, Podlachiaq;, nec non princeps Transyluaniæ, &c.*

SIgnificamus tenore præsentium, quibus expedit vniuersis, presentibus & futuris hatum notitiam habituris. Quia nos per Dei gratiam recuperata de potestate Moschi prouincia Liuonia, eius statui ac bono ordini prospicientes, ac defensionis & iustitiæ rationem habentes, atq; exemplum in primis terrarum Prussiæ nos accommodantes, infra scriptas leges & constitutiones ei prouinciæ, de consilio consiliariorum nostrorum dandas, & promulgãdas esse duximus, damusq; & promulgamus præsentibus. Iura tamen nostra regalia integra nobis in omnibus reseruando.

Episcopatus Vendensis.

In primis Deo optimo gratias pro victoria concessa agentes, ad eiusq; cultum actiones nostras referentes, fundauimus episcopatum in eadem prouincia in locum archiepiscopatus, & episcopatuum, qui fuerũt superioribus temporib. primùm discordia interna, deinde verò hostili gladio exterminati: cuius sedes Vendæ futura est. Vbi etiam canonicorum collegium instituimus, ac item per ciuitates, oppida, & villas nostras regales, parochias, & scholas ritus Catholici ereximus.

De dissidentibus in Religione.

Annuimus petitionibus prouincialium prouinciæ Liuoniæ, Rigæ & hîc ad nos factis, vt Augustanæ cõfessionis, quæ vnica post religionem Catholicam illam in prouinciam introducta erat, liberum vsum illis permittamus.

Tres præsidatus in Liuonia.

Prouinciam Liuoniam, quæ adhuc à nobis parta est, in tres diuidimus partes, tum iurisdicundi, tũ defensionis caussa: quarũ prima erit Vendensis, atq; id quicquid inter flumen Dunam, & Gouiam, & inde ad fines Moschouiæ versus Opoczkam, supra Marienhausen situm est, ad præsidatũ Vendẽsem spectabit, inclusis etiam arcibus Marienhausen, Ludzen, & Rozythen: Derpatensis, quæ à flumine Gouia ad fines vsq; Moschouiæ extendetur, & versus Felinum Vilscher lacu terminabitur: Tertia Pernauiẽsis, quæ Felinum, Pernauiam, & cæteras arces, inter Gouiam flumen, & mare, & lacum Vilscher continebit.

Præsides Liuoniæ.

Quibus quidem in partibus singuli præsides Vendẽsis scilicet, Derpatẽsis & Pernauiẽsis præerunt eo iure & authoritate in illa prouincia, qua Palatini in Prussia sunt, cũ quibus etiam, necessitate exposcente, ad bellum mouere debebunt, postquam prædicti præsides à nobis, vel gubernatore Liuoniæ, vel locũ tenente, vel commissario nostro admoniti fuerint.

Succamerarij.

Statuimus, vt in eadem prouincia tres itidem Succamerarij sint: Vendensis, Derpatensis, Pernauiensis, eadem authoritate & functione, qua Succamerarij sunt in terris Prussiæ. Ijdem finibus inter nobilitatem regundis præerunt.

Vexilliferi.

Tres itidem prædictæ Liuoniæ prouinciæ regiones, tres suos vexillifer os habebunt, subque signis à nobis illis attributis, necessitate exposcente vt suprà scriptum est, dictæ prouinciæ nobiles & incolæ, ad bellum & defensionem progredientur.

Iudicia terrestria.

Iudicia terrestria in singulis præfidatibus, quotannis bis celebrentur, ita vt in præfidatu Vendensi, prima iudicia feria tertia post Dominicam Quasimodo geniti: secunda, feria tertia post Lamperti in Pernauiensi, duabus post hebdomadibus. In Derpatensi duabus post alijs obseruentur. Ex quibus quidem iudicijs terrestribus appellationes ordinariæ fient ad conuentum Liuoniæ.

Iudices, Scabini, & Notarij terrestres, ac Tabelliones.

Iudicia terrestria iudicabuntur ab iudice. Iudex autē cuiuis præfidatui, ex quatuor à nobilitate propositis, vnus per nos assignari debet, cui assidebunt sex Scabini, ex duodecim à nobilitate propositis à nobis designati. Notarium verò terrestrem ex quatuor à nobilitate electis, vnum itidem designabimus qui acta ac decreta iudicij terrestris conscribet & edet. Pro incidentibus verò passim necessitatibus publici tabelliones in conuentibus Liuoniæ modo infrascripto habendis, qui fuerint testatæ probitatis ac fidei, ex conuentus illius sententia, creati poterunt.

De appellatione.

Vt autem friuolæ & temerariæ appellationes nonnihil cohibeantur, quisquis in iudicio terrestri ad conuentum appellauerit, octodecim marcas Rigēses in iudicium reponat. Et si appellans succubuerit, in vsum publicum iudicij in quo erant repositæ, cedant, alioquin parti restituantur.

Iudicia Præsidum, & sanguinis, ac facti recentis.

Nec præsides causas ad ius terrestre spectantes, nisi de consensu partium iudicent, & prouocantes ad iudicium terrestre remittant, exceptis causis leuioribus, quæ videlicet [illegible]lorem triginta marcarum Rigensium, non excedant. hæ quidem sine strepitu iudicij, de simplici & plano ab eis componi possunt. In causis autem sanguinis, & facti recētis indilatam iustitiam ministrent, nec partes contendentes ad componendam amicè inter se controuersiam cogant, nec vllas pœnas exigant, nisi per iudicium decretas. Quarum pœnarum tertia pars iudicio terrestri, reliquæ duæ partes præfidi loci cedant.

Præsides & Capitanei cæteriq; omnes iudicio terrestri subsint.

Præsides & capitanei, ac quiuis incolæ Liuoniæ, siue Poloni, siue Lituani, alijq; omnes citati: tam in iudicio terrestri, quàm cōuentuum publicorum, respōdere sint obligati, exceptis obligationibus super bonis nostris regalibus emergentibus. Ciuitatibus etiam iudicia iuxta priuilegia ipsorum relinquimus.

De Commissionibus.

Vt autem temerariæ lites amputentur, commis-

farios siue iudices delegatos non deputabimus in causſis ad iudicium terreſtre ſpectantibus, & minus in eo iam pendentibus, niſi per rationē ordinariam, de qua infrà dicetur, à ſententia definitiua, ſeu interlocutoria iam lata, ad nos remiſſæ fuerint, exceptis causſis limitum bonorum noſtrorum regalium & diuiſionis fratrum, & proximorum. Nec iudices delegatos ſeu cōmiſſarios, à quibus ſemel appellatum eſt, in eadem cauſſa denuo deputabimus, aut cauſſam ad ipſos remittemus. Non enim veriſimile aut honeſtum videtur, quòd iudex ſuam priſtinam ſententiam retractet aut aliter poſtea iudicet quàm antea iudicauerat.

De Conuentibus publicis iudicialibus.

Conuentus autem publici iudiciorum cauſſa in Liuonia Vendæ quotannis bis celebrentur, verno videlicet tempore, ad diem S. Staniſlai: tempore autem autumni ad diem S. Michaelis. ad prædictos conuentus publicos omnes cauſſæ, tam ex ciuitatibus, quàm ex iudicijs terreſtribus, per appellationem deuoluantur, ac etiam ex Feudis ducalibus. ex verò appellationes cognoſcentur, in dicto conuentu, ab epiſcopo, tribus præſidibus, capitaneo Vendenſi, quæſtore prouinciali, tribusque Succamerarijs, ciuitatumque, Rigenſis duobus, Derpatenſis vno, Pernauienſis vno, Vendenſis vno, deputatis. Præſidebit verò gubernator Liuoniæ, vel locumtenens, aut commiſſarius noſter, à nobis pro tempore deſignandus, atque ibi omnes cauſſæ finientur, ſine vlteriori prouocatione, exceptis cauſſis amiſſionis

ſionis hæreditatis bonorum, in quibus ſi quæ pars à conuentu ſe grauatam putauerit, vtriuſque partis allegationes diligenter conſcribi, & ad nos obſignatæ ſigillis omnium ſupraſcriptorum per gubernatorem, aut locum tenentem, vel commiſſarium noſtrum remitti debent, de quibus nos ſententiam noſtram itidem ſcripto noſtro declarabimus: ac item exceptis cauſſis famæ, in quibus hoc idem, niſi ſint ſanguinis & facti recentis, obſeruari volumus. Decreta verò prædicta conuentionalia, à notario terreſtri Vendenſi conſcribentur, ſub ſigilloque eiuſdem terræ edentur.

De iure municipali Liuonico.

Tam in iudicijs terreſtribus, quàm conuentionalibus, iuſtitia adminiſtrabitur ex præſcripto iuris prouincialis in Liuonia recepti, cuius quidem iuris municipalis exemplum prouinciales ad nos mittere debent intra quadrimeſtre, vt à nobis recognoſcatur, & authoritate noſtra publicetur. Præteritas omnes iniurias facti inter priuatos perpetua obliuione delendas cenſemus. De cauſſis autem pecuniarum creditarum, & bonorum ademptorum, inter ſe iure experiri poterunt. Neq; tamen ab ijs qui tempore belli vſuras in bonis ſuis inſcripſerunt exigi eæ debent. In poſterum autem non niſi mediocres inſcribi & accipi poterunt.

Conuentus neceſſitatis publicæ cauſſa.

Quando opus fuerit cōuentu pro neceſſitate publica, quē nos & ſucceſſores noſtri, arbitrio noſtro, loco & die, quo nobis videbitur, indicemus, prius in ſingulis præfidatibus, Venden. Derpaten. Pernauien.

fiat nobilitatis cõuentio particularis, quam præsides in suis præsidatibus ad aliquẽ locum conuenientem literis suis de mandato nostro conuocent, vt nuncij ad huiusmodi conuentum eligantur. qui autem vocatus non comparuerit, pœnam sex marcarum Rigensium pendet, cuius medietas præsidij, altera verò fisco Liuonico proueniat. Mittent etiam ad eundem conuentum nuncios duos ciuitas Rigensis, vnum Derpatensis, vnum Pernauien. vnum Venden. ac item Curlandiæ dux, cuius nuncio locus dignus ac conueniens in consessu, attribui debet.

De executione rei iudicatæ.

At quum frustra sententiæ ferantur, nisi legitime executioni demandentur, volumus, & irrefragabili constitutione sancimus, vt deinceps vnusquisq; cuiusuis conditionis aut eminentiæ fuerit, rei iudicatæ sine omni contradictione cum effecta pareat, & obsequatur, alioqui locorum præsides nullo alio à nobis mãdato expectato, legitimam executionem faciant, adiuncto sibi, vbi causæ conditio id postulauerit capitaneo, & nobilibus illius districtus, aut etiam, si necessitas exegerit, omnibus & singulis vasallis nostris seu nobilibus illius præfecturæ, quos ad assistendum illi sub iuramenti & debiti & amissione bonorum obligatos esse decernimus. Si verò maiori potentia sit opus, negocium ad nos referri volumus, vt opportunis rationibus rebus prouideamus. Præsides similiter ad huiusmodi executiones faciendas, iustitiamq; oppressis ministrandam iuramentum nobis præstitum adigat, quos etiam, si remissiores fuerint, quinquaginta florenorũ Vngaricalium pœna plecti volumus, cuius mulctæ medietas parti, cui

cui iustitia denegata est, altera verò medietas fisco cedat. Vbi autem quis exequutioni voluerit resistere, aut iam factam violare conuictus fuerit, pœna banni siue proscriptionis, ac bonorum confiscatione, irremissibiliter puniatur. Ex quibus bonis parti læsæ primum satisfiat, quod reliquum fuerit, prædicto fisco applicetur.

De violentijs ac vijs publicis.

Statuimus præterea, vt nullus capitaneus, nobilis, ciuis, aut quiuis alius, cuiuscunq; conditionis existat, qui personis, castris, domibus, aut possessionibus alicuius vllam violentiam inferre, incursiones facere, in publicis stratis insidias ponere præsumat. super his conuictus, capitali pœna puniatur.

De captiuatione, criminibus ac contractibus.

Et cùm aliquis nobilis decreto publici conuentus, iudicio præsidum aut terrestri capitur, quod sub certis pœnis in potestatem aut carcerem ciuilem non tradatur, sed in manus præsidum. Si quis autem in ciuitate, vbi nulla arx est capitur, & authoritate conuentus præsidis, aut iudicij in carcerem ciuilem conijcitur, in potestate eorundem & non ciuitatis permaneat. Fideiussoria autem cautione à carcere huiusmodi liberetur, nisi causa fuerit criminalis, & vt sub pœna viginti florenorum Vngaricalium, quorum medietas præsidi, altera parti læsæ cedat, absque vlla remissione persoluenda, nobiles & eorum subditi, authoritate seu potestate ciuili non capiantur, detineantur, aut arestentur, nec nobiles authoritate propria capient, aut detineant ciues vel eorum subditos, sed vnusquisque coram iudice suo

ordinario conueniatur, & iustitiam requirat, nisi in casibus recentibus, & actionibus criminalibus. nam delinquens in loco delicti deprehensus, & contrahens de contractu recenti, in loco contractus potest conueniri.

De fluminibus.

Præterea ue in fluminibus terrarum nostrarum Liuonię quibuscunq; ab antiquo nauigabilibus obstacula fiant, vt tam piscibus, quàm nauibus, & lignis liber transitus permittatur, bonis ac iuribus nostris regalibus, & quorumcunque priuilegijs antiquis, & prę scripta consuetudine saluis.

De bonis terrestribus ciuium, & nobilium ciuilibus.

Ciuibus bona terrestria, & nobilibus ciuilia bona liberum sit deinceps emere: ita tamen, quod ad paria onera vtrinque ferenda sint obligati. Quod scilicet ciues ratione bonorum terrestrium omnia nobilitatis onera, & nobiles ratione ciuilium bonorum omnia ciuilia onera, æquis passibus ferant, & eidem iuri subsint.

De Prædonibus.

Statuimus, vt præsides & capitanei, quisq; in suo præsidatu, & capitaneatu diligenter fines terrarum obseruent, ne prædones & grassatores ingrediendo impunè grassentur.

Rustici arma non ferant.

Et præterea ne rustici cum bombardis, cuspidibus, lanceis, gladijs aut similibus armis, publicè aut priuatim incedant atq; ea deferant, nisi ad venationem, aut publicam pacem tuendam, à dominis & potestatibus suis euocati fuerint. Scultetis etiam exceptis, quibus ob publicam functionem, armatos esse liceat.

De mercimonijs, & rusticis.

Ne etiam mercatores & præsertim peregrini siue exotici homines, in nobilitatis ac ciuitatum iniuriam, merces in villis ac pagis clàm & publicè coëmere, & negociationes exercere audeant, authoritate nostra regia firmiter prohibemus. Statuentes vt deinceps subditi dominorum merces & res suas vendibiles in ciuitatem ducant, & in foro publico venales exhibeant. Cum verò suprà actis temporibus, plebem rusticam miris modis pressam in Liuonia fuisse audiamus eam ad tolerabilem statum reducendam, eiusque rei rationes aliquas in conuentu prouinciali ineundas censemus, ad quã nos quoque authoritatem nostram, & ordinationem, communicato cum prouincialibus in eodem conuentu consilio, abhibebimus.

De mercimonijs Moschouiticis.

Mandamus locum tenenti nostro, præsidibus, capitaneis ac alijs prouinciæ ac ciuitatum magistratibus, vt merces omnes Moschouiticas, Plescouia, & aliunde perditiones nostras, Rigam, aut Pernauiam, quo ad diuersum aliquid pro ratione temporis statuerimus, dirigant. Riga verò & Pernauia trans mare, tum in Lituaniam Poloniamque nec ijs mercimonijs vti, nisi subiectos nobis patiantur sub graui animaduersione.

De constitutionibus in posterum faciendis aut emendandis.

Si quid postea de statu Liuoniæ, eiusq; bono ordine statuendum sit, aut in suprascriptis constitutionibus emendandum, mutandum, addendum, id prout res ac necessitas tempusq; exigit, matura ac bona deliberatione faciemus. Quæ omnia & singula vt suprà scripta sunt sancimus ac decernimus robur debitæ firmitatis habere debere, ac ab omnibus in eadem prouincia obseruari, ab ijs verò quorum interest manu teneri, & exequi. Harum quibus sigillum nostrum appressum est, testimonio literarum. Actum & datum Varsauiæ, die quarta Decembris correctionis. Anno M.D.LXXXII. Regni nostri, anno septimo.

Per manus illustris, & magnifici Ioannis de Zamosczie, regni nostri supremi Cancellarij, & exercituum regni generalis. Cracouiensisque ac Mariemburgen. Miedzyrzecen. Knyschynen. Krzeszouiensis, &c. Capitanei. Sincerè nobis dilecti.

STEPHA-

STEPHANI POLONIÆ REGIS LITERÆ AD ORDINES REGNI POLONICI, DE *rebus à se in bello aduersus Moschos superiori æstate gestis.*

Anno 1580. Die 6. Septembr. ad Vielikolukum scriptæ.

STEPHANVS *Dei gratia rex Poloniæ, magnus Dux Lituaniæ, Russiæ, Prussiæ, Samogitiæ, Liuoniæq;, Transyluaniæ princeps. Reuerendiss. Reuerendis, Magnificis, Nobilibus, Famatis, Archiepiscopis, Episcopis, Palatinis, Castellanis, Regni nostri Senatoribus: præterea cuiusuis ordinis subditis nostris sincerè fidelibus nobis dilectis Gratiam nostram Regiam. Reuerendissimi, Reuerendi, Magnifici, Generosi, Nobiles, Famati, sincerè fideles nobis dilecti.*

Notum facimus, quàm libenter & decreta communibus Reipublicæ comitijs geramus, & de rebus à nobis gestis, Sinc. & Fidel. vestras faciamus certiores.

Cùm superioribus proximis Reipublicæ comitijs placuisset bellum contra Moschouiæ ducem susceptum continuari: nihil prætermisimus, quod posset ad illud rectè atque ordine administrandum, & in primis ad exercitus cùm veteres retinendos, tum nouos conscribendos pertinere, quibus omnibus postquam, vt ad Ciusnicium (quo loco nos, & Russiæ, contra iniurias Moschi, præsidio esse posse, & ad primarias alias atque alias arces hostiles, peropportunos aditus habituros intelligebamus) certo aie conuenirent, edixissemus: Nos Vilna profecti, eôdem ad octauum Iulij mensis diem peruenimus, ac in primis frequentiore & Senatorum nostrorum & hominum militarium conuentu, de belli administratione & quò potissimum arma in hostem inferremus, ad concilium nostrum retulimus. in quo, etsi variæ initio dictæ sententiæ fuissent: eò tamen descensum postea est, vt Vielikolukum nobis cum exercitu ante omnia mouendum, eámque arcem omni conatu oppugnãdam concluserimus:

mus: secuti quàm maximè cùm ipsam seriem & quasi tenorem gerendarum rerum, qui nos ex locis anno superiore proximo expugnatis, re recenti, Vielikolukum vocare & ducere visus est, tum Russiæ defensionem, quam vniuersam, eo loci cum exercitu progressi, nos ab hostili vi tueri posse intelligebamus.

Præterea Lucensis arcis situ, fama, ditionis amplitudine, vbertate (qua exercitus nostri sine ditionum nostrarum detrimento alias sustineri possent) opportunitate denique ad signa nostra penitius in hostilia loca inferenda, hostémque ad aliquam præli dimicationem eliciendum, cæteráque deinceps ex Vielikoluko facilius promtiúsque administranda adducti.

Habito igitur exercitus nostri delectu, ex agro Ciusnicicnsi, Vitepscium profecti sumus: quo in itinere cùm arces duas hostiles (Vielescium vnam, in Dunæ ripa Vitepscio ex superiore fluminis loco oppositam: atque alteram Vsuiatum, quæ ad amnem cognominem in Dunam fluuium illabentem, & propius Lukum versus ferentem, sita est) excussuras nos tormentorum & commeatus ad exercitus nostros supportandi commoditate accepissemus, & cætero cùm studium nobis esset Du-

nam flumen magis magísque ab hoſte in poteſtatem noſtram vindicare: quò res maiore celeritate conficeretur, magnificum Ioannem de Samayſczie Regni noſtri Cancellarium, & cum ijs copijs, quas hoc in bellum nobis adduxit, & alijs additis, Vieleſcium oppugnandi cauſſa præmiſimus. qua ex arce cùm vnius diei oppugnatione præſidium hoſtile feliciter deiecisſet, nos ea potiti (præmiſſa primo agmine Lituanicarum copiarum parte) Vſuiatum cum exercitu acceſsimus, locúmque munitionibus oppugnandi cauſsa iam actis, metu potius admoto quàm vi adhibita, deditione cepimus.

Inde contractis in itinere copijs omnibus, quas duarum iſtarum arcium oppugnatio diuiſerat, mouimus, & ſuperata locorum inde ab Ciuſnicia incredibili vaſtitudine itinere (ſummo cum labore militum ac ingenti difficultate, qua Vſuiatum, quà Vieleſcium exercitus iuêre, & per aſſiduas denſiſsimáſque ſyluas) facto, Vielikolukum progreſsi, ad arcem vigeſima ſexta menſis Auguſti die caſtra metati ſumus. quæ in caſtra cùm id temporis ab magno Moſchouiæ duce legati ad nos veniſſent, nulla interpoſita mora eos audiuimus.

Verùm cùm à nobis, contra omnes noſtras rerum

rum gerendarum rationes, contráque dignitatem noſtram, poſtularent, vt nos in Lituaniam cum exercitu referremus, negarémtque, niſi id ante omnia feciſſemus, ſe per Principis ſui mandata quidquam de iſta legationis cauſſa dicere poſſe: nos repudiata & poſtulationis indignitate & inſidioſa tergiuerſatione, non ceſsandum rati, eundē Ioannem de Samoyſczie Cancellarium cum copijs ſuis atratis, cæteríſque, quas ad Vieleſcium habuerat, tum omni noſtro peditatu Polonico atque Vngarico, trans flumen propius arcem caſtra alia facere, atque ibi curare iuſsimus: illáque ex parte nulla mora munitionibus, quibus viſum eſt locis, actis, & quo oportebat perductis: ipſis Kalendis Septembris oppugnationem maiore apparatu ac conatu ſuſcepimus, nihilque aut lenitatis aut terroris prætermiſimus, aut oppugnationis non adhibuimus, quò integra arce potiremur.

Verùm cùm & præſidiariorum ſumma eſſet loci retinendi pertinacia, & vltima ſibi expectanda coniuraſſent, & arx (non modo loci natura in edito, planiſsimis circum locis, partim intra fluminis Louatij, partim intra lacuum complexus ſita: nec tantummodo conſuetis antehac Moſchis parietum denſiſsimorum contignationibus firma: ſed aggere etiam denſiſsimo ac latiſsimo &

ceſpite extrinſecus obducta: tum, quà flumen aut lacus non ambiunt, foſſa maiore munitiſſima) omnino Polociam omni genere firmitatis ſuperaret: adhæc præſidium validum, & Polociæ aliarúmque arcium propugnatione (è quibus à nobis anno ſuperiore impetrata ſalute diſceſſerant) exercitatum ineſſet, vt omnino ſine maiore militum noſtrorum interitu ac diuturniore obſidione, ſi in inſtituto permanceremus, expugnari non poſſe videretur: neceſſariò res nobis incendio experiunda fuit, quod cùm magna militum noſtrorum virtute & diſcrimine, primum ex Vngarorum peditum munitionibus illatum & hoſte incredibilem in modum reſtinguente, ſæpius per triduum repetitum atque diutius altum eſſet, vt deinde ex altera etiam parte per militem Polonicum & atratas illas cohortes (aggere ad propugnaculum maius ad ligneas vſque ſubſtructiones ſuffoſſo) nocte ante quintam Septembris diem maius conflaretur: præſidium verò, quo adigni iam temperari nullo modo poſſet, ab obſtinatione hoſtili non diſcederet: factum eſt, vt & arcem flammis, & quicquid propè hominum in arce fuit, (per militarem iracundiam hoſtili illa pertinacia, & acceptis in oppugnatione incommodis, & eorum, qui Polocia ac cæteris ex arcibus iam antea occupatis impunè dimiſſi fuerant, hoc in loco ad hoſtilia reditu irritatam) quinta iſtius menſis die prima luce deleuerit.

Dum hac in oppugnatione verſati ſumus, Oratores magni Moſchouiæ Ducis iterum apud nos dicendi poteſtatem ſibi fieri petiuerunt: qua impetrata, cùm ea exponerẽt, quæ honeſtè nobis & Reip. paci, & ſarciendis incommodis, quæ ab eo hoſte accepta ſunt, minimè ſatisfacerent, leuioráque omnia, quàm noſtra dignitas & iura Reipub. paterentur, proponerent: oſtendimus nos ad iſtiuſmodi deſcendere nõ poſſe, cúmque illi alia mandata ſe hoc tempore non habere dixiſſent, & à nobis peterent, vt dare ad magnum ſuum Ducem Moſchouiæ literas liceret, quibus eum de noſtra voluntate atq; conditionibus redderent certiorem: ne quid prætermiſiſſe videremur, quod ad ſpem iuſtæ honeſtæq; pacificationis facere poſſet, & noſtras dedimus ad Moſchum literas & oratores dare ſuas permiſimus: ad quas cùm reſponderit, qua voluntate ſit, certius fortaſſe cognoſcemus. Nos hæc Sinc. & Fidel. veſtras ſcire voluimus.

Cumq; ea, quæ adhuc bene & feliciter geſta ſunt, vni Deo, grata cum animi pietate, accepta referamus, parq; ſit, vt illi benenolenti & propitio & nos & omnes in Repub. noſtra (ad cuius hæc vti-

litatem & laudem in primis redundant) gratias agamus: hortamur Sinc. & fidel. vestras, ad ea omnia gratarum mentium studia, quæ supplicationibus, alijsq; rebus, quoties bene gesta est Resp. suscipi consueuerunt.

Quemadmodum hæc res porrò administranda, & hic locus nobis tuendus & retinendus sit, de hoc pro tempore consilium capimus.

Quæ deinceps è Republ. geri à nobis hoc bello poterunt, in ijs studium, consilium, curam, operam omnem nostram libenter consumemus. Bene valeant Sincer. & Fidel. vestræ. Datum ex castris nostris, ad arcem nostram Vitlikolukum, die sexta mensis Septembris.

Anno Domini M. D. LXXX.

Regni nostri Quinto.

EX

EX LITERIS, DECIMO OCTAVO OCTOBRIS, REGIOMONTE BORVSSIÆ DATIS.

REgem Poloni nacti sunt virtute, sapientia, eruditione, magnitudine animi, & artibus belli præstantem: iustitiæ amantem: cædibus, libidinibus & alijs flagitijs infensissimum. Is cùm hostem petiturus Vilnam veniret, proditorem ex Lituanicis magnatibus quendam deprehensum, iudicio Lituanicorum & Polonicorum Senatorum damnatum, capitis pœna affecit. Vilna egressus in hostem, mirabilem DEI *præsentiam & tutelam expertus est.*

Nam cùm in Lituanici cuiusdam principis villa pernoctaturus esset, & is Regi exitium pluuere bombardico struxisset, eumque vnà cum ædibus perdere cogitasset: fraudem nidor pulueris detexit: & Regem præsenti periculo liberauit, & proditori meritas pœnas attulit. Cætera quæ consequuta sunt, malo te ex Regijs, quàm meis, cognoscere.

Vnum addo de clade quorundam Polonorum. Cum victoriam Regis, præfectus Orsensis audisset, collecta suorum manu ad 2500. Schmolenciam vsque excurrit. Hostes arbitrantes integrum regium esse exercitum, non ausi sunt con-

tra prodire. Interim Poloni, missa a Moschorum Principe auxilia adoriuntur, fundũt, & præda magna potiti Orsam repetunt. Verùm Moschi ex captiuo, cognita nostrorum paucitate, insequuntur, & nihil tale timentes opprimunt, ita vt de toto exercitu vix 500. cum Ducibus fuga Orsam elapsi sint.

RERVM POLON. TOM. II.

POLONIAE, LITVANIÆ, SAMOGITIÆ, RVSSIÆ, MASSOVIÆ, PRVSSIÆ, LIVONIÆ, MOSCHOVIÆ, *Tartariæ, quæ generali vulgò Sarmatiæ Europæ nomine veniunt, Chorographicam descriptionem; tum verò Palatinatuum, districtuum, ciuitatum, arciumq; singulis subiectarum, accuratam recensionem complectens.*

Sauromatiæ Europæ situs.

SAVROMATIÆ Europæ gentes, regionumq; quas complectitur situm descripturus, operepretium me facturum, & rem non iniucundam Lectori existimaui: Si in primis Europæ, ipsius fines, quibus ab Asia & Africa disterminatur, præponerem. Europa itaque pars mundi tertia, ab Europa Agenoris regis Libyæ & Syriæ filia denominationem traxit, cuius insigni

Europæ denominatio ab Europa Agenoris regis filia.

pulcritudine Iupiter (vt poëtæ fabulãtur) captus, nullam aliam occasionem ad effectum insani amoris habens, in bouem niueum sese transfigurauit, in littoreque maris viridifero, vbi virgines cæteræ cum Europa reginula ludebant, armentis boum se interiunxit. Europa vitulum præ omnibus pulcerrimum videns tergo eius insedit, qui confestim in mare cum ea insiliens, in Cretam insulam, siue Candiam, dicitur eam transtulisse. Porrò Europam ab Oriente Tanais fluuius celeberrimus disterminat, à Meridie mare Mediterraneum, à Septentrione Anglicus siue Britannicus Oceanus, ab Occidente verò Oceano Atlantico finitur. Hæc pars mundi cæteris duabus, vtpote Asiæ & Africæ, minima est, sed ad habitandum habilior, conuenientiorque & moderatior. nam neque calida torridave, nec etiam frigida nimis, ideo habitatoribus copiosior, frequentior, plenioráque est, exceptis regionibus septentrionalibus Oceano glaciali contiguis: quæ aliqua ex parte ob intensa frigora inhabitabiles sunt. Religione quoque Christiana, moribus, & viuendi consuetudine, incolarum, vrbiumque frequentia, & rerum commestibilium fertilitate, cæliq; & aëris temperie, Asiæ & Africæ, quamuis longè amplioribus facilè anteponitur. Ducentis quadraginta quinq; milliaribus Germanicis in latitudinem patet, à mari Egæo siue Ionio ad Oceanum vsque Hybernicum. In longitudinem verò septingentis sexaginta milliaribus extenditur, à Portugalia videlicet regno Hispaniæ, ad Tanaim vsq; fluuium, qui Sarmatiam ab Asia disterminat. Inchoatur autem Europa ab Oriente fluuio Tanai, à Meridie verò ab Ægæo mari Græcia, Io

Europæ termini.

Quot milliaribus pateat Europa.

Intellige hic milliaria Polonica siue Germanica, quæ Italica 5. & Moschouitica totidem cõplectuntur.

In hac parte orbis tertia, Sauromatia regio amplissima, multas nationes regnaque, eiusdem generis complectens (de qua nobis res agitur) sita est. Est autem duplex Sauromatia, vna Scythica siue Asiatica, in vlteriori orientali ve ripa Tanais & Volgæ fluuiorum, quam incolunt Tartari siue Scythæ Zawolhenses, & plures alij in Hordas, id est tribus certas diuisi. Altera Europæa Sauromatia dicitur: cuius coloni sunt Poloni, Russi siue Rutheni, Lituani, Massouitæ, Pruteni, Pomerani, Liuones, Moschouitæ, Gothi, Alani, Walachi, & Tartari qui in hac ripa Tanais fluuij occidentali, iuxta Pontum Euxinum degunt. Hanc ab Oriente Tanais fluuius, palusque Mæotis ab Asia disiimitat, ab Occidente verò Vistula, vel secundum quosdam Odera fluuius, à Meridie montibus Vngaricis *Beskid* gentiliter dictis terminatur, ab æquinoctio mari Germanico siue Sarmatico fines suos à Germania dirimit.

Sauromatia duplex.

Sauromatiæ Europææ situs fines.

Ptolemæus verò libro 3. cap. 5. Sarmatiam Europæam, à Septentrione Oceano Sarmatico terminari scribit, iuxta sinum Venedicum, ad fines vsque Engroneland terræ incognitæ vltra Nortuegiæ regnũ longè patentis. Ab Occasu Vistula fluuio & parte Germaniæ, quæ est inter caput ipsius & montes Sarmatarum. A Meridie Iazygis Metanastis quę est gens Hungarica, ab Oriente Isthmo eam ambiri refert, à Carcinito fluuio per Bicen paludẽ, & latere paludis Męotidis, vsq; ad Tanais fluuium in prouincia Resanensi Moschoniæ fontes habenti, hic autem fluuius Asiam Scythicam ab Europa disiimitat. Ab australi deinde plaga Sarmaticorum montium iugis ad Carpatum vsque montem, Tatri siue *Beskid* vulgò

appellatum, Sarmatia Europæa finitur, denique per Walachiam Moldauiamq; ad Boryſthenis vſq; oſtia, vbi in pontum ingenti aquarum colluuie influit, & per littora ponti ad Carcinitum vſque fluuium ex montibus Circaſſorum Quinquemontarum defluentem extenditur Sarmatia Europæa, ſecundũ Ptolemæi coſmographorum principis opinionem. Qui etiam hos fluuios ætate ſua celebriores Sarmatiam præterfluere aſſerit. Viſtulam qui & Vandalus, Iſtula ſiue Iuſtula varijs nominibus apud veteres enunciatur, hic ex montibus Sarmaticis emergit, Sileſiaq; & Polonia, Maſſouia, Pruſſia præterlapſis multis fluuijs exhauſtis apud Gedanum Pruſſiæ emporium celeberrimum, in mare Sarmaticum ſiue Balticum exoneratur. Cronon quoque fluuius inſignis in Ruſſia non longè à Turow oppido ortus, Ruſſiæ regiones & Lituaniæ ac Pruſſiæ percurrens, poſt Viſtulæ oſtia ad Septentrionem reflectendo, in Germanicũ quoque mare (quod Cronium inde fortè dicitur) influit, vulgò *Niemen* appellatur. Rubon quoq; fluuius, qui nunc *Dźwina* vulgò, Latinis & Germanis *Duna* dicitur, in Ruſſia Moſchouiæ fontes ſuos habet, & magna parte Ruſſiæ, Lituaniæ, & Liuoniæ præterlapſis in prædictum mare, à Riga Liuoniæ metropoli duobus milliaribus, ampliſſimis oſtijs poſtquam centum triginta milliaria Polonici à fontibus ſuis emenſus fuerit, ingreditur. Ternutis quoq; & Cherſinus fluuij ſecundum Ptolemæum ex Ripheis montibus naſcentes, in prædictum mare exonerari dicuntur, qui mihi *Narew* & *Bug* vulgò dici videntur. Præterea Sarmatia Europæa multos alios fluuios celeberrimos habet, vtpote Boryſthenem *Neper* vulgò dictum,

Celebriores fluuij Sarmatiæ Europææ.

ctum, in Pontum Euxinum influentem, Hypanin, qui hodie *Bog* (non Bug, qui Viſtulæ commiſcetur) dicitur, Tyran qui Dneſter propriè à *tirando* Italico verbo, quaſi ſagittando dictus. Horrida enim violentia aquas impellit. Inſuper Viliam, Diſnam, Peripetum, Sluczam, Naruam in Liuonia, & alios complures nauigabiles fluuios, quos recenſere longum eſſet. Hoc itaq; in imperio Sarmatico, cuius modò limites ex Ptolemæo & noſtra propria experiẽtia deſcripſimus, rex Poloniæ à maioribus ſuis belli vel pacis iure acquiſito rerum potitur, & modernis temporibus Sarmatia Poloniæ regis potentiſſimi & inuictiſſimi Monarchæ his finibus includitur.

A montibus Sarmaticis, & Tranſſyluaniæ palatinatu, ad Viſtulæ fontes, vbi incipit ducatus Teſſinenſis, inde per Sileſiam ad Oderam fluuium, & vſq; ad Marchiam Brandeburgenſem, ac Francfordiam, per Pomeraniam quoque longo tractu ad littus Oceani Germanici, ſinumq; Codanum ſiue Balticum, per latus demum ſeptentrionale per Samogitiam, Curlandiam, Liuoniæque ampliſſimum dominium, ad Phinlãdiam vſq; vltimam ferè orbis regionem Suecorum regi ſubiectam, Orientem verſus per multas regiones Ruſſię ad Moſchorum principis imperium vſque extenditur. A Germanico verbo Oceano ad Alexandri Macedonis aras per campeſtria deſerta ad paludes Mæotidis longiſſimo tractu vltra Boryſthenem procedendo, deinde à Ponto Euxino per campos Podolienſes, & per Moldauos ac Walachos redeundo Iazygis Metanaſtis vel Tranſſyluanis & Hungaris, montibusq; qui hodie Scepuſienſes dicuntur, à Meridie imperium monarchæ Poloniæ diſiungitur.

Sauromatæ Græcis dicti denominatio.

Dicta est autem Sauromatia Græcis, similitudine sumta ab hominibus viperinos oculos habentibus, terribilibus scilicet & crudelibus: nam σαῦρος Græcis viperam, ὄμμα verò oculum sonat. Atque nunc in primis de Polonis præcipua gente Sauromatica dicendum nobis occurrit.

DEDVCTIO ET ORIGO ANTIquæ bellicosæq; gentis Sauromaticæ, ex qua Poloni ortum genusq; suum ducunt.

DEductionem originemq; Polonorum ac regum, eorundem gesta secundum ordinem describpturus; paucis obiter Lectorem admonendum volo, ne quid me in principio rei de Polonis dicturum sigillatim existimet: consequens enim est, vt antiquissimæ gentis Sauromaticæ siue Slauonicæ originem, & mores priscos, altius in primis inuestigaremus, quod pro rei ipsius faciliori intellectu fortasse vtilius erit. Liquet apertè ex scripturis sacris veteris legis, ad quod etiam omnium historicorum consentiens opinio est: Iapheth filium natu maximum Nohæ, post illud totius mundi diluuium, Orientem & Septentrionem versus in Europa & in Asia minori primùm consedisse, illicóque cooperante diuina voluntate in maximam gentem excreuisse, quod ei cùm etymon nominis dilationem significatis, tum fausta Nohæ parentis imprecatio portendebant. Sic etiam Nohæ ille patriarcha præfigurans necessariè futuram esse trinam conditionem vitæ humanæ, filijs suis dixisse, singulisque singula officia administranda iniunxisse & demãdasse fertur, vt vnusquisque

Iapheth Nohæ Patriarchæ filius Orbi consedet post diluuium.

Etymon Iapheti.

Nohæ filijs singulis singula munia obeũda demandat.

quisque suæ vocationi prædefinitæ correspondaret in hæc verba: Tu Sem, ora velut sacerdos, munus diuinum obiens: tu Cham, labora agros colens, & artes mechanicas exercens: tu Iapher, rege & protege velut rex & miles arma exerce, cæteroquin certis propositis legibus in officio retine. Quod mandatum & testamentum Nohæ hæc vsque in tempora durare videmus: vnaquæque etenim natio ex illis filijs eius propagata, suam vocationem ex quadam prædestinatione, & paterna imprecatione exercet. Posteritas igitur Iapheti, cùm maiorem orbis terrarum partem in Europa Asiaque minore occupauerat, testamento patris sui, & faustæ imprecationi Nohæ patriarchæ correspondentes, statim ad arma exercenda animum adiecerunt, & in numerosam gentem temporis successu sub duce Gomero Iapheti filio in orientali, vbi Armenia, & septentrionali plaga excreuerunt, ad Bosphorumque Mæotidi paludi proximum, qui nunc Cimmerius dicitur, & ad fontes ostiaque Tanais longo tractu sedes suas habuerunt. Postea potestatem & prælaturam, sub qua cæteri regantur, necessariam esse considerantes ad Tuisconem siue Ascenam Gomeri filium imperium detulerunt, qui Beroso teste latissimè à fontibus Tanais ad Rhenum vsque fluuium Germaniæ imperauit. Hunc Tuisconem prædictus Berosus historiographus Germanorum omnium, Sauromatarumque pariter conditorem esse asserit. quo testimonio satis rectè probaretur Sarmatas siue Slauos cum Germanis vnum esse, cùm ab eodem autore & propagatore processerint. Crantzius quoque ratiocinatur Polonos Bohemosque

Orã, labora, rege, protege.

Iapheti posteritas.

Gomer Iapheti filius.

Tuiscones Gomeri filius.

Beroſi testimonium.

Crantzij opinio.

Germanis congeneros esse, eò quòd frequens Germanicæ linguæ apud hos populos vsus fuerit, & vestibus Germanicis multi eorum vtantur. Qua ratione quoque probaretur eos Latinos, vel Italos, Hungarosq; esse: nam hæ quoque linguæ, idemq; habitus apud Polonos nunc ex magna parte in vsu esse cœperunt, & Latina lingua omnes ferè nationes vincunt. Non rectè igitur Crantzius hîc ratiocinari videtur, si enim Slaui vel Sauromatæ ex Germanis oriundi essent, eademq; cum eis antiquitus lingua vterentur, vnde igitur Sarmaticæ siue Slauonicæ linguæ apud Sarmatas vsus ortus esset? qua hæ gentes passim & vulgariter vtpote innata vtuntur, habitu quoque, moribus, & vitæ consuetudine Sarmatæ à Germanis penitus diuersi sunt, quod etiam Plinius approbat, dicens: Sarmatæ quidem certè Germani nõ sunt, sed ab ijs Vandalo siue Vistula fluuio ad ortum Solis vergentes dirimuntur, cui sententiæ probati antiquitatis indagatores Cornelius Tacitus, Strabo, & Ptolemæus adstipulantur. Sed ad rem vnde digressus sum redeo. Illa posteritas Iapheti impigra, strenua, manuq; promta & bellicosa extitit, quod res ipsæ ab illis strenuè audacissimeque gestæ abunde testantur, toto enim orbi terrarum tunc temporis terrori dicuntur esse, vnde à Græcis Sauromatæ in primis appellati sunt, deducto nomine à σαῦρος, quod est vipera, & ὄμμα oculus, quasi dicas gens terribilis cum viperinis oculis. Ab hoc itaque tempore hæc gens regionesq; eorum, quas incolunt, Sauromatię nomen retinent. Hi posteà tempore succedẽte, & indies magis ac magis numero populi accrescente, videntes illas sedes patrias propter se progeniemq; paulò arctiores esse, à

Plinij de Sarmatis assertio.

Sauromatæ vnde dicti.

se, à Tanais fluuij ostijs & paludibus Mæotidis Meridiem versus vlterius processerunt, per regionesque propinquas, Daciam, Russiam, Lituaniam, Borussiam, quæ nunc Prussia dicitur, Liuoniamq; longè & latè diffusi sunt. Quorum maior pars in has prouincias campestres, quæ hodie à Polonis coluntur, commigrauit, fluuijque Vistulæ (quæ antiquis Vandalus dicebatur) vtraq; ripas occupauerunt, & statim cum antiqua gente Teutonum, quæ etiam ad Vistulam fluuium in tuguriolis antiquitus degebat, societatem atque amicitiam velut aduenæ contraxerunt, propter communem prædam & rapinas, cùm adhuc minimè assueti essent sudore proprio vel agricultura, artificijsque, victum acquirere. Manu itaque coniuncta frequentes irruptiones in Prussiam, Saxoniam & Pomeraniam exercebant, prouinciasque maritimas assiduis excursionibus diuexabant, & mare Balticum siue Germanicum propter res sibi necessarias acquirendas piratarum more remigijs tentabant. Quando verò & qua occasione hæc migratio Sauromatarum à fontibus ostijsque Tanais fluuij & paludibus Mæotidis in has regiones contigerit, quoniam nulla gentis ab eo tempore monumenta extant, ex quibus id cõstare possit, ignotum est. Si enim literarum cultura æquè ac res militaris apud Sauromatas tunc tẽporis floruisset, certiora de suo in hæc loca aduentu, alijsq; rebus præclarè gestis monumẽta reliquissent, sed ipsi animosè viriliterque agere, & bella exercere, quàm eleganter & ornatè scribere maluerunt. Sabellicus tamen & Herodotus scribunt Sauromatas & Cymbros à Lydorum rege Aliate ex Asia eiectos esse. Quidam etiam opinantur eos vi à

Sarmatarũ prima commigratio.

Sarmatæ ad Vistulã fluuium venerũt, & cum Teutonibus amicitiam contraxerunt.

Sauromatæ olim literarum ignari, bellis armisq; assidue studentes.

Sabellici & Herodoti de Sarmatis opinio.

Gothis expulsos sedibus patrijs emigrasse, quod verisimile non videtur, sed potius suapte sponte, ac voluptate, siue fato quodam impulsos, siue opū alienarum cupiditate accensos, cultiora loca appetisse eos existimauerim. Neque verò soli Sauromatæ, sed & aliæ quædam gentes ipsis conterminæ sedibus patrijs relictis, in alias terras cultiores migrantes transierunt, inter hos Cimmerij siue Cimbri, Gothæ, Daci, Sueui siue Tuiscones, & Sacæ qui nunc Saxones dicuntur. Hi etiam in hæc vsque tempora Sarmatis sunt conterminj. Neq; verò vniuersam gentem illinc sese simul effudisse constat, sed remansisse nonnullos, qui relicta ab alijs loca colerent, quod moderni incolæ istius oræ, iuxta Tanaim fluuium degētes, apertè testantur, vtpote Tartari Campestres, qui longo tractu iuxta Tanaim fluuiū & paludes Mæotidis, Pontumq; Euxinum viuunt. Hi enim à veteribus Sarmatis moribus & institutis haud dissimiles sunt. Sed ad rem redeo. Illi Sauromatæ qui ad Vistulam fluuium consederant, cum Teutonibus cōmilitonibus suis omnes prouincias circumiacentes & colonias suas frequentibus diuexationibus depopulatas ad nihilum redegerunt, & victum ampliusacquirere non potuerūt, agros enim non colebant, sed paratis & raptis viuebant. Ideo sterilitate soli per ignauiam suam caussata, adiunctis sibi in societatem vicinis Teutonibus vltrius (inquirentes fertiliores prouincias) processerunt, quorum multitudo trecenta millia virorum excessisse fertur, & à fluuio Vandalo, nunc Vistula dicto, quem accolebant Vandaliæ (Sarmatorum nomine abolito) appellati sunt. Primò itaque hi Vandalitæ populabundi in Pannoniam excurrerunt Constantini

Caussa adūctus in hæc loca Sarmatarum.

Sarmatarū cum Teutonibus à Vistula fluuio, à qua Vandalite dicti sunt, in Pannoniam cōmigratio.

stantini Magni temporibus, eamq; 40. annis (expulsis primis eius incolis) occupatam tenuerunt. Deinde Hungaricis historiographis testātibus à Gothis illinc electi expulsiq; sunt. Polonorum verò annales testantur Vandalitas ex Pannoniæ finibus eductos per Stillicum ducem suum in Italiam, quam armis vndiquaque crudeliter peruastarunt. Postea in Hispaniam cum eodem duce suo Stillico commigrarunt, ex Hispanijs verò per mare Herculeum nauigantes in Africam deuenerunt, vbi annos ducentos in pace & abundantia omnium rerum peregerunt, Romanumq; imperium nauali & terrestri bello varijs excursionibus debilitarūt, ac ipsam Romam sub Sixto Papa, vt quidam volunt, anno Christi 429. crudeliter vastauerunt. Tandem anno Domini 538. Iustinianus Imperator per ducem celeberrimū exercitus sui Belisarium, virum insignem, & rebus gestis clarum, eos cruento prælio profligauit, ex Africaq; funditus exterminauit, rexq; eorum Gilimerus captiuus Constantinopolim abductus est. Aliiq; nonnulli hoc prælio Belisarij, Vandalitas ad internecionem vsque gentis cæsos deletosq; fuisse, sed id à vero esse alienum non vno argumento liquet. Etsi enim vires eorum adeò fractæ atti itaq; essent, vt robur vetus & potentiam pristinam recuperare pòst nunquam potuerint, reliquiæ tamen eorum ita fuga dispersæ sunt, vt quidam in Poloniam ad Vistulam fluuium natale videlicet solum vnde ortum duxerant regressi, nonnulli in Græciam & Pannoniam, Germaniamq;, nouis quærendis sedibus dilapsi sint. Horum reliquiæ vltra Albim

Vandalitarum in Italiam Hispaniamq; eruptio.

Vandalitæ in Africa. Vandalitæ Romam ceperunt.

Vandalitæ ex Africa pulsi.

Vandalia ducatus.

fluuium in Septentrionem ſparſim habitantes Slauonico idiomate maiori ex parte vtuntur,& ducatus quem incolunt,confinis Pruſſiæ Vandalia nuncupatur, cuius dux, Pruſſiæ Polonorum feudalis titulum ſibi vſurpat. Porrò omnes Germani denominatione à Vandalis ſumta, omnes Sarmatas Slauonica lingua vtentes, *Wenden*, ſiue *Winden*, & *Vindis* promiſcuè appellant, mareque quod Sarmatiam alluit, Venedicum vocant. Cætera horum Vandalicorũ geſta breuitati conſulens omitto, nihil etenim de eis ſcribitur, ſolũmodo barbara atrocitas & immanitas, qua crudeliter in omnes ſæuiebant, adhucque hodie in Litanijs catholicæ Eccleſiæ Romanæ canitur, à Vandalis libera nos Domine,&c. Poſt hos Vandalitas ex ijſdem Sauromatiæ ſedibus, alia à fluuio Tanai,& paludibus Mæotidis gens crudelis, priori non diſſimilis, ortum duxit, qui Roxolani ſiue Roſſani, & Rutheni Ruſſiq; cognominati ſunt, Procopio hiſtoriographo id atteſtante. Volgari quoque ſiue Volhinij populi, ex ijſdem ſedibus à Volga fluuio ampliſſimo cognominati, moribus & idiomate Slauonico cum Roxolanis concordantes ortum duxerunt. Volga autem fluuius celeberrimus (quem plurimi Tanaim eſſe falſa opinione ducti exiſtimabant) Ptolemæo Rha, Tartaris Edel dicitur, Moſchouitaſque certis limitibus cum Tartaris Campeſtribus diſterminat. Illi itaque Roxolani ſiue Ruſſi cum Volgaris ob ſimilitudinem & vnitatem conſuetudinis vitæ amicitiam & ſocietatem contraxerunt, coniunctiſque viribus in Tartaricæ regionem (quæ nunc à Tartaris Præcopenſibus occupata eſt) penetrarunt, inibique locum domicilio ſibi delegerunt: quãdiu illic degerint, vel quo tempore aduenerint, incertum eſt. nullus enim inter eos inuentus erat, qui temporum rerumq; à ſe geſtarum vices literis mãdando poſterorum memoriæ factorumque æternitati conſuleret. Audientes tandem diſcordiam pullulare inter principes Chriſtianorum in Græcia, quidam eorum cum duce ſuo Chrunno Danubio traiecto, rectà in Thraciam populabundi perrexerunt, vbi Imperatorem Conſtantinopolitanum cum exercitu cruento prælio fuderunt, Nicephorum quoque & Michaëlem Curoplatum Imperatores ad Adrianopolim occiderunt. Tandem Myſia vtraque occupata eam Volgariam à ſui denominatione, quæ nunc Bulgaria dicitur, vocauerunt. Alij eorum Ruſſiæ regionem occupauerunt, quam Woliniam (quæ hucuſq; hoc cognomen retinet) appellauerunt. Cæteri quoq; Podoliam, Lituaniam, Podlaſiam, Maſſouiamque regiones occupauerunt. Hij omnes loca ſemel occupata hæc vſque in tempora non mutarunt, exceptis illis qui in Myſia conſederãt. Varijs autem nominibus ab hiſtoriographis appellabantur. Græci enim eos Sporios, id eſt diſperſos, Sauromataſque, id eſt crudeles, ſumta à viperis ſimilitudine appellabant, cæteri eos Roxolanos, Beſos, Guados, Bodinos, à fluuio Boryſthene, Bolgaros à Volga, Morauos à Morana flumine, vel à Morato rege, Antos, Baſnos, Carnios, Serbos, Raſcios, à Ruſſia, Dalmatas, Slauos, Illyricos, Iſtrios ab Iſtro ſiue Danubio, Bohemos à regione Boëmia, Polonos, à campeſtri planaque regione, vel à venatione. *Pole* enim, venationem & planitiem Slauis ſignificat, hæcque gens planam ferè apertamque regionem incolit, & apprime venandi ſtudio tenetur. Hæ gentes Sarmatiæ vt

Mare Venedicum.

Roxolani ſiue Ruthenigens Sarmatica ſecũda.

Volgari.

Volga fluuius.

Roxolani in Tauricæ.

Volgari Sauromatæ cũ Roxolanis tres Cõſtantinopolitanos Imperatores occiderunt.

Bulgaria.

Volinia.

Gentes Ruſſiæ.

Sarmatarũ Roxolanorumq; Gentis appellationes.

Poloni vnde dicti.

in plures diuersasque prouincias diuiduntur, variisq; nominibus appellantur, sic etiam diuersa variaque idiomata præ se ferunt, secundum terrarum & regionum distantias, quamuis omnes vnius gentis & idiomatis Slauonicę fuerint: nam Moschouitæ à Ruthenis aliquantulum, Rutheni quoque à Polonis & Massouitis, sic etiam Bohemi, Croatæ, ab inuicem idiomatis expressione, accẽtibus & prolatione, verborumque immutatione differunt, ita vt sese intelligere difficile possint, nisi mutuo familiaritatis vsu alter alterius linguæ assuetus fuerit. Nam quia Sarmatæ siue Slauones, bellicosi pugnaceſque extiterunt, pacem odio prosequentes, varias mundi partes peragrabant, & pro suo arbitrio occupabant, peregrinorum quoque vocabulorum vsu idioma Slauonicum immutarunt. Apparet autem ex antiquorum historiographorum scriptis, gentem Slauinorum vel Slauorum in Paphlagonia regione Asiæ minoris, tempore belli Troianorum floruisse. Procopius etiam Cęsariensis ante mille & quinquaginta annos de bello Gothico, Iustiniani Imperatoris temporibus scribens, mentionem quoque Slauinorum facit. Blondus verò, qui ante centum decemque annos historiam ab inclinatione Romani imperij conscripsit, antiquiora Arcadij & Honorij tempora persequens, Slauorum meminit. Iornandes autem Alanus in suis Chronicis dicit, id nomen Slauorum suo tempore nouum extitisse, idioma autem hoc, quo nunc Slauones vtuntur, antiquum fuisse. Scribitque hic Iornandes & diuus Gregorius primus huius nominis Romanus pontifex, Slauos ad Istrum seu Danubium Septentrionem versus habitasse, traiectoque Danubio

Varietas sermonis Slauorum.

Causa immutationis Slauorum idiomatis.

Antiquitas Slauorum.

Historiographorum opiniones de Slauis.

Diui Gregorij de Slauis assertio.

bio Mysiam vtramque, Pannoniam, Macedoniam, Thraciam, Istriam, diuexasse, inter Drauumque & Sauum flumina, in Illyrico & Dalmatia cõsedisse, eis regionibus Slauoniæ nomen indidisse, Romanumq; imperium penitus debilitasse.

Idem Slaui ne Germaniæ quidem pepercerunt, ac ad eam amplitudinem peruenerunt, vt propè dimidiam Europæ & Asiæ partem teneant, etenim in ea natione connumerantur non solùm ij qui Dalmatiam, Illyricum, Carpatum, & Hungariæ montana tenent, sed aliæ omnes orientales & septentrionales maximæ & fortissimæ gentes, quæcunque Slauonico idiomate vtũtur, vtpote Bulgari, Bosniæ, Serbij, Croatæ, Carnij, Rascianij, Dalmatæ, Istrij, (Burgundi iam Slauorum linguam amiserunt) Styrij, Poloni, Massouitæ, Pomerani, Lusatij, Podolij, Volinij, Rutheni, Moldaui, Moschouitæ latissimè imperantes, Cassubij, Vandali, Silesij, Morauti, Bohemi, &c. In omnibusque his prouincijs ab Oceano glaciali, qui vltra Moschorum principis ditiones longissimo tractu Septentrionem versus extenditur, ad mare vsq; Mediterraneum, & Adriaticum populi idiomatis Slauonici reperiuntur. Sic quoque à Ponto Euxino Moldaui, Valachiique & cæteræ Ruthenorum gentes ad mare vsque Germanicum colonias suas habent. Quamuis plurimi eorum patrium viuendi modum in peregrinos mores commutarint. Bulgari enim, Bosniæ, Rascij, Dalmatæ, cum Turcis & Hungaris, Burgundi, Mysij, Pomerani & Silesij cum Germanis: Lituani, Rutheni, Massouitæ cum Polonis: Istrij, Carniolani, Carinthij cum Italis sentiunt. Attamen omnes hi quamuis inter peregrinas

Gentes Slauonicæ quæ & quot.

Slauorum termini.

Slauorum cõmutatio, metamorphosis.

gentes diffusi dispersique sunt, patrio idiomate Slauonico (diuerso modo licèt) vtuntur. Plurima & præclara gesta hi Sauromatæ exercebant, præcipuè verò cùm Roxolani (quorum posteri nunc Rutheni siue Russi dicuntur) strenuè cum Mithridate rege Parthorum & Ponti belligerarẽt, qui has regiones, quas hodie Turca, possidebat. Cum Romanis quoque & cæteris finitimis regibus longas acies vario Marte tenuerunt, sed quia gentiliter viuebant, literasque ignorabant, ideo etiam præterita recordare, & antiqua gesta ad posteritatem transmittere flocci pendebant. Porrò qui diligentius rem ipsam considerare velit, nullam gẽtem olim Sarmatis bellicosiorem extitisse videbit: hi enim omnes miserias bellicas, frigora, intempestates, & id genus alios casus facilè sustinebant, & propter nomen æternum nulla vetustate aboliturum vitam flocci pendentes, mortis impauidi varijs periculis opponebant, de quorũ insigni fortitudine audaciq́ue animo Ouidius ille Naso, è Roma ad Pontum in regnum Tauricæ relegatus, pro singulari miraculo, Romanis proceribus scripsit in hæc verba, libr. 1. de Ponto, Elegia 2. ad Maximum:

Roxolani cũ Mithridate Ponti rege bellabant.

Sarmatis nulla olim gens bellicosior.

Hostibus in medijs interq́; pericula versor,
Tanquam cum patria pax sit ademta mihi,
Qui mortis sæuo geminent, vt vulnere causſas,
Omnia vipereo spicula felle linunt.
Hic eques instructus perterrita mœnia lustrat,
More lupi clausas circumeuntis oues.
Tecta rigent fixis veluti vallata sagittis,
Portaq́; vix firma summouet arma sera.

Ad eun-

Ad eundem Elegia tertia.

Aut quid Sauromatæ faciant, quid Iasyges acres,
Cultaq́; Orestææ Taurica terra deæ.
Quæq́; aliæ gentes vbi frigore constitit Ister,
Dura meant celeri terga per amnis equo.
Maxima pars hominum nec te pulcerrima curat,
Roma, nec Ausonij militis arma timet.
Dant illis animos arcus plenæq́; pharetræ,
Quamq́; libet longis cursibus aptus equus.
Quodq́; sitim didicere diu tolerare famemq́;,
Quodq́; sequens nullas hostis habebit aquas.

Idem ad Vestalem Eleg. 7. lib. 4.

Ipse vides onerata ferox vt ducat Iasis
Per medias Istri plaustra bubulcus aquas.
Aspicis & mitti saiu adunco toxica ferro,
Ac telum caussas mortis habere duas.

Ad Seuerum Elegia 19.

Nulla Getis toto gens est truculentior orbe,
Tinctaq́; mortifera tela sagitta madet.

Ex hoc igitur testimonio Ouidij Sarmatas bellicosos, imperioq́; Romano minimè subactos esse apparet, cùm dicit:

--nec te pulcerrima curat, Roma, &c.

Porrò quæ de antiquissimis eius gentis moribus, & institutis proferri possint, hæc ferè sunt. Vtebantur primis temporibus vetustissimi illi Sarmatæ siue Slauones, & qui in

Antiquorũ Slauorum siue Sauromatarum mores.

Polonia Russiaque regionibus postea sedes habuerunt, corũ posteri prisca illa Slauonica lingua, quæ Sarmatis Rutheniscque genuina est. Regem aut principem secundum genus agnoscebant neminem, sed exortis subinde bellis ex suis fortissimum quenq; & factis illustribus spectatum ducem sibi eligebãt, nec diuturnius cuiusquam erat imperium, quam ipsum bellum, cuius gerendi dux esset declaratus. Vnde & nunc Polonis rex non nascitur, sed cõsensu senatorum, qui dignus videretur, per sortem eligitur. Ad bella singuli virtim proficiscebantur, arcubusq;, frameis & lanceis oblongioribus vtebantur. Vxores secum ducebant, quę incantationum magicarumque artium gnaræ, augurijs & vaticinijs operam nauabãt, de præliorum q; euentibus scienter præsagiebant. Fugere in bello res insolens illis erat, quique id fecisset, ei nullus ad suos reditus patebat, neq; grauiorem vllam turpitudinẽ aut ignominiam nouerãt. Summa apud eos dignitas erat post electos belli duces equitum, quos ab ornamentis Auratos vocamus, ad quam nemini aditus patebat, nisi qui virtute bellica, factisq; in hostem patratis id assequeretur. Martem, Lunam, Solem, aliosque vanæ religionis deos adorabant,

Rex in Polonia non nascitur.

Expeditio in bellũ antiquorum Sarmatarum.

Fuga in bello Sauromatis turpissima.

Equitũ mitrãq; apud Sarmatas antiquos dignitas.

Idola Sarmatarum.

bant, eosque diuersis & certis locis colere, & sacra ipsis facere solebant: de animarum tamen immortalitate rectè sentiebant. Sepulturæ eorum erant in siluis & agris, tumulosq; aggestis lapidibus vestientes eminenter muniebant, quod genus in Russiæ regionib. passim adhuc visuntur. Nonnulli quoq; more Romano, cadauera cremare, cineresq; collectos in vrnas recondere solebant, in victu paucis contenti erant. Permutatione rerum necessaria vtrinq; comparabant. Nihil proprium absq; arcu, framea, & lancea possidebant. Vestibus vilibus, ex corijs ferarum, pellibusq; vtebantur, ad talos demissis, thesauros, possessiones, prædia, vestesque pretiosas non comparabant. Causas omnes & controuersias publico in loco Marte iudice armis dirimebant. Hæc planè sunt, quæ de antiquissimis Sarmaticæ Slauonicæq; linguæ, institutis & moribus extant, quorum potissima pars in hunc vsq; diem apud posteros eorum quibusdam in locis viget.

Sepultura Sarmatarũ.

Victus.

Cõmercia.

Possessiones Sarmatarum arma. Vestitus.

Iudicia.

REGNI POLONICI CVM SVIS PALATINATIBVS DISTRICTIbusq; *sine prouincijs, ciuitatibusq; & arcibus principalibus compendiosa descriptio.*

REGNVM Poloniæ in Sarmatia Europæa ampliſſimum & nobiliſſimum, ab Oriẽte nonnihil in Septentrionem reflectendo, Maſſouiæ, Lituaniæq; contiguum eſt. A Septentrione Pruſſiæ, mariq; Germanico ſiue Venedico adhæret. A Meridie & Oriente ſimul Ruſſia, Podolia, Valachiaq;, & montibus Hungariæ, Beskid dictis terminatur, ab Occidente Sileſia, Saxoniaq;, & Albi fluuio fines ſuos terminat.

Fines regni Poloniæ.

Poloniæ duplex.

Porrò Polonia bipartita eſt, maior & minor. Maior ideo dicitur, quòd in ea Lechus autor Polonorum in primis conſederit, ibidemq; Gneſnã ciuitatem, regni ſedem, fundauerit. Sed poſtea ſedes regia Cracouiam minoris Poloniæ metropolim translata eſt, vbi in hunc vſq; diem perſeuerat, atq; hanc ob cauſſam minor Polonia maiori anteponitur, quam in primis deſcribendam aggrediemur.

CRACOVIENSIS TERRA.

CRacouia vrbs celeberrima, minoris Poloniæ metropolis, in planitie inſigniter ad Viſtulam fluuiũ nauigabilem, quo merces omnis generis Gedanũ emporium Pruſſiæ deportantur, condita, muro duplici, valloq; inexcuſſo, & foſſa muro præcincta cingitur. Arx verò in ſcopulo eminenti, Vauel dicto, ad eundem fluuium ſita, ſede regum Poloniæ vbi coronantur & ſepeliuntur celebris, gymnaſioq; & Vniuerſitate clara. Eidẽ aliæ tres ciuitates, Clepardia, Stradomia, Caſimiria contiguè adhærent, hanc Rudawka amnis, illas verò Viſtula fluuius interfluit. Porrò Cracouienſes aduocato ſupremo carent, ea de cauſſa, quòd anno Domini 1312. regnante Vladiſlao cubitali, quidam aduocatus Cracouienſis Germanus autorem ſe perfidiæ in deditione vrbis Boleſlao duci Opolienſi præbuerit, qui poſtea perfidiæ dignas

Aduocatus Cracouiæ.

pœnas, cum ſuis complicibus dedit. Ab hoc tempore rex ipſe prætura Cracouienſi potitur. Caſtellanus quoq; Cracouienſis Palatinum in ſenatus conſenſu accubitu, locoque ſuperat: nam cùm Boleſlaus Krziuouſti, rex Poloniæ (de quo ſuprà) bellicoſiſſimus à Ruthenis dolo circumuentus eſſet. Palatinus honore poſtpoſito, cum maiori parte exercitus aufugit, rege in medio hoſtiũ relicto. Ab hocq; tempore Caſtellanus primas obtinet, in cæteris verò illius regni prouincijs, Palatinus Caſtellanum dignitate antecellit.

Palatinus & Caſtellanus.

CIVITATES DISTRICTVALES in terra Cracouienſi.

HAs ciuitates diſtrictuales p̃cipuas vbi iudicia, cauſſæq; nobiliũ diſceptãtur, cõtinet: Palatinatus Cracouiẽſis, quib. capitanei, iudices, & alij regia munia obeuntes prę̃ſunt.

BIECZ ciuitas muro circũdata, in planitie ſita, eam Rapa fluuius præterfluit, in quo ſpumæ, ex quibus ſulphur conficitur, colliguntur, à Cracouia 15. mil. abeſt.

WOYNICZ ciuitas lignea, ad Dunaiecz fluuium ſita, à Cracouia 9. mil. diſtat.

SANDECZ ciuitas murata in planitie condita: quam Dunaiecz fluuius prætertlabitur, à Cracouia 11. mil. diſtat.

LELO-

LELOVIA ciuitas murata, in colle ſita, arcem inferius conditam habet, quam Biala fluuius alluit, à Cracouia 11. mil. abeſt.

KZYAZ ciuitas lignea, à Cracouia 7. mil. diſtat.

PROSZOVICE ciuitas lignea in planitie ſita, in qua curia regia ad Sozeniaua fluuium cõdita eſt, à Cracouia 4. mil. diſtat, in qua cõuentiones terreſtres nobiliũ celebrari ſolent.

Sunt etiam aliæ multæ ciuitates & oppida nobilium & magnatum in terra Cracouienſi: ſed hîc niſi eorum, in quibus terreſtria officia celebrantur, mentionem facimus.

In eadem terra Cracouiẽſi tres ſunt fodinæ inſignes, quæ magnis prouẽtibus theſaurum regium adaugent. Prima in Olkuſſia 5. mil. à Cracouia, vbi plũbi copia, argentumq; effoditur. Secunda in Bochnia ciuitate, quæ 5. mil. à Cracouia diſtat, vbi ſal glacici ſimile p̃ſpicuum grãdib. maſſis effoditur. Tertia in Wieliczka, 2. mil. à Cracouia, vbi etiã ſal glaciale, ſed vilius Bochnenſi copioſè effoditur.

SENATVS PRINCIPALIS terræ Cracouienſis.

Epiſcopus
Caſtellanus } Cracouienſis.
Palatinus

Castellanus { Sandecensis. Woynicensis. Byecensis. Oswiecimensis.

VEXILLVM TERRESTRE BELlicum, aquila alba coronata in campo rubeo, per alas linea aurea protensa, insignitur.

DIstrictus Sandecẽsis vexillum peculiare habet, clypeo diuiso bicolori insignitũ.

In eadem terra Cracouiensi duo ducatus cõtinentur, qui iure naturali in ditionem regni cesserunt, Zatoriensis & Oswiecimẽsis.

OSWIECIM ciuitas principalis prædicti ducatus lignea, in planitie sita, arcem quoq; ligneam argilla circumlinitam habet, quam fluuius quidam præterlabitur, 7. mil. à Cracouia. Vexillum aquila nigra, O, in pectore habente, insignitur.

ZATOR ciuitas lignea cum arce, à Cracouia 5. mil. in planitie Vistulam fluuium sita, quæ ducatus caput erat, cuius vexillum aquila lasurini coloris, Z, in pectore gestante insignitur.

Huius ducatus Zatoriensis princeps à Spitkowe Myskowski equite Polono, dolosè, occisus est, ab hoc tempore in regis Poloniæ ditionem cessit.

SANDOMIRIENSIS TERRA.

SANDOMIRIA ciuitas principalis, muro circumdata, in colle ad Vistulam fluuium condita, à Cracouia 22. mil. distat. Arcem muratam à Meridie Vistula, præterfluam habet. Hæ ciuitates districtuales præcipuè ad eam pertinent.

CHECINY ciuitas in loco plano sita, arx verò murata in eminenti scopulo cõdita est, à Cracouia 13. mil. abest. Fodinis lasuli clara, vbi & argentum reperitur.

KORCZIN ciuitas noua lignea, arcem muratam ad Vislok fluuium sitam, habet, quam vndiq; paludes circumdederunt.

WISLICIA ciuitas lignea, quam Nida fluuius circumfluit, muroq; circumdata inter lutosas paludes in scopulo sita, in quibus ingens colluuies reptilium omni generorum grassatur.

PILZNO ciuitas lignea, ad Vislok fluuium sita.

OPOZNO ciuitas murata in planitie, quam Pilcza fluuius præterlabitur.

RADOMIA ciuitas muro valloque circumsepta, in planitie sita.

POLOVIEC ciuitas lignea inter colles constructa.

ZAWICHOST ciuitas lignea, ad Vistulam fluuium sita, arcem muratam in vlteriori Vistulæ ripa habet.

ZARNOW oppidum ligneum.

MALOGOST ciuitas lignea.

SENATORES TERRÆ Sandomirienſis.

Palatinus & Castellanus Sandomirienſis.

Castellanus
- Vislicensis.
- Radomiensis.
- Zawichostensis.
- Zarnouiensis.
- Malogostensis.
- Polanecensis.

Vexillum terrestre gestat pro stemmate, clypeū diuisum, in vna medietate lineas tres rubeas, & tres albas: in altera campum lasurini colores, tribus ordinibus stellarum insignitur.

LVBLINENSIS TERRA.

LVBLIN ciuitas murata, fossa stagnisq; ingētibus circumdata. Arx in colle eminentiori ad stagnum amplum condita, muro validissimo fossaq; profunda cingitur. In hac ciuitate triplices per annum nundinæ, quatuor hebdomadas durantes, celebrātur. Primò pro festo Pentecostes. Secundò, pro ferijs apostolorum, Simonis & Iudæ. Tertiò pro festo purificationis Mariæ. Ad eas ex remotissimis regionibus negociatores, Turcæ, Armeni, Græci, Germani, Moschouitæ, Lituani, & cæteri ex circumiacentibus regionibus, conuenire solent. Iudæi maximam suburbiorum partem occupant, ibiq; synagogam habent præcipuam. Arcem Bystrzica fluuius alluit. Distat autem Lublina à Sandomiria 14. mil. à Cracouia 36. à Wilna 70. à Warsouia 24. Has ciuitates districtuales terra Lublinensis complectitur.

VRZENDOW ciuitas lignea ampla, ad stagnum sita, à Lublina 7. mil. abest.

LVLOW ciuitas lignea, in planitie sita, ex vna parte palude lutuosa, ex alia vallo munitur, à Lublinia 14. mil. abest, districtum satis amplum complectitur.

PARCOW ciuitas lignea, in planitie ad stagnum ingens sita, à Lublina 9. miliaribus abest.

CASLMIRIA ciuitas lignea, inter ſcopulos ad Viſtulam condita, quę tempore exundationis Viſtulæ media ferè aquis obruitur, à Lublin 7. mil. diſtat.

Senatores duos præcipuos terra Lublinenſis habet, Palatinum videlicet & Caſtellanum.

Vexillũ terreſtre ceruo albo, in collo coronam geſtante, in campo rubeo inſignitur.

DE TERRIS DISTRICTIbuſq́, maioris Poloniæ.

POSNANIA ciuitas inſignis, maioris Poloniæ metropolis, ad Vartham fluuium nauigabilem, & Proſna amnem, inter colles condita, muro duplici, foſſaq́; profunda cingitur, ædes in ea pulcerrimæ, inſigniteréq; ex lapidibus ſectis conſtructæ. Arx murata in eminẽtiori colle, inter Vartham & Proſnam fluuios ſita. In vlteriori ripa Varthæ ſuburbia ſunt ampliſſima, ſtagno ingenti paludibusq́; circumdata, quæ frequenter cum circumadiacentibus pagis exundatione Varthæ obruuntur, adeò, vt aliquando ſolũmodo ſummitates ædificiorũ ex aquis appareant: ipſaq́; ciuitas in muro aliquando inundatur, vt in foro plateisque paſſim nauigetur, ſed tamen hæ exundationes duobus tribúſve interdum diebus graſſantur. Nundinæ in Poſnania celeberrimæ ter in anno exercentur. Primæ in principio Quadrageſimę, quæ quatuor hebdomadis durant. Secundæ pro feſto diui Ioannis Baptiſtæ, quinq; hebdomadis durantes. Tertiæ pro feſto ſancti Michaelis, quæ quinq; integris hebdomadis celebrantur.

CIVITATES DISTRICTVALES in terra Poſnaniẽnſi.

KOSCIEN ciuitas in planitie inter paludes lutuoſas ſita, duplici muro, valloq́; & foſſa munitur, à Poſnania 7. mil. diſtat.

MIEDZYRZECZE ciuitas lignea, in planitie inter flumina paludeſq́; lutuoſas (vnde & nomen habet) ſita, finitima Sileſiæ, Pomeraniæ, arcem muratam natura & opportunitate loci munitiſſimam, muro valloq́; in excuſſo & foſſis profundis circumſepta, nullo modo expugnari ſeſe, niſi fame patitur. Eam duces Germaniæ aliquot annis graui obſidione premebant: atramen re infecta cum dedecore diſcedere coacti ſunt. A Poſnania 15. mil. diſtat.

OSTRESOW ciuitas lignea, finitima Sileſiæ, in planitie latiſſima ſita, quam ſiluæ vndiq; circumdederunt.

WSCHOW ciuitas murata, in planitie sita, à Posnonia 11. mil. abest.

SREMSK, Præmecz, Rogozno, ciuitates ligneæ, ad officium Posnanense pertinētes, in quibus iudicia terrestria celebrantur.

SENATORES TERRÆ Posnanienſis.

Episcopus
Palatinus } Posnanienſis.
Castellanus

Sremscensis
Miedzirzecensis } Castellanus.
Præmecensis
Rogosiensis

Vexillum terræ Posnanienſis aquila alba cum expansis ad volandum alis.

CALISIENSIS TERRA.

CALIS ciuitas muro circumdata, inter paludes sita, quam Prosna fluuius præterlabitur. Arcis muratæ ruinæ restant, per Crucigeros Prussienses desolatæ.

Has ciuitates districtuales hæc terra complectitur.

GNESNA ciuitas muro circumdata, in planitie inter lacus collesq; sita, archiepiscopali sede clara. Hæc prima omnium ciuitas in Polonia à Lecho autore Polonorum condita, vbi in primis sedes regia habebatur. Ibique princeps Poloniæ Boleslaus Chabri, ab Ottone Romanorū imperatore regium diadema accepit, quo hucusque reges Poloniæ vtuntur. In hac ciuitate est ecclesia Cathedralis metropolitana, in qua corpus diui Adalberti episcopi Pragēsis depositū est. Distat autem à Calis 14. mil. à Posnania 7. In ea nundinæ insignes, præcipuè verò pro festo sancti Adalberti celebrantur.

PYZDRY ciuitas murata, in planitie ad fluuium Varta inter siluas sita, à Calis 9. mil. distat.

WARTHA ciuitas ampla, ad eiusdem nominis fluuium sita.

NAKLO ciuitas ligneа, ad fluuium Notesiam ex Goplo lacu emergentem, arx muratа inter lutosas paludes sita.

LAND ciuitas ad Wartham fluuium, à Gnesna 4. mil. abest.

KONIN ciuitas murata, Warthaq; fluuio vnà cū arce in gyrum circūducta, & nisi pontibus ad eā peruenitur, 8. mil. à Calisia abest.

SLVPCZA ciuitas muro fortissimo, propugnaculisq; munita, ad Wartham fluuium.

KOLO ciuitas lignea circūsepta, Warthaq;

fluuio in gyrum vnà cum arce aliquoties circumluitur, 8. mil. à Califia distat.

LAND & Camenecia ciuitates in Pomeraniæ finibus.

SENATORES PRÆCIPVI terræ Calisiensis.

Archiepiscopus Gnesnensis.
Palatinus Calisiensis.
Castellanus Calisiensis.

Gnesnensis, Nakyelcensis, Camenensis, Landensis } Castellanus.

Vexillum terrestre capite Bisontis, inter cornua coronam auream gestante, pernaresq; circulum aureum habente, in campo in modum latruncularium siue scachorum albo & rubro insignitur.

SIRADIENSIS TERRA.

SIRADIA ciuitas lignea, muro circumducta, in planitie sita. Arx murata ad Wartham fluuium condita. Hæc prouincia olim pro ducatu amplissimo computabatur, secundoq; genitis regum Poloniæ attributa erat. Has ciuitates districtuales complectitur,

VIELV-

VIELVNIA ciuitas muro forti propugnaculisq; & fossa profunda circũsepta, eam vnà cum arce Prosna fluuius præterlabitur.

SADEK ciuitas lignea, in planitie ad stagnum sita, à Siradia 5. mil. abest.

PETRICOVIA ciuitas murata, inter loca palustrosa condita, vbi comitia generalia cõmuni approbatione omniũ regum senatorumq; Poloniæ celebrari constitutũ est. In suburbio curia regia & turris, in qua causæ iudiciales celebrantur, sita est, quã fossa profunda ambit. Curiæ quoq; episcoporũ, magnatumq; Poloniæ frequẽtes ibidem extructæ sunt. Deinde extra ciuitatẽ curia ingenti sumtu ex lignis lenigatis insigniter sub nemore amœnissimo extructa est, quam rex cũ omni comitatu suo tẽpore comitiorũ, ppter salubriorem auram incolit, Bugey appellata.

ROSPRZA ciuitas lignea, in planitie paludibus circumflua.

SPICIMIRIA ciuitas lignea.

In hac Siradiensi terra, nobiles id regum priuilegijs concessum habent, cera rubea in obsignandis literis vti, cùm id in illis prouincijs nemini nobilium, solummodo magnatibus, & in officio regio, siue terrestri præfectis concedatur. Id verò inde promouerunt,

cùm Pruteni cum Polonis in acie acriter confligerent, Lancicienſes à Prutenis, Crucigeribus ſuperati, vexillum ſui Palatinatus amiſerunt, quibus Siradienſes in auxiliũ venientes, vexillũ ab hoſtibus recuperauerunt.

SENATORES SIRADIENSIS terræ.

Palatinus, Caſtellanus } Siradienſis.

Roſpirienſis, Spicimirienſis, Vielunenſis } Caſtellanus.

Vexillum terreſtre medietate leonis rubei, & medietate aquilæ nigræ in campo luteo ſurino inſignitur.

Wielunenſis quoq; diſtrictus ſuum vexillum proprium habet, agnum Dei, cum vexillo cruce inſignito, in campo rubeo.

LANCICIENSIS TERRA.

LANCICIA ciuitas muro foſſaq; obducta, in planitie vndique paludibus lutoſis circumdata. Arx murata in ſcopulo, foſſaq; profunda obſtructa, eam Bſura fluuius præterlabitur. Ibidem in villa Koſciol dicta, eccleſia Cathedralis ex lapidibus ſectis conſtructa

ſtructa eſt, ſatisque ſumtuosè prouiſa.

ORLOVIA ciuitas lignea, ex vna partium fluuio luttuoſo, & peramplo, ex altera lacunis paluſtroſis munitur, 4. mil. à Lancicia diſtat. In eodem diſtrictu ciuitas Piatek inter lutoſas paludes Bſuram fluuium ſita, cereuiſia boni ſaporis, quæ in ea coquitur, per totam Poloniam celebris habetur.

BRESINIA ciuitas lignea ſatis ampla, inter ſtagna ſita, à Lancicia 7. mil. abeſt.

Konarzew, Inowlodz, Biechow, & aliæ multæ plurimæq; ciuitates & oppida lignea ad Lancicienſem iuriſdictionem pertinent.

SENATORES TERRÆ Lancicienſis.

Palatinus, Caſtellanus } Lancicienſis.

Breſinienſis, Konarienſis, Inowlodienſis, Biechouienſis } Caſtellanus.

Vexillum terreſtre medietate aquilæ albæ, & leonis nigri, aurea corona inſigniti exornatur, in campo rubeo.

CVIAVIÆ SIVE VLADISLAVIÆ TERRA.

VLadiſlauia ciuitas ampla, ſede epiſcopali clara, inter ſtagna ad Viſtulam fluuium condita. Regio hæc magna ex parte paluſtroſa eſt, ſiluæq; in ea rariſſimæ, ideo incolæ inopiam lignorum patiuntur.

BIDGOSTIA ciuitas murata, in planitie ſita, eam Barda fluuius nauigabilis, quo merces ex maiori Polonia in Viſtulam fluuiũ deportantur, alluit, à Vladiſlauia 6. mil. diſtat.

Senatores tres præcipuos terra Vladiſlauienſis habet, Palatinum & Caſtellanum, Bydgoſtiæq; Caſtellanum.

BRESTIENSIS TERRA.

BRESTIA ciuitas murata, propugnaculis vallo, foſſaq; munitæ, in planitie inter lutuoſas paludes condita.

Hos diſtrictus complectitur.

RADZIEIOW ciuitas lignea, in campo aprico ad lacum ingentem ſita.

CRVSPHICIA ciuitas lignea antiquitus cõdita, & prima poſt Gneznam, arx murata ad lacum ingentem, Gopla dictum, ſica, ex quo lacu mures olim prodierant, qui Popelum principem Poloniæ ibidem in arce deuorauerant, prout latius in geſtis regum Poloniæ diximus. In hac ciuitate ſedes regia olim habebatur, ſed poſtea Cracouiam trãſlata eſt.

KOWALOW oppidum ligneum, in locis paluſtroſis conditum.

SENATORES TERRÆ Breſtienſis.

Palatinus } Breſtienſis.

Caſtellanus }

Cruſphicienſis } Caſtellanus.

Coualouienſis }

Cuiauienſis terræ vexillum, quo Vladiſlauienſis & Breſtenſis palatinatus inſimul vtitur, aquilæ rubeæ, leonisq; nigri medietate, in campo aureo.

RAVENSIS TERRA.

RAVA ciuitas lignea, in planitie ſita, arcem muratam in ſcopulo ad Rauam fluuium habet.

SOCHACZOVIA ciuitas lignea, ſeptis ex vna partium circumdata, arx verò in ſcopulo eminenti murata, quam fluuius Bſura præterlabitur.

GOSTININ ciuitas lignea, in planitie in-

ter paludes lutuosas, arx in scopulo murata, fossaq; paludibus obducta.

GAMBIN ciuitas lignea ampla, in planitie sita, senatores tres principales habet terra Rauensis, Palatinū, & Castellanum Rauensem, Sochaczouiensem, & Gostinensem.

Vexillum terrestre aquila nigra in campo rubeo, litera R, in pectore insignitur.

PLOCENSIS TERRA.

PLOCZKO ciuitas murata, ad Vistulam fluuium condita, sede episcopali clara, arcem quoque muratam in colle eminenti sitam habet.

BIELSKO ciuitas lignea in planitie sita, à Ploczko 2. mil. abest.

RACZYAYAS ciuitas lignea, inter lutuosas paludes, à Ploczko 8. mil. distat.

SIEPRCZ ciuitas lignea, in collo eminenti, inter paludes, à Ploczko mil. 5. distat.

SRENSKO ciuitas lignea, in planitie sita, arx murata inter stagna paludesq; ingentes, à Ploczko mil. 10.

MLAWA ciuitas lignea Prussiæ finitima, eam eiusdem nominis fluuius præterlabitur, à Ploczko 11. mil. distat.

PLONSKO oppidum ligneum, à Ploczko 7. mil.

RAD-

RADZANOW ciuitas lignea, ad Vkra fluuium sita, arx murata in scopulo inter lacunas palustrosas, à Ploczko 8. mil. distat.

SENATORES TERRÆ Plocensis.

Episcopus
Palatinus } Plocensis.
Castellanus

Raczyasensis
} Castellanus.
Syeprcensis

Vexillum terræ Plocensis, Rauensi simile, nisi quòd aquila P, litera in pectore insignitur.

DOBRINENSIS TERRA.

DOBRINIA ciuitas lignea, septis circumdata, in scopulo ad Vistulam sita, arx à Crucigeris demolita.

SLONSK ciuitas lignea, in planitie ad Vistulam à Dobrinia 2. mil. abest.

RIPIN oppidum ligneum, in planitie ad Odlekam fluuium conditum, à Dobrinia 5. mil. abest.

GORZNO ciuitas lignea, inter siluas in colle, vallo, fossaq; aquis repleta obducta, à Dobrinia 6. mil.

Pro hac prouincia Poloni cum Crucigeris Prussiensibus frequenter digladiabantur.

Tres senatores præcipuos terra Dobrinensis habet, Castellanum Dobrinensem, Ripinensem,& Slonscensem.

Vexillum terræ Dobrinẽsis caput humanum cornutũ, duabus coronis redimitum, fronte & collo in campo rubeo gestat.

DVCATVS MASSOVIÆ.

MAssouia regio amplissima Polonię coniuncta, Prussiam à Septentrione, Lituaniam ab Oriente,& Russiam nõnihil in Meridiem reflectendo, in vicinia habet. Quondam sui iuris principes habebat, secundoq; genitis regum Poloniæ attributa erat, sed anno Domini 1526. decedentibus immatura ætate, Ioanne & Stanislao ducibus, vnicis regionibus hæredibus, ducatus Massouiæ in ius regis Poloniæ cessit. Incolæ eodem idiomate, nisi sibilis quibusdam differenti, habituq;, moribus & religione cum Polonis vtũtur. Viri sunt strenui & bellicosi, in Martemque cruentum proni.

Has præcipuas ciuitates Massouia complectitur.

VARSCHOVIÆ DISTRICTVS.

VARSCHOVIA ciuitas insignis murata, totius

totius Massouiæ metropolis, duplici muro, fossaq; obducta, in planitie ad Vistulam condita, arx quoq; murata ciuitati contigua Vistulæ impẽdet. Pons ibi amplissimus ligneus ingenti sumtu in Vistula fabricatur. Has ciuitates districtuales præcipuas habet.

CZERSKO ciuitas lignea, in planitie ad Vistulam fluuium sita, arcem muratã in scopulo eminentibus altis conspicuam habet, à Varschouia 5. mil. abest.

WYSSEGROD ciuitas lignea, in planitie ad Vistulam, arx in colle murata, Varschouia 12. mil. distat.

ZAKROCZIM ciuitas lignea, ad Vistulam fluuium, arx in colle murata, 8. miliar. à Varchouia abest.

CZIECHANOW ciuitas in planitie sita, valloq; circũsepta, arx inter lutosas paludes, fossa, pfunda munitur, à Varschouia 12. mil.

CZERNIENSK ciuitas lignea ampla, arcem & monasterium Augustinorum adiunctum habet.

PVLTOWSKO ciuitas murata, ad Narew fluuium vnà cum arce sita.

ROSAN· ciuitas in planitie, arx verò in scopulo ad fluuium Narew condita.

VARKA ciuitas ampla lignea, in plani-

tie ad Pilczam fluuium sita, à Varsch. 8. mil.

BLONYE ciuitas lignea ampla, à Varsouia 4. mil.

TARCIN ciuitas lignea, à Varschouia 5. mil. abest.

GRODZYEC ciuitas lignea, à Varschouia mil. 7. à Tarcin 2. distat.

Prasnis ciuitas ampla, lapideis ædificijs ornata.

Lomza ciuitas ampla, ad Narew fluuium nauigabilem sita, in ea ædificia pulcerrimè murata, à Varschouia 20. mil. distat.

SENATORES PRIMARII ducatus Massouiæ.

Palatinus Massouiæ Generalis.

Varschouiensis, Cerscensis, Vysegrodiensis, Zakrocimensis, Czechanouiensis } Castellanus.

Vexillum Massouiæ aquila alba, cum expansis ad volandum alis, in campo rubeo insignitur.

LIVENSIS TERRA.

LIWO ciuitas lignea, arx murata ad Liwijecz fluuium condita.

WEGROW

WEGROW oppidum ligneum, à Liwo medio miliari distans.

WIZNA ciuitas in planitie ad Narew fluuium sita, arx in colle fossa circumducta.

NVR ciuitas lignea ampla, ad fluuium eiusdem nominis sita.

CAMENYEC ciuitas lignea, in planitie ad Bug fluuium, à Liwo 8. mil. sita.

Senatores hos duos præcipuos terra Liuensis habet, Liwensem & Wiznensem castellanos. Vexillum terrestre aquilæ mediate rubeæ, & vrsi albi coronati insignitur.

PODLASSIÆ TERRA.

PODLASSIA regio ampla, Massouiæ ab Occidente, Lituaniæ ab Oriente cõtigua, olim sub potestate & imperio Lituanorum erat, sed nunc anno Domini 1569. per Sigismundum Augustũ, regem Poloniæ, & magnum Ducem Lituaniæ, regno Poloniæ adiuncta & appropriata est. Incolæ eius Massouitæ Rutheni, atque Poloni. Has ciuitates districtuales præcipuas complectitur.

BYELSKO ciuitas lignea ampliſſima, Podlassiæ principalis, ad Byala fluuium sita, Lituaniæ contermina. Arx lignea fulminis ictu in præsentia regis incensa, penitusq; exusta est, à Narew 4. mil.

BRANSKO ciuitas lignea, ad Nur fluuium, à Byelsko 3. mil. sita, in ea curia regia iudicialis, in qua causſæ nobilium disceptãtur.

SVRAS ciuitas lignea, inter colles ad Narew fluuium sita, arx in colle fossa circumducta, à Byelsko 3. mil.

TYKOCZIN ciuitas lignea, in planitie ad Narew fluuium sita. Arx natura & opportunitate loci munitissima, propugnaculis valloq; forti proportionaliter circumsepta, Narewq; fluuio & paludibus circumdata, vt ad eam nusquam aditus pateat, machinis tormentisq; bellicis bene prouisa. Thesaurus enim regius in ea asseruatur. Rex Sigismundus Augustus eam magnis impensis restaurari fecit, monetaq; ibidẽ cuditur, à Byelsko 10. mil. distat, à Wilna 42.

KNYSSYN ciuitas lignea, à Tikoczin 2. mil. in planitie inter stagna, siluas, paludesq; lutosas sita, ibidem curia regia extructa est. Hortus quoq; regius amplissimus, vario genere animalium, piscinisq; diuersis refertus. Venationes enim illic omnium ferarum copiosè exercentur. 12. mil. à Byelsko distat.

NAREW ciuitas lignea, inter siluas ad fluuium eiusdem nominis, à Bielsko 4. mil. condita.

WASIL-

WASILKOW oppidum ligneũ, ad Narew fluuiũ, in quo capitaneus regius residet.

AVGVSTOW ciuitas noua amplissima, à rege Sigismundo Augusto, à quo & nomen habet fundata, 20. mil. à Bielsko distat.

DROHICINENSIS DISTRICTVS.

DROHICIN ciuitas lignea, ad Bug fluuium cõdita, in colle curiam regiam, in qua causſæ nobiliũ disceptantur, habet, à Byelsko ciuitate 10. mil. à Warschouia 30. distat.

MYELNIK oppidum ligneum, ad Bug fluuium cõditum, arx verò in colle eminenti, à Drohicin 5. mil.

LOSICZE ciuitas lignea, ad stagnũ amplissimum sita, à Drohicin 3. mil.

MORDI oppidum ligneum, in planitie ad stagnum situm, à Drohicin 5. mil.

Ex his duobus districtibus Podlassiæ Bielscenſi & Drohicinensi, pro expeditione bellica 20000. nobilium statuuntur.

Huius terræ duo sunt præcipui senatores, Palatinus & Castellanus.

Vexillũ terrestre Podlassiæ bicorne crocei coloris stemmate, magni ducatus Lituaniæ, in campo albo insignitur, viro videlicet armato, gladium tenente equo insidente, ex

alia verò parte aquilam albam in campo rubeo geſtat, poſtquã regno Poloniæ eſt incorporata. Similiter Bielicenſis, & Drohicienſis diſtrictuum vexilla vnicornia inſignitur.

DE TERRIS ET DISTRICTIbus Ruſsiæ, regno Poloniæ incorporatis.

DE gentis Roxolanorum, ſiue Ruthenorum, vel Ruſſorum origine, varij varia ſentiũt, quos Sauromatas Slauonesq; ex poſteritate Iapheti (prout latius in deductione Sarmatarum Polonorumq; diximus) cõſtat eſſe. Quidam eos à fuſco gentis colore Ruſſos dici autumant, alij à diſſeminatione, ſiue diſperſione, Rozſicia enim Slauis diſſeminationem ſignificat, quod melius ad veritatem quadrat, cùm totam Sarmatiam Europeam, & Aſiaticæ partem occuparẽt, ab Oceanoq; glaciali ad mediterraneum vſq; mare, & ſinum Adriaticum, à Pontoq; Euxino ad Balticum Oceanum vſque eorum coloniæ extenduntur, vnde & Græcis Sporij, id eſt diſperſi dicuntur.

Qui in primis Ruthenis imperauerint, incertum eſt, cùm literarum prorſus ignari eſſent, donec anno Domini 796. Michael Curopalatus, imperator Conſtantinopolitanus, characteres ad ſcribendum Bulgaris miſiſſet, quos etiam Rutheni omnes ſuſceperunt, & ab hoc tempore illa quæ poterant ante & poſt geſta recordari, literis mandabant. Regionibus Ruſſiæ duo prꝛcipui principes præſunt, vtpote Magnus dux Moſchouiæ, qui ſe imperatorem totius Ruſſiæ appellat, plures enim in ea ducatus poſſidet. Secundus rex Poloniæ, qui etiam Magno ducatui Lituaniæ præeſt, Ruſſiæ ducatus Lituaniæ incorporatos, vtpote Vitebſcenſem, Kiouienſem, Mſcziſlauiẽſem, &c. poſſidet, quos vnà cum Lituania deſcripſimus.

Nunc cæteras regiones Ruſſiæ, Poloniæ adhærentes, cum præcipuis ciuitatibus deſcribemus, in quibus magna ex parte Poloni colonias ſuas habent, proceresq; & equites ferè omnes Poloni ſunt, ac maior pars religionem Romani ritus amplectitur, vtpote ciues & nobiles, exceptis colonis & agreſtibus, qui Grꝛcorum dogmata in religione ſequuntur, de quorum religione & ritibus latius in Moſchouiæ deſcriptione patet.

LEOPOLIENSIS ET HALIcienſis terra.

LEopolis ciuitas inſignis Ruſſiæ, Polono regi ſubiectæ, metropolis, à Leone Ruſ-

sorum principe condita, duplici muro propugnaculisq; fortissimis, vallo & fossa profunda, tormentisq; & supellectili bellica expeditissimè prouisa. Arx vna in ciuitate, alia verò in eminentissimo scopulo ciuitati impendente munitissimè cõdita est, cuius aspectus 10. mil. patet. Emporio, sedeq; archiepiscopali clara. Metropolitanus quoq; Russiæ ibidem sedem suam retinet. Ecclesiæ in ea Romanæ & Græcorũ obedientiæ plurimæ. Armeni quoque ibidem Basilicam suæ religionis, antistitemq; & sacerdotes habent.

HALICIA ciuitas lignea ampliſſima, antiquitus cõdita, vna ex ducatib. Russiæ. Eam à Moldauia Prud fluuius, ex alia parte Tyras, Nester vulgò dictus, præterlabitur. Arcem ligneam in colle eminenti adiunctam habet.

Has ciuitates prȩcipuas distrietuales, Leopolienſis & Halicienſis terra complectitur.

ZIDACOW in Pokutia, ciuitas lignea, in planitie ad Striy fluuium sita, arx in colle eminenti vallo circumsepta.

GRODEK ciuitas circumsepta, vnà cum arce in planitie stagnis circumuallata, à Leopoli 4. miliar.

BVSKO ciuitas inter lutosas paludes, ex quibus Bug fluuius oritur, sita, quo merces variæ

variæ ex Volhynia in Vistulam deportantur, à Leopoli 5. mil. distat.

STRIY ciuitas lignea, ad fluuium eiusdem nominis condita.

WIZNA ciuitas in planicie inter paludes ad fluuium sui nominis extructa.

SNIATIN ciuitas lignea septis circumdata, confinis Moldauiæ, cum Prud fluuius præterlabitur, à Leopoli 12. mil. distat.

COLOMIA ciuitas lignea sub monte ad Prud fluuium sita, ibidem sal decoquitur.

ROHATIN ciuitas lignea septis circundata in planicie, eam Rohatinka fluuius præterlabitur. Arcem inter stagna & paludes in colle sitam habet, à Leopoli 10. mil. distat.

DOLINIA oppidum ligneum inter colles situm.

LVBACZOW ciuitas lignea in planicie sita, castrum inter paludes stagnantes conditum.

SENATORES PRÆCIPVI HARVM terrarum.

Archiepiscopus Leopolienſis.
Palatinus Russiæ Generalis.
Leopolienſis, Halicienſis, Lubaczouienſis } Castellanus.

Vexillum Leopolienſis terrę, Leonem fluuium coronatum petram aſcendentem in campo laſurino geſtat.

Halicienſe verò vexillum Monedulam coronatã cum expanſis alis in campo rubeo pro ſtemmate geſtat.

BELZENSIS TERRA.

BELZ ciuitas lignea, ampla in planicie ſita. Arcem ligneam lutoſis paludibus latè ſtagnantibus circumductam habet, quam nequaquam Tartarica ſagitta attingit.

SOKAL ciuitas circumſepta in planicie ad Bug fluuium ſita. Arx in colle eminenti lignea.

HRVBYESOW oppidum cum caſtro in colle ſitum.

HRODLO ciuitas ſtipitibus præacutis circumſepta, arcem in colle Bugo præterfluam habet.

GRABOWYEC ciuitas lignea in planicie ſita, arx in colle eminentiſſimo natura & oportunitate loci munitiſſima acceſſuque ardua.

THYSSOWICE ciuitas lignea, arcem in colle habet.

Sena-

Senatores præcipuos duos terra Belzenſis habet, Palatinum videlicet & Caſtellanum.

Vexillum terreſtre Griphonem album coronatum, in cãpo rubeo pro ſtẽmate geſtat.

CHELMENSIS TERRA.

CHELM ciuitas ſeptis circumdata, ſede epiſcopali clara, arx in eminentiori colle ſita, lignea, argilla oblinita 4. mil. aſpectus illius patet.

CRASNISTAW ciuitas murata ad ſtagnum ampliſſimum ſita, arx in planicie murata, quam Viepr fluuius nauigabilis præterlabitur, à Lublina 7. mil. In ea Capitaneus generalis regius reſidet.

RATNO ciuitas lignea ampla inter paludes latiſſimè ſtagnantes ſita, à Chelmiaque 24. ferè mil. pontibus ſtratis ad eam peruenitur. Arx in colle eminẽti ad Perepetum fluuium nauigabilem condita, quam Tur fluuius alia ex parte paludesque lutoſæ muniunt, acceſſuſque omni ex parte difficilis.

LYVBOWLYA ciuitas ad Bug fluuium ſita, arcem in colle eminenti habet.

Senatores duos principales epiſcopum videlicet & Caſtellanũ, terra Chelmẽſis habet.

Vexillum terreſtre Vrſo albo inter tres arbores in campo aureo gradiante inſignitur.

PREMISLIENSIS TERRA.

PREMISLIA ciuitas murata ad San fluuium nauigabilem sita, sede episcopali clara. Arx in colle in vlteriori ripa ciusdem fluuij condita, propugnaculisq; apprime munitissima. Ibidem hortus ingens regius omni genere ferarum refertus.

SAMBOR ciuitas septis circumdata ad Tyram fluuium, vna cum arce sita Hungariæ finitima.

DROHOBYCZ ciuitas stipitibus præacutis in planicie munita, salis fodinis clara.

SANOK ciuitas lignea inter colles ad San fluuium extructa, arx in colle murata.

PRZEWORSK ciuitas in colle muro circumdata, ad Mleczka fluuium sita.

KROSNO ciuitas murata Iasiolda fluuio circumdata. Visłok verò fluuius eam mediam interfluit. Ibidem medio miliari Camyeniecz arx in eminenti scopulo mutata, natura & oportunitate loci & propugnaculis munita.

SENATORES TRES PRÆCIPVOS terra Præmisliensis habet.

Episcopus } Premisliensis.
Castellanus }
Castellanus } Sanocensis.

Vexil-

Vexillum terrestre aquilam auream bicipitem coronatã in campo lasurino pro stemmate gestat.

PODOLIÆ REGIO.

PODOLIA regio amplissima Moldauiæ & Valachiæ à meridie finitima est, ab oriente verò vastissima campestria desolata, ad Tanaim fluuium paludesq; Mæotidis, & Pontum Euxinum vsque, Tartarosque Præcopenses habet. Omnium rerum ex terra nascentium fertilissima, adeò vt colonus, quamuis quomodocunque in agrum semen iniecerit, centuplum fructuum referat. Prata quoque mirum in modum luxuriantia, adeò vt bouis cornua vix è gramine appareant: terra tamen dura & petrosa nimis, adeò vt bissenos boues coloni araturi, aratro iungere cogantur. Attamen intolerabile pondus boues anhelantes testantur. Mellis siluæ passim abundantissimæ, stipitibus enim cauatis vbiq; mella rossida depromuntur. Armentis gregibusque, & feris omni generis redundans. Eam antiquitus Alani, Goti, Getæ, Cumani, Polowcij, & Roxolani incolebant. Circassorum reliquiæ adhuc extant, ad Borysthenem fluuium.

Podolia omnium feracissima.

Has prȩcipuas ciuitates, arcesq; hæc regiò complectitur.

CAMYENIEC ciuitas Moldauiæ finitima, diuinaq; ferè manu inter arduas cliuosasq; rupes condita, portas solummodo duas habet. Arx quoq; natura & oportunitate loci rupe petrosa, vndiq; cincta, quã vna cum ciuitate Smotricz fluuius prȩterlabitur, fossaq; profundissima naturali cingitur. Arx ipsa muro propugnaculisq; munita. Ciuitatẽ verò rupes altissima, saxosa, accessuq; ardua inexpugnabilem facit, quam ita suo ambitu includit, vt minimè ædium quamuis eminentiorum tecta apparent. Sæpius ab ea Tartari, Valachiq; & Turcæ cum ingenti strage & dedecore repulsi & fugati sunt. Achocinia Moldauiæ arce duobus mil. distat.

BAR ciuitas septis circumdata in planicie à Bona Ioannis Sfortiæ ducis Mediolani filia, Sigismundi regis Poloniæ condita, quam à Baro patria appellauit. Arx in colle murata, paludibus latè stagnantibus circundata.

MYEDZIBOSZ ciuitas & arx ampla lignea, inter paludes latissimè stagnantes sita, ad quam nisi pontibus peruenitur, à Tartaris sæpissime infestatur.

BRE-

BREZANIA oppidum ligneum, arcem in colle muratam habet.

TREBOWLA ciuitas sub monte altissimo sita, arcem in colle eminenti habet.

CHMIELNIK ciuitas lignea stipitibus circummunita, arx lignea in planicie ad Bog fluuium (Herodoto Hypanis dictum,) sita, à Camyeniec 20. mil.

BRASLAW ciuitas & arx lignea vallo fossaq; circummunita, eam Bog fluuius prȩterlabitur.

VINNICZA ciuitas lignea vnà cum arce vallo circumsepta, ad Bog fluuium sita. Hæ duæ arces prȩter cæteras a Tartaris Prȩcopensibus sæpissime infestantur, districtusque amplissimos qui pro Palatinatibus computantur, & vexillum peculiare bellicum cinericei coloris, stemmate magni Ducatus Lituaniæ insignitum habent.

SVINIGROD arx cum ciuitate lignea in campestribus sita, ibidem munitiones sunt plurimæ in campestribus desolatis sitæ, cõtra Tartaros latrocinantes arcendos. Tandem vltra Bog fluuium (qui Herodoto Hypanis dicitur) Circassorum & Canowciorum reliquiæ, longo tractu ad Borysthenem extant in campestribus desolatis, quæ 200. *Circass. Canowcij.*

miliaribus Polonicis nullis ſiluis collibúſve & munitionibus conſpicua, ad Tanaim paludesque Męotidis, & Pontum Euxinum Tartarosque Præcopenſes, & Crimſcenſes vſq; extenduntur.

Senatores Podolia præcipuos tres duntaxat habet, epiſcopum Camenecenſem, Palatinũ Podoliæ generalem, & Caſtellanum Camenecenſem.

Vexillum terreſtre Solem ſtellis duodecenis, in campo albo circumdatum proſtemmate geſtat.

LECTO-

LECTORI.

NE te tua opinio fallat, lector candide, me hîc vniuerſum regnum Poloniæ abſolutè deſcripſiſſe. Ego enim hic Prouincias principales, quæ olim pro ducatibus habebantur, nunc verò in Palatinatus redactæ ſunt, deſcripſi, ciuitatesque & arces præcipuas regias, in quibus cauſſæ iudiciales nobilium celebrantur enumeraui. Hæ verò prouinciæ plurimas frequentiſsimasq; ciuitates, arces, & oppida, tam regis quàm nobilium, magnatum, epiſcoporumq; complectuntur. In ſingulis autem terris & ciuitatibus diſtrictualib. ſuperius enumeratis adminiſtratores cauſſarum iudicialium, à rege ſubſtituuntur: vtpote Capitanei generales, qui vices regias ſupplent. Judex & Subiudex, Notarius, Subcamerarius, Camerarius terreſtris. Hij omnes cauſſas

nobilium absoluunt, exceptis capitibus criminalibúsve caussis, quæ ad regis edictum in comitia generalia relegantur. Sunt quoque plures alij terrestria regiáque munia obeuntes, quos hic recensere longum esset. Sunt quoque in Poloniæ regno comitatus plurimi, vtpote comitatus in TarnoW, in Gorka, in Tenczin, in Melstin, in SidloWiecz, & id genus alij.

REGNI

REGNI POLONIÆ, MAGNIQVE DVCATVS LITVANIÆ, REGIS CVM SENATORIBVS SVIS, IN SENATV ORDO.

POLONIÆ regnum in Sarmatia Europæa vt diximus amplissimum, potentissimumque, cum alijs multis præclaris rebus, tum modo gubernationis à cæteris omnibus regnis differt, in quibus reges sine senatus consilio & equitum consensu, ex voto priuato legem omnibus ferunt, & nisi virtute innata regantur, in tyrannidem facilè prolabuntur. In Polonia autem vt reges non nascuntur, sed communibus senatus & equitum suffragijs eliguntur, ita etiam sine auctoritate eorundem nihil decernere possunt, quamuis sint potentissimi, & militibus voluntarijs superbissimos quosq; reges superãtes. Soli enim Poloniæ principes inuictissimi reperiuntur, ex solis voluntarijs nobilibus ducentorum millium quotiescunque opus fuerit, exercitum fortissimum ex omni genere armorũ promptissimum sine vllis stipendijs contra hostem educere possunt. Nobilitas namq; vniuersa omnibus soluta vectigalibus,

bellica tantummodo munera obire pro aris & focis tenentur, quod si voluntarij milites non sufficerent, de suis proprijs gentibus trecenta millia mercenariorum conscribere possunt. Ita cùm sit potentissimus rex Poloniæ, tamen secundum legum, & senatus præscripta viuere tenetur, sicq; regnum amplissimũ, regio imperio, regia verò maiestas & potestas vicissim senatus & nobilium libertate temperatur, intra æquitatisq; terminos omnes ordines regni cum ipso rege continentur, quod si rex quandoque ab officio suo deflecteret, & publicas libertates suorum opprimere aspiraret, authoritate senatoria, qui ad hoc attentandum iuramento sunt obligati, prohibetur, & ita rex Poloniæ grauissimis senatorum consilijs nititur. Senatores verò ipsi, & vniuersi equites vicissim regiam maiestatem reuerentur, amant, honorant, & vitam ac possessiones priuatas vniuersas funditus pro sanitate & bono illius effundere parati sunt. Senatores autem voto regis (penes quem est summa & maxima iuris dicendi authoritas) ex præcipua & illustri totius regni nobilitate, generis & virtutum commendatione delecti, exacto fidei sacramento, in senatum eliguntur. Principes autem & præcipui regni senatores, sunt archiepiscopi, & episcopi, propter venerandam ecclesiastici ordinis maiestatem autoritatemque, & opes quibus affluunt, præstantissimas. Hij in senatu in vtrumq; regis latus circumsident, archiepiscopi autem duo sunt in vniuerso regis Poloniæ imperio, Gnesnensis regni primas, & legatus natus Romani pontificis in Sarmatia vicem tenens, qui ad vetusta superiorum temporum memoria, coronandi regis

ius habet. In Russia verò nigra, secundus archiepiscopus est Leopoliensis, vbi sedes Metropolitana Cracouia translata est, anno Domini 1075. in curia Lamperti Zulæ sancti Stanislai prædecessoris. Episcopi tredecim nõ secus ac principes maximi, omnium rerum copia excellẽtes, in tota Poloniæ Monarchia reperiuntur, Cracouiensis minoris, Posnaniẽsis maioris Poloniatum, Vladislauiensis qui & Cuiauiæ, Pomeraniæq;, Vilnensis Lituaniæ, Plocensis Massouiæ, Warmiensis, Culmensis, Prussiæ, Præmisliensis, Lucæorientensis, Chelmẽsis, Kiouiensis Russiæ, Samogitiæ, vltimus Camenecensis. Hij ordine omnes regi assident, nisi quod Posnanensis, cum Vladislauiensi, antiquam dignitatis litem tenẽat, ideo alternatim locum mutant. Episcopos ex veteri priuilegio Castellanus Cracouiensis subsequitur, militarium procerum princeps, deinde Palatini quorum maior Cracouiensis & Vilnensis, palatinos verò quidã Castellani præcipui intermixti. Tunc demum alij Castellani maiores & minores quos recensere longum esset ordine loca sua occupant, qui non castris vt ipsa vocis Etymologia sonat, sed minoribus prouincijs senatorio iure & nomine regio præsunt, extraq; ipsam autoritatẽ dignitatemq; (quæ est prima post Palatinos) paruum sui officij quæstum reportant, quamuis illius cui præsunt prouinciæ Domini appellantur, nihil enim præter Reipublicæ (quod verè senatorum est) commoda quærũt. Castellanos Archimarschalci Marschalciq; supremi totius regni officiarij sequuntur, qui sunt Poloniæ & Lituaniæ de vtroq; imperio bini, terrestres videlicet & Curiales. Marschalcorum officium est, curare totius aulæ

& omnium conuentionis tranquillitatem, inter proceres & aulicos regios partiri ædes vrbium, regi quocunq; eunti, baculos erectos singuli præferunt, & vt quisque officio suo apud regem fungatur prouident. In senatus consessu omnia animaduertunt, quod si supremi Marschalci abfuerint, Curiales eorum officium adimplent. Cancellarij & Vicecăcellarij Marschalcos ordine sequuntur, vtriusq; gentis qui sunt similiter bini & bina sigilla, horum officium est priuilegia, immunitates, prærogatiuas à rege alicui datas, litteras similiter regias conscribere, scriptas regi oblatas pronunciant, quibus à rege subscriptis illi sigillum affigunt. Omneś autem litteræ ac priuilegia in magni Lituaniæ Ducatus Cancellaria, Ruthenicis characterib. absoluuntur, apud Polonos verò Latinè (cuius linguæ sunt peritissimi) omnes causse describuntur. Pręcipua quoq; est dignitas in senatu summorum generaliumque militiæ ducum, quorum in Polonia vnus, in Lituaniæ magno Ducatu secundus, rerum potiuntur, penes hos summa omnium exercituum imperij sita est, in qua autoritate regia plenipotenter vtuntur. Hos demũ Campiductores de vtroq; imperio singuli, qui sunt campestris militię duces. Est etiam summus maioris Polonię præfectus siue generalis, similiter Samogitiæ, & terrarum Russiæ pręfecti, quo honorum gradu non nisi principes viri, & de patria optimè meriti à rege donantur. Cooptantur quoque in senatus classem prouinciarum de vtroq; imperio officiarij, vtpote iudices qui causas nobilium munere regio diiudicant, Pincernę, Succamerarij, Dapiferi, Secretarij, Vexilliferi, Scribę, Tribuni militum, Exactores, The-

Thesaurarij, & cæteri qui singuli singula officia in prouincijs assignatis exequuntur, & pariter cum iudicibus prouincialibus particularia, certis temporibus anni, assignata iudicia, qui termini siue Roki vulgo dicuntur, exercent. Ensifer quoq; regni, & vexillifer curię regię, qui curiale vexillum in bello defert, non postrema dignitate funguntur. Non etiam autoritatis frustrantur honore ipsi secretarij, scribæq; siue protonotarij regij. Insuper cubiculi, stabuli, culinæq; magistri, suis dignitatibus in senatus consultu gaudent. Ciuitatum, oppidorum, arcium, regiarum, prouinciarumq; præfecti, referendarij supplices libellos & subditorum querelas ad regem & senatum deferẽtes, summusq; regis secretarius & referendarius, salinarum fodinarum & metallorum Præfecti nõ ignobili certè dignitate potiuntur. Legati quoque prouinciarum & ciuitatum præcipuarum, ab vniuersis ordinibus de singulis prouincijs nomine totius nobilitatis electi, suas in senatu partes occupant. Equites quoque & Patricij viri iuuenes virtutibus & genere præstantes aulici, qui in aula regia seruientes in præstandis quotidianis officijs regi operam nauant, stipendiaque merentur. Insuper cubicularij siue veredarij, qui cum epistolis regijs per omnes prouincias, amandati velocissimè discurrunt. Demum stipendiarij, & satellites siue collaterones regiæ vitæ custodes, postremum autoritatis locum obtinent. Omnibus autem senatoribus sub fidei iuramento, & amore patriæ eadem est perpetua & constans tuendæ publicæ libertatis, & propagandi imperij, voluntas. In senatu cum de Republica deliberant liberè, & sæpiùs

arcerrimè ſententias dicunt, regem imprudentius regnantem obiurgant, atq; vno conſenſu ſanctiſſima maiorum inſtituta, & communis patriæ cariſſimas leges ad extremum vitæ defendunt.

CAPITANEI generales in minori Poloniæ 40. in maiori 30. in ducatu Maſſouiæ 12. quæ officia nulla ſucceſſione, ſed ex regis gratia in benemeritos de Republ. conferuntur: hi enim prouincijs præſunt, & nobilitatem, regia authoritate, pro tribunali iudicant, omneſq; prouentus regios exigunt, & in theſaurum referunt.

REGNO Poloniæ ſaluberrima aura fauet, omniumq; rerum ex terra naſcentium fertiliſſima eſt, cuius vbertatem cæteræ regiones tranſmarinę affatim perſentiunt, ad quas frumentum grandi copia, de Polonia nauibus aduchitur. Pecoribus quoq; omnigeneris, venationibusq; abundat, ita vt Saxonia, cæteræq; gentes Germanorum, Polonicis bouibus victitent. Incolę habitum variarum diuerſarumq; nationum more geſtant, præcipuè verò, Italicum, Hiſpanicum, & Hungaricum, qui illis peculiaris eſt. Alij Germanico, Turcico, Moſchouitico, Bohemicoq; more veſtiũtur, diuerſas enim & repoſtiſſimas prouincias peragrãt, vnde varios mores in patriam inferunt. Viri ſunt excellentiſſima induſtria pręditi, variarumque gentium idiomata callent: imprimis verò linguæ Latinæ peritiſſimi, qua vt vulgari maiori ex parte in ciuitatibus & pagis paſſim vtuntur, idq; omnibus diuitibus, ac pauperibus peculiare eſt, quod in primis pueros litteris imbuẽdos apprimeq; ad conſumptionem, ſedecim plúſve annorum in puluerib⁹ ſcholaſticis committunt, ſumptibus pro magi-

magiſtris minimè indulgendo, vnde linguam Latinam omnes ferè congruè callent, idque ea de re maximè obſeruatum crediderim, quòd vulgaribus literis vel ſcripturis, in ſacris ac profanis rebus nunquam vtantur, omneſq; leges tam ciuiles, quàm nobilium, ac villanorum, & ipſa Cancelaria regni ac caſtrenſis, Latinis literis omnia expedit, atque ideo factum eſt, vt paſſim docti omnes euaderent. Habent præterea Poloni & Lituani linguæ Latinæ inflectionem propriam & perfectiſſimam, vt Latinarum dictionum ſonum propriè ad iuſtum accẽtum expreſſionemq; ſecundum literas ipſas, quadam cum gratia & dulcedine, inflectere ac proferre queant. Qua de re Polonia omnium ferè gentiũ ſtudia viciſſe videtur, quòd rarus eſſet, qui Latinas literas non calleret, deinde Germanicum, Hungaricum, ac paſſim Italicum, & magna ex parte Gallicum, Hiſpanicumq; extra vulgare ſuum Sarmaticum idiomata neſciret. Equites in ornamentis equorum, armorum, veſtibusq; præſumtuoſis plurimùm delectantur, campeſtri prælio alacrius hoſtem quemlibet paruis & magnis copijs adoriuntur. Caſtra etiam artificioſè collocant curribus in gyrum arctè diſpoſitis, adeò vt in illis tuti non aliter atque in arce firmiſſima includuntur. Viri ſunt bellicoſi, ſtrenui, hoſtisque quamuis validiſſimi impauidi. Armatura maiori ex parte Hungarorum more vtuntur, clypeoſque, qui totum hominem equo inſidentem tegunt, & haſtas oblongas geſtant, pluresque inter eos tantæ animoſitatis reperiuntur, vt vnus alium quamuis toto exercitu ſuorum profligato, ad mortem vſque non deſeruerit, ſed vterq; ſtrenuè dimicando honeſtè occumbere, quàm turpiter

Poloni ſtudiorum amantiſſimi.

fugere mauult. Prout in Moldauia duobus fratribus germanis, Strusouiczij dictis, Polonis equitibus euenit, qui ab exercitu suorum aberrantibus cum quinquaginta cõmilitonibus, inscij in multitudinem Valachiorum inciderunt, à quibus vndiq; circumuenti, in primo congressu vnus occubuit: alter verò strenuè dimicando euasit: sed cædis fratris germani recordatus, in exercitum Valachiorum conuersus, acies eorum fortiter disuerberabat, & quãuis euadendi facultas iterum ei pateret, tamen honestius cum fratre occumbere, quàm euadere maluit. Melstinius quoque, cùm Vitoldus dux Lituaniæ multitudine Tartarorum fugaretur, ex fuga audacter conuersus, in confertissimas hostium acies sese cõiecit, multisq; hostium trucidatis, tamdiu strenuè dimicauit, donec prorsus telis confoderetur, equoque deijceretur, 1397. vt latius patet in Lituaniæ ducum descriptione. His etiam multi similes in gestis Polonorum reperiuntur, quos sigillatim recensere infiniti laboris esset. Id verò illic maximè non solùm inter fratres, sed inter socios fideles reperitur, prout nuper Vilnæ in Lituania me præsente euenit, duobus adolescentibus, per plateam ciuitatis pergentibus intempesta nocte, duo alij armata manu occurrerunt, vbi inter defendendum vnus aduersarium suum interemit, aufugitque. Socius verò illius captus, cædisq; damnatus, in locum decollandi postridie ducitur, cumque iam carnifex gladio euaginato staret, ille reus cædis, qui profugerat, accurrens dixit: finite hunc innocentem abire, ego enim hanc cædem perpetraui, itaque ille genua flectens à spiculatore decollatus est, innocens verò liberatus.

Nobiles

Nobiles humilioris fortunæ, iniurias à Magnatibus illatas non pariuntur, nam quamuis pauperrimus nobilis extiterit, amicis cognatisque suis collectis, quàm maximum magnatem debellare potest: non solùm enim possessiones pro necessitate amici exponunt, sed etiam vitam suam pro eo morti varijsque periculis obijciunt, qua de re magnates in Polonia, non parui, sibi pauperem vulgum nobilium ducunt, in Lituania econtra, Nobiles humilis fortunæ magnatum sunt serui. Accidit in Polonia me præsente, quòd quidam magnæ autoritatis vir, Dominus Ioannes Luthomirski, thesaurarius regius supremus, capitaneus Lancicienſis, & Radomienſis, Castellanusque Siradienſis, quosdam pauperes nobiles, Mikolaie Wsczi dictos iniuria affecerat, qui collecta manu consanguineorum, cum magno comitatu prósicisscentem occiderunt, in frustaque dissecarunt. Cumque hic nobilis aut honore priuandus, aut capite plectendus pro prædicto facinore esset, honorem vitæ præferens citatus ad comitia Lublini celebrata, alacriter comparuit, ibique honore integro ex sententia regis, decollatus est. Quod si huic genti nimiæ comessationes, & diuitiarum plusquam liberales prodigæ profusiones, inebriationes non obfuerint, omnes ferè gentes virtute innata & ingenijs heroicis superarent, sed vnus pro sanitate alterius, (prout illis mos est) bibens, poculum magnum funditus exsiccat, quamuis natura interdum repugnante, sicque hæc eorum mutua charitas, quam illi maximè in cõuiuijs celebrant, eos multoties sanitate priuat, multisque ex nimia inebriatione infirmitatibus corripiuntur. Cùm enim vnus alteri pro sanitate

prębibit, non solùm poculum vitreum, sed ligneum, vel figulinum, capiti illidit, tandem postridie surgens infirmitate correptus, vinum inculat, amphoræ oblitus, quam ad caput colliserat. Multi quoque inter eos præcipuè in Ducatu Massouiæ reperiuntur, qui sese alterutrum bibere vi complectant, dicentes: aut mihi præbibe, aut mecum armis decertato, interim verò alius arma quàm poculum, quem natura recusat, alacrius eligit.

Aulicorum ministrorum, seruitorumque tantas vniuersi Sarmatæ, præsertim Poloni, Massouitæ, Lituani & Rutheni, fouent turmas, vt nunquam sperares eos educari posse, qui nullũ aliud officium agunt, nisi dominum aliquò migrantem comitari, vel aliquò amandati munus iniunctum obire, à cęteris seruitiis prorsus liberi immunesq;. Mechanicum opus nobilis seruitori ingenuo, quamuis pauperrimo obire non patitur, nec demandat: quòd si aliquis minus discretus seruitori negotium minus honestum mechanicumve iniunxerit, rusticum sibi ad id muneris inueniendum oportere, se verò honesto seruitio minimè abdicaturum, respondit. Et ideo nobiles nobilibus, paresq; genere ac virtutibus, paribus plerunq; inseruiunt, cùm honesta & nobilia seruitia obeunt, contra occidentalium gentium cõsuetudines, apud quas nobiles nobilibus turpè inseruiri putant, quòd mechanica seruitia, quicquid dominus demandauerit, obire cogantur. Apud Sarmatas verò qui melius bibit pro sanitate domini, ille melior censetur minister, & postquam dominus mense accubuerit, & seruitores statim ordine seruato accumbunt, aliquandoque tres quatuorve mensas occupabunt, quibus liberaliter fercula opipara apponuntur, vt quilibet aulicorum tres seruitores sua portione educare possit, quam ipse saturatus puero à tergo stanti, in quadra lautè porrigit. Aulicus enim quilibet seruitores aliquot, & pueros habere solet, & illi seruitores, alios seruitores, pueri, pueros, ad quartum vsque ordinem, ad mensam eiusdem domini omnes cibaria sumentes, & salaria recipientes, & plerunque maiori ex parte, nisi ad mensam inseruiunt: peracto prandio vel cœna, saturati inclinatis de more gentis coram domino genubus, capitibusq; adapertis, quò volunt discurrunt, & quandoque triduo quatriduove, vel integra hebdomada dominus seruum in tabernis, vel in comitiua occupatum non videbit: ratò tamen vbi fuerit interrogatur, & si interrogatur, respondit, se pro sanitate domini hilariter bibisse, ad quem dominus subridens gratias agit, & plerunque liberaliter huiusmodi remunerantur. Quodam tempore accidit, dum quidam episcopus per thesaurarium suum aulicis & seruitoribus salaria siue stipendia, secũdum consuetudinem ad vnamquamque partem anni, persolueret, astantibusque omnibus ordine suo, quidam latrunculus (qui eadem in aula nemini seruiens versabatur, bibens & comedens quotidie ad mensam episcopi) cæteris seruitoribus salaria expetentibus se intermiscuit, quibus aduersus eum murmurantibus, quòd nemini seruiens stipẽdium expectaret, episcopus illum interrogat, cuinam inseruiret, & quid negotij obiret? Qui respondit: tibi reuerendissime domine inseruio, & id quod alij strenuus adimpleo. Quale nam sit seruitium episcopo interrogante, dixit: quotidie bis in die lautè ad mensam

tuam comedo & bibo. Cui episcopus subridens stipendium persoluit.

Nobiles legibus castrensibus,& terrestribus à regibus suis constitutis, vtuntur, ad ciuitatesque prouinciales & districtuales, quas superius enumerauimus, citantur, nomine capitanei illius regia munia obeuntis,qui arci prouinciæque præest,hosque terminos castrenses appellant. Ad terrestres verò terminos,qui rarius celebrantur,in anno sex inter quatuor vicibus, nomine regis in eandem arcem citantur,vbi à iudice terrestri vices regias adimplente iudicantur.Ciues verò in ciuitatibus imperatorijs legibus,quas Magdeburgenses appellant,vtuntur.

Conclusio. Atq; hæc nobis de regno Poloniæ breuiter dicta sufficiant: quod multis de caussis toti reipubl.Christianæ vtilissimum est,à gentibusque varijs crudelissimis Tartaris,& Turcis videlicet,munitissimum propugnaculum Germaniæ præsertim regionibus.

MAGNI

MAGNI DVCATVS LITVANIÆ CVM SVIS PROVINCIIS, PALATINATIBVS, CIVITATIBVS *& castris præcipuis,compendiosa descriptio.*

LITVANIA ab Oriente Russię,Moschouiæ duci subiectæ, contermina est, ab Occidente Podlassiæ, Massouiæ, Poloniæq;, & Prussiæ nonnihil in Septentrionem reflectēdo adhæret,à Septentrione Liuoniæ,Samogitiæque,à Meridie Podoliæ,Woliniæque Russiæ regionibus adiacet. Porrò Lituania regio est amplissima, plurimos ducatus regionesque & prouincias diuersis nominibus appellatas, suo nomine complectens, & Vitoldi Magni Ducis temporibus, à Ponto Euxino, Tauricaque cherſoneso ad sinum vsque maris Baltici, pelagumque Curlandiæ, Liuones, & Prutenos versus fines suos longo tractu extendebat. Omnis autem Magnus Ducatus Lituaniæ in Palatinatus & districtus certos, siue prouincias, vbi iudicia particularia, & terrestria, pro nobilibus exercentur, non secus, ac Polonia diuisus est.

Amplitudo Lituaniæ.

Hij verò districtus & Palatinatus pro ducatibus (vt quondam temporibus plurimorum ducum erant) computari possunt, & vnusquisq; Palatinatus suum vexillum, quo in bello vtitur, habet. Eundem quoq; colorem & signum omnes districtus, siue prouinciæ, qui in eodem Palatinatu continentur, in vexillis suis repræsentant, nisi quòd Palatinatus vexillum maius est, cum duobus cornibus, districtuale verò minus simpliciter protensum cum vno cornu.

Lituania in Palatinatus diuiditur.

Vexillum Ducatus Lituaniæ.

Primò itaque vexillum Magni Ducatus Lituaniæ peculiare & quadriangulare, ad differentiam cęterorum, sexaginta vlnas fericeæ telæ rubeæ continet, in medio insigne proprium, hominem videlicet armatum, equo albo velociter currenti, insidentem, gladiumq; super caput manu extensa tenentem gestat, desuper stemmatis pileus ducalis, ex altera verò parte vexilli pro insigni, imaginem diuæ virginis Mariæ in Sole cum puero, habet.

Vexillum supremi ducis exercitus eiusdem amplitudinis, quadriangulare quoque, coloris lasurini eodem stemmate Magni Ducatus, ex vna partium in campo rubeo, (campus hic locus stemmatis intelligitur) ex altera diui Stanislai episcopi Cracouiensis imaginem gestat.

PALATINATVS VILNENSIS.

Vilna descriptio.

VIlna vrbs, caput & metropolis totius Lituaniæ, intra colles ad confluxum Vilnæ, (à quo nomen habet) & Viliæ fluuiorum sita, muroq; circumducta, ipsa quoq; murata. Arces duas insigniter muratas adiunctas sibi habet, quarũ vna inferior, (hæcq; ampla & sumtuosissimè extructa) altera superior, in colle eminentissimo condita, eas enim ex vna parte Vilna, ex Oriente fluens, ex altera Vilia fluuij ibidem concurrentes, præterlabuntur. Porrò Vilna, quæ nomen vrbi indidit, minor est, Vilia verò est amplior & nauigabilis, quo merces ex Vilna nauibus, Gedanum Prussiæ emporium celeberrimum, deportantur. In hac vrbe plurima templa Romanæ obedientiæ, & Ruthenorum ritus magnis sumtibus extructa. Episcopalis sedes in Basilica arcis cathedrali diuo Stanislao dicata. Metropolitanus quoque Russiæ ibidem sedem suam in Basilica Ruthenici ritus præcipua, titulo diuæ virginis Mariæ insignita retinet. Porrò in toto Lituaniæ Magno Ducatu, quinque sunt Romanæ obedientiæ episcopatus, vtpote Vilnẽsis, Samogitiensis, Kiouiensis, Lucẽsis, & Ianouiensis. Septem præterea præposituræ siue parœciæ insigniores, à Vladislao Iagielone, (qui primus Lituanos baptizauit) fundatæ & dotatæ, vtpote Vilkomeriensis, Misogoliensis, Nemenciensis, Mednicensis, Kreuensis, Obolcensis, & Haynensis. Archiepiscopus, qui suprà dictis episcopis Lituaniæ præest, Leopoli in vrbe Russiæ sedem suam habet. Ruthenici verò ritus in Lituania & Russia, Polono regi subiecta, septem sunt. Metropolitanus, siue Archiepiscopus Vilnæ, sedem suam habet. Episcopi verò, quos *Vladicas* Rutheni appellant, hi sunt Polocensis, Volodimiriensis, Lucensis, Pinscensis, Kiouiensis, Præmisliensisque, & Leopoliẽsis, qui etiam metropolitæ titulo vtitur, horum mores, habitum, religionem in Moschouiæ descriptione de religione Russiæ videbis.

Vilna fluuius.

Vilia fluuius.

Episcopi Lituaniæ Romani.

Episcopi Ruthenici.

Vilnensis Palatinatus vexillum rubeum est, & bicorne, 35. vlnas telæ fericeæ continens, ex vna parte

in campo albo Magni Ducatus insigne gestat, ex altera columnarum, antiquo gentis stemmate insignitur.

In hoc Palatinatu tres sunt ingentes districtus, siue prouinciæ, Olmianensis, Bratislauiensis, & Vilcomerienſis, horum quilibet proprium vexillum (quo nobilitas districtualis in bello vtitur) habet.

OSMIANA oppidum ligneum à Vilna 7. mil. abest, territorium ad se pertinens satis amplum habet, in quo sunt compluta oppida regia & nobilium. Vexillum rubeum simile Vilnensi, sed cum vno cornu, stemmate Magni Ducatus in campo albo insignitum gestat.

VILKOMERIA oppidum ligneum ad SWienta fluuium situm. Curia est in ea iudicialis, in qua causse nobilium disceptantur. Arx per Crucigeros Prussienses exusta, nunc in scopulo vestigia eius apparent. Prouinciam amplissimam, ad 25. mil. patentem habet, in qua sunt oppida complura regia, nobilium, spiritualiumque. Vexillum quoque rubeum, stemmate Magni Ducis ex vna parte ornatum, ex altera diui Michaelis imagine insignitum defert.

BRATISLAVIA ciuitas lignea, arcem sibi adiunctam in scopulo ad lacum amplissimum conditam habet. Vexillo rubeo, nobilitas districtus Bratislauiensis, cum stemmate Magni Ducatus in bello vtitur. A Vilna viginti milliaribus distat. Ikaznia arx murata, & ciuitas lignea ad fluuium eiusdem nominis, à Bratislauia 2. milliaribus distat. DrisWiat arx ad lacum amplissimum eiusdem nominis sita, à Bratislauia 5. mil. abest.

PALA-

PALATINATVS TROKENSIS.

TRoki ciuitas lignea, muro, cuius adhuc ruinæ apparent, quondam circumdata, sed à Crucigeris Prussienſibus cum munitione deuastata. A Vilna sex milliarib. distat, arcem habet in lacu satis opportunitate loci munitam, ad quam nisi nauibus peruenitur. In ea olim sedes ducum Lituaniæ erat, postea in Vilnam translata. Est quoque aliud oppidum eiusdem nominis quatuor à Vilna milliaribus, ad Vacam fluuium, quod ad differentiam huius, nouæ Troki dicitur. In hoc Palatinatu quatuor sunt ingentes districtus, Grodnensis, CoWnensis, Lidensis, & Vpitiensis.

GRODNO ciuitas lignea, arcem muratam in scopulo sitam habet, quam Nemen siue Cronon fluuius celebris & nauigabilis præterfluit, vnà cum ciuitate. Eò merces Gedanum ex regionibus Lituaniæ, nauibus deferuntur. Territorium Grodnense satis amplum est, quod pro ducatu olim habebatur. Vexillo lasurini coloris vnicorni correspondens Palatinali, stemmate Magni Ducatus insignito vtitur. *Districtus Trocensis.*

COWNO ciuitas lignea insignis, plures tamen in ea domus reperiuntur lapideæ, ad confluxum Nemenis & Viliæ fluuiorum nauigabilium sita, arcem muratam antiquitus in scopulo conditam habet. Vexillum quoque lasurini coloris in bello nobilitas districtualis gestat.

LIDA oppidum ligneum, districtuale arcem muratam, in qua iudicia nobilium celebrantur, habet, districtus Lidensis. Vexillum quoque lasurini coloris in bello gestat.

VPITA ciuitas lignea prouincialis, diſtrictum ampliſſimum cum multis oppidis complectitur. Vexillo cæteris ſui Palatinatus diſtrictibus ſimili in bello vtitur.

Vexillum Palatinatus Trocẽſis bicorne, 35. vlnas telæ ſericeæ laſurini coloris continet, ſtemmate Magni Ducatus in campo rubeo inſignitur.

PALATINATVS MINSCENSIS.

MInſko ciuitas lignea ampliſſima, arx ex roboribus extructa, natura & opportunitate loci munitiſſima, foſſa profunda circumducta, eam fluuius quidam molendinis frequens præterlabitur. Vexillũ huius Palatinatus purpurei coloris bicorne, ſtemmate Magni Ducatus in campo albo inſignitur. Diſtrictus quoque eius Recicenſis, quem vnum complectitur, ſimile vexillum, ſed vnicorne geſtat.

KEIDANOW arx cum oppido à Vilna 25. milliaribus.

RADOSKOWICE caſtrum cum ciuitate. Hic rex Poloniæ Sigiſmundus auguſtus copias armatas numeroſas centum millia ſuperantes recenſuit, anno Domini 1568.

BORISSOW ciuitas lignea, arx ex roboribus extructa, munitiſſimeque propugnaculis, parietibus quaternis intrinſecus terra lapidibuſq; impleris firmata, fluuio Bereſina opportunè circumducta. A Vilna 40. milliaribus diſtat. Vexillo prouinciali caret, ſed in ea milites præſidiarij, contra incurſum Moſchorũ continuò aſſeruantur, ad eam enim Moſchus fines ſuos pertinere contendit.

LOHO-

LOHOISKO ciuitas cum arce lignea, à Boriſſow 8. mil. diſtat.

SWISLOCZ caſtrum cum oppido ad fluuium eiuſdem nominis.

BOBROISKO arx cum ciuitate, ad Bereſinam fluuium.

ODRVCZKO arx in colle eminenti lignea, olim pro ducatu computabatur, nuncque plures nobiles Ruſſi titulo huius ducatus vtuntur.

NOVOGRODENSIS PALATINATVS.

NOuogrodek ciuitas ampla lignea, quondam ſecundis genitis principum Lituaniæ attributa erat, nunc in Palatinatum redacta eſt. Vexillum bicorne rubei coloris ſtemmate Magni Ducatus, in campo albo inſignitum in bello geſtat. Diſtrictus duos Slonimenſem, & Wolkouiſcenſem complectitur.

SLONIM ciuitas & munitio lignea, olim ſecũdo genitorum Magnorum Ducum Lituaniæ erat, & pro ducatu cum ſuo territorio cõputabatur, poſtea in prouinciam redacta eſt. Vexillo rubeo vnicorni ſtemmate Magni Ducatus inſignito prouincialis nobilitas vtitur.

WOLKOVISKO ciuitas ampla, curia in ea iudicialis, vbi cauſſæ nobilium diſceptantur. Vexillum quoque rubeum Slonimenſi ſimile habet.

MSCZIBOW oppidum & arx lignea in ſtagno natura loci munita, planitie circumdante, à Wolkouisko 2. mil.

Oppida plurima hic Nouogrodenſis tam regia,

quàm nobilium cum ſuis diſtrictibus prædictis complectitur.

PALATINATVS BRESTIENSIS.

BRestia ciuitas ampla lignea, in finibus Lituaniæ ſita, contermina Podlaſſiæ. Arcem ligneam amplam ſibi adiunctam habet, natura oportunitateque loci munitam, & duobus fluuijs, quorum vnus Muchawiecz, alter verò Bug vocatur, opportunè circundatam.

Vexillum bicorne laſurini coloris, in campo rubeo, ſtemma Magni Ducatus inſignitũ geſtat, vnum duntaxat ampliſſimum, tamen diſtrictum Pinſcenſem videlicet complectitur.

PINSCO ciuitas lignea ſatis ampla, ad fluuium Perepetum ſita, qui multis oppidis Ruſſiæ prælabſis, in Boryſthenem fluuium ampliſſimũ defertur.

Hæc ciuitas cum ſuo territorio quondam inter principatus Ruſſiæ computabatur, à Gediminoque Magno Lituaniæ duce ſubacta, ſecundo genitorum principum Lituaniæ erat, nunc in prouinciam eſt redacta. Nobilitas prouincialis vexillo laſurini coloris, ſtemmate Magni Ducatus inſignito vtitur.

Perepetus arx & ciuitas ad fluuium eiuſdem nominis ſita.

VOLINIA REGIO.

VOlinia inter cæteros Ruſſiæ principatus, gentem bellicoſiorem habet. Eſt autem regio ampliſſima, frugum omnigenarum abundans, ſyluis ferigenis, ſtagnisque piſcoſis referta, ad Magnum Ducatum Lituaniæ pertinebat, ſed nunc regno Poloniæ adiunc-

adiuncta eſt. Hij verò populi à Walga fluuio ampliſſimo, qui Moſchouitas à Tartaris diſterminat, (prout in deductione Polonorum latius dictum eſt) in hanc regionem venerunt, quam à ſuo nomine, (Volgari enim à Volga dicebantur) Valgariam, poſtea ſucceſſu temporis, Voliniam nuncupauerunt. Viri ſunt ſtrenui & bellicoſi, Ruthenico idiomate, moribusque & religione vtuntur. In tres diſtrictus ſiue prouincias hæc regio diuiditur, Lucenſem, Volodimirienſem, & Cremenecenſem. Vexillum huius regionis bellicum principale bicorne eſt, purpurei coloris in campo albo ſtemmate Magni Ducatus Lituaniæ inſignitum. Prouincialia quoque vexilla eundem colorem & ſtemma referunt, niſi quòd vnicornia ſunt ſimpliciter protenſa.

Volinia denominatio.

LVCZKO ciuitas prouincialis lignea, ſede epiſcopali Ruthenorum, & Romanæ obedientiæ clara, arces muratas duas in colle eminenti habet.

WOLODIMIRIA oppidum ligneum, munitionem quoque ligneam ad paludes ſitam habet, quondam pro ducatu habebatur.

KRZEMENEC ciuitas ampla lignea, caſtrum quoq; ligneum, argilla circumlinitum habet.

Hæ autem ciuitates prouinciales, complura oppida & munitiones ad ſe pertinentes complectuntur.

CHABNO arx & oppidum ad Vſſam fluuium ſitum.

OWRVCZI caſtrum & ciuitas ampla in colle.

OLEWSKO arx & ciuitas ad Huberczia fluuiũ.

ZITHOMIR arx lignea in colle condita.

KOREC arx & ciuitas lignea, pro ducatu olim cum ſuo territorio computabatur.

KAMIENIEC munitio, in colle sita.

ZBARASZ arx & ciuitas olim sui iuris erat, cum suo territorio, & pro Ducatu nunc etiam computatur, pluresque nobiles & domini huius regionis ducum titulo à suis ciuitatibus vtuntur.

PALATINATVS KIOuiensis.

KIouia vetustissima, amplissimaque vrbs ligneis septis circundata, olim totius Russiæ metropolis, ad fluuium celeberrimum Borysthenem sita, à Vilna centum viginti milliaribus Polonicis distat. Eam quondam magnificam, & planè regiam fuisse, ipsæ ciuitatis ruinæ, & monumenta, quæ ex milliaribus patent, indicant. Apparent adhuc hodie in vicinis montibus & collibus ecclesiarum, monasteriorumque, & ædificiorum desolatorum vestigia. Præterea cauernæ quædam subterraneæ vastissimæ, longo tractu subtus terras extensæ, quas quidem octuaginta milliaribus protendi dicunt, in his plurima antiqua sepulcra, corporaque illustrium quorundam Russiæ virorum, (quamuis antiquitus posita) carie tantùm consumta, integra tamen apparent, præcipuè verò duorum quorundam principum cadauera, in vestibus gentili more, prout viui ambulabant, integra veluti recèns posita apparent. Sicque in sepulchris Ruthenici ritus ostẽduntur. Iuxta hanc vrbem, arx satis munita, ex roboribus & lapidibus, terraque ad Borysthenem constructa est. Porrò Kiouiensis tractus amplissimus est, quinquaginta milliaribus Polonicis, pluſve patens, olim sui iuris principem habebat,

bebat, nunc in Palatinatus formam redacta est. A Kiouia in meridiem reflectẽdo. Circaſs ciuitas lignea ad Borysthenem sita occurrit, eius incolæ Circaſſi dicuntur, longoque tractu, iuxta Borysthenem degunt. Rutheni sunt, (alij tamen ab his, qui ad Põtum Euxinum in mõtibus habitant.) viri bellicosi & strenui, cum Tartaris Præcopensibus, sibi in vicinio adhærentibus, frequenter belligerant, in prouinciasq; eorum excurrunt, & prædas, iumenta videlicet, abigunt. distat autem ciuitas Circaſs à Kiouia, viginti quinque milliaribus Polonicis. Supra Circaſſos septem milliaribus per Borysthenem ascendendo. Kanio W oppidum viris bellicosis circumquaque habitantibus clarum occurrit, 17. milliaribus à Kiouia abest. Infra Circaſſos & Kanionienses nullæ habitationes Christianorum sunt. Campestria enim desolata colonis vacua, ipsis solummodo feris domiciliũ præbentia, quadraginta milliaribus ad Oczako W vsque castrum & ciuitatem in ostijs Borysthenis sitam, patent. In Ocyako W autem ciuitate, & circumquaq; in campestribus Tartari Præcopenses degunt, ipsa verò ciuitas cum arce Turcicis præsidijs (quãuis Tartari eam incolant) tenetur, & huc vsque Lituanorum colonia, Vitoldi temporibus erat: sed ad rem, vnde digressus sum, redeo.

Circaſſi vel Lecſi.

Ruſſi.

Kanio W.

KIouiensis Palatinatus vexillum bellicum viride bicorne, stemmate Magni Ducatus in campo rubeo, ex alia verò parte vrso in campo albo insignitum gestat. Districtum vnum duntaxat Moserensem, amplissimum tamen, habet.

MOSER ciuitas prouincialis, ampla lignea, ad fluuium Perepetum condita, qui duodecim milliari-

bus supra Kioviam hausto fluuio piscoso, *Tur dicto*, Borysthenem influit. A Kiouia triginta milliaribus Polonicis distat, à Bobransko totidem, à Mohilow viginti, ab Orsha viginti sex. Vexillo Mozerensis districtus viridi prout ius Palatinatus vtitur.

MSCZISLAVIENSIS PALATINATVS.

MSczislauia ciuitas lignea, ad fluuium Sosam dictum sita, arcem quoq; ex roboribus apprimè munitam habet. In ipsis finib. Moschouiæ iacet, ideo præsidiarij milites in ea continuò asseruantur. Vexillum huius Palatinatus crocei coloris est, Magni Ducatus stemmate in campo rubeo insignitum, districtualibus ciuitatibus caret, plurima tamen oppida & arces complectitur, quòdam sui iuris principem habebat, sed nunc in prouinciæ formam redacta est.

Nunc castra ad Borysthenem sita breuiter recensebimus.

DAMBROWNA prima arx à Moschouiæ finibus ad Borysthenem cum oppido sita, à Smolensko decem quatuor milliaribus abest, ab Orsha quatuor.

ORSHAM in Witeblensi Palatinatu describemus.

KOPYSZ castrum cũ oppido ad Borysthenem, ab Orsha quatuor milliaribus distat.

SKLOW arx cũ ciuitate ad Borysthenem, à Kopisz duobus milliaribus distat, pro comitatu comparatur. Vnde se illustris ac magnificus Dominus, Ioannes Chodkiewic comitem scribit.

MOHILOW arx cum ciuitate ad Borysthenem sita, sex milliaribus à Sklow.

BYCHOW

BYCHOW castrum cum oppido ad Borysthenem situm, à Mohilow duodecim milliaribus.

RECZYCZA arx cum oppido ad Borysthenem sita.

STRISSIN arx cum ciuitate ad Borysthenem.

LVBETZ arx ad Borysthenem sita.

VISZEHOROD arx ad Borysthenem, à Kiouia tribus milliaribus abest.

VITEBSCIENSIS SIVE VITEBLIENSIS PALATINATVS.

VItebsk ciuitas satis ampla lignea, ad Dwinam fluuium insignem & nauigabilem, quo merces omnigenæ Rigam Livoniæ metropolim deportantur, sita. Arces duas amplissimas natura, & opportunitate loci munitissimas habet, quarum vna inferior in planitie sita, ciuitatis formam amplitudine referens dicitur. Altera superior in colle eminentiori condita, vtraque propugnaculis, & parietibus ex roboribus extructis, terraque & lapidibus impletis, sumè munita. Eas vnà cum ciuitate ab Oriente fluuius Dwina oportunè præterlabitur, in quam sub ipsa arce ex altera parte Viczba fluuius exoneratur. Hæc arx omnium arcium finitimarum, totiusque Lituaniæ, est fortissimum propugnaculum contra incursum Moschorum, in ipsis enim finibus hostium iacet. Sæpius ab ea Moschouitæ cum suo ingenti damno fugati repulsique sunt. Quatuor in ea præfecti siue ductores militum pedestrium asseruantur, in quorũ ego numero cum patre meo Ambrosio Guaguino, quincentenariæ cohortis decem annis præfe-

ctus eram. A Vilna octuaginta milliaribus distat, quondam sui iuris principem habebat,& pro ducatu computabatur,nunc in Palatinatum redacta est. Vexillum viridi coloris bicorne, stemmate Magni Ducatus in campo albo insignitum gestat. Districtum siue prouinciam vnam duntaxat complectitur, Orshensem videlicet.

ORSHA ciuitas lignea ampla, ex vna parte stipitibus præacutis munita, ex altera Borysthene fluuio alluitur,arcem munitam muratam sibi adiunctã habet,quam ab vna parte Borysthenes,ab altera Orshicza fluuius(qui nomen ciuitati indidit) præterfluit, à Witebska 18.milliaribus abest. Vexillo viridi prouisuus Palatinatus in bello vtitur.

SVRAS castrum inter Dunam,Casplam,& Surascam situm, à Witebska octo milliaribus superiùs Orientem,ad Moschouiam versus procedendo:tandem Occidentem versus à Witebska 14. milliaribus occurrit.

VLA arx in conflictu Vlæ(à qua nomen habet)& Dunæ fluuiorum, à Moschouitis olim fundata possessáque, & à nostris sæpius, frustra tamen tentata, postea à duce Romano Sanguszkowicz inopinata irruptione capta, exustáque, & à nostris restaurata.

TVROWLA castrum Moschorum ad fluuium eiusdem nominis,& Dunam munitissimè sita, à Polocza tribus milliaribus abest.

SVSZA arx Moschorum,ad lacum eiusdem nominis,Moschouitis *Copia* dicitur.

CZASNIKI castrum & oppidum ligneum,ad Vlam fluuium situm, à Susza quatuor milliaribus abest.

SIENNO

SIENNO arx cum oppido à Czasniki sex milliaribus distat.

LEPLO arx & ciuitas bene munita,in lacu quasi peninsula condita, à Czasniki septem milliaribus abest.

CIOTCZA munitio ad lacũ eiusdem nominis.

CRASSNE arx Moschouitica, à Ciotcza vno milliari sita.

WORONIEC castrũ cum oppido ad Vsaczam fluuium situm,à Poloczka tribus milliaribus abest.

STRZYZOW munitio ad lacum ingentem sita.

PALATINATVS POlocensis.

POloczko olim ciuitas lignea amplissima, stipitibus septisque ligneis circũdata, ad DWinam fluuium condita,arcem ligneam natura & oportunitate loci munitissimam, turribus & propugnaculis firmatam habet, quam ab vna parte DWina, ab altera Polota, à qua ciuitas nomen sortitur, præterfluit. Milites in ea præsidiarij à rege Poloniæ frequenter asseruabantur, ciues & mercatores in ea ditissimi erant,sed anno Domini 1562.Ioannes Basiliades Magnus Dux Moschouiæ, eam vi tormentis bellicis admotis, strenua oppugnatione, obsidium verò indiligenti & oscitãti defensione, in ditionem suam redegit,Polonisq; præsidiarijs liberè dimissis,Lituanos & Ruthenos ciuitatis incolas, cæterosq; qui illuc velut ad asylum confugerant, in Moschouiam vinctos abduxit, prædamque dictu incredibilem auri & argenti illinc asportauit: hæc ciuitas cum arce & suo territorio,in Moschouiæ principis ditione permanet, vs-

que ad ann. 1579. mense Aug. quo tempore Steph. Bator rex Polon. strenuè (vt postea dicetur) cum toto territorio recuperauit. Habebat olim sui iuris principem, & pro Ducatu amplissimo cõputabatur, purpurei coloris stemmate Magni Ducatus insignitum in campo albo nobilitas prouincialis, quæ regi Poloniæ, Magno Duci Lituaniæ subest, in bello gestat.

VSACZA munitio ad fluuiũ eiusdem nominis, & Dunam sita, à Poloczka tribus milliaribus distat.

DISNA arx ampla, vallo forti & inexcusso circundata, rebusque bellicis apprimè munita, Disna, & Duna fluuio opportunè circumluitur; ciuitas quoq; inter eosdem fluuios vallo stipitibusque præacutis & propugnaculis munita, à Poloczka sex, à Vilna quadraginta milliaribus distat.

DRISSA arx cum oppido circumsepto, ad fluuium eiusdem nominis & Dunam, sex milliaribus à Disna sita.

DRVHA munitio cum oppido, ad eiusdem nominis fluuium, & Dunam à Drissa sex milliaribus abest.

Ab hac arce Liuoniæ fines, & arces ad Dunã sitæ, incipiuntur, quas suo loco describemus. Lituaniæ quoque & Samogitiæ ditio in occidentali ripa Dunę iacet. Samogitiam itaque describendam ordiemur, quæ moribus, vitęque consuetudine, & idiomate Lituaniæ similis est, eiusdemq; principatus.

DVCATVS SAMOGITIÆ.

SAmogitia regio satis ampla, proxima Lituaniæ, à Septentrione Liuoniæ contermina est, marique Balteo siue Germanico ab Occidente, nonnihil in Septentrionem reflectendo adiacet. Prussiam quoque in vicinia habet. Nullo castro munito insignis est, ciuitates tamen in ea cum pagis tam regiæ, quàm nobilium complures sunt. Huic regioni præfectus siue capitaneus supremus, à rege Poloniæ Magno Duce Lituaniæ præponitur, neque temere is nisi grauissimas ob causas officio mouetur, sed quoad viuit perpetuò manet. Episcopum habet Romanæ obedientiæ. Agrestis turba in humilibus casis, ijsque oblongioribus vitam ducit, in quibus ignis in medio accensus ardet, ad ignem verò paterfamilias cum domesticis, seruisque sedit, iumentaque & totam supellectilem domesticam cernit. Solent enim sub eodem quo ipsi habitant tecto, sine vllo interstitio pecora habere. Maiores eorundem cornibus animalium, vrorum videlicet, pro poculis vtuntur. Audaces sunt & strenui homines, & ad bellum promti, loricis alijsque plurimis armis, præcipuè autem cuspide venatorum vtuntur. equos adeò paruos habent, vt vix credibile sit ad tantos labores eos posse sufficere, quibus foris in bello, domique in colendis agris vtuntur. Terram non ferro sed ligno procindunt, quod eò magis mirandum, cùm terra eorum tenax & non arenosa sit. Araturi ligna complura quibus vomeris loco vtuntur secum portare solent, scilicet vt vno fracto, aliud atque aliud ne quid in mora sit, in promtu habeant. Quidam ex prouinciæ præfectis quo prouinciales graviore labore leuaret, multos ferreos vomeres fabricare fecerat, cùm autem eo, sequentibusque aliquot annis segetes quadam cæli intemperie expectationi agricolarum non responderent, vulgus agrorum suorum sterilitatem

Habitationes Samogitarum.

Mos arandi agros.

ferreo vomeri pertinaciter adscribebat, nec aliud quicquam in caussa esse putabat. Præfectus eorum vulgi seditionem timens amoto ferro, suo eos more agros colere permisit.

Samogitia syluosa. Prouincia hæc nemoribus syluisque abundat, in quibus horrendæ quandoque visiones fieri dicuntur. Mel nusquam melius nobiliusve, quodq; minus cera habeat, albumque sit, quàm in Samogitia reperitur. Syluæq; illic summas diuitias ferunt; stipitibus enim cauatis mella passim promuntur. Sunt etiam nunc illic inter agrestes, idololatræ complures, qui serpentes quosdam quatuor breuibus lacertarũ instar pedibus, nigro obesoque corpore *Giuoiptos* patria lingua dictos, tanquam penates domi suæ nutriunt, eosque domo lustrata certis diebus ad appositum cibum prorepentes, cum tota familia quoad saturatiin locum suum reuertantur, timore quodam circumstantes venerantur. Quod si aduersi illis quid acciderit, serpentem deum domesticum malè acceptum aturatum esse credunt.

Samogitæ idololatræ.

Miraculũ. Accidit hoc nuper in Lituania, sex à Vilna milliaribus in pago quodã iuxta ciuitatem Troki, quòd quidam Christianus ab eiusmodi serpentis cultore, aliquot aluearia apum emit, quem cùm ad verũ Christi cultum multo labore adduxisset, vtque serpentem, quem colebat, occidere persuasisset, aliquantò pòst, cùm ad visendas apes suas eò reuersus fuisset, hominem facie deformatum, ore aures tenus, miserabilem in modum diducto offendit: tanti mali caussam interrogatus, respondit se quòd serpenti deo suo domestico manus nefarias iniecisset, ad piaculum expiandum hac calamitate puniri, multoque grauiora, si ad priores ritus suos non rediret, eum pati oportere. Est etiam quatuor à Vilna milliaribus, Lauariski villa regia, in qua à mulcis adhuc serpentes coluntur. Hæc quamuis nõ in Samogitia, sed in Lituania gesta sunt, pro exemplo tamen adduxi.

Ritus gentilis Samogitarum. Agrestis turba in Samogitia sacrificium quoddã, solennesque epulas gentili more sub finem mensis Octobris, collectis frugibus, quotannis celebrãt hoc modo. Ad locum conuiuio, epulisq; sacris delectum, omnes cum vxoribus, liberis & seruis conueniunt, mensam feno supersternunt, desuper panes apponunt, & ex vtraque panis parte duo ceruisiæ vasa statuunt. Postea adducunt vitulum, porcum & porcam, gallum & gallinam, & cætera domestica iumenta, ex ordine mares & femellas. Hæc mactant gentili more, ad sacrificandum hoc modo: in primis augur siue incantator quispiam, verba quædam proferens, animal verberare baculo orditur, deinde omnes qui adsunt, iumentum per caput pedesque, baculis verberant, postea tergũ, ventrem, & cætera membra concutiunt, dicentes: Hæc tibi, ô Ziemiennik deus, (sic enim illum dæmonem agrestis turba appellat) offerimus, gratiasque tibi agimus, quòd nos hoc anno incolumes, & omnibus abundantes, conseruare dignatus es, nunc verò te rogamus, vt nos quoque hoc anno præsenti fauere, tueri ab igne, ferro, peste, & inimicis quibuslibet, defendere digneris. Postea carnes iumentorum ad sacrificium mactatorum comedunt, & ab vnoquoq; ferculo, antequam comedant, portiunculam amputant, & in terram omnesq; angulos domus proijciunt, dicentes: Hæc tibi, ô Ziemiennik, nostra holocausta susci pe, & comede beni-

gnus: omnesque tunc temporis lautissimè solennis-
ter & opiparè epulantur. Hic verò ritus gentilis & in
Lituania, Russiaq; ab agrestibus, quibusdam in locis
obseruatur. Mare quod Samogitiam alluit Balteum,
à quibusdam Germanicum, ab alijs Prutenicum dici-
tur, sinus Balticus propriè nũcupatur. Interluit enim
Cimbricam chersonesum, quæ Germanis *Jutland*,
Latinis *Jutia* vocatur. Alluit quoque Germaniam, &
omnem Pomeraniæ regionem, atque longo tractu
Liuoniam, Curlandiam, regionesque quasdam Mo-
schorum principis, Suetiam, Phinlandiam, Daniam-
que circumluit. Huius regionis Samogitiæ, rex Po-
lonus, magnus Dux Lituaniæ titulo vtitur, vexillum
album bicorne stemmate Magni Ducatus Lituaniæ,
in campo rubeo insignitum. Samogitia in bello ge-
stat. Incolæ regionis, omnibus ferè cum Lituanis
vestiuntur habitu cinericio, moribus, regione, idio-
mate paucula differentia interiecta, vtuntur. Ideo
nunc ad describendos mores Lituanorum oratio-
nem dirigemus.

Mare Samogiticum.

Lituania admodum syluosa est, prout & Samogi-
tia, paludes lacusque ingentes, & amplissimos in qui-
busdam locis maris, formam referentes, habet. Præ-
terea multos fluuios nauigabiles, quorum alij Orie-
tem versus, vtpote *Bog* (Herodoto Hipanis dictus)
Perepetus, Tur, Swisłocz, & Beresina, in Borysthe-
nem vulgò *Dnepr*, dictum exonerantur. Borysthe-
nes verò pluribus fluuijs hausti in Oriente, tandem
in Meridiem decurrens, in Pontum Euxinum illabi-
tur. Alij verò Cronon, vulgò *Niemen* dictus, Vilia,
Kare W, Bug, in Occidentem nonnihil in Septentrio-
nem reflectendo decurrunt, in mareque Germanicum

Fluuij Lituaniæ.

cum iuxta Gedanum celeberrimũ emporium Prussiæ exonerantur, Dzwina autem Ptolemæo Rubon ex Moschouia ortus, à Riga duobus milliaribus eidem mari commiscetur.

Animalia in Lituania omnis generis parua sunt, genus misera maximè in villis & pagis graui seruitute oppressa, nam vt quisque famulorum caterua stipatus, domum coloni alicuius ingressus, impunè quidquis facere, res ad vitæ vsum necessarias capere, absumere, crudeliter etiam colonum verberare potest. Colonis quauis de caussa, ad dominos suos absq; muneribus, aditus non patet, quod si etiam admittantur, ad præfectos & officiales relegãtur, qui nisi munera accipiant, nihil boni decernunt, & vnumquodque verbum iudicis in Lituania, aurum est. Coloni quinque dies, aliquando sex, dominis suis laborant, cui verò Lunæ priuato labori conceditur, atque vt plurimum diebus Dominicis (nulla enim diuorum festa agrestes obseruant) quoduis opus absoluunt, agriculturam exercent, segetes prataque metunt, triturant, & id genus alia. Hoc verò & in Russia peculiare est: quod si interrogaueris, quare Dominico die laboras? respondere solent, nonne & die Dominico comedere oportet? Imperatam pecuniam quotannis ter quaterq; pro defendendis regni finibus pendunt, à dominis quoque tributis adinuentitijs grauiter onerantur, pane atro & vilissimo, siligine vnà cũ spicis commolita vtuntur, molendina siue pistrina manualia, agrestes in pagis trina quinaue domi habent, eisq; ad commoliendas fruges vtuntur, dumq; hæc molendina manibus vertunt, patrio more, agrestem quendam concentum edere solent, dicentes,

Tributis Lituani onerantur.

Molendina Lituanorũ.

melior, hocque verbum frequentius ad cantilenę similitudinẽ repetunt, id verò est, tam viris quàm mulieribus peculiare, quòd de illa re, quam tunc in opere habent, cantilenas agrestes canant. Tubas quoq; ligneas oblongas habent, quas inflantes, mirũ quendam & dissonum concentum edunt, aliquandoque vnus duas insimul tubas, harmonia quadam correspondente inflat.

Omnes ferè Lituani, & Samogitæ, Litonesq; vestitu vili cinericio, communiter vtuntur, vt cùm turmatim vulgum stantem in foro conspexeris, neminem nisi cinericia veste indutũ videbis, cothurnosq; ex tiliæ libro, vel ex pellibus iumentorum, vnà cum setis detractis conficiunt. Currus leues absque vllo ferri ministerio conficiunt, & omnia compangunt, arboreis gomphis & ligna coacta vicem ferri complent, rotasque ex vno ligno, in gyros aptas contorquent. Pinguedine vel pice nunquam linunt currus, & quando multi insimul vehuntur, mirus quidam cõcentus querulorum axium longè auditur. Versus:

Neq; linunt Rutheni querulos pinguedine currus,
Haud picis auxilium stridulus axis habet.
Auditur veniens longè crepitare Colassa,
Sic fragiles currus, Russe, vocare soles.
Nam faciunt habiles, vno vectore quadrigas
Inuectas Rutheni, quas equus vnus agit.
Nec facile inuenies ferrato hærentia clauo
Plaustra facit ligni cuncta ministerium,
Et sine ferri iussu pangunt sua plaustra terebris,
Et lignum ligno consolidare solent.

Frumenta omnis generis, primò in calidissima

cassa, fumo exsiccant, & postea in horreo coràm extructo excutiunt.

ARANDI SEMINANDIQVE MODVS *in Russia alba Moschouiæ confini, & in Magno ducatu Lituaniæ.*

IN primis agros hoc modo præparant, circa festum diuorum Petri & Pauli in æstate, ad festum vsque assumtionis Mariæ, nemora, myricesque excindere solent, quam excisionem arbustorũ vulgariter *Lada* appellant, eam si nemus densum fuerit, stramine supersternunt, per hyememque sic durare patiuntur. Vere autem postea redeunte, post Paschatis festum Sole torrido aliquot diebus ingruẽte, illam prostrationem prædictam arbustorum, stramine suppositio, superstratoque succendunt, & in cinerem comburunt, vbi verò terra non combureretur, illic nihil ferè nasceretur, ideo ligna incombusta congerunt, in struemque composita, denuo succendunt, sicque in illa terra combusta, & inculta, collectis duntaxat carbonibus, & titionibus superfluis, triticum seminant primò, & supra sementem, vno equo iuncto aratro, arant & occant, in Russia videlicet. Lituani enim bobus cornibus aratrum trahentibus, arare solent, tantaque ibi fœcunditas dictu incredibilis subsequitur, vt Cererem in illis regionibus natam affirmares. Eodem modo & hordeum seminatur, metitur, & colligitur, nisi quòd crassiora nemora pro hordeo excinduntur, & pinguiorem terram, magisque triticum exigit. In huiusmodi autem agris, per annos sex vel octo fimo stercoreque, non superposito seminare solent.

Quod si arbores nimis altæ, & crassæ in ea sylua, vbi seminaturi sint, essent, vtpote pinus, fraxini, robora, & id genus aliæ, eas non succindunt, nisi frondes, ramosque circumsecant, ne Solem agro præripere rent. Rusticus verò vnus, omnes arbores vna semel ascensa circumsecabit non descendendo, instrumentum enim ad id factum, quasi scedile, ad illapedis similitudinem secundum proportionem hominis sedentis factum, arbori fune longo appendit, sicque sedens à puero fune alio ab arbore ad arborem, facilè transfertur, habetque ad latus alligatum lignum curuum, ad id studiò præparatum, quo arbori appropincatus, firmiter eam apprehendit, quam à vertice ad radicem vsq; circumsecat, & frondes illas eodem modo supradicto æstate redeunte, succendit, & seminat.

Siliginem postea seminant hyemalem, super hæc culta noualia, tritico vel hordeo collecto, sed duobus vicibus ad siliginem arare coguntur, quam seminare incipiunt circa festum assumtionis Mariæ, 15. Augusti, quòd si segnis agricola non absoluerit seminationem ad aliud festum natiuitatis Mariæ, in quatuor hebdomadis sequente, octauo Septembris die, tunc fructifero prouentu consueto frustratur. Hanc seminationem siliginis hyemalem appellant: vere enim redeunte, aliam æstiualem vocatam, seminant.

Mirus seminandi modus.

Est quoque alius seminandi mos nuper adinuentus, in prædicta prostratione, succisioneq; nemorum superius descriptorum, hoc modo: Duabus partibus hordei, tertiam siliginis intermiscere solent, quam commixtionem vere instante, tempore consueto semi-

seminant, eadem æstate hordeũ solummodo demetunt, siliginem verò subter hordeũ ad modum graminis paulatim densissimè crescentem per hyemem durare sinunt, quæ sequente æstate, adeò fœcundissimè, densissimeque excrescit, vt equo vix eam densitatẽ penetrare possis, & ex vno grano triginta pluisve spicæ pullulare in tantam altitudinem solent, vt vir equo insidens, vix ex ea appareat. Omnes verò agros Rutheni vno equo iuncto aratro, proscindere solẽt, terra enim per se nimis facilis est.

Hic autem ordo in seminandis frumentarijs, in tota ferè Sarmatia obseruatur, primò post festum Paschæ triticum seminãt, postea siliginem æstiualem dictam, ab æstiuali seminatione vulgariter *Jarzyczą* appellatur, ad differentiam hyemalis siliginis, quæ vt diximus, pro festo assumtionis Mariæ seminatur ad hyemem futuram, vnde vulgariter *Ozimina* dicitur. Ex hac si æstate seminaretur, nihil prorsus nascereretur, & econtra si æstiualis ad hyemem pro hyemali seminaretur (quamuis sibi grano similes essent, & eiusdem quasi naturæ viderentur) nulli vsui esset, sed in gramen inutile verteretur.

Hanc itaque æstiualem circa festum Paschę seminant, secundũ agri possibilitatem, præparationemq; Poloni, Lituani & Rutheni nigri, cum Massouitis & Prutenis, propter Solisque beneficium, & regiones temperatiores priori seminatione, longè antecedũt, Ruthenos albos, & Moschouitas in Septentrionem degentes, qui ob intemperiem aëris posterius hijs omnibus seminare coguntur, attamen interdum eodem tempore agros demetunt. Hoc autem mirũ est, quòd siliginem seminantes æstiualem, post Paschatis

MÁSOLAT
A M. K. MÚZEUM
SZÉCH. ...

festum interdum, aliquot elapsis hebdomadis, tamen eadem æstate, vt decet maturam quasi per octo duntaxat hebdomadas demetunt, colligunt & recondunt.

Pisa circa ferias diui Adalberti seminant, vulgariter *Groch* dicta, quam ad longum vsum exsiccata reseruant.

Auenam & hordeum post Pentecostes festum seminant, quæ vulgariter *Owies* dicitur. Hordeum *Jeczmien* appellant.

Cicer vndecim post Paschа hebdomadis elapsis ante diui Petri festum seminatur. *Tatarka* Polonis, *Grecicha* Ruthenis & Lituanis dicitur.

Rapæ circa diui Ioannis Baptistæ ferias seminantur. Et omnia eadem æstate, seminata colliguntur, triturantur, trituratáque in domibus reconduntur, ita vt granum ex penu ad seminãdum depromtum, in decem aliquando, in octo hebdomadis secundum Solis clementiam ad penu vnde exiuit, reuertitur, & agricolæ suo centuplum fructum referens.

Recondendi frumẽti Polonorũ mos.

Poloni omnes, Ruthenī nigri, (quorum metropolis Leopolis est) Massouitæ, Silesij, Pruteni & Lituani quidam in horrea & aceruos magnos recondunt frumenta, & aliquando apud bonum patremfamilias quadringentos, sexcentosve aceruos quales turres quadrangulares eminentes reperies, ad quindecim plusve interdum annos reconditi frumenti plenos. Sed Rutheni albi, Moschouitæque omnes & Lituani, statim de agro in penu frumenta defalcata & triturata congerunt, & recondunt. quidam in cauernis subterraneis, in abditis syluarum studio ad id effossis, & intus bene cum corticibus arborum aptatis, frumenta, insuper omnia victuaria, carnes porcinas sallas, & id genus leguminum ad victum pertinentium, vestesque, & præcipuam supellectilem recondere solent, præsertim belli tempore, vbi miseri coloni securi sint, ab incursu hostili frequenti, & rapinis suorum militum.

Lituani & Moschouita quomodo recõdant frumenta.

Hoc autem apud eos in vilis præcipuè obseruatur, si quis forte capite damnatus fuerit, de seipso iubente domino, supplicium sumere suisque manibus se suspendere, etiam si recusauerit minis verberibusque exagitatus cogitur. Atque hæc nobis de Lituanis sufficiant. Hic tibi lector candide sciendum restat, quod in hoc magno ducatu, qui Polono regi cum vniuersis suis prouincijs subest, plurima sunt oppida & castra tam regia quàm nobilium, ecclesiasticorumque, quæ hîc non sunt posita. Hîc enim nos solummodo prouinciales insignioresque ciuitates, & arces quæ olim pro ducatibus cum suis territorijs habebantur, descripsimus. Sunt præterea complures duces particulares in Lituania, comitatusque ex quibus Slucensis ducatus celebrior est, princeps enim illius, quamuis regi Polono Magno Lituaniæ duci subsit, & ad quæuis mandata regis exequenda paratus fuerit, rerum tamen in suo ducatu qui 30. milliaribus Polonicis in longitudinem & latitudinem patet, integrè potitur, & thesauro priuato cum Italiæ, Germaniæque quibusuis principibus magnis, facilè adæquari potest. Sunt quoque duces alij plurimi insignes, quorum respectu Magnus Ducatus Lituaniæ dicitur, ex hijs primas obtinent, illustres & magnifici domini Radiuilones, dominus Nicolaus Radiuilus, in Bierze & Dubingij dux, lumen patriæ

Supplicij sumendi modus.

Sluezko in Russia ciuitas & ducatus.

& alter Cicero. Hectorque Lituaniæ, Palatinus Vilnensis, & illustris heros Nicolaus Christophorus Radiuilus, dux in Olika & Nesswicz, comes in Schidlowiec, Mareschallus curiæ dignissimus, fraterq; suus idem dux, Dei gratia episcopus Vilnensis designatus, Georgij nomine gaudens. Ille quoque alter Scipio illustris heros dominus Ioannes Chodkie Wicus, comes in Sklow & Mess, Castellanus Vilnensis, archimareschallus Magni ducatus Lituaniæ, exercituumque imperator & gubernator Liuoniæ, ac capitaneus Samogitiæ generalis, virtutũ speculum insigne, Martisq; & Minetuæ alumnus. Insuper multos alios Heroum antiquorum, quorumuis dignitatem adæquantes duces, & viros insignes Lituaniæ celeberrimus principatus fouet, quos sigillatim recensere vt difficilè ac longum, ita minus necessarium nobis videtur.

BENEVOLO LECTORI S. D. P.

HIc quoque Lector candide, leges militaris in comitijs generalibus Magni Ducatus Lituaniæ solenniter constitutas, tibi vt potuimus summa cum diligentia descriptas, breuiter dedicamus. Tu verò hos nostros sudores boni consule, maiora accepturus.

ARTI-

ARTICVLI CONSTITVTIONVM BELLICARVM MAGNI DVCATVS LITVANIÆ, IN *comitijs generalibus constituti, à supremoq; & generali copiarum imperatore fortissimo, & heroe perpetua memoria dignissimo, illustri domino Gregorio Chodkie Wizio, Castellano Vilnensi confirmatæ, & militibus imperatæ.*

OMnis qui se obligauerit seruitio sacræ regiæ maiestatis, debet in eo ad tempus præscriptum perseuerare. Si verò longius seruitium militare indictum protractumq; fuerit. Miles autem seruire amplius nolens in primo quartuali non indicauerit, tunc indictum seruitium sequentis quartualis adimplere tenebitur. Articulus primus.

2 *In alterius armis nemo audeat seruire, sub pœna amissionis honoris.*

3 *Si quis è castris discesserit, seruitio non finito nobilis ille si fuerit, honoris, plebeius verò capitis pœna puniatur. Ille autem qui eiusmodi hominem occiderit, præsertim non habentem litteras à campiductore siue rotmagistro suo, iustè ab eo factum censabitur.*

4 *Lites, discordiasq; milites alterutrum seminare non audeant, sub graui pœna.*

5 *Quod si aliquis ex militibus, præcipuè verò pedestribus, arma sua stipendiaria quibus hostilis impetus arcetur, lusu alearum amiserit, vel si eques equum militiæ destinatum perluserit, tam lucrator, quam amissor vterq; suspensionis pœna puniatur.*

6 Quicunq; in campiductorem, siue rotmagistrum suum, decurionémve, vel etiam seruus in dominum suum, manu aut verbis inhonestis sese commouerit, capitis pœna plectatur.

7 Si quis in custodes castrorum impetum fecerit, vel custodiam demãdatã obire renuerit, aut ad custodiam sine voluntate campiductoris abierit, capite puniatur, excepto si excubiæ ordinariæ illum præuenerint.

8 Quicunq; vulnerauerit aliquem in ductu legionum sub extensione vexilli, pœna honoris & capitis puniatur.

9 Quicunq; pedester in custodia locum suum non tenuerit, aut caussa alicuius suæ necessitatis inde discesserit, vel si in ordinatione aciei excubijsve obdormierit, vel officium iniunctum indiligenter oscitanterq; obierit, circumspectori excubiarum liberum erit talem interficere. Si autem campiductori oblatum fuerit, capitis pœna puniatur, honoreq; priuetur.

10 Si quis in custodiam campestrem destinatus, sine ex muro cum hoste collocutus fuerit, sine voluntate campiductoris, conuictus testimonio, pro huiusmodi facinore capitis pœna punitur.

11 Si aliquis miles ex thesauro sacræ regiæ maiestatis de tormentis puluerem globosve, quam de alijs bonis sacræ regiæ maiestatis aliquid in vsum suum conuertere ausus fuerit, sine quauis misericordia turpi & vituperoso mortis genere puniatur.

12 Si quis speculatorem ab hostibus missum, in domo sua fouerit, vel de illo notitiã habuerit, talis omni misericordia semota in quatuor partes dilaniatur.

13 Quicunq; tempore necessitatis, siue conflictus a vexillo

vexillo in fugam sese dederit, aut verbo aliquo fugiendi caussam alicui præbuerit, caput & honorem amittit, similiter qui tempore periculi, non conseruerit manus cum hoste puniatur.

14 Si aliquis temerariè in terram hostilem irruerit, vel occasionẽ hostibus dederit, sine voluntate campiductoris, caput amittit.

15 Tempore nominis dati, quod Polonicè Hasto dicitur, vnusquisq; miles in ordine suo pacificè permaneat. Quod si post hoc extra ordinem comprehensus fuerit, vel si nomen indictum interroganti proferre nescierit, capitis pœna puniatur.

16 Dato signo requiei per vocem tubæ, nullos clamores, & strepitus in castris aliquis facere audeat sub graui pœna.

17 Si quis litem aliquam tempore distributionis nominum excitauerit, vel bombardam in hostem exonerauerit, capite plectatur.

18 Tabernæ & nocturnæ comessationes prohibitæ & vetitæ tunc temporis sint, sub graui pœna.

19 Nemo militum audeat aliquid violenter alicui eripere, sub pœna suspensionis. quod si aliquid acceperit præter victum, quod vnius grossi pretio constaret, sine quauis misericordia iuguletur.

20 Nemo militum victus acquirendi caussa absq; seruo campiductoris in villas audeat discurrere, neue alicui iniuria inferatur, sub pœna graui.

21 Hominem alienigenam, aduenam & ignotum nemo in seruitium militare suscipere audeat sine licentia campiductoris, sub graui pœna.

22 Seruitorem alterius commilitonis, siue decurio-

nis, nullius ad se persuasionibus & promissis allicere audeat, sub graui pœna.

23 Nemo militum equos stipendiarios curruí iungat, neq; causſa necessitatis priuatæ quamuis opportunæ illis uti, vel alicui in vsum dare audeat, sine licentia campiductoris.

24 Aduehentibus victum in castra, si aliquid per vim raperetur, suspensione pœna esto.

25 Si quis in viam publicam mercandi, præripiendiq; victus causſa extra castra abierit, turpe ob lucrũ, grauiter puniatur.

26 De emptione & venditione cibi & potus, campiductor æstimationem faciat.

27 Quicunq; ante æstimationem aliquid emerit, emptor pecunijs, venditor mercibus priuetur, similiter & de eo intelligendum est, qui cariori pretio quam cãpiductor cõstituerit, aliquid vendere ausus fuerit.

28 Satellites à campiductore missos, ad comprehendendum malefactorem, nemo verbis inhonestis præscindere audeat, sub graui pœna. Similiter administratori iustitiæ carnifici, nemo illudere audeat, sub pœna honoris.

29 Militum præfecti sub pœna honoris teneatur indicare, quot milites in legione sua desiderarentur. Arcis verò siue ciuitatis cuius præsidia agit, incolam aut ciuem ad militiam nemo suscipere audeat, sine licentia campiductoris, sub graui pœna.

30 Vnusquisque militum præfectus diligenter animaduertat, ne arcem fidei suæ concreditam ad vltimum vsq; periculum vitæ tradere præsumat, sub honoris & capitis pœna.

31 Decuriones, commilitonesq; si rotmagister, (quod absit,) per signa aliqua castrum hostibus tradere enituerit, illum captum campiductori præsentare tenentur.

32 Rotmagister, siue militum præfectus, ad reserationem, & occlusionem portarum castri, quotidie præsens tenetur adesse, neminiq; castrum tempore incongruo aperire audeat. Noctu verò omnes milites congregatos habere in arce tenetur.

33 Nemo in Castrum intromittatur, nisi certa notitia de illo haberetur, cuias sit, vel ob quam causſam venerit, & si iustam causſam dixerit, solus in castrum absq; famulis intromittatur, qui absq; campiductoris licentia intromitti non possunt.

34 Quicunq; militum, maximè autem pedestrium, deprædationis causſa in terram hostilem friuolus abierit, tali pœna capitis puniatur.

35 Si alicui custodia ordinaria venerit, ille autem præsens custodi non adfuerit, capitis pœna esto.

36 Si quis custodiæ munus obiens, sequentis custodiæ adeuntem non expectando abierit temerariè, caput amittit.

37 Cui ex ordine custodiam obire contigerit, idq; muneris temerariè per ebrietatem, alearumq; lusum neglexerit, caput & honorem amittit.

38 Nemo rotmagistrum, commilitonúmve extra arcem discedant, militesq; suos ad quamuis legationem negotiorum suorum destinare non audeant, sine licentia campiductoris, maximè verò campiductore ibidem præsente, sub graui pœna.

39 Rem fortè inuentam nemo apud se pernoctare sinat, sed rotmagistro, siue campiductori eam indicet, sub pœna patibuli.

40 *Quicunq; militum absq; armis ad quæstipendia accepit, ambulauerit, vinculis corrigatur.*

41 *Nemo rixas, motusq; aliquos in arce exercere audeat, sub pœna atroci, quod si quis aliquem vulneraverit caput, & profrivola glad\ extractione manum amittit.*

42 *Ad quamuis iustam emendationem arcis, maximè obsidionis tempore, nemo militum eorum qui in ea præsidia agentes manent, propter seipsos laborare detractent.*

43 *Rotmagistri & decuriones, singulos suos milites semper instruant, doceantq;, quomodo vnusquisq; in acie legitimè, ordinateq; stare, & armis suis competentibus commodè vti possit, quod si ex ordine aliquis foras excesserit, caput amittit.*

44 *Commilitones siue decuriones honestè sese obseruent erga rotmagistrum suum, non solum modo manu, verum etiam verbis, similiter & rotmagister erga eosdem, neminem dehonestando, verberando ve. sed si quid aliquis peccauerit, in corona omnium decurionum, sociorumq; cum iudicet & puniat, rebellem verò campiductori indicet.*

45 *Quod si aliquis commilitonum sociorúmve, seu ipse vices gerens, Articulos supra scriptos, honoris & capitis pœna præmunitos iustè & legitimè non obseruauerit, eum rotmagister suus, campiductori sub fideiussione, & nobilitatis honore, ordinatè transmittat.*

Articulorum militarium magni Ducatus Lituaniæ finis esto.

PRVS-

PRVSSIÆ CVM SVIS PROVINCIIS, CIVITATIBVS OMNIVMQVE MAGISTRORVM *Crucigerorum Teutonici ordinis, inxta seriem compendiosa descriptio.*

DE PRVSSIÆ DEDVCTIONE *doctorum opiniones.*

PRÆCLARVS ille Germanorum legatus, & orator apud multos extraneos principes celeberrimus, Æneas Syluius, qui in Prussia legationem frequenter obibat, scribit in suis Chronicis, quòd Prussia rectius & conuenientius, Vlmigauia appellanda sit, & hoc non sine caussa: nam populus qui hanc regionem primò incolebat, Vlmigauus nuncupabatur. Ioannes autem Boëmus scribit ab ortu solis in hanc regionem populos Amaxobios, Alanos, & Gothos, Venetosque, siue Vandalitas commigrasse. Matthias verò Miechouiensis, Polonorum chronographiæ scriptor lib. 2. cap. 8. refert, regem Bithyniæ Prussam nomine ab Hannibale Carthaginensi admonitum, vt Romanis bellum inferret, quod cùm ille suscepisset, malè ei cessit. Longè enim plus Romani totius orbis domini quàm Prussa rex Bithyniæ copijs valebant, quocirca ab illis adeò cum vniuerso exercitu profligatus est, vt Bithyniam regio-

Syluij de Prussia appellatione opinio.

Vlmigaui.

Ioannis Boemi opinio de Prussia.

Miechouitæ opinio de Prussia.

Prussia à Prussa rege Bithynia.

nem propriam relinquere cogeretur, & in Vlmigauiam longa peregrinatione venire, quam à suo nomine Prussiam appellauit. Commemorat, & in alio loco eorundem Chronicorum idem Miechouiensis, multos Romanos in terram istam propter atrocia bella, Romæ exorta migrasse, seque partim in Prussiam, partim Lituaniam, Liuoniamque & Samogitiam diffudisse. Erasmus verò Stella asserit in hanc regionem gentiles quosdam populos Sargatianos, Gelidanos, Alanos, Venedosque venisse, qui omnes in Vlmigauia, non diu tamen domicilium habuerunt. Sebastianus autem Brand Germanorum chronographiarum scriptor, sic de Prutenis eorumque sedibus inquit: Pruteni proximi sunt Vistulæ, siue Vandalo fluuio, qui Poloniam à Germania disterminat, hic fluit ex Silesia, Poloniaque minori & Massouia præterlapsa per Prussiam Gedanum vsque decurrit, ibique in salsum mare exoneratur.

Romani in Prussia.

Erasmi Stella opinio.

Sebastiani Brand opin.

Fines Prussiæ.

Ab æquinoctio itaq; Prussiam Saxonia attingit, ab Occidente Pomerania, & mare Balticum siue Germanicum, ab ortu Solis Lituaniæ, à Meridie Poloniæ regno, & Massouiæ ducatui conterminat est, à Septentrione Curlandia, Liuoniaque terminatur. Regio est fertilissima frugum pecorisq; abundans, incoluerunt illam, (maximè autem iuxta Vistulam fluuium) Vlmigaui, Alani, Amaxobij, Gothique, vt testis est locupletissimus Ptolemæus. Hæ gentes, in primis immundos spiritus, & prophanas creaturas adorauerunt, vsq; ad tempora Friderici Cæsaris huius nominis secundi, cuius consensu & approbatione à Teutonici ordinis Crucigeris, qui primò Mariani

Prussia gentiles.

riani vel Pauperiani nuncupabãtur perdomiti sunt, & ad fidem Christianam conuersi, anno Domini 1216. de his fusius chronica Pontificum de ordine fratrum Teutonicorum eorumq; origine legi possunt, poterit insuper Sebastianus Francus in secunda parte Chronographiæ suæ videri.

PRISCA ANTIQVORVM PRVtenorum religio.

ANno Domini 503. gentilibus Prutenis, siue Vlmigauis rex quidam Bruteno dictus imperauit, qui cùm iustos annos ætatis consecutus esset, regium sceptrum diutius tenere resignauit, quietam vitam ducere instituens, quocirca fratrem Veijdenutum successorem sibi in regno elegit, traditoque fratri sceptro, ipse Bruteno summus sacerdos gentili ritu effectus est, nomenque ei dignitatis inditum fuit, *Kirie Kirieito*, quasi dicas proximus noster dominus. Huic pontifici suo Pruteni & idolis, præclaram sanè & cum maximo sumptu habitationem, sub quercu quadam erexerant, locoque Romanæ à Roma nomen indiderunt. Circa hanc quercum octo vlnarum in latitudinem, & altitudinem tela optima sericea extensa fuit, in quam habitationem nemo præter patriarcham eorum, *Kirie Kirieito* dictum, & præcipuos ministros idolorum munia obeuntes intrare poterat. Si autem aliquis inuisendi, honorandi, adorandi vel offerendi gratia ad idola veniisset, tunc constituti deorum ministri telam, vt idola viderentur, à quercu semouebant. Quercus hæc tripartita fuit inter cæte-

Ab eodem Bruteno Prussiã appellatã quidam autumant.

Kirie Kirieito nomina Graecorũ ex Bithynia idioma personant.

Processus religionis Prussorum.

ras siluas quercinas delectissima in loco, (vbi nunc oppidum Heyligen beil, id est, sancta securis constructum est,) sita erat, ex vna parte Prutenorum deum qui *Petuno*, id est, fulmen dicebatur, habebãt: in huius laudem & honorem ignis ex quercubus construebatur, qui die noctéque perpetuò ardebat & nunquam extinguebatur, quod si negligentia ministrorum ad hoc officium præstandum deputatorum ignem extingui contingeret, capitali supplicio afficiebantur. Ex altera parte collocatum erat *Patrimpo* idolum, cuius cultus erat in serpente viuo retinendo, qui lacte vt eò commodius viueret alebatur. Tertia ex parte dæmoniacum idolum *Patelo* nomine, situm fuit, huius honor in retinendo alicuius mortui hominis capite consistebat. Habuerunt præterea alios multos deos quos adorabant, cultuque diuino prosequebantur, semper tamen inter querceta holocausta eis offerre solebant, & quot ferè res habebant, tot præsides & deos constituebant. Fuit igitur deus singularis *Wrschayto* gentiliter dictus, quem magno honore venerabantur, & pro lare siue deo domestico super omnia mobilia, iumentaque vtpote, equos, boues, oues, capras, sues, &c. eum præponebant. Alter deus fuit *Schneybrato* dictus, hunc super anseres, gallinas, anates, columbos, pauones, &c. constituebant. Tertium deum domesticum, *Gurcho* dictum habebant, is omnibus esculentis cibarijsque præponebatur.

Perum idolum.

Patrimpo idolum,

Tertium idolum Patelo.

Wrschayto idolum.

Schneybrato idolum.

Gurcho idolum.

Præterea tonitruis, lunæ, stellis, serpentibus, bubonibus, & omnibus penè creaturis, diuinum honorem deferebant. Fuit hic populus quondam barbarus & incultus, nec vllam scripturam nouerat, propterea nec fidem adhibebant, si quispiam diceret hominem, homini per litteras animum & voluntatem aperire posse. Potus illorum aqua melli commixta, & lac equinum erat, liberales valde & hospitales aduenis se exhibebant.

DIVISIO PRVSSIÆ IN DVOdecim ducatus.

ANNO diuinæ incarnationis 373. Vedenuto princeps Prussiæ, (qui Bruteno fratri voluntarie sceptra deponenti successit) duodecim filios procreauit, quorum hæc nomina fuere, Saymo, Neydro, Sudo, Slauo, Natango, Barto, Galindo, Varmo, Oggo, Pomedzo, Colmo, & Lituo. Cumq; iam Vedenuto princeps, centesimum decimumsextum annum attigisset, regiones Prussiæ inter filios diuisit, Saymonemque natu maiorem summæ rerum præfecit. Atque ita Prussia in duodecim ducatus, secundum filiorum principis Vedenuti, numerum diuisa est, & vnusquisque à suo principe nomen accepit. Quos hic secundum ordinem cum sua dispositione, castrisque & ciuitatibus, annorumq; numero, quãdo videlicet à Crucigeris potissimum erecta sint, describemus.

Nomina filiorum Vedenuti.

Prussia in duodecim ducatus diuisa.

SVDAVIA DVCATVS I.

PRimus & præcipuus Prussiæ ducatus Sudauia olim erat, qui à Sudauo Vedenuti filio principe, suo nomen sortitus est. Hic ducatus omnes alios &

præstantia, & fertilitate antecellebat: nam quocunque tempore necessitatis, sex millia equitum, & octo millia peditum præstare valebat. In hac regione præcipui nobiles & proceres totius Prussiæ priscorum temporesedes suas habebant, nunc autem paludibus & syluis maximis obsitus scatet, nec vllum vestigium tam insignis & nobilis regionis remanet, præter septem pagos, quos coloni possident, in Luptauensi territorio, tota enim est deuastata à Crucigeris ordinis Teutonici, non aliam ob causam, quam propter inobedientiam & infidelitatem. Distinguit Sudauiam à Sambia regione palus quædam, à ducatu verò Nadrauiensi fluuius LaWo appellatus.

SAMBIA DVCATVS II.

SAmbia nunc Szamland appellata, regio Prussiæ à principe Saymo nomen accepit. Hæc priori cùm potentia, tum fertilitate non multum cedere videtur, poterat enim eo illa 4000. equitũ & 4000. peditum congregari. A Natangia regione Fluuio Prægel dicto disterminatur.

Sequuntur castra & ciuitates ad Sambiensem ducatum pertinentes.

Lebenicht	vnaquæque earum condita anno Domini	1256.
Kneypach		1380.
Regiomontum cum castro & antiqua, (vt illi appellant) ciuitate.		1262.
Fischusia		1269.
Lechstet		1289.
Mulmelburgia.		1279.

Girmauia,
Rudauia,
Neuhusia,
Wargia,
Ceilgarbia,
Bobetia,
Lubtauia,
Schaccia,
Chremetia,
Waldouia.
Tyremburgia,
Eonundia,
Rositta,
Caymen.

His nominibus arces in Sambia olim appellabantur cum suis ciuitatibus, quæ omnes à Crucigeris bene muratæ & fossis cinctæ extiterunt, nunc quædam arces in curias iudiciales redactę sunt, quarumdam etiam magna pars, humi prostrata iacet.

NATANGIA DVCATVS. III.

NAtangia regio à principe Natango nomen ducit, quæ à Bartia regione fluuine, Alla nominato, secernitur, à Pomerania Pallaria fluuio, disterminatur. Regio est optima, arces & ciuitates plurimas, prout inferius ordine descriptæ sunt, habet.

Waldouia ciuitas	conditę (tuntano Domini	1256.
Girdauia ciuitas		1326.
Cintia oppidum		1313.
Creneburga ciuitas cum arce		1253.
Heiligenbeil oppidum		1301.
Fridlandia ciuitas		1312.
Schippenbeilia ciuitas		1319.
Brandẽburga oppidũ cum arce		1362.
Balga arx		1239.
Damnouia ciuitas		1400.

NADROVIA PROVINCIA IIII.

REgio Nadrouia à principe Nadro denominata est, eam à Natangia fluuius Pregiel disterminat, è Slauonia Nara amne distinguitur. Hæc maiori ex parte à fratribus ordinis Teutonici, propter infidelitatem incolarum deuastata est, reliquiæ eius & vestigia reperiuntur, casæ & tuguria in quibus piscatores habitant.

SLAVONIA DVCATVS V.

SLauonia regio quondam priscorum Prutenorum temporibus, pro ducatu computabatur, à principe Slauo nomine denominationem accepit, ex maiore parte à Lituanis, Crucigerisq; depopulata est, eam à Lituania Memula fluuius disterminat. Has infrascriptas munitiones & arces complectitur cum ciuitatibus & oppidis.

Ragneta	His annis incarnationis diuinæ, à Crucigeris fratribus constructæ sunt.	1253.
Tilsa		1289.
Renuna		1276.
Liccouia.		1273.
Salauia.		1385.
Labia		1258.
Tapia		1256.
Vintburgia		1409.
Christouerder		1253.

Baytia

Boytia	His annis hæ munitiones, à Crucigeris erectæ sunt.	1338.
Cestia		1185.
Norbeitia		1381.
Vonsdorfa		1391.
Angerburgia		1412.
Dringoforria		1403.

BARTONIA DVCATVS. 6.

BArtonia à Barto principe nominis etymologiam ducit; cum Lituanis, & Moschouitis terminis disceptat, à Lituania 70. stagnis & solitudine, à Galindia verò flumine quodam finitur, nunc magna ex parte à Lituanis & Crucigeris peruastata est. Arces has cũ oppidis, à Crucigeris correctas complectitur.

Nordemburga	His annis hæ munitiones, à Crucigeris erectæ sunt.	1505.
Iohansburga		1268.
Gurgburga		1259.
Insterburga.		1342.
Rihteuerder		1396.
Bartouia		1365.
Rhenum		1375.

GALINDIA REGIO. 7.

HÆc regio à Galindo principe Galindia nuncupata est, cuius Massouiæ silua ingens à Meridie fines excipit, quondam tam populosa fuit, vt successu temporis, populus in ea progenitus, locum nõ haberet. Vnde præpositi regionis obstetricibus seuerè mandarunt, vt nullam fœminei sexus, post partum prolem, hac luce frui permitterent, quam rem cùm minus obseruatam animaduerterent, mamillas fœ-

Grande facinus.

minis ne amplius prolem educarent, amputarunt, quod facinus mulieribus summæ tristitiæ, & miseriæ causſa fuit. Erat autem in illa regione mulier quædam authoritate, nomine & potentia clara, quæ pro prophetisſa habebatur: oracula enim interrogantibus dabat. Huic cùm mulieres calamitates suas exposuerunt, prophetisſa illa, miseræ sorti fœmineæ cõdolens, dolos quibus viros circumueniret, & perpetratum facinus vlciſceretur, expiaretque, indagare, cogitareque cœpit, conuocatisque omnibus proceribus, & nobilioribus viris Galindiæ, monuit eos, vt Christianis bellum, ſine vllo armorum genere (euentus enim rerum prædicere ſolita erat) quàm celerrimè inferrent, hanc enim voluntatem deorum eſſe ſeriò affirmabat: quibus Galindæ auditis, ſine vlla mora, (certum enim eſſe credebant,) iuuenes, ſenesque valida manu inermes in Polonorum, & Maſſouiorum Christianorum prouincias, cum impetu excurrunt, nactaq; ingenti hominum, & iumentorum præda, ad ſua proficiſcuntur. Interim verò captorum Christianorum aliquot aufugiunt, continuoque reliquis Christianis nunciãt, quomodo Galindi ſine armis, in terram eruperint. Christiani re intellecta bene armati Galindos aſſecutos, maxima cruentaque ſtrage profligant, prædamque reperunt, bellumque continuantes, fugientes hoſtes in regionem vſq; eorum perſequuntur, quam armis & igne euertunt, reliquias tam matronarum, ancillarum, & iuuenum, in captiuitatem abducunt. Has ciuitates & munitiones Galindia complectitur.

Fraus mulierum.

Pruteni in Maſſouiam excurrunt.

Maſſouii Prutenos profligant.

Ortele-

Orteleburgum caſtellum	Anni inſtaurationis eorum	1266.
Raſtemburgum oppidum		1329.
Neyburgum arx & oppidũ		1238.
Paſſenhumia oppidum		1388.
Dreſchlouia arx & oppidũ		1338.
Lucia caſtellum		1348.
Lucemburgia oppidum		1349.

VARMIA REGIO 8.

VArmia ſiue Wermelandia regio à Warmo principe, nomen ſortita eſt; à Pomeſania prouincia ſtagno, & flumine Paſſaria diſcernitur, à Natangia paruis quibuſdam fluuiis, has arces cum ciuitatibus complectitur.

Reſſel arx & ciuitas	His annis ſunt extructæ.	1357.
Sreburg arx		1348.
Bichofſtein ciuitas		1325.
Wartemburga ciuitas		1325.
Allenſtein arx & ciuitas		1367.
Melſatia arx & ciuitas		1326.
Helſberga arx & ciuitas		1320.
Wermeditum arx & ciuitas		1316.
Gulſtadia ciuitas		1326.

HOGKERLANDIA PROuincia. 9.

HOgkerlandia ſiue Pomeſania, à principis nomine Hogo appellata eſt, eam à Natangia, Paſſaria fluuius ſeparat, à Pomeſania duo fluuij Melſink & Draſen appellati, hasque arces cum oppidis complectitur.

Brandenburgum caſtrum & oppidum	His annis extructa ſunt	1258.
Frauemburgum oppidum		1279.
Tolkiemit oppidum		1365.
Munhuſia caſtellum		1365.
Scharpouia prædium		1400.

Elbingenſe caſtrum conſtructum anno 1237.
Ciuitas verò ipſa Elbinga celebris & populoſa emporio clara inſtaurata eſt, anno 1239.

CVLMENSIS DVCATVS 10.

CVlmia regio Pruſſiæ, à Culmo principe denominationẽ trahit. A Polonia & Pomerania Viſtula fluuio ſecernitur, à Pomeſania flumine Oſſa, à Michlouia verò & Dobrinia territoriis Drebnicz fluuio, fines ſuos dirimit, has ciuitates & munitiones habet.

Culmina ciuitas ampla	erectæ ſunt annis hiſce	1223.
Wentſlauia arx		1215.
Alduſia caſtrum		1238.
Grandentz arx & ciuitas		1299.
Gugeleburga ciuitas		1230.
Schonſe arx cum ciuitate		1305.
Straſburga arx & ciuitas		1285.
Bartonia arx		1346.
Neumarckt ciuitas		1325.
Rogoſna arx		1293.
Culmenſe ciuitas		1251.
Torunia arx cum ciuitate ampliſſima, emporio clara ad Viſtulam condita		1235.

Papauia arx		1375.
Frideck arx		1331.
Lipno arx		1319.
Leſna ciuitas		1328.
Golba arx & ciuitas		1300.

Luben arx cum ciuitate	hiſce annis extructæ.	1233.
Reden ciuitas cũ arce		1233.
Bergelauia arx		1305.
Lautergurgia arx.		1301.

Huius ducatus titulo rex Poloniæ vtitur.

POMESANIA PROVINCIA.

POmeſania à Pomeſa principe, finitur ab aliis regionibus Viſtula, Elbinga, Druſno, Drobnicz, Weſſera, multæ in ea præclaræ arces & ciuitates, vt ſequitur, habentur.

Mariemburga ciuitas ampla, anno Domini 1302. extructa eſt, arx verò anno 1281. à fratribus Teutonicis erecta ſub magiſtro ordinis Hartmãno Comite Heldrouiẽſi, natura loci munitiſſima, valloq; fortiſſimo & foſſa profunda circumducta, muro & propugnaculis, ac cõmeatu copioſo, apprimè firmata, regis Poloniæ præſidiis tenetur.

Neuticbia oppidum		1329.
Stum arx cum ciuitate		1249.
Criſtburga arx & ciuitas		1258.
Preuſimarck arx		1329.
Salfeld ciuitas		1328.
Merinck arx cum ciuitate		1290.
Holand arx & ciuitas		1329.

Lubstadia ciuitas	Hæ ciuitates cũ suis munitionibus his annis extructę sunt.	1302.
Osterrade arx & ciuitas		1270.
Rosenburga arx cũ ciuitate		1289.
Mariẽuerder arx cũ ciuitate		1311.
Garnesia ciuitas		1328.
Germanica Lilouia arx cum ciuitate		1337.
Lebmulia ciuitas		1337.
Hohenstein ciuitas		1301.
Schonembergia arx		1319.
Rosembergia ciuitas		1315.
Eilemburga ciuitas		1299.
Neumburga ciuitas cũ arce		1289.
Salauia ciuitas cum arce.		1306.

MICHLOVIA PROVINCIA. 12.

Michlouia admodum angusta terra est, inter Brodnã & Drebnicz fluuios iacet. Huius caussa Poloni cum fratribus Teutonicis perpetuas rixas fouebant, nullam arcem præter vnam ciuitatẽ Stratburgam, & tres munitiones, Berklij, Dornik, & Michlouiam habet.

Pomeraniæ regionem amplissimam, longo tractu mari adiacentem, vnde & nomen habet, in Poloniæ regionum descriptione, latius indicabimus. De qua multa bella Poloni cum Prutenis gentilibus, & Crucigeris habebant, in hac sita est celeberrima vrbs
Dantiscum. Gedanum, siue Dantiscum appellata, à mari Germanico vno milliari abest, eam celeberrimus fluuius Vistula præterlabitur, ibidemque amplissimis ostiis in mare exoneratur. Celeberrimũ in ea totius Pomeraniæ, & Prussiæ emporium est, regi Poloniæ subiecta, anno Domini 1285. translata.

Pruteni

PRuteni gentiles barbarie indomita rigẽtes, peruersi & infideles erant, vanas creaturas quaslibet pro diis colebant, nec se ad fidẽ Christianam cõuerti patiebantur. Idiomate proprio à Liuonico nõ dissimili vtebantur, Polonis & Massouitis tributarij erant, sed frequenter nacta occasione iugum excutiebãt, ideo multa bella longo tẽpore Poloni cum eis tenuerũt. Postea an. Dom. 1211. Cõradus Massouiæ princeps ex regibus Polonorũ genus ducẽs, à Prutenis gentilibus sæpius variis excursionibus infestatus, ad imperatorẽ Fridericum huius nominis II. legatos destinauit, implorãs auxilia aduersus infideles Prutenos, qui libenter fratres ordinis Teutonici Crucigeros à Sarracenis tũc tẽporis Hierosolyma pulsos, in Prussiã 20000. misit, quibus princeps Massouiæ Culmẽsem terram in primis donauit, cum arce Dobrzinensi, hac conditione, vt tempore necessitatis subsidium sibi contra infideles Prutenos ferrent, Prussiamq; subiugatã insimul partirentur. Hîc quædam de origine Crucigerorum Teutonici ordinis subiiciemus.

Crucigeri in Prussiam veniunt.

ORIGO ET PRINCIPIVM TEVtonici ordinis.

ANno Domini 1188. cùm Balduinus rex Christian⁹ Hierosolymis regnaret, Sarraceni & barbari ex arce nomine Ptolomaida, Latinè Acona, Germanicè Acris dicta, variis excursionibus sanctã terram infestare solebant. Quamobrem rex cõtra barbaros Sarracenos auxilium petiit à Christianis. Longobardi igitur sexaginta galeras, & in his quinquaginta millia virorum, in subsidium miserunt, cum quibus multi homines probi piæ peregrinationis caussa, in terram sanctam profecti sunt. Horum nu-

Expeditio Christianorum in terram sanctã.

merus erat 500. partim ex Saxonia, partim ex aliis prouinciis Germaniæ, qui omnes in vnã nauem congregati, Aconam vsque peruenerunt, vbi per integrum annum, cum infinita multitudine Christianorum, Aconam antequam caperetur, oppugnauerũt, in oppugnatione multi Christianorum telis barbarorum læsi erant, vnde in morbum inciderunt, passimque sparsi, cùm neminem in terra aliena qui subleuaret inopiam, haberent, multi fame perierunt. Erant autem ex peregrinis præcipui, octo boni & pij viri Teutones, qui cùm viderẽt Christianos tam miserè interire, commiseratione ducti curam illorum susceperunt, diligentiaque illorum plurimi infirmi conualuerunt. Postea xenodochium, siue hospitale sub titulo beatæ virginis Mariæ, Aconæ erexerunt, primusque xenodochij præfectus, Henricus de Valpoth electus est, ex Germania oriundus: hic maximã diligentiam, in fouendis infirmis & egenis adhibuit, vltimum diem Aconæ peregit, ibidemque sepultus est, an. Domini 1190. Postea Balduinus rex, Hierosolymis templũ, & xenodochiũ, pro pauperib. & pluribus nobilibus infirmis, qui in bello Aconiensi læsi erant, extruxit, sub titulo beatæ virginis Mariæ.

Hospitale beatæ Mariæ Virginis Hierosolymis.

Tandem anno 1191. Clemens papa huius nominis III. hunc ordinem confirmauit, & intitulationem dedit fratribus Teutonicis, xenodochij Hierosolymitani beatæ virginis Mariæ. Præterea diui Augustini, regulam illis seruandam imposuit, stemmateque cum cruce nigra eos insigniuit.

1 POSTEA patriarcha Hierosolymitanus singulos fratres Teutonici ordinis à pontifice Romano confirmatos, alba chlamyde ex vtraq; parte crucem nigram habente ornauit, sicque illi habitum suum susceperunt. Fuerunt qui vestiti sunt 24. fratres laici, & 7. sacerdotes. His lorica indutis, gladio accincto, missam celebrare concessum erat, nullus barbã tondebat, & super saccum stramine impletum, regula iubente, dormiebant, sed statim hæc mira quadam metamorphosi immutata sunt.

Habitus Crucigerorum Teutonicorum.

2 SECVNDVS Henrico de Valpoth, primo magistro xenodochij Hierosolymitani, Otto de Karpen nobilis Germanus in magisterio successit, anno Domini 1200. sub imperatore Romanorum Philippo huius nominis II. & Innocentio summo pontifice, hic in humilitate, & cordis simplicitate Deo & fratribus seruiuit. Sexto anno officium absoluit; Aconæque sepultus est.

3 TERTIVS ordinis magister Hermanus Brand Olsacensis, electus est, sub pontifice Innocentio III. & Philippo II. in ordine Germanorum imperatorum XII. anno 1206. præfuit officio quatuor annis, pauperibus quantum potuit satisfecit, Aconæ sepultus est.

4 QVARTVS Hermanus à Salicen, nobilis Misnensis, Ottonis, & Friderici secundi, imperatorũ Innocentij III. & Honorij Gregorijque IX. pontificũ temporibus, anno Domini 1210. electus est. Hic omnium præclarissima priuilegia ordini à pontifice, & Friderico secundo, Cæsare consecutus est. Nam cùm simultates, & odia inter pontificem Romanum, & Fridericum Cæsarem exortæ essent. Ille huiusmodi cladem prudẽtia sua è medio sustulit, sub eo Conradus Marchio Turingensis habitum susceperit, duo millia nobiles, & auratos equites Germanos in ordi-

Poloni & Massouita Prussiam Crucigeris concedunt.

ne habuit, quos 30. continuis annis rexit, eius temporibus fratribus ordinis à Sarracenis Hierosolyma pulsis, Prussia concessa est, regnum Poloniæ, Conradi; ducis Massouiæ, & imperatoris Friderici II. concessu. Quorum 20000. in Prussiam venerunt, Prussosque Gentiles auxilio Polonorum, ex terra Culmensi eiecerunt.

5 QVINTVS magister Cõradus Turingorum & Catthorum Marchio, sub Cælestino IIII. pontifice, & Friderico II. imperatore, anno 1240. electus est, habitum Mariemburgæ, in Prussia suscepit, cum multis nobilibus adolescentibus, & viris eximiis, ac prudentibus, cum Prussis Gentilibus, multa bella gessit, magnoq; labore fines regionum ordinis dilatauit, & si quæ ruinam minarentur, illas resarciens optimè conseruauit. Postea è viuis excessit, Mariemburgæ sepultus.

6 SEXTVS ordinis magister Poppa ab Osterling, electus est Conradi IIII. imperatoris, & Innocentij IIII. pontificis temporibus, anno 1252. Multa præclara bella cum Prutenis, Liuonienſibus, & Swantopolo duce Pomeranorum gessit, postea ante Ligniciam ciuitatem cum Conrado Silesiæ duce, sanctæ Heduigis marito, à Tartaris totam ferè Sarmatiam vastantibus, interemptus est, à Christianis verò Vratislauiam delatus, ibique in Basilica diui Alberti, terræ mandatus est, huius magistri tẽpore Regiomontum constructum est.

7 SEPTIMVS magister, Ioannes Sangerhausensis officium suscepit tẽpore Wilhelmi comitis Flandriæ, Romanorum imperatoris, & Alexandri IIII. pontificis, anno 1263. Infidelium Prutenorum vires mirabi-

mirabiliter diminuit, ordoq; eo præsidente, plurimum profecit, Dominicanorum monasterium Toruniæ fundauit, Brandemburga quoque ciuitas cum arce eius tẽporibus ædificata est, anno Domini 1266. Tapia quoq; munitio erecta. Annis 12. præfuit, Trueris sepultus est.

OCTAVVS magister, Hartmannus comes Heldringensis constituitur, sub Rodolpho XXVII. imperatore, Habsburgẽsi comite, & Clemente IIII. põtifice, anno Domini 1275. vir pius & industrius extitit, Nadrauiam, Sudauiamq; regiones Prussiæ debellauit, cum cæterisq; finitimis longas acies tenuit. Eo præsidente, anno 1279. Mœnia ciuitas ædificata est. Anno verò Domini 1281. Mariemburgẽse castrum erectum est. Venetiis vltimum diem clausit, ibidemque sepultus est. 8

NONVS magister Burchardus à Swenden, sub Rodolpho Cæsare XXVII. & pontifice Ioanne XXI. electus est, anno 1283. eo præsidente fratres ordinis, cum Prussis infidelibus bellum acre larga sanguinis effusione gesserunt, eosq; in integrum ad obedientiam compulerunt. Postea 7. annis in officio expletis, magistratu se abdicauit, mortuus est Rhodiis, ibidẽq; ad Basilicam S. Ioannis sepultus. 9

Pruteni gẽtiles funditus debellantur.

DECIMVS magister, Conradus de Feuchtuangen, munus magisterij suscepit, sub Adolpho XXVIII. imperatore, & Nicolao IIII. pontifice, anno 1290. eo præsidente ordo multum profecit, 7. annis fratres in officio continuit, Pragæ Bohemiæ metropoli spiritum exhalauit, Trebniciæq; sepultus est. 10

VNDECIMVS magister Gotfridus, comes de Oloch electus est, sub Cæsare Adolpho 28. Germano- 11

norum imperatore, & pontifice Cæleſtino 5. anno Dom. 1297. Hic Venetia cũ multis fratribus in Pruſſiam profectus eſt. 10. annis officium geſſit. Poſtea comitiis celebratis, magiſterium reſignauit, in Germaniamq; profectus, è viuis exceſſit.

12 DVODECIMVS magiſter Sofridus de Feuchtuangen, anno 1307. creatus eſt, Alberti imperatoris Auſtriæ ducis, & Clementis pontificis temporibus. Hic ſedem Venetiis, Pruſſiæ caſtrum Mariemburgam tranſtulit: nam in terra ſancta, Venetiis, Neapoli, & in Anglia ſedes ſuas, & præclara ædificia propter quaſdã ſimultates amiſerant. Duobus annis officio præfuit, Mariemburgæ mortuus eſt.

13 DECIMVS tertius magiſter, Carolus Treuirenſis ſuſceptus eſt, ſub Henrico VII. imperatore, & Clemente V. pontifice, anno 1309. erat inſignis vir prudens, & induſtrius, anno Domini 1312. eo præſidente, Memula arx, in Curlãdia regione Pruſſiæ fundata eſt, ad propulſandos Lituanorum incurſus. Tandem prędictus magiſter à pontifice Romam citatus, adeò crimen obiectum auxilio Dei diluit, vt in aduerſariorum caput redundaret. Romaq; diſcedens, in itinere, Viennæ morbo oppreſſus, exſpirauit, ibiq; tumulatus eſt. Huius tempore peſtis per integrum annum tantopere graſſauit, vt omnia frumenta penuria hominum in agris manerent.

14 DECIMVS quartus, magiſter Wernerus Vrſelenſis, temporibus Cæſaris Ludouici XXXIII. & Ioannis pontificis XXII. ſuſcepit officium ſuum, anno 1322. ordini cum ſumma laude præfuit, citò poſt interemptus eſt à fratre ordinis Ioanne Bunſdorfio, in vigilia

vigilia ſanctæ Eliſabeth, cùm ex veſpertinis precibus egrederetur.

DECIMVS quintus, magiſter Ludolphus dux Tuliſurgẽſis, ſiue Bruſuicẽſis, ſub Ludouico XXXIII. Cæſare, & Ioanne pontifice XXII. magiſterij celſitudinem ſuſcepit, anno 1325. vir pius & ſapiens extitit. Fratres ad cultum diuinum ſummopere compulit, largeq́ illis omnia miniſtrauit, ideo eos liberalitate obedientes ſibi effecit. Iuſtitiam magnopere adminiſtrauit. 15

DECIMVS ſextus, magiſter Dietrichus, comes Aldemburgenſis, octogenarius iam electus eſt, temporibus Ludouici XXXIII. imperatoris, & Ioannis XXII. pontificis, anno Domini 1329. eloquentia validus, authoritate grauis, iuſtitiaq́ue rigidus extitit, gentilibus terrori fuit, templum beatæ Mariæ virginis Mariemburgæ extruxit, Toruniæ obiit, tranſlatus Mariemburgam, in templo S. Annæ ſepultus eſt. 16

DECIMVS ſeptimus, magiſter Rodolphus dux Saxoniæ, Ludouici XXXIII. imperatoris, ac Benedicti XI. pontificis tempore, in officium ſuſceptus eſt, anno Domini 1339. Hic anno Domini 1341. magnas copias conſcripſit, Neumarcouiamq́ue oppugnauit. Interim verò Lituani Pruſſiam inuaſerunt, eamq́ue ferè totam igne, & cædibus conſumpſerunt, multos captiuos abducentes, quæ cauſſa illi tantum mœrorem attuliſſe creditur, vt mente captus ab officioq́ue depoſitus, præ mœrore vitam terminarit, in Marienuerderq́ue ciuitate ſepultus eſt. 17

Lituani Pruſſiam vaſtant.

OCTODECIMVS magiſter Henricus Duſmarienſis, Clementis VI. pontificis tempore, officij dignitatem conſecutus eſt, 6. annos in regendo ordine 18.

consumpsit, cum Lituanis & Ruthenis bellum egregium, in die purificationis beatæ Mariæ gessit, auxilioque diuino 10000. inimicorum prostrauit. Eiuis postea decessit, Mariemburgæque humatus est. Hic virginum cœnobium, Lebenich dictum, Regiomonti erexit.

Lituani prostrãtur.

19 DECIMVS nonus magister Henricus Kimpradiensis, Carolo Cæsare XXXII. & Clemente VI. imperantibus, ad dignitatẽ magisterij accessit, an. 1348. Eo præsidente ordo doctis viris abundauit, fratres in timore & amore Dei instruxit, annis 31. officio præfuit, Mariemburgæ vitam terminauit, ibidemque sepultus est.

20 VIGESIMVS magister Conradus Zolner, tẽporibus Wenceslai XXXIII. imperatoris Romani, & Vrbani VI. pontificis ad officium vocatus est, anno Domini 1379. multa egregia bella & facinora contra Gentiles, Lithuanos, & Samogitas temporibus Keystudi, Iagielonis, Vitoldi, & Suidrigelonis ducum Lituaniæ gessit. Ordinẽ in potestate octo annis tenuit, Mariemburgæ naturæ debitum persoluit.

21 VIGESIMVS primus Cõradus Valẽrodensis, Wenceslai 33. imperatoris, & Bonifacij pontificis tempore magnus magisterij oblatũ suscepit, an. 1388. vehemẽs, & iracundus extitit, totis viribus bello incumbebat, monachos, sacerdotes, & omnes ecclesiasticos furore percitus, odio persequebatur, nullumque in hora mortis ad se venire passus est. Anno 1391. fratres ordinis, armata manu, per fluuiũ Crononẽ Lituanis *Nemen* dictũ, ad arcem Caunensem, in Lituaniam nauibus, terraq; peruenerũt, ibiq; tres munitiones celerimè erexerũt, Neuuerder, Riteuerder, & Mercburg appellatas, ex his Crucigeri Lituanis magna damna inferebant, regionem igne & ferro vastando, incolasque occidendo.

VIGESIMVS secundus magister Cõradus Iungingen, ad munus obeundũ vocatus est, Wenceslao XXXIII. imperatore, & Bonifacio põtifice præsidentibus. Hic propter morũ probitatem magnam laudem apud omnes obtinuit, pacisq; obseruantissimus erat, ideo ab ordinis fratribus eum multa pati oportebat. Annis 12. officio præfuit. Postea ex carceribus corporis liberatus Mariemburgæ in diuæ Annę templo humatus est. 22

VIGESIMVS tertius magister Vlricus de Iungingen, Cõradi frater, Ruperto 34. Cæsare, & Gregorio 12. pontifice, munia obeuntibus officiũ suscepit. An. 1404. Strenuus & bellicosus vir extitit, regulas ordinis non admodũ obseruauit, cõsanguineos odio persequebatur, illorumque arces partim eripuit, partim destruxit. Cũ Lituanis & Polonis plurima bella gessit, hunc postea Iagielo rex Poloniæ & Lituaniæ magnus dux Vitoldus, cruento prælio profligauit, vbi & ipse cum plurimis cõmendatoribus quorũ 200. recẽsentur, cecidit; dux quoq; Stetinẽsis & Olesnicensis, Kerczdorffq; dux exercitus Crucigerorum, à Polonis capti, 5000. Crucigerorũ à Polonis cæsa sunt, Lituanorũ tamen in castris Polonorũ militantium septem millia trucidata fugataque in primo conflictu. 23

Crucigeri profligãtur.

VIGESIMVS quartus magister Henricus comes Plauensis, sub Sigismũdo XXXV. imperatore, & Ioanne XXIII. pontifice electus est. Hic volebat vlcisci iniuriam, quæ à Polonis Crucigeris illata erat, sed antequam quicquam inciperet, ab officio deiectus est, 24

& Engelſburgæ in carceres coniectus, deinde ad Lekſteg miſſus, vbi ſeptimo anno in vinculis peracto, fatis conceſſit. ſepultus Mariemburgæ.

25 VIGESIMVS quintus Michael Sterbergenſis, imperatoriæ culinæ magiſter, Sigiſmundo XXXV. ſceptrum tenente, & Ioanne XXIII. Romano pontifice, ordini præpoſitus eſt, anno Domini 1410. Primo anno cùm ſuſcepiſſet officium Iagielo rex Poloniæ, & Vitoldus dux Lituaniæ, Oſterrodam Helſburgenſemq; epiſcopatum, Reſenburgam, Elbingam, & Chriſtburgam ciuitates, depopulari ſunt. Argentoratum obſederunt, re tamen infecta diſceſſerunt, nouem annis ordinis curam geſſit, poſtea vt deponeretur, precibus obtinuit, Gedani vitã finiuit, Mariemburgæ verò ſepultus eſt.

Poloni cum Lituanis Pruſſiam vaſtant.

26 VIGESIMVS ſextus Paulus Rudolfienſis, Sigiſmundi XXXV. imperatoris, & Martini pontificis tempore, magiſterij celſitudinem conſecutus eſt, anno Domini 1419. Huius tempore prouinciæ & ciuitates Pruſſiæ ad regem Poloniæ Caſimirum defecerunt, & iugum Crucigerorum excuſſerunt, officium nouem annis hic magiſter retinuit, mortuus tandem Mariemburgæque ſepultus.

Ad Polonos Pruteni deficiunt Crucigeros ſpernentes.

27 VIGESIMVS ſeptimus Conradus Erlihuſius, Alberti XXXIX. Romani imperatoris tempore officium ſuſcepit, anno 1438. Hic à bello quoad vixit abſtinuit, nimio dolore ob fratrum peruerſitatem cõſumptus eſt; Mariemburgæ mortuus ibidemque ſepultus.

28 VIGESIMVS octauus Ludouicus Herlihuſius ſub Cæſare Friderico huius nominis III. fratres regere cœpit anno 1450. Huius tempore Pruſſia ab ordine deſci-

Prutens Crucigeri

deſciuit, ad regemque Poloniæ Caſimirum maior pars eorum defecit. Milites quoque ordinis præſidiarij, Marienburgam regi anno Domini 1457. pro ſumma 476000. florenorum vendiderunt, cum aliis caſtris & ciuitatibus. Poſtea rex Poloniæ capta arce Choijnicze, pacem cum Crucigeris iniit, atq; ab hoc tempore Pomerania regno Poloniæ adiuncta eſt, pro qua Poloni 150. annis perpetuò cum Crucigeris belligerabant.

rum ius
excutiu
Mariẽ
ga
Po
Po
iungit

29 VIGESIMVS nonus Henricus Rheus, comes Plauenſis, dignitatem magiſterij aſſecutus eſt, ſub Friderico huius nominis III. imperatore, anno Domini 1467. Vndecim hebdomadis officio præfuit, Regiomonti in cathedrali eccleſia terræ mandatus eſt.

30 TRIGESIMVS magiſter Henricus comes Rihterbergenſis, anno 1470. officium ſuſcepit, præſidentibus Friderico III. imperatore, & Sixto pontifice huius nominis IIII. Fuit vir rigidus, furibundusque, Theodorum epiſcopum Pruſſiæ captum, in vinculis fame peremit. Ordini annis 7. præfuit, Regiomonti ſepultus eſt, huius tempore bellum ſacerdotum in Germania fuit.

Bellum ſacerdotum.

31 TRIGESIMVS primus Martinus Truchſes Wetzhauſenſis, ſub Friderico III. imperatore, & Sixto IIII. pontifice ordini præfectus eſt, 12. annis præfuit, Caſimiro regi Poloniæ obedientiam præſtitit, Regiomonti mortuus, ibidemque ſepultus eſt.

32 TRIGESIMVS ſecũdus magiſter Ioannes de Tiefen ex Heluetia, celebri familia oriundus, Maximiliano ſceptrum tenente, & Iulio pontifice præſidente, ordinem in tutelam ſuſcepit, anno 1489. Eodem anno Polonia regi iuramentum præſtitit. Poſtea ei-

dem regi Ioanni Alberto, auxilium contra Valachos ferens, cum exercitu profligatus, ipseque peremptus est, Regiomontum delatus, ibidem terræ mãdatur.

33 TRIGESIMVS tertius Fridericus dux Saxoniæ, Turingorum, & Hermandurorum Marchio, Maximiliani imperatoris, & Iulij pontificis temporibus, anno Domini 1468. In festo diui Michaelis Regiomonti magistratum suscepit. Nunquam regi Poloniæ iuramento se obstringere voluit, qua de caussa à Polonis sæpius infestatus, in patriam suã Hermanduriã profectus, vbi 12. annis extra ordinis fines exactis mortuus est. Huius tempore Ioannes Albertus rex Poloniæ è viuis decessit, cui in regno Alexander frater germanus successit.

34 TRIGESIMVS quartus, Albertus Marchio Brandenburgensis, Casimiri regis Poloniæ nepos, Maximiliani Cæsaris, & Iulij pontificis temporibus ordini solenniter cum ingenti pompa Regiomonti præfectus est, anno Domini 1512. Sigismundo regi Poloniæ auunculo suo iuramentum præstare noluit, sed arces necessariis omnibus muniuit, vt se contra Polonorum incursum defenderet, magnum & diuturnum bellum cum rege Poloniæ habuit, in quo extraq; parte multi ceciderunt, eam ob caussam, quòd iuramento se obstringere regi noluisset.

GESTA HVIVS MAGISTRI *tempore præcipua.*

ANno Domini 1519. in autumno, inter Sigismundum regem Poloniæ, & magistrum Prussiæ Albertum Marchionem, bellum ortum est anno 1520. Albertus Marchio, die festo Circumcisionis Christi,

Christi, Bransbergã inopinatè occupauit. Eodem anno, Mielzak, Milimlijn, regi traditæ sunt cũ aliis plurimis ciuitatibus, castrisq;. Quadragesimali tempore mense Aprili copiæ regis Oland, ciuitatem & arcem sub magistro ceperunt, eodem anno Brandemburga arx & ciuitas à Polonis capta & depopulata est.

Anno Domini 1520. Wolfgangus dux Schonemburgensis cum exercitu ordinis decem millibus peditum, & 4000. equitum cõiungens, Gedanum oppugnauit, ex episcopique monte, (vt vulgò vocant,) ciuitati imminenti 4000. globos tormentorum bellicorum, in ciuitatem frustra tamen exonerauit, nullum enim hominem læsit, sibi verò ingẽs damnum in tormentis, & globulis intulit: nam ex muro ciuitatis tormentum vnũ præstantissimum in mille fusta concussum est, & si aliquis ex exercitu se ostenderet, in hunc quatuor vel quinque tormenta ex turribus ciuitatis exonerabantur, tantaque miseria & penuria omnium Crucigerorum milites afflicti erant, vt multis suorum desideratis, quibusdam captis, fuga sibi ab obsidione consulere cogerentur. Interea verò Poloniæ rex, in subsidium Gedanensibus 12000. equitum electorum misit, qui milites Crucigerorum à Gedani obsidione discedentes, insecuti sunt, plurimosque ex eis trucidauerunt, quosdam captiuos abduxerunt, multi etiam à Cassubiis & Pomeranis iugulati sunt. Postea regius exercitus Dirschouiam & Stargerdũ arces occupauit, Choijnicz quoque arx cum ciuitate capta est, postea cæteræ ciuitates & arces vltro se regi Polonię obtulerunt, & milites ordinis vnà cum Crucigeris ex Prussia sunt eiecti.

Crucigeri à Gedano fugantur.

Crucigeri ex Prussia ejciuntur.

Anno Domini 1525. die octaua Aprilis, Prussia quam primùm religiosi Crucigeri videlicet tenuerunt, in mundanam politiam & principatum secularem cessit. Albertus enim Marchio Brandeburgensis in ordine 34. & vltimus magister Crucigerorum, belli cum rege Poloniæ pertæsus, difficileque contra stimulum calcitrare vides, regem sibi per internuncios fratres & affines suos reconciliauit, Cracouiamque veniens iuramentum solenniter regi Poloniæ Sigismundo, in maiestate regia ad id fabricata, in medio foro Cracouiensi sedenti, regalibusque induto præstitit, multis principibus. Ibique prædictum Albertum Marchionem Brandenburgensem, post iuramentum solenniter præstitum, Sigismundus rex, principem sæcularem, equitemque vt vocant auratum creauit. Terrasq; omnes Prussiæ certis sub conditionibus, eidem vt feudali, clientiq;, & subdito suo concessit, vexillumque illi suum sub insignijs Polonicis dedit. Atque hic finem ordo ille vt vocant Teutonicorum Crucigerorum, in Prussia anno Domini 1526. Alberto Prussiæ duci, sorori regis Daniæ, in matrimonium data est, ex qua suscepit filiũ, Albertum Fridericum modernum ducem Prussiæ, qui etiã post mortem patris, regi Poloniæ iuramentum, homagiumq; solenniter præstitit, nunc quo ordine & quibus ceremonijs hoc iuramentum præstitum sit, quoniam ipse præsens rerũ spectator fui, breuiter dicam.

Anno Domini 1569. mense Iulio in comitijs regni generalibus, Lublini celebratis, Albertus Fridericus Marchio Brandenburgensis, Alberti ducis Prussiæ prædicti filius, patri in principatu succedens, iuramentum regi Poloniæ præstitit, hoc modo. Decima nona

nona die Iulij, amplissimum suggestum (siue maiestas vt dicitur regia) rectum, fericeis & stragulis tapetisque pretiosis, in suburbio Lublinensi sumptuosè erigitur, vbi rex sessurus esset. Concursus fit ad forum immensæ hominum multitudinis, opplentur viæ omnesque plateæ, quacunque incessus erat, satagit pro se quisque vel ornatus splendido vestitu, vel armis instructus apparere: Interim maiestas regia ex arce in thronum proficiscitur, cingitur ingenti & splendida senatorum procerumque vniuersi regni corona, præcedentibus principibus viris, ac omnis ordinis consiliarijs, & aulicis. Vexillumque pulcerrimum & amplissimum album, nouo duci, de more, cum insigniis donandum, Erasmus Debinski, cancellarij regni filius, præferebat: postea rex in domum quandam suggesto oppositam diuertitur, ibique ornatu regali induitur, Sandalis videlicet aureis, alba Dalmatica, & chlamyde, siue piuiali ex panno aureo confecta, & corona regia aurea, gemmis lapidibusq; pretiosis concinnè affabreque ornata, chirothecas quoque annulis gemmisque ornatas manibus imposuit. Induta maiestas regia ornamentis regalibus, de modo illa in suggestum procedit media, inter reuerendissimos dominum Iacobum Vchanski archiepiscopum Gnesnensem primatem regni, ac dominum Padnie Wski episcopum Cracouiẽsem, præcedentibus & subsequentibus contiguè primarijs dominis, consiliarijs, spiritualibusque; gladium euaginatum ancipitẽ dominus Andreas Zboro Wski gladiator (vt dicitur) regni, præferebat; pomum aureum cruce insignitum Petrus Zboro Wki Palatinus Sendomirien sis portabat; sceptrum Stanislaus Myśko-

Mos homagiorũ regni Polon.

Vestitus solennis regis Polon.

Wski, Palatinus Cracouienſis anteferebat. Cùmque ſacra regia maieſtas in ſolio ſedit, quatuor Germani proceres Pruſſiæ, nomine ducis ſui, ſupplices venerunt, & genubus flexis vnus eorum orationem facundo lepôre, ad S.R.M. recitauit: Oratione finita, regia maieſtas quatuor cõſiliarios ſuos cum illis quatuor Germanis ad ducem Pruſſiæ accerſendum miſit. Veniens itaque illuſtriſſimus princeps Albertus Fridericus, diſertiſſima facundia, orationem fecit ad S.R.M. ſingularem fidem, ſupplicitatẽ & ſubiectionem teſtantem. Reſponſum eſt poſtea ipſi principi conſiliariisque eius Latinis verbis, nomine regis, ſacram R.M. tam ipſum principem, quàm omnes ſubditos, & optimates eius, omni fauore & gratia complecti, defendereque velle. His finitis acceſſit princeps ad ſoliũ, & pedes regios genu flexus cum ſumma reuerentia accepit, accepitq; de ſacra regia maieſtate manibus, vexillum album inſignitum Aquila nigra, cum literis S.&A. colligatis in pectore, cum inſtitutione ore regio facta his verbis: Nos Sigiſmundus Auguſtus Rex, annuentes veſtris & veſtrorum ſubditorum precibus, tradimus & concedimus illuſtritati tuæ, prout parenti tuo illuſtriſſimo tradideramus, in feudum terras, ciuitates, oppida, & arces in Pruſſia, & ad eas illuſtritatem tuam inueſtimus, per huius vexilli traditionẽ, ac inſtituimus gratia & benignitate noſtra, qua illuſtritatem tuã vti nepotem noſtrum cariſſimum complectimur, ſperamusque, quòd eius beneficentiæ noſtræ, & memor, & grata, fidelisque illuſtritas tua ſit futura. Deinde princeps Pruſſiæ caudam vexilli tenens, ſuper libro Euangeliorum in hæc verba iuramentum præſtitit. Ego

Verba regis ad ducem Pruſſiæ.

Ego Albertus Fridericus, Marchio Brandenburgenſis in Pruſſia, Stetinenſis, Pomeraniæ, Slauorum, Caſſubiorum dux, princeps Rugiæ, & Burggrauius Norimburgenſis, promitto, & iuro, quòd ſereniſſimo principi ac Domino, Domino Sigiſmundo Auguſto Regi Poloniæ inuictiſſimo, Magno duci Lituaniæ, Ruſſiæque ac omnium terrarum Pruſſiæ domino & hæredi, ſicut meo naturali hæreditarioque domino, & eius ſacræ maieſtatis hæredibus, & ſucceſſoribus regibus, & regno Poloniæ ero fidelis & obſequens, eiuſque maieſtatis ac hæredum & totius regni Poloniæ bonum procurabo, & damnum præcauebo, ac omne id faciam, quod ad fidelem vaſſallũ feudalemq; pertinet, ita me Deus adiuuet, & hoc ſanctum Dei Euangelium. Accepto huiuſmodi iuramento maieſtas regia, gladium ancipitem, à gladiatore regni, domino Andrea Zboro Wski accepit, nouumq; ducem ter præcinxit, inclinatum de more dicens: Accingere gladio tuo ſuper femur tuum, potentiſſime. Poſtea ei torquem auream, regio munere non indignam impoſuit. Mos omnis ordinis nobiles, qui ad equeſtre munus contendebant (in quorum ego numero, eodem more præcinctus fui) præcincti ſunt. Quibus omnibus ex ordine ſolenniter peractis, ac depoſitis regalibus indumentis, cum toto illo comitatu, ducequ; Pruſſiæ cum ſuis præcedente, in arcem rediit.

Commẽdatio Pruſſiæ.

HÆc autem Pruſſiæ regio, pleriſque ſinuoſis flexibus eſt vbiq; amœna, & opportunis portubus maris Baltici, maximè commoda, vrbium illuſtrium, oppidorum, arciumque frequentia & opimis incolarum diuitiis, opibuſque ac terræ vbertate, ſupra

modum claret. Pecoris omnigeni inæstimabili copia, piscationibus, venationibusq;, & siluis fructuosissimis, aëris que temperie, cum amœnitate coniuncta prædica est, & postquã fidem Christianam Prussia suscepit, 72. arces præcipuas & 62. ciuitates principales habuit, à Crucigeris domus Teutonicæ erectas, quarum numerus nunc temporis successu, plurimum creuit; multæ enim & frequentes ciuitates ac oppida, munitionesque, tam à Polonis, quàm Crucigeris vario Marte vtrinque decertantibus extructæ sunt. Longitudo eius ex Aquilone in Austrum, à Toruniaurbe confini Massouiæ vsque ad Memulam castrum cum oppido, quinquaginta octo milliaribus extenditur. In latitudinem verò quinquaginta milliaribus, Lituanos & Massouitas contingens patet.

Ciuitates in Prussia.

Flumina Prussiæ.

Flumina præcipua & principalia, in Prussia duodecim reperiuntur, Istula siue Vistula, quæ Silesiam, Poloniam, Massouiam, & Prussiam præterlabitur, similiter Cronon siue Nemen ex Lituania decurrens, Nogat, Elbinga, Wetera, Passaria, Alla, Prægel, Ossa, Drebnicz, Lica, Lauia. Extant quoque alia plura flumina omni genere piscium abundantia, minus tamen hominibus præcipuè externis cognita. Lacubus plurimis aliquando septem milliaribus Polonicis patentibus, piscibusque omnis generis exundantibus vndique scatet. Gummi quoq; genus luciditlimum, quod succinum siue *Glessum* vulgariter *Burstin* vocatur, in littore maris Baltici copiosè colligitur. Cùm autem Prussia vt copiosè superius descripsimus, Barbarorum colonia antiquitus fuerit, Polonorum ac Teutonicorum armis subactam, sacrisque initiatam se agnoscit, qui in eam colonias suas barbaris, penitus ferè

ferè extirpatis deduxerunt, nuncque tam Polonis, quàm Germanis equitibus, pariter ciuibus, agricolisque frequens est. Barbarorum tamen reliquiæ, ad Curlandicum lacum hucusque supersunt, qui, cum Lituonibus & Lituanis vicinis, idiomate, moribus, habituque concordant. Porrò nulla in vniuerso Poloniæ regis dominio, regio reperitur, quæ tam frequentibus ciuitatibus, arcibus, & oppidis, vt Prussia abundet.

Hæc autem Prussiæ regio ampliſſima, omniumq; fructuum tam ex terra, quàm aqua nascentium abundantissima, duplex est, Ducalis & Regalis: nam Dux gratia regis Poloniæ, in suis ciuitatibus & arcibus integrè rerum potitur, vt vassallus & feudalis, ac beneficiarius regni. Regiomontique, quæ est ciuitas maritima, sedem suã habet, in qua est collegiũ communis studij, ab Alberto prefato primo, ex magistro duce creato fundatum. Est autem Regiusmons emporio clara, ad eam enim merces ex Septentrionis regionibus copiosè apportãtur, in hanc sedem suam magistri transtulerunt Mariemburga nobilissima, eaque munitissima arce, ac totius Prussiæ propugnaculo, quę cùm se expugnari non pateretur, Casimiro regi Polonię, vt diximus, pro certa stipendiorum militibus ordinis persolutione, dedita est, in ea assiduè milites præsidiarij à rege Poloniæ asseruantur, victu & omnibus ad bellum necessariis tam apprimè prouisa, vt sex annorum obsidionem sustinere possit. Est enim regalis Prussiæ, (id est, illarum arcium & ciuitatum, quas rex electas extra ducem, armis maiorum suorum, acquisitas possidet,) caput & metropolis à Gedano septem milliaribus distat. Plurimas nobiles

Prussia duplex.

Regiomontum.

Mariemburga.

ciuitates & arces, quas ſuperius enumerauimus, Pruſſia complectitur.

Epiſcopatus verò quatuor Catholicos, poſtquam fidem Chriſtianam ſuſcepit, Pruſſia habebat. Warmienſem, Culmenſem, Sambienſem, & Pomeſanienſem, nunc Sambienſis Warmiēſi, Pomeſanienſis autem Culmenſi adiuncti. Warmienſem epiſcopatum, qui eſt præcipuus reuerendiſſimus dominus Staniſlaus Hoſius Polonus, ſacræ Romanæ eccleſiæ cardinalis digniſſimus, ſingulari pietate, & vitæ ſanctitate, ac doctrina cæleſti & ſcriptis diuinis corruſcans adminiſtrat, qui malleus hæreticorum indefeſſus, & catholicæ eccleſiæ propugnator ſtrenuus, iure cēſendus eſt. Culmenſem epiſcopatum, reuerendiſſimus dominus N. Coſtca virtutum & doctrinæ ſpeculum inſigne. Nunc de Pomerania regione amplisſima dicendum nobis occurrit, quæ etiam Polonorum armis antiquitus, perdomita imperio paret: nam Boleſlaus rex bellicoſiſſimus anno Domini 1003. Ruſſiæ principibus debellatis, ſtrenuoque Marte contuſis, perpetuum victoriæ monimentum Herculeū imitatus opus, tres ferreas columnas in Boryſthene fluuio collocauit. Deinde anno Domini 1008. Saxonibus bellum intulit, & omnem illorum regionem, circa Oderam, ad Albim, & Salam fluuios, cherſoneſumque Cimbricam, quæ hodie Dania appellatur, ſumma belli dexteritate ditioni ſuæ ſubiugauit. Vrbes earum regionum maximas, partim ſolo æquauit, partim ſuis Polonis muniuit, gentemque vniuerſam Pomeranorum, barbaram & incultam, ad fidem Chriſtianam ſuſcipiendam, armis coëgit, & vt ſempiterna memoria victoriæ felicisſimæ

Epiſcopatus Pruſſia.

Gades Boleſlai.

ciſſimæ apud poſteros extaret, in Albi, & Sala, Oſſaq; fluuiis, columnas æreas inclitus triumphator locauit, totam Pruſſiam ac Pomeraniam Chriſtianis infeſtiſſimas, perdomuit.

DVCATVS POMERANIÆ.

POmerania regio ampliſſima, ab Holſatia ad Liuoniam vſque, longo tractu, iuxta mare Germanicum extenditur, vnde & nomen habet. *Pomorze* enim Slauis mari adiacentem regionem ſignificat. In hac regione natio Slauonica, antiquitus conſederat, ſed nunc Germani magna ex parte eam incolūt. Has præcipuas ciuitates à mari procul ſitas complectitur, Stetiniam, vnde ducatus Stetinēſis dicitur, Neugardiam, Lemburgam, Stargardiam, Bergradum, Camenetiam, Publinam, Grifenborgam, & alias cōplures. Quæ verò mari impendūt Colberg, Camin, Coſlin, Gribſwald, Sund, Puczka, Reuecol, Louēburg, Hechel, &c. Iulinum in hac regione vrbs erat celeberrima, nunc ruinis deformis iacet, pro hac regione Poloni cum Prutenis Gentilibus, & Crucigeris longo tempore acriter decertabant, nunc titulo eius rex Poloniæ, qui in ea maiori ex parte rerū potitur, duxque Pruſſiæ feudalis regis Poloniæ vtuntur.

Iulinum.

GEDANVM, ſiue Dantiſcum huius regionis metropolis, vrbs ampliſſima, & inſignis à mari Germanico vno milliari abeſt, eam celeberrimus fluuius Viſtula præterlabitur, ibidemque ampliſſimis oſtiis in mare exoneratur, in ea totius Pomeraniæ & Pruſſiæ celeberrimū emporium eſt: ex vltramarinis enim regionibus longinquis, Anglia, Britannia, Scotia, Gallia, Hiſpania, Suetia, Dania, & Noruegia, naues

ad eam appellunt. Ex Lituania quoque Russia, Volinia, Poloniaq; variæ merces, fluuiis nauigabilibus in eam deferuntur, præcipuè verò siliginis, & frumenti, ingens copia ex suprà nominatis regionibus aduehitur. Regi Poloniæ subiecta est, castellanumq; à rege præfectum habet. Ex mari in vrbem perducta est fossa, qua naues maximæ intra mœnia veniunt. Burgrabius cum proconsulibus, & consulibus, regio nomine, ciuitatē administrant. Ciues omnes fere Germani sunt, mercatoresque ditissimi, ita vt Gedanum ædificiorum pulcerrima dispositione, commerciorum varietate, maris, Vistulæque opportunitate, incolarum, & externorum incredibili multitudine, ciuium diuitiis, & instrumētorum bellicorum, ad hostes propulsandos, ac machinarum æneārum numero, cum præcipuis Europę vrbibus, meo iudicio conferenda sit. Prætorium maximo sumptu eoque regio exædificatum cum superbà turri, ædesque sacræ, cum priuatis ingenti auri pondere, artificioseè erectę, Geldaque publicum vrbis palatium, ac horologium diuinis ferè manibus elaboratum, cuius cāpanę mirabilem quendam & suauissimum concentū edunt, secundum artificis voluntatem, & temporis conuenientiam, in admirabilem omnium gentium aduenas attrahentes. Propugnaculum munitissimum in ipso maris portu extructum, frequentibus directis machinis armatis militibus custoditur.

Vexillum totius Pomeraniæ aquilam nigram in collo coronatam, gladium euaginatum manu humana tenentem, pro stemmate in campo aureo gestat similem Prussiæ, quam in eius principio expressimus.

ELBIN-

ELBINGA ciuitas insignis ad ostia Albis fluuij, in littore maris magnificentissimè, & sumptuosè extructa, splendidis ciuium opibus, & mercatorum diuitum frequentia claram, spectabilemque se reddit. Eius titulo rex Poloniæ scribens, se dominum terræ Elbingensis maximè in priuilegiis vtitur. Districtum enim amplissimum circumiacentem habet. Atque hæc de Prussia breuiter dicta sufficiant.

LIVONIÆ TOTIVS CVM SVIS PROVINCIIS, CIVITATIBVS, CASTRIS, ET COMMENDaturis, siue Palatinatibus, &c. succincta descriptio.

Addita est quoque breuis narratio, quomodo hæc regio in ius inuictissimi regis Poloniæ Sigismundi Augusti, Magni Ducis Lituaniæ cesserit, & quo pacto a Moschorum principe & Suetia rege diminuta fuerit.

LIVONIA siue Liefflandia, regio amplissima, ab Oriēte, Russiæ, Moschorum principi subiectæ, contigua est, Neruaq; fluuius nauigabilis, (in cuius vtraq; ripa, duæ arces eiusdē nominis, vni Liuonicnsium, altera Moschorum sibi ex aduerso sitæ sunt,) imperium Moschouiticum, à Liuonienti disiimitabat. Sed moder-

nus Moschorũ monarcha Ioannes Basiliades, [illegible] insigni vrbe episcopali, cum sibi adiacente pro[illegible] occupata, vlterius fines suos (prout inferius [illegible] promouit. A Septentrione cũ Suetiæ regno, & Ph[illegible] landiæ ducatu fines suos, sinu maris Baltici disterm[illegible] nat: ab Occidente mari Balteo (quod Germanicum & Prutenicum appellatur) contermina est: à Meridie Samogitiæ & Lituaniæ, nonnihilque in Occidentem vergens, Prussiæ adhæret. Nonaginta milliaribus Germanicis in longitudinem, & quinquaginta in latitudinem, cum sinu maris Baltici adiacenti extenditur. Sed nunc bellis sæuientibus, pluribus in locis vastata, & diminuta est. Continet autem in se plurima territoria, quæ pro ducatibus computari possunt, horum singula cum suis ciuitatibus & castris succinctè describere curabo. Sed primò quomodo & quando regionis incolæ nomina Christo dederint, paucis aperiam.

Fines Liuoniæ.

Totum penè orbem terrarum, post maximum illud vniuersæ terræ diluuium, fallacium dæmonum fraude seductum, veram vnius Dei religionem, impio multorum & falsorum deorum cultu, vanaque superstitione commutasse constat. Quidam enim mortuos homines, propter merita beneficia & egregia gesta, cultu diuino venerabantur: alij malignos dæmones, ementitis miraculis, & prodigiis hominum oculis sese insinuante, adorabant: denique beluis atque serpentibus & sculptis, pictisque arte humana simulacris, gloriam veri Dei exhibebant, donec Iesu Christi, veri Dei hominisque benigniras, & Euangelij eius claritas, post multa secula, quasi lux clarissima, mundo cælitus affulgens, has terras terribilesque

lesque tenebras discussit. Sed regiones septentrionales, & omnes gentes ad Aquilonem vergentes, Christianæ religionis ignaræ, vano idolorum cultui diutius subiugatæ fuerunt: difficilis enim ad eos externis gentibus erat aditus, propter efferam barbariem, & crudelitatem populi. Romani etiam & Græci, qui primò fidem Christianam amplexi sunt, septentrionalium plagarum minus exactam notitiam habebant: vnde factum est, vt Liuonia cum cæteris, ad Aquilonem vergentibus regionibus, nouissimè omnium, sacro baptismi fonte lauata fuerit. Demum, Friderici primi ex ducibus Germaniæ, Romanorum imperatoris tempotibus, mercatores rem familiarem ex Germania, per mare Balticum in Liuoniam appulerunt, & gentis barbaræ simplicissimæque animos ob mutua mercimonia commutanda pellexerunt. Erat autem hic populus miræ simplicitatis, opumque parandarum & rei familiaris iusto negligentior: melle enim expresso (quo maximè regio abundat) ceram velut alias quisquilias, & purgamenta domibus euerrebãt. Postea succedente quæstu, & mercatoribus occidentalibus, eò loci cõfluentibus, sacerdotes paulatim se illis immiscere, adiungereq́, pie peregrinationis causſa, cœperunt, vt mercatoribus, videlicet thesauros Liuonum acquirentibus, ipsi animas gentis Christo, per verbum Euangelij salutiferum lucrifacerent. Erat igitur ea tempestate, vir quidam Meinhardus nomine in Lubeca, ciuitate celeberrima, pietate & sanctimonia vitæ insignis, hicvnà cum mercatoribus conscensa naui in Liuoniam, anno partæ per Christum salutis, millesimo ducentesimo traijcit, & cõspiciens in tam insigni

Fridericus Imperator.

Germani in Liuoniam veniunt.

Meinhardus pius vir, primus in Liuoniam venit.

& præmatura messe, nullos operarios extare, continuò ibi vnius famuli conuictu contentus, grate rusticè gere constituit; casamque sibi ex arbustis propter imbres arcendos construxit. Paulatim deinde hominum familiaritatem captare, & tædio superato, habita iam mutui conuictus, & contractæ notitiæ cum incolis regionis opportunitate, religionibus & rerū diuinarū eos admonere cœpit, sensimq; à vano idolorum cultu, ad Christianæ fidei obseruantiam adducere, auspicanteq; Deo, & pium viri religiosi conatum secundante, complures incolarum in agnitam veritatis doctrinam concesserunt, quorum crescente numero, multorumq; animis (vt fit) rei nouæ & insitatæ religionis studio, flagrantibus, Basilica instauratur. Nec multò pòst, Meinhardus à Bremēsi archiepiscopo, in Liuoniæ episcopum consecratur, quibus messe Christi strenui operarij munus adimplēs, rem Christianam multū adauxit, & magnam gentis partem ad Christum conuertit, postea vitam cum morte feliciter commutauit. Huic ex vita decedenti Bertholdus Cistercienſium abbas successit, qui contra irruentes hostes fidei Christianæ, vnà cum peregrinis militibus, qui pietatis ergò ad militiam Christo exercendam, ex Germania cōfluxerant, pugnare instituit. Vbi verò ad pugnam ventum est, equo infesto in mediam Barbarorum aciem proiectus, confoditur. Tandem crescente multorum pietate, plurimi sacræ se militię deuouerunt, ordinisq; fratrum Teutonicorū habitu suscepto, ensiferos fratres sese nuncupauerunt. Sed cùm rebus gerendis superesse non possent, hostiumq; barbarorum vis vndiquaque ingualesceret, Teutonicorum fratrum ordini, in Prussia se con-

Meinhardus Liuones in fide Christi instruit.

Meinhardus episcopus creatur Liuoniæ primus.

Bertoldus episcopus occiditur.

se coniunxerunt. Cùm enim audiuissent, quòd ordo Teutonicus Cruciferorum, in tota Germania profi-ceret, Volquinus præpositus eorum à quinto in ordine, magistro Prussiæ Conrado olim comite Tu-ringensi, in ordinem Teutonicum susceptus est, anno Domini 1234. suffragiisq; eiusdem magistri Prussiæ Conradi, Gregorius summus pontifex Romanus huius nominis nonus, iussit vbique, & præcipuè apud infideles Prutenos, Liuonesque proclamari, quòd ordo fratrum à gladio in Liuonia (qui nondum confirmatus erat) Teutonico ordini in Prussia vnitus, incorporatus adscriptusque esset. Susceperunt itaque fratres à gladio Liuonienses, crucem, habitumque more fratrum Teutonicorum in Prussia. Et semper ab hoc tēpore magistri Prussiæ à Liuonien-sibus magistris tributa certa, & obedientiam exigebant, vsque ad tempora Alberti Marchionis Brandenburgēsis, magistri Prussiæ, qui anno Domini supra millesimum quingēteſimum, decimo tertio, pecuniam, quam obedientiam accipere maluit. Itaque Liuonienses data, præscripta ingenti summa pecuniæ, in posterum ab obedientia Prutenicis magistris exhibenda, liberati sunt. Hanc tamen libertatē paulò pòst per insolentiam suam amiserunt: Rex enim Polonorum Sigismundus Augustus, eos in potestatem suam, prout inferius dicetur, redegit. Sed ad rem accedo. Liuonienses cruciferi, habitu fratrum Teutonicorum in Prussia assumpto, grauissimis bellorum laboribus, cum barbaris fortiter exantlatis, hactenus rerum in Liuonia potiti sunt, magistrumque sibi elegerūt, qui cum commendatoribus, seu etiam præfectis totam regionem gubernabat. Erant præ-

Ordo Teutonicorū in Liuonia.

Volquinus primus Liuoniæ magister.

Ordo Liuonicus à Gregorio nono pōtifice confirmatur.

Crucigeri Liuonienſium, Pruſſienſium tributarij, & cum illis ſentit.

Liuonienſes ſe redemerunt à Pruſſis.

Episcopi Liuoniæ.

ter hunc in Liuonia episcopi quinque, vtpote archiepiscopus Rigensis, Derptensis, Habselensis, Oseliæ, Curlandiæ, Reualiæque episcopi. Hi sua munia strenuè & magnificè vt principes obibant. Sed anno Domini 1558. Moschorum dux Derpta, siue Torpato, insigni vrbe episcopali potitus, episcopatū Derptensem penitus aboleuit, rex quoque Poloniæ archiepiscopatum Rigensem, cum omnibus arcibus & ciuitatibus (rerum enim in Liuonia potitur) tenet. Reualiensem episcopatum, Suecię rex vrbe Reualia capta administrat. Oselensem episcopatum & Ablelensem fratres regis Daniæ, Magnus nomine, vnà cum insula Osilia possidet.

Episcopatus Liuoniæ diuersis à multis principibus.

Ordinis Teutonici magister, vnà cum suis commẽdatoribus, plurima oppida & arces munitas possidebat, & primò quidem ordinis magister & archiepiscopus Rigensis simul, & coniunctim Rigã vrbem metropolim regionis occupabãt, monetamq; vterque propriam, qua adhuc incolæ regionis vtuntur, cudebat. Verùm magister præter dominiis, & possessionis consortium, arcem quoque ibi habebat. Hic iam ordine territoria arces & ciuitates, tam magistro ordinis, quàm episcopis, & commendatoribus subiectas, describere pergam. Hæc verò sunt territoria siue prouinciæ, in Liuoniensi dominio, quæ pro ducatibus valent: vtpote, Leitlandia, Vikeclandia, Curlandia, Semigalia, Estlandia, Virlandia, Haria, Geuendiaque.

Prouincia Liuoniæ.

LEITLANDIA SIVE RIGENSIS prouincia.

LEitlandia regio Liuoniæ, præcipuè has arces, & ciuitates regi Poloniæ subiectas habet. RIGA

RIGA vrbs celeberrima, totius Liuoniæ metropolis, muro fortissimo, propugnaculisque & turribus densis, tormentis bellicis, apprimè munitis, valloque inexcusso tribus ordinibus tormentorum, vndiquaque munita, fossis duabus, ex vtraque vallis parte circumducta, & stipitibus acutis circumsepta, rebus bellicis tormentis, & commeatu copioso, militibusque stipendiariis, pacis & belli tempore, bene prouisa. Arcem quoque bene munitam, & omnibus necessariis prouisam, sibi adiunctam habet, in qua olim magistri sedem suam habebant, eam nunc Gothardus Kietler dux Curlandiæ, regis Poloniæ feudalis, nomine regio administrat, in ciuitatem tamen ipsam, ius nullum habet. Administratorem enim siue capitaneum aliquem, ciues sibi dominari (libertatem asserentes) non patiuntur, sed obedientiam, & tributa regi Poloniæ fideliter exhibent, ipsique ciuilibus legibus vrbem administrant. Hanc vrbem fluuius Dwina amplissimus, (ex Seuera regione Russiæ, Moschouitæ duci subiecta, oriens) vnà cum arce alluit, & duobus à Riga in mare amplissimis ostiis exoneratur. Per hunc naues ex mari, de vltramarinis regionibus, vtpote Suetia, Dania, Holsatia, & cæteris repostis prouinciis appellunt. Ex Russia quoque & Lituania cineres, asseres, ligna cæsa, & leuigata, omnis generis ad naues fabricandas, frumentum quoque grandi copia, & cætera importantur. Magnumque hac in vrbe & celeberrimum est emporium, quamuis enim duobus milliaribus à mari distat, naues tamen omnigenæ, facillimè de mari, sub ipsa mœnia vrbis veniunt & redeunt.

Gothardus Kietler.

Duina fluuius.

Emporium Rigense.

Hæ verò arces, ciuitates, & præfecturæ, capitaneatusq́; in hac Lettlandiæ siue Rigensi prouincia continentur, videlicet,

DVNAMVNT arx inexpugnabilis natura, opportunitateque loci, mari adiacet, in ostijs Dwinæ fluuij, duobus à Riga milliaribus sita, præsidijsq; Polonicis munita, in ea omnes naues ex vltramarinis regionibus, ad Rigam venientes, merces indicare, reloniaque persoluere coguntur.

BLOKAVS munitio inter Rigam, & Dunamũd, ad Dwinam condita, in ea quoque omnes naues excutiuntur. Hæ autem duæ arces Rigensibus maximè inuisæ sunt.

KIRCHOLM arx murata, ad Dwinam fluuium, duobus milliarib. à Riga sita, in Orientẽ procedẽdo.

Hæ quoque arces Dwinæ impendent.

VXVL arx desolata, curia tamen in ea, vbi præfectus manet, extructa, à Kircholm duobus milliaribus abest. Crudelem illic quondam conflictum, & hominum stragem insignem, cumulus ossium ingens congestus testatur.

LENVARD arx ab Vxul quatuor milliaribus ad Dwinam sita.

ASCHERAD olim Palatinatus: arx ad Dwinam munita, Moschouitæq; ab ea aliquoties repulsi sunt, quatuor milliaribus à Lenuard abest.

NITAW Sesuegen, Georgenburk, LeWborg, Rossiten, Lucen, Luden, Neuenhul, arces muratæ absque ciuitatibus.

DVNEMBORG arx ad Dwinam munitissimè sita, commendator siue palatinus, ei olim magistri nomine præsidebat.

SEGE-

SEGEVOLT arx & ciuitas, olim ordinis Marschalci primi, à magistro propria erat, cum cæteris ad eam pertinentibus, videlicet LeWburg, Nitaw, Georgenburg, & Choen castris.

ARIES arx, Wolmer ciuitas & castrum. Hermes arx, quatuor milliaribus à Parnawa, & Phelin.

Has supradictas omnes arces, & ciuitates, cũ suis palatinatibus, & præfecturis, inuictissimus rex Poloniæ possidet, excepto Mariẽburga castro quod Moschouiæ princeps occupauit. Adzel autẽ & Rodempeus, à Moschouitis exustæ, & desolatæ sunt.

ARCHIEPISCOPATVS RIGENSIS.

IN eodem territorio Rigensi, rex quoque Poloniæ omnes arces, ciuitates, capitaneatus, & præfecturas, archiepiscopales possidet.

KOKENHAVS arx, & ciuitas, natura & opportunitate loci munitissima, ad Dwinam fluuium sita, cæterarum archiepiscopi, arcium, principalis.

VXVL Lenuard, suprà nominatæ arces, Krewburg, Landon, Sesuegen, Schancborg, Serben, Conemburg, arx cum ciuitate, Salis, Vansel, Dalen, Iencel, Treyden.

SMILTEN arx à Moschouitis desolata, Cremon castrum olim Capituli metropolitanæ ecclesiæ Rigensis.

SANCEL arx apprimè munitissima, mari adhærens, ad archidiaconatum Rigensem quondam pertinebat. Hæ itaque omnes arces, & ciuitates enumeratæ regi Poloniæ subsunt.

Arces nobilium in prædicto archiepiscopatu hæ sunt, Nochrosen, Rosemberg, Mayan, Pierkiel,

Roppe, Nabbe, Elner, & Berſen. Earum domini, Polono regi obtemperant.

EPISCOPATVS DERPTENSIS.

DERPT, ſiue Torpatũ, ſiue Derbet, inſignis vrbs epiſcopalis, & arx in colle munitiſſima, vrbi impendens. Hæc anno Domini 1558. ab exercitu Moſchorum ducis, violẽta oppugnatione, cum tota circumiacenti prouincia capta eſt. Hæ verò arces ad hunc epiſcopatum pertinebant. Falcana W, caſtrum, & monaſterium inſigne, Neinhaus 18. milliaribus à Derpt ſita, Ruthenis contermina, Werbeke, Oldentorn, Kiriepe, Verpech. Nobilium arces in hoc epiſcopatu, quatuor præcipuè erant, videlicet, Olſen, Kanelicht, Raden, Cunctal, ſiue Regental, omneſque à Moſchorum duce cum epiſcopatu ſubiugatæ ſunt.

EPISCOPATVS HABSELENſis & Ozelenſis.

VIkechzlandia regio ad Habſeleníem epiſcopatum cum ſuis arcibus & ciuitatibus pertinebat, quæ quatuordecim milliaribus in longitudinẽ, duodecimque in latitudinem patet, mari Germanico adhæret, & has arces complectitur, quas Sueciæ rex vnà cum regione poſſidet.

HABSEL arx principalis cum ciuitate, in qua eſt eccleſia cathedralis, eam rex Suecię vi ad deditionem coegit.

LODE arx munita, quam dux Curlandiæ Gothardus Kietler à Suetenſium impetu nuper defenderat, & aliquot eis grandia tormenta ademerat, ſed poſtea ab eiſdem capta eſt.

LEHAL

LEHAL caſtrum, & ciuitas, in qua eſt inſigne virginum monaſterium, nunc præſidiis Suetenſium tenetur.

FICZKEL & Felix arces à Moſchouitis exuſtæ & deſolatæ ſunt.

VERDER arx munitiſſima ad fluuium Zundam ſita ab ipſis Cruciferis Liuoniẽſibus deſtructa & demolita eſt.

OZILIA inſula in mari Germanico, aliquot à littore milliaribus ſita eſt, ad Ozelenſem epiſcopatum pertinebat, arces & ciuitates duas munitiſſimas habet, eas Cruciferi regi Daniæ prodiderunt, quas nunc Magnus eiuſdem regis Daniæ frater poſſidet, epiſcopatuſq; titulo vtitur. Harum arciũ vna Arnczburg, altera Sonemburg appellatur.

CVRLANDIA REGIO.

HÆc regio in Liuonia ſita à Septentrione maris Baltici ſinu, ab Occidente verò vbi Pruſſiam cõtingit, pelago qui Curlandicus appellatur, alluitur: à Meridie Samogitiæ confinis eſt, regiq; Poloniæ ſubeſt, ſed eam Gothardus Kietler, regis gratia & benignitate tenet, tituloq; eius vtitur. Has ciuitates & arces complectitur.

VINDA arx cum ciuitate & Palatinatu, Polonis Kieſs dicitur, in ea magiſtri ſedem ſuam habuerunt, & comitia, conuentionesque celebrare ſoliti erant, nunc Polonicis præſidiis tenetur, adminiſtrantem illuſtri & magnifico Domino Ioanne Chodkie Wiez, generali Samogitiæ, & ſupremo gubernatori Liuoniæ, ac magno marſchalco magni Lituaniæ ducatus.

GOLDINGEN arx & ciuitas cũ diſtrictu amplo.

GRVBIN, & Candaph arces cum præfecturis ditiſſimis.

TVCZKON, Sabel, Durbin, Aſempoth, Shruden, Frauemburg, Alfangen, arces. Newburg caſtrũ in finibus Samogitiæ.

Epiſcopatus Curlandiæ ſeptẽ arces continet, quas Magnus regis Daniæ frater poſſidet, epiſcopatuſque titulum ſibi vſurpat, hiſque nominibus, hæ arces nominantur, EdWalen, Pilthen, Haſempot, Angermunde, Dondangen, Neinhaus, & Ambothen.

SEMIGALIA DVCATVS.

HIc ducatus Curlandiæ adhæret, à Meridie Liuaniæ contiguus eſt. Hasque arces continet, Soleburg, arx & præfectura, Baſemborg, Doblin, Nithaw, arces cum diſtrictibus, ciuitates nullas habent, totumq; territorium vnà cum arcibus enumeratis, Curlandiæ dux prædictus regis Poloniæ gratia & benignitate commiſſum tenet.

ESTLANDIA DVCATVS.

EStlandiæ, ſiue Eſtoniæ ducatus mari Sueciæ à Septentrione adiacet: has arces præcipuas cum ciuitatibus & præfecturis complectitur.

Felin cum magiſtro capta.

FELIN arx & ciuitas munitiſſima, vnà cum vltimo magiſtro Liuoniæ Wilhelmo Furſtemberg feudali regis Poloniæ, à propriis militibus ſtipendiariis Germanis Moſchorũ duci dolosè prodita eſt. Ciuitas ipſa exuſta, arx verò præſidiis Moſchouiticis munita, vnaque cum diſtrictu, ſiue Palatinatu Moſchorum duci ſubeſt. Magiſter verò in ea captus, Moſchouiam

uiam abductus, in vinculis ſpiritum exhalauit. Atq; hunc extremum exitum magiſtri Liuonienſes habuere. *Exitus magiſtrorum Liuoniæ.*

LAIS & Talczhofen arces, à Moſcho quoq; occupatæ ſunt.

TARNEST, ſiue Taurus, arx munitiſſima præſidiiſque Moſchouiticis prouiſa, à Lituanis duce exercitus illuſtri & magnifico Domino Nicolao Radziwil Palatino Vilnenſi, pulueribus bõbardariis ſuppoſitis eiecta, & cum Moſchouitis, à vi & impetu pulueris volantibus euerſa eſt. Ego etiam huic oppugnationi cum patre meo interfui. Hac autem arce expugnata & exuſta, Lituani quibuſdam Moſchorũ abductis, quibuſdam occiſis, velut Tartari, arce deſolata relicta, & non occupata, nec munita, (quæ facilè inſtaurari potuit,) cum ſpoliis, tormentisque, & cẽtera ſupellectili bellica ablata, diſceſſerunt, anno Domini 1561. Iulij vltima. *Taurus capta.*

OPERPAL arcem exercitus regis Poloniæ exuſſit & deſolauit.

Has aũt in hoc ducatu arces rex Poloniæ poſſidet.

KARXHAVS, Helmeth, Rugen, Parnauam arcem inſignem & munitam cum ciuitate mari adiacentem. Hæc à Sueciæ rege primùm occupata erat, ſed poſtea à Polonis inopinatè capta in ditionem regis Poloniæ ceſſit. *Parnaua recuperata.*

VIRLANDIA.

TErritorium hoc Liuoniæ inter orientalem, & ſeptentrionalem plagam poſitum, à Septẽtrione Baltici maris ſinu terminatur, ab Oriente Nerua fluuio celebri ex lacu Peijbas emergenti, & in mare Balticum ingredienti alluitur. A Meridie Eſtlandiæ

ab Occasu Hariæ contermina est, & octo milliaribus in longitudinem, à Nerua fluuio ad ReWaliam vsque extenditur, hasque arces complectitur.

NERVA arx & ciuitas insignis, munitissimaq; ad fluuium eiusdem nominis sita. Ex aduerso in altera ripa arcem à Moscho erectã Ivanow Gorod dictam habet, atq; fluuius prædictus Nerua, has arces interfluens Moschorum & Liuoniensium imperium olim dislimitabat.

TOLCZBVRG arx ad sinum maris Baltici inter Nerua & Reualiam ciuitates æquali distantia sita.

WESENBVRG arx & capitaneatus.

BERCHOLM olim arx episcopi Reualiensis erat.

Ass quoque, & Est, duæ arces nobilium Liuoniæ vna Roberti à Gilsen, alia Bernardi de Tabe.

Has omnes arces cum suo territorio Moschorum princeps occupauit.

HARIA PROVINCIA.

HAria iuxta mare Suetiæ sita, in lõgitudinem decim milliaribus, & octo in latitudinem extenditur, cum Virlandiæque territorio pro ducatu computatur.

Hæ arces in ea sitæ sunt.

REVALIA vrbs celebris cum arce munitissima ad sinũ maris Baltici condita est. Sede episcopali clara, sub rege Poloniæ à Suetiæ regis exercitu occupata. Monetam Reualienses propriam quadrangulatam cudunt. Reualiensis episcopus arces aliquot sibi subiectas possidebat, in ciuitatem tamen nullum ius imperiúmve habebat, sed magister ordinis eam administrabat.

BADIS

BADIS castrũ & monasterium insigne, Suetenses inopinata irruptione ceperunt.

FEGVEVR arx olim episcopi Reualiensis à Moschorum duce expugnata nunc tenetur.

GERVENLANDIA DVCATVS.

GEruenlandia regio mari adiacens, septem milliaribus in longitudinem, sex in latitudinem patet. Frumenti & cæterarum rerum ex terra nascentium feracissima, vnam arcem, Vitenstein dictã principalem, cum pagis & curiis compluribus nobilium habebat. Eam sub rege Poloniæ, Suetensium rex occupauit, *Bialykamien*, id est albus lapis Polonis dicta. In his territoriis, siue prouinciis Liuoniæ prædictis, (quæ etiam pro ducatibus computari possunt,) variæ sunt multarum gentium linguæ: plebs ipsa Liuonica tribus ferè linguis, (nõ multum tamen à se differentibus) vtitur, ad Lituanicumq; idioma, magna ex parte alludunt, barbarie & moribus incultis rigent, Lituanis & Samogitis ob vicinitatem in omnibus persimiles sunt. Vestitu vili, eoque vt plurimum cinericio, ad Germanicum habitum alludenti vtuntur, ex tiliæ libro more Lituanorum, & Ruthenorum cothurnos, connectere solent, vel exiumentorum pellibus vnà cum setis detractis. Fœmineus sexus in pagis more gentis Cyganorum, (vel vt quidam volunt Cyrenæotum) vagabundæ vestiuntur, vestitumque quibusdã globulis plumbi, cupreis & electuariis exornant, indusia quoque circa collum præcipuè annulis, intertexturisque variis ornant.

Crinibus passis, mulieres vetulæ, & virgines omnes promiscuè incedũt, capitis ornamẽta quædam

Gerueriandia.

Bialykamien arx.

Liuonum antiquus habitus, mores & idioma.

Mulierum Liuonicarũ habitus.

mirè, ex globulis quibuſdam, confecta ad ſimilitudinem vnionum, gemmarúmve, varij coloris geſtant, omnes ferè matronæ ſagæ & incantatrices periſſimæ ſunt, artibus magicis ſupra modum deditæ. Pane viliſſimo teterrimoque, & cibariis ſimpliciſſimis, vtuntur. Frumenta omnis generis trituranda excutiendaq; perinde, vt Lituani, primò in calidiſſima caſſa, ad id præparata fumo exſiccant, & poſtea in horreo coràm extructo excutiunt. In ollis figulinæ artis nuſquam, niſi in lebetibus æris, cupreiſve, in pagis & ciuitatibus coquunt, neque tibi ollam argileam alicuo, per totam Liuoniam videre licebit. Paléis quoque frumentorum, vulgus magna ex parte cum farina ſiliginis mixtis vtitur. Et quáuis miſerrima gens fuerit, ſupra modũ tamẽ callida, fallax, tumida, atrox & ad cædes patrandas prompta. Polonos, Lituanos, Ruthenos, cæterosq; extraneos regi Poloniæ militantes, (extra Germanos, quorum ſub iugo olim fuerunt,) maximè inuident, eosq; deprędatores, & comeſtores bonorum, fundiq; ſui calamitatem appellãt, & vbi poſſunt quoſcunq; milites aſtu circumuentos, & incautos opprimunt. Vni vel duobus viris tranſitus difficilis eſt, præcipuè ſi apud agreſtes pernoctauerint: nam ſomno oppreſſos, magna ex parte trucidant, ſuffocantque. Diuerſoria in hac regione rara, vel penitus nulla reperiuntur, ſed ad curias, & prædia viatores diuertere, ibidemq; pernoctare ſolẽt. Templa quoque rariſſimè, niſi in arcibus viſuntur.

Victus Liuonum miſerrimus.

Peruerſitas Liuonum.

Ciues & nobiles in Liuonia Germani.

Ciues & nobiles omnes Germani ſunt, Germanisque moribus & idiomate vtuntur. Fœmineus ſexus pallia rubea, communiter capiti impoſita, adtalos cum frequentiſſimis plicis gerit. Vittas mulieres in capitibus non gerũt, ſed contricatos crines, (quos maximè nutriũt, vel ad id præparatos adaptant, (tam matronæ, quàm virgines capiti circumnectunt. Pileos ſiue biretos quadrangulares, more cardinalium Romanorum geſtant, quædam verò palliis cum velamine velut tecto, frontẽ & caput tegente vtuntur.

Matronarum Rigenſium habitus.

Sponſa cùm ad matrimonium contrahendũ deducitur, corona argentea deaurata rotunda, & in altum prominente ornatur, omnisque virginalis, & matrimonarũ chorus, rubeis palliis veſtitus, longo ordine præit, & ſequitur. Ceruiſia ex hordeo & lupulo paſſim in pagis & ciuitatibus guſtu amariſſima, maximè differenti à cæterarum regionum ceruiſia vtuntur, attamen gens illa & omnes germani regionis incolæ hunc potum ſuauiter præbibunt.

Siliginis & frumenti Liuonia dives eſt, adeò vt exteræ quoque & tranſmarinæ nationes Lubeca, Amſterdam, Olandia, Dania, Suetiaque eius vbertatem præſentiant, ad quas grandi copia frumenta è Liuonia deportãtur. In Liuoniam quoq; ipſam ex Ruſſiæ, Lituaniæque regionibus, fluuio Dwina & Nerua, ſiligo & id genus rerum plurimum aduehitur. Pecoribus & iumentis domeſticis omnis generis abũdat, lacubus, fluuiiſque piſcoſis, & ſiluis ad venationem idoneis referta, in quibus habet vrſos, alces, vulpes, lynces, vros, caſtores, & omnis generis animalia. Lepores in Liuonia mutant æſtate & hyeme colorem, perinde vt Heluetiis in alpibus, hyeme ſunt albi, & æſtate cinericei. Inferunt & Moſchouitæ pelles vrſarum albas in Liuoniam, quas ex frigidiſſimis ſeptentrionalibus regionibus, maximè ex Dwina prouincia Oceano glaciali adhærenti acquirunt. Reli-

Liuonia ferax.

Religio Liuonum.

gioſiſſima gens Liuonica poſt ſuſceptã Chriſtianam fidem, Romanæ eccleſiæ ritum ardenter obſeruans erat: Domini etiam ordinis Teutonici, & ipſe magiſter, priuſquam ad Lutheranisſimum deſciſcerent, religioſa pietate diligenter, ordinis regulas, in moribusq; & habitu cultum decentem obſeruabant. Diuorum delubra, pietate & pulcritudine decorabant, quæ hodie à Lituanis penè demolita & deſolata videntur, ditionemq; ſuam ab omni incurſu Barbarorũ ſtrenuè, ſumma cũ laude vindicabant, omnia denique illis ex voto, (benignitate diuina propter religionis antiquæ obſeruantiã proſperante,) cedebant & Moſchum barbarum potentem hoſtem, à finibus ſuis ſepiſſimè ſumma cum victoria propulſabãt, preut ex his duobus præclaris & victorioſiſſimis certaminibus, (quos mihi explanare Lectori haud ingratum viſum eſt,) apparebit.

Moſchus Nenhus in Liuonia oppugnat.

Anno quo lux diuina, humana in ſpecie cælitus mũdo affulſit; 1381. magnus Moſchouiæ dux Liuonienſium caſtrum Nenhuis, in prouincia Derptenſi acerrimè oppugnabat, cui oppugnationi ipſe ſua perſona, cum trecentis millibus armatorum intererat. Demùm poſt diutinam, & acrem obſidionẽ, crebrasque irruptiones, mœnia & propugnacula diruta, labefacere inceptabant: obſeſſi etiam defatigati, & viribus exhauſti ac deſtituti, diuinæ propugnationi & tutelæ humiliter ſeſe ſubmittunt, ipſe etiã præfectus arcis nocte Veneris diem antecedente, inter omnis ante aram quandam proſtratus, flagranti cordolore orabat, vt Deus in tam deplorato rerum ſtatu, ſibi ſuiſque auxiliari dignaretur, felicemque grauis obſidionis liberationẽ elargiretur. Sole igitur tenebras noctis

noctis diſcutiente cùm Moſchouitæ certam iam arcis expugnationem ſibi promitterent. Præfectus ille è precibus exurgit, arcuq; arrepto, telum cum cuſpide præacuta, è feneſtra propugnaculi in medium exercitum Moſchouiticum iaculatur, & aſpirante conatibus Deo, ipſius magni principis cor lethaliter transfigit: concurrunt trepidi Moſchouitæ, dominumq; exanimatum leuant, & cum magno vlulatu deplorantes funeſtiſſimum caſum domini ſui, relictis caſtris, & arrepto cadauere, in Moſchouiam fuga ſibi conſulentes, pergunt: Liuones ex arce ſeſe proripientes, hoſtes fugientes perſequuntur, per agrosq; ſiluas, & pagos, paſſantes aſſecutos trucidant, obruũt, teliſq; transfigunt, & videntes mirabili memorabiliq; modo numinis auſpicio ſe liberatos, arcum ad perpetuam rei memoriam, Deo dicatum, in Baſilica arcis ad altare appendunt, ſolebatque in eo templo cultus diuinus, magna pietate & deuotione peragi, ſed poſtea anno Domini 1551. Lutheranis dogmatibus aſſumptis, nullum priſtinæ pietatis veſtigium conſpiciebatur, arcus tamen prædictus immotus ad altare pendebat, donec tandem anno Domini 1558. Ioannes Baſiliades modernus dux Moſchouiæ eadem arce potitus, religionem quoque Lutheranam immutauit.

Inſignis victoria Moſchorũ duce occiſo.

Aliud celebre, & perpetua memoria dignum prẽlium Liuones contra Moſchouiæ ducem geſſerunt, anno 1500. ſub ordinis Teutonici magiſtro, domino Woltero à Pletenburg, qui cum Moſchis enim ſtatuiſſet, publica ieiunia & ſolennes lẽranias ſecundum morem eccleſiæ Romanæ inſtituit, nondum enim eos Lutherana doctrina à Catholiciſmo tranſ-

Wolter Pletenburg magiſter Liuoniæ.

uersos egerat, mensęq; Septembri paulò post natiuitatem Mariæ virginis, exercitum ordinat. Rigensis quoq; archiepiscopus mille Germanos equites adducit, Torpatensis episcopus quingentos, Reualiensis & Habselensis itidem quingẽtos simul, ita vt magister Liuonicus septem haberet, Germanorum equitum millia, & quinque millia Curionum pedestrium (qui populi sunt Liuoniæ, in regione quę Curlandia dicitur.) Hoc cum exercitu magister Russiam finitimam Moschouiæ ducis inuadit; arcesque & oppida quædam expugnat, inde ipso exaltationis sanctæ crucis die, ad vrbem Pscouiam exercitum ducit, iuxta hanc sita est planicies, duorum milliarium latitudine patens, in quam cùm deuenerunt, obuiam illis procedit Moschouiticus exercitus, centum millia armatorũ (in duodecim acies distributus) continens. His adiunctæ erant Tartarorum copiæ barbaries feroces, triginta millia conficientes. Itaque Teutonicus magister, vbi aut turpiter fugiendum, aut ingenti cum animo, aduersus tantum exercitum, barbarie & armis formidabilem procedendum videt, nihil de victoriæ spe remittens, aleam belli tentare constituit, & animis suorum confirmatis, classicum canere iussit, Moschouitæ quoq; ex aduerso signa tollere, patrioque more tubas inflare & timpanulas, (quas paruas singuli præfectorum habere solẽt) pulsare cœperunt: magister Teutonicus globos tormentarios sclopetariosque, velut crebra continuaque tonitrua in Tartaros cõtorquet. Tandẽ maximo clamore, strepitu, armorũq; corruscatione, vtrinq; concurrunt, Tartari & Moschouitæ arcubus, & sagittis assueti, densissimo creberrimoq; telorũ iactu, cęteros obumbrant, quæ tamen emissa aërem irrita, verberabant. Tartari vbi prælio, à Teutonicis fusi fugatiq; fuere, duodecim Moschorum acies, centum millia conficientes, viribus animisq; recentes succedunt. Teutones cæsis Tartaris, vbi bellum recrudescere sentiunt, quanto maiorem hostium vim prioribus, succedere vident, tanto maioribus animis in hostes irruere, & velut ab integro noua virtute resumpta, ingenti cũ fremitu cæsim, punctimq; vergente iam ad vesperam die, confligunt. Ex Moschouitis qui superauerant, fuga sibi consulentes in Pscouiam se recipiunt; prælio itaque dirempto, compertum est ex Teutonicis, vnum duntaxat desideratum, complures, sed non lethaliter vulneratos, Moschouitarum verò & Tartarorum, circiter centena millia trucidata, ita vt duobus milliaribus, cadauera passim prostrata iacerent, triginta verò millia fuga elapsi sunt. Memorabilis sanè triumphus, & sempiterna memoria dignum, singularis virtutis & fortitudinis exemplum. Hac igitur clade suorum Moschorum dux Basilius Iohannes, audiens, cum summo stupore admiratus, tantum exercitum, tam exigua, turpiter cæsum, & prostratum, ad quinquaginta annos cum Teutonicis inducias confestim firmauit, Ruthenique, & Moschouitæ, ab eo tempore, Teutonicos ferreos viros appellabant.

Liuones Moschouiã inuadunt.

Conflictus Moschorum cum Teutonicis acerrimus.

Moschouitarũ cẽtum millia, Teutonicorum dũtaxat vnus occubuit.

Ex his igitur felicissimis, & victoriosissimis duobus, Liuonorum cum Moschouitis prælijs, (quamuis multa varij euentus prælia, inter eos vtrinque eueniebant) apparet, quod Liuonienses, ordoq; Teutonicus, priusquam à Catholicismo descisserent, manu diuina, contra quosuis incursus hostium pro-

Moschus petit fœdus à Liuonibus.

Liuones ferrei vocati à Moschis.

pugnabantur, omnibusque rebus ex terra nascentibus, & cæteris fortunis, copiosè affluebant. Vbi verò Lutherana dogmata amplecti anno Domini 1527. cœperunt, pietatem & religionem auitam, cũ omnibus virtutibus vnà excusserunt. Postea variis & diuersis plagis, omnes passim grauissimè afflicti sunt, adeò vt vniuersa elemẽta in vindictã eorum conspirasse viderentur. Terra enim regionis quæ omnium frugũ & fructuũ leguminumq; feracissima erat, victum (nihil proferens) illis denegabat. Aqua etiam lacusq; olim piscosi nullos pisces dabant, Aer quõdam saluberrimus hominum saluti à Deo concessus, in venenum & contagium conuersus erat. Igne etiam & ferro Moschouitæ vniuersam Dertptensem prouinciam, crudeliter vastabãt. Sed Teutonici fratres nobiles, & ciues, huius afflictionis culpam, & numinis offensam, Catholicis imputabant.

DE INTESTINO ET CIVILI LIuonensium bello, & caussa expeditionis regis Poloniæ, contra magistrum Liuonensem.

MAgister Liuoniæ, cum omnibus Teutonici ordinis fratribus & equestri ordine, post Lutheranissimum susceptum archiepiscopo Rigensi collegæ suo, ob non susceptum dogma Lutheri, uersabatur. Hic autem archiepiscopus ex illustri prosapia, Marchionum Brandemburgensium genus ducebat, frater Alberti Marchionis Brandemburgensis, olim magistri Teutonici ordinis, & postea ducis in Prussia, neposq; regis Poloniæ. Ma-

Magister itaq; comitijs generalibus celebratis, concluſit & constituit archiepiscopum bello appetendum esse, in quod totus ordo & nobiles cum omnium suffragijs consenserunt. Episcopus quoque Torpatensis Hermanus, vt erat inconstantis animi, facilè ad oppugnandum archiepiscopum indutus est. Reualiensis etiam & Habselensis episcopi, magistrum metuentes, facilè in castra eius concesserunt, & ita vniuersa Liuonia in Rigensem archiepiscopum, hostiliter cõspirauit. Anno itaq; 1557. paulò post natalem diui Ioannis Baptistæ, ordinis Teutonici magister, Wilhelmus Furstemberg, exercitum cum commẽdatoribus coscribit, tres quoq; episcopi prædicti, copias suas eidem coniungunt. Sicq; instructissimo exercitu, & magno cum apparatu, Rigensem prouinciam hostiliter inuadunt. Archiepiscopus Rigensis tametsi defensionem meditaretur, & magnam nobilium partem sibi adiunctam haberet, infirmior tamen erat, & viribus impar, vt tanti exercitus vim sustinere & propulsare neutiquam posset. In arcem itaq; Cokenhusen natura loci munitissimam, in edita rupe cõstructam, cum suis profugit. Magister verò eum cum vniuerso exercitu ibidem, graui obsidione oppugnabat, tormentis machinisque bellicis muros fatigans. Sed neque tormentorum crebra tonitrua, neq; validos hostium impetus muros labefacere poterant, sola fames & inedia obsessos ad deditionem compulit, octauo itaq; obsidionis die portis adapertis archiepiscopo iubente, hostibus sese dederunt. Ordinis Teutonici magister archiepiscopum, nõ vt vnius prouinciæ & vrbis Rigensis consortem, non vt claræ

prosapiæ Brandenburgensium Marchionum principem, non vt prælulem & primatem, sed veluti barbarum hostem tractat, contumelijs & probris ludificatur, omnibusque oppidis, arcibus & pagis mulctatum, carceri mancipauit, totoque anno vinctum detinuit.

Rex Poloniæ Sigismundus Augustus, vbi id ordinis marschalco, (quem magister bonis omnibus spoliatum, eò quòd bellum contra archiepiscopum suscipiendum dissuadebat expulerat) rescijsset, tanti principis nepotis suis, seruilem captiuitatem ægrè tulit, reiq; indignitate commotus, episcopum quendam in Liuoniam ad magistrum ordinis, hac in caussa destinauit. Qui cum multis rationibus, deliberando archiepiscopo nomine regis, coram magistro ageret, magister neque exarcerandi archiepiscopi, nec componendorum dissidiorum spem præbuit. Itaque legatus re infecta ad regem reuertitur. Rex Poloniæ, vt operam suam irritam cognouit, ordinis magistro, omnibusque eius auxiliarijs, bellum denunciat, quo nuncio accepto, confestim magister ingentem thesaurum, in Germaniam ad exercitum ibidem conscribendum, mittit, adductaque sunt aliquot millia equitum, & sex vexilla peditum Germanorum in Liuoniam. Rex Poloniæ haud diu moram trahens, infestis signis in Liuoniam contendit, equitum simul & peditum armatorum virorumque electissimorum, centena millia, cum tormentis, amplissimaq; bellica supellectili procedit, ordinis magister vniuersos quos habebat præfectos & commendatores regi opponit, episcopi quoque tres, Derptensis, Reualiensis, & Habselensis, copias suas eidem coniungunt. Itaq; ordinis magister tunc temporis habebat Germanorum equitum septem millia & sex peditum vexilla, bene armati. Præterea enim agrestium aliquot millia Liuonorum, sed magister Polonorum validissima lectissimaque manu conspecta, victoriæ spem prorsus abiecit, legatumque ad regem qui præsens in armis erat otius destinauit, prælium deprecando, & pacem humillimè efflagitando. Rex clementer & benignè respondit, nisi viduas, pupillos, orphanos, & inopes, innocentesque colonos misereretur, nullo pactò pacem se cum magistro initurum, sed vt magister ordinis agnoscat, (inquit) me sanguinis aut belli sitientem non esse, ipse si pacem expetit, huc ad nos intra octodecim horarum spacium accedat, principemq; & archiepiscopum Rigensem vnà adducat, dein pacis & concordiæ rationem inibimus. Teutonicus magister hoc responso accepto, confestim archiepiscopum qui non longè aberat, custodia liberari, & è vinculis educi iubet: ambo itaque trecenti equitibus inermibus stipati, ad regem veniunt. Ibi cùm vltro citroque de pace ageretur, tandem concluditur, vt magister ordinis archiepiscopũ in pristinum statum restitueret, omneque damnum & detrimentum eidem illatum resarciret. Præterea regi Poloniæ stipendia in milites erogata persolueret. Graues hæ erant ordini Teutonico pacis conditiones, attamen magister metu grauioris periculi vrgente consensit, & secundum pacta omnia præstitit. Postea archiepiscopo prædicto, è viuis decedente, rex omnes arces ciuitatesque, pagos, & curias, ad archiepiscopatum pertinentes, iure propinquitatis

Legatus regis Poloniæ in Liuoniã.

Caussa belli Liuonici. Rex Polon. armata manu in Liuoniam cõtendit.

Magister Liuoniæ pacem efflagitat.

Pax sub cõditionibus magistro Liuoniæ conceditur.

in Liuonia occupauit. Magistro quoq; prædicto, à Moschouitis in arce Felin per proditionem militum suorũ capto, & in Moschouia in vinculis mortuo, tota Liuonia cum suis prouincijs in ius regis Poloniæ cessit. Atq; hic vltimus Magister ordinis, Wilhelmus Furstemberg, magisterium Teutonicorumq; fratrum Crucigerorum in Liuonia, ordinem terminauit, absoluit, finemq; extremum imposuit.

TABVLA ET SVMMA ARCIVM CASTRORVMQVE LIVONIÆ CVIVS DOMINIO SINgulæ subsint, exceptis curijs, prædijs, & præfecturis.

Regis Poloniæ arces in Liuonia & ciuitates.

1. Dunamunt.
2. Blokhaus.
3. Riga.
4. Karxhaus.
5. Helmet.
6. Rugen.
7. Parnaua.
8. Ermes.
9. Burtnich.
10. Wolmer.
11. Aries.
12. Segenuol.
13. Neuenhul.
14. Kircholm.
15. Vxul.
16. Lenuard.
17. Aſcherad.
18. Kokenhaus.
19. Zelborg.
20. Kreczborg.
21. Dunenborg.
22. Rodenpeus.
23. Nitaw.
24. Seſuegen.
25. Georgenborg.
26. Lewborg.
27. Soſſiten.
28. Ludſen.
29. Lüden.
30. Landon.
31. Schanczborg.
32. Filac vel Mienhauſen.
33. Rodenpeus.
34. Serben.
35. Konnenburg.
36. Smilten.
37. Lemzel.
38. Treiden.
39. Cremon.
40. Sancel.
41. Dalen.
42. Wanſel.
43. Salis.
44. Nochroſen.
45. Roſſenbek.
46. Maian.
47. Pierkiel.
48. Roppe.
49. Nabbe.
50. Erle.
51. Berſen.

Ducis Curlandiæ feudalis & vaſſalli regis Poloniæ arces.

1. Seleborg
2. Baſſenburg.
3. Doblin.
4. Mittaw.
5. Newburg.
6. Frauenburg.
7. Schroden.
8. Haſenpot.
9. Durbin.
10. Hrubrin.
11. Alfangen.
12. Winda.
13. Goldingen.
14. Sabel.
15. Candaw.
16. Tuczkum.

Ducis Moſchouiæ caſtra.

1. Derp.
2. Falkenaw.
3. Werpech.
4. Kirempe.
5. Ollentorn.
6. Newhaus.
7. Odenpel.
8. Holſen.
9. Kanelicht.
10. Raden.
11. Lais.
12. Operpal.
13. Felin.
14. Tarnect.
15. Talckofen.
16. Fegfeor.
17. Nerua.
18. Iwangorod.
19. Newburg.
20. Tolſburg.
21. Weſſenberg.
22. Bercholm.
23. Aſs.
24. Eſt.
25. Cunctal.

Regi Swecię arces.	1. Reuel.	Magni fratris regis Daniæ arces.	1. Arnsborg.
	2. Wittenstein.		2. Sonemburg.
	3. Badis.		3. Lode.
	4. Hapsel.		4. Pilten.
	5. Leal.		5. Edualen.
	6. Ficzkel.		6. Hasempor.
	7. Verder.		7. Angermude.
	8. Fœlix.		8. Dendangen.
			9. Newdaus.
			10. Samboten.

OMNIVM REGIONVM MOSCHOVIÆ MONARCHÆ SVBIECTARVM, TARTARORVMQVE

campestrium, arcium, ciuitatum præcipuarum, morum denig. gentis, religionis, & consuetudinis vitæ sufficiens, & vera descriptio.

Adiuncta præterea gesta præcipua, tyrannisque ingens moderni Monarchæ Moschouiæ, Ioannis Basiliadis, nuper perpetrata, vera fide descripta.

CAN-

CANDIDO LECTORI ALEXANDER Guagninus Veronensis, peditum in arce Vitebska finitima Moschouiæ præfectus. S. D.

MOschouiam terminosque eius quibus intercluſa sit, candide lector descripturus, primùm vnde nomen traxerit, operæpretium mihi dicendum esse censeo. Hæc autem est, quædam regio in meditullio Russiæ, (vt dicitur) Albæ, ad Septentrionem, Orientemque porrecta, à qua cæteræ omnes Russiæ circumiacentes regiones, (quamuis varijs & diuersis nominibus appellatæ,) Moschouiæ nomen sortiuntur, incolæque earundem vulgò Moschouitæ appellantur, & ipse Monarcha Russiæ regionum Moschouiæ, magnus Dux nuncupatur. Porrò parua & obscura initio gens Russorum fuerunt, Moschouiæ, sed iam nunc accessione plurimorum principatuum Russiæ, partim successionibus iustis adiunctorum, partim vi vel fraude subactorum, præterea finitimorum gentium, regionibus expugnatis, & occupatis, maxima incrementa cepit, adeò vt pro imperio ampliſſimo computari possit. Hic itaque, qua potuimus diligentia, Moschouiæ imperium, cum suis regionibus, (doctorum virorum cosmographorumque, & peregrinorum diuersorum lucubrationibus adhibitis, propriaque experientia, & præsentia nostra magnam partem rerum assecuti,) ducatibus, prouincijs, castris, oppidis, & vrbibus præcipuis, fontibus, lacubus, fluminibusque, quibus hæc regio vbique scatet, mores denique, religionem, habitum, & vitæ consuetudinem, titulique

ipsius principis quo gaudet, normam & rationem descripsimus. Gesta etiam præcipua, siue potius tyrannidem hisce temporibus, ab eodem principe, paruo temporis interuallo editam, & crudelitet perpetratam, bona fide subiecimus. Tartarorum præterea Campestrium, in Hordas, (vt dicitur) siue regiones quasdam, diuisorum situm, mores, & victuendi modum exaranimus. Tu interim Lector beneuole hanc nostram qualemcunque operam, boni consule, nosque redama & vale.

ARMA MAGNI DVCIS MOSCHOVIÆ.

DE MOSCHOVIA REGIONE, vrbeq; eiusdem nominis præcipua.

Caput I.

Moschouia denominatio.

MOSCHOVIA, *Moskwa vulgò dicta*, vrbs amplissima, caput & metropolis totius Russiæ albæ, Magno Moschorum Duci subiectæ, vnà cùm regione, siue ducatu, à fluuio gentili Moskwa, dicto, præterlabente, nomen sortita est. Hic autem fluuius in Twerensi regione, iuxta oppidum Oleseo dictum, fontes suos habet, indeque octuaginta verst (quorum quinque in Polonico miliari clauduntur,) emensis, ad Moschouiam ciuitatem decurrit, qua præterlapsa receptis aliquot fluuijs Orientem versus fertur, in regioneq; Rezanensi, Occæ fluuio commiscetur.

Moskwa fluuius.

Occa fluuius.

Ciui-

Moschouia ciuitas.

Ciuitas Moschouia Orientem versus, multum porrecta est, tota lignea, satisque ampla, quæ procul spectãtibus amplior, quam re ipsa sit, apparet. Nam horti areæq; in qualibet domo, & plateæ spatiosæ, magnã ciuitati amplitudinem, dilatationemq; præbent. Insuper omnium opificum, igne vtentium, extra ciuitatem longo ordine, ædes protensæ amplas plateas, (inter quas sunt prata, & agri) habentes. Hocq; modo ciuitas ingens, & supra modum ampla videtur. Deniq; transfluuium, Basilius pater moderni principis, pro satellitibus suis, cæterisq; extraneis, Polonis videlicet, Germanis & Lituanis, (qui à natura Bacchum sequuntur) oppidum Nelewki dictum, quod cognomen ab infundendis poculis habet, extruxit. Illic verò omnibus extraneis militibus, & aduenis satellitibusque principis, inebriandi vario potus genere, facultas concessa est, quod Moschouitis graui sub pœna prohibetur. Exceptis aliquot diebus in anno, videlicet tempore natiuitatis, & resurrectionis Dominicæ, pro festo Pẽtecostes, & in quibusdã solennioribus festis diuorum, præcipuè verò Nicolai, quem diuino ferè cultu prosequuntur, & beatæ virginis Matiæ, Petri & Ioannis festis, interea verò velut vinculis emissi, Bacchum, & non festũ illius diui (cuius diem tũc temporis celebrant) adueniisse gratulantur, & sacris nondũ peractis, vel ut suesvario potus genere obruti, temulenti ebrijq; idemtidem vociferantes, seq; velut obsessi, mutuò cædentes, & contumelijs varijs afficientes vagantur. Si autem huic genti quotidie, inebriandi facultas concessa esset, sese mutuis cædibus funditus exterminarent. Ebrij etenim mentem, rationemque

Moschouitæ inebriari prohibitum.

Moschouita certa habẽt tempora inebriandæ.

velut bruta animalia, prorsus amittunt, & in se vi-
ciſſim cultellis, pugionibus, & id genus fraudulen-
tis telis, ſæuiunt. Sed ad rem redeo. Huius vrbis præ-
dictæ tam vaſta magnitudo facit, vt nullo certo ter-
mino, muro foſſa, propugnaculiſve muniri poſſit;
plateæ tamen, quibuſdam in locis, trabibus trans-
uerſim poſitis obſtruuntur; adhibitisque cuſtodi-
bus ad primam noctis facem, ita obſirmantur, vt
nemini aditus in eam pateat. Tamque ad modum
lutoſa & cœnoſa eſt, vt in plateis pontes paſſim, ne-
ceſſariò extructi ſint, nunc tamen vallo de terra, vt
audiui, circumducitur.

Arces muratæ duæ ampliſſimæ, inſimul ciuitatis
formam referentes; quarum vna Kitaigorod, alte-
ra Bolſigorod, gentiliter appellatur, quas ab vna
parte Moskwa fluuius, ab altera Neglinna, in qua
molendina plurima ſunt, præterfluit: eccleſiæ di-
uorum lapideæ, & ligneæ, ædesq; nobilium & ma-
gnatum, in ea frequentes ſunt. Vltra Neglin, nam
verò, in agro *Nerbat* dicto, ab arce ad ſagittæ iactū,
modernus princeps Ioannes Baſiliades, curiam am-
pliſſimam anno Domini 1565. extruxit, quæ *Opri-
czna*, id eſt, ſeorſiua habitatio dicitur, vbi ipſe prin-
ceps cum ſatellitum ſuorum, virorum ex robuſtiſſi-
mis delectorū, numeroſa manu moratur, quos ille
ad tutelam ſui, perinde vt Turca Ianiczaros foue-
vigintiq; ferè millia ſuperant; ex hijs maior pars
ſclopetariorum, cum bombardis longioribus; reli-
qui cum frameis arcubusque & lanceis loricis ar-
mati incedunt. Nuperque eos Modernus princeps
adinuenit, pro explenda ſua tyrannide, prout infe-
rius in geſtis illius patebit.

Cæte-

Cæterùm vrbem ipſam Moskwam, cum vtra-
que arce Tartari Præcopenſes, funditus exuſſerunt,
anno Domini 1571. menſe Maio ipſo die aſcenſio-
nis Dominicæ, vbi ingens & innumerabilis multi-
tudo populi, in vrbe & arce flamma fumoque ſuf-
focati, & combuſta eſt, paucis fuga elapſis, & vna
duntaxat arx Kitaigorod vix defenſa eſt; magnam-
que captiuitatem Tartari inde abduxerunt. Sed ad
rem redeo. *Moſchouia à Tartaris exuſta.*

Omnes merces, quæcunque ab extraneis in Mo-
ſchouiam afferuntur, continuo apud telonij præfe-
ctos profiteri, ac indicare coguntur, quæ hora con-
ſtituta conſpiciuntur, & æſtimantur, æſtimatas ve-
rò nemo nec emere, nec vendere audet, niſi prius
fuerint magno Duci oſtenſæ. Quò fit vt mercatores
interdum diutius quàm conuenit, cùm ſuo damno,
detineantur. Quando verò ex Lituania in Moſcho-
uiam legati, à rege Poloniæ proficiſcuntur, tum o-
mnes cuiuſcunque nationis mercatores, in legato-
rum fidem, & clientelam ſuſcepti, in Moſchouiam
ſine telonijs ire poſſunt, & victum ſufficientem, ex
theſauro magni Moſchouiæ Ducis habent. Hæ au-
tem præcipuæ ſunt merces, quæ ex Lituania, Ruſ-
ſia, & Polonia, & à cæterarum regionum mercato-
ribus in Moſchouiam importãtur, pannum omnis
generis, atque coloris; item ſericum, veſteſque ſeri-
ceas, & auro ſiue argento intertextas, lapides pre-
tioſi, aurum filatum, gemmæ, & id genus alia me-
talla pretioſa. Inſuper, piper, crocus, zingiber & cæ-
tera. Interdumque viles quaſdam res ſuo tempore
illuc important, ex quibus aliquando lucrum affe-
runt. Sæpe etiam euenit vt rei alicuius deſiderio, o- *Mercatores, modusq; mercandi in Moſchouia.*

Merces quales in Moſchouiam importãtur.

mnes Moſchouitæ teneantur, quam qui mercatorum primus attulerit, plus iuſto in ea lucratur. Deinc̃um plures mercatores earundem rerum, magnam copiam aduexerint, tanta nonnunquam vilitas earum cõſequitur, vt is qui res ſuas primò magno vendiderat, eaſdem rurſus vileſcente pretio redimat, magnoq; ſuo commodo in patriam reducat. Merces verò quæ inde aſportantur ſunt pelles variorum animalium diuerſæ, cera quoque & id genus mercimoniorum. In Tartariam autem ſellę equorum, frena, veſtes, corrigiá, arma autem & ferrum non niſi furtim apportantur, cultellos tamen, ſecures, acus, ſpecula, marſupia, & id genus alia ducere licitum eſt. Hæc autem gens Moſchouitica, circa mercimonia fallaciſſimè verſatur, præcipuè verò cum extraneis; nam dum aliquid vendunt, rem minoris conſtantem dimidio pretio (quod & Lituanis nunc peculiare eſt) in fraudem emptoris auctam æſtimant, & quamprimum iurare incipiunt, aut obteſtari, ſcias illico dolum ibi latere, animo enim fallendi ac decipiendi iurant. Sed externi quoq; in rerum permutatione, hoc maximè obſeruant, vt dum Moſchi pelles alioqui vili pretio cõſtantes, plurimi æſtimant; illi viciſſim illorum exemplo merces ſuas parui conſtantes, carius indicant, ſicq; ars deluditur arte. Pellium magna eſt apud eos diuerſitas; Zebellinorum enim nigredo, longitudo & denſitas pilorum, maturitatem ſignificat. Hęq; pretium augent. In Vſtingienſi, aut & Diwnenſi, Petzoræq; prouincijs, præſtantiores reperiuntur. Madauricæ pelles, ex diuerſis partibus afferuntur. Ex Swetiæ verò regno opti-

mæ aduehuntur; circa Moſchouiam verò maior eſt

eorum copia. Hermellinorum etiam pelliculæ, ex pluribus pariter locis inuerſæ, in faſciculis afferuntur; habentq; ſigna quædam circa caput & caudam, ex quibus cognoſcuntur, an congruo, vel incõgruo tempore ſint captæ. Caſtorum quoque, & vulpium nigrarum pelles, in magno pretio ſunt.

Prouincia ipſa Moſchouitica, nec lata nimis nec fertilis eſt, cuius fertilitati ager vbiq; arenoſus plurimũ obeſt. Accidit ad hæc immoderata aſperaq; nimis, aëris intemperies, nam ob hyemis rigorem, ſata ad maturitatem peruenire non poſſunt, etenim tam intenſa ibi nõnunquam ſunt frigora, vt quemadmodum apud nos æſtatis tempore, prę nimio ſõlis ardore; ſic ibi præ frigore aſperrimo, terra in hiatum diſrumpatur. Inſuper etiam aqua in aërem effutingat cõgelatur; rami etiam fructiferarũ arborum rigore hyemis, aliquando prorſus pereunt. Homines quoq; gelu cõcreti, mortui ſub dio, in vehiculis frequenter reperiuntur: quin & vrſi etiam ſylueſtres, fame ſtimulati, relictis ſyluis per vicinas villas paſſim diſcurrunt, & in domos colonorum irruunt, quorum impetum atq; vim cùm ruſtica turba fugit, frigore aſpero fortis miſerè perit. Atq; tanto nimio frigori, æſtus quoq; torridus quãdoq; reſpõdet, vt aliquando ſtagna & flumina ęſtu, nimioq; ardore ſolis, prorſus exſiccarentur. Prata quoq; & cætera frumenta veluti flamma aliquando exuruntur. Hic autem minus æſtus ſolis, per ſeptem dies tantùm, non plus durare ſolet. Hæc prouincia melle ferisq; caret, leporibus tantùm exceptis, quibus ſupra modũ abundat. Frumento oleribusq; communibus affluit,

Moſchouia ipſa ſterilis & frigida.

ceraſa in tota regione nunquam reperiũtur, aliarũ arborum quamuis fructus habeant, verũ inſuaues. Huius regionis cælum adeò ſalubre eſt, vt ibi vltra Tanais fontes, præſertim Septentrionem, ac etiam Orientem, magna ex parte verſus, nulla peſtis vnquam ſæuierit; habent tamen interdum, inteſtinorum, & capitis omniumq; membrorũ morbũ quendam, peſti haud diſſimilem, quẽ nos febrim calidam ſiue acutam appellamus; eorum verò idiomate hic morbus, *Ognyo Wa*, quaſi ignitus dicitur, quòd homines velut ignis calefaciat, vt quemadmodũ vicina domo igne ardente, & alia domus ſibi adhærẽs, eodem igne inflammatur: ſic quoq; hoc morbo infecti velut peſte, cęteros niſi caueantur inficiunt, hoc morbo qui corripiuntur pauci ſani euadunt. Hæc gens Moſchouitica, cęteris omnibus Ruthenis, aſtutior, & fallacior eſt. Si autem cum externis aliquando cõmercia habent, tunc ſe non Moſchouitas quò maiorem fidem obtineant, ſed aduenas, id eſt, Nouogardenſes, vel Pleſcouienſes eſſe ſimulant.

Moſchouia peſtilentia expers.

Moneta in toto Moſchorum ducis imperio, eſt quadruplex, Moſchouitica, Nouogardenſis, Twerenſis, & Pleskouienſis. Moſchouiticus nũmus non rotũdus eſt, ſed oblongus & ouali quodã modo formę ſimilis, idiomate eorum *Dzienga* dicitur. Duplici autem modo cuduntur; primus in vna parte hominis nudi equo inſidentis, & draconem haſta feriẽtis, imaginem habet, in altera verò parte nomen magni Ducis exprimitur. Secundus ex vtraq; parte literis, nomẽ magni Ducis & titulum exprimẽtibus inſignitur. Horum autẽ ſexaginta, vnũ ducatũ ſiue aureum Vngaricalem valent. Nouogrodẽſis nummus in vna parte principis, in ſolio ſedentis imaginẽ, hominisque ex aduerſo ſeſe inclinantis, habet; ex altera parte ſcriptura inſignitur, vocaturque *Ne Wo-grodka*, & Moſchouiticum nummum valore in duplo ſuperat. Twerenſis nummus vtrinque ſcripturam habet, valore Moſchouiticum refert. Pſkouiẽſis in vna parte caput bouis coronatum, in altera verò ſcripturam habet. Eſt quoque in Moſchouia cuprea ſiue ærea moneta, quæ propter pauperes tãtùm cuditur, & *Pula* vulgò vocatur, horum 40. *dengam* Moſchouiticam efficiunt. Omnis autem moneta Moſchouitica, ex puro & bono argento cuditur, & omnes ferè aurifabri in Moſchouia, Nouogradia, Tweria, & Pſkouia nummos cudunt, & quicunque affert maſſas argenteas, puras, nummos ab aurifabro tranſmutare volens, tum nummi & argentũ appenduntur, atque æqua lance libr antur: mercedem autem laboris exiguam aurifabri reportant. Porrò in omni imperio Moſchi, aurum & argẽtum nuſquam reperitur, niſi adductitio, & importatorio, omnes earum regionum incolæ, & ipſe princeps vtuntur. Quã de re Magnus Dux, aurum & argentum, grauiſub pœna, ex ſuis regionibus efferre prohibet, atque ideo permutationem rerum facere, & alia, vt pelles, quibus abundant, aut quid aliud eiuſmodi pro alijs rebus dare iubet, quo argentum & aurum in ſuis regionibus obtineat, atque ideo hunc principem auri & argenti ditiſſimum eſſe dicunt. Vix autem cẽtum anni elapſi ſunt, cùm Moſchouitæ moneta argentea, præſertim apud illos, cuſa vtuntur. Primùm etenim cùm argẽtum ab externis ad eos importari cœptum eſt, tum fundebantur portiunculæ oblongæ argen-

Moneta Moſchouitica.

Moneta Nouogrodenſium.

Moneta Twerenſis.

Pſkouienſis moneta.

Pula.

Argenti & auri Moſcho uia ſterilis.

Argẽti Moſchus diues.

teæ ſine imagine & ſcriptura, valoris vnius Rubli. Rubl autem Dengas Moſchouiticas 100. totidemque groſſos Polonicales habet. Ante vſum verò monetæ aſpreolorum aliorumque animalium pellibus vtebantur, ijſque vitæ neceſſaria ceu pecunia comparabantur.

Monetam quoque auream Moſchorum princeps non cudit, ſed Hungaricis aureis & Rhenanis adactitijs abundat.

Moſchouia quæ eſt caput & metropolis cæterorum regionum & ciuitatum Moſchouiæ Duci ſubiectarum, loco principali deſcripta, reliquas prouincias & ciuitates præcipuas, in Moſchi imperio ſitas deſcribere contendemus, ordine primùm Orientem verſus ſeruato, tandem ad Meridiem, & Occidentem, atque Septentrionem procedendo in Orientem æquinoctialem deueniemus.

DVCATVS VOLODIMIRIÆ.

VOlodimiria ciuitas magna, cum ſuo ducatu, cui ius titulum princeps Moſchouiæ ſibi vendicat, primùm occurrit, quæ caſtrum ligneum ſibi coniunctum habet, diſtatque 36. milliaribus Polonicis à Moſchouia, Orientem verſus. Huius prouinciæ ager adeò fertilis eſt, vt ex vno tritici modio, ſæpe 20. modij, interdum 25. proueniant. Hæc Volodimiria à tempore Volodimiri, Monarchæ totius Ruſſiæ qui eam condidit, & à nomine ſuo appellauit, tempore Ruſſiæ metropolis erat, ad Ioannem vſque Danielis filium, magnum Moſchouiæ ducem, qui inde ſedem in Moſchouiam tranſtulit.

DVCA-

DVCATVS NOVOGRODIÆ inferioris.

AVolodimiria in Orientem vlterius procedendo, Nouogrodiæ inferioris ducatus occurrit, qui Volodimiriæ fertilitate, rerumque copia ex altera naſcentium æquatur. In hoc ducatu eſt ciuitas ampla & lignea, Nouogradia inferior dicta, à qua & regio ipſa nomen accepit. Sita autem eſt ad Volgæ & Occæ fluuiorum celeberrimorum confluxum: Caſtrum quoque huic ciuitati adhæret, quod Baſilius dux Moſchouiæ ex lapide in ſcopulo conſtruxit, diſtat verò Nouogrodia inferior à Moſchouia 100. milliaribus Polonicis.

Hæc autem ciuitas terminũ religionis Chriſtianæ facit. Nam licèt princeps Moſchouiæ vltra Nouogrodiam hanc, caſtrum quod Sura à fluuio eiuſdẽ nominis appellatur, habeat, tamen intermixtæ ſunt gentes quæ Cæremiſſi appellantur. Hi autem non Chriſtianum ſed Mahometi dogma amplectuntur. Sunt ibi quoq; aliæ gentes, Mordwa dictæ, Cęremiſſis intermixtæ. Huius ducatus Nouogrodiæ inferioris princeps Moſchouiæ titulo vtitur.

Terminus religionis Chriſtianæ.

Cæremiſſi.

Mahometani.

Mordwa populi.

DVCATVS RHEZANENSIS.

ANouogrodiæ inferioris ducatu, ad Occidentem nonnihil reflectendo, Rhezam prouincia inter Occam & Tanaim fluuios ſita eſt. Hic Principatus cæteris omnibus Moſchouiæ prouincijs, fertiliores eſt, in quo ſingula grana frumenti binas pluresve ſpicas proferre ſolent, quarum culmi tam denſè accreſcunt, vt nec equi facilè tranſire, nec coturnices inde euolare poſſint, meſſis, piſcium, auium, fera-

rumque ibi magna copia, ac arborum fructus, longè Moschouiæ fructibus nobiliores. Gens audacissima bellicosissimaque.

Occa fluuius. Ciuitas lignea in hac prouincia eiusdem nominis ad ripam Occæ fluuij sita est, & non procul ab hac ciuitate Occa fluuius insulam facit, quæ *Strup* dicitur. *Strup insula.* magnus Ducatus olim circa hanc insulam erat, cuius princeps nemini obtemperabat, sed nunc hic ducatus funditus extinctus est. Hic etiam ducatus Rhezanensis titulum magni Moschouiæ Ducis angen. *Rhezan ciuitas.*

Corsira. CORSIRA in ripa Occæ fluminis, oppidum ligneum à Rhezan 28. milliarib. distans, habebat olim dominum sui iuris, sed nunc in ditionem magni Moschouiæ Ducis redactum est.

Tulla arx & fluuius. TVLLA oppidum ligneum, 40. ferè milliaribus Polonicis à Rhezã distat, à Moschouia verò in Meridiem 36. estque hoc vltimum oppidum ad Campestria deserta, in quo Basilius Ioannis, castrum ex lapide construxit, quod fluuius eiusdem nominis præterlabitur. *Vppa fluuius.* Vppa verò alius fluuius ab Ortu castrum alluit, Tullæque fluuio iunctus Occæ, supra Voronam 20. ferè milliaribus commiscetur. Hoc autem oppidum Tulla cum suo territorio ad Basilij vsque tempora, patris moderni ducis Moschouiæ, Ioannis Basiliadis proprium principem hæreditarium habebat. *Tulla olim ducatus.*

ODOIOW castrum ad Tullæ & Vppæ fluuiorum ostia, vbi in Occam exonerantur, situ est. Tardem à castro prædicto, nonnihil in Meridiem reflectendo Mscezenek locus palustrosus est, in quo olim arx eiusdem nominis (cuius etiam nunc ruinæ appa- *Mscezenek olim arx.* rent) condita erat. Circa hanc arcem quidam homines in tuguriolis habitant, qui à Tartaris infestati, in illam

illam aream palustrosam quasi ad asylum confugere solent. Distat autem Mscezenek à Moschouia 60. milliaribus Polonicis, à fontibus verò Occæ fluuij, ad partem sinistram reflectendo 18. milliaribus. Hæc oppida Occa fluuius præterlabitur: Vorotiniã, Collugam, Cerpachum, Corsiram, Columnam, Rhezaniam, Cazigorodiam, Muriniamque. Et inde cursu ad Septentrionem nonnihil reflexo, infra Nouogrodiam inferiorem in Volgam exoneratur. Syluis vtrinq; ripæ huius fluminis claudũtur, quæ aspreolis, hermellis, castoribusq; & melle plurimùm abundat. *Ciuitates ad Occam condita.*

Campi etiam omnes quos præter fluit irrigatione eius, fertilissimi sunt. Piscium copiam qui cæteris fluminibus Moschouiæ præferuntur, habet. Oriuntur quoque ex huius Occæ fontibus alij duo fluuij, Sem videlicet & Sosna; Semque rectà in Meridiem, & nonnihil tandem in Orientem cursum dirigens, Seuerensem ducatum præterfluit; oppidumque Potiuolo alluens in Disnam fluuiũ illabitur, iuxta Czernigow oppidum. Desna autem infra Kijouiam in Borysthenem exoneratur. Porrò Sosna cursu in Orientem directo per Campestria Tartarorum in Tanaim fluuium defertur. *Sem & Sosna fluuij.*

COLVGA oppidum, & castrũ ligneum, ad Occam fluuium 36. milliaribus Polonicis à Moschouia abest, ibi quotannis præsidia contra incursiones Tartarorum statuere solet magnus Dux Moschouiæ.

VOROTINENSIS DVCATVS.

DVcatus Vorotinensis, tribus à Colluga mil. cum ciuitate & castro eiusdem nominis ad Occam fluuium sito, distat.

DE TANAIS FLVVII fontibus.

TAnais fluuij fontes (qui Europam ab Asia disterminat) quidam sub Riphæris montibus falsa opinione ducti ponebant. Hic autem in Rhezania Ruſſiæ regione magno Moſchouiæ Duci ſubiecta, oc-

Fontes Tanais Moſchouitis Don.

tur ex lacu quodã IWanoWo Iezioro gentili linguæ dicto, qui in latitudinem ad 500. Werſt ſecundum diſtantias Moſchouiticas, quæ 100. milliaria Polonica efficiunt, extenditur. Ex hoc autem lacu alius fluuius magnus, minor tamen Tanai emergit, *Schad* dictus, qui in Occidentem curſu directo, Huppaque fluuio hauſto, Occam influit. Tanais autem quem Moſchi *Don* appellant, ex eodem lacu ortus, recta

Schad fluuius.

Orientem fluit, atque inter Cazan & Aſtraban Tartarorum regna (quæ Moſchorum dux, anno Domini 1554. ſuæ ditioni ſubegit) ſex vel ſeptem milliaribus à Volga fluuio, curſu nonnihil Septentrionem verſus incuruato, labitur; demum in Meridiem curſum nuoſo reflectens, in paludes Mæotidis exoneratur,

Tanais oſtia.

ad cuius oſtia Azoph ciuitas Turcis tributaria ſita eſt.

Azoph ciuitas.

Azoph autem quinque dierum nauigatione abeſt a mo Tauricæ, quæ nunc *Præcop* vocatur, diſtat. In ea multarum ex diuerſis partibus orbis gentium, celeberrimum eſt emporium. In his autem partibus præcipuè circa paludes Mæotidis, non milliaria, ſed dierum itinera obſeruantur.

Tanais minor.

Eſt etiam alter Tanais minor, qui in Seuerienſi ducatu fontes ſuos habet, (vnde Dunecz Seuerſki vocatur) & ſupra Azoph, in Tanaim magnum, exoneratur. Circa oſtia autem huius minoris Tanais, quatuor dietis ab Azoph ciuitate, in montibus quos ſanctos

ſanctos appellant, dicunt ſtatuas imagineśque quaſdam antiquitatis ſigna, extare.

Columnas etiam Alexandri Magni Macedonum regis, in his partibus quidam poſuere. At nũc nullum veſtigium earum apparere, illi qui ea loca ſæpius peragrarunt, perhibent, atque ideo nihil certi de ruinis & ſitu earum aſſequi datur.

Alexandri Magni columnæ.

Hæc igitur de Tanais fluuio breuiter dicta ſufficiant. Nunc rurſus ad deſcribendas cæteras Moſchorum ducis prouincias pergam, atq; à Moſchouia Meridiem verſus, dextrorſum procedendo, Seuerienſem ducatum attingam.

DE MAGNO SEVEnienſi ducatu.

SEuerienſis ducatus eſt ingens, & rebus omnibus affluẽs, cuius latitudo à Boryſthene vſq; ad Mſcenek caſtrum dirutũ, ſupradictum extẽditur, vaſtosq; & deſertos paſſim campos poſſidet. Primò duces Seuerienſes ſui iuris erant, ſed poſtea magnis Lituaniæ Ducibus permultos annos parebant. Tãdem quoq;, (cùm magnus Ducatus Iagielone baptizato ad Polonos peruenit) regibus Poloniæ tributa perſoluebãt. Deinde à Caſimiro rege Polo. magnoq; Duce Lituaniæ, Iagielonis filio, ad Ioannem, magnum Moſchouiæ ducem, defecerunt. Sedes autem huius principatus in Nouogrodek ſita erat. Sed tãdem hi principes (prout alijs multis Moſchouiæ duci ſubiectis cõtigit) perfidiæ innocenter accuſati, à Baſilio patre moderni principis Ioannis Baſiliadis, principatu exuti ſunt. Hi autem Seuerienſes principes, genus ſuum à Demetrio magno duce Moſchouiæ, duxerunt.

Arces & ciuitates in hoc ducatu complures sunt, inter quas Nouogrod, Sieuierski dictus, Starodub, Potiuolu, Czernigow, & Bransko, celebriores. Syluæ hermelis, aspreolis, melleque plurimùm redundant, agros quoque hæc regio fertilissimos habet.

NOVOGROD Sieuierski dictus, ciuitas & arx lignea, in qua olim sedes ducum Seuerienſium erat, distat à Potiuolu & Starodub ciuitatibus, ab vna 18. ab altera 14. milliaribus, ad hanc ciuitatem, à Moschouia dextrorsum Meridiem versus per Colugam, Vorotiniam, Serensko, & Bransko 150. milliaribus peruenitur.

CZERNIGOW arx & oppidum 30. milliaribus à Kiouia distat.

POTIVOLVM arx & ciuitas lignea, à Moschouia 140. milliaribus Polonicis, à Kiouia verò 60. distat. Hæc vltra syluam magnam, quæ 24. milliaribus in latitudinem protenditur, sita est. Huius ducatus titulo Magnus Dux Moscho. vtitur, & Seuerienſem se imperatorem appellat.

DVCATVS SMOLENſcenſis.

SMolensko ciuitas ingens, & insignis, ad Boryſthenem fluuium sita, arcem ex roboribus ædificatam in vlteriori fluminis ripa habet, in qua plurima ædificia lignea in formam ciuitatis extructa sunt. Hanc ea vna parte Boryſthenes fluuius alluit, ex altera verò fossis profundis, stipitibusque acutis munitur, in medio autem arcis templum diuæ Virginis, in scopulo conditum est. Hanc ciuitatem & arcem Basilius magnus Moschouiæ dux, sæpius & grauissimè oppugnabat, nunquam tamen vi eam capere potuit, donec Michael Glinski, ex principum Russiæ nobili stemmate & familia ortus, qui quondam summam rerũ apud Alexandrum regem Poloniæ, in magno ducatu tenebat, ad prædictum Basilium (seditione in Lituania excitata, regnante Sigismundo rege Poloniæ) profugit, & arcem Smolensko denuo cum ingentibus Moschorum copijs, acerrimè obsedit, quam tormentis bellicis obstinatè, sed frustra oppugnabat, & cùm eam vi capere nõ posset, præfectis militum largitionibus corruptis, per deditionem arce cum ciuitate potitus est, atque ab hoc tempore in potestate Magni Ducis Moschouiæ perseuerat.

Boryſthenes finitimus.

Michael Glinski profugus occiſo Vaſilio Zabrzezinſcio propè Grodnam, Palatino Trocenſi.

Smolenska proditione capta.

Ciuitas ipsa in valio sita est, collibus vndique & syluis vastissimis, quibus pellium diuersarum multitudo prouenit, cingitur: distat autem Smolensko à Moschouia 80. milliaribus Polonicis.

DROHOBVS à Moschouia 72. mill. à Smolensko 18. distat, ad Boryſthenem cum oppido eiusdem nominis sita est.

HVGRA fluuius profundus & lutosus, non longè à Drohobus in sylua quadam oritur, & inter Colugam, & Vorotiniam Occam influit. Hic autem fluuius Moschorum & Lituanorum dominiũ quondam dislimitabat.

Antiquus limes Lituanorum.

WYEZMA castrum & oppidum ligneum, ad fluuium eiusdem nominis extructum est, qui haud procul inde in Boryſthenem ingreditur, distatque à Moschouia 46. milliaribus, à Mosaysko 26. à Drohobus 18. Sed quia hîc frequenter Boryſthenis fluuij præclari mentio intercidit, pauca de fontibus eius subijciam.

Borysthenes fluuius Ruthenis Dnepr.

BORYSTHENES, fluuius iuxta pagum quendam, *Dnepersko* dictum, fontes suos habet, vnde ab incolis Moschouitis, & cæteris Ruthenis, *Dnepr* siue *Dneper* appellatur. Sic autem cursum suum Borysthenes dirigit: Primùm Wiezman Meridiem versus alluit, indeque cursu in Orientem verso, Drohobus, Smolensko, Orssa Dubrowna, & Mohilow præterlabitur. Inde tandem in Meridiem tendens, Kioviam Russiæ olim metropolim, Circassos, & tandem per Campestria deserta fluens Oczakow, castrum & ciuitatem Tartarorum Præcopensium, 40. milliaribus à Circas, attingit; indeque in Pontum Euxinum exoneratur, cuius tam vasta ostia sunt, vt procul spectantibus maris formam præferant. An autem *Dnepr* fluuius prædictus, à Latinis congruo nomine Borysthenes appellatur, absurdum mihi videtur: nam hic à fontibus suis Dnepersko dictis, *Dnepr* vulgò à Moschis, Ruthenis, Lituanis, Polonis, & cæteris omnibus Sauromatis vocatur. Vocabulum quoque Dnepr, à Borysthene multum discrepat, sed mihi videtur Berezinam fluuium (qui Borisow arcem & alias plures

Berezina fluuius.

alluens in fluuium supradictum Dnepr exoneratur) Borysthenem antiquitus appellatum esse. Nam id vocabuli sonus, & ipsa congruentia vocis indicet.

MOZAYSKO castrum & oppidum ligneum, à Moschouia octodecim milliaribus Meridiem versus distat, à Wiezma 26. ibi Princeps nonnunquam oratores diuersorum principum excipere solet, venationemque ibidem quotannis exercet. Nam ibi in

Vetus limes Lituaniæ.

pra modum leporum præcipuè alborum, magna copia est, Olgerdus ille, & Vitoldus magni duces Lituaniæ (quibus non exstitit ex Lituaniæ ducibus bellicosior

sior alter) fines Lituaniæ 6. milliaribus vltra Mozaysko posuerant.

BYELSKIA DUCATVS.

BYelskia principatus Russiæ, quondam sui iuris principem habebat, qui magnis Ducibus Lituaniæ Iagielonis filijs (à quibus Basilius princeps Byelskiæ, ad Basilium ducem Moschouiæ defecit, duçatumque totum illi subdidit) tributarius erat. In hoc principatu Biela ciuitas cum castro ad fluuium Obscha in vastis syluis sita est, itaque à Moschouia 60. milliaribus Polonicis, à Smolensko verò 36. Hunc ducatum Moschouiæ dux titulo suo adscribit, & se ducem Bayelski appellat.

RSCHOVIÆ DUCATVS.

IN territorio Rschouiensi ciuitas & arx lignea eiusdem nominis, Rshewa appellata, ad Volgæ ripam sita est. Distat autem à Moschouia Occidentem versus 23. mill. vltra hanc ciuitatem aliquot millia. Occidentem versus procedendo, est sylua Wolkowskiles dicta, in qua est palus Wronow appellata, ex hac palude fluuius quidam emergit, qui 2. milliaribus Polonicis ementis, in lacum quendam, Volgo dictum, influit, vnde rursus aquarum multitudine adauctus, egreditur, Volgaque à lacu ex quo oritur, vocatur. Hic fluuius multis fluminibus in se receptis, totam Moschorum principis ditionem; Item Cazanense & Astrachanense regnum, nonnullaque Tartarorum deserta campestria perfluit, & tandem 70. ostijs in mare Caspiũ (Ruthenis Chwalinskoie mare dictum) exoneratur. Hunc fluuium

Volga fluuius celebris.

Moschouiæ Volgam, à Volgo lacu, ex quo emergit, appellant. Tartaris verò Edel, Ptolemæo & Græcis *Rha* dicitur. Hic ducatus Rschouiæ, in quo prædictus fluuius fontes suos habet, latissimè extenditur, ab hocq; dux Moschouiæ titulum sibi vsurpat, & ducem Rschouiæ se appellat.

WOLOCZK ciuitas & arx lignea, occidentem æquinoctialem versus 24. mil. à Moschouia distat, à Mozaysko 12. à TWeria 20. Leporibus albis hæc prouincia abundat, ibiq́ue Magnus Dux sæpe venationem exercere solet.

WYELIKYELVKI, arx & ciuitas magna lignea, à Moschouia 140. milliaribus, à Nouogrodia magna 60. à Polosczko 36. distat, eam Louat fluuius præterfluit, indeq́ue Septentrionem versus fluens, in Ilmen lacum iuxta Nouogrodiam magnam ingreditur.

TOROPYECZ arx & ciuitas, à Wyelikie Luki decem & octo milliaribus distat, ad cõfinia Lituaniæ ducatum Smolenscienſem attingens, sita.

Seueria à Lituanis defecit.

Hæc autem arx Toropyecz cum cæteris sibi adiacentibus, videlicet Drohobus, Biela, & Brensko, cum bona Seuerieſis ducatus parte, vno tempore perditionem in Magni Ducis Moschouiæ potestatem Ioannis Basilij deuenerunt, sub Alexandro rege Poloniæ, magnoq́ue Duce Lituaniæ, prout latius in descriptione regni Polonici dictum est.

DVCATVS TWERENSIS.

TWerensis ducatus, cuius titulum magnus Dux Moschouiæ sibi vsurpat, amplissima olim ditio erat, vna ex magnis Russiæ principatibus, ad Volgam fluuium sita, 36. mil. distat à Moschouia. In ea est ciuitas occidentem æstualem versus, TWer dicta, quam Volga fluuius interlabitur. In altera autem Volgæ ripa castrum ligneum sibi coniunctum habet, ex cuius opposito TWercza fluuius Volgam influit. Hæc ciuitas monetam argenteam propriam habet, quæ valore Moschouiticæ æquatur. *TWerensis moneta.*

TERSAK oppidum 10. mil. Polonicis à TWeria abest. Huius olim pars dimidia Nouogrodiensi, altera TWerensi ducatui subiacebat. Postò hic ducatus TWerensis à Ioanne Basilij, Moschouię principe, auo moderni ducis occupatus est. *TWerensis ducatus.*

DVCATVS PSKOVIENSIS.

PSkouia principatus, olim amplissima sui iuris ditio erat, sed à Ioanne Basilij, anno Domini 1509. occupatus est. *Pskouia capta.*

In eo est ciuitas celebris totius regionis metropolis, Peskouia, gentiliter *Psk-W* dicta, ad lacum Pskowa dictum, sita, ex quo eiusdem nominis fluuius emergit, ac mediam ciuitatem interfluit, indeq́ue sex milliaribus emensis in lacum Czuczko, vel Czudzin dictum ingreditur. Sola autem Pskouia in toto Moschi imperio muro cincta est, quæ in quatuor partes diuiditur, & earum singulæ suis mœnibus clauduntur. Distatq́ue hæc ciuitas Occidentem versus à Nouogrodia magna 36. mill. à Wyelikie Luki, & à Regia Liuoniæ metropoli 60. Facilis ex Pskouia in mare Balticum esset nauigatio, sed scopuli quidam non longè ab IWanowGorod, & Nerua castris, in finibus Liuoniæ impedimento sunt, vbi 2. mil. emensis Nerua fluuius pluribus fluuijs hausti in mare exoneratur. Hanc ciuitatem anno suprà dicto

Pskouia prodition sacerdotum capta.

Moſchouiæ dux proditione ſacerdotum occupauit, ciuibusq; in Moſchouiam abductis, & in eorum locum Moſchouitis ſubſtitutis libertatem Pskouiensium, quam ſtrenuè multis annis propugnabãt, prorſus diminuit, eiusque titulum ſibi vſurpat.

DVCATVS NOVOGRODIÆ magnæ.

NOuogrodiæ magnæ principatus amplißimus olim ex totius Ruſſiæ ducatibus erat; cuius imperium Rurik Varegus ſorte ſibi oblatum, in primis adminiſtrabat, & tandem poſt eum ſucceſſores eius latißimè ad Græciam vſque imperium ſuum extendebant. Et tunc temporis amplißimam ditionem in quinque partes diſtributam habebat. Imperiumq; ſuum Orientem, Meridiem, & Septẽtrionem verſus, magna ex parte extendens, Lituaniam, Phinlãdiam, Suetiam & NordWegiam ipſam attingebat.

Rurik Nouogrodiæ princeps.

Eſt autem in hoc principatu ciuitas ingens & ampla, Nouogrodia magna appellata gentiliter Nouogrod Wielki dicitur; eam WolchoW fluuius nauigabilis interfluit, qui ex Ilmen lacu duobus Werſt ſupra ciuitatem emergens in alium locum, (Nouogrodia magna interlapſa) Ladoga dictum, exoneratur: triginta ſex Polonicis milliaribus emenſis.

Wolchow fluuius.

Porrò Ilmen lacus ſupra Nouogrodiam duobus Werſt ſitus, in longitudinem decem & octo milliaribus Polonicis, in latitudinem verò duodecim patet, duosque præter alios celebriores fluuios excipit, LoWat, & Scholona dictos, vnum verò emittit Volcho dictum, qui Nouogrodiam interfluit. Diſtat autem Nouogrodia occidentem æſtiualem verſus, à Moſchouia centum viginti milliaribus, à Pskouia triginta ſex, ab IWanoW Gorod, & Wyclikie Luki quadraginta. In hac ciuitate erat olim quoddam idolum *Perun* appellatũ, hoc in loco, quo nunc eſt monaſterium, Perunski monaſter, ab idolo eodem dictum. Hoc idolum à Nouogrodenſibus præcipuè cultu latriæ adorabatur: habebat autem formam hominis lapidem ignitum, manu tenentis, ſimilem fulmini. Nam *Perun* Ruthenis, & Polonis fulmen ſignificat. In huius laudem & honorem ignis ex quercubus, qui perpetuò die noctéq; arderet, conſtruebatur. Quod ſi negligentia miniſtrorum, ad hoc oſſicium obeundum deſignatorũ, ignem extingui contingeret, tunc capitis pœna plectebantur.

Perun idolum.

Ignis perpetuus ſacer ob ſanctus.

Currente anno Domini 1470. cùm Theophilus archiepiſcopus Nouogrodiæ, ſua autoritate totam ditionem Nouogrodienſem gubernaret, regi Poloniæ Caſimiro, tunc temporis magno Duci Lituaniæ perſoluens, Ioannes Baſilij Moſchorum dux Nouogrodienſem principatum, graui acerrimoque bello per ſeptem perpetuos annos preſſit, ipſamque ciuitatem Nouogrodiam ſæpius obſtinatè oppugnabat. Tandem anno Domini 1477. ad fluuium Scholona dictum, Nouogrodenſes bello ſuperauit, eosque ad deditionem ciuitatis & totius regionis compulit, & locum tenentem ſuum illis conſtituit. Cùm autem nondum abſolutum ſe imperium in Nouogardienſes habere intellexiſſet, auxilio prædicti Theophili archiepiſcopi, in Nouogardiam armata manu venit, ſub prætextu religionis conſeruãdæ, quaſi ciues quoſdam à Ruthenico ritu, ad Romanam Eccleſiam deficere volentes, cohibere pro-

Nouogrodẽſes ſuperati bello, ſuguq; Ioannis Baſilij ſubacti.

posuisset, hacq; simulatione Nouogrodiam ingressus, incolas ad miserrimam seruitutem redegit, ciues, mercatoresque omnes, bonis omnibus (parte vnicuique quarta relicta) spoliauit, ipsumque archiepiscopum prouentibus omniq; auro & argento priuauit, & alium episcopum, (parua duntaxat reddituum portione illi concessa,) in locum eius cōstituit.

RVSSA, oppidulum vetustissimum, olim antequa Russia dictum, à Nouogrodia 12. mil. distat, quod

Sal coctum. fluuius saltus præterfluit, quem incolæ fossa amplam modum lacus coërcent, indeque aquam per canales vnusquisque ad suas ædes deducunt, & ex ea sales coquunt.

IWANOW Gorod arx, quam Ioannes Basiliades Moschouiæ dux, à quo & nomen accepit ad ripam Neruæ fluuij ex lapidibus sectis extruxit, distat à Nouogrodia magna 40. milliaribus, à Pskouia totidem. Iuxta hanc arcem est ciuitas lignea Nerua, à fluuio appellata, vbi Nouogrodenses & Pskouienses merces suas deponere solent. Est ibi quoque ex aduerso in altera ripa Liuonienſium castrum & ciuitas, quod etiam ab eodem fluuio Nerua appellatur, atque hæc duo castra Nerua fluuius interfluens, Moschouiæ olim imperium à Liuonienſi dissimitabat: sed nunc Ioannes Basiliades modernus princeps Moschouiæ, Nerua arce Liuonienſium cum cæteris potitus, vlterius fines suos promouit. Nerua autem fluuius ex lacu Czudzko dicto, oritur, duobusque in se receptis fluuijs, Pskowa, & Vielika Reka dictis, ex Meridie venientibus, IWANOW Gorod, & Nerua ciuitatem interfluit, indeque in mare Liuonicum exoneratur. Hoc fluuio ex Moschouia merces in mare deportantur,

Limes Liuonici & Moschouitici imperij.

Nerua fluuius nauigabilis.

tantur, præcipuè ex Pskouiæ & Nouogrodię magnæ regionibus.

IAMMA castrum, 12. mil. ab IWANOW Gorod, & Nerua situm est, ad Plusiæ fluuij ostia Septētrionem versus. Deinde spacio 4. mil. à Iamma, castrum & ciuitas Coporogia dicta, ad fluuium eiusdem nominis occurrit. Hinc Septentrionem versus 25. mill. per Orellek, & Correllam ciuitates, ad fluuium Polna pertenitur, qui imperium Moschorū à Phinlandia Suetiæ regi subiecta dissimilat.

VODZKA REGIO.

HÆc regio à Nouogrodia magna, triginta milliaribus distans, inter Occidentem & Septentrionem sita est, cuius incolæ proprium idioma habent, aliquantulum à Ruthenico differens, in eam animalia cuiuscunque generis si aliunde inducta fuerint, colorem suum in albedinem mutare perhibentur.

Animalia colorem mutant.

CORRELLA PROuincia.

HÆc prouincia suum proprium idioma habet, à Nouogrodia Septentrionem versus, sexaginta milliaribus Polonicis distat, cuius incolæ Moschorum duci, & Suetensium regi, propter vtriusque vicinitatem tributa pendunt. Huius prouinciæ fines ad mare vsque glaciale protenduntur.

SOLOWKI insula Septentrionem versus, inter Dwinam & Correllam prouincias, octo milliaribus Polonicis à terra in mari sita est, Moschouę duci subiecta. Estque ibi monasterium Ruthenicum insigne, in quod mulieribus ingressus graui sub pœna prohi-

betur. Distat autem hæc insula à Moschouia trecentis milliaribus, à Bielleiezioro 200. millia. Polonicis. Sal ibi copiosius decoquitur. Solem illic in æstiuali solstitio perpetuò, duabus tantùm horis exceptis, splendere affirmant.

DWINA PROVINCIA.

HÆc prouincia in ipso Septentrione sita est, Nouogardensiumq; olim ditionis erat, & à fluuio præterlabente Dwina dicto, nomen sortita est. Fluuius autem ipse ab Iug, & Suchana fluuiorum duorū confluxu Dwinæ nomen accepit. Dwina enim Ruthenis binos significat. Hic fluuius postquam Iug & Suchana confluxerunt, Dwinæ nomine assumto, emensis cētum milliaribus, Oceanum septentrionalem, qui Suetiam & Nordwegiam alluit, sex ostijs ingreditur. Numerantur autem à Moschouia ciuitate trecenta milliaria Polonica ad ostia eius. Hæc prouincia quamuis centum milliaribus pareat, præter Colmogoram tamen castrū, & Dwinam ciuitatem, quæ in medio regionis sita est, castrumque Pinegam ipsis Dwinæ ostijs conditum, oppidis & castris prorsus vacua est. Pagis tamen compluribus abundat, quæ propter terræ sterilitatem magno tractu, longè latéq; ab inuicem distant. Incolæ verò ex pilcibus ferisque omnis generis victum, ex pellibus verò amictum acquirunt; panis enim vsum prorsus ignorant. In maritimis huius regionis locis, vrsi albi maiori ex parte in mari degentes reperiuntur, quorum pelles cum cæteris varij generis animalium pellibus, incolæ magno Duci pro tributo dant, atq; ita in Moschouiam sæpius deferuntur. Regio ipsa tota sallifera est, ex qua cæterarum regionum circumadiacentium incolæ sal habere solent.

VSTIVGA REGIO.

ADwina ex Septentrione in Meridiem procedēdo Vstiug ciuitas & arx, à qua & regio nomen accepit, occurrit, ad fluuium Suchana condita, distatq́ue à Wolochda ciuitate centum mil. à Bieleiezioro centum quadraginta. Dicitur autem Vstiug, ab Vstiæ, quod ostium Latinis sonat, & Iug fluuio ex Meridie in Septentrionem currente, ad cuius ostia primò sita erat, sed postea propter loci opportunitatem, ad dimidium milliare supra ostia eius, vbi in Suchanam ingreditur, translata est, & antiquo nomine Vstiug hucvsque appellatur. Hæc regio olim Nouogardensibus tributaria erat, in qua nullus propemodum panis vsus habetur. Quapropter incolæ ex piscibus & feris victum quæritant. Idioma proprium quamuis Ruthenico magis vtantur, habent. Sal ex Dwina regione supradicta eis aduchitur. Omnis generis ferarum pellibus abundant, præcipuè vulpinis nigris, quæ interdum Zebellinis æquiparantur. Zebellinorum pelles illic nec multæ, nec admodum bonæ reperiuntur.

Vstiug denominatio.

VOLOCHDA PROVINCIA.

HÆc prouincia inter Orientem & Septētrionem sita est, habetq́; ciuitatem eiusdem nominis & arcem, natura loci munitissimā, in qua magnus Dux Moschouiæ thesauri sui partem tempore necessitatis cōdere solet. Abest autem à Iaroslaw 50. milliaribus

Wolochda fluuius & ciuitas.

Polonicis, à Bieleiezioro 40. eam fluuius Wolochda in Septentrionem ex Occidente fluens, præterlabitur, à quo ciuitas ipsa & prouincia denominatur. In hac regione viatores certâ itineris rationem, propter crebras paludes, & fluuiorum anfractus obseruare non possunt: tota enim palustrosa & syluestris est, & quò vlterius progreditur, eò plures & inuias paludes, fluuijque occurrunt, quondam sub Nouogardiæ magnæ ditione erat.

Waga fluuius, piscibus omnis generis abundans, inter Bieleiezioro & Wolochdam in paludibus, densissimisque syluis oritur, ac in Dwinam fluuium illabitur. Accolæ autem huius fluuij panis vsum penitus ignorant, ferisque venatione partim victitant; pellibus vulpinis nigris & coloris cinerei abundant.

BIELEIEZIORO DVCATVS.

Bleleiezioro, quasi dicas albus lacus, est regio ampla, vna ex ducatibus Russiæ, in Septentrione sita iuxta lacum ingentem, à quo nomen ipsa regio & arx, ciuitasque traxit. Huius ducatus titulo magnus Dux Moschouiæ vtitur. Hic autem lacus 15. mil. Polonicis in longitudinem, totidemque in latitudinem stagnat, & triginta sex fluuios excipit, vnũ verò dumtaxat Sosna emittit, qui 15. mil. supra Iaroslaw, & 4 mil. infra Mologam ciuitates emensis, fluuio Volga celebri commiscetur. In hoc lacu est arx natura loci munitissima, inexpugnabilisq; in qua princeps Moschouiæ thesaurum suum recõdere solet, illicq; tempore necessitatis hostibus vrgentibus, velut ad asylum quoddam confugit. Abest autem Bieleiezioro à Moschouia 100. mil. à Nouogardia magna totidem. Regio penè tota palustrosa syluosaq; est, ideo viatoribus difficilem transitum præbet, & haud cõmodè ad eam, nisi stratis pontibus, concretisq; glacie aquis peruenitur. Huius loci incolæ proprio idiomate vtuntur, sed nunc ferè omnes Ruthenicè loquuntur. A lacu Bieleiezioro ad sagittæ iactum est, alius lacus sulphur copiosè proferens, quod fluuius quidã ex eo emergens, ceu spumas supranatãtes secum defert. In hoc ducatu Sinaus Varegus sorte sibi è Ruthenis cõcesso, primus consederat, cuius etiam fratres vnus in Pskouia Truuor nomine, alter in Nouogradia magna Ruricz dictus, (de quibus suprà) imperabant.

Thesauros Moschus in albo lacu recondit.

Sulphureus lacus.

Tres duces Russiæ antiqui.

IAROSLAVIÆ DVCATVS.

Iaroslaw ciuitas & arx lignea ampla, ad Volgã fluuium sita, 46. mill. à Moschouia distat. Regio ei adiacens fertilissima est, præsertim ea parte qua ad Volgam vergit. Hæc olim secundo genitis magnorum Ducum Moschouiæ attributa erat, quos Ioannes Basiliades Moschouiæ monarcha, principatu expulsos in seruitutem redegit, ex quorum progenie adhuc supersunt, qui Knesi (id est duces) Iaroslawici dicuntur, sed paruam in regione redituum partem retinent. Ipse enim dux Moschouiæ & titulum & ducatum sibi vendicat.

ROSTHOVIÆ DVCATVS.

Hic ducatus inter præcipuos & antiquiores Russiæ principatus, post Nouogardiam magnam olim habebatur, & secundo genitis magnorum ducum Russiæ, attributus erat; quorum posteri per Io-

annem Basilij, auum moderni ducis Ioãnis Basiliadis eo exuti sunt. In hoc ducatu est ciuitas & arx lignea,

Rostow ciuitas. Rostow dicta regionis caput, in qua archiepiscopus sedem suam habet, à Moschouia 34. mil. distat. Sita autem est ad lacum quendã, ex quo Cotorca fluuius emergit, & Iaroslauia ciuitate præterlapsa in Volgam illabitur. Huius ducatus titulo Moschouiæ dux vtitur, nouissimumq; huius regionis hæredem, ex progenie ducum Russiæ, anno Domini 1565. Ioannes Basiliades Moschouię dux, tyrannicè trucidauit, progeniemq; eius funditus deleuit.

Vglitz ciuitas cum castro, ad Volgam fluuium condita, distat à Moschouia 24. mil. à Iaroslauia triginta.

Nũdinæ celeberrimæ. Chlopigrod ciuitas duobus milliaribus distat ab Vglitz, in ea celeberrimæ frequenter fiunt nundinæ, ad quas Suetenses, Liuonienses, Ruthenj, Lituani, Tartari, & aliæ quamplurimæ gentes confluunt, omnes verò tantùm permutatione rerum vtuntur.

Pereaslaw ciuitas & castrum, ad lacum quendam à Septentrione in Orientem reflectendo sita est, à Moschouia 24. à Rostow decem milliaribus distat. Iuxta hanc est lacus quidam, ex quo sal copiosè decoquitur.

SVSDALIENSIS DVCATVS.

Ducatus Susdali, cum eiusdem nominis castro & ciuitate, in qua sedes episcopalis est, Rostouiæ & Volodimiriæ adiacet, inter præcipuos olim Russiæ principatus numerabatur, ac reliquarum Russiæ partium metropolis erat. Hunc Ducatum secundo geniti

geniti ducum Moschouiæ iure hæreditario possidebant, quorum tandem posteri per Ioannem Basilij, auum moderni ducis Moschouiæ, eo expulsi & spoliati sunt.

Castromowgorod, ciuitas cum castro, in confluxu Costromæ & Volgæ fluuiorum sita est, viginti milliaribus à Iaroslauia orientem æstiualem versus distat.

Galicz prouincia cum ciuitate & castro eiusdem nominis ex Moschouia in Orientem, per Castromowgorod euntibus occurrit. In ea propter crebras paludes, fluuios, & syluas densissimas ratio vera itinerum obseruari non potest.

VIATHKA REGIO.

Hæc regio ab eiusdem nominis fluuio denominata est, in cuius littore hæ ciuitates sitæ sunt. Chilinoua, Orlo, Cotelnicz, & Sloboda. Orlo 4. mil. insta Chilinouam sita est, deinde 6. mil. Occidentem versus procedendo, Sloboda & Cotelnicz ciuitates, ad Rheczicza fluuium sitæ, qui ex Oriente fluens in Viatkam influit, occurrunt. Hæc regio in orientem æstiualem porrecta, 150. mil. à Moschouia distat. Tota ferè palustris & sterilis est, melle, feris, piscibus, aspreolisq; abundans, in ea Ceremissæ populi passim vagantes latrocinantur. Hæc olim sub Tartarorum imperio erat, sed monarcha Moschouię Basilius, Tartaris expulsis eam sibi subiugauit, tituloq; eius (ducem se Viathkiæ appellans) vtitur. Attamen Tartari vltra, citraque, Viathkam fluuium, adhuc in campestribus habitant, maximè verò in ostijs Viathkæ, vbi in Camam fluuium ingentem exoneratur. *Viathka fluuius.*

PERMIA REGIO.

PErmia magna & ampla regio, à Moſchouia 2 [illegible] mill. diſtat. In ea eſt ciuitas eiuſdem nominis, ad Viſchoram fluuium ſita, qui 10. mill. inde emenſis in Camam fluuium exoneratur. Incolæ huius regionis pane rariſſimè vtuntur, & ceruina plerunque carne aliarumque ferarum victitant. Idioma proprium, literas quoque à Ruthenicis differentes habent, quas Stephanus epiſcopus (qui eos ad fidem Chriſti rebelles conuertit) adinuenit, q poſtea apud Ruthenos catalogo Sanctorum adſcriptus eſt. Quendam verò epiſcopum, Stephani huius anteceſſorem, Permiani cùm eos ad fidem Chriſti conuertere nitebatur, exoriauerunt. Superſunt adhuc plurimi ex ijs idololatræ, paſſim in ſyluis degentes. Hyeme per niues trahis itinera faciunt, quas vel canes vel cerui albi, (quos in hunc vſum pro iumentis habent) trahere ſolent. Pedites autem in nartis (quemadmodum in plurimis Ruſſiæ locis mos eſt) celeriter per niuem iter conficiunt. Hæ autem nartæ ſunt ligneæ quædam, & oblongæ ſoleæ duorum triumve cubitorum longitudine, quibus in pedes inductis baculo oblongo cum cuſpide ſuffulti, celerrimè feruntur, adeò vt nullo modo equi quamuis agiliſſimi curſu inſequi poſſint; nam equo currenti aſperitas niuis, montes cæteraque viæ obſtacula, impedimento ſunt: in nartarum autem inſtrumentis currentes, colles, tumulos, foueasque, facillimè tranſiliunt; hocque modo feras omnis generis apprehendere & capere telis transfigendo ſolent. Huic regioni Tumen regnum, cuius Princeps Tartarus, conterminum eſt.

Litera Permiorum.

Narta.

Mirabilis curſus in nartis.

Tumen regnum.

SIBIOR

SIBIOR PROVINCIA.

HÆc prouincia ad Camam fluuium inter Permiam & Viatkam regiones ſita eſt, quæ caſtris & ciuitatibus vacua prorſus eſt. In ea laijczk fluuius ingens oritur, qui Tartarorum campeſtribus præterlapſis, in Caſpium mare influit. Incolæ eius proprio idiomate vtuntur, panis vſum neſciunt, ſed ferina carne victitant. Mercimonia ex aſpreolorum pellibus (qui apud eos præſtantiſſimi reperiuntur) exercent, pro tributoque eaſdem magno Moſchouiæ Duci pendunt.

Laijczk fluuius.

Regio ipſa tota ferè paluſtris & ſylueſtris eſt, & propter Tartarorum vicinitatem magna ex parte deſerta dicitur.

IVGRA REGIO.

IVgra ſiue Iuhra regio, cuius incolæ Iuhri vel Iugri appellantur, ad Oceanum ſeptentrionalem ſita eſt, ex ea Hũgaros ſterilitate regionis cauſſata olim prodiiſſe, & Pannoniam occupaſſe ferunt, aiuntque eos patrijs locis egreſſos, primò ad paludes Mæotidis conſediſſe, deinde ad Danubium fluuium Pannoniam verſus conceſſiſſe, à ſuique denominatione Pannoniam Iuhariam, deinde Vngariam nominaſſe, & duce Attila multas prouincias Aſiæ & Europæ debellaſſe. Hinc ergo Moſchouitæ plurimùm gloriantur, dicentes ſubditos ſuos quondam Germaniæ, Italiæ, Græciæque fines vaſtaſſe, totoque mundo terribiles eſſe. Indigenæ huius regionis, vectigal magno Moſchorum Principi ſoluunt, eodemque idiomate cum Vngaris vtuntur.

Hungarorũ ortus.

Hungariæ denominatio.

PETZORA REGIO.

PEtzora magni Ducis Moschorum ditio, longo tractu in septentrionalem & orientalem plagam fines suos iuxta mare glaciale extendit. Denominata est à fluuio eiusdem nominis, *Petzora* dicto, qui à Meridie fluens in Oceanum glacialem, iuxta oppidum & castrum Pusteoziero dictum, sex amplis stijs exoneratur. Circa hunc fluuium sunt montes rupesque in altum prominentes, *Ziemnoi Poias* Ruthenis, id est cingulus terræ dicti, quorum vertices ob continuos ventorum flatus, nudi absque grami ne sunt, niuibus frequenter rigentes. Crescunt autem illic arbores cedri, circa quas nigerrimi Zebelli reperiuntur, aues etiam rapaces varij generis in his montibus nidificant, præcipuè verò falcones albi ad venandas aues promtissimi, qui inde in Moschouiam afferuntur, eisque magnus Dux in venatione vti solet. Atq; in principis Moschouiæ imperio hij montes, quos veteres Rhiphæos siue Hyperboreos (varijs in locis situm eorum ponentes) vocabant, existunt. Hij autem montes perpetuis niuibus gelu concretis albent, difficilemq; transitum iter carpentibus præbent. Tantæ enim altitudinis dicuntur, vt quidam à Moschorum principe ad id destinati, decemseptem dies in ascendendo quodam monte transigerint, attamen nequaquam verticem montis attingere potuerunt. Qui autem ex Moschouia ad Petzoram proficiscere volunt, per Vstiugam & Dwinam provincias transeuntes, rectà in Permiam regionem, quæ à Moschouia ducentis quinquaginta milliaribus distat, perueniunt, indeque visitato magis itinere Petzoram attingunt. Incolæ huius regionis simplicissimi

Petzora fluuius.

Montes cingulus terræ.

Arbores cedri.

Iter in Petzoram.

Incola Petzoræ.

cissimi sunt, idioma proprium habent, panis apud eos nullus vsus habetur. Anno Domini supra millesimum quingentesimum decimo octauo, Ruthenico ritu sacro baptismi fonte abluti sunt. Pelles ferarum varias magno Moschorum Duci pro tributo pendunt. In ostijs Petzoræ fluuij est castrum & oppidum Pusteiezioro dictum, vltra quod in littore Oceani septentrionalis variæ gentes sunt, quæ communiter Ruthenis *Samogedz* (id est seipsos comedentes) appellantur. Hæ gentes in Moschouiam non veniunt, aliorum enim hominum cœtum, vitaque societatem maximè refugiunt. Auium diuersarumque ferarum copia supra modum abundant, vtpote Zebellibus, castoribus, hermelis, aspreolis, vrsibus albis, lupis, leporibus, & id genus alijs animalibus. Præterea in Oceano eis adiacenti pisces diuersi generis & equi marini crescunt, in eodem Oceano varia magnaque animalia dicuntur esse, inter alia autem belua quædam magnitudine bouis, quam Moschouitæ *Mors* appellant. Hæc belua in mari, aliquando verò in terra degit; boatus terrificos edit; breues instar Castoris pedes habet; pectore prominenti latoq; dentibus superioribus in longum prominentibus; dumque Oceano relicto in terram prædæ capiendæ gratia exire cupit, cum dentibus (quos longos habet) per promontoria mari impendentia affixa, vertices montium ascendit: tandem posterioribus pedibus, dentibus admotis, summa cum celeritate in terram delabitur, omniaque obuia aliquando per decem vel amplius milliaria deuorans, mactansque grassatur, & tandem in Oceanum reuertitur; multoties autem ab incolis superiora

Gēs seipsam mutuò comedens.

Mors belua.

montium occupantibus, telis & lapidibus, priusquam montes ascendat, prohibetur, hocque modo frequenter opprimitur. Ex harum autem beluarum dentibus, Moschouitæ, Turcæ, Tartariqúe, manubria pugionum, cultellorumque; præstantiores etiam framearum subtiliter conficiunt, solùm aureo propter dentes capiuntur, magno enim pretio, apud Turcas & Tartaros veneunt. Ad eundem Petzoræ fluuium, est castrum & oppidum Papino Wgorod dictum, huius accolæ Papini dicuntur, diuersúmque à Ruthenico idioma habent, & Duci Moschorum tributa soluunt.

Dētes Morsbelua.

Papinigēs.

OBDORIA REGIO.

OBdoria à fluuio præterlabente Obbi dicto denominationem accepit, qui ex lacu quodam amplissimo Kitaijsko nominato emergit, ab Orientéque in Septentrionem fluens, sex ostijs in Oceanum septentrionalem exoneratur, ad oppidum autem Obbi dictum, est tam vastæ amplitudinis, vt sedecim milliarium Polonicorum, octuaginta autem Werst Moschouiticarum in latitudinem pareat; vsque duobus diebus nauigio, quamvis ventis vela impellentibus tranatur; sicque abundat piscibus, vt nauigantium remigijs premantur. Huic quoque fluuio Vogulici & Hugritzchi populi accolunt, multa ibi varijque generis animalia capiuntur, quibus regionis incolæ (panis enim vsum nesciunt) victitant, pellibusque Moschorum Principi tributa persoluunt.

Obbi fluuius amplissimus.

Vogulici gens.

DE IDOLO AUREÆ anus.

IN hac Obdoriæ regione, ad ostia Obdi fluuij, est quoddam antiquissimum idolum de lapide excisum, quod Moschouitis *Zolota Baba*, id est aurea anus dicitur. Est autem similitudo mulieris vetulæ, infantem in gremio enentis, & alterum iuxta se infantem habentis, quem nepotem illius esse incolæ dicunt. Hoc idolum ab Obdorianis Iuhriscis & Vohuliscis, al jsque conterminis gentibus cultu latriæ veneratur, præstantissimasque & maximi precij pelles Zebellinas idolo offerunt, vnà cum reliquarum ferarum preciosis pellibus: ceruos quoque selectiores ad sacrificium peragendum mactant, quorū sanguine os, oculus, & reliqua simulacri membra perungunt. Intestina autem cruda sacrificij deuorant, & inter sacrificandum sacerdos idolum cōsulit, quid ipsis faciendum, quóve migrandum sit. Ipsum autem (dictu mirum) certa consulētibus responsa dare, certosque rerum euentus prædicere solet. Dicuntur etiam in montibus vicinis huic idolo, sonitus boatusque quidam audiri, qui perpetuò sonitum in modum clangoris tubarum edunt. Hoc autem nihil aliud esse dicerem, nisi instrumenta quædam illic antiquitus posita, vel canales subterraneos, sic natura ipsa effectos, qui ventorum perpetuò flatu sonum, boatumque & clangorem continuò efficiunt.

Similitudo idoli.

Sacrificia.

Boatus quidam.

Ab Obbi fluuio à parte sinistra ascendendo, Calami populi dicti in campestribus degentes occurrunt Moschorum Ducis tributarij.

Calami gens.

Infra Obbi fluuij ostia & aurea anum sunt com-

Fluuij. plures ingentes fluuij, Irtiſchæ, Bereſwa, Soſa, Tachnim, Danadim, & cæteri multi ex montibus cingulus terræ dictis emergentes. Horum fluuiorum accolæ ad Aureã anum vſq;, & Oceanum ſeptentrionalem habitantes, magno Moſchorum Duci tributa perſoluere dicuntur.

CONDORA REGIO.

HÆc regio ad Oceanum ſeptentrionalem ſita, Obdoræ regioni vicina eſt, tota ferè ſyluis fruminibusq́ obſita, eius indigenæ proprio idiomate vtuntur, & Aureæ anus idolum cum Obdoriænis colunt, ferarum carnibus, quibus omnis generis copiosè affluunt, pro cibo vtuntur, pelles verò varias Moſchorum Principi pro tributo pendunt; regio ciuitatibus, caſtris, pagisq́ prorſus vacua eſt. Huius titulo Moſchorum Dux, (Ducem ſe appellans Condoriæ) vtitur.

LVCOMORIA REGIO.

Gruſtintzi & Serponowtzi populi.

LVcomoria regio longo tractu iuxta mare Septentrionale extenditur, ab incolisq́ ſine vllis ædibus in ſyluis & campis habitatur. Huic regioni confines ſunt Gruſtintzi, & Serponowtzi populi à caſtro Gruſtina ad lacum Kitaijsko ſito, dicti, vbi Obbi fluuius ſupradictus fontes ſuos habet. Ab hoc lacu homines nigri, communis ſermonis experres, ad Gruſtinam arcem venire ſolent, ſecum adferentes varias merces, præcipuè autem vniones, gemmas, lapidesq́ precioſos, quas Gruſtinſi & Serponowtzi, rerum transmutatione facta ab eis mercantur. Hæ autem gentes Lucomoriæ, item Gruſtintzi,

ſtintzi, & Sperponowtzi, & quæcunque infra Obbi fluuium, & lacum Kiſtaijsko dictum, iuxtaq́ flumina Soſa, Bereſwa, Danadim, & Tachmin habitantes, ad Oceanum glacialem vſque magno Moſchorum Duci, vectigales dicuntur. Porrò de quibuſdam populis in Lucomoria habitantibus, porrentoſum & dictu incredibile quiddam refertur, quaſi illi quotannis vigeſimaſeptima menſis Nouembris die, velut hirundines & ranæ, præ intenſo frigore brumali moriantur; poſtea redeunte vere, vigeſimaquarta Aprilis die, eos denuò reuiuiſcere aiunt. Hi autem hoc modo commercia cum Gruſtentzijs & Sperponowtzijs populis ſibi vicinis habere dicuntur, cùm iam futuram mortem ſibi imminere ſentiunt, tunc merces ſuas certis in locis deponunt, quas Gruſtintzi & Sperponowtzi ſuis mercibus interim æquiualentibus eodem loco relictis, auferunt. Illi autem reuiuiſcentes, illas merces, ſi æqua commutatione ſibi placuerint, pro ſuis accipiunt: ſin minus iuſtæ fuerint, à Gruſtintzijs & Serponowtzijs ſuas repetunt, vnde lites & bella hac de cauſſa inter eos ſæpiſſimè oriri dicuntur. Ex Lucomoriæ montibus Coſſin fluuius dictus, ingens oritur, qui Lucomoria præterlapſa, in magnum fluium Tachmin dictum, exoneratur. In Tachmin autem fluuio piſces quidam naſci dicuntur, qui capite, oculis, naſo, ore, manibus, pedibusq́ hominem referunt, ſed abſque vllæ vocis expreſſione. Aiunt quoque vltra hunc fluuium prodigioſæ formæ homines habitare, quorum alij ferarum more pilis rigent, alij caninis cum capitibus in ſpeluncis ſubterraneis victitant.

Mirabile quiddam.

Mirus mercãdi modus.

Coſſin fluuius.

Piſcis mirabilis.

Gens mirabilis.

LOPPIA REGIO.

ALucomoria vlterius ad Oceanum glacialem procedendo Loppi populi, barbarie & feritate rigentes in campestribus & syluis degentes occurrunt. Hi nusquam certas sedes habent, sed vnoia loco feris piscibusque, quibus victitant (panis enim vsum nesciunt) de pastis aliò commigrant. Tuguria sua, in quibus habitant, corticibus arborum, celsitudinibusque tegunt, vesthibus ex diuersis feratum pellibus Zebellinis, hermelinis, ceruinis, & id genus aliis insimul consutis vtuntur, eorumque huiusmodi vestitus interdum in Moschouiam à mercatoribus defertur, pileis etiam & caligis ex ceruinis pellibus confectis vtuntur. Tributi autem loco pelles & pisces, quorum copia affluunt, magno Moschorum Duci pendunt. Idioma suum proprium habent, quod ab alijs non intelligitur, ideo apud exteros propemodum muti esse videtur. Sagittarij autem omnes sunt peritissimi, adeò, vt si quas in venatione præstantiores feras nanciscantur, eas (vt pelles eorum integræ & intactæ sint) missa sagitta in nasum oculos ve interficiunt. Hi etiam feras in nartis hyeme per niues insequuntur, insecutasq; sagittis conficiunt, mercatores ad se ex varijs regionibus quæstus gratia venientes, libenter excipiunt, quos in tugurioli suis cum vxoribus relinquunt, ipsi verò interim venatum abeunt; reuersi, si vxores hospitum concubitu consuetudineque lætiores & hilariores inuenerint, munere aliquo hospitem donant, sin minus, turpiter conuitijs lacessitum expellunt.

Victus, Gestitus, habitatoq; Loppiorum.

Loppi sagittarij optimi.

Hospitum acceptio.

Monetæ pecuniariæ nullus apud eos vsus, sed cò mercatoribus aductitijs rerum permutatione vtuntur, &

tur, & pro panno crasso viloso que, item pro securibus, acubus, cochlearibus, cultris, poculis, speculis, & id genus alijs rebus, pelles ferarū varij generis mercatoribus dant. Regio quam inhabitant frigidissima est, solem ibi æstiualis solstitij tempore, quadraginta diebus perpetuò splendere (tribus noctis horis exceptis) perhibēt, quibus Sol velut quadam caligine obducitur, vt radij illius non appareāt, nihilominus tamen laborātes ab opere suo excludūtur. In his quoq; partib. montes in altū eminentissimi dicuntur esse, qui ad Æthnæ (montis in Sicilia) similitudinem, flammas semper eructant, in quib. Salamandræ, animalia quædam, lacertarum similitudine, quæ in igne non secus ac pisces in aquis viuunt, crescere perhibentur.

Montes ignei.

Salamandræ.

Vltra Oceanum etiam glacialem regionem quādam, Engroneland dictam, quasi incognitam aiunt esse, hæc tum ob altos montes, qui perpetuis semper niuibus rigent, tum etiam ob perpetuā glaciem marī innatātem (quæ periculosam nauigationem facit) à commercio conuersationeq; cæterarum gentium aliena seiunctaq; est, ideo incognita dicitur.

Engronelād regio.

Moschouitæ se plurimùm iactant, quòd princeps eorum ex hac quoque remotissima & ferè vltima orbis regione tributa exigat. Hoc quamuis verisimile non sit, tolerari tamen aliquo modo potest, cùm alios vicinos principes, qui ab ipsis tributa exigerent, non habeant.

Atque hic finis regionum septentrionalium, glacialique mari adjacentium (quæ Moschorum principis sunt tributariæ) esto. Nunc ad cæteras regiones describendas Meridiem Orientemque versus sitas, Moschouitis confines reuertar.

CEREMISSI POPVLI.

CEremissi, Mordouotes, & Vachines, inter Vlatkam & Volochdam prouincias, quarum suprà mentionem fecimus, longè lateq; in vastis syluis, sine vllis ædibus habitant. Proprium idioma habent, Mahometisq; sectam amplectũtur, quidam etiam gentiliter, nullam Dei notitiam habẽtes, viuunt. Omnes autem furtis & latrocinijs intenti, & carminibus magicis exorcisinisq; maximè dediti sunt. Aduersus sagittarum telorumq; iactus intrepidi. Ferina carne quàm fœminæ cursu velocissimi sunt, sagittarijsq; peritissimi; arcum nunquã de manibus deponunt, quem adeò oblectãtur, vt etiam filijs cibum obstinatissimè prohibeant, nisi prius signum præsignatum ex arcu sagitta ferirent. Artificium laborq; eorum ferarum nari, & sagittis figere, quorum carne vescuntur, pellibusq; vestiũtur, ac eadem pro tributo magno Duci Moschorum pendunt. Inter venandum autem, nartarum instrumento pedibus inducto, (cuius imaginis descriptione suprà memoranimus) vtuntur, quo agilissimè velocissimeq; feras insequendo feriunt. Quia verò harum nartarũ instrumento velocissimi cursus, omnes ferè Septentrionales gẽtes, & Moschouitæ, Ruthenique; communiter vtuntur, imo ginem vsus earum subijciemus. Sunt autem lonquædam ligneæ soleæ, longitudinem triũ cubitorũ adæquantes, in anteriori parte in modum trabeæ erectæ, quidam verò hoc instrumentum ad suæ portionis staturam in longitudinem cõficiunt, in vtramque pedem inducto velocissimè ferunt.

Ceremissi sagittarij excellentes.

Nartarum vsus.

MORDWA POPULI.

ANouogrodia inferiore, quam superius descripsimus Orientem, & Meridiem versus, vastę ingentesque occurrunt syluæ, quas Mordwa populi sic dicti, magno iuxta Volgã fluuium insignem tractu, inhabitant. Idioma proprium habent, in pagis passim degunt, agriculturamque exercent. Mellę, diuersisque animalium pellibus preciosis abundant. Homines sunt duri & bellicosi, Tartarosque latrocinantes, (quos in vicinio habent) à finibus suis fortiter propulsant, omnes ferè pedites incedunt, arcubus oblongis vtuntur, sagittandique peritia pollent, feras præstantiores, vt pellibus eorum integris & intactis potirentur, in nasum sagitta missa interficiunt. Eorum quidam Mahometi sectam amplectuntur, quidam verò in idololatria perseuerant. Vetigal annuum magno Moschorum Principi pellibus diuersarum ferarum soluunt. Mulieres eorum decoris caussa vngues nigro colore artificialiter inficiunt, apertoque capite & crinibus passis semper incedunt. His aliæ gentes Ceremissi intermixtæ sunt, qui ad differentiam Ceremissorum septentrionalium, de quibus suprà superiores Ceremissi, siue montani, à collibus quos inhabitant, appellantur. Hîc de vicinis conterminisque Moschouitico imperio, Tartaris Cazanensibus, cæterisque campestribus in hordas distributis nobis dicendum esset: sed ne ordo rei interrumperetur, de moribus, religione, & vitæ consuetudine Moschouitarum, pauca subijcienda nobis, non abs re videntur. His autem absolutis, Tartarorum fines, gentisque mores breuiter attingemus.

Mordwa gens bellicosa.

DE RELIGIONE MOSCHOVItarum, omniumq; Ruthenorum.

Caput II.

Rutheni Christiani.

RVtheni omnes postquam semel fidem Christianam Græcorum ritu, anno restitutæ per Christum salutis 924. susceperunt, sub Olha Ducissa, & Volodimiro filio eius monarcha Russiæ, in eo ad hunc vsque diem vnanimiter fortiterque perseuerant. Quamuis quidam proceres Russiæ Polonogi subiectæ, doctrinam Lutheranam & Zuingliana sequantur, sed vulgus omne, maiorque pars magnatum, & nobilium, fidem antiquitus Græcorum ritu susceptam, firmiter retinent. Sic quoque omnes regiones Russiæ, quæ alba dicitur, Moschorum principi subiectæ, Christianæ fidei, quam à Græcis susceperunt, vestigijs firmiter vnanimiterque insistunt. Vnus autem totius Russiæ metropolitanus olim erat Moschorum, Lituanorumque ducibus, regique Polonorum tributarius, qui sedem suam primò in Kiouia Russiæ Lituanorum metropoli ciuitate retinebat, tandem in Volodimiriam, postremò in Moschouiam translata est. Cùm autem metropolitanus Moschouiæ septimo vnoquoque anno Russiam Lituanis subiacentem, cauſſa exigẽdarum pecuniarum inuiseret, ablataq; magna pecuniarum summa discederet, Vitoldus magnus Lituaniæ Dux, re considerata, prouincijs suis, ne thesauris exhaurirentur, coalescere volens, episcopis, abbatibusq; Russiæ conuocatis, iudicio eorum metropolitam in sua Russia electi habet, in Basilica diuæ virginis, quæ Ruthenis, Preczista, id est castissima dicitur. Hic autem metropolitanus Vilnæ commoratur. Est verò episcopus Vilnensis præcipuus, secundum ordinem ecclesiæ Romanæ, ipsa enim Vilna Romanum ritum sequitur: sed media pars Ruthenorum eam incolit, pluresque ecclesiæ in ea Ruthenicæ quàm Romanæ conspiciuntur. Porrò omnes metropolitæ Ruthenorum à patriarcha Constãtinopolitano autoritatem suam habent, & primò omnium episcoporum, abbatum, & totius ordinis spiritualis iudicio, & consensu metropolita eligebatur, sed nũc hanc autoritatem magnus Dux Moschouitarum sibi asciuit, suoq; iudicio metropolitam in Moschouia constituit.

Metropolitanus Russiæ.

Metropolitanus Russiæ in Liuonia eligitur.

A sancto Andrea apostolo Rutheni se fidẽ Christianam suscepisse iactant, adhuc ante Olham, & Volodimirum, quem ex Græcia per Pontum Euxinum ad ostia Boryſthenis fluuij, gentiliter *Dnepr* dicta, appulisse annales eorum testantur, & inde ad Kiouiam, tunc temporis metropolim Russiæ, aduersò fluuio peruenisse, atque ibi omnem terram Russiæ benedixisse, & baptizasse, signumq; crucis eum illic cõstituisse. Ex Kiouia tandem aiunt eum ad fontes Boryſthenis Dneprisko dictos, peruenisse. Indeque in Nouogrodiã magnam, deinde per mare Germanicũ Romã vsq; nauigasse. Postremò in Peloponeso Græciæ, sub Ago huius nominis rege, propter Christum crucifixum fuisse. Archiepiscopi in toto imperio Moschorum duo sunt, vnus in Nouogardia magna, qui habet prærogatiuam infulam albam bicornem notstrorũ episcoporum more gestandi. Secundus in Rostouia. Episcopi sunt multi, videlicet Permiæ, Susdaliæ, Twerensis, Columniæ, Cernigouiæ, Rhesanensis, Smolenstẽsis, Pleskouiensis, &c. Vestes eorũ sunt

S. Andreas in Russia sepe dicitur.

Archiepiscopi Moschouiæ & episcopi. Vestitus episcoporum.

Vestitus episcoporum.

ficut aliorum monachorũ, nigræ, nisi quòd aliquando sericeas ferũt, & prẽsertim pallium nigrum, quod habet à pectore tres fimbrias albas, ad similitudinem riuuli fluentis inflexas, quod significat, ex cordibus eorum riuulos doctrinæ fidei, & bonorum exemplorũ scatere. Metropolita autem, archiepiscopi, & episcopi, abbates, monachi, carnibus perpetuò abstinent. Prouentus necessarios ex prædijs & alijs extraordinarijs accidentibus & beneficijs habent. Arces verò vel ciuitates, & omnes administrationes seculares eis ademtæ sunt. Sed metropolita Russiæ Polono regi subiectæ, & alij episcopi villas ciuitatésque possident.

Monachi.

Abbates qui Igonomei, priores qui Archimendritæ dicuntur, & omnes monachi durissimas molestissimasq; leges, & regulas præscriptas habent, nullo solatij genere recreari eis conceditur. Omnes non solùm Principis, sed cæterorum nobilium mandatis parent: plures eorum ex monasterijs in eremum se conferunt, ibique in arctis tuguriolis, aut soli, aut cum socijs manent, victum de radicibus arborum, & varijs terræ herbis acquirunt.

Sacerdotũ regulæ.

In sacerdotij gradus hi tantùm promouentur, qui diu apud ecclesias seruierunt. In diaconum autem nemo consecratur, nisi vxorem habuerit, vnde interdum & matrimonio copulantur, & in diaconatum consecrantur. Præterea qui virgini stuprum aliquando obtulerit, aut vxorem suam primo conubiu vitiatam animaduerterit, in diaconatum non ordinatur. Mortua vxore sacerdos à sacris prorsus suspenditur, nisi monasterium ingressus iuxta regulam viuat, officijs etiam diuinis peragendis si castè viduus vixerit, velut minister cum cæteris ecclesiæ ministris choro interesse potest. Si autem viduus sacerdos aliam vxorem (quod eis liberum est) duxerit, is munere sacerdotali priuatur, nihilque commune cum clero habet. Nullus sacerdotum monachorumve horas canonicas dicit, nisi habeat imaginem alicuius diui præsentem, quam etiam nemo nisi cum magna veneratione attingit. Qui autem eam in publicum profert, manu eam in altum extollit, quam omnes prætereuntes cruce se signantes, inclinando plurimùm venerãtur. Libros euangelij maxima veneratione prosequuntur, neq; eos manibus tangũt, nisi prius caput multoties inclinando, cruce se munierint. Omnes sacerdotes ex cõtributione quadam certa sustentantur. Assignantur etiam eis domunculæ cum agris & pratis, vnde victum suis vel famulorum manibus, more agricolarum acquirunt.

Sacerdotes Romanos confundunt, qui cælibem vitam ducere sese iuramento obstringunt, cùm sanctasynodus quæ fuit in Gangra, scribat in quarto canone: Qui spernit sacerdotem secundum legem vxorem habentem, dicens quòd non liceat de manibus eius sacramentũ sumere, anathema sit, id eadem synodus dicit; Omnis sacerdos & diaconus proprium vxorem dimittens, sacerdotio priuetur.

Habitu haud dissimili à secularibus vestiuntur, solummodo pileolum nigrum rotũdum, quo rasuram tegunt, gestant. Commam ad brachia protẽsam nutriunt, omnes baculos *Posoch* dictos, quibus innituntur, cum manubrijs incuruatis gestant.

Rutheni secundũ calẽdarium suum, plurima festa diuorum, non his diebus quibus Romani, celebrant.

Festa Ruthenorum.

Trinitatis festum celebrant feria secunda Pentecostes, in octaua autem Pentecostes festũ omnium sanctorum obeunt. Festum verò corporis Christi more Romanæ ecclesiæ non venerantur. Viri præstantiores peractis sacris, ebrietate & comessationibus festos dies consumunt. Ciues artifices ́q; diuinis pergendis interesse solent, quibus peractis laboribus domesticis, cæteris ́q; negocijs incumbunt, dicentes festiuari & à labore abstinere, dominorum esse.

Nicolaum sanctum inter cæteros diuos præcipuè venerantur, eum ́q; diuino ferè cultu prosequuntur, templaque præcipua nomini eius dicata erigunt, de cuius plurimis miraculis frequenter prædicant.

Habent etiam in catalogo sanctorum Romanos quosdam pontifices, quos inter sanctos venerantur. Cæteros verò qui post eorum schisma fuerunt (quando à Romanis disiuncti sunt) execrantur, & pro hæreticis grauissimis eos habent, eosque schismaticos appellant.

Concilium sub Adriano papa.

In septimo enim generali cõcilio, quod sub Adriano papa celebratum est, conclusum esse dicunt, vt ea quæ in præcedentibus synodis constituta concluſa ́q; fuerint, in posterum quoque solida rata, acceptaque & perpetua teneantur, nec posthac cuiquã sub graui anathematis pœna aliud concilium celebrare aut accedere licere. In his autem septem concilijs hos pontifices Romanos fuisse constat, quos Rutheni inter sanctos venerantur, dignosque cathedra sancti Petri dicunt, ideo quòd secum sentirent. in prima synodo papam Syluestrum, in secunda Damasum, in tertia Celestinum, in quarta Leonem, in quinta Virgilium, in sexta Orphanium, in septima Adrianum, omnia ́q; concilia & synodos, post hos septem prędictos synodos celebrata, maledicta, peruersa, & hæresi turpiter deprauata esse dicunt. Erat quidem metropolitanus Russiæ Isidorus nomine, qui sedem suam in Kiouia retinebat, is ad cõcilium Florentium, quod celebratum est sub Eugenio papa, venerat, vbi ecclesias Ruthenicas, abiectis Græcorum ritibus, cum Romana ecclesia vniuerat, tandem in Russiam reuersus, cùm propositum suum & rem iam conclusam Ruthenis proponeret, illosque ex verbo Dei ad vnitatem & concordiam fidei instrueret: captus omnibus ́q; bonis spoliatus, in carceres coniectus est.

Isidorus metropolitanus.

Doctores quorum dogmata Rutheni sequuntur, sunt hi: Basilius magnus, Gregorius Nazianzenus, & Ioãnes Chrysostomus, quem illi Zloto vsti, id est aureum os habentem, appellunt. Gregorij etiam pontificis Romani libros de moralibus scriptos habent.

Doctores Ruthenorum.

Sacrũ siue missa Sclauonica lingua apud illos peragitur, intermixtis etiam aliquando cantionib. Græcis, epistola & euangelium, quo magis à populo percipiatur, extra chorum in medio ecclesiæ astanti populo clara voce recitantur. Concionatoribus carent, satis enim esse putant sacris interfuisse, ac euangelij epistolarumque verbaque vernacula lingua recitat sacrificulus audiuisse, concionariique in suis ecclesijs varias hæreses, & diuersas de fide opiniones effugere, quæ ex concionibus & subtilibus argumentis, sophisticisque quæstionibus oriuntur.

Sacrum.

Concionatoribus abstinent.

Panem ad sacrificandum hoc modo sacrificant: vnus eorum præparatum panem ad sacrificãdum in patena super capite, per minorem portã de sacrario

Consecratio panis.

egressus portat, alter verò coopertum calicem vino repletum, cæteris diaconis vel sacerdotibus imagines sanctorum, Petri, Pauli, Nicolai, vel Michaelis archangeli, magna populi circumstantis acclamatione & veneratione præferunt, quidam ex circumstantibus acclamant vulgari oratione, Domine miserere, alij fronte terram gentili more percutiunt, quidā se signo crucis frequentius caput inclinando muniunt, varia denique veneratione ac cultu circumlata signa venerantur. Postea finito circuitu per medium chori portam sacerdotes in sacrarium ingrediuntur, sacrumque peragunt. Quoties se signo crucis muniunt, id manu dextra sic faciunt, vt frontem primùm, deinde pectus, mox dextram, ac demum sinistram pectoris partem punctis in formam crucis tangant. Quod si quis aliter se signo crucis muniverit, hunc velut hæreticum obiurgant.

Gloriantur Rutheni se solos cum Græcis veros Christianos esse, Romanos verò & alios Christianos damnant & execrantur, tanquam primitiuæ ecclesiæ desertores, & septem sanctarum synodorum præuaricatores.

Baptismi sacramento Rutheni hoc modo vtuntur: nato infante sacerdos statim accersitur, qui antefores puerperæ habitationis, certas orationes dicere solet, infantique nomine imposito domum reuertitur. Postea puer in templum defertur, hocque modo baptizatur, in aquam immersus, chrismate quod in hebdomada, feria sexta Pascham præcedente, consecratum est, vngitur, deinde myrrha; postea capillos infanti sacerdos abscindit, eosque cetæ intricatos in ecclesia certo loco deponit. Sal autem & salinam Romano more, cum puluere mixtam, inter baptizandum non adhibent, aquam verò baptismatis pro singulis infantibus consecrant, & continuò post baptismum in foueam ad id præparatam, eam effundunt. Fideiussores verò vel susceptores infantis, quoties circa baptismum sacerdoti interroganti, an Diabolo infans renunciaret, correspondent, toties in terram expuunt.

Confirmationis seu inunctionis sacramentum maximè abhorrent, hocque argumento vanam & damnabilem cõfirmationem esse approbant, quòd in synodis omnibus ferè dictum sit, præcipuè verò in Nicena, confiteor vnum baptisma in remissionem peccatorum, cùm autem vnum sit baptisma, vnum etiam esse chrisma, & virtutem eandem sacerdotis & episcopi circa sacramenta distribuenda, dicunt esse.

Opinio de animabus.

Purgatorium Græci & Rutheni negant, sed dicunt vnumquenque secundum opera sua, post mortem locum designatum habere, vbi diem iudicij extremi expectaret, pios quidem cum Angelis placidis in lucidis & amœnissimis Elisij viridiferis campis recumbere; impijs autem in obscuris, cæcis, nigrisque caligine obductis voraginibus, cum Angelis terribilibus destinaram esse mansionem, ad expectandam iudicij diem, vnde illæ animæ quæ in locis amœnissimis & splendidis, cum angelis placidis, benignisque collocatæ sunt, gratiam Dei sibi futuram cognoscunt, assidueque iudicium extremum fieri petunt. Aliæ contrà condēnationem sibi imminere, & pœnas terribiles in caliginosis voraginibus sitæ præsagiunt, idque eò maximè allegant, quòd animæ post

mortem in cælum ſtatim non aſcendunt, neq; in infernum. Quibus enim illud verbum à Chriſto in nouiſſimo die diceretur: Venite benedicti patris mei, poſſidete regnum cælorum, &c. cùm iam omnes antea in cælo ſint: & cõtrà, ite maledicti in ignem æternum, cùm iam olim in inferno condemnati fuerint. Neq; etiam animam à corpore ſeparatam pœnis obnoxiam eſſe credunt, nam cùm anima ſe vicijs cum corpore ſimul contaminauerit, cum corpore etiam expiandam putant, quod ego Theologis diſcutiendũ relinquo. Funebre autem ſacrum pro defunctis ideo faciunt, quòd ijs ſuffragijs tolerabiliorem animabus locum impetrari ſperãt, vbi facilius extremum diem iudicij expectare poſſint. Imò etiam cùm aliquis magnæ autoritatis vir moritur, tunc Metropolitanus ue epiſcopus, epiſtolam ad ſanctum Petrum ſcribit, ſigillo ſuo & manu ſubſcriptione munitam, quam ſuper pectus defuncti ponit, dans teſtimoniũ debonis pijsque operibus eius; vtque in cælum facilius poſt diem iudicij admitteretur, & Chriſtianæ religionis Catholicæ agnoſcatur, ſubſcribunt. Præterea ſ greſſe vulgus circa mortuorum ſepulturam, varijs ceremonijs, & ſuperſtitioſis plerunque vtitur. Sepulturæ eorum in ſyluis, & vbi agris tumulos aggeribus lapidibus muniunt, ſignumq; crucis ſuper imponũt. Loca pro ſepeliendis defunctis non cõſecrant, aiũt enim corporibus baptizatis, ſacramentisque Chriſti dicatis, & conſecratis, terram ipſam, & non corpora terra conſecrari.

Matthæi 25.

Mortuorũ ceremonie.

Spiritum quoque ſanctum à Patre tãtùm, & non à Filio procedere confitentur, ac Romanos dicentes credo in Spiritum ſanctum, qui à Patre & Filio procedit, confundunt, eosq; conformes hæreſi Macedoniæ & Arianæ dicunt, hac de cauſſa, quòd duo principia, duasq; voluntates de Spiritu ſancto, & duas virtutes adducerent, & honori Spiritus ſancti detraherent. Hic autem Rutheni non intelligunt vnam eſſe diuinitatis voluntatem, poteſtatem gloriam, & honorem. Sicq; ſecundum concilium Nicenum, contra Arium & Conſtantinopolitanum, contra Macedonium celebratum dicunt: Credo in Deum Patrem, & Filium, & Spiritum ſanctum, Dominum verum & viuificantem, à Patre procedentem, qui cum Patre & Filio ſimul adoratur & conglorificatur.

IEIVNANDI MOS
apud Ruthenos.

RVtheni in ieiunio, prout in cæteris ceremonijs, à Romanis diſcrepant, quatuorque ieiunia magna, quibus carnibus abſtinent, habent. Primùm in quadrageſima ſeptem integris hebdomadis ab eſu carnium abſtinent. In prima aũt hebdomada, quam nos vltimam Bacchanalium dicimus, illi lactarijs & butyraceis cibis vtuntur, eamq; Maſina, quaſi butyraceam appellãt, reliquis verò ſeptem integris ſeptimanis ad Paſcha vſque etiam piſcibus abſtinent, oleribus, cauliculis, raphano, fungisq; cõtenti. Quidam etiam deuotiores Dominicis tantùm & Sabbatiis diebus (quibus ieiunare peccatum putant) cibum ſumunt, reliquis diebus niſi fruſtulo panis in meridie confortati ab omni cibo abſtinent. Alij die Dominico, feria tertia, quinta & ſeptima, cibis coctis veſcuntur, reliquis fruſtulo panis, cum aqua fermentata ſumto, totis diebus inediam tolerant.

Ieiunium Petri.

Secundò ieiunant post octauam Pentecostes vsq; ad feriας Petri & Pauli apostolorum, appellanq; hoc ieiunium diui Petri.

Ieiunium diuæ Virginis.

Tertiò à prima Augusti vsque ad assumtionem beatissimæ virginis Mariæ, ieiunio se macerãt. Quartò sex septimanis in aduentu Domini carnem & butyrum abhorrent, vocaturq; hoc ieiunium Philippi, inchoatur enim sub festum Philippi secundũ Rupi thenicum calendarium. Omnibus verò diebus sabbatiuis (exceptis temporibus ieiunij) carne vescuntur. Sed feria quarta & feria sexta grande peccatum carnibus vti credunt, ita, vt si Petri & Pauli, assumtionisq; Mariæ festum feria quarta vel sexta contigerit, tum ea quoq; die carnibus nõ vesci peccatum putant, Romanosq; hac de caussa maximè redarguunt, argumento Clementis pontificis Romani id confirmantes, qui dicit in statutis Apostolorum canone LXVIII. Si ecclesiasticus die Sabbato vel Dominico ieiunans inuentus fuerit, excepto ieiunij Sabbato ab ecclesia præscriptis, sacerdotio degradetur, si autem secularis homo fuerit, excommunicetur, & ab ecclesia seiungatur. Nullius sancti vigiliam ieiunio venerantur, præter sancti Ioannis Baptistæ, quam vigesima nona Augusti die (ex præscripto calendarij sui) celebrant.

Monachi grauioribus ieiunijs præ cæteris onerantur, qui aqua fermentata cum frustulo panis semel in die sumta, contenti esse coguntur.

CONFITENDI MOS.

Circa Paschatis festum Rutheni præcipuè confiteri solent, hoc modo: Confessor vnà cum confitente in medio templi stat, magna cordis cum deuotione, contritioneq; ad imaginem alicuius diui vultu reuerenter conuerso, postea confitenti secundum peccati grauitatem iniuncta pœnitentia, ante ipsam imaginem confessor & confitens magna cum deuotione reuerenter sese inclinant, signoque crucis frequentius frontem pectusq; & brachia mutuo ferientes, alto cum gemitu cõsuetam orationem proferunt: Iesu Christe Fili Dei viui miserere nostri. Quosdam etiam qui grauius aliquid deliquerint, aqua sacrata abluunt, quam in Epiphania Domini toto fluuio vel stagno (secundum morem) consecrato hauriunt, & pro absterg ẽdis noxialibus delictis, per integrum annum in templo reseruant. Quibusdam verò pro pœnitentia ieiunia & breues facilesq; orationes iniunguntur. Dominicam enim orationem perpauci ex vulgo sciunt, dicuntq; orationem Dominicam scire, dominorum & sacerdotum, qui nullis laboribus occupantur, opus esse. Confessionem etiam quamuis ex præscripto habeãt, eam tamen ad dominos pertinere, agrestes dicũt, sibi autem in Deum, & filium eius Iesum Christum, & Spiritum sanctum simpliciter credere, satis esse. Hacq; oratione omnes Rutheni promiscuè & peculiariter vtuntur: Iesu Christe Fili Dei viui miserere nobis.

Aqua consecratio.

SACROSANCTÆ EVCHARISTIÆ VSVS.

Sacramento Eucharistiæ Rutheni sub vtraq; specie vtuntur, aliud autem pro infirmis, & aliud pro communicantibus, secundum consuetudinem habent. Pro infirmis sacramentum in hebdomada

magna ante Paſcha, die Iouis conſecratum, *in vaſe* mundo per integrum annum ſeruatur. Dum autem id ſacerdos pro infirmo daturus eſt, tum parum vini & aquæ tepidæ addit, portiunculamq; bene humectatam ægroto cochleari de calice porrigit. Si autem puer infirmus fuerit, adeò vt non poſſit de pane li-mere, tunc infunditur ei gutta vini conſecrati *in eo* de calice. Pro communicantibus verò ſecundum conſuetudinem, ſacramentum dum ſacrum liturgia peragitur, cõſecratur, quod ſacerdos cochleari ex calice in portiunculas minutas redactum, & vino commixtum, communicantibus diſtribuit. Præfinitum communicandi tempus ante feſtum Paſchæ (vel quotieſcunque aliquis voluerit modò conſeſſus ſit) habent. Pueros qui ſeptem annos tranſegerint, ad ſacramẽtum admittunt, dicuntq; hominem septennio tranſacto contra Deum peccare incipere.

Duplex apud Ruthenos Euchariſtia.

Nõ azymũ Rutheni, ſed fermentato pane vtuntur.

Porrò omnes Rutheni pane fermentato, & non azymo (prout Romanæ eccleſiæ mos eſt) vtuntur, idque hac ratione approbant, quia Iudæi in memoriam liberationis ſuæ ex Ægypto, ſecundum mandatum diuinum azymis vtuntur, ſe verò ſemel Chriſtianos factos nunquam in labore Ægyptiorum fuiſſe; ideo de huiuſmodi Iudæorum azymis, Sabbato & circuncisione obſeruandis, ſe liberos eſſe dicunt, ſi enim aliquis ſequatur vnum ex illis (Paulo atteſtãte) totam legem adimplere tenetur. Eundemque Apoſtolum dicentem: Fratres, ego enim accepi à Domino, quod & tradidi vobis; quia Dominus in qua nocte tradebatur, accepit panem, benedixit, &c. de pane fermentato & non azymo dixiſſe intelligunt. Eo enim tempore nec azyma nec Paſcha eſſe, cùm Dominus cœnaret,

cœnaret, dicunt. Idque hoc argumento maximè approbant, quia Iudæorum paſcha ſtando fit, & comeditur ſecundũ legis præſcriptum, hoc autem in cœna Chriſti non erat (vt Euangeliſta dicit) recumbentibus eis duodecim, &c.

Item & diſcipulus recubuit ſuper pectus ipſius in cœna, &c. Quod etiam Chriſtus dicit ibidem: Deſiderio deſideraui hoc Paſcha manducare vobiſcum, non de Iudæorum Paſcha cum dixiſſe ſentiũt, quod antea ſemper comedebat cum Apoſtolis. Neq; azyma Chriſtum Apoſtolis dediſſe, ſed panem fermentatum credunt, cùm dicit: ecce panis quem ego do vobis. Similiter ad Iudam: cui ego dabo panem intinctum, ipſe traditurus eſt me.

Romanos autem in azymis communicantes cõfundunt, dicẽtes eos Iudaicos ritus obſeruare, in hæreſi Iuliani Apolinaris Laodicẽſis, & Pauli Syrij Samoſatenſis, Machometi, Eutychij, & Diaſterij amabulare, qui erant in ſexta ſynodo deprauatiſſimi hæretici, & ſpiritu diabolico repleti.

Mulieres autem apud Ruthenos panem ad ſacrificandum Proskura dictum cõficere ſolent. Seligunturautem ad id mulieres prouectæ ætatis, quæ menſibus patiendis amplius non ſunt obnoxiæ, præciuè verò viduæ ſacerdotum relictæ, id muneris obire ſolent.

DE MATRIMONIO.

ITa Rutheni matrimonium contrahunt, vt quartum cõſanguinitatis gradum non attingant. Terciam ducere vxorem viro vix concedunt, & non admodum legitimum matrimonium eſſe putãt. Quartam verò nec concedunt, neque etiam Chriſtianum

esse iudicant. Pro adulterio non computãt, si vir habens vxorem cum soluta concubuerit, excepta vxore alterius.

DIVORTIA inter se frequenter celebrant episcopis permittentibus, literasq; repudij dantibus.

Quidam etiam agrestiũ, quibus ad episcopos propter longam itineris distantiam aditus difficilis est, diuortium tali modo (more gẽtili antiquitus obseruato) peragunt, cùm sibi vir & vxor vtrinque dissentient, tunc extra pagum in triuium ambo prodire solent, mantili accepto, quod inter se manibus vtrinq; tenendo per medium discindunt, hocq; inter se diuiso, matrimonium etiam inter se diuisum esse putant, & vxori repudiatæ vir dicere solet, vade tu hàc, ego illac pergam. Sed hic peruersus diuortij modus nunc prorsus abolitus est.

Diuortium.

Hoc autem ritu matrimonium inter sponsam & sponsum contrahitur. In primis mẽsa in medio templi adornatur, ingredientibusq; templum sacerdos præcedens certas recitat orationes, deinde propatriarcha metropolitano, episcopis, & toto clero, protonarchaque suo, & omni ordine equestri, & plebeio, qui ritus suæ fidei sequuntur sigillatim sacerdos cum diacono clara voce orant. His peractis sponsus & sponsa mensam præparatam accedunt, in linteoq; secundum morem pedibus substrato vterque stat. Postea sacerdos ex præscripto an alicui olim nõ sponderent interrogat, stolaque manus vtriusq; amulos commutans, colligat. Deinde coronas ligneas vel ex tiliæ libro pictas ad id muneris in ecclesia reseruatas capiti vtriusque imponit, dicens: Posuisti Domine coronam super caput eius de lapide pretioso,

Sponsalium ritus.

tioso, &c. Euangeliumque de nuptiis in Cana Galilææ celebratis, recitat. Deinde panem & ceruisiam consecratam desponsatis ad pregustandum porrigit, postea stolam (qua sacerdotes collo appensa vti videmus) sponsus & sponsa ab vna parte, & sacerdos ab altera tenent, sacerdotemque præeuntem sequuntur, hæc verba dicentem: Circuite populi Sion, & date gloriam nomini Dei altissimi, terque mensam circumeuntes loca sua occupant, & sacerdos psalmum Miserere nostri Domine secundum magnam misericordiam tuam, &c. recitat; suffragiisque pro omnibus, tam spiritualibus, quàm secularibus Deo persolutis de templo egrediuntur.

DE EXPEDITIONE BELLICA. Caput III.

MAgnus Moschorum Dux ingentem exercitum longo tempore sustentare potest, neque enim militibus suis stipendia largitur, sed agros illis exiguo pretio elocat, quo beneficio operam militum demeretur. Conscripti autem milites coram magno Duce singuli cõparent, & nummum vnum, quem patrionomine Denga vocant, æstimatione vnius grossi Polonici principi dant, reuersiq; ex bello eundẽ nummũ repetunt, occisorũ verò nũmismata princeps retinere solet, atq; ita occisorum numerum cognoscit.

Numerus occisorum quomodo cognoscitur.

Nobiles autem omnes, magnates & cõsiliarij adeò dura seruitute premuntur, vt quemcunque apud se in aula esse velit, vel in bellum ire, aut legationem aliquam obire iusserit, id sumptibus suis facere cogitur. Quando autem aliquem magni nominis virum ad bellum proficisci iubet, literas suas ad illum mandatorias mittit, si autem vel prandens, vel cœnans,

dormiénsve præuentus fuerit à tabellatore Magni
Obediẽtia. Ducis, literasque quibus ad bellum proficiſci iubetur acceperit, continuò à prandio lectóve ſurgens, equum tabellatore inſpiciente armatus aſcẽdit, mandatumque principis ſe exequuturum præbet, atque ſic omnes qui per facultates rei familiaris poſſunt, ſumptibus propriis militant.

Per ſingulas quoque prouincias magnus Duxẽ lios nobilium tenuioris fortunæ conſcribere ſolet, vt numerum illorum & quot quiſque equos aſcruitores habeat, cognoſcere poſſit, is ſingulis exiguum ſtipendium annuum concedit, & in bellum proficiſci iubet.

Frequenter Moſchi belligerant. Omnibus autem nobilibus propriis ſumptibus militantibus raròquies datur. nam frequenter bella aut cum Lituanis, Liuonibus, Suetenſibus, vel Tataris Præcopenſibus, Turcis aliisque finitimis gentibus gerit, in arcibus quoque campeſtribus Tartaris finitimis, qui Crimſci, Præcopſci, Nogheyſcique dicuntur viginti millia hominum, vel plus ſingulis annis locare ſolet. Omnes denique & ſingulitam ſtipendiarij, quàm principis gratiam expectantes in bellum propriis ſumptibus ire coguntur. Non huiuſmodi autem ſumptibus prout apud nos Moſcho uitæ in bellum expediuntur, nam quicunque nobilium habet ſex equos & totidem ſeruos, vnũ equum, qui vitæ neceſſaria fert, ex iis habet, in primis verò milium ſiue pultes contritas in ſacculo habet, deinde ſuillæ carnis aliquot fruſta, & ſal in ſacculo, ſi verò
Victus belli-cus Moſcho-rum. ditior fuerit ſal commixtum pipere ſolet habere, hos autem ſacculos cum leguminibus ſuper equum ad id delectum circumligat. præterea vnuſquiſque ſe-

cum fert lebetes, ollas cupreas ſiue æreas, ciſtellasq; ephippio alligatas, cumque neceſſe eſt ignem accendunt, ollamque magnam aqua replent, in quam milij tantùm vnum cochlear, vel pultium imponũt, ſaleque conditum coquunt. Aliquando autem cùm lautius aliquis eorum epulari vult, tum fruſtulũ parum carnis ſuillæ injicit, hocq; cibo dominus interdum cum ſex ſeruis contentus viuit. quòd ſi dominus famelicus nimiùm fuerit, totum conſumit, ſerui autem aliquando ad totũ biduum triduúmve ieiunant. Farinam etiam de auena ſubtiliter commolitam habere ſolent, cuius aliquot cochlearia pranſuri in ciſtellam imponunt, modicoque aquæ diſtillatam cõcedunt. Cùm autem habent allium & cepas, tum facilè cæteris leguminibus carere poſſunt. Duces verò exercitus, & cæteri militiæ præfecti lautius epulantur, tenuiorisque fortunæ nobiles ad prandium inuitare ſolent.

Moſchouitæ tormentis bellicis, & bombardis peditatuque nunquam olim ante annos 40. vtebantur, nunc autem frequentiſſimè & peritiſſimè bombardis & tormentis vtuntur, à profugis quibuſdam Italis, Germanis, Lituanisque inſtructi, arcesque egregiè (dictu mirum) propugnant. Campeſtri verò certamine cũ Polonis & Lituanis rarò confligunt, ſemper enim ab eis fundũtur, ſolaq; agilitate & induſtria
Quomodo cũ Moſchis dimicandũ. externi Moſchouitas vincere ſolent. nam omnes ferè dimicare, armisq; artificialiter decertare imperiti ſunt, exceptis quibuſdam magnatibus, iisq; perpaucis. Cauendum aũt eſt cum Moſcho congredienti, vt armis ſcitè vtatur, ne in manus eius incidat: brachiis enim lacertis, & toto corpore robuſtiſſimi ſunt, ſed

arte dimicandi plurimum vincuntur. Tam aũt robusti sunt, vt cum vrsis indomitis & efferis absque vllo genere armorum, solis viribus confici sæpius cõgredi audeant, vrsumq; per aures arreptum tamdiu fatigant, donec prorsus debilitatum prosternant.

Arma Moschorum. Hæc præcipua arma sunt, quibus Moschouitæ in bello vtuntur, pharetra sagittis referta, arcus, securis, framea, cæstus, cultelli oblongi, quibus frequenter pro pugionibus vtuntur. Multi quoq; lanceis principuè pedites, equites autẽ aliqui hostilibus breuioribus vtuntur, ab Vngaricis & Polonicis dissimilibus. Armantur autem loricis oblongis aliquando duplicibus, armillis, thoracibus, galeisq;. Equos paruos caparatos soleis carẽtes habent, frena leuissima, ephippiis quoque in eum vsum accommodatis vtuntur, vt se in omnes partes absque impedimento vertere, arcumque intendere facilè possint. Pedibus curtè tractis equis insidere solent, adeò vt nullum hastæ lanceæve impetum sustinere queant. Flagello plerique & cõmuniter, calcaribus verò paucissimi vtuntur. Communiter vestibus oblongis ad talos vsque protractis bombyce, lanáve suffertis vtuntur. Colloquium

Castra Moschorum. candis castris amplissimum locum eligunt, vbi fortè locus natura sit munitus ea non curribus, sed vepribus, sentibus, arbustisque circumtexunt, in murisimilitudinem, præstantiores in medio tentoria sua erigunt, reliquæ verò multitudinis vulgus ex arbustis casas conficiunt, quidam etiam arbusculas siue arborum frondes, in modum arcus incuruant, desuperq; pennulis tegunt, equos ad pascua pellunt, quorum caussa tam latè disiuncta castra collocant. Tempore co[illegible]ctus tubicines multos habent, ij dum gentili more

more omnes insimul dissonante melodia tubas inflant, mirus ac inusitatus quidam clangor auditur; cõmissuri cum hostibus certamen plus spei in multitudine, quàm robore militum ponunt, semperq; eminus hostes à tergo adorire & circumuenire student, sed campestre certamen rarissimè eis prosperatur, plurimis enim & diuersis armis se verius onerant, quàm armant; externi verò cõsilio magis, quàm armis tecti paruis copiis cum eis congrediuntur.

Arces & omnes munitiones strenuè & obstinatissimè propugnant.

DE CONSVETVDINE MORIBVSQ; MOSCHOVITARVM. Caput IIII.

HÆc omnis gens Moschouitica siue Ruthena, magis seruitute quàm libertate gaudet, cuius egregium executorem principem proprium habent. Omnes enim passim cuiuscunque conditionis sint, (nullo respectu personarum habito) grauissima seruitute premuntur, prout inferius in gestis moderni principis dicetur. Nobiles, magnates, præfecti, priores q; & consiliarij omnes *Chlopos* se, id est abiectissimos & vilissimos seruos magni Ducis fatentur, & bona sua omnia mobilia & immobilia, quæ prius possident, non sua, sed magni Ducis esse dicunt. Vt autem equester ordo à magno Duce, sic etiã plebeius ciuilisq; à nobilibus & magnatibus grauissimè premitur: colonorum enim bona & ciuium, militũ, & nobilium prædæ exposita sunt, & per contemptum nigri homines, siue Christiani cõmuniter appellantur. Sex dies coloni in septimana dominis

Seruitus Moschouitarum.

ſuis laborant, ſeptimus verò dies priuato labori conceditur, neq; hi ſtrenuè laborant, niſi bene verberati. Habẽt autem à dominis ſuis certos attributos agros, & prata, ex quibus viuunt, tributaq; annua ſoluunt. Artifices ſecundum præſcriptum paruo laborem ſuum vendunt. Cumque annonę caritas in pretiũ concedit, tunc artifices exiliori tenuioriq; in pretio ſunt, adeò vt vix panẽ ipſum pro labore vnius diei (quamuis ſtrenuo) acquirere poſſint. Ciues quoq; & mercatores grauiſſimis & intolerabilibus tributis, & exactionibus adinuentitiis onerantur, quas hîc recenſere longum eſſet. Quòd ſi magnus Dux aliquem mercatorum argenti auríve paulo ditiorem à delatoribus (quorũ plena curia eſt) reſciuerit, tunc eum ſibi præſentari iubet, & crimine falſo commentito dicit; delatum eſt ad nos tuum ſceleſte facinus, ideo vt criminoſus punieris. ſi autem accuſatus obtẽtur ſe innocenter accuſatum, tum magnus Dux retor ſpondere ſolet anima teſtium, qui te accuſauerunt, ſciant, mea verò nihil refert. Confeſtim ergo iuſſu principis arripitur, & tamdiu verberatur, donec præſcriptam ſummam monetæ argenteæ, magno Duci numerer.

Debita exigendi mos.

Eſt aũt hic mos apud Moſchouitas receptus, quòd omnes debitores, qui alienum æs conflauerunt, non habentes vnde creditoribus ſuis redderent, ex legis præſcripto in locum certum & publicum, ad id ordinatum ducuntur, ibiq; à ſeruis prætorianis flagris, baculisq; per ſuras & crura pedum, grauiter abiq; vlla miſericordia cęduntur, tam diu donec vndecunque accipiẽdum ſit, creditoribus ſua reddere cogantur, quòd ſi ſoluendo non ſufficerent, tunc verberibus

bus multotiens exagitati creditoribus ſecũdum valorem debiti ſeruire coguntur. In hunc quoque locum omnes coram magno Duce, per contumeliam accuſati ducuntur, & ſi ditiores fuerint, cuiuſcunque conditionis, tam diu verberantur, donec imperatam pecuniam (quamuis vnquam debitam) magno Duci ſoluant. Omnes communiter ſeruos emptos aut captiuos habere ſolent, quos morituri frequenter manumittunt. Illi tamen continuò ſeruituti aſſueti, aliis dominis pecunia accepta in ſeruitutem ſe vendunt.

Liberi etiam ſerui, qui dominis ſuis pro pretio ſeruiunt, non poſſunt quando velint à dominis ſe abdicare: ſi enim abſque domini voluntate aliquis abierit, ab alio domino in famulatum non aſſumitur, niſi fuerit à domino, cui primò ſeruiuit, vel ab amicis ſe pro fidelitate eius obſtringentibus commendatus.

Ius patriæ in filium.

Pater etiam habet poteſtatem filium quater vendendi, ita vt ſemel venditum quocunq; tandem modo liberatum, vel manumiſſum, rurſus atque iterum iure paterno eum vendere poſſit. Poſt quartam autem vẽditionem nihil iuris amplius in filium habet.

Verberaſeruis cara.

Seruitores in dominos ſuos plerumque conquerunturque, quòd ab eis probè non eſſent verberati: credunt enim ſe dominis diſplicere, ſignumq; indignationis eſſe, ſi non frequentius verberentur, obiurgarenturque.

Mulierum conditio.

Prout autem viri à magno Principe ſeruitute aggrauantur, ſic etiam apud viros ſuos mulierum conditio miſerrima eſt: nulla enim honeſta & pudica creditur, niſi domi concluſa viuat, adeò vt nuſquam exeat, domi autem manentes telam fabricant, & fila nent, nihil prorſus iuris authoritati ſuæ in ædibus ha-

bent, omnes enim labores domesticos seruiabsol-
uunt, non verberatæ à maritis plerunq; conquerun-
tur, & odiosè prosecutas dicunt, verberaque signum
amoris putant. Basilicas ratò, rarius etiam ad amico-
rum colloquia, commessationesque, nisi omni suspi-
cione carerent, vtpote effectæ admittuntur. Certis
tamen & festiuis æstate diebus, hanc prærogatiuam
exhilarandi animi gratia habent: Omnes commu-
ter cum filiabus in campis viridiferis deambulát, ibi-
que super quadam trabe, duabus fines trabis occu-
pantibus, alternatim sursum ac deorsum mouentur,
aut frequẽtius funem in medij circuli modum duo-
bus stipitibus appendũt, desuperque insidentes hinc
& inde impulsæ feruntur. Postea quibusdam certis
cantilenis manibus pedibusque complodentes, ca-
pitibusq; frequentius mouentes sese oblectant, vel
manibus se inuicem tenentes, & simili modo canen-
tes choreas in gyrum ducunt. Hæc autem consuetu-
do præcipuè circa festum Petri & Pauli apostolorum
aliquot hebdomadis, ab omnibus Ruthenis promi-
scuè obseruatur.

Ædificia.

Ædes ferè omnes apud Moschouitas, tam in pagis
quàm in ciuitatibus insubædificatis prõpruariis cel-
lariisq; supernè locantur, ad quas per gradus ascen-
ditur. Quamuis autem vestibula ædium satis ampla
& alta habeant, fores tamen habitationum humilli-
mas faciunt, ita vt ingressurus quispiam inclinare &
demittere se cogatur. In singulis habitationibus ima-
gines diuorum in tabulis pictas loco honorificẽtio-
re sitas, habent; præcipuè autem diui Nicolai, palliõ
nis Christi, Mariæ virginis, & S. Petri: hasq; maximo
honore prosequuntur, & pro penatibus venerãtur.

Imagines domesticæ.

Cùm autem vnus alium accedit, ingressus habitacu-
lum non statim dominum domus salutat, sed conti-
nuò caput aperiens, vbi imago sit diligenter circum-
spicit, qua visa, cum magna reuerentia, ter se crucis
signo caput inclinando munit, dicens: Iesu Christe
Fili Dei viui, miserere nostri. Postea porrectis sibi
manibus alterutrum sese inuicem salutãtes deoscu-
lantur, capitaque more patrio frequentius inclinãt,
id autem tam viris quàm mulieribus peculiare est, in
congressu de omni consanguinitatis familia alteru-
trum percontari, an rectè pater, matet, vxor, filij, fra-
tres, &c. valeant, post vnamquamque interrogatio-
nem, & responsionem caput multoties inclinantes,
maximeque mutuò se inspicientes obseruant, vter
magis se inclinaret, & ita frequentius caput alterna-
tim inclinando de honore concertant: hospes tan-
dem discessurus ter se signat cruce priora verba re-
uerenter proferens, salute alterutrum data, abit. In
honore captando venandoq; mirabilibus & super-
stitiosis ceremoniis vtuntur. Tenuioris etiam for-
tunæ hominibus intra portam alicuius præstantio-
ris viri equitare nõ licet. Insigniores domini & con-
siliarij, vulgares etiam nobiles intra priuatos parie-
tes quotidie delitescunt, & in publicum rarius pro-
deunt, eò quò maiorem authoritatem suique obser-
uantiam apud populum captarent, nullusque nobi-
lium ad quartam vel quintam domum pedes pro-
greditur, (quod & Lituani quidam assuescere cœpe-
runt) nisi equus subsequatur, idque non propter vi-
sum, sed ostentationis caussa faciunt. Nobilis quam-
uis egenus & pauper fuerit, tamen ignominiosum si-
bi putat, si manu laboraret.

Hospitalitas.

Honoris cupiditas.

Præfectorum pauci authoritatem habent, vltimo ſupplicio reos plectendi, omnes enim cauſſę & controuerſiæ in Moſchouiam ad magnum Ducem con-
Malefactorũ iudicia. filiariosque ſuos deferuntur. Ex ſubditis nemo aliquem torquere audet, cuiuſuis enim cõditionis malefactores magnus Dux vel conſiliarij principales morti adiudicare ſolent. Pauperibus non ſemper patet ad magnum Ducem aditus, ſed ad conſiliarios, ibique difficillimus, vnde omnis iuſtitia magna ex parte tenuioribus venalis fit.

Conſul ſiue prætor, qui perſonam *iudicis* obtinet, à magno Principe in vnaquaque principali ciuitate ordinatur, gentiliter *Ocolnik* dictus.

Habitus Moſchorũ. Veſtibus omnes oblongis abſque plicis ad talos demiſſis vtuntur, præcipuè verò lazurini vel albicoloris. Pileos albos apicatos cruſtatosque ex lana contecta geſtant, ocreis omnes ferè rubeis, iisque breuioribus, quæ genua non attingunt, vtuntur, quarum ſoleas in digitis paululum erectas clauiculis ferreis muniunt: induſia variis coloribus ſericeis circa collum exornata apud præcipuos, auro interrextra gelum exornata apud præcipuos, auro interrextragelum ſtant, eaque monilibus, gemmis, vnionibus, ſeu globulis argenteis, aut cupreis deauratis exornãt. Cruces argenteas, vel aureas lapidibus pretioſis exornatas præſtãtiores; vulgus verò ferreas, vel cupreas pro ſacramento quodam collo appenſas geſtant.

Omnes autem & ſinguli ſuæ conditioni veſtibus conuenientibus ex præſcripto mandatoque magni Ducis vtuntur: nam tenuioris fortunæ vulgarisque familiæ hominibus veſtes pretioſiores elegantioresque, ſub graui pœna prohibentur. Si autem aliquem humilioris familię virum elegantius veſtitum conſpi-

conſpiciunt, proditorem perfidumque eum appellant, & ſuſpicionis notam ei inurunt, dicentes: perfide vnde tibi talis veſtitus, more dominorum (Polonos enim & Lituanos dominos appellant) veſtiris, & ad eos deficere perfidioſè moliris, tu enim pro huius veſtis pretio non ſufficis. Statim ergo accuſatus grauiſſimè vt ſuſpicioſus punitur. Alius itaq; tenuioribus nobilibus, alius conſiliaribus & magnatibus, alius ciuibus & colonis habitus eſt præſcriptus, ſecundum vniuſcuiuſque dignitatem, conditionem & rei familiaris opulentiam. *Secundum conditionẽ perſonarum habitus.*

In theſauro etiam magni Ducis veſtes plurimæ elegantes, ad id ſunt repoſitæ & confectæ, vt cùm aliquando triumphus celebratur; vel cùm legatus alicuius principis excipitur, tunc omnibus & ſingulis aulicis ſuis magnus Dux illas veſtes ad tẽpus accommodat. Cæteri quoque nobiles ad conuiuia amicorum nuptiaſve celebrandas profecturi, vel ſi alicuius diui feſtum ſolenne occurrerit, tunc volentes ſolennius elegantiusque veſtiri, de magni Ducis theſauro veſtes ſibi accommodant, certo pretio ſecundum temporis ſpacium pro vſura veſtis attributo, & deinde eaſdem abſque detrimento cum vſura præſcripta theſaurario reſtituunt. quòd ſi aliquantulum veſtis commaculata fuerit, tunc vſurpatur ſecundum æſtimationem pecuniam pro ea numerare cogitur, verberibusque ne id in poſterum admitteret, corrigitur. Ad regem Poloniæ etiam, vel ad alios exteros principes, Moſchouię princeps oratores miſſurus, omnibus aulicis & nobilibus cum legatis proficiſcentibus, veſtes ſolenniores, arma, & id genus ornamentorum ex theſauro ſuo ad vſurpandum ſub prætextu *Veſtes magnus Dux copioſas habet pro ſuis aulicis.* *Legatorum expeditio.*

ſoluendæ vſuræ accommodare ſolet, adminiſtratorémque horum ſubſtituitur, qui omnia ornamenta vnicuique ſecundum ordinem, quotiens opus fuerit, diſtribuit, rurſuſque ea ab eiſdem recipit & reſeruat: ex legatione tandem reuerſi certam pecuniam pro vſurpatione veſtium & cæterorum ornamentorum ſecundum pactum magno Duci numerant, veſtesq; reſtituunt: quòd ſi aliquis ornamentum accommodatum commaculauerit, tunc verberibus emendatus, illud ſoluere cogitur.

Hic mos apud omnes Ruthenos & Moſchouitas, quotānis certis diebus obſeruatur, adoleſcētes, puerí, plurimiq́ue viri vxorati, extra ciuitatem pagúmve in locum amplum & eminentiorem confluunt, vnde ab hominum congregatione videantur, ibiq; quibuſdam ſibilis & vociferationibus (ſecundum gentis morem) ſigno dato, concurrunt, manusque abſque vllo armorum genere conferunt certamen, pugnis, pedibus, magno cum impetu faciem, pectus, ventrem, & genitalia vtrinque quatientes, ineunt, ſæpeq́ue inde ſemiuiui plerunq; etiam mortui exportantur. Hoc autem certaminis genus ideo inſtitutum dicunt, vt adoleſcētes aſſueſcant verbera pati, & quoscunque impetus perferre.

DE MAGNI MOSCHOVIÆ DVcis, Ioannis Baſiliadis tyrannide. Caput V.

ABſoluto breuiter ſitu regionum Ruſſiæ, magnæ Moſchouiæ principi ſubiectarū, religione, moribus denique, & conſuetudine gentis, de moderno principe Moſchouiæ Ioanne Baſiliade, eiuſq; tyrannide quædam dicenda nobis reſtant. Sed antequam rem ipſam aggrediemur, pauca de titulo illius quo vtitur, lectori haud aſpernanda præponemus.

A tempore Ruriczk primi Nouogrodiæ magnæ Ducis, de quo ſuperius dictum eſt, omnes ferè principes Ruſſiæ non alio titulo quàm magnorum ducum, Wolodimiriæ vel Nouogrodiæ magnæ, vel Moſchouiæ vtebantur, vſq; ad Baſilium Ioannis Magni, patrem moderni principis Ioannis Baſiliadis, de quo hoc noſtrum propoſitum eſt. Hic enim Baſilius rebus ſuis feliciter procedentibus, & filius eius poſt eum modernus princeps titulum & nomen regium plurimorumq; magnorum ducatuum ſibi vendicare cœperunt, in hunc modum: Nos magnus Dominus, Rex, & magnus Dux totius Ruſſiæ, Ioannes Baſiliades, magnus Dux Wolodimiriæ, Nouogrodiæ magnæ, Moſchouiæ, Pskouiæ, Smolenskiæ, Thwerdiæ, Vgariæ, Permiæ, Viatkiæ, Bulgariæ, Rex Caſanię, Aſtrahaniæ, dominus & magnus Dux Nouogrodiæ inferioris, Czernihouiæ, Rezaniæ, Wolochdiæ, Rſholozierię, Vdoriæ, Obdoriæ, Condimiæ, dominus Setem, Meridiem, Septentrionem, & Occidētem verſus, dominus legitimus, hæres & ſucceſſor. *Titulus Moſchouia ducis.*

Nunc autem multi eum imperatoris titulo, præcipuè verò Germani venerantur; qui deductionem verbi *Czar* Slauonicæ linguæ ignorantes, pro rege imperatorem ponūt. Quid igitur hoc nomen *Czar* in Slauonico ſonaret, breuiter exponemus. *Czar*, hoc verbum in Ruthenico idiomate, regem, *Czarſtuo* verò, regnum ſignificat, & hoc nomine Mo- *Czar diſtionis regē ſignificantis expoſitio.*

ſchouitæ principem ſuum, regem totius Ruſſiæ appellant. Cæteri autem Slauones, vtpote Poloni, Bohemi, Lituani, & cæteri, qui ab idiomate Ruthenico diuerſi ſunt, alio nomine regem appellant, ſcilicet Krol, alij Korol, & Kral, hoc verò nomine Czarem, ſiue imperatorem appellari exiſtimant, vnde & Ruthreni ipſi Moſchouitæque, audientes ab externis nationibus hoc nomine imperatorem ſignificari, ſuum principem ſuum imperatorem Ruſſiæ appellare cœperunt, nomen Czar dignius eſſe, quàm regis (licet idem ſonet) putantes. Sed in omnibus Ruthenorum tam ſacris, quàm prophanis literis, Czar regis, Keſar verò imperatoris nomen repræſentat. Sic quoque rex Thauricæ Tartarus, Præcopenſis Czar, id eſt rex nuncupatur, & omnes reges Tartarorum hoc nomine efferuntur, ſed plurimi ignorantia huius vocis decepti, omnes reges hoc nomine Czar vocatos, Cæſares, hoc eſt imperatores eſſe putant. Alij quoque principem Moſchouiæ album Cæſarem, præcipuè verò ſubditi ſui appellant, id eſt regem vel imperatorem Ruſſiæ Albæ. Ruſſia etenim, vt ſuprà dictum eſt, Moſchorum duci ſubiecta, Alba dicitur; ea verò cui Polonorum rex præeſt (quamuis & Albæ partem poſſideat) Nigra appellatur Ruſſia. Vel etiam ideo dictum eſſe regem Album Moſchorum principem exiſtimo, quòd incolę omnium regionum ipſius imperio ſubiectarum, veſtibus albis & pileis plerumq; vtantur. Porrò Baſilius moderni principis parens, ad Romanum pōtificem & imperatorem, ad reges item Daniæ & Sueciæ, magiſtrumque Liuonię, & ad Turcam ſcribens, regis titulo vtebatur. Ad regem autem Poloniæ nunquam regis, niſi magni Ducis titulum præſumebat. Nunc verò præſens magnus Dux Moſchouiæ, & ad regem Poloniæ (quod pater nō faciebat) regis titulo vtitur, ſed à Polono nūquam, niſi magni Ducis titulo honoratur.

Hic princeps Moſchouiæ Ioannes Baſiliades imperio quod in ſuos exercet, omnes facilè vniuerſi orbis monarchas ſuperat: nam authoritate ſua (vel potius tyrannide) tā in ſpirituales, quàm in ſeculares, & cuiuſuis conditionis homines vtitur, liberè & ex voluntate ſua de omnium & vita & bonis (nemine obſtrepente) conſtituit. Conſiliatiorum enim nullus eſt apud eum tantæ authoritatis, qui diſſuadere, aut ſibi in re aliqua quamuis iniuſtiſſima reſiſtere audeat. Omnes denique tam proceres, quàm conſilia rij, & totus equeſtris & ſpiritualis ordo, fatentur publicè voluntatem ſui principis, voluntatem Dei eſſe, & quicquid princeps quamuis perperam egerit, ex voluntate Dei agere. Ob id etiam clauigerum & cubicularium executoremque voluntatis diuinæ eum credunt eſſe. Vnde & princeps ipſe ſi quando preces conſiliatiorū interponuntur ad ſe pro re aliqua idonea, reſpondere ſolet, cùm Deo placuerit, vel ſi Deus iuſſerit, faciam. Ita quoque ſi de re aliqua incerta & dubia Moſchouitas interrogaueris, communiter ſecundum conſuetudinem reſpondent, Deus nouit & magnus Dux, vel, Deus ſic voluit & magnus Princeps. Deniq; in compotationibus vnus ad alium prębibens, primò ſalutem magno Duci, omniaq; fauſta & felicia nomine proprio eum appellantes, & titulos regionum enumerantes, exoptant: idem ante & poſt prandium omnes & ſinguli optare ſolent. Et ſi aliquid peruersè peſſimeque, & cum Reipublicæ

Authoritas magni Ducis.

dispendio princeps fecerit, ab omnibus tanquam res felicissimas & vtilissimas gesserit, laudatur. Affinibus cognatisque suis nec arces ad legitimè possidendum permittit, nec confidit, solummodo aliquos secundum arbitrium suum, qui sibi placuerint, arcibus & possessionibus certis proponit, & tãdem illis quibet de caussa infensus, omnia vt sua, adimit. Expleheis equites, palatinos, & consiliarios plerunque faciecundum voluntatem suam nullo repugnante facit ex cõsiliariis deinde siue equestris ordinis hominib. plebeios, omnibus bonis illis ademptis & publicatis, reddit. Eodem modo metropolitas, episcopos, abbates, priores que monasteriorum suo iudicio eligit, & deponit, omnes iuxta durissima seruitute premit, prout suprà in expeditione bellica, consuetudine gentis latius diximus.

Seruitus Moschouitarum.

Sed cùm hæc tota gens Moschorum duci subiecta magis seruitute, quàm libertate gaudeat, incertũ est, an suis moribus conformem tantũ tyrannũ exigant, à quo insolentia eorũ domaretur. Nam hoc plerunque in illis regionibus obseruatur, quòd serui apud dominos, & vxores apud viros gratiam, si ab eis frequentius verberentur, habere, & amore se prosequi tos dicũt. Contra si in eos non animaduertitur, nullis signum amoris in se exhibitũ conquirũtur, & non solùm serui, sed & pleriq; nobiles, magni viri & consiliarij, frequenter à magno Duce absq; vlla dedecoris nota publicè siue priuatim baculis verberantur. Illi verò tunc tẽporis amoris signum principem inde exhibuisse gloriantur, verberatiq; gratias principi agunt, dicentes: Sanus tu sis & incolumis domine, res & Dux magne, quòd me seruum rusticumque tuum verbe-

verberibus emendare dignatus sis. Qua ratione probatur, eos suis moribus conformem dominũ (velut quondam ranæ regem ciconiam) necessariò exigere. Sed his Moschorum princeps Ioannes Basiliades leges huius tyrãnidis supra modum (iustitia iudice) excedere videtur, qua non solùm prædecessores suos, (qui id secundum morem & consuetudinem gentis faciebant) superauit: sed illos omnes tyrannos, qui ante & post Christum ad hæc vsque tempora fuerunt, vtpote Neronem, Valerianum, Dionysiũ, Decium, Maximinum, Iulianumque, & cæteros omnes.

Amplificatio tyrannidis Moschorum ducis.

Hi etenim quamuis etiam sæpius tyrannidem nefandam exercuerint, attamen aliquantò tolerabiliorem, sed in hoc principe tantam tyrannidem dictu miram, breuiq; temporis interuallo crudeliter perpetratam videre licebit, quam nos bona fide cõscriptam Lectori benigno offerimus.

INITIVM TYRANNIDIS MOschorum principis Ioannis Basiliadis.

ANno partæ humano generi per Christum salutis, supra millesimum quingentesimum sexagesimo, Ioannes Basiliades magnus Moschorum dux, postquam Poloczko arcem & ciuitatem celebrem Liuanis ademisset, rei prosperè gestę successu elatus, in quandam insolentiam prolapsus est. In primisque ad ea quæ pater, auusque suus inceperant cõtinuanda & perficiẽda, animum apposuit: omnes nimirum principes & alios quos suis magnates castris, possessionibus & munitionibus exuere. Postea omnes magnarum & antiquarum familiarum viros, quos suæ tyrannidi contrarios cernebat trucidare, de medioq;

tollere cœpit. Huius igitur cædis & tyrannidis à magno viro OWczinino, Demetrio nomine (filio illius OWczinæ olim tutoris sui, qui in Starodub arce captus, Vilnæ Lituaniæ metropoli in vinculis mortuus est) exordium sumpsit hoc modo: Inuitauit eum sub amicitiæ prætextu ad cœnandum secum, ibique inter compotandum ipse magnus Dux vas quoddam ingentis capedinis impletũ mellis liquore, illi OWzinino pro sanitate sua, (prout gentis mos est) vno hausturo iam temulento ebibendum obtulit, quibus ferè potu oppressus, ne mediũ quidem ebibere potuit, qua de caussa magnus Dux perfidiam ei exprobrauit, dicens: Siccine mihi domino tuo cuncta bona exoptas? Siccine me principem tuum clemẽtem diligis? Sed quia hîc præbibere pro salute mea noluisti, ad cellarium meum vbi varij potus reconduntur, vade, illicq; pro incolumitate mea præbibes. Ille miser iam ebrius, verbis placidis magni Ducis, quasi delibus deceptus, ad cellarium cum his, qui ad eum occidendum erant subornati, perrexit, à quibus ibidem crudeliter suffocatus est. Postridie verò ad domũ prędicti OWczinini magnus Dux (quasi rei ignarus) misit, mandans vt ad se veniret, vxor verò sua respondit, maritum hesterna die ad magnum Ducem cœnatum profectum esse, & ab hoc tempore adhuc domum non rediisse, sic igitur res vbi fuerit, vel quò abierit prædictus Demetrius OWczininus, in dubio stabat. Hæc autem præcipua caussa necis eius erat: Fouebat quendam iuuenem magnus Dux Theodorum nomine, Bosmani cuiusdam nobilis filium, cum quo Sodomiam contra opus naturæ (dictu nefandum) explebat, cum illo prædictus OWczininus quadam

Initium tyrannidis.

quadam die ad iurgia deuenit, inter iurgandum autem (vt fit) hoc nefandum facinus ei exprobrauit, dicens: tu Sodomia turpi principi inseruis, ego verò ex magna prosapia ortus, semper cum prædecessoribus magna cũ laude & Reipubl. vtilitate principi seruio. Ille igitur iuuenis tali ignominia affectus, ad magnũ Ducem flens venit, OWczininumque talia sibi exprobrasse accusauit. Et ab hoc tempore magnus Dux insidias struere cœpit, quomodo OWczininus de vita tolleretur, donec voti compos effectus est.

Porrò hoc clanculario furtiuoque mortis genere, plurimos magni nominis viros iugulare suffocareq; procurauit, nemine contra talia ne quidem mussitare audẽte, donec metropolitanus ipse re consideratà, episcopiq; & omnes equestres viri ad eum conuenerunt, expostulantes & interrogantes, quamobrem sic innocenter populum suum, insignesque viros, absque vlla criminis nota de medio tolleret, quorum conuentu & persuasionibus per semestre anni spatium humanior, & quasi mansuetior effectus erat. Interea tamen cogitare & moliri cœpit, quo pacto suæ tyrannidi conformes seruos & aulicos, quorum opera in explẽda crudelitate vteretur, conduceret & conscriberet. Finxit igitur se iam velle imperium abdicaturum, & monasticam vitam religiosè in pace transacturum, filiosque imperio præposituru. Conuentu itaq; generali celebrato, nobilibus & proceribus imperij dixit: Ecce habetis duos filios meos legitimos hæredes, qui vniuersò imperio nostro præerunt, vos verò omnes obedientiã suam & operam illis in iuuando regimine, & defendendis finibus imperij præstabitis, si autem aliquid grauius

Moschus tyrannidem molitur.

Moschus imperium maliosè abdicat.

acciderit, ad me consilium deferte, cùm non longè à vobis in monasterio abfuerim. Confestim ergo per amplam aream extra ciuitatem Moschouiam delegit, & curiam in ea amplissimam cum innumeris ædificiis muro cinctam erigere fecit. Qua extructa, ex ces præstantiores cum opimis annuis redditibus, ex universo imperio delectu habito sibi specialiter (sub prætextu monasticæ vitæ ducendæ) appropriauit. Cùm itaque in curia prædicta omnibus necessariis munita & prouisa, quasi imperio abdicato filiisque concesso, seorsim ve maneret ingentem facinorosorum manum qui suas partes sequerentur satellitumque coegit, & ad pristinum propositum quod nuper statuerat de excidēdis, è medio tollēdis antiquarum familiarum principibus viris rediit, ad omnesque singulas arces, quarum præfectos, magni nominis viros occidere proposuit, sexaginta plúsve aliquando ex suæ factionis satellitibus, equites, quasi præsidarios cum literis misit, qui in arce tam diu sub prætextu præsidij manebant, donec eius præfectum a principe neci delignatū inopinatè opprimerēt, & mentibratim dissecarent. Et cùm iam aliquem ex iis principibus viris occidit, tunc & omnes cognatos, affines, fratres, & omnem denique progeniem, occidere & funditus extirpare facit. Et hoc modo plurimas principales familias, monasticam vitam ducens, exterminauit, & postea imperium vt & prius administrare cœpit.

Moschus satellites malefactos conscribit.

DE ROSTOVIENSIS DVcis nece.

DVcatus Rostouiensis, cuius superius mentionem fecimus secundo genitis, magnorum ducum

cum Russiæ, attributus erat. Hunc etiam Basilius magnus Dux vt & cæteros sibi appropriauit, hæreditatibus subiugatis parua redituum portione concessa. Ex his ducibus vltimus erat relictus hæres Petrus nomine, præfectus Nouogrodiæ inferioris, quem modernus magnus Moschorum dux cum progenie sua de medio sustulit hoc modo. Quadraginta equites factionis suæ in Nouogrodiam inferiorem destinauit, quibus vt sibi caput præfecti prædicti ducis Rostouiensis abscissum, attulerint, mandauit. Illi igitur equites prædictum ducem in ecclesia orantem præuenientes, sic allocuti sunt: Domine Rostowski mandato magni Ducis à nobis nunc capieris. Ille confestim mandato audito baculum, quem manu gestabat, in terram abiecit, innuens se officium cui præpositus erat, iam abdicare: nam princeps Moschouiæ cùm aliquem nobilium in officio præponit, tunc illi in manum baculum dare solet, quo significatur, vt ei in omnibus velut principi obtemperaretur. Tandem cùm aliquis officio degradatur, tum baculum illum in manus principis, vel eius vices gerentis reddere solet. Cùm itaque in ecclesia prædictus dux Rostouiensis caperetur, vestibus spoliatus est, vt nudus velut matris aluo egressus staret, postea in trahæas vinctus positus & alligatus est. Cumque iam tribus milliaribus à Nouogrodia auctus esset, illi qui eum vehebant ad flumen Volgam, substiterunt: Dux verò vinctus quare starent, causam percontabatur, qui se equos velle adaquasse dicunt: ille contra, non equis hanc aquā; sed mihi (quasi mortis præscius) bibere, & nunquam ebibere, respondit. Confestim ergo præfectus equitū ei iacenti

Rostowski capitur.

caput ſecuri amputauit, cadauer verò in flumen gela concretũ merſum eſt. Cùm autem caput illius principi allatum eſt, ipſe princeps manu & capite nutans, dixit, ach caput caput, multum ſanguinis vinum eſtens effudiſti, (bellicoſiſſimus enim extitit) & nunc mortuum eundem effundes, his dictis fremens pede illud truſit, & in profluente abijcere iuſſit: poſtea omnes amicos & totam progeniem quinquaginta hominum funditus eradicare excindereque (poſſeſſionibus omnibus eorum publicatis) fecit, ſeruoſque eius præcipuos quaterdenos vinctos in carcerem intruſit,

Tyrannis ingens.

Moſchicon-tumelia in-nuita.

Hæc tota gens Moſchouitica id à natura ipſa indi-tum habet, vt ſeſe alterutrum qualibet de cauſſa per fas ſiue nefas accuſarent, contumeliiſque variis ſe inuicem afficiunt, & res ſuas vnus in alterius domum clanculum frequenter iniit ſiue importat, eaſdemque furto ſibi ablatas dicit. Magnus verò Dux cùm vnus alium qualibet de re accuſat, libenter audit, iam etenim occaſionem occidendi illius, qui accuſatur, habet. In curia autem illius quando conuentum, vel aliquid tale celebrat, vel morti aliquem adiudicat deſtinátve, neque ſubmiſſa neque clara voce aliquid cum ſocio muſſites, nec rideas, nec feſtiuum hilaremque vultum præ te feras, confeſtim enim interrogaberis, cur rides? cur hilaris es? &c. ſentis tu aliquid cum inimicis magni principis: continuò igitur à delatoribus coram magno Duce accuſaris; accuſatus verò iuſſu principis, nulla purgatione criminis obiecti cõceſſa à ſatellitibus arripitur, atq; membratim diſſecatur, aut in aquas capite auulſo proijcitur.

DE IOANNIS PIOTROVICZ, PALATINI ſupremi Moſchouiæ falsò accuſati, crudeli nece.

ANno virginei ſalutiferi partus ſupra milleſimũ quingenteſimum ſexageſimo octauo, cùm rex Poloniæ Sigiſmũdus Auguſtus, magnus Dux Lituaniæ, ad campos Radoſcouicenſes cum vniuerſis Lituaniæ viribus in caſtris eſſet, fines Moſchouiticos inuaſurus: Magnus Moſchouiæ Dux in Wielikicluki ciuitate cum præſidiariis copiis tunc temporis excubabat, poſtea cùm rex Poloniæ ex caſtris re infecta & intẽrata diſceſſiſſet, magnus Dux in Moſchouiam ciuitatem reuerſus eſt, & ibi progreſſum quendam nobilium ſuorum ſibi contrarium offendit. Præcipuè verò quidam magni nominis vir Ioannes Piotrouicz, palatinus principalis, & vices gerens Moſchouiæ apud eum, per delatores falsò & contumelioſè accuſatus eſt, quaſi ille magnum ducatum ambiret, quem magnus Dux confeſtim nulla purgatione criminis obiecti audita, omnibus bonis, mobilibus & immobilibus ſpoliare fecit, ipſumque in bellum contra Tartaros proficiſci iuſſit. Ille miſer omni ſupellectili ſpoliatus ne equum quidem, in quo ad id præſcriptum bellum proficiſceretur, relictum habuit: Monachus tamen quidam eius miſeriæ condolens, equum ei accommodauit, in quo contra Tartaros mandatũ principis adimplens, ſolus tantùm (qui nuper caterua ſeruorum comitabatur) profectus eſt. Ex bello tandem reuerſus, ad magnum Ducem citatur, omnesque nobiles & cæteri magnates ad tempus deſignatum in Moſchouiam conuocantur. Prędictus igitur Ioannes Piotrouicz ad tribunal citatus,

vxori, liberis, cæterisque affinibus, valedicens, necis futuræ præscius, magno Duci se præsentauit. Statim ergo ab ipso principe ornamentis ducalibus, diademate, & sceptro, solenniter insignitus in sede siue maiestate regia ad id erecta collocatur, cumque iam sic insignitus & ornatus sederet, omni conuentu nobilium & magnatũ circumstante, ipse magnus Dux coram eo stans, capite adaperto, quasi honorem exhibens, caput & genua (secundum morem gentis) inclinabat, dicens: Aue magne Dux & monarcha Russiæ, en obtinuisti quod affectabas, en habes quod ambiebas: voluisti enim in locum meum magnum monarchatum Russiæ (sic enim falsò accusatus erat) succedere, en ego ipse te iam magnum Ducem solenniter creaui, sed sicut habui potestatem, te magnum Ducem creandi, ita etiam potens sum te hinc de sede & dignitate degradãdi: his dictis cultellũ obstrictorium, siue pugionem ipse in cor eius aliquoties infixit, omnisque turba nobilium circumstantium in eum sic crudeliter pugionibus & cultellis sæuiebat, quoadusque omnia viscera & præcordia ex eo in terram profluerent. Cadauer tandem crudeliter vulneribus confectum, ex arce in forum extractum est. Deinde omnes seruos eius præcipuos laqueis iugulare, trucidare, & aquis obruere mandauit. Tandem in arcẽ Columna, quam prædicto Ioanni cum omnibus proucẽtibus, olim concesserat, profectus, omnes quotquot in ea arce & ciuitate ad trecẽta plúsve hominum inuenit, aquis immergere, trucidareque fecit, dicens: Occidite, iugulate, aquis obruite hos malefactores: sentiebant enim cum inimico meo periuro & perfido. Postea per integrum ferè anni spatium

Iudiciũ tyranni.

Crudelitas tyranni.

hum possessionis prædicti Ioannis ciuitates, & villas vastabũdus igne & ferro peragrabat, vbi verò nobiles subditos huius Ioãnis, siue Boiarones, (erat enim magnus homo habens sub sua ditione alios nobiles) offendit, hos omnes in vnam habitationem coactos & occlusos succendere iussit, pulueribus tormentariis suppositis, omnesque vi accensi pulueris in aërem velut aues volantes eijciebantur. Iumenta insuper omnis generis ad canem & felẽ vsq;, in frusta membratim dissecare, proterere, & in nihilum conuertere, villas & prædia igne succendere, cineribusq; commisscre fecit: vxores verò horum nobilium, & virgines coram se turpiter constuprandas satellitibus exposuit, postea eadem in frusta dissecare mandauit. Colonorum autem & infimæ conditionis coniuges vestibus spoliatas, in siluam nudas perinde vt matris aluo egressas, vel vt brutum pecus agere iussit. in siluis autem satellites latentes subordinati erãt. Cumq; illæ miserrimæ mulierculæ siluæ appropinquarent, satellites cum impetu in eas irruerunt, cæsos & variis plagis afficiẽtes: illæ timidæ per campos & syluas pallantes & identidem discurrentes omnia fletibus & ciulatu complebant. Sic itaque omnibus possessionibus prædicti Ioannis Piotrouicz olim Palatini Moschouiæ deuastatis, & funditus exstirpatis vxorem eius in monasterium intrusit: progeniem autem eius, totam denique familiam à paruo ad minimum eradicauit.

CANCELLARIO SVO QVID *fecerit.*

EOdem supradicto anno trucidato tam insigni viro cum tota familia sua, cancellarium suum

Kozarin Dubrowski dictum, falsò accusatum (quasi ille subditis nobilium siue Boiaronum, largitionibus corruptus tormenta bellica in suis curribus & equis ducere non iuberet, prout mos est, & quod solummodo magni Ducis id munus obirēt) crudeliter hoc modo trucidauit: Satellitibus suis mandauit, vt indemum prædicti cancellarij impetum facerent, ipsumque membratim (quamuis criminis non cōuictum) diffecarent, quod & dicto otius executum est: nam satellites inopinatè ipsum cancellarium cū filiis duobus membratim securibus ad mēsam sedentem crudeliter diffecarunt, diffecatosque in puteum, quitin medio eiusdem curiæ erat, proiecerunt. Superfuit autem adhuc huius cancellarij filius tertius, qui hoc die, quo pater suus occisus est, ad conuiuium quoddam inuitatus profectus erat, cumque de patris tam crudeli fratrumq; nece audisset, in domum amplius redire non audebat, sed per integrum ferè annum, identidem præ timore vagabundus circumambulabat. Cùm verò nunciatum esset magno Duci adhuc vnum filiū cancellarij Kozarini supersse, iussit eum per omnes regiones & ciuitates tam diu inquiri, donec inueniretur, quem captū, & in Moschouiam adductum, magnus Dux quatuor ingentibus rotis ad id excogitatis, in quatuor partes disrumpere fecit. Est autem hoc instrumentum quatuor rotarum ab hoc magno Duce moderno pro cruciandis hominibus adinuentum, ad primam rotam vna manus, ad secundam altera, eodem modo vterque pes ad easteras duas rotas alligatur. Singulas verò rotas quindecim viri trahunt, tunc ibi & si ferreus vel adamantinus homo fuerit, à sexaginta viris transuersim crudeliter

Cancellarium cū duobus filijs occiditur.

Tertius cancellarij filius distrahitur.

Instrumentum mortis crudele.

deliter tractus disrumpitur, & membratim dilaceratur. Ipse autem præsens ad hoc supplicij genus spectare solet, cumque iam aliquis eo inspiciente sic disrumpitur, gentili voce saltando *hoyda, hoyda*, proferens vociferare solet, quasi aliquod opus egregium perfecerit. Omnis quoque nobilium & plebeiorum circumstans turba, eadem voce principi suo correspondere manibus complaudendo solent. Nam si aliquem lugubri tristiq; vultu sub id temporis cōspexerit, vel si aliquis illi *hoyda hoyda* vociferanti exhilarādi particula nō correspōderet, statim satellitibus eum arripere & diffecare mandat, dicens: perfide, & tu sentiebas cum hoc inimico meo, cur ei condoles? quare de nece eius contristaris? &c.

SALES ET IOCI MAGNI DVcis circa mensam.

QVicunque nobilium vel magnatum apud magnum Ducem inter prandendum turpius spurciusque iocatur, ille egregius peroptimusque & facundissimus aulicus censetur. Tales iocatores duo præcipui in aula eius germani fratres Knesi GWozdowie dicti erant, qui semper sales nefandos circa mensam exercebant, vnus erat Andreas nomine Marschalcus, siue palatij magister, qui peste infectus vitam exhalauit. Alter verò minor natu cubicularij munus obibat: Hic quadam die turpissimè cum magno Duce inter prandendum iocabatur, adeò vt magnus Dux nefandis dictis exacerbatus, à mensa ei discedere iusserit, interdum verò eo discedente caulis calidissima, peneq; bulliens de coquina ad mensam vlata est, vocans igitur prædictum cubicularium, iussit

Cubiculariū trucidat.

se ei inclinari, & caulem illam calidam inclinato collo post tergum infusit, qui penè combustus dolore vrgente vociferari cœpit, dicens: Miserere, miserere celebertime imperator. Postea discedere volente, magnus Dux arripuit, culteiloq; quo ad mensam vtebatur, eum crudeliter in collum transfixit, quo vulnere continuò in terram prolapsus, extractus est in atrium. Postea ei condolens magnus Dux, Italum doctorem medicinæ otius accersiri iubet, eique venienti assurgens dixit: Dilecte Arnolphe doctor (hoc enim nomen habebat) vade auxiliare aliquid huic cubiculario meo, quem in iocādo latū. Doctor egressus exanimatum offendit, reuersúsque dixit: Rex & Dux magne, vtinam tu sanus sis, ille verò iam de vita ad mortem translatus est, Deus autem, & tu magne Domine potens animam ei eripere, ego autem eam restituere nequaquam possum. Ad hæc magnus Dux manu conniuens dixit, valeat ergo omnis cùm viuere noluit.

QVALI MVNERE MAGNVS DVX *suos honorauit.*

QVodam tempore Boris Titow magni nominis vir, Palatinus Staricienſis, ad magnum Ducem post prandium mensæ cubito innixum assidentem venit, honoremque secundum morem caput inclinando, exhibuit, cui magnus Dux quasi congratulans dixit: Salue carissime Tite, salue mi fidelissime serue, dignus es ô Tite, aliquo munere à nobis honorari, accede propius, accedentique caput inclinare iussit, & cultello euaginato auriculā ei manu propria abscidit. Ille verò auricula priuatus, minimè cō-

Auriculam Palatino abscidit.

tradixit, sed humiliter magno Duci gratias egit, dicens: Saluus tu sis celeberrime Rex, Dux & domine magne, quòd me seruum tuum secundum placitum tuū castigare digneris. Cui magnus Dux, accipe nunc hoc exiguum munusculum libenter, donec tibi aliud melius offeratur.

SOMNIORVM EGREGIVS INTERPRES *magnus Dux.*

QVidam nobilis Moschouiæ in carcere aliquot annis detinebatur, carcerisq; durissimi pertæsus, somnium sibi falsò finxit, quasi regem Poloniæ captum vinctumq; ad magnum Ducem adductum in somniis videret, hocque somnio se liberaturum fore (spe eum fallente) arbitrabatur. Supplicationem igitur ad consiliarios scriptam misit, dicens, se rem quandam magno Duci necessariam & vtilem grauemq; scire. Quem cōsiliarij eductū magno Duci cōfestim præsentant: cui magnus Dux, dic ea nunc quæ dicenda nobis habuisti. Ille verò, celeberrime Rex & imperator, magne Dux & domine, hac nocte in somniis vidi regem Poloniæ captiuum miserè compedibus vinctum, ad te à tuis militibus adductum. Ad hæc magnus Dux respondit, rectissimè narrasti, statim ego tibi hoc somnium, quid sibi velit, exponam, carnificibus igitur eum confestim examinandum torquendumque tradidit, inquirendo ab eo, qua de caussa hoc somnium sibi finxisset, ille tormentis adactus fatsus est, id caussa liberandi ex duro carcere fecisse. Tunc magnus Dux eum in carcerem duriorem pristino intrudere iussit, dicens, expecta hîc somnij tui veram efficaciam tam

diu, donec adimplebitur. Ille miſer poſtea acerbiſſimo carcere conſumptus, miſerrimè è vita diſcedit.

TVRPIS MATRONARVM NOBILIVM, apud magnum Ducem abuſus.

HAbet magnus dux ſupplantatores, adulatores plurimos ad id ſubordinatos, qui idétidem circumambulantes, quid mulieres ciuium, matronásq; nobilium de ſe loquerentur, ſubaudiunt, raptáque verba dicto otius ad eum deferunt, qui ſatellitibus ſuis ad domum illius matronæ accuſatæ deſtinatis, eam de lectulo à marito proprio violenter abſtrahere, & ſibi præſentari iubet. Hanc, ſi ſibi complacuerit, per aliquot hebdomadas pro explenda libidine detinet, ſin minus, ſatellitibus eam turpiter ſtuprandam exponit, & tandem ad maritum ſuum eam ablegat. Si verò virum illius matronæ occidere è medioque tollere propoſuerit, tunc eam non ablegando iugulare, vel aquis obruere iubet, prout hoc pluribus contigit. Præcipuè verò cuidam magni nominis viro Mieſſoiedo Wyſchly dicto (de quo inferius dicetur) ſupremo notario ſuo vxorem cum pediſſequa violenter abſtractam, & per aliquot hebdomadas detētam, in porta domus mariti ſui eam vnà cum pediſſequa laqueo ſuſpendere iuſſit, ſicque in porta ſuſpenſæ duabus hebdomadis pendebant, donec iuſſu principis deponerentur. Maritus verò ſuus ſubtus vxorem ſuſpenſam per illam portam, quò opus fuerat exire & intrare cogebatur. Hoc quoq; vel atrociori modo cuidam notario ſuo fecit, cui vxorē abſtractam & ſtupratam poſtea remiſit, eamque in habitatione

Grande facinus.

bitatione propria, vbi ſolitus erat cibum capere, ſuper menſam, ſuſpendere fecit, in illáque menſa deſuper vxore ſtrangulata pendente, tam diu ille nota-tius cibum amariſſimum capere cogebatur, donec iuſſu principis illud cadauer aſportaretur. Cùm autem aliquò magnus Dux proficiſcitur, & fortè obuiam ſibi (vt fit) aliquam viderit matronam, quamnis magni viri vxor ea eſſet, ſciſcitare iubet, cuias ſit, vel vnde proficiſceretur? Quòd ſi eam illius viri cui offenſus eſt, vxorem eſſe intellexerit, tunc eam ex curru deſcendere, & collo tenus pudenda deregere iubet, & tam diu ſtare cogitur, donec omnes ſatellites, equites, & aulici, ipſeq; magnus Dux prætereant.

Aliud crudeliſſimum facinus.

DE INIVRIA EXPOSTVLANTIbus quid acciderit.

ANno à Chriſto nato milleſimo quingenteſimo ſexageſimo ſexto conuenerunt ad magnū Ducem nobiles, magnates, & conſiliarij, quaſi trecenti viri expoſtulātes cum eo de iniuriis, homicidiis, ſpoliationibus & inaudita crudelitate, his verbis: Celebertime Rex, magne Dux, & domine noſter, quæ cauſſa eſt, quòd nos innocenter tantis detrimentis, tantiſq; malis & iniuriis affligis, fratres noſtros, conſanguineos, inſontes morti adiudicas, trucidas, aquis obruis, bonis ſpolias. Inſuper ſatellites tuos in noſtrū exitium conuertiſti, qui nos intolerabilibus oneribus iniuſtè affligunt, & an tuo mandato nobis hæc faciant, penitus ignoramus. Nos etenim tibi domino noſtro & imperatori legitimo, prout fideles ſubditos decet, in fide ſincera & veritate ſeruimus, ſanguinemq; noſtrum tui cauſſa ſtrenuè profundimus.

His dictis magnus Dux ira excandescens in carceres omnes & singulos vinctos intrusit: postea quinque diebus exactis de carceribus eductis, quibusdam linguas abscindere, aliis pedes & manus obtruncare, quinquaginta verò insigniores viros in foro publicè virgis & baculis cędere instit, reliquos liberos dimisit, quibus quamuis tunc temporis pepercerit, postea tamen in manus eius crudeles & truculentas devenerunt, prout inferius dicetur.

QVALEM GRATIAM MAGNVS Dux socero suo exhibuerit.

MIchael Temtucouicz cognomine, claræ familiæ vir, magni Ducis socer, tali amore prolequitur, quòd interdum per duas ampliúsve hebdomadas magnus Dux gratiam amicitiamque ei exhibet. Postea cùm eidē qualibet leui de causla infensus fuerit, tunc ad singulas portas, ianuasq; curiæ illius, vrsos indomitos horribilesq; tres vel quatuor alligare mandat, qui omnes è curia exire volentes vnguibus confestim dilacerarēt. Interdum ergo dominus socer in ædibus clausus sedet, & si quid habet, comedit, bibit, & hi vrsi aliquādo per duas, trésve hebdomadas à foribus curiæ non abducuntur. Quādo etiam eundem socerum suum supradictum magnus Dux pecuniis abundare intelligit, tunc eum iubet arripere criminose ei falsò obiecto, & in locum vbi debitores secundum morem gentis baculis virgisque cæduntur deducere, ibique tam diu iussu principis virgis verberatus, donec omnem thesaurum indicare cogatur. Quando autem in eo magnus Dux nihil potest verberibus extorquere, tunc ei ipse ex thesauro suo certam summam pecuniæ numerare solet. Hoc itaq; modo magnus Dux socerum suum tractat, aliquādo eum thesauro spoliat, aliquando ditat. Interdum verò cùm sæuit huic socero suo benigniorem exhibet, tunc ipsi soli parcit; sed præcipuum eius & intimum seruum (qui vices domini suppleret) arripere, & tam diu verberare iubet, donec thesaurum domini sui indicaret: aliquando etiam dominus seruo innocenter cæso cōdolens, tantū pecuniæ pro eo numerare solet quantum magnus Dux imperauerit. Quadam etiam vice euenit, quòd vector prædicti Michaelis cum vectore magni Ducis in via fortè congressus, ibi ambo inter se litem excitauerunt, ac inter iurgia ad pugnam devenerunt. Vector igitur magni Ducis grauius percussus ad marschalcum, siue palatij magistrum veniens, à vectore soceri magni Ducis se verberatum cōquestus est. Magister palatij causlam ad magnum Ducem detulit, qui continuò re audita, absque partis accusatæ purgatione, satellites suos in curiam prædicti soceri sui misit, eisq; vt tres seruos illius prēcipuos in foribus laqueis suspenderent, mandauit. Sic ergo illi serui suspensi in foribus pendebant, & omnes ex domo exire, & in domum intrare volentes, per illas fores subter suspensos ambulare duabus hebdomadis cogebātur, donec iussu principis deponerentur.

Sex pro Ser-uo berato Vno suspensi.

DE CRVDELI MAGNI DVCIS Moschorum tyrannide, quam in Nouogrodia magna, Pskouia, Tweria, & Nerua ciuitatibus perpetrauit anno Domini 1569.

ANno per Christum salutis partæ supra millesimum quingentesimum sexagesimo nono, cùm

princeps Moſchouiæ reſciuit Nouogrodenſes, Pſkouienſes & ThWerenſes ad regis Poloniæ magnique ducis Lituaniæ partes aliquantulum propenſiores eſſe, ſtatim quomodo id vlciſceretur cogitare cœpit, &, vt inopinatos, & præter ſpem ſecuros opprimeret, hoc modo in primis progreſſus eſt. Omnibus & ſingulis vtriuſque ſexus hominibus, tam viris quàm fœminis, ſenibus & pueris ſub pœna capitali interdixit, ne quiſquam ea via, quæ ex Moſchouia in magnã Nouogrodiam ducit, ire, proficiſcive præſumeret. Deinde cùm iam numeroſo accinctus exercitu de curia Alexandroua Sloboda dicta, ad Nouogrodenſes vlciſcendos, & funditus exterminandos egreſſus eſſet, præſidiariorum ſatellitum ante ſe ſeptingentos præmiſit, totidemq; à tergo, & in omnibus circũquaque locis præſidiarios ſubordinauit, qui omnes quoſcunque ea via interdicta euntes inuenerunt, ſecuribus membratim cum iumentis, curribus, & id genus aliis rebus, diſſecabant; ita vt nec ex Moſchouia in Nouogrodiam, nec ex Nouogrodia in Moſchouiam quiſquam viuentium tranſire poterit, nemoq; propoſitum principis quò contenderet, excepto vno ſecretario Ophanaſio Wiazimski, ſcire potuit: náhæc omnia tam cautè & callidè peragebantur, vt inopinati & vndequaque incluſi Nouogrodenſes citiùs opprimerentur, & nuſquam euadere poſſint. Cumque iam à Nouogrodia magna quaſi per mediũ miliaris cum exercitu abeſſet, tum demum miſeri Nouogrodenſes diem iudicij ſibi imminere cognouerunt: etenim ſatellites emiſſarij equitesque tractum Nouogrodenſem igne & ferro hoſtiliter vaſtabant, omnes homines cuiuſcunque conditionis fuerint, nobiles

Regionem ſuam vaſtat Moſchus.

nobiles & plebeios cædebant, ingulabant, membratimque diſſecabant: inſuper iumenta omnia, vicos & pagos flamma abſumebant, ſatellites etiam præſidiarij, qui viarum tranſitus vbiq, cuſtodiebant, neminem poſt principem tranſire (quãuis ſeruũ ipſius proprium) ſinebant, ſed omnes quoſcunque offenderint, membratim diſſecant. Verebatur enim magnus Dux ſubditorum ſuorum, nobilium & magnatum quorundam erga ſe conſpirationem, & infidias. Tandem in ipſam Nouogrodiam magnam, ſatellitũ aliquot millia, cum equitibus Tartaris præmiſit, ad ſpoliandos & deprædandos omnibus bonis ciues, quos ipſe ſtatim cum toto exercitu ſecutus eſt, & omnes obuios trucidare, membratimque diſſecare, equis proterere, lanceis induere iuſſit. Ipſe quoque manu propria cum filio natu maiore pluribus lancea transfigebat. Poſtea duas vaſtas areas ſeptis ligneis circumdare, & trabibus obſtruere, illicque omnes ciues præſtantiores vinctos cogere, & implere fecit, quos ipſe cum filio haſtis tam diu crudeliter, equis calcaribus adactis, magno impetu trãsfigebat, & trucidabat, donec vterque anhelans defatigaretur. Tandem ad ſatellites circumſtantes, frementebundus dixit: Irruite in hos perfidos, ſecate, diſſecate, trucidate, neminemque viuum relinquite. Illi confeſtim dicto otius in eam multitudinem ciuiũ vinctorum turmatim ſtantem, impetu facto, omnes ad vnum membratim diſſecarunt, & in aquas proiecerunt: deinde aliquot centena hominum in flumen gelu concretum, quod mediam ciuitatem interfluit, implere, glaciemque in circuitu eorum circumcidere iuſſit, qui omnes glacie circumciſa

Manu propria cũ filio magnum dux ciues trucidat.

fundum petente, aquis immersi & obruti sunt.

Tantam igitur in Nouogrodia magna ciuitate celebri, & totius Russiæ primaria magnus Dux tyrannidem perpetrauit, vt 2770. ciuium excepto paupere vulgo, sexuque fœmineo trucidati & aquis obruti fuerint. Monasteria quoque in toto Nouogrodiensi tractu 175. spoliare, deprædare, quædam horrifice flammis comburere, monachosque trucidare & aquis obruere fecit. Vestimenta sericea & cidaris ornamentorum ciuilium, satellitibus in prædam concessit, auro & argento (cuius ineffabile pondus de ecclesiis & mercatorum thesauris compilauit) sibi relicto, domos etiam ciuium spoliatas diripere, euertere, & destruere fecit. Tantaque damna mercatoribus, cæterisque ciuibus in hac celebri vrbe dedidit, vt nequaquam resarciri, & iusta computatione æstimari possint. Ceræ quoque innumerabiles massas ab annis viginti plusve apud mercatores repositas in flammas proijcere, & in nihilum conuertere iussit: cera etenim Nouogrodensium, pellesque ferarum præcipuæ merces erant. Cumque prædictam ciuitatem funditus iam deuastasset, & totum ferè tractum eius crudeliter depopulasset, quingentos equites in Neruiam ciuitatem Liuoniæ finitimam, vbi Nouogardenses merces suas deponere solebant, destinauit, & per totam ciuitatem proclamare iussit, ne aliquis merces Nouogrodensium sub pœna capitis & omnium bonorum priuatione emere, aut sibi quolibet modo appropriare audeat. Omnes verò ciues Nerueienses, qui à Nouogrodensibus aliquid mercium clanculario emerunt, membratim dilacerati, & in lacum proiecti: possessiones verò

Numerus occisorum.

Spolia.

Damna.

Neruia populatur.

verò eorum vnà cum domibus igne combustę sunt. Pauperes etiam omnes & mendicos, qui præ nimia fame (tunc temporis grassante) cæsorum cadauera coquebant, & manducabant, illi satellites iussu principis trucidauerunt, trucidatosque in profluentem abiecerunt, & omnes merces Nouogrodensium varij generis, quas illic repositas inuenerunt, in vnum locum congestas succenderunt.

Medici trucidantur.

ARCHIEPISCOPO NOVOGRODENSI QVID CONTIGERIT.

CVm ita crudeliter Moschorum princeps Nouogrodiam magnam vastaret, ab archiepiscopo eiusdem ciuitatis (qui Ruthenico idiomate *Wladica* dicitur) ad cibum capiendum inuitatus est. Ille nulla excusatione interiecta, hora prandendi statuta in ædes archiepiscopi satellitū armata manu stipatus venit. Inter prandendum aūt ecclesiam sanctæ Zophię, auri & argenti ditissimam (ad quam omnes ferè ciues thesauros suos, quasi in locum tutissimum comportarant (spoliare & funditus deprædare iussit. Postea prādio peracto archiepiscopum (à quo ad cibum capiendum inuitatus erat) omnibus ornamentis, vestimētibus conuenit archiepiscopum esse, sed potius tibicinem & vtricularium, vrsorumq; ad choreas peritorum, ductorem. Ideo melius tibi est vxorē ducere, quam ego tibi delegi. Cæteris autem abbatibus, & monasteriorum prioribus, qui prandio intererant, dixit, vos omnes ad nuptias archiepiscopi vestri celebrandas inuito, sed vt etiam ad huius conuiuij necessaria comparanda singuli symbola daretis, opportet.

Omnes igitur abbates prioresq; imperatam & præscriptam summam pecuniæ magno Duci numerare coacti sint, vel ad minimum nummulum omnes penitus spoliati & excoriati fuerint, metu etenim tormentorum territi, omne argentum quantumquemque habebat, principis impulsu exhibuerunt. Cùm igitur ab eis hæc symbola exegisset, minisque & tormentis extorsisset, equam albam prægnantem adducere iussit, eamque archiepiscopo digito indicans dixit: En vxorem habes tuam, ascende super illam, & in Moschouiam proficiscere, illicq; te in numerum siue contubernium tibicinarum & citharœdorum, qui vrsos saltatrices ducunt inscribere da. Ille miser inuitus super equam prægnantem vilosо panno vestitus ascendere compulsus est, iamque desuper sedenti iussu principis pedes sub ventrem equæ alligati sunt, deinde ipse magnus Dux instrumenta multices, videlicet lyram, fistulam, tibiam & citharam illi archiepiscopo iam sic equæ insidenti porrexit, dicēs: En habes artificij tui instrumenta, plus enim tibicinare, quàm archiepiscopatus officiū arridet. Iam igitur hæc instrumenta musices exerce, & ad contubernium citharistarum in Moschouiam proficisere, qui per totam ciuitatem in equa pedibus subtus alligatis sedens, vtricularios inflare, stridentibusque & discrepantibus fistulis (nunquam licèt in hoc genere musices exercitatus) miserum perstrepere carmen compulsus est. Hoc igitur modo prædictus archiepiscopus Nouogrodēsis archiepiscopatus dignitate spoliatus, exutus, omnibusq; bonis priuatus, & nefandæ ignominia turpiter affectus extitit.

His peractis monachos, abbatesq; & priores monasteriorum, cæterosq; ecclesiasticos omnibus bonis spoliatos, vario mortis genere trucidare, securibus dissecare, lanceisq; induere, & aquis obruere fecit. Postea quendam magni nominis virum Theodorum Sirconij dictum captum, ad se in castra medio milliari à Nouogrodia sita, adducere iussit, eumque fune longo per medium alligare, & in fluuium Volchow dictū demergere fecit. Cumq; iam aquis penè obrueretur, rursus extractus est, extractumque ipse magnus Dux interrogauit, dicens: Dic mihi quid in fundo huius fluuij vidisti? At ille respōdit: Omnes dæmones magne Dux, qui in hoc flumine & in lacubus Ladoga, Sladoga, Warmiaque degunt, ad tuam animam eripiendam, & in tartaro demergendam, congregatos vidi. Ad hæc magnus Dux, rectè inquisti, ait, ego verò pro huius visionis declaratione & expositione gratiam tibi præstabo. Confestim igitur eum arripere, & pedes in aheno aqua bulliente repleto genua tenus coquere iussit, tamdiu donec omnem thesaurū indicaret: erat enim auri & argenti ditissimus, duodecimq; monasteria suo sumptu fundauerat & erexerat. Cùm verò sic crudeliter absque vlla misericordia concoqueretur, triginta millia florenorum monetæ argenteę indicauit. Tandem cum fratre Alexio, iussu principis membratim dissecatus, & in proximum fluuium iniectus est.

Monachi trucidātur.

Hac insigni vrbe antiquissima, & celeberrima omnium ciuitatū Russię crudeliter deuastata ad Pskouiam ciuitatem amplissimā, Nouogrodię haud dissimilem, eodem modo hostiliter depopulandam protinus appropinquasset, ciues extrema sibi imminere vi-

In Pskouiā Sastandam contendit.

dentes, singuli mensas vnusquisq; ante ædes suas adornauerunt, salq; & panẽ superposuerunt. Nam apud Moschos pane gratia, sale verò amor significatur. His itaque dispositis obuiam magno Duci exeuntes, ad panem cum sale comedendũ humiliter eum (vrgẽtis mos est) inuitarunt, dicentes: Magne Rex & Dux clementissime, domine noster, nos seruuli tui fideles, humilibus & submissis votis, te ad panem cum sale comedendum inuitamus, nobisque omnibus & bonis nostris vniuersis secundum placitum vtere: nam omnia bona quæ possidemus, non nostra, sed tua pariter nobiscũ sunt. Hac igitur humili Pskouiensium oblatione nonnihil sedatus placatusq; extitit, nostri destinatis pepercit. Sed ciues mercatoresq; ditiores auro & argẽto deprædauit, monachos etiã quosdam trucidare, membratim dissecare, aquis obruere, & duas Basilicas præcipuas thesauri ditissimas spoliauit, denique campanas de omnibus ecclesiis abduxit.

Tweria vastatur.

His in Pskouia exactis in Tweriam ciuitatem insignem olim ducum Twerẽsium sedem profectus, tantam in ea tyrannidem quantam in Nouogrodia magna exercuit, incolas trucidauit, aquis obruit, bonis q; omnibus mobilibus & immobilibus spoliauit, diuorum templa auro & argento deprædauit: Lituanos etiam & Ruthenos, numero quingentos, qui in Poloczka arce capti in carceribus ibidẽ detinebãtur, omnes iugulare trucidareq; fecit. Tartarorum quoque decem nouẽ magnates in bello captos, & in eadem ciuitate carceribus detentos trucidare iussit, ad idque exequendum præfectũ satellitum Malutam Scuratow dictũ, destinauit. Tartari verò re animaduersa, cùm nihil aliud nisi præsens ante oculos exitium, & miserabile mortis genus conspicerent, in desperationem adacti, inter se obstinatè & firmiter statuerunt, sese pariter quoad possint defendere: cultellos iaq; in manicis absconditos singuli habebãt, & cùm prædictus Maluta cum cæteris satellitibus in eos cum impetu irrueret, Tartari vnanimiter vt leones rugientes strenuè sese defendere cœperunt, vnusquisq; eorum ducem satellitum Malutam cultello appetiit, ventremq; ei quamuis lorica induto ad intestinorũ vsque profluxum transfodit. Dum sic res atrociter Tartaris sese obstinatè defendẽtibus agitur, ex satellitibus quatuor desiderati ceciderunt, vicemq; enormiter vulnerati, cæteriq; fugati, re infecta discesserunt. Cumq; magno Duci processus rei nũciaretur, statim quingentos sclopetarios cum bombardis, & arcubus in subsidium illis satellitibus contra decem nouem Tartaros misit, sicq; vndique circumuenti sagittis bombardarumq; glandibus confecti, & membratim dissecati in profluentem abiecti sunt.

DE TYRANNIDE, QVAM SVPER intimum secretarium consiliariumq; suum magnus Dux exercuerit.

CVm proposuerat magnus Dux has supradictas ciuitates funditus deuastare, tum id tam cautè, callidè & occultè peragebat, vt propositum suũ nemini, nisi cuidam Ophanasio Wiazimski (quem vnicè diligebat) reuelauerit, & aliquando bis per noctẽ de lectulo surgens, ad prædictum Ophanasium consultandi disceptandiq; de progressu rei gratia, ambulare nõ grauabatur, & quamuis etiam Italum Arnolphum doctorem medicinæ singulari gratia prose-

quebatur, attamen nunquã niſi per manus huius Ophanaſij medicinas ſumebat, eumque pro vnico alimno habebat. Hic aũt Ophanaſius Hreorum quendã LoWczik dictum, magno Duci cõmendauerat, & iam in gratia apud magnum Ducem habebatur. Qui beneficij ingratus prædictum Ophanaſium benefactorem ſuum, ad magnum Ducem per cõtumeliam criminaliter detulit, quaſi ille arcanum ſibi creditum de vaſtandis Nouogrodẽſibus & TWerenſibus quibuſdam reuelaſſet. Cuius falſis dictis magnus Dux perſuaſus fidem adhibuit, ſed non ſtatim ſe acculato iratum exhibuit: ſub prætextu enim priſtinæ gratiæ & amicitiæ, ſeorſim cum eo arcana conſilia, vt ſolitus erat, variis de rebus conferebat, aliud ſimulando fingendoque, aliud animo occultando, malumq; & exitium ei ſub dolo amoris ſpecie machinando. Poſtea quadam die magnus Dux cum prædicto Ophanaſio ſimili modo conſilia conferens, ſatellitibus ſuis ſeruos eius præcipuos interea trucidare iuſſit, quod & factũ eſt, egreſſusque ille Ophanaſius à magno Duce, ſeruos ſuos miſerè trucidatos videns, quaſi non videret oculis auerſis, præteriit: deinde iuſſu principis bonis omnibus ſpoliatus, & funditus deprædatus, ex famiſiaque eius decemſeptem viri inſigniores occiſi ſunt. Ipſum autem magnus Dux bonis omnibus ſpoliatum, in locum publicum, vbi debitores baculis cæduntur (prout gentis mos eſt) ducere iuſſit, & tam diu crudeliter verberare, donec omne argentum & aurum, quod adhuc ſecretò reconditum habuit, indicare compulſus fuerit: nihilominus tamen qualibet die bis térve per crura baculis crudeliter verberabatur, iamq; cutis in eo præ duris verberibus perinde

inde vt timpana intumeſcebat: attamen adhuc eò grauius torquebatur, donec tormentis crudeliſſimis eò adactus eſſet, vt cõtumelia aliquot ciues Moſchouienſes, quos ditiores ſciebat, afficeret, quaſi ſibi magnam ſummam pecuniarum debiti fuerint; & quantam apud aliquem ſummam pecuniarum indicauit, tantam illi principi numerare & rependere (quamuis nihil debiti, ſed per contumeliam accuſati) compulſi ſunt. Neque hac quidem effera tyrannide, tanqueque ſummæ argenti à nihil debentibus exactione ſibi temperauit, vt explendæ crudelitati ſatisfecerit, ſed ipſum adhuc eò crudelius torquere iuſſit, crura pedum baculis tondendo, donec præ nimiis verberibus ſpiritum exhalaret. Poſtea ſeruos eius reliquos (quibuſdam fuga dilapſis) trucidauit, virgines quoq; vxoris eius pedilleguas, quadragenas numero, quæ acu pingere peritiſſimè, ſiloque aureo intexere, & opus Phrygianum conficere nouerant: ex quibus forma præſtantiores & pulcriores ſelegit ad ſuam explendam libidinem.

MAGNVS DVX SEX PRÆSTANTES VIROS, *propter loricam inauratam crudeliſſimè necari iuſſit.*

Timothei Maſalski crudelis fortuna.

CVm Timotheus Maſalski, Lituanus nobilis, illuſtri genere natus, captus in bello, tetro diuturnoq; carcere detineretur à magno Duce, & idem magnus Dux iuſſiſſet crudeliter tolli è medio, Palatinusq; vrbis Moſchouię Ioannem Piotrouicium, vt ſupràdictum eſt, tum quidam ex famulis Palatini animaduertens fortunas domini ſui, & bona omnia miſerè perdi ac diripi, néve omnia perirent, & nihil ha-

beret: occultè accepit elegãtem loricam inauratam, eamque sociis suis seruandam tradidit, qui eodem in carcere erant, vbi & Timotheus Masalski: Postea factum est, vt illi eam oppignorarint Timotheo, qui eam seruandam dedit famulo, is autem liber erat, & suo domino in vinculis seruiebat. Itaque famulus, dum defert loricam in hospitium suum, incidit in vigiles, capitur, & statim offertur præfecto carceris, qui cùm videret esse pretiosam loricam, illam sibi vindicauit & occultauit. Erant autem & in eodem carcere duo ex sagittariis sclopetariisve magni Ducis, qui istud viderant. Quare consiliariis principis hanc rem detegunt, & referunt, præfectum carceris, seu commentariensem, accepisse loricam inauratam à Timotheo Masalski, quæ olim fuerat Ioannis Piotrouicij palatini Moschouiæ, hanc occultasse, penesque se habere: è vestigio consiliarij rem totam deferunt magno Duci, qui confestim iubet extrahi è carceribus Timotheum Masalski, & antesisti, sic & Commentariensem, & illos duos Moschouitas, qui pignori illi dederant hanc loricam. Atque illos duos sclopetarios, qui istud detexerãt, tum ibi omnes iussu Ducis immanissimè torquebantur, & tandem enecati sunt, quatuor quidem illorum aquis submersi. Ipse autem Timotheus Masalski & Commentariensis simul vincti in vrbẽ Moschouiam missi sunt, ibiq; die sabbathi, in vigilia festi diei Paschatis ambo sunt publicè capite truncati, & in aquas coniecti. Sic ob hanc loricam sex supplicio affecti, & è medio sublati.

Commẽtariensis auaritiæ punita.

QVID ACCIDERIT ISTIS, QVI *inquirere voluerunt, quid nam ageret magnus Dux.*

QVidam secretarius magni Ducis sanguine ipsi iunctus, semel ad epulas inuitarat aliquot aulicos sibi familiares, quos sanè splendidè ac lautè excipiebat: oblitus est autem dum ita hilaris esset inter amicos (sicut sæpius euenire solet) adire principẽ magnum Ducem: misit vnum ex suis pueris in palatium principis, qui prospiceret quid nam ageretur in Basilica apud magnum Ducem. Puer autem cùm ascenderet per gradus palatij, vidit magnum Ducem, alloquentem quendam consiliarium, quo cõspecto famulus reuertitur domum, ad herum id ei relatum. Deinde verò cùm magnus Dux amandasset illum consiliarium cum quo conferebat, interrogauit, cuiusnam famulus veniisset in aulam, & quam ob causam: Euocatur ille famulus ex itinere, & respondet se eò missum, visum quidnam ageretur in palatio magni Ducis: de repente princeps vbi caussam intellexisset, retinuit penes se famulũ, & accersi iubet tam ipsum secretarium, quàm eius conuiuas: qui vbi venissent, variis tormentis discruciari iussit eos, volens ab illis extorquere, cur mississent famulũ in regiam, percunctatum de eo: cúrve ad tam splendidum conuiuium, pariter rescire cupiebat, quos de ipso sermones secretos tenerẽt. Itaque excruciati tam diris tormentis alij expirarunt, alios verò faculatibus exutos omnibus, semimortuos reliquit. Itaque ab illo tempore, & tam atroci ac tristi facinore, nemo ausus est mittere aliquem famulum, visum quid agatur in palatio principis: immo potius hora

Quàm periculosum sit, esse percunctatorẽ apud magnum Ducem.

ſtatuta ipſi cõſiliarij penitus adſunt,& proceres præſentes veniunt.

Wlodimiro commiſeratio noxæ.

QVidam etiam Wlodimirus Morozow cognominatus, vir celebritate famæ inſignis & maturæ ætatis, grauitateq; plenus Palatinus, ſemel quadam miſericordia motus condere fecit humi quorum hominẽ, qui magni Ducis imperio interfectus fuerat. Is autem homo fuerat famulus ducis Curpiskij, qui ad regem Poloniæ defecerat. Hanc itaque cauſſam magnus Dux arguebat hunc Wlodimirum perfidiæ, ac ſi à partibus fugitiui Curpiskij ſtaret, & in Lituaniam ad ipſum literas dediſſet. Itaq; ſubitò coniectus eſt in carceres, vbi cùm longiſſimo temporis interuallo hæſiſſet; extractus & oblatus eſt magno Duci, cùm eſſet in ſuo palatio & aula regia, Alexandro Wa dicta, diſcruciatusque eſt maximis tormentis: cùm ab eo nihil extorquere potuiſſent, tandem mortuus,& cadauer in aquas coniectum eſt.

Falſa criminatio in Baſilium Dimitrouicium.

BAſilius Dimitrouicius, vir ſummus & celebris in re militari, affecerat iniuriis aliquot præfectos tormentorum bellicorum, cùm Moſchouitas, tum & Germanos: quorum duo cùm vellent fugatibi conſulere, capti ſunt à viarum cuſtodibus in hac Lituaniæ, illi ſtatim deducti ſunt ad magnũ Ducem, qui tum erat in arce fortiſſima, vulgò *Wolocheda* appellata, & miſeri illi quæſtionibus adhibiti, falſi ſunt, at falsò, quòd ſcilicet miſſi fuiſſent in Lituaniam à ſuo illo præfecto Baſilio. Itaque magnus Dux Baſilium Dimitrouicium ad ſe accerſit ex ipſa Moſchouia, variiſque tormentorum generibus affligi iuſſit, cùm in mediis illis cruciatibus cõſtanter falſus eſt, ſe nihil iſtorum

iſtorum molitum fuiſſe, de quibus accuſabatur, nec iſtud vnquam in animo habuiſſe. At magnus Dux repente iuſſit adduci quandam equam oculis captam, & iungi currui, & tum Baſilius equæ impoſitus eſt, eíque alligatus. Deinde ambo conijci iubet in rapidiſſimum fluuium, vtẽs hac oratione: En tibi equam egregiam dedi, inſtituteras abire ad regem Poloniæ eum adito. Hæc itaque equa cęcitate percuſſa, natabat in alto iſtius rapidiſſimi fluminis & velociſſimi: ipſe autem Dux erat ſpectator cum ſuis ſatellitibus ſtans ad ripam fluminis, vt iſtius rei euentum intueretur: ac poſt longam natationem, hæc miſera & cæca equa adnauigabat ripæ. Verùm præfectus ſatellitum regiorum vocabatur Molunta Scurato W, vt gratificaretur magno Duci: conto abegit equam à ripa & ſeſſorem: ſic vi aquæ rapitur iterũ equa. Tum magnus Dux exultabundus inquit: O facinus egregium, & valde lepidum. Quare hæc miſera equa defatigata vi aquarum rapidiſſimarum, ſubmerſa eſt, vnà cum iſto Baſilio Dimitrouicio.

Phalarismus magni Ducis in Baſilio è medio tollendo.

Aliquando cùm verſus Nouogrodiam regionem proficiſceretur magnus Dux, accidit quendam equitem, famulum cuiuſdam magni viri fortè præceſſiſſe illum: & Dux ad latus ſiniſtrum iubet deflectere hominem, ira percitus iuſſit iſtum fruſtulatim diſſecari: & ſegmina membrorum luto & altiſſimo cœno miſceri.

QVALI VENATIONE MAGNVS Dux plurimùm oblectetur.

QVotieſcunque magnus Dux cum filio, tempore hyemis reſpicit ex ſua arce, videtq; homines

Barbarum et deteſtabile magni Ducis ludum: & inhumana Voluptas cũ hominũ interitu conuncta.

turmatim incedentes in lacubus & fluminibus gelu concretis, ac præcipuè diebus feſtis, tum iubet, vrbem illam confertam hominum multitudinem tres aut quatuor vrſi immanes immittantur, & irruãt eximprouiſo. Ibi qui ſibi fuga conſulere poſſunt, aufugiũt alij crudeliſſimè à ferisillis dilaniantur. Sic hoc nouo certimo ſpectaculo pater & filius delectantur vehementer, & rident affatim ac ſi pulcrum eſſet facinus. Deinde cùm accedit miſer pater, lamentatũ ſe, quòd amiſerit filium, & etiam vxor maritum, qui ab vrſis ſic mactati ſunt, tunc iubet iſtis numerari aureum nummum, vel duos, quia ſic interfecti ſint eius ſubditi. Addit deinde ipſe Dux ſe magno beneficio affecturum ipſos, quòd eius permittit inſtituere quenimoniam coram ſe: at ſi ſubijciunt rem eſſe infamem, & nefariam hoc genus crudelitatis exercere. Iterũ reſpondent conſiliarij magni Ducis, magnum Ducem & eius filium magnam ex hac re voluptatem percepiſſe, & iſtud vidiſſe: ſic nullum peccatũ eſſe hic commiſſum. Ad extremum ſi ad ipſum Ducem veniatur miſerrima lamentando ſe de cæde filij, aut ipſius xor ob amiſſum ſic inhumaniter maritum. Breuiter excipiũt illi: perbene ſatisfactum eſſe ipſis, vbi numeros argenteos monetæ Moſchouiticæ centum aut ducenti numerati illis fuerint.

Sæpenumero accidit, cùm magnus Dux eſt in ſuo palatio Alexandrowa, & cogitat de aliquo ſummo viro ſumere ſuppliciũ, tum delectationis cauſa iubet iſtum obuolui pelle vrſi, & deinde ad ſpectaculum educi: tunc incitat in ipſum aliquot moloſſos, & certum pelle vrſina eſſe vrſum, illum moribus & vo-

gibus dilacerant, & crudeliter laniant, eosque quo membratim ſic diſcerptum relinquunt. Ita inhumaniter iſte vitam finit.

DE TRVCVLENTO FACINORE, ET crudelitate ſumma, quam ille ſummus Dux exercuit in captiuos Lituanos, Ruthenos & Polonos.

ANno Domini 1569. die Ianuarij nono, cùm Lituani copias militum non valde magnas cõſcripſiſſent, quarum dux & imperator erat quidam Polubienſius ſtrenuus vir: ceperunt inopinatò vrbem & arcem vulgò Izborg dictam, quæ ſanè natura loci eſt ſatis fortis. Hęc vrbs iampridem parebat Moſchouitis: at quia non erat bene nec milite, nec annona hæc arx munita, iterum recepta eſt à Moſcho, & à noſtris amiſſa. Magnus itaque Dux cùm videret ſe amiſſe tam munitam arcẽ, ſtatim furore & rabie quadam plenus, iubet vt omnes Lituani, Rutheni ac Poloni, qui erant in vinculis crudeliter mactentur. Verũm quorundam conſilio, qui certas cauſſas ei proferebant, ne id ſcelus committeret, factum, vt hic eius furor interciderit, nec quod impiè cogitauerit, perfecit. Atque licèt tunc eis pepercerit, tamen poſtea omnes internecioni dedit, vt ſuo loco explicabimus. Quamobrem illi captiui, qui in ergaſtulis in vrbe Moſchouia aſſeruabantur, ad lanienam & macellum ab eo conſtitutũ: nihilominus tamen, quo ſuum ſanguinolẽtum animum paſceret, ſic ipſi placuit, vt eius ſatellites paſſim captiuos per arces in vinculis diſpoſitos adducerent, maximè verò eos, qui erãt in carceribus, Pereſlauia, Roſtouia, Vchlicia, Coſtroma. Iſti aũt omnes erant Poloni, Lituani & Rutheni,

vnà cum vxoribus & liberis, quos ad vnum crudeliter perdidit, aquisque obtrui iussit. Sic itaque hoc diro mandato instructi satellites magni Ducis, ad illas arces venerunt, hacq; insidiosa oratione erga illos mitis seros vinctos vsi sunt. Nũc magno beneficio magnus Dux & imperator vos afficere cupit, & etiã regia Poloniæ hunc fauorem declarabit, quòd vos liberos submittet in Lituaniam: idcirco vos deducemus ad comsiliarios principis, interea vxores & liberi vestri vsq; ad triduum hîc vos expectabunt. Atque cùm à conspectu carissimarum vxorum & liberorum abducti sent illos procul, tum vinctos manibus pedibusque proijciebant in rapidissimum fluuium Volga appellatum. Verùm exacto triduo quidã Moschouita mifertus vicem istarum mulierum frustra maritos expectantium, inquit: O miserę animæ, & infelices mulieres, vos cadẽ sors manet, quam iam passi sunt mariti vestri, qui sunt proiecti in Volgam fluuium. At cùm affaretur istas mulieres homo ille, satellites interueniunt, quorum manus de cæde maritorum erant adhuc cruentatæ, & spirantes necem, venerunt in carcerem, vnde abducũt gregem illum mulierum captiuarũ cum liberis ad submergẽdum aquis. Tum illæ calamitosæ fœminæ & infortunatissimæ, sibi proponentes ob oculos vicinam mortem adeò horrendam & terribilem, multis effusis lacrymis petunt à istis administris principis, vt aliquid temporis concedant, quo sua peccata Deo opt. max. cõfiteri possint & eius misericordiã implorent, velitque pro sua clementia omnibus eorum erratis clementer ignoscere: id quod à satellitibus eis cõcessum est. Idcirco horas duas versabantur in piis orationibus & deprecationibus

Moschus sæuit in captiuos.

Moschus Herodis infanticida superat crudelitatem.

ardentissimis votis petentes à Deo, vt illis pro sua diuina bonitate ac clemẽtia parceret, & ad se reciperet: ac cantatis diuinis hymnis, animas suas Christo redemptori, ad supplicium mortis subeundum se parabant, mutuisque oculis sibi datis, mirificè se consolabantur, vt forti patientique animo omnia perferrent. Istis rebus omnibus absolutis, ducuntur ad flumen, quarum aliæ liberos manu trahunt, aliæ verò infantes suos vberibus admouent. Sed cùm iam ad ripam rapidissimi illius fluuij venerũt: tũc pro ingenio & natura muliebri, partim ob inusitatum genus mortis, in tam horrendum eiulatum, fletumque erumpunt, vt & cælum ipsum penetrarint. Satellites autem inhumani, minari eis cœperunt, vrgentes eas, quo illæ sua sponte se aquis traderent. A quo indigno facinore cùm abhorrerent, statim illi satellites in eas impetum faciunt, & eas cum liberis in aquas illius fluuij, cuius glacies confracta erat, abijciunt. Et sanè ob tristissimi & crudelissimi istius facinoris aspectum, vulgus Moschouitarum cùm non possent se continere, in lactymas effundebatur, commiseratione summa perculsus, quòd tam indignissimè istæ infontes fœminæ cum liberis tam detestanda morte affectæ fuissent, execrãtes in vniuersum carnificum istorum immanitatem. Quapropter cùm has voces lugubres populi audirent satellites, quodque ægerrime ferrent hoc genus supplicij, tunc minis vtentes ac ferientes populum baculis, abigunt, hæcque verba addunt: O rebelles magni Ducis, apertè videmus, quòd propter istos captiuos supplicio affectos, fletis, at propediem credite, vos eadem fata sequentur.

DE FRATRICIDIO PERPETRATO à magno Duce anno Domini 1570.

Cainū imitatur magnus Dux, qui occidit Abelem.

FRater germanus magni Ducis immeritò ac perfidè delatus fuerat à quodam consiliario, cui nomen erat Trzeciak Wiskonati. Audita hac initiata accusatione princeps, nullā fecit potestatem fratricusum crimen diluendi, atque quàm ingentes cruciatus excogitare potest, illos adhiberi iubet ad exanimandum & torquendum fratrem. Dumque ille mediis cruciatibus, exegit ac extorsit ab eo omnes illius thesauros, & bona omnia tā mobilia, quàm immobilia sibi vendicat, atque cùm præ magnitudine tormentorum vix semiuiuus esset, tum iussu principis securi illum ferit carnifex. Deinde fratriam suam, quæ ante conspectum eius procumbebat in terram, facie demissa, implorans misericordiam, arripi iubet à satellitibus, omnibus vestimentis exui, & turpiliter nudam cōstitui. Ita diutissimè illa miserrima femina nuda omnium oculis expositа fuit.

Neroniana crudelitas.

Deinde quidam miles iubente principe eam sumi alligat, & conscenso equo, velocissimo cursu sine vlla misericordia, pertrahit illam in flumen, & aquis submergit ac perdit. Sic iste magnus Dux tam ἄσπλαγχνος & impius extitit in fratrem & fratriam.

QVO AMORE MVTVO SE PROsequi soleant Moschouitæ.

In Moschouita homo hominis lupus.

HOc genus hominum Moschouitæ, est adeò barbarum & perfidum, vt nihil finceri sit apud eos nec se vnquam vero ac naturali amore prosequuntur, alter alterum impudentissimè & cōfidentissimè

fictè sunt perfrictæ frontis, criminis alicuius insimulare non veretur, siue palàm, siue clàm, aut apertè, aut per insidias inuicem perniciem sibi machinātur, mutuisque conuitiis lacessere se soliti sunt. Familiare est apud eos patrem filio insultare, & filium in patrem arguere, ac fratrem perfidè deferre, sic vt nulla apud eos fides, & sanguinis reuerentia sit, etiā in conspectu magni Ducis se proscindunt contumeliosè. Itaque accidit semel ante principem anno 1570. quosdam duos fratres germanos, & nobiles, istius rei luculentum documentum edidisse, horum vnus vocabatur Mikieta Obolinski, qui malo genio præditus familiæ gentisq; nomen patrium suum commutauerat: idq; audiente ipso Duce, excogitauerat aliud cognomen, nēpe PoWrozoWski, ac si diceres funigerum aut furciferum, & patibulo dignum hominem. Alter autē frater suę nobilitatis haud immemor, gentilesque nomen retinens, cùm fratrem alloqueretur, cōpellare cœpit nomine gentili Obolinski, qui velut furens, & atroci iniuria à fratre affectus, magnū Ducem adit, & ad eum sic fratrem defert: Princeps serenissime, peto abs te, vt ius mihi administres de fratre, qui infami nomine me contaminauit. Vocor PoWrozoWski, & me contemptim appellauit Obolinski. Idcirco supplex te oro, vt meritas ille luat pœnas, non enim leuem ab eo mihi factam iniuriam censeo. Tum magnus Dux euocat consiliarios, quasi de re maximi ponderis consultandum fuisset, inquiens: Necesse est, vt vos hanc contentionē & grauem controuersiam inter istos duos fratres exortam adhibito summo iudicio, & magna cum æquitate dijudicetis. Frater itaq; ille, qui ita turpiter abnegauerat suam

Nec frater à fratre, nec socer à genero tutus.

nobilitatem, acceſſit ipſos conſiliarios, vt rem totam enarret, & ſibi ius reddi poſtulet aduerſus fratrem: Atq; cùm iam veniſſet frater alter, qui meritò ſuam nobilitatẽ intuebatur, en in caput illius inuolat iſte perfidus, & obijcit vrſo, qui cum vnguibus dilaniare incipit, crudeliterq́ue dilacerat. Et cùm immanissille frater videret quodam modo feram beſtiam laſſari, enſe ferit alterum fratrem in pede, & ſtatim magnus vis ſanguinis profluxit, quo ille inunxit os vrſi, qui cùm primùm lambẽdo cruorem humanum iterum deguſtauit: & ſic animatus vrſus ſecundò apprehendit illum miſerum nobilẽ, & horribiliter deformem reddidit. Quare iam iſte impius frater, videſ ſibi pro iniuria ſcilicet eſſe ſatisfactum, voluit feram abſterhere & arcere, ne amplius ſæuiret, néve fratrem macerare: at vrſus ita æſtuabat, & ad mactandum accenſus erat, vt nec ab illo, neque à multis aliis poſſet difficulter ab illo dilaniando abſtrahi, tandem extractibus vrſi, & carnificina illa ereptus eſt ille nobilis.

Crudelis pœna ob nobilitatis deſſectionem aduerſus degenerem.

Simile quoddã facinus huic accidit, cùm magnus Dux Nouogrodiam depopularetur, ferro, inquam, & igne omnia perderet, vt ſuprà dictum eſt, dicti ſunt captiui aliquot nobiles in Moſchouiam vrbem, inter etiam illos fuit quidam cum vxore & liberis, quem nobilis commendauit cuidam aulico regio amico ſuo. Iſte cùm detineretur captiuus diu ab illo aulico, ſemel conqueri cœpit, idq; grauiſſimè de iniuria illa tyrannide, qua vſus eſt magnus Dux in Nouogrodienſibus internecioni dandis, déque imperiis, quibus ille & tota nobilitas affecta fuerat: & plane iugum iſtius tyranni eſſe intolerabile, hiſce verbis: Deus qui ſolus iuſtus eſt, haud dubiè ſuo tempore re-

vindictam ſumet de illo ſanguine innocentũ tam inhumaniter & crudeliter ſparſo, in ipſum Ducem & totam eius poſteritatem: dignis pro meritis pœnis ipſum caſtigabit. Deinde paucis poſt diebus, cùm in animo ſuo volueret, ſe nimis temere iſta effutiuiſſe, & hunc nobilẽ, apud quem erat in captiuitate, hæc delaturum ad principem. Itaque fraudulenter excogitare cœpit, nihil eſſe melius, quàm ſi potius in hoſpitem ſuum hoc crimen transferret. Scribit ſupplicem libellum ad principem, in quo indicabat magno Duci hunc aulicum principis hæc verba in dedecus ipſius protuliſſe: tradidit eundem libellum deferendum aulico, qui inſcius erat omnium quæ ſcripta fuerant. Magnus dux quàm primũ perlegit ſupplicem libellum, iubet ad ſe accerſi illum Nouogrodienſem nobilem, qui erat captiuus apud hunc aulicum. Iſte oblatus principi, ferrea fronte præditus, ſtatim confert crimen, quo erat reus in ipſum aulicum impudentiſſimè, & ita ſe rem habere aſſerit, inquiẽs: Sereniſſime domine & magne Dux, tu nos ſubditos & ſeruos fideles affligis miris modis, interfici, membratimq́ue diſſecari iubes: facultates & fortunas noſtras nobis rapis, proditores nos appellas, rebelles & periuros, & alia horrenda nobis obijciuntur, & ob oculos ponuntur, quæ omnia immeritò patimur, nec iſtorum rei ſumus. At ſi ſcires quo odio vel pluſquam Vatiniano te proſequantur tui domeſtici, & quanta ſit perfidia illorum, quibus plurimum fidis, erga te, quos quotidie maximis accumulas beneficiis: profectò egregiè eos exiperes, ex quorum numero eſt iſte aulicus tuus, cuius carceri me tradidiſti. Nam heri veſperi me præſente & audiente, ia-

Nec hoſpes ab hoſpite tutus. & ingens ingratitudinis exemplum.

ctabundus hæc verba pronunciabat: O vtinam Deus citissimè innocentes vindicet à crudelitate istius tyranni magni Ducis, nam ille diris tormentis suos affligit, mactat & trucidat insontes, eorum bona & opes sibi adscribit, contra omnem æquitatem. De quibus rebus & iniquitatibus Deus breui sumet supplicium istum principem & tyrannum conteret & euertet cum tota eius familia, nec patietur eius successorem regnare. Tum magnus Dux irrumpit in iram, & infit ad hunc miserum aulicum iniustè ab ipso capitis accusatum: O perfide percipisne ea, quæ ille contra te profert? nec data illi potestate respondendi & diluendi falsam criminationem, variis quæstionum generibus torquetur: qui cùm nihil fateretur, & confictum crimen diceret: iussit hominem membratim dissecari, & postea in profluentem iaci: sic ille nobilis ignobilis planè & belluini ingenij falsò delatus ad principem insontem, lingua sua mendaci accersiuit necem innocenti, & ipse ex alterius interitu vitam & libertatem sibi comparauit.

MISERABILIS ET INDIGNISSIma laniena, cùm duorum procerum Moschouitarum, tum etiam reliquorum Lituanorum ac Polonorum captiuorum, quibus paulo antè pepercerat magnus Dux.

Dies festos Dux Moschouia sanctissimè solet.

ANno Domini 1570. cùm ex Moschouia internuncij regis Poloniæ, proceres Poloni & Lituani discessissent, die Eliæ prophetæ, qui dies festus apud Ruthenos est celeberrimus, & magnus Dux accuberet mensæ, & ei apponerentur secunda fercula, velut

velut quodam œstro correptus, surgit à mensa, & sic alloquitur sibi astantes satellites, sequimini me, quod facium ipsi, & mille quingenti catapultarij equites: ille verò princeps perniciosissimo cursu pergit ad arcem, ibique omnes ordine se collocat ante palatium Ducis, tum etiam in hac arce cùm habitaret vir summus, & ex proceribus non postremus, Petrus Serebrinus, & rei bellicæ peritissimus, iubet magnus Dux ipsius domum more hostili impeti & inuadi ab istis militibus, ipsum autem capite diminui & truncari: dicto principis parentes irruunt in domum illam, statim capiunt, & miserum illum Serebrinum extrahunt ex ædibus, ac offerunt magno Duci, qui sine alia inquisitione, nec facta vllius facinoris admissi ab eo mentione, cõfestim ille satellitum præfectus ScWator, arrepta securi caput illi amputat. Ad extremum cùm magnus Dux, quicquid illi visum fuerat, rapuit & ex fortunis istius Petri Serebrini, reliquum permisit prædæ militum: & ne quid superesset bonorum illius, iussit reliquias flammis & igne perdi. Vbi istud perpetrasset, conuertit se ad alium locum arcis: (est autem hæc arx amplissima, & valde spaciosa: vbi complures magnates & nobiles habent ædes suas) & iubet magnus Dux cuidam nomine Butlaro magistro equitum, vt cum nõ parua manu militum ædes adeat clarissimi & magni nominis viri Missoiedi. Huic magno viro princeps vix ante annum rapuerat vxorem elegantis formæ fœminam & ancillam, qua turpissimè abusus, & illas vbi violasset, feceratque suspendi ac strangulari in superiori limine ianuæ ædium istius viri, vt suprà diximus. Iste præfectus equitum aggreditur illas ædes, & expugnat facillimè,

Petrus Serebrinus miserè perit.

Eadem fere est sors illustris Missoiedi.

hunc Mieſſoiedi in medium forum trahunt: & ipſe præfectus caput illi acinace obtruncat: qui cùm iam commiſiſſet iſtud ſceleratum homicidiũ, enſe & manibus cruore madentibus procedit ad magnum Ducem, & velut re maximi momenti præclarè geſta, alacer: Sereniſſime domine & magne Dux, iam ſummo cum honore perfeci quod tu mihi in mandatis dederas. Ibi magnus Dux pro ſuo more vociferari cœpit ſuũ *Hoyda*, *hoyda*, cuius clamorem tota turba ſequuta eſt, eadem felici acclamatione vtentes. Ex arce deinde magnus Dux deflectit ad carceres, vbi erant multi captiui Poloni & Lituani, ſuis ſatellitibus armatis comitatus. Vbi quidam mercator ciuis Moſchouiticus, quid ageretur ignarus, vbi eminus conſpicit magnum Ducem cum tanto ſatellitio, retrogreditur præ metu tyranni, quem ſtatim apprehendi iubet & fruſtulatim diſſecari, inquiens, ne vnquam fugias antè conſpectum tui ſupremi domini. Atque cùm propius ad carcerem veniret, ipſe Commentariẽſis, qui ibat petitum panem pro captiuis, aſpiciendo principem aduentare, præ timore etiã reuerſus eſt, & eundem magnus Dux raptum, minutim ſecari iubet, dicens: alia vice non timebis. Itaq; cùm iam appropinquaret portas primi carceris, dicit cuſtodi, vt citiſſimè fores aperiat, qui metu correptus & tremebundis manibus vix aperuit: Aperto carcere indicit prius educendos nobiles captiuos Polonos & Lituanos, quorum primus fuit Petrus Biekowſki eques Polonus ſtrenuus miles, illius pectus transfodit magnus Dux lancea, at tam generoſi fuit animi ille Biekowſki, vt lanceã arripuerit manibus, & intorquere voluerit in ipſum magnũ Ducem, vt hoc pacto perpetuam

Obuios mactat Dux.

Belluina crudelitas in captiuos.

Magnanimitas Biekowſki in tyrannum Moſchum.

petuam nominis famam ſibi conciliaret, quòd tam infenſum generi humano tyrannum ſuſtuliſſet. At magnus Dux hoc animaduerſo, cœpit exclamare in filium: Iuuan Iwan, id eſt Ioannes fili fer opem, qui celeriter accurrit, & iterum illum Biekowſki haſta transfodit, & ſic mortuus in terram cecidit. Secundò productus ad lanienam alter nobilis Polonus Albertus Bugaski, hũc etiã ipſe Dux fariſſã ſua trãſuerberauit. Tertius fuit Beſus, nobilis & magnæ familiæ, gente Sileſius, qui eodem mortis genere periit. Quare cùm iſtos ſtrenuos viros & nobiles Polonos manibus ſuis interfeciſſet, cœpit ſuo acclamationis genere vti, velut magnam victoriam adeptus fuiſſet, *Hoyda*, *Hoyda*, quem ita ouantem omnes clamãtes & vſurpantes hanc vocem perſequuti ſunt. Tum ſic affatur ſuos ſatellites: Mactate mi iuuenes: irruite in carcerem, & obuios quoſq; captiuos ſine diſcrimine & vlla miſericordia membratim diſſecate omnes. Iſti dicto parentes, in primo carcere quinquaginta occidunt vinctos: Poſtea accedit ſecundos carceres, & ſimiliter manibus ſuis occidit tres nobiles, quorum vnus erat Ruthenus, ætatis maturæ, Polocenſis Iacobus Molski, alter erat gener illius, eques Polonus, Iacobus Molski, ſic & tertium ſimiliter nobilem Polonum, quibus omnibus ita trucidatis erumpit in ſuam vocem lætitiæ ſolitam, & omnes ei accinunt ac reſpondent: & ſtatim reliquos iubet à ſuis ſatellitibus diſſecari, quod factum eſt: erant autem quinquaginta quinque, exceptis multis infantibus, qui vix nati erãt dies ſeptem. Tertiò cùm acceſſiſſet carceres, ibi & manibus ſuis edidit crudelitatis ſuæ exempla, tres mactando nobiles Polonos, alios ferè

Litat Plutoni Moſch^o, trucidando captiuos, in omnib. carceribus poſitos.

quinquaginta quinque, cum ſecuribus & enſibus ſatellites membratim trucidarunt. Sic perpetrata hac immani ſtrage & inaudita tyrannide, ſic ſparſa diſſectaq; illa corpora iacere permiſit ſupra terram, quæ iam epota & imbuta erat, & molliſſima reddita ex effuſione ſanguinis illius humani. Quamobrem redijt triumphans & ouans in palatium, & totum illum diem in hymnis & tripudiis, & omni ſonitu instrumentorum muſicorum conſumpſit: non aliter ac ſi magnam victoriam de hoſtibus adeptus fuiſſet. Sub veſperum præcepit fruſtula membrorum iſtorum occiſorum colligi, & extra vrbem poni: quibus tres cumulos ſunt collocati, & aſperſi arena & terra: ſic mãdati ſunt ſepulturæ. Erat inter cadauerum fruſta mulier nobilis vxor illius Molski, quæ cùm fuiſſet grauiter ſauciata, nondum mortua, hæc orabat pollinctores qui foſſam faciebant, vt eam dimitterent liberè & parcerent ipſi: at illi nulla moti miſericordia ſepelierunt eam viuam cum illis fœtidis cadaueribus.

Mezentium iungebat viua corpora mortuis, ſic Moſchum facere.

Duo nobiles captiui ex iſta immani laniena remanſerant, quos tamen poſtridie iſte tyrãnus capite plecti iuſſit, & extra vrbem proijci, vixq; aliquid terræ illis iniectum. Vbi erant illa cadauera tot nobilium & ſtrenuorum virorum, vix arena ſuperiecta fuerat, id quod haud dubiè ex compoſito fieri iuſſerat magnus Dux ille, vt eſſent alitibus & feris præda. Tertio die, quidam Germanus tormẽtorum bellicorum præfectus, miſertus hanc proiectionem cadauerum, quibuſdam treſtaleros dedit, vt foſſa profunda facta, vel maximè terræ tumulo iniecto, haſce cadauerum reliquias ſepelirent & tumularent.

Bombardarij Germani facinus miſericordia plenum.

DE

DE TRVCI CARNIFICINA, QVAM exercuit magnus Dux in clariſſimos quoſque ſuos conſiliarios & optimates.

Theatrum luctuoſum, & miſerabile erectũ à magno Duce die S. Iacobi.

De ſancti Iacobi in Iulio anno 1570. in ipſa vrbe Moſchouia, magnus Dux iuſſit affigi octodecim palos grandes, & ſupra illos totidem trabes in transuerſum apponi in formam furcarum. Ciues cùm primùm animaduertunt tale theatrum parari & inſtrui, ingenti metu correpti, ſe in fugam proripiunt, etiam mercibus & tabernis meritoriis relictis, prædaq; expoſitis: nemo ſanè præ metu in forum prodire audebat, Nam iſti rumores in vulgus ſparſi fuerãt, ipſum magnum Ducem inſtituiſſe omnes ciues vrbis Moſchouiæ extremo afficere ſupplicio, cruciq; cõplures affixos iri. Satellites ad maiorem terrorem incutiendum, in medium forum adferebãt varia genera tormentorum & quæſtionum ad homines torquendos, quæ admouebant iſtis trabibus. Deinde excitato luculento igne, vas ingens aheneum apponebant aqua plenum, vt bulliret & ferueret per multas horas. Quibus rebus ita comparatis venit magnus ille tyrannus, ſtipatus ampla & copioſa ſuorũ ſatellitum caterua: & ita inſtructus, quaſi vellet in aciem & pugnam exire: ſequebantur eum velut à triariis mille & quingenti catapultarij: Duxq; ipſe ſe collocauit penes aheneũ, exercitus verò militum in circuli & coronæ formã diſpoſitus. Tum adducti ſunt in proſcenium trecenti nobiles Moſchouitæ, antiquiſſimarum & nobiliſſimarum familiarum homines, qui paulo antè præ nimio quæſtionum cruciatu ita mutilati, & peſſimè tractati fuerant, vt vix ſemiuiui

Deſcriptio noui ſupplicij.

viderentur, vixque pedibus stare poterant, sed à militibus trudebantur turmatim, vt pecudes ante principis conspectum.

Is cùm perspiceret omnes præ pauore & ingenti timore se abdidisse in latebras & domos suas, ipse tùm obequitare cœpit per omnes vrbis plateas, clara voce euocabat ciues, inquiens: venite absque vllo metu, securi estote, prodite spectatum, nihil grauius vos cõstituam, hoc vobis polliceor, quam mis is meus fuisset paulò antè animus, vos omnes funditus delere & perdere, sed iam mihi hæc mẽs mutata est, turò egredi potestis, & in forũ venire intuitum quid agetur. Tum miserrimus ille populus egressus turmatim & confertim, forũ repleuit, imò erat tanta multitudo spectatorum, vt multi ascenderint domorum tecta, quò quis istius tragœdiæ futurus esset exitus, viderent. Atque postea affatur sic illam promiscuam hominum multitudinem: An num, ô subditi, iustissimè ago, quòd ita pœnas luãt perfidi & sceleratiores mei? tum populus statim vno ore acclamare cœpit: Viuat diu felix, & incolumis princeps & rex noster: at improbi & flagitiosi suis meritis dent dignas pœnas. Deinde magnus Dux iubet produci centum & octuaginta ex illo damnatorum numero: postea sic alloquitur nobiles, qui ad illud spectaculum venerant: En vobis istos liberaliter dono, doque eis vitam, accipite illos, liberos à noxa dimitto: eisque pro mea clementia, gratia ac fauore ignosco, hoc pacto isti liberè dimissi, & ex præsenti morte diuino beneficio erepti. Tandem prodit magni Ducis primus secretarius, qui damnatorum album & catalogum habebat: & tum iubet educi quendam

Malus animus in Duce, & mala mens.

Miser populus præ timore applaudit Duci.

Præter spem multi liberati.

Moschouitam antiquissimo genere cretum, præcipuus inter eos, qui ab intimis consiliis Ducis sunt, erat: appellabatur Ioannes Michaelo Wic Wisko Waty. Ibi ille secretarius principis, longa serie referre incipit crimina, quibus falsò iste vir præstantissimus accusatus fuerat hisce verbis: Ioannes Michaelo Wic Wisko Waty, cancellarius magni Ducis, perfidissimè & impiè se gessit in principem. In primis scripsit regi Poloniæ se ei velle tradere ciuitatem & arcem mugrodia: & hæc est prima in te accusatio: at tum scutica illum in caput percussit, addendo hæc verba: Perfidus es & ingratus, quòd vsus sis hac improbitate aduersus tuum supremum dominum. Altera perfidia est ista, quòd literas dederis ad imperatorem Turcarum, vt cum exercitu potentissimo veniat occupatum & debellatum regna Scythica, Casanense & Astraense, vt erat illi in votis: quo dicto similiter flagello cæsus est in caput, subiecitque, & secundò tuum principem fraude doloque prodere voluisti. Tertium facinus quod admisisti est, quòd ad Scytharum Cæsarem literas dedisti, quibus ipsum hortatus es, vt cum suo copiosissimo exercitu irrumperet in Moschouiam, eamque deuastaret & depopularetur, atque occuparet: vnde factum est, vt ingens damnum & irreparabile dederint Tartari in Moschouia: tam ipsius Ducis arces igne perdendo, quàm etiam longè lateque miserum populum ferro interficiendo, & vinctos multos cathenis in durissimam seruitutem, innumerabilem inquam vtriusque sexus turbam abigendo: quorum cùm sis author tantorum malorum, meritò vltimo es afficiendus supplicio:

Falsæ accusationes in cancellarium principis.

atque vt antea fecerat, flagro asperrimè eum cæ-
dit regis secretarius. Tum miser cancellarius illis fal-
sis criminationibus insimulatus, & cùm se innocen-
tem esse sciret, sic respondit: Testor Deum optim.
max. qui solus est scrutator cordiũ & renum, in cuius
conspectu profiteor me esse peccatorem, sed confi-
do eum pro sua diuina clementia, propter sanguinẽ
effusum carissimi sui Filij, mei misertum iri. Testor,
inquam, Deum, me semper fidum & diligentem fu-
isse in munere publico mihi commisso à magno Du-
ce, vt fas est: ideo à falsis istis accusatoribus prouo-
co ad tribunal Dei, quòd iniustè sim accusatus & tra-
ductus apud principem, atque hæc impostura dece-
getur in extremo die iudicij. Princeps, cùm stabis ad
conspectum diuinæ maiestatis, mea innocentia ap-
parebit: nunc verò apud te nulla ratio & æquitas lo-
cum habet, nec me à criminibus falsò mihi impositis
tis licet purgare. Adeò est tua auaritia inexplebilis, &
pertinacia vlciscendique libido, vt sitias sanguinem
meum: ebibe igitur illum pro lubito, & iam satisfa-
cias tuæ improbitati, vt constituisti: nunc quidem
tua figmenta & importuna commenta videntur ha-
bere speciem veri: quia omnia per vim agis. Itaque
satellites excipiunt, en videmus te esse reum, cùm
tam dura oratione insurgis in principem, turpiter
lapsus es, & tuos sermones optimè expendimus. At
ille cancellarius ait: Vos ô infelices homines cum
magno Duce, estis prædones, & omnis improbi-
tis illius administri: effunditis immeritò cruorem in-
nocentem: tyrannicè omnia agitis, per fas & nefas
ruitis in cædes mortalium. Hæc omnia quæ mihi ob-
ijciuntur, falsissima sunt, nihil vobis facilius, quàm

Grauis apologia cãcellarij ad confictas criminationes.

tollere è medio insontem: at Deus aliquando, & ve-
niet hora, quæ non speratur, cùm vos puniet, & pro
meritis in vos grauiter animaduertet: quæ cùm tam
liberè protulisset, conspuit in faciem illorum. Qua-
re magnus Dux iubet carnificibus hominem rape-
re: quem statim raptum, exuunt & ligant ad furcas
illas sic dispositas: & suspendunt prono capite & ore
in terram. Præfectus satellitum sic affatur ipsum ma-
gnum ducem: Quo genere supplicij illum affici iu-
bes? Tum respondet, vos omnes aulici mei suo or-
dine istum excarnificare debetis & dilaniare: Quare
accingit se operi iste præfectus Molut W dictus, & ex
equo descendẽs, accepto cultro auriculam dextram
illi abscidit, alter aulicus sinistram excidit, tertius la-
bra amputat, & sic ordine omnes illum membris
mutilarunt, vt omnes se tam nefando homicidio
contaminarent, & cæde istius innocentis essent rei.
Ad extremum quidam secretarius principis ne quid
deesset ad cumulum crudelitatis, cõscidit illi puden-
da, & tum statim exalauit animam miser cancella-
rius. Quare magnus Dux videns ob abscissum mem-
brum genitale, statim obiisse cancellarium, indigniſ-
simè tulit, atque dira imprecatus huic secretario, sic
in eum inuectus est: O scelerate, expectes paululum,
istud totum est tibi exedendum, quod iste exedere
debuit. Nam penitus credebat, quòd commiseratio-
ne motus, cruentas manus ita illi intulisset, vt citò è
vitis discederet. Cõstituerat sanè istum secretarium
morte truculenta punire, sed Deus anteuertit ty-
rannidẽ principis, quia paulo pòst lue infectus, mor-
tuus est. Satellites deinde de mortui Ioannis Wisko-
uari corpus deponunt ex furcis, & sic sequire incipiunt

Crudele supplicium, quo affectus indignè cancellarius.

in illud cadauer, frustulatim illud conscidendo, prius tamen abscisso illi capite. Iste est exitus istius præstantissimi ingenio & virtutibus multis, excellentissimi viri cãcellarij magni Ducis, cui parem nunquam habuit imperium Moschouiticum.

Thesaurarius magni Ducis eadẽ bonitate cõscientiæ fretus, qua cãcellarius rapitur ad necem.

Iussit secundo loco produci in theatrum, satellitem thesaurarium, cui nomen erat Michael Funichow, virum magni nominis & ingenij acerrimi, socius fidusque amicus illius cancellarij. Iste non longis verborum ambagibus vsus est in sua defensione, sed breuiter sic loquitur: Appello ad Deum, qui omnium rerum est conscius, & cuius oculus omnia intuetur, quia numquam quicquam in te dominum meum cogitaui, semper bona fide & sine fraude in administratione mei muneris me gessi: & cùm accuser abs te, impiè & iniquè iam tibi dicam scribo, & anima tua in altero seculo se sistat coram diuina maiestate, vt mihi iniuriam faciat. Hæc verba vbi protulisset, iubet magnus Dux arripi miserum, & exui, atque furcis alligari eo modo quo & cãcellarius. Tum postea ille Maluta præfectus satellitum haurit ex vase æneo, vbi erat aqua feruidissima, & deinde alter equorum magister accepit vas plenum aqua frigidissima, iste primò illa qua caput abluere cœpit, postea calidam & feruidissimam aquam infundebat: sic ille infortunatus vim feruoris & ardoris illius aquæ sentiens, ob atrocem feruorem vociferabatur mirificè: at ille ministerij rannidis Maluta magis ac magis infundebat illam calidissimam aquam, ita vt tandem pellis capitis contraheretur in modum serpentis, cùm se in spiras contorquet: ita hoc crudelissimo supplicij genere confectus, expirauit. Tertiò iubet adduci in medium

Genus supplicij immane.

suum cocum, iste cocus infinitis falsis testimoniis reus erat peractus, coque genere supplicij est affectus, quo & Ioannes Wiskowaty, nempe membratim est dissectus, amputatis illi pudendis. Deinde iussit adduci quendam Georgium Czapkinu cum vxore & liberis, qui inter amanuenses & secretarios non postremum locum tenuit, cumque ex equo descenderet magnus Dux, Basilius Themkin iussu principis caput illi abscidit, sic & vxori ac liberis. Iste Themkin erat proscriptus ex Lituania, ob necem Palatini Plocensis, & in Moschouiam aufugerat, tanquam ad asylum, primumque locum ac præcipuum inter aulicos principis tenebat.

Coco suo nõ parcit magnus Dux.

Georgius Czapkinus cum vxore & liberis occidatur.

Deinde productus est alter secretarius, cui nomen Ioannes Bulhakow, qui fuit vnà cum vxore, & liberis etiam capite truncatus à Palatino Chirnouiensi, is vocabatur Pietrouicius.

Sic & Ioannes Bulhakow.

Tunc iubet educi & secretarium suum Basilium Stepanow, quem & indicta causa aulicus è vestigio capitali pœna afficit mandato principis.

Idem fatũ Basilij Stepanow.

Ad extremum, vt ad hoc tragicum ac crudele spectaculũ nihil prætermitteret, præcipit magnus Dux ducentos nobiles captiuos extrahi in arenam, quos nominatim iubens sisti ante se, damnat morti, & singuli aulici ordine eos capite truncant, qua cæde confecta, prodeunt in conspectum principis manibus & gladiis cruentatis cum hac voce lætitiæ *Hoyda, Hoyda*. Sic se turpissimè aulici magni Ducis sanguine innoxio contaminarunt. Tum eodem tempore mandat magnus Dux è vinculis venerandum quendam senem adduci, quem statim in equo ille arrepta hasta transfixit: & quamuis sic transfossus miser senex

Crudelis mors ducentorum nobilium.

obierit: vt impleret ſuam crudelitatem illum plus quàm ſedecim vulneribus ſauciauit. Hæc crudelitatis & tyrannidis horrẽda facinora perpetrauit intra horas quatuor. Illa cadauera nuda ita iacebant in terra, quorum non paruus erat numerus: & cùm luſtraret illa cadauera quidam ex principis ſatellitibus, capſque Michaelis theſaurarij intueretur, exerto enſe caput in duas diſſecuit partes, hiſce verbis additis: Ne corderis quid mecum egeris. Sub veſperum cadauera illa ſunt in vnum cumulum collecta, & extra vrbis portas elata, ibiq; ingenti foſſa facta, iniecta & terra obruta. Sic crudeliſſimè tot cædibus perpetratis iam in palatium princeps rediens, deflectit ad ædes Michaelis theſaurarij, vbi inuenit vxorem illius, elegãti forma præditam, & verè honeſtam, valdeq; luctu & dolore magno plenam, atque ſuſpirantem, ob mariti necem, ducis Ophanaſi Wiazinski ſororem, de quo ſuprà mentionem fecimus. Magnus dux ſpirans ſuam immanitatem, apprehẽdi iubet, & extẽdi funem aſperrimum, qui ab vna parte muri ad alteram extrahebatur cum ſummo cruciatu. Filia eius, quæ erat quindecim annorum, hoc crudele genus tormenti videns, non potuit ſe continere, quin eiulatu teſtaretur dolorem ſuũ. Dux iubet illam rapi in medium, at filius Ducis maior natu, commiſeratione motus, accurrit, & veſtem eius tenens ſic affatur patrem: Pater cariſſime, dona me hac puella, ego carceribus illam occludam: tum pater, accipe tu quidem, ſed poſtea matri illam reddas. Deniq; cum illis magnis cruciatibus & tanto dedecore honeſtam illam matronam affeciſſet, & filiam eius in monaſterium relegauit: vbi illa ob magnitudinem vulnerum & cruciatuum quæ paſſa fuerat, dum traheretur per funem, non diu ſuperſtes extitit. Filium etiam iſtius theſaurarij in vincula coniecit, & omnes fortunas eius cuiuſcunque eſſent generis, ei accepit: ſicque diſtribuit, vt meliorem partem ſibi vindicarit & attribuerit, quod erat vilius prædæ ſuorum militum expoſuerit.

Impudẽs & crudele facinus in vxorem theſaurarij.

In vxores & liberos occiſorum ſuorũ procerũ ſeuit, & bona omnia diripit.

Eodem die venit in ędes Ioannis Wisko Waty ſummi olim eius conſiliarij, qui antea truculentè mactatos fuerat, vxorem in quoddam cœnobium deportari iubet: filium autem eius damnat perpetuis carceribus, & relegat in arcem munitiſſimam, quæ Bialeiezioro dicitur, ac ſi dicas lacum album: acceptis omnibus eius bonis. Poſtquam ſic tam horribilem & truculentiſſimam edidiſſet crudelitatem, exactis triduo diebus, iubet produci in forum ex carceribus aliquot egregios nobiles, qui ſtatim capite trũcati ſunt, ab ipſo Maluta præfecto ſatellitum: & ita diu iacuerunt humi, quos ipſe aliquot vulneribus, vt ſuam ſarciaret tyrannidem, feriebat, vtens ſecuri. Cadauera illorum ita nuda in medio foro iacebant, vbi venales proſtant merces, ſeptem dierum ſpacio: vbi tandem à canibus deuorati, oſſa verò hinc inde aſportata ab iiſdem canibus. Poſtridie iubet octuaginta fœminas generoſas iſtorum nobilium, qui ita immaniter trucidati fuerant, ad flumen deduci, ibiq; aquis ſubmergi: illę autem innocentes fruſtra eiulari & lamentari. Satellites enim, crudele hominum gẽnus, ipſas in aquas inijciebant & perdebant.

Denegata ſepultura inhumaniter.

Moschonita fame percti, fauiũt in corpora mutua.

Anno Domini 1569. missi sunt centum & quinquaginta coloni ad ædificandam arcem, quæ vulgò Orlo dicitur, & cum cibo destituerentur, quia tum in illis locis ingens fames grassabatur: coacti sunt miseri, ob annonæ penuriam, ex suis nouem macture, & illorum carnibus vesci, & sic diram compescere famem.

Ob vitulum mactatum Moschouitæ combusti.

Eodem anno cùm ipse Dux esset in arce Wolodarda, quam extrui & muniri iubebat, ipsi artifices somnis dura fame pressi, emerunt vitulum, & cum macturunt, famem hoc pacto expleuerunt. Quam rem vbi audiuisset magnus Dux, iussit omnes cõprehendi & flammis tradi: cùm tamen ipsa necessitas duriùs lum, eos excusare potuisset. Superstitio enim hæc multis seculis recepta inter Ruthenos & Moschouitas, vt sit grande nefas, morteq; piandũ, qui vitulum mactarit, & eo vesci ausus fuerit. Inter Moschouitarum & quinquaginta egregij viri, pertæsi tyrannidem magni Ducis, & ferociam satellitum: constituerant se recipere ad regem Poloniæ. Quam rem vbi accepisset magnus Dux, iussit omnes in quãdam profundam lacunam valde cœnosam inijci, & ibi modum pontis substerni: quos tam diu calcari fecit, donec profundissimè in luto perirent ac submergerentur, & planè luto æquarentur.

Moschouitæ loco pontis dispositi.

Eadem die venit colonus ad secretarium magni Ducis, ei offerens lucium piscem lepidissimum. Quidam monachus istud animaduerterat, qui simulates alebat cum isto secretario, idcirco statim accessit principem, & hisce verbis illum alloquitur. Secretarius tuus, ô princeps, nunquam minutioribus vescitur piscibus, sed maioribus, quos piscatur in tuis lacubus, & solet lautissima suis congerronibus celebrare conuiuia. Itaque magnus Dux iubet ipsum secretarium ad se euocari, & nulla data facultate se defendendi, sic eum damnat: iubet manibus pedibusque vinciri, & in lacum profundissimum conijci, hisce verbis vtens: O nebulo qui tot pisces minores & maiores solebas tibi piscari, abi nunc, & quibuscunque volueris, vescitor.

Secretarius ob piscẽ submersus.

QVO PACTO MAGNVS DVX SVOS exerceat, & instituit in ratione pugnæ aduersus inimicos.

CVm Lituani ex improuiso cepissent arcẽ munitissimam, vulgò dictam Borsko: ceperat ibi Palatinum & vxorem eius, quos captiuos ad regẽ Poloniæ miserant. At magnus Dux paulo pòst eũ redemerat, dato in eius locum magno viro nobile Polono, qui cùm rediisset in Moschouiam cum aliis duobus nobilibus Moschouitis, tum iussu principis arreptisunt ad supplicium: nimirum tria ligna sunt affixa in medio foro, vbi funibus per mediã corporis partem appensi, ipse cum filio sagittis eos eiaculabatur, & transfigebat, inquiens: O strenui defensores, sic oportet vos me & meas arces defendere: postea ad exemplum principis, & turba illa satellitum sic sagittis frequentissimis illos impetierunt, vt iam præ multitudine sagittarum non viderentur eorum corpora.

Crudelis ad pugnam institutio.

QVO PREMIO ET MERCEDE ampla soleat magnus Dux suos adulatores afficere.

ILlustres ac clari viri, Ozyphas Scerbaty, & Georgius Boratinski, qui munere Palatinatus funge-

bantur, cùm missi fuissent ad defendendam & tuendam arcem Susa, intercepti sunt ab illo bellicoso Lituanicarum copiarum imperatore: à Duce Romano & ab eius exercitu, in quo conflictu magna strages Moschorum est edita, & inter alios illi præcipui viri duo capti, qui postea per permutationem captiuorũ redempti sunt. Qui cùm primùm venerunt in Moschouiam, hilari fronte à magno Duce excepti, & ad eius mensam inuitati. Tandem absoluto prãdio, muneribus lautis & pretiosis eos afficit: nimirum vnicuiq; illorum dedit vestem ex holoserico suffultam Zebellinis pellibus raris & elegantissimis, dedit & singulis precioſos pileos albos. Atque inter alia quæ cum illis conferebat, sciscitatus est ab eis, quid ageretur in Polonia & Lituania. Tum Oziphas ille retulit ea omnia, quæ viderat ac intellexerat candidè & bona fide. At Georgius Boratinski rogatus, contra protulit ea, quæ putabat grata fore magno Duci, ipsi palpum faciendo & adulando: quæ planè absona erant à rei veritate, & absurda. Ac inter alia sic ausus prolocutus est: Inclyte & inuictissime Moschorum Cesar, licitibi persuadeas, cùm rex Poloniæ audit, tuos milites iam adesse in finibus, & ibi grassari, maximo metu perculsus, quærit latebras & loca abdita. Magnus dux statim fucũ sibi fieri intellexit, & subiunxit: Rex Poloniæ igitur me timet? At ille, procul dubio: clarissime & serenissime Dux, ita se res habet, & si copiosus exercitus irruerit in Lituaniam, ille non est tam animosus, vt velit tecum in aciem descendere: aufugiet procul in aliquam munitissimam arcem, neq; etiam viribus par, aut arcibus munitis est tecum conferendus. Deniq; nũquam tui exercitus impetum & vires sustinere poterit: succumbet protinus, & terga dabit. Quæ conficta verba, cùm in ipsius gratiam ac fautorem excogitatam & comparatam orationem esse vidisset: detestatus adulatorium & leue hominis ingenium, cœpit nutare caput, inquiens: O rex infelix, ô rex miserrime, tui planè misereor, qui ita me times: adeoque sum tibi terrori, vt ad mei mentionem cogites de fuga, vbi in Lituaniam venero. Hac oratione finita, tam contumelioſa oratione sic istũ Boratinski est allocutus: O perfide & scelerate homo, iam tua perfidia & mendacia mihi optimè sunt perspecta. Quocirca baculo quo vti solet, ferit illi caput, & cædit tergum, ac denique totum corpus, nulla ratione habita illius precioſæ vestis, qua eum induerat: At miser Boratinski hinc inde se vertebat: hacq; oratione vtebatur: O princeps serenissime, Deus te diu sospitem seruet, quodq; abs te verberor, gratum est mihi, & sic me planè hominem obscurũ & ignobilem castigare dignaris: nunquam ego potuissem eripi ex captiuitate, nisi tua ope: sed quamprimum liberatus sum ex vinculis Lituanicis, citissimè me ad te contuli. Verùm magnus Dux non desinebat hominem crudelius tractare, sæpius repetens hæc verba: ô perfide & scelerate, te esse turpissimum & mendacem adulatorem noui. Quare sic est ab eo tam diu verberatus, donec suum baculum princeps confregerit in minutissimas partes.

Tyranno etiã aliquando Veritatis oratio grata.

Eidem conficta & mẽdax oratio odiosa.

Iustum premium adulatoris.

QVALIS SIT RELIGIO, ET PIETAS magni Ducis Moschouiæ.

QVando magnus Dux in suum palatiũ Alexandrowa, olim antequã pulcerrimè extrueretur,

Slobodam dictum, venire solet animi recreandi gratia, tum ibi quãdam nouam religionem simulare & effingere. Primũ se nouo quodam monachi ordini vestitu induit, cuius etiam imitatores sunt omnes eius aulici, simul eodem vestitu iam parato vtentes. Satellites verò illius armati adsunt, qui ad omnia officia promti paratiq; sunt. Ille aũt magnus Dux ita vestitus cũ suis aulicis ingreditur fanum, ad preces mãstitutinas, & alias ceremonias peragẽdas, quibus vtuntur Rutheni. Sunt aũt succincti loro, cui adiunctus est cultellus, manibus tenentes lucernam, in qua est accensa candela: quòd si quis aulicorũ refugerit vti hoc vestitu & ceremonia, grauissimè cæditur virgis à fratellitibus principis. Hosce omnes vocat princeps fratres, & se eodem nomine appellari iubet, hæc est sancta aulicorum Moschouitarum fraternitas. At cùm iam est tempus prandij, porrigitur cibus, magno Duci primùm, quem habet in sua cistella, tanquã primario fratri, & sic deinceps reliqui fratres ex suis cistellis accipiunt suum cibum: Quod ad potum, singulis datur ad certam mẽsuram. Tandem absoluto prandio, omnes cum suis cultellis & cistellis se recipiũt in suas cellulas. Nam hoc palatium est ædificatum planè in formam monasterij. Quare cùm secũdum suum ritum absoluit, magnus Dux suas preces & horas canonicas: tanquam maior patu frater egreditur ex illo cœnobio, ac iubet aliquot captiuos, iam morti destinatos produci ex carceribus, ibi omnes variis mortis generibus afficiuntur: alij ad palum & rotam alligantur, alij securi percutiũtur, alij suspenduntur, alij miserrimè cruciantur, & frustulatim dilacerantur: denique multi aquis obruũtur. Ita quandiu ibi degit, singulis

Inepta religio vel potius superstitio magni Ducis.

Religionem suã sanguine innocentum sanctificat.

diebus decem aut viginti insontes ab eo supplicijs grauissimis tolluntur è medio: ita vt præ fœtore cadauerũ illac nemo incedere possit. En fructus religionis magni principis Moschorum: sic suam religionem sanctificat. Et quia patrem sequitur sua proles, ille magnus Dux filium habet sibi suisq; truculentissimis moribus persimilem. Nam ille voluptatis gratia solet per illa mortua corpora obãbulare, illa calcando, & baculo suo capita illorum confringit, vel in illorũ cerebra aciem baculi ferrati infigit, inquiens: vos ô scelerati insurrexeratis in vestrum imperatorem ac principem, & me etiam.

Quale futurum sit imperium filij magni Ducis, qui à parente nõ degenerat.

Quotiescunq; magnus Dux ad illud palatium Alexandrowa, aliquem ex suis inuitat consiliariis, nemo est illorum, qui nõ credat se ad præsentem mortem accersi, nec vnquam inde domum incolumem reuersurum, idcirco discessurus, primùm domi suæ disponit, & vxori ac liberis valedicit, & amicis sua committit: ac ita est, ni enim Deus ipse, vel mirabilis fortunæ casus illum hominem conseruarit, de illo actum est. Quòd si impune & liberè suos à se amandat, tamen postea non euadunt manus principis, vel quidpiam deterius eos manet. Sicut sanè accidit cuidã viro raræ sanè virtutis, Theodoro illi nomen fuit. Iste non ita pridem functus erat legatione apud regem Poloniæ, & vbi rediisset à legatione, inuitatus est ad principem vnà cum suis nobilibus, ad Alexandrowam arcem. Qui licèt inuitus, tamen se sistit ad diem dictam vnà cum suis. Sanè lautissimè & opiparè ille Theodorus & omnes eius excepti sunt ac donati ab ipso principe multis pretiosis vestibus, subductis pellibus Zebellinis. At via qua illi fuit transeundum, sa-

Premium legatis redditum.

tellites per insidias erant collocati. Cùm aũt essent securi & nihil sibi metuerent, en irruunt in eos satellites principis, & illos spoliant nobiles, & potissimum ipsum legatum: eosq; sic nudos reliquunt, vt ex vtero matrum exierunt. Atq; eo tempore maxima erat vis hiemis, quod ad augendam calamitatis eorum grauitatem pertinebat, exuti spoliatiq; sunt currubus & equis. Itaque sic miserè & crudeliter vexati, coacti sunt pedes ire vsq; ad vrbẽ Moschouiam. Vnde factum est, vt alij propter vehementiam frigoris intẽsissimi auriculas amiserint, alij digitos manuum, & articulos pedum, & nasum. Plurimi qui tãgus ita horridum ferre non poterant, interierunt in ipsa via. Ipse orator Theodorus fortè fortuna à quodam rustico nactus est vestem pellium caprinarum, qui hac vsus, arcuit à se vim frigoris, vt potuit. Italiãe legatus cum suis splendidè exceptus à magno Duce, & honorificè donatus, postea crudeliter illusus, rediit in vrbem Moschouiam. Pulcerrimum scilicet exemplum illius Neronis, & eius humanitatis, qua erga de se bene meritos vti solitus est.

FINIS.

EPILOGVS OPERIS.

SEd hæc satis sint de immanitate & truculẽtia Moschouitica. Nos autem bona fide & studio recto, iusto, ordine literarum monumentis mandauimus, posteritatiq; legendum dedimus quæ scitu necessaria sunt de tota Sarmatia, id est, de Polonia, Lituania, Prussia atq; Russia: quæ cùm suo nomine complectatur Moschoniam, & de ea attigimus, quæ putauimus esse cognitu

nitu vtilia. Quoniam autem hodie, is qui imperium Moschouiticum tenet, superat sua crudelitate Neronem, Caligulam, Heliogobalum, Maximinum, Phalarim Agrigentinum: vel etiam Busiridem aut Mezentium: denig; tyrãnos, qui celebres sunt ac famosi apud historicos, vel etiã apud poetas: ex infinitis nõnulla crudelitatis illius exempla delineauimus. Quod sanè Quæ & qualis sit gens Moschouitica.
minem esse non debet, cùm gens ipsa fera sit: Moschi quidem a Mesech dicti, ac si dicas, homines arcus extendentes. Sanè Moschis scriptores crudelitatem, moramq; feritatem semper attribuerũt, testis est illa querela psalmi: Heu mihi quòd exulo inter Mesech & Cedar, id est inter Moschos & Arabes. Sedes Moschorum vetus fuit in Cappadocia, quæ nõ procul abest à Syria: & ideo illa gens fuit nota Iudæis. Innuit itaq; propheta, ecclesiam Dei extremis istis tẽporibus afflictiones maximas perpessurã, tam à Moschis, quam ab ipsis Turcis: qui ex Arabia prodierunt. Accepit aũt gens Moschouitica, ritus religionis Græcæ, anno Domini 987. sed successu temporis addiderunt illi multas superstitiones. Grauissimus vir & scriptor nobilissimus Sigismundus ab Herberstein scribit, nunquam populum Moschouiticum publica explicatione doctrinæ & conscientibus eruditi: Et quia sunt oppressi tyrannide horribili, opiniones sui principis, etiam in religione solent habere pro lege immutabili: sicut Athenienses degenerosi fecerant decretum, quicquid visum esset regi, id pium & iustum esse. Sed tueatur nos Filius Dei ab impietate & crudelitate Mesech & Cedar. Amen.

TARTARORVM CAMPESTRIVM, IN HORDAS DIVISORVM, MORVMQVE ET CONSUETUDINIS VITÆ EORUNDEM BREVISSIMA DESCRIPTIO.

DE Cazanensibus Tartaris (antequam cæteros in hordas diuisos attingemus) Moschouitico imperio connumerandum nobis in primis occurrit, quos magnus Moschouitarum Basilius, anno Domini millesimo quingentesimo quinquagesimo primo, ditionis suæ plurimis diuersisque bellorum euentibus exantlatis, subegit. Hi verò à Campestribus differunt, quòd agros colant domosque inhabitent.

DE REGNO CAZANENSI.

SVra fluuius, imperium Moschouiticum à Cazanensi regno dissimilitat, qui ex Meridie fluens viginti octo milliaribus infra Nouogrodiam inferiorem, cursu in Orientem reflexo, in Volgam exonerat, in quorum confluxu Basilius princeps castrum à suo nomine Basilow Grod appellatum contra Cazanenses arcendos erexit. Porrò regnum Cazanense sexaginta milliaribus Polonicis infra Nouogrodiam inferiorem (de qua superius) limites suos secundum Volgam fluuium incipit, Orientem & Meridiem versus cãpis desertis, qui ducentis milliaribus Polonicis patent, terminatur. Ad Orientẽ verò æstiuale, Tartaros qui Shibanski & Cozaczki appellantur, finitimos habent.

Fines regni Cazanensis.

CAZAN vrbs, totius regni metropolis ad Volgam fluuium & Cazannam, à qua nomen sortitur, in vlteriore ripa condita est. Arcem natura & opportunitate loci munitissimam & inexpugnabilem habet, à Nouogrodia inferiore septuaginta milliaribus distat.

Hij Tartari Cazanenses reliquis ingeniosiores, & aliquantulum humaniores sunt, circa agriculturam, remque domesticam (qua à cæteris maximè differũt) versantur. In domibus non in campestribus degunt, mercimonia, rerumque permutationes varias, cum vicinis Moschouitis, Turcis & cæteris Tartaris exercent. Reges sui iuris ad Basilij vsque Ducis Moschouiæ tempora habebant, neminique tributa persolebãt, sed prædictus Basilius eos sibi tributarios multis annis cum illis vario Marte bella gerens, effecit, atque pro suo arbitrio reges illis constituebat. Id autem Cazanenses maximè coacti sunt subire, partim propter opportunitatem fluuiorum ex Moschouia in Volgam influentium, partim ob mutua commercia cum Moschouitis consueta, à quibus inimicitiæ tempore arcebantur.

Cazanenses à Moschouitis subiugati.

Primus itaq; Cazanensium rex fuit Chelealeczk, qui tributarius Basilij feudalisque extitit. Hic relicta vxore Nurfultan, absque liberis moritur, cui Abrahamin magni nominis Tartarus, ducta vxore eius vidua, consensu magni Moschouię ducis Basilij, in regno succedit, qui ex priore vxore filium Alegum nomine habuit: ex Chelealeczk autem relicta, duos postea Machmedenim, & Abdelatiph filios suscepit:

Reges Cazani.

Prædicto igitur Abrahamin mortuo, Alega velut primogenitus regno potitur, qui cùm mandatis Moschorum principis non admodum obtemperaret, à proceribus Moschouiticis, qui ad consilia eius obiecta uanda constituti erant, quadam die in conuiuio inebriatus ac in vehiculo illa nocte, quasi in domum reheretur, Moschouiam vsque deductus est, ibidemq; in vinculis aliquandiu detentus, tandem in Volchdam arcem relegatus, vitam terminauit. Alegi igitur ita regno deiecto Abdelatiph frater ei succedit, qui etiam perinde vt Alega regno priuatus est. Machmedenimque frater in locum eius à Moschorum principe suffectus, quo regnante anno Domini 1504. Cazanenses iugum Moschorum excusserunt, ab eisque defecerunt. Hanc defectionem cùm Basilius Moschorum Princeps didicisset, rei indignitate commotus, cum infestis armis & tormentis bellicis exercitum copiosum contra Cazanenses destinauit, qui à Cazanensibus & Ceremissis arcu vti peritissimo circumuenti, impari Marte cesi & fugati, tormentisq; & castris spoliati, captiuiq; in Astrahanense emporium, quod mari Caspio siue Persico adhæret, relegati Turcis, Tartaris & Persis venditi sunt.

Alega regis exitus.

Cazanenses Moschos prosligant.

Postea Cazanenses Scheale regem hæreditarium qui Machmedemini mortuo successerat, Moschorum partibus fauentem expulerunt, Sapiregiumque Mendligeri Tauricæ regis filium, ad regnum suscipiendum vocauerunt, qui coniunctis virtibus cum Machmerigero Tauricæ rege, Moschouiæ maximam partem crudeliter deuastarunt, ad ipsamq; urbem Moschouiam penetrantes, grauissima obsidione eam pressérunt, ab eaque non discesserunt, donec

Tartari crudeliter Moschouiã vastant.

Princeps Moschouiæ se tributarium prædicto Machmetigero regi Tauricæ perpetuò fore obstringeret, quod postea non præstitit. Ingentem autem & vix credibilem tunc temporis hominum captiuitatem, trecenta videlicet millia Tartari in Moschouia cepisse eduxisseq; dicuntur. Quam cladem irresarcibilem Moschorum Princeps vlcisci volens, exercitum copiosissimum conscripsit, Machmetigeriq;e Tauricæ regem ad certamen prouocabat, dicēs se superiore anno ab eo non indicto bello ex insidijs fuisse latronumq; more oppressum fuisse. Ad ea Machmetiger respondit, sibi ad inuadendam Moschouiam satis vias multas patere, bella non magis armorum quàm temporum esse, proinde ea se magis suo, quàm alieno arbitrio gerere solere. Moschouiæ autem Princeps videns se delusum fore, vlciscendi libidine ardens, anno Domini 1523. exercitum ad Cazanense regnum expugnandum duxit, in finibusq; Cazanensium, ad Volgæ & Suræ fluuiorum confluxum, munitionem propter infestandos Cazanenses condidit, quam à suo nomine Basilow Gorod appellauit. Postea re infecta exercitum dimisit.

Numerus captiuorũ.

Tartaricũ responsum.

Anno deinde sequenti 1524. ad Cazanense regnum occupandum, ingentes numerosasq; copias, cum duce quodam Michaële Georgij destinauit, Cazanéque arcem quinta decima Augusti oppugnare cœpit, quam quidam Moschouitæ ad id subornati incenderunt, intuenteq; Moschorum exercitu funditus exusta est. Attamen in tam facili occupandi castri occasione, Moschouitæ ad expugnandum occupandumq; castri combusti collem ne accedere quidem audebant: Tartarosq; id denuo ædificātes non

Moschouita Cazan oppugnat.

Cazan comburitur.

impediebant, atque ita postea arx Tartarorum strenua opera, Moschouitarumque negligentia restaurata est. Moschouitæ verò frustra moras trahentes, consumto commeatu fame laborare incipiunt. nam Ceremissis tuentibus partes Cazanensium, hostium itinera diligenter obseruantibus, emissariosque excutientibus, nihil adferri poterat, adeò vt nec princeps de suorum qua premebãtur necessitate cognoscere, nec ipsi quicquam illi significare de rerum istarum statu possent, & aliquot millia Moschouitarum à Ceremissis cæsa & fugata, nauesque plurimæ, quibus cõmeatus deferebatur, ademtæ, & aquis obstrictæ sunt. Tandem Moschouitæ auxilijs aduenientibus castrum combustum denuo restauratum obstinatissimè oppugnare cœperunt, tormentis machinisque bellicis admotis, obsessi quoque exoneratis pariter in hostem bombardis strenuè se propugnabant, donec bombardario magistro, quem vnicum in castro habebant, glande sclopetario à Moschouitis icto priuarentur; atque certis sub conditionibus Cazanenses cum ducibus exercitus Moschouitici, inducias pepigere compulsi sunt, tributaque secundum pactum ad mortem vsque Basilij persoluebant. Mortuo tãdem Basilio, Ioanni moderni Principi filio eius recalcitrare Cazanenses cœperunt, quos ille septem perpetuis annis bello acerrimo, vario tamen Martis successu pressit, arcemque & ciuitatem Cazaniam regiam metropolim tormentis bellicis, & obstinato imperitorum militum suorum, puluerumque bombardariorum suppositione anno Domini 1551. expugnauit, peruicternumque opus strenuè perfecit, & ab hoc tempore Cazanensium regnum, & vrbs Cazan cum arce, Principi

Cazan iterum oppugnatur.

Cazan capitur, expugnaturque.

Principi Moschorum Ioanni Basilij filio subacta est, sibique regni prædictus Princeps sibi vsurpat, atque Czar Kazanski, id est regem vel imperatorem appellat. Magna autem pars Tartarorum Cazanensium tunc temporis capta, Principis impulsu baptizata est, multi quoque baptismum respuentes, capitemulti, aquisque obruti sunt: nunc tamen communiter omnes Mahometi dogma, erroresque gentiles profitentur, exceptis perpaucis, ijsque insignioribus, qui Ruthenico ritu, fidei Christianæ præceptis initiati sunt. Atque hæc de Cazanensibus Tartaris breuiter dicta sufficiant, nunc confines Tartaros Nohaycenses, cæterosque campestres in Hordas distributos attingemus.

NOHAICENSIVM TARTARORVM Horda.

TArtari Campestres, cateruatim in campis nullis finibus obseruatis degunt, in Hordasque veluti in quasdam prouincias, à quibus & cognominantur, diuiduntur. Horda autem conuentum, & multitudinis congregationem, cœtumq; hominum, in formam ciuitatis coactũ significat. Cæterùm vnaquæq; Horda nomine suo peculiari appellatur, quæ multæ ab inuicemque moribus aliquantulum diuersæ sunt, ex quibus præcipuè Nohaicensis, Zauolensis, Præcopensis, Crimscensis, Cosaczkiensis, Tumenensis, Calmuckiensis, Turcomanensis, & id genus aliæ, quæ omnes Mahometi dogma amplectuntur, profitenturque.

Horda quid significat.

Nohaicensium Tartarorum Horda, post Tartaros Cazanenses Orientem versus procedẽdo in pri-

mis occurrit, quæ vltra Volgam fluuium amplissimũ circa mare Caspium ad fluuium Iayczk, ex prouincia Sibier decurrentem, sita est. Huius regionis Tartari incolæ non reges, sed duces habent, in tresq; ducatus diuiditur, quorum primus cum ciuitate Scharayczik dicta, vltra fluuium Volgam Orientem versus, cum adiacente ad Iayczk fluuiũ regione extenditur, Scharayczik. raycensisque ducatus à ciuitate Scharayczik dicitur. Secundus ducatus in Horda Nohaycensi inter Camam Iayczk, & Volgam fluuios situs est. Tertius eiusdem regionis ducatus Sibiericẽsis prouinciæ partem, (de qua superius) & omnem circumiacentem regionem attingit. Atq; hæ omnes regiones siluosæ sunt, excepta ea quæ ad Scharayczik ciuitatem vergit, quæ tota campestris est.

A ducatu Scharaycensi Nohaycẽsis regni Orientem versus procedẽdo, occurrunt populi Iurgenczi, à Moschouitis appellati, quibus frater Magni Chami supremi regis Tartarorum imperat, à Iurgenczijs autem decem dierũ itinere ad regiones Magni Chami, regis de Catagia (qui maximam Tartarorum partem possidet) peruenitur.

Iurgenczi.

Rex de Catagia.

TARTARORVM ZAVOLhensium Horda.

BVlgaria siue Volgaria, vel Zauolhensium Tartarorum Horda, à Cazanensi regno, & Nohaycensi Horda nonnihil in Meridiem reflectendo, occurrit. Traxit autem cognomen à Volga fluuio celeberrimo, qui eam longo tractu interfluit. Ex hac regione Bulgari, Slauones, qui nunc Turcarum imperatori parent, & Volinci, Rutheni, Lituaniæ populi, regi Poloniæ

Bulgari & Volincij.

Poloniæ subiecti, oriundi perhibentur, prout latius in deductione Polonorum patet.

Zauolhensis autem Horda præcipua, & quasi princeps cæterarum omnium olim extitit, incolarum videlicet multitudine & rerum gestarum fortitudine, lociq́ue affluentia & opportunitate, ex qua cæteri omnes Tartari Campestres ortum genusque duxerunt. Hæc autem Horda Zauolhẽsis inter Volgam & Iayczk fluuios iuxta mare Caspium siue Persicum sita est. Reges sui iuris ad Alexandri vsque regis Poloniæ tempora, moderni regis Poloniæ Sigismundi Augusti patruum habebat, infra annum Domini 1506. Sed tandem Sachmat rex Zauolhensis victimus, ob iniuriam quandam quam olim Crimscijs Tartaris prædecessores eius fecerant, à Machmatgirey Tauricæ rege, ex Crimsca Horda oriundo regno pulsus fugatusque est. Qui ad Alexandrum prædictũ regem Poloniæ, magnumq́ue Ducem Lituanię profugit, auxilij contra Machmatgirey implorandi gratia. Cùm autem Lituani & Poloni auxilia longius differebant, interim Machmetgirey Tauricæ rex, Zauolhensis regis suprà nominati exercitum profligauit, totamq́ue regionem eius occupauit. Et ab hoc tempore Zauolhensis Horda penitus diuexata, & regibus orbata est, quam postea Basilius princeps Moschouiæ imperio suo subegit, cuius titulum Ioannes modernus princeps huius Basilij filius sibi vendicat, seq́ue Bulgariæ, id est Zauolhensem regem appellat.

Zauolhensis Horda occupata.

Tandem vltra Viatcam regionem, & Cazanense regnum Tartarorum tres Hordæ, qui Thumenski, Schibanski, & Cozaczki appellãtur, in campestribus

habitant, cateruatimque viuunt, ac tot quot lubet ducunt vxores. Potum ex lacte equino habent, frugum vsum nesciunt, pecunijsque non vtuntur, exorcisinis & incantationibus supra modum dediti, quibus caligines aliasque intempestates cæli sæpius excitant, hocque modo hostes frequenter profligant. Hæc autem omnia herbis, verbis, lapidibus, radicibusq; ab eis miris incantationibus conficiuntur.

Mores Tumensium.

Calmuczkensis Horda.

Calmuczkiensis Horda trans Volgam fluuium sita est, Caspio mari confinis, huius incolæ in campestribus vitam ducunt, à crinibusque quos nutriunt Calmuczki Tartari appellantur.

ASTRACHAN TARTARIÆ regnum.

Astrachan vrbs.

A Strachanense regnum, post Tartaros Nohaycenses, & Cazanenses ad mare Caspium situm est, complures que ciuitates habet, ex quibus Astrachan vrbs opulentissima, in qua emporium celeberrimum est, à qua tota circumiacens regio nomen accepit, ad ostia Volgæ sita est, ibi autem Volga fluuius septuaginta pluribusve ostijs in mare Caspium exoneratur, multas ibidem insulas faciens, tantaque quarum copia ingreditur, vt procul spectantibus maris formam præ se ferat. Hoc regnum olim sui iuris erat, regesque hæreditarios habebat, sed anno Domini 1554. à Ioanne Basiliade Moschorum principe vnà cum vrbe subactum occupatumque est, cuiusque tulum sibi vsurpat.

Ostia Volgæ.

Expeditio Turcarum ad Astrachan.

Ad hoc regnum occupandum Sultam Zelim imperator Turcarum, inuidia auaritiaque prolatandi imperij Tartarici ductus anno Domini 1569. 20. Martij

Martij die, ex Constantinopoli terra & mari exercitum ingentem Turcarum 25000. equitum, & Ianizzarorum 3000. destinauit, naualis classis centum quinquaginta galeris, & multis celocibus constabat. His demum omnes Hordæ Tartarorum Præcopensium, ex mandato Imperatoris adiunctę sunt, 80000. equitum excedentes. Sicque iunctis viribus, longissimo eoque periculosissimo campestri itinere, multis & fluuijs & paludibus superatis, ad Azoph peruenerunt, omni commeatu prorsus consumto. Azoph autem in ostijs Tanais fluuij Turcica arx sita est, ad paludes Mæotidis. Postea ad victum necessarijs comparatis, omnis equitatus Turcicus & Tartaricus, per campestria & Hordas Tartarorum Nahaicensium, & Circassorum quinquemontanorum, tædiosissimo itinere sub Astrachan, 5. Septembris venerunt, 24. hebdomadis cum ineffabili famis & sitis angustia in via transactis. Hebdomadam integram sub arce quicquam tentantes consumserunt; aditum enim ad eam vasta Volgæ circum fluętis amplitudo prohibet. Interea Moschouitarũ aliquot millia aurora instante, in nauibus & celocibus, Turcas & Tartaros inopinata excursione, magno cũ impetu Duce Serebrny adoriuntur, multitudineque eorum prostrata, spolijs onusti armata manu incolumes in arcem redierunt. Tartarorum quoque aliquot millia ad vnum trucidauerũt, vt nemo ex illis euaserit, qui sub arcem pabuli acquirendi gratia superato fluuio Volga excurrerant. Naualis quoque Turcarum illi exercitus, centum quinquaginta galerarum tormenta magna, pulueres bombardarios, commeatum, & alia belli expugnandique instrumenta vehens, cum aduerso

Astrachan à Turcis obsessa.

Tanai ab Azoph ad montem Perewloka dicti, duobus ferè mensibus transactis veniret; naues quæ huc galeras terra in instrumentis ad id pertinentibus, per illum montem (qui milliaribus septem à Tanai ad Volgam fluium magnum sub Astrachan fluentem distabat) transferre vellent, Moschouitarum 15000. illos adoriuntur sex millibusque Turcarum profligatis, spolia & instrumenta multa iam in terram exposita abstulerunt, reliqui vix ad naues aufugerunt, ibique insuper inopiáque insperata clade accepta, ad Alophbrehre coacti sunt; vndique eos Moschouitis persequentibus. In Azoph existentibus aliud infortunium accidit: pulueres enim tormentarij quos in arce deposuerant, igne fortè aduenient succensi sunt, cuminde genti Turcarum & arcis damno; cæteri Constantinopolim petentes, in paludibus Mæotidis naufragio perierunt. Sed ad rem intermissam redeo. Tartaris & Turcæ Astrachan frustra cum quotidiana diminutione suorum obsidentes, de nauali classis, in qua spes eorum recumbebat, perditione audientes, vbique hostis imminentis, famisque & sitis angustia premebris cum ingenti dedecore, damnoque irreparabili, absque vllo Moschouitarum detrimento, ob fidionem soluere coacti sunt. Ad Azoph 23. Octobris die venerunt, quinq; hebdomadis in reditu cum ineffabili periculosissimaque miseria, & intolerabili angustia transactis, per campestria enim desolata lis iter erat, vt nusquam pabulum acquirere, & sese & pro equis reficiendis parerint. Moschouitarum namque gramina omnia passim succenderant, & aqua interdum quinq; integris diebus carebant, omnes fere

Turci à Moschouitis profligati.

ferè illo exercitu Turcico, cum equis paritèr fame & siti coanguſtati, miserè perierunt: quidam in paludibus Mæotidis Constantinopolim repetentes, aquis submersi sunt, ita vt 225000. equitũ, 3000. Ianiczaroꝝ, & centum quinquaginta galeris amissi, vix tertio loco. Constantinopolim redierunt. *Turcarum clades.*

Est quoque Schamachia vrbs Tartarorum, ad mare Caspium condita, quæ ab Astrachan sex dierum itinere abest, ab ea tota regio siue Horda Schamachia nuncupatur, hanc rex Persarum possidet. Incolæ autem huius regionis texendis sericeis vestibus excellentissimi sunt artifices. Turcomanorum Horda vltra Caspium mare sita est, eius imperium inter quinque fratres partitum est, quorum qui primas tenet Azynchan nominatur, reliqui verò Soltani appellantur, in totoque imperio solummodo quinque oppida reperiuntur. Incolæ Mahometicam hæresin amplexantur, viuuntque iuxta Nahayssarum Tartarorum consuetudinem, & cum Persis principe, vulgò Zophi nuncupato, frequentissimè bella mouent. *Schamachia vrbs & regio.* *Turcomanni.*

Sarmacandia Orientem versus procedendo, vltra Turcomaniam, vrbs est amplissima, quæ olim totius Tartariæ metropolis extitit, nunc verò ruinis deformis iacet, vnà cum multis antiquitatis vestigijs. In ea sepultus est Tamerlanes ille Tartarorum rex, qui olim Turcarum imperatorem Baiazethem cum exercitu numerosissimo profligatum, captiuum aureis catenis vinctum, in cauea velut auem per totam Asiam circumuehebat. Huius regionis incolæ Mahometani sunt. *Tamerlanes.*

KYRGESSORVM HORDA.

Ritus Kirgessorum.

KYrgessi Tartari cateruatim in campis degunt, habentque ritum gentilem huiusmodi. Sacrificus ipsorum quo tempore rem diuinam peragit, tùc sanguinem, lac, & fimum iumentorum, terramque sumit, commixtioneque insimul facta, in vas quoddam infundit, & vnà cum hoc arborem ascendit, ad populumque circumstantem concionatur; concioneque peracta in stultam plebeculam, prædictam commixtionem spargit, populus verò in terram pronus prouoluitur, aspersiunculamque hanc pro Deo colit, firmeque credit nihil esse perinde salutare humano generi, ac terram, pecus, armentaque. Mortuos loco sepulturæ arboribus suspendunt, bis hoc mi sunt Baschirdi Tartari ab Occidente, & Hiefelis ab Oriente.

Baschirdi. Hiefelis.

Molgomozani, Badaij, ritusq; eorum.

Ab ijs vltra Imaum montem longo tractu procedēdo ad Oceanum Scythicum, Molgomozani, Badaique Tartari occurrunt, hi Solem vel rubrum panum stipiti appensum, cultu diuino adorant; incastris cauernisque subterraneis vitam ducunt; omneumque animantium & reptilium serpentum, vermiumque, murium, & id genus aliarum rerum immundarum comestibilium, carne vescuntur. Idioma proprium habent, ijs contermini sunt Macriti, & Samogidæ quasi seipsos comedentes populi.

Hijs longè positis & penè ignotis Tartaris, populisque campestribus in Oriente vltra Imaum montem & Oceanum Scythicum degentibus breuitatis causa descriptis ad reliquos Tartaros campestres Moschouitico imperio confines, qui Crimskij, Præcopskij, & Pietiorskij, id est quinquemontani appellantur, conuertemur.

CIRCASSI PIETIORSCZII Tartari.

ARegno Astrachan, quod mari Caspio, vt suprà diximus, adiacet, in Occidentem tandemque in Meridiem reflectendo, circa Mæotidis paludes, & Pontum Euxinum, ad fluuium Cupa, qui in Mæotidem exoneratur, Aphgasi populi in primis occurrunt, vbi etiam vsque ad fluuium Merulam, qui Pontum Euxinū ingreditur, montes eminentissimi sunt, in quibus Tartari Circassi, Pietiorsczij dicti, id est quinquemontani, habitant. Viri sunt strenui, & bellicosi, montium, quibus intercluſi sunt, asperitate, & difficili aditu (à quibus & nomen traxerunt) freti, Turcis & Tartaris fortiter sæpissime repugnant, linguapropria vtuntur, & Christianissimum cum Rothenicis siue Græcis ceremonijs conuenientes, profitentur, linguaq; Slauonica, sacra Ruthenorū more peragunt. In castris vt cæteri Tartari viuunt, & in propinquorum funeribus pompas ducunt, magnisicasque exequias celebrant, & in memoriam mortis amicorum auriculam integram, partemve eius, remi piratæ sunt, nam fluuijs qui ex montibus eorum fluunt in Euxinum Pontum, siue paludes Mæotidis nauibus delapsi, quoscunque reperiunt spoliant, & excutiunt, eos præsertim qui ex Capha Constantinopolim versus nauigant.

Aphgasi.

Circassi Christiani.

Circassorū funebres exequiæ.

CRIMSCII SIVE PRÆcopscij Tartari.

INter Cazan & Astrachan regna Tartarorum, quæ nunc Moschiorum principi subsunt, longo secundum Volgam fluuium celeberrimum tractu, decem videlicet & triginta milliaribus Polonicis, ad Boristhenem vsque fluuium campi deserti sunt, quos Tartari nullis certis sedibus obseruatis incolunt, præter Azoph & Achasz ciuitates, ad Tanais fluuij ostia sitas, Turcis tributarias, quas Tartarorum magna pars incolis, & circumquaq; certis sedibus morantur, remq; familiarem magna ex parte exercent. In his prædictis campis desertis ciuitas Crym olim regum Tauricæ sedes, à qua Crymskij nominabantur, sita est. Postea verò toto Isthmo spacio mille decentorum passuum, ad insulæ formam perfosso, reges Tauricæ non Crymskij, sed Præcopskij, abillius mirum perfossione sumto vocabulo, (*Præcop* enim Slauonica lingua fossam, vel aliquid perfossum significat) appellantur. Hæc autem ciuitas Præcop nominata, in Taurica chersoneso sita est, quæ ab Azoph ciuitate celebri, vbi est emporium insigne, quinquaginta dierum itinere distat. Tota autem chersonesus Taurica, silua quadam per medium scinditur, eius meridiam partem quæ ad Pontum Euxinum vergit, Turcarum imperator possidet, in qua Capha insignis vrbs olim Theodosia dicta, Genuensium quondam industria existens condita est. Hanc autem Caphan emporium totius Asiæ celeberrimum, Mahometes Turcarum imperator (expugnata Constantinopoli) Genuensibus quatuordecim annorum spacio obsidione eam premens, proditione quorundam Genuensium ambitionibus corruptorum ademit.

Campi deserti.

Azoph & Achasz.

Crym vrbs.

Præcopskij vnde dicti.

Præcop vrbs

Taurica chersonesus.

Capha.

Alteram peninsulæ partem Tartari Præcopenses tenent. Omnes autem Tartari Præcopenses siue Crymscij (qui nunc Tauricæ regnum incolunt) originem suam ex Zauolhensium Tartarorum Horda habent. cùm enim propter intestinam domesticamque seditionem regno pulsi fuissent, nec vsquam in finitimia firmum domicilium habere possent, hanc Europæ partem occupauerunt, veterisque iniuriæ haud immemores cum Zauolhensibus Tartaris, vagis bellorum euentibus belligerabãt, donec eos regno prorsus exuerent, regesq; eorum extinguerent.

OCZAKOW castrum & ciuitas, in ostijs Borysthenis fluuij, ad Pontum Euxinum sita, quam Tauricæ rex ademtam Lituaniæ ducibus tenet, Tartarique Præcopenses eam incolunt. Turcarum vero imperatori nunc tributaria est, à Præcop ciuitate quadraginta milliaribus distat, ab Alba, quæ Moncastro antiquis dicitur, vrbe Valachiæ ad fluuij Tyræ ostia sita totidem, à Circas verò oppido ad Borysthenem condito quadraginta. Porrò ab hac ciuitate Oczakow Tartari Præcopenses, qui eam incolunt, Oczakowsczi Tartari dicuntur, frequenterque vicinis excursionibus Podoliam Russiæ regionem sibi finitimam vicinia adhærentem; & aliquando Lituaniam ipsam, cæterasque Russiæ partes infestant, prædasque & spolia cum hominibus abigunt, maximè verò ea de causa huiusmodi excursiones facere solent, cùm illis stipendia consueta à rege Poloniæ plus iusto retinentur. Solet enim rex Poloniæ huic regi Tauricæ

Tartari Oczakowsij.

stipendia certa quotannis soluere, ea conditione, vt opera illius quauis vrgente necessitate vteretur, qui aduersus quoscunque hostes Polonorum, & Lituanorum, cum certis copijs militare quolibet tempore paratus est. Præcipuè verò Moschouiæ principis regiones ex parte Polonorum infestat, varijsque excursionibus debilitat, vnde & princeps Moschouiæ missis subinde muneribus aliquando illum sibi deuincere solet. Tartarus verò muneribus interdum vtrinque acceptis, vtrumque etiam vana spe lactat, regi tamen Polonorum impensius fideliusq; & obstinatius militat; ac omnes prouincias Moschouiæ monarchæ subiectas nomine illius deuexat, & frequentibus insultibus igne & ferro vndiquaque peragrat; amplissimaque spolia educit, prout & nuper anno Domini 1571. mense Maio, ipso die ascensionis Dominicæ Moschouiam ipsam vrbem cum arce & totam circumiacentem regionem, ad quinquaginta milliaria in latitudinem & lõgitudinem flammaferroque prottriuit, vastauit, mancipiaque & spolia dictu incredibilia eduxit, exercitum etiam ingentem sibi oppositum cum multis ducibus & infligitibus belli præfectis fudit, & ad internitionem prostrauit, trucidauitque, adeò vt memoria tantæ cladis hactenus Tartaricæ (quamuis antea quoque frequentes eorum excursiones forent) non extaret.

Moschouia à Tartaris exusta.

Hij autem Tartari Præcopenses Christianis infestissimi sunt, Turcarumque imperatori quotannis trecentos Christicolas pro stipendio pendunt. A Septentrione magni Ducis Moschouiæ regionibus, ab Oriente Tartaris Quinquemontanis, ab Occidente & aliquantulumque à Septentrione Russiæ Polonorum regi

Fines Præcopensium.

regi subiectæ, à Meridie Moldauiæ, Valachiæque contigui sunt. In Campestribus circa Pontum Euxinum & paludes Mæotidis, in totoque Isthmo & Chersoneso Tauricæ degunt. Rex eorum frequentius in castris, interdum verò in Oczakow ciuitate (quæ quondam Vitoldi tempore Lituaniæ colonia erat) commorari solet. Horum Tartarorum situm mores, & barbaricam crudelitatem Ouidius Naso ibidem exulans, suis in Elegijs de Ponto latissimè describit, hosq; fluuios in Pontum Euxinum exonerari carmine infrascripto (quod subscribere libuit) Elegia ad Albinouanum decima, recenset.

Addequòd hic clauso miscentur flumina Ponto,
Vimq; freti multo perdit ab amne suam.
Huc Lycus, huc Sagaris, Peneusq;, Hipanusq;, Oranthesq;
Influit, & crebro vertice torrit Halys,
Parthenius q; rapax, & volueus saxa (ynapes
Labuntur, & nullo tardior amne Tyras.
Et tua fœminea Thermodon cognite turmæ,
Et quondam Graijs Phasi petite viris.
Cumq; Borysthenio liquidissimus amne Dyraspes,
Et tacite peragens lene Melanthus iter.
Quiq; duas terras, Asiam Cadmiq; sororem
Separat, & cursus inter vtrang; facit:
Innumeriq; alij, quos inter maximus omnes
Credere Danubius se tibi Nile, negat.
Copia tot laticum quos auget, adulterat vndas,
Nec patitur vires æquor habere suas.
Quin etiam stagno similis, pigraq; paludi,
Cæruleus vix est diluiturq; color.
Innatat vnda freto dulcis, leuiorq; marina est,
Quæ proprium misto de sale pondus habet, &c.

Hîc Ouidius solummodo præcipuos eosq; capitales fluuios recensuit, reliquos verò complures & absq; numero amnes insignes, qui prædictis immixti descentur carminis breuitati consulens omisit.

DE MORIBVS, CONSVETVDINEQ; VITÆ TARTARORVM.

ABsolutis breuiter Tartarorum hordis siue regionibus earumq; situ, nunc de vitæ eorũ moribus, vestimentorumq; vsu & victu pauca subijciemus. Omnes autem Tartari prædicti, Machometi dogma, exceptis Circassis Quinquemontanis amplectuntur, Turcarum ritu. Turcas tamen se appellari molestissimè ferunt, probriq; id loco ducũt, sed Besurmanos, quasi gentem electam se nominari gaudent.

Statura Tartarorũ.

Homines sunt statura mediocri, obesa, lataq; facie, distortis & concauis oculis, barba caprisimili horridi, capite rasi, exceptis excellentioribus virisqui crines contortos, eosq; nigerrimos secundum aures protensos nutriunt, corpore valido robustoque, animo audaci, in Venerem eamq; naturæ contrariam lasciui. Victũ ex omnibus animalibus quæcunque mactatis, maximè autem ex equis habent, exceptis porcis à quibus ex præscripto legis, vt re fœdissima & immunda abhorrent. Famis sõmaque supramodum patientes, vt ea nonnunquam toto triduo quatriduóve perferant, tandem verò occasionem ad vorandum nacti, supra modum in cibo & potu ingurgitant, eaque crapula priorem inediam resarciunt, sicque cibi & potus superfluitate obruti, biduo triduóve dormiant, in quos sic somno penè

penè suffocatos, & oppressos Lituani & Rutheni (in quorum frequenter regiones excurrunt) derepente irruentes, incautos profligant, prędasq; repetunt. Cùm autem aliquò proficiscuntur, & si fame sitiq́ue cruciantur, equis quibus insident venas incidunt, haustoque eorum sanguine sitim famemq; sedant, equis verò huiusmodi venarum incisionẽ maximè prodesse putant. Equarum lacte supramodum delectantur, quo robustos pinguesque se fieri arbitrantur. Herbis varijs, maximè autem ijs quæ iuxta fluuium Tanaim crescunt suauiter vescuntur, sale tarissimè vtuntur, ideoq; visum sibi acutiorem inesse dicunt. Quòd si aliquando reges siue duces exercitui suo commeatum distribuunt, quadraginta virisvnum equum dare solent, quibus mactatis militestes carnes inter se partiuntur, prestantiores verò intestina tantum vt rem opiparam & suauiorem sumunt, quæ ad ignem parũ calefacta, vt videlicet adhærentia stercora excuti possint, vnà cum cinetibus & carbonibus de igne otius erepta rapaciter vorãt. Non solùm autem digitos pinguedine peruncto, sed etiam cultellum, lignúmve, quo stercora deterguntsuauiter lingunt, suguntque. Capita equorum apud eos in delicijs habentur, insignioribusque tantummodo apponuntur. Cibum verò capessuri, locum quo cibus apponitur circumsedent, pedibus subtus transuersim attractis, eodem quoq; modo mẽsam si adest (præcipuè legationem apud Polonos Lituanósve obeuntes) circumsedent; præstantiores verò super mensam accumbunt, sed suis in regionibus nunquam ferè in mẽsa, nisi super terram comedunt. Insigniores tapetas sibi substernunt.

Arma Tartarorum. Arma quibus in bello vtuntur hæc gestare solent, arcum cum pharetra sagittifera, cestum, securim, frameamq;. Sagittas autem veneno subtiliter inficiunt, de quibus etiam Ouidius de Ponto, Elegia secunda & tertia ad Maximum libro primo testatur, cùm dicit:

Hostibus in medijs, interq; pericula versor.
Tanquam cum patria pax sit adempta mihi.
Qui mortis sæuo gemminent, vt vulnere caussas,
Omnia vipereo, spicula felle, linunt.
His eques instructus, perterrita mœnia lustrat,
More lupi clausas circumeuntis oues.
At semel intentus neruo leuis arcus equino,
Vincula semper habens irresoluta, manet.
Tecta rigent fixis veluti vallata sagittis,
Portaq; vix firma submouet arma sera.

Ad eundem Elegia tertia.

Tartarorũ scilicet. *Maxima pars hominum* nec te pulcerrima curat
Romanec Ausonij militis arma timet.
Dant illis animos arcus plenaq; pharetra,
Quamq; libet longis cursibus aptus equus.
Quodq; sitim didicere diu tolerare famemq;,
Quodq; sequens nullas hostis habebit aquas.

Idem Tristium libro tertio, Elegia decima.

Et alterius ibidem. *Sauromatæ cingunt, feragens Bessiq; Getaq;,*
Quæ non ingenio nomina digna meo.
Protinus æquato siccis Aquilonibus Istro
Inuehitur celeri barbarus hostis equo.
Hostis equo pollens, longeq; volante sagitta,
Vicinum late depopulatur humum.

Diffugiunt alij, nullisq; tuentibus agros
Incustoditæ diripiuntur opes.
Ruris opes paruæ pecus, & stridentia plaustra,
Et quas diuitias incola pauper habet.
Pars agitur vinctis post tergum capta lacertis
Respiciens frustra rura, laremq; suum.
Pars cadit hamatis miserè confixa sagittis,
Nam volucri ferro tinctile virus inest.
Quæ nequeunt secum ferre, aut abducere perdunt,
Et cremat insontes hostica turba casas.
Tum quoq; cùm pax est, trepidant formidine belli,
Nec quisquam presso, vomere sulcat humum.
Aut videt, aut metuit locus hic, quẽ non videt hostem
Cessat iners rigido, terra relicta situ.

Equi Tartarorum. Equos quorum (genus *Bachmat* vocant) ceruice depressa, pusillosque, sed fortes habent, qui more dominorum suorum, laborem inediamque & cursum longissimum diutissimè sustinent, ramisque & corticibus foliisve arborum radicibusque vngulis è terra excussis, & euulsis pascũtur, his ita ad laborem assuefactis Tartari commodissimè vtuntur. Habent quoque alios eodem nomine appellatos equos generosos, corporulentos, & obesos, qui caput sursum erectum inter currendum gestant. Hos autem omnes equos castratos habent, quibus scilicet in bello vtuntur: tales enim plus laboris & inediæ tolerare posse arbitrantur. Dum autem in regionem aliquam depopulandam, vel ad confligendum cum hostibus proficiscuntur, vnusquisque eorum binos treſve equos secum ducere solet, vt scilicet vno defatigato, in alium ascendere possit: lassatos verò ma-

nuducũt, vel ad comedẽdũ mactãt. In his eqs flumina trãſnatãt, qui forte fugiẽtes inſequẽtiũ hoſtiũ vim extimuerint, ſellis, veſtibus cæterisq; impedimẽtis à ſe abiectis, armis tãtùm exceptis effuſiſſimè fugiunt. Equos baiulos qui vitę bellive neceſſaria portant, ſic aſſuetos habẽt, vt ipſi abſq; ductore vel ſtimulatore equos cæteros (licèt ipſis fugientibus aquáſve tranantibus,) ſequantur. Frena autem leuiſſima & ſimplicia habent, flagelliſq, prę calcaribus vtũtur; cellas quoq; leuiſſimas, firmiſſimas tamen habent.

Ornatus equorum.

Confligendi cũ hoſtibus ordo.

Conflictum cum hoſtibus eminus audaciſſimè ineunt, in quo non diu perſeuerantes, hoſtibus inſequendi occaſionem dant, fugientes autẽ maximè cauendi ſunt: nam in hoſtes inſequentes à tergo tela ſcitè peritiſſimeq; retorquent. Tandem conuerſis de repente equis in diſſipatas hoſtium inſequẽtium ordines, denuo impetum faciunt, pugnamq; redintegrant. In patentibus autem campis cum hoſtibus confligunt, agmine ſinuoſo in gyrum ordinato, quo certior & liberior nulla re obſtante, hoſtem iaculandi via pateret, iamque manus conferentes vndiquaque hoſtium tela extorquẽdo circumferuntur, eſtque euntium & redeuntium mirus quidam ordo. Ductores verò quos ſequuntur harum rerũ peritiſſimos habent, qui ſi fortè, vel ab hoſtibus occiſi fuerint, vel metu perculſi in ducendis ordinibus aberrauerint, tanta totius exercitus fit confuſio, vt nec amplius in ordinem reduci, nec tela in hoſtem torquere poſſint, hocque genus certaminis à ſimilitudine *Choream* appellant. In anguſto autem loco ſi fortè eis decertandum venerit, nullus huius ordinationis eſt vſus, atque ideo fugam arripiunt: nam

neque clypeo, nec lancea, nec galea muniti ſunt, vt hoſtem in ſtataria pugna ſuſtinere poſſint. In equitando verò hunc morem ſeruant, vt contractis in ſellam pedibus, breuiſſimè ſtapedibus inſideant, quo facilius in vtrumque latus ſe poſſint conuertere, telaque in hoſtes identidem contorquere, & ſi quid fortè in terram delapſum fuerit, id continùò, nulla re obſtante ſtapedibus innixi tollunt. In hoc autem adeò exercitati ſunt, vt etiam celerrimè currentibus equis id efficiant, haſtis verò lanceiſve impediti, in alterum latus ſubitò ſe demittunt, altera duntaxat manu pedeque equo adhærentes, & ſic frequenter aduerſariorum ictus eludunt. Peditatu inter confligendum nunquam vtuntur, arces ratiſſimè oppugnant, tormentis enim & bombardis vti prorſus ignorant: quòd ſi fortè aliquas arces dolo occupare, veligne ſuppoſito ſuccẽdere poſſent, eas funditus exurunt, captiuisque & exuuijs eductis vacuas dimittunt.

Cùm autem incertis & nullis finibus obſeruatis ſedibus vagantur, inter ducendos exercitus, ſtellarũ aſpectu, maximè verò poli Arctici (qui Slauonica lingua, *Zeſeſnij Kol*, quaſi ferreus ſtipes dicitur) curſum ſuum dirigere ſolent.

Veſtibus oblongis ad talos demiſſis pileisque appicatis communiter tam enim viri quàm fœminæ vtuntur, nec in cultu mulieres à viris quicquam differunt, niſi quod velo lineo caput tegunt. Caligas quoque lineas geſtant. Reliqua communis turba quę in campis paſſim degit, veſtes ex ouium pellibus confectas habent, quas non mutant, niſi longo vſu prorſus attritæ laceræque fuerint. Eorum reginæ &

Veſtitus Tartarorũ.

magnatum nobiliumq; præcipuorum vxores, dum in publicum procedunt, facies velis lineis obtegere solent.

Mutatio locorum Tartaris dulcis.

Vno in loco non diu cõmorantur, sed depastis pascuis cum armentis, vxoribus, & liberis, quos in plaustris, & equis secũ circumferunt, aliò cõmigrãt, exceptis ijs qui in oppidis degunt. Grauem autem infelicitatem putant, diu in eodem loco morari; itaque liberis suis sic graue malum imprecantur, dicentes: O vtinam eodem in loco perinde vt Christianus perpetuò hæreres, propriumque fœtorem olfaceres. Si verò bello aliquo grauiore vrgentur, vxores, liberos, senesque in loca tutiora collocant. Quotiescunque in aliquas prouincias excurrunt, eas deprædatas captiuis abductis, igne ferroq; funditus proterunt, & tandem otius fugiunt. Quo veròplures prouincias desolauerint, hoc se regnaturos (in campis enim sub dio viuere solẽt) ampliora redidisse dicunt.

Homines sunt rapacissimi, alienis bonis semper inhiantes, pecora hominesque in captiuitatem, præcipuè Christianos abigunt, prædaque & spolijs vicitant, laborem enim remque familiarem prorsus detrectant, inde & panis vsum (exceptis ijs qui sunt confines Podoliæ, regioni Russiæ Polonis subiectæ) penitus ignorant. Auri argentique apud illos vsus nullus est, extra mercatores, rerumque tãtum permutatione vtuntur. Quod si aliquid pecuniarum ex spolijs rebusque venditis à vicinis adepti fuerint, ea vestes in Russia cæteraque necessaria vitæ comparant. Captiuos in seruitutem quosdam sibi rediguntquæteros Turcis alijsque quibusuis extraneis negociatoribus aut vendunt, aut redimendos cõcedunt, virginibus reseruatis. Senes autem & infirmos, qui ad perferendos labores inutiles sunt, vel qui magno vendi non possunt, hos illi iuuenibus velut canibus lepores exponunt, quo prima militiæ tirocinia inde addiscant. Eos itaque illi iuuenes aut sagittis velut certum iaculandi signum conficiunt, vel obtruncant, decollant, lapidibus obruunt in aquasque præcipitant.

Panis & vsum ignorant.

Mercatores.

Captiuis quomodo vtuntur.

Iusticia apud eos nulla obseruatur: nam vt quisque re aliqua indiguerit, eam ab altero impunè rapere potest, & si apud iudicem de vi illataque iniuria conqueritur, reus non negat, sed se ea re carere non potuisse dicit. Tum iudex huiusmodi proferre sententiam solet: Si tu vicissim re aliqua indigueris, rape ab alio. Si in contentione aliqua quispiam occidatur, authoresque sceleris capti fuerint, equis, armis vestibusque spoliati dimittuntur: in dimissione verò iudex vilem equum & arcum dat homicidæ dicens, abi, remque tuam cura. Cumq; quietis impatientissimi sint, mutuò tamen se non interimunt, nisi reges inter se dissideant.

Iusticia Tartarorum.

Nomina dignitatum apud Tartaros hæc ferè sunt, *Chan* regem sonat, *Soltan* filius regis, *Bij* dux, *Murfa* filius ducis, magni nominis vir, *Olbout* nobilis vel consiliarius, *Olboadulu* alicuius nobilis filius. *Seijd* verò supremus sacerdos dicitur, qui apud Tartaros in tanta authoritate & reuerentia habetur, vt reges ei aduenienti occurrant, stantesque equo insidenti manum porrigant, capiteque inclinato manum illius osculantur, idque ipsis regibus permissum est. Duces verò non manum sed genua, nobiles pedes

Supremus sacerdos Tartarorum.

deoſculant. Plebei autē veſtes tantū aut equū manibus attingunt. Homo priuatus *Xi* appellatur. Officiorū verò *Vlan*, horū autem ſecunda eſt à rege dignitas. Nam reges Tartarorum quatuor viros præcipuos iuxta ſe habere ſolent, quorum conſilio in rebus grauibus vtuntur, ex his primus *Schirym*, ſecundus *Baryn*, tertius *Gargyn*, quartus autem *Tripizan* vocatur, & omnes ſub hoc nomine Vlan comprehenduntur.

Tartarorū audacia.

Fines hij Tartari Campeſtres nullos habent, ſed cateruatim paſſim in campis degunt, idque à natura inditum habent, vt ab hoſtibus equis deiecti, vulnerati, armisque omnibus ſpoliati, ſemiuiuique relicti, manibus, pedibus, dentibusque, quoad & quacunq; ratione poſſint, ad extremum vſque ſpiritum ſeſe defendere ſolent, & tunc temporis maximè cauendus eſt, dum eum victum moriq; incipientem putas: moriturus enim alium poſt ſe trahit. atq; hic finis totius deſcriptionis Tartarorum eſto.

RELI-

RELIGIO MOSCHOVITARVM IOHANNIS FABRI, AD FERDINANDVM REGEM

Romanorum cui à confeſſionibus erat.

MOſchouitæ fidem Chriſtianam ſequuntur, quam à ſancto Andrea apoſtolo fratre Simonis Petri, primùm eis prædicatam affirmant. Ea quoque quæ ſub Conſtantino Magno à CCCXVIII. epiſcopis, in Nicea vrbe Bithyniæ primo Niceno concilio concluſa, ac à Baſilio Magno & ſancto Chryſoſtomo tradita & prædicata fuerunt, tam ſancta, tam firma, tam ſincera eſſe credunt, vt ab illis hactenus nunquam licuerit transuerſo digito (vt aiunt) recedere cuiquam, ſicut neq; ab Euangelio Chriſti. Ea quoq; modeſtia eſt eorum, vt quæ à ſanctis Patribus in ſuis cōſilijs, ſeu vel ſunt deciſa, nunquam audeat quiſquam ſuæ profeſſionis, in dubium denuo vocare. Verùm ſi qua vel fidei diſſicultas, vel ritus religiōis inciderit, vniuerſa ad archiepiſcopū ac reliquos epiſcopos, per ipſorum tantùm ſpiritū definienda refertur: neq; quicquā incōſtanti vulgo & incōcordi relinquitur. Sacerdotis enim labia cuſtodiunt legē Dei, & lex ex ore eius requirenda erit. Habent aut archiepiſcopum qui in vrbe Moſchouia, in eo loco vbi ſedem imperator habet cathedram archiepiſcopalem obtinet. Sunt & epiſcopi quamplures in Nouogradia, vnus, in qua & Iſidorus extitit, ſub Eugenio pontifice Rom. Cardinalis teſte Raphaele Volaterrano. In Roſciuia alius,

alius in Sistali, alius in Otiferi, alius in Smolne, alius in Resani, Colmum, Volut, & Frotini præficiuntur episcopi, qui & suas habent diœceses. Hi quidem omnes episcopi, archiepiscopum velut supremum agnoscunt. Archiepiscopus autem ille, antequam Patriarcha Constantinopolitanus à Machometica tyrannide suppressus esset, semper hũc Patriarcham vt superiorem recognouit. Huic tamen Romanum pontificem, veluti Petri successorẽ præcellisse semper ac meritò fatentur. Neq; hodie huius rei immemor Ruthenorũ imperator, adhuc pietatis eius monumenta diligens custos: quotannis enim Constantinopolitano Patriarchæ in hanc vsq; horam quo viuere & Ægyptiacæ seruitutis finem æqua mente expectare possit eleemosynam mittere consuevit. Apud Moschouitas ea lex & sanctio est, vt presbyteros & omnes quotquot clerici sunt soli ordinent episcopi. Neq; vlli presbytero vnquam quenquam cõfirmare licet. Hoc enim muneris episcopo soli incumbere asserunt, vt posteaquam tinctus aqua, adultus fiat, per impositionẽ manuum episcopi & signaculum crucis, adeptæ fidei testimonium reddat, firmeturq; per vnctionem quæ in fronte fieri solet. Ijdem in cœna Domini chrisma & oleum celebrant, atque conficiunt. Cuius dein vsus sit in baptizando, confirmando, vngendo infirmos. Soli sunt qui instituũt & destituunt presbyteros. Neque vnquam licet laicis in ipsos animaduertere, rectè ob oculos habẽtes Pauli doctrinam ad Timotheum qua dicit: Accusationem aduersus presbyterum ne admiseris, nisi sub duobus aut tribus testibus. Ita nec se vnquam Imperator ipse de pœnis clericorum ingerit. hoc episcopalis

talis tantùm animaduersionis constanter affirmãt & prædicant vt eos arguat & castiget quos sibi subiectos Euangelicus ordo, ac in sortem Domini vocatio fecerit. Habent & episcopi suos vicarios & officiales, quemadmodum & nostri qui iurisdictionem in subditos exercent, & iusticiam in rebus ecclesiasticis administrant. Decimis quemadmodum à Deo decretum est quoq; viuunt episcopi: dominijs vtuntur iure concessis: villas ac castra possident. Reliqua verò sacerdotum turba, aliquibus decimis, oblationibus, & alijs quamplurimis tã viuorum quã mortuorum aluntur. Pro ijs enim beneficia habent fundata, quorum patroni sunt tam spirituales quàm laici. Seueriori tamen cura hîc agitur, quàm soleat interdum nobiscum, negligentius scilicet. Nemini enim facilè aliquod munus Ecclesiasticum cõmendatur, neq; cõfertur beneficium, nisi prius huic ipsi satisfacere posse comprobetur, per eius rei tamen peritos velut episcopos aut vicarios. Sunt episcopis suæ familiæ, tum nobilibus tum alijs constitutæ. Hi certè sunt episcopi, per quos stat & caditque vniuersa Ruthenorum religio. Diuina sæpe, quum cum Imperatore conueniunt peragere solent. Pro insignibus huius muneris, baculis vtuntur & mitris. Perinde atque nostri solent episcopi. Ea verò abstinentia est, quæ nunquam satis laudari poterit, insignis admodum & magna, tum archiepiscopi, tum reliquorum episcoporum, cibi atque potus, nec minor ferè quàm monachis eius regionis, quibus ipsa solet esse tertissima, qui quidem ea lege obstricti sunt abstinentiæ, vt nunquam in perpetuum carnibus vesci liceat. Nõ procul ab vrbe Moschouia monasterium

est amplissimum, in quo trecenti fratres, perpetuò ferè sub regula magni Basilij degunt. in quo etiam sepulcrum sancti Sergij abbatis, quod ab exteris è longissimis etiam agris frequentatur. Multis enim miraculis celebre factum est, Christianorum admiratione non parum dignis. E quibus vel vnicum in medium prolatũ sufficiet, omnium illustrissimum, quod paucos ante annos illic contigit, duobus cæcis quidẽ visus donatus est. Cùm enim abbas ille viueret, tanta vitæ sanctitate extitit, vt facilè sibi persuaserint, atq; credant iam multa ipsum precibus suis apud Deum posse efficere atq; consequi mortalibus. Ideoque monumentum eius, crebrò mira cum deuotione accedunt honorantq;. Vniuersi enim tum monachi tum virgines Vestales, quotquot sunt in monasterijs, vnicæ regulæ vniq; habitui obnoxij, nigro scilicet, vsque adeò religiosè viuunt, vt non mirentur solùm, verùm etiam summo honore eos prosequantur. Neque ipsis tam vilis ratio vori habetur velut hodie nobiscum. Verùm cùm quis ingressus fuerit monasterium, nunquam in perpetuum quoquo modo, quáve indulgentia ei licebit exire, aut aliquo votum irritum facere. Vota verò tria sunt quæ exhibent ceu nostri, obedientiæ scilicet, paupertatis, & castitatis. Quæ si quis prætergressus, è monasterio qui profilijt deprehenditur, perpetuo carcere in pœnã tanti sceleris clauditur. Tanta est votorum sanctitas, vt etiam quamuis multa apud Ruthenos archiepiscopi & episcoporum authoritas sit, in his tamen illis minimè quicquam concessum est. Quod vouendum & reddendum Domino, vtriusque testamenti scriptura edoceat, imò

imò ipsa veritas requirat. Castitatis itaque adeò ratio haberi solet, vt nunquam monachis vxores ducere, neque monialibus nubere liceat. Ita enim à Paulo & tota ecclesia prohibentur. Is autem qui virginem bonæ famæ duxit in sacerdotem ordinatur, at monachum tamen nunquam recipitur. Episcopus autem vel sacerdos, posteaquam cælebs in sortem Domini vocatus atque conscriptus fuerit, coniugio non copulatur, sed perpetuæ castitati adstringitur. Quod si quis concubinatus crimen admiserit (quod tamẽ apud Ruthenos vitium est rarissimum) acerrima pœna ab episcopo affligitur, suoque beneficio priuatur. Cumque vxor semel mortua fuerit (quã primò duxit, in perpetuum quoq; aliam in vxorem nunquam ducit. Non bigamum namque, at vnius vxoris virum episcopum instituit Paulus. Et quod pietati collophonium adferre videtur deuotionis spiritum augere, vt cùm sacerdos diuina celebraturus est, in coniugio constitutus, maximeq; in Missa celebranda obseruari solet, minimè fas esse putant præcedenti nocte cum vxore dormire, periculum enim illic esse verentur, si non cum peccatoid fiat. Ideo quoque pro pleniori reuerentia nocte sequenti abvxoribus quoque abstinent. Ea est in his quidem tanti corporis & sanguinis mysterij reuerentia, is cultus, hæc spiritus persuasio. Videant agitur nunc nostri quàm pollutis manibus hoc sanctissanctum mysterium, pignus omnis redemptionis nostræ tractare soleant. Moueret optarim vel vnicum Dauidis exemplum, qui cum extremo iam ferè ieiunio laboraret, non tamen propositionis panes ab Abimelech obtinuisset, nisi ipse

& serui eius ab heri & nudiustertius ab vxoribus aut alijs mundi fuissent. Cur igitur non mundiciei illequoq; studeret magis, qui vasa Domini, imò ipsum Dominum administraturus est & manibus contrectaturus? Est & aliud officium sacerdotum præcipuum, vt Euangelium Christi populo annuncient, salutem scilicet & pacem: id quod fieri cõsueuit vbique omnibus diebus dominicis, festis quoque diuæ virginis Mariæ: Apostolorum item & quotundam confessorum martyrumq;. Verbum autem Domini pari deuotione & prædicatur & auditur. Magnaquoq; est illis reuerentia virginis Mariæ, crebris quidem orationibus, veluti Christi mater pro intercessione apud filium rogatur. Verè enim ea putatur, cùm θεοτόκος sit, quę pro nobis in terris, plurima possit à Filio consequi. Festa itaq; eius Annunciationis, Purificationis, Natiuitatis, Assumptionis, & quotquot deniq; inciderit, ieiunijs indictis, orationibus, missis tum lectis, tum decãtatis celebrare, pro communi ritu ecclesiæ solent Græcorum: quemadmodum & toto anni spatio, excepto quadragesimali tempore, quando S. Georgij missam theologicelebrare consueuerunt. Est autem vtraq; missa ter prolixior, quàm sit ea quæ apud Latinos communis habetur. Deuotis quidem mentibus accedunt, illam populi audituri, tanquam participes futuri eius. Solet autem hoc differre illorum Missa à nostra, quod Moschouitæ in pane fermentato, Græcorum more conficiunt. Calici item tantum aquæ quantum vini rubei miscent: quam aquam & calidam esse volunt, quod ex latere Domini non sine mysterio magno profluxerit sanguis & aqua, quam calidam fuisse decre-

Missa.

dere fas est: alioqui enim miraculum vix censeri posset. Hocque Sacramentum corporis & sanguinis a solo sacerdote consecratur, qui veluti nostri ferè stola alba indutus, tota mente ad Deum eleuata, id efficere conatur mysterium, quod pro sufficienti pignore omnium promissionum suarum Christus, in vltima Cœna reliquit, quemadmodum vniuersus orbis fatetur. Epistolam item & Euangelium æquè in Missis habent. At lecto Euangelio, non mox Nicenum illud Symbolum, sed post angelicũ cantum, qui Sanctus appellatur, primùm fides Nicena decãtari solet, cumque dominicæ orationis finis factus fuerit, mox antiphonia de beata virgine Maria sequitur. Consecratio itaque æquè ab ipsis verbis fit a Christo probatis, quibus & eam vim cõcessam credunt, vt prolatis ipsis à sacerdote, mox creatura creatori suo cedat, illudque quasi necessarium esse. Dum verò sic cõficitur, ecce panis iustę magnitudinis hordeaceus apponitur, in cuius medio hostia est, cui crucifixi forma perinde, vt apud nos, impressa cernitur, quam vi benedictionis in corpus Christi cõuersam, sacerdos sibi sumit & manducat, reliquum verò partes per frusta diuisum petentibus distribuit: quem singuli nõ vt corpus Christi, sed veluti benedictum aliquem, & quodammodo sanctum panem, cum summa deuotione suscipiunt. Solent itaq; has Missas celebrare de Trinitate, & beata Virgine, deq; alijs sanctis. Et quoniam illis proculdubio Purgatorij opinio est, assidue pro defunctis orant, Missis subuenientque. In qua quidem re tanta illorum est religio, vt plerique bina pro mortuis anniuersaria, vt vocant, agant. Alterum, qui fatalis quo mortuus est die agi-

tur. Alterum autem, quo ab ecclesia institutum, sanctirillius, cuius nomen habuit proprium festum celebratur. Ad hæc fiunt frequentes oblationes & elemosynæ Christianorum. Hoc quicquid est rituum & potissimum Missarum, omne quidem ex institutione primæuæ ecclesiæ esse affirmant, vti tradunt etiam Chrysostomus, Basilius Magnus, aut Gregorius theologus. Hæc igitur sint breuius dicta quàm vel par sit huic mysterio: Eucharistiæ quidem Sacramentum quantum ipsis in vsu est, populo administrari solet, tempore quo Christus ipse instituit: & dein sequuta ecclesia, paschali scilicet. alia tamen serie fortàn quàm Romana ecclesia faciat atq; decreuerit. Baptismum pro Sacramento primo, adeoque

Baptismus.

præcipuo ducunt. Quapropter hoc si quisquam neglexerit deriserit́que, mortis pœna affligitur. Baptisant itaque pueros, in nomine Patris, Filij & Spiritus sancti. Huic muneri fungendo quæcunque necessitas inciderit, nemo hominum sufficere putatur nisi sacerdos extiterit. Priusverò quàm Baptismus administretur, orationes fiunt frequentes ac deuotę, à sacerdote, à parentibus, à patrinis, à proximis, ab amicis, & quicunq; deniq; adsunt, quo Deus opt. max. sese è cælo per plenitudinẽ gratiæ suæ puero per vniuersum vitę suæ curriculum assistere dignetur. Quibus certè precib. ad Deum fusis, in ecclesia, ad quod peragendum illic baptisterium ordinatum est, aut tempore brumali molestiam frigoris fugientes, in loco secretiori puer baptizari solet. In cuius rei testimonium adhibẽtur patrini, pro more etiam nostro quibus ex pollicitis incumbit, vt huius baptismi memores esse velint, vt puerum olim, cùm ætas patietur aut

aut expostularit, in fide erudire non negligant, vt Deum pro tanta gratia laudent, ac orent, vt donum hoc diuinissimum fidei datum, indies augere dignetur. Prælictis itaq; orationibus, atque etiam exorcismis, cùm puer fortioribus naturæ viribus apparet, ter totus immergitur, alioquin aqua tingitur, rarò tamen, conspersio enim minus sufficiens iudicatur. Oleo & chrismate interim quoq; appositis frontium & scapulis. Sal verò quod à nostris adhibetur, & lutum ex saliua, & puluere, non admodũ receptum est Moschouitis, abrenunciationem verò trinam fidei quoque confessionem trinam in vsu retinent. Interrogati dein per nos quantum ipsi Circumcisioni tribuerint, num & ipsi in vsu habeant: Procul quidem ab eis abesse respondent, vt vel scintillam veteris & aboliti Iudaismi obseruent; imò in detestationem illius nec quisquam Iudæorum per vniuersum Ruthenorum imperium admittitur, etiam si multis millibus aureorum hoc consequi præsumeret. Cùm verò iam adultus est puer, & perfectam ætatem consequutus, ita vt suæ fidei Christianæ testimonia reddere potest, ad episcopum ducitur, vt confirmationis huius modi fidei Sacramẽtum recipiat, quod & chrismate in fronte per signũ crucis conferetur. Administratio verò huiusmodi Sacramẽti, nulli concessa nisi episcopis: quo coniecturare licet atque argumenti loco haberi, quandoquidem omnẽ religionẽ suam per manus traditã habent ab apostolis, impositionem illam manuum vel in cõfirmatione, vel in ordine sacro, soli episcopo traditam esse, sicq; hactenus monumẽta omnia retinuerunt, atq; perpetua obseruatiõe custoditũ est. De matrimonio si quę

dicenda sunt, hoc certum esse affirmarunt, consanguinitatis simul atq; affinitatis, multum curæ ac solicitudinis esse ipsis, neq; vnquã facilè negligi, adeò quoq;, vt nec vnquam in quarto gradu repertus sit, qui contraxerit, neq; indultum, verùm perpetuò illicitum. Hoc enim à sanctis patribus sanciti semel, nunquam irritum facere conãtur. Et quod plus est, illud quicquid est cognationis quod in baptismate, & confirmatione contrahunt patrini, in vniuersum æquè obseruare solent atque ecclesiæ Romanæ decretis cautum est. Quod si in his decernendis cõcertatio oborta fuerit, lis omnis episcoporum arbitrio dirimitur, ita tamen, vt nequaquam indulgentia causam leniorem fecerint, quo nulla fraus fiat omnino constitutionibus. Adulterij abominatio fortassis maior illis quàm nobis existit. Illud etenim summa execratione detestari & persequi solẽt. Lex est etiam firma, vt quamdiu vir vixerit, simul alteri nubere vxor non possit. At hoc defuncto primùm etiam lege liberatur, alioqui individua consuetudine vitæ cum marito commorandum est. Sacri ordines quoque apud ipsos suis quibusdam obseruationibus & cærimonijs sacerdotibus conferuntur. Neque illis clauium potestas tradita creditur, nisi ad imitationem Christi in aures illorum dicatur, Accipite Spiritũ sanctum, quorum remiseritis peccata, remittuntur eis. Huiusmodi certè Euãgelij forma à Christo nobis præscripta, omni huic qui ab episcopo vocatus, ordinatusque in presbyterum fuerit, authoritas tribuitur, qua vel à peccatis soluere, vel ijs ipsis obnoxios tenere potest. Sacerdotali enim [illegible] ministerio, Moschouitæ ad pœnitentiam vtuntur.

tur. Quisquis namque ad prouectiorem ætatem, atque eam venerit, quæ ingenij sui viribus vti potest, ac discernere inter bonũ & malũ, rectũ & prauum, leprã, & nõ leprã, per cõtritionẽ sese peccasse agnouerit, rectè spiritus cõtribulati sacrificium reddens, mox ad pedes sacerdotis procidit, & in aurem illi, vt qui sedem Dei teneat, scelera omnia admissa sigillatim, quantum memoria recolligere potest, ex ordine cum planctu aut gemitu declarat, à quo postea beneficium absolutionis, tanquam Christi vicario accipit. Huic rei conficiundæ, tempus quoq; habent constitutum: quotannis enim Paschæ festo pro ecclesiastica ordinatione facere coguntur, plerique tamen deuotiores, ad celebriores festiuitates exomologesin auricularem facere non negligunt. Id si quis constituto tempore Paschatis neglexerit, anathema esse solet omnibus, abominaturq; ipse ab omnium conuersatione, adeoq; ab ecclesiæ ingressu coercetur. Confessus itaque, quò dignè particeps fieri possit tãti mysterij corporis & sanguinis Domini, prius per aliquot dies corpus affligat oportet, & in seruitutem vsque redigat carnem suam, reliquosq; pœnitẽtiæ fructus dignos in testimonium afflictæ conscientiæ peragat. Proin ieiunium illud quadragesimale, à Christo & apostolis nobis institutum prorsus affirmãt, quo quidẽ tempore, quoniam omnium procreantium, Veneri commodissimum est, atque pruritus acerbissimos, animantiũ cunctorum, non est, quod plus prouocet, opus est summè vt veteris illius Adæ insultus, perdomemus carnis abstinẽtia, quæ certè abstinentia, apud hos quidẽ septem hebdomadis summa diligentia perficitur, adeò vt hoc

Confessio.

Præparatio ad sacram synaxim.

tempore in perpetuum nulli suorũ hominũ carnibus, ouis, caseo, & butyro vesci liceat. Præter hoc etiam à decima die Nouembris, ad festum vsque Natiuitatis saluatoris nostri Iesu Christi, ieiunant: habent & alias hebdomadas continuas, quibus ieiunant, vt in Iunio ad festum Petri & Pauli. Aliquot item hebdomadas in Augusto ad festum assumptionis Mariæ, tum diẽ Veneris per vniuersum annum, quidam & Mercurij. Votum proin fecerant octo ex peregrinis illis, qui cum sua serenitate fuerunt, vt singulis hebdomadis tres dies ab esu carnium abstinerent, Lunæ scilicet, Mercurij & Veneris, id quod diuina gratia hactenus obseruatum aiebat interpres. Tanta est autem illis harum constitutionum obseruantia, vt quocunque ieiunio piaculum esset, aliquem carnibus vesci aut ouis. Narrabant interim quoq;, ex suis inueniri, qui cùm ieiunia persoluunt, nihil quod vnquam visum sit vita fungi, neq; pisces ipsos edere. Inueniri & alios qui ieiunio statutis diebus, neque vinum, neq; quicquam aliud potum bibant. Qua re audita ita moti, vt mente, ἐκθουσιασμῶ correpti, destituti videremur, quod admodum iniquam esse nostrorum Christianorum cum illis, in rebus istis Christi religionem concernentibus comparationem apparebat. Nec magis vnquam quicquam animis nostris tenacius inhæsit, quod nos qui nobis ipsis multum persuademus de arbore fidei nostræ, fructu quidem deteriores illis esse contingat. Tuentur & alios pœnitentiæ gradus, quibus Deum nobis reconciliari credunt. Ex quibus & potissimus est oratio, in qua frequentanda non facilè similes reperiri censeo. Omni namq; diluculo cum

& eorum, toto corpore in puluerẽ ipsum prostrati, prolixas orationes, & quotidianas ad Deum fundũt, & ferè absque omni temporis intercapedine orant precibus. Quarum primum locum obtinet oratio Dominica, dein cum archangelo Gabriele, diua Virgo salutatur. Dicunt & fidei professionem symbolo, quod apostolorum esse à vetcribus persuasi sumus: & nullus eorum est, qui nõ singulis diebus litaniam persoluat. Qui verò ditiores sunt, è quorum facultatibus est magnos pro ijs sumptus posse facere Ruthenicis literis imbuti, libros orationum sibi comparant, earum solùm tum quæ ab ecclesia receptæ sunt, cuiusmodi apud Oratores vidimus. Imaginum verò non tam leuis cura, aut contemptus apud ipsos viget, veluti apud nos his factionibus huius sæculi increbruit, præter omnem pietatem: verùm vt monumenta, quò nec vnquam immemores beneficiorum Dei fieri cõtingat, præ oculis habent. Frequentes conueniunt in ecclesijs quas & ipsi magnis sumptibus extruunt, orationis domos ex Euangelio vocitãtes, quasq; imaginibus varijs crucifixi, diuæ Virginis, apostolorum, & aliorum quorundam ornant, id quod licere sibi ex moribus vetustissimorũ Christianorum prædicant. Neq; tam facilè ipsos mouet, quod apud Græcos Constantinopoli ante septingentos annos extiterunt, qui imagines idololatriis conuenire docuerunt, neque fas esse, vt cum veræ Christianis reperiantur. Qui certè secunda deinde Nicena synodo damnati fuerunt, quotquot pertinaci animo hanc sententiam sunt tutati. Neq; est vt vel vnum aut alterum, qui his vt monumentis vtitur, adorare, facilè reperiri queas. Quoniã nemo est

qui vel ignoret à lege prohibitum esse ne veneremur lapides. E contra etiam nullibi scripturæ locus est, quo nō vti liceat ijs monumentis, qui veter. Imò & in conuiuijs illi ob oculos ponere consueuerunt monumēta huiusmodi, vt in perpetuum animo obuersentur, quæ præstitit nobis Deus, atq; facilius recordentur vniuersę vitæ nostræ exempli Christi. Ac quod è cærimonijs est, communē habent nobiscum vsum, in sacris cādelarum. quoniam cera opulentissimi sunt, frugibus verò terræ, & ijs omnibus, quæ ex substantia sunt alicuius, venerandū ducūt Deum, quæ candelæ tunc potissimum accenduntur, quando totius redemptionis nostræ mysterium corporis & sanguinis Domini, Missa à sacerdote cōrectatur. In organa verò illa Pipiniana, quæ tamen nobis primò à Græcia sunt missa, nullos omnino sumptus faciunt neq; hactenus vsi.

Neq; illud quidem minori, quàm reliqua quæ egregiè faciunt, loco habendū erit, quod plurimum commendatos habent pauperes, quibus quisq; pro sua facultate, atq; quātum Euangelij pietas constituit, exponit eleemosynas, vestit, potat, pascit, hospites colligit, & reliqua agit huiusmodi, quibus filios Dei in vita prouehere potest. Constituunt ad hæc peregrinationes, ad præscripta quædam ac sancta loca, quam rem nunc lubens prętereo. Is quoq; qui morbo aliquo prægrauatus est, cuiusmodi in extremum mortis periculum ducere videtur, non solùm auriculari confessione sua peccata enumerare solet: verùm ad hoc etiam, vt fidem suam testetur in Christum qui hoc modo testamento reliquit se remissurum noxam, sacramento Eucharistiæ prouidetur. Extre-

Extremam item vnctionem minimè negligit. Tum pro ægrotante frequenter fiunt orationes, atque litania res agitur. Sicque tādem exacta exomologesi, pro rituq; communi Christianorum omnibus perpetratis, cōfessus ille à sacerdote absoluitur. Septem agitur numero Sacramenta habent, velut ea quæ sine omni fraude promissionum suarū eum qui pro Christiana pietate ipsis vtitur, participem, ac compotem faciunt. Præcepta item decem eadem authoritate tenent, qua Mosi primò tradita sunt, quasi nunquam intermoritura, certi per verbum eius, quod venerit vt impleret legem, minimè vt solueret. Indulgentias ab archiepiscopo & episcopis accipiunt, magis tamen castè forsitan ab ipsis agitur in ea re, quàm à nostris. Impijssimum enim esse dicunt, vt quæ ipsi gratis acceperint sibi magnis sumptibus redimenda essent. Neque fas est vlli episcopo dare potestatem vescendi carnibus. Matthæus, Marcus, Lucas, Iohannes, epistolæ Pauli, & reliquæ à nobis receptæ cum Apocalipsi, inter canonicas noui Testamenti scripturas recensentur. De canonicis veteris Testamenti idem asserunt, quod decreuit ecclesia catholica. Pontificem Roma. vt Christi vicarium & successorem Petri agnoscunt. Propterea S. Clementis S. Leonis, & diui Gregorij festa apud Moschouitas celebrari consueuerunt. Quod autem abeo veluti apostatæ ac schismatici damnentur hoc se iudicio iusti iudicis Dei cōmittere, dicebant. Sæpissime certè tentatum est eos persuaderi, quò ad occidentale in ecclesiam rediret. Quæ tamen fuerint, quæ infelicius homini frustrata sint, fortè plus profuerit obticere quàm commemorādo vel scan-

Extrema Vnctio.

Indulgētia.

dalum infirmioribus præbere, vel odium quorundam in me cõtrahere. Diſſentiunt à nobis in Sacramenti cõſecratione aliquantulum, ac fractione panis. Spiritum ſanctum à ſolo Patre nec à Filio proſedere perinde atq; Græci tuentur. Quanquam verò ſint apud Græcos plerique qui purgatorium negant, & alij qui purgatorium ſcripturis probare conẽtur. In hoc tamen ſe non facilè ſciſſuram pati affirmant, quin id ipſum firmiter cum Romana eccleſia teneant. Miſſas noſtras animo prõptiſſimo audiunt, neq; aliud magis cruciari aiunt, quàm quod à quibuſdam quaſi alieni à fide vitentur, quando omnia ferè noſtra ſacra cum ſtudio obſeruent. Feſta item quatuor ſolennia celebrant. Natalis ſcilicet Domini, Paſchæ, & Pentecoſtes, atq; diei quo mater Domini aſſumpta eſt in cælum. Magno loco habẽt apoſtolos, præcipuè tamen ſanctum Nicolaum, quem celebrant, honorant atq; inuocant. Diem Palmarum adimitationem eccleſiæ Rom. celebrant, palmas & oliuas, atq; reliquas huiuſmodi arbores benedicẽtes. Hácque benedictionem creaturarum, nõ ſolùm ab eccleſia piè receptam, ſed & ſacris literis rectè fundatam probant. Ex qua enim quæ eſt in Numeris cap. quinto & decimonono apertè mõſtretur, quid execrationes poſſint. Et è Paulo ad Timotheum, ſanctificari creaturam per verbum & orationem, notiſſimum eſt omnibus. Apud ipſos denique per verba incantari ſerpentes, per verba cijci dæmones & liberari obſeſſos cõmune ſit. Per ieiunium enim & orationem expelli Dæmonium Chriſtus poſtle ſcriptum reliquit. Signum crucis ac imaginẽ crucifixi, etiam contra hoſtes pugnaturi ſecum deferunt, inde

inde triumphari deſiderantes vnde & Chriſtus, Sanctos verè pro nobis apud Deum intercedere poſſe credunt, ac quod ſedulò faciant ſperant, quorum etiam vota facilius exaudiri autumant. Quare & eos inuocant & venerantur. Eos quoq; qui publicè peccant, excommunicatione perſequuntur, quam eorum lingua *Obſcha* vocant, quam ſi quis incurrit, è communi omnium hominum conſortio, & cõuerſatione eccleſiaſtica ejicitur. Vnicum eſt quod à nobis ſanè probari non poteſt, & à noſtris inſtitutis alienißimum, quòd pueris vix dum tres annos natis, Euchariſtiæ ſacramentum præbent, quodque in pane fermentato coficiunt, & ex cocleari panem vino intritũ pro corpore & ſanguine populo miniſtrant. Hi ſunt itaq; mores Moſchouitarum, hæc religio, ila pietas, ſereniſſime princeps, quę in vniuerſum incarata in rebus diuinis procurandis ſedulitas ignorare omnino doluit, ideoq; iuſſu tuo hæc certè illorum hominum perquiſita ſunt. Data Tubingæ XVIII. Septembris, anni M. D. XXV.

ELVCIDARIVS ERRORVM RITVS RVTHENICI, IOANNIS SACRANI CRACOVIENSIS ECCLESIÆ *Canonici, anno Domini* 1500. *ſcriptus.*

EX omni gente Chriſtianum gerente titulum, præciſa tamen ab vnione eccleſiæ, in defenſione ſui erroris ſchiſmatici, nulla pertinacior inuenitur gente Ruthena. Adeò namque in ſecta & errore

suo, dura & inflexibilis est gẽs, vt nulli scripturarum veritati, nulli Ecclesiasticę determinationi, nulli doctorum Catholicorum, aut conciliorum sententiæ, assensu cedit vnquam, quando potius visæ & agnitę veritati, proh dolor pertinaciter contradicit, & doctos Catholicos, etiam sui ritus viros refugit, sanamque doctrinam eorum odit semper, ac disciplinam salutarem exhorret. Et hæreticorum Valdensium more (quorum temeratissima rusticitas Innocentij secundi temporibus, virus pestiferum admodum in ecclesiam iniecerat, quod necdum est in Bohemia consepultum) ambitionis fastu inflati, se duntaxat veros apostolorum, & ecclesiæ primitiuæ sectatores audent astruere & in eo, quod absciſi ab ecclesia vltro dissident, eius excommunicationem contra se tanquam schismaticos, æternam reputant benedictionem. Multa contra ecclesiæ Catholicæ ritum, ordinem atque authoritatem blasphemantes, quæ sequenti capitulo notabuntur, qui tamen & Græcanico ritu in plurimis abutentes, ab eis semper, & vsque modo pro hæreticis eorum habiti sunt, tenti, & reputati. Hi Christianum sanguinem, non minus hostibus crucis Christi sitiunt assidue, toto nisi conantes, vt è medio fideles quosque exterminent, vt sic nomen Ecclesiasticæ religionis, apud & inter eos abolitione prorsus interiret, nec probatione aut exemplis externis nobis opus est. Missō quidē execrabili, nulla tamen obliteratione præteribili sacrilegio, quod in dominū Isidorum Kyouiensem Metropolitam, de cōcilio Florentino missum cum collega, quodam episcopo ad se venientes, vt iuxta Florentini concilij determinationem cum Græcis, occidentali seu ecclesiæ Romanæ concorporarentur & vnirentur, commiserunt, oppugnatione rabida consentientes nequaquam, tum decretæ vnioni recens hoc de anno Domini 1500. facinus admissum vniuersorum obtutibus ante positum innotescat. Diuus ac religiosissimus princeps, dominus Alexander magnus, Lituaniæ Dux modernus, ignitus Catholicæ fidei amore zelotypo, instar Vitoldi incliti aui sui, qui prima fidei ecclesiæ fundamenta in Lituania iecerat, secum deliberans, quemadmodum in amplissimo Ducatu suo honesta quapiam ratione, ad vnitatem ecclesiæ ditionis suæ Ruthenos reduceret. Dum itaque pia, benigna ac paterna adhortatione adoriendos statueret, ipsíque præsentirent propositum deuotionis suæ in eius cunctorumque sibi subiectorum, fidelium perniciem, & exterminium, rabido furore coniurari duces, & certi primores eorum, ad magnum Moschouitarum Ducem schismatis & eorum sectæ tutorem, è vestigio defecerunt. Cuius quidem filiam infectam paterno contagio, idē Deo deuotus & innocentissimus princeps suorum optimatum & armigerorum suasu, & instantia coactus, pacis & affuturæ amicitiæ fiducia, paulò antè thoro matrimonialiter sibi constituit. Sanè præfatus Dux Moschouitarum ad iniuriam sibi referens, religiosissimi principis huiusmodi propositum, gaudēs hac occasione sibi (longè antè prę-conceptam) præbitam licentiam, ad inuadenda, deturbandaque ac populanda eius dominia, & ad pacem vnionemq; Christi fidelium cōuulnerandam, mox ueruis Tartaricarum gentium vicinarum obfirmatus, socer genero patentibus indictis insidijs,

Valdenſes. Coronatus Innocentius Anno 1130. ſedit in templo Dei 13. annos.

Circiter annū 1386.

non ante cruentum plenè saginauit affectum, donec innumera millia Christianorum, iam per suos ex Lituano dominio, iam per subinductos Tartaros ex dominijs sereniſſimi Chriſtianiſſimique domini Iohannis Alberti Poloniæ regis in perpetuam, atque infamem seruitutem abigeret. Hæc enim ſchismatis huius Ruthenici, vna eademque est voluntas omnium, vt aduersus Romanam ecclesiam, & eius ritum odio fremant, infectenturq; eam maledictis suis, & fideles de obedientia eius, fide, bonis, gloria, vitaque nudare, ac priuare moliuntur semper, nec mirum. Nam cùm non sint de vnitate & societate ecclesiæ, & per consequens nec de regno Christi, aliud agere nequeunt, nisi vt adinuentionibus varijs, molestent Christi fideles & persequantur, blasphementque sanctam matrem ecclesiam. Non habentes illud in prospectu, quod scribit Hieronymus super epistolam ad Titum 3. & habetur XXIIII. questione III. capite. Si igitur quomodo Michael archangelus, non fuit ausus Diabolo certæ maledictionis dignissimo iudicium inferre blasphemiæ, disputans de corpore Moysi, vt in epistola Iudæ apostoli scribitur, sed dixit imperet tibi Deus. Si igitur Michael nō fuit ausus blasphemiæ iudicium inferre Diabolo per cuius os maledictum blasphemiæ, ipsius exire non debuit, quomodo ipsi Ruthenici blasphemare audent seruos Christi, & ecclesiam suam Catholicam, quæ vnica est, & in duo vel plura diuidi non potest, quæ corpus Christi est, qui vnus & indiuisus est, vt habetur 24. quæst. 1. cap. Didicimus c. Sychisma & super. nam petram ædificata est, vt habetur 24. questione 1. capite, loquitur Dominus. Cùm & apostolus cuius

fingunt se imitatores fieri, ad Titum 3. dicat, admone ad omne opus bonum paratos esse. Neminem blasphemare. Et quia dicit, neminem, Ergo non tantùm hominem, sed nullam creaturam Dei, vt exponit Hieronymus ibidem, & per consequens, non ecclesiam Catholicam in qua sola est Christi regnum. Nam dicit beatus Augustinus super Iohannem, quod soli fideles Christiani, sunt regnum Christi, quod non colligitur, sed emitur sanguine Christi. Et in alio loco ibidem, quid est regnum Christi, nisi credentes, quod demonstrat etiam Augustinus in homilia zizaniorum, vbi dicit, hi quos ichismaticos communionis direpta societas facit, spicis corruptis comparantur vel paleis aristarum fractis, & ereptis de segete, quæ non similiter cum frumento intrant in promptuaria dominorum, & contra ibidem Gregorius dicit eos esse zizania, nec in vnum concludi sagena ecclesiæ, in qua regnat Christus, & non obstante quod ex eodem semine Euangelij & nomine Christi procreati sunt. Non habent tamen fidei aut ecclesiæ nisi solius Christiani nominis societatem, quamobrem hostes vnionis facti, pacis & veritatis, ac in diuersorum errorum præcipitium lapsi commentis varijs, quæ monstrosa & pestifera hæreticorum ingenia ab initio conflauerunt, statum, auctoritatem ritumque sanctæ matris ecclesiæ deprauare non formidant, &

quæ qualiaue vomant audiamus.

CAPITVLVM II. DE ERRONEIS articulis Ruthenorum qui in hoc capitulo demonstrantur esse quadraginta, quamuis multò plures sint, quos inserere tadiosum fuit.

I.

NEgant Rutheni sanctum Petrum, verum Papam & verum Romanæ sedis antistitem & ecclesiæ militantis caput vnicum fuisse, nec accepisse plenitudinẽ auctoritatis à Christo, quod & de quolibet Romano pontifice successore eius tenent, & cõmunem eum cum alijs pontificibus esse dicunt.

II.

Negant ecclesiam Romanam caput esse ecclesiarum omnium principem rectricẽ & magistram, secundum quod scribitur dist. 23. c. Sacrosancta.

III.

Dicunt omnes obedientes ecclesiæ Romanæ, veros Christianos non esse, neque saluandos, eò quòd ab ecclesia primitiua discrepent. Se verò solos esse veros Christianos asseuerant, sectatores Christi & apostolorum, & sic esse de numero saluandorum. Imò dominum papam cum ecclesia Romana dicunt hæreticum esse, de hæresi Arriana, & Catholicos omnes Arrianistas vocant, & anathematizant ipsum tempore cœnæ Domini cum suo clero, dicuntque non habere plenam potestatem ligandi & soluendi, quod sumpserunt ex sectione seu diuisione Græcorum decima ab ecclesia Romana, de qua infrà.

Dicunt

IIII.

Dicunt omnes Latinos ecclesiæ doctores nullius veritatis & efficaciæ esse, fuisseque, hinc nec aliquibus eorum dicta suscipiunt, quantumcumque forent ab ecclesia suscepta & approbata, nec credunt afflatu Spiritus sancti locutos fuisse aut scripsisse, hinc nec libris aut scriptis beatorum Hieronymi, Augustini, Gregorij, Ambrosij, & ex consequenti aliorum doctorum fidem dant, & eorum auctoritatem nullo modo suscipiunt.

V.

Dicta doctorum Græcorum suscipiunt, dummodo nihil aduersus eorum errorem in eis inuenerint. Si verò quid ex eis quod aduersus sectionem & ritum eorum erroneum fieret acceperint, corrupta dicunt & vitiata esse ac fidem eis adhibere, non debere asseuerant.

VI.

Sanctos ex ecclesia & fide Catholica, Romanæ professionis & obedientiæ blasphemant, & dãnant sicut infrà patebit in septimo schismate.

VII.

Imagines operis, & artificij catholicorum horrent, & quãtum ex eis est, inhonorant, etiam si crucifixi, aut eorum Sanctorum fierent. Sui verò artificij venerantur, dummodo in synagogis eorum locatæ aut pictæ fuerint, aliàs non.

VIII.

Ecclesias catholicorum spernunt, confutant, inhonorant, ac blasphemant contra canonem Innocentij tertij de Baptismo c. Licet Græcos. Nec vllam

in eis exhibent reuerentiam sacerrimo sacramento nisi coacti, aut metu maiorum offensæ, aut simulata assentatione, & sic de eatũdem ecclesiarum consecratione, nihil tenent. Sic & de consecratione corporis Christi dicentes, in azymis ipsum cõsecrari nõ posse. Eorum verò synagogas per simplices eorum sacerdotes consecrari posse dicunt, prout de facto consecrant.

IX.

Statuta Ecclesiæ dictaq; aut scripta seu Canones, & Conciliorum determinationes, ac decreta, nulla esse dicunt, etiam & de primis Concilijs dicũt, quod à septima Synodo omnia concilia nullius efficaciæ fuêre, neq; de iure Catholico, quod sine eorũ consensu agebantur & approbatione.

X.

Omnia ecclesię sacramenta profanãt & blasphemant, ridentq; & inhonorant, præcipuè sacramenta Baptismi & sacræ Eucharistiæ, eò quòd non secundum formam ritus eorum fiant.

XI.

Nullum pontificem Catholicũ habere potestatem dicunt christina cõsecrandi, solùm patriarcham, quem se habere iactant Constantinopoli, per quem si semel consecratum fuerit dicunt, ad annos plurimos illud efficaciam habere ad vnctionem.

XII.

Ordines, benedictiones, pontificia, sacerdotia, orationes, ieiunia, indulgentias, iubileos, & omnia ecclesiastica officia, & ea quæ auctoritate clauium dispensat ecclesia damnant, nec vllius efficaciæ dicunt esse. Similiter obedientiam ecclesiasticam authoritatemq; rident, & sicut de indulgentijs, sic & de excommunicationibus ecclesiæ nihil tenent.

XIII.

Dicunt confirmationis Sacramentum nullum esse. Ideo nec illud accipiunt, sine quo promouent sacerdotes suos, nec habent tempora limitata ad ordines, sed passim & vno die promouẽt, & plures ordines conferunt.

XIIII.

Dicunt Sacramentum extremæ vnctionis, nullam aduersus peccati reatũ medelam cõferre posse, & B. Iacobum vnctionem intellexisse, tamẽ ad medicinam languoris corporalis.

XV.

Sicut quandoq; baptizant in acetabulo, id est, in qua acida, expressa de succo pomorũ, aut fructuum, confecta cum aqua naturali & fermento: dum aqua pro tempore caruerint, discretionem in aqua non ponentes: sic in defectu vini in eodem acetabulo sacrificant, imò execrant.

XVI.

In præparatione calicis duas aut tres guttas vini aquæ immiscent calidæ, nec vinum sentitur in aqua absumptum, & damnant ecclesiæ ritum quòd aquam frigidam ad calicis præparationem accipiant, & panem fermentatum pro sacrificio recipientes diuidunt bifariam, superiorem partem in panis modo triangulariter, in profundam excidẽtes, in corpus Christi consecrant. Reliquum panis beatæ Virginis corpus designare dicũt, & in veneratione conseruãt, in cuius panis præparatione farinã recipiunt,

In nomine Patris, fermentum mittunt in nomine Filij, calidam fundunt aquam in nomine Spiritus sancti. Item ad panis sacrificium plures panes associant & apponunt, vnum in nomine Mariæ, alium in nomine precursoris, alium in nomine Basilij, tandem Leonis, Heliæ, & sic consequenter singulis panibus sanctos singulos inuocatione attribuunt. Vnde & in calicibus ligneis, in locis plurimis sacrificant. Vbi pane ex pluribus, vt tactum est polentis exempto, offam quandam faciunt, & consecrant, tandem in consumptionem coclearibus ligneis, & sordidis vorant, & micas seu reliquias panniculis detergunt, eijciuntque. Sic quoque communicant, & populum coclearibus, ex calice expromendo, & in eium oferendo.

XVII.

Sumunt experientiam de calicis consecratione, tanquam dubitantes de consecratione eius. Nam antequam communicant in sacrificio, faciunt eis dari aquam calidam quam infundunt in calicem consecratum, vnde si vapor exalauerit, credunt verè illic esse sacramentum, tum primò communicant. Et si pars in calice relicta fuerit, seruatur, & peractis prandijs à sacerdote redeunte voratur.

XVIII.

Consecrant pro bellantibus panem similaginem, in corpus Christi, & laicis in bella procedentibus tradunt in manus, qui cùm sunt cum hoste conflicturi & iam manus conserturi, replent vas elearium aut pocularium, quod in promptu fuerit aliquo liquore, qui tunc occurrerit, & illic pane illo posito, seipsos ordine communicant. Sacar-

XIX.

Sacramentum Eucharistiæ, quod die cœnæ sacræ consecrant, illud solùm dicunt pro infirmis procurandis valere, & non aliud, quod diebus alijs consecratur, & tale ad anni decursum conseruant in calice præparato, quod vermiculosum & tabidum, infirmiori imprimunt cocleari.

XX.

Ante præparationem calicis incensis cereis, panem consecrandum cum vino, & aqua calida in calicem fusa, velut dictum est, cum reuerentia summa spectandum populo offerunt, & circunferunt, vbi populus pronus cadit veneratur & idololatrat. Et post in altari positum, & consecratum nemo venetatur, neque eleuatur.

XXI.

Non solùm in forma Baptismi ab ecclesia discrepant, sed etiam in materia. Quanquam vt suprà in articulo 15. dictum est & sacro Epiphaniarum die, loco fontis ecclesiastici flumina rapidè manantia, dummodo haberi poterunt, pro Baptismate infantium consecrant, instar Iordanis. Et quem puerum in mersione ibidem mori frigore, aut è manibus elabi & mergi contingat, ab Angelo raptum dicunt in cælum, neque mundum eius præsentia fuisse dignum aiunt.

XXII.

Sacerdotes eorum communiter non orant, nisi quando missæ officium suo more sint habituri, & quæ aut quales horæ eorum sunt Deus videat. Et dicunt presbytero sufficere ad conscientiæ purifica-

tionem, cum vxore cubanti & celebrare volenti, quod se fermentata aqua calida abluat, à vertice capitis ad pedum vestigia. Hanc loturam tantæ dicunt efficaciæ quanta foret confessio.

XXIII.

Si casu quis Catholicorum presbyterorum in altaribus eorum celebrauerit, mox velut execratum violant & effringunt, & dicunt quod in vno altari tantùm missa vna debet in die celebrari.

XXIIII.

Dicunt populum mereri, & magnæ indulgentiæ fieri, quoties quis hominem Catholicum obedientiæ Romanæ interemerit.

XXV.

Dicunt suos presbyteros irregularitatem incurrere, cùm passerem, aut aliquod volatile occiderint, qui non prius regularitatem acquirunt, donec idem volatile sub ascellis gestum ab eis, totaliter computrescat. Hæc eorum est pœnitentia, quæ non esset adeò durasi Christianum hominem occiderint.

XXVI.

Falso iurare aduersus inimicum & præcipuè contra virum Romanæ professionis nõ esse peccatum dicunt. Similiter & decipere, damnificare aut fraudare eundem.

XXVII.

Sicut Sabbatum in Quadragesima, nullo modo fore ieiunandum, & peccare eos mortaliter, qui ieiunauerint. Neque Missam celebrandam in tota Quadragesima, nisi Sabbaticis diebus & Dominicis. Vnde damnant ecclesiam Romanam, celebrantem alijs diebus Quadragesimalibus præter Sabbatum & Dominicum. Et simili errore ante ieiunia suæ octo diebus solennisant. Similiter & post ieiunia, carnes vorantes quotidie ferijs sextis. Imò & in Vigilijs, si quæ tum occurrerint. Nec piscibus licere vti dicunt nisi eorum intestinis, cum ieiunia Quadragesimalia peragunt.

XXVIII.

Christi fideles peccare mortaliter dicunt, quòd barbas radant, & manducant suffocata. Et similiter damnant Christianos carnes edentes vltima Dominica antè Carnisprivium, & consequenter.

XXIX.

Dicunt licitè vendi posse prælaturas, ac beneficia, aut emi. Similiter & sacros ordines, & quæ beneficia patres tenuere dicunt, filij ad eius hæreditarium se habere.

XXX.

Dicunt viuentem hominem, mortaliter peccare non posse.

XXXI.

Dicunt fornicationem simplicem non esse peccatum mortale, similiter & vsuram.

XXXII.

Dicunt furi sufficere rationem furti sui, septem sacerdotibus repræsentari, & fateri crimen, & petere olei vnctionem ab eis. Nulla tamen post hoc pecunia, nec restitutionis debito debere onerari.

XXXIII.

Asserunt non esse purgatorium, solùm esse duo receptacula animarum, cælum & infernum.

XXXIIII.

Dicunt animam ante diem iudicij beatitudinis gloriam non habere, quod & credunt. Corpore in terra manente. Omnia hæc in concilio Florentino cassata sunt, & per Bullam Eugenij correcta.

XXXV.

Dicunt quod viuorum suffragia prosint damnatis in inferno, & non alijs.

XXXVI.

Dicunt Spiritum sanctum non procedere à persona Filij nisi solius Patris. Aliàs duo essent principia, & duæ spirationes, quod tamen sufficienter explanatum est in Concilio Florentino 1439.

XXXVII.

Diuortia faciunt in matrimonijs nulla rationabili caussa interueniente, pro sola auaritia & libitu, quæ laici simplices inter coniuges faciunt. Et dicunt quemlibet qui petit separari licere.

XXXVIII.

Dicunt secundas & tertias nuptias, ac deinceps, esse illegitimas, nec facere verum matrimonium, nec inde sequi prolem legitimam.

XXXIX.

Mortuorum tumulos, peracta sepultura iubentur singuli per sacerdotẽ, suos osculari, & post ipsam sepulturam conuiuantur, vorantes quasdam polentas ab ipsis presbyteris benedictas. Dicunt

XL.

Dicunt secularibus dominis eorum præsidibus, licere sine nota excommunicationis maioris verberare & deponere eorum patriarchas episcopos, sacerdotes cuius rei origo cœpit, vt dicetur in 10. diuisione Græcorum ab ecclesia. sunt & aliæ plures leuitates & stultitiæ eorum & errores, quos præsentibus omitto inferere. Satis hinc liquidè patere poterit, quod horrendis erroribus, si veteratores & sectatores prophanam à veritate & salutari ecclesiæ Catholicæ determinatione discrepent, secti ab vnitate fidei orthodoxæ. Vnde in simplicitate & humilitate simulata, venientibus ad apostolicam sedem, an uestigio credendum dispensandumque sit cum eis de plano, non defimo.

CAPITVLVM TERTIVM DE PERtinacia Ruthenorum, qui nec in obedientia, neque in iurisdictione petenda ab ecclesia, Græcos redeuntes voluerunt vnquam imitari.

ET quia in Græcorum atque Ruthenorum schismate claruit semper, & vsq; modo liquidè cernitur, inobedientiæ pertinacia maior esse in Ruthenis quàm in Græcis, qui non solùm animaduertere volunt potestatem & iurisdictionem omnem, non nisi ab ecclesiæ Catholicæ auctoritate manâre: nec aliunde consequi eam oportere. Quin potius imperium authoritatemque eius omnem nihili ducentes, à tertia Græcorum ab ecclesia sectione, seu ab Ephesina synodo hæretica diuisi cum eis ab ecclesia

Vbi Dioscorus Alexandrinus episcopus Leonem papam primùm contumelioſis verbis afficere, & excõmunicare primus temere ausus est. Pòst in Chalcedonensi catholico concilio damnatus, nunquam deinceps vniri ecclesiæ voluerunt.

Græci duodecies defecerunt à Roma. eccles.

At verò Græci post eandem diuisionem terciam, redire nouies perhibentur. De quorum abitione & reditionibus præsens quoque capitulum introducitur incidentaliter. Græcos itaque seu Orientales ecclesias à Romana seu Occidentali ecclesia omnium ecclesiarum matre & magistra, cui singuli quique omnium conditionum statuumque subesse & obedire, eamque sequi, venerari, ac in credendis audire tenentur, velut habetur Distin. 19. cap. in memoriam: duodecies præcidi legimus per diuersas hæreses & schismata. Ipsam tamen Romanã ecclesiam, semper in vna vera & solida fide Catholica perstisse, perstituramque ad sæculi consummationem iuxta illud Lucæ 22. Ego rogaui pro te vt non deficiat fides tua. Secundum quod & beatus Hieronymus ad Damasum papam dicit, & habentur verba eius 24. Quæstione. 1. Can. Hæc est fides. Sacra Romana ecclesia, quæ semper immaculata permanſit, Domino prouidente & beato Petro apostolo opem ferente in futuro permanebit sine vlla hæreticorum insultatione, scilicet præualente, atque firma & immobilis omni tempore persistet.

Vnde huiusmodi præcisiones eorum, post translatam imperij sedem ab vrbe Romana in Constantinopolim per Constantinum Imperatorem secutas legimus ad illam vltimam, in qua nunc obstinati persistunt, quę post Florentinum cõcilium accessit. Qui-

Quibus redeuntibus, tamen minus susceptionis ab ecclesia gratiosè impendebatur semper, vt habetur 22. Distinctione. Ca. Sacrosancta. Quæ quidem Orientales ecclesiæ, principales & patriarchales fuerant quatuor: Constantinopolitana, Alexandrina, Antiochena, & Hierosolymitana. Quæ iam diutissim, iam quandoque coniunctim se ab obedientia ecclesiæ Romanæ subtrahebant. Constantinopolitana tamen ecclesia, fiebat semper alijs occasio huiusmodi abcessionis.

4. Patriarchales eccles sia.

Vnde prima sectio fuit anno Domini 335. tempore Iulij papę & Cõstantini imperatoris, Constantini magni filij, Atriana hæresi plurimum infecti, qui seductus per Eusebium Antiochenum, patriarcham, & alterum Eusebium Nicomediensem episcopum, ambos sectatores Arrij hæretici: qui in Alexandria dogmatizabat. Filium in quantum Deus, minorem esse Patre. Imò potius dicebat cum creatum esse non Dominum non coæternum, nec eiusdem substantiæ cum Patre, & alia nefanda plura: multas & graues persecutiones intulit omnibus catholicis, tam Orientalibus quã occidentalibus, quosdam suffocans quosdam in exilium condemnans.

Prima diuisio Græcorũ à Romanis.

Eius igitur fauoris fiducia, idem Eusebius patriarcha Antiochenus, non quæsita papæ licentia: volens determinationem Niceni concilij in Symbolo damnare de consubstantialitate Patris & Filij: Concilium in Antiochia congregauit. Et ad illud cunctos episcopos Catholicos citari fecit. Vtpote Athanasium Alexandrinum episcopum, & patriarcham Paulum Constantinopolitanum, Marcellum Anchiræ episcopum, & Lucianum Andripoli-

tem, qui Orthodoxæ fidei erant veri zelatores.

Illi verò pro eo, quod sine papæ consensu interueniente factum esset: ad tale cõciliabulum venire contempserunt. Quapropter per eum excommunicati ad Iulium papam appellârunt. Eusebius verò literis papę de audacia temera correptus atque citatus ad reddèndam de tanta præsumptione rationem, spreto mandato papæ ab obedientia sua & ecclesiæ Romanæ se subtraxit. Mox in exilio Paulum Constantinopolitanum episcopum, eius suggestu imperator clàm sub altari in Ensa ciuitate suffocati præcipiens, Eusebium Nicomediensem hæreticum tranſtulit in sedem Constantinopolitanam. Quæ ab eo annis duodecim, pòst à Macedonio hæresiarcha Spiritum sanctum creaturam asseuerante occupata anno vno. Tandem à tribus alijs hæreticis Eudoſio Demophilo, Euagrio, annis viginti tribus residentibus, vsque ad Felicis papæ, & Theodosij Catholici imperatoris tempora subsessione tenta est & gubernata. Donec à Gregorio Nazianzeno suscepta, ab huiusmodi erroribus & schismate fuerat purgata & reunita ecclesiæ Catholicæ, ac sub obedientia Romani pontificis tenta est. Posthæc annis 45. sub quinque pontificibus Catholicis, videlicet Nectario 16. Chrysostomo 6. Arsacio 2. Achito 20. Sisinnio 1.

Secunda diuisio fuit tempore Cælestini papæ & Theodosij imperatoris iunioris, anno Domini 406. Cùm Sisinio episcopo Constantinopolitano mortuo, Nestorius presbyter Hæresiarcha occultus, de Antiochia ad illam sedem vocatus esset, qui in concionando dogmatizabat, primò: Quòd

Quòd nullus audeat beatam Virginem dicere matrem Dei sed Christi, quia non genuit Deum sed hominem, cùm Deus generari nequeat ab homine. Dicebat quoq; duas in Christo personas distinctas unam Filij Dei, aliam Filij Virginis.

Idem dogmatizabat Spiritum sanctum, nec esse à Filio, nec habere existentiam à Filio, sed à Patre solo procedere. Hunc errorem Phocius maximè plantauit in Græcis, vt infrà patebit de processione Spiritus sancti, quem vsque modo Græci errorem defendunt cum Ruthenis. Hunc Cyrillus Alexandrinus episcopus, vir Catholicus venerationis plurimæ apud Græcos, plurimis epistolis reprehendit, de tam impio errore. Detulitque cum papæ Cælestino, qui sibi mandauit vt Cyrilli scripta catholica susciperet, & corrigeret errata, & credendis, ecclesiam Romanam sequeretur. Qui tandem mandata papæ respuit, eique contempsit obedire. Et quia nulla alia orientalis ecclesia eum secuta fuerat, sed nec tota Constantinopolitana. Quia multi clerici & laici resistebant suis erratis. Idcirco durare non potuit schisma & ille error. Nam post triennium Synodus vniuersalis per papam Celęstinum in Epheso celebrata est. Vbi congregatione ducentorum episcoporum eadem est hæresis reuocata. Et constitutum vt nulli aliam fidem exponeret vel doceret, quam illam quæ scripta est à sanctis Patribus 318. in Nicena synodo congregatis de qua synodo in. C. Canones. dist. 15.

Concilium Ephesinum anno 430.

Tertia diuisio fuit, generalis omnium ecclesiarũ Orientalium tempore Leonis papæ, primi & prefati Theodosij iunioris imperatoris, anno Domini

quadringẽtesimo, quadragesimo quarto: dum post mortem Cyrilli Alexandrini episcopi doctoris Catholici, & zelatoris fidei Orthodoxæ, Dioscorus eidem eius accepisset, & ecclesiam Constantinopolitanam Flauianus Catholicus episcopus tenuisset. Monachus quidam Eutyches nomine Archimandrita, id est, plurimorum monasteriorum præses, seu abbas, qui Nestorij hæresim vehementer impugnans, duas in Christo personas asseuerantis in aliam illi oppositam incidit, dogmatisando vnam tantùm in Christo naturam fuisse diuinam, & humanam absumptam esse, & in illam conuersam. Dumque Flauianus Constantinopolitanus, illum hęc palàm concionãtem redargueret, & eius pertinaciam nequiuisset moderari, vt hæreticum de ecclesia eiecit, & abstulit monasteriorum gubernationem. Qui dum appellasset petijssetq; Concilium generale, ac se iudicari super erratis ab Dioscoro Alexandrino episcopo, Leonis papæ dicti auctoritate, synodus congregata est in Epheso, & legati missi qui nomine papæ illi præsiderent, Dioscorus monachis vallatus & militibus, veniens ad synodum, cõtra papæ mandatum violenter synodali præsidentia vsurpata, cogebat omnes vt subscriptione fatercẽtur Eutychetis fidem esse Catholicam.

Hæresis Eutychetis.

Quo viso legati papæ fugerunt, ne erroris tali & eius temeritati cõsentirent, qui tandem Flauianum episcopum mox detinuit, & pro sententia aduersus Eutychetem lata tanquam iniusta, coniecit in carcerem, appellantemque ad papam noctu fecit iugulari. Quo quidem iugulato, archidiaconum ibi nomine Anatolium suę opinionis, in episcopum Constantinopolitanum consecrauit, & Eutychetem restituit officijs & monasterijs. Similiter Antiochenum tunc episcopum restituit, & alios quamplures. Et in eius sedem quendam nomine Maximum, eque hæreticum instituit, vt sic contra papam firmaretur. Quo tempore Hierosolymitanam quoque ecclesiam administrabat Iuuenalis episcopus, & pariformiter in omnibus consentiens. Sic itaque ecclesias Orientales omnes sibi concilians, ad inobedientiam papæ prouocauit. Audiens Leo papa & gesta omnia illius synodi irrita faciens, scripsit Imperatori vt annueret aliam synodum fieri intra Italia: vt & error ipse, & Dioscori nequitia corrigeretur, qui ecclesiam perturbauit. Ille verò non solùm non annuit, sed & decreta dictæ synodi potenter defendit. Sicitaque Dioscorus ab obedientia papæ cum ecclesijs Orientalibus se subtrahẽs, omnium primus contra papam non solùm libellum famosum scripsit, caput eum putridum nuncupans; sed etiam temerá præsumptione ausus est papam excommunicare. Exista sectio stetit toto tempore Theodosij & duravit annis septem. Nullũ enim aliud Imperator concilium voluit admittere vt in loco quopiam celebrari potuisset. Verùm dum Imperator Catholicus Martianus, Theodosio mortuo in imperium successisset, papæq; annuisset vbi vellet synodum celebrare & intercessisset pro Anatolio Constantinopolitano episcopo qui timore depositionis ad vnionem accedebat, vt suæ sessioni consentiret, papa tandem & Anatolium suscepit & confirmauit.

Papa excõmunicatur.

Et in Chalcedone ciuitate synodo sexcentorum triginta Patrum congregata, cui & Imperator in-

Synodus Chalcedonensis anno 453.

tererat, vt habetur Dist. 96. C. Nos ad fidē ecclesias ipsas ad vnionem cum eis suscepit, & Eutychetis hæresim damnauit. Et declarauit in vna persona Iesu Christi, duas esse naturas distinctas, & cōstituit beatam Virginem matrem Dei dici debere Græcè θεοτόκος. Toleratisq; tribus episcopis in ecclesijs eorū scilicet Constantinopolitano, Antiocheno, & Hierosolymitano, solùm Dioscorum Alexandrinum condemnauit, ex eo præcipuè, quòd fuerit ausus lecondemnauit, ex eo præcipuè, quòd fuerit ausus lecondemnauit, ex eo præcipuè, quòd fuerit ausus leconde mnauit, ex eo præcipuè, quòd fuerit ausus leconde mnauit, ex eo præcipuè, quòd fuerit ausus leconde m

nus electus, cum simili consensu papæ petito sedem accepit, & annis sex in ea sedit, donec ab Anastasio imperatore hæretico, qui Zenoni successerat deponeretur. Cui Macedonium substituit nequitiarum omnium sentinam, scripturarum falsificatorem. Quo deposito post annos tres Timotheus hæreticus surrogatur in sedem, qui diuinam naturam in Christo pallam dicebat, & tenuit sedem annis sex. Et hic hæc scissio durauit annis 45. vsq; ad tempora Iustini imperatoris Catholici, qui succedens Anastasio, Iohannem Timotheo mortuo, in Constantinopolitana ecclesia sedere fecit, & sic ecclesiam Orientalem cum Occidentali vniuit. Quæ vnio durauit ad tempora Iustini imperatoris & Agapeti papæ.

Quinta diuisio fuit circa annum Domini quingentesimum octogesimum, tempore papæ Pelagij & imperatoris Mauritij, quæ venit ex fastu & superbię tumore cuiusdam Iohannis Constantinopolitani episcopi, qui se pro papa vniuersali gessit, & se papam vniuersalē appellari fecit. Dicebat enim quod ciuitas imperialis debet esse etiam sedes pontificis supremi. Quemadmodum Roma fuerat antè.

Iohānes papa Vniuersalis titulum vsurpat.

Vnde non ex aliqua hæresi, sed sola superbia hæsessio prouenerat, vnde Pelagius papa corripuit eum epistolis suis, & friuolam eius rationem elisit. Similiter beatus Gregorius primus, qui Pelagio anno Domini 590. successerat, scripsit ei, & imperatori Mauricio suam superbiam redarguens, vt patet in Regestro suo, & Dist. 99. ca. Nullus. & ad suppriman dam tam temeram superbiam suam, humilitatis titulum sibi apponens, se in literis omnibus seruorum seruorū Dei intitulare cœpit. Quem vsq; modo sequuntur

Seruus seruorum Dei.

quuntur omnes Romani pontifices, licèt quidā putent Damasum papam hunc primū titulum assumpsisse, & ab alijs successoribus fuisse prætermissum, donec à beato Gregorio continuaretur. Hæc diuisio pauco tempore durauit, quia mortuo Iohanne successor eius in illa elatione non perstitit, sed ad ecclesiasticam vnionem accessit. Quibus temporibus fuit Arrenius hęreticus episcopus Constātinopolitanus, qui dogmatizabat vnam tantum fuisse in Christo voluntatem & operationem. Quem papa Pelagius veniens Constantinopolim eiecit de sede, & sub ijsdem temporibus quinta synodus celebrata est auctoritate papæ Vigilij, imperante Iustiniano.

Quinta synodus.

Sexta diuisio fuit, & cœpta est Sergij papæ & Heraclij imperatoris temporibus, anno Domini sexingentesimo octogesimo, & durauit annis 65. ferè vsque ad tempora Agapeti papæ & Constantini quarti imperatoris Catholici, filij Constantini tertij omnium imperatorum pessimi ex Heraclio geniti, qui papam Martinum ab vrbe Constantinopolim tractum, damnauit exilio in Cersonam, vbi loci & beatus Clemens exulabat. Quam diuisionem & scissionem fecit Sergius episcopus Cōstantinopolitanus hæreticus, qui similiter vt Arrenius tenuit vnam voluntatem & operationem fuisse in Christo & pertinaciter stetit sub inobedientia cum alijs sex episcopis, videlicet Piro, Paulo, Petro, Thoma, Piro, Theodoro se sequētibus hæreticis fiducia Heraclij, qui Heraclius post multa facta egregia, de quibus mētio fit in Legēda exaltationis sanctę crucis, quæ pro fide & ecclesia fecerat, lapsus erat in eundē errorē Arrenij, suggestu Sergij seductus, do-

nec tempore Agapiti papæ Theodoro, in Constantinopolitana sede, Georgius vir Catholicus successerat, & Constantino tertio imperatori, filio Heraclij deteriore patre in hæresi. Constantinus quartus filius eius princeps Catholicus succedens gessit imperium, sub quibus ecclesia iterum vnita fuit. Et sexta Synodus vniuersalis de qua distinctione sedecima capitulo sexto Synodus, per Agathonem papam celebrata. durauit vnio quasi annis viginti tribus ad tempora Iohannis papæ sexti, tenentibus sedē Constantinopolitanam successiue quatuor episcopis Catholicis, Georgio, Theodoro, Paulo, Calonico. donec Titus successerat eidem Calonico hæreticus de errore Arteni.

Sexta Synodus.

Septima sectio cœpit à Tito Constantinopolitano episcopo hæretico; ferè totidem annis durans vt præcedens. Incipiens tempore Iohannis Papæ sexti, qui Græcus fuit, durauit ad tempora Adriani papæ primi, & Constantini imperatoris quinti, quicum Hirene matre tūc tenuit imperium. Qui Titus, cum duobus successoribus Iohanne & Germano sedit, sedi Romanæ inobediens annis 24. hæresim tenens Artenij. Quæ quidem hæresis in successore Germani finem accepit. tamen alia consurrexit scilicet sub Anastasio, qui annis 24. sedit in sede Constantinopolitana ecclesiæ Romanæ inobediens, cum successoribus duobus, Constantio & Niceta. Vnde hæresis Iconomachorum consurrexit in destruentium & persequentium imagines. Contra quos est capitulum de Consecratione dist. 3. Venerabiles imagines. De qua hæresi fuit Anastasius cum duobus sequentibus.

Iconomachi.

Teraſio

Teraſio tandem episcopo Catholico Nicetæ succedenti in eccles. Constantinopolitana, qui in ea sedit An. 12. Et Imp. Constantino V. cum Hirene matre sua imperium gubernante, viro Catholico, synodus per Adrianum papam primum, in Nicea ciuitate Asiæ celebrata est, anno Domini septingentesimo septuagesimo quinto, & vnita ecclesia. Ibidem fuerat synodus illa quam tempore Constantini imperatoris Syluester papa congregarat. Et durauit vnio ad tempora Leonis imperatoris, qui fuit Armenus genere, & Baro Michaelis imperatoris: & occiso Michaele, qui post Constantinū V. & Hirenē imperauerat, quæ filium Cōstantinū eundē exoculatū, in carcerē cōiecerat, quòd eam priuarat imperio. Imperiū tyrānicè inuasit & occupauit, ac sopitā hæresim Iconomachicā à cōcilio septimo re accēdit, tēporibus Nicephori patriarchę Cōstantinopolitani, qui Teraſio successerat, & sedit annis nouem.

Nicena synodus.

Hirene imperatrix.

Octaua diuinō circa annum Domini octingentesimum trigesimum, tempore dicti Leonis imperatoris fuit, sub tribus Patriarchis Constantinopolitanis hæreticis, Iconomachicis, scilicet Theodoro, qui sedit annis sex, & Antonio, qui sedit annis tredecim, & Iohanne, qui annis nouem.

Octaua synodus.

Qui tres nominatim anathematizati sunt, per octauam synodum, & durauit annis quasi 27. Donec Methodius vir Christianissimus in sede Constantinopolitana sedit. Sub quo totaliter defecit hæresis Iconomachica, qui annis quatuor residens ecclesiam iniuit. Cui Methodio cùm Ignatius vir sanctus, & constans, miraculis succesisset, & cùm iam sedisset annis 11. per imperatoris Michaelis, qui Leoni

in imperium succesſerat, annunculum, Vardam nomine, cognomento Ebriosum, de sede pulsus est.

Qui excõmunicabat eum, quòd spreta legitima vxore nurũ suã superduxerat, nec absoluere voluit, nisi rediret ad pristinũ cõiugium: & per violentiam fecit eligi quendã Phocium laicum scelestum hominem in patriarcham Constantinopolitanum.

Phocius S. sanctũ à solo Patre procedere docuit.

Nona diuisio cœpit à prænominato Phocio Nicolai papæ primi, & Michaelis imperatoris temporibus, circa annum octingentesimum quinquagesimum octauum.

Nam petẽte dicto Michaele imperatore vt papa Nicolaus Phocium ad sedẽ Constantinopolitanam cõfirmaret, papaq; hortaretur, è cõtra pluribus eum literis vt Ignatium iniustè à suis inferioribus, contra Canones depositum restitueret sedi suę, vt haberur 21. Dist. C. Inferior sedes, cum 7. capitulis sequẽtibus. Dumq; cerneret ea in re obstinatiorem imperatorem, Phocium deposuit, & multas contra eum excommunicationum sententias promulgauit.

Ipse verò fauore & præsidio imperatoris sedem occupabat violenter, modum & viam quærens conatu toto, quo se ab obedientia papæ eximeret. Et quia veteres hæreses sensit ea in re nõ fore sibi profuturas, nouam conflauit.

Nam versuta calliditate constituit quasi generale Concilium comportare, vt pertinaciter de processione Spiritus sancti Nestorij dogma defenderet. Quod quia sine papę auctoritate & consensu facere nequiuerat: subduxit ignotos viros, eos esse legatos simulans, nõ solùm Romanæ ecclesiæ, sed etiã principalium sedium aliarum, scilicet Alexandrinæ, Antiochenæ, Hierosolymitanæ. Et congregans metropoliras & episcopos per se agebat omnia. Nicolaum papam, multis criminibus accusando, maximè quòd excommunicatus esset, eò quòd ad Symbolum addiderat Spiritum sanctum & à Filio procedere, & esse depositum gestis tertij Concilij cõtra cuius decreta fecerat. Qua pertinacia magis imbuit Græcos in hoc errore, & eos irritauit contra Latinos, qui & plures ac varios accusatores cum testibus subduxit, vt coram Concilio contra papam acclamarent. & sic adiudicauit contra papam vt petebatur. Et hæc scissio stetit annis nouem durante eodem Phocio & imperatore Michaele. Quo deinde Michaele occiso, per Basiliũ collegã suum, qui veritus ne in ebrietate furens eum aliquãdo occideret, qui etiã carissimos suos in hoc furore solitus fuerat occidere, eũ occidere maluit, & possesso imperio, voto papę Nicolai parens, Phocium de Cõstantinopolitana sede expulit, & Ignatium reuocatum in ea collocauit. Iste ergo Phocius procurauit diuisionem plus alijs inter Græcam, & Latinã ecclesiam occasione processionis Spiritus sancti tantùm à Patre, & Græcos in eo seduxit, cum eorum sequacibus Ruthenis. Interim papa Nicolaus moritur, & Adrianus secundus eligitur in papam, qui similiter omnia facta contra Phocium per Nicolaum cõfirmauit. Et missis nihilominus legatis tribus in Græciam, Donato, Stephano episcopis & maximo Diacono, discernere cõmisit eis inter Ignatium & Phocium. Illi cõuocato Cõcilio inuenerunt detectas fraudes, falsitates, & varias fictiões Phocij. Vnde cùm nollet fateri crimina, neque pœnitere pro tot reatibus, anathematizauerũt eum cum tota

Ebrietatis mala.

Synodo duodecim anathematibus, & expulerunt à Synodo, vnde vnita fuit ecclesia. Qui Phocius nihilominus clàm varias machinationes instruens, dolo cuiusdã à se cõfectæ, & tanquãveteris prophetiæ in vulgus emissæ, & velut sibi diuinitus reuelatæ ad intelligendum, gratiam Cæsaris adquisiuit. Sic quod post mortem Ignatij, vi quadam eum in sedem Constantinopolitanam reposuit. Ipse verò falsitate solita literas Iohannis papæ octaui super sua confirmatione, tanquam ad petita imperatoris cõfinxit & sedem occupauit, donec Stephanus papa Iohannis octaui successor eum palàm deiecit & expulit.

Decima diuisio fuit tempore Constantini sexti filij Basilij, qui Monachus dictus est. Et Leonis papæ noni, qui fuit anno millesimo quinquagesimo, quo tempore quoque fuit Michael quidam illiteratus homo & ambitiosus, patriarcha Constantinopolitanus. Cui Constantino dum Sicilia fuisset subiecta, veniensq; ad eam cum thesauris multis & gemmis, & vrbem & ecclesias eius spoliasset, mississet q; Constantinopolim ad constructionem monasterij sancti Gregorij, mox in eius egressu rebellarunt, & regem sibi constituerunt, Leoni papæ querela super tyrannica Constantini expoliatione exposita. Quo cognito Imperator dum apud papam instaret, vt eos à defectione per excommunicationem retraheret ab vna ipse quoq; , ab altera parte armis huiusmodi rebellionem se frenaturum disponeret : Papa rescribente quod id facere sibi non liceret, cò quòd iuxta querelam Siculorum occasionem solus præstitit rebellandi.

Indignatus Imperator iudicauit papam eorum defectionis esse authorem. Et non valens se de papa quouis alio modo vindicare cum Græcia tota ab eius obedientia se subtraxit. Ad quod facinus parati semper Græci extiterunt. *Græcia desiit à papa Romano.*

Constituens igitur patriarcham Constantinopolitanum vniuersalem papam facere tractatu super ea re cum Michaele patriarcha Constantinopolitano habito : ipsoque homine ambitiosissimo annuente voto suo, conuocato concilio, episcoporum omnium Orientalium, coram eis dictum Michaelem vniuersalem patriarcham orbis totius pronunciauit, & dextrauit eum super equum insidentem per hypodronium palatij, prout imperator facere papæ solitus est, ducens frenum equi sui aliaque omnia insignia papalia ei contulit. *Imperator papæ equisõ.*

Mox miser stulta elatione inflatus, Romanum Papam in illo conciliabulo cum omnibus occidentalis ecclesiæ episcopis ac clero vniuerso denunciauit esse depositos & excommunicatos. Quia contra Niceni concilij determinationem addiderunt symbolo, Spiritum sanctum à Filio procedere; quod Nicena eadem synodus non posuerat. Et in sequente synodo iterũ decretũ fuerat : omnẽ qui aliam fidem teneret vel doceret si foret clericus deponi : Si laici excommunicari debere. Quo facto dixit ad se iure pertinere regimẽ vniuersalis ecclesiæ cùm esset patriarcha primus post Romanũ pontificẽ nec deposi-tus nec excõmunicatus : Itaq; stulta præsidentia eius proceres milites & populus quisq; cœperunt in omnibus occurrentibus ad eũ velut ad papã recurre-re, & honorem ac reuerentiam exhibere tanquam

papæ. Audiens hoc Leo papa duriter literis exprobrabat Michaeli, redarguēs eum, & ostendens quomodo in prima synodo Nicena, cui Syluester papa & Constantinus magnus intererant, decretum fuit cum subscriptione totius synodi & Constantini, quòd summa sedes Romana à nemine iudicaretur, & vt Romano pontifici omnes sacerdotes totius orbis subditi essent vt capiti. Quod decretum synodi seu cōcilia plura approbarunt. Primò synodus Constantinopolitana prima, cui Theodosius senior intererat: Ephesina prima cui Theodosius iunior filius Arcadij aderat: Chalcedonensis quæ præsentia Marciani imperatoris acta est: Constantinopolitana tertia, quæ tēpore Constantini iunioris fuit. Omnes hę cōcordi voto & subscriptione cōfirmarūt sanctā Romanā ecclesiam, & apostolicam sedē post Dominū Iesum Christum caput esse omniū ecclesiarū, hęc & alia plura illi obijciēs. Ille tamen velut temerarius nullis decretis attentus in sua pertinacia permansit, propter quod iusto Dei iudicio breui vindictā accepit.

Nam Constantinus imperator videns tantùm sibi deferri honorem ab omnibus, vehemēter eum exaltationis suæ pœnituit. Timens quoq; ne sumpta aliqua occasione leui excommunicaret eum, & ne proceres in eius defectionem ceu excōmunicati aliquando cogeret, cùm præsertim habeatur pro papa vniuersali: arguebatq; intra se, quod si papa remotus Romanus hoc facere potuit, quid non faciet papa præsens? Vocato ergo ipso patriarcha Michaele, & alijs episcopis, sicut coram eis eum instituerat: sic & coram omnibus à cunctis dignitatibus eum deiecit & spoliauit non solùm insignibus papalibus, & collatis

Papæ sunt terrori imperatoribus.

latis priuilegijs: sed & alijs quæ dudum antè patriarcha Constantinopolitanus habebat, ab alijs imperatoribus cōcessa, quo sibi audaciam omnem agendi contra se amputauit, libertates omnes adimendo.

Iustè igitur Dei iudicio factum est, vt careret proprijs, qui aliena iura contra fas & ius vsurpatione inuasorat. Et exinde Græci imperatores similiter ius cœperūt, vti patriarchas & clericos omnes teneant subiugatos, quos, & quando volunt instituunt, & etiam destituunt.

Similiter Rutheni principes faciunt, & idem pessimus hominum Constātinus, volens Græcos cum Latinis in perpetuo ponere dissidio, & separatione sempiterna: fecit publicè proclamare, vt quisq; contra ecclesiam Romanam scriberet mala quę sciret & abominabilia, præmia scriptoribus pollicendo, vt sic populo Romanam ecclesiam contemptibilem redderet. Sic itaq; multi multa scripserunt fatua, ficta & nephanda, & quanto abominabiliora, tanto misero imperatori gratiora. Et sic apud eos, ac Ruthenos magis velut aduersus ecclesiam Romanam blasphemia. Vnde etiam ecclesiæ cōsuetudines omnes, quas habet Romana ecclesia, quæ non sunt apud eos, tenent pro hęresi. Sicut cōficere in azymis, comedere carnes feria secunda & tertia Carnispriuij, radere barbas & alia plura. Exinde fama in vulgus dispersa fuit, quòd Latini nonaginta nouem articulos errorneos haberent. Hinc Græci obstinatissimi fiebant, & cōtra Romanam ecclesiam sæuiebant. Quotum pertinaciam sequētes Rutheni aduersus Christicolas omnes, maledictiones, blasphemias calumniosè & mendaciter conflant, & latratibus ructuant. Et

Græci cum Rom. eccles. concertātur.

sciſſi ſemel ac diuiſi ab eccleſia Romana, nunquam redire, nec de eccleſia aliter, niſi impiè ſentire voluerunt. Et huius mali occaſio non minus etiam ſumpta eſt, poſtquam Carolus magnus, orientale imperium in occidentem tranſtulit circa annos Domini octingentos. Et hæc nephanda ſciſſio duravit, quousque Latini imperium orientale ſuſceperant circa annos Domini milleſimum ducenteſimum temporibus Innocentij tertij, Alexio filio Iſaurij Græcorum imperatoris cum patre occiſo. Quos Latinus quidam cum claſſe maxima Gallorũ & Venetorum à Venetis impetrata, promiſſione aſſuturæ vnionis eccleſiaſticæ procurandæ, dum Alexius Conſtantinopolim verſus educeret imperium recuperaturus, & captiuo patri auxilium prębiturus ac dimicaturus, contra germanum patris, qui eodem patre ſuo rapto & exoculato ac coniecto in carcerem imperiũ vi occupauerat. Cum quibus cõſerto bello cum occupatore imperij eum in fugam conuertit imperio reſtitutus. Vnde pro gratia Latinis reddenda homo peſtifer nitebatur primo claſſem eorum exuere: vbi præpeditus, cõſerto cum eis aperto prælio vnà cum patre occiſus eſt. Et Græcis hinc inde diſperſis, imperio Conſtantinopolitano potiti ſunt Latini anniſco. & vnio facta eſt, de qua vnione habetur. Extra de bap. Licet Græcos.

Imperium ex oriente in occidentem redit.

Græci victi à Gallis & Venetis, imperiũ amittunt, anno 1200.

Et creatus Imperator primus comes Gallicus nomine Balduinus & patriarcha Cõſtantinopolitanus quidam Venetus. Poſt annos tandem quinquaginta Græci recuperauerũt imperium Genuenſium adiutorio de manibus Latinorum. Factusq; eſt imperator Græcus Michael Palæologus, qui miſit ad concilium

cilium Lugdunenſe per Gregorium decimum celebratum, offerens ſe velle concordare & vnire cum eccleſia Latina. De proceſſione tamen Spiritus ſancti cupiuit eruditi, ſi procedens à Filio non procedat à duobus principijs, eo quòd omnia ab vno procedunt principio.

Vnde in eodem Concilio declaratum eſt, & decretum Spiritum ſanctum procedere à Patre & Filio non ſicut à duobus principijs, ſed ſicut ab vno principio & non duabus Spirationibus, ſed vna, vt habetur de ſum. Trin. & fide Ca. lib. 6. cap. 1. Et hanc confeſſionem fecerunt legati Michaelis imperatoris Græcorum, & receperunt, ac reuerſi publicarunt in populis decantantes Symbolum Latinum ſcilicet in Spiritum ſanctum qui ex Patre Filioque procedit. Vnde ex hoc Symbolo Niceno nihil additur, ſed potius fit declaratio veritatis.

Symbolum Latinum accipiunt.

Et ſic quamuis eccleſia Orientalis in vnione permanebat. tamen deerant qui contradicerent vnioni, alij palàm, alij occultè. Tamen imperator multos hæreticos obſtinatos tales abbates & monachos occidi fecit, alios mergi, qui nec rationibus nec autoritatibus ſanctorum valebant à ſua pertinacia reuocari, qui etiam Ioſeph patriarcham Conſtantinopolitanum hæreticum depoſitum eiecit & priuauit ſede illa, & Iohannem dictum Vechum, hominem Catholicum in ſede collocauit, & ſub eius vita tota, duravit vnio.

Vndecima diuiſio cœpit per Andronicum filium Michaelis imperatoris, qui vnà cum patre in imperium coronatus fuit, vbi Gregorio decimo iurauerat de fidelitate fidei & obedientię Romanæ: patre tan-

Coronatus hic Gregorius anno 1272.

dem mortuo solus gubernauit imperium, homo pusillanimis, timidus & peruersus, qui fratrem anhelantem ad imperium & Græcorum à se defectionem ad eum, metuens, eum incarcerauit.

Et animaduertens Græcos in vnione fidei & Romanę obedientię vacillantes ac ad defectionem paratos, congregatis omnibus in ecclesia maiori sanctę Sophię Constantinopoli cõtra iuramentũ factũ ecclesiæ Romanæ palam dixit: Vobiscũ tenui semper, teneboq; fidẽ antecessorum nostrorum professo de processione Spiritus sancti à solo patre, patriq; suo defuncto maledixit voce alta, & anathematisauit eũ cũ omnib. qui fide sibi adhęrebãt. Cuius incitatione Græci reuersi ad vsitatum vomitum diuisi sunt ab ecclesia Romana, sed vindice Deo quod miser & ignarus metuebat, euenit. Namq; vecordia sua imperium penè totum amisit. Turci namq; totam sub eo minorem Asiam rapuerunt. Et citra maria dominia vastarunt, alijs quoq; ciuitatibus iam à Tartaris, iam etiam à varijs tyrannis direptis, Constantinopolim cum paucis ciuitatibus possedit. Qui nihilominus factus obstinatior, & vt aduersus Romanam ecclesiam Græcos concitatiores & pertinaciores efficeret, Iohannem Vechum patriarcham Constantinopolitanum virũ Catholicum, de sede turpiter eiecit & vnà cum alijs quos ad errorẽ suum deflectere nequiuerat cõiectum in carcerẽ fame necauit. Et Ioseph perfidum antè depositũ hæreticum in sedẽ eius substituit, quem ex eo quod pertinacissimè veritati fidei ecclesiæ Romanæ resisteret, magnam calumniam fidei appellauit. Finaliter tamen per nepotem suum constrictus, & imperio priuatus vitam miserabiliter finiuit. Durauit hæc iterum diuisio ad annum Domini millesimum quadringentesimum trigesimum ad Florentinum concilium, & à tempore Phocij sc. ab anno octingentesimo quinquagesimo octauo. Schisma hoc ad idem concilium stetit annis 581. vel citra, quo tempore venit ad concilium Florentinum per Eugenium papam celebratum Iohannes Palæologus, imperator Græcorum cum germano suo, & patriarcha Constantinopolitano Ioseph nomine, & multo clero ac proceribus. Qui auditis terminationibus luculentis ex varijs scripturis & præsertim doctorum eorum, Anastasij, Basilij, Cyrilli, Maximi, Dydimi, Chrysostomi quod procedat Spiritus sanctus à Patre & Filio, adquieuerunt & tandem confessionem susceperunt cum ecclesia Latina. Et sic denuo fuit vnita ecclesia Græca ad Latinam.

Turca Asiã minorem occupant.

Schisma Græcum durat annos 581. vsq; ad annũ 1439.

Duodecima & vltima diuisio. Nam quamuis Imperator cum suis domum redijsset vnitus ecclesiæ, & eius dogma professus, cùm inde paucis profectus accessit. Nam etsi ordinati fuerunt doctores & prædicatores, qui hæc populo dissererent: clerici tamen eorũ & præsertim monachi à quibus populi informabantur in doctrina credendi & viuendi, pro maiori parte pertinaces existentes in errore & perfidia, aliud dogmatisabant & indurabant populum. Quapropter Dominus Deus malum hoc amplius non tolerans & ecclesiam Catholicam irrideri toties nõ sinens, post annos quatuordecim permisit in eos exterminium, vt capta Costantinopoli à Turcis, miseri impio tyranno & inimico crucis Christi curuarent, ceruices suas, qui Christi vicario

Constãtinopolis capta anno 1453.

Romano pontifici subesse voluerunt & qui Christianis Occidentalis ecclesiæ commisceri & conuiuere, mutua vnione fuerant dedignati, iustè cõmeruerunt, vt qui miserabilem mortem euaserit cum Iudæis & infidelibus in ignominiosa seruitute vniti permaneant.

Qui Turcus nunc ecclesias Orientales omnes veraciter separauit. Sed proh dolor, homines miseri tam horrendo exterminio ferè imperterriti vsque modo permanent in sua pertinaci obstinatione; malunt; calamitatem omnẽ perpeti, quàm ecclesiasticæ concorporari veritati, sapientia suorum maiorum prorsus fatuati, non attendentes quantam eis reuerentiam ecclesia Catholica exhibuerit, & vsq; modo exhibet. Itaque eorum sapientiæ dans honorem, & cultui iustitiæ ab eis exortę, ac recognoscens, quod Græci fidem salutarem, primùm à Paulo & Barnaba susceperunt, vt scribitur Actorum 13, à quibus ad ecclesiam Romanam deriuata est Petro & Paulo ex Græcia Romam venientibus, traditiones Græcorum certas in Missæ certis concentibus continet vsque modo. Et non mirum est, quod adeò fremant aduersus ecclesiam, desæuiantque in omnes quos sub eius obedientia cernunt consistere, quoniam à iustitia, caritate, & humilitate prorsus sunt alieni, cum omnibus sui ritus schismaticis Ruthenis. A iustitia inquam: dicit enim beatus Augustinus, & habentur verba in Canone vigesima quarta quæst. 1. cap. vbi. Quod vbi sana fides non est, non potest esse iustitia quæ scribitur Abacuc secundo, & ad Rom. 1. Iustus ex fide viuit, vbi subditur, neq; schismatici aliquid sibi ex ista mercede promittant. Et quod magis est de quo constat, quod caret virtute verę fidei, prę-

Fides à Græcis ad Romanos deriuata.

sumitur quod non caret omni vitio, & præsertim fidei oppositi, scilicet perfidia. Huic ecclesiæ veram fidem profitendi, molesti sunt, & infensi & aduersi verę pietati religionis Catholicę, quę prima & summa iusticia est. Quod autem caritate careant, sola diuisione ab vnione ecclesiastica demonstratur, quæ ex odio caritati contrario procedit. Caritas namque imperat cõcordẽ fraternã vnitatẽ, quia dilectio proximi, malũ non operatur Rom. 13. & inclinat in actus omnes virtutũ omnium, quę vbi defuerit, irę & odij remanet incẽdium, nec nõ contẽtiones rixę, discordiæ, detractiones, contumeliæ, blasphemiæ, & cæteri quiq; actus vitiosi meritò succedunt, dicitur enim in quæst. & cap. quo supra. Quod si hæretici aut schismatici caritatem haberent, non dilaniarent corpus Christi, quod est ecclesia Catholica. Ex eadem tandem radice liquet, eos humilitate carere, quæ est ornamentum pręcipuum hominis Christiani, quia ecclesiæ suaue iugum abijciunt, & fortè detrectant, contra quos queritur Dominus in persona ecclesiæ Ierem. 2. Confregisti iugum meum, rupisti vincula mea, dixisti non seruiam, scilicet constitutionibus & ordinationibus, ritui & sacramentis tuis, arguant te malitia tua, & auersio tua increpabit te. Hæcibi, & 24. 9. c. Audiuimus. Dicitur Christus non habitare in cordibus eorum qui superbię singularitatem secuti, à corporis Christi compage semetipsos abrumpunt. hinc præcisione sua laborantes, ad ecclesiæ Catholicæ detrimentum, famæ gloriæq; confusionem, semetipsos infames reddiderunt, iuxta illud Dionisij papæ 29. 7. cap. Alieni. vbi dicitur: Infames esse o-

In hæreticis non est caritas.

mnes cẽsemus, qui Christianam legem præuaricantur, aut apostolicam vel regularem postponunt auctoritatem, & ambientes superiorit atis & prioritatis titulum in ecclesia, se tanquam primitiuæ ecclesiæ sectatores, primos & veros Christianos existimantes infimi facti sunt Christianorum omnium, iuxta illud Alexandri 2. 24. 9. 1. cap. Audiuimus. Item cùm Dominus. circa finem, liquido constat eum, qui ab integritate Catholicæ fidei recedit, maledicendi & benedicendi potestatem minimè habere. Catholicum namque, vtpote se superiorem maledicere non valet, id est excommunicare.

APPENDIX DE ERRORIBVS MOSCHORVM.

PLura eiusmodi, quæ Sacranus Russica refutans, ex scholastica profert Theologia, existimaui parum emolumenti, si hîc ponerentur Lectori allatura esse. Sunt enim meræ argutiæ humanæ, vel extraneis, vel nullis firmatæ testimonijs diuinis, quibus solis omnis redarguitur in fide error. Quamobrem his omissis, Petrum quoque Scargam Iesuitam Vilnensem, similia recensentem audiamus. Positis namen in primis Græcorum rationibus, quibus suam à Romana ecclesia defectionem excusare conantur. Primùm inquit, octo capita, deinde nouem, postea sex & viginti, Græci Russis aduersus ecclesiam Romanam edidere. Photius patriarcha Constantinopolitanus, octo conscripsit, quę Nicolaus papa ad Ignatium archimystam Renensem scripto recensit.

Primò quia Romani sabbatho ieiunant.
2. Spiritum S. à Filio quoque procedere asserunt.
3. A matrimonio abhorrent.
4. Sacerdotes confirmationem Baptismi facere non permittunt.
5. Interuallum temporis ante Quadragesimam producunt.
6. Agnum Paschalem vnà cum corpore Christi, in altari consecrant.
7. Sacerdotes illorum barbas radunt.
8. Diaconos absq; sacerdotio, episcopos faciunt.

Errores Latinorum.

Posthæc ducentis fermè interiectis annis, papæ Leonis IX. tempore, hoc etiam nouum capùt addidere. Quia ijdẽ Romani, panè azymo in Sacramento corporis Domini vtuntur. Plura deinceps alia, iramicitiasque flagrantes commenti sunt & hæreses vocarunt. quo eò magis Russos, gentem simplicem, è quorum monumentis hæc producimus decipe-rent.
10. Quòd Romani pontifices in bella prodeunt.
11. Ieiunij tempore pueros, lacticinijs vesci sinũt.
12. Non contenti pictis imaginibus, sculptis etiam vtuntur.
13. Crucem digito humi factam pedibus terant.
14. Virginem Mariam Dei genitricem non vocant.
15. Ad altare mulieres admittunt.
16. Suffocatis auibus, alijsq; cum sanguine, item rancis & vesis vescuntur.
17. Ori baptizati, sal ingerunt, & luto ex sputo facto, aures illinunt.
18. Aqua se quotidie, ritu Iudaico aspergunt.

19. Tota manu benedicunt, signum autem crucis vno digito exprimunt.

20. Ab tempore ieiunij, vsq; ad Pascha, Halleluia non canunt.

21. Cadauera mortuorum episcoporum, aliquot hebdomadas insepulta seruant, nec illorum manus transuersim, figura crucis componunt.

22. Sacerdotes eorum, tres vno die Missas celebrant.

23. Consanguineas in matrimonium ducunt.

24. Monachi ipsorum carnes comedunt.

25. Tempore quadragesimæ sanctã crucem abscondunt, neq; flexu popliti adorant.

26. Loco participationis Cœnæ Domini, sacerdotem sacrificantem osculantur.

Hæc Scarga cap. 12. libri 2. Polonici, anno 1577. Vilnæ excusi de vno pastore, vnitate ecclesiæ, & Græcorum ab illa secessione. Capite verò 2. partis 3. hosce errores tam Græcorum quàm Russorum enumerat.

Errata Russorum.

1. De processione Spiritus S. perperam sentiunt, æqualitati Filij cum Patre hac ratione detrahentes.

2. Datam esse à Deo ecclesiæ Rom. eam auctoritatem, vt totius mundi ecclesijs præsit, negant.

3. Nondum esse sanctos in cælis, nec dum fruitiui aspectu Dei, propterea quòd nondum resurrexerint, credunt.

4. Nullum esse purgatorium aiunt, nihilominus tamen pro mortuis orant.

5. Matrimonium voce diuina indissolubile pronuntiatum, posse per hominem solui putant. Vnus illorum aliquot vxores simul habet, Popæ, id est, sacerdotes atque episcopi, vota Deo nuncupata, ac id ipsum sacramentum diffiungunt dissoluuntq;. Potentiores autẽ, tonsas monachas in matrimonium sumunt.

6. Septem tantùm Concilia esse debere, si verò vel octauum vel nonum foret, id pro anathemate habendum dicunt.

7. Corpus Christi, in pane infermentato consecrari, nefas habent.

8. In Missa, panem nondum consecratum, genibus flexis adorant: cùm autem consecratus fuerit, nullum honorem sanctiss. Christi corpori exhibẽt.

9. Et corpus & sanguinem Christi in ara, non solo Dei verbo, sed sacerdotis etiam precationibus fieri existimant.

10. Idem sacramentum, feria quarta tantùm ante Pascha consecratum, propter ægrotos, totũ annum conseruant, negantes alijs diebus idem consecrare, dariq; ijsdem licere, cùm tamdiu haud possit panis species, salua durare.

11. Popæ, id quod reliquum est corporis Christi, à fidelibus non absumti, peracto prandio templum ingressi interdum semipoti, vel nulla vel parua cum reuerentia comedunt.

12. Partiid pendunt, si vino, accedentiũ frequentia exhausto, tantum aquæ post consecrationem affundatur, vt nullus eius sapor supersit, quod vbi fit, nec sacrari, nec esse sanguis Christi potest.

13. Nec pluris faciunt cõfessionem peccatorum, nam Popæ peccatis contaminati, nulla alia confessione facta præter eam, quæ vulgo fit ab omnibus semel in anno, ad Liturgiam obeundam accedunt:

quo pacto non id solùm quod sacramento absque pœnitentia sumpto iniuria fiat, verumetiam communicantes sibi exitium attrahunt.

14. Confirmatio Baptismi nõ est illis Sacramentum, quæ etsi ad solùm pertinent apostolorum successorem episcopum, tamen eam vulgaris sacerdos peragit.

15. Extremam olei vnctionem, errore intolerando, homini mortuo adhibent, quasi soli corporis ma destituto, accommodanda sint Sacramenta.

16. Neminem, vxore carentem ad sacerdotium admittunt, nec vllam Popam, cui Popadia non sit habent. quo facto castitatem excellam noui Testamenti virtutem contemnunt, donum Dei corrumpunt, quodque idem Deus largè nonnullis dare potest, id omnibus detrahunt, & a sacerdotali dignitate reiciunt.

17. Cleri apud eos consecratio, non fit sine peccania. Dare enim consecrandum episcopo consecranti, aliquot florenos oportet, quod tamé minimè dicitur esse peccatum.

18. Negant chrysma, episcopo siue metropolitæ, præter solum patriarcham conficere fas esse. Archiepiscopus tam longè petitum, aut in itinere perit, aut adulteratur, vel ætate consumitur. Id autem apud Catholicos, episcopus quotannis renouat, sacramentis quibusdam adhibendum.

19. Cærimonijs ritibusq; plus quàm par est confidunt. Ad hoc in imaginibus, sanctis inuocandis, aliisque ecclesiasticis rebus, multa inique committunt. Hæc sunt Scargæ verba paucis comprehensa, qui capite tertio ait Moschos, adeò abominati detestatique

statique ecclesiæ Romanæ homines, vt illos pro ethnicis habeant, & si occidant, obsequium se Deo præstare, sibi persuadeant. Addit idem allegatum superioribus annis ad Lituanos, à patriarcha Constantinopolitano, quendam sacrati ordinis virum, perduci eò non potuisse, vt Valerianum episcopum Vilnensem saluaret, negans sibi suisque quidquam commercij in rebus fidei, cum hominibus Latinæ ecclesiæ, qui ipsis hæretici essent, habere licere.

Et Scarga quidem ecclesiastes, doctissimi Andreę Volani Euangelici aduersarius, ista de odio Græcorum Russorumque aduersum Romanenses, suum in Euangelicos egregiè dissimulans. quod tum re ipsa declarauit, cùm anno 1580. Lutheranos, ita esse omnibus exosos debere, suos Vilnæ doceret, vt & obuios conspuerent. Cuius rei, cùm ipsemet obtutius concionatori Euangelico factus, exemplum edit alijs imitandum, (audita refero) contusum os, ex quo sputum exierat, manu cuiusdam, id spectantis pij nobilis, homo maledicus domum retulit.

DE RVSSORVM RELIGIONE, RITIBVS NVPTIARVM, FVNERVM, VICTV, VESTITV &c.

ET

DE TARTARORVM RELIGIONE AC MORIBVS

vera & luculenta narratio,

AD

D. Dauidem Chytræum recèns scripta.

IN epistola mea, XVII. Kal. Maij ad te missa, pollicitus sum, de Russorum religione & ritibus pauca me tibi perscripturum, accipe igitur recta fronte quod mittimus, & hoc tibi persuade, fieri posse, vt verba quidem nõ satis Romana scribam. Res autem ipsas mendacij & vanitatis penitus fore expertes. Nihil enim ex alijs auditum, nihil ex aliorum libris haustum, nihilque incognitum commemorabimus, sed quidquid oculis vidimus nostris, de illo contestabimur.

Polocia deditione recuperata, Soccoliæ, Czuslæ, Turobla & alijs Albæ Russiæ oppidis ferro & flamma funditus euersis, Germani omnes, qui sub Christophoro Bomsstorffio militabant, dimissi sunt. Sed Borusslis, in Russia manendum fuit, vt aliquo tamen

præsidio istarum terrarum incolæ defenderentur, si quam fortè eruptionem facere vicini vellent Moschi.

Ego itaque media in barbarie hærens, amaras animi molestias ista ferè ratione semper excussi: Flamines Ruthenicos adij, cumq; illis per interpretem deinde & religione collocutus sum. Si verò interrogantur, an in sanctam Trinitatem credant, constantissimè quidem hoc ipsum adfirmant, si testimonia sacrarum literarum tibi dari petis, illi in libris suis quos per manus à maioribus acceperint, ita scriptũ esse aiunt. porrò si LIBROS istos videre quis auet, Psalterium prophetæ & regis Dauidis, quod ipsorũ lingua apud Ostorocenses impressum Excel. tuæ mitto, ostendunt. Nouum præterea Testamentum, apostolorum res gestas. D. Pauli epistolas omnes: item Homilias Chrysostomi, Basilij, Gregorij Nazianzeni ex Græco conuersas & manu scriptas habent, cum preculis quibusdam ad beatam Dei genitricem & S. Nicolaum dicentis, neque tamen quare hos libros possideant, scire possum, cùm diebus Dominicis puras solũmodo fabulas populo prælegant. Ista enim feria qua nos legimus Euangelion de resurrectione ex mortuis filio viduæ Nainicæ, hospes meus, consul Deisnensis, Alexius Cæsarinus Ruthenus in suo se templo hanc lectionem audiuisse dicebat: Christum matri Mariæ obuiam factam suppliciter ab ea vnum rogasse numum. Matrem verò cùm & ipsa nihil haberet argenti filium Christum cum dolore suo dimisisse è conspectu. Vides qualibus nugis decipiant miseram plebeculam, sed nec ipsi doctores meliora sciunt, & si audiunt, cachinno quo-

Religio Russorum.

Doctrina.

dam explodunt, soli namque suam admirantur barbariem.

Archiepiscopus. Papæ Romani nomen ægrè in aures dimittunt suas, seq; Græcorũ socios in religione, & pontificis Byzantini maiestatem venerari clamant, qui quidem suum metropolitam in vrbe Moschouia habet, vnum apud Iannem Basiliadem summæ auctoritatis & existimationis, quod ex Christiano Boccortis & existimationis, quod ex Christiano Boccortnio, magni Ducis concionatore, qui triennium in aula Moschorum cum suo principe vixit, intellexi.

Rutheni verò, qui regis nostri imperio parent, metropolitam suum Vilnæ habent, cui nomen est Anicephoro. Hunc magnifico & splendidissimo habitu indutum, senioq; & cana barba venerabilem, 20. Iunij Vilnæ sacra peragentem vidi.

Templa. Rulli delubra habẽt plerumq; lignea, tecto scandulari, in summitate templi signũ Christi in crucem sublati cõspicitur. Horologijs sciotericis planè destituuntur: & tamen die Solis circiter quartam matutinam νεκροσάλπιγξ eorum tintinnabulis pulsans populum ad sacra vocat. Tum verò matres arq; viri, pueri innuptæq; puellę lecto valedicentes, vestem sumũt, & ad ecclesiam summa cum festinatione properãt.

Verùm enimuero pedem domo non efferunt, nisi prius genium suum dictis precibus mitigauerint. Habent autem tabellam quisque ligneam, in qua capita aliquot depicta conspiciuntur, ad hanc cum tota familia accedentes, cum gemitu & lacrymis S. Nicolaum, eiusq; in cælo commilitones pro salute domus suæ supplices deprecantur, atq; interim tanta cum deuotione pectus tundunt, vt cuiuis astanti facilè cordolium excitent. Iamq;

Iamq; penatibus placatis ad sacram ædem discedunt, cuius limina quamprimum tetigerunt, magna cum reuerentia caput telluri illidunt. Et sanè, si frons animi ianua rectè dicitur, non video quali sub fidere homines Dei numen religiosius adoraturi sint, quàm hi de quibus loquimur, si modò pro vanis fabulis verbi cælestis veritatem aliquando cognoscant. Dolendum autem magnopere est, lucem clarissimam Euangelij illis nondum pœnitus illuxisse.

Locum templi secretiorem Flamines bini occupant, hîc ara sancto Nicolao dedicata videtur cum eiusdem imagine. Auditores & populus in ambitu templi sese continet. Fœminæ verò quæ præterita nocte Veneri militârunt in penetralia sanctæ ædis nonveniunt, ne locum profanent. Cæterę accedentes propius candelas cereas inflammant, & sacrificulo offerunt. Ille candida veste bombycina indutus est, caluitio & pallida facie deformis, crucem sanguinei coloris à tergo pensilem habens.

Tandem è sacrario egreditur, & thuribulum dextra tenens, tam forti odore Diabolus ex loco sancto abigit. Mox rituales libros promit, & aliquam fabellam de S. Nicolao recitat, quem illi tanquam Deum tutelarem semper colunt. Euangelij lectionem vnam nunquam hîc audiui. Interea adytũ claditur. Sacerdos si inter legendum aut erret, aut linguam tiruber, aut vocem aliquam depressius enũcier, grauissimè propterea ab auditoribus obiurgatur qui eum & sacro loco indignum, & libros alij tradendos vnanimi voce proclamant. *Concionos.*

Lectione finita ad anticum sacrarij in quo ima-

go Nicolai asseruatur, sese conuertit, Deumque patrium multis suspirijs rogat, vt commoda Ruthorum & gentem sibi deditam contra hostes in colume ser-uare dignetur. Orantem lamentabili vociferatione & quiritatu excipiunt non tantùm scholastici, sed omnes quotquot isto videntur in fano: subindeque ter-rantes hanc vocem, *Hospody pomyloy*, hoc est, propitiare nobis ô Domine. Dum hæc aguntur, anticum sacrarij non aperitur.

Mysta autem per pseudothyrum in illud ingredi-tur dudum his tribus præcedentibus. Cùm in aditum ventum est sacram Cœnam verbis ab ipso Christo expressis consecrat, sed lingua tantùm patria, atque hæc fiunt in ara Nicolao sacrata.

Mox fores patent, populus verò quia certum numen in isto loco habitare existimat, egredienti ita-men in isto loco habitare existimat, egredienti ita-men in isto loco habitare existimat, egredienti ita-men

ſæuiat, tamen tanta gelidarum copia aquarum ſuam ſobolem abluunt. Si quis cauſſam quærit, reſpondent illi, à teneris aſſueſcere multum eſt. Poſtremò Flamen infantulum iterum comprehenſum blandè exoſculatur, illiuſque caput ad crucem, quæ templi foribus inciſa eſt, magno impetu ter vibrat, & niſi teſtes baptiſmi ictus audiant, indignatur propterea, neq; puerum rectè ſacris initiatum credunt. Sacro finito Flamini tres panes (quos à forma pyramidali *Piracno* vocant) porriguntur cum numis aliquot argenteis, templumq; clauditur.

Sacerdotes. Sacerdotes Ruthenici proprias vxores habent, & ſunt coniuges. Si quis dicit à papa matrimonium clericorum improbari, excandeſcũt vti rapidis cum ferrea flammis lamina Cyclopum excoquitur fabre grante camino. Reditus certos & certa ſtipendia non accipiunt, & tamen auditorum beneficentia liberaliter aluntur. Cucullos prorſus ignorant. Caſarulei coloris tunicam plerumq; duplicem habent, capillis ad humeros & pectus dependentibus appriſme gaudẽt: & quo quiſq; eſt nigrior, & adſpectu amabilior, tantò maiori apud populum eſt indignatione. Raſo præterea vertice & immitia barba gratiam præ ſe ferunt ſingularem. Vitę alioqui adeò impuræ & execrabilis, vt non delubris deorum, ſed piſtrinis molitorũ dignos adfirmare poſſis. Si quod enorme aliquod flagitium perpetrarunt, ad populum ſe ſatis arrogãter excuſant, ſeq; deorum hæredes & vicarios eſſe aiunt, ita quidem, vt quicquid gerint, id cæli Quiritibus gratum exiſtimẽ. minimè dubitent. In tabernis publicis vinum adultum toros dies potant. Cumque iam nec mens nec pedes officium

ium faciunt, ſæpe velut emortui in mediis plateis concidunt, & obdormiſcunt. Germani certè milites non ſemel iacentes perminxerunt. Poſtero die cùm ad peragenda ſacra in templum redeunt, non aliter coluntur à populo & amantur, quàm ſi nuper ex concilio immortalium deorum miſſi veniſſent legati.

Scholas ſemper templis adiunctas habent, in illis triginta annorum iuuenis prima literarum rudimenta pueritiam docet. Literę ipſorum alphabeticę veteribus Græcis quàm ſimillimæ ſunt. Catecheſi nulla vtuntur: ſed preculas ad beatam Virginem & D. Nicolaum in libris deſcriptas pueris proponunt. Symbolũ tamen apoſtolorũ verbis quibuſdã immutatis addiſcunt. huic adduntur Hymni Dauidis, quos illi nocturna verſantq; manu, verſantq; diurna. Puerorum annorum trium & quatuor, ſi fortè in valetudine aliqua corripiuntur, ſtatim Flamen aduolat, & ſacramentum ſub vtraque ſpecie illis etiam infirmis. buic. Tum verò iuſſu ſacerdotis ſeriò prouidendum eſt parẽtibus ne iſte puer, ſacra qui vſus eſt cœna, toto biduo oris excrementa in terram exſpuat.

Schola.

Ferijs eſt furialibus plebs miſerè obnoxia eſt. Cũq; totus iam præterijt annus vix paucis diebus illis carnes comedere licuit.

Matrimonij contrahendi ratio talis eſt. Iuuenis ſi quid faueat puellæ propinquos treis quatuórve ablegat, qui parẽtes de elocanda virgine interpellent. hi verò vt vehementius animũ proci irritent, nihil iſto de negotio cõſieri poſſe adfirmant, & quandã apud internuncios ſimulant granitatem. Sponſus ſi ſpe fruſtratus, alia rẽ via aggreditur, tempusq; & occa-

sionem venandæ virginis diligentissimè obseruat. Illa verò si fortè domo paterna egreditur, ministri in insidijs collocati incautam, & nihil tale timentem in cassès sponsi venatoris conijciunt: quæ simul atque deflorata fuerit, mittitur alij ad parentes legati, qui partim culpam deprecentur; partim amoris vehementiam accusent. Tum demum parentum impetrato consensu, nuptijs dies dicitur: neque enim illis cohabitare licet nisi solennitate publica copulentur. Igitur circa horã noctis vndecimam, sponsi cum fidibus, facibus & fistulis ad delubrum deducuntur. Ante illorum aduentum, aliquot vascula, sicera, mellicrato & cereuisia plena huc aduecta sunt. Conuiuę itaque vtriusque sexus saltando, ludendo, clamando & ridendo bonam noctis obscurę partem consumunt. Interea mittuntur certi homines, qui Flaminem accersant, hi plerunque re infecta semel atque iterum discedunt, idque fit propter tenulentiam deplorati sacrificuli, qui vino & somno sepultus iacet. Vulgus interim ducendis choreis occupatur. Postea moræ & absentiæ impatientes illi qui ponsum adfinitate attingunt, Flaminis poti domum effringunt, & vi abreptum ad peragẽda sacra eundem pertrahunt. Ille, dum solito vult fungi officio, nec tamen rectis pedibus consistere potest, sæpe concidit in medio templo. Exoritur igitur damnabilis risus & barbaries, vt vix opiner, Ethnicos Veneris sacra scurrilius peregisse. Accurrunt illico qui lurconem teneant, ne collabatur. Tum primò panes libi debitos adferri iubet.

Deinde libro aperto stentorea voce aliquem Hymnum Dauidicum cantat. Postea intortam sponti cæsariem manu cõprehendens in hanc sententiam eundem affatur: Dic mihi, ô sponse, ô frater, ô amice, numquid tu huic teneræ viro esse potes? numquid eam fustibus aliquando mulctabis? numquid ægrotam, scabiosam & decrepitam derelinques? Hic sanctè iurat sponsus, se facturum viri boni officium. Ad sponsam igitur sermonem conuertens, eam quoq; interrogat, An viro ferendo sufficiat? (nam puellæ decem & vndecim annorum hîc nubunt) an rei familiaris curã agere? an cæco, curuo & decrepito maritо fida velit esse comes? adfirmat illa. Mox Flamen ferto ligneo viridi vtriusque caput coronat. In circumferentia coronarum descripta sunt Ruthenicè hæc verba: *Crescite & multiplicamini.* Ille dum hæc agit, inflammantur ab omnibus cereæ candelæ, & patera medone spumãs sacrificulo traditur, eam nouis sponsis vno propinat haustu, illi simili alacritate euacuant, & viro religioso reddunt. Abiecto iam ligneo cassiculo & pedibus cõtrito, nouas instituunt choreas, hic Flamen choragus est, cæteri longo ordine eundem insequũtur. Fœminæ etiam lupulum in templo spargunt, & linum, cum tali acclamatione: Dij nostri tutelares faciant, ne noui coniuges vllo vnquam destituantur bono. Sic tandem tumultuum finis est. Sacrificulus domum reducitur: coniuges sponsos comitantur, & in tali conuentione egregiè potant, & mœchantur. Viri autem qui ex coniuge fato functa masculam sobolem susceperũt, persæpe impuberi filio sponsam quærunt, cum qua tamen illi dormiunt & liberos procreant. Nato deinde ex ephebis egresso, nouã nuptam à se cõstupratam & sobolem vnà adducit pater, ita inquiens: Vi-

des fili tuam coniugem & tuos liberos? Patris sortum, si filio placet, accipit illud, sin secus, prædamaspernatur, & de alia ducenda cogitat.

Funerum ritus.

Iam de Sepultura mortuorum quædam annotabimus. Homines rebus humanis exemptos in mensam nudos deponunt, & calidis vndis per integram horam abluunt, idque tantùm faciunt noctu. Sordibus ita absterſis, in ſella mediæ domus conſtituunt eoſdem, propterea nimirum, vt patrem familias etiam mortuum venerentur, & metuant quotquot iſta degunt in habitatione. Vidi ſemel atque iterum, ſed obſtupui, ſteteruntq; comæ, & vox faucibus hæſit. Funus tandem tertio die effertur, præeuntibus ordine ſcholaſtici, hi lamentabile carmen ingemiscentes, cuius ſenſus eſt: *Aſpicite ô cives hoc cadauer, & vobis cauete.* Nam nos omnes ſic ibimus, ibitis, ibunt. Sandapilarios tres inſequuntur Flamines, medius thuribulo circũ circà fumat. Exiſtimant enim hunc odorem malis genijs ita contrarium eſſe vt perinde eum fugiant, ac ſanctæ crucis ſignum. Cùm tam vetuſtum eſt ad ſepulturæ locum, Orciniana iſta ſponda deponitur. Fœminæ verò, quæ vt fierent, oculos erudiêre ſuos, magna cum lamentatione ad vrnam feralem, quę hîc aperitur accurrũt, & cadaueri oſculatum figunt, ita interrogãtes: Cur noſtro abijſti è cõſpectu ô cariſſime? numquid cibi & potus inopia te occidit? numquid infelicis coniugij capiſtro caput ſubtrahere voluiſti? Fatere nobis, quæ te res mouere potuit, vt non tantùm ſuauiſſimam thalami conſortem, & uberos dulciſſimos tuos deſereres, ſed etiam delitijs pulcerrimi huius mundi, tuis præterea fortunis & familiaribus omnibus abrenuntiares? Sed hîc

hîc verum eſt illud, Surdo narratur fabula. Accedens igitur ſacrificus, plorantes fœminas arcet à feretro, Deoq; manium imperat, vt ne vlla re mortuum impediat hominem, ſed liberè eum abire permittat ad locum iſtum beatarum mẽtium, ad quem maiores ipſius iam olim præceſſerint. vtque expeditius, tam longum nec ſatis tutum iter conficere poſſit, quidquid in omni vita precioſæ ſupellectilis habuit, illud in vrnam feralem inſerunt, iamque antea domi ſuæ recentibus ocreis & veſte noua abeuntem herum induerunt. Mortuo etiam ceruical ſubſternunt, ſic caterra refertum. Cumque iam ferale murmur Flamines abſoluerunt, defuncti coniunx iterum accurrens cum eiulatu & clamore maritum ad vitam reuocat. Huius gemitum ipſi ſacrifici cum cantoribus excipiunt, & ſeſquihoram vociferãdo perdunt: adfertur deinde & argẽtea crux, eam capulo ſuperimponunt, & demortuum monẽt, vt ne ſuam patriam in conſuetudine cęleſtium animorum obliuiſcatur, ſed pro ea apud cælites aſſiduè deprecetur. Rogant etiam vt ante omnes D. Nicolaum ſibi cõciliet, hũc namq; Deum eſſe tutelarem omnium Ruſſorum. Tandem cadauer in foſſam demittitur, Flamen verò ſicci pulueris tantum vrnæ ſuperinijcit, quantũ manu tenere poteſt. Cæteri deinde mortuum ſepeliunt. Atque ita piacularia ſacra ſuum ſortiuntur finem.

Conuiuia funebria.

Eodem die cẽnam ſatis opiparè & apparatè inſtruunt, ad hanc Chriſtiani (ita mendicos appellant) vocantur, vt nimirum tanquam ocioſi pro mortuo Deos inclament. Flamines itẽm & omnes conſanguinitate propinquos inuitant. Cumq; & mihi hũc

haberent honorem lubenter ecastor eos adij, ea potissimum de caussa, vt mores eorum rectius cõtemplari & obseruare possem.

Hospites osculo blandissimè excipiũt, & quemq; vt dignior est, ad mensam collocant. Sed hîc ribillud ad mentem reuoces velim, Russos omnes S. Nicolaum tanquam Deum adorare, eiusq; imaginem in domibus omnium videri. Accumbentibus cõuiuis ardentem statim adferunt candelam, eamq; Nicolao consecrant, deprecantes sedulò pro salute & beatitudine amici demortui. Postea in scutella argentea triticum cum superinfuso melicrato apponunt.

Singuli ligulam sumentes, manibus defunctis rerum abundantiam, & nepotibus supellectilem copiosam vno optant ore. Mox calix vino adusto plenus obambulat, & hunc liquorem nõ aliter potant, quàm vaccæ algentes vndas, vt in prouerbio dicitur. Neq; tamen hoc ipsorum factũ certa ratione caret. Vix enim illos ob ciborum cruditatem viuere posse arbitror, si tam forti potu stomachi frigiditatẽ non propulsarẽt. Ferculis demum appositis senior inter Flamines iterum pinguia thura adolet, & lemures ejicit foràs, postea scripto crucis signo, cibo benedicit. Peregrinis hominibus elephantem honoris gratia præbibunt, illosq; si alicuius sunt dignationis & præeminentiæ, muneribus adficiunt liberaliter. Dumque omnes pro salute sui regis, pro beatitudine amici mortui, pro felicitate adfinium & cognatorum, plenis cantharis bibunt: fit ferè, vt vix duo vel tres istis ab exequijs sobrij domum discedant. Eleemosynas illi qui lautioris fortunæ sunt, die Veneris

tis distribuunt, sed exiguam tantùm gregarij panis particulam.

Porrò de vanis superstitionibus, quibus hæ gentes deditæ sunt, quid attinet dicere? Multi, serpentes in domibus familiares habent & alunt. *Aliæ superstitiones.*

Dæmonem quoque meridianum metuunt & colunt. Ille enim cùm iam maturæ resecãtur fruges, habitu viduæ lugentis ruri obambulat, operarijsq; vni vel pluribus, nisi protinus viso spectro in terram proni concidant, brachia frangit & crura. neque tamen cõtra hanc quoq; plagam remedio destituuntur. Habent enim in vicina sylua arbores religione patrum cultas, harum cortice vulneri super imposito, illud non tantùm sanant facilè, sed & dolorem loripedi eximunt.

Linem castrensem, quam nostri milites huc adduexerant, tali modo eos propulsare vidi. Funem accipiunt, eumque per foramen scamni in domo vestioris tantisper trahunt & retrahunt, donec ignis scintillam ex arido affere eliceant: flamma conspecta, cereum in delubro vndis lustralibus perfusum accendunt. Omnes deinde qui ex hac faucilla prunas vel torrem domi conseruant, tutos fore credunt à pestifera contagione, & fit nonnunquam, vt euentus fidei respondeat.

Doloribus dorsi talem adhibẽt medicinam. Pueros illegitimos, quorum hîc ingẽs est numerus, certo ære conducunt, illorumque tergum pedibus sexcenties premũt & conculcant. Hoc medicamentum anodynum maioribus profuisse asserunt.

Magistratum de voluntate regis accipiunt. Oppidis Staroſtæ, hoc est, Capitanei imperãt, hi pro suo *Leges & iudicia.*

arbitrio leges figunt, & in plebeculam ſecuri dominantur. Cauſſæ criminales ad iudicia rarò deferuntur. Qui ſe conuicia dixiſſe negat, abſoluitur. Nam Palinodiam pro pœna irrogata reputant. Iuris humani ſcrupuloſa volumina, Bartolos & Baldos frustra euoluiſti, ſi hic eſſe voles. Statutis enim, id eſt, legibus ſcriptis vtuntur. In illis & hoc ſancitum eſt: Homicidam, niſi in ipſo facto deprehenſus ſit, quinque florenis vitam redimere poſſe. Homini autem qui alterius canem cæciderit, mulctam decem florenorum irrogandam eſſe. Fuſtuarij pœna ipſis inter præcipua tormenta eſt. Nobiles enim, ſuos agricolas, heri mancipia ſua ſi quando peccarunt, horrendum in modum fuſtibus dolant. Qui verò grauius deliquerunt, virgis ferreis lacerantur.

Gens eſt natura ad arma propenſior. Macharis, frameis, & falcatis enſibus pugnant: perſæpe etiam claua lignea, quam ſemper ad manum habent. Si rus abeunt, Coſtram in dextra tenent, arcum autem Tartaricum cum pharetra & arūdinibus venenatis lateri alligant.

Ludi. In commeſſationibus non tantùm rubri chartacea ſymbola regis lubenter tractant, ſed & ludo relicto ferario gaudent. Summa autem ſolertia prælia tronum ludunt. Vt gemini inter ſe reges albusque nigerq; pro laude oppoſiti certent bicoloribus armis. In hac profectò arte ita excellunt, vt haud ſciam an vlla gens cum illis comparari debeat.

Merces. Cùm pax eſt, ferarum pelles ex Moſchouia in Poloniam & Liuoniam venales aſportant. Mel, ceram, & corium magna copia peregrinis vendunt. Cæteri venando & latrocinia exercendo victum quęritant. Vndique enim denſiſſimis & inuijs nemoribus ſepti ſunt. Lupos, linces, & martes ſæpe intra ipſa oppidorum mœnia venantur. Martes quidem in ſummitatibus arborum plerumque manent, & mel ab apibus congeſtum auidiſſimè lingunt. Ruſtici igitur canes alunt veſtigatores, odoratu produnt animal inter arborum frondes abſconditum. Tum venator magno ictu arborem percutiens, martem de ſummo vertice deijcit, quem illico ἰχνευτὴς ille denium morſu necat. Κάστορες quoq; in locis paludoſis habitantes ſimili ratione decipiūt. Hoc animal, quia in extremis amnium oris commoratur, nō capitur, niſi Nouēbri & Decembri menſibus, cùm terra durißimo frigore riget. Fluuio igitur glacie conſtricto aduolat ruſticus cum cane odoriſequo. Κάστωρ aduentis animū minimè ignorans effoſſos, in ripa cuniculos deſerit, & ſub glacie in algentibus vndis natat. Canis autem naribus locum ſupra caput natantis exactè prodit. Sequitur igitur venator, qui iam antè à glacie perfoſſa ad fauces fluminis rete de lino triplici factum diſpoſuit. Ad hoc cùm iam deuenit Caſtor, perrupturum ſe ſperans, occiditur fuſtibus, & extrahitur. Pellis eius apud hos populos ſummo eſt in pretio. Hanc quoq; venationē impune nunquam vidi: nam penè cæli intemperies me occidit.

Ferarum venatio.

Caſtores.

Moribus Ruſſi erga hoſpites ſunt tolerabilibus: niſi fortè eorum trullas ames. Nam inter pocula homines eſſe deſinunt.

Veſtitus. Viri & fœminæ, ſi à fortunæ bonis firmiores ſunt, eodem ferè habitu veſtiuntur. Tunicam talarem varij coloris ex panno Britannico habent: limbis veſtium tænias fericas, & globulos deauratos iu-

tertexunt: vterque ocreis calceatus. Fœminæ vittis & mitra caput tegunt, viri cudone pileóve coloris diuersissimi. Rusticorũ filiæ ex capitibus serpentum torquem collo circumdant. Vulgus autem ex pellibus ferinis tunicas, ex corrice arborum calceos parat: Et tot hîc sunt sutores quot rustici.

Forma corporum. Natura profectò sub aspero cælo homines etiam elegantes producit. Corpora plerunque solida habent & succi plena. Neque adeò informis est sexus muliebris, si quis formarum velit esse spectator. Omnem autem decorem suum vnico potandi vitio mulieres obfuscant. In hac enim re si maritos non vincunt, certè non sunt illis inferiores.

Musica. Musicæ subtilioris ignari sunt. Pandoras nulla arte tractant & tantùm tibias vtriculares in delitijs habent. In nuptijs & alijs solennitatibus perlæpe ad manuum complosarum fragorem choreas ducunt.

Libri. Libros Latinos & Græcos nunquam viderunt, & tamen de religione Græcorum multa gloriantur. Ego cùm semel nouum Testamentum Tiguri Græcè impressum mecum haberem, rogaremque Flamines vt aliquam periodum legerent, illi hoc sese facturos pernegabant: sanctè adfirmantes, eiusmodi typos nunquam sibi antè visos esse.

Victus. Mensæ elegantiam non magnopere curant, sed crudos cibos Deos Ægyptiorum, porrũ & cæpe auidissimè ingurgitant. Ditiores vinum & medonem, vulgus *Quastum*, hoc est, aquam bibit admixto sale vulgari, & pane mucido squarosoq; vescitur.

Ædificia. Domus Ruthenicæ ligneæ sunt, & quidem malè materiatæ. Ita tamen delipiunt, vt existiment parietem

tem cratitium lateritio præferendum esse. Cœmentiapud eos nullus ferè vsus est. Polociæ tantùm tria templa sunt, opere lateritio exstructa. Ex his tertiũ more Italico pulcerrimè expolitum nunc ibidem conspicitur. Cætera Moschorum Dux Ioannes Basilides deuastauit, cùm ante annos octodecim Polotiam deditione in suam accepit potestatem.

Victus. Pacis tempore opimos accipiunt ex agris prouentus: nec vllis ferè frugibus hominũ vtilitati seruientibus carẽt. Aues omnis generis, perdices putà, phasianos, attagenes erythrotaones summa solertia per insidias capiunt, & leui ære diuendunt. Piscium laudatissimorum admirabilem copiam perennia illis suppeditant flumina, Borysthenes, Duna, Drissa, Drissa, Polotta, ex quibus innumeri lacus & ἐχθυοβολεῖα sese effundunt. Ex cocto sale Iberico cibos condiunt.

Monetæ. Metallum quidem patrio in solo non effodiunt, & tamen auri obryci signatiq; argenti maximo desiderio tenentur, atq; hoc vitium cum cæteris mortalibus commune habent. Nummos eorum argenteos ouali forma procusos ad tuam Excell. mitto: ij vno in latere Cataphracto signantur: in altero descripta sunt Ruthenicè hęc verba: Κῆς βασιλεὺς Ἰ῾ωάν hoc est, princeps magnus Ioannes.

Hæc ferè ea sunt, Dauid Chytræe, quæ in Orientaliori Russia obseruatione digna putaui, quæ quidem, vt tuæ cupiditati satisfacerem, libenter in has paginas conieci. Nec tamẽ omnia attigi, sed tantùm summa sequutus sum fastigia rerum, Apes vt tenero studens liquori libat summa thymi, aut crocum rubentem.

Armenij. De Armenijs quoque antea ad te perſcripſi, neque dubito literas tibi redditas eſſe. Hos frequentes habitare Leopoli, atq; ibidem pulcerrima templa habere, Tidemannus Giſius 7. Iunij Caunæ mihi dixit. Ego quidem, ſi aliquando officij ratione hoc ipſum licebit, Leopolim excurram, & vicinam Armeniam perluſtrabo, fuſiusque deinde omnia literis tractabo.

Tartari. Reſtat nunc vt de Tartaris perpauca ſubijciamus. Cùm verò epiſtolam ad te ſcribere decreuerim, nõ eſt quod hiſtoriam expectes. Nolim namq; γλαῦκας εἰς Ἀθήνας. Tartarorum quidẽ copias minimè contemnendas regijs in caſtris perſæpe vidi, atque hiex Præcopienſium Horda aduenerunt, ex qua nunc quoq, militem conſcripſit Stephanus Victor. Cæteri Polonis notiores ſunt Tauricenſes, Aſtarcenſes, Naianenſes, Rezihorenſes, & Circaſſij. Principem Hordæ ſua lingua *Czar*, hoc eſt, Imperatorem appellant. Nobiles autem, quibus res mediocriter ſunt ſecundæ, *Cneſi*, id eſt, Principes vocantur. Tantus nimirum barbaræ gentis faſtus eſt, vt etiam titulos & magna miſeri aucupentur nomina. Religio eorum ſine dubio diuerſiſſima eſt.

Ego illorum ritus, qui regis noſtri ſceptrũ agnoſcunt, breuiter attingam. Bellici ſanè tumultus eos à numinis cultu nõ auocant. Nam Veneris die, cùm vix ſol ipſe nitẽtes ſpargere iam cœpit radios, in medio camporum æquore frequentes conuolant. Hic Papa nudo vertice & pedibus complicatis humiſedens, ſchedulam ſiniſtra in manu tenet, in hanc deſcripta ex Alcorano paradoxa aliquot congeſſit, quæ voce clara ad circumſtantes recitat: illi ſi quando nomen Dei & Mahometis audiunt, gemitu & capitis inflexione reuerentiam ſuam declarant. Lectione finita, in ſtationem quiſque ſuam reuertuntur. Cæteri tamen, qui pacem bello, œconomiam militiæ præferunt, alijs quoq; ceremonijs occupantur. Hi vno à Vilna miliari, ad fluminis Veliæ ripas, gurguſtia aliquot & pagũ amœniſſimo loco ſitum habent. Huc ego X II. Kal. Iul. cum Ioanne Gamrato Stralſundino, mercatore & ciue Vilnenſi exſpaciatus, delubrum eorum intraui. In illo certè, nec alicuius Dini, nec atri Dæmonis ſimulacrum vllum vidĕtur. Nudi vbiq; parietes. Area tamen pictis tapetis inſtrata eſt. Die Veneri dicata ſemper ad ſacra conueniunt, ea, vti opinor, de cauſſa, vt ſignificent neq; Iudæorum ſuperſtitiones, neq; Chriſtianorum nomen & religionem ſibi probari. Delubrum nulli niſi diſcalceato ingredi licet. Campanarum boatum minimè tolerant. Papa autem, exorto ſole, in ſummitate templi exedræ inſiſtens, ſtentorea voce populum ad conciones vocat. Cumq; iam frequentes adſunt, ſumto ad manum Alcorano quem Arabicis literis ſcriptum mihi monſtrarunt, numinis colendi rationẽ illis exponit. Poſtea de apotheoſi Mahometis, deque illius maieſtate & præcellentia carmen agreſte decantant, & tunc comitiorum finis eſt. Si Alcoranum, vel alium quemuis librum typis editum hic videre licuiſſet, eum certè, magno vel pretio comparatum, ad te miſiſſem. In tanto autem librorum defectu nihil ſe vendere poſſe dicebant. De Deo Ieſu Chriſto & Spiritu ſancto fruſtra eos interrogabis. Veram enim pietatẽ ita curant, vt numerũ lupus aut torrentia flumina ripas. Non ſemel igitur

Religio Tartarorum.

admiratus sum cùm inter Christianos habitent, cur adeò duri sint & Christianam religionẽ aspernentur, & video sanè Iesuitarum nugas, qui de conuertendis ad Romanam ecclesiam gentibus multa & grandia fabulantur, cùm nequaquam hos, qui vicinis in parietibus commorantur, à vana superstitione abducere possint. neq; tamen & hoc negare ausim esse in Scythia homines Iesu nomen adorantes, cùm dictum sit per Dauidem de voce Euangelij per Apostolos in gentes spargenda, in omnem terram exiuit amussis eorum, & in finem orbis oratio eorum. Porrò non fugit excellentiam tuam dogma Mahometarum magna ex parte Iudæorum superstitionibus & somnijs esse refertum. Tartari igitur Circumcisionem quoque retinent, sed diuersa ab Hebræis ratione. Secundo enim & tertio annis à natiuitate, prout papæ visum est, circumciduntur.

Lingua eorum à Polono idiomate tam longè abest, vt in Scythiam, illi in Sarmatiam cõmigrantes, ranæ Seriphiæ non iniuria dici queant. Quia tamen in Polonia, & Lituania, & vtraq; Russia longè lateq; dispersi sunt, plerumq; hominũ, quibuscum degunt, linguam addiscunt & callent.

Præterea illorum papa hoc mihi in sermone dixit: In multis suæ gentis regionibus, solem, ignem, malos item genios, tanquam Deos coli. Moribus feris sunt, & duri laboris patientissimi: nec etiam vna vxore cõtenti. Nam plurimas ducunt, quarum penè miranda domi est concordia. Sed prior cæteris gratior habetur & acceptabilior.

Mortuos hîc non cremant, sed defodiunt. Sponsos etiam fato functos addita dote & rebus œconomiæ

nomiæ necessarijs, matrimonio iungunt, ridiculis mehercle ceremonijs, quos alio in orbe & reuicturos, & vnà semper futuros autumant. De animabus demortuorũ ita sentiunt, eas videlicet ex vno corpore in aliud tantisper demigrare, donec præcellentem aliquam & diu quæsitam inueniant habitationem, atq; hinc magna ista mundi lumina Cæsares & viros principes enatos esse.

Victus illorum miserrimus & Cyclopicus. Nam prandentes aliquoties cum horrore aspexi. Carnes cerrè equinas ac semicoctas auidissimè deuorant. nullus illis mensarum & sediliorum est vsus. Cutes equorum iam tum fumantes, & recèns bestiæ detractas pro scamnis consessuri consternunt. Lac equarum tanquam vinum Cretense admirantur & epotant. Hi bellis, acynacibus, arcu & sagittis pugnant, bellatorum præstantia equorum omnibus facilè anteponendi.

Præcopiensium legatus XIX. Iunij Vilnam adueniens regi euangelion adferebat, de re à suis contra Moschos animosè & fortiter gesta. Quod videlicet non tantùm maximas hostis prouincias ferro flammaq; feliciter peruagati sint: sed & ad ipsa metropolis Moschouiæ mœnia penetrarint. Horũ studium voce sua rex collaudans, magnam se ipsis aliquandogratiã habiturum dicebat, si deinceps quoque magnanimo conatu in aduersam gentem arma & bellum inferant.

Iam de rebus Polonicis quales eæ nunc sunt, scribendum aliquid erit. Quia nihil enim abs te literarum tribus penè mensibus accepi, meas epistolas, quas Maio & Iulio exaraui, intercidisse video. Rex

Stephanus Victor, 29. Aprilis ex comitijs Warsauiensibus Vilnam reuersus est. VIII. autem Kal. Iun. Bogdanus Bielscius, Moschus nobilissimus, à suo principe profugus ad regem venit Vilnam, qui non tantùm humanissimè nouum & insperatum hospitem excepit, sed & muneribus adfecit liberaliter. Sunt homines qui ominis loco illius aduentum excipiant, & fore confidant, vt ex solius consilio rex plurimis in rebus adiuuetur.

Sequenti die, quierat 26. Maij, legatos Moschicos aduentare vidimus, comitatum habentes satis splendidum. Cum illis aliquot diebus de pace tractatum est, effectum verò nihil. Conditiones à rege propositæ tales sunt: Moschus Liuoniam tradat, impedimenta bellica & commeatum in arcibus dedititis relinquat. Sumptus etiam duabus expeditionibus factos persoluat. Pacem perpetuam sanciat. Dabuntur. Captiui λύτρῳ vel permutatione redimatur. Ipse princeps in finibus vtriusq; regni ad colloquiũ se sistat. Internuncij cùm dicerent nihil horum suis in mandatis annotatũ esse, intercessione procerum, decem dierum spacium impetrarunt, vt interea per veredarium principis sui mentem explorarent. Illis, quia die dicto reuersus non est, rex quidem legatos dimisit.

Ipse verò 19. Iunij, equum in gyros tortũ conscendens, Vilna egressus est circiter decimam diei horam, cælo ita sereno & tam faustis hominum acclamationibus, vt dubitare nemo possit, hunc principem diuinitus Polonorum genti datum, ex hydra ista Lernæa feliciter debellata, famã reportaturum esse

esse immortalem. Equitabant in agmine variarum gentium proceres, inter quos non postremus erat legatus pontificius Ioannes Andreas Caligarius, episcopus Brittonoriciensis, qui pro confirmatione regni pecuniam papæ debitam deposcens, indulgentias simul & peccatorum remissionẽ largissimam attulit. Proximum ab illo locum tenebat generosus vir, Leuinus Bulouius, ab illustrissimo Marchione Brãdeburgensi & Borussorũ duce in legatione huc missus, qui postea Caunam reuersus, cùm ad prandium me inuitasset, amãter hoc à me petijt, vt suo nomine salutẽ tibi plurimã adscriberem, addens & illud: In Borussiam quidem te hoc tempore non venturũ, id quod ego summo cum dolore audiui. Statueram enim salutandi gratia Regiomontẽ ad te excurrere.

Tidemannus quoque Gisius, I. V. D. & regis intimus Secretarius, homo omnium hominum humanissimus, & optimis literis egregiè excultus. 21. Iunij, historiam Augustanæ Confessionis tuam, ab Ittero Latina ciuitate donatam, Vilnæ mihi monstrauit. Cumque sumpto semel iterumque calamo scribere tibi vellet, neque tamen tanta & indicibili negotiorum mole oppressus, sibi ipsi satisfacere posset, inuitus quidem hoc tempore officium tuæ excellentiæ debitum intermisit, meque per Apollinem rogauit, vt hanc candidissimæ mentis suæ affectionem per epistolam tibi significarem, id quod me facturum, vti debui, ita lubenter promisi. De omnibus tamen rebus, quæ hactenus gestæ sunt, & quæ deinceps numinis auspicio gerentur, faciet te paulò pòst certiorem.

Regis nostri frater, Transyluaniæ princeps, nu-

per decessit, cuius obitum rex grauiter tulit, vt par est. metuit fortassis aliquam in istis locis mutationem, quanquam illius demortui, decem annorum puer, à subditis patris successor nominatus est. Eodem die quo Transyluanorum dominus extinctus est, generosissimus regis equus exanimis concidit & perijt, qui non procul ab arce Vilnensi defossus est, & columnam habet ligneam.

Belli suscepti moles hac æstate Plescouiam tanget. Milites vndiq; huc confluunt, ille ex Germania, alter ex Calydonia, tertius ex Britannia, vt nimirum venales animas tantò citius Plutoni propinet. Nam vndiq; ad inferos tantundem viæ est.

Rex dum foris hostem quærit, nos domi propietate bellum gerimus. Proceres quidem Polonici, qui purioris doctrinæ professoribus fauent, & partim Zuinglianos defendunt, partim Augustanam Confessionem sequuntur: ante abitum tamen de ineunda concordia suaserunt, certum esse adfirmantes, quod N. Romę nuper creatus in perniciem Lutheranorum iuramentum præstiterit Pont. Max. Huius verò tyrannidem non adeò metuendam esse, si nos piè in religione consentiamus. Maio igitur mense conuenimus Vilnæ, effecimus nihil. Summam actionis adiunctæ continent paginæ. Ipse Dei filius, vtinam gloriosissimo aduentu suo vulnera ecclesiæ citò sanet, & beatitudinem nobis donet sempiternam. In hoc quidem seculo sinceram spectare pacem non licet. Anabaptistas vicinos per occasionem erroris admonui. Horum superintendentes Laurens Criscouius, hæresin se defensurum scribit. cùm prodierint chartæ, habebimus sanè quod

quod aut contemnamus, aut etiam quod auctoritate sanctarum scripturarū refutemus. Literas ipsius Criscouij ad tuam Excellentiam transmitto. Iamq; Colophonis vice etiam atq; etiam vehementer te rogo, vt hasce paginas tuo iudicio emendes, ac vel legas, vel diuulges, vel abijcias, quidquid horum feceris, meo facies consensu. Summum Pontificem ecclesiæ, Iesum Christum, Dei ac Virginis filium, qui solus est longitudo dierum nostrorum, toto pectore precor, vt tuam Excellentiam spiritu sanctissimo suo gubernet, & diutissimè incolumem conseruet, meque tuæ beneuolentiæ & amori totum trado. VIII. Kalend. August. anno. M. D. LXXXI.

EPISTOLA DE RELIGIONE ET SACRIFICIIS VETERVM BORussorum, Io. Meletii

Ad

GEORGIVM SABINVM.

CVm elegiam illam tuã, quam ad Petrum Bembum Cardinalem scripsisti, mihi legendam exhibuisset Hieronymus filius meus, qui tuis scriptis plurimùm delectari solet, in qua de sacrificio capri, & anguium cultu, quæ nonnullæ Sarmaticæ gentes faciunt, commemoras: continere me non potui, quin ea quæ de vano cultu earum gentium compertum habeo, ad te scriberem, tibi vique non ingratum fore sperans, si earum gentiū, ad quas fato quodam vocatus es, & in quarum vicinia vitam agis, mores &

idololatriam plenius cognoſceres. Multi enim ſuperſtitioſi ritus, idololatriciq́ue cultus paſſim in his regionibus adhuc occultè ſeruantur, qui tibi aduenæ nondum fortè cogniti ſunt. Itaque viſum eſt communicare tecum, quicquid de illis compertum habeo. Ac ne longiore vtar proœmio, referam primò ſacrificia, quibus olim Boruſſi, Samogitæ, Lituani, Rutheni & Liuones, coluerũt dæmonia pro diis, atque etiam nunc multis in locis colunt occultè: deinde ſuperſtitioſos quoſdam ritus, quibus nuptiæ, funera & parentalia apud eaſdem gentes celebrantur.

Die Georgij ſacrificium facere ſolent Pergrubrio qui florum, plãtarum, omniumq́; germinum Deus creditur. Huic Pergrubrio ſacrificant hoc modo. Sacrificulus, quem *Vurſchayten* appellant, tenet dextra obbam cereuiſiæ plenam, inuocatoq́ue dæmonij nomine, decantat illius laudes: Tu (inquit) abigis hyemem, tu reducis amœnitatem veris: per te agri & horti virent, per te nemora & ſyluæ frondẽt. Hac cantilena finita, dentibus apprehendens obbam, ebibit cereuiſiam nulla adhibita manu: ipſamq́ue obbam ita mordicus epotam retro ſupra caput iacit. Quæ cùm è terra ſublata, iterumq́; impleta eſt, omnes quotquot adſunt ex ea bibunt ordine, atque in laudem Pergrubrij hymnum canunt. Poſtea epulantur tota die, & choreas ducunt.

Similiter quando iam ſegetes ſunt maturæ, ruſtici in agris ad ſacrificium congregantur, quod lingua Ruthenica *Zazinck* vocatur, id eſt, initium meſſis. Hoc facto peracto, vnus è multitudine electus, meſſem auſpicatur, manipulo demeſſo quem domum

mum adfert. Poſtridie omnes, primò illius domeſtici, deinde cæteri quicunq; volunt, meſſem faciunt.

Facta autem meſſe, ſolenne ſacrificium pro gratiarum actione conficiunt, quod Ruthenica lingua *Oxinck*, id eſt, conſummatio meſſis dicitur. in hoc ſacrificio, Sudini Boruſſiæ populi, apud quos ſuccinum colligitur, capro litant, ſicut in elegia tua ad Bembum ſcribis.

Litandi verò ritus eſt talis. Congregato populi cœtu in horreo, adducitur caper, quem *Vurſchayter* illorum ſacrificulus mactaturus, imponit victimæ vtranq; manum, inuocatq́ue ordine dæmones, quos ipſi Deos eſſe credunt: videlicet, Occopirnum, deum cæli & terræ. Antrimpum, deum maris: Gardoæten, deum nautarum, qualis olim apud Romanos fuit Portunus. Potrympum, deum fluuiorum ac fontium. Piluitum, deum diuitiarum, quem Latini Plutum vocant. Pergrubrium, deum veris. Pargnum, deum tonitruum ac tempeſtatũ. Pocclum, deum inferni & tenebrarum. Poccollum Deum aëriorum ſpirituum. Putſcætum, deum qui ſacros lucos tuetur. Auſceutum, deum incolumitatis & ægritudinis: Marcoppolum, deum magnatum & nobilium: Barſtuccas quos Germani *Erdmenlen*, hoc eſt, ſubterraneos vocant.

His dæmonibus inuocatis, quotquot adſunt in horreo, omnes ſimul extollunt caprum, ſublimemq́ue tenent, donec canatur hymnus, quo finito, rurſus demittunt ac ſiſtunt caprum in terram. Tum ſacrificulus admonet populum, vt ſolenne hoc ſacrificium à maioribus piè inſtitutum, ſumma cum veneratione faciant, eiusq́ue memoriam religioſè ad

posteros conseruent. Hac conciuncula ad populum habita, ipse mactat victimam, sanguinemque patina exceptum dispergit. Carnem verò tradit mulieribus eodem in horreo coquendam. Hæ interea dum caro coquitur, parant è farina siliginea placentas, quas non imponunt in furnum, sed viri focum circumstantes, hinc illinc per ignem iaciunt absque cessatione, tãdiu quoad illæ indurescant, & coquantur. His peractis epulantur atq; hellpantur tota die ac nocte vsque ad vomitum. Ebrij deinde summo mane extra villam progrediũtur, vbi reliquias epularum quæ remanserunt, certo in loco terra operiunt, ne vel à volatilibus vel à feris diripiantur. Postea dimisso cœtu, suam quisque domum repetit.

Cæterum, ex omnibus Sarmatiæ gentibus suprà nominatis, multi adhuc singulari veneratione colunt Putscætum, qui sacris arboribus & lucis præest. Is sub arbore Sambuco domicilium habere creditur. Huic passim homines superstitiosi litant pane, cereuisia, alijsque cibis sub arbore sambuco positis, precantes à Putscæto vt placatum efficiat Marcopolum, deum magnatum & nobilium, ne graniore seruitute à dominis ipsi premantur: vtque sibi mittantur Barstuccæ, qui (vt suprà dictum est) subterranei vocantur. His enim dæmonibus in domo versantibus se fieri credunt fortunatiores: eisque colloquantibus vesperi in horreo super mensam mappa stracant, panes, caseos, butyrum, & cereuisiam: nec dubitant de fortunarum accessione, si manè reperiant cibos illic assumtos. Et si quando intactus cibus in mensa remanet, tunc magna anguntur cura nihil non aduersi metuentes.

Eædem

Eædem gentes colunt spiritus quosdam visibiles, qui lingua Ruthenica *Colky*, Græca Coboli, Germanica *Coboldi*, vocantur. Hos spiritus credunt habitare in occultis ædium locis, vel in congerie lignorum: nutriuntque eos lautè omni ciborum genere, eò quòd afferre soleant nutritoribus suis frumentum ex alienis horreis furto ablatum.

Cùm verò hi spiritus alicubi habitare ac nutriri cupiunt, hoc modo suam erga patremfamilias voluntatem declarant. In domo congerunt noctu segmenta lignorum, & mulctris lacte plenis imponunt varia animalium stercora. Quod vbi paterfamilias animaduerterit, nec dissipauerit segmenta, nec stercora è mulctris eiecerit sed de inquinato lacte cum omni familia sua comederit, tunc illi apparere & permanere dicuntur.

Præterea Lituani & Samogitæ in domibus sub fornace, vel in angulo vaporarij vbi mensa stat, serpentes fouent, quos numinis instar colentes, certo anni tempore precibus sacrificuli euocant ad mensam. Hi verò exeuntes, per mundũ linteolum conscendunt, & super mensam assident. Vbi postquam singula fercula delibarunt, rursus descendunt, seque abdunt in cauernis. Serpentibus digressis, homines læti fercula illa prægustata comedunt, ac sperant illo anno omnia prosperè sibi euentura. Quod si ad preces sacrificuli non exierint serpentes aut fercula super mensam posita non delibauerint, tum credunt se anno illo subituros magnam calamitatem.

Ad hæc eædem gentes habent inter se sortilegos, qui lingua Ruthenica *Burty* vocantur, qui Potrimpum inuocantes, ceram in aquam fundunt, atque

ex signis siue imaginibus inter fundendum figuratis, pronunciant ac vaticinantur de quibuscunque rebus interrogati fuerint. Noui ipse mulierculam, quæ cùm diu reditum absentis filij frustra expectasset: erat enim filius ex Borussia in Daniã profectus: consulit sortilegum, à quo edocta est, illum naufragio perijsse. Cera enim in aquam fusa, expressit formam fractæ nauis, & effigiem resupini hominis, iuxta nauim fluitantis.

Apud Samogitas est mons ad fluuium Nauuasam situs, in cuius vertice olim perpetuus ignis à sacerdote conseruabatur, in honorem ipsius Pargni, qui tonitruum & tempestatum potens à superstitiosa gente adhuc creditur. Hactenus de sacrificijs.

Nunc de ritibus Nuptiarum, funerum, & parentalium, narrabo non minus ridicula quàm superstitiosa. Apud Sudinos, Curonenses, Samogitas, & Lituanos, nobiles puellę multis in locis gestant tintinnabulum, quod funiculo alligatum è cingulo dependet vsque ad genua. nec ducuntur, sed rapiuntur in matrimonium, veteri Lacedæmoniorum more à Lycurgo instituto. Rapiuntur autem non ab ipso sponso, sed à duobus sponsi cognatis. Ac postquam raptæ sunt, tunc primùm requisito parentum consensu matrimonium contrahitur.

Cùm nuptiæ iam celebrantur, sponsa ducitur circa focũ. Deinde in sellam ibi collocatur. Sedenti super sellã, pedes lauantur. Ea verò aqua, qua sponsæ lauantur pedes, conspergitur lectus nuptialis aceta supellex domestica: Consperguntur item hospites, qui ad nuptias inuitati sunt. Postea sponsę os obliuitur melle, & oculi teguntur velamine, velatis oculis ipsa ducitur ad omnes ædium fores, quas iubetur contingere ac pulsare dextro pede. Ad singulas fores circumspergitur tritico, siligine, auena, hordeo, pisis, fabis & papauere. Qui enim sequitur sponsam, gestat saccum plenum omni genere frugum: cumque illam circumspergit, ait, nihil horum defuturum sponsæ, si religionem piè coluerit, remque domesticam curauerit ea diligentia, qua debet. His actis, aufertur sponsæ velamẽ ab oculis, & conuiuium celebratur.

Vesperi cùm sponsa ad lectũ deducenda est, interfakandum ei abscinduntur crines, quibus abscissis, mulieres imponunt ei tortum, niueo linteolo adornatũ, quod vxoribus gestare licet, donec filiũ peperierint. Tãdiu enim vxores pro virginibus se gerunt. Ad extremũ introducitur in cubiculũ, vbi pulsata & verberata, cõijcitur in lectũ, sponsoq; traditur. Tum pro bellarijs afferuntur testiculi caprini, vel vrsini, quibus ipso nuptiarum die commanducatis, coniuges creduntur fieri fœcundi. Hac de caussa nullum quoq; animal castratum illic ad nuptias mactatur.

In Funeribus hic seruatur ritus à rusticanis, defunctorum cadauera vestibus & calceis induuntur, & erecta locantur super sellam, cui assidentes illorum propinqui, perpotant ac helluantur, epotacereuisia, fit lamentatio funebris, quæ in lingua Ruthenica sic sonat *Ha le le, le le, y procz ty mene vmarł? ijza tij nie miel sto yesły albo pity? y procz tij vmarł? Ha le le, le le ijza tij nie miel krasije mlodzice? ij procz tij vmarł?* Id est, Hei, hei mihi. Quare mortuus es? Num tibi deerat esca aut potus? Quare ergo mortuus es? Hei hei mihi: An non habuisti

formosam coniugem? Quare ergo mortuus es? &c. Hoc modo lamentantes enumerant ordine omnia externa illius bona, cuius mortem deplorant: nempe, liberos, oues, boues, equos, anseres, gallinas, &c. Ad quæ singula respondentes, occinunt hanc Næniam, Cur ergo mortuus es, qui hæc habebas?

Post lamentationem dantur cadaueri munuscula, nempe, mulieri fila cum acu: viro linteolum, idq; eius collo implicatur. Cùm ad sepulturam effertur cadauer, pleriq; in equis funus prosequuntur, & currum obequitant quo cadauer vehitur: eductisque gladijs, verberant auras, vociferantes, *Geygeythebegaythepeckelle.* id est, aufugite vos dæmones infernum. Qui funus mortuo faciunt, nummos projiciunt in sepulcrum, tanquam viatico mortuũ prosequentes. Collocant quoque panem, & lagenam cereuisiæ plenam ad caput cadaueris in sepulcrum illati, ne anima vel sitiat vel esuriat. Vxor mane & vesperi, oriente & occidente sole, super extincti coniugis sepulcrum sedens vel iacens, lamentatur diebus triginta. Cognati verò ineunt conuiuia die tertio, sexto, nono, & quadragesimo à funere. Ad quæ conuiuia animam defuncti inuitant, precantes ante ianuam. In his conuiuijs, quibus mortuo parentant, tacitè assident mensæ tanquam muti, nec vtuntur cultris. Ad mensam verò ministrant duæ mulieres, quæ hospitibus cibum apponunt, nullo etiam cultello vtentes. Singuli de vnoquoque ferculo aliquid sub mensam iaciunt, quo animam pasci credunt, eisque potum effundunt. Si quid fortè deciderit de mensa in terram, id non tollunt, sed defertis (vt ipsi loquuntur) animabus relinquũt manducandum, quæ nullos habent vel cognatos vel amicos viuentes, à quibus excipiantur conuiuio. Peracto prandio, sacrificulus surgit de mensa, ac scopis domum purgat, animasque mortuorum cum puluere eijcit, tanquam pulices, atque his precatur verbis, vt è domo recedant. *Iely, Pily duciſſe: nnu Wen, nu Wen:* hoc est, edistis ac bibistis animæ dilectæ, ite foras, ite foras. Post hæc incipiunt conuiuæ inter se colloqui & certare poculis. Mulieres viris præbibunt & viri vicissim mulieribus, seque mutuo osculantur.

De hac oblatione ciborum super tumulos defunctorum meminit etiam Augustinus sermone 15. de Sanctis, cuius verba hæc sunt: Miror cur apud quosdam infideles hodie tam pernicios⁹ error increuerit, vt super tumulos defunctorũ cibos & vina conferant, quasi egressæ de corporibus animæ, carnales cibos requirant. Epulas enim & refectiones caro tantùm requirit: Spiritus autem & anima ijs nõ indigent. Parare aliquis suis caris dicit quod ipse deuorat. Quod præstat ventri, imputat pietati, &c. Hactenus Augustinus.

Hæc, quæ de superstitiosis ritibus, & ceremonijs illarum gentium narraui, partim ipse vidi, partim ab hominibus fide dignis audiui. Tu verò, præstantissime vir, qui variarum rerum cognitione delectari solitus es, pro ea qua excellis humanitate, meum hoc qualecunque scriptum ab homine tui amantissimo profectum, boni consulas, oro.

FINIS II. TOMI
Rerum Polonicarum.

TOMVS III.

RERVM POLONICARVM, IN QVO RES PARTICVLARITER gestæ à Polonis comprehenduntur.

ILLVSTRIBVS ET MAGNIFICIS VIRIS, DN. NICOLAO Mieleczki, Voiuodę Podolię, Grodensi, & Nicolao Sieniauuski, Strienſi præfecto, atque copiarum regni in Ruſſia primario ductori,

IOANNES LASICIVS S.

NIS I nos certa merces laborum, Chriſtianorum cauſſa ſuſceptorum, incaſtis maneret: nihil vobis, illuſtres viri, cæterisq; iſtic pacis publicæ conſeruatoribus, foret infelicius. Tanta ſunt veſtra in Rempub. Chriſtianam merita, me latet an iam remunerata. Hac verò eſt illa maxima caritas, de qua ſic inquit noſter Seruator: Maiorem hac caritatem nemo habet, quàm ſi animã ſuam ponat pro amicis ſuis: hoc illud quod Strachus faciendum ſuadet, ne fratris & amici cauſſa pecunię parcamus, hoc quod Paulus ſcribit: Caritas non quærit quæ ſua ſunt: & omnia ſuſtinet. Quæ, quanta ſint, quis nõ videt? Teſtis rei huius eſt, inter alia, hæc quam ad vos mitto, VALACHICA HISTORIA: nam quid vos aliud in Valachia, tanto cum diſcrimine vitæ, nec abſque impenſis, & domeſticis rebus poſtpoſitis, anno 1572. egiſtis, quam vt Bogdano, gentis noſtræ amantiſſimo, in illam reducto, totum ab illa parte a Turcis regnum Polonicum, firmiſſimum Germaniæ murum, redderetis? quo beneficio quod aliud maius a vobis in Rempub. proficiſci potuit? Itaq; ne dubitate, veniet aliquando illud tempus, cùm, vt omnium Chriſto fidentium virtutes, ita veſtra quoq; hæc de populo Dei merita, magnis præmijs afficientur. Nec ego valde miror, optatis, conatibusq; veſtris fortunã non reſpondiſſe: cùm nemo ſit hominum, cui ſemper ſecunda ſint omnia. In magnis (ait Poeta) & voluiſſe ſat eſt. Satis vos patriæ, ſatis amico dediſtis afflicto. Si Deo, mundi, quem creauit, admirãdo rectori, ſecus viſum: quid dolemus? voluntati illius quis reſiſtet? is vt dat, ita aufert, reges, regna mutat, excitat & immittit hoſtes, non tamen abſq; cauſſa: ſed propter impunita ſcelera, idololatriam, ſuperſtitionem, pauperum oppreſſionem, iniurias, fraudes, furta, cædes, luxus, libidines, ebrietates. Ductus eſt in captiuitatem populus meus, ait vates Eſaias, propterea quòd non fuerit præditus ſcientia: tympanum, tibia & vinum in conuiuijs illorum: opus autem Dei non reſpiciunt. Neq; verò vos tunc ſolùm præclaram patriæ operam nauaſtis: magna ſemper ab illo tempore, ex quo vos in Ruſſia diuina cõſtituit prouidentia vtriuſq; veſtrum, maiorumq; veſtrorum, in repellenda vi Barbarorum, vigilantia, in-

dustria, fortitudo enituit: si modò alij conatus adiuuissent vestros, vel si plura persicere per iram diuinam licuisset. Vtinam autem nostri, tam crebris Scytharũ incursionibus excitati, qui mihi nihil nisi prodromi Turcarum esse videntur, de locis, quà illis accessus ad nos patet, muniendis tandem aliquando cogitarent. Vidisti tu, sapientissime Mieleci, in tua illa cum Comite Tarnouio & Stanislao Latalscio peregrinatione, vidisti inquam iuuenis, vt Itali Turcis, Hispani Mauris, Galli Anglis, Dani Suecis, Zelandi & Hollandi quibus suis, cum bellum est, nauibus ad se aditum prohibeant: vt ijs in locis, quibus commodus est ad eos accessus, arces, præsidiaq; habeant: collapsa instaurent, dies & noctes excubent. Cuius rei documenta si nunc hac tua & atate, & authoritate ad tuum Nestrum atq; Neprum, quà ferus Scytha incurrit, ederes: certè hoc inter tot tuos, quos in arcendis hostibus suscepisti labores, præcipuum, idemq; immortale opus esset futurum. Ni verò id, hoste etiam nobis propinquo, & incuria nostra nimiùm audaci facto, maturè feceritis, quis mirabitur sequutam possessionis direptionẽ: que, proh dolor, iam magna est, vbi nulla sepes fuit? Cui ducenda non dubito quin post tot calamitates, & Turcarum in Valachiam ingressum, manus sitis celeriter admoturi. Opto vobis Gedeonis fortitudinem, Samsonis vires, Dauidis felicitatem. Barcini, Kal. Octobr. 1577.

IOANNIS

IOANNIS LASICII HISTORIA DE INGRESSV POLONORVM IN VALACHIAM,

cum Bogdano Voiuoda, (cui successit Iuonia) & cæde Turcarum: ducibus Mielzkio & Sienia Wskio: an. M. D. LXXII.

VARIA esse gentis cuiusuis, vt virtutes, ita vitia, nemo est qui ignoret. Valachorum sanè ea est leuitas animi, & perfidia, vt maior esse nequeat. Ii paucis antè annis, ne superiora commemorem, Alexandro principe suo electo, quendam Iacobum Despotem, qui Rostochij Mathemata docebat, nostris quibusdam suo cum dispendio eum adiuuantibus, receperunt: quo occiso, rursus Alexandrum, postea Bogdanum admiserunt. Hoc fastidito, Iuoniæ se subiecerunt, isto Turcis prodito, ad Petrum defecerunt, quem quis diu, iis his regnaturum credat? Ita illud à Salomone verè dictum, vt omnia, propter improbitatem terræ, multos principes eius esse. Quamobrem haud mirũ est, proposuisse id in concilio Lucensi, anno Christi 1429. Sigismundum Hungarorum, Romanorumq; regem, (vt testis est lib. 4. Chronicorum Polonicorum noster Miecho-

uiensis)vt gens Valachica,vnà cum suis Voiuodis exterminaretur:quod nemini fida foret,furto ac præda viueret,sed Wladislaum regem Poloniæ, Vitoldo duce Lituaniæ, fratre suo,præsente, respondisse: non esse æquum vt Valachi,regni Poloniæ subiecti, exterminarentur: quorum si aliqui furto viuerent, id tamen nõ posse de omnibus dici. Licèt autem hoc tum discordia regum non fuerit factum: at nostra ætate, magnis eos cladibus affligi: tandẽ etiam diuino permissu, Turcarũ iugo subijci vidimus. Sic enim propheta Amosus, Dei nomine: Ecce, inquit, oculi Domini Iehouæ in regnum quod peccauit: disperdamq́, illud è terra. Sic & apud Ieremiam Deus ait: Ego feci terram,& dedi eã illi cui mihi visum est: dedi omnes has terras Nebuchadnesaro Babylonio seruo meo. Quis igitur miretur tot gentes, quarũ fides lubrica,iam in prouerbium abierat,in Turcicam deuenisse potestatem? nam quid Deo magis exosum, bilingui, perfido, fraudulento? Sed nos iam historiã aggrediamur,Paprocium sequuti.

Valachi, qui olim Getæ & Daci, post ab colonia Italorum,quos Wlochos vocamus, Valachi cognominati,gens misti seminis,ideoq́; ingenij varij & inquieti:cõcepto odio contra Bogdanum,suũ Voiuodam,(vox ea lingua nostra exercitus ducẽ significat) quòd Polonorum magna consuetudine sua in aula vteretur,his plurimum fidei haberet, horum benuolentiam liberalitate demereretur, vni illorũ sororẽ suam nuptũ dedisset, ipse quoq; vxoré genere Polonã ducturus esset: clàm ineunt consiliũ de alio in locum illius sublegendo. Erat tum apud Imperatorem Turcarum Iuoniã, (sic illi Ioãnem appellant) filius

lius Stephani, Voiuodæ illorũ,è cõcubina prognatus:qui anno salutiferi partus 1561. rege Sigismundo Augusto comitia Lublini agente, Ioannis Fierlei, Voiuodę Lublinẽsis, Marschalciq́; regni Poloniæ, senatoris grauissimi, minister fuit. Is Valachis visus est ad suscipiendum imperium satis idoneus. Ad hunc ergo de nouo principatu scribunt: quæ & quanta à Bogdano & Polonis perferãt mala, significãt: si citò cum aliqua Turcarũ manu veniret, prodituros se ei obuiam pollicentur: Polonosq́; vnà cum Bogdano, & Petro fratre ipsius, vinctos vinos in potestatem eius tradituros. Iuonia iamdudum cupidine dominandi flagrans, accepto tali nũtio, protinus colligit Cæsaris sui permissu, circiter viginti millia Turcarũ, Græcorum & Serborũ. Porrò Bogdanus, factus de his consilijs à quodam Valacho certior, simulq́; monitus vt profectus in Poloniam ad amicos, maturè pararet auxilia, quibus se ab iniuria tueretur, vitaret insidias: illo ipso quo hæc accepit die,(qui fuit Dominicus præcedẽs Bacchanalia anni 1572.) Valachia excedit: vbi primùm Polonis, suis familiaribus, perfidiam, insidiasq́; subiectorum suorũ aperit. Egresso è Valachia Bogdano, ingressus in eã est Ioannes, ipsius æmulus, magnis Turcarum copijs stipatus: cui obuiã primates profecti, Gabriel Logofet, Dinga dux exercitus, Craczonus eremita, Visternicus latus, Lupulus Stroiz, cæteriq́; proditores: salutatũq́; reuerenter, Iasum, vbi sedes Voiuodarũ est, deducunt. Tum verò cognouêre periuri Valachi, quàm leuia fuerint priora incommoda illis, quæ à Turcis patiebantur: nam nostri milites nihil aliud quàm pabulum in vsum equorum, ex agris, horreisque incola-

rum auferebant: at Turcæ, præter id, vxores quoq; illorum, virgines, pueros constuprabant: parentes, propinquos flagitia prohibentes pulsabant: omniaque alia arbitratu suo agebant: adeò licenter, vt illos tum pluribus incommodis vnus Turca affecerit, quàm antea triginta Poloni: nec dissimilis eorũ conditio Iuonia imperante, illi Israelitarum, Abimelecho rerum potiente, fuerit: quæ sors communis est ijs omnibus, qui excusso dominatu à Deo accepto, alium sibi pro sua libidine, nefariè accersunt. Nam & ipse Iuonia, vel ob leuissimum delictum, pœnam capitis insontes statuebat, viuos excoriabat, palis infigebat, oculis priuabat, (quæ pœna apud Valachos familiaris est) naso & auribus præcisis deformes homines reddebat: breuiter, si quis illo inuito seu racemum suæ vineæ, seu quidpiam aliud, ex quo census penditur, vendidisset: hunc ille aut occidebat, aut hamo per nares illius traducto, manibusque post tergum colligaris, tortoribus, vel, si isti non essent, Nigritis (quos Ziganos vocant) per plateas immisericorditer flagellandum obijciebat: & (quod immanius est) cæsorum cadauera, insepulta esse in foro sinebat, vt canes esu illorum saturarentur, homines aspectu obedientiores redderentur. Hac tali feritate, tantum sui metum, amoremq; (si modò in metu esse potest amor) plebi incussit, vt illum postea non modò honorarint, horruerintq; verùm etiam fortiter pro eo depugnauerint. Tale in illis locis, & ad Septentrionem, vulgi hominum ingenium est, vt castigatum promptiùs, quàm sua sponte officium faciat. Est in Russia nobilissima prosapiæ Casparus Panie Wskius, præfecti Zidaczouiensis

uiensis forma conspicua filius: huic Bogdanus suam sororem, matre id volente, bona cum dote locauit. Ipse etiam Bogdanus, Ioãnis Tarlonis, signiferi Leopoliensis, pudoris, pulcritudinisq; eximiæ filiam, ducturus in matrimonium erat: cui filiæ, matriq; eius, viro mortuo, rex Augustus tutores dedit senatores illustres, Georgium Iasloniecium Russiæ, Nicolaum Mielecium. Podoliæ Voiuodas: qui puellam sponso, nõ secus quàm si regia filia foret, traditurі erant. Ad hos ergo Bogdanus vbi venit, opem illorum contra infidos Valachos implorat: suum honorem tuẽdum vt suscipiãt, omnibus precibus rogat: idem petit & à militibus, finium regni custodibus. Hi itaq; omnes, rei indignitate commoti, & illud Sirachi consilium sequuti: Iniuriam (inquit) patientẽ eripe è manu iniuriam inferentis: neq; vindicando animũ paruum habeas: & eritis tanquam filij altissimi: quod & Dauid, Salomon, Ieremias, homines diuini, faciendum censuerunt: operas illi suas, ad vindicãdum ius amissum, obtulêre: miserat & ad Augustum regẽ certos homines, qui idem abs eo flagitarẽt: sed fœdus cum Turcis antiquum, auxilia ferre non siuit: tamẽ quod præstare potuit, fecit: misso ad Turcam nobili legationib. viro, Andrea Taranowskio, Bogdano vt reconciliaretur, si modò offensus ab illo esset, vtq; ejectũ in patrium principatũ restitueret, orauit. Egresso è Valachia absq; omni operæ pretio legato, cõfestim Bogdanus cum bis mille ferè, voluntarijs militibus è nobilitate conflatis, in patriam irrumpit: quos traducto Nestro flumine, voluntate omnium, Nicolao Mielecio, propter prudẽtiam & rei bellicæ scientiam inter omnes summo, ducendos, regendosq; cõmit-

tit. Is sibi laboris socium & adiutorem adiungit Nicolaum Sieniawskium, Palatini Russiæ filium, Strienſem præfectum, non minùs quàm ipſe, rei militaris ſcientia clarum: cui breui pòſt, omnis ore illius militiæ cura à rege commiſſa eſt. Horum ductu ingreſſi in Valachiam, rei frumentariæ paulò licentiùs ſtudere cœperunt: quare cognita, Mielecius furcam medijs in caſtris erigit, pœna capitis raptoribus ſtatuta: quòd non ad hoſtes, ſed ad ſuos veniſſent, quibus dominũ reſtituere conarẽtur expulſum. Habitus eſt ibidẽ delectus militũ, ſeptingẽti, bello gerẽdo parũ idonei, domũ reuerti iuſſi, mille trecẽti relicti: pauci numero, ſed animi, corporisq; virib. præſtãtes. Poſtero die iter ingreſſi per ſyluã faginã (quæ quondã ab incolis callidè ſuccisa, noſtris pernicioſa fuit) ad Prutũ amnẽ peruenẽre: vnde miſſo Pilawskio centurione cũ Bogdani famulis, vt Chocimo tormenta bellica adueherẽt: ad Stepanowczum (qui locus ad eundẽ fluuiũ eſt), pceſſére: vbi facti de vicinis hoſtib. certiores: viſum imperatorib. eſt, quò ad illos ſuis cũ cẽturijs, pficiſcerẽtur inſignis fortitudinis audaciq; viri, Staniſlaus Lanczcoronskius Scalenſis, Michael Iaſſlouiecius Chmielnicẽſis præfecti: Nicolaus Herburtus, Staniſlaus Volskius, Cruſielniczkius, Temrucus Pierichorenſis cũ ſuis, & triginta Croatis. Hos Valachi cõſpicati, quorũ ductor Dãbroua, Pruto celeriter traiecto, terga dedẽre: ibãt ergo noſtri ſecundum vnã ripam, hoſtes ex aduerſo ſecundũ alteram: eius animi, vt ſex millia virorũ quadringentos Polonos nõ fuerint adoriri auſi. Noſtri, nulla re memorabili patrata, in caſtra reuerſi, ire rurſus ad excubias agendas iuſſi ſunt: profecti, incidunt in Turcicos & Valachicos excubitores: q multis in locis ignes excitarant, vt hac ratione, quãuis mille capita nõ ſuperarent, plures eſſe viderẽtur. His noſtri cẽlo iam albẽte viſis, etſi impares, tamẽ ſe tenere nõ potuerunt. quin ſublato clamore in illos irruerẽt: ac Turcæ, armis, pinus correptis, cõclamant & ipſi: Volſcianosq; atq; Croatas, qui eos inuaſerãt priores, abs ſe propellunt. ſed poſt eaquã Herburtus, Lanczcorõskius, laſſlouiecius, Cruſielnizkius cũ tympanis exceſsẽte, illico pedibus ſalutẽ quæſierũt: noſtris fugiẽtes, veluti pecora cẽdẽtibus, viginti quatuor viui capti: noſtri omnes ſalui. Croatę ſolùm vnius, cui effrenatus equus erat, Turca fugiens, caput acynace abſtulit. Hic cùm quidã Temrukianus Scytha, Volskij cohortẽ repulſam eſſe ab hoſte vidiſſet, inſcijs omnibus, ad imperatorẽ cũ nuncio cæſorũ Polonorũ aduolat: cuj præmij loco, catenæ iniectæ, quòd vano rumore animos militũ frãgeret. Subiecti quęſtionib. captiui, in proximo eſſe magnas ſuorũ copias cõfeſſi ſunt. Quapropter centuriones, ſuos quiſq; protinus inſtruunt ac ordinãt: imperatorẽ de victoria, & hoſte vltra montẽ abdito, educẽt, maioraq; auxilia rogãt Voiuoda, interrogato iuuene an nobili genere ortus eſſet: eoq; id aiẽte, Leſciniũq; dici, & Herburti famulũ eſſe, reſpõdet: Ergo (inqt) ea qũę refers, vera ſunt: nã nihil magis nobili, quàm vt ſemper vera & cõperta dicat, curę eſt: accipe, ingenue adoleſcẽs, hoc lęti nũtij pręmiũ, quo ſernus Scytha minimè dignus fuit. Leſcinio munerib. affecto, & ſuorũ animis recreatis, prænatiſq; ad illos q opẽ implorabãt, Ioãne Iordano & Cotielskio: ipſe itẽ eos Voiuoda cũ reliqua manu ſequitur: vbi cõuenerũt, primũ Deo, authori ſalutis omnium,

cædis verò hostiũ: pòst ipsis etiã, pro opera primo aggressu bene nauata, gratias egit. Interim Pila Wskius cum tormẽtis venit: quę Iacobi Iordani fidei tradita sunt. Progressi omnes ad Iasium, animaduertũt, magna Turcarũ, Valachorũq; agmina tumulos Stepano Wcios insedisse: adhęc, Valachos cõspectis nostris, acies suas ostẽtare. Hîc Mielecius, quid hostes auderent, periclitaturus: Herburtũ, Iasslouiezkium, Temrucum, eos ad præludiũ pugnæ elicere iubet. Verùm ij, animaduersis insidijs, (posuerat enim dux in occulto Czeremissios præstãtes iaculatores) prodire in aciem noluêre. Mielecius quoq;, cõsideratis hostium viribus, nec ignarus aliud resistẽdi, aliud cedẽdi tempus esse: regredi potiùs quàm temere cum paucis in Valachiam progredi, cõsilium capit: quare iubet per speciem quęri vada Pruthi, quasi Iasum iter flexurus, cùm (opinor) reditus Chocimum versus esset in animo: cur enim infinitis hostibus exiguum suorũ numerum, nulla habens certa auxilia, opponeret? Dies Iouis prima à Paschate fuit, cùm conuersi Chocimũ, hostes sequẽtes se propè magnis agminibus habuerunt hostes. Quorũ audaciam minimè ferendã esse Voiuoda existimans, monet Herburtũ, Lanczcorõskium, & aliquot alios, vt illos suis à ceruicibus reijcerent: quod hi propter loci iniquitatẽ, & quia sol ad occasum vergebat, facere tũ detrectarũt, operã suã loco æquiore, temporeq; magis opportuno ipsi polliciti. Proin nostri procedebãt vltrò, hoste in cassum è decliui loco tela tormẽtis in eos iaciente, donec inter Pruth & alium fluuiolũ peruenerunt. Nocte sub armis vigilãter trãsacta, cernũt prima luce hostes id vnũ conari, quò ipsos circũuenirent, & in angustias redigerent. Sed Herburtus suã cũ centuria, quę semper extremum agmen claudebat, multitudinẽ hostium falcatã aggressus, in aquas compellit. Quibus actis effudit se quidam è suorũ grege Turca hastatus, more militari aliquẽ è nostris ad monomachiã prouocãs. Vix hęc effatus, aduolat à latere cũ venabulo Stanislaus Vistẽpus, exigui quidẽ corporis, sed (vt tales sunt) pectoris impauidi: quo venabulo Turcã vno ictu trãsuerberat. Accurrũt Turcę subsidio prouocatori animam agẽti: nostri itẽ Vistempo triumphanti. Fit mediocre certamẽ: in quo Zebro, Polonus centuriæ Lanczcoronskianæ, occubuit. Turcæ tali viro amisso, ibãt quieti die illo, qui Veneris fuit: illis ideo sacer, vel quòd Mahometes creatus ab illis hoc ipso die rex foret: vel quia, vt à Christianis superstitione diuersi sunt, ita etiam aliud colendi Dei tempus, aliumq; modum habẽt. Nos enim ad orientem solem, patriæ orientalis, è qua Adam eiectus est, memores: illi, ad meridiẽ cõuersi, Deum hac die adorãt. Postera luce, nostros Chocimũ tendẽtes magna phalanx Turcarũ insequuta est: vbi rursùm alius Stanislaum Ciolcum, armis habituq;, qui luteus erat, inter cæteros fulgẽtem, ad singularem pugnam euocat. His auditis, currit ad Voiuodã Ciolcus, ac vt ipsum in sui honorem, tãto cum viro hasta certare permittat, etiam atq; etiã orat, obsecrat. Cui is: Ego verò (inquit) nõ sinam vt quisquam vestrum, qui diuitiores habemini, tali barbarico certamine, periculo se exponat. Ere magis vestra futurũ, si iunctis animis, dextrisq; hostẽ, vbi necesse erit, aggrediamini. Dolenter hæc Ciolcus tulit: Hoste in prouocatione perstãte, & lingua Sclauonica, veste, pennisq; nitentẽ pronocante,

obsecrat prouocatus, vt, si hoc sibi nõ liceret, saltem quispiam suorum famulorum cum barbaro in arenam descenderet: ne impune Christianis insultare videretur. Data facultate, statim contra illum cum hasta prorui Paulus Chauzowkius: nec id segnius Turca fecit: sed vterq; cursu irrito. Tum Paulus, manu promptus iuuenis, districtum subitò ensem fũti hostis infigit: adhæc vulneratum, ferrum hærens extrahentem, brachijs cortipit. Visa longiuscula luctatione, decurrunt ad commilitonem Staniflaus Visga, & Staniflaus Niegoczkius: hic, Baworowskij, ille Herburti minister. Turca manib. Pauli elapsus, recipit se ad suos: qui subitò, lethali cognito vulnere, cõplures adorti illos tres, egregiè se à vi magna defendentes, vndiq; petunt. Laborantib. subueniunt suis cum turmis Herburtus & Volskius: fit cędes magno strepitu, sospitat Christus prælium Christianis, barbari in fugam vertuntur: quos ij cedentes acriter persequuntur. Exclamant imperatores, fine persequendi facto, pedem referrent, & ad signa redirent: clamitant & centuriones, inhibentq; frustra: adeò iam animi victorũ incalucrant, vt reuocari abincepto nõ potuerint. Quod cernentes alij centuriones, nõ multis in castris relictis, pugnãtibus animos suo aduẽtu addidére. Tum verò omnes simul multo feruẽtius hosti numeroso instare, cæsim pũctim ferire, donec illos ad ipsa statiua Valachica cõpulerũt. Prouecti calore pugnãdi vltra tubicines & tympanotribas, animaduertũt se nimiũ procul à suis abcessisse: qua propter coacti in vnũ ad eos redeũt. Res mira, nec alij quã Deo, suorũ pilos numeratos habẽti, adscribẽda, quòd cousq; pugnãdo progressi, nec circũdati ab hostibus essent, nec in cõflictu acerrimo plures vnico, qui fuit Volskij, ceciderint. Reuersos palàm obiurgabat imperator Mielecius, tacitè laudabat fortitudinem, quod præter suum iussum, rem summi periculi pauci tentassent. Nos verò, respõdent, collegæ tui permissu id fecimus: quidni enim, Deo conatus secundãte nostros, hostẽ fugientẽ persequeremur? Loco quodã cœnoso superato, qui haud procul Cho cimo aberat, Turcæ nostros ea cum vociferatione assequuntur, vt viuos deuoraturi viderẽtur. Staniflai verò Czureli centuria maximè petebatur: ad quos conuertente se Czurelo, procurrit cũ malleo acuto Mielecij minister Radeczkius, bellandi cum Turcis gnarus: quẽ capiti vnius vbi impegisset, eximere non quiuit: hũc imitatus Czurelo, cum centũ suis equitibus, tantum hostium numerũ aggressus est, vt nostri inter illos dispersi, nõ iam apparerent: at imperator exemplo mãdauit Osslowskio, vt cum suorũ equitũ manu perturbatis succurreret. Cæterùm Turcæ, visis pluribus nostrûm ad se, tãquã irritatis feris, curentibus cuestigio retrocesserunt: vt enim Scythas, ita etiam Turcas, fortitudo statim deficit vbi quis illis viriliter resistit: imbellem si videant, magno eum impetu inuadunt. Sex tantùm è Czurelianis desiderat: at verò Turcæ atq; Valachi concisi, cõtritiq; passim iacebant. Tendentibus nostris Nestrum versus, Turcę suo incursu nouissimos penè attingebãt. Molestè id ferebat respectãs animosus Herburtus: nihil tamẽ iniussu sui ducis tentare ausus. Triginta Czeremissij ab tergo constituti, glandibus tormentorũ incursantes repellebant. Fuit ibidem quidam palustris locus, nostris transeundus: ad quem hostes celeriter

concurrerunt, aditu eos prohibituri: verum iussu vicarij imperatoris, exonerata contra illos à Stephano Garnisio, Herburti sub centurione, 12. minora tormenta, vnum maius ab ipsomet Ciolco, conturbatos vltra montem reiecerunt. Exantlatis tot aduersis, tandem ad Chocimensem arcem, concubia nocte venerunt: quam arcem Dobrotsolouius Polonus, paruo præsidio tenebat, & side bona (cuius gens nostra natura seruans est) Bogdano tamdiu seruabat: vbi Turcæ nostros, iam securiores, & ordinis negligentes, facilè oppressissent, ni Temrucus centurio, tamdiu illos sustinuisset, dum singuli suis sub signis consisterent. Godzisse Wskius prior è centuria Goraiskij hostes sensit, deinde alij: qui celeriter à Siena Wskio ordinati, productis ante aciem tormentis, hostem opperiebantur: nec res, tametsi copijs nostri multo forte inferiores, certamini moram fecit. Vetuerat autem Mielecius, ne quid ipse Bogdanus attentaret: sed contentus ijs quæ alij pro eo subirent, in castris, vbi erant præstantiores, manerer. Ibi prima contentio inter nostrum exiguum peditatum, & Valachos de sepe quadam orta. Dehinc Turcæ nostros inuadere, premereque. Rogante Ciemerinskio auxilia, Temrukus & Herburtus, à Siena Wskio ferre iussi, respondent, minimè committi debere velites loricatos, venabulis vtentes, cum Turcis hastatis & scutatis (nam facilè ab illis dispergerentur) sed hastatos cum hastatis, vt sit pugna æquior: se verò præsto fore, vt hostem alia ex parte inuadant. Tali excusatione vsis succesit Sienia Wskij mandato, Iacobus Iordanus: cuius centuria hastata ex imberbibus cõstabat, sed quibus erant animi

mi Herculei, in hac quatuor fratres ipsius germani fuere. Hi omnes, diuina ope implorata, eo impetu in hostem incurrunt, vt nullius hasta ab aduersario aberrauerit: pugnantibus subueniunt à latere Herburtus & Sigismundus Rozenus: sed protinus resilierunt sauci Turcæ: quos hi verberando, vsque ad ipsorum castra varijs tramitibus fugarunt. Callidè autem, dum fugerent, arma, pileos, cæteraque impedimenta abijciebant, dummodo se insequentes ad ea colligenda pertraherent: sed quia de vita & gloria certamen fuit, spreta hæc omnia à victore. Porrò Garnillius, vbi illos plus satis excurrisse vidit, alta inclamauit voce, vt seruato ordine retrocederent. Fecit hoc vnum Lanczcoronskio Herburtus: redigunt paucos in ordinem à cæde retractos, & reducunt: Iordanianis nihilominus, varijs in sylua locis, hostem dissipatum persequentibus. Inest enim nostris quidam pugnandi ardor, vt cessare nesciant antè quàm vel vincantur vel vincant: ferrum nihil ducunt, modò ad illum qui ferit, perueniant, & cædendo cupiditatem expleant suam. Postquam Turcæ nostros longè digressos, & omnibus destitutos auxilijs vident: de integro circiter sexcenti integri, quadraginta defessos aggrediuntur, & magno concursu multi paucos premunt: opportunè autem tũc ad illos forte fortuna delati fuere, Rozenus & Io. Radeczkius, generosi pugnatores. Tum Herburtus paucis socios cohortatur, ne ipsorũ animi multitudine hostium labescerent: quos, Deo freti, non secus quàm prius dissecturi forent, modò honesti & famæ memores, quæ bona fortes sequitur, dimicarent viriliter. Quibus dictis, seq; sequi iussis, inci-

tat equum in hoſtes appropinquantes. Inuadunt in eos, etiam reliqui. Inſtauratur acris pugna, ſi quę vnquam alia. Qua crudeſcente, aunllum ab alijs Herburtum permulti impetunt. Et ipſe quidē ſingulari fato patriæ ſeruatus eſt: verùm ſocij eius quatuor, Dobruczkius, Golinskius, Vodziraczkius, Conarskius, interemti ſunt. Vagabatur aliquādiu inter hoſtes Herburtus, pro Valacho ab illis propter veſtem habitus: ita oculi illorū diuinitus obcæcati erant, vt, cuius conſpectū toties fugiſſent, eum nequaquam agnoſcerent. Sic ne in bello quidē, diuina homines probos deſtituit prouidentia. Verùm enimuero ne illinc quoq; ſine damno dato diſcederet nactus opportunū tempus & locum cōmodum, vni è Turcis graue infligit vulnus, ſeq; ſubitò fugę mādat: follam quandā mirè latam & profundā equo adacto tranſilit. Tollitur clamor Turcicè: *Gaur, gaur, vur, vur.* Valachicè autē: *Ocide, ocide*, hoc eſt, Occide Ethnicū. Ad quæ verba proſiliunt duo Turcę: quorū vnus à dextro latere ipſum ita ſariſſa petit, vt ex ephippio penè iā excuteret: alter, ab ſiniſtro, momento eodē, (admirandam Dei prouidentiā) conatus trāſuerberare, in equū ſubleuat. Accepto tali beneficio, equo addit calcar. Fugienti, capite humeriſq; gladio protectis, obuius fit Sleſinskius, armiger Lanczkorōskij: hūc agnitū, ſibi vt opituletur, orat. Facit hoc non impigrè armiger. Sed Turcę, viſo præſenti auxilio, deſtitere curſu. Auxiliator benignè remuneratus, & magnā apud omnes, quòd tantū virū ſeruaſſet, inijt gratiā. Famuli mœſti, viſo reduce heroro, maiorē in modū refocillati ſunt, perijſſe illū iam opinati. In tā impari pugna, præter hos quos cōmemoraui,

moraui, haud plures vel octo, vel decem interiēre, qui erant Lanczkoronskij & Ioannis Iordani: quos inter nobilior fuit Stanislaus Goſdzikouiskius, Iordani collega, quo cū ſui famuli occumbere, quā illo deſerto, vitæ ſuæ fuga cōſulere maluerūt. Vulnerati non pauci. Cæteri ictus hoſtium incurrentiū armis auertentes, incolumes ad caſtra reuenēre. Venientes Coſielskius cēturio, Turcas eſſe opinatus, haſtis excipere voluit, ni ſermo Polonos eſſe prodidiſſet. Non deſiēre Turcæ in Coſielskianam centuriā, quę primā aciē tuebatur, impreſſionē facere, donec eos Iacobus Iordanus, tormētis & peditatui præfectus, abegit. Fuit autē vnus ex illis, præ cæteris audacior, magni (vt videbatur) inter ſuos nominis: nam, quocunq; iter intendēbat, ſemper illū turmatim cæteri ſequebātur, is identidē noſtros ad pugnam laceſſebat, nimiùm geſtientē. Mlodeczkius, Koſielskij ſocius globo petit tormentario: labentemq; ex equo hiſce verbis alloquitur: Itáne vetò hîc iam iaces bacchanal? Fuit enim pennis ſtruthiocameli, & exuuijs leopardinis, inſtar perſonę, cùm Bacchi feſtū agitur, perbellè ornatus: hunc aſſeclę correptū ad ſuos curſim deferunt. Poſt hęc Mielecius, rebus hoſtiū bene cōſideratis, monitusq; à Pencoslauuskio, Iac. Iordani vicario, caſtra illinc aliò mouit, ab hoſtibus ita infeſtata, vt caſſidem Gabrielis Remboskij, aſſidui ſectatoris Mielecij, glans ferrea attigerit. Tū autē Coſielskius, & mādato ducis, & ſucceſſu hortāte prio re, caſtra adortus hoſtilia, cōplures in eis interfecit: inſuper tormēta aliquot parua, & ſignū militare rubrū, illis eripuit: tā audaci incurſu hoſtes haud mediocriter perturbati: frequentiſſimi paucis cedebāt,

quibus eo modo repulsis, castra locata sunt ad Chocimum. Primarij in arcem ingressi: cæteri, stationes suas foris seruabant. Hinc Bogdanus ad Iuoniam mittit Radeczkium, nobilem Mielecij famulum, orans eum ne sibi patrium dominatum, in quem ius haberet nullum, vi eriperet: alioquin non futurum diuturnum, iniquè acquisitum imperium, cogitaret, nihil esse grauius quàm de statu pristinæ dignitatis, propter vim alicuius, demigrare. Ideo expectaret ab alio paria ijs quæ faceret alteri. Deum enim hac ratione solere vlcisci omnem iniuriam. Auxit rẽ eam verbis pluribus. Quibus minimè motus Iuonia, legatum custodiæ Pyriczauli tradit: dehinc, cùm nulla alia ratione quenquam è Polonis nancisci viuum potuerit, iure gentium violato, Selymo imperatori, domino suo, mittit. Perductum ad Mehmet Bassàm, ait Pyrus captum in prælio esse: negat id Radeczkius, sed tamen non fit ideo liber. Fuerunt tunc temporis Constantinopoli nobiles Poloni, Andreas Taranouuskius, & Christophorus Dzierkius: hic interpres, ille nuncius regius. Iinon nihil tentauêre, ne quid grauius in infontem Radeczkium statueretur: verùm Bassa, postquam de strage suæ gentis hominum in Valachia, intellexit, non solùm tulit hoc acerbissimè, sed etiam captiuum, more aliorum remigum, toto corpore rasum, ad triremes damnauit: multa hi tum aduersa à Turcis experti. Non prætereundum hîc esse videtur huius Dzierscij, dum Constantinopoli discreet sermonem Turcicum, singulare in gentem Polonam studium: multos enim captiuos, varijs artibus, dura set uitute liberauit: sæpe hostium de nobis cõsilia, præsertim

sertim interregni tempore, Senatui aperuit: pericula hoc nomine adijt: impensis non pepercit. Huius opera Mielecius (cuius is munificentiam erga se maximè sensit) vsus apud Bassam primarium est, in liberando Radeczkio: qui Bassa, cùm & ex alijs Czaussis, (aulicos illi, qui huc atque illuc cum mandatis mittuntur, sic vocant) & ex Petro Bogdani fratre, qui pòst ibidem decessit è viuis, cognouisset, Radeczkium non in prælio, sed legatione ad Iuoniam fungentem, captum fuisse: diu perquisitum (iam enim triremes in pelago erant) reddi Dzierskio iussit: verùm (vt isti mali solent) clàm ei porrecto veneno: quod ipsi mortem attulisset, ni ibidem liberator, dato maturè remedio, succurrisset. Liberatus, redijit, pòst in patriam cum Martino Bronie Wskio, ad petendas inducias, dum in locum demortui Augusti, alius rex substitutus esset, misso. Mielecius, videns indies copias augeri Iuonianas, suas verò magis ac magis inedia confici, (nam dies aliquot equis nostrum, nullum aliud pabulum quàm frondes & frutices erant) adhæc memor illius oraculi, Dei voluntate dari populis, abrogarique reges, quamobrem, ne cum Deo pugnare videretur, neve quos induxit, perderet, de reditu in patriam cogitare cœpit. Interim Iaslouiccius, copiarum regni Poloniæ ductor, cognito Valachiæ turbulento statu, iamiam erat Nestrum traiecturus cum equitatu octingentorum ferè virorum, ni id prudens Mielecius dissuasisset: opinor, ne magis irritatis barbaris, suos in discrimen adduceret. Ne verò nihil ageret, mittit quosdam è suis ad præfectum Bialogrodensem, qui hæc illi dicerent. Hi (inquit) Poloni, quos Bogdanus,

neq; rege, neq; me ſciẽte, dominatum recuperaturus auitũ, é Polonia ediſſet, amici mei ſunt: quibus Cæſaris tui volũtas à Bogdano alienata, & in Iuoniã propenſa, minimè nota fuit. At verò, vbi ita ſe rẽ habere, ex Cæſarianis quotidie creſcentib. copijs perceperunt: reuerti illò vnde exierant, voluerunt, ſed à tuis impediti ſunt: quare, ſi lubet, ita tuos cópeſce, ne quod noſtris abijciatur impedimentũ. Quod ni feceris, néceſſè me erit cũ his paucis, quibuſcum ad terminos regni noſtri & tui Cęſaris veni, breui plures, habiturus, meos amicos ab omni iniuria tueri atq; vindicare. Quodſi factũ erit, vereor ne re cõſilij tui pœniteat. Præfectus (Sendziacũ illi vocãt) ſimul atq; hæc audiuit, cõtinuò Turcas atq; Valachos à ripa Neſtri abſcedere iuſſit. Traijcientibus noſtris auguſtis nauigijs quinq; diebus flumen, multi equi ex eis præcipitati, vi fluminis abrepti ac ſuffocati ſunt. Non diſceſſerant verò à ripa omnes Valachi: qui extremum agmẽ carpere conati, & à peditatu intergo collocato cum tormentis, & ex ipſa arce Chocimenſi, iaculis repreſſi fuêre. Noſtri, traducto Neſtro, Deo in primis, deinde ductorib. ſuis gratias egẽre: hi contrà illis, quòd obedientes, quòd fortes in prælijs ſe præbuiſſent. Vulgò creditum, Mielecium ſuis vitam à Deo deprecatum eſſe: non rarò enim pernox ſupplicare Deo viſus. Quamobrem magnã hinc ille laudem ſuo cum collega tulit. Ibant autem omnes ſeruato ordine vſq; ad Camenecciam arcem, diuina manu munitam. Vbi Bogdanus, indignè patrimonio ſpoliatus, actis omnibus gratijs, qui ſe ipſius cauſa innumeris periculis expoſuerant, cuius quidem eorum benevolentiæ, quoad viueret, quaſicunq;

ſicunq; fortuna, memor eſſe vellet: diuerſum ab illis iter cum aliquot Polonis ſuſcepit. Porrò relictus in arce Chocimenſi Dobroſſolouius, cum ſeptuaginta iaculandi peritis peditibus, fortiſſimè illam à vi Turcica aliquot hebdomadas, factis interdũ eruptionibus, defendit. Hũc Iuonia, cùm nec precibus, nec minis eò adducere poſſet vt arce excederet: ſcribit ad Iaſlouiecium litteras, quibus illam tradi ſibi petit: ſe tale iuſiurandum daturum ſuis cum proceribus promittens, quale rex Auguſtus dari mandaret: (nondum enim mors ipſius diuulgata erat) annuit Iaslouiecius, quòd hæc mandata abs rege accepiſſet. Igitur in hæc verba iurat: Nos (inquit) Iohan Voiuoda, terrarũ Moldauiæ & Valachiæ dominus, atq; hæres: iuro per Deum omnipotentem, ac ritu feudali promitto, nos ſucceſſoresq; noſtros, vnà cũ ſenatu & ſubditis noſtris, fideles, conſtantes, obedientes fore ſereniſſ. Poloniæ regi Sigiſmundo Auguſto, ſucceſſoribus, ſenatoribusq; eius, ac ipſi reipublicæ. Idem Senatus iurauit. Fuerunt autem iſti præcipui: Iſaias epiſcopus Radzioujenſis, Ioannes, Golofelt Moldauiæ, Bogdanus. Poſt hæc Dobroſſolouius, ab imperatore Iaslouiecio verbis regijs inſtructus, cum milite ex arce deſcendit. His ita tranſactis, Turcæ, Valachi, Scythæ, numero circiter centũ millia virũm, accepto de obitu regis Auguſti nũcio, (erat autẽ ſeptimus Iulij dies, quo vita functus eſt Sigiſmũdus Auguſtus) intẽti in Ruſſiã, non priùs à Neſtro ſecedere voluerũt, quàm ea de re Cæſarẽ cõſuluiſſent, & precibus Iuoniæ à propoſito reuocati eſſent. Parci fœderatis Cæſar Selymus iuſſit: niſi fortè talẽ ſibi ipſi cõſtituerent regẽ, qui ipſius hoſtis eſſet.

(quo in numero & Moschum & familiam Austriacam habebat) Lectus rex Henricus, dux Andium, Henrici 2. regis Gallorũ filius: vbi regnum largitione quæsitum, & 4. solùm menses administratum, patrio postposuisset: hos eosdẽ Scythas discessu suo, anno Christi 1574. in Russiam, mense Octobre attraxit: quo anno Iuonia, iniquè parti dominatus: Valachi, perfidiæ pœnas dederunt.

ILLVSTRI AC MAGNIFICO VIRO, DN. ANDREÆ, COMITI GORCANO, CASTELLANO *Miedirecensi, Capitaneo Gnesnensi, Valcensiq;, Leonhardus Gorecius, Eques Polonus, & se, & officia sua commendat, patrono ac mæcenati clementiss.*

ATTVLIT mihi magnifice Comes, Crassouius, puer fratris Rochi, à te ex castris literas: quibus mihi & gratias agis pro oratione ad te missa, qua Gedanenses ad deponenda arma, contra principem suum insolenter susceptа, hortatus sum: & ad maiora scribenda me excitas, eaque in parte operam mihi tuam polliceris. Agnosco, illustris comes, præstantem ac eximiam voluntatem tuam, ad iuuandos viros doctos promptam & alacrem: qui personam patris tui, olim in Repub. nostra florentissimi, & opibus, authoritate, acumine, iudicio facilè principis, nõ solùm nomine, sed re ipsa repræsentas. Quare, vt me gratum esse tuæ huius beneuolentiæ declarem: hãc meam historiam Valachicam, in qua scribenda Barthol. Paprocium sequutus sum, ad te mitto: quã non dubito quin sis eodem animo quo tibi offertur, accepturus: mihiq;, commẽtaria rerum gestarum, non solùm de hoc Gedanensi bello, sed & quæcunq; de rebus maiorum nostrorum habes, suppeditaturus. Quibus ego habitis, & istud Gedanense bellum absoluam, & historiam meam ad hæc tempora in quibus versamur, pertraham: vbi se mihi præclarus locus mentionem honorificam Stephani, regis nostri potentiss. faciendi offeret: qui mihi & omni conformatione membrorum, & magnitudine rerum gestarum, illos priscos reges Poloniæ, Boleslaos & Casimiros, repræsentare videtur, qui non solùm Prussos cum vrbe Gedanensi, sed & vicinas gentes perdomuerunt. Singulare certè beneficium diuinum in nos Polonos extitit, quòd post occasum Sigismũdi Augusti, talem regem habeamus, qualem hoc regnum hac in perturbatione rerum omnium, poscebat flagitabatq;. Cuius quæ & quantæ virtutes sint, initium regni demonstrauit, exitus pòst declaratus est: qui de se viuentibus materiam præclarã scribendi relinquet, & apud Deum immortalem æternam præmium consequetur. Quid enim hac in vita prodest alios laudare, eos ad summa sidera euehere, si diuinum iudicium non accesserit? Sed ego regem Stephanum vtrunq; habiturum & spero & confido: quem & cõsensus totius populi laudabit, (quod iam nunc faciunt principum Germaniæ ad eum missi legati) & præclaris eximijsque virtutibus suis habita in Christum fide, æternam immortalitatem consequetur. Cæterùm Christiani monarchæ cogitent quàm longè lateque virus acerbitatis suę Mahome-

tes propagarit ob hæc inteſtina eorum diſſidia: quæ vtinã inter eos conquieſcant, omneſq; ſimul iunctis armis, eadẽ huic teterrimo hoſti nominis Chriſtiani inferãt: quibus vt Deus ſucceſſus det, ex animo precor. Sed iam lege, ſi placet, hanc hiſtoriam, ex qua & cognoſces nõ tã validas eſſe Turcarum vires, vt conſenſu Chriſtianorum ac cõcordia debellari nõ poſſint: & preclaras virtutes Polonicorũ equitum recognoſces, quorum opera Iuonia vſus Turcas ad internecionẽ perſequutus eſt: à quibus minimẽ degeneraſſe tui quoque tunc viſi, cùm pauci cum multis ad Dantiſcũ 12. Auguſti dimicarẽt, Sdrouſciusq; tuus inſignem quendã Heſſum cepiſſet, ex quo permulta rebellium contra regẽ ſuum cõſilia cognita ſunt: ad verò id 17. Aprilis maximè apparuit, cùm duo millia noſtrũm, Hungarorumq;, duodecim Gedanenſium millia ita profligarunt, vt quater mille & quingenti hoſtes in acie ceciderint, mille viui capti fuerint, è noſtris ſolùm duodeſexaginta cæſis: quã hiſtoriam Laſcius noſter, vt verè, ita breuiter, hiſtorico ſtylo deſcripſit. Vale illuſtris Comes, Gorecij tui memor. E Saniki, 15. Octob. anno 1577.

CASPAR LINDENERVS, MEDICVS ET philoſophus Polonienſis.

Hiſtoriam vitæ veteres dixêre magiſtram:
Hiſtoriæ quando multa docemur ope.
Tam bene quis Romam, doctas quis noſſet Athenas,
Liuius æternum ni fabricaſſet opus?
Non multi legerent Valachũm, veſgeſta Polonũm,
Nobile Gorecij ſi latuiſſet opus.
Hinc potes effectus bellorum, & diſcere cauſſas,
Et quam Turcarum ſit male tuta fides.

LEON-

LEONHARDI GORECII, EQVITIS POLONI, DESCRIPTIO BELLI IVONIÆ, PALATINI *Valachiæ, quod is cum Selymo Turcarum imperatore, magno cum ſucceſſu geſſit ab initio, demum à Ieremia Czarna Wieczio Valacho proditus, & à Turcis contra fidem datam ac ſacramento confirmatam occiſus.*

ELLVM ſcripturus, quod ab initio magno cum ſucceſſu Iuonia regulus Valachiæ, cum Selymo Turcarum Cæſare geſſit, operæpretium me facturum puto, vt de ſitu Valachiæ, incrementis gentis, feracitate ſoli, moribus, & de alijs ad eam rem pertinentibus, ex ſecunda decade hiſtoriæ gentis noſtræ Polonicę, quã viginti libris, vſq; ad exitũ Sigiſmũdi I. regis Poloniæ perſecuti ſumus, dicã. Valachia, quæ olim Myſia & Dacia dicta fuit, habet ab ortu Euxinum, à meridie Iſtrum, ſeu Danubiũ: ab occaſu Tranſyluaniæ, ad Boream Ruſſiæ, ſeu Roxolanis, contermina. Tota regio in partes duas diuiditur, in Valachiam Trãſalpinam, ac Moldauiam. Tranſalpina quidẽ, ab oriente habet piſcoſum lacum, quem Hiraſſus amnis, ab accolis Pruthes vocatus, elicit, ſuis deniq; aquis adauctum, ac latè ſtagnãtem relinquẽs, in Iſtrum euoluitur: ad meridiem vergit terminata Danubio, atq; item ab occaſu Tranſyluanię fines attingens, ad oppidum Seuerinum, vbi Tratani pontis admirabiles pilæ triginta quatuor, nequaquam totas obruente

Situs Valachiæ.

Danubio, visuntur. Ad Septẽtrionem autem finitur Hoina, ignobili flumine, & directis terrestribus terminis ad Istrũ, curuata admodũ regionis frõte contra Paucem insulam, spargente sese primò in ingẽtes ramos profluẽte Istro, antiquis scriptoribus notam, quã hodie Barillanã dicũt. Oritur autẽ Danubius in iugis Arbonę mõtis Germanię, ex aduerso Roetwilę oppidi Sueuiæ, in Nigra sylua apud pagum Donesing. Vbi primùm Illyricum alluit, Ister appellatus, sexaginta amnibus receptis, medio ferme numero eorum nauigabili, in Pontum vastis sex fluminibus, euoluitur. Altera pars Valachię agrorũ & pastionũ multitudine maior, armẽtisq; & militarib. eqs opulẽtior, ab amne Moldaua, qui mediã intersecat, Moldauia dicitur. Is ortũ habet paulò infra Hitalli fontes è Transyluaniæ montibus, quibus antiqua Dacia ad ingentis theatri similitudinem, obuersa in occasum scena præcingitur, delapsusq; Soczauiam, quod oppidum est sedes Palatinorum, præterfluit. Atq; inde violentus Hoinam, Dobenisam, Argiamq;, parvos, sed perennes amnes secum trahens in Olta effunditur. Olta verò, qui antiquitus Alutus fuit, nõ Trãsyluaniæ modò, cuius partẽ ab aduersis mõtibus descendẽs rigat, sed Moldauiæ & Transalpinæ minora flumina, in orientem reflexus, ad Nicopolim in Danubium rapit. Omnium verò amplissimus Tyaras, qui ab incolis vocatur Nester, ad Aquilonẽ Moldauiã terminat. Ortus enim à Carpatho monte Sarmatię & rectà in Euxinũ contendens, Russię & Podoliæ finẽs tandem attingit. Qui primi loca Valachiæ tenebant, nihil potest certi ex tãta vetustate scriptorum erui, quã variæ gentes, vt Vngariam, obtinebãt. Hodiernæ

Danubij descriptio.

diernę gentis Valachicę originẽ quidam referunt ad Flaccum præsidem Romanum, à quo nomine leniter deflexo, & ipsa Valachia nuncupata esse videtur. Ab eo enim tẽpore quo Flaccus cum imperio Mysiæ siue Daciæ præfuit, quæ vltra Istrum ad Scythicam gentẽ extenditur, Flacciam appellari constat: quam demum corrupta voce, sensim in Valachiam abijsse perspicimus. Apud Valachos enim nõ modò Romanę disciplinę mores certi, legesq; vigẽt: sed ipsa quoque Latinę linguę vocabula permulta seruãtur. Vnde Vulochorũ & Valachorum nomẽ idem quidam esse volunt, quos *Wlochos*, id est, Italos, etiã Germani lingua sua *Welschen* vocant, vtraq; gens Italaideo cõmune nomen. Qua ratione autẽ eam regionem Flaccus occupauit, Æneas Syluius, qui pòst Romanę Pontifex fuit, sic tradit. Tempore Traiani imperatoris, Daci, seu Gothi, detrectãtes Romani iugum imperij, missus est eò Flaccus cũ triginta millib. hominum: quibus in coloniam deductis, ibidem ararent, cõmeatum Romano exercitui, qui ibidẽ semper in armis cõtra Scythas ac Sarmatas fuit, prębęrent. Vnde pòst interiecto tẽporis pulsis Gothis, illa tota regio, quæ Valachia à Flacco est appellata, Romanis cessit: cuius sententiæ haud pœnitet me esse. Sed diuersum alios scripsisse videmus, qui Syluium, in laudem suorũ propẽsum, falsa tradidisse affirmãt. Post quẽ qui scripsẽre historiam, eadẽ quidẽ de gentis origine, sed diuersa ratione scribunt, qui hodiernorũ Valachorum stirpẽ ad Romanos quidẽ referunt, sed ad exules, qui eò relegati erãt. Quorũ cùm tãtus numerus fuisset, vt non tantùm cõtra incolas potentes fuerint, sed & Gothis inde iectis, fidelem operã po-

Hodierni Valachi ad quẽ stirpẽ suam referunt.

Flaccus qua ratione Valachiam occupat.

Aliorum de Valachia incolis sententia.

pularibus ſuis nauandam rati: pōte Danubio impoſito, eadem loca obtinuêre: qui in partes duas diuiſi, vti à nobis dictum eſt, Valachos Tranſalpinos, ac Moldanos: vtraque pars regulos ſuos habuit. Nam Tranſalpina Valachia, quæ à Turcis Carabogdana minor, cò quòd nigrum frumentum ferat, vocatur, præcipuam ciuitatē Tarnouizam habet: quæ eſt regia regulorum Tranſalpinæ Valachiæ, qui continuò parēdi obſequio, Turcarum amicitiam tuentur, aureumq; nummūm myriadē, tributi nomine quotānis pendent: eaque vel indecora pace perfruuntur, quòd impunè fidē mutare nequeant, cùm in oppoſita Danubij ripa, Seruiæ, Bulgariæq; præſidia in antiquis Triballorū ſedibus ſpectentur. Illa quoq; pars Valachiæ, quam Neſter à Podolia diſiungit, à Turcis duce Mahomete Cæſare, qui Conſtantinopolim olim Byzantium dictam, ceperat, ſubacta, eiſdem tributum pendebat: ſed ſuperiori anno, Iuonia à Turcis per fraudem capto, ac crudeliter occiſo, vtraq; Valachia Turcarum ditionis facta eſt. Modicum tum ab initio tributū Turcicis imperatoribus Palatini Moldauiæ pendebāt: cò quòd Caſimirus, pater Sigiſmūdi primi regis Poloniæ, occupatus bello Cruciferio, Petrum iuuare cōtra Mahometē non potuit: cui Mahomeres nomine tributi, ſolùm duo millia nūmūm aureūm, anno à Chriſti regis ortu, ſupra milleſimū quadringēteſimum quinquageſimo quinto impoſuit. Demū interiecto tempore, imperatorib. Turcicis Aſiatico, Perſico, Iſmaelitico, Ægyptiaco bello diſtentis, Valachi partim imperio Vngarico, partim Polonico ſubiecti fuêre. Qui pòſt in tātas vires creuere, vt noſtris exercitibus aliquoties deletis, Vngarorum

Moldauia quādo à Turcis occupata.

Valachia Vngaris Polonuq; ſubiecta.

rorum iugo excuſſo, demū ad impetium Turcarum pertracti ſint. Iurabant & in verba regum Poloniæ, ſe cum eis pacem habituros: quibus ſemper vectigales fuêre. Ac ſi maior vigilātia demortui Auguſti regis fuiſſet, etiamnū Valachia vectigalis Polonorum eſſet: cuius oppido Chocimo Albertus Laſcius, vir conſilio, manuq; promptus, aliquandiu obtento, regem Auguſtum obteſtabatur vt ſibi daret auxilia: nam ſe Valachiam totam facilè eius adiecturum imperio: per eumq; Iacobus Deſpotes, perq; Laſſociū, Philippouium, ac cæteros (qui genus ſuum ad antiquos regulos Valachiæ eodē nomine appellatos referebat) ſuperioribus annis in Valachiam reſtitutus fuit. Electoq; Alexandro, tanti motus bellorū in Valachia excitati fuêre, vt à Valachis Deſpota crudeliter occiſo, ac Viſnieniecio inſigni bellatore capto, & in Turciam miſſo, (de quo ibidē ſupplicium ſumtum eſt) Laſcius Chocimum nōnullo tēporis ſpatio retētum, pòſt Alexandro reſtituere coactus fuerit. Alexandro filius Bogdanus ſucceſſit, Bogdano Iuonia, (Ioānem ea vox ſignificat) de quo hîc hiſtoriam ſcribēdam ſumpſimus. Is armis Turcicis adiutus, exercitu Bogdani profligato, aliquandiu Valachis præfuit. Habuit Valachia inſignes ac bello egregios ante hęc tempora regulos: in primis verò illum Strephanum, qui ſepiſſime tot exercitibus Moſchorum & Scythārum deletis, ex eis præclariſſimas victorias reportauit omnibuſq; terrori ac formidini fuit, præcipuè autē Turcis, quorū numeroſos exercitus profligauit, ad internecionemq; dedit: deinde Draculam, quem vt Matthias rex Vngarorum in officio retineret, pro amiſſo Moncaſtro ad Turcas Czizouiam & Cechil-

Laſcius Deſpotā in Valachiam reſtituit.

Reguli Valachiæ inſignes.

Dracula.

lum oppida, dono ei dedit. Ea sunt in extrema Transyluaniæ parte, qua per saltum Moldauiæ iungitur. *Petrus.* Quibus virtute bellica ille Petrus haud inferior fuit, violento indomitoq; ingenio præditus, obidq; Selymo Turcarũ imperatori minùs carus: ex quo Sigismundus memorabilem victoriam, authore Ioanne Tarnouio, viro omnibus Imperatorijs virtutibus instructo, ad Obertinum reportauit. *Mores Valachorum.* Mores, religio, sacra Valachorum, ad Græcas, Armeniacasque ecclesias accedũt: apud quos sacerdotes vxores ducunt. Gens equitatu pollet. Nam quiuis, vel egẽtissimus, domi equum alit, quo prædatur ac militat. Scutum, hasta, galea, quẽadmodum Vngari vti solent: nõ nunquã lancea missili atq; arcubus rẽgerunt. Equi eorum pectorosi, robustiq;, nõ pernicitate quidem in cursu, sed perseuerãtia & viribus maximè probantur. Proinde mos est, tenellis, cùm castrantur, nares præscindere, ne angusta respiratione fatigẽtur, quãdo nec mediocris equi laus sit triduo, vel per æstiuos soles, bellicæ agitationis laborem pertulisse. Tanta *Perfidia Valachorum.* perfidia gentis est, inconstantiaq; in regulos suos, vt facta in eosdem conspiratione, leui de caussa eos interimãt, nullaq; claritudinis & stirpis ratione habita, pecuarios, vel sordidissimos quosq; in locum regulorum asciscant. Regio adeò ferax, rãtaq; multitudo boum in illa est, vt & in Russiã, pòst in Germaniam quoque, ij adducantur, qui inter alios maximi sunt. Habet copiam vini & hordei, nec tritici indiga. Maluaticum vinum ex Turcia, & id genus alia in Poloniam Armenij per Valachiam aduehunt: piper, item crocum, pretiosa aromata, peristromata, quæ sunt instrumenta luxuriæ. Atq; hæc obiter de Valachia:

chia: nos ad institutam historiam reuertamur. Bogdanus igitur, Valachia post mortem Alexandri obtẽta, adeò Turcarum imperium aspernari visus est, vt cum Augusto rege Poloniæ, anno millesimo, quingentesimo, septuagesimo secundo, mortuo, fœdere perpetuo percusso, legatis missis impetrauerit, vt sibi ex Valachia in Russiam, quando vellet, commeare, domos magnatum vetustæ stirpis inuisere liceret, vt cuius virgo sibi pudore, formaque præstans placeret, eam vxorem duceret, ac vt ex fœdere belli tempore Augusto regi viginti quatuor millia equorum armis, virisque instructa mitteret. Omnium de eo vulgatior fama fuit, eum bona sibi in Russia emere voluisse, ac Valachica gente perfidissima, si quis ita casus tulisset, vel si à suis pellerentur, relicta, in Russia mansurum fuisse. Augustus Turcicam fidem suspectum habens, (quorum Turcarum si non instinctu, at saltem conniuente Selymano, patre Selymi, Scythæ, gens bello inuicta, illam partem Russiæ quæ Nestrum attingit, sæpe ingenti clade belli affecerunt, oppida, villas, vicos exusserunt, maximam multitudinem pecorum, pariter cum hominibus, abduxerunt) vt Bogdano in fide retento, si quando bellum contra Turcas suscipiendum foret, habita Valachia fœderata, (quæ inter ditionem regum Poloniæ, ac Turcicum imperium, tanquam firmissimus murus, propugnaculumque quoddam, est interposita) omnem barbarorum impetum facilius sustinere posset: adhæc, non ignorãs, maiores suos sæpe cum Valachis religiosissimè fœdus conseruasse, quibus sæpe periculosissimis ac difficillimis temporibus contra vim Turcarum auxilio *Inchoat' historiam.*

fuêre: id facilè Bogdano concedit. Bogdanus igitur, hac tali amicitia tanti regis fretus, sæpius in Russiam venit, summorum domos obit, eos muneribus explet. Quæ cùm ad aures Selymi Turcarum imperatoris, qui iam Selymano patri in imperio successerat, perlata fuissent: in primis verò illa re offensus, quòd tãtum equitatum Augusto ex fœdere in subsidium belli dare debuit: tacitus cõsilijs agitat, vt abdicato imperio Valachiæ Bogdano, illud ad quempiam alium deferret, cogitans, si quando sibi cum Polonis, gente ad arma nata, belligerandum foret, eis Bogdani arma, ac torius Valachię, maximo adiumento fore. Iamq; Bogdanus ingenti inuidiã apud suos populares flagrabat, eò quòd nõ solùm totum se ad amicitiam Polonorum contulerat, sed eisdem militari stipendio constituto, eos apud se liberaliter fouebat, Sborouioque Christophoro, fratri Petri, Palatini Cracouiẽsis, sororem se suam in matrimonium daturum pollicetur, quoniam antè Casparo Panicuio Russo alteram dederat. Sborouius ea re lætus, quoniam ingens æs alienum contraxerat, vt ex eodem sese euolueret, ad Bogdanum magno comitatu, pulcerrimo habitu exornato, in Valachiam venit: à quo pòst elusus, vindictam animo spirans, re infecta in Russiam, vbi amplas possessiones habebat, redit: ac si quando occasio daretur, vt Bogdanum vlcisci posset, animo intentus erat. Bogdanus igitur adornata profectione in Russiam ad Ioannem Tartonem, cuius filiam, virginem specie ac pudicitia insignem, in matrimonium ducere statuit, transmisso Nestro in cisijs, quoniam tum glacie obduratus erat, vno atque altero ministro comitatus, longeque à suorum agmine seiunctus, in Sborouij puerum, quem ille cum literis peregrè miserat, incidit: qui à Bogdano cuius esset percunctatus, dolenter lamentatur se literas cum farciculo amisisse, quas herus suus sibi perferendas commiserit. Quare subditis equo calcaribus, ad herum redit: vbi Bogdanum nullo comitatu septum viderit, narrat. Ibi Sborouius cum aliquot ministris, conscensis pernicibus equis, ad Bogdanum adiulat: cui à Secignieuio, non impigro iuuene, secundum aurem vulnus infligitur: dehinc eum Sborouius secum abducit, & in custodiam dat: nec aliter dimittere vult, quàm sibi satisfaciat pro impensis & damnis, quæ subierat cùm ab ipso in Valachiam venire iussus esset. Bogdanus tam inopinato periculo circumuentus, sex millia nummûm auteũm Sborouio dat: reliquam pecuniam se ad certum tempus dissoluturum pollicetur: pro quo Panieuius fidem interponit. Constat id factum Sborouij Augustum regem iniquo animo tulisse. Valachi igitur, siue fidem Bogdani suspectam habentes, siue eum in Polonia interijsse rati, Selymum sollicitabant vt ipsis alium, in locum Bogdani, daret. Erat Iuonia (quem quidam Polonum fuisse, in Masouia natum, dicunt) stirpis Valachicæ, qui se antiquis prognatũ regulis Valachiæ aiebat, vir procera statura, facie decora, oculis gracilibus, quodammodoque minacibus, toto corpore lacertosus, viribus pollens. Is igitur post mortẽ Alexandri, viuo adhuc Selymano, Palatinus Valachiæ fieri voluit: cui ille Bogdanum, filiũ Alexandri, prętulit. Aliquandiu

Consilium Selymi de abdicando imperio Valachiæ Bogdano.

Aduentus Sborouij in Valachiam.

Aduentus Bogdani in Russiam.

Bogdanus se Sborouio redemit.

Origo Iuoniæ stirpis.

post hæc in Russia ac Turcia vnà cum Ieremia Czarnieuieczio Valacho, cuius in eum hoc in bello insignis perfidia extitit, versatus: vt sibi animos Turcarum magis atq; magis conciliaret, susceptæ circumcisione ac religione Mahometana, animum ad amplam, copiosamque mercaturam exercendam adiecit. Cuius magnitudine ac splendore, non solùm in purpuratorum, qui Bassæ (id est capita) vocantur, notitiam peruenit, sed & ipsius Selymi. Is igitur ex purpuratis cognito consilio Selymi de imperio Valachiæ alteri demandando, eos largitionibus corrumpit, oratque authoritatem suam apud Selymum ita interponant, vt ipsum Voiuodam Valachiæ renunciet. Ostendit fidem Bogdani esse suspectam, qui se totum ad amicitiam regis Poloniæ cõtulerit: fieri posse vt Polonorum auxilio adiutus, pòst Turcarum imperium excutiat, abijciatque. Selymus, propensa purpuratorum voluntate cognita, nactus absentiam Bogdani, qui in Russia degens ex vulneribus nondum conualuerat, Palatinatum (id est, dominatum) Valachiæ ad Iuoniam defert, cumq; specie mercaturæ exercendæ, in Valachiam, addito ei numeroso equitatu, vt omnes in verba ipsius, iussu Selymi, iurent, mittit. Dicitur ea de re Augustus rex cum Selymo expostulasse. At ille respondit, Iuoniam in Valachiam caussa mercaturæ exercendæ profectum esse. Iuonia in Valachiã veniens, facilè ab omnibus iuramentum accipit. Est arx in Valachia Chocimum, natura loci munita, quam firmo præsidio Bogdanus firmauerat: hanc præsidiarij milites Turcis dedere nolunt, sed eam contra vim ipsorum strenuè defendunt. Bogdanus de rebus domesticis turbulentis certior factus, vt se contra vim Turcarum tueretur, ac defenderet, auxilium sibi ex fœdere ab Augusto dari postulat: cui quatuor millia equorum, plus minus, dantur, ductore Nicolao Mieliecio, Palatino Podoliæ vigilantissimo, sapientissimoque, vt ipsum in Valachiam reduceret: sed incassum. Nam adeò vires Turcarum in Valachia inualuerant, vt ille totus exercitus cum Bogdano in Valachiam missus, collocato Chocimi Bogdano, in Russiam incolumis regressus sit, non tamen sine cæde Turcarum: qua in expeditione, præclara virtus cùm aliorum, tum verò Nicolai Herburti, nobilis ac egregij viri, belloq; clari, enituit: qui vndique ab equitatu Turcico septus, eorum acie perfracta, multis occisis, ad suos nullo lethifero vulnere accepto, saluus redijt. Bogdanus verò, aliquandiu Chocimæ moratus, eam arcem, quàm firmissimo præsidio potest, munit: qua Dobrosolouio, stirpis Polonicæ viro egregio, commissa, ipsemet in Moschouiam fugit, illicq; degere dicitur. At Dobrosolouius, nonnullo temporis spatio Chocimen si arce retenta, eam pòst Iuoniæ tradere, ita iubente Iasloniecio, magistro equitum campestri, cùm id Augustum velle (cuius tum mors nondũ diuulgata erat) dictaret, coactus fuit. Iam Iuonia omni turbulento statu Valachiæ composito, eum pacatè obtinebat, tributum solitum Selymo pendens: ex his quoque supplicium, quos sibi aduersari videt, sumit: præsertim ex propinquis Bogdani, summo loco ortos, opibusque florentes, crudeliter contrucidat, fortunæ suæ impendentis immemor, paulò insolentiùs victoriam exercet. Erat Palatinus Transalpinæ Va-

Iuonia sollicitat purpuratos.

Selymus Valachiam ad Iuoniam defert.

Augustus iuuat Bogdanum.

Iuonia Chocimum tradi-tur.

Consilium Palatini Valachiæ Transalpinæ.

lachiæ, quem non mediocriter fortuna Petri fratris sollicitabat. Quare de eo anxius, Selymi purpuratos in regia prensabat, vt, quemadmodum Bogdanum Iuonia, fultus auxilio Selymi, ex Valachia ejecerat: sic Petrus adiutus auxilio eiusdem, pellere Iuoniam ejicere. Quare eadē via purpuratos, qua olim Iuonia, aggreditur: & si Palatinatum Valachię apud Selymum fratri Petro impetret, se duplo maius tributum, hoc est, centum viginti millia nummûm aureûm, daturum pollicetur. Iuoniæ fidem esse suspectam, qui religionę Mahometana spreta, iterum Christianam susceperit, ideoque Christianis apprime faueat: foreque breui vt Bogdanum secutus, pòst ad amicitiam Polonorum se conferat, quorum

Purpurati assentiêtur Selymo.

auxilio adiutus, Turcicum imperium abijciat. Purpurati, magnitudine tributi pellecti, ac hisce verbis moti, Selymo suadent, vt missâ legatione ad Iuoniam, ipsummet ad se venire iubeat, illique quem eò mitteret, Valachia cedere. Quòd si dicto ipsius minùs pareat, id se armis consecuturum. Selymus, qui ingenti cupiditate pecuniæ flagrabat, post profusum ærarium in classem quæ in Ionio mari à Venetis, post captam ab ipso Cyprum, in alto deprehensa fuit, ad id se facilè pertrahi patitur. Quare legatum ad Iuoniam mittit: quem sic verba fecisse, quæ

1571.

dies erat vigesima prima Februarij, cùm Henrico

Oratio legati Selymi ad Iuoniam.

Gallo à nostris Cracouię diadema imponeretur, accepimus: Selymus Turcarū Cæsar, Iuonia, Palatini Valachiæ, me ad te tributarium suū, cum hisce mādatis, quibus te quàm primùm, nulla mora interposita, satisfacere vult, mittit, vt sibi tributum, nō quā olim, sed duplo maius, nimirum centum viginti mil-

lium nummûm aureûm, mittas. Ni feceris, est alius qui idem se tributum ipsi sua cum posteritate daturum pollicetur. Sed Selymus, memor constantiæ, virtutis, fidei tuæ, non vult tibi in imperio Valachiæ molestus, si id tributum quamprimū mittas, esse. Quòd si id detrectas, cede alteri, ac è vestigio simul mecum ipsemet, ad dicendam causſam, Constantinopolim proficiscere. Si tibi id molestum est facere, Selymus me tibi denuntiare iussit, se cum firmissimo equitatu, alium ad occupandam Valachiam missurum: cuius voluntati si tu aduersaberis, te ad extrema quæque adducet: tibique non solùm de regno, sed de vita periclitandum erit. Hæc legati verba in animum Iuoniæ, altiùs quàm quis- *Perturbatio Ioannis.*
quam existimare potuit, ascenderunt. Quare dissimulata animi ægritudine, legatum suos in hospitium deducere iubet: rem esse maioris deliberationis, quàm vt eadem die legato possit responderi: ac, cùm ad totum Senatum pertineat, eum se extemplò conuocaturum dicit, ac ea de re, tam ardua & difficili, consulturū, quidq; omnes animi habeant, se ei statim dicturū. Deducto legato in hospitium, omnia postulata Selymi animo pēsat: gentem vniuersam Turcicam esse perfidissimam, quæ Christianis regibus fidē iuramento cōfirmatam (quamuis ipsemet Christiana fide abiurata, nescio quo pacto iterum Christianus fuerit) nō seruet, sed capta occasione eos in fraudem inductos fallat, decipiatq;. Si id tributum, tam amplum, in tāta inopia regni, quod ciuilibus bellis exhaustum sit, cōcedat, eo Selymū minimè contentū fore, sed illud insequenti anno aucturū esse, taleq; demum exacturū, qua-

Consultatio Ioannis.

le cum vniuersa gente non possit dissoluere: nec se iam tutum fore, exorto alio qui hæc imperata fit facturus. Quare vniuerso Senatu ad se conuocato, in hunc modum ad eum verba fecit: Si vnquam de re ardua ac difficili vobis consulendum, deliberandumque fuit, hoc certè tempore est. Nam Selymus incredibili auaritia æstuans, nescio cuius instinctu, non contentus eo tributo quod ei pendere solitum fuimus, duplo maius à nobis extorquet. Si concesseritis, mea nihil refert: vtpote cùm non mihi, domino, sed vobis, liberisque vestris pendendum sit. Quòd si id negamus, extemplò vim, bellum, direptionem oppidorum, incendia, rapinas denunciat. In hac igitur inopia regni nostri, quod est vniuersum ciuilibus bellis exhaustum, quomodo ei illud dissoluere poterimus? Proinde quid omnes animi habeatis, exponite. Ego quidem illud animo prouideo, si tam amplum ac immensum tributum Selymo iam concesseritis, minimè eum fore contentum, sed singulis annis maius exacturum, donec opes nostræ planè exhaurientur. Præstat igitur vitam pariter cum vxoribus, paruisque natis amittere, quàm tantum dedecus pati. Nec fortunam meam adeò angor: cùm sciam illud vobis esse pendendum, non mihi. Quare si hanc indecoram, flagitiosamque seruitutem non vultis pati, omnes absque vlla cunctatione dicite. Ego certè diligenter prouidebo atque curabo, vt huic Ethnico cani, non solùm hoc nouum, tamq; amplum tributũ dem, sed ne vllum planè deinceps pendam, dummodo vos mihi non defueritis. Scio, collegæ carissimi, quid ego vobis debeam, quid Reipub. vestræ: pro quorum salute ac incolumitate vitam meã profundere paratus sum. Hæc vbi dixit, tacitus mœror, ac insolitũ silentium, vniuersum Senatum cœpit: tandem tanquam graui somno expergefacti, fremunt. Seruitutem sibi à Turcis imperatoribus multiplicari. Iuoniam non tam luculenter quàm verè de tributo loqui. Mori se malle, quàm tantum dedecus, summa cum turpitudine coniunctum, pati. Proinde, vxores, liberos, ac quicquid precioſioris supellectilis habeãt, in arcem Chocimensem, cuius munitioni fidant, se importaturos, ac ibi omnia se collocaturos, pollicentur, seq; Iuoniæ proprijs sumptibus militaturos, hostique ad Danubiũ, qua parte ad se delendos veniat, vnà cum illo occursuros, cum eoque ad vltimam dimicationem congressuros: quæ omnia se iureiurando facturos confirmant. Iuonia, omnium constanti voluntate cognita, paucisque verbis collaudata, fidem iusiurandum omnes inter se dare iubet, vt simul secum iunctis armis, Turcas ad internecionem persequantur: se verò etiam atque etiam diligenter curaturum, vt non solùm influentes copias Turcarũ, à ceruicibus Valachiæ reijciat: sed longè, lateque eorum regno euastato, honestam pacem ac quietem vnà cum eis sibi comparet. Accepto ab omnibus iuramento, legatum ad se Selymi accire iubet: cui tale responsum audiente Senatu dat: Equidem pro veteri fide mea, quam datam Selymo domino meo conseruare solitus sum, de dando tributo libenter parerem, ni voluntatem meorum ab eo abhorrere scirem: qui quæque acerbissima ac durissima ferre malint, quàm eam indecoram seruitutem, nulla ratione ferendam. Quare, cùm id à meis nullo pacto

Oratio Iuoniæ ad Senatum.

Mœror Senatus Valachiæ.

Iuonia legato respõdet.

extorquere queam, Selymum me, ne in malam partem accipiat, vehementer precari: cuius amicitiam mihi ornamento & præsidio, non detrimento esse velim: ideoq; me ea spe Palatinatum Valachiæ ab illo & petijsse, & ob meam singulare fidem impetasse, & obtinuisse. Quę spes ne me fallat, etiam atque etiam oro. Hisce dictis legatum, nulla mora interposita, è finibus Valachiæ excedere, eumque nullis muneribus, vti alios legatos solitus erat, ornatum, equites Valachicos ad ripam Danubij deducere iubet. Quæ res ipsi haud mediocrem suspicionem attulit, Iuoniæ animum esse à Selymo alienum. Iuonia, relicto dato legato, ad comparandum exercitum continuò animum adiecit: vbi illico omnes pedites stipendio militari inautorati: quiq; equo stipendia merere soliti erant, ad Iuoniam conueniunt: qui iuramento se iterum atq; iterum obstringunt, se contra Selymum, tam crudelem dominum, ad internecionem, supremamque dimicationem, pugnaturos, omniaq; potiùs, patriam, vitam, vxores, carissima pignora liberos, amissuros, quàm Palatinum suum desecturos. Tributum autem se statim exacturos, in idque collaturos, vt Iuonia equitibus Polonicis, quorum tum maxima opinio virtutis esset, militari stipendio inautoratis, expedita opera eorum in bello contra Selymum vtatur. Quo consilio Iuonia auidè arrepto, credidit illos fideles erga se fore. Itaque legatū suum Cracouiam ad Henricum & vniuersum Senatum, eum de statu rerum Valachicarū certiorem faciens, mittit, in quo periculo constitutæ sint demōstrans, auxiliumque ab ipsō petens: sibi enim cum Selymo acerrimum bellum fore. Reges Poloniæ cum Palatinis Valachiæ semper fœdus religiosissimè conseruasse, ac eos contra Turcicos imperatores defendisse, semperque hos regum Polonię clientes fuisse: ob eamque causam tanto tempore is spatio regnum Poloniæ saluum ac incolume stetisse: alioquin, Valachia armis Turcicis occupata, statim regnum Poloniæ in summo discrimine futurum. Nunc se regem maximopere orare, non vt aliquo conductitio milite se iuuet, sed vt Camieniecię, Leopoli, passimque in reliquis oppidis, per præconem proclamare iubeat, quicunque in Valachiam ad accipiendum stipendium militare proficisci velit, Palatinum tantum ei stipendium numeraturum, quantum ipse poscat: plus enim apud se omnium incolumitatem, quàm impensas valere. Hisce Henricus auditis, se Iuoniam nullo auxilio posse iuuare respondet, nec cuiquam, vt ad promerendum stipendium in Valachiam proficiscatur, permissurum: idque ideo, quòd supra centum annos antiqua fœdera regibus Poloniæ cum Turcicis imperatoribus sint. Iuonia tristi nuntio ab Henrico de denegatis auxilijs perturbatus, fit à suis certior, leuem armaturam equitum Polonicorum, qui ad Borysthenem & Ponti ostia, causa prædæ acquirendę degunt, esse: gentem tot bellis induratam, vt eis ad vincendum nihil arduisit: iam eos domum nulla præda consecuta regredi velle: ad eos igitur subitò internuntios mittendos censent, vt ad ipsum in Valachiam veniant, qui eis paratum stipendium, quantum velint, dissoluturus sit, modò opera eorum contra Turcas, quos ipsi etiam oderint, vtatur: vim totam belli in eo equitatu sitam esse. Iuonia consilio suorum ar-

Iuonia legatum ex Valachia exedere iubet.

Iuonia exercitum comparat.

Legatio Iuoniæ ad Henricū regem Poloniæ.

Henricus Palatino respondet.

repto, subitò vnum atque alterum internuntium ad illos ipsos equites(qui velites optimo iure nominari possent, eò quòd nusquam in loco certo consistunt, solùm abacta hostili præda, huc illuc per loca hostium auia, abdita, occulta, vastamque eorum regionem euagantur)mittit, vt ad se quam primum veniant: esse quod cum eis de rebus eorum loqui velit. Quòd si quas occultas insidias pertimescant, eis apertè denuntiare iubet, Palatino graue bellum cum Selymo Turcarum imperatore imminere: quod cùm gerendum susceperit, si stipendio militari inauotari velint, Palatinum velle eis, non solùm in vnam partem anni, aut semestre, sed & singulis diebus tantum constituere quantum ipsi poscant.

Velites in Valachiam proficiscuntur.

Quæ cùm ad aures Kosacorum (sic enim ij velites à nostris vocantur) ab internuntijs perlata fuissent, nihil de Henrico rege cogitantes, id iter sui in Valachiam voluntati ipsius aduersari, ex illis ipsis patentibus campis ad Palatinum in Valachiam proficiscuntur: qui de more, gloriæ ac prædæ, tam sibi quàm heris suis acquirendæ caussa, in illos vastissimos campos, permissu suorum herorũ excurrunt, vt aliquo numero Scytharum vel Turcarum comprehenso, quid in solo eorum agatur, vel quæ consilia hostium sint, scire possint. Nam quamuis Turcæ ac Scythæ pacem cum regibus Poloniæ seruare videntur, eiusdemque volunt cupidi videri: tamen ingẽti manu suorum coadunata, solum Podolicum ac Russicum effusè depopulari, magnaque damna inferre solent, ni subitò velites eis occurrãt, ac nonnulla manu suorum subnixi, numerosas eorum copias fugant. Erant autem ij præcipui ductores velitum.

tum. Suierceuius habuit sub signis ducentos equites, vir omnibus artibus, pariter militaribus, instructus, viribusque pollens. Barsanus ducentos duxit. Braslauienſium quoque erant ducenti. Hi sese omnes Suierceuij imperio commisère, nec sine ipsius voluntate cum hoste cõgredi ausi. Coslouius quoque ducentos duxit: Stusenius itidem: Iancius centum: Socolouius totidem. Qui omnes in Valachiã simul ad Palatinum omni metu depositio, profecti fuêre. Postquam igitur velites fines Valachiæ attigere, de his Iuonia edoctus, extemplò, qui eos honorificè nomine suo, ac liberaliter exciperẽt, commeatumque ac rerum omnium copiam, quęque ad victum necessaria essent, liberaliter suppeditarent, mittit. Cùm ad secundum lapidem à castris Iuoniæ velites cum ductoribus Valachicis abessent, de eis Iuonia certior factus, ipsemet cũ pulcerrimo equitatu, adiunctus sibi aliquot ex Senatu, obuiam eis proficiscitur: vt se exhibito, animique sui in eos voluntate declarata, illos pòst obsequentiores haberet, ac ad quæuis pericula adeunda alacriores: vbi in conspectum eorum venit, præ nimio gaudio, paucis verbis salutatos, singultus vi lacrymarum impediente, ne verbum quidem proloqui potuit, sed secum ductoribus illorum acceptis, eos sese in castra comitari iubet: vt militari conuiuio exceptis, pòst cum eis de periculis imminentibus suis, de belloq; sibi Selymi ingruente, liberiùs loqui possit, reliquis se sequi iussis. Vbi in castra ventum est, bombardarum maiorum artifices ingentem boatum edere iubet, sic vt cælum sonitu resonare, terra strepere visa fuerit. Postquam satis concentui datum fuit, tot

Ductores exercitus Kosacorum.

Iuonia ad velites proficiscitur.

pedites è numero suorum, quot equites velitum erant, egredi iubet, vt singulorum equis acceptis, quod satis pabuli esset, darent, eosque curarent. Hisce ita imperatis, Kosacos non certè militari prandio, sed magnifico ac copioso conuiuio excipit. Ductores illorum, suosque proceres, secum in tabernaculum, quod in patenti campo erectum erat, coducit, eosque secum epulari, vbi & senatus erat, cogit. Reliquos Kosacos in aliqua tabernacula ductos simili ratione tractare iubet. Postquam epulę remotæ fuêre, iubet aliquot argenteas patinas numinis aureis onustas afferri, ac ex eis tantum ductoribus Kosacorum, eorumq; ministris apponi, quantũ satis esset: dictitans, id eis eo nomine se largiri, vt longinquitate itineris fatigati in balneis lauent, corpora sibi curent. Illi pariter pudore ac quadã admiratione defixi, se accepturos negant. Sed vi coacti, ac precibus non solùm Iuoniæ, sed & procerum Valachicorum infracti, accepêre, gratijsque actis pro tanta in se munificentia Iuoniæ, omnes assurgentes, in conspectu eius stetêre. Ille dextra eis ad lauam partem castrorum suorum, quę in proximo erant, vt ibi stationem haberent, innuit. Deinde mittit eis sex grandia vasa vini generosissimi, sexcentosque thaleros, vt illa lud in memoriam nominis sui exhauriant. Nam alioquin illi militi aqua solùm in illis vastis solitudinibus perpetuus potus est. Ad hæc parochos ipsdem, ne quid omnino tam ipsis quàm ipsorum mentis desit, addit. Appropinquante luce, ipsemet ad ductores velitum venit: quos, vt in tabernaculum suum veniant vnà cum comitatu suo, orat: esse quod ad eos de summa rei referat, & quid eos facere velit, omnibus exponat. Qui vbi alacres venêre, talem orationem ad eos lingua Polonica habuisse dicitur. Si de vestra fide, virtute, constantia, fortissimi equites, certò mihi non pertinuissem, nunquam hoc difficili ac periculoso tempore, vos procul è patria vestra euocassem. Sed cùm hæc omnium constanti ore celebrata fuisset, vos huc euocaui, vt mihi operam vestram & industriam, in hoc bello gerendo contra Selymum, infensissimum hostem, præbeatis: pro qua nauata si vobis certum stipendium militare constituere velim: non mediocriter pertimesco ne meritis vestris minùs dignum præmium detur: sed, quicunque successus nostri contra hunc terrerrimum hostem erunt, omnia vobis, milites, à me largè suppeditabuntur, commeatus, pecunia, equis pabulum, ac id genus alia ad eam rem pertinentia. Ego vos, pristinæ virtutis memores, ita vos gesturos esse hoc in bello arbitror, prout de vobis omnium opinio est, ac eam in animo meo excitastis. Vobis autem summas, perpetuasque gratias, & ago, & habeo, quòd ad me, hominem Christianum, ipsi etiam Christiani veneritis: quorum voluntatis erga me, semper gratum ac memorem me fore polliceor. Qui etsi pro magnitudine periculi mei pauci estis: tamen non minùs mihi gratus est conspectus vester, quàm si duodecim millia mihi in auxiliũ alicunde missa fuissent. Quare qualecunq; stipendium volueritis, id me vobis dissolutum recipio. Nec vos vires Turcarum ita animo pensare velim, quasi à nobis vinci non possint. Fateor eos hactenus miro successu vsos fuisse, qui à sordidissimo initio orti, in tãtam amplitudinẽ peruenêre: sed quæ ab eorũ per-

Iuonia Velites tractat.

Iuonia ad se Kosacos accersit.

Oratio Iuoniæ ad Kosacos.

fidia, non virtute, profecta, summo cum scelere cõiuncta sit. Fateor item Deum immortalem cõuelle, quò grauiùs homines ex commutatione rerum doleant, quos pro scelere eorum vlcisci velit, his secundiores interdum res & diuturniorem impunitatem concedere. Sic Turcæ si hactenus felici successu vsi sunt, id ita volente ac permittente Deo factum est, vt quantò altiùs ascenderunt, tantò grauius corruant. Plura loqui me vis lacrymarum non patitur. Qui sit animus erga vos meus, vos optimè & perspicere, & intelligere posse video. Quemcunque casum fortuna inuexerit, hũc vobiscum commune ducam. Hæc proloquuto Suierceuius pauca pro omnibus militari ac rudi sermone sic respondisse, dicitur: Non stipendium tuum, Luonia, vt ad te veniremus, nos pellexit: quod nos semper pro minimo duximus: sed potiùs virtus nostra singularis, vt cõtra hunc fœdissimum ac acerrimum Christianorum hostem pro incolumitate tua dimicemus. Stipendium non curamus: qualis tandem fortuna nostra futura est, exitus belli declarabit: satis à te remunerati videbimur, si hoste tuo intra fines regni hisce nostris dextris represso, honestam pacem cum eo habueris. Tu verò quid postea nobis præstare debebis, fortuna nostra id te docebit. Necvires Turcarum horremus: quorũ successus quales tandem adhuc erunt, eos diuinæ prouidentiæ iam cõmittendos censemus: nos in hostem intenti etimus, vt eum à iugulis tuorum auertere possimus. Oratione Suierceuij Luonia confirmatus, ductores Kosacorum secum prandere iubet, quibus epulum dat: alteram mensam Logafetus, Veremias magister

Suierceuius proomnibus Luonia respondit.

ster equitum, cum reliquis Senatoribus occupat. Hæc acta sunt vigesima die Martij. Cæterùm Selymus audito responso Luoniæ, simul ira, indignatione accensus, (quam legatus amarulentis verbis, eò quòd nulla munera à Luonia acceperat, auxit) sine mora Palatino Transalpinæ Valachiæ triginta millia Turcarum, duo Vngarorum mittit, vt coadunata suorum manu, Luoniam capiat, eoque ad se misso, ipse totam Moldauiam occupet, in eaque Petrum fratrem suum, Palatinum constituat. Is mandato Selymi alacriter suscepto, suisq; ad arma conuocatis, simul cum Turcis ac Vngaris flumen Moldauam tranat. Erant ferè omnium centum duo millia fortissimorum virorum. Qui non solùm Luoniam è Valachia eijcere poterant, sed & quemque fortissimum regem bello lacessere ac vincere. Hinc nocturno, diurnoque itinere fatigati, vt tam sua quàm equorum corpora reficerent, nil de Luoniæ inopinato aduentu suspicati, in loca herbida, quæ supra flumen latè patent, equos effusè euagari patiuntur. Interea speculatores ad Luoniam prandentem veniunt: flumen Moldauam maximam vim hostium tranasse, quibus Turcæ simul cum Vngaris intermixti sint: nec eorum certum numerum sciri posse, sed supra centum millia esse suspicari: nunc omnes equis in pascua læta missis, se quieti dedisse. Quos si Luonia cũ parata suorum manu aggrediatur, facilè ad vnum deleri, vinciq; posse. Hæc tanta alacritate animi à Luonia audita fuêre, vt Suierceuium cum suis confestim præcurrere, datis ei sex millibus Valachorum, qui linguæ Turcicæ gnari, omnia certiùs cognoscerent, iusserit: ipsemet verò

Indignatio Selymi in Luoniam.

Exercitus Palatini Trãsalpina Valachiæ contra Luoniam.

Luonia fit de hostium certior.

cum ſuis, quoniam paulò onuſtiores armis erant, ſubſequitur. Suierceuius omnes orat, vt, ſi læta ex hoſte victoria potiri velint, quanto ſilentio poſſint, ad hoſtiũ caſtra nullo clamore diſſono, aut tumultu edito perueniant. Hiſce ita inter ſe compoſitis, in ſpeculatores Moldauorum, qui ſupra caſtra ſuorum ſtationes, ne quis impetus in quietos fieret, agebãt, incidit. Erant verò hi quadringẽti: qui omnes à Kosacis circumuenti capiuntur. Quos primò benignè, demum minaciter alloquuntur, quid cõſilij hoſtes habeant, vbi ſint, quid agant: ſi indigna nolint pati, vt exponant, cogunt. Illi ſuppliciter & ingenuè, præſentis periculi metu perterriti, fatentur, Valachos Tranſalpinos pariter cum Turcis, quibus intermixti Vngari ſint, non tam longinquitate ac difficultate itineris fatigatos, quieti ſe dediſſe, ac corpora curare, quàm vt Iuoniam vegetiores inopinatum aggrediãtur. Quos ſi iam ſecuros ac omni cura diſſolutos inuadat, eum facilè compotem victoriæ futurum. Valachorum Tranſalpinorum non eſſe ampliùs ſeptuaginta millia, Turcarum triginta, Vngarorum tria. Hiſce Kosaci cognitis, ſubitò ad Ioannem nuntios mittunt, in quo ſtatu res hoſtium ſint, cum certiorem faciunt: vt cum ſuis maturè (in manu enim victoriam eſſe) approperet. Ipſi verò non procul ab hoſtium caſtris, duabus horis ſtationes, vigiliasque taciti agunt, ne vſquam hoſtis commoueatur, aut quicquam incipiat. Quæ vbi celeriter ad Iuoniam perlata fuiſſent, ſtatim ipſemet adeſt, Suierceuiumque ſuos diſponere, ac quamprimum cum hoſte confligere iubet. Ipſe verò, quoniam multitudine abundabat, ſua acie in longitudinem extenſa, tribus ex

Capiuntur ſpeculatores.

Iuonia de ſtatu hoſtiũ cognoſcit.

ex partibus hoſtium caſtra, omni præſidio nudata, aggrediter. Suierceuius parte ab altera cum ſuis citatiſſimè ad hoſtem, antequã Iuonia acceſſiſſet, peruenit: ibiq; ſublato clamore, caſtra hoſtium inuadit. Hoſtes, ignoto & horribili ſonitu repente exciti, neque fugere, neq; arma capere, neq; omnino facere, aut prouidere quidquam poterãt. Ita cunctos ſtrepitu, clamore, & nullo ſubeniente, Koſacis inſtãtibus, tumultu, terrore, formidine, quaſi vecordia ceperat. Ecce tibi in tanta ſtrage hoſtium ſubitò Iuonia cum ſuis adeſt: qui & ipſe ſtratos ac perturbatos egregiè cædit. Fugæ nuſquam locus eſt. Nam Moldaui procul equos à ſe in paſcua abegerant, nec quomodo fugerent habebant: omnes nudi, inermes q; hoſti, ad primos ſucceſſus victoriæ exultanti, iugulũ præbent. Fit toris caſtris plãctus, gemitusq;. Extanto numero hoſtiũ nemo, præter Palatinum Tranſalpinæ Valachiæ, vnà cum Petro fratre, quem in Valachiam fretus tãtis copijs deducebat, fugit. Hi igitur, conſcenſis equis, qui in tanto periculo vix eis oblati erãt, pernicibus, per lacũ qui ex Danubio oritur, tranant, peruenereq; ad arcẽ Brailouienſem ad præfectum Selymi: reliqui omnes ad vnum cæſi, alitibusq; obiecti. Tum ſpectaculum fuit horribile, in cãpis patẽtibus omnes viri afflicti: ac multi vulneribus acceptis, neq; fugere poſſe, neq; quietẽ pati, niti modò, & ſtatim cõcidere. Poſtremò, omnia quà viſus erat, cõſtrata telis, armis, cadaueribus: & humus infecta ſanguine. In caſtris multũ opulẽtiæ repertũ fuit: quæ Iuoniæ omnis ceſſit: quam ille militibus, in primis verò Koſacis dat, qua plurimùm ditati fuêre. Iuonia in ijſdem caſtris quatriduum moratus, vt

Stratagema Iuoniæ.

Prima cædes hoſtiũ.

Fuga Palatini cũ fratre Petro.

Caſtra capiuntur.

ſuorum corpora cæde hoſtium defatigata, viribuſq; exhauſta reficeret, cadauer Palatini ac fratris Petri ſumma cura requirit. Quo haud reperto, rectà exercitum in regionem Palatini Valachiæ Tranſalpinæ inducit: caſtella, oppidaq;, & natura, & viris parum munita, adgreditur: quoſque obuios nulla fœminei ſexus ratione habita, necare, puberes interficere, villas & vicos pariter cum oppidis igne ſuccendere imperat. Triſte ac miſerum ibi ſpectaculum fuit, cùm illam partem Valachiæ Tranſalpinæ omnes fumantem, ac flamma relucentem aſpiciebant. Trahebantur ſenes ad cædem, rapiebantur parui pueri ad necem, matronæ pariter cum virginibus ſtuprabantur: quæque crudeliſſima & acerbiſſima perpetrabantur. Iuonia vniuerſos laudat, atque agit gratias: hortatur ad cætera quæ leuia ſunt, parem animum pro victoria gerant: ſatis iam pugnatum: reliquos labores pro præda fore. Hac tali populatione victor exercitus ad Tranſyluaniam, ſiue Sedmigrodenſem regionem peruenit: viſaque Brailouienſi arce, iter ad inferiorem Danubij ripam deflexit. Ibi cognoſcit Palatinum Tranſalpinæ Valachiæ vnà cum Petro fratre eſſe in arce: itaque protinus aduerſum illud oppidum ſuos ducit. Eſt ciuitas Brailouienſis ſupra Danubium ſita: quæ arcem percommodam habet, & natura loci & firmo præſidio bene munitam. Ibi Iuonia non procul ab oppido Brailouia, arceque, nactus locum percommodum communiendis caſtris, ſic vt ex arce tormentis muralibus nulla ratione infeſtari poſſet, aberat. Hinc ſcribit literas ad præfectum arcis, easque duobus captiuis Moldauis perferendas committit: quibus illum orat

Iuonia Palatini ditionē vaſtat.

Caſtra Iuonia ad Brailouiam.

orat vt Palatinum Tranſalpinæ Valachiæ, perennē hoſtem ſuum, vnà cum Petro fratre, qui ob nullum ipſius maleficium bellum ipſi intulerint, ac poſt infeliciter tentatū prælium ad eum ex acie fugerint, exemplo ſibi tradat: alioquin ſe exercitum ab oppido non remoturum, donec vi adactus eos dedat. Ad has literas ſic præfectus arcis, per quatuor Turciſanguinis, (quorum duo oppidani erant, duo ex arce domeſtici) reſpondet, ac ſimul Iuoniæ decem globos grandes tormentarios, totidem minores cū duabus ſagittis mittit. Audio te (inquit) miniſtrum eſſe Selymi: ideo rationem tui habeo: eos minimè apud me eſſe, quos petis, nego: ſed cùm ad aures meas perlatum fuiſſet, te ingentem multitudinem exercitus Cæſaris cecidiſſe, qui mandatis ipſius parentes, in Valachiam Petrum fratrē Palatini Tranſalpinæ Valachiæ deducebant: edico tibi, niſi hinc obſidionem quamprimum ſolueris, huiuſmodi fercula cum tuis paſceris: quibus vnà cum exercitu tuo ſatiatus, pòſt ructabis. Hoc tale reſponſum tantam Iuoniæ indignationem mouit, vt illis ipſis internuntijs quatuor comprehenſis, naribuſq; eorum ſimul cum labijs ac auribus præciſis, pedes ſingulorū ſuorum verſos longiſſimæ trabi ferreis clauis affigere iuſſerit, eoſque terram capitibus attingentes ante oppidum ſclopetarios ferre, abijcereque imperarit. Horrendum id omnibus ſpectaculum fuit: quo Iuonia præfecto arcis demōſtrare voluit, eum ſimilem exitum vnà cum profugis manere. Hoc tali triſti exemplo edito, nulla mora interpoſita, pedites ſcalis in eum vſum paratis, admotis, mœnia vrbis clamore ſublato conſcendere iubet. Nec conſilium euentus

Reſponſum præfecti arcis.

Iuonia indignatio in internuntios.

Nouum genus crudelitatis.

Celeritas peditum.

moratus est. Nam pedites tanta celeritate sese sub mœnia oppidi insinuauêre, vt priusquam oppidani sese ad resistendum opponerent, euaderent in murum: quo diruto, totus exercitus in oppidũ irrupit.

Capitur oppidum, ac cades ingẽs.

Ibi ingens cædes Turcarũ facta fuit, nemini pepercit: vbi ex cæsorũ cadaueribus sanguis instar riuiin Danubium profluxit: parui pueri ac vberibus matrum abrepti, vagientes occisi. Quatriduum ibi in cędibus perseueratum est: in locis abditis ac occultis latitantes homines quæsiti, ex latebrisq; ad cædem tracti: tota vrbs direpta, ac per iram incensa, nullo hominum, ac ne canũ quidem inter incendia, ruinasq; relicto. Plurimum ibi auri, argenti, pecuniæ signatę, vasorum, margaritarum, repertum est: quæ omnia prædæ militum cessére. Erat ea ciuitas in illis locis omnium opulentissima, eò quòd post occupatam à Turcis Græciam, multũ diuq; in pace vixit: qua parta, nullo motu belli conquassata, supremã dum clam dem adijt. Nam à victore hoste ne vna quidem domus integra relicta fuit: omnia euersa ac solo adæquata fuêre, præter arcem, quæ omni præsidio vrbis nudata, sola relicta fuit. Ad quam capiendam Iuonia suos admouere voluit, ni à præsidio, quo arx validè firmata fuit, clades pœnitẽda subeũda foret. Interea Iuonia in direptione vrbis occupato, speculatores adsunt, qui ipsum certiorẽ faciunt, quindecim millia Turcarum magnis itineribus in subsidium arcis Brailouienti venire. Quibus ille cognitis, ac nihil tãta multitudine hostium territus, confestim Suerceuium cum Kosacis, additis ei octo millib. equitũ Valachicorum, contra illos mittit. Ad quos vbi is præpropere aduolasset, nullo illis spatio ad recolligẽdas

Funditus deletur vrbs.

vires dato, cum eis alacriter prælium init. Omnes occisi ac perempti, præter mille equites, quos fuga subtraxit. Quibus Suierceuius insecutis, multos pellat & cædit. Qui cædi supererãt, fuga ad arcẽ Teinensem, quæ ditionis Turcarum erat, delati sunt. Erant in proximo, nõ procul ab illa ipsa arce, Turcarũ copiæ, quibus agmina Scytharũ inter mixta erãt. Subitò Suierceuius ad suos iam cum læto victoriæ nuncio mittit, certissimam ex hoste victoriam pollicẽs, modò omissa oppugnatione arcis Brailouiẽsis, cum omnibus copijs ab eq; mora adsit. Ille, tam læto nuncio accepto, arce Brailouiensi neglecta, cuius expugnationẽ & sibi difficilem, & periculosam esse sciebat, ad Suierceuium celeriter venit. Quo cum consilijs cõmunicatis, simul illas ipsas copias aggressi delent, & ad internecionem dant. Hinc ad oppidum Teinense exercitus admotus. Quò facilè, sine vllo oppugnationis labore, & expugnato & capto, omnes oppidanos, pariter cum fœminis, crudeliter, ne vno quidem ex tantà multitudine relicto, necat. Hoc e Iuoniæ successus Suierceuius cum suis Kosacis aduuabat. Nam primus semper cum Turcis hastatis prælium inibat: in prima fronte equites cum torrentis mannarijs locabat: quorum horrẽdo sonitu, crebrisq; ictibus globorum, semper Turcarum aciem nõ mediocriter turbabat. A dextro cornu eis sagittarios opponebat: qui grandine sagittarum immissa Turcicas acies vulnerabant. A læua parte erant locati, qui erectis breuioribus lanceis, in omnẽ occasionẽ intenti, Turcas eis cõfodiebant. Quos Suierceuius ab his cõturbatos, cędi Valachorũ obijciebat. Interea sexcẽti Kosaci oppidũ Bialodrogense versus,

Victoria Suierceuij.

Alia copia Turcarum.

Iuonia ad Suierceuiũ venit.

Oppidum à Iuonia capitur.

Stratagema Suierceuij.

quod est ditionis Turcarum, citato agmine proficiscuntur: quo direpto ac succēso, dimidiata pars ipsius fœdo incendio conflagrauit. Plurimum ibi prædæ nō ignobilis repertum fuit: qua militi obiecta, multum ea ditatus fuit. Iuonia verò cæde Turcarum fatigatus, læta quiete, non procul ab arce Teinicensi, quam nudum in patentibus campis reliquerat, per octiduum suos reficiebat. Vbi iterum repētę hiemis tertior, Turcarum simul cum Scythis aliquot agmina, ab oppido Bialogrodensi proficisci, qui in proximo Iuoniam cum exercitu adesse ignorantes, dilapidati huc illuc, reperto vado tranabant. Quos procul Kosaci conspicati, orant Iuoniam vt ipsis potestatem illos inuadendi, pellendique det. Ad quos sic Iuonia verba fecisse, vt author est Barholomęus Paprocius, intelleximus. Vestra incredibilis, Poloni fortissimi, virtus facit, hicq; ardor pugnandi, ij vestri successus, vt vobis nolim quicquam à me denegatum esse. Ite Deo comite, proficiscimini felices: hostiumq; exercitus, vt vsu edocti estis, cædite. Tibi autem, Suiercense hui, hic totus exercitus curæ sit: quos ita contra hostem instrues, prout occasio rerum gerēdarum postulabit. Hæc vbi dixit, Suierceuio tria millia Valachorum, vt eorum opera contra hostem vtatur, addit. Quibus ille acceptis, ei gratias agit, quòd de se tantam opinionem habeat: quam ne fallat, se etiam atque etiam diligenter curaturum. Acceptos igitur Valachos cū Kosacis non miscet, sed ab agmine suorum remotos, ex eis nouam aciem quandam post terga Kosacorum instruit. Suos verò illos ducentos mille Kosacos, in tria agmina disponit. Quadringentos in prima fronte scutis rotundis tectos locat, ac hastatis

Iuoniae exercitum quiete reficit.

Iuonia oratio ad Kosacos.

Suierceuius Iuonia respondit.

hastatis Turcis obijcit. Ipsemet sibi dextrum cornu cum sagittarijs quadringentis sumit. In læuo totidē cum lanceis missilibus locat. Turci eorum paucitatem conspicati, eamq; præ se contemnentes, prælio sese expediunt. Qua visa re Suierceuius equites, quos in prima acie collocauerat, tormenta in eos displodere iubet. Quibus turbatis nimbo sagittarū, in eorum agema suis immissis ex læuo latere, eos hastis vrgere iubet. Sic illi ancipiti prælio distenti, (nam in vnicum tantùm agmen coadunati erant) egregiè à Kosacis cæduntur: quibus, qua vi possunt, Turcæ simul conglobati resistunt. Ab initio ferè horam anceps prælium stetit: donec Valachi, post velites à Suierceuio dispositi, intenti in pugnam, vegetes animo ac corporibus, haud secus quàm diu retentæ feræ concitati, cum ingenti clamore ad velites aduolant: qui maxima vi in agema Turcarum turbatum incurrunt, eosq; omnibus ex partibus, equibus pedites intermixti erant, aggrediuntur. Pedites nunc equis crura succidunt, nunc ilia suffodiant: qui in fugam dissipati, omnes ferme terga vertunt, à velitibusq; cæduntur. Ex quibus solùm tres desiderati, ex Valachicis centū: sic Polonis partam inclytæ victoriæ spectator fuit. Hostium castra cum impedimentis & capta, & direpta fuēre: plurimum ibi prædę inuentum: quæ viritim militi distributa. Capti erāt hostiū ducenti: qui omnes ad Iuoniam tāquam pecudes adducti fuēre. Quos is inter pedites sclopetarios pellere iubet: qui omnes ad vnum, falcibus maioribus, quibus fœnum secari solet, in frusta conciduntur. Dux illius victi exercitus,

Committitur pugna.

Victoria & Ielium.

Opulentia ducis.

in potestatem Polonorum venit: homo tantæ opulentiæ, vt sexies se liberari atq; redimere, modò ne Palatino viuus traderetur, voluerit, bis auro in altera statera posito, ter argento, semel margaritis. Fuit egregiè ac procerè staturæ, ad promerendam; gratiam habilis. Sed apud Polonos plus fides quam luoniæ dederant valuit. Nam antè ex tot spolijs Turcarum, auro & argento satiati, omnes pollicitationes eius flocci pendentes, eum viuum in potestatem Ieuoniæ tradunt. Quo cum ille per aliquot dies colloquium de rebus Turcicis habuit: posthac eum pedibus membratim dissecandum obijcit. Hinc ad Vistam oppidũ suum copias mouit: vbi tot prælijs fracti

Selymi terror.

exercitus vires refocillauit. Interea Selymus, Constantinopoli tot Iuonię victorijs perturbatus, acceritus ne plane Valachia exueretur, ac è Græcia (quod illi, opinor, contigisset, ni defectio Czarnieuiecij ad Turcas obstitisset) pelleretur: cum suis Deo more suo supplicat. Nam Turcæ peculiarem religionem, à Muamede, seu Mahomete, hinc ab anno Christi millesimo supra vigesimum, quam Mahometes Saracenis anno Christi sexcentesimo vigesimo tertio obtulerat, acceptam habent. Ne verò quis Saracenos

Proponit se de origine Saracenorũ ac Turcarũ dicturum.

& Turcas eiusdem stirpis aut originis esse existimet, nonnulla mihi de origine vtriusq; gentis esse dicenda videntur. Saraceni longè sunt vetustiores Turcis. Ij sedes suas, regnante tum Lechone apud Polonos, in ea parte Arabiæ, quæ Petræa dicitur, habuêre, vocabanturq; ab incolatu loci Arabes: stipendiumque sub Heracho, tum bellum cum Coßrea rege Persarum gerente, merebant. A quo stipendio militari exautorati, vt ignominiam nomini suo inustam vlciscerentur, Mahometo se adiungunt: qui Meccæ, in urbe opulenta, in tanto dissidio Christianorum de religione, adiutus à Sergio, monacho factionis Nestorianæ, à Christianis diuersa docere cœpit. Arabes enim vana opinione ducti, se vnicos mortalium esse à Sara, vxore Abrahę, genitos, regniq; cælestis legitimos hæredes, opinati sunt: quorum opinioni Muamedes assentiendo, eos ad se pellexit. Vtq; militarem disciplinam inter eos constitueret, multitudini decem duces, ex nobilioribus, potentioribus, ac sibi affinitate iunctis præfecit, eamq; in cohortes ac centurias distribuit: cuius viribus adiutus, Meccã, vrbem in Arabia opulentam, demũ aliquot oppida cepit, ditionisq; suę facit. Hinc facilè tota Arabia potitus, venerabilem se tot populis præstitit. Post cuius

Opinio Arabum de sua stirpe.

Potẽtia Saracenorum.

mortem, apud Saracenos, pontifices ad Caliphum, seu Mustacenum, in Perside potentes fuêre. Hinc Africa potiti, pariter cum magna parte Hispanię, sæpe Siciliam, quondã populi Romani, victoris tot gẽtium, Prouinciam, Italiã, Galliam, infestarunt. Quorum audaciam Carolus Magnus armis vix repressit. Post, anno Christi nongentesimo supra octogesimũ primum, vel paulò plus, minúsve, Scytharũ multitudo, qui præceteris ad orientẽ vergũt, circaq; Tanaim sedes suas habent, domo profecta, sine duce, sine legibus, vagi, dispalatiq;, ex raptu, prædaq; aliquandiu vixerunt: donec Persas, qui tum Saracenis subiecti erant, bello adorti, eorum vrbem magnam & opulentam, Turcem nominatam, occuparunt: à qua se post eodem nomine Turcas, seu Turcos, dici voluerunt. De Turcarum origine alios diuersa tradidisse video: quos aiunt ex Caucasi portis egres-

Asia à Turcis occupatur anno Christi 844

sos, primùm finitimas gentes, & in his Armenios, inuasisse: inde minorem Asiam, abhinc anno Christi 844. ab eis occupatam fuisse. Queq; ipsi de se memorant, nõ omnino diuersa à superioribus esse videtur, quorum hæc sententia est. Gentis authores fuæ, ex Caspijs montibus ac finitimis pulsos, in Persidem & minorem Asiam descendisse: nec prius apud eos regiam familiam cœpisse, quàm sint è Scythia profecti, cùm antea sine duce, sine legibus viuerent. Inde (vt sunt humanarũ rerum vices) ex cuiusdã Othomani successu, celebrari vnam familiam cõtigisse: ex qua reges, demum Cæsares creare cõsueuerint, & hodie creent: idq; ita accidisse memorant, vt tres numero fratres, in ampla & regia fortuna à patre relicti, cùm vicissim imperitare cœpissent, siue pudore impediente, siue metu, quum parum tutum esset nõ cedere ætati: duo minores natu, Aleus & Othomanus, regno maiori fratri relicto, domo vterq; cum manu sua profecti, hic Cappadociam, Galatiam & Bithyniam occuparit: ille Carmaniam, Lycaoniam, & eas terras quę Tauro adiacẽt. Et hæc Turci de se memorant: quibus per bellè se Scythas esse fatentur. Cælius Curio, qui Saracenicam historiam scripsit, de origine gẽtis, eorumq; regibus prorsus diuersa tradit: qui vult Turcas originem stirpis ab Hunnis sumere, nec apud eos tum primùm Othomanum regnasse, sed longè antè, ante Trangolipicem Mucaletum. Etenim Saraceni, in aliquot factiones principũ, qui totam Persidem pariter cum Africa obtinebant, diuisi, inter se domestica bella gerebãt, seseq; ciuili ferro cõfodiebãt: orto igitur bello inter Muhumetum, qui tum in Persida regnabat, & Babyloniũ Calyfam, Muhumetes ad se Trãgolipicem, qui è Caucasi mõtis angustijs cum Turcica multitudine egressus, circa fines Persarum vagabundus degebat, accersit. A quo adiutus, Calyfam facilè vincit, superatque. Turcæ igitur ex Persida cum duce suo regredi volentes, transitumque sibi tutum per pontem qui Araxi flumini impositus erat, concedi à Muhumeto postulantes, (quos ille apud se retinere cupiuit, vt opera eorum contra Indos vteretur) id se facturum detrectat. Illi, simul ira, indignationeq; accensi, (quorum solùm tria millia erant) veritiq; grauius periculum, in Curbãtidem solitudinem sese subtrahunt, indeq; crebris excursionibus agros Saracenorum depopulantur. Quorum ferociam Muhumetes reprimendam ratus, triginta millia Saracenorum cum certis ducibus ad eos delendos mittit. Sed Turcæ, audito aduentu eorum ad se, in densiores solitudines sese subducũt, vt captata occasione Saracenos opprimere possint. Nec consilium euẽtus moratus est. Nam exercitus Muhumetis, Turcas metu cessisse ratus, nullis stationibus habitis, ab eis per insidias contruncidatur. Hac tam insigni clade suorum Muhumetes irritatus, comparata ingenti manu suorum, ipsemet cõtra Turcas, quorum iam exercitus ex colluuie tot gentium creuerat, proficiscitur. Quibuscũ non meliori euentu collatis signis acriter dimicat. Nam Turcæ, assueti Saracenos vincere, Muhumeto occiso, qui equo lapso ceruices, cùm suos ad acriter prelium incundum adhortaretur, fregerat, ex Saracenis facilè victoria potiuntur. Cuius admiratione Saraceni defixi, illũ ipsum ducẽ Turcarum, Trangolipicẽ, regem apud se creant: qui accepta pariter cum suis religio-

Sententia Curionis de origine Turcarum.

Trãgolipix primus rex Turcarum.

ne Mahometana, vnà cum Saracenis in vnum corpus Reip. coaluit. Trangolipix igitur à Saracenis in Perſide rex factus, omnes magiſtratus, dignitatesq; à Perſis in ſuos transfert, indigenisq; Perſis, quorum reliquiæ adhuc ſupererant, oppreſſis, inter ſuos ac Saracenos vniuerſam Perſidem diuidit. Quoq; finitimis terribilior eſſet, à ſuis nouo nomine Sultanus (quod nomẽ lingua Latina ſummum imperatorem ſonat) appellatur. Qui pòſt per manus poſteritati ſuę regnum tradidit. Ac ne qua inter Saracenos ac ſuos diſcordia eſſet, omnes Turcas, à ciuitate quę in Perſide opum fuit, appellat. Turcæ, tanta potentia aucti, illos ipſos Saracenos qui in Africa potentes erant, adorti, cum eis ſocietatẽ ineunt, ſimulq; armis iunctis, Conſtantinopolitanis imperatoribus, reliquoq; Romano imperio, terrori, formidiniq; quod ad Germanos trãſlatum fuit, fuêre. Durauit potentia Sultanorũ Turcarum vſq; ad bellum Scythicum, ſeu Tartaricum, quod Scythæ Turcis illis qui Perſidem obtinebant, anno Chriſti 1240. intulerũt. Quibus deletis, (quo etiam tempore vniuerſa Polonia, viuo rege Pudico, ab eiſdem Scythis magnã cladem acceperat) vix ex tam numeroſa multitudine pauci eorum relicti fuêre: qui infima plebe ſibi aſcita, nil ſecum præter arcum ac pharetram geſtãtes, latrocinari cœperunt, nec vllo rege vſi ſunt. Nihilominus nomen Sultanorum manſit penes illos Saracenos qui in Africa erant: qui ſe antiquo nomine Saracenico quàm Turcico appellare maluerunt. Turcæ igitur latrocinijs aſſueti, anguſtias montiũ inſident, ex eisq; finitimos agros, & Romani imperij vrbes crebris incurſionibus vexant. Non tamen viribus Scytharum, quibus finitimi erãt, pares eſſe poterãt: quos illi ad finitima Græciæ pellebant: & quàm infirmi contra Scythas erant, tam fortes contra Græcos exiſtebant: adeò vt tandem etiam cum Græcis Cæſaribus ad aperta bella deuenerint: quorum copijs ſæpe deletis, Romanas prouincias depopulabãtur, ad Sangariumq; amnẽ vſq; populatione peruenerunt. Hinc à mari Põtico atq; à Galatia ad Lycium atq; Caſtam mare, & Eurymedontem fluuium, omnia ditionis ſuæ fecêre: veteriſque nominis ſui memores, quod fortaſſis in gẽte non abolitũ fuit, Turcas ſe appellant. Quoniam verò ſe cõmodè ſine ducibus viuere nõ poſſe vident, ſex potiſſimùm è numero ſuo legũt: inter quos omnes prouincias, quas breui tem poris ſpatio conſecuti ſunt, partiuntur, eorumq; imperio ſe ſubijciunt. Caramanũ Aliſurium: cui Phrygiam mediterraneam, Philadelphiam vſq; & prope Antiochiam ad Mæandrum fluuium ſitam, (à cuius nomine pòſt illa tota regio Caramania appellata eſt) concedunt. Saraconem: cui quicquid eſt Smyrnam vſq; ad interiorem Ioniæ oram, dant. Saſanum: cui Magneſiã, Prienen, Epheſum largiuntur. Calanum, eiusq; filium Ceraſum: cui Lydiam, Ætoliam, Myſiam quę eſt ad Helleſpõtum ſita, impertiuntur. Armarij filios: quibus eas terras quæ à flumine Sangario ad Paphlagoniam vſque extenduntur, fruendas permittunt. Atmanum, ſeu Othomanum: quem omnibus regionibus quę circa Olympum ſunt, prę ficiunt. A quo Othomano hodierni Turcici Cæſares hinc ab Chriſti regis ortu 1301. originem ſumunt: à quo tam Italici quàm Germanici ſcriptores hiſtoriam ſuam inchoant. Atque hæc quidem

Origo nominis Sultani.

Turcæ à Scythis in Perſide deleti, anno Chriſti 1240.

Turcæ vires recuperant.

Turcæ inter ſuos duces imperium partiuntur. Caramanæ regnum.

Saraconii. Saſani. Calani.

Armarij filij. Othomani.

Othomanus regnare cœpit an. Chriſti 1301.

origo Turcarum, eorumque regum successus mihi verior, vt Cælius tradit, esse videtur, quàm quòd primò ad Othomanũ referatur: siquidem illi longè antè Turcicis Sultanis, quemadmodũ ex superioribus liquere puto, hinc fere à sexcentesimo annovisi sunt.

Othomani imperium ac felicitas.

Othomanus igitur præ illis reliquis, inter quos Turcicum imperium diuisum fuit, longè gloria rerum gestarum superior fuit: quibus non multò pòst belloillato, eisdem iugum imposuit. Nec hic successus ipsius solùm cõtra Turcicos imperatores fuit, sed & cõtra Christianos: inter quos cùm discordia gliceret, Bithyniam & omnes circa Pontum prouincias, decem annorũ spatio (tandiu enim rex fuit) ditionis suæ fecit. Filius huius Orchanes, paternæ virtutis æmulus, bellum per manus acceptũ strenuè est executus: miraq; felicitate Mysiam, Lycaoniam, Phrygiam, Cariam, subegit: armaq; sua in Hellespontum vsque ad Euxini littora promouit. Pòst hunc alij qui regnarunt, celeri cursu victoriæ, vsi mira felicitate, tot populos vsque ad Baiazethem subegerunt: cuius Tamberlanes, Scytharũ rex, obscuro loco ortus, imperium adeò labefactauerat, vt eodẽ capto, cauearq; incluso, eùm in ludibrium per totam Asiam secum duceret: cui si quando equus conscendendus erat, tergo ipsius pro scabello vsus fuit. Pòst Amurathes exercitũ in Europam deportauit. Mahometes verò secundus, Cõstantinopolim, toties armis Saracenorum oppugnatam, (quæ olim Byzantium dicta fuit) occupato regno Trapezuntis, nominq; Cæsaris occidentalis assumpto, Græciam omnem, Thraciam & Mysiã, seu Valachiam, cũ Illyrici parte, & ad Istrum latè omnia per Pontum occupauit. Tam insolenter Maho-

Orchanes Othomano succedit.

Baiazethes à Tamberlane captus, anno Christi 1392.

Amurathes. Mahometes 2.

Mahometes ac crudeliter, capta Constantinopoli, victoriam exercuit, vt omnibus Christianis gladio dissectis, Constantinum eius vrbis Cæsarem interfecerit, eiusque caput ludibrij caussa pilo affixum in castris circumferri iusserit. Pòst sæuitia sua in nobilitatem conuersa, omnes inter cõuiuia per ludibrium contrucidauit. Magna iam tum potentia, post imperium occidentis à Turcis occupatum, Cæsarum Turcarum fuit: quam duo potentissimi reges non mediocriter infringebant: quorum alter Asimbæus, quem Vsancassanum, quasi heroa magnum, Persæ appellabant, fuit: qui in Parthia & Persida regnabat: cuius regnum ibidem initium à Mutare sumsit: quem Iozedus, filius Muabiæ, qui post Mahometem Saracenis præfuit, præfecit. Sed Mutaris regnũ in Persida apud Saracenos propemodũ extinctum fuit: quod post longam seriem annorum à quodam Sopho, qui in Persida Ardenolim oppidum tenuit, ab anno Christi 1480. qui Mahometanæ religionis erat, renouatum fuit. De Sophi pietate ac sanctitate, tanta opinio apud vulgum fuit, vt magno numero mortalium ad se pertracto, ab eo tẽpore in Persida reges qui Sophini appellantur, regnent. Ibiq; stirps Saracenica, quę à Turcis extincta erat, renouata fuit: acerrimaq; bella vsq; hactenus cũ Turcicis imperatoribus gerunt: quorum vires non mediocriter, si quando bella eis hîc in Europa cum Christianis gerenda sint, distinentur. Alter, Sultanus in Ægypto: quorum Sultanorum nomen ab illis Turcarũ regibus, qui idẽ nomẽ à primo rege Trangoliplice sumpserunt, desumptum est. Obtinebant nõnulo tempore Ægyptum Hierosolymitani reges: quæ eis

Constãtinopolim cepit, anno Christi 1453.

Duo reges potentissima Turcarum infringunt. Asimbæus Turcarum hostis.

Initium regni Asimbæi.

Sophi origo.

Sophianorũ regnum in Persida, anno Christi 1480.

Secũdus rex Sultanus Turcarum hostis.

à Saladino hinc ab anno Christi 1105. qui stirpis Turcicę fuit, erepta erat. Qui, incolarum mollitiem pertæsus, Calyfaq; (fuit id nomen pontificis summi apud Saracenos) vnà cũ vniuersa stirpe deleto, siue à nepote ipsius, nouum genus militiæ ibidem instituit. Nam cùm populos, qui magis ad septentrionẽ vergunt, australibus ad belli vsum aptiores esse videret, subitò cum populis quibusdam circa Męotim & Pontum sedes habentibus, qui à veteribus Zigi, à nostris Circalli appellãtur, fœdus init: à quibus emptis pueris, adolescentulis, eos in Ægyptum perduxit: quos ab ineunte ætate in militari disciplina erudit: armorumque vsum edocti, adeò hic in Ægypto ordo creuit, vt penes eos solos armorũ vsus, ac belli potestas, omniumq; dignitatum, fuerit: qui Mamaluchi, id est, serui, sunt appellati. Pòst, Saladini stirpe in Ægypto, anno à nato Iesu Christo 1400. extincta, ad eos Mamaluchos regnum Ægypti trãslatum est: qui è numero suo rege creato, terribiles ac formidolosi Turcicis imperatoribus fuêre. Atque eo tempore in oriente tria regna solùm potentissima, certis limitibus terminata fuêre: Sophianorum, qui in Persida, Media, Mesopotamia atq; Assyria regnabant: Sultanorum Ægypti, qui à Cyrenæis Africæ, per oram maritimam Isicum sinum, qui Ciliciam à Syria disiungit, & introrsus hinc ad Euphratem & desertæ Arabiæ terminos, illinc aduerso vsq; ad aterrarum solitudines, læua, dextraque per Arabicum sinum ad Erythræas angustias extendebatur. Turcarum Cæsarum, quicquid Euphrate, & Amano monte, Cilicioq; mari ac Euxino continetur, erat: hisce adde Græciam omnem, Thraciam & Mysiam, quæ

Saladinus regnum Ægypti occupauit, anno Christi 1105.

Stirps Saladini in Ægypto extincta, anno Christi 1400.

Regnum Sophianorum. Sultanorũ. Turcarum Cæsarum.

quę Valachia vocatur, cum Illyrici parte, & ad Istrum latè omnia per Pontum, vsq; ad Theodosiam, Thracię Chersonnesi emporium. Siq; ea concordia Christianorũ regum fuisset, vt omnibus ex partibus Turcas aggressi essent, facilè eos non solùm è Græcia, sed & ex Asia vltra Caucasum montem, vnde primò egressi fuerant, pellere potuissent: cùm & Scanderbechus, Epirotarum regulus, cõtra eos feliciter belligerabat: quorum tum supra trecenta millia ad internecionem dedit, ipseq; Amurathes sub mœnibus Croiæ Turcarum imperator expirare coactus fuit. Sed illi successus Scanderbechi contra Mahometem non profuerunt. Post cuius mortem, ab eo capta Epiro, exercituq; Persarum regum deleto, Turcicæ vires à Sultanis Ægyptiacis haud sustineri poterant. Nam Selymus, Baiazethis filius, gloriæ & imperij auidus, bello Campsoni Sultano Ægypti illato, eum interemit. Post cuius interitum Tomumbeium à Mamaluchis constitutum, non solùm regno, sed & vita, omnibus Mamaluchis deletis, spoliauit. Hinc ferro in promiscuam multitudinem conuerso, vniuersum nomen Sultanorum funditus sustulit, vniuersa Ægypto potitus, illaque parte Mesopotamiæ in qua Hierosolyma fuit, quæ tum deserta, incultaq; erat, nec à Iudęis, veteribus incolis, qui tum toto orbe extorres, in admissi sceleris pœnã, nec sedem, nec patriã habebant, habitabatur. Huius filius Solymannus, memor virtutis paternę, Rhodum imperio suo adiunxit: Vngariæque bello illato, cùm antè Vladislaus, patruus Sigismundi, qui tum & rex Vngariæ & Poloniæ fuit, ab Amurathe, omni exercitu ipsius profligato, interemptus

Selymi bellum contra Cãpsonem.

Successus Solymanni.

fuerit, cum Ludouico, nepote Sigismundi primi, regis Poloniæ, collatis signis, fortiter dimicauit: in qua pugna tristi, Ludouicus, omnium cũ acerbo desiderio, interijt, suiq; in animis omniũ triste desiderium reliquit. Hinc per speciem ferendi opem Isabellæ, ac Ioanni filiolo, in cunis vagienti, cõtra Ferdinandum tum regem Vngariæ, Budam cum adiacẽtibus locis occupauit, Selymoq; filio amplum ac florens imperium, Caroli Cæsaris in Africa sæpius classe in alto, Venetorumque depressa, reliquit. Qui Venetis erepta Cypro, suprema cladem Iuoniæ, perfidia Czarnieuiecij adiutus, attulit. Vnde quiuis facilè iudicare potest, impiam Turcicam gentem, à tenui principio ortam, ad tantam amplitudinem imperij nulla alia re, solùm per scelus ac per fraudem, Christianorum discordia subnixam, occupato regno Ægypti, omnibusq; prouincijs quę Sultanorum erant, peruenisse: quod Alexandri Magni, Romanorumq; potentiæ comparari potest, ne dicam anteferri. Quod nõ tam facilè vnius gẽtis viribus infringi potest, solùm consensu omnium Christianorum: qui in tanta eorum discordia nunquã opinor, futurus est: imò inter eos magis discordiam gliscere videmus, quę eos ad ciuile ferrum, domesticumq; sanguinem effundendum adducit. Sed nos cœptam historiam cõtinuemus, ad Iuoniamq;, vnde digressi sumus, reuertamur.

Selymi imperium.

Redit ad historiam.

Iuonia post tot ex Turcis partas victorias, ad se remiam Czarnieuiecium Barcabalum, præfectum arcis Chocimensis (eo enim nomine præfecti arciũ lingua Valachica appellantur) accersit, sicq; verba fecisse in cõspectu omniũ dicitur: Cùm optatis nostris fortuna, Czarnieuieci, successibusq;, quibus contra Turcas

Oratio Iuoniæ ad Czarnieuiecium.

Turcas, crudelissimos hostes, hactenus vsi sumus, respondeat: est quòd gratis animis id prosequamur, ipsiq; Deo Opt. Max. perpetuas ac sempiternas gratias & agamus, & habeamus, quòd res nostras contra hosce teterrimos hostes secundat, nobisq; ex eis tot, tantarumq; victoriarum author est. Nunc quid aliud restat, nisi vt exercitum tot laboribus fatigatũ domum remittam, proficiscique patiar, vt, cùm ad nostras aures de aduentu Turcarum peruenerit, illico ad primum signum, quod classico dabitur, recreati adsint. Tu verò, cuius fides erga me constans fuit, hunc exercitum à me (erant autem Valachorũ tredecim millia, armis, virisque instructa, qui cuiq; validissimo hosti opponi poterant) cape: quocum ad Danubij ripam proficiscere, transituque, si eum Turcæ tentare velint, arce. Est ibi in proximo ex altera parte super Danubium, oppidum Oblaciense, Turcarum ditionis: in quod tu intentus eris, (ne alibi vado Turcæ reperto, Danubium traijciant) meq; de eorum aduentu quamprimum certiorem facies. Postquam hæc Iuonia dixit, multis tum hæc verba lacrymas excusserunt. Demum osculo Czarnieuiecium excipit, vt eum maiore obsequio sibi deuinciret, obsequẽtioremq; redderet. Ille poplite flexo, fidem, operamq; ei suam pollicetur. Iuonia cõmisso exercitu Czarnieuiecio, alijs nonnullo temporis spatio vacationem militiæ concedit, eosque domos reuisere iubet, vt refectis corporibus labore fatigatis, & obsonijs acceptis, quamprimum signum daretur, omnes equis, armisq; instructi, ad persequẽdum hostem conuenirent. Czarnieuiecius, accepto exercitu, ita vt iussus erat, Danubium versus profi-

Omnium lacryma præuntia fraudis Czarnieuiecij.

ciscitur, stationes intentissimè agit, ne quis Turcarum Danubiũ traijciat. Adfuit eorum infinitus numerus, qui non ausi Danubium tranare erant. Quo viso, Bassæ certos internuntios ad Czarnieuiecium mittunt: eisque triginta millia nummûm aureûm Vngaricorum dant, vt quoquo modo animo Czarnieuiecij tentato, ad ipsos colloquendi gratia occultus veniat. Ille, magnitudine pecuniæ illectus, fidem dat se venturum, pecuniamq; missam accipit. Hinc occultè, suis insciis, in colloquium cum Petro Palatiniade Valachiæ Transalpinæ, qui trans Danubium cum magnis Turcarum copijs erat, venit. Coram quo Petrus, in quo & quanto periculo Iuoniæ res constitutæ sint, commemorat. Ostendit quàm in eum Selymus animo offenso, exacerbatoque sit, quòd ipsius tributarius tantos exercitus deleuerit: cum Selymo aliter nõ posse satisfacere, solùm pœna capitis: nec amplius dominatum Valachiæ obtinere posse: se certo certiùs genti illi imperaturum. Proinde (inquit) si sapis, cùm adhuc integræ res sint, animum Selymi nouo ac recenti aliquo beneficio tibi cõcilia. Omne bellũ sumi facilè, cæterùm ægerrimè desinere: non in eiusdem potestate initium eius ac finem esse: incipere cuiuis, etiam ignauo, licere: non deponi nisi cùm victores velint. Habere illum magnam opportunitatem & copiam societatis, atq; amicitiæ secum coniungendæ, quæ bello potior sit. Et quamuis Iuoniæ opibus confideret, tamen nõ debere incerta pro certis ponere. Nunc accepisti triginta millia nummûm aureûm: pòst plura accipies. Proinde si tibi consulere vis, ne florentes res tuas cum Iuoniæ perditis misceas: verùm liberè Turcas

Bassæ Czarnieuiecium ad defectionem sollicitant.

Colloquiũ Petri cum Czarnieuiecio.

Turcas omnes per Danubium transire permittas. Se enim cum ingenti exercitu ad occupandam Valachiam à Selymo, capiendumq; Iuoniam mitti. Vbi, cõfecuto Palatinatu Valachiæ, tu quæq; summa adepturus vnà cum tuis es. Opus igitur esse vt aducẽtum Turcarum coram Iuonia tantisper occulter, & à Danubio abscedat, dum per ipsum vniuerso exercitu traiecto pòst Iuoniam facilè capere, ipsiusq; vniuersum exercitũ opprimere, cladesq; acceptas superiores vna hora vlcisci possint. His tot, talibusq; precibus & blanditijs, lacrymas addit, oratq; Czarnieuiecium, vt quam primùm agmine suorum à Danubio remoto, tutò cum Turcis flumen vorticosum transire possit. Czarnieuiecius, Petri promissis inescatus ac infatuatus, accipit conditionem, quamq; iureiurando fidem confirmatã Iuoniæ dederat, eam frangit. Hinc ab ea parte Danubij vbi stationes diligenter suorum agebat, agmine seducto, liberum pertransitum Turcis permittit. Erant Turcarum tum ducenta millia, qui cum tormentis muralibus, omniq; apparatu oppugnandarum arcium, Danubium tranauere. Transmisso Danubio, iubent vt Czarnieuiecius Iuoniam eade re certiorem faciat. Hic celeriter ad Iuoniã veniens, narrat qua ratione Turcæ multitudine suorũ subnixi, Danubium trãsierint, quib. ille nulla ratione obsistere potuerit: quare Iuonia bene rebus suis consuleret, si quãprimùm cum exercitu adesset, eorũq; conatibus primis obviam iret, suasq; infirmas copias iuuaret. Non sine lætitia hæc Iuonia audiuit. Quare plenus bonæ spei, Czarnieuiecium quis & quantus hostium numerus sit, percũctatur. Sunt (inquit) decẽ: nec amplius duo-

Lacryma Petri.

Dolus Czarnieuiecij.

decim millia. Sed antequam tu cum copijs aderis, in horas numerus eorum augebitur, & ad quindecim millia excrescet, Erat Iuonia vnà cum suis Kosacis ad arcem Teinicensem, quam expugnare voluit. Deinde omnes, mum conuocato senatu, qui tũ cogi por[illegible] quid sibi faciendum esset, consulit, an [illegible] priùs expugnare deberet, vel hosti tot cruentis prælijs irritato occurrere, eiusq; copias in fugam conuertere. Ibi omnium vna ac eadem sententia erat, vt priùs hostilem exercitum dispalaret, deleretq;: quo deleto, pòst arces expugnaret. Quorum consilium ille secutus, habita peditum ratione, quarta demum die, ad castra hostium, quæ à suis duodecim milliaribus aberant, cum cantu cornicinum, tubicinumq; peruenit. Nona die Iunij, eiusdem anni, castra ab hoste ad tertium lapidem Iuonia ponit: ibi velites simul conueniunt, de summa rei consulturi. Se quidem paratis animis contra acerrimum hostem, tot prælijs irritatum, proficisci: verùm se neminem habere qui linguæ hostium gnarus esset, Iuoniam nescio quo cõsilio fretum, totam rationem belli certis hominibus credidisse, in primis verò Czarnieuiecio, cui nos omnino fidere nolimus. Quare in tã rebus nostris dubijs ac plenis periculi, vt ipsimet cum Iuonia colloquamur, necesse est. Igitur ad eum citato gressu veniunt, factaq; potestate dicẽdi, sic Suiercecuius pro omnib. verba fecisse dicitur: Illustris Palatine, nos hactenus fidem tuam secuti, tecum contra hunc crudelissimum hostem, socia arma iunximus, in quibus ferendis quę & quãta opera nostra extitit, optimè nosti. Huc iterũ à te contra eũ educti, ad internetionẽ cũ eo dimicare parati sumus: necilliter in

Consultatio Kosacorum.

in Valachiam patet, solùm per stragem cadauerum nostrũm: solùm nobis necessariò prouidendum ac cogitandum est, ne temere in prælium ruẽtes, nullo consilio hostium cognito, quantus eorum numerus sit, quis castrorum tractus, in insidias præcipitati, ab eis instar belluarum mactemur. Quare quod tibi consilium belligerandi cum eis sit, effare, proloquereq;. Iuonia oratione Suierceuij commotus, alta suspiria ex intimis præcordijs ducens, paucis ac breuibus respondet. Et virtus mihi vestra, equites fortissimi, vita mea mihi cariores, nota, perspectaque est, (cuius spectator fui) & totius belli omnia consilia nota. Non igitur obiectos vos temere cædi hostium velim, sed consilijs eorum priùs exploratis, nos cum eis dimicare velim. In proximo Czarnieuiecius cum exercitu meo est: qui in hostem intentus, omnia consilia eorum cognita habet. Nec ego tantam rem cuiuis commisi, sed huic, cuius mihi fides semper in dubijs ac difficillimis rebus perspecta est: quem comitem tot peregrinationum mearum, propemodumque exilij habui. Ipsemet modò ad me retulit, Turcarum non esse amplius quàm quindecim millia. Qui etiãsi triginta essent, eos nos diuino auxilio freti ad satietatem cædemus. Hæc vbi respondit, vt in eo loco sese cum vniuerso exercitu contineret, Iuoniam Suierceuius orat: se cum suis aduersum hostem profecturum, vt aliquẽ ex castris ipsorum capere posset, certioraq; de consilio hostiũ explorare, cognoscereq;. Iuonia promptò, alacriq; animo concedit: cui Veremiam cum sex millibus Valachorum, magistrum equitum adiungit. Qui simul profecti, in speculatores Turci-

Responsum Iuonia.

Iuonia Suierceuiũ contra hostes mittit.

cos, quorum agmen sex milliũ fortissimorum equitum erat, incidunt. Subito cum eis prælio inito, eos pallant, in fugamque conuertunt: è quorum numero vnum capiunt: qui tot, tantisque vulneribus affectus, cùm sese subito morituru prætentit, simulãter narrat paucos Turcas esse in armis. Sed velites, ficta cum narrare animaduertentes, nec contemnendum numerum esse hostium conijcientes, qui in tantam multitudinem speculatorum incidérint: subitò de hisce Iuoniam certiorem faciunt, vt rebus suis consulat, quidque fidendum Czarnieuiecio sit, etiam atq; etiam cogitet, videatque. Qui nil aliud respondisse dicitur, solum illud: Iam non est vt perturbemur, aut horrescamus. Ego scio cui fidam: breui numerum hostium ipsi cognoscemus. Ego enim eo animo huc processi, vt patriam meam contra hanc crudelitatem hostium, ad vltimum exitum vitæ tueat, defendamque. Atque ita communitis castris suorũ ad lacum qui ex Danubio profluit, vt opportunam aquationẽ haberet, iubet equos trecentos adducere, vt velites eis cum Valachis consciendis, qui superiore nocte Turcas pallauerant, omnes simul contra hostem proficiscantur. Erat prope hostium castra collis arduus ac sublimis: quo conscenso cum socijs, Iuonia hostiũ castra contemplari voluit. Sed ea nulla ratione conspicari potuit, eò quòd in decliui loco posita erant, nec à quoquam è longinquo loco conspici, nisi quis ad ea propè accederet, poterant: solum in diuersis locis quatuor inter se disiunctis, speculatores hostium animaduertit: qui conspectum Valachorum declinantes, sese in quendam tumulum per diuersos tramites, qui non procul

Iuonia responsum.

Profectio Iuonia contra hostem.

Iuonia hostium castra contemplatur.

à suorum castris erant, abdunt. Iuonia, propè hostem adesse suspicatus, totum exercitum suum, (erat autem triginta millium) quoniã multitudine abundabat, in triginta turmas, per interualla disponit. Ante singulas turmas tormenta muralia miræ magnitudinis collocat. Erant autem octoginta, quæ ex sese globos igniferos euomebant. Pedites simili ratione ab equitibus semotos, quorum magnus numerus erat, disponit: qui Iuoniam apud se retentum, ad equites haud patiuntur progredi, non mediocriter de vita ipsius, ne à primoribus deceptus, viuus in potestatem Turcarum veniret, pertimescentes: solùm ad Kosacos Polonos cum interdum eum commeare patiuntur. Nam pedites, gens rustica, singulari fide ac animo in Iuoniam fuere: quorum arma, falces, arcus, gladij reflexi, Turcicorum similes, ac fustes erant. Instructa acie, firmissimisq; subsidijs firmata, Iuonia, antequam signa canerentur, iterum collem arduum, vt ex proximo loco castra hostium contemplaretur, conscendit: quorum multitudine præter spem ac opinionẽ visa, cognoscit, se esse à Czarnieuiecio in fraudem inductum: quare eum ad se accire iubet, qui respondet: sibi iam facultatem ad ipsum veniendi non dari, se statim cum Turcis certamen pro incolumitate ipsius initurum. Habuit autem Czarnieuiecius fortissimorum equitum, quibus præfuit, tredecim millia, optimè armis instructa. Cùm igitur signa canerentur, Turcæque acie suorum optimè disposita, prælio sese expedirẽt, ibi proditor Czarnieuiecius, primus prælium init. Cumque illi dimicandum, congrediendumque cum hoste esset, vti cum Turcis constitue-

Stratagema Iuonia.

Peditum singularis in Iuoniam fides.

Iuonia fraudem Czarnieuiecij cognoscit.

rat, iubet ſuos vexillum demittere, & pileos haſtis enſibusque impoſitos, eleuare, ac capita flectere. Ibi Turcæ, animaduerſa voluntaria deditione, in ſublime haſtis ſuis erectis, eos ad ſe trãſire iubẽt. Hac tali defectione Czarnieuiecij, exercitus Iuoniæ cõſternatus, omnes retrocedentes, properè ad Iuoniam accurrunt: rem eſſe perditam narrant. Quorum ille vocibus minimè conſternatus, (vt erat in rebus dubijs, ſubitisque intrepido animo) eos id pro nihilo ducere, ac contra Turcas ſeſe expedire iubet. Sed Turcæ, poſtquam turmas Valachicas trepidare vident, agema ſuorum contra eos mouent: ante ſe illos ipſos Valachos propellunt, ac tergiuerſantes cædunt. Quibus Iuonia viſis, ira percitus, in eos vim tormentorum exonerare iubet. Sic illi partim à ſuis, partim à Turcis in medio cæſi ſiñe. Turcæ verò proditorum terga ſecuti, eisque tecti, per ſtragem cadauerum ad exercitum Iuoniæ, ſanguine eisiter, qui inſtar rui ex cęſis Valachis fluebat, intercludente, peruenẽre. Quos Koſaci, more ſolito, à lateribus aggreſſi diſſipant, non mediocriterque turbant. Adſunt alij Valachi, animo, armis, vigore, ac viribus corporis, Turcis longè ſuperiores: qui ſibi aditu pacefacto, Turcas egregiè cędunt. Hinc clamor permiſtus hortatione, lætitia, gemitu oritur: item ſtrepitus armorum ad cælum ferri, ſagittæ vtrinque volare cœperunt. Non ſuſtinuêre vim Valachicam Turcæ: ſubitò terga, ſeu timore perculſi, ſeu data opera dant: ac quingentos paſſus, vt Valachos ad locum inſidiarum pertraherent, vbi vim tormentorũ inabdi-
tis locis condiderant, retrocedunt. Senſit eum dolum Suierceuius hoſtium. Quare ſublato clamore, monet

Iuonia pugna cum Turcis.

Magnitudo animi Iuoniæ.

Exitus proditorum.

monet turmas tam Polonicas quàm Valachicas, vt pedem referant. His illi adhortationibus concitati, imminente ſe periculo manu armata ſubtrahunt. In hos Turcæ recentes impetum faciunt: ſed Valachi eos egregiè ſuſtinent, nullaque memorabili clade accepta, ad caſtra ſuorum incolumes reuertuntur. Iuonia ex ſuorum ſucceſſu lætus, tam Valachorum quàm Polonorum, iuxta torméta aciem diſponit: vbi ſinguli impletis pharetris pluribus ſagittis, lanceis alijs acceptis, intenti in hoſtem erant. Turcæ recentibus viribus feroces facti, ſubitò in Valachos irruunt. Quibuſcum fortiter congreſſi, nullius imminentis periculi ratione habita, diſploſis tormentis in Valachos, eorum aciem non mediocriter turbant. Quorum conatibus Valachi obuiam euntes, fit atrox pugna, eademque propemodum par. Cadebant precipites tam Turcę quàm Valachi ex equis: iam vires viris, iam ferro ſua vis deerat. Tantus pulueris è tormentis, è quibus crebri, violentiq; globi emittebantur, excitatus fuit, vt ipſius denſitas ſolem obſcurauerit: nec vlla vox hominum in tanta multitudine exaudiri potuit, nec quiſquam à quoquam videri: nec magiſtri tormentorum, in quam partem eis globi emittendi eſſent, ſcire. Nec in tam aſpero negotio Iuonia territus, ſuiſque ſuccurrendum ratus, ſublata voce proclamat, vt retro poſt tormenta cedant, vexillaque ſequantur. Turcæ quoque retro ceſſere. Oppidani Oblacienſes, tantam atrocitatem pugnæ ex oppido ſpectantes, cernentesque copias Turcarum à Valachis prægrauari, fugam parant. Eſt id oppidum trans Danubium, ditionis Turcarum: ex quo effuſa multitudo, in remotiora Turcię fugit.

Pugna Valachorum cum Turcis.

Stratagema Iuoniæ.

Iuonia ſuos reuocat.

Vis imbris. Postquam quasi ex composito, ab vtraque parte ab armis discessum fuit, repente ingentibus procellis fusus imber: quo vniuersa agmina tam Valachorum quàm Turcarum perfusa fuêre: illeque totus pulueris, ingenti boatu tormentorum, & pedibus dimicantium excitatus, in terram delapsus, discussus fuit: sed maximo detrimento Valachica tormenta affecit, quæ eis magno adiumento contra omnem vim Turcicam fuêre. Nam ea cælesti aqua perfusa, globos emittere nequibant. Hodiernorum tam mu-

Tormentorũ vsus cœpit an. Christi 1378. ralium, tam eorum quibus, tam equites quàm pedites vtuntur, apud veteres nullus vsus fuit. Non ita pridem hæc sunt, circiter annum millesimum, trecentesimum, supra septuagesimum sextum, inuenta. Quæ accepta primò Veneti à Germanis,

Germanus inuentor primi tormenti. hisce in eo bello vsi sunt, quod contra Genuenses ad Clodiam fossam gessere. Primi tormenti inuentor fuit quidam Germanus, cuius nomen à scriptoribus non proditur: cui casu in mentem venit tale quid in perniciem hominum inuenire. Ferrur enim seruasse domi in mortario puluerem sulphureum, cuiusdam medicinæ caussa faciendæ, illumque texisse lapide: ac inde contigisse, vt cùm ignem prope ex silice excuteret, scintilla nitro incideret, subitoque flamma concepta, eadem eruperit, atque lapidem in altum tulerit. Quam ille rem penitus considerans, postea ferrea facta fistula, & puluere confecto, machinam reperit: in quam immisso priùs puluere, demum globo igne admoto, ex eo sonitum terribilem, eundemque violentum edidit. Huius vsus est apud omnes gentes: formæ sunt

Bombardarũ vtilitas. variæ, ad expugnandasque vrbes aptissimæ, vt in eis omnis

omnis vis peditum, omnis equestris splẽdor, omnis denique bellica virtus constet. Cùm violentia pulueris globus excutitur, quicquid obuiũ offendit, quassat, dissipat, frangit, contundit: adeò vt nullus locus sit, quamuis natura munitus, qui nõ facilè expugnetur. Is igitur machinę huiusmodi repertor, pro mercede (vt opinor) accepit vt nomen eius silentio perpetuo premeretur, ne omni tẽpore à cunctis mortalibus diris denouereturꝫ dignus scilicet qui prior ipse vice Salmonei, fulmine flagrallet: (Salmoneus enim, Æoli filius, cùm louem vellet in fulminibus iaciendis æmulari, ab eo de cælo tactus, detruditur) quando hæc fulmini, odore, luce, sonitu, impetu similima est. Sed nos ad institutam historiam reuertamur. Irritatis tam Valachicis quàm Turcicis animis certamine, etiã acrius concursum est. Nam Turcæ, eductis suorum viginti millibus in aciem, in læuam partẽ, vbi tormenta Valachica dispositꝫ erant, prosiliunt. Ibi Valachi in eos torméta displodere nequeunt. Nam iam à cælesti aqua corrupta fuerant. Nihilominus mutuò sese cohortãtes, in Turcas magnum impetum faciunt, cum eisq; ad vltimam defatigationẽ dimicant. Subitò adsunt Scythæ, cũ recentibus copijs Turcarũ: qui, cùm sese nullo à tormentis detrimẽto affici vident, ex inferiore loco per diuersos tramites in quibus latitabant, egrediũtur. Ibi dissono clamore perterrefaciunt Valachos, & à tormẽtis remouent, in fugamq; cõuertunt: qui per Valachicos patentes cãpos dispalati, instar pecudum à Turcis cæduntur. Nec iam plures ad hoc vsq; tempus, quàm ducenti quinquaginta velites, seu Kosaci, supererant. Sic mutata fortuna belli, vnius perfi-

Nota de Salmoneo.

Redit ad historiam.

Pugna Valachorum cum Turcis.

Victoria Turcarum.

dia Czarnieuiecij: quæ non multo pòst supremam cladem Iuoniæ attulit. Nam Iuonia accurrens, ad reliquum peditatum, & illos ducentos quinquaginta velites (quos Turcę fatigati cædę Valachorum, aggredi non ausi erant) conuersa oratione sic dixisse fertur: Video, fortissimi viri, nos vnius Czarnieuiecij perfidia in extremum periculum addictos esse: sed vbicunque corpora vestra ferro hostili interfecta iacuerint, ibi & meum inter vestra erit: animam cælum petat. Ad quem ita Suierceuius: Hæc præsens mors, Iuonia, vti fortes viros decet, nos minimè mouet, modò summa vi innixi, hosce canes, hostes nomini Christiano infensissimos, ad satietatem, antequam nobis intereundum erit, cædamus. Hæc effatus, subitò velites ex equis descendunt, seseque cum peditibus coniungunt: quibuscum simul conglobati, sexaginta tormenta muralia Turcis subtraxere: solus Iuonia vno arrepto, quod vix duodecim equi trahere poterant (tantæ vires illi fuêre) illud trahit. Quo Poloni viso, illud ipsi ademere, leuiori dato. Hinc compositis pedestribus copijs, quorum adhuc erant viginti millia, Iuonia retrocedit. Quoniam verò tormenta eis maximo impedimento erant, ea abijciunt: sed ita vt Turcis pòst nulli vsui fuerint. Nã maxima vi pulueris in ea imposita, cùm ea Turcæ disploderent, omnia disrupta fuêre. Interea Iuonia qui iam & animo & corpore deficiebat, cum omnibus pedestribus copijs, & nonnullis tormentis, vestigia cæsi exercitus sequitur: nec plus vna die, obingentem stragem cumulumq; cadauerum, quæ passim cæsa in vijs insepulta iacebant, mille passus progredi poterant. Qui cum vniuerso peditatu in locum

Verba Iuoniæ ad Polonos.

Rosaci sese cum pedestribus coniungunt.

Iuonia retrocedit.

cum vbi antè villa incensa fuerat, quædamq; recentia rudera extabant, cùm venisset, castra sua ibi communit, eaque fossa, ne subitò à Turcis occupati possint, cingit. Ea in parte (sed fatis obsistere difficile erat) consilium Iuoniæ dignum reprehensione fuit, quòd ibi suos vallo cinxisset, vbi nulla commoda aquatio fuit. Nam siti homines enecti moriebantur, seseque Turcis non multo pòst dedidere. Sole iam iam occidente, eadem die decima mensis Iunij, Turcæ à fuga Valachorum, quos persequebantur, reuersi, subitò castra Iuoniæ circumdant, atque coarctant: quorum tanta multitudo fuisse dicitur, vt oculis terminari nequierit. Quibus circumdatis, neminem ex exercitu Iuonię egredi patiuntur: vtque spẽ omnem ei commeatus præciderent, villas castris Iuonię proximas, in quibus ampla prædia erant, tota nocte incendio graui cosumunt: idque ideo, ne quis obsessorum effugeret: néve extra vallum obscura nocte egressi, ipsos inuaderent. Appropinquante luce, (quæ fuit vndecima Iunij) Turcæ in castra Iuoniæ multitudinem globorum è machinis muralibus emittũt: sed illa nullo detrimento affecta fuêre, eò quòd alto aggere obuallata erant, vnde sese Valachi, pariter cum Polonis, contra Turcas egregiè defendebant, in eisque ingentem stragem toto triduo faciebant. Turcæ, difficilem expugnationem castrorum Iuoniæ animo cernentes, per internuntios cum eo colloquia serunt, vt ille omni cunctatione omissa sese dedat: spem ei maiorem debere esse in misericordia Turcarum, quàm in suis vllis viribus: præsertim cùm omni opẽ, auxilioque destitutus, pòst se dedere cogatur. Quare spontanea hac deditione præoccu-

Iuonia castra munit.

11. Iunij dies extrema Iuonia fuit.

Turcæ castra Iuonia infestant.

Colloquium Turcarum cum Iuonia.

paret animos ipsorum, nec in tam anceps periculũ
& suas copias, & Turcicas injiceret. Ad ea sic respon-
Iuonie re- det Iuonia: Video ac animo cerno, in quam aduer-
sponsum. sam necessitatem adductus sim: sed, cùm penes me
firmissimas copias pedestres habeam, possim certè
non sine vestra clade cadere. Quare, cum fortunæ
hoc tempore cedendum, ac necessitati arbitrer, nõ
renuo deditionem: solùm ductores vestri meà vo-
bis conseruatum iri, ac quascunq; vobis cõditiones
proposuero, vos eas integras conseruaturos iurent:
nec id semel, sed quinis septies. Hisce dictis, inter-
nuntios extra munimenta castrorum excedere iu-
bet: quibus se quam primùm responsum daturũ pol-
licetur. Hisce ita compositis, omnes ad se Polonos,
Oratio Iuo- pariterq; Valachos conuocat, ad quos sic verba fe-
nie ad suos. cisse memoratur: Hodierna dies hæc tristis ac misse-
ra à nobis, fortissimi viri, aut deditionem extorquet,
aut hîc inter hæc septa enectos mori iubet. Quare
vtrum consultius rebus nostris sit, an sese huic cruci
hosti dedere, vel portis castrorũ patefactis in indu-
bitatam mortem ruere, ac non sine cęde hostiũ glo-
riosè cadere, in medium consulite. Mors certè fola
finem omnium malorum afferet, quæ corpus à cru-
ciatu, oculos ab indignis rebus auerret, nosq; diuino
conspectu frui efficiet. Plura loqui volentem accu-
pientem vis lacrymarũ orta præpediuit. Ad quæ sic
Polonorum Poloni: Mors nobis, Iuonia, nunquã acerba acatros,
responsum. & est, & erit. Quare, si ita animo destinatis, hunc
crudelem hostem inuadamus, potiusq; glorioſe ca-
damus, quàm ab ea capti, per ludibrium, per dede-
cus, per varios cruciatus, non sine cõtumelia vitam
finiamus, præsertim cùm nulli Christianorum fi-

dem datam conseruet. At contrà Valachi, quorum
tantus animus in mortem non fuit. Deditionem
quidem nõ ab se abnuere, si pro certo Iuonia sciret, *Valachorũ*
Turcisq; fidere, quòd ipsum incolumem conserua- *responsum.*
turi essent, posset. Si de fide eorum dubitaret, se cum
Polonis ad vltimam internetionem, fidei semel ipsi
datæ memores, cõtra Turcas malle dimicare, quàm
per fraudem illorum omnibus esset pereundum.
Iuonia huc illuc animo fluctuans, quid sibi facien-
dum esset, animi dubius, in diuersum curis trahebā-
tur. Mouebatur indigna calamitate suorũ, eò quòd
multi siti enecti, in dies magis atque magis morie-
bantur, ac breui pòst omnibus pereundum erat: se-
rò culpans consilium suum, quòd in tam iniquo lo-
co castra posuisset. Quare summo cum gemitu, &
lacrymis sanguinolentis ita exclamat: Malo me ho- *Iuonia ver-*
sti dedere, quodque aduersa sors attulerit, pati, *ba luctuosa.*
quàm vt mea caussa tot millia hominum siti per-
eant. Percunctabor nihilominus legatos ad me ve-
nientes, an in hasce conditiones quas eis proposuero, iu-
rare velint: Si iurauerint, tum me eis dedam. Quare
legatos Turcarum, qui extra munimenta castrorum
responsum expectabant, acciri iubet, eosq; ita affa- *Iuonia lega-*
tur: Ite, vestrisque imperatoribus hæc nunciate. *tis respõdet.*
Quamuis firmissimas copias, quas ipsi cernitis, ha-
beam: quorum fideli subsidio subnixus, hasce ve-
stras vires sustinere possim: tamen necessitati hoc
tempore cedendum arbitror: Quare si omnes im-
peratores & præfecti vestri, singuli septies, in has cõ- *Primæ con-*
ditiones mihi iurabũt, tum primùm me dedam. Pri- *ditio.*
mò, vt vniuersum equitatum Polonicum, singulari
fide ac virtute præditũ, vnà cum suis equis ac impe-

dimentis, à quauis gente magnificiendum, quiad postulata mea venêre, sine vllo impedimẽto saluum reuerti patiantur, liberumque eis trãsitum per Nestrum flumen dent. Secundò, vt me ad Selymum, Turcarum imperatorem, dominum meum, viuum ac incolumẽ deducant. De Valachis nihil dico: quos æquum est, cùm Cæsaris deditiij sint, conseruare: quos si vos violaueritis, vel trucidaueritis, ingẽs detrimentum Cæsari, vel ei quem ille pòst Valachiæ præficiet, estis allaturi. Hæc legati vbi purpuratis, & arcium præfectis exposuissent, omnes pedibus in conditiones eas eunt: septiesq; singuli omnia postulata iuramento militari, etiam suorum militum nomine, confirmant. Tandem ipsemet ad purpuratos Turcarum, omni metu depositio, impendentisque periculi nescius, è castris egreditur, coramq; sic pro equitatu Polonico verba facit: Cùm ita Deo Opt. Max. visum sit, vt potestatis vestræ factus sim: vos ego per fidem vestram, quam mihi sacramento militari sanxistis, oro ac obtestor, vt equitatum Polonicum, liberè in equis ad suos cum omnibus impedimentis reuerti patiamini. Digni etenim sunt ij viri, vt eos omnes mortales colant, suspiciant, magnificiant. Si quod vestrum odium est in eos, illud in me conuertite: quod ego pro eis ferre, sustinereq; paratus sum. Demum suis paulisper à castris remotis, ad Polonos, quos educebat, illa verba nouissima dixisse fertur: Nunc grauis ac acerba fortuna, viri fortissimi, me à vobis disiungit: quare hanc dextram vobis singulis porrigo, testorque, quoad vsque spiritus meus hoc in mortali corpore supererit, nomen vestrum grata animi memoria me prosequuturum. Non

Secunda.

Tertia.

Oratio Iuoniæ ad purpuratos.

Nouissima oratio ad Polonos.

Non sine lacrymis hæc Poloni audiuêre: cuius dextram cum flebili vlulatu amplexi exosculabantur. Qui cùm iam ad tertium teli ictum à castris abfuissent, Valachos quoque pari ratione è castris educit: quibus non sine lacrymis valedicit. Recordatus auri ac vnionum, quos penes se habebat, iterum ad Polonos reuersus, gladio accinctus vtrinque acuto, omnia eis largitur, tandemque flens sic inquit: O si mihi iam ad manus vestræ copiæ quàm priores illę duplo maiores essent, vel saltem eæ integræ: efficerem profectò, Deo adiuuante, ne quis istorũ canum ad occasum solis in hac regione, quam mihi Deus propter magnitudinem scelerum meorum adimit, superstes foret. Sed frustra vos, viri fortissimi, volubilitate verborũ inani detineo: id ferre cogor, quicquid mihi Deus imponet. Vos ita à me discedere veram, & opto, vt vos Deus Opt. Max. incolumes ad patrios lares deducat. Me quoque si Deus è manibus cruentis horum teterrimorum hostium conseruabit, neque Turcici Bassæ, vti polliciti sunt, viuum & incolumem Selymo sistent, iureiurando mihi pro certa polliceor, me pòst beneficio Selymi, cuius densus omnes calleo, Valachiam iterum habiturum. Vos interim oro, vt dulcissima recordatione semper memoriam mei colatis. Quicquid opum & diuitiarum mihi pòst erit, id in vos conferam, vestræque stirpis Polonicæ homines ad summos gradus honoris, quoniam fides, fortitudo, cõstantia vestra, in rebus dubijs est mihi perspecta ac cognita, eueham. Hęc effatus, quicquid residui, vnionum aureorum habuit, id Polonis largitur, inquiens: Nolo vt id in manus horum immanissimorum hostium per-

Valachi à Iuoniæ educuntur.

Iuoniæ verba ad Polonos.

ueniat. Proinde considerans fortitudinem vestram, & fidelem operam, quam mihi adhuc nauastis, & eum affectum sanè mirum, quo me prosequuti estis: omnia vobis dono: animi grati benevolentiam erga vos, ac omnem gẽtem vestram, penes me relinquo: quam semper ad extremum spiritum retinebo: cuius rei testem Deum, huius vniuersitatis creatorem, invoco: cui vos commendo. Huiusmodi precatione ac obtestatio Iuoniæ, omnibus Polonis lacrymas excussit: cui gratias egêre. Qui armis à se abiectis, more supplicum, ad castra Turcarum, sumpto secum Polono Osmolio, peruenit: quibuscum integras quatuor horas colloquium habet. Ibi Balla Capucius, fortassis oratione eius offensus, immemor fidei sacramento militari confirmatæ, quam Iuoniæ dederat, stricto gladio, ventrem, faciemque eius dilacerat. Ita vulneratum Ianczari corripiunt, & semiiuuto capiti amputant: deinde truncum, pedibus duorum camelorum alligatum, discerpendum obijciunt: quod belluæ in diuersum concitatæ discerpunt. Caput hastæ infixum: cadauer discerptum, in frusta partitis, cruore cadaueris recentis gladios perungebant, sanguinemque equis suis bibendum porrigebant, Deo supplicantes quò in ipsis quoque idem virilis animus, & eadem belligerandi ratio esset. Eum exitum Iuonia, vir memorabilis, habuit: qui perfidia Turcarum tam crudeliter ac nefariè, omnium cum tristi desiderio, è medio sublatus fuit. Quod ei, rectè non accidisset, si in religione Christiana constantior fuisset, & imperata fecisset. Dolendus ipsius casus, in exemplum est, documentumque inconstantiæ

Miserabilis exitus Iuonia.

Exemplum Iuonia in-

stantiæ rerum humanarum. Nam sicut antè secunda fortuna rebus supra vota fluentibus, tot, tamque inclytas victorias ex Turcis attraxerat: ita nunc aduersa, quæ ei indulgebat, velut in ostentationem fragilitatis humanæ, destruens quæ cumulauerat, exitum miserabilem, horrendam ruinam, fœdamque mortem Iuoniæ adiecit. Turcæ miserabiliter Iuonia occiso, subitò in Valachos, quos Iuonia è castris eduxerat, impetum faciunt, eosque instar pecudum crudeliter interficiunt. Poloni velites, visa perfidia Turcarum, nec sibi tutum reditum in Poloniam esse cernentes, in castra iterum, ex quibus exisserant, regredi volebant. Sed ea à Turcis occupata iam erat. Demum, sese mutuò cohortati, in agmina densa Turcarum, pleni animi, speique summa vi incurrunt: quibus diruptis, dissectisq;, omnes fortiter occubuere: pauci grauiter vulnerati: qui pòst Turcis admirationi fuêre, quòd pauciſſimi in numerosos proruissent, pugnarentq; viriliter: quodq;, lethaliter saucij, per media castra ambulassent, nec ob id mortui essent. Illi autem præcipui capti è Polonis fuerunt: Suierceuius, cuius præcipua virtus, industriaq; singularis in eo bello extitit: Cossouius, Sadorcius, Iancius, Zalescius, Copitscius, Rescouius, Socolouius, Libisouius, Cisouius, Sucinius, Bogusci: qui omnes pòst ab heris suis grandiære redempti fuêre. Sollicitabant autem eos Turcæ, vt religione Mahometi amplexa, in verba eorum iurarent: pollicentes, fore vt ampliſſimis bonis à Selymo acceptis apud eos vitã tranquillam, beatamq; ducerent. Sed illi omnibus Turcarũ pollicitationibus spretis, maluerunt apud suos vitam inopem agere, quàm in

constantia rerum humanarum.

Extremus conatus Gelasium.

Capti Polonorum præcipui.

Constantia Polonorum.

opulentia ac omnium rerum affluentia, cum animę iactura, apud Turcas: magnæ admirationis virtus eorum fuit: qui Turcæ, quamuis in suorum laudem propensi sunt, tamen vulgo sermonibus iactitarunt, in toto regno Poloniæ, viribus, industria, belligerándi promptitudine, eis minimè pares esse. Illi, hisce auditis, imò nos omnium (inquiunt) simus infimi: qui ob inopiam apud nostros nullo loco habiti, in hasce oras venimus, vel vt honestè patriam defendentes, mortem oppeteremus, vel præda nacta, ea onusti, ad nostros reuerteremur. Quibus vt crederent, haud id in animum suum inducere poterant.

Turcæ captos Polonos laudant.

Captiui Scythæ virtutem suam eleuant.

Post tam ignobilem cædem Iuoniæ, Selymus totam Moldauiam occupat: omnes ferè stirpis Valachicæ, tam summos quàm infimos, crudeliter è medio tollit. Totaque Valachia occupata, arcibusque ipsius firmo præsidio munitis, alia multitudine alibi in colonias deducta, in Russiam intentus est. Quę sibi vnà cum vniuersa Polonia, à tam potenti, perfido & immanissimo hoste caueat. Nam optimè, solerti animo Turcæ cernunt, occupata à se Valachia, ac deinde Pocucensi ora, (quæ est regio inter Hiralsum & Tyram, vltra Camenecium versus Haliciam, Podoliæ emporium, in vlteriore Polonicæ ditionis ripa, contra Zuthannam Tyræ impositum) pro qua Poloni cum Valachis ad internecionem pugnabãt, bello illato, omnia in Podolia ipsorum aperta fore libidini, quæ se in Poloniam quoque extendere possit. Nam id est Turcicis imperatoribus in more positum, vt, si finitimi alicui genti sint, aucupata occasione, ac iniectis factionibus inter principes illius gentis, eam post facilè bello aggressum vincant, eique

Selymus totam Moldauiam occupat.

Pocucensis ora fitus.

que perpetuum iugum imponant: vt memoria patrum Græcis fecêre, nostra Vngaris, non ita pridem Valachis. Polonia est eis vndique præsidio tot gentium nudata: quæ hactenus viros eorum, Scythicasque, in tanto dissidio Christianorũ, qui sese cum applausu Mahometi, ciuili ferro confodiunt, sustinuit. De qua occupanda, non mediocris ea cura stimulat, vt per illam vniuersæ Germaniæ bellum inferre possint: cùm ipsis ad Germaniam vastandam difficilis aditus per Austriam, ob munitiones Viennenses, pateat. Non diu post captam Valachiam Selymus superstes fuit: qui ferè 4. anno pòst quàm à patre Solymano regnare cœpisset, fatalem horam anno Christi 1574. quindecima die Decembris, obiit: in cuius locum filius, stirpis maximus, Sultanus Amuratha, tanto silentio à Bassis occupandum imperium accitus successit, vt priùs ad Constantinopolim veniret antequã adesse ab omnibus suspicaretur. Qui imperium suum à cæde quinque fratrum, duarumque matrum, (quarum vna grauida erat) & multorum procerum, secutus morem veterum Turcarum Cæsarum, inchoatus, omnibus terrori ac formidini studet esse. Hic, vt Ianczaros frementes placaret, quòd ipsis insciis à Bassis accitus imperium inuasisset, hæc eis postulata concessit. Largitus est singulis à summo ad minimum septuaginta quinque thaleros: stipendium illorum auxit: filios ipsorum, vbi adolescerent, Ianczaris ascribendos statuit. Numerum Ianczarorum duobus millibus maiorem fecit: ita vt iam sint sedecim millia. Postremò, in prælio mutilatos, immunes à bello fecit, & omnẽ victum ad vitam transigendam eis dari iussit. His ita

Mors Selymi, anno Christi 1574.

Post Selymũ regnat Sultanus Amuratha.

compositis; memor cladis quam Iuonia cum Polonis Kosacis, ditionibus Turcicis intulerat, vt aliquando Polonos vlciscereturimmissis mense Octobri, anni 1575. centum & vndecim millibus Scytharum Præcopiensium, regiones Russicas quaqua versus, ad quadraginta milliaria peruastauit. Ducentas domos equestris ordinis, ac pagos permultos, flamma iniecta ij immites hostes exusserunt: senesc̃ plebe, puerulosq; plorantes contrucidarunt. Nobiles tamen haud plures triginta vel in prælijs occiderunt, vel pariter cum vxoribus, liberisque in Valachiam, miseris modis colligatos abduxerunt: multi greges boum, ouiumque, multa equorum armenta, ab illis abacta sunt. Lassis cruta succidebant: viuis coria ad vincendos homines detrahebant. In traiectu Nistri fluminis, magnus captiuorum planctus auditus est, quòd se iam planè in acerbissimi hostis potestatem venisse viderent. Quos nostri liberaturi fuissent, ni consili vanis promissis Petri Palatini Valachiæ, qui se Scythis reditũ in patriam, per Valachiam permissurum negabat, nostrisq; id sanctè promittentes rediturum, conuersi, paulò tardiùs ad Nestrum cõcurrissent. Multi quidem tum Scythæ occisi: plures tamen Russi abacti ab illis sunt: qui passim grassante tam numeroso hoste, cõuenire ad Mieliecium Palatinum Podoliæ, haud potuerunt. Interemptus quidam Scytha à Iacobo Niezabitouio, cum septingentis, quos ducebat: cuius frons viginti quatuor digitos lata fuit: manus & pedes, adeoque totum corpus stupendæ magnitudinis: humi iacens cadauer, vmbilicum viri stantis attingebat. Dum verò isti

Scytha Russiam vastat.

isti prædam in Valachia cum Palatino partiuntur, Kosaci, Borysthenis accolæ, milites generosissimi, ductore Bogdano Rosinskio, in Scythiam irruunt, flamma & cædibus omnia complent, fœminarum vbera abscindunt, alias excæcant, liberos illarum collidunt, veteres captiuos liberant. Sed iam placet historiæ finem imponere. Ex quaid inter alia discimus, Turcas vinci à Christianis posse, si sint fideles & impauidi milites, firma auxilia: ac (quod primum est) si sit fortis & gnarus militiæ imperator.

EPISTOLA PISONIS AD IOANNEM CORITIVM DE CONFLICTV POLONORUM, & Lituanorum cum Moschouitis.

PISO CORITIO S.

SCio ego ambiguum tibi esse, Coriti mi carissime, in humanis ne sim, an verò minus, qui totum iam ferme annum, quo Roma absum, tam pertinaciter tecum fileam. Pariter de te quoq; cogitatio me suspẽdit, qui nihil omnino scripteris: nisi fortè tuæ mihi reddi non potuerint, in certissimis hucusq; vagato sedibus. Quæ etiam caussa fecit, vt cessator & ipse fierem, cùm alioqui ad scribendũ nemo me sit minùs piger. Nosti quam non spontè obierim hanc prouinciam, vt ad sereniss. Poloniæ regem, ac deinceps ad Moschouiæ ducem, quò pacem inter ipsos põtificis, & legati nomine firmarem proficiscerer. Sed non erat integrũ reluctari diutiùs mihi, veni

tandem Iulio menſe Vilnam, quæ caput eſt Lituaniæ, vbi à principe, præterquam, quod pro ſedis apoſtolicæ reuerentia ampliſſimè acceptus fui, habitus ſum pro ſingulari ſua in me veterē alioqui clientem beneuolentia, admodum gratioſè: nam humaniter dicere regiæ celſitudinis dignitas vetat. Data deinde diebus duob. ſequētibus bis audientia, poſt tertium aduentus mei diem, rex hinc in caſtra mouit, quo ante dies aliquot, niſi me operiri dignum duxiſſet, omnino ire ſtatuerat. Iam enim vtrinque ad bellum, & quidem atrociſſimum, inclinata erant omnia. Pacis nomine ob interpoſitas pontificis partes auditum nō ingratè. Cæterùm inter tubas, inter tympanas, inter alios armorum ſtrepitus facilè oppreſſum. Iã enim & hoſtis arce Smolensko ſupra Boryſthenē ſita per proditionem potitus, factus erat inſolētior. Et rex exercitum validiſſimum ex equitatu, peditatúque ſtipendio conduxerat, pugnæ auidum in primis. Erant in ijs Cataphracti duo millia, quibus nihil eſſe poſſit, neque ornatum, neq; armatum, magis: peditū plus paulò, duo itē millia, in quibus beli poſtea moles ſtetit. Fuēre deinde alia ſexdecim equitum millia fortiſſimorum virorum. Id enim credas volo, neque vidiſſe me vnquam maiorem equitatum, quàm conſtituere hic princeps poſſit, neque creditum fuiſſe, ſi non vidiſſem, vt certè, ſi velit, valeat centum millium equitatum armare. Iam verò maior fide quadrigarum numerus eſt commeatum ferentium. Neq; enim ipſe crederem cuicunq; ita narranti, niſi meos ipſe oculos teſtes habuiſſem. Quis enim crederet viginti quadrigarum millia cōduci poſſe? tantùm iam abeſt, vt ſcribere hæc audeam.

rem. Scribit hæc tibi Piſo, Piſo iam non poëtarum, ſed annalium ſcriptoris æmulus: niſi fortè, ne oculato quidem teſti adhuc credis. Fit id non voluptatis, ſed neceſſitatis cauſſa, homini, iumento victus ferendus eſt, propter loca ſola ſolitudine nobilia, qui tamdiu durat, quàm ſit manere neceſſe diu. Centū milliaribus Lituanicis, quæ Germanica centum viginti faciūt (tantū enim viæ eſt à Vilna ad Smolenſko) præter luſtra, eadēq; paluſtria nihil ferme videtur: ſterilia & inhoſpita omnia. Æſtima nunc tecum, quanto ſit commeatu opus. Adde quod vbi etiam in locum venerimus deſtinatum, nō minore ſis frumenti, aliarumque rerum neceſſariarum laboratus inopia, cùm ob ſoli ſterilitatem, tum quòd hoſtiliter vaſtata ſint omnia. Eum itaque exercitum vbi rex ipſe recenſuiſſet proficiſci in hoſtes iubet: interea præfectus arcis, & domini Poloczka, alia quadam via, terras Moſchi inuadit, ibique populatus omnia, ingenti onuſtus præda reuertitur. Dum itaq; exercitus diſceſſui ſe parat, videntur in loco quodam exploratores hoſtium. Noſtri cognito illorum numero (erant enim viri bellatores mille trecenti) lectis ad hoc ſexcentis equitibus illos obruēre, armaque capientes maiore ex parte trucidauēre, duce eorum, cum nonnullis nobilibus capto. Idem fecēre poſtridie in alijs mille ducentis pari euentu. Moſchus recognita exercitum omnem, qui octoginta millibus conſtabat, loco quodam ad hæc electo, vltra Boryſthenem collocat, ratus noſtros pugnæ auiditate, amnem non formidaturos. Verùm id non ſine periculo, cùm vadum ipſi tam bombardis, quàm milite munijſſent, eumque vnicum: nam alibi Boryſthe-

nes, vtpote & altus, & vorticosus, neutriq;, & vadabilis. Nostri, relictis aliquot millibus, qui se citra amnem hosti circum equitantes ostenderent, reliqui interim per contato alibi flumine, pōticulum ex ratibus, lintribusq; nectunt, quo peditatum cum machinis trāsmittant. Equites acie, vt erant, instructa omnes se vno impetu, sed ex ordine conijciunt in amnem, feliciterq; tranant, credo dijs freti, haud plus vno desiderato. Nō erat hoc incognitum hostibus, & poterant, vel amnem ingredi volentes cohibere, vel iam partim egressos opprimere. Verùm cùm & ipsi multitudini nimium fiderent, & nostros præ paucitate contemnerent, loco se tantisper, vtpote opportuno, mouere distulerunt, dum nostri iam non modò amnem transirent, verùm etiam & pugnæ locum caperent, & ordines vel reficerent, vel mutarent: tantumq; fuit temporis medij, & tribus ferme horis manuum consertione vtrinq; abstinerent. Vbi ad manus deinde ventum fuit, hostes arte vsi, circūuenire nostros à tergo per vallem, vbi non apparebant, (nam & collis dumetis consitus impediebat aspectum) magno impetu nitebantur. Nostri re explorata derepente, vt in subitis fit casibus, mutant consilium. Et ea ex parte in iussu pugnam committunt. Nā alio belli dux acies inclinarat, vbi & ipse tunc ferebatur. Quod cùm ex nostris nonnulli bello alias probè exerciti cōspicerent, neq; aut consulendi, aut ducem conueniendi tempus, locúsve daretur, in hostem conclamant, fortiterq; pugnando reprimunt. Hæc à leuo cornu acta, mox à dextro, & omni ex parte consertæ manus: tubarum clangos, vt ex ijs, qui interfuêre, accepi supra vsitatū modum.

Fuêre enim tubicines in hostili exercitu plus multò quingentis: atq; ita fortissimè dimicatum vtrinq; inclinante iam ad vesperā sole, timor hostes, mox desperatio occupat. Iam neq; nostrorum impetū ferre diutius, qui proximi erāt, neq; fugę viam à tergo reperire valebant, prementibus vltimis, qui & ipsi ordines facilè explicare nequibant. In ea trepidatione clades facta ingens: fugientes deinde tumultuatim omnes nostri in longam noctem secuti quoscunque cedere, nisi qui vel nemorum densitate latere, vel noctis beneficio elabi poterant. Ibi direpta castra, in prædam versa omnia: cecidêre ex hostibus millia circiter quadraginta: capta quatuor millia, & in ijs præfecti exercitus omnes, qui octo fuerant, inter quos primi à duce Moschorum, dux Michael Golycza cum trecentis nobilibus, inter quos sunt Barones multi. Hos secum rex nudiustertius quasi in triumpho Vilnam vexit, conspicuos omnino viros. Mihi certè in omni vita nihil videre circa pompas bellicas, obtigit gloriosius. Reliqui captiui partim per municipia distributi sunt, partim apud victores: vbi adhuc & signa tenentur, quæ & ipsa ablata fuêre ad vnum omnia. Rex enim cum domesticis tantùm, paucis admodum redijt, misso, quem secum in præsidijs habebat, ad belli duces exercitu recenti millium quatuor, vti victoriam sequerentur, maximè verò, vti arcem Smolensko recuperarent. Moschus enim mox suorum accepta clade, paucis admodum stipatus tam præcipiti ad propria cursu festinārat, vt die atque nocte 300. passuum millia superaret: siue, vt nouum repente exercitum scriberet: siue quod vero

esse similius creditum est, vt famam rei malè gestæ præuerteret, quò minùs fratres rebus nouis molien-dis, ansam antè caperent, malæ tractationis memo-res, vtpote, qui seruitutem apud tyrannum frattem seruire coguntur. Parum enim ad recuperandum exercitum superesse spei fatentur & captiui, populo Moschum asserentes adhuc plurimo abundare, ve-rùm rustico, & bellis inepto, cùm in hanc expeditio-nem omnem ferme nobilitatem duxerit. Sic ille, qui paulò antè capta dolo superbus arce, Polonis o-mnibus necem: Lituanis verò compedes minitatus fuerat, turpissimam coactus inire fugam est, vt sei-psum tam neci, quàm vinculis eriperet. Nam ita ce-cidit tam demens ipse sibi victoriam spopõderat, vt post-ea apud duces belli captos repertæ cum mandatis atque stratagematis epistolæ fuerint, quibus quid facto cuilibet post victoriam opus esset, commise-rat, vt scilicet regem in præsidijs positum vno agmi-ne adorirentur: eo vtcunq; potiti, in tres sese vias di-uiso exercitu diffunderent, Vilnamque direptum festinarent. Sed nesciebat homo, & priuatim, & pu-blicè periturus Deum violatæ sine causla fidei vindi-cem, aliter longè constitutũ ire. Dij enim immorta-les ob periurium (vt ait pro Roscio Cicero) homini-bus irasci, & succensere consueuerunt. Dedit condi-gnas perfidiæ suæ pœnas: cùm ex nostris ne vnus quidem captus sit, vulnerati multi, & ij, aduersò cor-pore omnes. Mortui vix supra quadringentos, & in ijs Barones quatuor elegantissimi, idemq; fortissimi iuuenes, quorum corpora huc relata sunt, & tumu-lata honestissimè, duobus sub infusa episcopis cum vniuerso clero ad ciuitatis portas progressis: quorũ tamen

tamen mors immẽsa hostium clade piata est, vt cer-tè fateri necesse sit, hæc sine diuũm numine nõ eue-nisse: cùm alioqui rex ipse requidem vera Christia-nissimus sit, semperque fuerit. Assiduis enim pro vi-ctoria supplicationibus: ea deinde parta, gratiarum actionibus templa omnia sonabant, quin & publicè ad Deum omnia princeps refert, maximè cum Tar-tari, qui sub idem tempus iuxta pactum cõuentum adesse maiestati suæ debuissent, fraude se subduxe-rint. Iam verò & illud non omiserim, esse apud Mo-schum ducem Michaelem Glyusky, virum animi & corporis dotibus egregiè insignem. Is olim non le-uibus ex caussis regẽ Poloniæ fugiens ad Moschum cum suis migrauit, qui & priorum, & horum caussa motuum fuit. Hunc rex ad serenissimi Vngariæ re-gis instantiam, in gratiam secretò admiserat, & iam tacitò redire parantem, sui, quibus nimium fiebat, Moscho detulêre, qui hominem euestigiò vinctum, dominum sub custodia remisit, incertum, quid de eo velit statuere. Is si fortè transfugisset (vt cõuenerat) ad nostros, magnam sibi huius victoriæ partem ven-dicare contendisset. Nam id circiter Calendas Se-ptembris contigerat: prælium verò octaua Septem-bris ipso die natali Virginis factum est. In summa Dei omnino munera sunt hæc præcipuè: deinde principis Deo gratissimi, cuius fortunam vtiq; præ-lustrem non ex ariolorum nugis, sed ex summa vitæ sanctimonia, prudentia, fortitudine, temperantia atque iustitia, metior. In quo illud pulcrum est, vt si clementiam ipsam velis effingere, nullo certè alio neque ore, neque colore, quàm huius principis id præstare possis efficatiùs. Mihi profectò post exãtla-

tos tot viarum labores, ex hac victoria tantum accessit lætitiæ, vt nihil asperum, siue terra, siue mari tulisse videar, siue quia principis huius sim, fuerimque semper studiosissimus, siue quod hac facta præsente victoria, vt ire ad Moschum nõ sit necesse mihi: quæ mea profectò summa est expectatio. Nam præter viarum cùm longitudinem, tum difficultatem valde me terret hominis etiam iurati perfidia. Satis mihi est cõfessori esse, superbam martyrij palmam non ambio. Misi ad illum Calend. adhuc Augustis famulum cum literis pro saluo conductu, scio peruenisse, sed neque responsum, neque famulum vidi. Audio in amnem conijci fuisse iussum. Non libenter bibo tam largo cantharo, sed iocor verbis: re tamen vera serium est, quod scribo. Scilicet mihi seruabit, si etiam dederit fidem, quam neque regibus, ac ne Deo quidem ipsi seruare solet?

I nunc Schismatico vitam committe tyranno,
Vt te per Scythicas sub Styga mittat aquas.

Nollem in ijs sinistrũ mihi omen præcinere, qui initio certè inuitus feci, vt hanc experirer molestiam. Tolerabilia fuêre hactenus omnia, quamuis aspera, in reliquis quoq; superanda omnis fortuna, ferendo est. Nondum satis intelligo, quid firmũ de me sit, cùm omnis adhuc exercitus, arcis recuperationi studeat, eam breui futuram speramus: quod nisi & viarum sub hæc tẽpora difficultas, & anni ratio nostris obstaret, victorẽ omnino exercitũ in ipsa Moschici dominij viscera transferrent, ibidẽ hybernaturi: quorum sententia facilè residuo itinere absolueret. Sed durare tamdiu vix poterunt, commeatus penuria, præsertim pro iumentis. Habent enim præter

suum equitatum prædatitios equos circiter viginti millia, quos saluare si possent, plurimùm vellẽt. Habere enim dicitur Moschouia equos laborib. ferendis admodum idoneos: res diu extrahi non poterit, quicquid erit, non patiar te nescire: tuum erit interea literas has nullo constantes ordine boni consulere. Vt enim sparsim relata mihi sunt omnia, ita vadè congesta, vt licet vix vnius esse corporis videantur. Mitto nummos argẽteos sex Moschicos, ex prædaad me missos. Hos tibi cum amicis communes esse volo. Inuenies in illis inscriptiones Græcas partim, partim Ruthenas. Symbolum habent Ruthenæ cum Græcis literis: deinde par etiam est Religio: sunt vtique Christiani, sed Schismatici. Templa habent, hîc præsertim Vilnæ, auro, argento, & gemmis opulenta: paucis etiam hinc annis ex lapide ædificari cœpta, & quidem sumptuosè, cùm lignea tantùm priùs habuerint, non culta admodum. Sunt autem Rutheni (vt illud quoque auctarium addam) ingenio Lituanis promptiore, quò fit, vt operibus non mediocriter excellant. Multi ex ijs peculiare proditionis vitium habent, quod ad Principum, siue Ducum aliquorum domos irrepsit. Quin & hoc nuper bello Dux quidam Ruthenius ab omnibus suis Moscho se dedidit, quamuis egregium adolescentem filium in regis aula reliquisset. Sentiunt multi ex ijs secretò (vt creditur) pro Moscho, nulla alia magis, quàm religionis caussa. Eam enim per omnia communem habent, transfugerentq; passim multi, nisi exploratam Moschi tyrannidem formidarẽt. Is enim sæuissimis subditos legibus coërcet. Omnia illi nascuntur, omnia crescunt,

omnia adducuntur. Si qui sunt, qui vel genere, vel dignitate magni sunt, in illius nihilominus manu sunt, neq; diutius diuites, quàm ipse velit. Commercia eorum terra, mariq́ue plurima. Aurum, argentum, pro pellibus inferre soliti mercatores, nihil aliud referunt: ea omnia Principi accedunt. Hinc opes istæ tantæ, quantas neminem vnum in Europa Principem habere, fama est. Populo miris artificijs insigni potẽs. Italos habet domesticos multos, & honestè, & vtiliter. Cæterùm circa fidẽ partes coactos sequi. Hæc ab ijs, qui istic versati sunt, didici. Si quando (quod maximè deprecor) eò iero, redieroque quod precor, vel per literas, vel coràm de omnibus affatim: interea autem adhuc & hinc erit, quod scribam. Restat enim nonnihil militibus nostris circa arcis recuperationem, quod negocium extrahi diu non poterit. Si enim deditionem facere obsessi noluerint, aliud nostri pro rei, & temporis qualitate, consilium sunt apprehensuri. Sunt enim adhuc in exercitu præfecti, & tribuni militum omnes veterani, qui vel sub manu captare consilium non ignorant: ante omnes autem, Illustrissime Dux Constantinus, inter nostri temporis Imperatores in re bellica facilè Princeps, qui signis collatis ter, & trigesies dimicando victor fuit. Idem iunior tamen apud Moschum septennio manicis, pedicisq́; constrictus fuerat, bello captus. Vir est domi Numa religiosior, foris Romulo non inferior, quo duce, & hoc bellũ gestum est. In quo nihil esse vno omnes ore aiunt, quod probari nequeat, nisi quia Ruthenus, idemq́; Schismaticus sit, ita à parentibus errore, quasi per manus accepto. Neque enim parùm refert, quam quisque

quisque à maioribus religionem acceperit. Cæterùm ita maiorum suorum traditiones omnes sanctè obseruat, vt ne latum quidem ab ijs vnguem recedat: qui si ad S. matris Ecclesiæ obedientiam reduci posset, innumeris dubiò procul ad idem agẽdum præluceret. Tanti est apud suos momenti, Principi autem ob eximias virtutes facilè carissimus. Sed de ijs tandem plus satis: veniam tamen mihi dederis (vt spero) non grauatim, culpam ingenuè fasso, qui non epistolam, sed libellum ex bello fecisse me haudquaquam negauerim. Leges aliquando nõ pauciora ijs, de itineris mei ratione, quod vtinam non tentassem, parùm à Septentrionali disto Oceano, & longiùs adhuc progredi cogor. Iam hic September initium est brumæ: quæ tã sæua solet ingruere, vt multis sine naso contingat esse. Noctes æstate breuissimæ, hyeme diei parum. Sub diuo Iulio pontifice laudatissimæ memoriæ, minus mense, annũ Roma ad duos missus reges, abfui, nõ paruo certè labore. Sed nihil ad hæc, quæ hactenus mihi æquali temporis, sed diuerso laborum calculo incidere, & tamen difficiliora adhuc restant. Leuius fit patientia, quicquid corrigere est nefas. Mihi certè satis erit pontificis, legatiq́; expectationi respondere. Quod vt facere gratè valeam, pro sanctitatis suæ ac sedis Apostolicæ nomine gloria, amplitudine, ne glacialẽ quidem (vel sub bruma) sum reformidaturus Oceanũ. Sed iam vale, & Volumen hoc boni consule. Ad neminem enim diffusius scripsi: cùm sciam mea tibi omnia, vtpote mei semper amantissimo, non displicere. Ego valeo, & Principis munificentia bene habeo. Vilnæ, 26. Septemb. anno M. D. XIIII.

EPISTOLA SERENISS. AC INVICTISS. D. SIGISMVNDI REGIS POLONIÆ, MAGNI DVcis Lituaniæ, Russiæ, Prussiæq; domini, & heredis ad sanctiss. D. Leonem X. Pont. Max. de Victoria contra SCHISMATICOS, MOSCHOVIOS, apud Aras Alexandri Magni parta, &c.

BEatissime pater & domine clementissime, post pedum oscula beatorum: cùm non ignorem V. sanctitatem, tum ex pastorali suo debito, tum etiam ex genuina pietate in religionis sacrosanctæ incremẽtum, magna cum voluptate audire solere, quando aliquis Catholicorum regum, aduersus infideles, aut schismaticos inconsutilem Saluatoris nostri tunicam scindentes, ac dilacerantes, Dei virtute aliquis aliquid feliciter gerat. Hinc conuenit, vt ego qui Turcam infestum, communemque Christianorum hostem vicinum habeã, Tartaros etiam, aliasque Transtanaitanas Scythicas gentes, numerosas, feroces, ac infideles, humeris meis à nullo Christianorum Principum adiutus, solus sustineam. Et præter hos omnes magnum Moschouiæ Ducem, cum quo nunc atrocia bella gero, Sarmatiæ, Asiaticæ tyrannum, opibus, armis, equis, virisque potentem, ac multis contra alios vicinos suos victorijs tumẽtem: blasphemũ tamen ac schismaticum, sanctæ Romanæ ecclesiæ infestissimum, hostẽ insolentissimum habeam. Huius belli motus, & præstitam mihi à Deo victoriam contra ipsum perfidũ Moschouitam, Sanctitati vestræ perscribam. Anno etenim exacto, fradis inter nos antea pactis, iuramẽtoq; firmatis fœderibus, immemor præstitæ fidei, & spreta iuramẽti religione, quæ modica, aut nulla in blasphemo, & schismatico esse potest, dominia mea in magno Lituaniæ Ducatu consistentia, exercitu multorum millium equitum bellatorum comparato, magna vi machinarum bellicarum, tormentorumque æneorum subsequẽte, hostiliter inualit, dumq; arces aliquas graui obsidione premeret, nec propter valida præsidia mea, quæ illic erant, proficeret multis, sicut anno præterito Sanctitati vestræ significaueram, ex suis, in oppugnationibus munitorum locorum, & tumultuarijs prælijs amissis, domum re malè gesta non absque grauissimo dolore regressus erat, qui tamen iam aliàs sibi persuasisset, armis, opibus, & potentiæ suæ cuncta esse penuia, nec aliquid conatibus suis (in quo tamẽ deceptus erat) obstare potuisse. Æstate demum proximè exacta, tanquam ignominiam susceptam, damnaque prioris expeditionis, & bellum non satis prosperè anno præterito cœptum & gestum vindicaturus, iterum validissimum exercitum comparauit, in quo plures graues armaturæ equites inerant, nixusque est, me certis castris exuere, & præcipuè castro Smolensko nuncupato: vt subinde tantò facilius totum magnũ Ducatum Lituaniæ, aliaque mea dominia bello atrociori vrgere, & totam Rubeorum Russiam sui schismatici ritus, quæ ditionis meæ est mihi eripere posset.

Potitus tandē ex adminiculo fraudis arce ipsa Smolensko'est,de suis plurimis amissis. Subinde verò insolentior factus, exercitum auxit, ita vt excederet octuaginta millia hominum equestrium ,autúsque est sibi polliceri, quod iam facilè reliqua dominia mea opprimere posset. Progredi itaq; aduersus me suum exercitum vsque ad fluuium Beresinam mandauit. At ego qui in Domino Deo rectè sperauerim, eundem fluuium exercitum meum equitatu,& peditatu, tormentisque bellicis bene instructum,magnā celeritate traijcere imperaui, hostisque exercitum pedem referre, ita vt retrocedere coactus est, compuli. Et dum exercitus hostilis per meum arceretur, vigesimaseptima Augusti particulari prælio à meis militibus pulcerrima clades eidem hosti inflicta est. Alia iterum Calendis Septembris,& ex vtroque prælio plures ac insignes captiui mihi adducti sunt, & multi ex hostibus cæsi. Miles autem meus eiusmodi victorijs,quasi auspicatis præludijs accensus, vltro in pugnam ruebat. Equidem verò in præsentissima clementia Dei, & in iusticia, cauſſæ meæ confidens, maximam iam de orta victoriā securitatem mihi pollicebar, & feci magno animo meum exercitum procedere, & stationibus hostis appropinquare,dumq; hostis sentiret, meum exercitum sibi imminere, Borysthenem tunc solito magis exuberantem nando traiecit.Meus verò exercitus insegniter animis ad pugnam præparatis, hostem retrocedentem sequutus est, & similiter Borysthenē dum in re tam subita, & potis faciendi potestas, & nauigia ad transportandum militem deessent,ad eā ripę partem,in qua iam hostis ordinatis aciebus,mentisque dispositis,conflictum præstolabatur,natando intrepidè transiniſit.Et tandem Deo auspice, qui in se sperantes non deserit, & confundit manus filiorum alienorum,die Natali beatissimæ Virginis, quæ erat octaua Septembris, cum hostibus eisdem feliciter pugnauit, totumq; eundem validissimum hostis exercitum, qui (vt præmissum est) ex octuaginta millibus hominum fuit,comparatus, vna acie fudit,fugauitque,& tanquam vilissima pecora totis campis cum fœda strage, & multa cæde vltra quadraginta millia passium ante se egit, itaq; supra triginta millia hostium, & cæsa, & submersa sunt. Castra hostilia plena,opulenta pręda,direpta,&decem præcipui Duces,& Satrapæ,& triginta septem Barones,Consiliarij,primores: officiales autem & armigeri nobiles supra duo millia capti, cum signis sui exercitus mihi adducti sunt. De meis verò, Deo auspice, pauci desiderantur. Quamobrem hanc tam insignem,&longo tempore memorandam,sed nec minus mirandam (quoniam dextera Excelsi facta est) victoriam vestræ Sanctitati, pro mea in ipsam summa ,& eximia deuotione cognitam esse volui, vt Sanctitas vestra ex eadem iucundum, atque alacrem animum concipiat, mihique suo deuotissimo filio gratuletur. Quandoquidem pro sacrosancta religione, proque sede Apostolica, & Sanctitas vestra decorē ad ea, quæ facta sunt possibilia, semper sum paratus. Collocaui namque magnam spem, & cōfidentiam in vestra Sanctitate erga me, regnumque meum clementia. Quoniam verò hostis ipse adeò superbus, & obstinatus existit, necesse est, vt tantò studiosius ipsum sine intermissione persequar,

& bello vrgeam, ne tam citò vires recuperet, ac reparet, quandoquidem non priuatam meam, & regni mei rem nunc ago, sed totius Christianę Reipublicæ, ne tam validus hostis sacrosanctæ Romanæ ecclesiæ inimicus, quandoque aduersus sanctam Ecclesiam pro ritu suo, falso, blasphemo, & schismatico inualescat. Et vt hæc mea gesta, quæ mihi ex misericordia Dei feliciter euenerunt, audacter vestrę Sanctitati scribo, sic etiam semper audire cupio, vt sacro sancta Rom. eccl. vniuersalis status omni felicitate præfulgeat, atque vt vestra sanctitas incolumem, & longæuam, felicemque vitam cum reuerendissimis patribus sanctæ Romanæ ecclesiæ cardinalibus ducat. Oratorem autem meum, & res meas vnà mecum vestræ sanctitati commendo, qui quidem orator meus V. Sanct. tam ea, quæ gesta sunt, quoniam & gens, & loca, in quibus gesta sunt hæc, sibi cognita existunt, quàm alia è mente mea, planius exponet. Datum in castris circa Borisouo, decima octaua Septembris, anno Domini, millesimo, quingentesimo, quartodecimo.

Vicesimo quinto Ianuarij die, M. D. XV. a Leone Papa X. ob eam ipsam victoriam Deo opt. maxi. εὐχαριστία habita est in Sixti sacello.

ORATIO

ORATIO PER REV. PATREM DOMINVM ERASMVM VITELLIVM, EPISCOPVM PLOCEN. in celeberrimo Augusti. conuentu ad Cæsarem Maximilianum, nomine victoriosissimi regis Poloniæ Sigismundi, habita coram omnibus sacri Imperij Electoribus, plurimisq; Germaniæ Principibus, die Veneris XX. Augusti, anno Domini 1518.

ILLVSTRI DOMINO ERASMO Roterodamo vtriusq; Literaturæ principi, & Theologorum duci, Iacobus Spiegel Selestadien. Imperialis Secretarius, S. P. D.

PRO inuictissimo Poloniæ rege Sigismundo, qui non multos ante annos, & menses, maxima victoria in Hamaxobitas (quos ipsi Meschos appellant) & Schytas (quos Tartaros dicunt) potitus est. Reuerendiss. Dn. Erasmus Vitellius episcopus Plocẽsis, singulari integritate vitæ, varaq; doctrina, Romanaq; facũdia insignis, vel eo mihi nomine præcipuè colendus, quia cognominis, de te perquam egregiam frequenter facit mentionem. Primam (vt aulicus, aulico vtar verbo) audientiam coram Cæsare, sacri Imperij Electoribus omnibusq; & cæteris Germaniarum principibus, proceribusq; obtinuit. Sic ornatè, sic grauiter orauit, vt ad intimas usque præcordia auditorum, vehementia sententiarum penetrauerit, pluresq; ad fletum concitauit, ei

vero docto simul & facundo, omnes docti, & eloquentes palmam tribuunt. Aderant enim viri non pauci, tum exquisitè docti, tum in iudicando nares emunctissimæ. Antistes Tergestinus, Peutingerus, Huttenus, Bartholinus, Spalatinus, & Stabius ille in nullo doctrinæ genere non versatus. Henricus Stromer medicus, & Laurentius Zochius iurisconsultus, Cardinalis Maguntini florentissimi principis Cancellarius. Igitur facta mihi primum præ cæteris elegantissimè huius orationis copia. Quia digna multorum lectione visa fuit eruditorum calculo, & ab omnibus desiderata, imprimendam curaui, sub augusto tuo nomine, quòd omnia pietate sacra iure sibi vendicat, quam haud subducto supercilio accipere digneris. Non dubito quin vt audientibus lacrymas commouit, ita hæc eadem legentibus magis copiosas excutiet, & in rem Christianam propensiores eorum animos reddet. Valere tecum bene Rhenanum verè beatum cupio, quem animo mecum circumfero, vtriq; filia vita. quem maximè longæua exopto, vt indies magis ac magis felicibus auspicijs bona litera, & maximè sacræ reflorcant. Huttenus, quia nihil est visus cæcutientibus populeris literationis admiratorib. nominis nihil pepercerit. Quem te Frobenio nostro publicandum iterum, si tibi visum fuerit, tradere velim. Mittam eius de vita authorica Dialogum quamprimum prodierit in lucem. Valeiterum ex Augusta Vindelicia, pridie Calend. Septembris, anno post partum Virginis matris, 1518.

ORA-

ORATIO.

ENIMVS à rege nostro, sacratiss. Imperator, ad hunc celeberrimum conuentum, quem solita vigilantia tua pro salute Christiani status æquè commendatè, vt opportunè, hoc loco, & tempore instituere curasti, acturi, maiestatis regiæ, & amplissimorum eius dominiorum nomine, quæ ad sanctam expeditionem generalem, contra immanissimos Turcas, totiens propositam commodè attinebunt. Quantum verò necessariè sint, simulq; cùm vita omnium nostrûm desideratissimæ præparationes istæ: Christianorum coadunatis viribus, hostis aucta potentia testatur, iã annos circiter septuaginta post infelicem, & calamitosam Byzantij captionem, quæ patulam ad nos hostibus ianuam præbuit, nihil aliud audimus, quàm clades atque excidia continua Christianorum à Turcis. Et dum omnes ad resistendum (vt par esset) consurgere negligimus, tot principes cum subditis suis, tot reges cum eorum populis: tot denique ditissima, cum magna iniuria religionis nostræ, & maxima indignitate Christiani imperij miserabiliter deleta sunt, quæ singillatim enumerare, dolor profectò mœrore plenus prohibet. Quandoquidem neque ea me referre, neque vos audire, siccis oculis liceret, capita vtcunque decerptam. Nónne videmus Asiam vniuersam, quæ è tribus orbis triangulis maior est, his & alijs infidelibus occupatam? Aphricam verò totam, impijs ac sceleratis eorum manibus desolatam? Europę magnam partem,

tot incendijs, & assiduis vastationibus debilitatam? & hucusque dormitauimus. Sed neque his contentus hostis, vt fortior fieret Ægypti, & Syriæ regem, quem Soltanum dicunt, aggressus superauit, totiusque Syriæ, & Ægypti, ea victoria (sed & Hierosolymæ matris nostræ, vbi salus orta est) vnicum se dominum constituit. Et altero verè imperio longè ante formidabilem potentiam suam auxit. Nos verò torpemus, & bellis intestinis, plus insolenter, quàm necessariò exagitati gladijs nostris, domesticos fidei, aut potiùs nos ipsos, detestanda malignitate confodimus: nec Prophetæ sapientis verba, quæ aduersus nos, tanquam Ethnicos clamitant, attenduntur, dignaque, facinori supplicia annunciant. Ipsi (inquit) contra sanguinem suum insidiantur, & infrà. Ego verò dum eis repentina ingruerit calamitas, non exaudiam. Parat nunc in Christianos, terra, marique arma sua, instat Turcarum framea, capiti & collis nostris, & adhuc oscitamus, vixque ad pacem mutuò amplectendam, tanta periculi magnitudine vrgente, mentes componere volumus Leone sanctissimo, id dies, noctesq; curante, hortatur nos hostis, excitat à somno: commonefacit desides: torpentes terret, dum iampridem ad ostia Tiberina: nunc verò ante paucos menses, circum Rachanati mœnia, & hisce iam diebus, dum hîc agimus, iterū ad Ostiæ portus, ferro, & sanguine debacchatus sit. Nos tamen fatis sic volentibus omnia hęc, quæ vltimum omnibus exitium minantur, ridiculum putamus, vt iam illud diui Petri naufragantis, dum sibi in fluctibus dexteram dari popposcit, & meruit, dicere libeat: Salua nos Domine, perimus.

Collegerat similem conuentum feli. re. carissimus genitor tuus, post insperatam Caruiolæ tuæ depopulationem. Multa illic in eam sententiam à viris doctissimis declamata sunt: multa etiam prophetico quodam spiritu prædicta, nisi tunc instantibus, & euidentissimis periculis aliter prouisum fuisset. Quæ omnia flebilis tandem effectus complexit, cùm nulla consulta inuicem, & constituta nulla, suo ordine, vt necessitas postulabat, debitæ executioni mandarētur, & omnis rei bene gerendæ commoditas, simul cum tempore amissa fuit turpiter, aut neglecta. Nunciterum Cæsar inuictissime, pro dignitate & debito tuo, conuentum hunc bono cœptum omine, diligenter prosequeris, vt labenti Reipubl. Christianæ efficaci opera subuenire possis, & iustè quidem: sic enim Christianorum Imperator, re pariter constabis & nomine, dum hi, qui tuo subsunt imperio, à Cæsare suo adiuti fuerint, & defensi. Quam equidem deliberationem multo iam tempore pro connata animi tui magnitudine concœperas, qui annis his proximis tres Christianos reges potentissimos, in Austriæ tuæ vrbe primaria, tum splendidè, tum honorificè tecum habueris, fœdereque simul immaculata fide percusso, plura cum eis in rem Christianam mutuis tractasti consilijs. Quod reuera pro singulari gloria tua, omnium ora passim prædicare non desistent, pluresque Adamantinis scriptis perpetuare curabunt. Neque enim parens tuus, neque Cæsares alij tantum actum, triumphis Octauij meritò æquandum, pro suo vnquam desiderio efficere poterant. Omitto nunc cæteruam immensam victoriarum tuarum, quæ ti-

bi semper optatis vbique successibus respondebant, vt quilibet bonæ mentis metiri ex his possit, quæ & quanta in arbitrio & moderatione tua consistant, quin & luce sit clarius, plus ornamenti imperio tua prudentia, & felicitate allatum esse, quàm tibi Imperij maiestate: atque ideo pater patriæ à tota Germanica natione, quę sub cælo maior est, meritò appellaris, quibus immorari, vt volui, tẽporis vetat angustia, dum ista vulgata iam sint, & toti mundo notissima. Tu deinde tua sponte & virtute, regumque illorum hortamentis incitatus, non modò in optimum propositum, & tua amplitudine dignum deuenisse perhiberis: sed vltro etiam totius belligerendi progressum, rationes, ordinem, & modum cõcinnè describere curasti. Tanta peritia rei militaris, tantoque studio, & omnium digna consideratione, vt facilè appareat, inuentione hac tua, necdum Imperatoris summi, sed excellentissimi quoque armorum ducis, & animum fortem, & consilium circumspectissimum non deesse. Habet rem hanc cordi, æqua lance, sedes sancta, religionis nostræ caput & magistra, quæ tot annorum concilium feliciter continuans, singulares, & vrgentissimas admonitiones qualibet sessione, ad hunc effectum instituere solebat: vbi etiam Turcarum tela pectoribus suis infixa. Episcopi declamantes, ostendere visi sunt, vt non verbis tantùm, sed rebus, & sanguine ipso pungerent segnitiem nostram, & dejectos Christianorum animos, quantum possent, erigerent: cuius nauiculæ gubernator, verum se Leonem in his præstat, quippe qui salutiferos rugitus, & vigilantissimas cogitationes suas, summoque

& vero pastore dignas, ad hoc vnum conuertit, vt communi potẽtia tantis periculis vltimum iam interitum secum ferentibus, quantotius succurratur. Quæ omnia dignissimi hi legati sanctitatis suæ magis abunde explicarunt. Rectè gubernabant populum Dei Moyses & Aaron, Dauid & Nathan, plurestq; Romani pontifices, cum imperatoribus Christianis, iuncta simul gratia, vtraque potestas. Binum nobis reliquit gladium, transiturus ad Patrem, Saluator noster: bina coluerunt elemẽta Persæ, Ignem, & Aquam: duobus & nos saluamur, Fide, & Opere. Curabis & tu, Cæsar inclyte, cum Leone sanctissimo, vtroque iuncto gladio, eripere de faucibus inimicorum, & tot calamitatibus, oues Christi. Inconsutilem enim tunicam suam repręsentatis, quæ sub hoc tempore vestro, non abs re profectò inuenta est: adhibebit ignem orationis, & spiritum fortitudinis benedictum sacerdotium, neque impensa deerit. Tu aquam non gelidam, sed feruentissimæ defensionis, cum regibus Christianis, indefessè suggeres, fidemque nostram & spem omnium opere adimplebis, vt à ferocitate Turcæ salui simus, vnica namque est gloria, penates nostros, & religionem, in qua nati sumus, tueri & defendere, pro qua iam omnes maiores tui, tot reges & Cæsares sanctorum nonnulli Cathalogo adscripti, felices & candidissimæ animæ plura bella in Europa, & Asia gloriosè susceperunt, qui semper magnanimitate ingenita, aliena quærere, non sua amittere didicerant. Gignit nos natura miserè, viuimus demum tot onusti curis, & tanquam flos citò arescimus: decidimus tandem, & morimur, solus is diu viuere perhibetur, qui dum

vita excesserit, perpetuam sui nominis, bene gestis, aut factis, memoriam propagauerit, quò fit, vt absimus absentes, mortuique viuamus. Tritum fuit Adagium apud veteres: Pulcrum mori, decorat virtutem. Quod plurimi, vt patriam conseruassent, corpus simul & animam deuouentes, viuis effectibus comprobarunt. Tu itidem sacratissime Imperator, vt tui secretiores referunt priora de Christiano statu secum repetens, & futura ante oculos ponens, mente vt fit liberiore, dicere soles, nullum mortis genus te gratius excipere velle, quàm quod in castris militaribus contra infideles, ad virentes campos feliciter eueniret. O virtus animi commendatissima: sic corporis robori tanti principis insita & coniuncta. Non hominis profectò deliberatio illa est, sed numinis vox quædam, & solo digna Cæsare, non lectum eburneum: non sericeum puluinar: non auratum cubiculum, sed prata virentia, & fœnum rusticum pro delicijs regalibus exposcas, vt debito Imperiali, quo toti Christianitati teneris, ingenuè satisfacias, pro quo tibi omnes, mentem sanam in corpore sano, vitæque diuturnitatem precabuntur. Et vt in hoc tam glorioſissimo propolito, animo incõcusso perſistas, erectis in cælum palmis, attentiùs orabunt.

Sed iam factis res aggredienda foret, constantique pectore, sine omni vlteriore cunctatione prosequenda, post tot consilia, & decreta multa: post tot conuentus, & exhortationes varias, post tot instructiones, & tractatus plurimos: armis tandem, non argumentis opus est. Iam enim de his tam crebris, sed vanis, aut nullis consultationibus, & præparamentis nostris (vt quidam Mediolanensis ex Turcia profugus nuper in cõspectu regis nostri retulit) septiès dicit Turca, admodum subsanantis, consulant Christiani, consulant, & ego faciam, quod re ipsa, & stupendis indies victorijs demonstrat. Nos si veri Christiani sumus, quemadmodũ Turca in dedecus potiùs nostrũ affirmat, Christi fidem, ad sanguinem vsq; mente intrepida, non ostentatione solùm, sed affectibus synceris obseruare, tueri, & quantum in nobis est, manu tenere debemus. Quoadusque vita nostra, Christiano aduersabitur nomini? vt qui Christũ imitari, pro Christo nos opponere, religionis vinculo arctamur, contra eius legem: cõtra oues suas: contra ipsum Christum, ignauia, arrogantia, & excessibus nostris, in cælum vsque cum Gigantibus, lethiferas sagittas, impudenter dirigimus, de locis certamus, publica negligentes: hostis verò nos, & nostra omnia, ac loca simul, deglutire contendit. Vnum hoc conclamatum est, Turcas consilijs quibuscunque non conuertemus, si armis non vincemus, quæ diuini verbi Concionatoribus elucidanda relinquo, quandoquidem multa nunc est messis, & operarij pauci.

Neq; id deterreat, quod tam longo tempore, Orientali imperio, hostis crudelitas potita sit, & desidia nostra, eius potentia sic increuerit, vt firmata esse videatur. Ad Occasum intueri volenti, possibilia omnia, & facillima comperiet, cùm Sarracenorum immanitas Granatam, & magnam Hispaniæ partem, supra septingentos annos hæreditario admodum iure possederit. At Ferdinandi regis victoriosissimi constantia, reginæque Elizabeth deuotione,

& ſuorum fortitudine, paucis annis, nedum recuperata ſunt omnia, ſed tota infidelium potentia, nó à regni ſolùm finibus abacta eſt. Verùm aduſq; interiora Mauritaniæ littora, cum perenni illius regis gloria eiecta. Ille verò proprijs tantùm viribus, & vnica ſuorum manu, ſtrenuè hęc geſſit. Tu cõmune bellum paras, & generalem (vt aiunt) expeditionem, tua opera, conſilio, & auſpicijs, regumque omnium aſſenſu, & horum prudentiſſimorum principum conſilio (qui tuo lateri tanquam validiſſimæ columnæ adhærent) inſtituere debes. Quis oro, tot regibus, & principibus, tanquam numeroſæ multitudini reſiſtere poterit? Dum & pacem exulantem, multisque ante ſeculis, inter Chriſtianos deſideratam, nũciam commodiſſimè pro tui, & Leonis animi ſatisfactione, reſtitutam vides, & nouo quodã quinquennali fœdere, cum omnium, qui bonę voluntatis ſunt gratitudine, firmatam intueris, vt nihil eſt amplius, quod ad rem propoſitam feliciter gerendam deſit, aut quod impedire poſſit.

Non deerit votis tuis, & Leonis ſanctiſſimi, ſereniſſimus rex noſter cum omnibus dominijs ſuis, & tota illa Septentrionis ora, modò bellis, alijs, quibus continuò impetitur, finem optatum imponere poſſit. Quos verò hoſtes regnum noſtrum habeat, & quib. difficultatibus, rex ille bellicoſiſſimus detineatur, pauciſſimis explicabo, nè pijs auribus falſidijs præbeam offendiculum. Notum eſt hac ætate noſtra, Sigiſmundi nomen celebre, longè, lateque plurimis victorijs, fama refertiſſima pertuolante. Nolo nunc genealogiam & ortum clariſſimi regis exequi, quæ tuæ celſitudini, & his omnibus ſatis cognita eſſe debet, Caſimirea domus eſt, quæ regnare ſemper didicit, & vincere, præſentiam matura pulcritudine, & aſpectu iucundiſſimo decoram, tu noſti, ita ex omni parte compoſitam, proceræque grauitati coniunctam, vt ad Maieſtatem ipſam, natam eſſe videatur. Hic auito, paternoque & fratrum regno, ſenatu vocante ſuccedens, bello fortiſſimum, pace verò ſplendidiſſimum ſe præſtitit, & reddit. Quippe qui incomparabili iuſtitia, clementia, & liberalitate, ſic apud ſuos omnes carus eſt: ſic eorum affectus, æquitate, & manſuetudine, ac modeſtiſſimis legibus in ſe deuinxit, vt inter tot bellorum tumultus, non quod ex veteri inſtituto ſolitum eſt, ſed quod rex ipſe præcipit, aut nutu ſolo deſignat, illico à ſuis omnibus cum ſumma animi alacritate perficitur. Quæ profectò ſuprema laus regum eſt, dum quiſq; ſubiectionis ſuæ debitum, amore illectus, non timore perculſus, ſerena fronte, & libera exequitur, idéque efficit, vt dum Scythæ fugaces (quos noſtri Tartaros vocant) ſubitò interdum & inſperate, fines noſtros irruant, mox nobilitas è centro regni primaria, benignitati principis ſatisfaciens, vitam propriam, & ſalutem, mera ipſorum virtute defouere, & in media vſq; hoſtium agmina obijcere non metuat, ſpem reponens firmiſſimam, in optima regis munificentia, qui benemerita cuiuſque dignis præmijs excitare conſueuit.

Vrgetur namque multis hoſtibus: regnum illud ampliſſimũ, tribus à parte vna: Scytharum ducibus potentiſſimis, multa centena millia bellatorum in ſtatione campeſtri ſecum ducentibus, qui ſe etiam Cæſares dicunt, vno Theodoſiæ propinquo, poſt

Borysthenem ad latus maris Pontici, in Tauricare-
sidente, alter circa Tanaim, & paludem Mæotidem
loca tenet, & is in manibus regis est: tertij sunt re-
motiores. Asiatici vastissimam incolentes solitudi-
nem, & latissimos tenentes campos: hi omnes re-
pētinis incursionibus regnum deprædari, & conti-
nuè defatigare non cessant, famem, sitim, æstum &
algorem, & omnem inediam contemnentes. Sa-
pius etiā Turcis iuncti, qui Monocaustum, & Lico-
stomum occuparunt, maiora & horrenda damna
nostris inferunt. Turcarum enim *Scythæ* omnes
dependent, dum eadē secta sit, Mahometicis simul
erroribus implicatæ: è quibus planè deprehendi po-
test, facilius catulos à maternis vberibus, quàm Tar-
taros à Turcarum assistentia diuelli posse, *qui nunc*
etiam contra regem Persarum optatas viginti mil-
lium equitum suppetias tulerunt. De his rex noster
multas & insignes reportauit victorias, vt arces, &
loca regni munitissima ostendunt, quæ pacis tem-
pore pro sui nominis immortalitate ornatissimè
restaurat: vbi Scytharum catenatæ acies, latericio in
muris erigendis certamine quotidie congredi vi-
dentur. Est & alter hostis non minor ad rigentem
Arcton, citra mare glaciale cōsistens, Roxolanorū
dux, quem nos Moschum dicimus, sola perfidia, &
detestando schismate famosus. Is partem regni Li-
tuanorum videlicet prouinciam, magno etiam bel-
lorum motu turbat indies. Sed & hunc rex noster,
patrocinante iustitia, fudit sæpius, eiusq; potentiam
triginta millibus in loco cæsis, profligauit, quàm
plurimis primoribus ad vincula coniectis, qui in o-
mnibus Lituaniæ castris arctissima detinentur cu-
stodia.

stodia. Multis etiam alijs captiuorum millibus per
vniuersum ferè orbem, varijs Christianorum prin-
cipibus, mancipiorum loco dono datis.

Iamq; cruentum hoc bellum decennium supe-
rauit, dum sint, qui eas discordias foueant, conci-
tent, & turpiter alere non verentur. Sed, proh do-
lor, non pudet etiam religionis professores tanto-
rum malorum auctores, & faces esse, qui literis, &
nuncijs ad eam rem fouendam, magisq; irritandam,
terra & mari sursum ac deorsum cursitant, vt reges
& principes alioquin fortè quieturos, ad pugnā in-
flamment. Salutis insigne, & candidam innocentiæ
vestem deferunt, tanquam pacis amatores, & fra-
trum perniciem sitiunt, bellorumq; fomitem, & to-
tam causam præstant, hi sunt, qui loquuntur pacem
cum proximo suo, mala autē in cordibus eorum, sed
reuera, Deus fucis nō illuditur. Breui nāq; eis secun-
dum nequitiam adinuentionum ipsorū retribuet.
Tuę verò sacratissimę integritati studium erga se, &
statum suum pacandum cognitū habet rex noster,
pro qua beneuolentia, te vt parentem alterum ob-
seruat, veneratur, & colit, velleq; vicissim eius maie-
statem omni opera, & facultate eniti, vt quacunque
occasione, & modis, tuę celsitudini mutuò gratifica-
ri, & æquè fraternum officium præstare possit.

Et vt finem dictis imponam, his hostibus & qui-
dem assiduis regnum nostrum à trecentis penè an-
nis premitur. Verùm suo ære tantum, suo milite, &
maximis laboribus, totam hanc belli molem susti-
nuit, nemine Christianorū principum suffragante:
spe alebamur cōtinua, & nudis semper pollicitatio-
nibus detinebamur, sumptibus & humeris nostris

vicina hucusque ocia fouebamus, vt iam tanquam defessi & imbecilles, à maioribus impensis continere non possemus, & deberemus meritò. Nunc ramen vt priuatos effectus publica vincat vtilitas. Expeditionem hanc generalem commendat sanctimopere, & approbat, serenissimus rex noster: laudat modum de colligendo neruo bellico, & exercitu congregando. Quem sanctiss. dominus noster, & tuæ celsitudinis prouidentia constituit. Alijq; reges & principes Christiani proponunt. Sed neque de eo pro nunc Maiestatem regiam cum senatu, & subditis suis, quicquam decernere potuisse, inter domesticas difficultates, & bellicam occupationem cum ea, quem nemini hostilitate, quibus aliqua ex parte, vtcunq; compositis, & deliberatione huius dignissimi cõuentus procedente, mox maiestatem suam, & de colligendo nummo, & describendo milite, in regno & dominijs suis itidem cõstituere velle. Nec prætermissurum quicquam, quæ vires eius, ac regni, & dominiorum suorum ferre potuerint. Et quæ ad tam sanctum, diuque desideratum opus pertinebunt, dũmodo aliquando cum effectu aliquo Christianæ saluti consulatur, pro qua (vt verbis vtar regijs) & thesauros omnes, & sanguinem ipsum cum vita effundere parata est.

Perge igitur, quo cœpisti, sacratissime Imperator, & tot ac tãtis glorioßimis triumphis tuis, vnicum hunc, qui cunctos alios superabit, apponere contende, vt vtriusque Imperij habenas, Christiani omnes, te moderantem aspiciant, & lætentur. Vinces proculdubio in signo crucis hostes deterrimos, profligabis cum tanto apparatu, & omnium potentia. Turcas impios exterminabis cum Leone sanctißimo, & tot regibus spurcißimos, infideles, & ad vltimos vsque fines terræ, tanquam Christo alienos propulsabis, vt qui te Augustum in Augusta tua, & mense hoc Augusti, auguste comperimus, post multas de infidelibus partas victorias, Mahometiq; deleto nomine, Augustißimum tãdem videamus. Iter autem parabit, & diriget Dominus, cuius res agitur, carmine prophetico attestante, Reuela Domino viam tuam, & spera in eo, & ipse facier.

VICTORIA SERENISS. PRINCIPIS, ET D. D. SIGISMVNDI EIVS NOMINIS PRIMI REGIS *Poloniæ, magni Ducis Lituaniæ, Russiæ, Prussiæ, ac Massouiæ, &c. domini, hæredis contra Vayuodam Muldauiæ, olim Daciæ, Turcæ tributarium, & subditum. cui subest Valachia. Mysiæ inferioris pars ad flumen Tyram influens Pontum Euxinum, quæ à Deo data fuit terna in Mense Augusto præterito, & consummata XXII. die eiusdem mensis, anno Domini*

M. D. XXXI.

VAyevoda Muldauię, & prædecessores eius, vt perfidorum mos est, nihil vnquam longo iam tempore regibus, & regno Poloniæ, quod tenebantur, præstiterunt, cui ipse Vayevoda innixus, hyeme præterita, præter omnem expectationem fœderibus, & iuramentis, quæ fece-

rat, neglectis: nullaque hostilitatis denunciatione præmissa, prouinciam regni Poloniæ Pokucziæ nuncupatam fide, & honore posthabito, occupauit. Quam iniuriã, quum sereniſſimus Poloniæ rex diutius ferre non posſet, exercitum ſelectorum mercenariorum militum ex regno ſuo cõparauit, & conſcribi iuſſit, opera magnifici Domini Ioannis Comitis de Tharnouu, Palatini Ruſſiæ, & exercituum regni Poloniæ capitanei generalis, viri in militaribus, clariſq; alijs in rebus præſtantiſſimi, quem ille varijs in locis, ne hoſtis certum numerum ſcire poſſet, collegerat, & diſpoſuerat, & non multò ante feſtum ſancti Iacobi ad loca, quæ præſidijs hoſtis firmata erant, admoueri iuſſerat. Conſtabatq; totus ille exercitus equitibus, præter trecẽtos pedites, qui machinis, & bombardis erant addicti. Ex his equitibus ipſe capitaneus generalis præmiſit duo millia, & aliquot centum equites, qui præter Valachorum ſpem, & ſcientiam varijs in locis prouinciam illam Pokucziæ adorirentur. Valachorum ibidem in præſidijs erant fortaſſis 1400. bello apti, præter aliam colluuiem. Poloni milites mãdata capitanei ſtrenuè exequentes, non vna ex parte eam prouinciam inuaſerunt, confligentes cum hoſtibus multos trucidarunt, & non paucos viuos ceperunt, inter quos erant pleriq; ipſius Valachi familiares, & aulici, atq; in duobus diebus totam illam prouinciam recuperarunt, præter caſtrum quoddã Gunoſdziecz, quod cuidam nobili Polono Thuuorouuski nuncupato fuerat ademptum. Hoc tamen etiam paulò pòſt obſidentes, in poteſtatẽ ſuam redegerunt, & illi quendam præfectum militum Vlodek nomine præfecerunt,

runt: pauci ex illa Polonorum irruptione, Valachorum, qui ſuperfuerant, euaſêre in Valachiam. Huic victoriæ capitaneus generalis Comes de Tharnouu nõ interfuit, ſed cum potiore exercitus parte rerum euentum non procul præſtolabatur. Victoriæ verò nuncium cum quibuſdam captiuis, nobilis quidam iuuenis Spitek de Tharnouu ſereniſſimo Poloniæ regi Cracouiam apportauit. Paulò pòſt appulit etiã ad ſereniſſ. Maieſt. regiam generoſus dominus Hieronymus Schaffranyecz, qui plurimos ex ea victoria captiuos attulit, hiq; hinc inde per caſtra regia habentur diſtributi. Poſt hanc acceptam cladẽ Vayeuoda Valachus percitus, omnes quas potuit ſuorũ copias cõgeſſit, & in tres exercitus diuiſit, eratq; numerus omniũ ſupra viginti millia. Cum his in prouinciam Pokucziæ perueniens, ſex millia equitũ ad recuperandum caſtrum Gunoſdziecz tranſmiſit. De quo certior factus comes de Tharnouu, capitaneus generalis, maturè cum toto ſuo exercitu, & his qui vltro ſe adiunxerant, ad ſuccurrendum obſeſſis, & caſtro affuit. Hoc videntes Valachi, 19. Auguſti præteriti cum exercitu Polono manus conſeruerunt. In eo conflictu, cum Dei adiutorio, Poloni ſuperiores facti, Valachorum illa ſex millia profligarunt, & in fugam verterunt: multi illorum cæſi, capti quàm plurimi, & præſertim de illis, qui ipſius Vayeuodæ curiæ inſeruiunt. Hanc ſuorum ſtragem, quũ à duobus ſuis capitaneis, qui ex prælio profugerant, Vayeuoda audiuiſſet, commotus, iuſſit illis amputari capita, ſed aliorum precibus victus, catenis ferreis vinctos cuſtodiæ mandauit. Hæc eſt Valachorum conſuetudo, vt eos omnes, qui ex pugna euadentes do-

mum reuertuntur, ſupplicijs grauioribus, quàm ſi in bello cecidiſſent, afficiant. Hinc fit, vt in cõfligendo multis alijs nationibus ſint ferociores. Accẽſus itaq; Valachus ira pariter, & pudore, ipſe in perſona cum ſuis omnibus, Polonos ſeptos caſtris, vt eorum mos eſt, curribus, & vallis factis, cum multis magnis bellicis tormentis, quæ ſecum duxerat, aggreſſus eſt. Quumq; Poloni ſic cincti, non excedentes ſextam partem numeri militum, quem ſecum habuit Valachus, vim globorum vlteriùs ferre nõ poſſent, prioribus victorijs animati, & ope diuina adiuti, extra vallum in ordinibus ſuis proſilientes prælium commiſerũt, & cum hoſtibus de perfidia expoſtulantes, & certantes ad quinq; horas, ſine intermiſſione cõſeruerunt manus, illosq; ad internecionem vſque proſtrarunt. Namq; præter multa alia millia cæſorum Vayeuoda ipſe fugiens duobus vulneribus eſt affectus. Tormenta bellica magna quinquaginta cum pulueribus, globis, curribus onerarijs, & toto commeatu capta, inter quæ fuerant quædam ante 34. annos Polonis, & ſuperioribus annis ipſis Tráſſyluanis Vngaris adempta. Item duo vexilla maiora & principaliora, tympana, & multa alia bellica apparamenta. Quæ omnia facta ſunt 22. Auguſti preteriti. Poloni proſequentes victoriam, inſequuti ſunt fugientes Valachos per milliare Germanicum vnum & dimidiatum, trucidantes, & pleroſque de nobilioribus viuos capientes. Fuit cæſorum ingens numerus, & inter eos multi de primoribus Valachi reperti. Hunc lætum victoriæ nuncium attulit ſereniſſ. Poloniæ regi quidam præfectus militum, nomine Szuuienziciki 29. Auguſti Cracouiam. Poſtero die

ro die miſſus à comite de Tharnouu capitaneo generali quidam iuuenis nobilis nomine Sbigneus Szienyenski, quoſdam ſereniſſ. Maieſt. regiæ etiam captiuos attulit. Et inde alius præfectus militum Iaslouuieczki duxit ſecum magnum captiuorum numerum, inter quos eſt, qui dicitur ſermone Valacho Glogofer, quod eſt apud illos ſupremi cancellarij nomen. Item & pocillator, ſeu pincerna, & ſtructor menſæ, cum pleriſq; alijs ipſius Valachi officialibus. In ſumma nihil aliud ex eo conflictu ſecum, quàm duobus vulneribus ſaucium corpus aſportauit Valachus, qui non immeritò perfidiæ ſuæ ſic dedit pœnas. Hinc tantus timor ſuos in Valachia inuaſit, vt multi in Vngariam, & Moldauiam quotidie cum bonis ſuis profugerent. Chriſto Domino ſit honor, & gloria, atq; omnis gratiarum actio, qui ſereniſſ. Poloniæ regem quàm diutiſſimè contra crucis ſuæ hoſtes viuere, & triumphare concedat, Amen.

EXCERPTA eſt hæc victoriæ hiſtoria ex ipſis ſereniſſ. Poloniæ regis literis, & quorundam, qui omnia magis peculiariter ſcripſerunt.

Datum Bruxellis, in curia Cæſareæ Maieſtatis, 24. Septembris, anno Domini M. D. XXXI.

Per R. D. Ioannem Dantiſcum, C. Epiſcopum Culmenſem, oratorem ipſius ſereniſſimi regis.

FRAGMENTVM EX LIBEROBARONE DE HERBERSTAIN NEYPERG, ET GVETTENhag, &c. de bello Poloni, & Moschi.

ERAT Ioanni magno duci ex Sophia, filia Helena, quam collocauit Alexandro Magno duci Lituaniæ, qui postea rex Poloniæ declaratus est. Sperabant Lituani iam grauissimas vtriusq; principis discordias eo matrimonio sopitas fore: at longè grauiores inde exortæ sunt. In sponsalibus namq; conclusum erat, vt templum Ruthenico ritu in castro Vilnensi, destinato loco exædificaretur, eiq; certæ matronæ ac virgines eiusdem ritus iungerentur, quæ cùm aliquanto tẽpore fieri negligerentur, sumit socer causam belli contra Alexandrum: & triplici exercitu instructo, contra eum progreditur. Primum versus prouinciam Seweram in Meridiem: secundum verò in Occidentem contra Toropecz, & Biela instituit, tertium in medio versus Drogobusch, & Smolenczko collocat: ab ijs exercitum in subsidijs retinet, quò ei maximè, contra quem Lituanos pugnatores animaduerteret, succurrere posset. Postquam autem ad fluuium quendam Wedrasch vterq; exercitus venisset, Lituani duce Constantino Oltroski maxima procerum, & nobilium frequentia septo, ex quibusdam captiuis numerum hostium ac ducum quoq; cùm cognouissent, magnam spem pro-

figandi hostium concipiunt. Porrò cùm fluuiolus cõflictum impediret, ab vtrisq; transitus seu vadum quæritur. Primi autem Moschi aliquot, superata ripa, Lituanos ad pugnam lacessunt: atq; illi haud timidi resistunt, eosq; insequuntur, figant, vltraque fluuiolum pellunt: mox vtrinq, acies cõmittuntur, prælium q; atrox oritur. Interea dum vtrinq; eodem ardore animorum acriter certarent, exercitus in insidijs collocatus, quem pauciſſimi Rutheni adfuturum sciebant, ex latere in medios hostes inducitur. Lituani metu perculsi, dilabuntur: Imperator exercitus vnà cum plerisque nobilibus capitur: reliqui perterriti, castra hosti concedunt: se & arces, Drogobusch, Toropecz, & Biela pariter dedunt. Exercitus verò, qui meridiem versus processerat, cui præerat dux Machmethemin Tartarus rex Casani, fortè Brensko ciuitatis præfectum, quem vernacula lingua Waiuodam vocant, comprehendit, Brenskoque ciuitate potitur. Duo pòst germani fratres, Basilij patrueles, alter de Staradub: alter verò Semeczitz dicti, bonam partem prouinciæ Seueræ possidentes, alioqui Lituaniæ ducibus obedientes, imperij Moschi se tradunt. Sic vnico conflictu, & eodem anno adeptus erat Moschus, quæ Vitoldus magnus dux Lituaniæ multis annis, maximisque laboribus obtinuerat. Porrò cum hisce captiuis Lituanis, Moschus crudelius egit, grauissimis catenis vinctos detinuit: egitque cum Constantino Duce, vt relicto domino naturali, sibi seruiret, qui cùm aliam spem elabendi non haberet, conditionem accepit, obstrictusque grauissimo iuramento, liberatus est. Huic porrò quamuis prædia, possessio-

nesq; pro statu sui conditione attributæ essent: iis tamen placari ac detineri adeò non poterat, vt ad primam occasionem, per inuias syluas redierit. Alexander rex Poloniæ, magnus dux Lituaniæ, qui perpetuò magis pace, quàm bello gaudebat, relictis omnibus prouincijs, & castris à Moscho occupatis, liberatione suorum contentus, pacem cum socero fecit.

Moritur autem Ioannes ille magnus, anno mundi 7014. cui filius Gabriel, postea Basilius dictus, magnus dux successit, habens in captiuitate Demetrium nepotem ex fratre, qui auo adhuc viuente iuxta gentis cõsuetudinem legitimus monarcha creatus erat: & ob id viuo adhuc, atq; etiam mortuo pòst nepote, solenniter Basilius creari monarcha noluit. Patrem multis rebus imitatus est: ea quæ sibi reliquerat pater, integra custodiuit: ad hæc multas prouincias non tam bello, in quo erat infelicior, quàm industria, imperio suo adiecit, quemadmodũ pater Nouogardiam magnam in seruitutem suam redegerat, ita & ipse Plescouiam, sociam vrbem: item insignem principatum Smolenzko, qui plus quàm centum annis sub ditione Lituanorum fuerat, adeptus est. Mortuo etenim Alexandro rege Poloniæ, etsi belli causſam contra Sigismundum regem Poloniæ, & magnum ducem Lituaniæ nullam haberet, tamen quia regem ad pacem magis, quàm bellũ inclinatum: Lituanos verò bellum pariter abhorrentes videret, occasionem belli inuenit. Sororem videlicet suam, Alexandri relictam, dicebat abeis minimè pro dignitate tractari: regem præterea Sigismundum insimulabat, Tartaros contra se concitauisse. Quare bellum indicit, Smolenczko obsidet, admotis tormentis: ne quicquam tamen oppugnat. Interea Michaël Lynczky, ex principum Ruthenorum nobili stemmate, & familia ortus, qui quondam summam rerum apud Alexandrum tenebat, ad magnum ducem Moschouiæ profugit, quemadmodum infrà patebit: mox Basilium ad arma hortatur, eiq; promittit, se Smolenczko, si iam denuo obsideretur, expugnaturum: ea tamen lege, vt sibi hunc principatum Moschus concedat. Pòst cùm ad conditiones à Michaële propositas assensus esset Basilius, atque Smolenczko graui iam denuo premeret obsidione, Lynczky pactionibus, seu largitione verius vrbe potitus, militiæq; præfectos omnes secum in Moschouiam duxit: vno duntaxat excepto, qui ad dominum suum, nullo proditionis crimine sibi conscius, redierat: reliqui verò centuriones corrupti pecunia, & muneribus, redire in Lituaniam nõ audebant: & vt culpæ suæ patrocinium prætenderent, iniecerunt metum militibus, dicentes: Si Lituaniam versus iter arripiemus, passim aut spoliabimur, aut occidemur: quo malo perculsi milites, omnes in Moschouiam profecti sunt, stipendioq; principis aluntur.

Hac victoria elatus Basilius, exercitum suum cõtinuò in Lituaniam progredi iubet: ipse verò in Smolenczko manet. Dein cùm aliquot propinquio ra castra, & oppida deditione capta essent, tum primùm Sigismundus rex Poloniæ obsessis in Smolenczko, coacto exercitu auxilium, sed tardius, misit: mox occupato Smolenzko, vbi Lituaniam versus Moschi exercitum ire animaduertit, ipse Bori-

sou iuxta fluuium Beresina situm aduolat, atq; inde exercitum suũ Constãtino Ostroskij duce, dimittit: qui cùm attigisset Borysthenem, circa Orsam oppidum, quod à Smolenczko 24. mill. German. distat, aderat tum iam exercitus Moschi circiter 80. millia: Lituanicis autẽ nonexcedebat triginta quinq; millia hominum, adiunctis tamẽ aliquot bellicis tormentis. Constantinus mense Septemb. die 8. anni 1514 strato ponte, peditem vltra Borysthenem, iuxta Orsam oppidum transfert: equitatus autem angustum vadum sub ipso castro Orsæ superat. Mox vbi dimidia pars exercitus Borysthenem transisset, nunciatur Ioanni Andreæ Czeladin, cui summa rerum à Moscho erat commissa, vt hãc exercitus partem inuaderet, contereretque. At ille respondit: Si parrem hanc exercitus oppresserimus, supererit altera pars, cui fortè aliæ iungi copiæ possent, atq; ita nobis maius periculum immineret: expectemus tantisper, dum totus exercitus transferatur: tantæ enim sunt nostræ vires, vt sine dubio, nec magno labore, hunc exercitum aut opprimere, aut circumuentum Moschouiam vsque, veluti iumenta agere possimus. Tandem, quod vnicum restat, totam occupemus Lituaniam. Interim appropinquabat exercitus Lituanicus, Polonis & externo milite mixtus: & cum quatuor millibus passuum ab Orsa processisset, vterque subsistit. Moschorum duæ alæ longius ab exercitu recesserant, vt hostem à tergo circumuenirent: acies autem instructa in medio stabat, subductis quibusdam in fronte, qui hostem ad pugnam lacesserent. Ex aduerso Lituanus diuersas copias, ordine longo collocabat: singuli etenim principatus, suæ

gentis copias, & ducem miserant, atque ita singulis suus in acie dabatur locus. Tandem cohortibus in fronte constitutis, Moschi classicum canentes, primi in Lituanos impetum faciunt: illi haud timidi resistunt, eosque repellunt: quibus mox alij in auxilium missi, vicissim Lituanos in fugam conuertunt: sic aliquoties vtraque pars nouis subsidijs aucta, alteram repellebat. Postremò maxima vi certatur. Lituani studio cedentes ad locum, vbi tormenta bellica collocauerant, ea in Moschos insequentes conuertunt: extremamque aciem eorum in subsidijs artius collocatam feriunt, turbant, diffugiuntque. Hoc nouo belli genere Moschi, qui primos duntaxat in acie cum hoste confligentes, in periculo esse putabant, terrentur, turbatique primam aciem iamiam fusam putantes, fugam capessunt, quos Lituani conuersi, omnibus copijs effusis insequuntur, fugant, cæduntque. Hanc cædem sola nox ac syluæ diremerunt. Est inter Orsam, & Dobrounam (quæ quatuor mill. German. distant) fluuius Cropiwna dictus: in cuius dubijs, & altis ripis fugientes, tot Moschi submersi sunt, vt cursus fluminis impediretur. Capti sunt in eo conflictu omnes militiæ præfecti ac consiliarij: quorum præstantiores, Constantinus sequenti die lautissimè accepit: dein ad regem misit, qui per castra Lituanica sunt distributi. Ioannes Czeladin cum alijs duobus præcipuis ingrauescentis iam ætatis ducibus, habebatur, in ferreis compedibus Vilnæ: hos ego, cùm à Cæsare Maximiliano legatus in Moschouiam missus essem, permittẽte rege Sigismundo, accessi, eosque consolabar: aureos præterea aliquot, obsecran-

tibus mutuò dederam. Princeps porrò acceptâ suorum clade, Smolenczko continuò relinquens, in Moschouiam fugit: & ne castrum Drogobuschi Lituani occuparent, incendi iubet. Lituanicus exercitus rectà Smolenczko ciuitatem contendit, sed capere eam non potuit: quòd præsidijs impositis, Moschus eam bene firmatã reliquerat: & quòd hyems impendens obsidionẽ impediebat: tum quod plurimi post conflictum prædæ onusti, satis se effecisse Lirati, domum repetebant: denique, quòd neque Lituani, neque Moschi expugnare arces, aut vi capere norunt. Ex ea autem victoria, præter recuperata citra Smolensko tria castra, rex nihil reportauerat. Anno post hunc conflictum quarto, misit in Lituaniam exercitus Moschus, atque intra meatus Diuiniam exercitus Moschus, atque intra meatus Diuiniæ fluuij, & Poloczko castrum consedit: ac inde bonam exercitus partem, quæ Lituaniam abacta præda, cæde, & incendijs depopularetur, dimisit. Albertus Gastold Poloczkij Vuayuoda vna noctium egressus, flumine superato, aceruum fœni, quod ad longam obsidionem congesserant Moschi, incendit, hostem inuadit: quorum alij cæsi ferro, alij fugiendo submersi, alij capti, pauci euaserunt: cæteri, qui palantes Lituaniam vastabant, pars in locis diuersis deuicti, alij in syluis errantes à colonis trucidati sunt.

MARTINI

MARTINI CROMERI ORATIO IN FVNERE OPTIMI ET MAXIMI PRINCIPIS, SIGISMVNDI, *eius nominis primi, Polonorum, Lituanorum, Russorum, Prussorum, & Masouiorum regis, &c. an.* M. D. XLVIII. *Calend. Aprił. defuncti.*

SERENISSIMO PRINCIPI ET DOMINO, Domino Sigismundo Augusto Dei gratia regi Poloniæ, magno duci Lituaniæ, Russiæ, Prussiæ, Masouiæ, Samogitiæ, &c. Domino & hæredi, Domino suo clementissimo, MARTINVS CROMERVS.

IN publico & acerbissimo omnium nostrûm luctu, quem tecum pariter, Sigismũde Auguste rex inclyte, morte sanctissimi regis nostri SIGISMVNDI patris tui, nuper hausimus, nulla est (mea quidem sententia) maior, & efficacior doloris leuatio, quam honestissimè, & laudabiliter in primis ab eo acta, & religiosè exacta atq; posita vita: beneq; & feliciter sapienter & cum approbatione omnium bonorum administrati regni huius recordatio. Qua in parte cùm ego pro meo de multis bene merendi studio, opis aliquid nó tibi, neq; maioribus natu (qui multos annos in Repub. huc nostra, & in aula eius regis versati, exactius omnia norunt, & memoria tenent) sed minoribus & imperitis afferre cuperem, priùs quam absteo orator

ad Pont. max. Paulum eius nominis tertium proficiscerer, scripsi ei funebrem orationem, siue laudationem: qua vitam eius penè omnem, resq; gestas illustriores, nudè & succinctè, quoad fieri potuit, exponendo, non verbis amplificando (quod perlongum, & non mearum sanè virium opus futurum erat) complexus sum, vt esset commentarij vice interim, dum siue ad nos ipsis in instituta historia gentis nostræ, siue quod malim à doctiori atq; disertiori quopiam diligentius omnia pertractentur. Nec sanè desunt in hoc tuo regno, quod multò florentius, & belli, & pacis artibus pater tuus reddidit, quàm acceperat: qui, si tua benignitas accesserit, & libenter id opus suscepturi sint, & cum dignitate persecuturi. Equidem si nihil aliud hoc labore meo assequar, certè doctiorum cessantium ad hoc studia excitabo, & persequi hæc accuratè, & ornatè volentibus materiam subministrabo. Tibi verò in primis, inclyte rex, orationem hanc dicare volui, cui meipsum non sta pridem addixi, & ad quem hæreditas paterna gloriæ maximè pertinet: vt siquidem placebit, nonnulla, si non cum voluptate, certè cum leuatione desiderij paterni, domestica decora recognoscas: & nostri siue ocij, siue negocij fructum, & quasi primitias quasdam delibes: sin displicebit (quod magis credo) melioribus des id negocium, vt ne cum eorum, qui nunc viuunt, mortalium memoria, sapientissimi, & optimi patris tui laudes intermoriantur.

Historia Polonica ab autore conscripta.

Quanquam viuent ea (nisi me vanum fallit augurium) æuo sempiterno, easq; posteri nostri longè etiam, quàm nos gratiore, & iucundiore memoria prosequentur. Quod reliquum est, Deum precor, vt

vt fausta tibi, nobisq; omnibus regni tui initia esse velit, & lætioribus indies successibus id cumulet, ac diutissimè incolume, fortunatumq; præstet. Cracouia 9. Calend. Aug. M. D. XLVIII.

SANCTI POLONIÆ, &c. REGIS SIGISMVNDI PRIMI Epitaphium.

Sigismundus in hoc iacet sepulcro,
Quod viuens sibi prouidè paranit.
Primus Sarmatiæ potens feracis
Hoc rex nomine, quem Iagiellanis
Ex magnis Ducibus vetus propago,
Gestis, iustitia, fideq; clarum,
Produxit: quibus & diu Polonos
Rexit magnanimos, eosq; multis
Auxit diuitijs, honoribusq;,
Et tot magnificis vbique passim
Structuris, vt in hac patescit arce,
Intemplis, & item Deo dicatis.

Armis atque toga probè per omnes
Insignis procul inde nationes,
Veri cultor erat, tenax honesti,
Et prudens, sapiens, pius, modestus,
In cunctis ratione semper vsus,
Non præceps, neque concitus notandum.

Tandem transijt hinc, bis octo lustris
Ex hoc pondere corporis, peractis:
Sanctè sicut in hoc agebat, hoc sic
Est iam tempore, mortuusq; sanctè,
Christus quo tumulum die reliquit,
Coniunctus superùm beatitati.

Natus anno Domini 1467. prima Ianuarij. Electus 1506. octaua Decembris. Coronatus 1507. vigesima quarta Ianuarij. Mortuus 1548. prima Aprilis.

Ioannes Dantiscus episcopus Varmiensis, domino suo bene merenti non sine lacrymis posuit.

SIGISMVNDVS REX IPSE DE SE.

Ciuibus, externisq; mea est clementia nota,
Consilium, grauitas, religio, atq; fides.
Pax mihi cara fuit: tamen haud me impune lacessit
Teutho, Liuo, Moschus, Turca, Scytha atq; Getes.

ORATIO.

INTEMPERANTIVS fortasse, Sigismunde Auguste rex inclyte, & vos Patres amplissimi, ac cæteri viri vtdequaq; ornatissimi, abuti facilitate, & patientia vestra videor, quilocum hunc augustum, apud vos hoc tempore dicturus, conscenderim: nihil neque conspectum, consessumq; istum vestrum amplissimum, gra-

grauissimumq; reueritus: neque rei, de qua dicendū est, magnitudine deterritus. Neq; ego ita sum hebes, vt non intelligam, quid & quantum sit, quod nunc à vobis expectetur: neque ita mihi ipse placeo, vt nō perspiciam, quid à me præstari possit. Quod si Alexander ille Magnus, rex Macedonum, qui res maximas mira celeritate, & rara felicitate gessit, neque pingi se, nisi ab Apelle, neque fingi, nisi à Lysippo, præstātissimis suæ ætatis artificibus, passus est: quanto acumine, quàm varia doctrina, quàm solido iudicio, qua memoria, quàm vbere denique, & illustri eloquentia esse oportet eum, qui de optimi, fortissimi, sapientissimi, clementissimi, & pientissimi regis SIGISMVNDI, cuius nunc exequias Polonia, Lituania, Russia, Prussia, Samagitia, & Massouia omnis, mœsta & pullata celebrat, laudibus, & vita omni, verè, & pro meritis eius dicere velit? Et effigiem quidem cuiusquam aptè, seu pingere, seu fingere, non maximi est ingenij, neque laboris, ac ne operæprecij quidem. Patent omnium obtutibus corporis lineamenta: neque magnopere cuiusquam refert, quo colore, qua figura oris, quo corporis totius habitu, quàve statura quisque fuerit, qui inter homines esse desijt: animorum habitudines, vitamque omnem, non cuiusuis est neq; exactè perspicere, neq; dicendo aptè, & ad viuum exprimere. Magnorum autem virorum, & excellenti virtute præditorum laudes celebrare, apprime vtile est vitæ hominum, & necessarium: vt & illis, quoad fieri potest, pro meritis suis gratia referatur: & cęteri habeant, vnde virtutis, & laudis exempla petant, & quò ad benè merendum de suis incitentur. Tantæ sunt autem huius

Alexandri Magni delectus pictorū, & sculptorum.

Propositio.

Animorum habitudines exprimere difficile. Virtutes ex laude bonorum. Sigismundi regis Virtutes.

optimi regis virtutes, vt summis pariter ac imis abundè exemplorũ, ad vitã rectè, & honestè instituendam suppeditent: tanta in nos & in patriam hãc nostram cõmunẽ merita, & beneficia, vt ea sempiterna immortalitatis laude consecrari à nobis oporteat.

Authoris modestia.

Neque tamen is ego sum, qui id me rectissimè, & cum excellentibus sanctissimi illius regis virtutibus, tum perpurgatis vestris auribus, dignè facere posse cõfidam. Abiit hæc à me arrogãtia: nõ adeò effrons, demens q; sum: intelligo nullam in me esse doctrinam, nullum dicendi vsum, & exercitationem, nullum excellens ingenium, nullam denique memoriam. Quænam verò tanta est cuiusquam eloquentia? in quo tantum flumen lectissimorum verborum? in quo tanta vis, & (vt ita dicam) flumen sententiarum? in quo denique tanta memoria, & pronunciandi dignitas, vt clarissimis optimi regis virtutibus atq; meritis par esse possit? Sed si lautis & delicatis epulis

Excusatio insufficientia.

deficimur, aut nec cibarium quidem panem hospitibus apponimus? Et, si auro, gemmis, preciolaq; veste careamus, ne malo quidem coroneo, vel scypho aquæ ex præterlabenti amne haustæ, gratitudinem animorum nostrorum sanctissimæ huius regis animę ostẽdemus? Verus est prouerbium, Eos, quibus

Iusta laudãdi caussa.

ta nõ habent, mola salsa litare. Certè vel cum periculo priuatæ temeritatis, & impudentię, nõ est prodenda caussa publica: neq; committendum est, vt dum singuli pudori nostro consulimus, cuncti hoc extremo laudationis officio in funere talis ac tam bene meriti regis prætermisso, ingratitudinis (nedicam impietatis) reprehensionem apud hos ornatissimos magnorũ principũ oratores, & apud omnes gentes

gentes, quę humanitatẽ colũt, meritò incurramus. Audendum est igitur, & eo quidem maiore fiducia, quod ijs de rebus dicendum est, quæ vobis plerisq; omnibus æquè ac mihi notæ, nonnullis etiam notiores sunt: nempe quas vidistis ipsi ferè, & meministis, & quarum (vt ait Poëta quidam) pars magna fuistis. Ita enim futurum est, vt me rudi, & inculto, sed

Virgil. Partitio.

plano tamẽ sermone, capita modò rerum attingente, cætera vos ipsi diligentius mecum recognoscatis, & grata, iucunda q; (vt par est) memoria recolatis. Ac de tribus bonorum generibus, quæ sola sunt laudabilia: primùm externa: deinde de corporis: postremò animi eius bona succinctè persequar. Quod dum facio, vos mihi quæso, viri præstantissimi, benignos vos, & attentos præbeatis.

Iagellonum vetus stirps.

GEnus paternum Sigismundi à Cazimiro est, Vladislai Iagellonis filio. Nemo est autem sic hospes in Polonia, ac in toto ferme Septentrione, cui non sit auditum de Iagellonum familia, quæ iam supra centum, & quinquaginta annos apud nos regnat, à vetustis Lituanorum ducens originem. Cuius princeps Iagello, cui Vladislao nomen, bono, veroque omine, quasi qui gloria potens esset, maiores nostri indiderunt. Huius auus, tuus autem Sigismunde Auguste, proauus, cum Lituaniæ, & magnæ partis Russiæ dominatu potiretur, expetitus à Polonis, & ad regnum vnà cum coniugio religiosissimę virginis Heduigis, demortui Ludouici regis Vngarorum & Polonorum filiæ, repudiatis quibusdam alijs procis, accitus: religioni Christianæ sese, & cunctam simul Lituaniam addixit, ditionesque suas omnes Poloniæ fœdere sempiterno adiunxit

Vladislaus Iagello. Vladislaũ etymon.

Heduigis regina Ludouici filia. Lituanorũ ad Christũ conuersio.

in curanda & prodigiosis dæmonũ superstitionibus ad veri Dei cultum conuertendo gente sua agresti, & barbara, per multum laboris, operæ, sumptuumque impendit. Nec indecorũ sibi duxit præpotens rex, doctoris, & apostoli munere fungi apud rudẽ, & vilem plebeculam, cùm nostri sacerdotes eius linguæ penitus essent imperiti. In Bohemis quoq; ad sanitatem, piscamq; religionem à multiplici errore, quo se authore Ioanne Hussio implicarant, reuocandis, non parum operæ sumpsit: cumq; pertinaciores eos esse animaduertisset, regnum ab eis delatum repudiauit. Silesios quosdam, & ~~Russos ducesdo~~ ~~muit.~~ Cruciferos Germanos non modò Lituanis inhiantes, verùm etiam Poloniam ipsam, ~~parentem~~ & nutricem suam crudeliter, & impiè lanuantes, clarissimis aliquot victorijs repressit: victis, fractisq; pacem æquis conditionibus dedit. Erat enim singulari lenitate, & mansuetudine, ad remittendas offensas perfacilis, & supra modum credulus: quippe qui falsorum non renacibus post tredecim annorum bellum supplicibus, & iureiurando in verba sua, & posterorum suorum regum Poloniæ adactis, relicta parte Prussiæ pacem dedit. Valachorum palatinum bellicosissimum Stephanum, in clientelam accepit, & in cõsilio suo locum ei dedit, ac magno ei ad profligendos Turcas adiumento fuit: cum Vngaris & Bohemis vario Marte bella gessit. Filios sex, & septẽ filias ex Elizabetha Alberti Cæsaris filia, Ladislai Vngarorum, & Bohemorum regis sorore, fœmina honestissima, & religiosissima, suscepit. Ex his viuens Vladislaum natu maximum Bohemis Cazimirum, ac deinde Ioannem Albertum Vngaris reges dedit. Sed vtroque hoc dissensione partium deserto, Vngariam quoque Vladislaus obtinuit. De quo nati Ludouicus quidem filius, bimulus viuẽte patre co-

Iagellonis studium in propaganda religione. Bohem.

Vladislai regis gesta.

Iagello crudelis, & cãdidus.

Suitrigellonis. Iagellonis filij.

Vladislaus rex Vngar. & Pol. apud Varnam à Turcis occisus.

pacem petẽti formidabilis, cum animosiore, quàm validiore exercitu penetrasset, apud Varnam inter confertissimos hostes incautiùs dimicans, certam propemodum victoriam cũ vita pariter amisit: cum vndecim ferme apud nos: apud Vngaros verò non totos quinq; annos regnasset.

Post hunc Cazimirus natu minor frater, tous Sigismunde Augustæ, auus, regnum hoc suscepit: cui peruastata à Tattaris (tametsi profligatis semel atque iterum) Podolia & Russia, & amissus per defectionem ad Moschos dominatus Seuerienſis, ac domestici motus, seu veriùs offensæ voluntates multorum, propterea quòd Lituanis plusculum indulgeret, malisq; consultoribus vteretur, non parũ de æterna felicitate detraxêre. Prussiam tamen, & Pomeraniam per deditionem recepit. Cruciferis fœderum non renacibus post tredecim annorum bellum supplicibus, & iureiurando in verba sua, & posterorum suorum regum Poloniæ adactis, relicta parte Prussiæ pacem dedit. Valachorum palatinum bellicosissimum Stephanum, in clientelam accepit, & in cõsilio suo locum ei dedit, ac magno ei ad profligendos Turcas adiumento fuit: cum Vngaris & Bohemis vario Marte bella gessit. Filios sex, & septẽ filias ex Elizabetha Alberti Cæsaris filia, Ladislai Vngarorum, & Bohemorum regis sorore, fœmina honestissima, & religiosissima, suscepit. Ex his viuens Vladislaum natu maximum Bohemis Cazimirum, ac deinde Ioannem Albertum Vngaris reges dedit. Sed vtroque hoc dissensione partium deserto, Vngariam quoque Vladislaus obtinuit. De quo nati Ludouicus quidem filius, bimulus viuẽte patre co-

Cazimirus rex.

Prussia per deditionem Polonis adiuncta.

Cruciferi iurarunt in verba regis Polon.

Valachus clyens Polon.

Vxor & filij eius sex, & filiæ septem.

Vladislaus Vngar. & Bohem. rex.

Ludouicus rex.

ronatus, cùm ei exacta ætate mortuo, in vtroque regno succeſſiſſet, iuuenis admodum, Turcico bello ante vnum & viginti annos apud Mohatium miſerabiliter perijt. Anna verò filia cum Ferdinando Cæſare, qui poſt Ludouicum apud Vngaros, & Bohemos regnat, nupta, tribus filijs præclaræ indolis, & nouem filiabus ſuperſtitibus relictis, anno abhinc altero parturiens, diem clauſit extremum. De ſuprà memoratis verò duobus filijs Cazimiri regis, Cazimirus quidem iuuenis caſtiſſimus atque religioſiſſimus, in Lituania immaturam mortem obijt, non ſine celebri ſanctimoniæ fama, quam complura miracula ad ſepulcrum eius edita confirmarunt. Ioannes Albertus poſt patrem octo, & amplius deinde hunc ſecutus Alexander quinq; annos regnarunt: ille quidem maximi animi, ſed ante ſuſceptum regnum, quàm regnans, felicior: hic à Moſcbis apud Vedroſios victus, eoſdem apud Opoſcam: Tartaros verò Tauricos apud Clecicum paucis ante mortem diebus inſignibus prælijs profligauit: vterque extinctus properè, credo vt digniori cederent: poſt hos Sigiſmundus hic noſter natus eſt. Hunc ſecutus Fridericus, ſacris initiatus, Archiepiſcopus Genſinen. ſimulq; epiſcopus Cracouienſis, & S. Rom. Eccleſiæ preſbyter cardinalis fuit.

Anna ſoror eius, & vxor.

Ferdinandi regis Rom. &c. Ferdin. Caſt. liberi.

Cazimirus filius Cazimiri ſanctus.

Ioan. Albertus rex Polon.

Alexander rex Polon.

Fridericus cardinalis.

Porrò filiarum Cazimiri duæ immaturè mortuæ: Heduigis Georgio duci Bauarorum, Sophia Friderico Marchioni Brandenburgenſi, Anna Boguſlao Pomeranorum, Barbara Georgio Saxonum: Elizabetha verò (patre mortuo) Friderico Legnicenſium, & Bregenſium ducibus matrimonio iunctæ fuêre: & omnem penè Germaniam affinitatibus, & propinquitatibus illuſtrium virorũ, & mulierũ, quas enumerare perlongum eſſet, nobis deuinxêre. Sed ad inſtitutũ noſtrum reuertamur. Hoc igitur Sigiſmundi genus cõpluribus, quẽadmodũ videtis, præclaris principibus ac regibus fœcundum fuit. Atque is ab ineunte primùm pueritia, vna cũ alijs fratribus, ab honeſtiſſima, & religioſiſſima matre, ſanctè ac temperãter educatus, & à præceptoribus, viris eruditis, bonis, grauibus, & pijs ad virtutẽ in primis, & pietatem, cultumq; diuinum inſtitutus, in literis quoq; non cõtemnendos progreſſus fecit: ita, vt Latinè ſcribentes, & loquentes ſine interprete intelligeret, nec incõmodè ipſe ea linguà veteretur. Germanicã verò, cuius propter finitimos atq; etiã incolas Germanos, non exiguus eſt vſus apud nos, exactiùs didicit. Porrò in diuinis Scripturis ita fuit exercitatus, vt multa inde ſenior meminiſſet: ac ſæpe eas in ore haberet, nõ ad ſcurrilem iocum, aut ad curioſam diſceptationem, vt nunc improbus, ne dicã impius, moſ inoleuit, ſed ſeriò, & ad moderandas actiones, vitamq; omnẽ: eoq; timorẽ Dei, iuſtitiam, & virtutẽ maximè ſemper præ oculis habuit. Permultùm. n. refert, quib. rebus quis ab ineunte ætate aſſuefactus fuerit. Nec ſcio, an ad vitam ſic vel ſic degendã longè plus faciat, quo modo quis à puero eductus, & inſtitutus, quàm quo modo natus ſit. Solent enim plerumque etiam bonæ, & generoſæ indoles, prauæ, atque adeò negligentiore quoque educatione deprauari: vitioſam verò naturam ſæpe bona educatio corrigit. Sic igitur educatis Sigiſmundus, adoleſcẽs ſingulari indole, modeſtia, comitate, grauitate, & induſtria, quæ res maximè ætatem illam cõmen-

Siliarũ Cazimiri deſponſatio.

Educatio Sigiſmũdi.

Linguarum peritia.

Pius vſus ſacrarum literarum.

Educationis bona veſtigia.

Adoleſcẽtia Sigiſmundi.

dant, magnam sibi non modò nostrorũ hominum, sed etiam externorum, Vngarorũ, inquam, Bohemorum, Silesiorum, & Germanorum, cum quibus vixit, beneuolentiam adiunxit. Nam cùm regnante Ioanne Alberto fratre post patrem, iuuenis in Vngariam ad Vuladislaum alterum frattem se contulisset, ibi ea dignatione fuit, vt Vngari, & Bohemi magis eum propemodum, quàm regem suum reuererentur: per eum, quæ cuperent, publicè & priuatim à rege peterent: eius autoritati, & iudicio libenter starent. Vsque adeò maiorem vim habet ad tenendos in officio etiam feroces homines, equitatis, grauitatis, constantiæ, & sapientiæ opinio, quàm regium sceptrum, quàm etiam carcer, bonorũ confiscatio, proscriptio, virgæ deniq; & secures. Itaque magno omnium fauore, Glogouiensem, & Opauiensem dominatum, & summam vtriusque Siletiæ præfecturam à Vuladislao fratre obtinuit: adeóque carus ac venerandus fuit Silesijs, vt hodie etiam eius imperium grata, & iucunda memoria prosequantur. Quid illud, nónne ingens est bonæ existimationis, & beneuolentiæ hominum erga eũ documentum? quòd cùm regnaret iam in Polonia, à Suecijs post electum Christiernum regem, & item ab Vngaris atq; Bohemis, post miserabilem Ludouici fratris filij interitum, vt illa quoq; regna susciperet, expetitus est? Neq; deterrebat Suetios tanta terræ, marisq; intercapedo, quanta à nobis disiunguntur: ne Vngaros quidem, & Bohemos pacta conuenta cum Maximiliani Cæsaris liberis, aut Caroli, & Ferdinandi maximorum principum potentia, si Sigismundus delatum sibi regnum suscipere voluisset.

Fauor Sigismũdi apud Vngaros, & Bohemos.

Glogouiẽsis & Opauiensis dominatus, & supremæ præfecturæ Silesiæ.

Regna ei oblata, sed non acceptata.

Apud

Apud suos verò quàm gratiosus fuerit, vel illud per magno argumento est, quòd Ioanne Alberto rege mortuo, prælatus fuisset proculdubiò in regnũ, maiori natu fratri Alexandro cunctorum suffragijs, nisi plus publica quies atq; tranquillitas, & vetusta cum Lituanis, quos iam Alexander ditione tenebat, fœdera valuissent. Iam verò quantum ei honorẽ summi quiq; Principes habuerint, redite quæso mecum paulisper in memoriam. Primum enim Maximilianus Cæsar, nõ minoris animi, quàm prudentię princeps, dudum hostis accerrimus, post celebrẽ illum congressum Viennensem, eo ipsum honore prosequutus, ea caritate complexus est, vt in loco fratris ei inceps eum haberet: eius gratia fœdus cum Basilio magno Moschorum duce ictum respueret, ac non modò defenderet contra Sigismundum Cruciferos in Prussia, quos defendendos susceperat, verùm etiam auxilia ei contra illos, si quid noui moliretur suo, nepotumq; suorum nomine promitteret. Qua de re extat apud nos diploma eius.

Gratiosus apud Polonos.

Amicitia, & fœdus cũ Maximiliano Imp. Viennensis cum Cæsare congressus.

Huius verò nepos Carolus, qui nunc latè & feliciter imperat, nónne hunc Sigismundo honorem habuit, vt inclytæ huic reginæ Bonæ, vxori eius coniunctissimæ, Barẽsem principatum, quem post obitum matris eius in potestatem suam redegerat, redderet? ipsum societate sua, & aureo vellere vltro dignaretur? sæpe honorificentissimam eius mentionẽ faceret? neq; vnquam Cruciferis, & alijs Germanis bellum contra eum flagitantibus indulgeret? Adest hic vir clarissimus Stanislaus Lascius palatinus Siradiensis, haud ita pridem apud illum potentissimum Imperatorem legatione functus. Adsunt item viri

Amicitia cum Carolo V. Imper.

Stan. Lascius.

Petrus Opalenius. *Stan Borgius.* *Nicol. Myscouius.* *Ioan. Dantiscus epiſcopus.* *Amicitia cum Ferdinando rege, & Cæſare.*

præſtantes, Petrus Opalenius caſtellanus Gneſnen. Staniſlaus Borgius Decanus Cracouienſis, Nicolaus Myſcouius regiæ menſæ ſtructor. Vellem adeſſet etiam vir eruditiſſimus Ioannes Dantiſcus, epiſcopus Varmiēnſis: qui omnes idem munus apud eundem imperatorem cum laude ſuperioribus temporibus obierunt. Ex his cuique licet diſcere, quantopere ille princeps maximus, & grauiſſimus Sigiſmundum regem obſeruârit. Quid frater eius Ferdinandus Cæſar & Rex potentiſſimus? nónne plurimum eum & amauit, & coluit? Nónne eius arbitrio controuerſiam ſuam cum Ioanne rege regno Vngarorum permiſit? Non dico, quibus verbis, & rebus præterea ſæpenumero idem rex quanti Sigiſmundum faceret declarauit. Poſſem autem non vano rumore acceptа referre, ſed quæ cùm de grauibus viris accepi, tum ipſe explorata habeo, cùm nuper ad illum à te, rex Sigiſmunde Auguſte, cum

Nicol. Radiuilus, & Mar. Crom. oratores ad Ferdinand.

Nicolao Radiuilo, viro illuſtri, & acuto, Lituaniæ ſummo Marſchalco miſſus eſſem. Ne illud quidem commemoro, quanto animi dolore idem nuper Sigiſmundi noſtri mortem proſequutus, quantoque ſtudio pariter, & apparatu exequias ei in

Amicitia cū maximis regibus, & pontificibus Rom.

maxima principum Germaniæ celebritate feciſſe dicitur. Vt autem & Gallorum regem Franciſcum, qui anno ſuperiore deceſſit, Iulium ſecundum, Leonem decimum, Clementem ſeptimum: & hunc qui nunc præſidet, ſapientiſſimum Paulum tertium, pontifices maximos præteream, quorum illuſtria habiti huic regi honoris documenta commemorare poſſem: vt magnorum item & grauium quorundam Germaniæ principum perhonorifica de ipſo

de ipſo elogia, quæ ipſe his auribus audiui nuper, omittam. Barbari nónne eum præ cæteris regibus, & monarchis reuerіti ſunt? Quo enim rege cultior, & populoſior fuit Ruſſia, & Podolia? hoc eſt, quo rege quietiores fuêre Tartari, prædis & aḉto alioqui viuere ſoliti? Quid ego dicam de Turcis, qui felicitate ſua elati, omnes homines atq; Gentes præ ſe contemnunt? Annón Solimannus bellicoſiſſimus, & feliciſſimus eorum imperator, cum eo perpetuum fœdus percuſſit, & religioſè coluit? negare id alijs poſtulantibus, aut ad tempus modò concedere, nec admodum ſuperſtitioſè ſeruare ſolitus. Annón Valachis ac Tartaris vectigalibus ſuis, ne Sigiſmundi regis ditiones infeſtarent, edixit? Annón idem, huic etiam eius filio Sigiſmundo Auguſto, per Petrum Opalenium, & Ioannem Oceſſium caſtellanum Biecenſem, viros ornatos, pacem, & amicitiam in gratiam patris promiſit? Annón eiuſdem intuitu, filiam eius Iſabellam reginam viduam, nepotemque, hactenus incolumes eſſe barbarus tyrannus paſſus eſt? qui ne ad Valachiam quidem adſpirаſſet, niſi eum intempeſtiuè, ne quid aliud dicam, diſſenſiones noſtræ animaſſent. Quid Selimus Solimanni huius pater, ferox, & in patrem etiam ſuum impius, annón Sigiſmundi amicitiam ſplendida legatione olim expetiuit? Nimirum admirabantur in eo cuncti virtutem, grauitatem, & conſtantiam ſingularem: reuerebantur etiam nonnihil eius felicitatem. Quis enim tot annorum ſpacio in tāta orbis terrarum perturbatione felicius eo regnauit? quis regnum, ſuperiorum regum infelicitate diuexatum ac deformatū, aut pacatius admini-

Barbari Sigiſmundum reuerіti.

Cum Solimanno.

Ioan. Oceſſius orator ad Solimānum Turc. imper.

Iſabella regina Vngar.

Regnū florens & pacatum.

ſtrauit,& retinuit,aut florentius,& opulentius reliquit? Quis tot ac tam difficilia bella, tam ſecunda fortuna, tantaq; celeritate confecit? Commemorantur à veteribus ſcriptoribus, Cyrus Perſarũ, Alexander Macedonum, Mithridates Põti, Carolus Magnus Germanorum, maximi & fortunatiſſimi reges. Celebrantur Alcibiades, Conon, Themiſtocles atq; Timotheus Athenienſium: Ageſilaus, Paulanias, Lyſander Lacedæmoniorum: Pelopidas, & Epaminondas Thebanorum: Hannibal, & Aſdrubal Carthaginenſiũ: Romanorũ verò (vt multos omittam) Fabij, Scipiones, L. Lucullus, Gn. Pompeius, & C. Cæſar, clariſſimi Duces, & Imperatores. Ne noſtrorum quidem Boleslaorum, & Wladislaorum obſcura eſt gloria. Verùm illi omnes partim cum imbellibus populis rem habuerunt: partim bello felices, cæteris rebus infortunati fuerunt: partim clarissimis victorias propemodum adæquarunt: partim etiã aliquouſq; à fortuna euecti, in medio curſu deſtituti, & ad extremum ſæuis eiuſdem procellis obruti ſunt. At Sigiſmundum noſtrum ab initio ad finẽ vſq; ſecũdo flatu fortuna proſecuta eſt. Cum quibus verò bella is geſſit? Nempe cum potentiſſimis Moſchis, ferociſſimis Tartaris, acerrimis Valachis, fortiſſimis Germanis, cum Turcis deniq;, vel ipſa victoriarum perpetuitate formidabilibus. Quarum gentium validos exercitus, vel inſignibus prælijs victor, & profligauit, atq; adeò deleuit etiam, vel caſtris expulit, vel deniq; regiones earum impune vaſtauit: qualiũ etiam domuit. Atque, vt à Tartaris, perpetuis noſtris hoſtibus incipiam: horum quidem nõ contemnendos tres exercitus apud Sluſcum tribus prælijs duce Conſtantino Oſtrogio, principe omnium ſeculorũ memoria dignißimo, ad internecionem penè cæſidit. Deinde apud Viſnoueciam viginti quatuor millia, cùm ſe per Ruſſiã populabunda diffudiſſent, ſexies fuſa leuibus, & particularibus prælijs, ad extremum tota acie in abeuntes facto impetu, Nicolao Camenecio palatino Cracouienſi, & eodem Conſtãtino, ducibus profligauit, cùm noſtri ſex millium equitum numerum nõ excederent, de quibus vix centum eo prælio deſiderati ſunt. Hoſtium verò multò minor pars pernici fuga euaſit. In Valachia quoq; ante multos annos à Bogdano Palatino, huius regis auſpicijs, & armis ijdem hoſtes graui prælio victi ſunt. Ne illæ quidem victoriæ ſunt, quæ apud Voronouiam Ioanne Camenecio, apud Buſcũ Stanislao Lanſcoronio, apud Zincouiam arcem Iacobo Sencignouio atq; iterum palatino Kiouienſi, in Volinia Conſtantino, & Oſtaphæo ter, apud Oſtacouiam hoſtilem arcem eodem Oſtaphæo, & Prædislao Lanſcoronio Ducibus, & quæ in Podolia Trebinij, quæque apud Camenecia, & Vereſtatincium pagum, & compluribus alijs in locis Nicolai Senauij viri fortis, & magnanimi, qui nunc palatinus Belſenſis eſt, ductu, & fratrum eius Alexandri, & Procopij, ac Bernardi Prætificij Sileſij opera partæ ſunt. Nam leuiora cum his apud Trebouliam, Podhaiſtem, Medibozum, & multis alijs in locis proſperè geſta certamina, ſciens, volensque prætereo, ne ſim longior. Tot enim ferè ſunt, quot excurſiones ea gens rapaciſſima, & famelica, & vel è flamma, quod dicitur cibum petere ſolita, in ditiones eius ipſo regnante fecit: perrarò enim impune id

Reges, & duces inclyti.

Comparatio Sigiſmundi cum clariſſ. principib. Bella Sigiſmundi.

Victi ab eo Tartari diuerſis prælijs.

Conſtantinus Oſtrogius dux.

Nicolaus Comenecius.

Valachi victi.

Ioannes Comenecius. Stan. Lanſcoronius. Iacobus Sencignouius. Oſtaphæus. Prædislaus Lanſcoronius. Nicolaus Senauius.

Bernard. Pratificius.

abstulit. Quid illa apud Canioniam in Lituania ante vnum & viginti annos, nónne omnibus seculis est memorabilis victoria, qua viginti sex millia Tartarorum eodem illo Constantino duce parua manu profligata sunt?

Bella cum Turcis gesta.

Cum Turcis nullum hic rex apertè bellum gessit: sed tamen aduersus eos, cùm vel Tartaris intermixti è Podolia prædas agerent, vel Valachis opem ferrent, vel denique nostros circum Bialogrodum, quod & Moncastrum vocant, populabundos insequerentur, cùm ab alijs, tum à Prædislao Lanscoroniæ regis huius auspicijs prosperè dimicatum est. Bis contra eosdem in Vngariam Ludouico regi missa auxilia. quo quidem vtroq; tempore, vtinam priùs quidem viro illustri, & incomparabili Ioanni Tarnouio, earum copiarum ductori: posterius verò Gnoinio obtemperatum esset. Vterque Turcica arma, viresque periclitatus erat in Podolia: cùm illi inde, irritati à nostris, aliquoties prædas egissent. Sed magis comes Tarnouius, cuius præclara virtus emituit, quo tempore Turcæ ad tredecim millia, Podoliam, & Russiam ad Leopolim vsque & fines Vngariæ ferro, igniq; vastantes, tria millia, plus minùs de suis, particularibus aliquot prælijs fusi, amisêre. Quod si idem robur animi fuisset in eo, penes, quem tunc erat militare imperium, potuerat exercitus ille cunctus deleri. Taceo duodecim millia Turcarum in Austria, ante quindecim (nisi fallor) annos, nostratium trium millium opera, & virtute in primis penè ad internecionem deleta. Nam ij tunc, quamuis Sigismundo regnante, tamen non publicè, neque Sigismundi auspicijs, sed

Prad. Lāsc.

Ioann. Tarnouius comes.

Tarnouij laus.

sed Caroli Cæsaris, & Germanorum stipendijs militarunt. Iam Valachos dolis atque artibus vsitatis fretos, & clade nostrorum Ioanne Alberto regnante apud Bucophinam siluam accepta, Turcarumque ac Tartarorum auxilijs tumentes, quanta non modò felicitate, verùm etiam celeritate vicit, ac domuit: cæsisque eorum copijs, vastatis longè, lateque agris, senatu penè omni capto, Bogdanum regulum gentis, quem Voicuodam, & Palatinum vocant, restituentem prædam, quam paulò antè in Russia cœperat, in verba sua iurare coegit: & amissam maiorum suorum culpa Pocutiam ab eo recepit. Nostra verò memoria, cùm Petrus patrinus rebellasset, Pocutiamque rursus inuasisset, primùm sex millia hostium apud Guoscdeciam arcem, ac mox viginti duo millia apud Obertinum pagum vix à quatuor millibus nostrorum, duce hoc Ioanne comite Tarnouio viro clarissimo, & primario bellatore, insigni, & inopinata clade profligata sunt, erepta cum bombardis cætera impedimenta, Palatinus ipse saucius vix fuga euasit. Nec tamen ad officium redijt, donec postea in arce Chocimensi obsessus, & ad extrema redactus, solenne vnà cum proceribus, & cuncta nobilitate sua regi iusiurandum dedit. Porrò cum Germanis Prussiam sibi vendicantibus, quo tempore tu Sigismunde Auguste natus es, bellatum quidem vanè, sed nunquam, nisi prosperè à nostris dimicatum est. Nēpe apud Prutmarcū, Zeburgā, Gutestadiam, Brunsbergam, Reslam, & Rastemburgum, à Iacobo Sencignouio: apud Pissiam à Stanislao Mallouio-

Bogdanus Valachus victus.

Petrus Valachus ductu Tarnouij victus.

Bella cum Cruciferis Teuthonicis gesta in Prussia.

Iacobus Sencignouius.

rum duce: in sinu Varmiensi, siue Habo lacu nauali prælio à Gedanensibus, bis apud Bartensteinam, sæpiùs à Prædislao Lanscoronio, & Ioanne Zaremba palatino Calisiensi multis in locis: apud Heilsbergam ab Alexandro Iouio, Gdani, & Elbinge, cùm eas vrbes adorti essent, à ciuibus fusi, & profligati: ad extremum tot cladibus, & inedia, vigilijs, & iugi nostrorum equitum vexatione fracti, & ad paucos redacti, Prussia excesserè.

Lanscoron. Ioan. Zaremba. Alexander Iouius.

Quid ego de Moschis loquar? qui vel præcipuam gloriæ, & victoriarum materiam huic regi præbuêre? Apud Polosçum, olim quidem septem millia hostium à Ioanne Boratinio, viro acri, & animoso, interfecta: deinde verò tredecimo abhinc anno, cùm ij Lituaniam non amplius decem & octo milliarijs à Vilna metropoli, hyberna excursione depopulati, reuerterentur, mille extremi agminis, quos solos Lituana nobilitas cum aulico regis comitatu, tumultuariè accurrens, assequi potuit, trucidati. Superiori etiam quodam tempore in interiore Lituania prædabundi, magnum suorum numerum, & prædam, quam abigebant, Lituanis insequentibus, amisere. Iam apud Starodubum Radogostiam, & apud Smolenscum aliquoties ante tredecim annos, ductu Georgij Radiuili castellani Vilnensis, non sine magnis cladibus profligati: apud Orsam verò cùm primum Sigismundus regnare cœpisset, ne expectare quidem nostros, dum Borysthenem tranarent, sustinuere, experti vim eorum in vna, & altera turma, quæ primo impetu incredibili audacia traiecerant: verùm dilapsi, cùm vallari sua vltra Vesinam etiam atque Drohobusum cernerent, denuo coadunati ad centum

Victoria de Moschis parta. Ioannes Boratinus.

Georgius Radiuilus.

tum millia, ne adoriri quidē ter mille nostros mercenarios milites cum paucis Lituanis longiùs à castris regijs ad Smolenskum positis progressos, ausi sunt. Magnis verò incommodis affecti, Mosiro, Turouio, & alijs quibusdā munitionibus, quas dudum Michael Glinscius ad eos perfugiens interceperat, redditis, commutatisque captiuis quinquaginta nobilioribus ac senatorij ordinis, quos de Lituanis Alexandro rege victo apud Vedrusios ceperant, pacem accepêre. Nec maiore ij fuêre fiducia longè pòst, cùm Radogostiam, ac deinde Ioanne Tarnouio nostros ducente, Homiam & Starodubum arces à nostris partim vi captā, partim in deditionem acceptas amisêre. Et Starodubum quidem, cùm amplius quindecim millibus armatorum, qui fuerunt in eius arcis præsidio: qui soli nostrorum numerum longè superabant, virtute perpaucorum militum nostrorum, & sulphurati pulueris, ignisque adiumento expugnatum, & euersum. Neq; verò ij tanto temporis, hoc est, plus quàm viginti annorum interuallo, quantum inter Orsensem pugnam, de qua iam dicam, & hoc extremum Starodubense bellum intercessit, abiectos semel spiritus recipere potuêre. Orsensem verò illam celeberrimam, & cum omnibus ferè omnium gentium atq; seculorum victorijs comparandam victoriam, quid hic pluribus commemorare attinet? Eadem opera soli lumen adderē. Quis enim est, qui nesciat, illo prælio, Constantino Ostrogio principe, & Ioanne Suirzouio ducibus, octoginta millia Moschorum bellatorum, qui omnem nostrum exercitum nō modò proterere posse videbātur, verùm etiam Borysthenem tra-

Orsensis de Moschis memorabilis victoria.

Ioannes Suirzouius.

nare passi, pecudum in modum flagris abigere in Moschouiam destinarant, ingenti strage interfecta esse: ira vt desideratorum numerus ad quadraginta ferè millia peruenisse, vel certè duo & triginta millia superasse dicatur? Ductores eius exercitus, vitos illustres, omnemque senatum gentis, & supra quater mille captiuos viuos in potestatem venisse, direpta castra opulentissima: ducē ipsum Basilium bellatorem exercitatum, & contra Tartaros, & alias gentes finitimas victoriosum vsque ad regiam suam Mosquam profugisse: atq; ibi amplius centum, & viginti milliaribus bene longis à loco conflictus, tamen vix tutò se subsistere posse credidisse. Tantus verò tunc pauor Moschorum animos occuparat, vt Smolenscum, Seuerienſe Nouogrodum, & complures alias munitiones, quæ ferè fraude, & perfidia Russorum, partim hoc ipso rege regnante, partim superioribus temporibus in potestatem hostium venerant, desertas tunc ac vacuas defensoribus, nullo negocio recuperare nostri potuerint, si prosequi statim victoriam per tempus anni quieuissent. Atque hæc quidem sunt bellica huius regis decora præcipua (nam leuiora multa prætereo, ne anxiè & minutatim cuncta exquirere, & persequi videar) quæ quidem hoc sunt admirabiliora, quò magis inopinata: vtpote in summa ærarij inopia, & plerāque omnia lōgè imparibus viribus gesta: ita, vt bene cum nostris agi videretur, quoties non plus duplo hostium multitudo excederet. Has tot ac tantas victorias, tanta imparitate copiarum quæsitas, nihil mirum est (vt est rerum humanarum conditio varia, & instabilis) si quæ clades interpolarunt. Sed quotnām,

Basilius Moschouitarum princeps.

Clades pauca & parua tot bellis.

nām, & quantulæ sunt eæ? Vna apud Socalum à Tartaris, temeritate Russicæ nobilitatis accepta, vbi quatuor fortassè millia nostrorum à quadraginta millibus Tartarorum loci opportunitate vsorum, defatigata verius, quàm superata, non incruentam hostibus victoriam concesserē. Nostri mille ducenti desiderati, barbarorum verò cæsa quatuor millia. Itaque raptim ij cum præda, quamuis victores retrocessere. Altera apud Seretbum amnem, cùm perpauci nostri in hostico palantes, à Valachis circumfusis oppressi sunt: vbi tamen non plures, ducentis nostris periere. Nam eum peruastata longe, lateque circum Pescouiam, siue Plescouiam Moschouia, ab oppugnatione Opositę à valido hostium præsidio reiecti sumus, ignominia illa verius, quàm clades fuit, ductorum inscitia, & incuria (nolo dicere ignauia) accepta. Amissa verò magna pars Albæ, Russiæ Michaelis Glinscij, hominis ambitiosi, & Alexandri regis gratia inflati, proditioni, & Russorum atque præsidiariorum militum perfidiæ imputanda est. Porrò apud Ozacouiam, cùm vir in primis strenuus, Nicolaus Senauius eò vsque cum mille (opinor) equitibus priuato consilio populabundus excurrisset, priuata illa, non publica clades fuit, crudelitate eius, & perfidia Tartarorum contracta. Hæ sunt vniuersæ clades, quas Sigismundo regnante accepimus, quæ omnes vna aliqua ex his, quas superius percurrimus, victorijs abūdè expiatę & compensatæ sunt: nec scio, an quasi næuuli quidam formosum corpus, vel nubeculæ meridianum solem, tot illis claris simas victorias illustriores reddidere. Bellone autem tantùm clarus, an etiam pace Sigis-

Michael Glinscius.

Nicolaus Senauius.

Pacis studia.

mundus fuit? imò verò pace, quam semper expetiuit, clarissimus. Testantur id tantæ opes & facultates hominum nostrorum, tam opulenta cùm externis commercia, tantus splendor, ne dicam luxus, tanta elegantia cùm in ædificijs, & victu, cultuque corporis, tum in sermone, & moribus, quanta nunquam ante hunc regem in Polonia fuit. Loquuntur leges diligentiùs aliquanto conscriptæ, clamant tot arces instauratæ, tot exornata templa Dei Opt. Max. tam splendidè, & magnificè exædificata publicis ac priuatis ædificijs Cracouia, Posnania, Leopolis Varsouia, Lublinum, Gdanum & aliæ quædam vrbes atque emporia: tam denique culta, & habitata Russia, Prussia, Lituania, & Podolia, quæ regiones antea syluestres, & incultæ, aut superiorum temporum conditione desertæ magna ex parte iacuerant. Quid ego priuatos Sigismundi thesauros, & rationum fine vlla cuiusquam iniuria, in extremos Reipus asseruatum? quid tot ac tantas possessiones à maioribus eius oppigneratas, ab hoc verò redemptas, commemorem? Hæc eo sunt maiora, & magis honorifica, quò fœdius fuit ac deformius, quoddam ante eum reges quotidianis quoque sumptibus interdum defectos esse. Iam verò non minima est & illa felicitatis accessio, quòd eo regnante Zatoriensis ditio, & Massouia post quadringentesimum ferè annum ad corpus, & compagem Poloniæ redierunt: Prussia recusatum diu, & aliquoties excussum iugum accepit: Pomerani Stolpenses ad interminatam aliquandiu huius regni societatem, & clientelam, iureiurando adacti, reuenêre: in qua tamen nostra conniuentia nõ diu permansêre. Porrò in commemorandis coniugijs, & liberis, quæ non exigua felicitatis humanæ pars est, diutiùs me immorari necesse nõ est. Permulti sunt in hoc cœtu, qui priorem eius vxorem, Barbaram, Stephani comitis Sceplusiensis, ac Transyluanienstium palatini, cuius ductu nonnunquam cum Turcis Vngari fortiter dimicarunt, filiam, Ioannis postea regis Vngarorum sororem, fœminam sanctissimam, & pientissimam, nouerunt: quæ quidem maximam illam Orientem de Moschis victoriam assiduis diurnis ac nocturnis precibus, cum lacrymis, & profusa in egenos beneficentia, asperioreq; cultu corporis, & ieiunio coniunctis, à Deo impetrasse existimata est. Quæ quàm coniunctè cum viro vixerit, magno & longo mœrore, & vberi fletu, ac penè muliebri eiulatu post mortem eius indulgentissimus rex testatus est. Hac immaturè intra tertium annum amissa, alteram suam Maximiliani Cæsaris duxit, Bonam Sphortiam, Ioannis Galeatij Sphortiæ Mediolanensium ducis & Isabellæ Arragoniæ filiam: cuius auus maternus, Alphonsus eius nominis secundus, Neapolitanorum rex, & stirpis Arragoniorum ac Siculorum regum, de qua Carolus quoque, & Ferdinandus summi monarchæ maternum genus ducunt, antiquitate, & sua virtute fuit clarissimus. Paternus verò proauus Franciscus Sphortia, Sportiæ, qui primus eam familiam rebus magnis gestis fundauit, filius, cum plurima, & grauissima bella cũ maximis principibus, potentissimis populis, & praestantissimis belatoribus per omnem Italiam prosperè gessisset, nominisque sui ac terrore eam implesset, a Philippo Maria Mediolanensium duce, Blancæ Mariæ fi-

Splẽdor, & elegantia Polonorum.

Leges. Arces instauratæ, & templa.

Vrbes opulentiores subSigismundo.

Thesauri regis.

Zatoria, & Massouia recuperata.

Prussia, & Pomerani in clientelã accepti.

Coniugia.

Barbara Vxor relegio sissima.

Altera Vxor Bona Sphortia.

Alphonsus rex Arragonum.

Franciscus Sphortia dux Mediolani.

liæ coniugio, doraliq; Mediolanensium principatu dignatus est. Hoc igitur tali genere progna-
Bonæ regi-næ fides & obsequium. Sigismundus plurimum indulsit Bonæ.
tam Bonam, alteram vxorem Sigismundus rex accepit. De qua, quoniam præsens adest, graui dolore, & mœrore amissi dulcissimi mariti, quemadmodum cernitis prostrata, nihil dicam amplius, nisi quòd triginta ferme annos cum eo nupta, tanti ea fecit maritum regem, vt his extremis aliquot annis ægrotantem, & viribus planè destitutum, non coniugali caritate, sed ancillari planè ministerio sine omni fastidio curaret. Quo factum est, vt plurimùm ei vicissim rex amantissimus indulgeret. Ha-
Hedwigis filia. Quatuor filiæ Sigism. è Bona.
rum verò duarum vxorum è Barbara quidem Hedwigim filiam susceptam, fœminam lectissimam, Ioachimo Marchioni Brandenburgensi, Electori Roman. imperij, matrimonio iunxit, & nepotibus ex ea viuens adhuc auctus est. E Bona verò maximá-
Isabella regina Vngariæ.
natu filiam Isabellam, fœminam excelso & regio animo præditam, Ioanni regi Vngarorum adhuc iam priùs suo nuptui tradidit: nepotemq; ex ea, quemadmodum fertur, indole puerum suscepit: quæ mulier complures iam annos post mariti mortem in præcipua laceri, & afflicti regni parte regnat. Reliquas verò tres, Sophiam, Annam, & Catharinam, virgines spectatissimas, magnorumq; regum connubijs dignas, quas hic dolore immaturè amissi patris miserabiliter lamentantes, & humi abiectas videtis, elocari ipsi, ita vt optabat, datum non
Filius Sig. Augustus puer coronatus.
est. Filius verò vnicus hic Sigismundus Augustus puer etiam dum decimum agens annum paterno regno, ipsius opera, studioq; ante decem & octo annos inauguratus, pòst iuuenis factus, vxorem accepit

cepit voluntate patris, Elizabetham, Ferdinãdi Cæ-
Elizabeth prima Sigis. Aug. Vxor.
saris, & Vngarorum, ac Bohemorum regis filiam natu maximam. In qua muliere genus cum forma, forma cum comitate, & mansuetudine, hæc cum probitate: probitas denique cum pietate (quæ ipsi patria virtus fuit) certabat, ita vt nescires, quid in ea
Elizabetha Iam.
potissimùm admirareris. Quæ vtinam vixisset diutiùs, & editis socero optatis ac sui similibus nepotibus, felicitatem eius perfecisset, tranquillitatemq; huius regni stabiliuisset. Sed non merebantur hæc, opinor, nostra scelera. Nunc ad Sigismundũ redeo. Nonne igitur hoc singularis cuiusdam felicitatis fuit, rege patre, patruo, auoq́ue: matre verò Cæsaris filia, & magni regis sorore ortum esse: tres fratres, & vnius ex his filium, reges vidisse: regem & ipsum supra vnum & quadraginta annos tranquille,
Nobilitas Sig. regis & felicitas.
feliciterq́ue regnasse? Summis principibus venerabilem, hostibus formidabilem, cęteris admirabilem fuisse? regnum legibus, opibus, ædificijs, humanitate, elegantia, & gloria longè florentius, quàm acceperat, reliquisse? Filiam reginam, alteram verò reginam non inferiorem, & ex his nepotes & neptes habuisse? Filium denique regem secum, & post se fecisse? morientem, permagnum sui desiderium bonis omnibus reliquisse? Nonne hæc (inquam) ei præclarissima, & longæ posteritati memorabilia in hac vita contigerunt? Atque hæc tamen pleraque omnia externa sunt bona, in quibus fortuna plurimùm sibi vendicat: sed ab eo tamen ratione & consilio moderata sunt. Quid ego nunc formam, & staturam eius, robur cuiusuis honesti laboris patiens,
Bona corporis forma.
dignitatem oris, dignamq́ue, vt ait Poëta summus

Imperio faciem, depingam? Quod si facere maximè velim, non possim. Priùs enim ferè hæc in eo ætate ingraueſcente marceſcere cœperunt, quàm ego in hanc lucem prodij: sed tamen permanſerunt in eo etiam affecta iam ætate, non obſcura earum rerum veſtigia. Roboris verò, & virium eius argumenta, fractæ inter manus nõ semel florentiore ætate ferreæ equorum ſoleæ, rupti funes canapei craſſiores, intenſę manu baliſtæ, diſcerpti luſoriarũ chartarum faſciculi, à maioribus natu, qui hæc fieri ab eo viderunt, prædicãtur. Atq; hæc leuiora fortaſſe cuiquam videantur. Illa quidem nõ in poſtrema bonorũ parte numeranda ſunt, ſanitas, quæ ipſi perpetua ferè ante extremam ſenectutem fuit: integritas, & ſolida compago membrorum, quæ afflictas morbo vires facilè recuperabat: vigor ſenſuum, qui ad extremum vſque eum non deſtituit: firma, melioribus præſertim annis, memoria: denique acumen ingenij, quo fratres, maioresq; ſuos longo interuallo anteiuit. Sed & hæc omnia, vt ſint magis propria hominis, quàm illa ſuperiora, tamen ad corpus ferè, quæ deterior pars hominis eſt, pertinẽt, nec magna laude, & admiratione digna ſunt, quippe cum quibus naſcamur, quæque in poteſtate noſtra non ſint, & ingenuo cum ſeruis, vrbano cum ruſticis, nobili cum plebeis, regi cum mediaſtinis, & baiulis: denique bono viro cum improbis ſint communia. Tametſi ne mutæ quidem pecudes, penitus horum bonorum expertes ſunt, quin pleraque in illis, quàm in nobis, maiora, & illuſtriora ſpectantur. Viribus quidem ab vrſis & leonibus, agilitate à ceruis, & biſontibus, longæuitate ab ijſdem ceruis, ſpecie fortaſ-

Robur, & vires.

Sanitas.

Ingenium.

Vigor ſenſuum in quibuſdam pecudibus.

fortaſſis ab equis & pauonibus, ſanitate à piſcibus, ſenſuum vigore à lyncibus, aquilis, canibus, vulturibus: induſtria, & ingenio quodãmodo ab elephantis, vulpibus, & apibus: ſic alijs rebus ab alijs fortaſſe ſuperamur. Cæterùm in animo vera hominis, & propria laus eſt. Corpus enim partim inſtrumentum, partim domicilium, partim etiam carcerem, & ergaſtulum animi, ſapientiſſimi homines eſſe voluerũt: animum ferè hominis appellatione dignati ſunt. Qui verò molliſſimè ſenſerunt, partem quidem hominis, ſed longè deteriorẽ corpus dixerunt: in animo omnem hominis excellentiam, & principatum collocarunt. Quocirca his, quę externa, quęque corporis bona dicuntur, ita obiter tranſcurſis, ad eas, quæ ſunt propriæ hominis, atq; adeò magni & excellentis principis laudes, tranſeamus. Quas dum, quanta maximè breuitate poterimus, perſequemur, quæſo, vt benignè, & attente, quod feciſtis adhuc audiatis. Virtutem, ſummam animi, atq; adeò hominis perfectionem, quicunq; rectè philoſophati ſunt, dixerunt, eiusque virtutis prudentiam, fortitudinem, temperantiam, atque iuſtitiam, quatuor partes, & quaſi fontes quoſdam, vnde officium, & omnis honeſta & laude digna actio manaret, eſſe voluerunt. Quænam ergo ex his in hoc præſtantiſſimo rege deſiderata eſt? Prudentiane? quæ ex præteritis & præſentibus, ea quæ deinceps euẽtura ſint, colligit: cauſſas rerum videt, rectè de rebus iudicat, ſibi, ſuisq; in longum proſpicit, impendentia mala ſapienter auertit: at ea ſumma & admirabilis in eo fuit. Argumento eſt, bene & cum approbatione cunctorum, quoad eiper ætatem, atq; morbũ licuit,

Bona animi.

Laus propria hominis eſt in bonis animi.

Virtus, & eius partes.

Laus Sigiſ. à Virtutib.

Prudentia.

administrata,& inter tot vndique imminentes hostes per tot annos incolumis conseruata Respublica. Nam quis sapientius eo, siue ex legibus,& moribus nostris, siue ex æquo & bono ius dixit? Nihil enim varietas legũ atq; morum, quibus alijs equestris ordo, alijs oppidani, alijs agrestes, deinde diuersis Poloni, Lituani, Massouij, Prussi, Silesijq; vtuntur: nihil diuersa, & pugnantia nonnunquam senatorum iudicia, quò minùs ius suum cuiq; tribueret, perturbarunt. Accidit interdum, vt post dictas à senatu sententias, vltima ipsius, ab omnibus diuersa, & tamen omnium esset æquissima. Porrò in consilijs de Republ. nihil temerè, & inconsultè faciebat, cuncta ad publicam, non partis, aut ordinis huius, vel illius, sed omnium vtilitatem referens, fortunę quàm minimum sesè, suaque permittens: ac tuta consilia lentiùs, quàm callida, & periculosa semper secutus. Bella, in quibus fortuna plurimùm dominatur, nunquam appetiuit: nec nisi necessariò, & graui iniuria prouocatus, suscepit, & ita quidem, vt ab illa comici Poëtæ sententia non discederet: Omnia priùs experiri, quàm armis, sapientem decet. Itaque à quietis consilijs nunquam, ne inter media quidem arma, & rebus ad nutum fluentibus, abhorruit. Regna à Suetijs, Vngaris, & Bohemis (quemadmodum superiùs dixi) delata recusauit, ne se, patriamq; suam nouis, & periculosis bellis implicaret. Valachos subiugare, siue adeò exterminare, ob rupta crebrò fœdera cùm posset, noluit: ne vel illi desperatione adducti, Turcis sese dederent, vel redacta in prouincię formam Valachia, & amoto quasi obice, ipse difficillimum cum potentissimis Turcarum tyrannis bellum de finibus gerere cogeretur. Non quòd à pia contra barbaros ac deuotos Christiani nominis hostes expeditione penitus abhorreret: sed quòd suas, illorumque vires iusta lance metiretur. Sic enim iudicabat, neque suum esse, neque vnius planè cuiusquam principis, tam validum hostem, qui Asiæ, Aphricæ, Europæque magnam partem ditione teneret, florentissimum Græciæ imperium euertisset, Caramannos, Cilicas, Syros, Ægyptios, & nescio quas præterea gentes vna æstate subiugasset, deniq; latissimè dominanti Persarum regi grauis esset, debellare. Coniungenda esse Christianis principibus arma, si hostem illum à ceruicibus suis vellent depellere.

Gentes & leges Turcæ.

Consilia quieta.

Regna oblata repudiata.

Valachi cur non subacti.

Bellum contra Turcas cur dimissum.

Cùm ergo animaduerteret, cæteros principes feralibus odijs inter se digladiari, ac torum penè orbem Christianum plus, quàm ciuilibus bellis ardere, omni honesta ratione semper Turcicum bellum declinauit: & Ludouico, fratris filio, Vngarorum, & Bohemorum regi sedulò idem suasit: qui iuuenis si patrui, quàm ferociorum quorundam consiliariorum suorum, consilijs obtemperare maluisset, oblatamq; à Turcis pacem accepisset, seu verius ipsis expetitam dedisset, viueret fortassis adhuc, neq; munitissimum Christianorum regnorum propugnaculum Vngariam secum vnà perdidisset. Hæc sanè fuit caussa, cur apud pientissimum, & Christianissimum regem Sigismundum nihil valuerunt Iulij secundi, Leonis decimi, Adriani sexti, & Clementis septimi pontificum maximorum preces, & exhortationes, ad suscipiendum contra Turcas bellum incitantium.

Dissuasor belli Turcici.

Consilium Sigismundi à Ludouico rege Vngar. neglectum.

Pontificum exhortationes ad bellũ Turcicum.

Bellum Turcis cõmuni regum consilio, & ope inferẽdum.

Baiazetes pacem petiit à Sigismundo.

Optabat quidem sapientissimus rex tempus illud, cùm Christiani principes restinctis intestinis bellis, reconciliatisq; inter se animis, ad inferẽdum Turcis bellum conspirarent: plurimumq; in id operæ, laboris, & sumptuum impendit, siue quãdo cum Maximiliano Cæsare congressus est: siue cum missis non semel ad dissidentes principes, & ad Pontifices maximos, veluti præsides, & moderatores Reip. Christianæ legationibus, accuratè ac diligenter ea de re egit. Et cùm initio nonnulla eius rei spes ei affulsisset, non nisi annuas induciasBaiazeti, Solimanni huius auo, petenti dare voluit. Ea verò spe frustratus, sæpe diuinauit, nũquam id se viuente euenturum esse, vt Christiani principes aduersùs communem illum hostem vires coniungerent. Intelligebat enim, quousq; nonnullarum nationũ mutua inter ipsas odia processissent: nec defore Turcis, quos à cæterorum consensu, ad impediendos pios conatus, auellerent. Quid illud? cum principes Christiani complures, quos nominare necesse non est, sub Clemente Pontifice, in suum fœdus, contra Carolum Cæsarem, partim inuidentia felicitatis eius, partim potentię metu initum, pertrahere eum non potuerunt? Aut cũ nuper primarij Germaniæ principes, affines ferè ipsius, & præpotens illa tot opulentorum populorum contra eundem Imperatorẽ, & fratrem eius conspiratio, pellicere eum in societatem suam nequiuit? ne eatenus quidem, vt vel pecuniæ non nihil mutuò daret affinibus, & cognatis, vel conatus illos tacitè approbaret, vel denique, ne suos homines stipendijs eorum militare prohiberet? Cuius tamen rei non leuem ei excusationem dabãt

Bellum contra Carolũ Imp. semper dissuasum.

Smalcaldẽ-se fœdus.

dabãt apud Cęsares, libertas & instituta nostra. Non modò autẽ nihil eorũ fecit, sed etiam dissuadere conatus illos, & pacificatorem sese interponere conatus est. Atque vtinam ei obsecundatum esset: non tam vasta quibusdam locis, neque tam exhausta passim esset pecunijs iuxtà ac viris Germania: & liberi adhuc principes quidam retinerent dominatus suos amplissimos. Sed fortassẽ sic Deo visum, vt fastum, & contumaciam, prætextu libertatis Euangelicæ, contra sanctissimas leges, & instituta maiorum, contra antiquissimum vniuersi Christiani orbis consensum, & cõtra legitimos magistratus suos impie sese efferentem, retunderet. Cùm igitur hæc vel faceret, vel recusaret optimus rex Sigismundus, nónne magna fuit illa eius prudentia, cum fide amicitiæ, & constantia coniuncta? Quid? cum Ioanni regi, bis affini suo, ne regnum Vngarorum Ferdinando Maximiliani nepoti iam priùs destinatum, susciperet, dissuadere frustra studuit? aut cũ ei profugo exilij quidem locũ apud se indulsit, vt aliquid necessitudini, & calamitati eius tamen daret: auxilia verò contra eundem Ferdinandum negauit? aut cùm pacem inter eos componere magna cura instituit? Cernebat nimirum sapientissimus princeps à longè, quantum mali intempestiua illa Ioannis ambitio Vngaris aduectura, quantisq; malis, & calamitatibus non modò florentissimum illud regnum, verùm etiam finitimas ei regiones inuoluturum esset bellum illud inter duos de regno conflatum. Iam in reuocandis ad officium Gdanensibus quodam furore multitudinis ad rebellionem concitatis, & in ejiciendis è Prussia Cruciferis Marianis

Clades Ligæ Smalcaldicæ.

Germanorum contumacia prætextu libertatis Euangelicæ.

Erga Ioann. regem Vng. quomodo se gesserit.

Intempestiua Ioannis ambitio ad regnum.

Gdanum pacatum. Cruciferi erecti è Prussia.

tam cupidis, tamque contumacibus, vt nunquam ab eis Polonia, & Lituania quietè esse possent, annón magno & exquisito consilio vsus est? Ne illud quidem eius consilium sapientia vacauit, quo, cùm hincà Moschis graui bello distineretur, inde Cruciferi non leuius bellum ei ostentarent: Maximilianus verò Cæsar, infensus ipsi adhuc, & hos, & omnes, quoscunque posset, in eum, & in perniciem Polonorum concitaret: Tartaris donatiuum, siue stipendium constituit, non modò vt ab alliduis eorum incursionibus ditiones suas, alijs quemadmodum dixi, bellis impeditas, liberaret, verùm etiam, vt eorum opera in vexandis ac distinendis Moschis, & alijs hostibus suis, paruo redempta vteretur. Qua re tantum profecit, vt & Moschos ad petendam pacem adigeret: & tam culta & habitata sit, quàm nunquam sub fratribus, patre & patruo eius fuit, Podolia. Quàm solidum verò fuit eius iudicium in mandandis honoribus, & magistratibus, & in allegendis in senatum viris idoneis, quorties id ei arbitrio suo facere per quosdam importuniores, quibus impensius indulgebat, licuit? Atque hoc id admirabilius est, quod difficile est non peccare in hac parte maximis quibusque regibus, & principibus, propterea quòd alienis ferè & oculis cernunt, & auribus audiunt. Iam peculiaris illa eius in omnibus dictis & factis cunctatio, nei ipsa quidem sua commendatione caret. Nimirum sapientis est, nihil temerè, nihil præcipitanter, sed omnia consultè ac deliberatè agere. Sic enim cauemus, ne cuius nos dicti aut facti vnquam pœniteat. Itaq; celebratur etiamnum literarum monumentis,

Stipendium Tartaris sapienter datum.

Iudicium in distribuendis honoribus, & magistratibus.

tis, non ignobilis populi Roma. Imperator, Fabius Maximus, de quo vulgatus ille Poëtæ cuiusdam versiculus:

Vnus homo nobis cunctando restituit rem.

Atque hactenus quidem de prudentia Sigismundi regis nobis dictum sit modò. Cuius quidem ipsi causa fuit timor Dei, cum lacte nutricis, vt ita dicam, imbibitus. Initium enim sapientiæ, quemadmodum sapientissimi reges, Dauid & Salomon inquiunt, est timor Domini. Fortitudine verò & magnitudine animi, quanta hic rex præditus fuerit, quàm impiger ad propulsanda, & suscipienda pro salute, & incolumitate suorum bella, quàm contemnens earum rerum, quæ maximè in hac vita expetendæ esse videantur (qualia sunt, regna & imperia) satis iam, opinor, intellexistis ex his, quæ superiùs diximus. Quin ex illo quoque magnitudinem animi eius intelligere licet, quòd Prussico bello, cum terrore non modico aduentantium è Germania auxiliorum, meliore rursus loco res Cruciferorum esse cœpissent, nihil de conditionibus pacis hosti priùs à se oblatis, mutare voluit: aut quòd cùm ipsi Lituaniæ possessionem post mortem Alexandri fratres adeunti, ne nouis quorundam Lituanorum motibus renunciaretur, non est deterritus, quò minùs institutum cum pauco comitatu aulico iter prosequeretur. Et cùm deinde Michaëlem Glinskium, ducem Russiæ, qui ad dominatum adspirare, dicebatur, cum valido equitatu aduentare, in balneo tunc fortè sese abluens, cognouisset, neutiquā turbatus est animo. Venientē cum tranquillo vultu, & comiter accepisset, cuncta ei scele-

Timor Dei principium sapientiæ.

Fortitudo, & magnitudo animi.

Constantia.

Michael Glinscus.

rata consilia (quod Michael ipse postea fassus esse fertur) è pectore excussit. Tantum eius animi magnitudo, in graui & cõstanti aspectu relucens, apud hominem Alexandri regis nimia gratia insolescentem, ac dominandi cupiditate incensum valuit. Sic feroces alioqui canes ad molossorum aspectũ proijcere sese, & adulari cauda solent. Quid illud? quòd Vngaris, & Bohemis, cum suis regibus Viennam ad Maximilianum Cæsarem proficisci, fideique eius, quem Posonij in constituto cõgressus loco diu frustra expectarant, credere sese ob non leues suspiciones dubitantibus: ipse, non sanè amicũ ad eam diem expertus Cæsarem, permagna fiducia ire ad eum perrexit, ac cæteris idem faciendi, data fide pro Cæsare, author fuit?

Fiducia.

Porrò æquabilitate animi in vtraq; fortuna, tanta fuit, vt neque secundis rebus diffluueret, neq; aduersis frangeretur: à superbia, & fastu semper alienus, aditu & affatu facilis fuit. Æstus, frigoris, inediæ, & laborum patientissimus: quippe qui ab ineunte ætate molliciei, delicijsque minimè assuefactus esset: crassioribus cibis, & pannis, & caprinis pellibus, quod iactitare ipse solitus erat, innutritus. Morbos, & alias vitæ incõmoda admodum æquo animo ferebat. Quodã tempore ad sectionẽ digiti pedis, sacro (vt medici dicunt) igne inflammati, nihil est planè commotus. Porrò cùm arx hæc conflagrasset, illa de re tãtum angebatur animi, quod dubitaret, tandem se deinceps victurum esse, donec eam instauraret. Publica suorum incommoda depellere, damnaque vindicare non libenter neglexit. Priuatas verò suas iniurias, obtrectationes, conuitia, & maledicta

Animus in lætis & aduersis constans.

Tolerantia. Educatio minus delicata. Iniuriarũ obliuio.

ledicta insolentiorum hominum ita contempsit, vt nunquam vindicaret, nec esset ob id deinceps ad beneficentiam in huiusmodi homines restrictior. Iam verò temperantia, & moderatione non modò cum laudatissimis omnium gentium regibus, & principibus, verùm etiam cum priscis philosophis, quorum seuerior & accuratius instituta fuit vita, certare potuit. Nihil ab eo leuius, nihil cupidius, nihil insolentius, nihil dissolutius, & flagitiosius vnquam dictum aut factum. Fuit in eo vultus æquabilis, & ad seueritatem compositus, incessus lenis, sermo perpaucus & grauis, sale tamen & lepore non inurbano, neque petulanti nõnunquam temperatus: à sordibus semper abhorruit: sed frugali tamen victu, & cultu corporis elegantiore, quàm splendidiore vsus est, nisi quando externos homines & legatos ad se admissurus erat: nam tunc augustiore habitu commendare maiestatem suam studebat: eademque de caussa splendidius, quàm quisquam maiorum suorum habitare instituit. Cuius exemplo, & imitatione eliminata magna ex parte è vita nostrorum hominum pristina barbarie, ciuilitatem, munditiem, elegantiam, & splendorem cum dignitate consectari passim cœpimus. Itaq; longè alia nunc est facies rerum in Polonia, quàm ante hũc regem fuit. Sobrietatem verò rex idem magni fecit, & ab infantia quidem ad senectutem vsq; patris, aduique instituto, planè abstemius, & aquæ potor fuit: ingrauescente verò ætate, medicorum suasu vinum bibere didicit, sed ita tamen, vt nunquam eum quisquam ebrium viderit. Edacior quidem, & libidinosior natura fuit, verùm in vtroq; tamen magnopere

Temperantia.

Ciuilitas Polonorum.

Sobrietas.

Abstemius Sigismũdus.

Edacitas.

sibi imperabat: cùm prægrauatum se sentiret, ipse sibi cibum subducere solitus. Quod verò ad Venerem attinet, cælebs quidē viridiore ætate laxius aliquanto vixit, & liberiùs: nec tamen alienos thoros contaminauit, nec vim cuiquam honestæ, & pudicæ intulit: neque fœdius quicquam, quod honestæ aures abhorreant, admisit: & veros illos lubricæ ætatis laplus multis clarissimis virtutibus compensauit atque contexit. Maritus verò, coniugij fidem sanctè seruauit. Verecundia summa, & penè virginali, quoad vixit, fuit. Nudū se, aut necessitati naturæ satisfacientem, nonnisi à perpaucis interioris cubiculi ministris, conspici passus. Obiurgare & admonere offensos, qui aliqua dignatione essent, non sine rubore solitus. A probris, maledictis, & acerbioribus verbis, quamuis iratus, omnino sibi temperauit. Quanta verò fuit huius optimi regis modestia? qui cum acri & solido esset cùm in iudicando, tum in consultando iudicio: & neq; gratia, neque odio facilè deduci se ab æquo, & bono pateretur, tamen nihil ferè maius vnquam sine consilio senatus fecit, aut statuit: ac nonnunquam de recta sententia sua consensu senatus adductus decessit, ne pertinax esse videretur: quod ingens est, & perniciosum plerunq; in principe vitium. Fiunt enim multa interdum iniustè, & inutiliter, atq; etiam temerè, & cum multorum exitio, ab ijs, qui sibi plus, quàm cæteri sapere videntur, dum iudicio suo freti, aliena consilia aspernantur. Iam illud, nonne magnæ fuit modestiæ simul & grauitatis, quod aduersantē sæpe desiderijs suis, vel vtilibus, vel certè non perniciolis Reipub. nobilitatem, æquo, & moderato animo pertulit: neque vi quicquam inuitis extorquere aggressus est, neq; intemperantiorem cuiusquam in se petulantiam acerbiùs vltus est: ne tum quidem, cùm apud Leopolim cōcitatæ multitudinis conatus prodigiosa tempestate diuinitus disturbati, ferociorem eum facere potuerunt? Ac ne eblandiri quidem præter dignitatem aliquid, quod extorquere nollet voluit. Non pauca tamē aliquando extra ordinem, & præter debitum huic eius modestiæ consensu, & obsequio multitudinis atq; consiliariorum cōcessa sunt. Ita nimirum sæpe eius impetrat modestia, quàm exprimit imperium & violentia, præsertim ab hominibus, ab humanitate & libertate non alienissimis. Ab eo verò, quē sibi in omni vita proposuerat, modo, neq; cupiditate vlla, aut metu, neq; ira aut odio, neq; aduersitate & ægritudine animi, neque lætitia, deniq; & voluptate (quę res transuersos ferè rapiunt homines) facilè vnquam auocatus est, & abstractus. Porrò si quando animum grauibus, & cōtinentibus Reip. occupationibus lassum, & quasi fatiscentem recreare, & relaxare voluisset, equitationib. ac cursorum, onagrorum, aprorum, vrsorum, & bisontium venationibus (quod studium ipsi gentilicium atq; hæreditarium fuit) non sine vtili & salubri corpori & virium, atq; etiam industrię exercitatione id facere solitus est: interdum etiam equestrium certaminum atq; ludorum spectaculis. Scurrilibus quidem iocis, & leuioribus, sordidisve lusibus, mimis item, & histrionibus, & morionibus nō libēter, præsertim integrioribus adhuc viribus vacauit. Nec pluta nunc de regis huius temperantia, & modestia dicam. Reliqua est nobis vna maxima, & præclarissi-

Pudicitia.

Verecundia

Modestia.

Confidētia caruit.

Moderatio erga nobilitatem.

Leopolienses turbæ.

Studium nobilitatis erga eum.

Constātia.

Quales animi recreationes.

Iustitia.

ma virtus eius, quæ eiusmodi est, vt neq; vesperugo, neq; aurora sit magis admirabilis, quemadmodum inquit Sapiens quidam: Iustitia, inquam, qua firmantur solia, vt ait sapientissimus rex Salomon, stabiliunturq; regna: quæ quidem vel maximè in hoc rege resplenduit. Itaque ergo iure optimo firmatum est solium eius, regnumq; stabilitum. Nam siue æquabilitatem, & æquitatem eius in dicendo iure, tã diuerso & vario, quàm est in hoc regno, spectes, siue grauitatem, & constantiam inter diuersas plerunq; senatorum, & nonnunquam pugnãtes inter se sententias, studiaq; ad gratiam, vel odium (vt fit) inclinantium, siue laborem & patientiam in exercendis iudicijs, quoad ei per valetudinem licuit, & audiendis etiam infimorum hominum querimonijs, est quòd admireris, nedum laudes. Admiranda est, & illa eius cõtinentia, quòd nemini vnquam, eo regnante, quamuis luculentas, quãuis amœnas possessiones regijs vicinas habere obfuit: quin illum vicinum, quàm proceres quosdam, cunctis maluillis. Quid ego fidem eius cùm in promissis, tum in fœderibus, & amicitijs, inimicis iuxtà ac amicis spectatam, prædicem? Commemoraui nõnulla superiùs, quæ ad hanc rem pertinent, nempe quòd ad dissoluendam cum Cæsaribus, Carolo & Ferdinando amicitiam adduci se nũquam passus est, ne à necessarijs quidem & affinibus. Promissi verò, quàm tenax fuerit, pollem hic, si necesse esset, locupletissimos eius rei testes citare, nõnullos viros amplissimos, qui partim hîc adsunt, & hæc taciti audiunt, partim iam è viuis excesserunt: quibus quò minus præstaret semel promissa, neq; gratia, neq; odio, neq; precibus, neq;

Iustitia.

Prouerb. 16.

Æquitas in iure dicendo.

Labor.

Continentia Sigis.

Fides eius in promissis, & fœderib.

neq; conuitijs, neque lacrymis cuiusquam flecti potuit. Nihil in eo fallax, aut multiplex: aperti verò & simplices fuêre mores, pariter & oratio. Et quoniam ea, quę Respub. continet, tuetur, & florentes facit, iustitia pœna, & præmio, sæueritate, & clementia maximè constat, de his quoq; pâuca dicamus. Vtrunque ille quidem coluit: nec dum alterum sequitur, neglexit alterum: sed cùm intelligeret, liberis, & minimè malitiosis populis se imperare, & satis magnam pœnam sceleri & ignauiæ, institutis maiorum nostrorum esse propositam, infamiam inquam, & odium bonorum virorum: ad sæuitatem quidem, & expetendas de sontibus pœnas fuit remissior: nec nisi necessariò, quemadmodum ad secandum, vrendumq; medici, ad hoc descendebat. Vt, cùm Cazimirienses aliquot decuriones ob cædem nobilium quorundam, tumultu cõcitatę multitudinis patratam, supplicio capitali affecit, ne quod maius malum inde existeret, & vt illi exemplo essent in posterum magistratibus, multitudinem temerè concitantibus, concitatámve non refrenantibus: vel, cùm Gdani de capitibus seditionis vrbanę supplicium sumpsit. Vel denique cùm dux adhuc Silesiæ, regionem illam omnem latrocinijs, quibus infamis erat, iam inde ex quo tempore bella ibi à Bohemis & Vngaris, Matthia, & Georgio, ac mox Vladislao regnantibus, gesta sunt, penitus repurgauit. Quod factum eius cùm finitimi omnes laudant, tum Silesij quoq; etiamnum grata memoria prosequuntur. Ad clementiam verò fuit propensior, ita vt cùm aliquando eam ob rem, nescio à quo viro senatorio reprehẽderetur, vrbaniori respõso repres-

Syncritas.

Seueritas & lenitas.

Cazimirienses puniti

Gdanenses seditiosi puniti.

Purgata à latrocinijs Silesia.

Clementia Sigismundi.

fisse illam eius acerbitatē feratur: Qui scis, inquiēs, à quónam fœueritatem istam exordiret? Illud opinor innuens, neque illum culpę exortem esse, & ad multa nonnunquam conniuendum esse Rempad-ministranti. Proinde multos capitis reos vita donauit, nōnullis inustam iure infamiam sustulit: nullius propemodum bona confiscauit: cōfiscata etiamijs, quorum fuerant, reddidit. Exules & proscriptos reuocauit, sine accusatore quidem & indicta causa neminem damnauit. Gdanensibus vilis plebeculæ impetu ab officio discedentibus, nihil ferè de pristina libertate & immunitate, nihil de commodis, quę perampla sunt ciuitati illi publicè, & priuatim, detraxit, autores modò seditionis paucos inuitus partim interfecit, partim exilio mulctauit. Hostibus supplicibus libentissimè veniam dedit, ita, vt vel de medio victoriarum cursu non grauatè retrahi se ad veniam, reconciliationemq; pateretur. De Valachis quidem iam diximus. In Cruciferos verò debellatos iam ferè, quàm clementer se gessit? Quod nisi fidem eorum suspectam habuisset, non modò siuisset eos retinere, quæ habebāt adhuc, sed ablata quoq; ni fallor, eis reddidisset. Magistrum quidem eorum, Albertum Marchionem Brandenburgensem, sororis suæ filium, expectatione, & aduentu auxiliorum è Germania, varię tunc, vt quàm leuissimo verbo vtar, secum agētem (dabit mihi veniam princeps amplissimus, vulnus suum necessariò refricanti, & beneficentissimi in se auunculi memoriæ hoc non inuitus, vti spero, donabit) retinere ea, quæ ante bellū illud habuerat, & partim iure belli amiserat, partim amissurus esse videbatur, omnia iussit: & honore auxit,

Clementia erga Gdanenses.

In Cruciferos clemētia

Albertus Marchio Brandēburgen. dux in Prussia factus.

auxit, Magistri appellatione in ducis nomen, quo omnem deinceps rebellandi occasionem tolleret, cōmutata: deniq; hęreditarium ei, fratribusque eius Caziniro, & Georgio, in mares duntaxat liberos, principatum illum constituit. Hæc annón maxima sunt documēta clementię, hostem, quē minimè esse decuerat, & hostē pertinacem, penè deiectū & fortunis spoliatum, meliore quàm fuisset dudum, conditione, in societatem, & amicitiam recipere? Quid illud eodem bello, quòd Germanos milites cōtra se militantes, velitationibus, & leuibus nostrorum prælijs exagitatos, & labore, inopia, inedia, vigilijs, vulneribusq; confectos, delere, cum posset, noluit? Captiuos, quorum plenæ erant turres, & ergastula in maiore Polonia, & Cuiauia, sine vllo precio liberos, atq; adeò veste & viatico donatos, dimisit? Cuius clemētiæ, benignitatisq; fuę maximū, nisi fallor, fructū cepit: nempe, quòd per tot annos deinceps eo regnāte, in Prussiam Germani, & cōtra Polonos, quamuis sedulo sollicitātibus Cruciferis, arma non sumpserunt: non tam viribus, & fortuna regis, vt equidem credo, deterriti, quàm beneficentia victi. Sæpenumero enim ij, qui aliquando victi, fractiq; sunt, cōtra victores sese recolligunt. At quos victos seruaris ac iuueris, eos beneficij pariter & fortunæ suæ recordatio, pristinos spiritus recipere non tam facilè sinit. Neque illud minus est, nec scio an longè maius clementiæ Sigismundi argumentum, quòd cum permagna libertate, cui reges atque monarchæ plerique omnes infensi, & infesti sunt, Respub. nostra constituta sit, nunquam eam infringere coactus est: quamuis impellentibus ad id quibusdam,

Prussia in feudum concessum Marchionibus.

Clementia in victos. Germania milites.

Libertas in Republ.

& maiore nonnullorum licentia aliquando prouocante. Verũ cedere furori paucorum, quum detrahere aliquid propter eos de cõmuni libertate, rex optimus maluit. Quòd si qui reprehendunt, ijdem sanè reprehendant, quòd amari à suis, quàm timeri: & patrem se, quàm dominum haberi maluit. Hoc & illud pertinet, quòd procerum simultates atque dissensiones semper sedauit, quoad potuit: quas alere tyranni, & qui priuata cõmoda sua, quàm Remp. pluris faciunt, solent. Nec eæ tantum (proh dolor) his extremis eius temporibus inter quosdam inualuissent, magno iustitiæ, & iuris dicũdi impedimento, sceleratum impunitate, & periculo, malorũ; Reip. dum ea quasi plausum disparibus ac diuersis iumentis, auriga cessante, aut nec quicquam laborante, distrahitur ac discerpitur: non inualuissent, inquam, dissensiones tam pestilentes, si senium, & perpetuus ferè morbus cõsuetudinem, & autoritatẽ pristinam retinere eum siuisset. Quò fit, vt ipsi iure quodá suo venia danda sit, si nõ per omnia eum, quem debuit, quemq; florentiore ipsius ætate tenuerat, cursum Respub. pristino illo sensuum, animi, & memoriæ vigore in eo deficiente, tenuit. Ætatis hæc, viri Poloni, & Lituani, non illius culpa est. Ille quidem præclaris virtutibus suis, atq; superioris temporis administratione, & felicitate hæc, si qua fuerunt, extremi corporis incõmoda, penitus (si modò vos æquiores, & gratiores, quàm maligniores haberi mauultis) obscurauit. Neminem vnquam mortalem inuenietis, qui omnes numeros felicitatis absoluat. In carissimis quoq; parẽtibus, suauissimis vxoribus, dulcissimis liberis, atq; adeò in seruis quoq; vestris multa quotidie vos ferre necesse est, nisi humanitatem exuere prorsus velitis. Quę enim ista esset iniustitia, & immanitas, atq; adeò impietas, si liberi parentem suum, à quo progeniti, liberaliter educati, & instituti, semper indulgenter habiti, & omni ratione adiuti, & ornati, summa deniq; omnia cõsecuti essent, ad extremum propter olẽtem animam, mucidasq; nares: addo etiam, si libet, propter neglectam rem familiarem, abominarentur, aut etiam grauius incusarent, superiorum omnium beneficiorum oblitι? Non est hoc vestri moris, neq; ingenij, viri Poloni: qui nõ penitus malos reges, nedum bonos, & bene meritos, grata memoria prosequi soletis. Verùm ad institutum nostrum reuertamur: fuit igitur in Sigismũdo, quemadmodũ videtis, singularis clementia, & priuatim, & publicè. At fuit is restrictior in bene merentes de se ac Repub. Fuerit sanè ita. Sed quis hoc ei vitio vertat? si bene secum reputet, inane ante eum regem ærarium: oppigneratas à maiorib. eius possessiones plerasq; & bona regia: egentes quosdã reges, ne in quotidianos quidem sumptus pecunia suppetente: nõ solutas à patre: ab ipso verò exactas omnium, nisi fallor, sororum dotes: dotatas duas filias, tres etiam reliquas dotandas, & pro dignitate sua, regniq́ue elocandas: persoluta militibus suis, & externis supra ducenta millia florenorum, emeriti apud Ioannem Albertum, & Alexandrum fratres stipẽdij nomine debita: deniq; complura bella non sine magnis impendijs gesta, & alia præterea impendentia. Hęc quisquis rectè secum perpendit, simulq; cogitat, quòd indignitatis illa ærarij inopia, patrem, fratresq;, atq; etiam maiores eius nõnunquam im-

Simultatũ auctor.

Simultates procerum.

Senium Sigismundi.

Senio cõdonandum aliquid.

Curmanus Largus fuit.

Sumptus.

Magnificentia Sig.

pulerit, æquior multo in hac parte Sigismundo erit. Et tamen nihil is prætermisit, quod ad splendorem regni, & patriæ, dignitatemq; suam, & magnificentiam pertinere existimauit. Vt enim illa, quæ modò attigi, non repetam, vt redemptos à barbaris captiuos: restitutas res, ne belli causſa essent, potẽti hosti à nostris prædabundis ablatas: senas nuptias magnificentissimo apparatu factas: cõstructas aliquot locis, & pro veteribus tugurijs regali magnificentia exornatas domos. Vt hæc, inquam, præteream, arces quidem, Camenecensis in Podolia, Leopoliensis, Sendomirien sis, Corcinẽsis, Vilnensis, Cracouiensis, & hæc quidem bis, & aliæ quædam instauratæ, & munitæ: comparatæ, & instructæ permultæ, & magnæ bombardæ: frequentes legationes ad exteros principes missæ, & ab eis vicissim veniẽtes splẽdide ac liberaliter acceptæ atq; dimissæ, permagno ei constiterunt. Sumptuosus verò & ille fuit, splendidissimusq; cum Cæsare Maximiliano, & Vladislao ac Ludouico regibus apud Viennam cõgressus, quo Polonorum & Lituanorum nomen, obscuriùs antehac, & inopiæ, inertiæ, barbarieique opinione contemptibile apud externas gentes, illustrius & admirabilius esse cœpit. Post hos tot, tantosque sumptus, nõ in luxum, delicias, & voluptates priuatas profusos, sed ad vtilitatem, salutem, decus & ornamentũ Reip. factos, non est sanè reprehendendum, nec scio an valde laudandum, quòd ærarium nõ inane reliquit, filij hæredis necessitati, & futuris Reip. vsibus, vt filiarum dotes taceam, vtiliter seruiturũ: belliq;, si quod alicunde nobis inferretur, neuum futurum. Et tamen cũ hoc sibi proposuisset, ne in priuatos quidem benignitatem, & munificentiam suam clausit: & fortes, doctos, ac sapientes viros, aut quauis alia ratione vtiles Reip. cum donis, tum honorib. & alijs beneficijs prosequutus est. Vt enim literatos homines, nostrates pariter & externos, quorum vel opera honorificè in rebus magnis vti se posse existimabat, vel scriptis & præconijs suum, populorumq; suorum nomen illustratum inspera-

Arces ab eo extructæ, aut instauratæ.

Bombardæ.

Legationes. Regum conuẽtus Viennæ.

Ærarium exhaustum. Beneficẽtia.

bat, vt eos igitur omittã, ac de fortibus viris aliquot modò insigniores cõmemorem, nónne Constantinum Ostrogiensem ducem peramplis beneficijs auxit? nónne Ostapheio plebeio, aut obscuro duntaxat homini, sed in Tartaricis bellis exercitatissimo, & vigilantissimo, cùm alias, tum post obsessam aliquandiu, & oppugnatam à Turcis atque Tartaris: ab eo verò strenuè defensam arcem Cercassiam, permagnum honorem habuit, & multa largitus est: multa sæpe delinquenti indulsit? Quid Nicolaum Senauium, scientia, & vsu rei militaris præstantem, excellẽtis virtutis ergo collocupletatum, & ad eum, in quo nunc est, honoris gradum euectum? Quid ve virũ omni laude cumulatissimum, Ioãnem comitem Tarnouium, cùm alijs non obscuris beneficijs ornatum, tum ad summum dignitatis fastigium euectum, euidentibusq; grati animi indicijs, & præclaris elogijs, cum siue à Moschico bello, & Starodubo euerso, siue à deuictis apud Obertinum Valachis reuerteretur, ab ipso ornatũ, & honorario munere, publico totius Poloniæ cõsensu binis grossis collatis, cohonestatum, cõmemorem? Viuunt hi duo, & adsunt, & hæc mea dicta nutibus renidentes approbant. Tametsi longè maximum hi virtutis

Constantinus dux. Ostapheius.

Senatus.

Tarnouius.

Honorariũ publicè decretum Tarnouio.

premium sempiternam rerum à se gestarũ gloriam, quæ eos nunquã destituet, arbitrantur. Tacco Bielscium & Lacium Moschos transfugas perhonorificè ab eo acceptos, & luculentis possessionibus donatos, ingenij, fidei, & scientię rei militaris ergo. Nõ fuit ergo Sigismundus, ne in hac quidem parte restrictior. Aut si quando tandem fuit, non sua voluntate, sed necessitate, idque ingrauescente maximè ætate fuit. Quoniam autem illa quoq; vel potissima pars est iustitiæ, quæ cum cælitibus hominum, quasi societatem quandam tuetur, pietas, inquam, & religio, de hac quoq; iam tandem postremo loco mihi dicendũ est. Consulto autem in hunc eam locum seruaui, vt quæ reliquas omnes virtutes in se continet, & quasi germina quædam ex se emittit, hominisq; felicitatem perficit, eadem nobis huius optimi regis perficiat laudationem. Absq; hac enim cæteræ virtutes, imagines virtutum, & vmbræ sunt verius, quàm virtutes: neq; omnino laudabiliter, & beatè, quamuis rebus ad vota fluentibus, viuitur. Qua autem pietate fuerit, quamq; sanctè, & religiosè Deum optimũ maximũ Sigismundus hic rex coluerit, si alia nulla essent, ea quæ hactenus persecuti sumus, satis magno essent argumento: neque enim ita se ille tum in administrando regno, tum in omni vita gessisset, neq; tantus euasisset, neq; tot bonis, & felicitatibus, quot percurrere obiter vix potuimus, aut ipse, aut ditiones eius cumulatæ fuissent, nisi Deum propitium habuisset. Verissimum enim illud est, quod est in epistola diui Iacobi Apostoli: Omne munus bonum, & omne donum perfectum supernè descendere, à patre luminum. Eum verò nemo propitium habere potest, nisi qui agnoscit, reuereatur & colit, omnemq; fiduciam suam in eo collocat. Sic enim canit Dauid rex & propheta: Inquirentes Dominum, non deficientur vllo bono. Et alibi: Qui confidunt in Domino, erunt sicut mons Sion, qui non commouetur in æternum. Cùm igitur Sigismundo tot illa, tantaq; bona in omni vita suppetierint, quis negabit eum Deo cutæ fuisse? Vt enim non fallitur, ita neque fallit Spiritus sanctus, qui per Dauidem olim locutus est: Quoniam rex sperat in Domino, & in misericordia altissimi, non commouebitur, & quæ præcedunt: Desiderium cordis eius tribuisti ei: præuenisti eum in benedictionibus dulcedinis. Et alibi: Propè est Dominus omnibus inuocantibus se in veritate: voluntatem timentium se faciet, & preces eorum exaudiet, & saluos faciet eos. Custodit Dominus omnes diligentes se. Sed quoniam impijs quoq; nonnunquam prosperè multa in hac vita cadunt, elucetque in eis etiam aliquando nonnulla imago virtutis atque probitatis, age videamus, num qua alia ratione pietatem huius regis ostendere possimus. Et ecce occurrunt nobis templa Dei Opt. Max. partim instaurata, partim à fundamentis excitata, & multis, magnisque donarijs, & pretiosis vtensilibus, ad splendorem simul, & vsum cultus diuini, regali munificentia exornata. Atque vt Vilnensem basilicam, & Rupense, siue Scalcense fanum, & quædam alia, quæ nunc in mentem non veniunt, præteream: hoc quidem certè delubrum pulcerrimum, & sumptuosissimum basilicæ huic adiunctum, quod sepulcrum, & monumentum suum ille esse voluit, cum instituto iu-

Bielscius & Lacius Moschi transfugæ.

Pietas, & religio Sigis.

Regni felicitas ex cultu Dei.

Psal. 33.
Psal. 124.
Psal. 20.
Psal. 144.

Impiorum prosperitas.

Templa magnificè culta, extructa, & ornata.

giter & concinnè Deum colentium ſacerdotũ collegio, ferit oculos noſtros, & quodã auguſto ſplendore perſtringit. Huic verò baſilicæ quam multa & ampla donaria contulit? Iam quis neſcit, quàm ſedulo is, dum per ætatem, & morbum potuit, & quàm religioſè ſacris, cultuique diuino operam dederit, nulla neque temporis, neque loci incommoditate, neque occupationibus retractus? Quid ego precum eius aſſiduitatem, quid feſtorum dierum, ieiuniorumq; intemeratam obſeruãtiam commemorem? in quibus omittendis vix valetudinis gratia atque id extremis demum aliquot annis, medicorum ſuaſu, & epiſcoporum permiſſu, ne dicam hortatu, ſibi indulſit. Quæ enim à teneris annis cum lacte quodammodo materno imbiberat, ad extremũ vſque halitum conſtanter & mordicus ea retinebat. Externi hi ſunt cultus, ritusque, fateor, neque in his cardo religionis noſtræ vertitur: vera & interior pietas in mentibus, & voluntatibus noſtris penitus inclusa eſt. Ita ſanè. Sed cùm ea ſoli Deo perſpecta & explorata ſit, tamẽ his externis ſeſe nobis prodit, & exerit: vt ſic luceat, ſecundum authorem ſalutis noſtræ Chriſtum, lux noſtra hominibus, vt ij videntes opera noſtra bona, celebrent, & glorificent patrem noſtrum cæleſtem. Bona eſt enim, ait angelus ad Tobiam, oratio cum ieiunio, & eleemoſyna. Ipſe quoque CHRISTVS IESVS apud Matthæum magnopere hæc tria commendat, dum quomodo fieri debeant, præcipit. Quid verò prolixam Sigiſmũdi in egenos, quorum victus, veſtitusque parandi ratione ſ vel morbus, ætas, vel calamitas aliqua, vel denique arctioris, & addictioris Deo vitæ profeſſio impediuiſſet, beneficentiam, & liberalitatem perſequar? Eadem opera lucem hanc diurnam accenſa lucerna illuſtrare coner. Cernitis en ipſorum turmas, non modò templum hoc, verùm etiam vias, & plateas complentium, & orbitatem ſuam, tam benefico rege amiſſo, miſerabiliter deplorantium. Illa verò eius in receptis antiquitus Dei placandi ritibus, & cerimonijs, ſacroſanctè retinendis ac defendendis, & in propugnandis Dei miniſtrorem commodis, præclara voluntas, & conſtantia, in iſta præſertim noſtri temporis licentia, & iſto nouarum rerum, quo nunc leuiſſimi quique homines flagrant, ſtudio, ſeu verius pruritu, nónne maximum eſt ſingularis pietatis argumentum? Vidit enim ſapientiſſimus rex, in religione noſtra nihil melius, nihil exactius hoc tempore à quoquã inueniri poſſe, quàm ab ipſis Chriſti ſeruatoris noſtri diſcipulis, eorumq; ſucceſſoribus proximis, ſanctiſſimisque patrũ Conciliijs cõſtitutum, & publico Chriſtiani orbis cõſenſu tot ſeculis retentum eſſet. Didicerat non hîc, aut illic, & in angulis omnino Chriſtum quærendũ eſſe: neque vnuſcuiuſque eſſe, arbitratu ſuo verba, & inſtituta Dei interpretari: ſed eccleſiam, eccleſiam, inquam, in qua certa eſſet ac perpetua, vt inquiunt veteſtiſſimi, ſanctiſſimi, & grauiſſimi doctores, Irenæus, Cyprianus, & Auguſtinus, tot ſeculis continuata, verorum epiſcoporum ſucceſſio, columnam eſſe, quemadmodum ait diuus Paulus, & firmamentum veritatis. In ea ſola dari ſpiritum veritatis, qui vt author, ita interpres quoque ſit ſacræ Scripturæ: non diſſenſionis, verùm pacis Deus. Quo quidem illis carere neceſſe eſſet, quibus inter ipſos

Sedulitas in templo.

Obſeruãtia inſtitutorũ eccleſiaſticorum.

Externus cultus Dei.

Tob. 12. Matth. 6. Eleemoſyna Sigiſmũdi.

Conſtantia in fide & religione catholica.

Eccleſia, & doctores antiqui. Matth. 24.

1. Tim. 3. 1. Cor. 14.

non conueniret: & qui ne ipsi quidem singuli sibi constarent, sed omni vento doctrinæ, quasi uebulæ turbine exagitatæ, circumferrentur: Iam verò illa, quòd moribundus sacra Christi mysteria ritu Christiano expetiuit, & venerabundus accepit, quòd se totum Deo religiosis verbis, & suspirijs commendabat, quòd in eius clementia, & misericordia fiduciam suam omnem collocabat, quæ & ubi euidentissima, nisi fallor, veræ pietatis indicia iudicans, nónne certa sunt piè, & religiosè exactæ vitæ testimonia? Cùm igitur tanta pietate, quanta genere illo inclyto, & educatione optima digna fuit, præditus fuerit Sigismundus, nihil mirum, si iustus quoq; clemens, magnificus & benignus: si temperãs, moderatus, pudicus, & modestus: si fortis, constans, patiens, & excelso animo: si præteritorũ memor, præsentium sagax indagator, futurorum acutus coniector, & vtilium publicè, priuatimq; diligens & sapiens prouisor fuit. Non mirum, si in hac breuitate vitæ humanæ, magnisq; laboribus viuendo octogesimum secundum annum attigit, si viribus & valetudine plerunq; firma fuit, si sensuum, ingenijsque vigorem ad extremum penè retinuit. Non mirum, si gratia, & authoritate apud suos pariter, & exteros, summos iuxta ac infimos valuit: si amplissimũ regnum, elatis post patrem duobus fratribus, maturè adeptus, bellis felix, & victoriosus, pace multa beatus, vxoribus & liberis non infortunatus, ditionum aliquot accessionib. locupletior, tã bene, tam quietè, tam feliciter, tantoq; bonorum omnium fuore vno & quadraginta annis id administrauit: & florentius multò, quàm acceperat, nõ degeneri, vti confi-

Ritus Christiani in moriente.

Virtutes Sig. in speculum principibus posita.

Ætas 82. annorum.

dimus, filio reliquit. Non mirũdeniq;, si sempiternum optimi, & fortunati principis, & patris patriæ nomen atque gloriam, nisi me vanũ fallit augurium, apud longam posteritatem celebris, inclytusque rex retinebit: quippe, qui superiores omnes principes, & reges nostros non modico interuallo post se reliquisset. Nam quæ in singulis illis singula laudabilia fuerunt, ea hic vnus omnia complexus est. Boleslai Chrobri, vt ab hoc potissimùm ordiar, solertiam & magnificentiam: Cazimiri monachi, pacis & instaurandæ patriæ superiorum temporum iniuria afflictę studium: Vladislai eius filij mansuetudinem, Boleslai Criuousti victorias, Crispi prouidentiam, Miecislai senis grauitatem, Cazimiri horum duorũ fratris iustitiam, Lesci albi excelsum animum, Boleslai pudici religionem ac temperantiam, Lesci nigri moderationem animi: Vladislai Loctici fortitudinem, & in tolerandis aduersis patientiam: Cazimiri magni, in ornando, & muniendo regno studium atque diligentiam: Iagellonis aui, si non propagando, certè in amplificando cultu diuino, pietatem, laborem, & munificentiam: Vladislai patrui magnanimitatem, & clementiam: Cazimiri patris facilitatem, & offensarum perbreuem memoriam: denique Ioannis Alberti fratris ad res magnas gerendas, quanquam meliore fortuna, alacritatem. Has, inquam, omnes omnium, illorum virtutes solus Sigismundus non modò æquauit, sed superauit etiam: ita: vt nulla cuiusquam eloquentia, nedũ infantia nostra, satis dignè, & pro meritis eum laudare possit. Sed iam ipsum ex augusto illo mausoleo, in quo heri recõditus est, nos, quibus præfuit,

Pater patriæ Sigism.

Poloniæ regũ virtutes.

Sigismund. omnibus excellentior.

alloquentem audiamus. Quàm iustè, quamq; moderatè, vobis viri Poloni (liceat enim mihi vos omnes, imperio coniunctos, vno nomine appellare) imperauerim, & quanta felicitate regnum hoc auxerim, ornauerim, & cumulauerim, vos ipsi probè nostis: aut si qui per ætatem intelligere, & iudicare adhuc non potuistis, è maioribus natu, bonis & grauibus viris, discere potestis. Pro his meritis meis, iure meo illud à vobis postulo, vt si quid vnquam imprudens offendi, id vel humanæ imbecillitati, vel ætati meæ condonetis: quam verò mihi debetis gratiam, eam liberis meis dulcissimis referatis, morte mea pupillis. Filium hunc meum vnicum, quem ipsi vobis regem, mihi successorem, me volente, & postulante, iam pridem designasti, eodem quo me, auctore etiam, si potestis, studio prosequamini, conmaiore etiam, si potestis, studio prosequamini, consilijs adiuuetis, consentientibus animis atq; viribus protegatis, ætati eius nõnihil etiam indulgeatis. Ne audiatis eos, qui dum suam rem agunt, vestram agere videri volunt: & tamen aliud alibi præ se ferunt, vtrinque vt gratiam ineant, & opes, potentiamque suam augeant, & stabiliant. Cernitis qualia nũc sint tempora, quousque domi progressa sit multorum audacia, quanta huic regno, & communi patriæ periricula à barbaris impendeant. Maturè vobis prouidendum est, ne non modò imperium vestrum, & Respub. verùm etiam libertas, & vita vestra, vestrorumq; in extremum discrimen veniat. Id verò ita demum rectè prouidebitis, si sublatis omnino quorũdam factionibus, dissidijs, & simultatibus mutuis, amore, & officio erga vos inuicem: erga regem verò vestrum studio, & beneuolentia certabitis. Sic enim

Patrocinia filij cõmendatio.

Consilium regis.

enim fiet, mihi credite, vt qui nũc formidolosi nonnullis videmini, formidabiles vicinis vestris, hostibusq; sitis. Ad te verò, fili carissime, hæc mea est oratio. Illo autem habitu, illoque vigore, hæc tu, Sigismunde Auguste, patrem tecum loqui existimato, quo fuit, cùm tibi huius regni habenas, sceptrũq; traderet. Nihil est, quòd te vnà cum matre, & sororibus tuis, puellis lectissimis, propter mortem meam tantopere excrucies. Mihi quidẽ ego meo tempore, annorum, vitæ, gloriæq; satur, non dico mortuus sum, sed ad beatiorem vitam, regnumque melius migraui. Vt autem vestro quoque & horum omnium tempore id factum esse videatur, secundum Deum in te, fili, maximè situm est. Tibi, mi fili, deinceps, & mater, & sorores, & verò Resp. maximè cuiq; esse debebunt. In te spes omnes omnium, quas frustrati te æquum, non est, sitę sunt. Nonnihil quidem nobis debet Polonia, quemadmodum audisti, sed nos illi multò plus. Quippe quæ nos sibi, maioresq; nostros, posthabitis quibusdam illustrioribus, & elegantioribus, atque etiam potentioribus fortasse, reges assumpsit, & summa fide, studio obsequioque coluit. Te, quemadmodum ipse nosti, puerulum etiam tum, regio diademate insigniuit. Ad eius igitur salutem atq; dignitatem, vicissim te voluntatem tuam, studia & conatus omnes adiungere in primis æquum est. Id verò ita demum rectè facies, si omnibus æquabilem, familiarem verò non nisi grauissimis, & sapientissimis quibusq; præbebis: si nullius ius, & innocentiam, neq; gratia, neq; odio cuiusquam oppressi sines: & in iudicijs exercendis, non cuius cognatus, necessarius aut cliens quisque sit, sed quàm

Verba Sigis. ad filium.

Aurea pij patris monita.

iuſtam cauſſam habeat, attendes: ſi tenuiores à vi & iniurijs potentiorum vindicabis: ſi honeſtatem voluptati, publica commoda tuis priuatis antepones: ſi nulla in re leuior, aut præceps eris, neque de maioribus rebus abſq; conſilio ſenatus quicquam ſtatues: cum iuuenibus verò, & iuuenili ardore præditis, conſilia non temerè communicabis: ſi aſſentatoribus aures non accommodabis (blandum enim eſt malum, ſed peſtilens in primis regnis atque regibus, aſſentatio) ſi diſſenſiones ordinum, & ſimultates procerum, inter ipſos authoritate tua penitus extirpabis: ſi denique pietatem atq; religionem ſanctiſſimam ſedulò & ex animo coles: neque abinſtitutis maiorum, & iam inde ab exoriente religione Chriſtiana apud omnes gẽtes recepto, & ad noſtra vſque tempora tranſmiſſo, retentoq; cultu Dei optimi maximi, venerandiſque cæremonijs atque dogmatibus, te cuiuſquam, vel inſidioſis blanditijs, aſſentationibus, & illecebris auocari, vel importunitate auelli ſuſtinebis. Harum rerum omnium exempla domeſtica habes, ſatis, niſi fallor, illuſtria. Non ignoras, fili, quo ſucceſſu, qua felicitate, quantaque gloria nos tam diu regnauimus: id nos totum Deo Opt. Max. quem ſedulò, ritéque coluimus, acceptum referimus. Exiſtimare autem debes, neque regnum, neque quicquam omnino ſanctum & inuiolabile eſſe poſſe, vbi religio labefactatur. His tibi vijs, fili ſuauiſſime, ad laudem, ad beneuolentiam hominum, ad ſalutem, tranquillitatemque ditionum tuarum, denique ad decus, & immortalitatem graſſandum eſt. Hac certus eſt, & exploratus pijs principibus ad cælum aditus. Hæc recum

tecum Sigiſmunde Auguſte, pater: illa rex veſter vobiſcum, viri Poloni. Reliquum eſt, vt ſanctiſſimis, & ſaluberrimis monitis eius obtemperetis, eiusque præclara erga vos merita, aſſidua pietate, & grata memoria ſemper proſequamini: omnesque pariter eum, vti debemus, viuorum, & mortuorum Deo, apud quem nemo ſatis iuſtus & inſons eſt, aſſiduis precibus commendemus. Viciſſim ille in cælis, vti ſperamus, pro nobis orabit: & quorum ſaluti, & incolumitati omni ratione, quoad vixit, conſuluit, ijs ne nunc quidem, omni iam rerum terrenarum cura, & moleſtia ſolutus, ſtudium ſuum in placando Deo Opt. Max. deeſſe patietur.

IN FVNERE SIGISMVNDI IAGELLONIS, POLONIÆ REGIS, STANISLAI ORICKOVII Rvtheni Oratio.

REx noſter mortuus eſt, ſi tamen ille mori potuit, quem ſua præſtans atque regia virtus immortalem ante obitum reddiderat: quã ille cùm cõſtanter in omni vita coleret, quid tandem eſt, cur hunc mortuum dicamus eſſe potiùs, quàm hoc mortali corpore exutum, ad illam immortalem vitam abiiſſe, ad quam ſibi iter ſobriè, iuſtè, ac piè viuendo parauerat? Abijt ergo hinc, nos flenteis ac dolenteis reliquit in hoc ſqualore ac ſordibus, quibus obſiti, in funere ipſius comparemus, nobis cum illo periêre omnia, Equi-

tes: illi verò nihil præter hoc mortale corpus decessit: pro quo tamen ipso, cumulatur nunc ipsius acta vitę a ternitate, atq; immortalitate sempiterna. Nostra autem hæc mors veriùs, quàm vita illius à nobis discessit, quàm afflicta, exinanitaque sit, testes sunt mœror hic vester, ac vestræ piæ lacrymę, quibus deflemus non interitum regis nostri, qui nullus illi est, sed orbitatem nostram. Amisimus enim, equites non dominum: nihil enim ille minùs nobis fuit, sed iustissimum regem, atq; indulgentissimum patrem, qui cùm vnum, & †quadragesimum annum regnaret apud nos, quod exemplum regnans non dedit iusti ac moderati Imper. aut quod monimentum post se non reliquit in hoc regno, humanitatis, mansuetudinis atque beneficentiæ erga vos singularis? Quocunq; te animo atq; oculis conuerteris, plena omnia exemplorum illius sapientiæ, iustitiæ, fortitudinis, temperantię ac virtutum omnium reliquarum reperies: siue Eccles. Dei videas, quam ille integram atq; incorruptam in Polonia præstitit: siue ipsam Rempublicam, quam ille tanquam bonus pater vnicam filiam in sinu suo complexus, tam domi, quàm foris, tam pace, quàm bello, fouit, auxit, ac omnibus ornamentis cumulauit, in qua quidem Republica talem se ille regem gessit, vt & omnes ante se reges facilè vinceret, & cæteris post se spem imitandi adimeret. Cedant huic omnes reges: soli etiam scientiam regnandi concedant. Non Cyrus ille, non Agesilaus partem laudis æqualem ac gloriæ cum hoc petant, qui non tam rebus ipsis, quàm scribentium ingenijs magni fuerunt: de ijs enim non ad veritatem historiæ, vt videtur, sed imitationis

†quadragesimum annum regnauit.

nis exemplum Græci homines multa fictè scripserunt. At hic noster Sigismundus regum rex, non solùm bene viuendo ac sapienter regnando Cyrum atque Agesilaum superauit, aut si quid in regum genere maius hisce fuit, sed etiam illorum ipsorũ scripta, qui de illis regibus eloquentiss. copiosissimeq; scripserunt. Meliùs hic vixit, quàm illi dixerunt, meliùs regnauit, quàm præceperunt. Ita Sigismundus rex noster non fictum, neq; stylo adumbratum, sed viuum exemplum, atque rebus ipsis expressum. Cæteris regibus à Deo fuit propositum, vt in hoc rege, ceu in quodam illustri monumento, essent repositæ omnes regiæ virtutes, vnde sumi posset, quò humanum genus seruari, quò regna administrari, quò iura, mores, instituta, leges in hominum vita sanctè ac quietè possint retineri. Quid? solúsne regibus ille exemplum viuendi fuit? minimè verò, equites. Nemo enim etiam sortis infimæ reperietur, qui ad bene, beatéque viuendum ex hoc rege exemplum non possit sibi sumere: siue enim religionem ipsam spectes, quem anachoritam sanctimonia vitæ non vicit? siue etiam has virtutes vitæ communis consideres, nempe patientiam, obsequium, modestiam ac temperantiam: quis non dico in summo Imper. rex, sed homo ipse priuatus, quem angusta res coercet, hac ista commendatione Sigis. par fuit? Pauci equites, & haud scio, an aliquis omnino fuerit. Ita ille summã vitę absoluit, vt sapiẽtia reges: priuatos verò moderatione vitæ antecellerer, talemq; se in omni vita priuatim ac publicè præberet, vt id nulla orationis copia, vt par est, explicari possit, ne illius quidem Xenophontis

Græci, cuius ore Musas tum loquutas ferunt, cùm Cyrum illum atque Agesilaum verbis magnos faceret. At ne me quis ad Græcorum morem, temporis ac luctus vestri, caussa magna hæc facere existimet: ostendam, equites, talem regem nos amisisse, qualis in Polonia ante Sigismundum nemo, extra Poloniam verò pauci omnino apud omnes gẽtes fuerunt, siue bona ipsius propria spectes, siue quæ illi natura, aut fortuna largita fuit, consideres, vt meritò mors huius optimi regis dolorem huic senatui, mœrorem equestri ordini, squalorem Poloniæ, luctum ac gemitum omnibus attulerit: &, vt hæc ex iusto dolore profecta esse, ac amore intimo omnes intelligant, breuiter mihi dicendum est, quod genus viri fuerit, qui in regnando mores, quæ fides erga illum, & voluntas vestra. Vtilis erit & grata hæc oratio non solùm nobis in malis nostris, sed etiam his, qui cum laude viuere, aut gloriosè regnare cupiuerint. Sic enim de Sigismundo rege loquar, vt nihil nisi singulare, nisi regium, nisi diuinum, de hoc rege à me istis audituri: idque quod dicam, non facultate orationis meæ, à qua longissimè absum, illustrabo, sed rebus ipsius gestis atque exemplis, cùm sua sponte clarissimis, tum verò nobis notissimis. Non abutar enim conscientia vestra, equites: falsam enim gratiam ab illo mortuo quid inire studeam, quę tota morte ipsius sublata est? Sola illius virtus manſit immortalis, de qua sine inuidia audiendum est: vt illius clarissimi viri recordatione ac desiderio vota faciamus, quo Deus noster similes Sigismundo regnare in Polonia velit, si non omnes, (nam id sperare ferè iam fas non est) at saltem aliquos,

quos, hoc nos certè animo esse in hoc exequiarum munere conuenit, vt Deus non huic tantùm mortuo, sed etiam ipsi Poloniæ regno, nobisque sit propitius, nostrasque res afflictas, atque in desperationem propemodum adductas, benignus adspiciat me etiam, vt attentè audiatis, etsi rogandi non estis, mœror enim hic vester vos satis attentos facit, tamen vt consuetudinem seruem, rogo.

Sigismundus rex, auum habuit Vladislaum Iagellonem, qui ex Lituana gẽte in Polonia regnauit primus: virum omnibus tam bellicis, quàm religionis laudibus cumulatum: qui cùm octo & quadraginta annos in Polonia regnasset, multa trophæa de hostibus omnis generis constituit, inter quos Germanos memorabili pugna ad Dumbrouunum in Prussia deuicit: &, quod nulli vnquam regum *, neque nationum de Germanis licuit, hic solus est inuentus, qui, cęsis in acie vno die Germanorum quinquaginta millibus, Germanos à Polonis vinci docuerit. Prætereo alias victorias atque triumphos ipsius varios atque infinitos, quod illi nunc nihil ad nos, & si ad nos, nihil ad hoc tempus, de quibus tamẽ eruditi homines multa scripserunt. Hoc tamen dicam, id quod à patribus traditum meminisse debetis, magnum hunc, & excellentem regem, ac admirabili regnandi sapientia in Polonia fuisse, qui nõ satis se functum officio ad munere regio putabat, si tantùm res humanas administraret, nisi etiam res diuinas summo studio curaret. Itaque Luthuanam sine Deo gentem ac impiam antehac, ad ouile Christi primus adduxit, in Ecclesiamque dicauit: deinde, cùm literas ipse nullas sciret, tamen hic omne li-

terarum genus ac Musas ipsas, tam Latinas, quàm Græcas, in Poloniam introduxit, nullum regnum esse ratus absque literis, nihilque sancti ac iusti, neque honesti ibi posse esse, vbi Philosophiæ non versaretur nomen: quod illa ex agrestibus ciuiles, ex immanibus mites, ex barbaris doctos, ex hominibus postremò Deos faceret. Huic ergo tam excellenti, siue arti, siue virtuti, siue diuinitati potiùs cuidam Vladislaus Iagello domicilium in ea vrbe collocauit, quæ caput ipsius regni fuit. Cracouiæ enim gymnasium condidit, quod omni virtutis, ingenij ac doctrinæ laude ad hanc diem floret, vt inde, tanquam ex equo Troiano innumerabiles viri prodierint, sapientia, & doctrina præstantes. In hoc enim gymnasio Iagellonis opera, non sepulta aliqua Philosophiæ, seu sapientiæ pars tractatur, sed tota ipsa omnibus suis partibus perfecta atque absoluta. Summa hæc laus est, equites, ingens Iagellonis gloria, immortale etiam in vos, liberosque vestros meritum huius optimi & diuini regis, quo ille tanquam luce quadam, atque splendore mirifico, obruit omnes victorias, laudesque non solùm suas, sed etiam aliorũ, qui Sarmatiam illam feram, & indomitam hac ista humanitate literarum expoliuit: vt, cùm ferocius gẽte Polona antea, fuerit nihil, nũc contrà beneficio doctrinæ hac eadem nihil videatur esse mansuetius, neque humanius. Hanc ego humanitatem, quam in tẽplis, quam in foro, quam in regno ac in moribus nostris versari videtis, Iagelloni regi omnem debemus: qui accersitis in Poloniam literis, adhibitisque earum Doctoribus, nos ab agresti vita ad ciuilem vocauit, nobisque persuasit,

suasit, humanitate, & doctrina nihil esse melius: contra verò, feritate ac inhumanitate nihil esse homine indignius, qua vna re atque sola immortalem gloriam ille est adeptus. Nam vincere bello Germanos magnum quidem illi fuit: sed quod victoriæ non bonorum virorum sunt tantum, sed interdum etiam malorum, ideo vera carent laude: at curare, vt piè, castè ac religiosè viuatur ab his, quibus præsis solius est (mihi credite) hominis pij, casti atque religiosi. Iam verò, nisi diuino aliquo animi motu Iagello rex maiora concupijsset, & nisi fuisset † natura philosophia in huius viri mente quædam, quomodo ille, aut de literis ipsis, aut de illorum Doctoribus, ac de gymnasio condendo cogitare potuisset, præsertim cùm literam ipse legeret nullam? Quàm autem cara fuerit Deo optimo maximo, hæc Iagellonis mens atq; voluntas, inde apparet, quod ipsius genus longè, lateque regnare, non in Sarmatia solùm, sed in Hungaria, Bohemia, Silesia atque Moratia longæuum ac gloriosum voluit: vt Iagellana progenies singulari Dei beneficio edita in hanc lucem esse videatur ad retinendos homines in hac ciuili societate ad erudiendam vitam illorum communem, ad cõstituenda regna, ad vnienda imperia denique ad proferendos fines humanitatis atque religionis. Iam videtis, equites, quæ vestra est sapientia, è quo fonte profluxerit Sigismundus rex ad hominum vitam gubernandam atque conseruandam, quàm puro, quàm sancto, quamq; repleto omni militiæ atq; sapientiæ laude immortali. Sed antequam de Sigismundo dicam, audite per quos vitos hæc aurita virtus ad Sigismundum peruenerit:

† NATVRA

Iagellone è viuis ſublato Vladiſlaus eius filius maior natu, huius autem Sigiſm. patruus, regnum paternum ſuſcepit digniſs. filius illo patre, ac ſucceſſor, in tuendo paterno regno omnium acerrimus: qui extrema pueritia à Polonis rex eſt factus: ineunte verò adoleſcentia, rex eſt ab Hungaris abſens expetitus, bello Turcico maximo atque acerrimis hoſtibus. Tanta opinio de illo animos omnium peruaſerat, vt in illius indole ſalus omnium gentium repoſita putaretur, ita vt & Polonis dare ſalutē, & Hungaros liberare periclis poſſe videretur. Tanta virtus huius regis fuit, tantus ad virtutem impetus, vt præter ætatem periculoſiſſimis temporibus maximis vndique ſeptus hoſtibus duo regna maxima Sarmatiæ atq; Hungariæ, ſumma atque incredibili virtute conſeruârit. Scythas in Ruſſiam irruentes ſæpe vicit, Valachos Polonis adiunxit, Amurathem ipſum ſpe atque cupiditate Hungariæ imminentem cum vniuerſa Aſia ex Hungaria victum, fugatumque expulit atque eiecit: cui quidem regi, veluti Aaronem quendam ſanctiſſimum atq; fortiſſimum virum Ioannem Capiſtranum de familia Franciſci, Eugenius Quartus in ſocietatem Turcici belli miſerat: quo ille adminiſtro atque comite non ſolùm Hungariam, ſed omnes Chriſtianorum prouincias ab æterno interitu conſeruauit. Nam quandiu vita incolumis Vladiſlao fuit, tandiu Turcarum genus minus potens, ac minus formidabile prouincijs noſtris fuit. Illo verò Varnenſi prælio victo, quo ille virtuti ac rebus ſecundis cōfiſus, impari militum manu cum Amurathe conflixerat, tantùm Turcarum tyranni poſtea ſunt adepti, quātum nunquam eo

eo viuo optare ſunt auſi, in quo tamen prælio enituit illa Iagellonis excellens atque inuicta in hoc rege virtus: cùm enim inclinaret iam victoriæ, ſpesq; in ſola reſtaret fuga, & cùm cæteri exceptis Polonis, fugerent omnes, ille veluti Cæſar alter, ſui oblitus, in confertiſſimas hoſtium cohortes, opem laturus ſuis, cum magna hoſtium ſtrage ſe immiſit: & cùm quidam vi ex prælio reuocare iuuenem conarentur, ferox monitoribus reſpondit, Non eſſe ſui ſanguinis vincere velle, & fugere: ô generoſam mentem, & magno rege dignam. Non ego te eo prælio periiſſe dicam, Vladiſlae, neq; immaturam mortem hoc loco deflebo tuam. Viuis enim rerum geſtarum gloria, & quandiu hic Sol terras adſpiciet, viues. Nam quod tibi aut puerilis ætas negauit, aut immatura mors ademit, id tu ſuppleuiſti virtute tibi: quam ad hanc diem, nō Hungari ſolùm, pro quibus ſanguinem fudiſti, neque Poloni, quorum cum patribus illo in prælio occubuiſti, ſed illi ipſi Turcę, gentesque omnes barbaræ à te deuictę venerantur, fataleque tuum ſanguinem ad delendum Ottomannicum nomen ſibi eſſe arbitrantur. Sed me longiùs prouexit, equites, recordatio huius regis cum grato quodam deſiderio cōiuncta, & quod hoc intuens corpus, de illis quoque recordor, qui ex eodem ſanguine erant creati, vnde & hoc erat ſumptum. Nunc ergo relinquam patruum Sigiſmundi, tanti ac tam inuicti ſpiritus regem, & ad parentes ipſius iam vobis breuiter oſtendendos, deſcendam. Vos quæſo, quod adhuc feciſtis, me diligenter audiatis: Vladiſlao Varnenſi prælio extincto, Caſimirus frater, huius autem Sigiſmundi pater, regnum

ſuſcepit fraternum, atque paternum, & quinque, & quadraginta annos in Polonia regnauit: quo in ſpacio res ille tantas geſſit, vt, ſi de ſingulis mihi dicendum ſit, abuterer tempore, & auribus veſtris, equites, ipſe etiam me ignorare viderer, ſi ad res magnas huius excellentis regis orationem nequaquam parem adhiberem, præſertim cùm ad ipſum Sigiſmundum tota properet oratio. Hinc tamen Caſimirus quantus rex fuerit, inde ſcire poteſt, quòd contra potentiſſimos reges atque ſummos Imperatores, non ſolùm ſuæ ætatis, qua ille regnauit, ſed omnis ante illum memoriæ, Poloniæ regnum incredibili virtute defendit. Nam cum Matthia rege Hungariæ fortiſſimo atque bellicoſiſſimo, bellum in Sileſia acerrimum geſſit, & Stephanum Valachiæ Palatinum, bellatorem inclytum parere Polonorum imperio coëgit, & Mahometem Turcarum tyrannum ex Valachia expulit, pacemque petere compulit, Pruſſiam maximo bello perdomuit: Molchouiam deuicit: Scythiam ſæpe repreſſit: pacem, ocium ac tranquillitatem, armis atque legibus in ſuo regno diligenter cuſtodiuit: quibus ille rebus cùm eſſet apud omnes clariſſimus, facilè obtinuit, vt externis etiam auxilijs regnum Poloniæ muniret, quod ſciret regna, niſi finitimorum opibus ac beneuolentia iuuarentur, firma non eſſe. Itaque quod armis atque bello aſſequi non potuit, vt pax illi tum Germanis de Pruſſia eſſet, id vxore ex Germanis ducta eſt aſſequutus. Nam de domo Auſtriæ clariſſima, atque totius Germaniæ potentiſſima, eaque imperiali, vxorem duxit Eliſabetham, huius illius Sigiſmundi matrem: filiam autem Alberti ducis, qui idem Romanis, Hungaris, atque Bohemis rex fuit * cuius * Quæ nuptiæ, cùm eſſent plenæ dignitatis, plenæ concordiæ, ac regiæ cuiuſdam maieſtatis, ita tamen fœcunditate atque prole beatæ fuerunt, vt vix è veteri regum memoria vllius nuptiæ cum his Caſimiri conferri queant: nati enim ſunt inde filij ſex, omnes patri ſuperſtites: quorum ſerie quadam mirabili atque diuina, Vladiſlaus natu maior, in Hungaria regnauit viuo patre: Ioannes Albertus autem in Polonia patri ſucceſſit: illi Alexander, huic verò Sigiſmundus hic rex: reſtabant duo, quòd illis credo meliora regna hiſce terrenis debebantur, Caſimirus, & Fridericus, quorum alter in Diuos relatus eſt: alter verò vrbis Romanæ cardinalis fuit: filias quoque ſeptem numero, ex hoc eodem matrimonio ſuſceptas, omnes Germanis principibus in marrimonium dedit, atq; ita genere ac ſanguine ſuo cunctam Germaniam Caſimirus compleuit, vt pauci ſint ex omnibus Germanis principibus, qui conſanguinei non ſint Polonis. Felix Caſimirus hac ſta Deo grata, ac tam illuſtri apud omneis gentes ſobole, ex quo tot ac tanti orbis terræ conſeruatores prodierunt: qui felic or, ne in ſuſcipiendis liberis, an diligentior in educandis fuerit, non facilè dixerim. Nam vt filias prætermittam, quæ ſumma pudicitia, & digna illo loco ac genere cura à matre ſanctiſſima atque diligentiſſima fœmina educabantur: filij certè ea diſciplina fuerunt inſtituti, vt non regis filij, ſed priuati cuiuſdã viderentur eſſe. Nullus in ijs educandis regius ſumptus, luxus nullus, ſed ſumma moderatio in victu, amictu, atque cultu adhibita fuit.

Norat ſiquidem ille ſapientiſſimus rex atque idem pater optimus, fundamentum eſſe omnis reliquæ vitæ cùm priuatę, tum publicę inſtitutionem ipſam educationemque puerilem. Hinc enim petuntur primùm rudimenta illa ad laudem, & ad gloriam diſpoſita, nempe quid honeſtum, quid turpe, quid iuſtum, quid iniuſtum, quid expetendum, quid fugiendum ſit, quid Deo, quid parentibus, quid amicis, quid ciuibus, quid legibus, quid ipſi deniq; Reipublicæ debeas, quæ niſi tu incunte ætate, in anguſta ac ſeuera vita cognoueris, inutilis homo, perniciosus rex tuis futurus ſis, neceſſe eſt. Quid enim per Deos immortales ab eo expectes, qui ſine vllis honeſtis præceptis ex puellarum cœtu emerſus, à cantu, à tibia, à luxu, à tripudijs, à vino, à ſomno, à ſtupro, ad ſummum imperium acceſſerit? Iactabit ſe, mihi crede, illius intemperantia in illa copia inſolentiùs, neque quomodo proſit, ſed quomodo obſit rebus communibus cogitabit. Nam cùm voluptas ipſa per ſe virtuti ſit inimica, tum verò ſi ad illam poteſtas aliqua maior, aut imperium accedat, in furoré agitur, de ſtatuque omni mentem exturbat humanam. Ex hac tali ratione illæ humani generis peſtes prodiêre partim crudeles, partim verò effœminati tyranni. Hinc enim Buſiris atque Phalaris illi veteres: hinc Nerones iſti recentiores ac crudeles tyranni: hinc etiã effœminati Sardanapali ſunt orti: quorum vitam ſi inſpicias, facilè reperies ineuntem ætatem illorum, non parſimoniæ, neque diſciplinæ radicibus, ſed ipſius voluptatis atque licentiæ illecebris nixam fuiſſe. Horum exemplis admonitus Caſimirus rex, nihil priùs habebat, quàm vt illam primam

mam filiorum ſuorum ætatem certis legibus pudoris, verecundiæ, modeſtiæ, atq; ipſius religionis adſtringeret, certò ſibi perſuadens, taleis filios ſuos in regnando futuros, qualis illorum educatio præcederet, & meritò quidem: inſtitutio enim puerilis regum ipſorum, primùm proculdubiò medium atq; poſtremum illis in regnando eſt. Hinc enim omnis ornatus vitæ, regibus eſt petendus: hinc contra fortunæ tela præſidium ſumendum: hinc conſilium, hinc authoritas ac grauitas petenda: deniq; id, quod caput eſt, quid ſit regẽ eſſe, quid deceat illum, quod officium regis, qui vultus, inceſſus, victus, habitus: hæc ſola recta inſtitutio regi demonſtrat. Non capit hæc, mihi credite, anguſta ac nulla bona inſtitutione erecta mens, ſed vacillat ac titubat in omni regio officio ac munere. Qui enim rex hæc puer non didicit, is vitam miſeram, delectam, contemptam, infamem, ac obtrectationibus expoſitam agat neceſſe eſt. His ergo malis atque his incommodis omnibus ab initio Caſimirus ſtatuit occurrere, præpoſterè ſe facturũ ratus, ſi regnum ipſum filijs poſt ſe relinqueret: filios autem ipſos, quibus illud ſeruaret, negligeret: quare ne videretur (vt dicitur) plus curare calceum, quàm pedem: ſumma ope requiſiuit, cuinam inſtituendos filios ſuos traderet. Erat illis temporibus vir doctus, & bonus Ioannes Longus, Olugos à Polonis vocitatus: cuius vita probata, ac inculpati mores, cùm illius cõmendarent doctrinam, facilè Caſimiro fiuit perſuaſum, qui hunc filijs ſuis Doctorem accerſieret: vt ex eius viri præceptis, atque inſtitutis, veluti ex fonte quodam, atque totius honeſtatis radice flueret illa regia diſciplina,

quam docti homines summam esse rerum omnium voluerunt: quæ mentem, linguam ac rationem futurorum regum, ad Reipublicæ gubernationem cum summa laude dirigeret: sic Casimirus non aliquem externum, aut alienigenam, ac ignotæ virtutis hominem, filijs suis præceptorem delegerat, sed Sarmatam ac Polonum, eundemque spectatæ doctrinæ ac integerrimæ vitæ virũ. Itaille non in externa institutione, neq; in peregrina adolescere mentem liberorum suorum voluit, sed in Polona atque domestica: nec iniuria. Vt enim semina, si in peregrinam mandentur terram, amittunt vim suam, fœpéque in diuersum genus abeunt: sic puerorum ingenia institutione degenerant à patria virtute, vt ex duro Scytha mollis fiat Arabs, ex Latino Græcus, ex Polono Italus. Quare Casimirus, cùm se sciret genuisse reges, non Italis, non Græcis, neque Indis, sed solis Polonis: cauit diligenter, ne quis primam illam indolem, nisi Polonus fingeret. Adhibuit itaq; Ioannem Longum, vt Polona institutione, Polonus ipse bonos reges Polonis eò diligentiùs efficeret, quantò in illorum institutione salutem non solùm regni, sed suam etiam inclusam esse videret. Hoc ergo munere Longus non minùs difficili, quàm operoso suscepto, statim ab initio amouit è conspectu illius teneræ ætatis pestem ac perniciem iuuentutis libidines omnes, & illarum authores. Non erant auditi in Longi ludo versus impudici, non cantus, neque symphonia turpis, quæ aculeis nequitiæ incendunt ad vitium iuuenum menteis, nunquam ibi sunt visi turpiloqui, nunquam ebrioſi, nunquam mimi, nunquam amore ac vino, & mendacio corrupti

rupti histriones: denique nunquam illa dijs irata, quam Itali appellant, mascara in ludo illo fuit: nihilque earum rerum omnium, quarum imitatione atque consuetudine in vitium labitur iuuenilis ætas, talisq; fit, quales sunt ij, quorum cõuictu lætatur: cum claudo enim (vt dicitur) claudus eris. Quare aures illorũ regum ab auditu oculos à conspectu talium flagitiorum diligenter fidelis magister continebat. Libri apud illum à regibus illis pro mascaris tractabantur: viri boni ac moderati, pro histrionibus cum regibus illis versabantur: parsimonia vitæ, morum reprehensio, malorum irrisio, virgæ mediusfidius ipse, atque plagæ, administræ illius institutionis erant, atque comites: meminique me audire de nostris senibus, Casimirum dicere solitum, nullum se acroama audire suauius, quàm eiulantem, ac virga cæsum ab illo magistro filium: ô regem Sparta dignum, qui in illis lacrymis, ac in illius vitæ angustijs fundamẽta bene ac sapienter regnandi filijs suis reposita esse arbitrabatur. Itaque cum magnarum rerum cupiditate, monitore Ioane Longo, incenderetur assiduè præclara illa ad virtutem indoles, videtis quos fructus maturitate sua postea tulerit. Quid enim aliud causſæ putatis esse, quòd omnes vicinæ gentes, atq; nationes, ad Casimiri domum, quasi ad Philosophi scholam cõcurrerent, vnde nõ solùm reges regnandi, sed etiam magistros bene viuendi peterent? Nulla fuit alia, equites, nisi ipsius institutionis opinio. Hac enim impulsi sunt Hungari, vt ab illo Vladislaum regem sibi peterent: hac eadem Bohemi adducti Ioannem Albertum expetiuerunt, ita Alexandrum Lituani, ita

Sigiſmundum Sileſij: ô felicem tali prole Caſimirum: ô ter, quaterque beatam Poloniam, quæ tantæ indolis primùm, deinde virtutis parens atque altrix extitit: quæ quanta fuerit, teſtes ſunt omnes gentes atque terrarum oræ vltimæ, quæ ab hac iſta virtute, aut ſeruatæ, aut deiectæ, aut cum Poloniæ regno ſunt coniunctę. Nec mirum, nacta enim fuit hęc virtus naturam imperio aptam: ad quam cùm acceſſiſſet vſus, confirmatioque doctrinæ, ad tantam laudem, dignitatemque peruenit: & cùm omnes iſti optimi atque omni laude digniſſimi fratres florerent ingenij gloria: ſic tamen inter hos Sigiſmundus excelluit, vt tantum ipſe vinceret omnium teſtimonio fratres, quantum illi vincebãt reliquos omnes. Nam quæ veſtra opinio, quãta etiam ſpes omnium de hoc iſto iuuene fuerit, teſtes ſunt comitia illa Caſimiro mortuo Pitrokouiæ habita, vbi cùm de rege deligendo deliberaretis, hunc natu minimum, fratribus maioribus Ioanne Alberto, ac ipſi Alexãdro, anteferre ad imperium voluiſtis: & niſi partim Eliſabeth mater, partim verò Sigiſmundi ipſius continentia, fratri maiori concedentis, obſtitiſſet, antetuliſſetis. Vos hoc loco appello huius regni robur atque firmamentum, Thenciſci, quæ iudicia de hoc iſto rege tum feciſtis? quanta contentione animorum atque armorum veſtrorum hunc regem ſuffi-
cere patri voluiſtis? Quid tanto motu rerum ſpectaſtis aliud, niſi ſpeciem quandam atq; opinionem excellentis virtutis, quæ cùm ipſa ſumma eſſet in Sigiſmundi fratribus, in hoc tamen ita excelleret, vt quantum ætate ſuperaretur à fratribus, tantum ille ſplendore virtutis ac nominis ſui, fratres ipſos ſupera-

ſuperaret? quod autem ille tum ſe non extulerit, & quod à præſenti iam regno ac oblato abſtinuerit, nónne hanc abſtinentiæ illius laudem cuiuis regno anteponendam putabimus? niſi enim inſediſſet in huius viri mente conſtans ac æquabilis ratio quædam vitæ, nunquam ille, mihi credite, abſtinuiſſet ab eo, quod illi tum ſumma voluntate ac incredibili veſtra conſpiratione datum, oblatumque fuit. Nam non volitare cupiditate gloriæ, non inflãmari ambitione ad rapienda regna, præſertim cùm rex eſſe poſſis, hoc omnium difficillimum opus eſt, equites: hoc ſolius ſapientis, ac huius hominis eſt proprium: qui tamen hoc ipſum, quod fratribus ante ſe conceſſerat, quàm cumulatè poſtea à vobis ſit adeptus, res ipſa docuit. Mortuo enim Ioanne Alberto, deinde Alexandro fratribus, vniuerſi hunc ex Sileſia ad regnum paternum vocauiſtis, in ſummo ipſius regni diſcrimine, ſummoque periculo: ita in eo ſolo reſtare ſpem regni, atq; ſalutis veſtræ tum putaſtis: quo quidem regno ſuſcepto, ita illud vnum & quadraginta annos adminiſtrauit, vt omnibus opibus florentiſſimum vobis poſt ſe reliquerit. In quo quidem regno, qualem ſe regem ille geſſerit, quibuſve artibus illud adminiſtrârit, res ipſa iam poſcere videtur, vt dicam: fuit enim hoc ſecundum è tribus, quæ de hoc ipſo rege dicenda ab initio propoſuimus. Vtinam, equites, ea in nobis eſſet orationis facultas, qua, vt par eſt, dicendo explicare poſſemus, quínam huius regis in regnando mores, quæ artes, qui modus fuerit. Nunc verò cùm virtuti Sigiſmundi regis non tantùm mea, quæ nulla eſt, ſed nullius omnino poſſit par oratio inueniri: date mi-

hi hanc veniam, vt non tam orationem à meipsam, quàm rerum ipsarum, quas is gessit, commemorationem expectetis: quarum recordatione ac memoria, & hoc mœstum illius funus celebremus, & alijs præscribamus, quales reges in regnando esse conueniat. Ego enim sic existimo, in summo rege quatuor has res ineſſe oportere, ſapientiam, iuſtitiam, fortitudinem, atque clementiam. Quis igitur hoc homine ſapientior rex vnquam fuit? qui mox ſuſcepto regno, non vnam aliquam partem regni, ſed omnes illius partes animo complexus eſt: quæ cùm labefactatæ viderentur, præſentem medicinam omnibus ſummo cum præſidio attulit. Nam cùm Poloniæ regnum maximis bellis, quæ pater ac fratres ante illum geſſerant, exinanitum, ac omni conſilio, & auxilio deſtitutum accepiſſet, incundam ſibi ante omnia rationem putauit, quo & auxilijs iuuare, & conſilijs firmare, & opibus reficere regnum poſſet. Multa illi ad ea expedienda, quæ animo conceperat, obſtabant inopia primùm ærarij aſſiduis bellis exhauſti: deinde deſertum ab amicis regnum. Nullo enim tempore Poloniæ regnum maiori motu rerum fuit, quàm eo, quo à Sigiſmundo eſt ſuſceptum: hinc enim influebat tota in Ruſſiam Scythia: hinc bello affecta imminebat Valachia: hinc Aſia, Turca duce, minabatur nobis tota: cum Germanis etiam non ſatis certa nobis propter Pruſſiam pax fuit. Hic Sigiſmundus ſolus in medio relictus, ac magnis vndique periculis circumuentus, oſtendit patriæ illud ſperatum lumen animi, ingenij, conſilijque ſui. Omneis enim finitimos partim ſocietate ſibi

te ſibi adiunxit, partim fœdere reconciliauit, partim verò bello deuicit. Nam Valachiam inſperata victoria de Ioanne Alberto elatam, fregit ac domuit. Scythiam quoque multis prælijs ſecundis deuictam, ad extremum tandem munificentia, liberalitateque ſua in fide habuit: perfecitque vt Scythæ genus hominum ferum ac indomitum, liberalitatem ipſius potiùs, quàm arma experirentur: quem illi honorem, ante Sigiſmundum, nulli regum, ne illi quidem Alexandro domitori Aſiæ habuerunt: cum Turcarum etiam tyranno, cùm ab omnibus derelictus, ſolus periculoſiſſimum bellum gereret, fœdus ad extremum fecit, magis ex ſuorum tempore, quàm vt id vtile rebus communibus arbitraretur: de quo quidem fœdere dicam alio loco, equites: & ita dicam, vt hoc ipſum fœdus, quod nonnulli reprehendunt, magna neceſſitate factum fuiſſe oſtendam. Nunc dico, in his fœderibus atque bellis Sigiſmundum aliud ſpectaſſe nihil, quàm pacem, & ocium ſuorum: vt videlicet Polonia tot iactata caſibus, tot afflicta cladibus, tot denique oppreſſa malis, requieſceret aliquando, & ſe ex diuturno labore pace ac quiete reficeret: quæ eo miſeriarum iam venerat, vt neque priuatis, neque publicis opibus, poſſet contra vim hoſtium ſubſiſtere. Ita enim Iagello Germanico bello, & Vladiſlaus Turcico, & Caſimirus Prutenico atq; Hungarico, & Ioannes Albertus Valachico Poloniã attriuerãt, vt in media victoria victa eſſe propemodum ipſa Polonia videretur. Quare cùm ſpes reſtituendi regni nuſquam, niſi in pace, Sigiſmundo reſtaret: propterea hanc ipſam pacem omnib. bellis,

fœderibus, ſocietatibus atque affinitatibus quæſi-
uit. Nam ſorores, quas habebat, in Germaniam nu-
ptum dedit: qua affinitate ille Germaniam cum Po-
lonia non ſolùm coniunxit, ſed etiam Germano-
rum opibus illam contra omnem vim munuit: no-
biliſſimis enim ac potẽtiſſimis ex ea gente illos col-
locauit: qua ſanè re perfecit, vt illi primò omnium
Poloniæ regũ pax cum Germanis firma eſſet. Nam
quod is cum Prutenis bellum geſſit, priuatum illud
bellum Prutenorum fuit, nulla publica ipſius Ger-
maniæ authoritatem ſuſceptum: & ne quid fortè,
quod ad pacem ſpectaret, prætermittere videretur,
cùm iam Scythas liberalitate, Valachos deditione,
Moſchos victoria, Germanos affinitate ſibi ac ſuis
obligatos haberet: reſtabant Hungari, quos etſi il-
lis temporibus Vladiſlaus frater cum Polonis con-
iungebat, tamen Sigiſmundus longiùs proſpiciens
animo, Hungaros in perpetuum Polonis volebat
deuinctos eſſe. Itaq; cùm Scepuſia domus princeps
in Hungaria eſſet, Stephanusque Tranſyluaniæ Pa-
latinus, rerum poſt regem primus in Hungaria po-
tiretur, eius filiam Barbaram in matrimonium du-
xit, conſentiente ſenatu, ac approbantibus bonis o-
mnibus. Læta hoc matrimonio Polonia fuit, non
tam quod ſocietatem illi nouam attulerat, quàm
quòd talem reginam ex Hungaria acceperat, quæ
ob ſanctiſſimos mores, caſtiſſimam vitam, ac ob ad-
mirabilem pudoris atq; verecundiæ famam Heſter
fuit vulgo appellata. Sed hæc voluptas huius lætitiæ
nõ diuturna Polonis fuit: nam Barbara anno quar-
to, poſtquam in Poloniam venerat, vita eſt functa
magno cum mœrore ipſius regis, dolore autem o-
mnium

mnium veſtrũm incredibili: quæ tamen ipſa mori-
ens, reliquit vobis pignus initæ ſocietatis cum Hun-
garis: filiam enim ex ea Heduigim Sigiſmundus ſuſ-
ceperat: qua Ioachimo Marchioni Brandẽburgen-
ſi in matrimonium data, pacem Polonis cum Mar-
chia fecit. Ita ille hiſce artibus in omneis partes in-
tentus, pace parta, Poloniam aſſiduis bellis afflictam
exinanitam atque proiectam erexit, refecit, ac pla-
nè denuo conſtituit. Quanta hæc fuerit illius ſapi-
entia, ex alijs quoque poteſtis ſuſpicari, equites. Alij
enim pace bella quærunt: hic verò nihil bellis, niſi
pacem quæſiuit. Alij regna ſuſcipiunt: vt finitimos
bello vexent: hic regnũ abſq; finitimorũ beneuo-
lentia infirmum eſſe duxit. Alij fœdera ineunt, vt ad
euertendã pacẽ ſpacium habeant: hic omnia fœdera
quę cum Turcis, cũ Scythis, cum Moſchis, cũ Vala-
chis habuit, pace terminauit. Quis hunc regem non
ad euertendos homines, ſed ad ſeruandos, non ad
bello inter ſe cõmittendos, ſed ad pace coniungen-
dos, natum fuiſſe neget? cùm enim pacem omni
regno ſuo compararet, non tantùm ſuis, ſed etiam
alijs gentibus atque nationibus pacis author fuit: &
quod inter omnes conſtat, pacem mutuam Chri-
ſtianis prouincijs ſtabiliorem nũquam fuiſſe, quàm
Sigiſmũdo rege fuerit: ſic ille non tantùm quod ſibi
ſoli vtile eſſet, ſpectabat: ſed cõplectabatur ad ſuam,
& ad communem omnium ſalutem, omnes finiti-
mos reges atq; nationes. Pacis enim author omni-
bus fuit: ad pacem inuitabat, hortabatur, ac mone-
bat omnes. Valuiſſetq; vtinam illius diuina vox at-
que ſententia apud Ferdinandum ac Ioannem re-
ges: ſtaret nunc, mihi credite, Hungaria neque Tur-

cis per illam ad nos, ac ad omnes pateret via. Verùm cùm illi reges belli, quàm pacis, essent cupidiores, Sigismũdumq; nõ audirent, ab Hungaria ambo exciderunt: cuius motu atque casu ea quoque dudum antè habebant, cum magno communium rerum detrimento, partim afflixerunt, partim amiserunt: & meritò quidem: pace enim de medio sublata, quid vtrique salue esse potuit? Pax enim est parens atq; fons omnium rerum bonarũ, equites: sine hac nihil hominibus iucundũ in vita, nihil stabile potest esse: quã qui oderunt, feri & indomiti ac crudeles tyrãni sunt habiti. Contra verò, qui huius patroni atq; authores fuerũt soli homines, soli sapiẽtes: ac generis humani cõseruatores sunt dicti: & iure quidem: pace enim viuunt leges, excoluntur mores, tractantur artes: victus postremò ipse, ad vitam degendam necessarius, ipsius pacis est fructus: quo etiam fit, vt difficilius sit pacificum regem esse, quàm bellicosum. Quanto enim quisque ratione magis *deficitur, tanta est ferocior, & ad bellandum procliuior: at pacis author, atque custos nemo potest esse, nisi idem vir sapiens fuerit. Eædem enim partes sunt pacis, quæ sunt ipsius sapientis. Nam pacis hic finis est, vt in ea conuenienter naturæ ac legibus viuatur: qui finis idem profectò est, & ipsius sapientis. Hoc enim solùm ille curat, ne quid à natura ac legibus aberret. Quare nihil tam cum sapientia pugnat, vt videtis, quàm odium, discordiæ, ac bellum. Hinc enim existunt regnorum mutationes, hominumque ipsorum ac legum interitus: quæ conseruare ac constabilire est ipsius sapientis. Quod in Hungaria ne esset tanquam ex aliqua specula denunciabat Sigi-

Pacis encomia.

Sigismundus Ferdinando atque Ioanni tempestatem futuram: quam cùm illi non prospicerent animo, demonstrantemque Sigismundum non audirent, repente illa tempestas inuoluit ac corripuit omnia. Hungariamque sine legibus, iudicijs, sine rege, sine fide exposuit direptionibus, & incendijs. At Sigismundus interea cùm conscientia consiliorum suorum niteretur, nunquam facere, agere, ac moliri omnia destitit, quo si minùs pacem inter illos reges conciliaret, regnum tamen suum ab illorum contentione abduceret. Qua in re tanta sapientia, tantaq; moderatione fuit, vt in summa illorum contentione vtrique carus esset, vtriq; socius, atq; amicus: cum quibus vt pacem, & amicitiam firmaret, alteri hoc est, Ioanni filiam suam Elisabetham, è secunda vxore, hac ista grauissima atque clarissima Bona Sphortia, de qua dicam alio loco, in matrimonium dedit: alterius verò filiam huic Augusto regi nostro, filio autem suo carissimo atq; vnico, quem nobis ex eadẽ regina reliquit, collocauerat: quę nuper magno omnium cum dolore, ac mœrore decessit. Ita ille, nõ arma tantùm, opesq; omnes suas, sed etiam sanguinem ipsum, genusque suum vniuersum in pacis rationes conferebat: sanguineq; suo quàm plurimas gentes atque nationes sibi, regnoq; suo obstrictas esse volebat, & cum bellicosissimis nationibus, victoriosissimisque populis præesset, tamen hanc tantam copiam, non bellorum opes ac neruos, sed pacis instrumenta esse putabat. Quę pax, inquam, in regno cõstituta, quanta bona effecerit, quas artes excitauerit, quas opes huic regno tam priuatim, quàm publicè pepererit,

attendite equites: mentesque vestras pauliſper ab hoc mœrore vestro ad res vestras abducite, quarum ſtatus, ante Sigiſmundum, qui fuerit: hęc vestra præſens teſtatur copia: quam ſi conferre volueritis cum opibus illis vestris prioribus, inopia ſumma atq; egeſtas illæ videbuntur eſſe præ hiſce, quæ nũc ſunt. An vos illas opes putabitis eſſe equite Polono dignas? quæ tam modicè fuerunt, ac penè nullæ, vt legibus etiam vestris cautum fuerit, ne triginta marcas dos equitis filiæ ſuperaret. Non moderationis, mihi credite, ſed poſtremæ inopiæ hæc iſta lex fuit, cuius cùm nos (ita me Dij ament) ſubpuderet, legem hanc dotalem tulimus, vt id, quod inopia fiebat, lege fieri putaretur: cum interim bene ſe illis res haberet, qui locupletes videri volebant, ſi illorum ſanctius ærarium ipſas triginta marcas haberet. Neque verò hæc inopia tantùm in ordine equeſtri fuit, ſed ipſi etiam medius fidius ſenatores, ne plus centum marcis dotis nomine filiæ nubenti darent, lege, hoc eſt, egeſtate prohibebantur. Sed quid ego dotem huius inopiæ ſignum fuiſſe commemoro? cùm capita occiſorum equitum tanquam pecudum, non ipſius interfectoris capite ac ſanguine, ſed precio ac centum marcis, contra omnia diuina ſic humana iura, ſoluerentur? vt non mulcta, nõ pœna, non ſupplicio, ſed tam vili ære capita veſtra æſtimarentur, cædesque expiarentur. Ex hac tanta, ac tam infami, tamque impia æſtimatione apparet, egeſtas illi regni quanta fuerit: quæ tanta fuiſſe videtur, vt animam quis pro capite faciliùs daret, quàm hanc pecuniam ſolueret: quam vtique illis temporibus grandẽ fuiſſe cõſtat, quæ nunc authore Sigiſmundo nulla

nulla eſt. Quid verò illa macula atq; labes nominis ac generis veſtri, parúmne indicat, quã inops à pecunia fuerit hoc regnũ? Nã ſi quis fur pecuniã furto à quopiã veſtrũ abſtulerit, capite plectitur atq; ſuſpẽdio: ſi quiſpiam autẽ eum cuius hæc pecunia fuerit, occiderit, pecunia occiſi caput ſoluit: ô cõmemorãdas leges, & dignas, quæ in hac Rep. verſentur, quib. nos, tanquam pecudes, precio ac mercede ſicarijs, & interfectoribus addicti ſumus: quam nos nõ legem, ſed perniciem atque peſtem veſtram, primo quoq; tempore de medio tollite, equites, ſi ſalui eſſe, & boni viri haberi vultis, de quo quidem ipſo erit fortaſſe nobis apud vos † alius dicendi locus. Nunc vos iam perſpicitis, quanta hæc inopia fuerit, cui omnes leges diuinæ ac humanę in Polonia ceſſerant. Quid? in priuatis ne tantùm rebus hæc tanta inopia fuit? imò verò multò etiam maior in publicis: Recordamini enim per Deos immortales, illas anguſtias ærarij amiſſa vectigalia, bona, villas, vrbes, atque prouincias regias pecunia obligatas priuatis hominibus: tum demum ſtatuetis, quantum Sigiſmũdo regi debeatis, qui hæc omnia redemit, recuperauit, ac libera Reipublicæ reſtituit: quarum rerum inopia erat factum, vt homines hiſtorici literis mãdarent, Polono rege miſerius eſſe nihil, & ita profecto res eſt, ſi tempora illa reſpicias, quibus illi ſcripſerunt. An vobis tum regnum hoc diues fuiſſe videbatur, cùm ſubſidia belli ac ornamenta pacis mendicato penè reges veſtri quęrerent? cum pignoribus, obligationibus, ac mutuationibus, non ſolùm bella adminiſtrarent, ſed etiam domi viuerent? cùm ita exinanitum erat ærarium, diminuta vectigalia, o-

† Alias.

mnes villæ, posſeſſiones, ſalinæ, prouinciæ pignori oppoſitæ, ac à regio vſu auerſæ, vt rex ipſe neruis prorſus careret, quibus Rempubli. gereret? Quis vnquam non dico rex, ſed priuatus homo aliquid ſepoſitum ad vſus neceſſarios non habuit? ſoli ex omnibus regis veſtri ſunt inuenti ſine vllo ſanctiore ærario. Nihil fingo, equites: memoria in medio eſt res ipſa. Legite priuilegia bonorũ obligatorum, facilè reperietis cò inopiæ redactos fuiſſe illos ſuperiores reges, vt, ſi non dico bellum aliquod abillis eſſet gerendum, aut filia elocanda, ſed equus ipſe emendus, non priùs haberent, quàm aliquid adderent ad priuilegij ſummam. Quare cùm maximus nodus in Republica ſit inopia rei pecuniariæ, ſæpe fiebat, vt pernicioſa conſilia regis noſtri inirent auferendorum è templis vaſorum, ac nouorum imperandorum vobis tributorum, res etiam ipſas ad ſummam Reipublicæ pertinentes, inchoatas atque affectas, cum magno ipſius Reipublicæ detrimento intermittebãt. Difficile enim eſt efficere aliquid magni, cùm egeas: quod pecuniæ nerui ſint omnium benegerendarum rerum. Ex his tantis, tam diuturnis, tam poſtremis difficultatibus, anguſtijsque, quibus omnes res noſtræ priuatæ atq; publicæ premebantur, Sigiſmundus rex ſumma ſapientia atque incredibili celeritate hoc regnum expediuit: comparatis enim pecunijs, vndiq; collectis Ioannis Boneri opera, viri præclari atque induſtrij, ſalinas primùm, deinde præfecturas, poſtremò villas, vrbes, poſſeſſiones omnes redemit: æreque grandi perſoluto, vectigalia conſtituit: fructus prouinciarum auxit: ærarium collapſum ãrè atque effuſum, in-

genti pecunia cumulatum atque refertum: vobis reiſque veſtræ publicè reliquit. Quid verò hoc eodem principe atque duce, res veſtræ priuatæ, ex illa Reipublicæ nocte à Sigiſmundo productæ, quanta luce, & quo ſplendore nunc fulgeant, quis poterit, vt par eſt, dicere? Agri mediusfidius ipſi, ſyluæ item ac nemora, ruraque ac coloniæ veſtræ, quæ in pacis ſinu à Sigiſmundo collocatæ, medio (vt ſic dicam) ocij gremio nunc continentur: geſtire mihi videntur, atque huic authori, parenti, ac conſeruatori ſuo gratias agere, quæ ſitu antea ſquallebant omnia: nunc verò hac noua luce opum & copiæ ab hoc illuſtrata, fulgent, mouentur, ſeſeque ad ſummam vtilitatem veſtram, reiq; publicæ dignitatem efferunt. Eos enim fructus iam vobis ſubminiſtrãt, vt hos nullum bellum, quamuis atrox atq; diuturnum, exhaurire poſſit. Mandate hoc memoriæ, equites: ſpero multa vos, liberosque veſtros, ac maiora indies bona viſuros, in hisque ſemper ita exiſtimabitis, ſine Sigiſmundo rege nihil horum vos fuiſſe viſuros. Nam ante illum quid ſperare potuimus, in illis præſertim tantis anguſtijs? cùm mentes, animique veſtri debilitarentur inopia, ipſaq; egeſtas nobis ad omnia, quæ concupieramus: magna atque præclara obſtaret, quæ nunc ſublata de medio atque remota, res noſtras ſecundas ornauit, aduerſus præſidium attulit bello ſubſidia: paci verò ornamenta ſuppeditauit, auctæ iam ſunt veſtræ dotes, quarũ modus in lege, vt antea, ſed in voluntate veſtra pẽdet: viluit aurum, cuius vſus nimius iam faſtidium vobis parit argentum etiam ipſum, nõ priuatorum hominum videtur eſſe, ſed illorum regum

ſuperiorum. Nihil de ære ipſo loquar, quod auro, argentoque veſtro obrutum, vix iam comparet. Ita Sigiſmūdus, quaſi alter ex Hieroſolymis Salomon, non copiam auri atque argenti, ſed vtilitatem Polonis attulit, & quod in primis laudatur in Salomone rege, quod ille diuturna pace aurum atq; argentum lapide vilius Hieroſolymis reddiderat, hac certè laude Sigiſmundus non ſolùm illi par, ſed etiam ſuperior fuit. Salomonem enim illa copia dementauerat, ac à Deo ſuo patrio auerterat: hic verò in vberrimis copijs, religioſiſſimus: in ſummis verò opibus temperātiſſimus ad extremum fuit, nihilque ad vltimum ſpiritum curauit magis, quàm vt ipſius regnum in pace vigeret ingenijs, valeret doctrinis, ac omni humanitatis, & religionis laude floreret. Quando, equites, hoc regnum, quando vberius ingenijs, aut cultius vnquam doctrinis fuit? Nunquam, equites: omnia ſe ſimul hoc rege in Polonia profuderunt pax, opes, literæ. Rarum fuit antea ac penè inauditum in Polonia Græcarum literarum nomen, quæ ita erant hominibus noſtris incognitæ, vt id quod quis non intelligeret, Græcum eſſe diceret. Iam verò Latina ipſa oratio, quàm abſona fuerit atque barbara, Biga, & Baraletus ſunt teſtes, boni quidem illi viri, ſed tamen inepti magiſtri ac ruſtici. Conferte nunc cum his ea, quæ & ipſi didiciſtis, & in quibus liberi exercentur veſtri: non barbariam, ſed Græciam, non Sarmatiam, ſed Italiam dicetis factam eſſe Poloniam. Vt iam non Muſæ Græcæ, neque Latinæ, ſed vrbes mediuſtidius ipſæ, Roma atque Athenæ, honore, præmio, ac fauore Sigiſmundi inuitatæ commigraſſe in Poloniam videantur. Ita

Ita mens, ſonus ac ſubtilitas vtriuſq; orationis non externa, ſed vernacula: non peregrina, ſed domeſtica, in ore noſtrorum hominū verſari mihi videtur. Circumſpicite, equites, quàm vndiq; circumferantur verſus optimi: audite quibus laudibus ſolutę ac iunctæ orationis ſuauiſſimi huius regis à Polonis celebretur memoria. Nihil dico de me, cuius oratio, quantulacunq; eſt, aut ſi quæ omnino eſt, huius regis beneficio creuit. Voluimus quidem & nos de hoc rege aliquid dignum ex hoc loco veſtris affere auribus: ſed tamē id aſſequi, tarditate, vt par fuit, nō potuimus: ſtudio tamen certè, & voluntate proximi illis ſumus, qui literas ſuas, arteisq; optimas huic regi acceptas ferunt: & qui hūc quaſi quendā mortalem Deum, alto cælo demiſſum, mirantur: ac harum ipſarum literarum opera: quas illius beneficio didicerunt, cupiunt eum eſſe immortalem. Viues ergò, ô diuine rex, laudibus, carminibusque noſtris: nosq; è cælo benignius adſpicies, tuoq; numine ac munere hæc bona propria nobis velis eſſe, quæ hinc abiens reliquiſti. Commouit lacrymas, fletusq; interpellauit orationem meam.

Sed tamen quod inſtitueram dicere, par hic pacis artibus Salomoni regi fuit: conſtantia verò recti propoſiti, longè illi ſuperior: quod vt æquabiliter in omni vita tueretur, diffiſus ingenio, quæ ſiuit in ſuo regno ſocios tantarum rerum tuendarum optimos ac probatiſſimos. Habuit enim ex delectis viris ſumma authoritate ſenatum, ita vt hoc conſtet, in Polonia ſimili ſplendore *conſilium nullius regis vnquam fuiſſe: tria autem præcipuè in deligendis ſenatorib. ſpectare ſolebat: genus primò ipſum, quod *Concilium

maior authoritas apud homines, neſcio quomodo ſpectarę nobilitatis ſit, quàm incognitæ: deinde ſapientia præſtantes: poſtremò, ſententia & lingua liberos. Quòd ſi quãdo in his legendis remiſſior fuit, in his magiſtratibus mandãdis certè fuit, quib. ſumma nõ continetur regni, & in quibus homines non gerunt Rempublicam, ſed gerere diſcunt. In ſummis autem regni magiſtratibus quàm diligens fuerit, vt non repetam vetera, teſtes ſunt hæc lumina regni. Recenſete viros hos, & illorum familias, non vt illos laudemus, ſed vt in illis diligendis iudicium ac ſapientiam Sigiſmundi incredibilem admiremur, adeſt princeps regni Tharnouia domus: quid ex hac eadem domo maius? quid rebus geſtis clarius? quid Dijs, hominibusque carius hoc iſto Ioanne Tharnouio Caſtellano Cracouienſi hoc in regno vnquam fuit? cuius tot extant victoriæ, quot ſunt huius regni inimici: tot trophæa, quot deuictæ prouinciæ: tot triumphi, quot ab illo ſub iugum miſſi hoſtes: quo homine Sigiſmundus rex cuſtode periculoſiſſimo, Imperatore acerrimo ac feliciſſimo, periculoſiſſimis temporibus, maximiſq; hoſtibus, hoc regnum defendit, Scythiamq;, Valachiam, ac Moſchouiam deuicit: omnesq; hoſtes veſtros hoc duce, aut parere vobis, aut certè cedere coëgit. Prætermitto Turciam ipſam, quam in Hungaria Ludouico regi infeſtam, ac inimicam, ne capta Alba Græca, omnia ſimul euerteret, hoc eodem Ioanne Tharnouio duce prohibuit atque repreſſit. Quid verò hic, qui hunc ordine conſequitur, Petrus Cmita, lumen atque ornamentum huius regni? non ſplendore Wiſnicenſis familiæ, non ſapientia, non authoritate, non

non iuſtitia, non rebus geſtis à Sigiſmundo impetrauit, vt ad hunc vnum ſummos magiſtratus huius regni deferret, Palatinatumque Cracouienſem, Marſchalcatum, (vtamur enim verbis noſtris) præfecturas item magnas ac illuſtres illi mandaret? Quid hic Ioannes Lathalicius Poſnanienſis Palatinus? homo quidem equeſtri loco ortus, tanta tamen virtute, tantaq; ſententiæ libertate præditus, vt ipſe ſuis ſubnixus opibus in Sigiſmundi ſenatum aſcenderit? Quid vos decus huius regni atque præſidium Thenciſci? quæ ornamenta? Quæ inſignia ſummæ atque excellentiſſimæ virtutis veſtræ à Sigiſmundo non eſtis adepti: Vidiſtis enim Andream ex veſtro ortum loco, paruum quidem illum corpore, ſed ingenio ac eloquentia ſummum Caſtellanum Cracouienſem. Vidiſtis etiam Ioannem fratrẽ Palatinum Sendomirienſem nuper defunctum. Sed quid ego mortuos commemoro? cùm tu ipſe, Ioãnes Sendomirienſis Palatine, coram hic præſens adſis, qui cùm ob ampliſſimam, & haud ſcio, an maximam in hoc regno familię tuę dignitatem, tum verò ob prudentiam ſapientiſſimo ſene dignam, à Sigiſmundo dignus es habitus loco iſto, & ordine. Iam verò quomodo, te, Staniſlae Laski, præteream? cuius genus, & induſtria, ſpiritusq; illi ſenatorij, domi ac foris cogniti, apud Sigiſmundum tibi ſunt ſuffragati, vt Siradienſis Palatinus eſſes. Verecũdius de te dicerem, Nicolae Brudzoui, ſi meo nunc iudicio vterer, nõ alieno. Quanto enim tua erga me beneuolentia maior eſt, tantò ego minùs poſſem de tuo genere, virtute, ac doctrina dicere. Nunc verò quoniam ſenatum Sigiſmundi, non priuatos amicos cõmemoro,

dico Sigismundum in te fuisse secutum, vt Lancicienſis illi Palatinus esses, cùm genus ipsum, virtutemque egregiam, tum verò vel in primis literas, studiaque doctrinæ, quibus instructus atque paratus, vocatu Sigismundi in illius senatum veneras, vt etsetis cum hoc Petro Firlegio Russię Palatino, quasi quædam in Sigismundi senatu duo sydera, splendentia omni Philosophiæ laude atque doctrinæ. Vestræ quidem, senatores, succrescit laudi hic Ioannes Coscielecius, in Nouuladislauiensi Palatinus clarissima atque munificentissima ortus familia, cuius maiores tantùm inopia publica, de qua paulò antè dixi, commouebantur, vt pergrandem pecuniam, qua obligata bona regia habebant, regibus remitterent, †Marieburgoque, ac alijs amplissimis possessionibus vltro Casimiro regi concederent: cùm nunum nullum ex illa infinita obligatione acciperent: tanta fides Coscielecię gentis erga vestros reges fuit, vt in summa sua copia inopes se arbitrarentur esse, vestro egeno rege. Sed quid ago? aut quo progredior? Incidi in numerum vestri, senatores clarissimi, in quo difficile est ex vobis non aliquem, nefas quenquam præterire. Sed dabitis mihi profectò hanc veniam: & quòd in ipso cursu orationis tam multos prætereo: quosdam autem attingo, partim id tempori, ac auribus vestris seruiens facio, partim verò, quòd me vox, lingua, latera priùs in dicendo deficient, quàm vt par est, explicem, quid in vnoquoq; vestrum deligendo Sigismundus fuerit secutus. Quanta tamen sit authoritas omnium vestrum cum summa beneuolentia equitum Polonorum coniuncta, cùm ex his, de quibus iam diximus, sciri potest, tum verò

† *Mariebur*
gum

vel maximè ex hoc isto Andrea Gorcano comite Posnanienſi castellano, ac superioris Poloniæ præfecto: qui adolescens ac penè puer ita cōmendatione excellentis virtutis Sigismundo regi carus fuit, vt dignus ab illo, & summis honoribus haberetur, & qui patri Lucæ clarissimo viro in amplissima præfectura, ordineque succederet. Cuius ea est authoritas apud omnes, ea dignitas, is vitæ splēdor, vt nullius opes in hoc regno maiores vnquam fuerint: in quo quidem homine illud, quod Platoni illi Philosophorum Deo difficile videbatur, vt summæ opes cum summa virtute in eodem homine possent esse: ita vtrumque cum summa laude excelluit, vt nihil in Polonia illo sit ditius, nihil etiam melius. Nam bonarum rerum, & literarum, ac ipsius doctrinæ ita studioſus est, vt aliud cupere videatur nihil: opes etiam ipsius non libidinum, neque cupiditatum sunt instrumenta, sed humanitatis, virtutis, atq; dignitatis singularis. Hoc homine, equites, quoniam vehemēter nituntur res vestræ, salutem illi ac incolumitatem, quod facitis, velle & optare debetis. Ex his tot & tantis, ac talibus viris apparet, qualis rex iste fuerit, & haud scio, an aliud signum boni sit regis, quàm ipse senatus, apud eum regem præsertim, qui non sua, sed conseruandorum hominum caussa se factum esse regem nouit. Quemadmodum enim est in ipsis artibus, in quibus, quales ipsi artifices sint, instrumenta illorum declarant: sic etiam, cùm ars artium omnium scientia sit administrandi regni, nusquam ratio ipsius regis magis apparet, quàm in ipso senatu, qui instrumentum quoddam bene gerendę ciuitatis suo regi est: qui si nequam, si iniustus,

si helluo, si rapax ac sceleratus fuerit: certò scito consimilem quoque illi esse regem. Quid ita? quia mens ipsa infelix, non iam regis, sed tyranni, cum spe atque cupiditate omnia suorum ciuium deuorârit, nihil agit, nihil aliud dies atque noctes molitur, quàm vt ne quis illi omnino ad ea obstet, quæ concupiuit. Quare tyrannus omnis veluti quædam immanis bellua, in formam humanam insuta, antequam sternat ciues, vastet leges, ac solus deuoret omnia, senatum omnem tollit funditus, si quem habet: aut curat, ne quis in senatu illius sit generis, sententia atq; lingua liber. Ita tyrãnus aut senatu caret, aut si quem habet, ex obscurissimis quibusq;, atque nequissimis, linguaque ac mente seruis, collectum senatum habet: si tamen senatus dicendus est cœtus ille infelix, ex teterrimis quibusque hominibus ideo conflatus, vt cum his tyrannus scorteretur, potet, leges mutet, Rempublicam vexet, ac quorum assentatione, quasi œstro quodam, plenus perturbatione atque pœnitentia agatur in furorem, atq; in amentiam: vt ita viuat sine fide, sine pace, sine certo fœdere, ac inconcursu plorantium atque tempestate querelarum perpetuò versetur, plenus turbarum atq; tumultus. Cogitate hoc loco per Deos immortales, equites, & vestros illos veteres tyrannos, & hos etiam aliorum nouos: vt hæc, quæ dico, magis ex aliorum contentione, quàm ex oratione mea intelligere possitis: quàm æquus Sigismundi senatus fuerit, quàm iustus, sobrius, continens atque sanctus: vt facilè appareat, hunc regem, non suæ cupiditatis gratia, sed vestræ salutis caussa, senatum ex his viris delectum habuisse. Quem ille ordinem tanta

tanta cura coluit, vt ab initio suscepti regni plenum senatum semper habuerit optimorum Pontificum ac fortissimorum virorum, quod sine isto adiumento atque præsidio, neque ipsum se, neque regnum suum putaret esse diuturnum. Quam etiam ob rem tanta veneratione senatus apud illum fuit, vt Pontifices, dominos suos: senatores verò sincerè dilectos in literis appellaret, ô mentem non mortali aliquo regno, sed ipsa immortalitate dignam. Cùm enim penes †solum regni summa esset, tamen & regni socios senatores, & Pontifices dominos habere volebat, vt regnum cum socijs certius administraret, & dominos sua spõte sibi pręponens in summa potestate nõ insolesceret: & cùm solus omnia in regno posset, nihil tamen seorsim ab senatu præter regium nomen haberet: quod tamẽ ipsum summa moderatione ipsius senatus temperabat, à cuius authoritate nũquam dissensit: nunquam ille, suadente senatu pacem bellum gessit nũquam contra, senatu ad bellum hortãte, ille pacem fecit. Ita in cõsilio ipsius partes nullæ, dissensio nulla fuerunt: sed mirificus illo gubernante atq; prouidente ad cõmunem salutem consensus. Nõ senatus illi Reipub. clauum in summis tempestatibus gubernanti è manibus præripiebat, non ille vicissim senatus quasi nautarum remigationem impediebat. Sed cùm in senatu alij venientem tempestatem denunciarent, alij pericula Reipublicæ tanquam nauis ostenderent, alij velis atque remis incumberent: ille tanquam sapiens nauclerus ad gubernacula Reipublicæ immotus sedebat singulaque momenta

† Enim solũ.

temporum, locorum, hominum ac periculorum expendens, eò quo ſpes ſalutis oſtendebatur, conſilia ſuorum, curſumque regni dirigebat. Hæc ratio ſenatus, hæc illius optimi atque ſapientiſſimi regis fuit in hac Republica prouidentia: vt mirum iam videri non debeat, ſi vna ex omnibus prouincijs atque terris, in tanto rerum omnium motu, Polonia ſalua atque integra ſteterit. Non caſu aliquo, mihi credite, id eſt factum, neque fato. Rationi enim homines ſubiecti ſunt, non caſibus, conſilijs, non fatis, apud quos ſi quid non rectè neque ordine geritur, ſcito ibi non fatum neque caſum, ſed rationem rectam defuiſſe, quæ cùm à conſilijs noſtris abeſt, res noſtræ cadunt, ſtare non poſſunt. Quare, ſi vos, regnumq; veſtrum ſapientia regis veſtri, fide verò, & authoritate ſenatus ad hanc diem ſtetit: *illos, qui* iam conciderunt, resq; ſuas amiſerunt: ſtultitia, non caſu, amentia, non fato perijſſe dicemus. *An tu ſi* quam in nauim ita moratam conſcenderes, in qua aut nautę nauclero remoto, aut nauclerus ipſe reiecto clauo, cæliq; ac ſyderum, ventorumque ratione poſthabita, vellet ipſe remigare, ſalutē ne tu vllam ibi ſperares? aut ſi quid naufragij accideret, fato cuidam potiùs, quàm illis, qui permutatis officijs nauim euerterunt, naufragium illud tribueres? *Ad* eum modum, equites, omnes prouinciæ, quas aut ipſi viditis, aut de quib. ab alijs audiuiſtis, perierunt, dum rex pro ſenatu ipſe ſibi eſſet, aut dum ſenatus officium regis obire vellet: prouidere enim ac monere officium eſt boni ſenatus: regis verò, gubernare ac ſeruare. Quæ ratio adminiſtrandi regni atque moderatio, cùm ſemper conſtans, æquabiliſque in ſenatu

ſenatu Sigiſmundi fuerit mirum non eſt, ſi ſoli propemodum ex omnibus gentibus ad hanc diem integri ſumus, & ſi hac iſta felicitatis parte Polonia, cæteras omnes prouincias antecellat, quarum nulla illi hac iſta parte eſt par: non Italia, quę varijs ſeditionibus regum cum plebe libertatem amiſit: nō Gallia, quæ ſæpiùs fuſa atque cæſa, regē ſuum captiuum vidit: non Germania, quæ nunc ſtudio nouarum rerum, de libertate omni periclitatur, non Hungaria, miſera atq; afflicta: quàm diſcors à rege ſenatus, puer verò rex funditus euertit, non iam omnes oræ atq; exteræ gentes ac nationes ſe hac parte vobiſcū conferant: quas omnes, aut bellum euertit, aut ſeditio afflixit. Sola Polonia Dei ſummo beneficio, atq; huius optimi regis ſapientia, ac conſilio conſentientis ſenatus cunctis nunc floret opibus, viuit ſuis legibus, moribus etiam ac inſtitutis antiquis veterem ſuam retinet dignitatem, nec propter aliam cauſſam (vt iam dixi) niſi quod in ea, & ſapiens ipſe regnabat rex, & reges ipſi (hoc eſt, ſenatores) erant ſapientes: qui cùm omnia diligenter proſpicerent animo, rege in ipſa puppi Reipublicæ ſedente, ac clauum dirigente, nihil fortuna, neque caſus in rebus noſtris valuit: quæ ſi quid in rebus humanis valent, ibi certè valent, vbi non recto conſilio, ſed præcipiti temeritate aguntur ac feruntur omnia. Quare ſoli ex omnibus nunquam accuſarent hoc rege fortunam, Poloni nūquam de caſu ſunt queſti. Omnia enim ſecundum Deum, & illius prouidentiam in Sigiſmundi ac illius ſenatus ſapientia, tā domi, quàm foris, tam pace, quàm bello erant nobis repoſita. Subegimus hoc rege gētes antea inimiciſſimas no-

bis atq; inuictas: nonnullas nobis adiunximus: eaq; omnia incolumi regno, saluis legibus, ac integra libertate, hoc duce gessimus: domi etiam illo authore atq; principe conuenientissimè in summa benevolentia publicè viuimus: subsidia belli ac ornamenta pacis parta ab illo, relictaque habemus, vt quocunque oculi nostri inciderint, nihil desiderent ex rebus omnibus, quæ ad vitam tutò ac tranquillè degendam pertineant. Est enim pax à Sigismundo constituta nobis: sunt opes, vigent literæ, est fortis atque sapiens senatus. Restat etiam hic Augustus filius spes vnica regni, atque tantæ laudis atq; gloriæ paternæ hæres: qui vt ea tueatur, quæ illi pater amplissima reliquit, hanc istam sapientiam patris alliduè intuebitur: res ipsius gestas, consilia item, atque rationes omnes administrandi regni sibi proponet: quæ nullam rem esse declarant, in munere regio positam, quæ sapientia Sigismundi regis non comprehendatur. Verùm hæc ista sapientia, quam summam fuisse in Sigismundo rege multis argumentis perspiciris, & si per se ipsa summa sit, (est enim oculus quidam mentis, quo à magnis atq; excellentibus viris cautiæ rerum experendarum, fugiendarumq; cernuntur) tamẽ hæc ista sapientia, nisi habeat iustitiam in administrando regno adiunctam, infirmata est, rebus etiam humanis nõ multùm sanè proficua. Neque enim satis est, vt cautam videas, qua stent, cadantq; regni res, nisi etiam cautis illis, aut recentis, aut remotis, æquabiliter, iustè ac legitimè in ipsa Republica versêre, vtque in primis cures, vt in tanta varietate, rerumque humanarum conuersione, quàm minimi motus in Republica existant: quòd si qui

quì acciderint, vt sine detrimento communi accidant: quod cùm sine maximarum rerum vsu vario atq; diuturno teneri non possit, quis hac ista laude Sigismundo excellentior rex fuit? qui cùm beneficio lõgissimæ ætatis (vnum enim & octuagesimum annum agens, decessit) tum etiam prudentia singulari atq; diuina ad eam iustitiæ laudem peruenerat, vt in sua Republica nihil earum rerũ esset omnium, è quib. discordiæ, seditiones ac bella ciuilia existunt, quæ tum fiunt, cùm virtus exequatur vitio: cùm boni præmio, mali verò sua carent pœna: deniq; cùm non pro dignitate ac meritis cuiusq;, sed pro regnantis libidine, alij plus, alij minùs vtuntur rebus communibus. Ex hac enim inæqualitate ac intemperantia quædam oriuntur in Republica morbi illi insanabiles, quasi in corpore sano atque integro. Hinc enim existunt discordiæ, seditiones, ac bella ciuilia, cum ipsarum legum atque hominum interitu: & meritò quidẽ. Quid enim in ea Republica salui aut diuturni futurum speres, vbi virium præcurrit virtuti, vbi algent boni, lętantur improbi: vbi dignitas cedit pecuniæ, virtus generi, ingenium socordiæ atq; negligentiæ? Postremò vbi indignissimus quisque amatur, colitur, ornatur, ac ad amplissima quæque promouetur, summa cum desperatione bonorum? Ruant necesse est in tali Republica, ac intereant omnia, quamuis illa magna sint atque præclara. Non agam pluribus, equites: neq; exemplis vtar Græcorum ac Latinorum, & ipsorum etiam Barbarorum, qui Respubli. suas potentes ac florentes amiserunt, dum in illis nullus habetur virtuti honos, nulla pœna vitio. Ex ipso enim Sigismundo omnium in

ſtarum rerum exempla ſumi poſſunt: qui cùm ſapientia illa magnæ atque incredibilitatem ipſam videret peſtem ac perniciem eſſe ciuitatis, ad eum finem dirigebat omnia, vt neminem eius Reipublicæ, cuius hic rex fuit, pœniteret: qua cum æquabiliter illo rege vterentur omnes, nõ metuebat, ne qui vir bonus atq; fortis, contemptus ab illo neglectus, aut res nouas in regno moliretur, aut ſeditionem, bellúmve ciuile ſpectaret: quod ibi neceſſariò fit, (vt iam diximus) vbi non æqualiter, neque iuſtè viuitur: quare vt remoueret à ſuo regno omnia hæc mala atq; incommoda, Rempublicam ipſam omnibus ex æquo vtendam, ac fruendam propoſuerat: ita tamen, vt ratione, & boni ad illã admiſſi, & mali inde pulſi eſſe viderentur. Neq; enim in Polonia improbitas atq; indignitas deſperatione frangebatur vnquam magis, quàm Sigiſmundo rege: cõtra verò, virtus, probitas atq; dignitas hunc locum honoris, & gratiæ apud Sigiſmundum habuit, vt cùm genus ipſum illuſtre in claris viris adamaſſet, tamẽ ipſa virtute ſæpe poſterius clarum duxit genus: gradumq; ad honores ampliſſimos in ſua Republica virtutem volebat eſſe, non genus. Dabis mihi hoc loco hanc veniam, Nicolae Wolſci, vt tuo potiſſimùm exemplo me vera dicere probem: cùm enim equeſtri ortus eſſes patre, Sigiſmũdoq; nõ generis, neq; opum, ſed virtutis commendatione eſſes cognitus: hunc tibi honorẽ ille habuit, vt te, & gynecæo clariſſimę atq; pudiciſſimę huius reginæ vxoris ſuæ præficeret: & ad te Sendomirienſem Caſtellanatum cum multis prouincijs deferret. Hoc ille diuino facto ſuo docuit, quàm iuſtus rex eſſet, cùm tantùm tuæ excellenti

lenti virtuti, fidei, ac integritati tribueret, vt, quo genere ortus eſſes, quærendum ſibi non putaret. Quid verò tu, Martine Sborouuski? parúmne es tum expertus, quàm iuſtus hic rex erga te fuerit, cùm tuæ ſpectatiſſimæ virtutis durior aliquando conditio eſſet? cùm enim virtute, conſtantia, ac magnitudine animi inuidiam, calumniamq; ſuperares, & ſalutem Reipublicæ, libertatemq; communem, tuæ oblitus, maximo animo defenderes: tantùm apud Sigiſmundum ad extremum dignitate valuiſti, vt tua nimia (vt quidam putabant) in cauſſa cõmuni libertas, tibi ad hunc honoris, & dignitatis gradum non obſtaret, quem nunc in Republica tenes: quin verò etiam hæc iſta bona, & animi, & ingenij tui in Caliſienſi hoc iſto Caſtellanatu tibi ſunt apud Sigiſmundum ſuffragata. Sed quid ego hos cõmemoro? cùm externi homines ipſi, atq; aliunde orti, tantùm apud illum virtute valerent, vt illis non in regno tantum ipſo, ſed etiam in Sigiſmundi ſenatu locus eſſet. Adeſt enim Seuerinus Bonerus, vir Wiſemburgo quidem profectus, ita tamen ob virtutem, ingenium, induſtriamq; Sigiſmundo regi probatus, vt nihil illi obſtaret ad honores huius regni externum genus. Cùm enim fides ac induſtria ipſius in omnibus officijs ac muneribus regni ampliſſimis fuiſſet cognita, illum Sigiſmundus, & ſalmatorem fecit, & præfecturas mandauit, ac in ſenatum introduxit, in quo ille maieſtatem Reſp. veſtrę cum his ſeruaret, qui in hoc regno è vobis ſunt orti: & tamen apud Sigiſmundum caruit inuidia propterea Bonerus, quòd alienigena eſſet, ac Germanus, non ciues neque Polonus: cum illo enim Sigiſmundus

ob virtutem ipsius præstantem ac singularem communicauit hoc regnum, in quo nunc ille omnibus opibus fortunæ, ingenii, ac dignitatis summa vestra voluntate floret. Ad hunc modum Sigismundus præmijs in Republica propositis, optimi cuiusque virtutem ad ipsam Rempublicam tuendam excitabat: qua sanè ratione tantum profecit, vt nullum tempus in hac Republica ferocius fuerit virtutum omnium. Pro se enim quisque tam pace, quàm bello nitebatur, vt sub optimo rege bonus ipse ciuis esset: & ne quis, amplissimis præmijs virtuti propositis, ipse sibi ad laudem deesset. Quare tanto studio ad virtutem, & ad glóriam exarserát omnes, vt summi, medij ac infimi, ad summa contenderent. Testis enim hic est, Ioannes Tharnouius, qui cùm genere clarissimo sit ortus, tamen ad res maximas pro salute huius regni gerendas, honoribus amplissimis ab hoc rege inuitatus, tantùm virtute profecit, vt non solùm nostros Imperatores omnes, sed etiam illos veteres externos Scipiones, Marios, ac Maximos, bellica laude adæquaret. Quid verò hic Nicolaus Sieniauuski Belsensis Palatinus? qui præmijs à Sigismundo excitatus cum Alexandro ac Procopio fratribus, sic rem militarem in Russia hoc rege administrabat, vt eorum opera Russia illa afflicta, ac anniuersario hoste penè deleta, requiescat nunc, ac nouis colonijs solitudines suas compleat atque instauret: ita vt post hominum memoriam cultior Russia nunquam fuerit, quàm est nunc Sieniauiorum, & aliorum fortium virorum opera, quorum virtute ad hanc rem Russia stetit: quæ cùm assiduis hostibus esset exposita, fortissimorum virorum

tum præsidio eam Sigismundus muniendam sibi putabat: eiusque prouinciæ magistratus his potissimùm mandabat, quorum animo ac virtute confidebat: veluti nuper paulò antè quàm esset mortuus Podoliæ Palatinatum ad Ioannem Mielecium detulit virum fortem, ac genere, ingenio, opibusque præstantem. Prætereo alios multos fortes ac claros viros, quorum virtutem Sigismundus ad res maximas iustitia sua excitauit, beneficijs auxit, præmijs verò confirmauit. Est hæc diuina summi illius viri ac iustissimi laus, qui cũ amplissimo ac copiosissimo regno potiretur, illius omnes copias atq; opes, non suæ priuatæ libidinis, neque compendij sui putauit esse, sed eius Reipublicæ, cuius rex fuit. Quare quicquid positum erat, aut in honoribus Reipublicæ, aut in vectigalibus ipsius regis, earum rerum omnium dispensatorem ille se esse putabat, non possessorem neque dominum. Quò etiam fiebat, vt hæc communicaret omnia cum viris fortibus, ac de Republica bene meritis, ita vt cuiusque dignitas ac meritũ postulabat: summas opes regum esse ratus copiam bonorum virorum atq; fortium, quorum virtus sibi iaceret semper, vbi nullus ei haberetur honos. Quare cùm Sigismundus gratus esset erga optimi cuiusq; virtutem, commouit præmijs propositis studia hominum, non solùm summorum, sed etiam mediocrium atq; infimorum. Pro se enim quisque hoc rege excellere in Polonia studebat: nemo erat, qui aliquid non afferret in medium, quo regi suo operã ac industriam probaret. Artifices ipsi mediushidius, ac omne genus mechanicum commotis studijs, artes suas diligentius hoc rege coluerunt,

cùm viderent operas quoque ſuas placere regi. Itaque tanta copia optimorum opificum atque artificum hoc rege fuit: vt Phidiæ illi veteres atque Polycleti, & Apelles reuixiſſe in Polonia viderentur: qui pingendi, fingendi, ac dolandi arte, illorũ veterum artificum gloriam adæquarent: quorum cùm multa extent in hoc regno opera pulcra atque viſenda, tamen huius vnius arcis opus vincit, ac ſuperat omnia, quam ille præſtantiſſimorum artificum opera à fundamentis extruxit, ac Cracouiam hoc iſto præſidio muniuit tanto ſumptu ac opere: vt nó hominum, ſed Deorum immortalium ſedes arx iſta eſſe videatur. Quid verò Baſilica huic templo adiuncta, paruúmne acceſſione ſui, huic ædi Venceſlai decorem, dignitatemque attulit? in qua & pictorum operæ, & ſculptorum ac fabrorum ſingularia, & magnifica viſuntur: quam Baſilicam ille, & religioni ſummi Dei cõſecrauit, & omnibus ornamentis (vt videtis) illuſtrauit, corporique ſuo tabernaculum hanc eſſe voluit: in qua illud, quaſi quodam regio itinere defeſſum, non minùs longo, quàm moleſto, poſtremum requieſceret, ac ſupremam mundi diem exſpectaret. Quanta hæc Sigiſmundi iuſtitia fuit, quàm potens, quàm magnifica, quàm clara apud Deum, quàm nota, & probata apud homines? qui diſtribuendis æqualiter præmijs, ac muneribus regni, mutua pace, ac beneuolentia ſuos tenuit: & ad virtutem bonos viros cupiditate rerum optimarum incendit, ac in cõtrario genere hominum hoc ipſo modo firmabat rationes bonorũ. Nihil enim apud illum contemptius, nihil neglectius, nihil vilius improbis fuit, vt ex hac iſta ratione, boni præmia

mia ſuæ virtuti ſeruari à bono rege ſcirent: mali verò nihil præter contemptum ferrent, atq; pœnam. Ita illi honores omnes ſolis bonis ac fortibus viris debere ſe putabat: quibus cum improbis etiã communicatis boni in officio dolore redderentur remiſſiores: improbi verò nihilo illis ipſis honoribus fierent meliores. Quare cùm præmium, & pœnam æquabiliter diſpartiret, ſeſeq; ipſe ſanctiſſimè gereret: virtutes præmijs, vitia contra pœnis affecit: cuius rei etſi multa extent exempla, tamen haud ſcio, an aliud ſit clarius illo, & ad ſanciendum cùm in re militari, tum in omni vita fidem accommodatius, cùm Raduankouium centurionem ob Ornetæ Pruſſico bello proditionẽ infamia publico iudicio notauit: militesq; noſtros huius calamitate ac ignominia docuit, vt pugnare potiùs, quàm fugere: mori, quàm fallere vellent. Hiſce artibus Sigiſmundus cùm ſuos ciues, bene viuere, ac iuſtè agere docuiſſet, facilè illam quoq; iuſtitiæ partem, quæ legibus traditur, abſoluit: cuius hæc ſumma apud Sigiſmũdum fuit, vt conuenienter in hac ſocietate noſtra viueremus: ad hunc ille finem omnes leges ſuas retulit, quibus pax inter nos cum ſumma beneuolentia conſtaret: quas leges ſi inſpicias, tanquam in aliquo ſpeculo omnes ſenſus Sigiſmundi ac rationes expreſſas videbis. Nullam in his tyrannicam mentem, nullam vtilitatem ipſius propriam reperies. Veſtræ libertatis, equites, veſtræ dignitatis, veſtræ maieſtatis ſunt illæ leges, quæ in Polonia ſolẽ regnant, ac ex æquo vobis, & Sigiſmundo regi veſtro imperant. Neque enim ſolutus eſt rex legibus apud vos: non quod illi vtile, id iuſtum vobis: non quod lubet, id il-

li licet, Romanæ ſeruitutis ſunt iſta carmina, quæ laudat nemo, niſi ſeruus ſit, aut Italus: qui quidem, vt certiùs ſeruiret, ſcholas etiam ſibi (ſi Dijs placet) condidit: Doctoresque legum fecit, à quibus nil niſi ſeruire diſceret, qui Doctores, inquam, legum iſtarum ſeruilium tranſcenſis Alpibus, venerunt etiam cum talibus præceptis ad vos: quos hîc paſſim iam vagari videtis, cum hoc iſto Dijs irato ſupercilio, ac peſſimo libertatis veſtræ exemplo: quos vos, id quod facitis, contemnere debetis, equites: & tanquam contagionem quandam hanc iſtam Neronianam ſchólam fugere, regnóque veſtro pellere: ne iſtæ immundæ pecudes inficiant puros *iuſtitiæ* veſtræ fonteis, è quibus Sigiſmundus hauriebat leges veſtras, quibus communiter vobiſcum viueret, quarum legum ille lingua, non rex: interpres, non author: patronus, non Dominus fuit: quas etiam ferebat, authore ſenatu, volentibus ac iubentibus vobis. In qua ſanè ratione cum ſumma moderatione æquitate animi fuiſſet, omnes illos veteres Solonas, Licurgos, atque Cretas Legumlatores viciſſe mihi videtur: nam illi ſeorſim à populo leges ferebant: hic verò nullam abſque ſenatus authoritate, ac ſcito veſtro communi, legem tulit. Illorum leges libidini populari ſæpe ſeruiebant: Sigiſmundi verò nulli rei ſeruiunt, niſi vtilitati communi ac veſtræ libertati. Illorum legum nimia licentia tyrannidem in ciuitatibus pariebat: noſtra verò legum diſciplina, nulli rei magis, quàm tyrannidi, eſt aduerſa. Quid ita? quia apud leges noſtras rerũ, & criminum, non perſonarum, neque dignitatum, ratio eſt. Non quærebatur in Sigiſmundi iudicio, Archiepiſcopúne, an Pala-

Palatinus: Epiſcopus, an Caſtellanus: nobilis, an ignobilis: peregrinus, an ciuis reus eſſet? ſed remota dignitate omni reorum ipſorum, de re ipſa iudicium fiebat: in quo nocentes pœna legitima afficiebantur: innocentes verò ex lege abſoluebantur. Iam, quanta ipſius Sigiſmundi maieſtas in iudicijs publicis fuerit, quæ animi æquitas, qui modus, recordamini, equites, & illam perſonam illius regis in iudicio præſidentis vobiſcum cogitate: in qua expreſſa facies Reipublicæ veſtræ cernebatur: ſtatus erectus, ac celſus, lati ac patentes humeri, facies rotunda, rubentes genæ, oculi grandes, ac ſtabiles: minax ſupercilium, naſus ipſe gryphus ac aquilinus, ſummo rege dignus: vt non Caſimiri regis, ſed Ludouici filius videretur iudicio præſidere: ſic omnia ad imperium erant in illo rege nata, vultus, intuitus, vox, latera, ſilentiũ poſtremò ipſum. In iudicio nunquam audiebatur, niſi cùm oportebat: minùs etiam nonnunquam, quàm oportebat. Nutu plura, verbis pauca conficiebat: tantáq; moderatione linguæ ac continentiæ ſermonis fuit, vt illius, in ſummo imperio, nemo vnquam verbũ vllum aſperius audierit. Quare cùm tanta iuſtitia, ac tanta moderatione in cõtrouerſijs dijudicãdis fuiſſet, æquos, placatosq; reos à ſe dimittebat, nõ ſolùm eos, ſecundum quos iudicabat, ſed etiam eos, quos contra ſtatuebat: & cùm gratiæ cauſſa in iudicio nihil faceret, grata tamen erant omnia, quæ faciebat. Ita ſæueritati illius, res maximè diſtans, miſcebatur comitas, ſed ita tamẽ, vt neq; comitas impediretur ſeueritate, neq; ſeueritas comitate leuior fieret. Hac fama admirabili virtutũ incredibiliũ, cùm ſolus ille rex, ſolus iuſtus,

ſolus ſapiens, non domi tantùm, ſed etiam foris vi-
deretur: tanta veneratione propter ſummam iuſti-
tiam apud omnes gentes fuit, vt iuſtitiæ illius fama
impulſi Bohemi primùm: deinde Hungari, Ludo-
uico rege apud Mohacium à Turcis interfecto, huic
vltro duo maxima regna offerrent, quæ ille tamen
non accepit, cum reprehẽſione multorum, eorum
præſertim, qui non perſpiciunt, ac multò etiam mi-
nùs intelligunt, quãtum ipſius regni ſit opus. Quod
cùm alta ſapientia Sigiſmundus cognitum, perſpe-
ctumq; haberet, regna illa remiſit Hungaris, ac Bo-
hemis: ipſe Sarmatia cõtentus fuit, ſufficere ſibi hãc
materiam ratus, in qua omnem vim ingenij, ac vir-
tutis ſuæ oſtenderet: tanta fuit opinio ipſius excel-
lentis iuſtitiæ apud omnes, tanta etiam illius mode-
ratio. Quid verò illud, cùm Ioannes, & Ferdinandus
reges, ſummis inimicitijs incenſi, arbitrum hunc de
Hungariæ regno ceperunt? patúmne ex eo liquet,
quanta exiſtimatione hic rex apud omnes fuerit?
quam ſanctiſſimam eſſe reges illi putabant, itavt ar-
bitrio illius, non ſolùm regna ipſa, de quibus ambi-
gebant: ſed etiam dignitatem ſuam regiam commit
terent, id iuſtiſſimum fore rati, quod à Sigiſmundo
probatum, decretumq; fuiſſet. Prætereo alia infini-
ta domi, & foris ipſius excellentis virtutis, atque iu-
ſtitiæ documenta, quæ ille viuus conſtituit, ad me-
moriam regni ſui ſempiternam. Et quoniã præcipua
pars iuſticię eſt pietas ipſa, patúmne hac quoq; iuſti-
ciæ parte excelluit? cùm religionem illam patriam
atq; auitam, cærimonias item omnes ſanctiſſimas,
tanta veneratione coleret, vt nihil illis melius, nihil
religioſius eſſet, ne in monaſterijs ipſis quidem, non

in his, quæ nunc ſunt, ſed in illis, quæ olim fuerunt:
fide enim in Deum erat ſumma, hominem pecca-
torem ſe confitebatur eſſe palàm: nuſquam ſpem
veniæ, niſi in ſolo Chriſto habebat: benignus in o-
mnes, pius, clemẽs, ac munificus fuit: in eccleſia ve-
rò, ne quid nouaretur, néve ipſius religionis vlla in
re fieret commutatio, tanto ſtudio curauit, vt in mi-
nimis etiam rebus, quæ vix cenſeas, diligentiſſimus
fuerit. Vos hoc loco appello ſanctiſſimi ſacerdotes,
qui mœſti nunc pro illo ſacrificium facitis: ecquis
veſtrum diligentior omnibus religionibus atq; cæ-
rimonijs conſeruandis hoc rege fuit? Quoties il-
le vos admonuit, ſi quid à vobis non ritè factum, aut
ſi quid de ſtatuto ſacrificio fuerat à vobis prętermiſ-
ſum? Candelam ipſam ceream mediusfidius, vt ma-
iora prætermittã, non ſuo loco ſtantem aduertebat:
aut ſi ea ſacro deeſſet, vos admonebat. Neque verò
id ille faciebat curioſus in veſtro munere: ſed quod
minimis hiſce rebus, aut ſublatis, aut intermiſſis, re-
ligionem ipſam intermitti, ac ſenſim tolli putabat:
de qua ne vlla diminutio fieret: non ſolùm præmijs,
ſed etiam pœnis in ſeditioſos editis prouidit. Geda-
nenſes enim ciues res nouas atq; pernicioſas non in
Rempublicam tantùm, ſed etiam in religionẽ mo-
lientes, ſupplicio affecit: ſumma tamen moderatio-
ne ac æquitate: paucorum enim pœna cõtentus fuit,
ad ſalutem reliquorum. Ita ille cùm fundamentum
omnis Reipublicæ religionem ipſam ſciret eſſe, &
cùm ſibi multorum exemplis ac literis ſuaderet, mu
tata religione, mutari regna: ſumma religione ipſe
fuit, & vt cæteri quoque eſſent, curauit: ad quam co-
lendam ac retinẽdam, vt expeditior ipſe eſſet, mul-

tis exercitationibus se comparabat : summa enim abstinentia ieiunabat: dies festos celebrabat: nunquam publicè quicquã agebat, priusquã sacrificasset, sacroque interfuisset. Verbum Dei diligenter in concionibus audiebat, ac iuxta illud viuebat: sobrius in omni vita rex fuit: nunquam ebrius est visus: nunquam vino aut amore insolens ac intemperans. Ad hunc modum ille cum summa moderatione victus fuisset, paratus semper erat ad regium illud opus atque munus, in quo exercendo carebat furore illo, qui ex intemperantia cibi atque vini ducitur: quo remoto, summa fuit humanitate ac incredibili religione ad vltimum vsque spiritum, ita vt etiam animam ipsam agens, hunc istum Vitum Monachum de Dominici familia, sacrificantem diligenter audiret, ad singula verba passionis Christi Dei nostri suspirando, ingemiscendo, ac flebiliter precando, quò Deus ipse peccatorum ipsius immemor: beneficio autẽ Christi in illum, & in omnes memor, clemens ac propicius, illum ad illas beatorum sedes reciperet, ad quas Iesus Christus Dominus, & Deus noster ante illum præcesserat: ô fidem veram, & dignam, cui isti ignes luceant, qui quidem signa sunt atq; notæ illius ignis intimi, quo fides ipsius ardebat in Deũ: caritas autem ipsa sese effundebat in proximum. Hoc ergo isto diuino igne atq; recondito semel in baptismo suscepto, cùm ille arderet in omni vita, nullaq; perfidia illum violaret: rectè hęc ista lumina atque ignes, incensæq; faces præferuntur nunc illi mortuo, quòd fidem Deo seruaret integram, caritatem autem proximo ad vltimum spiritũ, quem cùm iam reddiderit Deo ex hac turba, & colluuione tanquam

quam ex hospitio, non tanquam ex domo, in illud animorum concilium, cœtumque profectus est, vbi nunc cum fideli Abraham, Isaac, atq; Iacob accumbit: colloquitur cum Dauid: *viuit cum Iosia iustissimo* atq; religiosissimo rege: auos suos, fratres, ac parentes, reges vestros recognoscit: hunc totum iam complectitur cælum : hunc obuijs vlnis excipiunt omnes beatorum animæ, ac illius conspectu lætantur, ab Aquilonisque partibus aduenisse gaudent regẽ iustitia ac pietate insignem, socium felicitatis suæ, atq; immortalitatis participem: quo nemo vir melior apud nos natus est, nemo pietate præstantior: nũc ille vos ex alto intuens, equites, à Deo Opt. Max. precatur, vt nos felices ac saluos velit esse, vestrumq; hoc regnum conseruet, quod ille summa sapientia, ac singulari iusticia viuus rexit, ac omnibus legibus, præsidijsque ornauit, atque instruxit: summaque in illo tuendo, conseruandoque animi magnitudine, fortitudineque fuit: de qua ego breuiter dicam: fuit enim hoc tertium, quod in summo rege inesse oportere diximus. Neque enim satis est, sapientem ac iustum domi esse regem, nisi etiam is regnum saluum præstet, & ab omni externa vi defendat. Qualis vtiq; Sigismundus fuerit, constat: qui quo die rex à vobis est factus, motus domestici in illum, deinde externi cum maximo nouarum rerum metu exceperũt. Recordamini enim, equites, qui motus ille in Lituania, qui timor fuerit, cùm Michael Glinski homo eius gentis potentissimus, atq; seditiosissimus, mortuo Alexãdro rege, principatũ Lituaniæ peteret, ad quam illi rem cùm & animus non deesset & copia, tamen is Sigismundi primùm

nomine, deinde conſpectu fractus, debilitatusque arma poſuit, pacemque ſupplex petijt, ad poſtremò in illius fide fuit. Manſiſſet autem vtinam in ſententia: nunquam tantis cladibus, tantoq; hominum interitu Lituaniam cum Moſchouia commiſiſſet: cùm enim Michael Glinski moliri multa occultè in Lituania nunquam deſijſſet, à Ioanneque Zabreſinskio Marſcalco Lituaniæ, appetiti principatus reus fieret: non cogitabat, quomodo ſe regi purgaret, de quo arguebatur, ſed quomodo acculatorem ſuum primo quoq; tempore è vita tolleret. Itaq; oblitus clementiæ regiæ, quam primò ſtatim Sigiſmundi in Lituaniam aduentu, incredibilem erat experrus: iuſtitiæ etiam huius ipſius regis immemor, in qua etiam nocenti perfugium eſſe poterat: nullaq; ratione harum rerum omnium habita, multa nocte Ioannem Zabreſinskium aggreditur, & quieſcentem iam, ac nihil tale cogitantem inuaſit, ac domi ſuæ hominem nobiliſſimum occidit, magnum crimen, ſcelus ingens, vis non ferenda, cuius ille magnitudine perterritus, vt ſcelus ſcelere cumularet, ad Baſilium Moſchum profugit, illumque ad inferendum bellum patriæ ſolicitare cœpit: facileque ſua ſponte ad id iam parato Baſilio perſuaſit, vt cum Maximiliano Cæſare fœdus faceret, ab eoq; futuri belli ſubſidium contra Sigiſmundum peteret. Nihil propius eſt factum, quam vt Maximilianus immemor rum nominis ac generis ſui, omnibus ſuis copijs ad inferendum bellum Sigiſmundo Baſilium iuuaret: quod tanto apparatu rerum omnium à Baſilio erat geſtum, vt neq; maiori contentione, neq; maioribus copijs inter Lituanos, & Moſchos vnquã certatum fuiſſet:

fuiſſet: Hic Sigiſmundus, & ſi eodem tempore alijs quoq; bellis Scythicis, Valachicis, atq; Turcicis deſtrictus eſſet, tanta tũ animi magnitudine in bello Moſchico ſuſcipiendo fuit, vt nullum aliud bellum gerere videretur: non terruit illum Maximiliani Cæſaris inſperatum cum Moſcho fœdus, non copiæ ab illo ſuppeditatæ gerendi belli, non ipſius Baſilij exercitus ante hanc diem inuictus. Incredibili enim celeritate exercitu ex Lituania collecto, militibus etiam ex Polonia accerſitis, magno animo aduerſus hoſtem contendit, ac Boryſthene amne ſuperato, cum hoſte acerrimè conflixit, quem memorabili pugna deuicit, non in præſens tantùm ſed etiam in poſterum: nam eo prælio videntur omnes vires concidiſſe Moſchorum, quæ antè hac graues Lituaniæ ac inuictæ videbantur eſſe: & quæ ante illam cladem tantæ fuerunt, vt Moſchi præ ſe cæteros mortales omnes contemnerent, quibus deuictis, tãta gratulatio omnium eſt ſubſecuta, vt etiam Romæ à Leone Decimo ſupplicatio Sigiſmundi nomine decerneretur, ſingulari genere verborum & numero dierum. Cùm enim in Leonis ſenatu Nicolaus Wolski legatus, hic Sendomirienſis Caſtellanus, expoſuiſſet & genus hoſtium & victoriæ modum, res digna patribus illis eſt viſa, publica ipſius vrbis Romæ gratulatione, ac ſupplicatione ſingulari. Supplicatum itaq; fuit, totaq; vrbe dies feſti, atq; ludi eius victoriæ nomine fuerant inſtituti, dolente ac mœrente Maximiliano Cæſare, qui captiuos etiam ipſos, per hunc iſtum Nicolaum Wolski Leoni miſſos, intercepit, in Moſchouiamq; contra ius gentium remiſit. His victorijs atq; triumphis initia re-

gni sui Sigismundus consecrauit, docuitque se eum regem esse, qui & domi regnum legibus tenere & foris armis tueri posset. Neque verò hoc bello tantùm illius animi vis extitit incredibilis, sed multis etiam alijs bellis grauibus ac difficilibus. Nam cùm vix à Moschico bello respirasset, Scythiam magnis copijs, Russiam prouinciam ferro atq; igne vastantem incredibili virtute ad Wisnio Wicium superauit: illaq; pugna, primus regum omnium, Scythas docuit, pacem bello meliorem esse. Quid autem Valachia ipsa, Turcicis exercitibus contra Sigismundum munita atq; instructa, cùm huic regno periculosissimè immineret, nónne ad Obertinum postremo ab hoc rege deuicta, pœnas temeritatis suæ dedit, vestroq; imperio, hoc isto Ioanne Tharnouio duce, parere est coacta? Iam verò Moschouia, cùm iterum fractas illas vires suas ac desperatas repeteret, bellumque maximum pararet, non ab hoc Sigismundo iterum deuicta bello maximo funditus corruit? Ad quod bellum gerendum Sigismundus, hunc istum Tarnouium Imperatorem, ad conseruandum hoc regnum natum, miserat: qui capto atq; euerso Starodobo, ingenti hominum strage, Moschos in perpetuum deuicisse iam videtur. Prætereo alia bella varia atque infinita, quæ Sigismundus gessit, non libidine regnandi, neque studio gloriæ incensus, sed amore religionis Christianæ conseruandæ. Cùm enim Poloniæ regnum Aquilonem versus vltimum sit regnorum omnium: gens ista regiones finitimas habet inimicissimas, partim Christiano, partim verò Romano nomini. Quare Sigismundus cum his assiduè bellum gessit, nõ vt finitimarum rerum potiretur,

tiretur, sed vt religionem Christianam contra Scythas atque Turcas: Romanæ verò sedis nomen contra Moschos atque Walachos tueretur: quod hæ gentes huic sedi, hoc isto dissidio Græcorum cum Latinis, sint omnium inimicissimæ. Solus ergo Christianorum regum omnium Sigismundus non pro augendo, sed pro retinendo regno: non pro sua libidine, sed pro Christiana religione bellum cum tota Asia gessit, cuius Asiæ opes cùm magnis ac insperatis victorijs crescere indies videret, seque præ cæteris periculis illis proximum esse sciret, Christianos autẽ principes mutuis bellis dissidere videret, prouidendum sibi, regnoque suo putauit. Quapropter summa ope est conatus Christianos principes in mutuam gratiam reducere, illorum concordia ac conspiratione suas opes atq; rationes contra Turcarum tyrannum firmare, vt minùs potens, minusq; formidabilis tyrannus ille vobis esset. Quapropter & Maximilianum Cæsarem reconciliata iam gratia Viennã adierat: cuius etiam hortatu Vladislaus frater Hungariæ rex, cum Ludouico filio, eò quoq; venerat, quo in conuentu summorũ regum ille ostendit, docuit, monuit, Turcarũ opes tantas esse, vt ab vno Christiano rege superari non possint, in cõcordia ac mutua pace spẽ esse, sine qua nihil esset Christianis salui. Itaq; Sigismundo authore atq; duce, iacta erant Viennæ fundamenta communis auxilij: quæ tamẽ sorte quadam rebus nostris aduersa non diu manserunt. Nam & Maximil. & Vladislaus vita functi, ambo spem Sigismũdi fefellerunt. Non cessauit tamen Sigismundus agere, & facere omnia, quo potentiæ Turcarum occurreret. Quare auxilia

vndique contrahebat: cum finitimis fœdus & amicitias iungebat, neque verò his ſolis contentus fuit, ſed etiam cùm ſciret Neapolim atq; omnem illam oram Apuliæ, ſocietate Turcici belli cum Polonia coniungi, amicitiam Italiæ expetiuit, hancq; Bonam reginam ex Sphortia familia clariſſima atque totius Italiæ nobiliſſima, ducem Bari in matrimonium accepit: vt hoc ceu quodam illuſtri ac ſancto pignore, ſocium ſe belli ac periculorum omnium Italis profiteretur eſſe. Verùm cum hac iſta ſpe finitimorum ac externorum auxiliorum fruſtra pẽderet, ſolusq; ſæpiùs cum ſummo rerum ſuarum diſcrimine cum Turcarum ducibus confligeret, de regnoq; ſuo iam planè dimicaret, fœdus ad extremum cum Solimano fecit. Quid verò illi aliud faciendum fuit? ſolus erat: opem ferebat nemo, ſpes ipſa reſtabat nuſquam: regnum porrò ſuum videbat omnibus Turcicis bellis ac periculis eſſe propoſitum. Quid tandem queſo eſt, quod quis Sigiſmundum huius ipſius fœderis nomine reprehendat? cùm videat vnum è duobus illi fuiſſe neceſſe, vt aut regnũ ſuum in poſtremum diſcrimen adduceret, aut fœdus cum Turca faceret, quod tamen ille non fœdus potiùs, quàm inducias ſibi putabat datas eſſe parandi belli. Nouerat enim ille à Turcarum tyranno non fide, neque religione, ſed occaſione atq; tempore fœdera pẽderari. Quare etſi ille fœdus illud ſanctiſſimum eſſe ducebat, tamen quod nihil huic hoſti crederet, inter fœdus illud, rationes ſuas ſummo ſtudio futuro bello parabat, vt ſi quando illi neceſſariò cum Turca belligerandum eſſet, eò paratior, inſtructiorq; in aciem contra illum prodiret. Meminerat, ſæpiùs ſe conflixiſſe

xiſſe cum hoſte ſummo cum periculo, Ludouicum etiam regem, neporem ex fratre ſuum, viderat vitam, & regnum profudiſſe, cùm incertorũ auxiliorum ſpe bellum Turcicum mallet, quàm fœdus: cuius conſilia nunquam probabat Sigiſmundus, ſummoq; ſtudio à bello illum reuocabat, oſtentabat illi Rhodum atq; Coum nobiliſſimas inſulas conſimili ſpe perijſſe: docebat Carolum Cęſarem impeditum eſſe bello Gallico atque Italico, Ferdinãdum autem Ruſticano: Germaniam etiam totam, religionis cõtrouerſia diſſidentem, commemorabat: nuſquam ſpem ſupereſſe: pręſtare fœdus facere, quàm bellum incertum gerere, cuius fideliſſimis conſilijs cùm Ludouicus non obediret, vitam ſimul cum regno amiſit. Qua in re Sigiſmundus, quàm ſapiens rex atque fortis fuerit, oſtendit, qui Rempublicam tanquam in alto nauim pro ratione tempeſtatũ, & locorum, & temporum dirigẽdam eſſe ducebat, vt quid tempus Reipublicæ poſcat, aut quid vetet in primis ſapienti regi ſit prouidendũ. Interea tamen Sigiſmundus quoad vixit, cum bellis mutuis Chriſtianorum arderent res, ille non quieuit, ſed aſſiduis bellis pacem regno ſuo quęſiuit. Nunquam quenquam bello laceſſiuit, nunquam niſi laceſſitus bellum geſſit, propterea etiam (credo) victor ſemper extitit: ſingulariſq; illa huic vni conceſſa erat gloria, quòd hic ſolus regum omnium in Polonia nunquã victus fuit, niſi fortè quis illam acceptam calamitatem apud Socalium bello Scythico huic adnumeret: quæ, temeritate ducum, abſente rege bello commiſſo, à Scythis accepta fuit, quam tamen calamitatem ille poſtea infinita hoſtium cæde compenſauit: ſic ille,

cùm nihil temerè, nihil abiectè, neq; demissè, sed summo consilio, magno, & inuicto animo cuncta gereret, facilè fuit inuictus. Res etiam nostras, cùm armis vix posset, fœdere à Solimanno vindicauit, quas ille aut perpetua pace cum hoc hoste sanciuit, aut si belligerandum nobis erit, paratiores, instructioresq; aduersus Turcarum opes reddidit.

Reliquum est, vt de clementia ipsius pauca dicamus, sine qua & sapientia nihil prodest regibus, & iustitia etiam obest, & fortitudo ipsa nocentior fit suis, quàm alienis, nisi ipsius clementiæ moderatione temperetur. Hæc enim ferocem animum regis, ferum & indomitum contra regni hostes emollit, suis mansuetumq; ac benignum reddit: vt hac ipsa virtute rex hostem ab amico, peregrinum à ciue, innocentem à reo secernat: reis etiam ipsis, fragilitatis ac imprudentiæ in hac eadem virtute apud regem perfugium est, hæc ista virtus in consilijs, in iudicijs, in bellis regũ versetur necesse est, si reges non Tyranni illi volunt perhiberi, hic enim regiæ Celsitudinis ornatus est: hæc illorũ cõmendatio est summa: hæc sola atq; vnica ad immortalitatem illis reſtat via, deniq; ex hac ipsa excellenti & planè regia virtute nascitur suauissima regum ipsorũ memoria: gratumq; ac iucundum illorum versatur apud suos desiderium. Vnde enim sunt vestræ istæ lacrymæ? vnde hæc est misericordia, quam nunc vos præstatis mortuo? eblandita credo hæc sunt à vobis ſpe vlla cõmodorum vestrorum, & non potiùs expressa vestigia mœroris vestri, recordatione illius optimi atq; clemẽtissimi viri, qui benignus in bonos, mitis in reos, indulgens in omnes fuit? nunquã ille arrisit vitio, nunquam detraxit virtuti, nunquã blandiens parti se dedit alicui: sed cùm rem ipsam sequeretur, hoc vnũ propositum illi fuit, ne qua in re aberraret à vero: tanta æquitate ac clementia, vt rerũ ipsarum ac criminum magnitudinem, cum rerum infirmitate conferret: virtutem etiam ipsam atque innocentiam, ne approbatione insolesceret, aut dissimulatione, aut leui reprehensione, tẽperabat. Iam verò ipsas parteis magnis sæpe odijs incensas, summa grauitate ac æquabili erga vtranq; voluntate audiebat. Possem hoc loco magnas inimicitias clarissimorum virorum commemorare ex Reipublicæ causſa susceptas, nisi & vos meminisse scirem, & ipse præterire hanc ignominiam vellem, ne commemorando notare videar authores ipsos. Dabo hoc ergo illorum authoritati: ab hisq; vobiscum vnà petam, vt cõmunis salutis causſa remittant animos, æquosque ac placatos retinẽat huius istius exemplo regis: qui, cùm rex esset, posſetq; delinquentem coërcere, æquus tamen vtriq; fuit, monereq; ac hortari, interdum etiam rogare ad pacem suos maluit, quàm lege, vi aut minis impellere: ferebat enim æquo animo omnes, in liberaq; Rep. non solùm animum, sed etiam odium liberũ esse debere duxit. Hãc libertatem ille liberorũ populorum cùm summã esse sciret, vt videlicet, & amoris, & odij par sit apud ciues ratio, ipse quoq; odia multorum in Rep. pertulit, si tamen odium est dicẽda libera expostulatio subditi cum rege. Cùm enim benignitas ipsius atq; clementia nimia quibusdam, aut etiam nonnullis in rebus remissior videretur: reprehendi, se palàm in senatu patiebatur: sententias in se dictas patienter fe-

rebat, & eas æquissimo animo refellebat, aut illis cedebat, & secundum illas, quod admittebat, corrigebat. Iam verò in comitijs ipsis, nullius regis in Polonia aures vobis ac vestris legatis benigniùs vnquam parebant. Attente perorantes vestros legatos audiebat: postulata vestra clementer accipiebat: stultitiam multorum sæpe ac intemperantiam perferebat. Nunquã ille asperoverbo, aut immodestius
*Emisso. *missō excanduit: nunquã iracundia exiluit: quam ille cum omnib. virtutibus continentiæ, grauitatis, iustitiæ ac humanitatis, à se remouisset, facilis in rebus cognoscendis, in hominibus audiendis, admittendisq; fuit. Quanto enim motu, quanta contentione illa ad Leopolim Valachico bello pro vestra libertate cum hoc rege egistis? cùm quædam non legitimè fieri: quædam etiam negligi ab illo vobis videntur: quæ tum grauitas, quæ animi æquitas, qui modus, quæ patientia huius regis, quæ vestra libertas actionis tum fuit? & tamen cùm iustè fortasse nonnullis irasci posset, neminem vestrum ne asperiori quidem verbo propterea appellauit, ita, vt etiam illius ipsius actionis authores atq; duces, maximis affecerit propterea præmijs, veluti hos duos fortissimos ac coniunctissimos fratres, Petrum ac Martinum Sborouios, quorum in Republica singularem fidem, obseruãtiam verò erga se summam cùm esset expertus, vtrunque honore senatorio affecit, quorum exemplo ille ad tuendam Rempublicam, causlamq; communem agendam, multos fortes viros ac industrios ex ordine vestro excitauit, veluti hos duos summa spe ac virtute in causa communi cognitos, Petrum Boratinki Ruthenum, & hunc

& hũc Stanislaum Podlodowski ex Sendomirien si municipio equitẽ, qui cũ in comitijs nuper Pitrakouiæ habitis, quæ postrema Sigismundo fuerunt, grauiorem causlam Reipublicæ susce pissent, quàm vt vtriusque ætas pati videretur: sic tamen à Sigismundo auditi sunt, vt etiam Stanislaum Podlodowski de libertate vestra liberius differentem, lacrymans audiret, & cùm hic Sigismundum in Polonia non imperatorem, sed regem esse diceret, legibusque illum certis regnare oportere, summa cum libertate orationis differeret: annuit ille: ipsoque vultu ac intuitu significauit, se quoque non Imperatorem velle esse, sed regem. O virum omnium literis, sermonibus ac monumentis celebrandum, & dignum, qui non dico homines, sed Deos ipsos regeret, nõ illius tum maiestatis auertit illi à dicẽte Podlodouio oculos: non aures illi clausit regiæ potestatis conscientia. Imò verò vidit, audiuit, ac summo studio audienda tibi ea putauit, quæ liberè de Republica à Podlodouio dicebantur. Dixisses hæc in Neronis senatu Podlodoui? aut alicuius regis Italiæ aures hac ista libertatis voce appetisses? Postremum illo in loco (mihi crede) constitisses, ac vltima vox tibi illa fuisset, quæ tamen ipsa grata Sigismundo fuit, iucunda nobis, gloriosa verò nunc est ipsi tibi. Summa hæc est clementię laus, equites, Sigismundi regis, & haud scio, an omnium maxima, in libera Republica liberas velle versari hominum voces, liberas sententias: denique liberas expostulationes, monitiones ac reprehensiones ferre. Quę qui rex non fert, aut in Republica trõ probat, non rex, sed immanis est tyrannus, qui vt homines liberos in ciuitate non fert: ita

neq; linguas liberas ferre poteſt, nec iniuria. Tyrannus.n. ipſe viuit cũ omniũ inuidia, iniuſtè ac impiè, ſine fide, ſine amore, ſine vllo beneuolẽtię vinculo, vt meritò fidat nulli, credat nemini, nulli religioni, nulli legi pareat. At Sigiſmũdus cõtra, omnium, qui vnquã fuerunt, rex mitiſſimus atq; clementiſſimus cùm meminiſſet liberi populi regẽ ſe eſſe, certa religione ac certa fide regnãtem vobiſcũ non vt cum ſeruis, ſed cum liberis, nõ cum ſubditis, ſed cũ ſocijs atq; amicis, ſumma beneuolentia in hac Repub. viuendum ſibi eſſe duxit: vt ex æquo & audiret ſuos, & audiretur à ſuis. Quare ita ille vobiſcum vixit, vt nõ tantùm aures illius, ſed ipſius etiam vitę priuatæ receſſus nobis paterent. Aperta ſtabant illius cubicula, patebant atria, peruia erant nobis illius penetralia, nũquam excludebamur, niſi cùm erat neceſſe. Admittebamur, adſtabamus, audiebamur: liberè querimoniæ de aliorum iniurijs apud eum nobis erant, ac qualibet de re facilis aditus, ac penè aſſiduus cum illo conuictus nobis fuit, vt nõ ſolùm mens, ſed oculi etiam noſtri liberè in vita ac in omnibus cubiculis ipſius verſarẽtur: in quib. nullos mores tyrannicos, nullas contra libertatem noſtram machinationes, nullum regni dedecus, nullam turpitudinẽ, nullam deniq; intẽperantiam cernebamus. Omnia erant in illius integerrima vita, honeſta: in cubiculis verò, decora, ac cum ſumma regia dignitate, atq; veſtra libertate coniuncta. Iam verò quoties progrediebatur è thalamo, in publicumque ſe ac in turbam dabat, quanta tum, Dij immortales, oris illius dignitas? quæ maieſtas? qui hominis illius habitus? qui inceſſus? qui comitatus fuit? quàm aptus? quàm concinnus? quàm grauis? quàm cultus? quamq; ſummo rege dignus? quib. rebus cùm in animos hominum flueret, ac mentes omnium hac tanta maieſtate occuparet: non timuit venena, non inſidias, non conſpirationes vllas verebatur, propterea etiam carebat præguſtatoribus, quibus tamẽ ipſis interdum ad ſpeciem vtebatur magis, quàm ad aliquã neceſſitatem. Senatorum turmis ac equitum incedentis latus claudebatur, non doryphoris hiſce, neq; ſeruis mercenarijs: indignum enim bono rege putabat eſſe, metum, in ſuo regno præ ſe ferri armis, ac in cœtu ſuorum hoſtem vereri, ac propterea ab armatis ſeruari. Tyrannorum ſunt iſta præſidia, equites, & malè cogitantium hominum de rebus communibus. Fide Sigiſmundus ac beneuolentia veſtra ſatis ſe munitum putabat eſſe: neminem etiam è ſuis metuebat, cùm æqualiter omnes diligeret, omnibuſq; ex æquo ſe amabilem præberet. Tantumque hac iſta fiducia veſtri profecit, vt quietè primùm ac tranquillè vitam vobiſcum degeret: deinde ſtudijs veſtris incredibiles huic regno felicitates atq; opes afferret. Qua enim fide ac voluntate erga hunc regem vos fueritis, teſtantur multa atq; præclara facinora, huic regi virtute veſtra parta, qui cùm talem ſe regem gereret in omni officio ſuo ac munere, vt ad ſummam nihil à vobis in eo deſideraretur, meritò tales vos quoq; erga illum geſſiſtis, vt ob ſumma atque ampliſſima illius in vos ac Rempublicam veſtram beneficia, patrẽ patriæ vna voce hunc appellaretis: qui honos poſt conditã Poloniam huic ſoli à vobis eſt habitus: & cùm eum, quem natura mortalem genuerat, vos immortalem eſſe cuperetis, hunc

Sigiſmundum Auguſtum filium, pignus eſſe voluiſtis fidei ac voluntatis veſtræ erga Sigiſmundū ſempiternum. Nam cùm hic Auguſtus admodum puer eſſet, ſoloque illo omnes patris ſpes niterentur, & cùm id vobis per leges liberum eſſet, hunc vos honorem patri habuiſtis, vt hunc alium ipſius, tum autem puerum, nec tum ad imperium ætate maturum, magna tamen ſpe præditum: regem viuo patre omnibus veſtris ſuffragijs ſalutaretis, hancque incredibilē voluptatē patri de filio daretis, vt is veſtro beneficio filium ſucceſſorem ſibi paratum videret, cui nomen Iagellanæ gentis ac familiæ ampliſſimæ dignitatem, regnumque patrium atq; auitum traderet. Magna hæc veſtra erga Sigiſmundum voluntas, ſummum etiam ſtudium veſtrū fuit. Hanc mentem vt retineatis, mortuoq; illi conſeruetis, veſtræ fidei, veſtræ conſtantiæ eſt, equites: tum verò, vt parem animi voluntatem retineatis in ipſius progeniem totam, quam reliquit, vos ille orat atq; obteſtatur. Aſpicite, equites, hanc lugubrem turbam, hæc fletu deformata corpora, hic filius ipſius cariſſimus, rex veſter eſt: hæc verò illius eſt fidiſſima ac ſanctiſſima coniunx. illæ autem mœſtæ ac dolentes tres filiæ. Hūc cœtum atq; ſobolem clariſſimam regis veſtri colite, equites, ac ſumma veneratione, ſummaq; obſeruātia habeatis. Tu etiam, Sigiſmunde Auguſte, ſuſcipe hunc ordinem, cuius virtute pater tuus fuit inuictus. Vides in quę pericula regnum tuum incidit: quos hoſtes habeas, quos etiam metuas conſidera. Circumſtant te vndique pericula: aut auxilijs deſtitutos nos vides eſſe: nuſquam in finitimis, nuſquam in alienis præſidijs ſpes eſſe, vndique

que circumfuſa premit te Aſia, hinc ex Hungaria imminet tibi Turcia, hinc Scythia, hinc bellum renouat Moſchouia. Germania poſtremò ipſa referta genere ac ſanguine tuo, non ſatis tuta tibi denunciat. Vides quàm in medio relictus ſis ſolus, vt ſecundum Deum, ſpes tibi nuſquam reſtet, niſi in hoc ordine ac in paterno imitationis exemplo: quod ſi tibi propoſueris, & ſi dies atque noctes in eo recognoſcēdo fueris, inuenies profectò, quomodo hæc, quæ tibi ampliſſima pater reliquit conſerues. Nihil enim tibi poterit accidere noui, quod in regnando pater tuus non viderit aut non fuerit expertus: tu modò ſapientiæ ipſius ingrediare veſtigijs, ad exemplumque paternum mentem tuam in rebus optimis exerceas, ſenatui pareas, iuſticiam colas, æquus omnibus, addictus nulli fias, religionem Chriſti comiter conſerues, rem militarem augeas, benignius in omnes: pius ac clemens in tuos fias, & breuiter iiſdem itineribus ad virtutem eas, quibus pater tuus peruenit. Suſtines eius rei non mediocrem ſpem. Eſt in te præſtans vtroque genere natura, eſt etiam quod adoleſcentia tua fert, vſus rerum magnatum, omnium ora atq; oculos vides eſſe in te vnum conuerſos, cùm te intuemur, tum de Sigiſmundo patre tuo, tum de maioribus cogitamus. Veniunt enim nobis in mentem, veniunt, te intuentibus, lagellones illi veteres: Vladiſlai item, Caſimiri atque patrui tui, clari viri: quorum virtute, dignitate atq; exiſtimatione, apud omnes gentes fuimus illuſtres: qui ſi quis mortuis ſenſus eſt, memoriam nominis ſui, dignitatem huius regni, ac omnium noſtrum ſalutem tibi commendant: à te petunt, vt ſuſcipias cauſ-

sam nostram, vtque hanc Rempublicam, & pro illorum dignitate, & pro tua gloria, ac pro nostra salute administres. Idem moriens tibi mandat pater, atque hoc in loco iacens à te postulat. Adest enim profecto, adest illa vis hic, coram qua hoc mortale vigebat corpus, & qua hoc isto corpore ad nostram salutem vsa est: hæc inquam vis diuina aq; immortalis patris tui, hîc coram adstans, te intuetur, tuam fidem implorat, hæc abs te petit, vt ea omnia, quæ in templis, quæ in foro, quę in regno hinc decedens reliquit tibi pater, virtute, fide atq; constantia tua conserues ac defendas: vtque memor sis, te Polonię regem esse in tua persona huius Reipublicæ faciem expressam esse, vtque ob id non publica tantùm, sed etiam tua priuata (si tamen quid tui priuati hoc in regno est) vt ea, inquam, omnia ad summam ac amplissimam regiam dignitatem tuam referas. Quòd si tu qua in re titubaueris, aut ab officio tuo deflexeris, cadet hoc regnum, stare diu non poterit. Tua enim sapientia illud nitatur, tua iustitia stet, tua virtute defendatur, denique tua clementia floreat, necesse est: hoc magnopere abs te flagitat pater, hoc nos speramus, hocque debitum munus abs re expectamus. Vos etiam Patres conscripti, quos diuina fors quædam huic regi fecit superstites, manete in hac custodia Reipublicæ, in qua vos ille viuus collocauit, vigilate, multæ sunt insidiæ nobis, multæ inimicitię, hostes infiniti: pericula verò tanta, quanta post conditum hoc regnum non fuerunt. Nullam salutis spes ostenditur, nisi in vestra concordia. Erigite vos, per Deos immortales, ac odia, si quæ nobis insunt, Reipublicæ caussa ponite, vt commune of-

ne officium senatorium, communi animo ac voluntate defendatis. Quid enim salui in hoc regno fore putabitis, distracto in partes senatu, variatis vestris sententijs, equitibus postremò ipsis, vestris inimicitijs diuisis atque incensis? Iam verò metus externi hostis ac imminentis periculi, vos in mutua pace atque beneuolentia contineat: quæ res semper apud optimos ac prestantissimos ciues plurimùm potuit, vt, quo die Magistratum initent, eodem in gratiam redirent, turpe sibi fore rati, cùm in Repub. eadem societate coniungerentur, nõ eadem eos fide coniungi: quę ibi esse nequit, vbi concordia est nulla. Fecerunt hoc illi veteres sine Deo homines Greci, Scipiones, Lepidi, Metelli. Vos qui certo ac vero Deo viuitis, non facietis? præsertim cùm finem legis vestræ, caritatem sciatis esse: quam si ex ordine vestro tollitis, & Remp. amittetis, & vosipsi peribitis. Non est enim, quod quis speret rectis consilijs ibi locum esse, vbi caritas est nulla, & vbi in locum huius successit odium & iracundia. Ira enim viri, Apostolo teste, iusticiam Dei non operatur. Quid dicam odium ipsum? quod cùm inueterauerit, animi lumen extinguit, densasq; menti tenebras offundit. Veniant vobis in mentem, Patres conscripti, quanta odia illa Græcorum, quanta Romanorum, quãta etiam hæc ista recentia Hungarorum fuerunt: quibus odijs potentissimæ nationes ac florentissima imperia corruerunt: senatorũ (mihi credite) culpa illa fuit. Dum enim se quisque in Republica ostentat, dum potentiam suam iactat, dum operam venditat, postremò dum se magnum vult videri, calamitate communi, & senatus, & plebs vna perit. Ne hoc siuat Deus

Iacob. 1.

optimus maximus in cuius cura ſumus, vt hoc inclytum regnum, hic inuictus populus, veſtras diſcordias publico luat interitu. Quare vincite per Deos
Veſtros immortales animos, Patres conſcripti, ac illos retinete in officio, plus apud vos valeat malum publicum odio priuato veſtro. Date hoc Reipublicæ, Patres conſcripti, date nobis, date ſaluti communi, date vobiſipſis, coniugibus, liberiſque veſtris, quorum ſupplicio ac interitu expiabuntur, mihi credite, diſcordiæ veſtræ, niſi prouidetis. Reijcite controuerſias priuatarum rerum: ſit Reſpublica ſeges & materia veſtræ gloriæ. Hanc exercete per Deos immortales, Patres conſcripti, quæ multis circumſepta hoſtibus, ac magnis vndiq; cincta periculis, vobis ſupplices manus tendit, vos orat atq; obteſtatur, vt reconciliatis veſtris animis, ſaluam atque incolumem illam velitis eſſe, & certè talem, qualis Sigiſmundo regi fuit. Hoc res ipſa publica, hoc etiam Sigiſmundus à vobis ipſe poſtulat: qui hunc filium ſuum clariſſimum atque optimũ reſpectans, vos ex alto intuetur, à vobisque petit, per Deum ipſum, quem caſtè, religioſeque in Polonia coluit, per Rempublicam, quam ampliſſimam vobis reliquit, per ſalutem veſtram, quæ illi vita propria carior vnẽdi fuit, vt cum hoc Auguſto rege, filio autẽ ſuo cõiuncti inter vos fideliſſima gratia, & religionem Dei Opti. Maxi, & dignitatẽ Reipublicæ, & ſalutem omnium conſeruetis. Non eſt, non eſt tergiuerſandi locus: mouent omnia, vrgent omnia atque inſtant. Quantum tandem huius morte hoſtium animos creuiſſe putatis? Num Moſchouiam? num Scythiam? num Turciam, atque Valachiam, parum huius morte ſperare cœpiſſe

cœpiſſe exiſtimatis? Occaſionem, mihi credite, huius morte, ad occupandam Poloniam ſibi oblatam eſſe nationes illæ arbitrantur: quæ quidem omnes nullis vobiſcum neq; legibus, neq; certo pacis iure ſunt coniunctæ. In concordia ergo veſtra, ac in mutua beneuolentia ſpes omnis ſita eſt ſalutis communis, atque huius Reipublicæ retinendæ. Quæ nunc morte regis ſui exanimata, ac propè conuulſa ſedibus ſuis, ad complectendum conſeruatorem ſuum gemens ac mœſta venit: illi gratias agit mortuo, tibiq; in primis, ſumme Deus, qui hunc hominem ad genus humanum cõſeruandum, & ad hoc regnum conſtituendum in terras miſeris: cuius beneficio ad hanc diem ſtant res noſtræ, ac cuius opera hoc regnũ floret ingenijs, valet opibus, pace ac ocio fruitur, ac legibus optimis viuit: huius poſtremò monumenta multa ac præclara æternitate ipſâ conſecrata aſſiduè intuetur. Tibi nos, Sigiſmunde, hæc omnia debemus, tibi hęc accepta ferimus, tua munera ſunt iſta, tua ſumma beneficia. Per te nos illuſtrati ſumus, per te exteris gentibus cogniti: te authore atq; duce, Polonum venerabantur nomen omnes gentes, Græcæ, Latinæ, ac Barbaræ: tuis victorijs hoſtes noſtri debilitabantur: tuo fœdere ac ſocietate amici noſtri lætabantur. Tu iudex regum, tu pacificator gentium, tu moderator nationum ac conſeruator omnium fuiſti. Tu hanc Rempublicam affinitatibus primò, deinde cõiugijs cum exteris nationibus coniunxiſti: tu author legum noſtrarum, tu magiſter morum ac diſciplinæ fuiſti: hẽm noſtra lux, noſtrum deſiderium, Sigiſmunde iaces. Ad quem nunc confugiemus? à quo opem petemus? quem hoſti-

bus noſtris opponemus? qua pace, quo bello, quo fœdere nitemur? ô acerbã mihi, equites memoriam harum rerum omnium: ô flebiles exequias: ô vitam infelicem, quę orbata es hoc iſto rege atq; patre. Tibi enim morte huius ornamenta ſunt detracta, tibi præſidia adempta, tibi ſolatia ſublata: ſolus hic reſtat tibi dolor, mœror ac gemitus: in quo tamen ipſo luctu ac mœrore noſtro, Sigiſmunde Auguſte rex, ad te venimus: tibi nos penitus tradimus: tu ſpes noſtras, patris tui morte fractas, reſtituas: tu ſalutẽ conſerues: tu libertatem noſtrã legib. atq; armis defendas. Vos etiam, equites, atq; vos Patres conſcripti, memoriam regis veſtri piè, inuiolateque ſeruabigis. Plura ne dicã tuæ me, Auguſte, lacrymæ, impediunt, veſtræque equites, non ſolùm meæ: quibus mouemur, vt à Deo precemur, quo Deus huic mortuo propitius, nobis verò benignus velit eſſe.

TERTII BELLI DESCRIPTIO, QVOD MAGNVS RVTHENORVM IMPERATOR CONtra Liuones geſſit, an. 1558. quo ciuitas & prouincia Torpatenſis à principe Moſchouitarum expugnata, victa, & ſubiugata eſt.

ATrox & memorabile prælium geſſerunt Liuones contra Ruthenos anno Domini 1500. ſub ordinis Teutonici Magiſtro D. Waltero à Plettemburg, excelſi animi, & magnæ induſtriæ viro. Nondum vana doctrina, aut vlla hæreſis eos à Catholiciſmo tranſuerſos egerat, ſed priſcam, auitamque religionem ſumma pietate & fide colebant. Igitur cùm Teuthonicus Magiſter cum Ruthenis confligere ſtatuiſſet, publica ſeruitia, & ſolennes Litanias triduo ſeruandas indicit paulò poſt Natalem Virginis matris, vt communibus votis diuinam opem, & proſperum prælij euentum obtinerent. Conſcribit deinde Magiſter Præfectos, & Commendatores vniuerſos cum nobilibus totius Prouinciæ, quibus copias, & auxilia ſua coniungunt quatuor Liuoniæ epiſcopi, Rigenſis, Torpatenſis, Riualienſis, & Habſelenſis. Rigenſis mille Germanos equites adducit. Torpatenſis, quingentos. Riualienſis & Habſelenſis, itidem quingentos ſimul, ita vt Magiſter Teuthonicus ſeptem haberet Germanorum equitum millia, & quinque millia Curonum, qui populi ſunt Liuoniæ. Hoc exercitu Magiſter Ruthenorum fines inuadit, arcesq; & oppida quædam expugnat. Inde ipſo exaltationis Crucis die ad vrbem Pleſcouiam tendunt. Iuxta hanc ſita eſt planicies duorum milliariorum amplitudine in quam vbi deuenere, obuiam illis procedit Ruthenorum imperator, cum centenis millibus armatorum, qui in duodecim acies diſtributi erant. His adiuncta erat ingens Tartarorum manus triginta millia conficiens. Itaq; Teuthonicus Magiſter, vbi aut turpiter fugiendum, aut ingenti cum animo aduerſus tantum exercitum, barbarie & armis formidabilem, procedendum videt, nequicquam de victoriæ ſpe remittens, fortunã belli tentare ſtatuit, & paucis ſuorum animos cõfirmat. Præclaram ſanè victoriam, inquit,

ô milites hodie nobis obuenturam de numinis benignitate,& veſtra omnium fortitudine facilè mihi promitto, In cauſſa iuſtiſſima, Dij non poſſunt non eſſe propitij. Vos tantummodo priſtinæ ſtrenuitatis & cõſtantię memores, exiſtimate vos, decus, gloriam, patriam, libertatem, & religionem, in dextris veſtris portare. Alios fortaſſe ingens barbarę gentis multitudo animo deijceret. Vos verò milites dum cõſidero,& cùm veſtra facta æſtimo, quibus parentes, patriam, aras, & focos, auitamq; aduerſus hæreditarios Catholicæ pietatis hoſtes, fidem ſæpenumero tutati eſtis, eandemque ad extremum vitæ, armis, & ſanguine veſtro vindicare cupitis, magna me ſpes victoriæ tenet, animus, ætas, virtus veſtra hortantur. Hæc vbi dixit non multò pòſt vtrinq; ſigna canuntur, Teuthonicus Magiſter glandes ferreas,& globos tormentarios, velut crebra, cõtinuaque tonitrua in Tartaros contorquet, inde maximo clamore infeſtis ſignis vtrique concurrunt, gladijs, lanceis, omniq; telorum genere res geritur. Tartari, & Moſchouij arcubus,& ſagittis aſſueti, denſiſſimo, creberrimoque telorum iactu æthera obumbrant, quæ tamen vniuerſa penè irrita aërem verberant, donec vltro in terram decidunt. Ingens ibi ſonitus, ad cælum attollitur, bombardarum fulmina, armorum fragor, vulneratorum gemitus, pereuntium clamor, tympanorum ſonitus, equorum hinnitus, omnia & Martem,& mortem referebant. Tartari vbi prælio fuſi, fugatiq;, ſuccedunt duodecim Moſchouiorum acies, animis, & virtute recentes. Teuthonici cæſis, Tartaris vbi bellum recrudeſcere ſentiunt, quantò maiorem hoſtium vim prioribus ſuccedere

cedere conſpiciunt, tantò maioribus animis in hoſtes irruere,& velut ab integro noua virtute reſumpta, ingenti cum fremitu cæſim, punctimq; confligere, vergente iam adveſperam die, qui ex Moſchouijs ſupererant, furtim ſe Pleſcouiam ſubducunt. Prælio ita diremptо, compertum eſt ex Teuthonicorum agmine vnum duntaxat interemptum: Moſchouiorum verò & Tartarorum circiter centena millia trucidatos, vt duobus milliaribus cadauera paſſim diſperſa iacerent. Memorabilis hic erat triumphus & ſingulare virtutis, & fortitudinis exemplum, ac dignum, quod ſempiterna memoria donatum, nunquam aboleatur. Moſchouiorum Imperator, (qui ipſe in aciem non prodierat) cum ſummo ſtupore admiratur tantum exercitum, tam exigua manu, tam turpiter cæſum & proſtratum, atq; illico pacẽ quinquaginta annis cum Teuthonibus firmat. Qua inita, omniq; bellico tumultu cõpoſito, legat ũ magnus Moſchouię dux ad ordinis Magiſtrũ ablegat, rogans, vti vnum quempiam ex ferreis illis militib. (Rutheni Teuthones ferreos vocabãt) qui tantã Moſchouiorum multitudinem fuderant, ad ſe mittat, ſe vnà cum legato obſidem mittere, ferreum illum virum non inhonoratum, indonatumque ad ſuos reuerſurum. Magiſter Teuthonicus haud inuitè vnum è militibus cataphractum equitẽ Moſchouiam verſus deſtinat, quem vbi Moſchouię princeps aduentare accipit, confeſtim vniuerſis ducibus, nobilibus, & Præfectis ſuis denunciant, vti præſcripto die Moſchouiam conueniant, nouum, viſuque dignum ſpectaculum eos habituros. Deſtinato die cataphractus in apertam planiciem iuxta aulam prin-

cipis,numerosa(vt fit)populi corona, circumstante, procedit,& huc,illucq; obequitans,petasum è capite cuiuspiam circumstantis abripit, eumq; in hippodromi centrum proijcit.Illico pleno cursu lanceam in petasum dirigit, eumq; dicto citius cuspide arreptum terra sublenat. Moschouius Imperator eam equitis agilitatem cõspiciens, vrsi in morem (solent id facere Moschouij admirantes)barrit. Rursum cataphractus demissa paululum lancea, in oppositum parietem pernicissimo cursu fertur. Ac tametsi parietem inuasurus videretur, ille tamen protinus intacto muro hastam reducit,& equum retrahit.Illud spectaculum denuo principis, omniumq; circumstantium admiratio subsequitur. Resumpta iterato lancea plenissimo impetu in parietẽ fertur, hastaq; circumuolantibus vndiq; fragmentis, confringit, Hæc vbi omni dexteritate expedite gessit cataphractus, vocatur ad principem, & accepto insigni munere ad Teutonicum Magistrum remittitur.

Vbi iam quinquagesimus à pace firmata ageretur annus, videlicet anno 1550. vt pactæ induciæ propediem essent expiraturæ. Reuerendissimus princeps D.Iodocus à Reck, episcopus Torpatensis magnæ virtutis,& pietatis vir,magnis impendijs, & sumptibus denuo quinquennales inducias à Ruthenorum Imperatore impetrat, talibus conditionibus, si templa Moschouiorum Rigæ, Riualiæ,& Torpati diruta, restauraretur. Præterea si è prouincia Torpatensi, tributa, quæ exigebat, penderentur, & alijs, si quæ essent, querelis, satisfieret. Quæ omnia si præstarent, pollicetur, Moschouius quindecim annorum pacem deinde concessurum.

surum.Igitur anno 1555. hac quinquennali pace iterum expirante, Teuthonicus Magister, & episcopus Torpatensis Hermannus rursum legatos ad Moschouiæ principem ablegant, pacis expetendæ caussa. Quibus Moschouius dux respondet, nullam se pacem Germanis indulturum,quãdoquidem basilicas suas non reædificassent,nec tributum persoluissent. Cæterùm intercedentibus Moschouij ducis consiliarijs, triennales inducias promittit, modò spondeant, proximo triennio euersa fana restauraturos,& ex prouincia Torpatensi,singulos homines quotãnis singulas marcas tributi loco persoluturos exceptis Catholicæ religionis sacerdotibus,quos ab hac præstatione eximebat. Hæc si facturos se promitterent,& sigillo restaurẽtur, triennalem pacem in gratiam consiliariorum ac ducum suorum cõcessurum pollicetur. Subsignant legati, maximè quoniam episcopus Torpatensis mandârat,vt saltẽ quouis modo pacem referrent.Erat autem consuetudinis, vt & Moschouiæ princeps legatũ ad episcopum mitteret, qui firmandæ & stabiliendæ pacis caussa crucem quandam osculabatur. Legatus vbi Torpatum venit, recusat crucis osculum, nisi episcopus & ciuitas Torpatensis idem, quod legati Torpatenses subsignauerant,suo quoq; sigillo cõmunirent. Habebat id temporis episcopus Torpatensis cancellarium Lutheranis dogmatibus impense fauentem, qui & postea anno 1558. expugnata ciuitate Torpatensi, Habseliæ in carcerem cõiectus, tandem vt facinorosus ignominiosa morte vitã clausit. Is episcopo suadet,vt securè quod petebatur,subsignaret, ac postea spem Moschouiorum eluderet,Liuones eius

esse roboris & potentiæ, vt Moschouius princeps haud facilè eos bello esset appetiturus. His ita peractis, Moschouij legatus ad principem suum reuertitur. Interea nihil eorum, quæ postulata & pacta erant, præstant Liuones. Elapso igitur triennio, bellum hunc in modum exoritur, anno 1558. circa Epiphaniam.

Habebat id temporis Teuthonicus Magister sex militum Germanorum vexilla, quos aduersus regem Poloniæ in aciem produxerat. Igitur anno 1557. circa ferias Michaëlis veredarium ablegat Teuthonicus Magister ad magnum Moschouiæ ducem, scisciturus, an legatos ad se mittere debeat pacis diuturnioris firmandæ caussa, an verò pace recusata bellum eligat. Respondet Moschouius, Magistrum adhuc sex militum habere vexilla, quos si seruare proponat, nihil opus esse legatis, nolle se ad inducias cogi: sin eos dimittere paratus sit, mittendos esse legatos, & de pace sancienda tractãdum. Hoc responso accepto, omnes Liuoniæ proceres congregantur, & quid faciundum consultant. Quidam ætate grandiores suadent retinendum esse militem, facilè animaduerti, Moschouium principem bellum meditari, quandoquidem conuentiones initas Liuones non præstitissent: nequaquam igitur dimittendum exercitum, sed totidem signa denuo conscribenda, eaque in finibus Ruthenorum collocanda. Teuthonicus verò Magister cum alijs quibusdam respondent, non esse dandam Moschouio belli occasionem, dimittendos esse milites. Si quid deinde moliatur Moschouius, superesse adhuc viros & vires, quibus illi aduersum iri possit. Hæc sententia præ-

ualuit, & illico exercitu dimisso paulò post Martini ferias Teuthonicus Magister legatos cum centum equitibus, magno cum fastu, splendore & apparatu ad Moschouium mittit, quibus Satrapam suam coniungit episcopus Torpatensis. Vbi ad magnum Moschouiæ principem ventum, princeps atrium suum auro vndique resplendens ingreditur, aureum solium occupat, corona regia & sceptro insignitus. Apponitur mensa deaurata, seniores consiliarij numero duodecim lateri sinistro assidẽt, qui vniuersi ac recepto more, quoties consilium agitari contingit, vestes Leuiticas aureas induti: Magnus verò dux palla chorali seu sacerdotali circumdatus. Assumit præterea magnus dux duos interpretes, qui Germanicam simul & Ruthenicam linguam callebant. Interrogat Moschouius, an pacem expetererẽt? Asserunt illud Liuones, simulque scyphos deauratos à Torpatensi episcopo & ordinis Teuthonici Magistro principi Moschouio missos offerunt. Recipit eos Moschouius, & in proximum triclinium deferri iubet. Moschouius principio recensẽt eorum perfidiam, qui toties pactas conuentiones eluissent, nec quicquam eorum, quæ spoponderant, & sigillis confirmauerant, præstitissent. Maiorum præterea pietatẽ, fidem & heroicas virtutes refert, à qua ipsos planè degenerasse ait, cultum diuinum à maioribus acceptũ abrogasse, basilicas euertisse, sacerdotes & monachos profligasse: denique nullum priscinæ pietatis & virtutis vestigium retinuisse, nõ illos esse ecclesiasticos principes, sed quouis barbaro magis profanos, qui tam in omne vitiorum, flagitiorumque genus propendeant, eoque pacẽ nul-

lo pacto illis concedendam. Ad hæc Teutonici respondent: Se ex maiorum dationibus & computu bene subductis, deprehendere nullum tributum Moschouio deberi, quòd autem pacem deneget, id Romano Imperatori se questuros. Respondet Moschouius, quas illi querelas imperatori offerre instituant, qui mandatis eius imperialibus, quibus præceperat, ne templa aut monasteria demolirentur, tam procaciter & obstrepere derogassent? His ita peractis, legati discedunt ad pandochium, equos instruunt, Moschouium principem rogant, ducem itineris concedat, qui in Liuoniam eos reducat. Cæterùm dati à Moschouio duces, per ambages ac dolia legatos fraudulenter circumducunt, ita vt in patriam terram non reuerterentur ante principium Quadragesimæ. Interea magnus Moschouiæ dux missa ad Liuones epistola, bellum indicit, cuius tenor hic erat:

WILHELME LIVONVM MAGISTER, archiepiscope Rigensis, episcope Torpatensis, cæterique episcopi, & vniuersi Liuones. Missis ad nos legatos vestros, viros bonos, Iuanum Bockhorst, Othonem Grothuis, & Volmarium Wrangel, cum reliquis adiunctis, vt capite coram nobis inclinato, peterent Teuthonico Magistro, archiepiscopo Rigensi, episcopo Torpatensi, cunctisq; Liuoniæ populis, hanc à nobis gratiam fieri, vt dato ad Præfectos nostros Naugardiæ & Pleskouiæ mandato, pax cum Liuonibus iuxta veterem morem sanciretur. Nos verò Præfectis nostris mandauimus, nullam vobiscum propter vestrã iniusticiam vindicare. Cæterùm legati vestri Iuanus Bockhorst cum suis collegis eam pacem

pacem à nobis exorarunt, ijs conditionibus: Vt Magister Teuthonicus, archiepiscopus Rigensis, & episcopus Torpatensis, cunctiq́ue Liuones, quicquid iniustè contra nos moliti sunt, id restituant, & resarciant. Præterea illico nostris negociatoribus concedant, cum suis negociari mercatoribus, omnisque mercium generibus, vtpote cerę, seui, loricarum, & armorũ mutationes facere. Item vt episcopus Torpatensis cõquirat tributum omnium præteritorum annorum, & vniuersa debita ex tota diœcesi Torpatensi, de vno quoq; capite marcã Germanicam, tertio pacis firmatæ anno mittendam. Atque hoc nostrum tributum deinceps singulis annis dare debeat episcopus sine dilatione omnibus quoque seruitium, aut ministerium præstare volentibus, ex quacunque natione veniant, citra vllum impedimentum liberum in nostras regiones accessum & commeatum concedant. Regi quoque Poloniæ, & magni Duci Lithuaniæ, aut si alius quis in regem Poloniæ, aut magnum Ducem Lituaniæ surrogetur, nullas suppetias, & auxilia vlla in re ferant. Quicquid præterea literæ super pace firmata confectæ, quæ multoties descriptę sunt, & quarũ nomine crucem coram omnibus vobis osculati sunt, continent, ea omnia ritè, legitimeq́; præstetis. Insuper & præfecti nostri magnæ Naugardiæ, & Plescouiæ has de pace inita literas, ad vos per nuncium suum Melardum Torpico miserunt: Teuthonicusquoq; Magister, archiepiscopus Rigensis, episcopus Torpatensis, cęteriq́; episcopi loco & vice omnium Liuonum super his literis, crucem exosculati sunt, & dextras porrexerunt: octo etiam sigillis eadem coram Melardo

Torpico communiuerunt, & per eundem Melardum nuncium ad noſtros præfectos ita communitas tranſmiſerunt: eum in finem, quòd iuxta literarum tenorẽ omnia nos, & præfectos noſtros concernentia, iuſtè & legitimè exequi velletis, prout in literis ſcriptum cõtinetur, in hunc vſque diem. Horum omnium nihil adhuc præſtitiſtis. Interea nos ne Chriſtianus ſanguis temerè effunderetur, ſæpenumero per literas vos monuimus, vt hæc pacta iuxta contextum, literarum de pace conſcriptarum iuſtè & rectè exequeremini. Similiter per legatũ veſtrum Gerhardum Flemmingk, & nuncium Valentinum, item per Melchiorem cum ſuis adiunctis, itemque per Henricum Winter vobis nunciauimus, vt à verbis iniuſtis, & minimè veracibus temperaretis, vtq; probos & integros vos præſtaretis in omnibus cauſſis, iuxta literas pacis & crucis oſculum, veſtramque culpam agnoſceretis, ne ſanguis innoxius effunderetur. Vos verò noſtram clementiam ſpreuiſtis, & literas liberi commeatus à nobis poſtulaſtis, ea ſolùm de cauſſa, vt res longius protelaretur. Et quoniam legem diuinam, omnemque veritatem poſtpoſuiſtis, nec de crucis oſculo quicquam cogitatis, noſtramque gratiam & clementiam aſpernamini, ea propter meditamur inuocato diuino auxilio, iuſtitiæ noſtræ ergo, & veſtræ iniuſtitiæ, quam in crucem Altiſſimi deſignaſtis, vos vlciſci, & veſtram præuaricationem vindicare. Deo igitur nobis auxilium præſtante, & alterutrorum ſanguinem profundente, certum erit eum, non noſtram ob culpam, ſed veſtram iniuſtitiam profundi. Hoc ſcitote, nos non minùs ac vos eſſe Chriſtianum principem, nec vnquam

quam gratum nobis fore ſpectaculum, ſi vllius ſanguinem innocentem à nobis profundi videamus, ſiue Chriſtianus ille ſit, ſiue gentilis. Vt autem iniuſtitiam veſtram agnoſcatis, decreuimus nunc magnificam & præpotentem noſtram virtutem hac epiſtola, qua bellum vobis indicimus, ad effectum deducere, quam epiſtolam per hunc noſtrum miniſtrum ad vos deſtinamus, iubentes, ne inuitum illum detineatis, ſed liberum ad nos regreſſum concedatis. Datum in noſtro dominio, aula & vrbe noſtra Mosko, anno 1557. Menſe Nouembri.

Nec multò poſt Epiphaniam, anno 1558. trecentena millia militũ conſcribit, atq; in Liuoniam mittit, vt ferro & incendio vniuerſam prouinciam Torpatenſem hoſtiliter vaſtent.

Moſchouius ingentem exercitum longo tempore ſuſtentare poteſt. Neque enim militibus ſuis ſtipendia largitur, ſed agros exiguo illis precio elocat, quo beneficio operam ipſorũ demeretur. Conſcripti autem milites coram magno principe compârent, & nummum, quem vocant *eyndenninck*, æſtimationis vnius ſtuferi Brabantici principi numerant. Reuerſi ex bello eundem nummum repetũt. Occiſorum autem numiſmata retinet princeps, atque ita cognoſcit interfectorum numerum. Hic igitur tam vaſtus & barbarus exercitus, octauo poſt Epiphaniam die Torpatenſem diœceſin inuadit, duorumque milliarium latitudine incedentes omnia vaſtant, diripiunt, deſpoliant, deprædantur ædes, & pagos, & cuncta obuia incendio, homines & pecudes gladio ſuſtollere, iugulare, trucidare, euertere, ſurſum, deorſumque omnia iactare, non ætati, non

sexui parcere, non gemitu, non luctu, non clamore, & vlulatu pereuntium emolliri, omnia ibi cædibus, sanguine & incendio inundare, confligere, conflagrare. Pueros infra annum decimum necant, qui intra decimum & vigesimum annum cõstituti, Tartaris velut mancipia venduntur: qui vigesimum superabant, vniuersi nulla miseratione trucidantur. Greges, armenta & iumenta, quæ nec alimi, nec abduci in Moschouiam poterant, vniuersa mactantur: pagos, vicos ac domos priusquam incendio vastant, prædatoria manu despoliant, omniaq; vsibus suis accommoda diripiunt, ita vt ingentem frumentorum, pecorum, aliarumq; rerum prædam auehe-rent. Quadraginta dies hanc tam immanem truculentiam barbarus ille populus exercet, vniuersam Torpatensem prouinciam miserè & crudeliter fœdans, diripiens ac deuastans, paucis arcibus, & vna Torpatensi ciuitate exceptis, in qua quot quot erant vndique nihil præter flammam & fumum conspiciunt, luctu, clamore, & eiulatu campi, & siluæ reboant. Ac tantum aberat, vt Moschouij Liuones restituros metuerent, vt iuxta ipsam ciuitatem Torpatensem ædificia penè contigua succenderent.

Maximè autem Moschouius exercitus in Germanos sæuiebat, quos vbi deprehendissent miserè & immaniter afflictabant. Viros brachijs truncant: mulieribus vbera abscindunt, alios in frusta dissecant, & membra trementia huc, illucq; disseminant. Crudele profectò, & plusquam belluinum spectaculum. Heu cadit in quenquam tantũ scelus? Igitur Moschouijs tam inhumaniter & supra omnem modum desæuientibus, & cuncta obuia depopulantibus, immensa nobilium, & plebeiorum multitudo in ciuitatem Torpatensem cum vxoribus, liberis, & quas habebant facultatulis, veluti ad asylum confugiunt: non è vicinis duntaxat pagis, sed qui vltra decem, & viginti milliaria degebant, quorum omnium numerus exiguo temporis momẽto in tantam excreuit multitudinem, vt plateæ, cœmiteria, & pomœria vndiq;, & vbique scaterent. Et cùm ciuitas tam immensam hominum copiam ambitu suo capere non posset, vltra decem millia cum mulieribus, & liberis in fossas ciuitatis confugiunt. Magna ibi calamitas & miseria conspicitur, inopes, nudi, & inermes sub dio passim sternuntur, cum gelu, glacie, frigore & niuibus omnia horrerẽt, asperrima erat hyems, & frigus intensissimum, vt plurimi intoleranda frigoris asperitate, & horrore stupentes enecarentur. Alij fame, siti & inedia consumpti, vix ossibus hærentes, afflictam animam exhalant: alij frigoris, & inediæ paulò patientiores, omni miseriarum genere cooperti, omnibusq; vitæ adminiculis destituti, quoad possunt, ægrè vitam protrahunt: sed nec tantis ærumnis ac doloribus superatis, sperato potiuntur effugio. Superueniens enim Moschouiorum exercitus, in ipsas fossas, vbi infelix hæc plebecula dutiter, & miserè latitabat, præcipites ruunt, gladijs, lanceis, sagittis, omniq; armorũ genere eos inuadũt, sauciant, iugulant, cõfodiunt, plagis, & vulneribus opplent, ibi noua calamitas, luctus, clamor, vlulatus, miserię miserijs accumulantur. Oppidani tantã hostium vim ac truculẽtiam cõspicientes, metu, & formidine præsentanei discriminis anxij, nullas ijs, qui foris erant suppetias ferre audent, sed

intra vallum, & mœnia se continent. Quando igitur prodire, & cominus cum hoste confligere formidant, tormentis, & machinis bellicis instructis, glandes, & globos tormentarios in hostes iaculantur, ita vt Moschouij tandem à ciuitate recederent. Igitur prouincia Torpatensi funditus deuastata, in ditionem Teuthonici Magistri per territorium Lcidense proficiscuntur, ibidemq; vti antea fecerant, vniuersa depopulantur, vt ne tugurium quidem vnum incolume permaneret. Inde in ditionem Neruiensem, Teuthonici quoq; Magistri dominio subiectam, progrediuntur, itidem omnia deprędantes, & euertentes, vt res non belli, sed rapinæ potiùs, & latrocinij speciem haberet. Ingressus erat exercitus Liuoniam ea parte, qua episcopus Torpatensis arcem habet Nyenhusen, rursumq; circa Quadragesimæ principium per territorium Neruiense ingentibus spolijs in Rutheniam regrediuntur, quę ab inimicem plusquam quadraginta milliaribus distant. Interea per vniuersam illam Liuoniæ prouinciam grassantes, sedecim milliarium latitudinem, peragrarunt, nihil saluum, & incolume relinquentes. Prima hæc fuit id temporis Moschouiorum in Liuoniam irruptio, in qua nec Teuthonicus Magister, nec episcoporum vllus, hostilibus illorum vastationibus, rapinis, & incendijs quicquam restiterunt.

Tanta clade accepta, vniuersi Liuoniæ proceres circa Dominicam Oculi, in Quadragesima, in ciuitatem Wendensem conueniunt, quid in rebus tam deploratis consilij captandum sit, cõsultant. Eodem tempore Torpati ingens ac terribilis cometa conspicitur, oblongo, & formidabili radio vniuersis

suspicientibus horrorem incutiens. Proceres dum consilia inter se conferunt, principio discordare, alij conscribendum militem suadent, & post ferias Paschales finitima quæque Moschouiorum, ferro & incendio depopulanda, suorumque innoxium sanguinem pari crudelitate vindicandum, toties barbarum illum tyrannum, fusum, fugatumque à maioribus, non tantum virium, aut roboris illi accessisse, quin & nunc vinci, superarique possit. Alij bellicas impensas, & hostis potentiam considerantes, cõsulunt, sexaginta aut septuaginta thalerorum millia ad magnum Moschouiæ ducem mittenda, pacemq; redimendam, iniustam, emptamque pacem legitimo bello, hac tempestate præferendam, pecuniam eam haud multis, magnisve stipendijs erogandis sufficere, qua non difficulter pacem sint impetraturi. Qua sententia tandem omnibus suffragijs recepta, Teuthonicus Magister illico circa mediũ Quadragesimę veredarium ad Moschouium principem ablegat, petens quadrimestres inducias, & liberum accessum in Moschouiam pro firmanda pace. Moschouius petitas inducias, cæteraque omnia concedit. Igitur circa octauam Paschæ diem Teuthonicus Magister quosdam deligit, qui legationem ad Moschouiæ principem obeant. Itidem episcopus Torpatensis suos legatos adornat. Et quoniam compertum habebat Moschouium nonnullis, propter cognitam eorum in rebus nouis moliendis audaciam, plus satis infestum, destinat legationi perferendæ D. Wolffgangum Zager, Metropolitanæ ecclesiæ Torpatensis Decanum virum antiqua pietate, doctrina, & virtute præstantem, qui & nouennio, pu-

blico eccleſiaſtæ munere perfunctus erat, priuſquã D. Philippus Olmen huius hiſtoriæ ſpectator idem munus aſciſceretur. Erat ſtrenuus catholicæ religionis vindex, & collegium cui præerat pro ſua viriliſ penè 20. annis optimè gubernârat, ita vt nouæ factionis ſectatores eum Liuoniæ Papam appellitarent. Verùm quinquaginta Ruthenicæ ditionis miliaribus emenſis, morbo correptus, vitam morte commutat. Erat præterea duobus à Torpato milliaribus quidam equeſtris ordinis vir, primæ apud Liuones nobilitatis, qui itidem cum familia & ſubditis in catholica religione perſtabat. Hic Decano in legatione perferenda adiungitur. Legati poſtquam ad magnum Moſchouiæ ducem perueniunt, pecuniam paci redimendæ deſtinatam adferentes, perturbatum infeſtumq; ducis animum comperiunt, nec vllam pacem, vllaſve inducias impetrant. Cauſſa hęc fuit. Habebat Teutonicus Magiſter oppidum in Ruthenorum confinio ſitum, cui nomen Neruio, atq; ibi arcem. Habebat quoq; Moſchouius dux iuxta Neruiam illam oppidum, itidẽ Neruia appellatum, & caſtro inſigni munitum. Hæc duo oppida adeò erant confinia, vt vno tantum fluuiolo interlabente diſtinguerentur. Magiſtri ciuitas Germanica Neruia, Moſchouij Ruthenica Neruia vocabatur. Ordinis Teutonici Magiſter in ſua Neruia præter quendam ordinis Commendatorem, qui ciuitatis præfectum agebat, trecentos milites, & centum quinquaginta equites præſidij loco aduerſum Ruthenos collocarat. Rebus eccleſiaſticis tum in templo, tum in arce Lutheranum cõcionatorẽ præfecerat. Moſchouius dux in ſua Neruia tria millia Ruthe-

Ruthenorum conſtituerat. Vbi quadrimeſtrium illarum induciarum, de quibus paulò antè dictũ eſt, vnus menſis præterijſſet, & legati iam compluribus diebus in itinere fuiſſent, (diſtat enim Moſchus ciuitas à Torpato centum quinquaginta militaria Germanica) contigit, vt commendatoris miniſtri è turribus proſpicientes, viderent ingentem Ruthenorum turbam in Ruthenica Neruia obambulantem. Illi confeſtim ſeu proteruia ſeu largiore potu ſtimulante, duos colubros puluere tormentario grauant, in Ruthenos dirigunt, & ferreas glandes in mediam turbam iaculantur. Cæteri Cõmendatoris miniſtri, & milites qui in vicinis propugnaculis & turribus præſidium agebant, pactas cum Ruthenis inducias expiraſſe putabant, nec mora grauatis nitro, inſtructiſq; tormẽtis certatim eoſdẽ Ruthenos creberrimis globis ac telis inuadunt, vt plurimi eorum occumberent. Ruthenis religio erat violare inducias, eoq; nullum in hoſtes telum retorquent, ſed cõfeſtim emiſſarium ad magnum Moſchouię principem ablegant, nuntiantes quàm perfidè, & iniquè Liuones pactas inducias rupiſſent, plurimosq; Ruthenorum nullo bello legitimè denunciato præter omnium opinionem telis & globis tormentarijs hoſtiliter inuaſiſſent, & miſerè traieciſſent. Hoc nuncium eodem tempore quo Liuonũ legati Moſchum peruenerant, ad magnum ducem perfertur. Legati huius tẽpeſtatis ignari ad principẽ accedunt de pace tractaturi. Princeps recẽti ſuorum clade, & Liuonum ſcelere nũciato commotus, indignabũdus exprobrat legatis, quàm perfidè Neruienſes inducias violauerint, Ruthenos contra ius & fas ex

inopinato oppetiuerint, obtruerint, interfecerint, impiam esse doctrinam, quam paucis ab annis susceperint, priori religione profligata, omnē illos virtutem, fidem, constantiam, pudorem simul exuisse. Minatur insuper sē tam insignem perfidiam ferro & flamma seuerè vindicaturum, frustra cum illis de pace tractari, quorum animus rapinis, libidinibus, omnibusque flagitiorum generibus turpissimè sit delibutus. Ad suos redeant, pecuniam Magistro referant, sē paulò pòst secuturum.

Legatis in Liuoniam reuersis, magnus Moschouiæ dux ingentem exercitum cum prægrandibus bombardis & machinis Neruiam Germanicam versus mittit, ciuitatem obsidet, armato milite & tormentis muros inuadit. Octauo obsidionis die, ignem in ciuitatem iaculantur. Ignis nutrimentum nactus, continuò inualescens, totam per vrbē grassatur, ipsasque portas comburens, hostibus ingressum patefacit. Rutheni patefacto aditu, in ciuitatem irruunt, omnia depopulantes, Oppidani cum auxiliarijs in arcem confugiunt, sed paulò pòst commeatu destituti Præfectus, seu Commendator deditionem facit, hac cōditione, vt ipsi cum omnibus Germanis militibus liberū abitum concedant. Hoc impetrato, castrum Ruthenis deditur. Commendator cum suis militibus omnibus, quas auferre sperauerant, facultatibus exuti, dimittuntur. Ciues ius & imperium magni ducis concedunt, eique sacramento se obstringunt. Expugnata Neruia, Moschouiorum exercitus arces, pagos, vicos, domos ac villas vndiq; quindecim milliarium latitudine circumiacentes diripit, & vastat. Nouaibi calamitas, noua

nouæ ærumna, & lamentatio exoritur, factumque ita, vt quotquot ibi agricolæ Teuthonico Magistro antea parebant, nunc ab eo desciscentes, in Moschouij ducis iurisdictionem, & imperium cōcederent. Direpto igitur, & vastato Neruiensi territorio, circa natalem Baptistæ Ruthenicus exercitus in prouinciam Torpatensem progreditur, ac tertio, post Baptistæ natalem, die primariam episcopi Torpatensis arcem, cui nomen Nienhusijs, octodecim à Torpato milliaribus distantem, obsidet. Ruthenorum nō pauciores erant octoginta millibus. His adiuncta erant ænea tormenta plurima & maxima. Priusquam huius arcis expugnationem referamus, memorabile facinus, quod olim in ea contigisse ferunt, interponemus, vt animus ab his bellicis tumultibus, cædibus, & incendijs paulisper respiret. Oppugnauit olim hoc castrum magnus Moschouię dux, anno 1381. cui oppugnationi ipse intererat vnà cum trecentenis militum millibus. Ac tandem post diutinam, & pertinacē obsidionem, & crebras irruptiones, mœnia, & propugnacula labefacere incœptant, obsessi cùm hostium assultum diu sustinuissent, tandem solis viribus humanis diffisi, diuini numinis clementiam, & auxilium quotidianis, ardentibusque votis exposcunt. Præfectus vt in bellicis rebus reliquis præstabat, ita hoc quoque in negocio cæteris feruentior erat. Igitur quadam nocte Veneris diem proximè antecedente in somnis peruigilat, ante arā quandā prosternitur, orat, vt in tam deplorato rerū statu Deus apparere dignetur, felicemque tam grauis obsidionis liberationem elargiri. Exorto Sole, cùm Rutheni certatim arcis ex-

pugnationem ſibi promitterent, exurgit è precibus ſuis præfectus, acceptoq; arcu, telum ferrea, acuminataq; cuſpide in Dei nomine in medium Ruthenorum exercitum è feneſtra emittit. Fauent conatibus ſuperi, volat miſſile ferrum, & ipſius Moſchouij principis cor trãsfigit. Concurrunt trepidi comites, dominumque ruentem ſuſcipiunt. Ille manu moriens, telum trahit, oſſa ſed inter ferreus ad coſtas alto ſtat vulnere mucro. Rutheni magno cum vlulatu principis, & imperatoris ſui tam funeſtum, & luctuoſum caſum deplorant, arreptumq; funus in Moſchouiam perferunt. Liuones hoc mirabili, memorabiliq; modo liberati, arcum perpetui trophæi loco in Baſilica, quæ ibidem in caſtro extructa erat, ad altare ſuſpendunt. Solebat in eo templo cultus diuinus quõdam magna pietate, ac deuotione peragi: nũc verò peruerſis dogmatibus receptis, nullum priſtinæ pietatis veſtigium conſpiciebatur. Arcum ibidẽ ſuſpenſum, vidit venerandus vir D. P. Olmen, quondã Metropolitanę eccleſię Torpatenſis ſtipendiarius Canonicus, nunc eccleſiaſtes Reſſenſis.

Teuthonicus Magiſter cognita arcis Nienhuſen obſidione, duo Germanorum equitum millia adducit, & vnà cum epiſcopo Torpatenſi, qui trecentos habebat equites (equeſter enim ordo Ruthenica depopulatione opibus, fortunisq; omnibus exutus erat) obſeſſis auxilia ferre meditatur. Vbi ſex adhuc milliarib. à Ruthenico exercitu abeſſent, prope caſtrũ epiſcopi Torpatenſis, cui nomẽ Kieriepe, ſua tentoria figunt, ibidemque ad dies viginti quatuor morantes, omne tempus quieti & luxuriæ cõcedũt. Obſeſſi, quum præter paucos accolas, qui in arcem confluxerant, & ſexaginta præſidiarios milites, nulla haberent auxilia, diutina obſidione fatigati, nullaque ſuppetiarum ſpe affulgente, & rebus acciſis deditionem faciunt, ea conditione, vt ipſi cum fœmineo comitatu ſecuri abſcedant. Cæterùm duo milliaria progreſſi, in aliud Ruthenorum agmen incidunt, qui raptis virginibus, & fœminis, illos nudos, omniq; argento ſpoliatos dimittunt. Teuthonicus Magiſter deditionem factam intelligens, ita ſimul ac dolore exacerbatus, caſtrum epiſcopi Torpatẽſis Kieriepe igne ſuccendit. Præclarum hoc fuiſſet, & gloria dignum, ſi facinus iſtud in hoſtem deſignaſſet. Expugnata igitur arce Nyenhuſen, & præſidio munita: dux exercitus Ruthenici cum vniuerſo agmine ad Teuthonicum Magiſtrum pergit, prælium cum eo committere conſtituens. Magiſter re intellecta, ocyus fuga arrepta, deſertoque epiſcopo, è Torpatenſi prouincia penè ad viginti quinq; milliaria ſecedit.

Rutheni equites numero triginta millia pergunt in Torpatẽſem prouinciam, obuios quoſq; Germanos trucidant, alios plebei ordinis homines, quotquot parati erant, magno Moſchonię duci ſubijci, illi parere, & iureiurando obſtringi, hos ingratiam recipiunt. Imperator Ruthenorum, quoniam ipſe bello non intererat, præfecerat exercitui ducem quendam Moſchouium, cui nomẽ Petro Siſegaleider, à ſeptem triremibus Galeaceis, quibus in mari præfuerat, & piraticã exercuerat, ita appellatus. Hic cũ vniuerſo exercitu, videlicet, quatuor agminibus Ruthenorũ, ſeu Moſchouiorũ, vno Tartarorũ quorũ erãt triginta millia, & altero tormẽtariorum, ſeu

sclopetariorum, qui duodecim millia cõstituebant, machinis quoq; , & tormentis æreis prægrandibus, tanto, inquam, cum exercitu, ad obsidendum Torpatum progreditur. Interea quosdam Germanos deprehendis, viros brachijs truncat, fœminis vbera, & nates abscidit : hos tam miserè & crudeliter deformatos, Torpatum præmittit, denuncians vt ciuitatẽ dedant, in Moschouij principis imperium concedant, ni faciant, omnes eadem, & grauiore pœna plectendos. Ruthenicus exercitus sex miliarium à Torpato castrametatur. Vniuersus militũ numerus, vt ferebatur, trecenta millia constituebat. Ciues Torpatẽses & reliqui equestris ordinis, cognita obsidione, Cathedralẽ ecclesiam claudunt, præcipientes ne quisquã Missę sacrũ in ea peragat, pręuaricantibus extremum supplicium interminantur. Ingens sanè & horrenda populi cæcitas, dicámne an impietas in tam præsentaneo discrimine, rebus ita nutantibus hostico exercitu muris imminente, nec vlla humana ope vllam salutis spem promittente, diuina præsidia tam prophanè aspernari, ridere & execrari.

Interea dum hostes sex miliarium interuallo castrametantur, quotidie sex aut septẽ Ruthenorum vexilla ad vrbem emicant. Cancellarius Torpatensis, cum quibusdam consiliarijs & nobilibus, episcopum accedunt, simulant se vrbe egressuros, & cominus cum hoste cõflicturos. Illi portis emissi, deserto episcopo, derelicta ciuitate, perfidi & profugi Rigam omni celeritate se recipiunt. Ciuium quoq; bona pars, opes merces suas Rigam & Riualiam inferant, & paulatim ex vrbe secesserant. Morbo etiam

iam à pascha ad Pentecosten grassante, plurimi sublati erant, vt pauci admodum, qui vrbem defensitarent, superessent. Hi erant Cathedralis ecclesiæ Canonici & sacerdotes, cum episcopo & paucis nobilibus, & plerisque qui in catholica religione perseuerantes, intra immunitatem (vt vocant) ecclesiæ Cathedralis habitabant: neque enim senatus, aut ciues vllum in ciuitate tolerabant, qui religionem catholicam non abiurabat. Septima mensis Iulij centurio quidam Groningensis cum sexaginta militibus Torpatum venit, ab episcopo in præsidium susciptur, inde ex opificibus & plebeis adhuc cẽtum allegunt. Vndecimo Iulij Ruthenicus exercitus, Torpatum ad obsidendam vrbem pergit. Tunc omnium Torpatensium animos ingens metus & formido inuadit, vt quid incœptare, quid moliri deberent, dubij, anxij & trepidi rerum, haud satis definire possent. Canonici assumpto duce Groningensi, & plerisque nobilibus, in ciuitatem ad forum descendunt, hortantur & obsecrant ciues, vt resumptis animis, viriliter hostium impetũ sustineant, se, vxores, liberos, & patriam, aduersus hęreditarium Christiani nominis hostem fortiter & fideliter tutentur, facilè hostes posse propulsari, si vnanimes, concordibus animis & armis, pro aris & focis dimicent. Ad hæc consul. Si episcopus Hermannus & canonici Romano. Pontifici renuncient, Euangelium amplectantur, velle ipsos ciuitatem seriò & viriliter tueri. Respondent canonici graue hoc & exitiosum tum sibi, tum ipsis futurum, quãdoquidem animaduertant post assumptam illam nouam doctrinam omnia illis aduersa fuisse, nunquam tantam

à Moschouio cladem accepisse, quantam post religionis mutationem pertulerint. Tandem Satrapa pronuntiat, vt quilibet sua in fide ac religione permaneat, nunc non de fide, sed pro patria, parentibus, & liberis decertandum. Illud consilium cùm omnibus probaretur, sacramentũ præstant, nũquam se Ruthenis vrbem dedituros, sed ad extremum vsque halitum pro communi omnium salute fortiter dimicaturos. Confestim tres ciuitatis portas muro obstruunt, æneaq; torméta in turribus & propugnaculis collocant, ipsi vndequaque in mœnibus & speculis præsidia & excubias agitare. Vndecima Iulij die quæ in feriam secundam incidit, mane ante solis exortum, speculatores vniuersum Moschouiorum & Tartarorum agmen vrbem obsidere comperiunt. Castra ante portam S. Andreæ ad Orientem fecerunt, eaque vallo muniuerant. Densissimæ erant ea nocte tenebræ, ac tametsi sol tertia hora matutina exoriretur, tamen propter nebulam mirè spissam parum, aut nihil prospici poterant. Torpatenses obsidione cognita, æneas glandes & torméta rios globos ea parte qua strepitum audiebant, eiaculantur, sed neque in quenquam collimare, aut quid proficerent, scire dabatur. Sclopetarij seu sagittarij sexaginta quotidie bis ex vrbe emicant, vt leui pugna Ruthenos adoriantur: sed quoniam rari erant, parum efficiebant. Nebulæ densitas per Lunæ, & Martis, & Mercurij diem cõtinenter durabat, vt vix paucis passibus prospicerent, certoque paterer, obsidionem illam à Deo ex certo vindicandi proposito permissam. Mercurij die equites Torpatenses omnes, hi erũt circiter sexaginta, denuò ad Ruthenos procedunt,

dũt, & leui prælio cõfligũt, multos æneis & plũbeis glandibus traijciunt. Speculatores quoque, & qui in turribus præsidium agebant, tormentarios globos in Ruthenicum agmen iaculantur, tanta vi & copia, vt velut flammis & incendio ciuitas septa videretur. Equites cùm ad horas duas acriter cum Ruthenis dimicassent, & hostibus vndiq; accurentibus nimis essent impares, in vrbem se recipiunt, vno duntaxat suorum amisso, equis verò sagittis ac telis Ruthenicis grauiter vulneratis. Ferebatur tunc in vrbe, aliquot Moschouiorum millia grauioribus tormentis interfecta, conspiciebantur quoq; passim equi dejectis sessoribus circumquaque procurrentes. Feria quinta Moschouij machinas ac tormenta sua instruunt, non tamen in mœnia ipsa dirigunt, sed in altum leuant, vt globi, (quos vix duo lecti viri eleuassent) in ædium tecta procíderent, quorum pondere parietes, tecta ac ligna collisa ac diruta, pueros, fœminas, passimq; omnes in quilinos repente præter expectationem opprimebant. Tantus erat ea die ac nocte intus & foris bellicarum machinarum fragor ac sonitus, vt vix alterius sermonem exaudiret.

Rutheni proxima nocte quæ Veneris die antecedebat, ad portam D. Andreæ, fossam ingẽtem sub mœnibus fodiunt, & sex vasa pulueris tormentarij substituunt, vt vi pulueris eam mœniorum partem disrumperent, & subuerterent. Sequenti die circa horam nonam matutinam, denuo Rutheni terribili tormentorum fragore oppidanos inuadunt. Fœminæ tum natura, tum præsentaneo discrimine pauidæ, luctu lacrymis & eiulatu omnia complent.

Quam tam miserabilem miseriam, consules vndique cõspicientes, ad Cathedralem ecclesiam ascendunt, deploratum ciuitatis statum episcopo exponunt, deditionem se facturos aiunt, quoniam tantam suorum calamitatem, luctum & ærumnam vlterius corã videre ac sustinere nullo modo queant. Episcopus monet, vt meminerint deditionem sempiternæ ipsis turpitudini & ignominiæ futuram, deinde perspectam illos habere Moschouiorum, & barbariem, & tyrannidem, fidemque ac religionem in Deum ac Diuos blasphemam, tum ab vniuersa ecclesia, totoque terrarum orbe dissentaneam. Expendant, ne pecudes quidem à Christianis tam immaniter tractari, vt homines à Moschouijs. Considerent quantam truculentiam & plusquam ferinam barbariem in virgines & fœminas Christianas exercuerint. Eadem & grauiora, fortassis ipsis imminere, si sponte tam crudelis domini iugum intolerabile subeant. In hanc sententiam cùm ad perseuerantiam hortaretur episcopus, nihilo feciusperti-naciter deditionem vrget senatus, quo factum, vt ingens dissentio in vrbe exoriretur. Nec multo pòst eodem die circa horam duodecimam legatum ad Moschouij exercitus ducem mittunt, supplices rogant, vt ab obsidione desistat, paratos se fore, si vitam & facultates saluas ipsis promittat, pontifici & imperio Romano renuntiare, & præstito Sacramento in ius & imperium magni Moschouiæ ducis concedere, ac deditionem facere. Exercitus Ruthenici dux accepta legatione, certam pacem illis promisit, si propositas conditiones inire velint. Hoc responso solide gauisus senatus, duos ex senatoribus ad

ad ducem ablegat, qui omnium nomine iusiurandum præstent. Ea fama vbi per vrbem diuulgatur, ingens tumultus & seditio exoritur. Militum præfectus cum sua cohorte, & Cathedralibus canonicis, reliquisque catholicis, nullo pacto ad sacramentum Moschouio principi præstandum induci sustinent, sed nec deditionem facere, verùm armis, vita & sanguine auitam religionem, libertatem, & patriam vindicare parati sunt, impiamq; & nefariam senatus defectionem grauiter redarguunt, salua esse adhuc mœnia, commeatum prælargum ac sufficientem, præsidiarios tametsi non ita multos, tot tamen ac tales, qui & vrbem protegere ac defensitare possint, eaque fortitudine, animiq; præstantia præditos, vt vitam prius & spiritum quam vrbem & libertatem amittere velint. Senatus nihil à proposito declinans, & fidem, & religionem, cunctaque vitæ posthabenda arbitratur. Atq; vt culpæ, ac defectionis socium haberet, Episcopum cuius instãtiam exploratam habebat, accedit, ipsumque ad arcis cuiusdam & abbatiæ Valkena deditionem inducit. Milites, qui centum sexaginta erant, & quadraginta Cathedralis ecclesiæ cãtores, & canonici, hac defectione nequicquam à pristina constantia dimouentur, sed mutuam fidem ac tutelam inuicem stipulantur & promittunt, sanguinem priùs profundere, quàm patriam prodere, auitamque religionem abiurare, statuunt. Hæc feria sexta contingebant. Postero die Moschouij exercitus dux, cognita oppidanorum dissentione, vt vrbe potiretur & obsidionem conficeret, nuntiat obsessis, neminem se coacturum vt abnegato imperio Romano, in magni Moschouiæ

ducis ius & imperium sese dedat. Vrbe se vel volentibus, vel inuitis oppidanis omnino potiri vellè. Qui Moschouio duci sese dedere ac iusiurandum præstare detrectent, illis liberum fore, vt per vniuersum Ruthenorum exercitum securè in Germaniam secedãt. Qui verò parati sint in Moschouij principis imperium concedere, illis vitam & facultates saluas fore. Cæteris qui neutrum horũ faciant, extrema minatur. Ad sequentẽ Lunę diem circa septimã matutinam portas apertas fore, interea deliberent, & quid facturi sint, constituant. Milites præsidiarij cum Cathedralibus nihilo secius armati duas subsequentes noctes peruigiles ducunt, quandoquidem & senatum cum ciuibus & Moschouios aduersos habebant. Interea plærique nobiles, ciues, & fœminæ catholicissimi reliquis paulò obseruantiores, ad Cathedrales concedunt, & voluntarium exilium vnà cum ipsis eligunt, atque ita numerus secedentiũ excreuit in 200. armatos, & 200. fœminas ac virgines. Die Lunę portis adapertis, egrediuntur catholici, quos Ruthenici exercitus dux, per vniuersum agmen iuxta datã fidem, dimittit. Ingens ibi luctus & eiulatus exoritur, maritus ab vxore diuellitur, frater a sorore deserit, liberi à parentibus, cognati à propinquis secedunt. Alij senio, morbo, alióve incõmodo grauati tam longinquum, ignotum, plenumq; discriminis iter susc ipere nequeunt, alij bonorum, facultatumq; appetẽtiores, pontifici & imperio Romano renunciant, & Moschouij principis iugum subeunt, catholici vrbe, patria, ac domo profugi, omnibus derelictis, plurimæ etiam matres prolibus onustæ Riualiam contendunt. Dum per Ruthe-

Ruthenicum exercitum gradiuntur, Tartari quorum erant triginta millia, Liuones inuadere parant, eos in prędam sibi datos asserentes, arcus instruunt, & nouo eos, insperatoque prælio appetere instituunt. Fœmineus cœtus præsentaneum periculum conspiciens, protinus in clamorem & eiulatum, vt fit, soluitur. Cæterum Deus mirificè eos tutatur. Clarum erat & serenum cælum, nec à viginti diebus pluerat, nec octiduo post pluebat. Nihilo secius in tanta serenitate, ingens ac formidabile tonitru in medium Tartarorum agmen quinquies immittitur, tanto fragore ac sonitu, vt terra cõmoueretur. Tartari quoq; instar pulueris huc, illucq; dispergebantur. Nec multo pòst Moschouij exercitus dux lituo quem gerebat, designat, vt liberè dimittant Liuones: indicat præterea per interpretem, deducendos eos securè per media castra & vniuersum exercitũ, ingentẽq; equitũ cohortem ipsis adiungit, quò securius euadãt. In ipso progressu pleriq; ob æstus vehementiam, & pulueris, quem equitatus ille cõcitabat, densitatem, languidi & emortui miserabiliter cõcidebant. Moschouii agminis dux præsens huic ductui cum aliquot equitũ millibus intererat, vinctumq; habebat episcopum, quem ad abbatiam Valkenadensem ducebat, ibidemq; carcerari mancipabat. Eò vbi ventum, dimittit Liuones. Illi paululum progressi noui discriminis, triste nuntium accipiunt. Monẽtur enim ab agricolis, latêre à duobus milliaribus octo Tartarorum millia, quibus Liuones vniuersi prædæ ac direptioni dediti sint, vitæ quoq; ac necis potestatem in ipsos habeãt. Idem secreto præmonuerant eos quidam Torpatensium,

qui præstito iureiurando in Moschouij ducis imperium concesserant. Liuones principio conflictum meditantur, posteaquam penitus considerata, duos agricolas conducunt, qui eos ambitu quodam per nemorosa & palustria loca, quo Tartarorũ equitatus penetrare nequibat, triduo circumducunt, inde post quintidium Riualiam perueniunt, vbi singuli nauibus conscensis, salutem ac prosperitatem sibi inuicem precantes, quo animus, voluntas & consilium ferebat, contendunt.

SIMON SCHARDIVS DE VITA ET OBITV SIGISMVNDI AVGVSTI REGIS POLONIÆ, qui obijt anno 1572. Kalendis Julij.

ANno 1572. Kalendis Iulij Sigismundus Augustus rex Poloniæ, qui superiore mense ægrotare incipiens, medicis de ipsius salute desperantibus, in Lituaniam concesserat, ibidem extremum vitæ diem claudit, ne quicquam eum proceribus regni subsequentibus, vt in præsentia viui de nouo rege deliberarent, ætatis suę rex potentissimus, ac in orbe Christiano celebratissimus. Natus anno 1520. Augusti die 2. minutis 38. ante tertiam horam matutinam, patre Sigismundo, & matre Bona Sphortia, Ioannis Geleatij Sphortiæ Mediolanensium ducis, & Isabellæ Arragoniç filia, puer vix decimum annum agens, paterno regno, patris opera, studioq; inauguratus est, cumque eo annos octodecim regnauit, pòst iuuenis factus vxorem accepit voluntate patris Elizabetham Ferdinandi Cæsaris, & Hungarorum ac Bohemorum regis filiam natu maximam, in qua muliere genus cum forma, forma cũ comitate & mansuetudine, hæc cum probitate, probitas deniq; cum pietate certabat, ita vt nescires, quid in ea potissimũ admirareris. Ea verò biennio post nuptias celebratas, magno multorum luctu extincta, atque regni habenis post patris octogenarij obitum, anno quadragesimo nono, ad solum Sigismundum deuolutis, Barbaram Radziuilliam Lituanicam inuitis regni proceribus vxorem duxit. Cæterùm & ea statim post coronationem vita functa, ipse triennio in viduitate transacto, alteram Ferdinandi Cæsaris filiam Catharinam, quæ prius Francisco prima Mantuæ duci elocata fuerat, pontifice legibus eum saluente, matrimonio sibi iunxit. Id quòd tale fuit, vt plus molestiarum, quàm iucũditatis, vel voluptatis coniugalis habuerit. Cùm autem hucusque tranquillitatis studiosissimus bella à suis auertisset, atq; pacem cum finitimis initam firmiter coluisset, tandem intestina Liuonienſium dissensione, ex otio in bellum pertractus, de regni incremento & amplificatione cogitationes suscepit. Nam cum anno 1559. inter archiepiscopum Rigensem Wilhelmum ex Brandenburgica familia natum, & ordinis Teuthonici Magistrum dissensione, cùm ob Euangelij prædicationem in ecclesia Rigẽsi, tum ius comitiorum indicendorum exorta, res eò deuenisset, vt archiepiscopus vtrumque impediturus, post varias velita-

tiones in arce Kokenbusen conclusus, fame atq; penuria rerum omnium coactus, se Magistro vnà cum commilitonibus dedere cogeretur, & toto penè anno, non vt prouinciæ, ac ciuitatis consors, vel præsul, vel Brandenburgicæ familiæ princeps, vinctus detineretur, sed veluti barbarus hostis tractaretur. Sigismundus nepotis seruili captiuitate cognita, legatum ad ordinis Magistrum Wendam ablegauit cum mandatis, vt quandoquidem in bello, nepos Wilhelmus captus esset, hic indignissimo carcere liberaretur, & omne dissidium inter archiepiscop. & ordinem Teuthonicum amanter componeretur. Cæterùm Teuthonici ordinis Magistro legatum in Poloniam re infecta dimittente, Sigismundus, qui operam suam sperni molestè ferret, ordinis Magistro, omnibusq; eius auxiliarijs bellum denunciat. Cuius exitus is fuit, vt etsi ordinis Magister aliquot vexilla peditũ, & equitũ Germanorum, cum copijs trium episcoporũ, Torpatensis, Riualiensis, & Gapsilensis cõtra Polonos educeret, tamẽ cũ se à Polonis exercitus multitudine superari videret, pacé à Sigismundo petendam censuerit, eamq; hisce conditionibus impetrarit, vt ordinis Magister archiepisc. in pristinum statum restitueret, omnecq; damnum ac detrimentum eidem illatum rependeret, præterea Polono stipendia in milites erogata refunderet. Videbatur harum conditionum acceptione Liuonia pacata, quantumuis Liuonibus clanculum mussitantibus, ab ordinis Magistro omnem prouinciæ thesaurum, & nullo cum fructu, aut ciuium vtilitate cõsumptũ: sed ecce Moschus sue occasioni intẽtus, quod & induciarũ antea cũ Liuoniẽsibus pactarum

pactarum finis esset, & Liuonienses inter se alienatos sciret, Torpatensem episcopatum Liuoniæ ingenti exercitu, nimirum trecentorũ millium hominum, duce Petro Sisegaleider strenuo olim pirata inuadit, eumq; ferro & igni vastat, & per multa milliaria, omnia cæde, rapinis, fœdissima barbarie & immanitate complet, pueros infra annum decimum necãs, intra decimũ & vigesimũ cõstitutos, Tartaris hominibus feris vendens, supra viginti trucidans omnes, pecus omne quod in Moschouiam abduci non posset mactans, Germanos mares deprehẽsos brachijs truncans, fœminas sectis vberibus diu crucians, plerasq; in frusta discindens, & membra palpitãtia hac illac dispergens, in summa nihil crudelitatis prætermittens non tantum in ditione Torpatensi, sed & Neruiensi, quę Magistro Teuthonico paret, minimè etiam ditioni Rigensis Archiepiscopi parcens. Ideo Liuonici, maximè Rigenses se in tanta necessitate cõstitutos, cõspicientes, & tardis auxilijs imperij, cuius superioritatem, vt vocãt, hactenus coluerãt, diffidentes, à Sigismundo defensionẽ petiêre, quã ipse potentia, fertilitate, ac cõmoditate vicinæ prouincię perpensa Liuonien sibus nõ grauatim præstitit, Moschis in Liuoniam à cæde sex millium Tartarorum redeuntib. fortiter sese opponẽs, & quo Liuonię cõcordię prospiceret, ordinis Teuthonici authoritate in Liuonia sublata Gothardũ Ketlerũ ex nobili familia in Westphalia natum, ex Magistro Teuthonico, ducem Curlãdię faciens. Verùm enimuero dum Sigismundus Liuonien sibus cõtra Moschos succurrere cogitaret, factum est, vt horũ arma in suos Lituanos conuerteret. Nam in mense Februario anni

1563. Moſchus defenſione Liuonienſium, à Sigiſmundo ſuſcepta irritatus, Lituaniam omnibus nobilibus & præfectis hoſtiliter inuadit, vt ſic immanitatem & plus quàm beluinam crudelitatem toti orbi notiorem redderet. Ingreſſus itaque Lituaniam maximis copijs, arcem munitiſſimam Poloczko vicepit, multis millibus hominum occiſis, & alijs in ſeruitutem abductis. Fuit hæc clades Polonis perquam grauis, cùm ob alia, tum verò arcem Polenczko amiſſam. Quare Sigiſmundus, neutiquam ſibi conquieſcendum putauit, quo ad ſuos barbarica Moſchi tyrannide liberaret: ideo inducijs ſibi à Moſcho denegatis anno ſubſequenti, qui erat 64. Moſchos in Lituaniam redeuntes, ad Vlium oppidum, virtute Nicolai Ratziuilij profligatos, Lituania eijcit. Interea verò cùm graue ac diuturnum bellum inter regem Daniæ, ſociosq; Lubecenſes, contra Ericum Schwediæ regem exortum eſſet, atque hunc id moliri cognouiſſet, vt toto mari Baltico occupato, & latronibus atque piratis infeſtato, mare ipſum ſuæ poteſtatis faceret, Polonicasque ditiones oppugnaret, ipſe, quo conatus Erici infringeret, veteremq; maris & cõmerciorũ libertatẽ & ſecuritatẽ tueretur, ſocietatẽ cum principib. Pruſſiæ, Pomeranię, & Megapolię, dictisq; cõfœderatis injit. Eaq; durãte, Chriſtophorũ ducẽ Megalopolenſem electum coadiutorem Rigenſis Archiepiſcopatus, quod in ſuſpicionem veniſſet, quaſi cum hoſtibus regni Polonici conſilia agitaſſet, cepit, eumq; Wildæ clementer exceptum, per aliquot annos in cuſtodia habuit. His rebus ita geſtis publico conſenſu Lituaniam, cæterasque regiones Poloniæ coniunxit,

xit, actandem inducijs cum Moſchouita factis, vt exitiale bellum Schwedi cum inter ſororium Ioannem Schweciæ & Danię reges adhuc durans, æquis conditionibus componeretur, vnà cum alijs regibus ac principibus interceſſit. De alijs eius priuatis virtutibus à nobis hic plura commemorari neceſſe non eſſe, id alijs facturis quibus ea notiores ſunt quàm nobis. Beneuolentia verò, qua illuſtriſſimam familiam Brandenburgicam ob agnitionem amplexus eſt, ad omnem poſteritatem prędicanda eſt. Siquidem vt liberationem Wilhelmi archiepiſcopi Rigenſis taceamus, & fratrem eius Albertum primum Pruſſię ducem ab imperatore proſcriptum clementiſſimè protexit, & protectum adamauit ac coluit: filij præterea adoleſcentis Alberti Friderici patre defuncto, tutelam clementer ſuſcepit, vtque propenſionem erga cognatam familiam Brandenburgicam ad omnem poſteritatem declararet, eam totã, caſu quo proximiores abſq; liberis atque legitimis hæredibus decederent, ſucceſſionis Boruſſiaci ducatus capacem eſſe voluit. Deceſſit nullo ex tribus vxoribus hęrede relicto, vltimus regum Polonicorum ex ſtirpe Iagellonea Lituanica, quæ ab anno 1386. in hunc vſque diem quo Sigiſmundum mortuum diximus, magna cum laude res Polonicas rexit: Iagello ſiquidẽ, ſiue Iagula magnus Lituaniæ dux, qui cum matrimonio Heduigis demortui Ludouici regis Vngarorum & Polonorum filiæ, regnoque, fide Chriſtiana recepta Vladiſlaus ſecundus eſt dictus, quaſi qui gloria potens futurus eſſet, decrepita admodum ætate, ex quarta vxore Sophia Ruſſa Kiouienſium ducis filia, duobus

filijs, Vladislao tertio, & Casimiro, susceptis, post mortem regnum ad Vladislaum filium transmisit, eum, qui Vngarorum quoq; regno susceptο, & profligatis cum gloria aliquot Turcarum exercitibus, cùm prius ad Macedoniæ, deinde ad Thraciæ fines magis animosiore quàm validiore exercitu penetrasset, apud Varnam inter cõfortissimos hostes dimicans, certam propemodũ victoriam cum vita pariter amisit. Post hũc autem sine liberis decedẽtem, cũ Polonis vndecim, Vngaris quinq; annis præfuisset, Casimirus natu minor frater regnũ suscepit, qui Elizabetha filia Alberti Romanorũ, Vngarię & Bohemiæ regis, & archiducis Austriæ, & Ladislai Vngarorum & Bohemorum regis, sorore in regni sociam ascita, ex illa filios sex, & filias septem sustulit. Ex his Vladislaum natu maximum viuens Bohemis, Casimirum ac deinde Ioãnem Albertum Vngaris reges dedit: Sed vtroq; hoc dissentione partium deserto Vngariam quoq; cũ Bohemia Vladislaus obtinuit. Ex quo & Anna Galla, filia domini de Candalla Vasconis nati. Ludouicus filius, qui bimulus viuẽte patre coronatus, cùm ei exacta ætate mortuo in vtroque regno succedisset iuuenis admodum Turcico bello, anno 1526. apud Mohatiũ miserabiliter perijt, & Anna filia, quæ nupta Ferdinando Cæsari eum quindecim liberis beauit: filijs quatuor, Maximiliano, Ferdinãdo, Ioanne & Carolo: filiabus vndecim, Elizabetha, Anna, Maria, Magdalena, Catharina, Leonora, Margareta, Barbara, Vrsula, Helena, Johãna, de supra memoratis verò duob. filijs Casimiri regis, Casimirus qdẽ iuuenis castissimus & religiosissimus, in Lituania immaturã mortẽ obijt, non sine celebri

lebri sanctimoniæ fama. Ioannes Albertus post patrem octo & amplius, deinde hũc secutus Alexander quinq; annos regnarunt: ille quidem maximi animi, sed ante susceptum regnum, quàm regnans felicior. Hic à Moschis apud Vedrusios victus eosdem apud Opascam, Tartaros verò Tauricos apud Clesçum pancis ante mortem diebus, insignibus prælijs profligauit. Post hos natus est Sigismundus, Sigismundi de quo loquimur pater. Hunc secutus Fridericus sacris initiatus, archiepiscopus Gnesnensis, simulq; episcopus Cracouiensis, & Romanæ ecclesiæ diaconus cardinalis S. Luciæ in septem Solijs. Porrò filiarum Casimiri duæ immaturè mortuæ, Hedwigis Georgio duci Bauarorum, Sophia Friderico Marchioni Brandenburgensi, Anna Bugislao Pomeranorum, Barbara Georgio Saxonum, Elizabetha verò (patre mortuo) Friderico Legnicensium & Bregensium ducibus matrimonio iunctæ fuêre. Cæterùm Ioanni Alberto, & Alexandro fratribus sine sobole decedentibus, in regno Poloniæ successis Sigismundus amborum frater, bellis cum potentissimis Moschis, ferocissimis Tartaris, acerrimis Valachis, & fortissimis Germanis, feliciter gestis clarissimus, qui initiò in matrimonium ducta Barbara Stephani comitis Scepusiensis, ac Transyluanensiũ Palatini filia, fœmina sanctissima & pientissima, ex ea filiam Heduigiam suscepit, fœminã lectissimam iunctam matrimonio Ioachimo Marchioni Brandenburgensi, Electori Romani Imperij. Deinde verò ea defuncta ex altera Bona Sphortia, Ioannis Galeatij Sphortiæ Mediolanensium ducis, & Isabellæ Arragoniæ filia maximam natu filiam Isabellam

Ioanni regi Vngarorum affini iam prius suo nuptui tradidit: reliquarum verò trium, post mortem Sophia nupsit Henrico iunior duci Brunsuicensi, Catharina Ioanni duci Finlandiæ, iam Swedorum regi potentissimo, Anna adhuc virgo dignas suo genere nuptias expectat. Ad extremum filius Sigismundus Augustus, cùm eo quo diximus modo regnasset, sine liberis decedens, obitu suo non tantum exteris complurib⁹, regni vacantis ambiendi occasionem præbuit, sed & inter regni proceres diuersa studia, grauesq; contentiones excitauit, quibusdam hunc, alijs alterum regem eligi postulantibus.

FINIS TOMI III. RERVM POLON.

1 5 8 4.

MAGYAR
A M. N. MÚZEUM
KÖNYVTÁRÁBÓL

FRANCOFVRTI EXCVDEBAT IOANN. Wechelus, impensis Sigis. Feyerabendij.